

SCI-CONF.COM.UA

WORLD SCIENCE: PROBLEMS, PROSPECTS AND INNOVATIONS

**ABSTRACTS OF III INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
NOVEMBER 25-27, 2020**

**TORONTO
2020**

WORLD SCIENCE: PROBLEMS, PROSPECTS AND INNOVATIONS

Abstracts of III International Scientific and Practical Conference

Toronto, Canada

25-27 November 2020

Toronto, Canada

2020

UDC 001.1

The 3rd International scientific and practical conference “World science: problems, prospects and innovations” (November 25-27, 2020) Perfect Publishing, Toronto, Canada. 2020. 1082 p.

ISBN 978-1-4879-3793-5

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // World science: problems, prospects and innovations. Abstracts of the 3rd International scientific and practical conference. Perfect Publishing. Toronto, Canada. 2020. Pp. 21-27. URL: <https://sci-conf.com.ua/iii-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-world-science-problems-prospects-and-innovations-25-27-noyabrya-2020-goda-toronto-kanada-arhiv/>.

Editor

Komarytskyy M.L.

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine, Russia and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: toronto@sci-conf.com.ua

homepage: <https://sci-conf.com.ua/>

©2020 Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” ®

©2020 Perfect Publishing ®

©2020 Authors of the articles

TABLE OF CONTENTS

1.	<i>Abdunazarova N. F., Kurbanova Z. U.</i> THE USE OF INFORMATION AND COMPUTER TECHNOLOGIES IN THE MUSICAL DEVELOPMENT OF PRESCHOOLERS.	17
2.	<i>Abiltarova E. N.</i> ELECTRONIC INFORMATION RESOURCES IN THE FIELD OF OCCUPATIONAL SAFETY AND THE POSSIBILITY OF THEIR USE.	22
3.	<i>Axatova D. A., Axatova X. A., Tuyboeva G. K.</i> A NON-TRADITIONAL APPROACH TO ORGANIZING LESSONS.	26
4.	<i>Barakhtyan N. V.</i> PROBLEMS OF LEGAL SUPPORT OF THE MARKET OF BANKING SERVICES IN UKRAINE.	32
5.	<i>Buriev X. K.</i> THE USE OF PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN WORKING WITH PARENTS OF PRESCHOOL CHILDREN WHEN TEACHING DRAWING SKILLS BASED ON THE TRADITIONS OF THE UZBEK PEOPLE.	42
6.	<i>Choriev R. K.</i> TRAINING SPECIALISTS IN THE VOCATIONAL EDUCATION SYSTEM FOR THE HIGH-TECH INDUSTRY IN THE CONTEXT OF THE FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCIES IN DUAL EDUCATION.	48
7.	<i>Gaybaliyeva N.</i> NEW STAGE IN OIL STRATEGY OF AZERBAIJAN: AGREEMENT OF THE CENTURY.	53
8.	<i>Hayevska M. Yu., Rarenko Ya. P., Bezruchak L. V., Fatsul N. I.</i> CLINICAL AND EPIDEMIOLOGICAL FEATURES OF SYPHILIS AT THE PRESENT STAGE.	59
9.	<i>Holdaieva T., Kazakova N.</i> FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF FREE TRADE ZONES.	63
10.	<i>Karchava O., Kutelia G., Lashkhi K.</i> METHOD DETERMINATION COEFFICIENT COMPLEXITY OF ROADS CONDITIONS BY THE CRITERION ENERGETICALLY EXPENSES SCIENTIFIC RESEARCH CENTER OF AGRICULTURE, TBILISI, GEORGIA.	70
11.	<i>Kudryashev A. F., Elkhova O I.</i> ONTOLOGY OF THE IMAGE OF SCIENCE.	77
12.	<i>Kuznietsov S., Yatsenko F., Bezpachenko V.</i> THERMAL METHOD OF AIR PURIFICATION FROM NITROGEN OXIDES.	82
13.	<i>Kholikberdiev T. K.</i> PROBLEMS OF MILITARY-PROFESSIONAL TRAINING OF OFFICERS IN A TECHNICAL UNIVERSITY.	88

14.	<i>Kotsyubynska Yu., Kozan N., Zelenchuk G.</i> STUDY OF THE ANTHROPOSOPHIC PARAMETERS OF THE REPRESENTATIVES OF DIFFERENT ETHNO-TERRITORIAL GROUPS OF PRYKARPATTIA.	92
15.	<i>Makhmudov Sunnatjon Azim Oqli</i> TO TAKE INTO ACCOUNT MITIGATING CIRCUMSTANCES WHEN IMPOSING PUNISHMENT AS ONE OF THE CRITERIA FOR IMPOSING A FAIR PENALTY.	99
16.	<i>Nadiradze T.</i> SPECIES OF GENUS PICEA INTRODUCED IN EASTERN GEORGIA.	104
17.	<i>Puzanov V. M.</i> METHODOLOGY OF IDENTIFYING AND TRANSLATING SLANG UNITS IN PERIODICALS.	108
18.	<i>Pulatova N. R.</i> INNOVATION ACTIVITY AS AN OBJECT OF MANAGEMENT.	111
19.	<i>Piddubna A. A., Honcharuk L. M., Tashchuk M. V., Beshlei D. L.</i> THE ROLE OF PATERNALISM AND INFORMED CONSENT IN THE DIAGNOSTIC PROCESS.	116
20.	<i>Potapchuk A. M., Almashi V. M.</i> CLINICAL STUDY OF THE EFFICIENCY OF USING PHOTODYNAMIC THERAPY IN THE TREATMENT OF LOCALIZED PERIODONTITIS IN CHILDREN.	122
21.	<i>Rusko N. M.</i> SPIRITUALITY AND YOUTH: MODERN PROBLEMS OF SECULARIZED SOCIETY.	132
22.	<i>Sartipi H. N., Tkachenko E. V., Prylutskyi M. K.</i> CONCERNING TO THE QUESTIONS ON MALOCCLUSIONS AND OTHER DENTAL ANOMALIES KINDS AND PECULIARITIES TAKING INTO ACCOUNT TYPOLOGICAL ASPECTS.	136
23.	<i>Sanaev S. T., Rakhmatov I. I.</i> RESULTS OF EVALUATION AFTER GROWING SORTS OF VEGETABLE (SWEET) CORN AS RE-SOWING.	140
24.	<i>Sliuta A., Nedviga M., Ladys Ya.</i> FEATURES OF FORMATION OF COGNITIVE COMPETENCE IN PUPILS IN THE SYSTEM OF INTEGRATED LESSONS IN THE STUDY OF NATURAL DISCIPLINES.	144
25.	<i>Surapbergenova S. A., Kaldayakova A. A.</i> STAGES OF THE FORMATION OF PROFESSIONAL PIANO MUSIC IN KAZAKHSTAN.	151
26.	<i>Sokolovska L., Stoyanova I.</i> ORGANIZATIONAL AND PEDAGOGIC CONDITIONS FOR THE USE OF THE DISTANCE LEARNING IN THE TRAINING OF SPECIALISTS IN INTERNATIONAL RELATIONS.	158

27.	<i>Sylenko N. M., Shalaieva A. M.</i> RESTRICTIONS ON THE EXERCISE OF CORPORATE RIGHTS BY OFFICIALS IN UKRAINE: PROBLEMS AND WAYS OF IMPROVEMENT.	164
28.	<i>Sylenko N. M., Abraimova A. M.</i> DEFINITION OF ENTREPRENEURSHIP.	174
29.	<i>Tangirov H., Saparov K. A., Tangirova N.</i> THE SYSTEMATIC POSITION OF THE HELMINTH FAUNA OF WILD CHICKEN BIRDS IN THE CONDITIONS OF SURKHANDARYA REGION.	184
30.	<i>Vlad K. G.</i> LINGUO-VISUAL MODALITY ANTI-CORRUPTION ADVERTISING SLOGANS.	189
31.	<i>Verbova V.</i> АЛЕКСАНДР ПРИБЫЛОВ И ЕГО СОНАТИНА № 3: МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИЗ ЛИЧНОГО ОПЫТА.	193
32.	<i>Vyshnevskaya P., Kazakova N.</i> FEATURES OF LVMH CONGLOMERATE DEVELOPMENT.	202
33.	<i>Yafeng Han, Xinfu Wang, Guohou L., Onychko V., Zubko V.</i> RECOGNITION AND LOCATION OF CROP SEEDLINGS BASED ON IMAGE PROCESSING.	208
34.	<i>Yusupov N. B.</i> INNOVATIVE ACTIVITIES OF TEACHERS IN THE MODERN EDUCATIONAL SYSTEM OF PROFESSIONAL EDUCATION.	218
35.	<i>Zyma O., Rahomov R.</i> SIMULATION AND MINIMIZATION OF ACCIDENTS RISKS DURING GEODESIC WORKS ON HIGHWAYS AND ROADS.	223
36.	<i>Адонін С. В., Царапкіна М. О.</i> ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА.	228
37.	<i>Адонін С. В., Калашнікова Ю. М.</i> ОЦІНКА ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПІДВИЩЕННЯ.	232
38.	<i>Андрійчук Т. П.</i> ПАТОМОРФОЛОГІЧНІ МАРКЕРИ ПЛАЦЕНТАРНОЇ НЕДОСТАТНОСТІ У ВАГІТНИХ ІЗ ОБТЯЖЕНИМ ГІНЕКОЛОГІЧНИМ АНАМНЕЗОМ.	240
39.	<i>Антонова В. Ю., Лаптєва В. Д., Марочко О. В.</i> ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ ПРИРОДНОГО ТА КУЛЬТУРНОГО В ЛЮДИНІ.	247
40.	<i>Арабаджисев Д. Ю., Четвертушкіна Д. В.</i> МОДЕЛІ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ ОПОЗИЦІЇ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.	254

41.	Артюхова О. В. СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ЗДО.	258
42.	Алмуғхид А. ОСОБЕННОСТИ ТРАДИЦИЙ ГОСТЕПРИИМСТВА В АРАБСКОМ МИРЕ.	264
43.	Бідняк С. О., Ядловська О. С. ГЕНДЕРНЕ ПИТАННЯ В РЕСПУБЛІЦІ КАЗАХСТАН НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.	267
44.	Білоус Р. І. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕПОРТАЖУ БЕЗ ЗАКАДРОВОГО ТЕКСТУ В СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ІНТЕРНЕТ-ЗМІ.	273
45.	Бортников Е. Г. КУЛЬТУРА ГОСТИНИЧНО-РЕСТОРАННОЙ СФЕРЫ КАК СОЦИОКУЛЬТУРНЫЙ ФЕНОМЕН.	281
46.	Бугайова Н. М., Леценко В. І. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИНИКНЕННЯ ДИТЯЧИХ ВІКОВИХ КРИЗ.	290
47.	Василів Н. Ю. A PUBLIC HEALTH ANALYSIS OF TOXIC AIR POLLUTION FROM THE OIL AND GAS INDUSTRY.	296
48.	Вергунова Н. С., Степаненко Є. С., Парцевська А. О., Метьюлкіна Т. С., Мішустіна В. О. ШАХОВІ ФІГУРИ ЙОЗЕФА ХАРТВІГА. ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ І ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМОУТВОРЕННЯ.	302
49.	Видавская А. Г., Лапинин В. А., Видавская А. О. НОВЫЕ ЗНАНИЯ О ВСЕЛЕННОЙ И ЧЕЛОВЕКЕ ПРОИСХОЖДЕНИЕ, ПРИРОДА, СОСТАВ И ФУНКЦИИ БОЖЬИХ И ДЬЯВОЛЬСКИХ СПЕЦИАЛЬНЫХ ПОДВИЖНЫХ ПЛАЗМЕННЫХ СИСТЕМ, В ТОМ ЧИСЛЕ, СМАРТ.	308
50.	Віцько С. М. ВИЗНАЧЕННЯ РЕЖИМІВ ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ЗАСОБІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ РУХОВИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ.	318
51.	Гавва В. М., Литвиненко Ю. В. СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ СОУСОВИХ ПРОДУКТІВ В УКРАЇНІ.	324
52.	Газуда Л. М., Волощук Н. Ю., Газуда С. М. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ БРЕНДИНГУ В АГРАРНІЙ СФЕРІ.	331
53.	Газуда М. В., Турицька М. М. НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО- ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ЛІСОВИМ СЕКТОРОМ.	337

54.	<i>Галайдіда О. В., Попіль О. М., Пронь М. Б.</i> ЕЛЕКТРОННЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ФУНКЦІОНУВАННЯ «СУЧАСНОГО» ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ.	344
55.	<i>Галат О. Б., Руденко О. В.</i> ПЕРСПЕКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ СОНЯЧНИХ ФОТОПЕРЕТВОРЮВАЧІВ.	354
56.	<i>Гейко О. А., Мороз О. В., Андрєєва К. В.</i> ПРОЦЕС АДАПТАЦІЇ УЧНІВ-ДАУНІВ В ПЕРШОМУ КЛАСІ ЗАГАЛЬНОЇ ШКОЛИ.	360
57.	<i>Гриценко О. Е., Максимович Е. А.</i> МУЛЬТИМЕДІЙНІ І АУДІОВІЗУАЛЬНІ ЗАСОБИ У НАВЧАННІ ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ ДЛЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ХОРЕОГРАФІЇ.	369
58.	<i>Григорова Н. В., Сидоров С. О.</i> ВПЛИВ ХРОНІЧНОГО ПАНКРЕАТИТУ ТА РАКУ ПІДШЛУНКОВОЇ ЗАЛОЗИ НА ФІЗІОЛОГО-БІОХІМІЧНІ ПОКАЗНИКИ КРОВІ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ.	379
59.	<i>Гінзбург І. В., Куліш О. О. Батюк А. М.</i> ВПЛИВ РІВНЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ НА САМОПОЧУТТЯ І РОЗУМОВУ ПРАЦЕЗДАТНІСТЬ.	384
60.	<i>Гудим М. С., Яровицька Н. А.</i> КОНЦЕПТ «ФЕМІНІЗМ» В ГЕНДЕРНОМУ АСПЕКТІ.	387
61.	<i>Гурбик Ю. Ю., Дьоміна О. М.</i> СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ФІНАНСУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ.	391
62.	<i>Дардан Т. С.</i> РОЗВИТОК КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ, РОБОТА З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ ТА ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ ПСИХОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОЦЕСУ СПРИЙНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ.	395
63.	<i>Данилюк М. М., Таран В.</i> ТЕМБРОВІ БАРВИ ГІТАРИ: ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО ВИКОНАВСТВА.	429
64.	<i>Денисенко А. О.</i> ЗМІСТОВНЕ ДОЗВІЛЛЯ ПРОТИ БУЛІНГУ.	434
65.	<i>Дмитрик П. М., Сапіжак І. Д.</i> ВПЛИВ МІНЕРАЛЬНОГО УДОБРЕННЯ НА ПРОДУКТИВНІСТЬ ЕХІНАЦЕЇ ПУРПУРОВОЇ.	441
66.	<i>Довбиш Н. Є.</i> ХАРАКТЕРИСТИКА СОЦІАЛЬНОГО НАПРУЖЕННЯ В УКРАЇНІ.	445

67.	<i>Долинський Б. Т., Буховець Б. О., Тельніс П. М.</i> ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ОСВІТНІХ ТРАЄКТОРІЙ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ У НАВЧАЛЬНО- ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ.	450
68.	<i>Донченко А. А., Давидов П. Г.</i> ПРАВОВИЙ СТАТУС СУБ'ЄКТІВ МЕДИЧНИХ ПРАВОВІДНОСИН.	453
69.	<i>Доцевич Т. І.</i> ЗАСОБИ РОЗВИТКУ АКМЕОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ.	462
70.	<i>Євстігнєєва Т. В., Садигов А. Д., Давидов П. Г.</i> МЕДИЧНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ БОРОТЬБИ З ТУБЕРКУЛЬОЗОМ.	468
71.	<i>Жалилов М. Л., Хаджиева С. С.</i> УРАВНЕНИЯ ПОПЕРЕЧНОГО КОЛЕБАНИЯ ДВУХСЛОЙНОЙ ВЯЗКОУПРУГОЙ ПЛАСТИНКИ ПОСТОЯННОЙ ТОЛЩИНЫ.	478
72.	<i>Жолдасбекова С. А., Мадиева Д. П., Байзахова С. Ш., Баймурза А.</i> ПРОЕКТИРОВАНИЕ ЦЕЛЕЙ И РЕЗУЛЬТАТОВ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В СФЕРЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ ТРЕБОВАНИЙ.	485
73.	<i>Журавльова Т. О., Дорохова К. Е.</i> ОСНОВИ АНАЛІЗУ ЛІКВІДНОСТІ І ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ.	494
74.	<i>Заболотська О. О., Усікова Г. О.</i> МЕТАФОРА ЯК ЗАСІБ ВИРАЖЕННЯ ІМПЛІЦИТНОСТІ В АНГЛОМОВНОМУ СЕРІАЛІ "WHAT/IF" ("ЩО/ЯКЩО", 2019).	499
75.	<i>Загорулько М. О.</i> ЦИФРОВІ ОСВІТНІ ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ РОБОТИ ВИКЛАДАЧІВ.	505
76.	<i>Задорожна І. В., Ерфан В. Й., Готько Н. М., Морохович В. С.</i> СУТНІСНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ПОЕТАПНІСТЬ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА.	509
77.	<i>Зелінська Г. О., Процишин А. В.</i> СМАРТ-СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ – ЯК СТРАТЕГІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ РЕГІОНУ.	515
78.	<i>Знамеровська Н. П., Татарінцева Ю. Г.</i> ДИДАКТИЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ІНЖЕНЕРНО-ГРАФІЧНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ СУДНОВИХ ІНЖЕНЕРІВ-МЕХАНІКІВ.	522
79.	<i>Іноземцева С. В., Малиніна І. О., Мироненко Н. Г.</i> АНАЛІЗ СУЧАСНИХ СТИЛЄВИХ МОДЕЛЕЙ У ВЕБ-ДИЗАЙНІ.	532
80.	<i>Ісакій К. Г.</i> ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТОДІВ БАГАТОВИМІРНОГО АНАЛІЗУ ДАНИХ ДЛЯ ОЦІНКИ РІВНЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ.	542

81.	Карчевська Т. М. Етіологічна структура збудників сальмонельозу птиці в Хмельницькій області за 2014-2020 роки.	548
82.	Каспрук Н. М., Рябой В. І. Структура алергічних захворювання у вагітних.	553
83.	Катеринчук К. В., Соколовська І. І. Особливості термінології «дисциплінарна відповідальність» та «дисциплінарне стягнення».	560
84.	Каширіна І. О., Татусько Д. Ю. Актуальні проблеми психолінгвістики.	563
85.	Керимова Тамилла Афиз кызы, Магеррамова Севиндж Тельман кызы, Сулейманова Элина Асиф кызы Биотопическая и экологическая характеристика малярийного комара в условиях Азербайджана.	566
86.	Кізім С. С., Цюрко Л. В. Застосування спеціалізованого програмного забезпечення для контролю знань здобувачів вищої освіти.	578
87.	Кіщенко Н. Д., Олександрова Г. М., Кузьміна Т. П. Осмищення концепту мудрість через призму об'єктивації в гуманітарних науках.	584
88.	Коваль О. М. RIGHT OF PUBLICITY: ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ.	591
89.	Козонова Ю. О., Тележенко Л. М. Порівняння складу раціонів харчування хворих на цукровий діабет II типу та здорових осіб.	595
90.	Корнєва А. В. Загальна методика наукової творчості.	605
91.	Корнієнко А. Ю. Поглиблення інтеграційних процесів в Європі на початку XXI ст.	614
92.	Коломієць А. І. Жанр антиутопії у творчості Володимира Винниченка та Рея Бредбері: компаративний аспект.	617
93.	Комаров В. О., Сендецький М. М., Сащук С. І., Анохін О. О. Застосування математичних моделей для оцінки ступеню пошкодженості та прогнозування змін технічного стану консольно закріплених конструкцій планера літального апарату.	626
94.	Коссе Д. Д. Правовий режим автоматичного обміну податковою інформацією за стандартом CRS в Україні.	636

95.	Костишин Р. ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВОЛОДИМИРА КОХАНА У 1920–1960-Х РР.	645
96.	Кудь О. Ю. ПІДХІД ДО ГЕНЕРАЦІЇ КАРТИ ДЛЯ ПОШУКУ ШЛЯХІВ У ТРИВИМІРНОМУ ПРОСТОРІ.	655
97.	Кулак Н. В. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ПРАВА.	662
98.	Кулак Н. В., Хусейнов Хусейн Афган огли ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УКЛАДЕННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ.	665
99.	Купратий О. Г. НАДІЙНІСТЬ РОБОТИ СУДНОВОДІЯ ЯК УПРАВЛЯЮЧОГО ПРИСТРОЮ НА СУДНІ.	669
100.	Лучинська Ю. І., Лучинський М. А., Вадзюк С. Н., Лучинський В. М., Лук'яненко Н. С. СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ СТАН КІСТКОВОЇ ТКАНИНИ НИЖНЬОЇ ЩЕЛЕПИ У ДІТЕЙ ЗІ СТОМАТОЛОГІЧНИМИ ЗАХВОРЮВАННЯМИ НА ТЛІ ДИСМЕТАБОЛІЧНИХ НЕФРОПАТІЙ.	672
101.	Ляшук Р. П., Гладій Д. МІКРОБІОТА ТОВСТОЇ КИШКИ У ХВОРИХ НА ЦУКРОВИЙ ДІАБЕТ ТИПУ 1.	678
102.	Махмудов У. Б. УЗБЕКИСТАН И ЕВРАЗИЙСКИЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ СОЮЗ УТЕРЯННЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ.	683
103.	Медведникова Т. А., Магальяш Г. Л. ВОЗРОЖДЕНИЕ МОДЕЛИ МУЗЫКАЛЬНОГО ЖАНРА СЮИТЫ ЭПОХИ РОКОКО В КОНТЕКСТЕ ИМПРЕССИОНИЗМА И СОВРЕМЕННОСТИ.	693
104.	Мельник Л. І., Нось А. Р. ОГЛЯД ДОСЯГНЕНЬ В ТЕХНОЛОГІЇ ВИГОТОВЛЕННЯ ФОРМОВИХ ПОЛІМЕРНИХ ВИРОБІВ.	697
105.	Мельник К. Ю. СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО В УКРАЇНІ.	703
106.	Мельник О. В., Мельнійчук М. М., Мельник А. В., Мельник Н. В., Качаровський Р. Є. ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНА АТРАКТИВНІСТЬ ЛИТОВЕЗЬКОЇ СІЛЬСЬКОЇ ОТГ ІВАНИЧІВСЬКОГО РАЙОНУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ.	707
107.	Миськів Л. П. ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД (НА ПРИКЛАДІ ПІДПРИЄМСТВ СПИРТОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ).	713

108.	Можжаев Ф. Н. ВАГНЕРОВСКАЯ РЕФОРМА И ИСПОЛНИТЕЛЬСКАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ.	722
109.	Нуралиева Рагима Нурали гызы АНАЛИЗ И ОЦЕНКА СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА ТОПЛИВНО-ЭНЕРГЕТИЧЕСКОГО КОМПЛЕКСА АЗЕРБАЙДЖАНА.	725
110.	Одарченко М. С., Соколова Є. Б., Мананнікова А. А. АНАЛІЗ СПОЖИВНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ТА ХАРЧОВОЇ ЦІННОСТІ АЙВИ.	735
111.	Одарченко Д. М., Сподар К. В., Карбівнича Т. В., Михайлик В. І. ВПЛИВ ПРОЦЕСУ БЛАНШУВАННЯ НА ХАРЧОВУ ТА БІОЛОГІЧНУ ЦІННІСТЬ АЙВИ.	740
112.	Опар Н. В., Янишин С. І. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЦИФРОВОГО ЗБЕРЕЖЕННЯ ДОКУМЕНТІВ У БІБЛІОТЕЧНІЙ МЕРЕЖІ.	745
113.	Олива Н. Р. ФОРМУВАННЯ ОСВІТНЬО-РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА – ФУНКЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.	752
114.	Пардаев Т. Р., Хуррамов З. З. СОЦИАЛЬНЫЙ ЖИЗНЕННЫЙ УРОВЕНЬ СЕЛЬСКОГО НАСЕЛЕНИЯ ЮЖНОГО УЗБЕКИСТАНА (1960-1980 ГГ).	760
115.	Панченко О. М., Ловчикова Т. О. УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО АНАЛІЗУ ВИПЛАТ З СОЦІАЛЬНОГО ПАКЕТУ НА ПІДПРИЄМСТВІ.	768
116.	Пантюх О. І. ЯК ПОДОЛАТИ СЦЕНІЧНЕ ХВИЛЮВАННЯ.	773
117.	Пасько В. П., Кузнєцов Д. В. ВИКОРИСТАННЯ НЕЙРОННИХ МЕРЕЖ В ГІБРИДНИХ АРХІТЕКТУРАХ ГЕНЕРАЦІЇ ТЕКСТУ.	778
118.	Пелешенко О. В., Тімченко О. Г. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АСЕРТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ЯК КОНСТРУКТИВНОГО СПОСОБУ МІЖОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ.	785
119.	Пелешенко О. В., Лебединець М. В. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ З РІЗНИМ СОЦІОМЕТРИЧНИМ СТАТУСОМ.	792
120.	Піліпєй Л. П. ТЕХНОЛОГІЯ РОБОТИ НАД НАУКОВО – ДОСЛІДНИЦЬКОЮ РОБОТОЮ.	799

121.	Пітель В. М., Пітель В. І. ТИПОЛОГІЯ МЕТАФОРНИХ ДЕРИВАЦІЙ У СЕМАНТИЧНІЙ СТРУКТУРІ ПОЛІСЕМІЧНИХ ЗАГАЛЬНИХ НАЗВ ВОДНИХ ОБ'ЄКТІВ.	809
122.	Прогляда І. О. ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ СУДУ ПРО СТЯГНЕННЯ КОШТІВ, СТЯГУВАЧЕМ ЗА ЯКИМИ Є ДЕРЖАВА, ДЕРЖАВНИЙ ОРГАН АБО УСТАНОВА.	816
123.	Плющик Є. В., Біденко С. В., Шермер М. І. ОРХЕСТИЧНЕ ВИХОВАННЯ У РОБОТІ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ.	825
124.	Постоян Т. Г., Наперковська Д. В. УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ МОТИВАЦІЇ ПЕДАГОГІВ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ ОСВІТНИХ ІННОВАЦІЙ.	830
125.	Поцулко Є. О. ІДЕЯ СОБОРНОСТІ ЯК НАЦІОНАЛЬНИЙ СИМВОЛ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ.	834
126.	Редька О. З., Могильська В. В. ДОСЛІДЖЕННЯ ОСНОВНИХ ПРОБЛЕМ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ.	844
127.	Рибальченко Л. В., Збарацька Ю. О., Торопов А. О. ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ.	852
128.	Рудик А. В., Чуприна В. М. АДЕКВАТНІСТЬ ТЕОРЕТИЧНОЇ МОДЕЛІ ТА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИХ СИГНАЛІВ, ОТРИМАНИХ ПІД ЧАС ІШЛІФУВАННЯ.	857
129.	Самкова Г. Є., Соколовська Д. С. СИСТЕМИ ЗВИЧАЙНИХ НЕЛІНІЙНИХ ДИФЕРЕНЦІАЛЬНИХ РІВНЯНЬ ЗІ ЗМІННИМИ РЕГУЛЯРНИМИ ТА СИНГУЛЯРНИМИ ЖМУТКАМИ МАТРИЦЬ.	868
130.	Сафронова О. О., Юхненко Д. В. ПРОБЛЕМИ ДИЗАЙНУ ІНТЕР'ЄРУ БІБЛІОТЕЧНОГО ПРОСТОРУ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ УКРАЇНИ.	874
131.	Свідрак О. Г., Давидов П. Г. ОСОБЛИВОСТІ МЕДИКО-ПРАВОВИХ ПРОБЛЕМ ВПРОВАДЖЕННЯ НАНОМЕДИЦИНИ В УКРАЇНУ.	886
132.	Сєдова О. О. СТАН ВИРОЩУВАННЯ ЛІКАРСЬКИХ РОСЛИН В УКРАЇНІ.	895
133.	Сенько В. В., Коптєвський О. Ю. СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ, КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОСТУПОК ТА ЗЛОЧИН.	900

134. **Сербіненко Н. В., Марченко Я. А., Сербіненко М. Г.** 905
СТРАТЕГІЧНІ АСПЕКТИ ВИХОДУ УКРАЇНИ НА СВІТОВИЙ
РИНОК ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ.
135. **Єрих Л. В.** 909
РЕАЛІЗАЦІЯ СУБ'ЄКТНО-ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ В
ЕСТЕТИЧНОМУ ВИХОВАННІ ПІДЛІТКІВ В КОНТЕКСТІ
ВЗАЄМОДІЇ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ТА
ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.
136. **Семенишена Р. В., Шупер Я.** 913
НАПРЯМКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СТАНОВЛЕННЯ
МАЙБУТНЬОГО ІНЖЕНЕРА - МЕХАНІКА
137. **Січкарь А. О., Рогальський С. В., Вишневська Л. В.,
Кравченко В. С., Зазимко В. Г., Любченко Д. Р.** 918
ЗМІШАНІ ПОСІВИ КУКУРУДЗИ НА СИЛОС З
ВИСОКОБІЛКОВИМИ КОМПОНЕНТАМИ В
ПРАВОБЕРЕЖНОМУ ЛІСОСТЕПУ.
138. **Симоненко О. І., Сорокіна К. В.** 924
ЕКОНОМЕТРИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ
АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ.
139. **Соколенко В. В., Богатирьов І. І.** 929
РОЗРОБКА РЕЦЕПТУРИ СІЧЕНИХ НАПІВФАБРИКАТІВ
ФУНКЦІОНАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ.
140. **Солдатенко О. А., Моргун В.** 933
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ТА ОБОВ'ЯЗКІВ
ОСІБ, ЯКІ ЗАЛУЧАЮТЬСЯ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ
СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ.
141. **Степанова Л. П., Сінявіна Н. А.** 938
ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ХОРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.
142. **Степаненко Д. І., Гребенюк О. В., Новак Т. Я., Рожкова В. С.,
Максимов А. В.** 944
УДОСКОНАЛЕННЯ ФІЗИЧНОЇ ТА ТЕХНІЧНОЇ
ПІДГОТОВЛЕНOSTІ ЛЕГКОАТЛЕТІВ, ЯКІ СПЕЦІАЛІЗУЮТЬСЯ
У БАР'ЄРНОМУ БІГУ НА ЕТАПІ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ БАЗОВОЇ
ПІДГОТОВКИ.
143. **Сулейменов М. Ж., Аманжол Р. А.** 950
ВЛИЯНИЕ РАЗЛИЧНЫХ АНТРОПОГЕННЫХ И
ЕСТЕСТВЕННЫХ ФАКТОРОВ НА ЗАРАЖЕННОСТЬ
ПАРАЗИТАРНЫМИ БОЛЕЗНЯМИ ЖИВОТНЫХ В ЗАПАДНОМ
КАЗАХСТАНЕ.
144. **Суханова С. Ф., Тарасова А. О., Бисчоков Р. М.** 954
ДАННЫЕ ПО ПРОДУКТИВНОСТИ МОЛОДНЯКА ЛОШАДЕЙ, В
РАЦИОНАХ КОТОРЫХ ВКЛЮЧАЛИ ЛЬНЯНОЙ ЖМЫХ.

145.	Танасієнко Н. П., Поплавська О. В., Рудь В. Ю. КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ГЛОБАЛЬНОГО РИНКУ ПРАЦІ ТА МІСЦЕ В НЬОМУ УКРАЇНИ.	959
146.	Тріпак Ю. Р. ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ПРОЦЕДУРИ РОЗГЛЯДУ МІЖНАРОДНИХ СПОРІВ МІЖНАРОДНИМ СУДОМ ООН.	968
147.	Тиловов М., Бегалиева М. О. ИСТОРИЯ ТОРГОВЫХ ОТНОШЕНИЙ СУРХАНСКОГО ОАЗИСА.	972
148.	Токарев П. Л. ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИКИ.	977
149.	Торчинська Т. А. ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ В УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.	982
150.	Христич А. В., Рубинская Н. В. ЦИТОГЕНЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ МУЖСКОГО БЕСПЛОДИЯ.	993
151.	Хохлова І. В., Логойда К. В. МИРОВА УГОДА У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ПРАКТИКА ВИКОРИСТАННЯ.	997
152.	Цалапова О. М. ЧАРІВНИЙ ПРОСТІР ЯК ЖАНРОВА СКЛАДОВА ТВОРУ «23 ОБРАЗИ ПЕТРИКА П'ЯТОЧКИНА» Н. ГУЗЄСВОЇ.	1004
153.	Чайковська В. В. ЩОДО ПРОБЛЕМ ЗАКОНОДАВЧОГО СТИМУЛЮВАННЯ ЕКСПОРТУ АУДИТОРСЬКИХ ПОСЛУГ.	1010
154.	Чередниченко Д. О., Зайцева К. І. ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ АУДІЮВАННЯ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ ВНЗ З ВИКОРИСТАННЯМ ЗМІ.	1016
155.	Чернищенко О. О. КУЛЬТУРА ДІЛОВОГО СПІЛКУВАННЯ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ЗАГАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ФАРМАКОЛОГА.	1024
156.	Чепіга Д. О., Мудрієвська Л. М. ПРАВО НА ІНФОРМАЦІЮ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВА НА ІНФОРМАЦІЮ.	1028
157.	Чечет А. М., Король Д. І., Марчук Д. А., Цуркан Є. В. СТРАТЕГІЯ МІЖНАРОДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛОГІСТИЧНОГО ПІДПРИЄМСТВА.	1034
158.	Чистяков Д. А., Кузеванова М. В., Пархоменко Т. А., Севастьянова Н. Е., Шестаков В. И. МАЛЫЕ АНОМАЛИИ РАЗВИТИЯ СЕРДЦА В ПРАКТИКЕ СЕМЕЙНОГО ВРАЧА.	1044

159.	Шоюнусов С. И., Каратаева Л. А. АСПЕКТЫ ОНКОПАТОЛОГИИ.	1053
160.	Яремій І. М., Грозав А. М., Перепелиця О. О. МІЖПРЕДМЕТНЕ ІНТЕГРУВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ КУРСІВ БІОЛОГІЧНОЇ ХІМІЇ ТА ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ХІМІЇ.	1058
161.	Яровицька Н. А., Сурніна О. Д. ФІЛОСОФСЬКЕ БУТТЯ СОКРАТА.	1065
162.	Яровицькая Н. А., Ливенская А. А. ОМАР ХАЙЯМ: СВЕТОЧ БЫТИЯ.	1070
163.	Яровицькая Н. А., Ходак А. М. ФИЛОСОФИЯ ПИТАНИЯ КАК ПОВСЕДНЕВНОСТЬ БЫТИЯ.	1075
164.	Яровицька Н. А., Попович В. В. МОРАЛЬ ТА ВЧИНОК НА ПЕРЕХРЕСТІ ВИКЛИКІВ.	1079

THE USE OF INFORMATION AND COMPUTER TECHNOLOGIES IN THE MUSICAL DEVELOPMENT OF PRESCHOOLERS

Abdunazarova Nargiza Fatkhullaevna

Candidate of Pedagogical Sciences

Associate Professor

Vice-Rector of the Institute for
Retraining and Advanced Training of
Pre-School Education Institutions

Tashkent, Uzbekistan

Kurbanova Zilola Uralovna

independent researcher

Institute for retraining and improvement
of professional skills and managers
of preschool educational institutions

Tashkent, Uzbekistan

The growth and development of new information technologies make their demands on teachers of preschool educational institutions. Modern information transfer technologies open up completely new opportunities for us in the field of development and education.

The use of ICT technologies in the educational process of a preschool educational institution is one of the newest and most urgent problems of modern preschool education.

What are the prospects and problems of using multimedia in preschool education in music classes? Before you start talking about their application, it must be emphasized that this is a resource-intensive process in which all participants of the educational process are involved: administration, teaching staff, pupils.

The main objective is the formation of an information culture among all its participants, the integration of information technology in the process of education and

training in a preschool educational institution. The use of ICT technologies in the practice of preschool educational institutions opens up new opportunities and prospects for the introduction of new developments, methods, and pedagogical technologies, which allows us to bring the process closer to the requirements of our time, modernizing and improving it; help pupils to carry out search activities, and teachers - to differentiate learning taking into account individual and age characteristics of children.

However, as experience in creating interactive spaces shows, the use of a computer can be used to:

- intensification of the process of teaching children music (listening, singing, dancing, obtaining special knowledge, etc.);
- the development of creative abilities in children by creating animated materials for the development of high-pitch hearing, sound performances, rhythmic feelings, etc. to solve special problems.

Using modern technology, we can listen to the sound of various musical instruments and instruments of the peoples of the world, watch various colorful slide presentations, etc. Such work activates children's activities, helps the teacher to give the broadest representations on the topic being studied, questions of interest.

An ICT-competent teacher will always use multimedia not only as a technical, but also a psychological tool in the educational process. The possibility of using ICT in a constructive aspect is the holding of various interactive games of the type “Guess the melody”, “Field of miracles”, and other didactic material. On the one hand, the creation of such games requires the teacher to be confident in computer skills, and on the other, children, playing them, learn to make informed choices. Thus, the teacher in the kindergarten contributes to the formation of regulatory and communicative educational universal actions (UUD) of the child.

The value of digital technologies is also invaluable in individual work, when the child chooses comfortable conditions for himself, and then the teacher corrects them. For example, with the help of a remote control mixer, a child can

independently choose a convenient tempo for performing music, during rehearsals this tempo can be adjusted.

One of the most important components of successful learning is the motivation of the pupil. The use of information technology makes learning vivid, memorable, interesting for children of any age, and forms an emotionally positive attitude to musical activity in general.

The use of ICT in the musical education of children provides the following advantages:

- improves memorization of the material passed;
- the cognitive interest of pupils is enhanced;
- the child's interest in the independent fulfillment of tasks develops;
- creative abilities develop.

In the section “Listening-perception” you can use various electronic publications, such as the Encyclopedia of Classical Music, the Encyclopedia of Young Musicians, Museums of the World, reproductions of paintings by famous national and foreign artists, flash presentations “Sounding Instruments”, etc., which help to learn more about composers, their works, musical instruments, expressive means of music and test your knowledge, more subtly and consciously penetrate into the unusually magical world of music.

Thanks to the use of computer technology in music lessons, the pupil from a passive listener turns into an active participant in the process, the lesson becomes more intense and interesting.

ICT information allows you to conduct virtual tours with the children in the museum of musical instruments, travel around countries and eras, getting acquainted with samples of musical art, with the best performers of the world, with various styles and trends in musical art. All this helps to put into practice those

ideas that contribute to the effective solution of educational problems, the achievement of a new quality of learning.

The widespread use of computers helps to resolve the shortage of visual aids. In addition, fragments of classes that use presentations reflect one of the main

principles of creating a modern musical activity - the principle of attractiveness. Thanks to multimedia tools, children, as a rule, are highly active (they express their opinion, reflect, reason, and in some way they discuss).

Particularly productive is the use of digital technologies in integrated and integrated classes related to each other by problem and topic. It is known that the primary perception of the world by a preschooler is visual-figurative, then a creative union, for example, an art teacher and music director, will be able to convey to children the concept of a phenomenon, the creation of a single information environment, through pictures and sound.

But with all the advantages of digital technology, one should not forget that no computer can replace a living teacher who can understand and love a child.

Supporting the idea of C.L. Novoselova about the need to include multimedia technologies in the subject-developing environment of preschool children, as well as the opinion of E.I. Bondarchuk on the effectiveness of using computer programs in the educational process of preschool educational institutions, we do not stand in the position of replacing the classical and traditional methods of teaching and developing older preschool children, but of complementing and expanding their capabilities through the wise use of modern technical means.

From the foregoing, we can conclude: the use of ICT technologies in the musical education of preschoolers is an area for the manifestation of the creativity of a musician teacher, prompting the search for new, non-standard forms and teaching methods. The computer, being an effective technical tool, helps to diversify not only the learning process, but also the forms of work in musical education with teachers, parents, and helps to increase interest in learning, its effectiveness, and develops the child comprehensively.

Thus, we can state that in modern society high demands are placed on the ICT competence of the teacher, which improves not only the quality of the educational process, but also its professional competence and personal growth.

REFERENCES

1. White, K.Yu. The role of the teacher in the implementation of information and communication technologies in the DOE / K.Yu. White // Handbook of the senior educator. - 2012. - No. 8.
2. Semenova, M.L. The use of modern educational technologies in the education and training of preschool children: method. rivers for specialists of preschool education / M.L. Semenova, T.N. Kuptsova and call authors in ed. M.L. Semenova. - Chelyabinsk: CHIPPKRO, 2013.
3. Theory and practice of preschool education: ways of updating: a collection of articles by teachers of MAU and teachers of preschool educational institutions, ed. L.N. Sannikova, S.N. Tomchikova. - Issue 2. Magnitogorsk: MAU, 2009.

ELECTRONIC INFORMATION RESOURCES IN THE FIELD OF OCCUPATIONAL SAFETY AND THE POSSIBILITY OF THEIR USE

Abiltarova Elviza Nurievna

Candidate of Pedagogical Sciences

Associate professor of the Department of
Labor Protection in Engineering and Social Sphere
Crimean Engineering and Pedagogical University

Abstract: The article substantiates the relevance of improving the quality of training and perfecting the occupational safety training system aimed at creating a safety culture among future specialists. The analysis of software products the functionality of which can be used during the implementation of the educational process in higher educational institutions is presented. The particular relevance of using the Moodle distance learning system in the pandemic is emphasized.

Key words: occupational safety training, safety culture, information technology, distance learning system.

In conditions of scientific and technological progress, in order to carry out safe activities both in everyday life and at work, modern society shall be competent in the field of occupational safety. In view of this, occupational safety training and training of specialized personnel in the field of occupational safety are currently central. It should be noted that the Crimean Engineering and Pedagogical University is actively working in this direction. As a result, 136 students graduated in the period from 2014 to 2018 with major in 44.03.04 «Mechanical engineering and material processing» training program and with specialization in «Safety of technological processes and production» (bachelor degree): in 2014 – 32, 2015 – 22, 2016 – 30, 2017 – 13, 2018 – 39. For the same period, graduation of students with major in 44.04.04 «Occupational safety and safety in the technosphere» training program (master degree) amounted to

74 persons: 2014 – 38, 2016 – 24, 2017 – 12. Please note that the information given relates to the graduation of students of internal and external study modes. In addition, in the Center for continuing occupational education of the Crimean Engineering and Pedagogical University, professional retraining of workers of labor union educational organizations of Crimea is conducted on the course «Occupational safety in an educational organization» in the amount of 40 hours.

Thus, for the past academic year 2017-2018, the number of trainees under this program from the Simferopol labor union organization was 168 persons, the Nizhnegorsk labor union organization – 81 person, the Feodosiya labor union organization – 123 persons, the Sovetskii Region labor union organization – 69 persons. The analysis of the presented data shows a rather high intensity in the field of occupational safety training, as well as the training of occupational safety specialists. However, the problem of the quality of training and improvement of the occupational safety training system, the search for new approaches is always relevant. Therefore, the use of information technologies is one of the methods for solving this problem.

Today, the open information space offers a wide range of computer programs for occupational safety the main types of which are an automated workplace for occupational safety; training programs on occupational safety; programs for conducting a special assessment of working conditions, medical examinations, industrial and fire safety; programs for organizing an occupational safety management system at an enterprise, investigating accidents, financing occupational safety measures; electronic databases of regulatory documents on occupational safety. Among the presented software products, the following ones are important to be noted: software complex «Crystal»; the «Occupational safety» application for 1C: Enterprise 8; AWP «OS» – an automated workplace for an occupational safety specialist; «Monitoring The State Of Working Conditions» application; system of remote training of personnel; «Financing of measures for occupational safety» application; educational and information system «Occupational Safety»; a series of knowledge control applications «Visual Safety And Labor Protection»; information

systems Forum-Media [1, 2]. Of considerable interest is the application for occupational safety specialists «EWP for OS» which includes 8 modules (medical examinations, special assessment of working conditions, knowledge testing, accidents, occupational diseases, provision of personal protective equipment, washing and neutralizing agents, instructions, production control, and documentation) and is presented on the website [3].

A special place among the information resources on occupational safety is occupied by the automated occupational safety accounting system «ASSISTANT TB» which contains modules for accounting of employees, medical examinations, instructions, personnel certifications, personal protective equipment, washing and (or) neutralizing agents, equipment, and maintenance [4]. The above applications, in case of a sufficient financial support, can be used in the educational process, especially in practical classes. Besides, it is necessary to pay attention to the possibility of creating one's own distance courses using the Moodle distance learning system which is an instrumental environment for the development of both individual online courses and educational websites [6].

One of the types of Internet innovations is the use of cloud technologies which include a fairly wide range of services, such as: infrastructure as a service (IaaS) – provision of equipment, servers; platform as a service (PaaS) – provision of operating systems, database management systems; software as a service (SaaS) – provision of various software; storage of information as a service (SECaaS) [7]. In view of this, the above mentioned electronic resources in the field of occupational safety can be successfully used in the teaching and learning activities of higher education institutions. We see the development of distance courses on occupational safety as a prospect for a scientific research trend.

REFERENCES

1. Software products for occupational safety. Available at: <https://dogma.su/software/>.
2. Software for occupational safety. Available at: https://ohranatruda.ru/ot_soft/.
3. Computer application for occupational safety specialisms. Available at: <https://eohranatruda.ru/>.
4. Automated occupational safety accounting system 'ASSISTANT TB'. Available at: <http://assisttb.com/Descript.html#>.
5. Anisimov, A.M., 2009. Work in the Moodle distance learning system: Textbook. Kharkov National University of Urban Economy, Kharkov.
6. Moodle open technologies. Available at: <https://opentechnology.ru/products/moodle>.
7. Didenko, G.A., 2017. Improvement of the content of disciplines of the information cycle by means of cloud technologies. TSPU Bulletin. 12 (189). 63-66.

A NON-TRADITIONAL APPROACH TO ORGANIZING LESSONS

Axatova Durdona Aktamovna

c. of.p.s., associate Professor

Axatova Xilola Aktamovna

teacher

Tuyboeva Gulnoza Kuvondikkizi

student

Navoi State Pedagogical Institute

Navoi city, Uzbekistan

Hereby article considers the essence of traditional and technological approaches to education, their peculiarities, non-traditional conference lessons, press conference lessons, meeting lessons, competition lessons, test lessons, "Zakovat" (Intelligence) lesson and "Auction" lesson. The importance of many types of lessons in improving the effectiveness of education, such as trade lessons, creative lessons, creative work protection lesson, binary lesson and business game lessons are stated out in the article.

Keywords: Traditional and technological approach to education, non-traditional forms of education, meeting lesson, "Intelligence" lesson, "Auction lesson", binary lesson

Today, a traditional approach, a systematic approach, a technological approach, a research approach, a functional, complex, action approach, axiomatic approach and problem-modular approaches are applied in the educational process.

The 21st century will be a century of intelligence and technical progress. On this basis, the need for a new, technological approach to the educational process is natural. The use of types of education in the widely used approaches to practice, their application in practice, in turn, requires a high level of professionalism and creativity from the teacher. However, the technological approach allows the teacher to be

creative, to study independently, to analyze independently, to draw conclusions, not in the teacher. As a result, at a time of great scientific and technological progress, the approach that allows a sharp increase in information and their independent assimilation is a technological approach.

The traditional approach to education has been used since the time of the great Czech pedagogue Jan Amos Comenius, and has been and remains one of the most effective forms of education. This type of education is also called descriptive instruction. In this case, the information presented by the subject (teacher) is stored in memory and consolidated. This means that the traditional approach to education takes place in the teacher-student chain. The teacher tells, explains, demonstrates, gives examples, proves, demands, gets the result, and the student perceives the finished information (what he heard from the teacher), stores it in his memory and tells it. and summarizes the acquired information, uses it only when necessary. At the heart of this education is the teacher.

Technological approach. It should be noted that technical operations in production, technological processes that give the intended and guaranteed result, regardless of the potential of the participant, in strict accordance with the requirements of the documents (the sum of operations that form a single process of production)) developed. The technical rules that must be followed by the worker as the basis of such a technological process, there are requirements, schedules, strict adherence to which results in product quality and results, regardless of who performed the work and where.

This is called the repetitive and reproducible technical structure of the technological process in industry. Therefore, the first condition of this approach is the composition of the process, which is repeated in the technological approach to education.

It is a bit more complicated to create a recurring, repetitive structure of educational work, which includes the ability of educational participants, the diversity of technological and methodological levels of those who present educational information, the content of education, the types of educational materials. diversity,

heterogeneity of student activities, and other factors. But it is possible. So far, the key to educational effectiveness, as B.L. Farberman points out: "As long as the school and the student are in control, the educational environment, the technology of the teacher's work, the basis for mastering the technology can be achieved through retraining of teachers."

The technological approach to education is explained by Doctor of Pedagogical Sciences, Professor M. Ochilov as the following: "Technological approach to education: the division of the learning process into interrelated stages, phases, actions, division, coordination of actions to achieve the intended result of education, sequential, step-by-step implementation and project work involves the simultaneous execution of all actions."

Research in the field of a single effective (integrated) approach to teaching, didactic approaches that can transform teaching into a specific production process, the search for didactic tools continues. For this purpose, various forms of training are used.

In our educational experience, such as conference lessons, press conference lessons, meeting lessons, competition lessons, test lessons, "Intelligence" lesson, "Auction lesson", creative lessons, creative work defense lesson, binary lesson, business game lesson many types of courses are used. Classes like these help to increase the effectiveness of education, motivate students, as well as interdisciplinary communication. Here are some examples of lessons that can be used in teaching.

Meeting lesson. Among non-traditional lessons, the face-to-face lesson is an effective lesson that can be used in almost all subjects, including primary education. There are many great scientists, poets, writers or scientists who have contributed to the development of various sciences.

The essence of the meeting lesson is that one of the students enters the "image" of a scientist, scientist or writer who has contributed to the development of science, literature and art in accordance with the theme of the lesson and describes his life, work and creations. thought about.

The following work will be done in the introductory part of the meeting lesson:

1. Introductory remarks by the teacher about the topic, purpose, motto and lesson plan.
2. Invite a student in the “image” of a poet or scientist to class, meet them, and show their work.

The main part of the lesson:

1. Lecture on the life and work of the poet (scientist).
2. Students' questions with the "hero".

In the final part of the lesson:

1. A "mystery box" game with the participation of a scientist or a poet (The box contains questions about the life and work of the scientist).
2. Rewarding advanced students.
3. The final word of a poet or scholar.

In such classes, the portrait of the protagonist is decorated with samples of his works, crossword puzzles, bouquets and other prizes related to his life and work.

Organizing this lesson in the form of a meeting with a great scientist, poet, writer, or scientist who has contributed to the development of different disciplines at the same time will help to make this interdisciplinary connection.

"Auction Lesson." The “auction lesson” is also commonly referred to as the “auction lesson”. It is more effective to use such lessons in generalization lessons. It can be used in the exact and natural sciences. In organizing such a lesson, teachers and students need to master the rules of the auction. Such lessons are conducted in the following order.

- ☐ To enter the auction, each student is first asked to get a ticket and questions on the topics covered in the subject. If there is no clear answer, an additional question will be asked. The student will then be given the right to participate in the auction.
- ☐ One of the best students will be appointed to conduct the auction. The class will include a gong, a hammer, and other tools. For example, in mathematics -

geometric figures or corresponding objects (matches, pyramids, cans, balls, etc.). Natural sciences (globe, compass, protractor, ruler, etc.) for sale.

As with the auction, the student must answer 1 to 10 questions on the subject for each subject. For example, the globe is 8, which means that the student has to answer 8 questions to get it. If the other participant says globe - 10, the price will increase. The auctioneer who answers correctly in the count to 3 is considered the winner. A music break will be announced at the auction. Winners will be awarded. We believe that it would be more effective to conduct such lessons in the process of repetition and generalization in the primary and secondary grades of secondary schools.

Binary lessons. Along with binary lectures, binary lessons also play an important role in the development of interdisciplinary communication. The purpose of this type of lecture and the purpose of the lessons is to study things at the fourth level of systematization, to develop teacher interaction, to make students believe in the interdependence of subjects, the integrity of the world.

A binary lesson can be taught by more than one teacher, or by an elementary school teacher (because he or she teaches more than one subject).

For example, a combination of math, physical education, and music can be organized as follows. Classes are held on a small area or the class is specially prepared. There will be a relay race with math tasks. To do this, students are divided into 2, 3 or 4 groups. One member from each group jumps forward under the instruction of the teacher, runs through the rows, and picks up one of the cards stacked in front of the board. He writes the example on the board, solves it, turns around and jumps on one leg. Then the next member of the group continues the game. The rules for running and jumping are explained and followed by the physical education teacher. The problem-solving procedure is explained and followed by the math teacher. The interesting thing about this type of exercise is that it stimulates mental activity through exercise.

A music teacher will also be invited. Students are expected to play a relay game while singing a math or physical education song or simply in the background.

In Uzbek, Russian and foreign languages, the joint teaching of these three subject teachers in the form of binary lessons on topics such as "Word groups", "Additions to the contract" also helps to ensure interdisciplinary communication. Helps to increase the interest of students.

To sum up, the role of non-traditional lessons, such as the above, is important in increasing the effectiveness of lessons and ensuring interdisciplinary connections. The integration of disciplines in the study of sciences, the identification and implementation of important rules in them allows students to develop an interest in science, to carry out creative collaboration between teachers and students.

REFERENCES

1. Yo'ldoshev J., Hasanov S. Pedagogik texnologiyalar. O'quv qo'llanma.– T.: "Iqtisod-moliya", 2009
2. ОчиловМ. Янгипедagogиктехнологиялар.-Карши, «Насаф», 2000, 21 б
3. Фарберман Б.И. Прогрессивные педагогические технологии - Т.:, 1999, 18 стр.

**PROBLEMS OF LEGAL SUPPORT OF THE MARKET OF BANKING
SERVICES IN UKRAINE**

Barakhtyan Natalia Veniamnivna

Candidate of Law, Associate Professor

Associate Professor of the Department of Business Law

Yaroslav the Wise National University of Law

Kharkiv, Ukraine

Resume The Ukrainian banking market is in a state of permanent reform since the independence of Ukraine. The analysis of domestic and foreign publications of economists showed a lack of unity in approaches to understanding the concept of "banking service". It was concluded that banking service is a type of service that is provided exclusively by banking institutions.

Key words: bank activity, banking services market, banking operations, banking services, banking legislation, legal support.

With the intensification of globalization in the financial sector, national financial services markets are more intensively integrated into the international space, which leads to increased international capital flows, as well as proportional use of new technologies and financial innovations, leads to narrowing of traditional banking services and liberalization. these markets. At the same time, the active attraction of external capital to provide the national economy with the necessary investment resources increases their vulnerability to various external influences.

However, the consequences of the financial and economic crisis, which significantly shook the banking system of our state, proved the ineffectiveness of the established mechanism of legal regulation of financial services markets. Therefore, the study of legal regulation of the banking services market is an urgent problem of economic science and economic practice in the context of creating favorable

conditions for the effective functioning and increasing the global competitiveness of the national economy.

Stable legislation governing the banking system in Ukraine is the basis of its sustainable operation. Today, the effectiveness of legislative and regulatory support is determined by the fact that the state through the use of legal, budgetary, monetary and other mechanisms regulates the qualitative and quantitative aspects of the process of development of this system of the country. Carrying out regulation and supervision in the field of financial and credit relations, the state should not only determine the rules of their implementation, but also forecast their changes and impact on the socio-economic development of Ukraine.

These problems are in the center of attention of well-known domestic and foreign scientists. In particular, some problems of legal regulation of banking services are covered in the works of both lawyers and economists, in particular: E.V. Abbyasova, M.M. Agarkov, B.P. Adamik, O.F. Andriyko, I.A. Bezklubyi, U.V. Vashchenko, L.K. Voronova, D.O. Getmantsev, N.Yu. Yerpylova, I.V. Zaverukha, N.M. Kovalko, A.T. Ковальчук, O.O. Kostyuchenko, V.L. Krotyuk, T.A. Latkovska, O.A. Music-Stefanchuk, V.P. Nagrebelny, A.I. Nekrasov, O.M. Oliynyk, O.P. Orliuk, O.V. Prilutsky, L.A. Savchenko, A.O. Selivanov, V.S. Simovyan, M.V. Sidak, M.V. Starynsky, G.A. Tosunyan, V.D. Chernadchuk, G.Yu. Shemshuchenko and others. However, the lack of unity in the approaches of scientists to create in Ukraine an effective mechanism for state regulation of the market of banking services necessitates further scientific research in this area.

The purpose of the article is to study the basic principles of legal regulation of the banking market in Ukraine. The Ukrainian banking market has been in a state of permanent reform since Ukraine's independence. In recent years, due to the signing of a number of agreements related to European integration processes, significant changes have taken place in the field of banking legislation, which inevitably affects the development of the banking services market.

The adoption of a new version of the Law of Ukraine "On Banks and Banking" was a truly significant moment. It should be noted that this legal act generally

complies with established international standards in the field of banking regulation, in particular, the recommendations of the Basel Committee on Banking Supervision and the directives of the European Union (EU) on the coordination of credit institutions. However, there are still many unresolved issues that require urgent legislative intervention, including the main strategies for the development of the banking services market, its strategic objectives, defining the range of promising banking services, as well as leveling crisis trends in the financial sector as a whole.

First of all, an important issue is the definition of the concept of "banking services". Legislative regulation of banking services is carried out in accordance with the Civil Code of Ukraine, the Commercial Code of Ukraine, the Tax Code of Ukraine, the Laws of Ukraine "On Banks and Banking", "On Payment Systems and Funds Transfer in Ukraine", "On Financial Services and State Regulation of Financial Markets" services ", " On the National Bank of Ukraine ", the Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine" On the system of currency regulation and currency control ", as well as numerous resolutions of the NBU, etc.

The main purpose of banks is financial intermediation. And the bank carries out this activity by providing a range of banking services. However, there is no definition of this concept in national legislation. Thus, the Commercial Code of Ukraine, regulating financial activities, regulates only types of banking operations, the main of which according to 339 of the Civil Code of Ukraine are deposit, settlement, credit, factoring and leasing operations.

The list of banking operations is determined by the Law of Ukraine "On Banks and Banking".

This legal act contains an open list of banking operations, in particular: credit operations, direct investments and securities transactions, settlement banking operations [1]. And the implementation of certain types of banking operations is regulated by NBU regulations, such as: Regulations on the procedure for banks to carry out operations under guarantees in national and foreign currencies, approved by the Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine of 15.12.2004 № 639, Instruction on conducting cash operations by banks in Ukraine, approved by the

Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine dated 01.06.2011. № 174, Regulations on the procedure for carrying out deposit (deposit) operations with legal entities and individuals by banks of Ukraine, approved by the Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine of December 3, 2003. № 516.

It should be noted that the Law of Ukraine "On Banks and Banking" also does not contain the concept of either "banking services" or "banking services market", but Article 47 of this Law lists the types of banking services that have the right to provide exclusively banking institutions.

These include the following services:

- 1) attraction of deposits and bank metals from an unlimited number of legal entities and individuals;
- 2) opening and maintaining current (correspondent) customer accounts, including in bank metals, and escrow accounts;
- 3) placement of borrowers (deposits), including on current accounts, funds and bank metals on their own behalf, on their own terms and at their own risk.

The analysis of domestic and foreign publications of economists showed a lack of unity in approaches to understanding the concept of "banking service". Yes, we can identify the following approaches to its understanding:

1. A number of scholars consider banking service as a set or type of banking operations (Yu. V. Golovin, I.S. Didenko, D.E. Shved, O.H. Ganieva, A.G. Gampzunov). In particular, D.E. Shved, analyzing the meaning of "banking services", concludes that the latter should be understood as banking operations to serve customers, which are additional in nature [2, p. 26]. And I.S. Didenko notes that the banking service is an interconnected set of banking operations that are implemented by the bank to the client on a contractual basis and aimed at meeting the needs of the client in banking services [3, p. 256].
2. Some scholars define "banking service" using the category "banking product". Thus, N.V. Kalistratov, V.A. Kuznetsov and A.V. Pukhov identify banking service and banking product, defining a banking product as a service offered by a bank, usually on a public basis. The banking product is always associated with a

certain set of typical banking operations that can be performed when providing the relevant service [4, p. 35].

3. According to another approach, banking services are considered through the prism of a set of actions or activities of the bank. In particular, this concept is supported by N.M. Perepechay, V.I. Trokhimenko, L.T. Khasanova, N.P. Abayeva. N.M. Perepechay notes that the banking service is the result of the complex activities of the bank (technological, intellectual, financial, etc.), which is an economic good to meet certain human needs in banking operations. In this case, according to the scientist, the specifics of banking services is that the needs of a particular customer is primary, and the provision of services can be performed without the participation of the client with the help of certain banking technologies in compliance with the standards within the existing legislation [5, p. 7].

At the legislative level, "services" are regulated by civil law. Thus, in accordance with the norms of the Civil Code of Ukraine (Article 901 of the CCU) under the contract for the provision of services one party (performer) undertakes on behalf of the other party (customer) to provide a service consumed in the course of a certain action or activity, and the customer undertakes to pay the executor of the specified service, unless otherwise provided by the contract. That is, the service has the following characteristics: it is consumed in the process of performing a certain action or carrying out a certain activity.

Services have a unique nature and common characteristics. All services are characterized by the fact that they: 1) have an intangible nature, and their result does not take a tangible form; 2) closely related to the person of the executor and the process of committing certain actions (carrying out certain activities); 3) do not coincide with the very actions (activities) of the performer, but exist as a separate phenomenon - a certain intangible benefit [6, p. 397]. Thus, based on the above, it can be concluded that the banking service is a type of service provided exclusively by banking institutions that have a license to provide this type of service (if required), consists of operations with banking assets carried out in the interests of customers of

the bank at its own expense or at the expense of customers, in order to make a profit or maintain the real value of bank assets.

The market is an important part of the economy of every country, as well as the entire world economy, so the study of the market and market relations has always been and is a very important issue.

Despite the fact that "market" is one of the most commonly used categories in economics and management, this term has many different definitions in both national and foreign science. However, a single approach to understanding the market has not been developed.

If we analyze the main approaches to understanding the market, they can be divided into groups according to the following criteria: by subjects, by objects, as relationships, as a mechanism for implementing and operating economic laws.

In particular, scientists offer the following market definitions:

- 1) the market is the organizations, institutes used by people for trade;
- 2) the market is a set of buyers (existing and potential) or a set of sellers;
- 3) the market is a kind of mechanism by which contacts are made between producers and consumers of goods with the coordination of their interests;
- 4) the market is a set of various relations between sellers and buyers (and also between buyers and sellers) concerning an exchange of the goods;
- 5) the market is a system of commodity-money relations with the mechanism of free pricing, with free enterprise on the basis of economic independence, equality and competition of business entities in the struggle for the consumer.

Maslyayeva K.V. rightly notes that the meaning of the concept of "market" should be supplemented by such an important feature as the need for state regulation. The scientist defines the market as "the sphere of economic relations that arise between the subjects of market relations regarding the manufacture and sale of products, performance of works and provision of services by raising prices, and are regulated by the state" [8, p. 12].

Analyzing the content of the above market definitions and taking into account Ukraine's desire to take a course to build a highly developed market economy at the

European level, it should be noted that the consideration of the term "market" only from an economic standpoint did not work.

It should be noted at once that there is no definition of the market of transport services in the Ukrainian legislation. However, there is a definition of the stock market, the grain market, and the financial services market.

Yes, in accordance with Art. 2 of the Law of Ukraine "On Securities and Stock Market" of February 23, 2006 № 3480-IV stock market (securities market) is defined as a set of stock market participants and legal relations between them on the placement, circulation and accounting of securities and derivatives (derivatives) [9].

Article 1 item 23 of the Law of Ukraine "On Grain and the Grain Market in Ukraine" of July 4, 2002 № 37-IV stipulates that the grain market is a system of commodity-money relations that arise between its subjects in the process of production, storage, trade and use of grain on the basis of free competition, free choice of grain sales and pricing, as well as state control over its quality and storage [10].

And Art. 1 item 6 of the Law of Ukraine "On Financial Services and State Regulation of Financial Services Markets" of July 12, 2001 № 2664-III defines financial services markets - the scope of activities of participants in financial services markets to provide and consume certain financial services [11].

Analyzing these definitions, it is clear that there is no unity in understanding the market as a legal category, approaches to its understanding are different, and sometimes directly opposite: the market is understood as a set of participants and legal relations, or system of commodity-money relations, or scope of participants. However, all these definitions indicate that there is a common feature - the presence of certain relationships between participants.

Atamanova Y.E., defining the essence of the concept of "innovation market", considers the latter as a special area of exchange of intellectual property and innovative products and a set of relationships that are formed [12, p. 99].

Davydyuk O.M., considering the technology market defines the latter as a structured system consisting of the following elements: subjects (participants) of the

technology market, objects of market relations (directly technology or its components, elements), the relationship between the subjects regarding the transfer of objects (relations related to the presence of "technological" demand and relations related to technological supply) and the state represented by the authorized bodies [13, p. 141-142].

A. V. Matvieieva defines the market of transport services as a complex system of regulated by law and provided with legal means of relations between producers and consumers of transport services, as well as other market participants and the state represented by authorized public authorities for the carriage of passengers, luggage and cargo both nationally and internationally [14, p. 60].

The most well-known is the market structure, which distinguishes 3 main elements: market participants; its objects; the relationship itself, their nature [15].

After analyzing all these definitions of markets, it is necessary to identify the main features of any market:

- the market determines the presence of buyers and sellers of goods, works or services, as well as intermediaries between them. In addition, it is well known that the market economy, although based on the principles of self-regulation, requires in some cases state intervention. Therefore, the state, represented by authorized state bodies, also acts as a market participant.

- any market implies the presence of a clear subject of sale - it can be goods, works or services, ie what is the relationship between sellers and buyers in a particular market;

- the effective functioning of the market requires government intervention, so the presence of authoritative, imperative regulatory influence in some issues to ensure the functioning of a particular market is an integral part of the market.

It is impossible to agree with the definition of the market in the legal aspect as a field of activity or a set of participants. The market is, first of all, a system of complex relations between consumers and sellers, intermediaries and sellers, intermediaries and consumers, sellers among themselves, as well as a system of relations between all these entities and the state.

We believe that in the most general terms, any market can be defined as a system of complex relations between consumers and sellers about the objects of sale, intermediaries and sellers, intermediaries and consumers, sellers among themselves, as well as a system of relations between all these entities and the state in the person of authorized bodies.

Taking into account the analyzed definitions of different markets for services, we can conclude that the market for banking services is a system regulated by law and provided with legal means of relations between banking institutions and customers of the bank, as well as other market participants and the state represented by authorized state bodies. authorities regarding the provision of banking services.

REFERENCES:

1. On banks and banking: Law of Ukraine December 7, 2000 № 2121-III Vidom. Verkhovn. Council of Ukraine. 2001. № 5-6. Article 30.
2. Shved D.E. Management of marketing activity of the financial organization: author's ref. dis. at the request of a scientist. Ph.D. econ. Science: 08.00.05. M. 2011. 23 p.
3. Didenko I.S. Evolution of views on the interpretation of the concept of "banking service" and its modern definition [Electronic resource]. Access mode: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/inek/2012_11/253.pdf
4. Kalistratov N.V. Banking retail business / N. V. Kalistratov, V.A. Kuznetsov, A.V. Pukhov. M.: BDC Press Publishing Group. 2006. 213 p.
5. Perepechay N.M. Marketing of banking services: author's ref. dis. for science. degree of Cand. econ. Science: 08.06.01. H.: Kharkiv State Economic University. 2003. 21 p.
6. Civil law: a textbook in 2 volumes / V.I. Borisova (supervisor), L.M. Baranova, T.I. Begova, etc.; for general ed. V.I. Borisova, I.V. Spasibo-Fateeva, V.L. Yarotsky. H.: Law. 2011. Vol. 2. 816 p.
7. Kozyrev VM Fundamentals of modern economy. M.: Finance and Statistics, 2001. p. 16;

8. Krupka M.I. Osnovy ekonomichnoi teorii: /M.I. Krupka, P.I. Ostroverkh, S.K. Reverchuk. K.: Atica, 2001. p. 87
9. Maslyaeva K.V. Economic and legal support of the financial services market of Ukraine: a monograph. Kharkiv: FINN Publishing House, 2010. p. 12.
10. On securities and the stock market: Law of Ukraine of 23.02.2006 № 3480-IV // Vidom. Supreme Council of Ukraine. 2006. № 31. Art. 268.
11. On grain and grain market in Ukraine: Law of Ukraine of 04.07.2002 № 37-IV // Vidom. Supreme Council of Ukraine. 2002. № 35. Art. 258.
12. On financial services and state regulation of financial services markets: Law of Ukraine of 12.07.2001 № 2664-III //Vidom. Supreme Council of Ukraine. 2002. № 1. Art. 1.
13. Atamanova Y.E. Economic and legal support of innovation policy of the state: monograph. H.: FINN Publishing House, 2008. p. 99.
14. Davydyuk O.M. Technology as an object of economic and legal regulation: a monograph. H.: FINN Publishing House, 2010. p. 141-142.
15. Matveeva A.V. Transport corridor: legal nature, content, types and participants (comprehensive research): monograph. Kharkiv: FINN Publishing House, 2011. 208 p.
16. Cherkasov GI Market: market regulation: Textbook. Manual for universities. - M.: UNITI-DANA, 2004. 222 p.

THE USE OF PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN WORKING WITH PARENTS OF PRESCHOOL CHILDREN WHEN TEACHING DRAWING SKILLS BASED ON THE TRADITIONS OF THE UZBEK PEOPLE

Buriev Xurshid Kasimovich

Ministry of preschool education
of the Republic of Uzbekistan

“Pedagogical technology is usually called the direction of foreign pedagogy, which aims to increase the effectiveness of the educational process, guaranteed by the achievement of the trainees' planned learning outcomes.”

A pedagogical (educational) technology can be called a complex consisting of: some representation of the planned learning outcomes; diagnostic tools for the current state of students; a set of learning models; criteria for choosing the optimal model for these specific conditions.

What is a model of pedagogical technology?

The model can be considered as steps. The first stage includes methods and forms and relates to didactics, the second or lower stage includes pedagogical techniques (means and techniques), they are complemented by the personality of the teacher (attitude, gestures, manner of behavior), which is pedagogical mastery.

How can we and should we pedagogical specialists help parents educate and educate their children and use pedagogical technologies when teaching preschool children painting skills?

Most importantly, parents should have the necessary literature, teaching aids, books that help to comprehensively develop and educate their children under their direct supervision (i.e., mastering model education and raising their child). And therefore, the first task of the family, when it comes to the spiritual and aesthetic qualities of raising a preschool child, is the development of his spiritual and aesthetic susceptibility to everything around him through model learning as an integral part of pedagogical technology.

We, scientists, must provide a mechanism and tools with which parents can prepare and educate, i.e. to prepare your children well for school.

And this is quite an affordable task. Indeed, from birth, the child is ready to learn, even the smallest child is inherent in elementary spiritual and aesthetic feelings. He pulls the pens to a bright toy, sings along with a funny song, dances to the rhythms of music, etc.

The mother does the right thing when during a walk she tells the child: “Look how beautiful the sky is today, soft blue, with light dancing clouds and mountains with haze. And admire the autumn park: some trees burn with sunbeams, others - yellow-orange, and there in the distance - yellow-green. And how beautiful all these shades on blue

the autumn sky! ” “How good the atlas is, shimmers in the sun with all the colors of the rainbow!” Do you know the legend about this material and the master who invented it? ”Such an observation under the guidance of an adult promotes the development of a more accurate and subtle distinction in a child and the formation of spiritual and aesthetic qualities in preschool children.

This obliges parents to more carefully choose the things that the preschool child uses in their daily lives, to avoid things that are clumsy, tasteless in form (toys, clothes). For example: “Which of these two bowls do you like more?”.

The child is very willing to make this choice: “Why do you like this bowl more?” Parents help children understand what qualities and properties of the subject can be attributed to a positive aesthetic assessment. What is beautiful is that it is majestic and harmonious, that is carefully and lovingly executed, such as, for example, the toys of Grandmother Hamro, nice in color combinations, etc.

Even the most uncomplicated aesthetic judgments and recommendations that a child hears from their parents have a great influence on the formation of spiritual and aesthetic qualities. If a child hears from parents that the pattern (badam) on the male skullcap is beautiful in combination of symbols and colors, and on the female floral patterns are beautiful, because they are bright, elegant, and even this symbolism protects its master from the evil eye, the child hears an adult about the history-

legend of the origin of silk material - the atlas khan (that all the colors of the rainbow are hidden in this material and this is a reflection of the rainbow in the mountain river, that this or that act is beautiful because it is modest, noble, etc. That is under the influence of parents baby gradually but she's beginning to understand that it's beautiful not only that which is bright, elegant, but also that which is masterfully executed, that is truthful, harmoniously executed. the child's ability to actively, purposefully examine the objects and phenomena surrounding him, and to convey what he sees in the drawing in a very feasible manner. That is, it is very important to correctly use pedagogical technologies that will help parents correctly and skillfully manage this development process of their child. To help parents, we have developed a series of methodological literature, which is based on pedagogical technologies for children of preschool age of different ages (from 3 to 6 years).

In the books for parents "We draw together" (in Russian and Uzbek), parents receive information about the process of working with children of primary preschool age, the specifics of working at home and the method of work as co-creation, where the child receives an unfinished story and brings it together with parents to the semantic end. Co-creation is the joint actions of the parent and child, the joint fulfillment of tasks. The joint actions of the teacher with the children are one of the methods of creating creativity, since the visual possibilities of children are still very limited. Offering the child to finish some part, detail of the subject, the parent arouses lively interest, joy, the opportunity for the child to see the familiar subject in its full image. The purpose of this method is to correctly form the methods of action when displaying a holistic form. From the time that a child learns to understand and distinguish form, it is possible to learn formative movements. In working individual practical notebooks "Drawing for Babies" No. 1, No. 2, No. 3, the child, along with adults, learns and practices drawing skills in practical exercises, and spiritual qualities are formed in parallel with him. For example, you need to feed a lamb-mother and a lamb-son with juicy, green grass. Sheep want to eat. Or the sun needs to draw rays for butterflies, hedgehogs, flowers and everyone will be warm and fun. From the notebook, the parent takes a lot of interesting and informative information about the

legend - the story of the national material Hanatlas. But the child learns not only the story of the talented and bold master who came up with this pattern, but they themselves also paint the dress on the dancing girls with brushstrokes.

The parent reads verses that are selected for each technical technique that is given in these notebooks. The child, under the guidance of the parent, forms technical drawing skills, reinforces them, performing many exercises on this knowledge, which are assumed taking into account the age characteristics of preschool children. The child, drawing, not only depicts certain phenomena of his life or object, but expresses all possible means of his attitude to the depicted. Therefore, the child's drawing process is associated with an assessment of what he depicts, and the feelings of the child, including spiritual and aesthetic ones, always play a large role in this assessment. In an effort to convey this attitude, the child is looking for means of expression, mastering the technical techniques and skills of drawing with a pencil, felt-tip pen and paints. Drawing workbooks help parents guide the drawing process, i.e. Optimize your drawing skills.

When working with a child, the parent learns better about the abilities and individual characteristics of his child in completing all the tasks in the individual notebook. For example, as parents note, some children (young children) draw in one color, others actively choose a color scheme, and others - lovers of graphic drawing. The manner of execution is also peculiar: For example, some draw large, without detailing their image in small details, others, on the contrary, create a small image, but strive for decoration and detailing. This is due to how each child individually learns to draw. And the parent sees and understands how successfully this process is going on, how the use of pedagogical technologies helps him to guide the process of mastering the drawing skills of his child.

Some parents noted that their children after the first show immediately began to successfully complete the proposed exercises, exercises in an individual notebook, other children needed repeated displays and consolidation of this exercise, and the third category of children required more systematic, long-term work and parental support.

The notebooks we have proposed are designed taking into account the different psychological characteristics of children. Up to 10 exercises in different versions are offered for mastering one learning task, for example, a smear, which helps the parent to fix the same technical skill in an interesting entertaining form. A child in a playful, entertaining form exercises in a learning task. And the result is that the child forms this skill.

As a result, we noticed and state that children who have mastered fine art and abilities well have rich sensory experience, they have developed perceptions and their expressive, interesting drawings. They are self-confident, the failures that they encounter in the process of work do not upset them, but they remember mistakes and do not repeat them in future work.

The parent must support the child in the process of work, instill confidence in him that he himself can correct his mistakes. Prompt in time (but not dictate their decisions), supplement the verbally logical connective of the depicted, call for help to the youngest child, if he is in the family, even ask the child for help how best to depict an object to an adult if he draws with the child at the same time. The last pedagogical device forms such qualities as mutual assistance in a child.

Analyzing the work of parents according to the developed pedagogical technologies and introducing them into the practice of family work, we analyzed the development of children's drawing skills by considering their practical work by the parents themselves. They included the following analysis criteria: spiritual and emotional attitude to the process of creating the image, the content of the work, the transfer of form, the structure of the subject, composition, color, material, independence of the work performed. As a result of the research work, the most interesting, expressive and creative ones turned out those painted works in preschool children that were well mastered and fixed, i.e. freely mastered drawing skills. We were convinced that the use of pedagogical technologies in working with parents of preschool children in teaching drawing skills increases efficiency when parents manage the child's work individually, mastering a set of learning models and

defining models for specific conditions. Parents themselves write about the results of their leadership when children learn drawing skills.

So, the analysis of pedagogical technologies in the work of preschool children in teaching drawing skills shows that teachers and parents highly appreciate the development of spiritual and aesthetic qualities of the child of the third millennium.

REFERENCES:

1. Preschool pedagogy. Lecture notes: Manual. for the preparations. for exams - M.: Prior-Publish, 2002.
2. Preschool Pedagogy (lecture notes): A manual for preparation for exams / Avt.-sost. V.A. Titov. - M.: Prior-publ., 2002.
3. Kayumova N.M. Preschool Education // Textbook. Tashkent, 2014

**TRAINING SPECIALISTS IN THE VOCATIONAL EDUCATION SYSTEM
FOR THE HIGH-TECH INDUSTRY IN THE CONTEXT OF THE
FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCIES
IN DUAL EDUCATION**

Choriev Ruzimurot Kungratovich

Vice-Rector for Youth Affairs

Candidate of Pedagogical Sciences

Associate Professor

Tashkent Institute of Irrigation and Engineers
of Agricultural Mechanization, Uzbekistan

At the present stage of development of the country's economy, the need for highly skilled workers capable of realizing a wide range of production functions is growing [3; 53]. Leading enterprises of high-tech industries are interested in providing production potential for employees with analytical and creative skills, initiative in the field of production processes, as well as social responsibility for the results of the work performed [1].

Based on this, we determined the task of professional education: developing the ability of graduates to adapt to changes in high-tech industries, directly in the workplace (technology, technology, integration of interdisciplinary knowledge). It was revealed that the main factor in ensuring the quality of professional education is the adequacy of the result in accordance with the existing needs of the labor market and technological progress.

Therefore, orientation of vocational education to interaction with industrial enterprises on the rational organization of educational activities for the training of future technicians to form their professional competencies is necessary. These circumstances determine the search for new approaches to the training of highly skilled workers for industrial leaders in high-tech industries.

Since dual education is implemented in high-tech sectors of the economy, we will determine what to consider high-tech segments of the labor market.

The state and level of industrial development of high-tech sectors of the economy are of paramount importance in terms of ensuring national security, and also largely determine the technical re-equipment and technological progress in the most important sectors of the economy [4, 145].

The dynamic development of high-tech industries is facilitated by such facts as:

- the technological revolution in the military-industrial complex, the transition of the defense industry enterprises to a new generation of equipment (the use of new materials, new technologies, new equipment, tools, new information systems);
- fast growth rates of information and the speed of its exchange, as well as its rapid obsolescence;
- an increase in the need for highly qualified specialists [1,155].

To date, the following processes can be distinguished: occurring in science, technology and the educational system, determining the relevance of improving the quality of training of future technicians:

- 1) the scientific and technical potential of production is constantly growing, therefore, from a future specialist, the ability to generate new ideas, correctly evaluate, quickly implement them is necessary;
- 2) the emergence of new technical knowledge, new types of equipment, new production processes requires their rapid development and application in production;
- 3) most of the new directions in rocket and space technology are interdisciplinary. The most significant discoveries and inventions today are made, as a rule, “at the intersection of disciplines”; to manage new technology, multidisciplinary training of specialists is required; therefore, the traditional educational structure, built on a substantive basis, currently does not meet the requirements of employers.

4) in the sphere of production, dynamic and deep shifts are taking place, associated with the renewal of products and services, which entails major changes in the professional composition of the workforce [5,153].

Employers of the high-tech industry define the basic requirements for the qualification of the worker as deep, versatile professional and technical knowledge, which is the basis for the high-quality production of high-precision products (quick and accurate reading of complex drawings, kinematic schemes, drawing up technological maps, creating three-dimensional models of manufactured parts, performing equipment diagnostics, free orientation in the interaction of nodes and parts of machines, mechanisms, the use of machine tool passport data , Process control functions, preparation of control programs).

The dynamic growth of high-tech modern technologies for manufacturing high-precision, unique products requires a completely different practical approach from a high-tech industry technician in studying information technologies, programming fundamentals, computer graphics, computer diagnostics fundamentals and determining equipment operational characteristics.

In connection with the data presented above, the task of preparing a technician in a high-tech industry, having fundamental, general professional, special knowledge, and practical skills in modern high-tech production in accordance with the requirements of employers, becomes urgent.

At the present stage of the development of an innovative economy, the integration of education and production is the basis for training technicians in the high-tech industry. Nowadays, at the enterprises of the machine-building complex, modern high-tech technologies are introduced into production aimed at improving the quality and competitiveness of products. In this situation, specialists are required to be able to solve emerging production problems using modern achievements of science and technology [4; 133; 135].

It is these circumstances that determine the search for new ways to organize the training of engineering personnel for industrial leaders in high-tech industries. One of the possible ways to solve this problem is dual education. According to the UNESCO

International Standard Qualification, the dual education system is an organized educational process for the implementation of educational programs combining part-time work and part-time education in the traditional school and university system. From our point of view, the high viability and reliability of dual education is explained by the fact that within its framework the interests of all the parties involved are united: enterprises, workers, and the state.

Thus, when considering the state of training of specialists in the context of the formation of professional competencies in dual education, we made the following conclusions:

1. Peculiarities of the development of modern professional education in the context of the formation of professional competencies of technicians in the high-tech industry are the weak practical and professional orientation of the content of the main educational programs, the lack of a forecasting system for the need for personnel, both from employers and educational organizations. The positive development of vocational education is facilitated by the use of new pedagogical mechanisms that bridge the systemic gap between the labor market and the educational services market by ensuring the integration of the educational process and production practice in dual education;

2. The search for new methods of training the demanded technicians of the high-tech industry has allowed us to put forward the scientific idea of forming the professional competencies of the high-tech industry technician in dual education as a specially organized pedagogical process that activates and integrates educational practices in college and in the workplace that ensure the effective inclusion of students in professional activities;

3. Dual education is based on the ideas of the relationship of science, education and production, forming the basis for predicting the further development of the enterprise and the industry as a whole, contributing to the active involvement of the future specialist in applied research and the practical implementation of social, economic, scientific, technical, professional and technological changes in educational system and production.

REFERENCES

1. Averchenkov, V.I. Problems of training and retraining of personnel in universities in the field of high technology. / Averchenkov, V.I., Averchenkov, A.V., Shkaberin, V.A. // Quality, standardization, control: theory and practice: Materials of the 8th International Scientific and Practical Conference, September 23-26, 2008, Yalta. - Kiev: ATM Ukraine, 2008 -C. 3-5.
4. Aituganov, I. M. Interaction of educational institutions and enterprises as a component of the integration of professional education and production / I. M. Aituganov, Yu. A. Dyachkov, E. A. Korchagin and others // Kazan. ped journal - 2009. -№ 2. -C. 3-9.
8. Anisimov, P.F. On the state and prospects of secondary technical education / P.F. Anisimov // STR. -2004. -№4. -C. 2-7.
27. Vinogradov, B. Training for high-tech enterprises / B. Vinogradov // Industrial Sheets. -2011. -№ 3-4 (publication on the newspaper's website <http://www.promved.ru>).
32. Demin, V.M. For the modernization, growth, competitiveness of primary and secondary vocational education / Demin V.M. // Higher. education today. -2006. -№4. S. 9-12.

УДК 316.42: 304.444:

**NEW STAGE IN OIL STRATEGY OF AZERBAIJAN:
AGREEMENT OF THE CENTURY**

Gaybaliyeva Nigar

PhD student of the Department of Azerbaijan History
of Baku State University

Annotation. The academic article is on the stabilization of the state in Azerbaijan after the ceasefire agreement and the conclusion of the Contract of the Century, the global energy project that laid to integration into the world community and the foundation of international cooperation in the region as a result of the flexible foreign policy of the Nationwide Leader Heydar Aliyev by using this stability.

At the same time, the political, economic and strategic significance of the Century contract was analyzed. Factors preventing the implementation of the Century contract, the elimination of these obstacles with great skill by Heydar Aliyev and the global importance of Azerbaijan for today's economically developed and influential world cover the article.

Key words: the Contract of the century, oil strategy of Azerbaijan, revival of the oil industry

Since the ceasefire agreement made between Armenia and Azerbaijan in 1994, the state in the country has begun to stabilize. By taking advantage of the stability in the country, Heydar Aliyev began to pursue a flexible foreign policy, attracting the attention of major European countries and the United States to Azerbaijan. While determining Azerbaijan's oil strategy, the nationwide leader has defined the direction of oil servicing the Azerbaijani people in the third millennium, its future generations, considering the major economic, political, geostrategic factors. This global energy project, initiating the integration into the world community and establishing international cooperation in the region, has also been oriented towards the country's

sovereignty, national interests, economic and political interests.

All of this was laid at increasing the image of Azerbaijan in the international arena and expanding opportunities for development so that the room found its full expression in the Contract of the Century. The contract was signed on September 20, 1994. Seven countries in the world - Azerbaijan, the United States, Britain, Norway, Russia, Saudi Arabia and Turkey - have agreed to exploit the Caspian oil fields for thirty years. Over \$ 8 billion has been invested in Azerbaijan's oil and gas sector. Also 4 major projects in the amount of \$ 12 billion are going on. These are the "Azeri-Jorat", "Gunashli", "Baku-Tbilisi-Jeyhan", "Shah Deniz gas condensate fields", and the South Caucasus pipeline. [President Ilham Aliyev. Azerbaijan's way of development. Volume II. Baku, 2007.]. Not coincidentally that after the signing of the agreement, the British press spoke about Azerbaijan's rapid will become a new Kuwait.

From November 15, 1994, the Azerbaijani parliament approved the contract at the first reading. The economic significance of the "Contract of the Century" is also confirmed by the following indicators [118, p. 24]:

1. In the process of concluding an agreement, the export pipeline was put into operation and the country's oil was exported to the world market.
2. Azerbaijan's creditworthiness has improved in financial departments.
3. The contract provides a large investment in mixed areas, infrastructure.
4. Azerbaijan has enriched its currency reserves, which has laid to implement a special investment and economic policy.
5. The process of integration of Azerbaijan into the world economic community has accelerated.

The "Contract of the Century" is of importance. This agreement demonstrated Azerbaijan is a sovereign state and is able to independently dispose of its wealth and natural resources. Western companies and countries which they belong have become an economic partner of Azerbaijan..

The "Contract of the Century" is of a great strategic importance. The South Caucasus region of Azerbaijan is part of the interest of the big states in terms of its

economic, political, geographical and geostrategic parameters. No doubt that the state which used the economy more effectively for strengthening in the region would eventually have a political stability in the region. By approaching the issue with this prism, it is possible to conclude that, Western states having a greater investment and other economic advantages in exploiting Azerbaijani oil would have provided much more favorable conditions for implementing its strategic goals in the region. At the same time, the Azerbaijani diplomacy's ability to maneuver significantly improved. After the "Contract of the Century" negotiations on other fields in the Azerbaijani sector of the Caspian Sea were proceeded and relevant agreements were made.

Thus, the "Contract of the Century" and subsequently signed oil and gas agreements have contributed to the new revival of the oil industry of our republic, as well as the development of other infrastructure fields in the economy: petrochemical, mechanical engineering, telecommunication, service and large-scale investment in our country. The activity of the companies of the US, UK, Russia, France, Norway, Turkey, Japan, Saudi Arabia, Canada, Italy, China, Iran and other countries in our republic provided along with the involvement of new technologies into the oil industry, the development of small and medium-sized businesses, as well as the expansion of scientific and technical relations with these countries.

The protests against the signature of the "Contract of the Century" were as much as anywhere in the country and beyond. It has been achieved through only in the field of political will, predictability and determination of the Nationwide Leader. Thoroughly thought-out steps were taken to determine the strategic importance of the Azerbaijani state, the essence of the state policy in the field of regional and international relations.

First of all, the President clarified the following issues in order to maximize the effectiveness of the global energy strategy:

- to accurate definition of the nature, main trends and perspectives of regional and international relations around the republic;
- to evaluate realistic impacts and influences of separate regional states and establishment of the appropriate steps on optimal response;

- to assess properly the geostrategic importance of sovereign Azerbaijan for the present and its place of in the best interests;
- to achieve self-reliance in the world community, to provide a stable political environment that attracts foreign investment to Azerbaijan, which is crucial for the economy and revival;
- to implement a political course that provides maximum benefit to the national development strategy from the current situation [Heydar Aliyev. Azerbaijan is at the crossroads of the XXI century and the 3rd millennium. Baku, 2001, p. 55, p. 46].

Of course, by aiming accurately contradictory interests, territorial claims, efforts on expansion of influence sphere either of world's global centers or of various forces in the region, defeating by flexible maneuvers and special tactical measures, neutralizing, strengthening the independence is the most important issue.

For this reason, the "Contract of the Century" was not simply an agreement, but a global project, consisting essentially of consistent character, designed to serve the vital interests of the state, based on the interests of national development, thoroughly developed, targets, specific objects. Active oil diplomacy aimed at creating a stable, favorable environment for Azerbaijan's integration into the world community has contributed to a decent place in our country's political map and a key position in resolving global and regional issues.

Nevertheless, it might be stated that either economic reforms undertaken until 1995, or the signing of the "Contract of the Century" as a historical event for Azerbaijan laid the foundations of economic enhancement of the independence of Azerbaijan under the leadership of Nationwide Leader Heydar Aliyev.

When the "Contract of the Century" is started to be implemented, one of the main problems was the question of which route the main export pipeline would be delivered to Europe. After the contract was made, some forces sought to prove Armenia's involvement in international projects in the region, even trying to prove that the occupation of Nagorno-Karabakh and the surrounding districts is different from the energy issue. Sometimes they were proposing "initially cooperation, then

settlement of the conflict”, they thought that after believing that Azerbaijan was good, Armenia would agree to repatriate the occupied lands. But despite all these efforts, the Great Leader Heydar Aliyev firmly stated that the oil export routes would never pass through the territory of Armenia. He strongly stated that this issue could only be considered after the liberation of Azerbaijan's lands [11, p. 238]. Of course, this was unacceptable for Azerbaijan. While 20% of our lands were occupied, it makes no sense to collaborate with the aggressor.

For this reason, the President of Azerbaijan firmly insists to the decision to implement oil export from Georgia. Although, some groups in Georgia have attempted to exploit it. The political mastery of Heydar Aliyev and his friendly attitude to the neighboring state eliminated these crisis situations. As a result of Heydar Aliyev's successful policy, a contract was made on November 18, 1999, in Istanbul by Turkish and Georgian Presidents to convey crude oil via the Baku-Tbilisi-Jeyhan main export pipeline. The signed agreement was one of the most important steps towards delivering Azerbaijani oil to Europe.

The partners agreeing on a legal framework to the realization of the project began to operate, and in August 2002, the BTC KO facility was established for the pipeline in London.

BTC KO included the shareholders, BP (30.1%), AzBTC (25%), Chevron (8.90%), Itochu (3.47%), INPEX (2.5%), ConocoPhillips (2.5%) and Amerada Hess (2.37%) [118, p.276]. On September 18, 2002, at the initiative of Nationwide Leader Heydar Aliyev, the Baku-Tbilisi-Jeyhan important import oil pipeline was laid at the Sangachal terminal in Baku by the representation of Turkish and Georgian leaders. [54, p. 223].

Exactly according to Heydar Aliyev's strategy, the oil and gas industry was the locomotive of progress in other directions of the economy. Macroeconomic change has been achieved through economic policy, and the foundation of economic growth has been laid regularly and significant efforts have been made to normalize the living standards of the people.

LIST OF REFERENCES

1. Azərbaycan Respublikası Ali Soveti rəyasət heyətinin bəyanatı. Həyat qəz., Bakı, 1991, №133, 13 iyul, s.1. (54)
2. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Arxivi , f.2941, siy.1, iş 154 (11 s 238)
3. Əliyev H. Ə. Azərbaycan nefti dünya siyasətində. Bakı: «Azərbaycan», 1997, 327 s. (118)
4. Əliyev Heydər. Azərbaycan XXI əsrin və 3-cü minilliyin ayrıcında. Bakı, 2001, 55 səh,].
5. Prezident İlham Əliyev. İnkişafın Azərbaycan yolu. II cild. Bakı, 2007.

UDC 616.972:616.983:616:98

**CLINICAL AND EPIDEMIOLOGICAL FEATURES OF SYPHILIS AT THE
PRESENT STAGE**

Hayevska Marina Yurievna

candidate of Medical Sciences associated professor
of the Department of Dermatology and Venereology

Rarenko Yana Pavlivna

Bezruchak Liudmyla Volodymyrivna

Fatsul Nataliia Ihorivna

Doctor-interns

Higher State Educational Establishment of Ukraine

"Bukovinian State Medical University"

Chernivtsi, Ukraine

Annotation: Retrospective analysis of clinical and serological features of syphilitic infection. The study included 54 patients with syphilis who were treated at the «Chernivtsi Regional Dermatovenerologic Dispensary» in 2019.

Key words: clinical manifestations, serological reactions, syphilitic infection.

Introduction A syphilitic infection remains a topical medical and social problem in Ukraine and in the Chernivtsi region in particular [3]. Western European countries, where every year 5.6 million people are diagnosed with syphilis, are not an exception. The incidence of this disease is caused by the migration processes of the population, neglect of the traditional norms of morality and behavior, the spread of prostitution among young people, a dismissive attitude to the risk of sexually transmitted diseases in casual sexual contacts. [4]. Syphilis at the present stage is characterized by an extension of the incubation period and the prevalence of latent and recurrent forms [5]. Syphilitic infection has typical clinical manifestations on the skin and mucous membranes and can also cause damage to the internal organs, the

nervous and cardiovascular systems. There is an intrauterine infection of the fetus, an increase in the incidence of congenital syphilis [2]. It should be noted that syphilis negatively affects the quality of life. Physical aspect of health is affected in patients with the primary form of syphilis while in the case of secondary syphilis, patients notice changes in their emotional state [1].

Materials and methods

A retrospective analysis of the statistical data involved 54 patients with syphilis who were treated at the CMI "Chernivtsi Regional Dermatovenerologic Dispensary" in 2019. During the analysis, the patients' complaints, the data of anamnesis of life and disease, objective examination, the results of classical serological syphilis responses (CSR) containing the microprecipitation reaction with the cardiolipin antigen and that of binding the complement to the treponemal and cardiolipin antigens according to unified methods were taken into consideration. All studies were conducted in accordance with the Order of the Ministry of Health of Ukraine No. 997 of November 22, 2013 "On Approval of Methodological Recommendations" Modern Approaches to Laboratory Diagnosis of Syphilis ".

Results and discussion

54 histories of patients with early forms of syphilitic infection have been analyzed. Primary syphilis (Lues I) was diagnosed in 11.9% people. The diagnosis of secondary syphilis (Lues II recens) was made in 28.5% patients and secondary recurrent syphilis (Lues II recidiva) in 22.1% individuals. Early latent syphilis was found in 37.5% patients.

Primary syphiloma is mostly found on the genitals 82.8%, but 17.2% of them noted extra-genital placement, in particular, in the mouth or around the anus. Complications of a hard chancre (balanoposthitis, phimosis) developed in 27.2% patients with primary syphilis. The regional inguinal was detected in 85.1% persons, the submandibular one - in 9.9% individuals.

The patients with secondary fresh syphilis had moderate typhoid maculopapular rash, localized mainly on the lateral areas of the trunk and upper extremities. Manifestations of specific quinsy were observed in 66.3% of people.

Popular rash was only manifested in 23.6% of patients with predominant placement on the skin of the genital organs 13.5%. The remains of hard chancres were present in 65.2% people, regional scleradenitis was observed in all patients and was moderate or insignificant. The patients with Lues II recidiva tended to have popular rash- in 88,4% individuals, which was mostly localized on the skin of the genitalia in the form of erosive papules. "Horny" papules were recorded on the palms and soles in 65.2% patients, flat condylomae - in 18.8% patients, seborrheic papules in 11.6% patients.

Papules on the trunk were observed in 15.9% people, 44.9% patients with Lues II recidiva, had typhoid maculopapular rash which is typical of this period. It should be noted that 33.3% patients with secondary recurrent syphilis also had papules on the mucous membrane of the mouth. At the same time, almost all patients 89.8% had manifestations of specific quinsy, 23.2% of patients noted a specific pustular skin rash. Syphilitic alopecia was registered in 21.7% people, syphilitic leukoderma in the form of "Venus beads" – in 5.8% patients.

Polyadenitis was noted in all 100.0% patients with Lues II recens and in 81.2% patients with secondary recurrent syphilis, which was only pronounced in 31.9% patients. The analysis of serological reactions to syphilis revealed that 17.4% patients with early (primary and secondary) forms of syphilis had positive CSR with high (1: 80-1: 160) titers of reagents, 67.1% of patients had positive 4+, 3+ CSR with low (1: 5-1:10) and average (1: 40-1:60) titers of reagents, in 15.5% persons the 2+ CSR were poorly positive.

Conclusions

Primary syphilis patients living in Chernivtsi region tended to have ulcerative forms of hard chancre with the development of complications of primary syphilloma and moderate inguinal scleradenitis. Secondary fresh syphilis is characterized by specific angina, polyadenitis and moderate roseola, localization of papules on the genital mucous membranes.

In patients with secondary recurrent syphilis, papules were found on the mucous membranes of the mouth, on genitals, palms and soles, manifestations of

syphilitic alopecia, moderate polyadenitis, as well as signs of specific quinsy and syphilitic leukoderma. Most of the patients in the early (primary and secondary) forms of syphilis had positive classical serological responses to syphilis with low (1:5-1:10) and average (1:40-1:60) titers of reagents.

Prospects of further research

The prospect of further research is an analysis of the effectiveness of modern methods and means of treatment and prevention of syphilis in patients living in the Chernivtsi region.

USED LITERATURE:

1. Бондаренко Г. М., Нікітенко І. М., Мужичук В. В., Безрученко О. А., Сендецька В. В., Зюбан І. В. Епідеміологічні особливості сучасного сифілісу. Дерматологія та венерологія. 2016;3:92.
2. Радионов В. Г., Радионов Д. В., Хайминов Е. М., Приходько И. А. Анализ эпидемиологической ситуации по заболеваемости сифилисом в Луганской области. Двадцать лет спустя. Актуальная инфектология. 2016;1:23-28.
3. Новоселов В.С., Квижинадзе Г.Н., Туманова Е.Л., Белоусов С.Р., Смирнова Л.М. Российский журнал кожных и венерических болезней. 2016;19(4):249-53.
4. Корсунская И.М., Левощенко Е.П., Шахзадов В.В., Воронцова И.В., Кулешов А.Н., Сакания Л.Р. Ошибки в диагностике сифилиса. Consilium Medicum. Дерматология 2017; 1: 21–22.
5. Короленко В. В. Аналіз епідеміологічної ситуації щодо сифілісу в країнах Європейського союзу та Сполучених Штатах Америки як передумова створення системи державного управління соціально небезпечними інфекціями. Український журнал дерматології, венерології, косметології. 2016;2:98-104.

FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF FREE TRADE ZONES

Holdaieva Tetiana

master

Kazakova Nadiia

PhD (supervisor)

V. N. Karazin National University

Kharkiv, Ukraine

Abstract: a characteristic feature of the current stage of development of the world economy is international economic integration. The main tendency at present is an increase in international free trade zones between countries. The article presents the features of the development of free trade zones. It considers the largest free trade zones in the world in terms of area, which unite many countries, create conditions for the growth of intensification of world trade and contribute to the growth of foreign economic relations.

Keywords: agreement, ASEAN, economic growth, Free Trade Area, Free Trade Zones, NAFTA.

Rapid growth in the number of new bilateral agreements on free trade zones; the exit of bilateral free trade zones beyond the regions; complication of the content of integration agreements - these are the tendencies that are characteristic of the current stage of development of integration processes [4].

The largest free trade area in Europe is the European Free Trade Association (EFTA). The European Free Trade Association (EFTA) was created on May 3, 1960 as an alternative for European states that were unable or unwilling to join the European Economic Community (now the European Union) and considered the plans for a European Common Market too ambitious. Currently, EFTA members are Iceland, Norway, Switzerland and Liechtenstein [6].

In mutual trade, customs duties and quantitative restrictions have been abolished, but there is no single external tariff. Each state conducts an independent trade policy in relation to third countries, and goods from these countries cannot move freely within the EFTA (except for industrial goods from the EU) [7].

Differences between the EFTA and the EU in the EFTA forum of supranational bodies, the highest governing body is the Consultative Council, in which each country has one vote; the regime of free duty-free trade within the EFTA applies only to industrial goods and does not apply to agricultural products; each EFTA member country retains its foreign trade autonomy and its own customs duties in trade with third countries; in EFTA there is no single customs tariff [7]. EFTA has closest ties with the EU. In 1991, the EU and EFTA signed an agreement to create the European Economic Area (EEA) [4]. The main task of the EFTA is to ensure unhindered trade and economic cooperation and information exchange between the member states of the association. On this basis, the EFTA considers it possible to achieve coordinated approaches to the formation of domestic and foreign economic policy, contributing to the gradual integration of the economies of the countries participating in the EFTA [3].

If we consider the impact of the EFTA free trade area on the global economy, then it does not have much influence on it. After all, it does not have such a large internal trade turnover, for example, in the EU countries. EFTA does not have such a large concentration of capital. Most likely, the EFTA will remain a free trade zone and in its future existence it will not cover all groups of goods and unite a small number of countries. However, on the other hand, the EFTA free trade zone unites some of the most developed countries in Europe, therefore, in our opinion, its functioning is quite successful for these countries.

In the economic sphere, the countries of this association are pursuing a line on deepening integration and trade liberalization on the basis of the ASEAN Free Trade Zone Agreement (AFTA) signed in 1992 and entered into force on January 1, 2002, the ASEAN Investment Zone Framework Agreement (AIA) and the industrial ASEAN Cooperation (AICO). At the same time, ASEAN is moving towards

liberalizing trade with leading non-regional partners. The Association has signed free trade agreements with China, Japan, the Republic of Korea, India, as well as a joint agreement with Australia and New Zealand. By 2024, it is planned to create an ASEAN free trade zone plus China, the Republic of Korea and Japan in full. The ASEAN Free Trade Area (AFTA) is the most consolidated economic grouping in Asia. Its creation was announced at the 4th meeting of ASEAN Heads of State and Government in Singapore (1992). First, it included Indonesia, Malaysia, Singapore, Thailand, the Philippines and Brunei. Vietnam joined AFTA in 1996; - Laos and Myanmar, in 1999. - Cambodia [8].

In our opinion, the ASEAN free trade zone has a great future, because it unites many Northeast Asian countries that have a large market, that is, large world exporters. From the point of view of the global economy, it has a fairly large impact, because the concentration of trade in the region is of great importance. This is because the countries of Northeast Asia have a large domestic trade turnover and therefore, active trade affects the state of foreign trade in other regions of Asia. That is why such world leaders in Asia as China, the Republic of Korea and Japan want to join ASEAN so that in the future they can become a competitive global center for international trade.

The idea of forming a China-ASEAN free trade zone was put forward in 2002. [10]. The China-ASEAN Free Trade Area will not only promote economic growth in East Asia, but also cultural exchanges in the region and mutual understanding between China and ASEAN. Both China and ASEAN have a huge population, and China and ASEAN proper cultural, religious and ethnic diversity [10]. The ASEAN-Japan Free Trade Area Agreement was signed in April and entered into force in December 2008. Specific steps to liberalize trade in services and investments are considered in specially created sub-commissions. The areas of cooperation covered by the agreement include intellectual property protection, agriculture, forestry and fisheries, energy, transport and logistics, tourism, training, small and medium enterprises, etc. [10]. The duties on 93% of Japan's imports from ASEAN countries should be eliminated within 10 years, as on 90% of ASEAN-6 imports from Japan.

Vietnam, Cambodia, Laos and Myanmar are expected to remove most tariffs in 2023-2026. [10].

The concept of the Asia-Pacific Free Trade Area can be viewed today as the third alternative scenario for the development of regional integration trends in the Asia-Pacific region, along with the Regional Comprehensive Economic Partnership initiative, covering 16 states of the ASEAN + 6 format, and the concept of the Trans-Pacific Partnership (TPP) comprising 12 countries in the region. A potential integration association will help strengthen China's position in the region [5].

If a free trade zone of this format works in such a volume, this will lead not only to the concentration of capital in this region and the further development of international trade, but also to the fact that the free trade zone in the Asia-Pacific may eventually move to other levels of integration - to become a customs union, and eventually an economic union. This will lead to the fact that in the global economy the centers of international trade and the integration tendencies of the world may change. In our opinion, this free trade zone can become one of the most competitive in the world. Now international trade in the region is one of the most developed in the world.

The most developed integration groupings on the American continent is the North American Free Trade Area (NAFTA), formed in January 1994 by the United States, Canada and Mexico. The agreement on the North American Free Trade Area contains a set of agreements that extend, in addition to trade, to the sphere of services and investments, and for the first time unites industrialized states and a country [9]. The creation of a free trade zone in the North American region was due to a number of factors: first, the geographical proximity of the participating countries and elements of complementarity of the structures of national economies; secondly, close trade ties between them and industrial cooperation; third, by a network of controlled enterprises of American TNCs in Canada and Mexico and Canadian TNCs in the United States, and, finally, by strengthening the positions of the EU, Japan and newly industrialized countries in the world market [9]. It is also worth noting that within NAFTA, unlike the EU and APEC, there is only one center of economic power - the

United States, whose economy is several times larger than Canada and Mexico combined. In addition, integration turns out to be one-sided: Canada and Mexico are closely integrated with the United States, but not with each other [4].

NAFTA is a powerful hub in the North American region. But in the global sense, such free trade zones as ASEAN + China, Japan, the Republic of Korea and the Asia-Pacific free trade zone can create great competition for supremacy in international trade in the future. Today the NAFTA is a powerful center of international trade and competes with the Latin American free trade zones. It is difficult to predict the future of such a free trade zone, but for now it will work in this format. If the Asia-Pacific free trade zone unites as many countries as mentioned above, then over time, the NAFTA countries will face the question of moving to a different level of integration due to the fact that the former can become a new center of international trade. Such a possible tendency may lead to the fact that in the process of development such an association in the Asia-Pacific region may become a center not only in the international economy, attracting investment, but also in the global economy.

According to the Organization of American States (OAS), there are eighteen free trade zones in both multilateral and bilateral formats in Latin America, including between Mercosur and the Andean community [2, p.1]. The CARICOM countries have a network of preferential trade and free trade agreements, including an agreement with the European Union on economic partnership (2008). Individual countries participate in other integration associations, including Guyana and Suriname - in the Union of South American Nations (UNASUR) Antigua and Barbuda, Saint Vincent and the Grenadines (ALBA). In 2004, at the third summit of the presidents of South America, it was decided to form the South American Community of Nations (SACN), consisting of 12 countries that are members of Mercosur and the Andean Community, as well as Suriname, Chile, and Guyana. Mexico and Panama were observers. This initiative to create the South American Community of Nations marked the beginning of the modern stage in the evolution of

the concept of the formation of a regional free trade zone in South America [2, p. 5-7].

So far, a highly developed free trade zone in Latin America cannot be seen today. Free trade zones in this region cannot compete with such free trade zones as NAFTA, ASEAN and others. Their influence on international trade is minimal in the global sense. In accordance with this, we can conclude that free trade zones are more likely to compete with each other on the Latin American continent, that is, there is competition in the domestic market of Latin America.

There are also free trade areas such as the Australian-New Zealand trade agreement to deepen economic ties - signed by these two countries in 1983 and the Bangkok Agreement - an agreement between Bangladesh, India, the Republic of Korea, Laos, Sri Lanka, signed in 1993 [11]

The Australia-New Zealand Trade Agreement (AANZFTA) for deepening economic ties is a free trade area that creates opportunities for exporters from producing countries by eliminating customs tariffs on most products. The production rules that apply here have been changed in order to take advantage of the agreement. Flexibility in the applied rules of production involves monitoring the origin of goods, in order to know whether the goods fall under preferential treatment or not. This is of great importance for the industrial sector of production, as it supports integration into regional supply chains [1, c.227-228.]

It should be noted that a common free trade area is currently being created between ASEAN and AANZFTA. The agreement was concluded between ASEAN and entered into force on January 1, 2010. The agreement provides an opportunity to increase trade in a region that has experienced very rapid economic growth and increased commercial exchange in recent years. By 2020, it is planned to abolish all tariffs within the ASEAN free trade zone and AANZFTA [1, c.226].

The Australian-New Zealand Free Trade Area can make a significant contribution to development in international trade due to the fact that Australia is a developed country with a strong economy. Such a free trade zone can become

stronger together with cooperation with ASEAN. But AANZFTA itself will not become a deeper integration association, but will remain only a free trade zone.

REFERENCES

1. Alle M. Conditions of efficiency in the economy / M. Alle. - M., 1998. - 304 p.
2. Baranovsky FV European integration as an element of globalization development / FV Baranovsky // Actual problems of domestic policy. - 2005. - Vip. 1. - P. 144-149
3. Berenda SV Evolution of economic integration in European countries: monograph / SV Berenda. - X.: VN Karazin KhNU, 2012. - 168 p.
4. The Great Encyclopedia of Cyril and Methodius. - DVDs: "Cyril and Methodius", 2013
5. Boyarchuk AI Orientation of Ukraine to the European integration course // Actual problems of economy. - 2016. - №. 5. - P. 70-75
6. Budkin V. Cooperation of western regions of Ukraine with EU countries // Journal of European Economy. - 2017. - Vol. 5. - №. 4. - P. 428-444
7. Burakovsky I., Movchan V. Free trade zone with the EU and the Customs Union with Russia, Belarus and Kazakhstan: is it possible to integrate Ukraine into both associations simultaneously // Ukraine-EU relations: in today's challenges. - 2010. - №. 2. - P. 14
8. Introduction to the law of the World Trade Organization / Peter Van den Bosche, Sergei Beketov. - K. : In Jure, 2011. - 100 c.
9. Gavrilyuk OV Theoretical and methodological approaches to the study of modern global regional trends // Regional Economics. - 2012. - №. 3. - P. 7-15.
10. Gagarin G. Yu. Economics of the European Union / G. Yu. Gagarin. - M. : Zkonomist, 2003. - 399 s.
11. Geets VM Estimation of national economic consequences of creation of uniform economic space and accession to it of Ukraine [Electronic resource] / VM Geets, VV Ivanter / Access mode: <http://www.ecfor.ru/pdf.php?id=2012/3/01>

УДК 631

**METHOD DETERMINATION COEFFICIENT COMPLEXITY OF ROADS
CONDITIONS BY THE CRITERION ENERGETICALLY EXPENSES
SCIENTIFIC RESEARCH CENTER OF AGRICULTURE,
TBILISI, GEORGIA**

Karchava Otar

Doctor of Technical Sciences, Professor
Chief Specialist of the Agricultural Research center

Kutelia Giorgi

Doctor of Engineering
Senior Specialist of the Agricultural Engineering Division

Lashkhi Kakha

Acad Doctor
Director of the agricultural company Lomtagora

Abstract Fundamental characteristics of roads in Georgia are their disposition on slopes, elevation above from sea level and disorganised ambuscade. There are influence on the following exploitation indexes of the transportation means: the factual speed, productivity of transport means, fuel and labour expenses of driver.

In the paper deals method determination of coefficient complication of road conditions by the criterion of energetically expenses according to technical speed. Is establishment numeral meaning and trustworthy interval according to acceptable speed.

There is composed table of dependence coefficient complication of road condition the factual medium speed of transport means.

The treatment method was approbation for the truck of different payload and controlled of chronometric observations. Result of researches shoved lest treatment methods is suitable usage in the practice.

Keyword: Energetically expenses, truck, road conditions, medium speed, cargo transportation.

Introduction This study was conducted in the agricultural research centre of Georgia in order to determine the coefficient of road complexity.

The existing methods definition coefficient of complexity of road conditions /1/, is composed by the criterion of portion monetary expenses in the local produce condition. But the monetary expenses in the condition of market economic are depending on changeable the price of fuel and compensate labour of driver, which is changed in the large interval in Georgia just now by the reason of inflation process. Hence it has become necessary to search new criterion, which would not be defended on the changeable of price of fuel and compensate labour of driver. Such criterion is energetic expenses on the transportation process due to produce conditions.

Fundamental characteristics of roads in Georgia are their disposition on slopes, elevation above from sea level and disorganised ambuscade. There are influence on the following exploitation indexes of the transportation means: the factual speed, productivity of transport means, fuel and labour expenses of driver.

The energetic expenses to work of transportation means is calculated from the following formula (Mj/t.km) /1/.

$$E_{tr} = E_{am} + E_{fual} + E_{lab} \quad (1)$$

Where:

E_{am} , E_{fual} and E_{lab} are the energetic expenses accordingly on the amortisation of truck on the fuel and on the labour of driver.

The energetic expenses (Mj/ha) amortisation of the trucks is defined as the following formula

$$E_{am} = \frac{M_{truck} E_t}{T_{truck} W_h} \quad (2)$$

Where:

M_{truck} is mass of truck t, which is given in the catalogue of agricultural techniques;

T_{TS} - Data work of trucks, hour, which are in the special reference books, /1/.

E_t - Coefficient of energy capacity truck Mj/kg, which is in the special reference books /2/.

W_h - Productivity of truck, o.k./hour, where is defined from the following formula.

$$W_h = G_{lab} \cdot \alpha_{sty} \cdot L_{oad}$$

Where:

G_{lab} Is payload of truck, t;

α_{sty} - Static coefficient usage payload of truck;

L_{oad} – Factual speed of loading trucks, km/h;

The energetic expenses on the fuel due to mountain conditions is defined from formula

$$E_{fual} = N_{an} \cdot g_{ee} \cdot k_{ing} \cdot r_{efuel} / W_{hour} \quad (5)$$

Where:

N_{an} - is power engine of truck, kwt;

g_{ee} - Normative fuel expense kg/ kwt.h, which is given in the catalogue of agrarian techniques;

k_{ing} - Coefficient loading of engine of truck; ($k_{ing} = 0.6 \dots 0.9$);

r_{efuel} - Energetic equivalent of fuel, Mj/kg;

Energetic expenses of labour driver is defined from formula

$$E_{lab} = \frac{I_{lab} k_{ing}}{W_{hour}} \quad (6)$$

Where: I_{lab} - is energetic equivalent labour of driver Mj/man. Hour;

In the process of transportation of agricultural loads, the basis parameters of truck are power of truck, payload and medium technical speed. The complexity of road condition is most influenced factual speed of truck. Which changed in the large interval in the process transportation. It has received positives and negative means. It is occasional site.

The coefficient of road complexity is defined from ratio parting energetic expense for the possible medium factual speed E_{fact} on the given route of motion

transporting means and parting energetic expense on the optimal road conditions, where medium technical speed of transporting means is near to optimal speed in the optimal road conditions. Hence there is received coefficient, which is characterised complexity road conditions on the given route.

$$E_{\text{road}} = \frac{E_{\text{fact}}}{E_{\text{opt}}} \quad (7)$$

On the base given methods was determination meaning of coefficient road complexity K_{road} - for the following truck:

- Volvo - Fl608 power – 132 kvt, payload 5,3 ton;
- Ford Transit Custom 250 SWB 2.2 TDCi - power 73,5 kvt, payload - 2,2 ton;
- Isuzu ELF 3.5 – power 91 kvt; payload – 3 ton;
- Honda Acty Truck - power 33 kvt, payload 350 kg;

Where medium exploitation speed changed interval 20...70 km/h;

For the aim control of received results are undergone chronometer observations on the working of these trucks. Has been treatment-received data on the base probability-statistical analyses /2/. Privately are establishment mathematical watch m and trustworthy interval.

$$I_{\beta} = (m_s - \sigma_m t_{\beta}; m_s + \sigma_m t_{\beta}) \quad (8)$$

$\beta = 0,8$ - trustworthy probabilities. Where σ_m is standard; t_{β} - meaning which is defined number of medium of square bend aside;

On the base practical measures medium meaning determined according to the formula /1/.

$$m_x = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^k X_i n_i \quad (9)$$

Whereas X_i is medium meaning of the multiplicity meanings in the selection interval;

k - Number of intervals;

n_i - Number of meaning, which are in the interval;

N - Number of experiments.

The dispersion is definition according to the formula

$$D_x = \frac{\sum(X_i - m_x)^2}{N} \quad (10)$$

Standard is definition according to the formula

$$\sigma_x = |\sqrt{D_x}| \quad (11)$$

Coefficient of variation defined according to the formula

$$\gamma = \frac{\sigma_x}{m_x} \quad (12)$$

The result after calculation formula (1) and result chronometer observations are the same the practical acceptable exactness. The results of research are in the table 1.

Table - 1

Mathematical watch and trustworthy interval meaning of coefficient road complexity

Truck		20..25	26..30	31..35	36..40	41..45	46...50	51...55	56...60
Mercedes	K_{road}	2,04	1,74	1,56	1,43	1,31	1,21	1,13	1,07
	I_β	1,96- 2,12	1,68- 1,80	1,52- 1,58	1,39- 1,47	1,29- 1,33	1,19- 1,23	1,11- 1,15	1,05- 1,09
Ford	K_{road}	2,16	1,82	1,59	1,45	1,41	1,21	1,14	1,07
	I_β	2,08- 2,25	1,74- 1,90	1,52- 1,66	1,39- 1,51	1,36- 1,46	1,17- 1,25	1,11- 1,16	1,05- 1,09
Kamaz	K_{road}	2,24	1,88	1,64	1,48	1,37	1,27	1,17	1,11
	I_β	2,15- 2,33	1,8- 1,96	1,59- 1,69	1,45- 1,51	1,35- 1,39	1,25- 1,29	1,16- 1,18	1,1- 1,12

The table 1 showed that for small acceptable speeds for all trucks trustworthy intervals are have big longest. There is big meaning have a coefficient complexity of road conditions. There are raising exceptionally intensive meaning coefficient for the trucks of high payload. The calculations showed that when acceptable speed of truck is less than 20 km/h. There is not possibility forecasting of coefficient complexity of road conditions.

In times, when is raising permissible speed of truck, is shortening longest of trustworthy intervals and is shortening meaning of coefficient complexity road conditions too. Herewith meaning coefficient complexity of road conditions more

intensive is shortening for truck of high payload. When permissible speed of truck K_{road} is more 50 km/h, difference meaning of K_{road} of different trucks is very small.

All aforesaid in practical aspect must formulate so: when truck has small acceptable speed, then parting energetic expense are not stability, there are changed in the large interval. When permissible speed of truck is raising, then parting energetically speed has become stability. So difference meanings of coefficient complexity road conditions for trucks of different payload are very small. Hence is possibility compose be of use in practice diapason meaning coefficient complexity road conditions by the permissible speed of truck./table-2/.

In the table - 2 for given speed of truck in diapason trustworthy interval must select high meaning for truck big payload and for trucks small payload - small meaning in this interval.

Table – 2

Diapason meaning of coefficient complexity road conditions by the permissible speed of truck

V km/h	20...25	26...30	31...35	36...40	41...45	46...50	51...55	56...60
K_{road}	2,24- 1,97	1,96- 1,69	1,68- 1,52	1,51- 1,39	1,38- 1,29	1,28- 1,19	1,18- 1,11	1,10- 1,05

To usage this table is possibility high exactness definition parting energetic expenses in the given conditions, where is known medium speed of truck. for definition energetically expenses is enough to know meaning energetic expenses in the optimal road conditions, where permissible medium speed is more than 60 km/h. and to be multiplicand on the coefficient complexity road conditions in result we receive energetic expenses in the given road conditions.

$$E_{giv} = E_{opt} K_{road} \quad (12)$$

Must definition portion energetic expense for truck Mercedes-208D in the given road conditions on the base following data: medium acceptable speed of truck is $V = 32 \text{ km/h}$; $\alpha = 5^\circ$.

It must be defined parting energetic expenses for the small payload truck - Mercedes - 208 in the given road conditions, where: $M_{tr} = 3700 \text{ kg}$; $e_{tr} =$

120 MJ/kg; $T_{tr} = 2000$ h; $G_n = 3000$ kg; $\alpha_{sty} = 1$; $V_{opt} = 80$ km/h; $V_{fact} = 37$ km/h; $N_e = 108$ Ph; $G_n = 0.12$ kg/kvt; $E_{fual} = 10$ mj/kg; $K_{dr} = 0.7$; $E_{dr} = 1.26$ MJ/men h.

Including of This meaning on the formulas (20, (3), (4), (5) and (6), accepted:

$$W_h = G_{lad} \cdot \alpha_{sty} \cdot L_{oad} = 3 \cdot 1 \cdot 80 = 240 \text{ tkm/h};$$

$$E_{am} = \frac{M_{truck} E_t}{T_{truck} W_h} = \frac{3700 \cdot 120}{2000 \cdot 240} = 0.925 \text{ MJ/t km};$$

$$E_{fual} = N_{an} \cdot g_{ee} \cdot k_{ing} \cdot r_{efuel} / W_{hour} = 108 \cdot 0.12 \cdot 0.7 \cdot 10 / 240 = 0.378 \text{ MJ/t km};$$

$$E_{lab} = \frac{I_{lab} k_{ing}}{W_{hour}} = \frac{1 \cdot 1.26}{240} = 0.005 \text{ MJ/ha};$$

$$E_{tr opt} = E_{am} + E_{fual} + E_{lab} = 0.925 + 0.378 + 0.005 = 1.308 \text{ MJ/t km};$$

$$E_{giv} = E_{opt} K_{road} = 1.308 \cdot 1.45 = 1.89 \text{ MJ/t km}$$

REFERENCES:

1. Karchava . Expluatation agricultural technics. Tbilisi 2016;
2. 4. R. Kerry Turner, David Pears and other - Environmental Economics. An Elementary Introduction. New-York, London, 1994. ;
3. Шпилько А. В. и др. Экономическая эффективность механизации сельскохозяйственного производства. Российская академия сельскохозяйственных наук Москва 2001.

ONTOLOGY OF THE IMAGE OF SCIENCE

Kudryashev Alexandr Fedorovich

Doctor of philosophy, professor

Elkhova Oxana Igorevna

Doctor of philosophy, professor

Bashkir State University

Ufa, Republic of Bashkortostan, Russia

Abstract: The authors believe that the fundamental ontological problem of the essence of being is modified and supplemented by questions about the images of being and the manifestation of these images in science. This paper examines the main ontological images of contemporary science. The research topic is relevant and important, since the chosen ontological image largely determines the cognitive strategy of scientific research. The authors identify an ontological image that corresponds to classical science and designate it as fundamentalist. In contemporary science, the leading trends in the formation of new ontological images of science have become antifundamentalism, externalism, pluralism. **Keyword:** ontology, ontological image of science, philosophy of science, being, contemporary science.

The philosophical and methodological representation of science is characterized by paradigmatic diversity, which has a corresponding ontological interpretation. Ontology as a teaching is not limited to intuitive and visual representations, but moves further to identify the composition and structure of an object in its own content. As a result, a complete subjective-objective concept of the subject of research should be formed. Science reveals itself, on the one hand, in the text, on the other hand, in the image. Perhaps to some philosophers the images of science seem clear and obvious, while to others they seem something quite

inconspicuous and unworthy of detailed study. It is worth noting that if the text in science has always been paramount, then the images of science were given a minimum of attention. The reason for the lack of attention to the images of science is quite understandable: it is usually assumed that the object of meta-theoretical research should be, first of all, the science itself, and not its image. At the same time, a closer attitude to science makes us take a more thorough approach to its images. Building ontology of a holistic image of science is an urgent philosophical task.

This or that chosen ontological image largely determines the cognitive strategy in science, in general, and in philosophy, in particular. Currently, it is particularly important to study the ontology of images in modern science, which includes the study of their dynamics and structure. The starting point here may be to identify certain privileged ontological images that are most important for modern science. We believe that the fundamental ontological problem of the essence of being is modified and supplemented by questions about the images of being and the manifestation of these images in science. By «ontological image of science» we mean the representation of science in the mind of the subject, the idea of it, which does not completely coincide with it. That is, the ontological image, even if it «belongs» to science, nevertheless does not completely coincide with it. The image of science is the representation of science in another, that is, the image of science is the result of its semantic self-determination in a different being, outside of itself. The ontological image of science, originating as an intentional structure of the subject's consciousness, is correlated with science as an object. For this reason, the ontological image of science is not a vague idea of science, but a consciously organized form of special attitude to it. It is worth noting that the question of images of science is also important because it is possible to dialectically «flip» the copy and the original: even what was considered and really was an image-copy can become an ideal basis for imitation and recreation of this basis in the practice of scientific and methodological activities. If in the case of image-copies may be distorted when the original, in a situation with the image as a methodological base for the development of science is

possible is fundamentally wrong orientation, the effects of which are revealed far not at once.

Images of science exist in a non-singular number and differ from each other, because they depend on the epoch and, consequently, on the state of science in this epoch (historical parameter). In historical terms, we can identify the images of science that developed in its classical, non-classical and post-non-classical periods of development. Modern science cannot be identified with the post-non-classical type of science: all three types coexist in it, although the post-non-classical type is considered not just as one of the three, but as the most promising for modern scientific knowledge. There are also types of scientific rationality: classical, non-classical and post-non-classical. These differences are into account the increasing role of the subjective factor of the level of science, when it was not taken into account, to a level where subject knowledge becomes an integral element of science and scientific knowledge. As a matter of fact, how do we think: what is written about post-non-classical science at the present time relates primarily to what is called its image, and only secondarily to what is a real science of the modern type.

At present, two points of view on science are widely spread. According to one of them, science obtains objective knowledge about the world, i.e. knowledge corresponding to what is in reality, and in this sense science can be fully trusted. The second point of view asserts the complete dependence of science on social conditions, and therefore it cannot claim to be objective in its results [1; 2].

Science at a certain stage of historical development is a unique identity, and this uniqueness is expressed primarily in the image of science. The ontological image of science has an essential connection with the ideals of science. However, it should be noted that the ideals of science depend on the era. Thus, A. N. Kochergin in his research rightly notes that one of the distinctive features of modern science is the transformation of the ideals of science [3]. Classical science has its own ontological image, which can be called fundamentalist. This ontological image of science provides a fundamental justification of knowledge that guarantees its reliability, postulates the absolute autonomy of knowledge, its independence and independence

from the socio-cultural context. Truth is presented as a value in itself, and the introduction of the subjective, historical, and socio-cultural into science is not allowed here. Also, this image focuses on the development of a universal ideal of science, taking as a basis the most developed scientific theory, thereby leading to reductionism in science.

The crisis situation in modern science initiated the search for new scientific ideals. Sometimes the main characteristics of modern science include the following features: a sharp increase in the number of scientists, exponential growth of scientific information, attention to science from state structures, deforming influence on science of society and the state, etc. However, other signs are more significant. In modern science, there is an appearance of new ontological images with their own specific features. One of the main distinctive features of modern science is those that are determined by the transition to the study of complex self-developing systems, as noted by V.S. Stepin [4, P. 82]. In this regard, there is an increased interest in complex self-developing systems, of which man becomes an integral part, and the anthropologization of science is taking place. According to many modern authors, there is a clear understanding that it is impossible to exclude the «human factor» from knowledge in principle. Due to the growing interest in modern aspects of the complexity problem, we note the emergence of a paradigm interpreted as complexity «slozhnostnost» [5]. The complexity category is interpreted in classical science as entanglement. The concept of «slozhnostnost» displays ideas post-non-classical science with its nonlinearity, high degree of dynamism of the studied objects and the unity of object and subject of knowledge.

Anti-fundamentalism, externalism, and pluralism have become the leading trends in the formation of new ontological images of science. Anti-fundamentalism forms its own ontological image of science, where the classical ideal of science is destroyed as if from within. Anti-fundamentalism refuses to recognize the existence of a single possible basis for the entire system of scientific knowledge. The concept of pluralism, in turn, also destroys the classical ideal of science: its focus on multiplicity legitimizes the acceptance of different ideals of science. As a result, a

different attitude to the ideal of science spread than before: it became a means of solving problems, not a goal. The fundamentalist ideal of science as the validity of knowledge has given way to pragmatic problem solving. Externalism, again in contrast to fundamentalism, including values in the content of theories, recognizes the dependence of science on both research operations and the socio-cultural context.

In conclusion, we continue to look at anti-fundamentalism, pluralism, and externalism as co-existing and complementary characteristics of the evolving image of contemporary science in our time.

REFERENCES

1. Mamchur E. A. Images of science in modern culture. Moscow: Canon+, 2008. 400 p.
2. Kudryashev A.F., Elkhova O.I. General scientific picture of the world: the old in a new garb. Bulletin Bashkir state University. 2013. T. 18. № 4. P. 1255-1259.
3. Kochergin A.N. The peculiarities of the modern science's development. Scientific Bulletin of MSTU GA, 2013, no. 191, P. 30-34.
4. Stepin V.S. Peculiarities of scientific knowledge and criteria of types of scientific rationality // Epistemology and philosophy of science, 2013, Vol. XXXVI, № 2, P. 78-91.
5. Budanov V.G., Arshinov V.I., Lepsky V.E., Svirskiy Ya.I. Complexity and the problem of integrity of knowledge. Issue I. Towards strategies of comprehending complexity. M. 2018. 105 p.

**THERMAL METHOD OF AIR PURIFICATION
FROM NITROGEN OXIDES**

Kuznietsov Serhii

Ph.D. assistant professor

Yatsenko Fedir

student

Bezpalcenko Violetta

Ph.D. assistant professor

Kherson National Technical University

Kherson, Ukraine

Abstract. In countries with developed industry, there is significant air pollution. Heat power engineering, industry, transport pollute the atmospheric air with harmful substances, which many times exceed the maximum permissible concentration. For the harmonious development of society, it is necessary to eliminate the influence of harmful factors. The creation of environmentally friendly technologies is the main problem of the present time. The paper considers a thermal method for air purification from nitrogen oxides.

Keywords: purification of gases from nitrogen oxides, thermal method.

At present, various methods of purifying gases from nitrogen oxides are known. Some of them have been introduced into production, others are under development and laboratory testing. The purification of waste gases from nitrogen oxides is based on oxidation, reduction and sorption processes. Oxidation processes are based on pre-oxidation NO to N_2O_3 and NO_2 with the subsequent absorption of oxidized nitrous gases by various sorbents.

Reduction methods are based on catalytic or thermal reduction of oxides to neutral substances.

A wide variety of methods is associated with various technological processes in which nitrous gases are released into the atmosphere. These emissions differ in quantity, in the content of nitrogen oxides in them, in the oxidation state of NO, in the content of oxygen and other impurities, in temperature, etc. Each of these emissions has its own optimal cleaning method [1].

At a high (more than 3%) oxygen content in the purified gas, it is advisable to use thermal reduction.

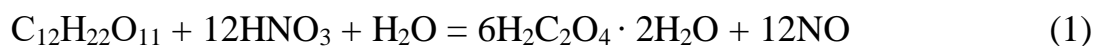
The most radical issue of neutralizing nitrogen oxides is solved in the production of nitric acid. For this process, a method of catalytic gas purification on a palladium catalyst has been developed and implemented. Long-term operation of the installation for the catalytic decomposition of nitrogen oxides has shown high efficiency. Nevertheless, the catalytic method is associated with the installation of complex equipment and the use of an expensive catalyst [2]. The catalytic method of decomposition of nitrogen oxides is expedient for gases containing no more than 1% NO₂ and up to 4-5% oxygen [3]. In addition, catalysis is effective at high pressures [4].

In industry, there are a large number of sources emitting nitrous gas into the atmosphere, containing up to 3-5% nitrogen oxides and up to 10-20% oxygen. These emissions differ both in nature (continuous, periodic) and in productivity (from several hundred to several million m³/h). These systems include off-gases from the production of oxalic acid, which contain 2.0-2.5% nitrogen oxides and about 10% oxygen. The catalytic method of neutralization is unacceptable for such systems.

Other well-known methods are also ineffective under these conditions, for example, alkaline ones, which are bulky and have a low degree of purification (about 60-70%). Currently, the question of neutralizing nitrogen oxides in the production of oxalic acid remains open.

The aim of this work is to find an effective method for the sanitary cleaning of exhaust gases from nitrogen oxides in the production of oxalic acid.

The production of oxalic acid is based on the oxidation of sucrose with nitric acid:

In this case, nitric acid is reduced to nitric oxide, as a result of which, when 1 ton of oxalic acid is produced, about 2000 m³ of gases with a content of 2-2.5% of nitrogen oxides are emitted into the atmosphere.

For low-power systems with a high content of nitrogen and oxygen oxides in the gas, the most expedient is the thermal method of decomposition of nitrogen oxides into neutral products. This method is based on the decomposition reaction of nitric oxide:

Oxygen nitrogen compounds can exist in the form of the following oxides: N₂O, NO, NO₂, N₂O₃, N₂O₄, N₂O₅. Depending on the degree of oxidation, they have different physical and chemical properties. For example, N₂O₄ is an active compound that reacts with almost all inorganic and organic substances, while nitrogen NO is indifferent.

The oxidizability of nitrogen is largely determined by temperature. Depending on it, certain nitrogen oxides may exist. In the presence of oxygen or ozone and low temperature, the oxidation reaction of nitrogen oxide proceeds spontaneously and irreversibly in the following direction:

Nitrogen pentoxide can exist in a solid state at low temperatures. Solid N₂O₅ in its stable form is nitronium nitrate NO₂⁺+NO₃⁻. When heated in gas form, it dissociates into NO₂ and NO₃.

NO₃ reacts by donating an oxygen atom. Nitrogen dioxide readily polymerizes to dinitrogen tetroxide by a reversible reaction:

The degree of polymerization is also temperature dependent. Already at a temperature of 21.15°C, the N₂O₄ liquid dissociates into NO₂ molecules.

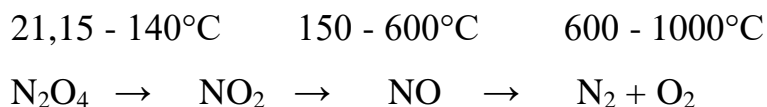
At temperatures above 140°C, the reaction shifts completely to the right and only NO₂ can exist in the gaseous state. Upon further heating, nitrogen dioxide decomposes:

The complete decomposition of NO_2 into nitrogen oxide and oxygen occurs at a temperature of 600°C , nitrogen monoxide is stable. However, at temperatures above 1000°C , it is in a dissociated state:

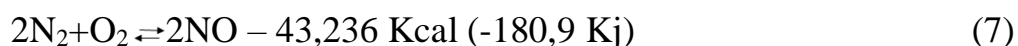

Thus, the temperature range of existence of various nitrogen oxides in the gas phase can be represented by the following diagram:

By heating higher nitrogen oxides, one can achieve their decomposition into lower ones, down to elemental nitrogen and oxygen. This regularity is the basis of the developed method.

The formation and decomposition of nitrogen monoxide is reversible:

The equilibrium concentration of nitrogen monoxide obtained from nitrogen and oxygen in the temperature range from 1000 K to 4000 K can be determined by the formula:

$$\lg X = -\frac{4726}{T} - 2,152 \quad (8)$$

The rate of establishment of dynamic equilibrium according to reaction (6) is determined by the second-order equation:

$$\frac{dx}{d\tau} = K_1(C_{\text{N}_2} - 0,5X) \cdot (C_{\text{O}_2} - 0,5X) - K_2X^2, \quad (9)$$

Where X – time-specific nitric oxide concentration;

C_{N_2} и C_{O_2} – respectively, the concentration of nitrogen and oxygen in the initial gas, %.

K_1 и K_2 – rate constants of forward and reverse reactions.

The equilibrium concentration of nitric oxide X , calculated according to equation (8) and the time to establish equilibrium τ , found by equation (9), depending on the temperature are given in table. 1.

Table 1**The value of equilibrium concentrations of nitric oxide**

Temperature, K	Equilibrium concentration of nitric oxide, %	The settling time of the dynamic equilibrium, s
1000	0,02	$4 \cdot 10^5$
1500	0,044	$1,8 \cdot 10^2$
2000	1,34	1,0
2500	2,4	$5 \cdot 10^{-5}$
3000	4,0	$7 \cdot 10^{-9}$

Based on the table. 1 it follows that creating a high temperature can not only synthesize nitrogen oxide from the elements nitrogen and oxygen, but also decompose it into its original components.

From the same table it can be seen that from the point of view of sanitary neutralization of nitrous gases, the residual equilibrium concentration of nitrogen oxides achieved by simple thermal decomposition is too high, and the time for establishing equilibrium concentrations at low temperatures is too long. When nitrous gas is heated to 2000K, the concentration of nitrogen oxide decreases to 1.34%. This only takes 1 second. But to reduce its concentration to 0.02%, it will take $4 \cdot 10^5$ s (about 111 h), which is impossible in production conditions. To this it should be added that the conditions for gas cooling must correspond to a gradual decrease in concentration to an equilibrium state. Otherwise, the residual concentrations of nitrogen oxides in the nitrous gas will be higher than the equilibrium ones, and the degree of their thermal decomposition will be reduced.

From equation (9) it follows that the rate of formation of nitrogen oxides is directly proportional to the oxygen content in the mixture. If, in the process of decomposition, the formed oxygen is removed (bind) from the system, then the rate of formation of nitrogen oxides and the equilibrium concentration can be reduced. This position was also used in the developed method of thermal decomposition of nitrogen oxides.

As the temperature rises, the rate and degree of decomposition increases. At 800°C, a fairly high degree of decomposition of nitrogen oxides of 96% is observed. With a further increase in temperature, the degree of decomposition increases and at 1000 ° C it approaches 100%.

Conclusions.

1. In the study on a plasmatron it was found that by thermal decomposition of nitrogen oxides, their concentration from any to the initial one can be reduced to equilibrium at a given temperature.

2. By introducing gaseous reducing agents, the reaction of thermal decomposition of nitrogen oxides can be shifted towards their decomposition into the initial elements. The concentration of nitrogen oxides after decomposition can be increased to 0.1-0.3% at an initial concentration of 2-3%.

3. Thermal decomposition of nitrogen oxides in the presence of coke begins at a temperature of 500°C. At 1000°C, the degree of decomposition of nitrous gas approaches 100%.

REFERENCES

1. Калугина Т.А., Клевке В.А. Очистка от окислов азота выхлопных нитрозных газов азотнокислотных производств // Журн. ВХО им. Д.И. Менделеева. – 1969. – Вып 14. – С.88.

2. Tavior S.H., Rhodes C. The oxidation of carbon monoxide at ambient temperature over mixed colder-silver oxide catalysts I // Catalysis Today. – 2006. – Vol. 114. – P. 357–361.

3. Заявка № 45-20682, Япония, МКИ В 01 D. Борьба с загрязнением воздуха при помощи каталитического окисления / Х. Тёрэн, Т. Като (Япония). – Заявл. 14.02.67. Опубл. 10.06.71 // РЖ Химия - 5И520П. – 1972. – №34.

4. Кенро Миямото Fundamentals of Plasma Physics and Controlled Fusion / Ред. В.Д. Шафранов. – М.: Физматлит, 2007. – 424 с.

PROBLEMS OF MILITARY-PROFESSIONAL TRAINING OF OFFICERS IN A TECHNICAL UNIVERSITY

Kholikberdiev Temur Khudoyberdievich

Applicant, Department of Pedagogy

Psychology and Teaching Methods

Tashkent Institute of Irrigation

Engineers and agricultural mechanization

Uzbekistan

Both the requirements for general military disciplines and for special disciplines do not contain such elements of an officer's professional activity as managing units in wartime, modeling solutions to military-professional tasks of an operational, engineering, and technical nature.

From the above it follows that, in order to solve the problem of training officers who meet modern requirements, we need to implement a process of military training that would allow:

- 1) to form future officers' competencies in matters of leadership in the management of units, both in peacetime and in wartime;
- 2) to form competencies for modeling independent solutions to military-professional tasks of an operational, engineering, and technical nature for managing the technical condition and combat use of missile systems;
- 3) to develop competencies for solving typical engineering problems in the operation of missile systems on the basis of higher professional education received at a university in non-standard situations in the absence of standard solutions;
- 4) ensure the quality training of future officers for the use of high-tech military equipment during the development of fundamental disciplines (rocket science, electronic engineering and robotics, technical operation of aircraft and engines, aircraft electrical systems and flight and navigation systems) due to the relationship

with military training disciplines (military special, tactical, tactical special, general military);

5) to form in future officers general cultural, organizational, managerial, operational, training and educational, scientific and research competencies with an orientation on the upcoming professional activities of graduates.

This approach will allow military schools and civilian universities, where there are military training centers and military departments, to train real military professionals who are able to confidently and with high efficiency fulfill their tasks in the renewed Armed Forces [2]. Thus, taking into account current trends in the development of the high-tech sector of the world economy, military equipment, methods and means of conducting armed confrontation requires improving the system of military professional training of officers, both in military and civilian universities, where staff officers and officers are currently being trained stock. According to experts N.A. Alekseeva, A.N. Panova at present, the key problem of military - vocational training at the university is to ensure the continuity of military and technical knowledge at all stages of the training of a future specialist [1]. T.N. Seregina believes that the reforms of military education, directly aimed at improving the quality of the officer corps, suggest increasing the share of the humanitarian component in the educational process [6]. A special place is held by the training of reserve officers at the military departments of educational institutions of higher professional education. On a mass scale, it does not correspond to the planned figures established for the military departments of universities both towards significant under-training and towards retraining in various military specialties [3,4,5]. Thus, summing up the foregoing, we can conclude that it is advisable to consider the relevant directions of improving military-vocational training in the formation of competencies in military-service activities for students of a technical university:

- 1) the development of competence to manage units in peacetime and wartime;
- 2) the formation of competence in solving typical engineering problems in the operation of missile systems on the basis of higher professional education received at a university;

3) the development of the competence of modeling independent solutions to military-professional tasks of an operational, engineering and technical nature for managing the technical condition and combat use of modern missile systems in non-standard situations in the absence of standard solutions.

1. An analysis of the main stages of the formation of the military training system showed that each of the stages has its own characteristics of the content of military education, but they have in common a phased process in the formation and improvement of competencies during military training and in the process of military service officers. Based on the postulate of the decisive role of man in the war, when developing the process of forming competencies in military service for students of a technical university, we consider it important to use the principles proposed by M.I. Dragomirov:

- the principle of expediency;
- principle - systemicity and consistency;
- The principle of a conscious attitude to military training;
- The principle of strength assimilation.

2. An analysis of the current level of military training shows that students of military and civilian universities can receive a quality education that meets the needs of the time, if the shortcomings inherent in the traditional military education system are eliminated.

These disadvantages are:

- lack of development of competencies for the management of units in peacetime and wartime;
- lack of competencies in modeling independent decisions of military-professional tasks of an operational, engineering and technical nature in managing the technical condition and combat use of modern missile systems;
- the lack of development of competencies in solving typical engineering problems in the operation of missile systems on the basis of higher professional education received at a university.

3. Ensuring the quality training of future officers for the use of high-tech military equipment is carried out during the development of fundamental disciplines, which allows them to form general cultural, organizational, managerial, operational, training and educational, research competencies with an emphasis on the upcoming professional activities of graduates.

4. Actual areas of improving military training in the formation of professional competencies in military service for students of technical universities are:

- development of competence to manage units in peacetime and wartime;
- the formation of competence for solving typical engineering problems in the operation of missile systems on the basis of higher professional education received at a university;
- development of the competence for modeling independent solutions to military professional tasks of an operational, engineering and technical nature for managing the technical condition and combat use of modern missile systems in non-standard situations in the absence of standard solutions.

REFERENCES

1. Alekseev, N.A. Pedagogical foundations of designing personality-oriented learning: dis. Dr. ped. Sciences: 13.00.01 / N.A. Alekseev. - 1997.42 p.
2. Vedensky, V.N. Modeling the professional competence of a teacher // Pedagogy. 2003. No. 10. P. 51–55.
3. Dobrovolsky, V.S. Training reserve officers: problems and solutions // Military Thought. 2002. No4. S.43.
4. Efimov, NN, Chernev S.V. Pedagogical foundations of military training of students at the university / N.N. Efimov. - M.: 1986. S. 79-101.
5. Efremov, N.N. Military training of students at the university / N.N. Efremov. - M.: Moscow University. 1987.308 p.
6. Serikov, V.V. Person-oriented education / V.V. Serikov // Pedagogy. 1994. No 5. P.16–20.

**STUDY OF THE ANTHROPOSOPHIC PARAMETERS OF THE
REPRESENTATIVES OF DIFFERENT ETHNO-TERRITORIAL
GROUPS OF PRYKARPATTIA**

Kotsyubynska Yulia

Assistant

Kozan Natalia

Doctor of Medicine, Associate Professor,

Head of the Department of
forensic medicine and medical law

Zelenchuk Galina

Assistant

Ivano-Frankivsk National Medical University

Ivano-Frankivsk, Ukraine

Abstract. The article outlines the prospects for studying the ethnic and regional features of anthroscopic, anthropometric and dermatoglyphic parameters, given the intensification of migration processes both within Ukraine and worldwide, which each year causes a catastrophic increase in the number of people living outside the country or region origin. The growing flow of world migration and assimilation creates all the conditions for the disappearance of pure ethnic groups and peoples. Therefore, modern scientists are interested in the availability of anthropometric, anthroposcopic, dermatoglyphic databases of different populations to create regional gene pools. In the context of the above issues, the issue related to the study of anthroposcopic, anthropometric, dermatoglyphic parameters of the population of Ukraine, taking into account regional and ethno-territorial affiliation, remains relevant. The article presents a differential anthroscopic characteristic of Hutsul, Boyko, Lemko, Opillia, Pokut tia ethno-territorial groups

Key words: anthroscopic parameters, ethno-territorial groups, anthroscopy.

Intensification of migration processes both within Ukraine and within the world, which is the reason for the catastrophic increase in the number of people living outside the country or region of origin. Refugees, labor and political migrants, migrants due to racial discrimination and other reasons today make up 3% of the world's population [1, 64 p.]. The growing flow of world migration and assimilation creates all the conditions for the disappearance of pure ethnic groups and peoples. Therefore, modern scientists are interested in the availability of anthropometric, anthroposcopic, dermatoglyphic data of different populations to create regional gene pools. In the context of the above issues, the issue related to the study of anthroposcopic, anthropometric, dermatoglyphic parameters of the population of Ukraine, taking into account regional and ethno-territorial affiliation, remains relevant.

Nowadays, the study of dermatoglyphic and anthropological features of different ethnic groups and peoples of the world is becoming increasingly popular. [2, 19 p.]. As for the dermatoglyphics of other peoples of the world, it should be noted that it has been studied or is studied in various aspects: as a diagnostic and prognostic marker system in medicine, identification marker system in criminology, anthropological marker system of historical, evolutionary processes and genetic structure among populations [3, 269 p., 4, 25p., 5, 29 p., 6, 49p., 7, 28p.].

Speaking about the anthropological composition of the population of Ukraine, it is worth mentioning Segeda S.P. [8, 13 p.]. Scientist gave a general anthroscopic description of Ukrainians against the background of some other ethnic groups in Eurasia. In particular, it is shown that for most of the leading anthroscopic characteristics Ukrainians in comparison with the total sample of Eastern Europe and Scandinavia deviate in the direction of the Caucasus, where anthropological variants of southern origin are common. Probably, these deviations are due to the influence of the southern European component found in the Middle Dnieper region, in the Carpathians, in the south of Ukraine.

The material of the study were anthroscopic parameters obtained by questionnaires from 480 males (240) and females (240) aged 18-59 years, who

identified themselves as representatives of Hutsul, Boyko, Lemko, Opollia, Pokuttia ethno-territorial groups and a control group of persons living in the Prykarpattia. Criteria for inclusion in the study groups were voluntary consent of the individual, the absence of genetic pathology, pathology of the endocrine system and musculoskeletal system, age 18 - 59 years. Exclusion criteria were rejection at any stage, the presence of genetic pathology, pathology of the endocrine system and musculoskeletal system, age under 18 and over 59 years.

After analyzing the survey data obtained during the study, we found that the data obtained are not sexually differentiated, so it was decided to cover this information in the aggregate, taking into account ethno-territorial affiliation, but without taking into account the division by sex. Calculating the percentage of the frequency of occurrence of different of skin tone, we found that among the studied ethno-territorial groups, this figure fluctuated among light skin tones, and only in the Hutsul ethno-territorial group, compared with other ethno-territorial groups, a high percentage of people with a swarthy skin tone. Worth noting that among representatives of the Lemko ethno-territorial group there are no representatives with a swarthy skin tone at all (tab. 1).

Table 1

Skin color (%) in representatives of different ethno-territorial groups

	Hutsul	Lemko	Boyko	Control	Opollia	Pokuttia
white	87,5	100	96,25	97,5	97,5	93,75
swarthy	12,5	0	3,75	2,5	2,5	6,25

From the tab. 2, it is seen that the representatives of the Hutsul ethno-territorial group in comparison with other ethno-territorial groups most often have representatives with black hair. Representatives of the Boyko ethno-territorial group are dominated by light and light blond hair. Among the representatives of the Lemko ethno-territorial group, the most common are representatives with light hair color. Dark blond hair predominates in Opollia ethno-territorial group, and black among Pokuttia.

Table 2**Hair color (%) in representatives of different ethno-territorial groups**

	Hutsul	Lemko	Boyko	Control	Opollia	Pokuttia
blonde	0	32,5	25	5	18,75	0
Brown	0	7,5	1,25	11,25	1,25	0
Red	0	0	1,25	3,75	2,5	0
black	52,5	0	5	33,75	5	43,75
light blond	10	40	17,5	30	21,25	16,25
dark blond	35	20	50	15	51,25	37,5
dark brown	2,5	0	0	1,25	0	2,5

Taking into account the data of tab. 3, we can say that such a descriptive feature as "hair type" is differential only for representatives of the Hutsul and Pokut ethno-territorial groups, because among them the most common are representatives with straight hair and almost no representatives with wavy hair. As for other ethno-territorial groups, there are practically no peculiarities in the distribution of this feature.

Table 3**Hair type (%) in representatives of different ethno-territorial groups**

	Hutsul	Lemko	Boyko	Control	Opollia	Pokuttia
curly	5	23,75	12,5	38,75	13,75	7,5
straight	95	61,25	53,75	52,5	55	91,25
wavy	0	15	33,75	8,75	31,25	1,25

As for the shape of the face, the representatives of all studied ethno-territorial groups with different frequency there is an oval-elongated face, but for Hutsuls is not characterized by a round face, and for Lemkos and Opollia - rectangular (tab. 4).

Table 4**Face shape (%) in representatives of different ethno-territorial groups**

	Hutsul	Lemko	Boyko	Control	Opollia	Pokuttia
oval-elongated	75	85	35	81,25	31,25	78,75
round	0	2,5	61,25	7,5	66,25	1,25
rectangular	20	0	1,25	8,75	0	13,75
triangular	5	12,5	2,5	2,5	2,5	6,25

In tab. 5 shows the width of the face of representatives of different ethno-territorial groups. Hutsul, Lemko, and Pokuttia ethno-territorial groups have a narrow face and no wide face at all. A wide face is more common among Boyko and Opillia ethno-territorial groups. Representatives of the control group of persons are characterized by all three types of faces.

Table 5

Face width (%) in representatives of different ethno-territorial groups

	Hutsul	Lemko	Boyko	Control	Opollia	Pokuttia
wide	0	0	78,75	31,25	77,5	0
narrow	78,75	50	8,75	57,5	6,25	80
long	21,25	50	12,5	11,25	16,25	20

Taking into account the data of tab. 6, we can say that Hutsuls have more common hazel green and dark brown eyes, Lemkos have blue and light hazel eyes, Boikos have light hazel and gray eyes, and Pokuttias have hazel green and dark hazel eyes. As for the control and Opillia ethno-territorial groups, dark hazel eye color is the most common among their representatives, but other eye colors are also relatively common.

Table 6

Eye color (%) in representatives of different ethno-territorial groups

	Hutsul	Lemko	Boyko	Control	Opollia	Pokuttia
blue	1,25	27,5	7,5	10	7,5	0
green	0	11,25	3,75	7,5	5	0
hazel green	52,5	2,5	8,75	12,5	6,25	52,5
light hazel	2,5	37,5	27,5	20	26,25	2,5
gray	1,25	3,75	16,25	1,25	17,5	1,25
gray-blue	0	3,75	2,5	10	2,5	0
dark hazel	40	10	31,25	30	31,25	38,75

As for the shape of the nose, it should be noted that Hutsuls and Pokuttias are characterized by a long, narrow nose, Lemkos are more likely to have a narrow, straight nose, for Boykos and Opollias - straight and wide. As for the control group of persons, it includes all the studied forms of the nose (tab. 7)

Table 7

The shape of the nose (%) in representatives of different ethno-territorial groups

	Hutsul	Lemko	Boyko	Control	Opollia	Pokuttia
long	56,25	3,75	2,5	17,5	1,25	51,25
narrow	31,25	43,75	0	18,75	0	31,25
straight	0	48,75	55	25	58,75	0
wide	8,75	1,25	38,75	35	38,75	10
convex	3,75	2,5	3,75	3,75	1,25	7,5

In the course of the study we established the anthroposcopic characteristics of representatives of different ethno-territorial groups of Prykarpattia. The data obtained by us confirm the results of Segeda S.P., at the same time supplementing them with a set of anthroposcopic features characteristic of certain ethno-territorial groups living in the Prykarpattia.

REFERENCES

1. Гунас В. Регіональні особливості пальцевої і долонної дерматогліфіки та їх зв'язок із показниками особливостей особистості практично здорових чоловіків України//Дисертація. Вінниця, Київ: ВНМУ ім. М. І. Пирогова, НМАПО ім. П.Л.Шупика. – 2020. - 238с.
2. Козань Н. Етно-расові особливості дерматогліфічних параметрів пальців ніг (повідомл. 1). //Судово.-медична експертиза. -2013. -№ 2. - 18-21 с.
3. Gutiérrez-Redomero E. Rivaldería N. Alonso-Rodríguez C. Martín L. Dipierri J. et al. Are there population differences in minutiae frequencies? A comparative study of two Argentinian population samples and one Spanish sample.// Forensic science international. - 2012. - № 222(1-3). - 266-276 p.

4. Hussein I., Abdullah N. Fingerprint Angles and Patterns in the Population of Najaf Province. //Ibn AL-Haitham Journal For Pure and Applied Science. – 2017. - № 19(4). - 21-33.
5. Kahleel S. Palm-print patterns in population of Diwaniyah City. Al-Qadisiyah //Journal Of Pure Science. -2017. - №17(2). - 25-32 p.
6. Minkov T., Boichev M., Todorov V., Paraskova N., Georgiev V., et all. Dermatoglyphic characterization of bulgarian population from some regions of southeastern Bulgaria.// Journal Scientific & Applied Research. - 2015. -№ 8. - 47-53.
7. Ootobo T., Tarimobo-Ootobo R. Digital and palmer dermatoglyphic characteristics of the ijaw ethnic group. // International Journal of Forensic Medical Investigation. - 2016. -№ 2(1). - 25-30.
8. Сегеда С. Антропологічний склад українського народу: етногенетичний аспект//Автореферат. Київ. - 2002. -28с.

TO TAKE INTO ACCOUNT MITIGATING CIRCUMSTANCES WHEN IMPOSING PUNISHMENT AS ONE OF THE CRITERIA FOR IMPOSING A FAIR PENALTY

Makhmudov Sunnatjon Azim Oqli

Master of Tashkent State Law University

Annotation: This article describes the role and importance of mitigating circumstances in criminal law as one of the criteria for assessing the imposition of fair punishment, highlights some theoretical and practical problems associated with the application of mitigating circumstances and provides relevant suggestions and recommendations for improving criminal law.

Keywords: the concept of punishment, the purpose of punishment, circumstances included in sentencing, circumstances mitigating and aggravating the punishment, criteria for imposing a fair penalty.

We know that the circumstances that should be taken into account when imposing a penalty, in particular mitigating or aggravating circumstances, serve not only the legal and fair resolution of the case, but also the imposition of a fair punishment. Fair punishment leads to implement criminal law principles to real life.

In particular, according to article 8 of the Criminal Code, the punishment or other legal action must be fair, that is to say, they must be appropriate to degree of the crime, and the degree of guilt and the social danger of the person

The imposition of a sentence by the courts in accordance with the principles of the Criminal Code and mitigating circumstances is one of the important conditions and criteria for imposing a fair sentence.

Because the inevitability of liability for a crime is reflected in the imposition of a just punishment. The legality and fairness of the punishment depends not only on the fate of the criminals, but also on the society as a whole. When imposing

punishment, mitigating circumstances have particular importance, and their correct consideration will help ensure the fairness of the punishment.

According to this, the fairness of the punishment for the crime is one of the most important conditions for actualizing fair judgment. Because the purpose of imposing a fair punishment is to correct behavior of the convicts, preventing the convicts and other persons from committing new crimes.

Today, while adhering to legal requirements and taking into account mitigating circumstances in the imposition of a just sentence, a proper assessment of them is also an important issue in the imposition of fair punishment.

Doctor of Law, Professor M. Rustamboyev noted that “the unconditional observance of the law in criminal penalties is one of the most important tasks of justice, and the use of just punishment serves as a guarantee for the development and improvement of democratic institutions for the protection of human rights and freedoms”

It is clear from this point of view that in the imposition of a punishment, the observance of legal requirements and the imposition of a just punishment based on the principles of legality, humanity, justice and inevitability serve to protect the rights and freedoms of an individual.

Some researchers believe that it is not enough to take into consideration mitigating circumstances when it comes to imposing punishment. They suggest that in imposing a sentence, not only should consider mitigating circumstances, but also they must also be assessed fairly and honestly.

E.G. Shkredova said that in addition to the mitigating and aggravating circumstances of the punishment, courts should also give sufficient consideration to their role in the imposition of sentencing. Courts should give a clear assessment of the mitigating and aggravating circumstances of the punishment that they have taken into account when imposing a sentence and show it in a sentence.

V.K. Zubov stated a similar view that when considering and evaluating mitigating and aggravating circumstances, it is necessary to consider these issues in more detail

In our opinion, it is important to take into account not only the mitigation of punishment in courts, but also a fair assessment. Because some of the mitigating circumstances provided by the Criminal Code have an evaluative nature.

For example, a statement of confession, genuine remorse and helping actively to open the crime under Article 55 (a) of the Criminal Code requires a determination on the basis of assessing criteria to be a mitigating circumstance.

Because in this situation, the court must evaluate the extent to which a person's genuine remorse is expressed and the extent to which a person's genuine remorse is manifested, or the extent to which a person has helped to open a crime. When this is taken into account in the imposition of a sentence as a mitigating circumstance, the assessment given must be justified by the court.

In addition, the importance of taking into account mitigating circumstances as one of the criteria for imposing a sentence is demonstrated in the following sentences:

Firstly, it is manifested when imposing a sentence on two persons for committing a crime of the same type and degree of social danger.

For example, two people are accused for the theft, one of them committed a crime so as to pay money for losing in gamble, oppositely second one committed a crime so as to buy drugs for his or her sick mother or one of the thief is under aged when another one is dangerous recidivist. Imposing the same punishment on them would be contrary to both the principles of justice and humanity.

It is inexpedient to impose the same punishment on everyone who commits a crime. There are several reasons, such as the degree of guilt in the commission of a crime, the degree of social danger of the offense, the methods and causes of the crime, the degree of involvement in the crime, as well as the social danger (dangerous or extremely dangerous recidivism) that do does not allow the same offense to be imposed on two persons who committed two different crimes. The consolidation of such cases in the criminal law testifies to what extent the criminal law provides for the principle of justice.

Secondly, the age and sex of the defendant, his or her ability to work and the health of the defendant (the pregnancy of women) are important in the process of sentencing.

For example, Article 55 (z) of the Criminal Code of the Republic of Uzbekistan establishes that committing a crime by a pregnant woman is one of the mitigating circumstances, and it shows that the mitigating circumstances are important when imposing a sentence.

One of the criteria for imposing a sentence on mitigating circumstances is the age of the defendant and it is stated in the article 55(J) of the Criminal Code of the Republic of Uzbekistan. One of the criteria for imposing a sentence on mitigating circumstances is the age of the defendant.

When inflicting a punishment on juveniles, except in cases provided by article 54 of the Criminal Code, the degree of their development, living conditions and upbringing, health, including mental development, motives for committing a crime, and their behavior, information on adverse effects, and other circumstances affecting one's personality should be identified and evaluated

An analysis of criminal law in some foreign countries has revealed that the crime of an elderly person is one of the mitigating circumstances.

In particular, Article 63 of the Criminal Code of the Republic of Belarus provides for mitigating circumstances in which 11 cases are given. According to this article, one of the mitigating circumstances in the Republic of Belarus is the crime of an elderly person.

A similar rule is established in Article 57 of the Criminal Code of the Republic of Estonia as one of mitigating circumstances.

It should be regarded as one of the mitigating circumstances. This is because the fact that if the criminal is an elderly person, it reduces the degree of social danger of the act.

However, the commission of crime by an elderly person is not given in the article 55 of the Criminal Code of the Republic of Uzbekistan as a mitigating circumstance. It is also necessary to include the crime of an older person as a

mitigating measure in our national legislation, based on the principles of legality and humanity.

The necessary or sufficient punishment or other legal action should be given to the person who has committed a crime to correct his or her behavior and prevent a new crime. The use of lighter punishment for a crime committed by an elderly person is sufficient to achieve the purpose of the punishment.

According to these, the inclusion of an older person in the criminal code as a mitigating measure is one of the safeguards to protect the rights and freedoms of older people through consistent implementation of the principles of justice and humanity, and, on the other hand, the implementation of international best practices in criminal law. This will enhance the role and importance of mitigating circumstances in sentencing.

According to the abovementioned statements, these proposals and recommendations are given:

Firstly, some of the mitigating circumstances are determined by the evaluation criteria. Therefore, the evaluation of these cases should be recorded and justified in the court's judgment when mitigating the circumstances.

Secondly, based on the principles of legality and humanity, the crime of an older person should be included in the criminal code as a mitigating measure.

In conclusion, taking into account mitigation circumstances in sentencing is one of the criteria of fair imposition of punishments. Furthermore, it protects citizens' rights, freedoms and legal interests. Together with this, it serves individualizing penalties.

SPECIES OF GENUS PICEA INTRODUCED IN EASTERN GEORGIA

Nadiradze Tamar

doctor of biological sciences

full professor of Natural Sciences Department

Iakob Gogebashvili Telavi State University

2200 Telavi, 1, Kartuli Universiteti str.Georgia

Abstract: The article discusses the introduction results of genus picea, introduced in Eastern Georgia.

We have studied the periods of bud opening, vegetation ending, starting and finishing of cambium action, sprout woodening process, time and rate of growing in height, and regularities of accumulation-transformation of storage carbohydrates.

The studies revealed that the annual development cycle of all these species includes all morphological-physiological periods: sprout growth, latent growth, organic and forced rest. They are characterized by the good growth-development; almost all of them are perspective for eastern Georgia, particularly, for all regions of inner Kakheti.

Key words: Picea; vegetation; spreading; introduced; distributed.

Introduction Maintaining plant diversity is one of the most important problems. Nowadays, vegetation of any countries consists not only of local species, but also of those introduced from different countries. Therefore, introduction is one of the most effective ways for maintaining plant diversity. Introduction of new plants in Georgia has a long history. About 2500 species of introduced woody plants exist here. Almost all of them belong to ecological group.

Genus Picea includes about 35 species, naturally spread in temperate and cold zones of the north Hemispheres. Only one species is spread widely in Georgia - *Picea orientalis* Link. The following species of genus Picea are introduced in the decorative

gardening of eastern Georgia: *Picea abies* Karst., *Picea alba* Britt, *Picea pungens* Engelm., *Picea morinda* Link.[1]

Picea abies Karst., is naturally spread in Europe and introduced in the parks and gardens of Georgia. In eastern Georgia it is spread in Tbilisi, Telavi, Tsinandali Park, Lagodekhi, Kvareli and others. This plant has one of the leading positions among the introduced woody plants in eastern Georgia.

Picea alba Britt. is naturally spread in north America. It was introduced and distributed in the parks and gardens of Georgia long time ago.

Picea pungens Engelm. is naturally spread in north America, extends up to an altitude of 2000-3000 meters.[1]

At the age of 50, it reaches 12-15 meters in height and 40 centimeters in width in Tbilisi botanical garden. *Picea pungens* is also found in Lagodekhi, in Telavi, in Tsinandali Park.

Picea morinda Link. is naturally spread in Afghanistan, on the western slopes of Himalayans, extends to an altitude of 2000-3000 meters. It has been cultivated in the parks and gardens of Georgia for a long time. [1]

Sources and methods

In order to study the acclimatization-adaptation results of selected plants we conducted the observations. To study the apical growth dynamics the phenology and phenometry has been conducted on the selected plants systematically/ once or twice in the decade/ for 5 years.

We have observed the periods of bud opening, vegetation ending, starting and finishing of cambium action, sprout woodening process, the time and rate of the height growth. We have also studied the peculiarities of accumulation and transformation of storage carbohydrates with regard to annual development rhythm and overcoming winter frosts.

Results

Long-term observation has revealed the following:

Picea abies desiccates without irrigation in Tbilisi botanical garden. It grows well in Tsinandali Park, where at the age of 100-110 years it reaches 24-26

centimeters in height and 110-115 centimeters in width.[2] With its branches reaching down the ground it has extremely beautiful shape. In the summer the air humidity and water balance together with the soil fertility have a crucial importance for this plant. *Picea abies* is one of the most interesting species for greening and forest cultures of inner Kakheti.

Picea alba Britt. requires moist soil for normal growth-development. Its young trees grow in Tsinandali Park. At the age of 15-20 it reaches 7-8 meters; it isn't damaged by the frost. It is ecologically important that salty water has a negative effect on it. This is a very interesting plant for decorative gardening.

Besides the young trees of *Picea pungens*, 50-60 years old one is also met in Tsinandali Park. It is about 17 meters in height and 40 centimeters in width. It is characterised with abundant fruit-bearing and gives full seed. Such copies are rare in Georgia.

We think that it would be good if *Picea pungens* would be brought in forest cultures of Kakheti region. It endures unurban conditions well. As a highly decorative and ecologically durable coniferous plant, it's the most valuable among the fir-trees from the point of view of planting greenery. It adapts well to different ecological conditions, including air pollution. *Picea pungens* is light-loving species and stands as well darkening.

Picea morinda Link grows especially well in moist sub-tropic regions (Batumi), and is also met in Tbilisi Botanical Garden, characterized with the top-dryness at the age of 60-70;[3] fruit bears every year and gives the seed full up to 30-40%. In Tsinandali Park it reaches 7 meters in height and 18 centimeter in width at the age of 50-60; fruit bears normally, gives the seeds able to arise; isn't damaged by the frost. [2]

With its long needles, hanging branches, large cylindrical shiny cones and conical shape *Picea morinda* Link is a beautiful decorative plant. Usage of this plant in eastern Georgian parks and gardens is desirable for decorative purposes.

Conclusions The researches revealed that endogenous rhythm of the studied plants is well adapted to the climate of eastern Georgia and isn't damaged by the

frost, grows well and gives the seed able to rise. All of them are very interesting plants and it's preferable to use them widely in the parks and gardens of eastern Georgia.

REFERENCES:

1. Tsitsvidze A., Gigauri G., Gagoshidze G., - “ Dendrology“ – Tbilisi 2004
2. Nadiradze T. Adaptation results of introduced woody plants in Tsinandali arboretum. Biodiversity of Georgia (Proceedings of the Conference) Tbilisi, 2011. Pg. 251-254.
3. Tsitsvidze A. – The Peculiarities of growth and development of coniferous plants in Adjara. Tbilisi. 1973.

METHODOLOGY OF IDENTIFYING AND TRANSLATING SLANG UNITS IN PERIODICALS

Puzanov Vasyl Myhaylovych

Assistant Professor

Zaporizhzhia National University

Zaporizhzhia, Ukraine

Abstract: In modern world slang units are understood as something universal. Well, we are not completely agree with the statement and do an analysis of slang units in the field of language of periodicals to prove that slang units, and their selection and identification principals there are rather different from general ones. So we are appeared to face a special methodology that is introduced in the paper.

Keywords: slang, periodicals, media, mass reader, dictionaries, methodology identification, language units.

International scientific discourse has introduced new concepts of “Linguistic Imperialism” of English and “World Englishes” [1; 2; 3; 4]. Since the world is dominated by not very well-educated people with a pretty not high cultural level, the percentage of the educated population (those at least have finished secondary education) in different locations varies from 9 to 57% [5], and the periodicals (both traditional and electronic ones) are focused primarily on the mass reader/viewer, the average representative of a particular community or country. Therefore, the fact of the emergence of slang is an informal part of the language in the periodical press is a natural phenomenon.

According to the same logic as the very emergence of slang in the periodicals, one can clearly identify the nature and type of this special slang units. This entail usage of widespread and understandable for the masses kinds of slang units only. To understand how to determine whether a language unit can be slang one it's necessary

to clearly comprehend the definition of slang in the proper context. The Merriam-Webster dictionary gives us the following to embrace our needs:

Slang 1: language peculiar to a particular group: such as a: ARGOT b: JARGON sense 1 2: an informal nonstandard vocabulary composed typically of coinages, arbitrarily changed words, and extravagant, forced, or facetious figures of speech Definition of slang (Entry 2 of 2): to use slang or vulgar abuse: to abuse with harsh or coarse language [6].

When we apply it to our point, the language of periodicals, significantly narrows the definition of slang in the context of its use in mass media, it becomes obvious that argot and jargon, little-known by the majority of the population, will not get into the media/press.

It is also clear that the press is mainly (excluding the yellow press/tabloids) will not get anything offensive, rude or any other that may subsequently cause scandals and lawsuits. So, slang in the press can only be defined as - a massive informal non-standard vocabulary, that consists, as a rule, of invented, randomly changed words and extravagant, forced or playful forms of speech.

Thus, we can clearly state that slang in the press is something that has not yet been included in the largest official dictionaries of the English language like Oxford, Cambridge and etc. Alternatively, or what is already a dictionary entry marks informal or slang, it must be emphasized that even if a slang word is in the dictionary, then its meaning may not be the only one and all meanings in the dictionary may be absent. When you are translating, it is necessary to take into account the context in which a slang word is used.

We offer the following algorithm for translating slang words:

Finding out the general use of a word (its actual belonging to the popular culture) -Marking a word as non-traditional for the standard English language - Checking a word for belonging to slang using dictionaries - Determining the exact meaning of a word, taking into account the peculiarities of the context.

In most modern publications in the press, the percentage of slang words is extremely low, however, it is the slang word or words used in headings, subheadings,

or being a kind of leitmotif of the publication that can be the key to an adequate translation of this publication. Therefore, do not underestimate the importance of slang units in the speech of periodicals.

REFERENCES:

1. Barrett G. The Official Dictionary of Unofficial English. USA: The McGraw-Hill Companies, Inc., 2006. 412 p. 31. Coleman J. The Life of Slang. N.Y.: Oxford University Press, 2012. 354 p.
2. Machin D. and Leeuwen van Th. Global Media Discourse. A Critical Introduction. L., N-Y., 2007. 183 p. 35. Phillipson R. Linguistic Imperialism. Oxford: Oxford University Press, 1992. 365 p.
3. Phillipson R. Linguistic Imperialism. Oxford: Oxford University Press, 1992. 365 p.
4. Skybina V. Paradigms Of English Lexicography // Multy-disciplinary Lexicography: Traditions and Challenges of the XXIst century. Ivanovo: Ivanovo State university, 2011. P. 28-30.
5. OECD (2017), Education at a Glance 2017: OECD Indicators, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/eag-2017-en>
6. "Slang." Merriam-Webster.com Dictionary, Merriam-Webster, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/slang>. Accessed 16 Nov. 2020.

INNOVATION ACTIVITY AS AN OBJECT OF MANAGEMENT

Pulatova Nozima Ravshanovna

People named after Abdulla Avloni Postdoctoral
Fellow of the Institute of Retraining and Advanced
Training of Education and Leadership
Tashkent, Uzbekistan

Innovation activity is often interpreted as activity associated with the use of new (high) technologies. Increasingly, words are heard from the heads of enterprises that innovation is supported in this enterprise (some even allocate money for this activity). Many enterprises try in one form or another to carry out innovative activities independently, through subsidiaries or innovation centers created specifically for this purpose, designed to promote the promotion and use of innovative products. Specialists who are knowledgeable in patent and licensing activities, intellectual property protection and other components necessary for the commercial use of innovations are hired.

It would seem that everything is wonderful, it remains only to receive income from this very innovative activity. However, as a rule, this does not work out. What is the matter? The reason, apparently, lies in outdated approaches to the organization of innovation. The concept of “innovation” refers to a wide range of innovations in various areas of production and circulation of goods: new products or services, methods of their production, innovations in the organizational, financial or service sectors, any improvements that provide cost savings or create conditions for such an economy. Innovation is understood as the final result of innovation in the form of a new or improved product sold on the market, a new or improved technological process used in practice.

In accordance with this feature, it is customary to distinguish between innovations related to development:

- products;

- technologies;
- raw materials;
- elements of control systems;
- markets for the sale of products and services.

Formation of the plan, preparation and gradual implementation of innovative changes is called the innovation process. The innovation process is a broader concept than innovation.

It can be considered from various positions and with varying degrees of detail:

- firstly, it can be considered as parallel-sequential implementation of research, scientific-technical, industrial activity and innovations;
- secondly, it can be considered as temporary stages of the life cycle of an innovation from the emergence of an idea to its development and implementation.

Innovation management is an interconnected set of actions aimed at achieving or maintaining the necessary level of viability and competitiveness of an enterprise using innovative process management mechanisms. The objects of innovation management are innovation and the innovation process.

Innovation (innovation) - the final result of innovation, intended for commercial implementation in the form of:

- a process aimed at creating and implementing fundamentally new or improved ideas, techniques, methods in any area of activity;
- objects - fundamentally new or improved products, technologies, services or activities that have a completed type of product, first used and ready for use and distribution on the market.

The period of time between the advent of innovations and its implementation is called the innovation lag. For successful activities of creative groups in the company there must be innovative management, which can be based on the principle of orientation to “non-consumers”, the principle of orientation on future consumers in addition to the fundamental principle of customer orientation, adopted in regular management. Innovative management, built on the principles of orientation to future

consumers, should offer them (future consumers) something fundamentally new than just a list of products and services available in the company.

This approach can be the basis for the formation of innovative management, which does not conflict with the regular and strategic management of the company, but supplements them in a fundamental way. The indicated ratio of strategic, regular and innovative management can be illustrated in the form of a diagram. Thus, the solution to the problem of creating an environment of continuous existence and development of initiative creative groups is transferred to the plane of creating an environment for innovative management focused on the future consumer. The border “consumer - non-consumer” or “consumer - future consumer” should be used in this case as a transparent border between the areas of application of the company's regular and innovative management.

Principles of Innovation Management. The application of the principle of orientation to future consumers makes it possible to determine the remaining principles of innovative management, which will create the conditions for the formation of new relationships with initiative employees of the company, with important and necessary partners, and will allow attracting investors.

A comparison of the principles of innovative management, built on the basis of orientation to future consumers, with the principles of regular management is given in the table.

Table:

Considered principles of innovative management focused on future consumers	Existing principles of regular management based on quality management approaches
Targeting future customers	Customer focus
Innovation Leadership	Leadership role
Employee Partnerships	Employee involvement
Approach as a project	Process approach
Systematic approach to management	Systematic approach to management
Continuous innovation	Continuous improvement
Search for unrealized opportunities	Factual decision making
Strategic partnership	Mutually beneficial relationships with suppliers

This topic is relevant, since the transition to innovative personnel management is currently a worldwide trend to improve enterprise management processes in the context of deep integration of the world market, high-tech industries, increased competition and increased degree of uncertainty external to the enterprise environment.

Management method - this is the method of influence of the subject of control on the control object for the practical implementation of the strategic and tactical goals of the control system. The purpose of the management system is to achieve the competitiveness of products, services, organizations and other objects on the external or internal market.

At present, three groups of management methods are revealed and applied in the scientific literature: administrative (organizational or organizational and managerial); economic and socio-psychological. These groups of management methods are most often considered to be complementary.

It seems to us that the generally accepted classification of management methods does not fully reflect their essence. For example, any normative act as an attribute of an administrative method of management, except for administrative-legal ones, also solves socio-economic issues, and the implementation of a normative act requires the use of knowledge in the field of psychology. However, the results of economic management are most often reflected or recorded in normative (administrative) documents. It is unlawful to consider economic issues in isolation from social issues and, conversely, social issues in isolation from economic and legal issues.

In our opinion, a different criterion should be put in the basis of the classification of management methods — the degree of freedom of the control object in connection with the impact of the subject on it.

An individual as a control object can have the following degrees of freedom:

a) limited freedom in which the subject of management forces the dependent object to fulfill plans or tasks;

b) motivational freedom, in which the control subject must find reasonable motives that prompt the control object to fulfill plans or tasks;

c) a high degree of freedom, in which the control subject must, using logic and psychology, form a method of influencing a relatively independent control object, focusing on the study of the psychological portrait of the controlled personality and its development trend. For the control object in this case, the satisfaction of primary physiological needs is not a priority; for it, the satisfaction of higher needs (self-realization, self-expression) is more important.

REFERENCES

1. Big Encyclopedic Dictionary [Text] / Ch. ed. A.M. Prokhorov. - M.: Norint, 1997. -- 1434 p.
2. Siegert, In Lead Without Conflict [Text] / V. Siegert, Lucia Lang. - M.: Economics, 1990. -- 334 p.
3. Zlobin, N. S. Activity - labor - result [Text] / N. S. Zlobin // Activity: theory. - M., 1994. -- 120 s.
4. Kolesnikova, I. A. Integrative foundations of modern pedagogy [Text] / I. A. Kolesnikova // Humanitarian. - SPb., 1995. - No. 1. - S. 116-117.
5. Kuzmina, N.V. The concept of "pedagogical system" and the criteria for its evaluation [Text] / N.V. Kuzmina // Methods of systematic pedagogical research. - L.: Leningrad State University, 1980. -- 172 p.
6. Lazarev, V.S. Education management on the threshold of a new era [Text] / V. S. Lazarev // Pedagogy. - 1995. - No. 5. - S. 12-18.
7. Rubtsov, V.V. Designing educational systems as a form of social practice [Text] / V.V. Rubtsov // Education: traditions and innovations in the conditions of social changes. - M., 1997. -- 126 p.
8. Slastenin, V. A., Podymova, L. S. Pedagogy: innovative activity [Text] / V. A. Slastenin, L. S. Podymova // Pedagogy. - M., 1997 - No. 4 - S. 66-72.
9. Shakurov, R. Kh. Socio-psychological foundations of management: the leader and the teaching staff [Text] / R. Kh. Shakurov - M.: Education, 1990. - 280 p.

**THE ROLE OF PATERNALISM AND INFORMED CONSENT IN THE
DIAGNOSTIC PROCESS**

Piddubna A. A.

Candidate of medical sciences

Docent of Endocrinology

Allergology and Immunology Department

Higher State Medical Establishment

«Bukovinian State Medical University»

Chernivtsi, Ukraine

Honcharuk L. M.

Candidate of medical sciences, Docent

of the Department of Internal Medicine and Infectious Diseases

Higher State Medical Establishment

«Bukovinian State Medical University»

Chernivtsi, Ukraine

Tashchuk M. V.

^{6th} year student

Higher State Medical Establishment

«Bukovinian State Medical University»

Chernivtsi, Ukraine

Beshlei D. L.

^{6th} year student

Higher State Medical Establishment

«Bukovinian State Medical University»

Chernivtsi, Ukraine

Annotation: The role of the physician in the system of relationships of the type "informed consent" is to solve three problems: the preparation and submission of

information that should lead the patient to choose the right decision, the recognition of the patient's autonomous decision and the conscientious implementation of the treatment chosen by the patient.

Key words: paternalism, informed consent, diagnostic process, doctor, information.

Paternalism is a classic type of relationship between doctor and patient, the essence of which was fixed at the root of the concept - the word "pater" (Lat. «father»). The doctor, as a father who takes care of his child, sympathizes with the patient, helps him, takes responsibility for his decisions about his treatment. In the professional medical ethics for more than twenty centuries, no one has ever challenged the values of mercy, compassion, care, assistance, which formed the basis of the moral and ethical attitude of the doctor to the sick suffering person. The role of the "father", which is called to perform the doctor, includes not so much "physical", or rather, physiological meaning, as the meaning of "metaphysical", moral. The doctor is called to be the bearer and guide of love and mercy. Related to this is familiar to many patients as the phenomenon of relief of the condition with a single appearance of the doctor, and the factor of hope and trust of the patient to the doctor as one of the conditions of treatment.

For Western researchers, classical paternalism gives way to the modern model of the "doctor-patient" relationship, which is called "Informed Consent". What is the essence of the "information model"? According to it, the doctor is required to provide the patient with all relevant information regarding the disease. The patient's task is to choose the medical intervention at his own discretion, the doctor is obliged only to carry out the selected treatment. Within this model, the objective facts and wishes of the patient are clearly distinguished. At the same time, the doctor changes the role of "father" to the role of either a consultant, or a counselor, or a competent professional, which means that if the patient's opinion differs from objective medical data, the doctor must prefer the patient's opinion and decision.

The relationship between "paternalism" and "informed consent" is not mutually exclusive and incompatible, primarily because they represent different types of relations, namely: paternalism - moral and ethical relations, informed consent - legal.

Let us now consider a new model of the relationship between doctor and patient, called "information", which modern legislation is actively introducing into medicine. According to this model, the principle of freedom of choice of the patient and the obligation to give voluntary informed consent to the patient or his legal representatives, both for a separate medical intervention and for a set of medical measures, must be observed when providing medical care.

Legally, a "medical mistake" qualifies as an "unpunished bona fide error in the absence of negligence or negligence," or as a "mitigating circumstance." In these circumstances, the principle of informed voluntary consent of the patient acts as a legal basis for the "doctor-patient" relationship, making the doctor more protected in the patient's statement of claim. Moreover, it can be argued that "informed consent" becomes a form of ensuring the legal protection of the physician, while significantly weakening the legal position of the patient.

Indeed, the principle of informed consent does not fully guarantee the patient's legal protection. Any treatment carried out in the absence of informed consent is considered illegal, and if it has caused harm, the question of compensation is decided unequivocally. The situation changes when, in compliance with the obligation to provide the patient with the necessary information and with the consent, the damage still occurs.

In this situation, the plaintiff-patient is faced with the task of proving the relationship between treatment and harm, beyond informed consent, or the task of disclosing "poor", "insufficient", "incomplete information", and in this case his consent, expressed both orally and in writing, loses its meaning.

However, many informed consent is seen as a direct form of patient protection. What is this protection? First, in providing the patient with complete information about his disease. Secondly, in the assertion of the patient's right to self-determination, the choice of medical intervention, according to his understanding and

imagination. Third, it is the physician's responsibility to make patient choices, with consistent information on the progress and results of diagnostic procedures and treatment. We must not forget that the peculiarity of informed consent is not only the contradiction between the objective medical evidence and the wishes of the patient, but also the principle of making a subjective decision of the patient, sometimes with deliberately biased reasons.

Therefore, the role of the physician in the system of relationships of the type "informed consent" is to solve three problems. The first is the preparation and submission of information that should lead the patient to choose the right decision and at the same time free from elements of coercion and manipulation. The second is the recognition of the patient's autonomous decision. The third is the conscientious implementation of the treatment chosen by the patient.

What protective functions of "informed consent" for the patient should be considered? First of all, informed consent is aimed at overcoming the imposition of the patient's will and the doctor's ideas about the method of treatment and protection of the patient from the experimental and experimental intentions of the specialist. Further, the information model, which reflects the modern specialization of medical knowledge, involves the provision of information of highly professional quality.

Finally, informed consent implements the principle of patient autonomy, emphasizing not only the patient's specific legal status within which treatment should be provided, but also the patient's right to a decision appropriate to his or her own values and perceptions of life and death.

Therefore, paternalism and informed consent can be consistent, because paternalism is a phenomenon of ethical order, and informed consent is a phenomenon of legal order.

The rejection of paternalism has significantly reduced the level of traditional moral and ethical warmth and the sincere relationship between doctor and patient. Abandonment of paternalism would be fraught with the emergence of a certain alienation from their relationship, which does not help to overcome obstacles to mutual understanding. This refusal would inflict considerable damage on the

achievement of trusting contact and therefore on the "treatment alliance", on which the success of treatment largely depends.

Refusal of informed consent would deprive the doctor of legal guarantees of protection from inevitable professional risks, guarantees that are necessary for the medical community, especially in the new socio-economic conditions.

The current situation both complicates and enriches the "doctor-patient" relationship. They acquire an ethical and legal character, fully reflecting not only the processes in society and culture, but also the objective trends in the development of modern biomedical professional ethics that are taking place.

REFERENCES

1. Beauchamp TL, Childress JF. Principles of Biomedical Ethics (Beauchamp), 7th ed. New York: Oxford University Press, 2013.
2. Quill TE, Cassel CK. Nonabandonment: a central obligation for physicians. *Ann Intern Med* 1995;122:368-74
3. Kohn LT, Corrigan JM, Donaldson MS. To err is human: building a safer health system. Washington: National Academies Press; 2000
4. Thomas LMJ, McColl E, Hale C, Bond S. Comparison of focus group and individual interview methodology in examining patient satisfaction with nursing care. *Soc Sci Health*. 1995
5. Bester J, Cole CM, Kodish E. The limits of informed consent for an overwhelmed patient: Clinicians' role in protecting patients and preventing overwhelm. *American Medical Association Journal of Ethics*. 2016
6. Scruton, Roger (2017). *On Human Nature* (1st ed.). Princeton. pp. 79–112. ISBN 978-0-691-18303-9.
7. Kamm, Frances M. 2007. "Toward the Essence of Nonconsequentialist Constraints on Harming." Ch. 5 in *Intricate Ethics: Rights, Responsibilities, and Permissible Harm*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 978-0-19-518969-8.
8. "Honoring the career of KIE Scholar Tom Beauchamp". The Kennedy Institute of Ethics. 28 April 2016. Retrieved 25 August 2020.

9. Етичний кодекс лікаря: Довідник /За заг. ред. І.Д. Герич. – Львів: Галицька видавнича спілка, 2008. – 22 с.
10. Деонтологія в медицині: Підручник для мед. ВНЗ IV р.а. — 2-ге вид, випр. Рекомендовано МОЗ / Ковальова О.М., Сафаргаліна-Корнілова Н.А., Герасимчук Н.М. — К., 2018. — 240 с.

**CLINICAL STUDY OF THE EFFICIENCY OF USING
PHOTODYNAMIC THERAPY IN THE TREATMENT OF LOCALIZED
PERIODONTITIS IN CHILDREN**

Potapchuk Anatoliy Mefodiyovich

MD, professor, head of postgraduate
dentistry education department with the
course of orthopedic and therapeutic dentistry
of the Uzhhorod National University
88000, Uzhhorod, st. Stantsiyna, 60a

Almashi Vasyl Mykolayovych

assistant of postgraduate dentistry
education department with the course
of orthopedic and therapeutic dentistry
of the Uzhhorod National University
88000, Uzhhorod, st. Stantsiyna, 60a

Resume. The antibacterial effect of the red diode laser is an important aspect of its multifactorial effect on biological systems. This effect of laser radiation in combination with its unique biostimulating properties can be used for selective inhibition of pathogenic microflora sensitized by drugs activated by laser light of relatively low power. Given that in the pathogenesis of periodontal disease, the infectious factor is crucial, the relevance of studying aspects of photodynamic therapy may become in the near future a real alternative to traditional methods of antibacterial action. The main goal of the study was to increase the effectiveness of treatment of localized forms of periodontitis in children of the Upper Tysa region using the method of photodynamic therapy. The study included the treatment of localized forms of periodontitis in 39 children in the Upper Tysa region aged 12 to 15 years. Real-time polymerase chain reaction (PCR) was used to study saliva samples and the

contents of periodontal pockets to detect species-specific DNA fragments of *Streptococcus oralis*, *Streptococcus sanguis*, *Streptococcus sobrinus*, *Porphyromonas gingivalis*, *Treponema denticola*. Analysis of oral biotope contamination by periodontal pathogens before and after treatment allowed to evaluate the effectiveness of periodontitis treatment. The effectiveness of combination treatment (antimicrobial topical therapy and exposure to red diode laser "Fotosan 630"), accompanied by regression of inflammatory reactions in periodontal tissues, reduction of total relative tissue contamination with periodontopathogenic microorganisms *Streptococcus oralis*, *Streptococcus sanguis* improving the clinical course of periodontitis.

Keywords. Periodontitis, periodontopathogenic microflora, red diode laser FotoSan 630, children, PDT (photodynamic therapy), PCR (polymerase chain reaction) ecosystem of the Upper Tysa region.

Among dental diseases, one of the first places in terms of frequency and prevalence is occupied by periodontal tissue lesions - according to the WHO, in different age groups the incidence of gingivitis and periodontitis reaches 80% -100% [15, p.254]. In Ukraine, inflammatory periodontal disease is an urgent problem, not only medical but also social. The prevalence of major dental diseases depends on age [15, p.255][16, p.41]. Interesting data are given by Smolyar NI [16, p.41]: periodontal diseases are found in 6% in 3-6 year old children and in 90% of cases in 12-17 years, as well as in the presence of dental anomalies and a number of concomitant dental diseases. The level of dental health in children is closely linked to an increase in the relative weight of the risk factors for the formation and progression of diseases of hard and soft tissues of the oral cavity, which is reflected in the structure of the main dental diseases. Transcarpathia refers to the climate-geographic zone with a low level of fluoride and iodine in the environment, and as shown by epidemiological surveys «very high» according to WHO criteria, the level of intensity of major dental diseases associated with a deficit in the daily intake of iodine and fluorine [9, p.1935]. One of the rather complex species species of human ecosystems

is the oral cavity, which is widely represented as both opportunistic and pathogenic microorganisms [14, p.163]. The activity of the microbiota in the periodontal pocket often contributes to the destruction of the gingival apparatus, up to the resorption of the alveolar bone, promotes sensitization of the macroorganism, changing the immunoreactivity, and is often associated with somatic pathology [11, , p.235][12, p.514]. According to modern ideas, the resident flora of the oral cavity is mainly represented by facultative and obligate-anaerobic *Streptococcus salivarius*, *Streptococcus oralis*, *Streptococcus mutans*, *Streptococcus mitis*, *Streptococcus sanguis* and *peptostreptococci*. High frequency of detection of veilonel and diphtheroids [10, p.483][12, p.515][14, p.164]. At the same time, high informativeness as an auxiliary biomarker of infectious and inflammatory periodontal diseases of another species - *Streptococcus sobrinus*, the relative number of which varies at different stages of the disease [14, p.164]. In addition to opportunistic pathogens in the places of greatest destruction of the periodontium are also more common than others *Porphyromonas gingivalis* and *Treponema denticola*, which are found mainly in the chronicity of the inflammatory process [11, p.236][12, p.516]. The latter, however, are found in healthy people in intact periodontium. The main part of microorganisms that initiate infectious and inflammatory periodontal diseases are anaerobes and, accordingly, their cultivation and identification is quite a difficult task. In this regard, in recent years, increasingly promising developments related to the design of diagnostic systems based on methods of nucleic acid amplification, in particular the method of polymerase chain reaction (PCR), which does not involve the selection of pure culture and is highly sensitive and specificity [14, p.165]. However, the most widely used currently high-quality variants of this method, which provide electrophoretic detection of amplification products, is characterized by complexity, relatively low reproducibility and risks of contamination. This significantly limits the diagnostic capabilities of PCR, in particular, at the stage of monitoring the effectiveness of treatment. In this regard, high interest in real-time PCR, which along with high specificity and sensitivity is characterized by high productivity, speed of results and no risk of contamination in the laboratory, which is

an advantage in assessing the effectiveness of treatment [12, p.526][14, p.202] . Despite the fact that antibiotic therapy is today the main component of treatment, the problem is the antibiotic resistance of certain strains of pathogenic microorganisms in the tissues of the oral cavity, in particular, periodontal pockets: *Str. Pyogenes*, *St. Aureus* et al. [1, p.86][2, p.277][3, p.50][4, p.85][5, p.1222] and a high level of sensitization to certain groups of antibacterial drugs, resulting in the effectiveness of traditional methods of treatment of periodontitis is reduced. At the same time, the stage of local antibacterial therapy is one of the most important in the complex treatment of periodontitis. Today there are a large number of drugs for local and systemic effects on the microflora of periodontal pockets. Frequent and irrational use of antibacterial agents leads to an imbalance in the associations of microorganisms, the emergence of resistant strains, insensitive or insensitive to treatment, as well as the occurrence of side effects of drugs [3, p.54][4, p.91]. On the other hand, due to the insufficient effectiveness of monotherapy with antibacterial agents to achieve high-quality antimicrobial effects on periodontal tissues or its ineffectiveness in some clinical cases, there is a need for alternative antimicrobial therapy. This method in periodontology is the use of red diode radiation. The method of photodynamic therapy (PDT) is known as effective and safe in the treatment of inflammatory periodontal diseases, which can be effectively used to prevent exacerbations of chronic inflammatory periodontal disease, helps to achieve a long period of remission and even avoid the need for surgical treatment [6, p.2][7, p.7][10, p.488][13, p.805]. This area of research is actively developing today, but some aspects of its antibacterial effect need to be clarified.

Aim. The aim was to improve the clinical efficacy of standard protocols for the treatment of localized forms of periodontitis in children in the Upper Potyssia region, using the method of photodynamic therapy.

Materials And Methods. The clinical study was performed on the basis of the dental department of the Central District Hospital in Beregovo. 39 patients aged 12 to 15 years, who were treated for localized forms of periodontitis, were under clinical supervision, under the supervision and written consent of their parents. When making

a diagnosis of localized periodontitis used the conventional classification International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems. According to the severity, 61.5% of patients were diagnosed with a mild degree of acute localized periodontitis, and 38.5% - moderate. Depending on the method of treatment, all patients included in the study were divided into 2 groups: experimental group №1 (control) - 19 patients, experimental group №2 - 20 patients (tabl. 1). In group № 1 treatment was carried out according to the standard conservative local method, which included: professional oral hygiene and modern antimicrobial drugs of local action [8, p.71]: gel application "Metrogil dent" 2 times a day for 20-30 minutes (7 days of treatment) and application of Hexoral aerosol 1 spray 2 times a day (10 days of treatment); in group №2 - combined treatment was performed, which included the standard conservative local method (applications "Metrogil dent", "Hexoral" and occupational oral hygiene) and photodynamic therapy. The standard protocol for treatment of periodontal pocket (PC) with red diode radiation included: in each pre-dried PC, using a syringe with a nozzle 22G injected photosensitizer aqueous solution of toluidine blue FotoSan Agent (toluidine blue) with a concentration of 0.1 mg / ml and a viscosity of Medium, given the peak of light adsorption for this substance, withstand exposure for 10 seconds, and then irradiated with a laser device FotoSan 630 (CMS Dental, Denmark) in a continuous mode, with an exposure time of 60 seconds with an output power of 2,000-4,000 mW / cm², inserting his Perio nozzle 15 mm directly into the periodontal pocket. The material for further molecular genetic research was the content of periodontal pockets of teeth and saliva. The contents of the periodontal pockets were collected with a sterile paper endodontic pin (size №25), which was inserted with tweezers into the periodontal pockets in the deepest areas for 10 seconds and then placed in a sterile plastic tube type Eppendorf (1.5 ml) containing 1 ml of saline. Samples were stored and transported at + 4 ° C for 2 hours. The collection was performed repeatedly for each patient. Transport of batches of samples to the microbiological laboratory Astra-Dia was carried out in thermal containers with refrigerant. The laboratory used Chelex100 ion exchange resin to isolate total DNA from clinical samples. To perform PCR in

Real time stomatoflora (periodontoscreen, DK 021: 2015: 33696500-0) used our selected pairs of species-specificity of primers to DNA fragments *Porphyromonas gingivalis*, *Streptococcus oralis*, *Streptococcus sanguis*, *Streptococcus dentisla* Sybrico, I (LLC "Sintola" according to the manufacturer's instructions). PCR was performed using a detection amplifier CFX96 Touch "REAL TIME" (Bio-Rad, USA). The results were recorded using Bio-Rad CFX Manager software. Statistical analysis of the results was performed using the software package Statistica 6.0. Calculated the percentage and criterion of chi-square (χ^2) with Yates correction. Values were considered significant at $p < 0,001$.

Table 1

Division of patients into groups depending on the method of treatment of localized periodontitis.

	Acute localized periodontitis, mild	Acute localized periodontitis, moderate	The total number of patients
Experimental group №1 (control)	12	7	19
Experimental group №2	12	8	20

Results And Discussion

Molecular genetic study of periodontal pockets in Real time stomatoflora revealed all types of major periodontal pathogenic bacteria: *Porphyromonas gingivalis* 20 (51.28%), *Streptococcus oralis* 25 (64.1%), *Streptococcus sanguis* = 12 (30.76%), *Streptococcus sobrinus* 28 (71.79%), *Treponema Denticola* 4 (10.25%) (Fig. 1). In the molecular genetic study of saliva samples (Fig. 2) in patients with acute localized periodontitis most often detected *Streptococcus sanguis* 24 (61.53%), *Streptococcus oralis* 22 (56.41%) and *Streptococcus sobrinus* 27 (69.23%) (Fig.2).

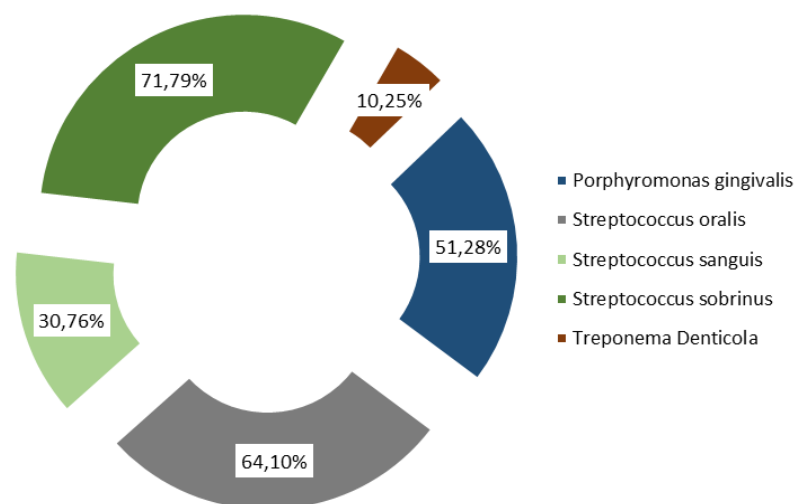

Fig. 1. Comparative frequency of PCR detection of periodontopathogenic bacteria in the periodontal pocket in acute localized periodontitis (n = 39).

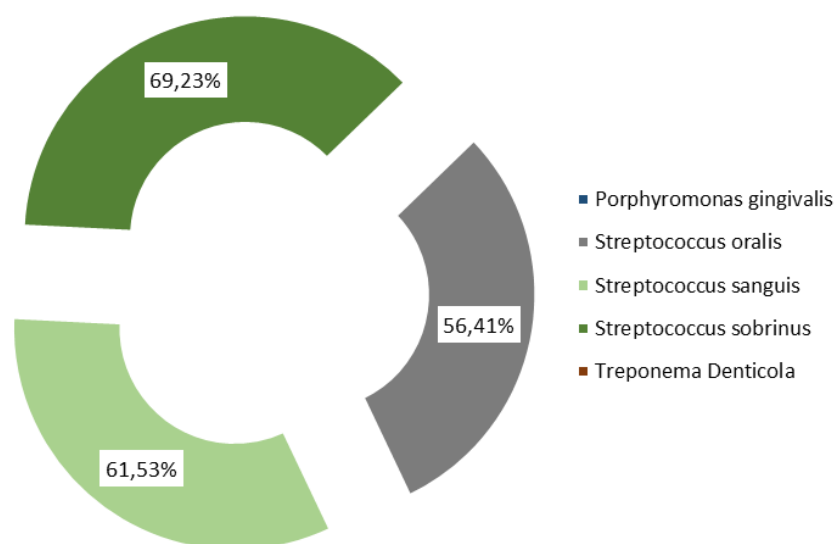

Fig. 2. Comparative frequency of PCR detection of periodontopathogenic bacteria in saliva in acute localized periodontitis (n = 39).

PCR detection of microorganisms in the contents of periodontal pockets after standard treatment without the use of PDT acute localized periodontitis showed statistically significant differences (tabl. 2) in the prevalence of a number of bacteria in patients of the study screw: *S.oralis* decreased to 7 (36.84%), ie 21.05% ($\chi^2 = 6.15$, $p = 0.007$). For *S. sobrinus* the positive effect of the treatment was observed in 8 (42.11%), ie by 26.31% ($\chi^2 = 7.22$, $p = 0.009$), for *P. gingivalis* - by 21.06% ($\chi^2 = 6$, $p = 0.004$), for *S. Sanguis* - by 10.52%% ($\chi^2 = 4.74$, $p = 0.006$), and *T. Denticola*, after treatment, was not detected in the study group. During the PCR study in Real

time saliva of the experimental group №1 received positive results, where the value of *S.oralis* decreased by 26.31% ($\chi^2 = 7.11$, $p = 0.008$), *S. Sanguis* - by 26.31% ($\chi^2 = 8.64$, $p = 0.006$), and for *S. Sobrinus* - by 26.31% ($\chi^2 = 7.89$, $p = 0.007$).

Table 2

Frequency of PCR detection of periodontopathogenic bacteria in the experimental group №1 (use of standard conservative antimicrobial therapy without PDT), n = 19

	The contents of periodontal pockets		Saliva	
	Before treatment	10 days after treatment	Before treatment	10 days after treatment
<i>Porphyromonas gingivalis</i>	9 (47,37%)	5 (26,31%)	0	0
<i>Streptococcus oralis</i>	11 (57,89%)	7 (36,84 %)	13 (68,42 %)	8 (42,11 %)
<i>Streptococcus sanguis</i>	5 (26,31%)	3 (15,79%)	11 (57,89 %)	6 (31,58 %)
<i>Streptococcus sobrinus</i>	13 (68,42%)	8 (42,11%)	14 (73,68 %)	9 (47,37 %)
<i>Treponema denticola</i>	2 (10,53%)	0	0	0

PCR study of clinical material in the experimental group of patients №2 treated with a combined method using PDT using a laser device FotoSan 630 (CMS Dental, Denmark), showed a decrease in the frequency of detection of *P.gingivalis* in the periodontal pocket by 40%, $\chi^2 = 8.16$, $p = 0.004$; *S. oralis* - by 60%, $\chi^2 = 9.36$, $p = 0.004$, in saliva by 30%, $\chi^2 = 6.22$, $p = 0.006$; *S. sobrinus* - by 60%, $\chi^2 = 8.69$, $p = 0.008$, and in saliva - by 50%, $\chi^2 = 5.48$, $p = 0.006$). After treatment of localized periodontitis in the experimental group № 2 *S. Sanguis* and *T. denticola* by PCR study was not detected.

Conclusions. Real-time PCR in the diagnosis of infectious - inflammatory periodontal diseases associated with opportunistic pathogens of the oral cavity can be used to assess the effectiveness of therapy. Combination treatment of localized periodontitis in children 12-15 years, including standard antimicrobial topical conservative therapy with PDT, effectively reduces the severity of the inflammatory

process in periodontal tissues and the frequency of detection in periodontal pockets *P.gingivalis*, *S.oralis*, *S.sanguis*, *S. sobrinus*. The high level of antibacterial efficacy of photodynamic therapy has significant potential in modern practical periodontology.

REFERENCES

1. Akram Z, Hyder T, Al-Hamoudi N, Binshabaib MS, Alharthi SS, Hanif A. Efficacy of photodynamic therapy versus antibiotics as an adjunct to scaling and root planing in the treatment of periodontitis: A systematic review and meta-analysis. *Photodiagnosis Photodyn Ther.* - 2017.–№19.–p.86–92.
2. Kolbe MF, Fernanda V, Ribeir O. et al. Photodynamic therapy during supportive periodontal care: clinical microbiologic immunoinflammatory, and patient-centered performance in a split-mouth randomized clinical trial. *J Periodontol.* – 2014. –№85(8).–p.277–286.
3. Potapchuk A.M., Almashi V.M. Experimental evaluation of the effectiveness of red diode radiation (630 ± 10 nm) in the treatment of chronic localized periodontitis. *Intermedical Journal.* –2017.–Vol. I.–p.50–54.
4. Potapchuk A.M., Almashi V.M. Doslidzhennya antibakterialnoi effektivnosti photodynamichnoi terapii khronichnykh lokalizovanykh parodontitiv. *Implantologia. Parodontologia. Osteologia.*–2016. –№3(43).–p.85–91.
5. Pourabbas R, Kashefimehr A, Rahmanpour N. et al. A Effects of photodynamic therapy on clinical and gingival crevicular fluid inflammatory biomarkers in chronic periodontitis: a split-mouth randomized clinical trial. *J Periodontol.*–2014.–№85(9). –p.1222–1229.
6. Piloni A. C. Mongardini. Light activated disinfection in periodontology. Newsletter on light activated disinfection: Universita La Sapienza. Roma. – 2010. – №11. –p.2–5.
7. Meimandi M, Talebi Ardakani MR, Esmaeil Nejad A, Yousefnejad P, Saebi K, Tayeed MH. The effect of photodynamic therapy in the treatment of chronic periodontitis: a review of literature. *J Lasers Med Sci.*–2017. –№8(1). –p.7–11.

8. Shmanyko V., Kotyk M., Mykytiv M. Suchasni pidkhody do likuvannya khvorob parodonta ta slyzovoi obolonky porozhnyny rota. DVNZ “Ternopilskiy derzhavniy medichniy universitet im. I.Ya. Horbachevskoho”. Visnyk naukovykh doslidzheny. –2015.–№4.–p.71-74.
9. Anatoliy M. Potapchuk, Volodymyr S. Melnyk, Liudmyla F. Horzov, Vasyl’ M. Almashi. Prevention of main dental diseases in children using herbal tea «DENTESVITA». Wiadomości Lekarskie.–2019.–№LXXII (10).–p.1935-1938.
10. Anatoliy M. Potapchuk¹, Vasyl M. Almashi¹, Igor Ya. Lomnitsky, Vitaliy V. Rusyn¹, Viktoria Hegedush. The use of photodynamic therapy in the treatment of dental caries in children of contaminated areas of the ecosystem of the upper Tysa region. Wiadomości Lekarskie.–2020.–№LXXIII (3).–p.483 – 488.
11. Voos AC, Kranz S, Tonndorf-Martini S, Voelpel A, Sigusch H, Staudte H, *et al.* Photodynamic antimicrobial effect of safranin O on an *ex vivo* periodontal biofilm. Lasers Surg Med.–2014.–№46.–p.235–243.
12. Sgolastra F, Petrucci A, Severino M, Graziani F, Gatto R, Monaco A. Adjunctive photodynamic therapy to non-surgical treatment of chronic periodontitis: A systematic review and metaanalysis. J Clin Periodontol.–2013.–№40.–p.514–526.
13. Prażmo E.J., Kwaśny M., Łapiński M., Mielczarek A. Photodynamic Therapy as a Promising Method Used in the Treatment of Oral Diseases. Adv. Clin. Exp. Med. –2016.–№25.–p.799–807.
14. Periodontal disease immunology: ‘double indemnity’ in protecting the host / J.L. Ebersole [et al.] // Periodontol.–2013.–№62(1).–p.163–202.
15. Beloklickaya H.F., Afanasenko E.Yu. Ocenka klinicheskoy effektivnosti fotodynamicheskoy terapii pry kompleksnom lechenii heneralizovanogo parodontita. Molodoy ucheniy.–2015.–№21(101).–p.254–259.
16. Maliy D., Antonenko M. Epidemiolohiya zakhvoryuvany parodonta: vikoviy aspekt. Klinichna medycyna.–2013.–№4.–p.41–43.

SPIRITUALITY AND YOUTH: MODERN PROBLEMS OF SECULARIZED SOCIETY

Rusko Nadiia Mykhailivna

Associate Professor of Social Sciences

Ivano-Frankivsk National

Technical University of oil and gas

Spirituality is an important component of perception of the world, understanding the meaning of life. It directs a person to be guided by spiritual guidelines in life and build it according to the principles of morality, values and norms.

Key words: spirituality, value, transformation, worldview, norm.

Introductions. Spirituality is the ability to positive transformations of the fundamental level, i.e. to spiritual actions that promote the manifestations of the spirit. Historically, religion has spread spiritual practices, but spirituality is not necessarily religious. Spirituality may not be related to traditional morality. Spirituality is not all creativity, but only creativity at the level of fundamental transformations.

Spirituality is sharply opposed to culture as models, standards and norms in the processes of reproduction, translation, preservation and transformation, and civilization as a system of motivations in the processes of reproduction, dissemination and transformation.

Only that part of culture or civilization, where norms or motivations are renewed and transformed, is spiritual, and is a spiritual landmark [1, p.8].

Spiritual things are things that contain positive transformations of a fundamental level. The Bible is a spiritual book not because it speaks of God, but many books speak of God and not all of them are spiritual.

The Bible is a spiritual book because it contains spiritual guidelines and clearly sets out at least three systems of positive motivations and, accordingly, their two transformations - the Law, Deuteronomy and the New Testament.

Materials and methods. Christianity is spiritual not because it is about faith in God and the salvation of the soul, but because it has changed the world for a long time on a fundamental level. The Reformation is a sign of the life-giving spirit of Christianity after the deeds described in the Bible.

The same can be said of other world religions - Islam or Buddhism. Religions are spiritual through profound changes in the world and their own renewal. In this sense, only those religious denominations that constantly demonstrate the ability to renew are spiritual [1, p.8].

Spiritual people are people who take a spiritual position in their lives and are able to offer and defend spiritual guidelines in various spheres of life.

Spiritual people are not necessarily foolish or blissful. The treatment of spiritual people as impractical eccentrics or marginals is usually dictated by a situation of spirituality.

Can a person live without spirituality? Maybe, but with great difficulty, in a state of degradation and at risk of self-destruction.

The motivations of each person should be complicated throughout life so that the motivations of an adult in principle were not clear to the same person in his childhood - only then can we talk about some semblance of spirituality in human life.

A person who is unable to build his life perspective, motivate himself to meaningful norms, rethink his inherent motivations and create new motivations, loses the meaning of life, loses positive motivations for their own development. This situation in human life is called a spiritual crisis [1, p.8].

In a situation of spiritual crisis, a person usually degrades, falls into depression and even commits suicide.

We see the most important ways out of this dangerous state in the development of spiritual consciousness, in the involvement in the spiritual foundations of mankind,

in merging them with scientific knowledge to establish a harmonious unity between them.

Result and discussion. The need to address this area for Ukrainian society is actualized by the following factors:

- crisis of worldviews, caused by the break of the old and the formation of new strategic value priorities in the postclassical space;

- spiritual marginalization, devaluation of moral values, moral and legal nihilism, lack of spiritual, religious, cultural and civic self-identification in a large part of the population and the growing influence of neo-religious pseudo-spiritual organizations, totalitarian sects;

- washing away the national and traditional values of the Ukrainian people and imposing on the mass consciousness primitive utilitarian meanings of consumption and reproductive existence;

- the growth of abnormal human dependence on the Internet and computer technology, which is regarded as a threat to consciousness, as a cause of mental illness, cognitive impairment and social apathy;

- the spread among young people through information and communication technologies and the media of such a phenomenon as spiritual "omnipresence", which generates the morality of permissiveness, which borders on immorality;

- growing urbanization, specialization and automation of work, disruption of common life forms, the crisis of the family contributes to the spread of such a phenomenon as alienation;

- powerful technical armament gives small groups and even individuals truly planetary opportunities, if not in the creation of good, then in causing irreparable damage to nature and society;

- the task of prevention of such dangerous social phenomena as religious extremism and fanaticism (including its atheistic variety), various forms of aggression on the basis of religious intolerance as a guarantee against international terrorism [2, p.3].

Conclusions. Spiritual ideals, determining the highest meanings of existence and direction of social development, constitute the "spiritual code" of society, perform the function of spiritual unity and strengthening of society. The system of spiritual values and moral norms is one of the important conditions for ensuring the political and social stability of society. It plays the role of the immune system in society.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дацюк С. Що таке духовність та навіщо вона потрібна? – / С. Дацюк. – Українська правда. – 2009. – № 6. – С.8.
2. Рогова О. Філософсько-богословські витоки виховання людини. – О. Рогова. – 2009. – Єпархальний вісник. – С. 3.
3. Руско Н. Духовно-моральне виховання студентської молоді в Івано-Франківському національному технічному університеті нафти і газу / Н. Руско// Всеукр.наук.-практ.конф., м. Хмельницький, 9-10 верес.2016 р.: зб. матеріалів. – Хмельницький, 2016.

CONCERNING TO THE QUESTIONS ON MALOCCLUSIONS AND OTHER DENTAL ANOMALIES KINDS AND PECULIARITIES TAKING INTO ACCOUNT TYPOLOGICAL ASPECTS

Sartipi Hamed Nosratolla

dentist

Islamic Republic of Iran

Tkachenko Elena Viktorovna

cand.med.sci., assistant

Prylutskyi Maxim Konstantinovich

assistant

Ukrainian medical stomatological academy

Poltava, Ukraine

Malocclusions represent world-wide problem and interest to their study has not diminished though their multi-facetated assessment started rather long ago.

There are sagittal [1, p.547-556], vertical [2, p.23-28], anteroposterior [3, p.290-297] malocclusions.

The work [4, p.281-287] results describe that there exists a correlation between the skeletal dimensions and the absence of correlation between dental crowding and the same measurements; there is a suggesting that dental crowding is independent on skeletal measurements. Some studies think dental crowding as a caries risk factor, other works deny [5, p.443-450].

The aethiology of asymmetric growth in the mandible is not well understood. The functional lateral shift of the mandible in prepubertal growth period may translate to a true skeletal asymmetry, exclusively in skeletal Class III malocclusion. This asymmetry develops more characteristic features during the pubertal and post-pubertal growth periods. According to several data [6, p.119-128], temporomandibular joint of the side to which the mandible shifted showed significantly

narrower and shorter shape of the condyle head, smaller superior condylar place, and steeper eminence than those of the unshifted side.

Jaw deformities were assessed in Japan [7, p.100-111].

Dental malocclusions are interconnected one with another. Big amount of dental-maxillary anomalies are connected with maxillary-facial region asymmetry. Odontal-jaw anomalies represent real risk factor for parodont tissues and teeth solid tissues diseases development.

There are some literary data testifying about teeth peculiarities in different ethnic groups, in part, in Greece, Nigeria [8, p.604-607], Kuwait [9, p.390-395], in Mexican mestizos and American whites [10, p.418-425], Brazilia, in Eskimos.

Thus, malocclusions represent rather big problem of nowadays. That is why WHO has proposed special criteria for malocclusions determining and they are used in clinical practice [11, p.137-143]. Big company of dental diseases (including malocclusions) prevention is performed all over the world, in part in the USA.

Many dental anomalies in part permanent tooth agenesis, edentulism, maxillary lateral incisor microdontia, palatally displaced canines as well as distoangulation of mandibular second premolars, ectopic localizations, maxillary second molar with 3 mesiobuccal canals, maxillary first molar with unusual morphology works review from different countries as well as implantology research in various countries, modern dental anomalies' investigative methods, oral hygiene peculiarities and special necessity in children and adolescents, tobacco using as a world problem, tobacco cessation counseling, attitude to its application and anti-smoking programs in various countries with national surveys managements in some of them were our previous work subject in Japanese city Kyoto [12, p.85-91] while emphasizing excessive time the significant links between dental anomalies and human typologies belonging. Malocclusions lead to facial asymmetries, significant rather often and there were our research in Iranian students (thus, ethno-age typological aspect was demonstrated to be important relatively to dental pathology [13, p.21-24].

LITERATURE

1. Eslamian L., Ghadirian H., Seyfi M. Prevalence of tooth size discrepancies (Bolton analysis) in sagittal malocclusions //Journal of Dental School Shahid Beheshti University of Medical Science.-2005 Winter.-Vol.22, N.4.-P.547-556.
2. Eslamian L., Badiie M.R., Yousefinia S., Kharazifard M.J. Radiographic assessment of upper airway size in skeletal sagittal and vertical jaw discrepancies //Journal of Islamic Dental Association of Iran (Majallah-i-Dandanpizishki).-2014 Spring.-Vol.26, N.5.-P.23-28.
3. Yarshousaz M., Eslamian L., Bassiri N., Amin Tavakoli M. Radiographic evaluation of upper airway spaces in patients with skeletal anteroposterior and vertical malocclusions //Journal of Dental School Shahid Beheshti University of Medical Sciences.-2003 Summer.-Vol.21, N.2.-P.290-297.
4. Montasser M.A., Taha M. Relationship between dental crowding, skeletal base lengths, and dentofacial measurements //Prog Orthod.-2012 Nov.-Vol.13, N.3.-P.281-287.
5. Hafez H.S., Shaarawy S.M., Al-Sakiti A.A., Mostafa Y.A. Dental crowding as a caries risk factor: a systematic review //Am J Orthod Dentofac Orthotrop.-2012 Oct.-Vol.42, N.4.-P.443-450.
6. Akahane Y., Degushi T., Hunt N.P. Morphology of the Temporomandibular Joint in Skeletal Class III Symmetrical and Asymmetrical Cases: A Study by Cephalometric Laminography //Journal of Orthodontics.-2001.-V.28, N.2.-P.119-128.
7. Terajima M., Yanagita N., Ozeki K., Hoshino Y., Mori N., Goto T.K., Tokumori K., Aoki Y., Nakasima A. Three-dimensional analysis system for orthognathic surgery patients with jaw deformities //Am J Orthod Dentofacial Orthop.-2008 Jul.-Vol.34, N.1.-P.100-111.
8. Onyeaso C. Prevalence of malocclusion among adolescents in Ibadan, Nigeria // American Journal of Orthodontics and Dentofacial Orthopedics.-2003.-Vol.126, Iss. 5.-P.604 – 607.

9. Behbehania F., Årtuna J., Al-Jameb B., Kerosuoc H. Prevalence and Severity of Malocclusion in Adolescent Kuwaitis // Med Princ Pract.-2005.-Vol. 14.-N.6.-P.390-395.
10. Phelan T. Variation in Class II malocclusion: Comparison of Mexican mestizos and American whites //American Journal of Orthodontics and Dentofacial Orthopedics.-2008.-Vol. 125, Iss.4, P.418 – 425.
11. Peres K. G., Barros A. J., Anselmi L., Peres M. A., Barros, F. C. Does malocclusion influence the adolescent's satisfaction with appearance? A cross-sectional study nested in a Brazilian birth cohort // Community Dentistry And Oral Epidemiology.-2008.-V.36.-N.2.-P.137-143.
12. Sartipi H.N., Tkachenko E.V., Goujili O., Lahbib S.M. Human typological aspects concerning to dental pathology //Abstracts of I International Scientific and Practical Conference “Science and Education: Problems, Prospects and Innovations”.-Kyoto, Japan (7-9 October 2020): CPN Publishing Group, 2020.-P.85-91.
13. Ткаченко Е., Гужили О. Особенности асимметрий лица, поверхностной и глубокой чувствительности у иранских студентов УМСА // Do desenvolvimento mundial como resultado de realizações em ciência e investigação científica: Coleção de trabalhos científicos “ΛΟΓΟΣ” com materials da conferência científico-prática interacional (Vol.3), 9 outubro de 2020.-Lisboa, Portugal: Plataforma Cientifica Europeia.-P.21-24.

**RESULTS OF EVALUATION AFTER GROWING SORTS OF VEGETABLE
(SWEET) CORN AS RE-SOWING**

Sanaev S. T.

Samarkand Institute of Veterinary Medicine

DSc of Agriculture, Associate Professor

Rakhmatov I. I.

Bukhara State University, supporting doctoral student

Samarkand, Bukhara, Uzbekistan

Abstract: This article provides information about growth, development of plants during cultivation of sorts of vegetable (sweet) corn as re-sowing, as well as on the yield of cob.

Keywords: vegetable (sweet) corn, sort, heterosis mix, State Register, corn grain, period of milk ripeness, panicle, main sowing, growing period, plant growth, number of side stems, height of the first cob, number of ears in one bush, yield.

Introduction. In clause 3.3 of STRATEGY OF ACTIONS concerning five priority spheres of development of the Republic of Uzbekistan for 2017-2021, there are planned modernization and accelerated development of agriculture: deepening structural reforms and dynamic development of agricultural production, further strengthening the country's food security, expanding the production of environmentally friendly products, significantly increasing export potential agricultural sector; further optimization of sown area, aimed at reducing sown area for cotton and cereal crops, with placement of potatoes, vegetables, fodder and oilseeds, as well as new intensive orchards and vineyards on liberated lands;

Therefore, acclimatization of cultivars suitable for growing vegetable corn and crossbreeds created in our republic as the main and re-sowing crossbreeds that meet local conditions, as well as the development of growing technologies in different soil

and climatic conditions and at different times and by different methods, is one of the most pressing issues this industry.

Primary features of growing vegetable (sweet) corn in various regions of our country consist of the following. Vegetable (sweet) corn is suitable for growing depleted and saline lands, and is grown as the main and second sowing. Growth period as a vegetable sowing is short, therefore, this will be saved from the consumption of water, during the phase of milk-wax ripeness of the ears, corn is harvested, after which it is consumed in boiled, canned and frozen form. After collecting the ears, the plant stalk remains green, the amount of sugar and the nutrient unit on the stalk and leaves are very high, which is why they are considered a very satisfying food for livestock farming.

Results of the tests. Complex of sorts of vegetable (sweet) corn was sown as a re-plant on the land liberated from the main sowing on June 10 according to the 70*20 cm pattern, the timing of such phenomena as germination, the appearance of 1st, 2nd, 3rd-leaves of sympathy, the appearance of panicle, panicle bloom, the appearance of an ears, the beginning of milk-wax ripeness (10%) and full ripeness (75%).

Germination of sorts of vegetable (sweet) corn mainly occurs on June 18-20, that is, on the 9th-10th day of sowing. Relatively fast germination was recorded in Sherzod and Zamin sorts (June 18-19). Later germination was observed in the sort Evrika (June 21). In addition, with the appearance of the first leaf of sympathy and the second leaf of sympathy, this pattern among sorts was preserved. In the studied sorts, the appearance of a panicle was mainly observed between the sorts for July 28 - August 4. The appearance of cobs was observed in all sorts, in Sherzod and Zamin sorts this happened on the 8th-9th day of August, in Mazza and Evrika sorts - relatively later, i.e. on August 12-14. When studying during the experiments of milk and wax ripeness of corn, the fastest milk ripeness was recorded in the standard Sherzod sort on September 1, and in other sorts it happened between September 3-8, that is, 2-7 days later in relation to the standard sort.

Biometric indicators of sorts of vegetable (sweet) corn were studied during the tests, it was found that the highest plants are the following: standard Sherzod sort (165.6 cm), Zamin (161.2 cm), Eureka (158.1 cm) sorts. Location of first ears, that is, height was 30.0-34.3 cm. The tilling between the sorts was 1-4 pieces. Number of leaves on the main stem of sorts varied from 11.7 to 13.4. Number of internodes ranged from 9.5 units to 11.1 units. Highest rate for appearance of cobs on one bush was recorded on Sherzod (4.9 pieces), Zamin (5.3 pieces), Eureka (2.0 pieces) and Mazza (2.0 pieces) sorts. In the complex of studied sorts, plants without a cob were observed.

Productivity. In our tests, we studied productivity indicators of vegetable (sweet) corn, while the weight of the cob, the rows of grains on the cob, the number of grains in a row, the number, weight of grains on the cob and grain consumption percentage were relatively different.

In sorts of vegetable (sweet) corn, weight of one ears is fixed to inter-sort of 245.5-314.4 grams. The highest indicator on the weight of the ears was recorded in the Sherzod sort (314.4 grams). When studying the number of grain rows on the cob, the indicators ranged from 12.8 to 15.3 rows. The highest index in the number of rows was recorded in the Zamin sort. Inter-sort number of grains on one row of the cob is up to 32.5-39.7 pieces, number of grains on one cob is up to 458.3-526.3 pieces, and weight of grains on one cob is up to 194.1-247.5 grams. Weight of the core of cob varied between 46.4-66.9 grams, grain consumption was from 78.7 to 81.9 percent. The highest rate of grain consumption on the cob was observed in Zamin and Sherzod sorts. In general, when studying the productivity index of vegetable (sweet) corn, that is, weight of 1000 pieces of grain, this indicator amounted to 218.3-381.6 grams.

During the tests, productivity of silage obtained from a hectare of vegetable (sweet) corn was studied very poorly, while the productivity of the inter-varietal silage made 35.1-37.6 tons.

Grain productivity of the studied sorts was observed up to 5.0-5.8 tons. From this, the highest productivity was recorded in Zamin sort (5.8 tons).

Conclusion. The results of our tests show that growing sorts of vegetable (sweet) corn as a second sowing, you can get 85-105 thousand pieces or 10-12 tons of ears. In case of cultivation for seed grain, opportunities have been created for growing crops up to 5.0-5.8 tons of grain. At the same time, it was observed a yield of 35.1-37.6 tons of juicy food silage for livestock production.

REFERENCES:

1. Allanov Kh., Sheraliev Kh. Thickness and yield of crops in different irrigation regimes of corn hybrids. Agricultural Journal of Uzbekistan, 2006, 2, p 21.
2. Ostonakulov T.E. etc. Recommendations on technologies for selecting and obtaining high yields from sorts of vegetable (sweet) corn. T. 2005, p 38.
3. Ostonakulov T.E, Narzieva S.Kh., Burkhonov S. Sweet corn. T., 2007, p 119.
4. Sanaev S.T., Saparniyazov I.A. Development of growth and yield of vegetable (sweet) corn when sowing in different periods. Nukus 2018

UDC 371.32.+372.8:[57+91]

**FEATURES OF FORMATION OF COGNITIVE COMPETENCE IN PUPILS
IN THE SYSTEM OF INTEGRATED LESSONS IN THE STUDY OF
NATURAL DISCIPLINES**

Sliuta Alina

PhD

associate Professor Department of Geography

Nedviga Maria

Ladys Yaryna

Undergraduate

T.H. Shevchenko National University

“Chernihiv Colehium”

Chernihiv, Ukraine

Annotation. Statistics show the characteristics of cognitive skills training in schoolchildren in the system of integrated lessons. The authors have developed a set of integrated geography and biology lessons on the theme: "Man and Nature" for grade 8 students. The results of the control stage of the study showed that cognitive motivation values increased in the majority of students in the experimental group. As evidenced by the data, the use of integrated learning in the experimental group contributed to a significant increase in indicators. The authors found that the essence of integrated learning is that the structure of the training course contains distinct, closely related sections.

Key words: cognitive competence, integrated lessons, natural sciences, learners, cause and effect relationships.

Introduction. In today's ever-changing, dynamic world, it is not just the student's learning of subject knowledge, skills, and abilities that comes to the fore, but the student's personality as a future activist that ensures social progress,

preservation and development of life on Earth. Modern science has developed a competency-based approach to education, adopted as a methodological basis for its improvement of the domestic education system [1]. Various types of competencies are described [4], among which the leading place is occupied by cognitive competence. The ways and means of formation of competence are defined, one of which is the integrative approach of the organization of educational process. However, the possibility of implementing this approach in teaching schoolchildren geography and biology is theoretically insufficiently substantiated. There are guidelines that define the forms, methods of cognitive competence of schoolchildren in the lessons of geography and biology [2]. But in these methodological developments, the idea of the integrity of the surrounding world picture in integrated lessons is limited.

Aim. Dosliditi and experimentally test the methodological methods of developing the cognitive competence of schoolchildren in integrated lessons of geography and biology.

Materials and methods. To solve the tasks and test the hypothesis put forward, a complex of general scientific and pedagogical research methods was used: - theoretical: study and analysis of pedagogical and methodological literature on the research problem, theoretical generalization and systematization of research materials, comparison and analysis of research results; - empirical: study, analysis of pedagogical experience, pedagogical experiment, observation, questioning, testing, methods of statistical processing of the results of a pedagogical experiment.

Results and discussion. The idea of a competence-based approach is one of the answers to the question of what result of education is necessary for an individual and is in demand in modern society. The formation of a student's competence is one of the urgent problems of education today and can be considered as a way out of a problematic situation that has arisen due to the contradiction between the need to ensure the quality of education and the inability to solve this problem in the traditional way. We are talking about competence as a new unit of human education. At the same time, attention is focused on learning outcomes, which are considered

not the sum of memorized knowledge, abilities, skills, but the ability to act in various problem situations [3].

Integrated lessons develop the potential of students, encourage active cognition of the surrounding reality, to comprehend and find cause-and-effect relationships, to the development of logic, thinking, and communication skills. To a greater extent than usual, they contribute to the development of speech, the formation of the ability to compare, generalize, draw conclusions, form integrated knowledge from the two disciplines we use [1]. The use of various types of work maintains the attention of students at a high level, which allows us to talk about the developmental effectiveness of such lessons. They relieve fatigue, overstrain of students by switching to a variety of activities, sharply increase cognitive interest, serve the development of imagination, attention, thinking, speech and memory of schoolchildren.

For the development of the cognitive competence of the 8th grade students of the gymnasium No. 31 of the humanitarian-aesthetic profile of the city of Chernigov, we have developed a set of integrated lessons in geography and biology on the topic: "Man and nature." The purpose of the complex: to form an idea of the role of factors of the natural and social environment in the formation of a person as a biosocial being, to form knowledge about the necessity and essence of protection and conservation of nature.

Educational: as a result of mastering the module, students will have knowledge about the basic physiological and morphological changes in humans in the process of evolution under the influence of the natural environment.

Developing:

1. Communication of new facts, introduction of new concepts, categories, study of new phenomena.
2. Organization of assimilation of new material, study of additional properties of already known concepts.
3. Deepening the essence of known concepts, laws and other processes, their application for the development of cognitive competence.

Educational: instill a healthy lifestyle, cultivate a respectful attitude towards their health and natural resources.

The experimental work was carried out on the basis of gymnasium No. 31 of the humanitarian-aesthetic profile of the city of Chernigov for 2 months. We conducted the research in a group of 8th grade students. Group 1 (experimental group) consisting of 15 people – 7 girls, 8 boys and group 2 (control group) –15 people: 5 girls, 10 boys.

The research was carried out in two stages. 1. At the first stage, the psychological and pedagogical characteristics of the group were given. General information about the group. Group 1 (experimental group) enrolls 15 people - 7 girls, 8 boys. Their age ranges from 13 to 15 years. At this age, the dominant desire is to apply one's capabilities, to express oneself, which leads to an active search for ways to develop practical activity. In the process of the adolescent's social development, there is a shift in emphasis from orientation to others in orientation to his own activity. Students at the age of 14 are most concerned about the problems of developing abilities, intellectual development, and developing skills. The need for self-affirmation is considered leading in adolescence. This need is based on the ability of a person to simultaneously experience himself as an object and subject of social relations. Self-affirmation is the mechanism of finding and fixing one's place on the bipolar scale “object-subject”. During the internship, as a result of conversations, observations and questionnaires, it was found that the team is in the transition from the stage of cooperation to the stage of autonomy. After all, students can freely cooperate with each other. Although there are leaders in the class, each of the students can express their opinion. They independently take part in the educational process, they do not need to be forced. During the most recent observations, it was established that no such students were found who were disdainful of their class and teaching staff.

Further, the level of development of motivation for educational activities of students was determined. The results of the ascertaining stage of the study showed that the majority of pupils of both the experimental and control groups had a low

level of motivation for learning activity and motivation for studying the subject. The dominant educational motive was the social motive. Pupils are dominated by a passive attitude toward learning, characterized by avoidance of work, lack of independence in learning, and interest only in the external results of learning. For them, training is just something inevitable, temporary. Only a few students find learning fun and interesting. Based on the results of the survey, it can be stated that in the cognitive activity of students, first of all, it attracts the analysis of information, finding evidence, and the formation of conclusions (62% noted this). Knowledge of specific facts is interesting for 57% of schoolchildren, however, independent search activity is of interest to less than a quarter of the respondents. According to the students' answers, the main means of obtaining information in the classroom remain the teacher's story (84% of the students answered this way) and the work with the textbook (49%). Significantly fewer eighth-graders noted that they receive information in the classroom, independently completing individual assignments and during class discussions. Most of the students are satisfied with this situation, only 12% want to work independently, to complete individual assignments.

Analysis of the questionnaires showed that most of all schoolchildren like to listen to the teacher's story, to perform practical and creative tasks, but significantly fewer students want to independently collect additional information 74, process the topic, prepare a presentation; A third of the respondents categorically dislike doing this. It should be noted that the majority of schoolchildren are convinced that the teacher and the student bear the same responsibility for the quality of education, a quarter of the respondents transfer responsibility to the teacher, and only 19% believe that the student is responsible for the learning outcomes. 41% of students noted that they follow the instructions and requirements of the teacher. Only 38% of students consider themselves to be active participants in the educational process. Such answers indicate that schoolchildren are not ready to be more independent in obtaining knowledge, to take responsibility for the results of educational activities.

It is important to understand what kind of training is effective. Productive learning is associated with the acquisition of the ability to find information, work

with it, and engage in self-education (as noted by half of the students), with the formation of the ability to analyze various points of view, express and defend their opinions in a reasoned manner (42%). With just the same students, he believes that effective teaching is the acquisition of information, its memorization and reproduction. This indicates that despite the fact that innovative forms and methods of teaching are being introduced (or should be introduced) by teachers into everyday pedagogical practice, a significant part of students prefer reproductive learning. That is, a certain contradiction arises: students and teachers are familiar with the requirements that life places in front of a modern school, with the achievements of pedagogical science, but psychologically they are not ready to learn (or teach) in a new way.

As a result of the study, it can be noted that children of both the control and experimental groups showed, in the bulk, a satisfactory result. At the end of the experiment, repeated testing was carried out using similar methods. The results of the control stage of the study showed that the majority of students in the experimental group increased the values of cognitive motivation. As evidenced by the data, the use of integrated learning in the experimental group contributed to a significant increase in indicators.

The formation of educational and cognitive competence is one of the most important tasks of the school, because the ability to learn, the ability to master any subject is closely related to the formation of cognitive interests and the development of thinking of schoolchildren. The analysis of pupils' answers showed that the overwhelming majority of respondents feel a need to acquire knowledge. The motives that are guided by most of the students are social: they study in order to enter a university, learn useful, necessary, develop their abilities.

Conclusions. The essence of integrated learning is that the structure of the training course contains separate sections that are closely related. In accordance with this, the goal of such training is: the formation of a holistic view of the world around, a system of knowledge and skills in students; achieving quality, competitive education; creating optimal conditions for the development of students' thinking;

enhancing the cognitive activity of students in the classroom; effective implementation of developmental, educational functions of training. The developed complex of integrated lessons is aimed at developing skills: to determine independently the goals of one's learning, to highlight the main thing, to identify opposites, to give definitions to compare, generalize, classify, find evidence, draw conclusions, establish cause-and-effect relationships. Testing the lessons at school showed that the majority of students in the experimental group increased the values of cognitive competence. As evidenced by the data, the use of integrated learning in the experimental group contributed to a significant increase in indicators.

REFERENCES

1. Lerner I.Ya. Didactic foundations of teaching methods. Moscow: Pedagogy, 1981. P.186.
2. Tereshchuk A. Differentsiyovane navchannya yak providniy shlyakh modernizatsii uchasnoi osvitti. Labor training in the pledges of education. No. 4. 2010. P. 26–29.
3. Poisons V.A. Sociological research: methodology, program, methods. Moscow: Nauka, 1972. 164 p.
4. Khutorskoy A.V. Competence approach to teaching. Scientific and methodological manual. M.: Publishing house "Eidos"; Publishing House of the Institute of Human Education, 2013. P.73.

STAGES OF THE FORMATION OF PROFESSIONAL PIANO MUSIC IN KAZAKHSTAN

Surapbergenova Svetlana Almabayevna

teacher

Republican secondary specialized music boarding school

for gifted children named after K. Baiseitova

г. Алматы, Казахстан

Kaldayakova Aisulu Abylkassymovna

PhD, senior Lecturer

Kurmangazy Kazakh National Conservatoire

г. Алматы, Казахстан

Abstract: The article analyzes the theoretical aspects of the problem of the origin of professional piano music in Kazakhstan, reveals the historical preconditions for its emergence, and also presents the role and significance of the musical and pedagogical staff of professional piano music in Kazakhstan.

Key words: Upbringing, training, education, formation, pedagogical process, piano music, art, performing principles.

“The meeting of cultures is not just a mutual enrichment, not just a direct exchange of spiritual values, it is also an opposition, not a summative adherence to already existing, but development of things already available under new angle of view, awareness of acceptable or reviving of own, long-forgotten, seen in the mirror of another culture in another perspective, in the view of spiritual experience of other nations” [1, p.26]. Music culture of Kazakhstan is a synthesis of Kazakh folk and professional music in their interaction.

As a drop of water it reflects the originality of Kazakh traditional music associated with the specifics of its culture, located on the ways of crossing of

traditions of the East and Western Europe. “As far back as at the beginning of the century Berdyaev wrote that “...new era is characterized by the interaction of East and West, meeting, contingency of all cultures and all races, syncretism, universalism of civilization” [2, p. 69].

Profound alterations took place in economic life of Kazakhstan in the first half of the XIX century: development of local industry, development of the first fields of nonferrous metals and coal, construction of plants, and increase in number of cities. Kazakh culture undergoes serious changes.

New social life, accompanied by massive transition to settled lifestyle and the increasing outflow of Kazakhs to cities, set the prerequisites of occurrence of the urban branch of traditional culture. “Urbanization of traditional professional music took place in Kazakhstan not in an evolutionary way, but by means of abrupt jump made as the result of organized government actions” [3, c.81]. Urbanization of population influenced the outspread of urban culture and helped to acquaint the population with artistic and aesthetic values. Important factors of the urban culture development include the increase in population, accompanied by the formation of nobility, intelligentsia, working class and other brand new social groups.

By the beginning of XX century there were 19 cities on the Kazakh territory; population of cities was formed in different ways: due to immigrants assigned to the city class, due to the Kazakhs got away from aul, due to internal demographic growth. Social and economic development of the region in this period led to the expansion of the education sector. Development of new education system is associated with the opening of Russian schools in Omsk, Orenburg, Semipalatinsk, Uralsk and other cities of Kazakhstan. Great role in the development of teaching and education in Kazakhstan was played by Ybyrai Altynsarin, the outstanding educator, community leader and teacher-innovator.

Way of origin and development of professionalism passed by Kazakh piano art was long and unique. Formation of urban cultural life took place in the context of complex historical and social, religious and political conditions that stipulated its specificity. One of the features of social life in Kazakhstan in the XIX century was

staying of representatives of several liberation movements who got acquainted with the life of the Kazakhs. Being under the control of the imperial officials, they studied history and culture of the people and contributed to the development of education of the republic. Representatives of the national liberation movement of Poland were also present in Kazakhstan. Over 10 thousand people were exiled to the territory of the West-Siberian Governorate-General, to Akmola and Semipalatinsk regions.

The Poles in different social structure were sent to Orenburg region, where they played positive role in the development of urban culture, especially music. As carriers of the European music culture, the Poles introduced its traditions into the life of the noble population of Orenburg, arranged concert evening parties and musical performances, taught music to children. Many exiled Poles – E. Starshinsky, M. Muravsky, S. Gross and other, were the graduates of the universities of Russia and foreign countries. Poem “Kazakh” by Gustav Zelinsky written in the 40s was widespread in democratic society and was translated into English, Italian, German and other languages.

The Pole Severin Gross, the graduate of the St. Petersburg University, developed outreach activities in Semipalatinsk. Friendship of Gross with the great Abay is a striking example of that era, when cultural contacts of Kazakh people with the European nations were established through their representatives at higher level.

Altynsarin opened the school with orphanage for the Kazakh girls in Irgiz in 1888, draw the permission from the imperial administration to open schools with orphanages for girls, which began their work in Torgay, Kostanay, Aktobe. 211 girls, 70 of which were the Kazakh girls, studied in these schools. Ybyrai Altynsarin is the founder of female education in Kazakhstan, the initiator of industrial schools, the initiator of the Kazakh alphabet based on the Russian graphics, one of the founders of Kazakh writing system, literature and literary language, the collector of samples of Kazakh people oral arts.

Development of industry, opening of schools, educational institutions, increase of urban planning, science development, arrangement of infrastructure contributed to the development and spread of music. Urban residents begin to purchase musical

instruments. Orenburg becomes the cultural center of that time. G.S. Volkonsky, the Governor of Orenburg, made history as a promoter of classical music who acquainted local community with works of foreign composers: Marcello, Pergolesi, Bortniansky. The Governor Essen developed science, education and literature. Ballroom music, home music-making, theater arts were developed actively in this period. Chamber-instrumental arts were cultivated in artistic saloons of Orenburg. From the XIX century the leading functions in the development of Russian music culture were performed by various societies, “association of professional musicians and admirers of music, the aim of which was to spread music culture, promote and study certain types of music”.

The years of governance of V. Perovsky (1833-1842) are the “Golden time” in the city and music history. Composer A. Alyabyev who created over 30 artistic works by actively participating in the artistic life of Orenburg stayed in Orenburg at that time. In this region Alyabyev laid the foundations of musical professionalism that found their continuation in the works of musicians-teachers the Fedotovs.

V. Perovsky contributed to the development and promotion of oriental music. Bashkir and Kazakh melodies, including those performed by outstanding Kazakh dombrist Kurmangazy sounded in his house. Perovsky was the first who acquainted smart society with such instruments of Kazakh people, as dombra and kobyz. Musicians-teachers arrive in Orenburg and give private piano playing lessons. Forms of family and home music-making develop in the city due to these circumstances.

Progressive dynamics of development of music culture contributed to higher interest of Orenburg citizens to musical lessons and increased the desire for professional lessons in order to get music education. This was facilitated by the work of three private music education institutions: music school of G.S. Dober, S.F. Rubinstein, music class of Fedotova. Rather active touring is observed during this period, famous musicians visited Kazakhstan.

The outspread of amateur musical societies in the XIX century may be evaluated as a characteristic feature of the century, in which musical skills were considered obligatory for personal education, similar to the competence in foreign

language. Explosion of amateurishness facilitated the development of music culture, and consolidation of efforts of amateurs and professionals in the course of formation of societies provided optimum conditions for existence of musical art in the society.

The tendency of formation of amateur musical culture in the XIX century was widely spread and grew from traditions that prevailed in the capitals of Russia. Process of formation of amateur piano music-making in Kazakhstan started later, in the middle of the XIX century, and was characterized only by the appearance of its grounds. The fact that early XIX century in the history of European and Russian culture is known as an explosion of piano art, made favorable effect on the development of musical environment in Orenburg.

The esthetics of the Romantic performance occupied Europe. Musical public was sincerely captivated by the creative works of Schubert, Chopin, Schumann, Liszt, Saint-Saëns and other composers-piano players that made active propaganda of new musical directions. Waves of this enormous “tsunami” reached the territory of Kazakhstan a bit later. The outlined tendency of development of amateur music-making introduced the formation of social need without which actual development of piano music-making would be troublesome. Shops selling printed music opened in Orenburg, Semipalatinsk.

Growing interest to music art provoked the demand for musical instruments and stimulated opening of shops selling pianos and grand pianos in the city. According to V. Stasov, piano is a “late appeared instrument that quickly won lounges and saloons of city inhabitants by means of simple training method that was available for the majority of those who desired to play the instrument”. “Ability to do without any secondary musical accompaniment made the piano available not only for virtuosos and concerts but put it in everyone’s hands, and introduced it, and with its help introduced music into families, raised up and multiplied infinitely many virtuosos of all grades, and in this way enrooted universal need in piano”, Stasov wrote in 1847 [4, p. 55].

Competence in playing the piano becomes an evidence of true taste and a part of the everyday life of both rich and middle population strata.

Development of home music-making was formed in two directions: first direction was formed on the basis of development of cultural environment and urban infrastructure under the influence of continuous development and demands of the environment itself (Moscow, Petersburg); second direction, the “provincial” one, was formed as a result of introduction of other musical culture from the outside: Orenburg, Semipalatinsk, Uralsk, as a result of the activity of the exiled Poles in these cities and in the cities of Siberia.

Decembrists exiled after the Decembrist revolt in Petersburg played the significant role in the development of home music-making. In the latter case, however, as well as in the first one, the introduced culture had to adapt, accustom and cooperate with already formed and existing local cultural conditions and traditions. Adaptation of Russian and West-European music culture had its own specific character and was connected with the dynamics of city development: its environment, social patterns, confession and regulations of social relations that changed and developed in the course of time.

Music culture of Kazakhstan in the XIX century developed in the context of peculiarities of historical realities of that time. Playing musical instruments, as well as ballroom and dance culture and other symbols of urban culture, was one of the elements of bourgeois life and belonged to the system of “symbols” of everyday culture of that time. That is why it was quite natural that piano music was also played in rich saloons of the city.

Democratization of the society in the middle of the XIX century gradually facilitated joining of the middle class to piano music-making. Even in modest houses music lovers joined each other in order to play music. Certainly, music education of children influenced the development of their taste and brought up the need in noble amusement. Therefore, spontaneous home music making by amateurs was one of initial stages of formation of future professional piano art in Kazakhstan.

REFERENCES:

1. Tursunov A. Process of intercultural contacts and interactions. Some theoretical problems of interaction of cultures and civilization // Peoples of Asia and Africa. – 1988. – № 5. – P.22-29.
2. Izmailova L. Aura of the Orient Musical Academ // MuzGiz –2009. – №4. – P.67-75.
3. B. Amanov, A. Mukhambetova. Kazakh traditional music and the XIX century: Almaty, Dike Press, 2002. 336 p.
4. Stasov V.V. Articles on music [in 5 issues], 1880 - 1886. Editor V. Protopopov. Compiled by H. Simakov, – Moscow: Rus.Khavtorin B. Music culture of Orenburg region: history and modernity (archival investigations), – Moscow: Composer, – 2006 .– 303p.

**ORGANIZATIONAL AND PEDAGOGIC CONDITIONS FOR THE USE OF
THE DISTANCE LEARNING IN THE TRAINING OF SPECIALISTS IN
INTERNATIONAL RELATIONS**

Sokolovska Larysa

PhD, Associate Professor

Stoyanova Inna

PhD, Associate Professor

Institute of International Relations

Taras Shevchenko National University

Kyiv, Ukraine

Abstract: The article deals with the problem of organizational and pedagogic conditions for the use of the distance learning in the training of specialists in international relations.

The work highlights the main conceptual provisions for the organization of distance learning of specialists in international relations. The conclusion has been made that all pedagogical conditions are interconnected and form a set of holistic training.

Key words: distance education, information technology, self-knowledge, lifelong learning, communication learning environment

Today, the fundamental changes taking place in modern society determine the evolution of educational technologies, contribute to the active introduction of distance education as one of the areas of reform and development of the educational system of Ukraine.

Distance learning in higher education institutions is not a variety or an improved version of distance learning, it is a new, independent, progressive form of education that has greater potential. The scope of possible application of distance

learning in higher education is quite wide: from the holistic training of specialists to individual courses and fragments of didactic support during different types of classes.

Based on the analysis of world trends in distance education, we consider it appropriate to identify the following trends in distance education in Ukraine: information technology, regulatory, financial and economic, institutional, scientific and methodological and organizational and pedagogical.

Information technology is an integral part of the formation of modern personality. This is due to the nature of the process of cognition as a reflection of objective reality. Therefore, it is necessary to give preference to education that would include the peculiarities of the worldview of modern youth.

One of the areas of reform and development of modern higher education, which requires full information support, is distance learning, which is becoming increasingly popular in the world. Scientists prove that the main features of distance learning - personal and telecommunication nature of learning (V.Yu. Bykov [1, p. 22], K.V. Korsak [2, p.18], V.G. Kremen [3, p. . 5], V.M. Kukharenko [4, p. 110], N.V. Morse [5, p. 48], T.V. Pasichnik [6, p. 60], L.V. Savchenko [7 , p. 206], L.L. Tovazhnyansky [8, p. 158] and others).

We agree with the point of view of V.Yu. Bykov, who defines distance learning as the provision of educational services at a distance using new computer and communication technologies, universal, synthetic, integrated, humanistic form of learning [9, p. 16].

The system of distance education increases the efficiency and quality of education due to additional opportunities for knowledge of the surrounding reality and self-knowledge, the development of the student's personality; management of the educational process, monitoring (control, correction of educational results, computer pedagogical testing and psychodiagnostics; dissemination of scientific and methodological experience; organization of intellectual leisure) [10, p. 82].

The effectiveness of the use of distance technologies largely depends on the level of teachers' preparedness for the implementation of distance learning, scientific

and methodological and material and technical support, as well as on the willingness of higher education applicants to study in distance education.

Organizational and pedagogical conditions in pedagogical research are considered as a set of objective possibilities of educational content, methods, organizational means of its implementation, which ensure the successful solution of the pedagogical task, in this particular case, training of professional, competitive specialists in international relations.

The development of pedagogical conditions for the organization of distance learning of specialists in international relations of higher educational institutions is based on the following conceptual provisions:

- taking into account the purpose of education and the needs of applicants for higher education;
- formation in the process of distance learning experience of mastering the means of activity, experience of creative activity;
- subject to an increase in the share of independent work in distance learning training material is adapted;
- applicants for higher education must have the skills to organize independent learning;
- the organization of distance learning in higher education is based on the organization of productive activities of students;
- distance learning courses are developed for the organization of distance learning [11, p. 20].

Almost all available models of distance learning are suitable for higher education applicants majoring in International Relations.

We believe that the pedagogical conditions that provide quality training of future specialists in international relations by means of information and communication technologies and information and communication learning environment are professional and practical orientation of information and communication learning environment resources, pedagogical support of professional competence of international relations specialists; pedagogical monitoring of

professional training; motivating students to use information and communication technologies in professional activities, educating the need for continuous self-improvement for lifelong learning.

The need to develop the first pedagogical condition - professional and practical orientation of information and communication learning resources - due to the fact that in today's world skills of creating a distance course, communication via the Internet, support for distance learning as a tutor are skills of international relations specialists.

Introduction of the second pedagogical condition - pedagogical support of the process of formation of professional competence of specialists in international relations involves mastering the knowledge and skills of teachers to develop the content of distance learning courses and their teaching and methodological support, adapted to the conditions of self-study using modern information and communication technologies.

The third pedagogical condition - motivating students to use information and communication technologies in professional activities, educating the need for continuous self-improvement and lifelong learning - involves the teacher's ability to support the learning process as a tutor on the principles of facilitation (teacher as a consultant-mentor, who provides methodical and organizational assistance to applicants for higher education within a specific distance learning program, as well as explains the implementation of individual creative projects, web-quests).

Each of the selected pedagogical conditions, implementing decisions in certain areas of quality assurance of training of specialists in international relations by means of information and communication technologies and information and communication learning environment, are interconnected, forming a set of holistic training.

Thus, the use of distance forms and methods of teaching contributes to the individualization of the process of professional development, encourages applicants for higher education to work independently, forms in them an information culture, sets up to master innovative means of obtaining and applying information, in particular, the possibilities of distance teaching contribute to the formation of professional competence of future specialists in international relations.

RESOURCES

1. Биков В.Ю. Структура актуальних напрямків (тематики) досліджень проблем дистанційної професійної освіти / В. Ю. Биков // Вісн. Акад. дистанц. освіти. — 2003. — № 1. — С. 22-26.
2. Корсак К.В. Три стадії розвитку дистанційної освіти / К.В. Корсак, В.Ю. Хаскін // Проблеми освіти. — 2000. — №28. — С. 17.
3. Кремень В. Г. Дистанційна освіта — перспективний шлях розв'язання сучасних проблем розвитку професійної освіти / В. Г. Кремень // Вісн. Акад. дистанц. освіти. — 2003. — № 1. — С. 4—11.
4. Кухаренко В.М. Феномен дистанційного навчання / В.М. Кухаренко, Н.Г. Сиротенко //Third Intern.Conference "Internet, Education, Science IES – 2002: Зб.матеріалів. 8-12 жовтня, 2002. – Вінниця: Вид-во УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2002. – Т. 1 – С.109-111.
5. Морзе Н.В. Організація дис станційного навчання на базі використання основних можливостей Interenet / Н.В. Морзе, П.С. Ухань // Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи. – К.: Логос, 2000. – Вип. 2. – С. 47-72.
6. Пасічник Т.В. Дистанційне навчання як компонента сучасних технологій освіти / Т.В. Пасічник, Я.І. Сибаль, І.Є Іваницький, С.Г. Вовк, М.Д. Жубрид // Наука і методика: Зб наук. - метод. пр. /Наук.-метод. центр аграр. освіти. – 2006. – Вип.8. – С. 59-64.
7. Savchenko M. Algorithms of Tutor's Actions While Conducting Distance Courses In Virtual Learning Environment "Web-Class KhPI" / M. Savchenko , V. Kukhareno, A.Molodykh // Proceedings of the Fourth International Conference Internet-Education-Science IES - 2004,October 5-9 Vinnytsia, УНІВЕРСУМ. – Vinnytsia, 2004. – Vol. 1. – pp. 205-208.
8. Tovazhnyansky L.L. Distance education in Ukraine / L.L.Tovazhnyansky, V.O. Kravets., V.N. Kukhareno // Second International Conference "Internet, Education, Science 2000", 10-12 October 2000, Vinnitsia. – Vinnitsia, 2000. – pp. 157-160.

9. Биков В.Ю. Технологія створення дистанційного курсу: навч. посіб. / В.Ю. Биков, В.М. Кухаренко, Н.Г. Сиротенко, О.В. Рибалко, Ю.М. Богачков. – К.: Міленіум, 2008. – 324 с.

10. Іванченко Г.В. Тенденції розвитку дистанційної освіти в Україні. Дистанційне навчання як сучасна освітня технологія [Електронний ресурс]: матеріали міжвузівського вебінару (м. Вінниця, 31 березня 2017 р.) / відп. ред. Л.Б. Ліщинська. – Вінниця ВТЕІ КНТЕУ, 2017. – С. 81-83.

11. Кардаш Н.В. Дистанційна освіта сьогодні: переваги та недоліки / Н.В. Кардаш // Дистанційна освіта у вищій школі : Матеріали VIII міжнародної науково-практичної конференції. – Дніпропетровськ, 2005. – Том 33. – С. 18-21.

**RESTRICTIONS ON THE EXERCISE OF CORPORATE RIGHTS BY
OFFICIALS IN UKRAINE: PROBLEMS AND WAYS OF IMPROVEMENT**

Sylenko Nataliia Mikolaiivna

Ph.D. in Law, Associate Professor

Kharkiv, Ukraine

Shalaieva Anastasiia Mykhaylivna

Student

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

Kharkiv, Ukraine

Annotation: Politics and entrepreneurship must be separate concepts to create an effective system of public administration. Despite the improvements of the Ukrainian legislation to make the system more transparent, the reality of its implementation has a range of contradicting points. In particular, the question of the importance and necessity of restricting the exercise by officials of their corporate rights, such as the rights to own, organize and manage the business, remains a matter of debate. The article considered the paradoxes of anti-corruption laws of Ukraine and proposed appropriate solutions to these problems. Only with effective anti-corruption legislative and executive state instruments Ukraine will be able to improve its legal framework and reduce the level of corruption.

Key words: conflict of interests, official, corruption, corporate rights, economic activity, deputy of local councils, disciplinary responsibility.

The conflict of interests is the main prevention for the officials to conduct the business activity. With a wider range of the power, the cases of abuse of authority are not rare in the country. Experts from the European Union Anti-Corruption Initiative in Ukraine (EUACI) have assessed the effectiveness and efficiency of managing conflict of interest in Ukraine. They have worked out 36 recommendations for improving this process based on the results they obtained from this investigation. [1].

Taking into account the recommendations received, we will consider the implemented mechanisms to prevent the occurrence of a conflict of interest in the case that an official has corporate rights.

The history of the Ukrainian legislation aimed at combating corruption is quite dynamic. For the first time in Ukraine, the prohibition of civil servants and some other categories of public persons to engage in entrepreneurial activity and to be a member of the executive body of a legal entity carrying out entrepreneurial activity was established in 1995 by the Law on Combating Corruption [2]. But at that time the essence of the concepts of "entrepreneurial activity" and "ownership of corporate rights" and their differences were not specified in the normative acts. Therefore, doctrine and judicial practice did not identify these concepts.

Finally, the difference of these two terms was defined in 2003. According to Part 1 of Art. 167 of the Economic Code of Ukraine, corporate rights shall be understood as the rights of a person, whose share is determined in the authorized fund (property) of a business organization, and including legal powers of such person in management of a business organization, receiving a certain part of a profit (dividends) of the organization, as well as its assets in the event of its liquidation according to the law, and other legal powers envisaged by the law and constituent documents [3].

The Economic Code states that the possession of corporate rights is not considered entrepreneurship in Part 2 of Article 167. It defines that persons authorized to perform the functions of the state or local self-government may lawfully own a share in the authorized capital of a limited liability company, acquire ownership of shares, but without direct participation in the management process.

The situation was somewhat complicated by the Law on the Principles of Preventing and Combating Corruption, which in 2011 replaced the Law on Combating Corruption. In addition to the traditional prohibition on doing business, the new law also prohibited persons performing state or local government functions "being a member of the governing body or supervisory board of a for-profit enterprise or organization" [2].

The Ukrainian deputies have not omitted this restriction implementation. They immediately drew attention to the fact that such a prohibition also applies to the general meeting of the company, which automatically includes all owners of its shares, and decided to appeal to the Constitutional Court. The deputies referred to the fact that the statement of the new law contrary to Article 41 of the Constitution of Ukraine does not allow officials to enter the general meeting, which consequently means a ban on owning corporate rights. Such a restriction contradicted the right on corporate rights ownership provided by the main state law. By the decision of the Constitutional Court of 13.03.2012 № 6 / 2012, this provision of the Law regarding the prohibition to participate in the general meeting was declared unconstitutional as contrary to the principle of inviolability of property rights [4].

As a result, the new law, which regulates questions related corruption was worked out. The Law on Prevention of Corruption was introduced in 2014. It prohibits business activities, but does not restrict the right of officials to own corporate rights. Thus, today, any person authorized to perform the functions of state or local self-government can own corporate rights and act as the ultimate beneficiary of any company [5].

The main goal has appeared in front of the Ukrainian legislation. It is to prevent a conflict of interest, the essence of which lies in having a private interest in the area in which official performs his official or representative powers. It can affect the objectivity or impartiality of his decision-making, or the performance or non-performance of actions during the exercise of these powers. According to Part 1 of Article 36 of the Law "On Prevention of Corruption" all persons authorized to perform the functions of state or local self-government, as well as officials of legal entities under public law and persons who are members of the supervisory board of a state bank, enterprise or profit organization, within 30 days after appointment (election) to the position must transfer to the management of another person their enterprises and corporate rights. Within 1 day after the transfer, the person must notify the National Agency for the Prevention of Corruption (NAPC) in writing form and provide a notarized copy of the contract. In addition to the written notification of

the NAPC on the transfer of corporate rights to management, such transfer must also be properly reflected in the electronic declaration. Interestingly, the Law provides for the need to declare information about the person-manager of securities (part 1 of Article 46 of the Law "On Prevention of Corruption"), but does not have a similar direct obligation to declare managers of other types of corporate rights, including shares in LLCs. It is also significant that the interface of the electronic declaration in the section "Corporate Rights" does not contain a separate column "Manager".

While studying the specifics of preventing conflicts of interest in connection with the officials' possession of enterprises or corporate rights, it should be emphasized that it does not consist in an exclusive prohibition of an official to have any private interests. The official can have corporate rights, but his participation in the company's organization or management can be threat to indict him in the conflict of interests.

In addition to the obligation to transfer, the Law also specifies possible ways of such a transfer. In the case of a unitary enterprise (formed by one founder), the transfer of the official's corporate rights to management of another person should be carried out by concluding a property management agreement with the business entity.

The common ways of corporate rights transfer in Ukraine are the following:

1) concluding a property management agreement with a business entity (except for a securities management agreement and other financial instruments);

2) concluding an agreement on management of securities, other financial instruments and funds intended for investment in securities and other financial instruments with a securities trader licensed by the National Commission on Securities and Stock Market to conduct securities management activities. ;

3) concluding an agreement on the establishment of a venture mutual investment fund for the management of transferred corporate rights with an asset management company licensed by the National Commission on Securities and Stock Market to conduct asset management activities.

The most widespread ways are the first and the second ones, they are used in case corporate rights in the unitary enterprise and a joint stock company respectively.

The agreement the establishment of a venture mutual investment fund is not common for Ukrainian official due to the procedure complexity.

The law "On Prevention of Corruption" does not allow the officials to transfer to the management of their enterprises and corporate rights for the benefit of family members, as well as to enter into these agreements with entities in which their family members work. Family members of persons authorized to perform the functions of the state or local self-government, as well as officials of legal entities under public law should be understood as persons who are married (spouse), regardless of their cohabitation. If there exist a set of such features as cohabitation, connection with common life and the existence of mutual rights and responsibilities, family members should also be considered children (including adults), parents, caregivers and guardianship, as well as any other persons, including those who live together but are not married (except for persons whose mutual rights and responsibilities are not family ones) [6].

But in most cases the officials have a wider circle to whom they can transfer their corporate rights. And consequently they continue to control the management process and contribute to the welfare of the transferred companies. In particular, one of the recommendations provided by EUACI experts is to expand the circle of such persons. In order to make this process as transparent as it is possible, the prohibition to the officials to transfer their corporate rights to any person with whom they have any personal relationships must be introduced. So, in the list of such persons we should add friends and business colleagues or acquaintances.

At the same time, despite the restrictions on the transfer of corporate rights or enterprises for the benefit of family members, the law does not prohibit their gift or sale to such persons. This mean that officials have one more way how to stay in touch with the actual state of affairs of their enterprises sold or presented to the family members. Under such conditions, international experts recommend banning legal entities that are even partially under the control of a civil servant or members of his family, concluding agreements with the body where the civil servant works or has worked for the last 12 months.

Although in the Guidelines the NAPC presents the transfer of corporate rights to management as "necessary and sufficient actions" to resolve conflicts of interest, in reality this does not work. In accordance with Articles 1033 and 1034 of the Civil Code, the property management agreement does not entail the transfer of ownership rights to the manager of the transferred property, and the benefits of such property still belong to the corporate rights owner, but not the manager [7]. Thus, even after the transfer of corporate rights to management, the official still has a private interest in the understanding of Article 1 of the Law "On Prevention of Corruption", as these corporate rights continue to be in his possession.

Providing in the Law such a way to prevent conflicts of interest, the legislator did not take into account the need to amend the provisions of the Civil Code of Ukraine or establish additional requirements to the property management contract concluded by a civil servant, which would contribute to Article 36 of the Law "On Prevention of Corruption". This conclusion is justified by the fact that the transaction is under the unlimited scope of regulation of Civil Code of Ukraine with its principles of freedom of contract (paragraph 3, part 1 of Article 3) and the presumption of legality of the transaction (Article 204) [7]. These principles of private law allow unscrupulous officials to enter into property management agreements, with the terms, which provide for the possibility to give instructions to the manager or to determine other mechanisms of their influence on the work of their own company.

Undoubtedly, the proposal of EUACI experts to develop a standard contract for the transfer of management of corporate rights or enterprises is very useful, as well as a recommendation to legislate the binding nature of its provisions in compliance with the requirements of Article 36 of the Law "On Prevention of Corruption". In such a way the official would be obliged to transfer their corporate rights according to common procedure defined in the Ukrainian legislation. The number of possible violations regarding participation in the contribution to their companies development would decrease significantly. It is also appropriate to provide for a rule that would establish the nullity of a transaction entered into in violation of the requirements of such a standard contract.

Deputies of local councils have become hostages of the Ukrainian legislation uncertainties. They belong to the persons authorized to perform the functions of the state or local self-government, consequently they are also obliged by law to transfer their corporate rights to management of some individual. At the same time, unlike deputies and the vast majority of categories of officials, deputies of local councils exercise their powers on a voluntary basis "without interrupting economic or official activities" (Article 6 of the Law "On the status of deputies of local councils") [8]. This causes a paradoxical situation - a local council deputy has the right to engage in entrepreneurial activities and work in commercial structures, but at the same time is obliged to transfer his corporate rights.

In our opinion, deputies of local councils should be excluded from the list of persons to whom requirements to transfer their corporate rights are entailed in Article 36 of the Law "On Prevention of Corruption". A situation in which a person can fully engage in business, but at the same time is obliged to transfer it to another person's management, does not correspond to the legal logic and spirit of the law.

If we compare the experience of the Western countries and Ukrainian one in the question of preventing conflicts of interests, we can claim that their general rules are more effective. Politicians in that countries are more responsible and they transfer the corporate rights with one main aim: to prevent corruption realization. So, foreign officials or others for whom this is important often transfer their personal assets (including investment income) to the management of blind trusts to avoid attention and accusations of conflict of interest when they direct public funds to the private sector. Blind trust is a trust in which persons who have received a power of attorney for property have complete freedom of action regarding the assets, and beneficiaries do not have any information about the assets of the trust and have no right to interfere in the work of trustees. Blind trusts are commonly used when the founder wants the beneficiaries to be unaware of the specific assets of the trust, for example, to avoid a conflict of interest between the beneficiary and the investment [9].

Ukrainian anti-corruption legislation should adopt Western experience of legitimizing the settlement of conflicts of interest by transferring assets to a blind trust.

The system of liability for failure to comply with the requirements of Article 36 of the Law "On Prevention of Corruption" on the transfer of corporate rights to management is not developed effectively. There is no administrative or criminal liability for this violation. Currently, the only possible form of liability that a person can bear for violating the requirements of Article 36 of the Law is a disciplinary liability.

In case of violation by the official of Article 36 of the Law, the NAPC shall issue an order to the head of the enterprise, institution or organization where the violator works to eliminate the offense, conduct an official investigation and bring such a person to justice. After the receipt of the order, the NAPC imposes a disciplinary sanction on the perpetrator. The type of such penalty depends on the identity of the offender - for example, if it is an employee of a state enterprise, he may be reprimanded or dismissed (Article 147 of the Labor Code of Ukraine) [10], if it is a civil servant - it can be a remark, a reprimand, a warning about incomplete official compliance or dismissal (Article 66 of the Law "On Civil Service") [11]. If the manager has not complied with the requirements of the order and within 10 working days from the date of receipt of the order did not notify the NAPC of its implementation, he is held administratively liable according to the Article 18846 of the Code of Ukraine on Administrative offenses [12].

In this context, another consequence of any corruption offense should be identified and understood by the officials. Even in the case of the most lenient disciplinary measure, the violator in accordance with Article 59 of the Law must be entered in the open Unified State Register of persons who have committed corruption or corruption-related offenses [13]. Any person can check the presence of an official in the Register, which creates additional reputational risks for him. Moreover, the presence of a violation by a person in the Register can significantly impair his / her career advancement in state bodies or lead to a refusal during the competitive

selection for certain positions. Despite periodic media reports of violations by officials of the requirements for the transfer of corporate rights to management, the Register currently contains only 18 records of violations of Article 36 of the Law. In all cases, the offenders were reprimanded or given a milder form of punishment.

Lack of administrative and criminal liability for not following the Article 36 of the Law "On Prevention of Corruption" is a significant disadvantage. Certain categories of persons may not transfer their corporate rights to management, use them for their profit and still stay unpunished. All that remains in this case is political responsibility. Therefore, in order to improve the existing legislation basis, it is necessary to introduce a clear procedure for liability for non-compliance with the law.

REFERENCES

1. European Union Anti-Corruption Initiative: Corruption risk assessment in Ukraine: current state of affairs 2018. Online access: <https://euaci.eu/assets/userfiles/resources/CRASumUA.pdf>
2. The Law of Ukraine "On Combating Corruption". Online access: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/356/95-%D0%B2%D1%80#Text>
3. The Economic Code of Ukraine. Online access: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
4. Decision of the Constitutional Court of 13.03.2012 № 6-rp / 2012. Online access: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-12#Text>
5. The Law of Ukraine "On Prevention of Corruption". Online access: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
6. Decision of the National Agency for the Prevention of Corruption dated 29.09.2017 №839 "Methodological recommendations for the prevention and settlement of conflicts of interest". Online access: <https://www.rada.gov.ua/uploads/documents/47334.pdf>
7. The Civil Code of Ukraine. Online access: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

8. The Law of Ukraine "On the status of deputies of local councils". Online access: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93-15#Text>
9. Defining a Blind Trust Online access: <https://www.investopedia.com/terms/b/blindtrust.asp>.
10. Labor Code of Ukraine. Online access: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
11. Law of Ukraine "On Civil Service". Online access: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>
12. Code of Ukraine on Administrative Offenses. Online access: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
13. The open Unified State Register of persons who have committed corruption or corruption-related offenses. Online access: <https://corruptinfo.nazk.gov.ua/>

DEFINITION OF ENTREPRENEURSHIP

Sylenko Nataliia Mikolaiivna

Ph.D. in Law, Associate Professor
c. Kharkiv, Ukraine

Abraimova Anna Michailovna

Student
Kharkiv National University of Economics
c. Kharkiv, Ukraine

Annotaion: The article researches the problem of difining entrepreneurship in Ukarinian legislation, focusing on systematic nature as an important component of entrepreneurship, clearing out the uncertainties connected to it, researching the history of this concept in Ukraine, taking into account judicial practices and actual court resolutions, comparing Ukarinain definition of entrepreneurship to the Russian, Belarus and German ones, looking for weaknesses and ways to improve it.

Key words: entrepreneurship, business activity, legislation, definition, systematic nature, court

The problem of the importance of concept's definitions in legislation is known to be especially researched by numerous lawyers. The reason for such attention is the fact that normative definitions are crucial and play a significant role in the legislative process. The legislator places put high hopes on them as well as on their implementation. It is difficult to imagine a modern legislative act without definitions of the basic concepts used in it.

According to reasons mentioned above, it is extremely important to investigate definitions and in this paper the basic definition, which lies under all legislation dealing with economic and business activity, of entrepreneurship is researched.

In Ukrainian legislation ‘entrepreneurship’ is defined in article 42 of Economic Code as “to be understood as a separate, initiative, systematic, own-risk economic activity, carried out by business entities (entrepreneurs) with the purpose of achieving economic and social results, and generating profit.” [1].

Previously, the definition was stated in the Law of Ukraine “On entrepreneurship”, where it was defined as “Entrepreneurship is a direct independent, systematic, at your own risk activities for the production, performance of works, provision of services for profit, which is carried out by individuals and legal entities registered as business entities in the manner prescribed by law” [2]. However, the Law expired in 2004. There is no time when two definitions were legal at the same time, since the Economic Code entered into force in 2004. So there are some differences in the definitions. In the old definition the highlight was on registration, but now it is said just in ‘business entity’ that is by definition legally registered. What is important is that a new feature of entrepreneurship is added such as initiative. That is an important innovation into Ukraine’s legislation, since when the activity is not initiated by the person doing it, it cannot be regarded as entrepreneurial one. Also in the older definition it was specified which activity can be regarded as entrepreneurial (“activities for the production, performance of works, provision of services for profit”), however, this was rightfully deleted from the Code. So the definition of entrepreneurship has its background, it evolves with time, adapting to new realms.

The systematic nature of entrepreneurship is what differentiates it from other types of economic activity, which can bring income (income), but not systematically, not continuously without special directing. Systematic nature of activity is what ensures systematic income to the entrepreneur. The element of systematic nature has a crucial meaning for entrepreneurial activity as a social phenomenon and as a special type of economic activity. So it is important to include this characteristic into the definition of entrepreneurial activity.

However, there are some uncertainties in the current definition. It is unclear how many times the activity shall be carried out to be understood as systematic, what

may become a hole for corruption and disputes. So let us research this point in more details.

There is an opinion in literature that if goods are sold more than four times a year, such activities are considered systematic. This position is based on the Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine of March 17, 1997 "On Craft Tax"[3]. According to the law, "In the case when the sale of goods is carried out during the calendar year more than four times, such activities are considered systematic and obliges citizens to register as entities entrepreneurship in accordance with current legislation of Ukraine." So if an activity is carried out 1, 2, 3 or 4 time during a calendar year, it is not considered systematic nor entrepreneurial, so the person carrying it out shall not be deemed as entrepreneur and shall not be redistricted nor pay taxes, except individual income tax.

This position was supported by court practice. The decree was applied by city district courts in 2011 and 2012. For example, in the decision of the Khmelnytsky City District Court of the Khmelnytsky region of 07.09.2011 there is a reference to this Decree and the requirement for "more than 4 times". As there is no evidence in the case file that the person sold vegetables and fruit systematically, more than 4 times, the Court ruled that his actions did not constitute an administrative offense. This decree has been referred to in more than 400 decisions in district courts, around 200 of which are cases of administrative offenses [4]. However, the law expired on 01.01.2011, but for some unexplained reasons it has been still referred to till nowadays in 28 district court decisions [4].

So after the Decree went out of rule, the question again remains unanswered: how to define systematic nature of an action. Now it is legitimate to refer to the resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine of 25.04.2003 № 3 "On the practice of application by courts of legislation on liability for certain crimes in the sphere of economic activity". It is written in the Plenum that "... signs of business, i.e. is carried out specified person directly independently, systematically (not less than three times during one calendar year) and at your own risk."[5]. This Plenum has

been referred to in more than 2 500 decisions in cases of administrative offenses by district courts [4].

So, the activity is regarded as of systematic nature in case of its implementation 3 and more times during a calendar year. However, the Plenum entered into force on 25.04.2003, meaning that for some time, from 25.04.2003 till 01.01.2011, there were two clarifications on systematic nature. Looking into the archive of the cases solved on this topic during given time frame, we see that 71 resolutions used the Law of Ukraine “On craft tax”, stating systematic nature from more than 4 time during a calendar year, and only 5 resolutions using the Plenum, stating that systematic nature starts from no less than 3 times during a calendar year [4].

It is worth mentioning that repetitive nature of an activity also may not be considered the same as systematic nature. It can be observed in the resolution of the case № 686/25700/16-п by the court of Khmelnytsky region from 15.05.2017 [4]. A person was blamed for carrying out economic activities, namely: the manufacture of furniture and mirrors without state registration, which violated Article 58 of the Economic Code of Ukraine. However, evidence that the person repeatedly provided services for the manufacture and sale of glassware, mirrors and other furniture elements were not included to the case file. It is stated in the resolution that “acts of inspections from 29.06.2016 and from 09.11.2016, as well as explanations of PERSON_2, PERSON_3 and PERSON_4, indicate only the repetition of manufacturing and selling of glass products by PERSON_1, but does not indicate the systematic nature of this activity.” As a result, the case was closed due to the absence of an administrative offense in their actions. Moreover, in the case № 322/454/17 the court stated that “some, episodic facts of the sale of tobacco products from the hands do not fall under the definition of entrepreneurial activity.”

One more interesting incident in court practice took place in Popasnyansky district court of Luhansk region. In case № 423/539/17 a person was accused of doing entrepreneurial activity without state registration on a market selling confectionery in assortment, having bought it from a private entrepreneur with an invoice with the aim of future selling. In written explanations she stated that for the last two years she has

been retailing confectionery on the market, weekly, on Tuesdays, Thursdays, Saturdays and Sundays, in order to make a profit, receiving a monthly income of UAH 2 000. However, the court did not find her guilty. The court stated: although the written explanations of PERSON_1 contain allegations of retail trade in confectionery on their own initiative, systematically, for profit, but this is not confirmed by the objective circumstances of the case and any other evidence [4].

It is also worth mentioning that in resolutions by Rubizhne City Court of Luhansk Region and Khmelnytsky City District Court of Khmelnytsky Region from 21.02.2019 and 31.08.2011 it was indicated that “In accordance with the requirements of Art. 39 of the Law of Ukraine "On Road Transport" in the case when the operation of a car is carried out during the calendar year more than four times, such activities are considered systematic and oblige citizens to register as business entities in accordance with current legislation of Ukraine.” However, looking into the Law from different editions of different years we do not find any mentioning of systematic nature starting from more than 4 times during a calendar year [6]. So it is highly unclear what documents this decisions relied on.

It is necessary to look how other countries give the definition of entrepreneurial activity, to look at the problems of their definition and to compare it to the current Ukrainian one in order to improve our legislative base. First of all, it is vital to research the definition of neighbour countries such as CIS countries since their legislation is also based on the USSR one and they had similar starting point as Ukraine, furthermore, a lot of the conditions of doing business are similar. The corruption rates are also on the same level [7]. In 2019 Ukraine was ranked 126 with the score of 30 out of 100, what is an improvement since 2012. Russia is 137 with 28 and Belarus is 66 with 45 points.

Due to reasons named above, it is sensible to compare the definition of entrepreneurship to Russian one first. In Civil Code of the Russian Federation, article 2, it is stated that “entrepreneurial activity is an independent activity carried out at its own risk, aimed at the systematic receiving of profit from the use of property, the sale of goods, the performance of work or the provision of services.”[8] Belarusian Civil

Code gives the definition of entrepreneurship in article 1: “Entrepreneurial activity is an independent activity of legal entities and individuals, carried out by them in civil circulation on their own behalf, at their own risk and under their property responsibility, and aimed at the systematic receipt of profit from the use of property, sale of things produced, processed or acquired by these persons for sale , as well as from the performance of work or the provision of services, if these works or services are intended for sale to other persons and are not used for their own consumption.”[9]. There we see very similar definitions to the Ukrainian one; systematic is also a feature of entrepreneurship. However, while in Ukraine the activity is systematic, in the Russian Federation and the Belarus Republic the receiving of profit shall be systematic, not the activity of an entrepreneur.

Having consolidated this feature, the Civil Code of the Republic of Belarus, the Civil Code of the Russian Federation did not define either the concept of profit or the concept of the systematic nature of its receipt, which caused just criticism of scientists and attempts to interpret these terms. So they have similar problem of defining entrepreneurship. The systematic nature of the entrepreneur's actions ensures the systematic nature of obtaining income (profit), and the direction, conscious and purposeful, determines the appropriate organizational structure of the entrepreneur's professional activity: the choice of a market segment, positioning on it, marketing, etc. Judicial practice is based on the fact that a person, carrying out entrepreneurial activity, should set the goal of not making a one-time profit, but getting it as a trade, on a regular basis, and the activity itself should be systematic. The explanations of the Plenum of the Supreme Court of the Russian Federation on this issue boil down to the fact that individual cases of the sale of goods, performance of work, provision of services do not indicate that the activity was aimed at systematic profit. And vice-versa, evidence confirming that a person is engaged in activities aimed at systematic profit can be testimony of persons who paid for goods, works or services, receipts for receiving funds, placing advertisements, exhibiting samples of goods at points of sale, concluding lease agreements, etc.[10]. As noted by A. N. Zevaykina in their science paper ‘Discussion issues of the concept of entrepreneurial activity’, "the most

correct is the approach of those scientists who use not a quantitative criterion, but a qualitative one - the direction of actions towards a specific goal"[11]. Also it is worth mentioning that it is possible to have a one-time profit from systematic behavioural acts; and vice versa, systematic profit from a single action. It is possible from systematic behavioral acts (for example, from the execution of one contract – eg. a construction contract) to make a profit repeatedly (partial advance payment and (or) payment for individual stages of work) or once (payment for the result of the work performed as a whole). And according to Russian and Belarus definition, the first situation is regarded as entrepreneurship but the second one not, but according to Ukrainian legislation such ridiculous mismatch is impossible since the actions taken in both situations are the same and they both are systematic or not.

Also, there is an opinion among Russian lawyers, S. E. Zhilinskiy in particular [12], that it is appropriate to recognize one-time actions aimed at making a profit as entrepreneurial activity. He gives as an example a case of long-term construction of an object despite the fact that a multimillion-dollar payment for these works was received only once, asks: “It means that there is no systematic profit and no entrepreneurship? And if the builders were paid monthly, is there entrepreneurship?” And this approach may help legalize a bigger part of the economy and reduce shadow interactions. However, if a person during a certain period carried out actions aimed at making a profit, but due to a risk factor he could not achieve this, then this activity cannot be considered entrepreneurial? Again such question is not under consideration when the systematic nature is a feature of activity but not receiving profit.

According to S.G. Vorontsov, it is the focus on making a profit, that is, the possibility of making it, and not its actual systematic receipt, that is a sign of entrepreneurial activity [13]. This idea is, actually, relevant to Ukrainian issues with definition. Because in some cases it is possible that the person intended their activity to be systematic and on their own risk, but due to some external factors the person was unable to lead their activity systematically, the question arises whether or not they shall be charged as unregistered entrepreneurs or not. Looking into judicial practice, we can refer to the case № 607/25621/18 from 28.12.2018. In the case there

was a person who had intended to carry out the activity of taxi service and even had installed a taxi lighting, but he claimed that he did not carry out business activity of passengers carriage. He was accused of carrying out business activity without state registration, but it was stated that “As a result of research of materials of administrative case, it is established that the protocol on administrative offense № 0018143 from 01.12.2018 and the materials attached to it do not contain data that PERSON_1 carried out independent, initiative, systematic activities for the provision of passenger services, and therefore, the court concludes that the latter is not proven that the latter is a business entity and may be held administratively liable under Part 1 of Article 164 of the Code of Administrative Offenses, which regulates public relations in the field of economic activity.”[4]. So in general, the court does not regard intention of providing systematic services as a sign of entrepreneurial activity, only the factual systematic implementation of them, but all such cases are sent to further investigation. German has a different approach to defining entrepreneurship. According to its Civil Code, “an entrepreneur means a natural or legal person or a partnership with legal personality who or which, when entering into a legal transaction, acts in exercise of his or its trade, business or profession” [14]. This definition is quite different from the ones common in the CIS territory. The main difference from the Ukrainian one is that there is only one sign of entrepreneurship that is entering into transactions, exercising trade, business or profession. It may be similar to the mentioned above opinion of some Russian lawyers to regard all, even one-time, actions aimed at receiving profit as entrepreneurial. However, one more important point that distinguishes German definition is that entrepreneurship regarded not only as aimed at profit. From this point of view, it may be more similar to the Ukrainian definition of economic activity, stated in the article 3 of the Economic Code [1].

To sum up, definitions play an important role in legislative system and entrepreneurship is a ground for all economic regulations. Although the definition of entrepreneurship has developed and improved through time in Ukraine, it still has some gaps of uncertainties, such as its sign of systematic nature of business activity.

This question evolved through time and now most courts refer to the Plenum of the Supreme Court of Ukraine of 25.04.2003 № 3 “On the practice of application by courts of legislation on liability for certain crimes in the sphere of economic activity”, which states that systematic is no less than 3 times during a calendar year. However, each case is unique and requires unique approach, so sometimes repetitive nature is not the same as systematic one and intention of carrying out the activity systematically is not usually enough. It is essential to have enough proves of systematic activity that the court usually lacks. Comparing the definitions of other countries, we find out that Russia and Belarus have similar definitions, but they require not systematic activity but systematic receipt of profit, what lots of lawyers argue against. German definition is far more an umbrella one, including all transactions without paying attention whether they are initiative or systematic, carried out with the aim of getting profit or not.

So Ukrainian definition of entrepreneurship has improved and has some advantages, but it still has a way to grow more precise in order to reduce gaps in the legislation and decrease corruption.

REFERENCE:

1. Economic Code of Ukraine. Online access: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15/conv#n181>
2. The Law of Ukraine "On entrepreneurship". Online access: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12#Text>
3. The Law of Ukraine "On craft tax". Online access: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/24-93#Text>.
4. Unified state register of court decisions. Online access: <http://reyestr.court.gov.ua>.
5. the Plenum of the Supreme Court of Ukraine of 25.04.2003 № 3 “On the practice of application by courts of legislation on liability for certain crimes in the sphere of economic activity”. Online access: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va003700-03#Text>.

6. The Law of Ukraine "On road transport". Online access: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2344-14#Text>.
7. Corruption Perceptions Index. Online access: <https://www.transparency.org/en/cpi/2019/results/chl>.
8. Current legislation of the Russian Federation. Online access: <https://rulaws.ru/gk-rf-chast-1/Razdel-I/Glava-1/Statya-2/>.
9. Civil Code of the Republic of Belarus. Online access: https://kodeksy-by.com/grazhdanskij_kodeks_rb/1.htm.
10. Plenum of the Supreme Court of the Russian Federation on issues arising in courts when applying a special part of the Russian Federation Code on Administrative Offenses. Online access: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_63581/.
11. Zevaykina, A. N. Diskussionnyye voprosyi ponyatiya predprinimatelskoy deyatel'nosti / A. N. Zevaykina // Aktualnyye problemy grazhdanskogo, predprinimatelskogo prava, grazhdanskogo i arbitrazhnogo protsessa. — Samara : Samar. un-t, 2005. — p. 72—88. Online access: <http://law.edu.ru/article/article.asp?articleID=1202169>.
12. Zhilinskiy, S. E. Predprinimatelskoe pravo (pravovaya osnova predprinimatelskoy deyatel'nosti) [Business law (legal basis of business activity)] : ucheb. dlya vuzov / S. E. Zhilinskiy. — M. : Norma, 2002. — 944 p. Online access: http://lib.maupfib.kg/wp-content/uploads/Predprinimatelskoe-pravo_ZHilinskiy-S.YE_Uchebnik_2007-8-e-izd-944s.pdf.
13. Vorontsov, S. G. Legalnyye priznaki predprinimatelskoy deyatel'nosti [Legal signs of entrepreneurial activity] / S. G. Vorontsov // Vestn. Perm. un-ta. — 2016. — N 34. — P. 402—414. Online access: <http://predprin.psu.ru/images/citat/voroncov/16.pdf>.
14. German Civil Code. Online access: <http://www.fd.ulisboa.pt/wp-content/uploads/2014/12/Codigo-Civil-Alemao-BGB-German-Civil-Code-BGB-english-version.pdf>

THE SYSTEMATIC POSITION OF THE HELMINTH FAUNA OF WILD CHICKEN BIRDS IN THE CONDITIONS OF SURKHANDARYA REGION

Tangirov H.

Docent of Termiz State University
Uzbekistan

Saparov K. A.

Professor of Tashkent state pedagogical university
Uzbekistan

Tangirova N.

,Based doctoral student of Termiz State University
Uzbekistan

Abstract. The paper involves the helminthological analyses of birds and initial tests revealed the presence of feathers of birds, as well as the presence of ectoparasites on the skin. There are data about helminthological analyses of sparrows, quails and pheasants. Each helminthes were isolated separately by classes (trematodes, cestodes and nematodes) and fixed in special solutions. Nematodes were fixed in barbagallo solution and trematode, cestodes were analyzed in 70% alcohol.

Keywords: trematodes, cestodes, nematodes, classes, ordo, familia, species, parasitic worms, helminthiasis.

Introduction. In addition to the activities related to the development of poultry farming, the improvement of poultry and the environment in which they live is also important. In this regard, it is necessary to pay attention to various diseases of wild birds and poultry, including helminthiasis caused by parasitic worms.

The research was conducted in 2009-2010 in wild chicken birds living in the tugai zones around the Surkhan River in Jarkurgan district of Surkhandarya region, as well as in the mountainous areas of Boysun district. We examined helminthologically 10 sparrows, 9 quails and 6 pheasants living in these zones.

In the helminthological analysis of birds were used the method of academician K.I. Scriabin “Complete helminthological cleavage”, as well as the methods of N. Dubina “Parasitological examination of birds” [1,5].

Results. Initial tests revealed the presence of feathers of birds, as well as the presence of ectoparasites on the skin. The legs, eyes, and mouths of the birds were also examined.

Through a complete helminthological incision, the internal organs of the birds were isolated and examined in a normal physiological solution, based on the methods of “helminthiascopy” and “repeated washing”. Each helminthes were isolated separately by classes (trematodes, cestodes and nematodes) and fixed in special solutions. Nematodes were fixed in barbaggio solution and trematode, cestodes were fixed in 70% alcohol.

A mixture of glycerin and lactic acid was used to identify the species of nematodes. To identify the species of cestodes and trematodes, an attention was paid to the suckers and loops on the head.

Based on a complete helminthological examination of the above-mentioned wild hen-formed birds, 61 specimens of helminths were collected and it was determined that these helminths belong to 3 classes, 3 ordo, 11 families and 24 species of parasitic worms. The systematic status of these species is given below:

Phylum: Plathelminthes Schneider, 1873

Classis: Cestoidea Rudolphi, 1808

Subclassis: Cestoda Gegenbauer, 1858

Ordo: Cyslophyllidae Beneden in Braein, 1900

Suprafamilia: Davaineoidea (Fuhrmann, 1907) Spassky, 1949

Familia: Davaineidae (Braun, 1900) Fuhrmann, 1949

Genus: Raillietina Fuhrmann, 1920

Species: Raillietina echinobothrida (Megnin, 1881) Fuhrmann, 1924

Species: Raillietina penetrans (Baczynska, 1914)

Species: Raillietina cesticillus (Molin, 1858)

Species: Raillietina urogalli (Modeer, 1790)

Species : *Raillietina crassula* (Rudolphu, 1819)

Species: *Raillietina circumvallata* (Krabbe, 1869)

Familia: *Hymenolepididae* Perrier, 1897

Genus: *Hymenolepis* (S. L)

Species: *Hymenolepis linea* (Coeze, 1782)

Familia: *Dilepididae* Fuhrmann, 1907

Suprafamilia: *Dilepididae* Furhrman, 1907

Genus: *Choanotaenia* Railliet, 1896

Species: *Choataenia infundibulum* Bloch, 1779

Classis: *Trematoda* Rudolphi, 1808

Ordo: *Fasciolida* Skrjabin in Guschanskaia, 1962

Familia: *Eucotylidae* Skrjabin, 1924

Genus: *Tamerlania* Skrjabin, 1924

Species: *Tamerlania zarudnyi* Sukjabin, 1924

Familia: *Brachylaemidae* Stiles et Hassal, 1898

Subfamilia: *Brachylaemidae* Stiles et Hassal, 1898

Genus: *Postharmostomum* Witenberg, 1923

Species: *Postharmostomum gallinum* Witenberg, 1923

Species: *Postharmostomum fleuryi* Fonseca, 1939

Familia: *Dicrocoeliidae* Odhner, 1940

Subfamilia: *Dicrocoeliinae* Looss, 1899

Genus: *Brachylecithum* Strom 1940

Species: *Brachylecithum papabejani* Skrjabin et Udenzev, 1930

Genus: *Corrigia* Strom, 1940

Species: *Corrigia corrigia* (Braun, 1901)

Species. *Corrigia plesiostomum* (Linstow, 1883)

Species: *Corrigia pctrowi* Sultanow, 1961

Genus: *Lyperosomum* Looss, 1899

Species: *Luperrosomum schikhabalovi* Kassimov, 1952

Phylum: *Nemathelminthes* Schneider, 1873

Classis: Nematoda Rudolphi, 1808
Subclassis: Adenophorea Linstov, 1905
Ordo: Ascaridida Skrjabin, et schulz 1940
Subordo: Ascaridata Skriabin, 1915
Familia: Ascaridiidae Skrjabin et Mosqovay, 1952
Genus: Ascaridia Dujardin, 1845
Species: Ascaridia compar Schrank, 1790
Species: Ascaridia alectoris Gagarin, 1954
Subordo: Oxyurata Skrjabin, 1923
Familia: Heterakidae Railliet et Henry, 1914
Subfamilia: Heterakinae Railliet et Henry, 1912
Genus: Heterakis Dujardin, 1845
Species: Heterakis gallinae (Gmelin, 1790)
Familia: Subuluridae Yorke et Maplestone, 1928
Subfamilia: Subulurinae Travassos, 1914
Genus: Subulura Molin, 1860
Species: Subulura skrjabini (Semenov, 1926)
Species: Subulurasuctoria (Molin, 1860)
Suprafamilia: Acuarioidea Sobolev, 1949
Familia: Acuariidae Seurat, 1913
Subfamilia: Acuariinae Railliet, Hemy et Sisoff, 1912
Genus: Cheilosperura Diesing, 1861
Species: Cheilosperura hatnilosa (Diesing, 1851)
Species: Cheilosperura gruveli (Gendre, 1913)
Suprafamilia: Thelazoidea Sobolev, 1949
Familia: Thelaziidae Skrjabin, 1915
Subfamilia: Thelaziinae Baylis et Daubney, 1926
Genus: Oxyspirura Drasche, 1887
Species: Oxyspirura petrowi Skrjabin, 1929

The identified cestodes belong to 3 families: Davaineidae, Hemenolepididae, Delepididae, trematodes - Eucotylidae, Brachylaemidae, Dicrocoelidae, and nematodes - Ascarididae, Heterakidae, Subuluridae, Acuariidae, Thelandi. Among cestodes, the highest infestation rates were *Raillietina cesticillus*, *Raillietina crassula*, *Choanotaenia infundibulum* species, which accounted for 12,6 percent of infestations. Infection with trematodes, like cestodes, was as high as 11,5 percent, including *Prostharmostomum gallinum*, in the species *Corrigia corrigia*. Infestation with nematodes was less than that of cestodes and trematodes. The highest rate of damage in nematodes was recorded in the genus *Ascaridia alectoris*, which was 8,8%.

CONCLUSION. The helminth species identified above are parasitic not only on parasitic helminths of poultry, but also on other wild hen-formed birds. In nature, these birds serve as mediators in the spread of these helminths. These data serve as a theoretical source in the fight against helminthiasis and its prevention.

REFERENCES

1. Borgarenko L.F. 1981. Helminths of birds of Tajikistan. Book 1. Cestodes - Dushanbe: Donish. – 220 p.
2. Borgarenko L.F. 1990. Helminthes of birds of Tajikistan. Book 1. Cestodes - Dushanbe: Donish. – 220 p.
3. Sultonov M.A. 1963. Helminthes of domestic and game birds of Uzbekistan. – T.: “Science”. – 463 p.
4. Dubinina M.N. 1972. Parasitological research of birds. – Leningrad.
5. Kabilov T.K. 1985. Life cycles of animal helminthes in Uzbekistan. – Tashkent: “Science”. – Pp.3-86.
6. Tangirov Kh.T. 1993. Ecological monitoring of helminthes of common species of wild and domestic birds in Uzbekistan. Candidate dissertation. – Tashkent.

**LINGUO-VISUAL MODALITY ANTI-CORRUPTION
ADVERTISING SLOGANS**

Vlad Kateryna Gennadiivna

PhD student

Dnipropetrovsk state university of internal affairs

Dnipro, Ukraine

Annotation. The article deals with the modality of anti-corruption advertising slogans. It is analyzed that the modality of anti-corruption slogans is dominated by the indicative mode, where the imperative, indicative and subjunctive are descending. All slogans have a preventive character with the use of stylistic labeling: metaphor, personification, oxymoron. Slogans can be culturally marked by a visual component, as well as have a specific motivation to correct actions or explain the consequences of the criminal future.

Key words: modality, metaphor, personification, corruption, slogan.

Understanding the state of language and its grammatical forms, phonetic structure, structure of the vocabulary requires a comprehensive study of each of the phenomena of language as a result of historical development, as the conclusion of a number of changes and transformations. The question of the evolution of modality acquires special significance at the present stage of linguistics, since modality is a central linguistic category and has a universal character. We agree with O.P. Davydova, who notes that modality is associated with important aspects of being and reflection in consciousness and language [1, p.76].

The modal work is constituted as a characteristic of the text in the perspective of reality - unreality, objectivity - subjectivity, reality - probability, possibility - necessity, and so on. Modality explicitly or implicitly expresses in the text additional

information about the degree of validity, its regulatory or evaluative characteristics, its logical or factual status [2, p. 79].

Distinguishing the traditional internal (objective) and external (subjective) types in modality, it should be noted that the arrangement of anti-corruption slogans tends to colloquialism and linguistic conciseness, as the dominant is the objective type, which is expressed mainly by the imperative mode in 90% of texts , although there are cases of objective and subjunctive mode as well.

The imperative mode realizes not only the urge to act, but also, on the contrary, its cessation:

These slogans have the same cognitive content, although they are written in different languages. The lingual component is the imperative mood, which is conveyed by the verb «Стоп» / “Stop” - to stop, visual - cognitive-associative road sign in the form of a red circle, which metaphorizes the termination of an action.

Causation is also an indicator of the formation of anti-corruption slogans and has the formula "do something + avoid something":

Such an illustration emphasizes the inadmissibility and immorality of corrupt practices, which is referred to corruption – «Корупція розбещує» - stylistically

marked personification at the lingual level. At the visual level, the appearance of a teacher in a latex mask in the workplace and corruption are metaphorically correlated. The imperative mode is reinforced by the call to avoid the inadmissible actions by the verb «Протидій!».

In addition to general appeals, one can trace the linguistic and cultural component that is present in slogans. Thus, to emphasize the existence and measures to combat corruption in Ukraine, these slogans can be saturated with illustrations: yellow and blue two-tone - associativity with the flag of Ukraine, famous national figures and so on:

Among the social advertising slogans it can be distinguished those that depict the criminal reality of life and responsibility for committing a crime such as bribery / corruption:

Another type of slogans is **agitating**, as it manifests the experience and intention of other people to motivate to do the same:

«Ми за роботу без корупції», «Я не даю хабарі...» - such expressions are based on an indicative mode using a first-person action that cognitively brings the recipient closer to the actions specified in the slogan. In advertising «Я не даю хабарі, бо це руйнує країну. Корупції немає виправдань!» own life experience is enhanced by the explanation - the consequences, as well as the psycho-emotional impact of the total denial of the existence of reasons for the commission of a crime of this nature.

Thus, the modality of anti-corruption slogans is dominated by the indicative mode, where the imperative, indicative and subjunctive are descending. All slogans have a preventive character with the use of stylistic labeling: metaphor, personification, oxymoron. Slogans can be culturally marked by a visual component, as well as have a specific motivation to correct actions or explain the consequences of the criminal future.

LITERATURE

1. Давидова О.П. Модальність тексту та засоби її вираження. Наукові записки Національного ун-ту «Острозька академія». Сер. Філологічна. Вип. 44. 2014. С.76-79.
2. Смуцинська І.В. Категорія суб'єктивної модальності як показник індивідуально-оцінної картини світу. Мовні і концептуальні картини світу. К.: КНУ ім. Т. Шевченка, 1999. Вип. 2. С. 76 – 81.

АЛЕКСАНДР ПРИБЫЛОВ И ЕГО СОНАТИНА № 3: МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИЗ ЛИЧНОГО ОПЫТА

Verbova Vira

Methodist-Teacher of Oster Children's Music School

(Chernihiv region, Ukraine)

Аннотация. В статье раскрывается спектр исполнительских трудностей по выполнению Сонатины № 3 Александра Прибылова (ритмический рисунок, штриховая и динамическая шкала, исполнительская техника, работа над меховыми приёмами). На основе собственного педагогического опыта автор четко характеризует исполнительскую составляющую произведения, его значение в воспитании исполнительского мастерства аккордеонистов в начальных художественных учебных заведениях. Осуществляется пример выполнения Сонатины учениками собственного класса на конкурсах в Украине, в частности «Perpetuum mobile» в Дрогобыче.

Ключевые слова: аккордеон, Сонатина, А. Прибылов, исполнительство.

Исследование творчества современных композиторов - вопрос неотложный и необходимый. На творчестве В.Зубицкого, В.Власова, Я.Олексива, В.Рунчака, Е.Дербенко, А.Доренского, Р.Бажилина, А.Летунова и др. вершится воспитание музыканта в классе аккордеона (баяна) начальных художественных учебных заведений. В данном ряде творческих личностей стоит отметить имя *Александра Прибылова*. Востребованность творчества для детей композиторов современности мы видим как в учебном процессе разных этапов, так и в конкурсах-фестивалях. Учащиеся активно изучают и демонстрируют исполнительское мастерство на базе современного оригинального репертуара, осваивая новые техники и возможности многотембрового готово-выборного аккордеона (баяна).

Оригинальное творчество современных композиторов, работающих в сфере создания музыки для баяна-аккордеона, мы встречаем в публикациях М. Булды, Л. Варавиной, А. Васильева, А. Гончарова, Г. Голяки, А. Душного, Д. Кужелева, М. Имханицкого, А. Нижника, А. Немцовой, Я. Олексива, Г. Савчин, Л. Скачко, А. Сташевского, Н. Сторонской и др., раскрывающие ее стилевую, фактурную, исполнительскую и музыковедческую принадлежность сквозь призму исполнительских интерпретаций. Относительно личности А. Прибылова, то известны труды Т. Будановой [2] и А. Клепченко [3; 4; 5; 6],

приоритеты деятельности освещаются на интернет-страницах [1; 7; 10], а исполнение «Сонатины № 3» мы имеем возможность слушать и анализировать с записи канала Youtube [8; 9].

Цель статьи – осуществить конструктивный методический анализ

«Сонатины № 3» А. Прибылова на базе педагогического опыта автора статьи.

Александр Александрович Прибылов (ударение на последнем слове) – ныне здравствующий композитор. Родился в Бурятии, в поселке Каменск, в 1953 году. Окончил Новосибирскую государственную консерваторию имени М. И. Глинки по классу баяна. В настоящее время живет и работает в столице Бурятии городе Улан-Удэ. Профессор, зав. отделом композиции Восточно-Сибирской государственной академии культуры и искусств, заслуженный деятель искусств России и Бурятии, член союза композиторов России и Бурятии, лауреат Всероссийских конкурсов по композиции. Ярko проявил себя в качестве исполнителя как солист, ансамблист и концертмейстер.

В его творческом багаже более двухсот наименований музыкальных сочинений. Это, прежде всего, произведения для баяна и аккордеона, ансамблей и оркестров народных инструментов самых разнообразных составов, а также для балалайки, домры, фортепиано и песни. Многие песни написаны на собственные слова.

Живя среди бурят и эвенков, Прибылов много работает с национальным материалом и тематизмом. Есть среди его произведений уникальные обработки

народных бурятских мелодий и целые оркестровые сюиты на национальные темы, одна из которых называется «Пробуждение тайги».

Его музыка часто звучит на международных, всероссийских и региональных конкурсах, в высших и средних учебных заведениях, в детских музыкальных школах и не только в России, но и в странах ближнего и дальнего зарубежья – в Беларуси, Украине, Сербии, Латвии, Литве, Греции, Китае, Польше и других странах. В течение многих лет он бессменный председатель жюри конкурса исполнителей на народных инструментах имени Николая Будашкина. Александр Александрович скромнейший, честнейший и добрейший человек.

А теперь, представив автора произведения, постепенно переходим к работе над Сонатиной № 3, которая написана в 2002 году и мы с удовольствием берем её в репертуар, учим, играем, исполняем и представляем вниманию слушателей. Естественно, я предлагаю вам свою версию прочтения Сонатины, ибо другой я пока не слышала, тем более в полном варианте. Исполняются либо вторая, либо третья часть студентами колледжей, но ни разу не довелось услышать исполнение всего произведения в целом.

На первый взгляд наша Сонатина весьма подражательна, так как в ней есть нечто от Дмитрия Шостаковича в тематизме и от Сергея Прокофьева в ритме, но это ничуть не умаляет её достоинств, ибо ценна она тем, что её изумительный музыкальный язык, свежая палитра красок и яркая образность действительно близки и понятны детям, тем более что Шостаковича и Прокофьева на наших инструментах детям не сыграть. А для продвинутого ученика музыкальной школы наша Сонатина – это прекрасный материал, позволяющий расширить круг музыкальных интересов, представлений и впечатлений.

При более глубоком изучении и тщательной работе над Сонатиной мы слышим, что в ней звучат весьма смелые и неожиданные мысли, новые, необычные, нетрадиционные музыкальные обороты, смелое новаторство, использование неизбитых технических и исполнительских приемов, новизна

штрихов и ритмических рисунков. Во всем этом разнообразии изобразительных средств слышится дух нового времени, новой эпохи в музыке, чувствуется острое ощущение современности и твердая поступь XXI века.

Яркая образность, всевозможные мелодические, гармонические, ритмические, тембровые, технические, штриховые и тональные неожиданности, которые присущи Сонатине, её дерзкий волевой напор, энергия стального ритма, новизна музыкального языка и техники придают ей совершенно удивительную мощь и красоту. Мы слышим неукротимую, бьющую через край энергию жизненных сил, жажды жизни, величия и красоты северной природы, целый ряд вопросов, на которые мы должны найти ответ.

Сонатина написана в 3-х частной цикличной (отнюдь не сонатной) форме, где почти отсутствуют связи между частями и каждая часть может быть отдельным, абсолютно самостоятельным произведением.

Первая часть Сонатины – *Прелюдия* – начинается тихо, таинственно, как-бы робко, постепенно нарастая своей магической мажорной темой, неоднократно затем повторенной в произведении, где она неожиданно, буквально эпизодически, будет появляться видоизмененной и ритмически, и мелодически, и тонально во второй и третьей частях. Вскоре, уже к 8-му такту, звучание темы становится чрезвычайно стремительным, насыщенным и энергичным, что подчеркивается активной триольной басовой партией, а смелый динамизм и взрывчатая сила музыки завораживают и увлекают своей мощью и силой.

Размер 6/8 уже во втором такте преобразуется в 9/8 и кажется, что автор ставит вопрос и сразу отвечает на него более расширенным и обширным тактом. Прелюдия, состоящая как-бы из трех частей-эпизодов, демонстрирует нам постоянную игру ритма 6/8 – 9/8, усиливая впечатление напряженно-таинственными, словно постоянно запаздывающими полутоновыми ходами в басу, эдакими нисходящими хроматическими оборотами во 2-ом и 5-ом тактах, нагнетает кульминационный взрыв мощной аккордовой техникой и острыми обжигающими аккордами, ошеломляющими своим объемом, напористостью,

неординарностью и вместе с наслаиванием динамизма от p до f и обратно создает впечатление неукротимой мощи. Главная тема Прелюдии, в первом эпизоде исполняющаяся на p , ко второму эпизоду стремительно развивается до mf и снова резко падает на p .

Восходящие терцовые пассажи и мощные аккордовые нагромождения приводят к повторению главной темы в третьем эпизоде на f – и всё это ярко, динамично, с настойчивыми репликами в басу, остро, требовательно, кульминационно. И после пика звуковой и драматической вершины тема постепенно, спокойно, но вопросительно, затихает.

Красота Прелюдии восхищает, а трудность её исполнения состоит не в обилии встречных знаков, не в метроритмической неустойчивости, не в аккордовой фактуре, а в исполнении, где образно-таинственный язык музыки словно готовит нас к чему-то грандиозному и неизвестному, требуя эмоционального и интеллектуального внутреннего напряжения и творческого артистизма.

Вторая часть Сонатины – *Скерцо* – это блестящий образец сочного, словно скоморошьего юмора. Небольшие мотивы-фразы будто переговариваются между собой, дразнятся друг с другом, словно один такт соперничает с другим в разнообразии штрихов, мелодических и ритмических фигураций. Размер 6/8 выдержан во всей части, от начала до конца, в единой тональности ля минор. В яркой музыкальной ткани Скерцо мы слышим то размашистые угловатые скачки, то ровные шестнадцатые пассажи, чередующиеся с триольными и малосекундовыми ходами и нарочитую фальшивость. Легкий юмористический характер неожиданно меняется вулканическим извержением звуков, словно красочное и зрелищное шествие скоморохов, движущееся громко, звонко и весело, вдруг начинает резвиться неожиданным восхождением мелодии вверх и её игривым скольжением вниз.

В Скерцо мы слышим преобладание техники игры стаккато (пальцевое и кистевое), чередующееся с легатными пассажами. Затем ошеломляет господство завораживающей стихии напористо-динамичного оstinатного

ритма и активных остигатных пассажей, особенно в басу, а частые репетиционные обороты в обеих руках неожиданно меняются техникой тремоло. За ними следует звучание жестких диссонансов, а скачкообразные «пируэты» мелодии, словно прыжки танцующих шутов и скоморохов, соревнующихся между собой.

Невероятное обилие штрихов, динамических оттенков, интересных и часто меняющихся средств выразительности, «переговаривающихся» друг с другом мотивов и фраз – всё это красочное звуковое разнообразие создает впечатление праздника, апофеоза света и ликующей ослепительной радости. Это деятельное искусство музыкальных звуков творит дивную, образную и выразительную музыку, порой намеренно резкую и ошеломляюще дерзкую, но такую живую, здоровую и обжигающе-солнечную, с оттенком необычайной сказочности и таинственности.

Третья часть Сонатины – *Финал* – начинается медленно, тихо и спокойно. Мелодия широкими половинными длительностями в нисходящем

хроматическом движении формирует напряженные диссонирующее аккорды, которые словно готовят нас к чему-то неожиданному и непостижимому.

И вдруг...в тринадцатом такте происходит звуковой, динамический и темповый взрыв – *Presto assai* (очень быстро) и музыкальная ткань трансформируется в совершенно другое изложение музыкального образа, где музыка уже полна огня, задора и могучей энергии.

Главная тема Финала – *рефрен* – будет несколько раз повторяться в разных тональностях на протяжении всей части, а также красной нитью пройдет тема из I ч. Сонатины – Прелюдии. Рефрен похож на быстрый бег вприпрыжку, иногда с высоко поднятыми коленями, что создает впечатление в некоторых поворотах темы Финала характер озорства и остроумия, словно внезапные вспышки смеха и шуток.

Ровные восьмые длительности меняются триолями, похожими на весеннюю капель. Ритм 4/4 переходит в 3/4 и наоборот. Отчетливо слышится

борьба стихий – завывание ветра, метели, вой выюги и хрустящий снег под ногами, и какие-то странные, дивные, тревожные знаки, словно вздохи-призывы. Происходит нечто таинственно-грозное и величественное – идет пробуждение природы от зимнего сна, предощущение прихода долгожданной северной весны. Октавные скачки основной темы-мелодии, как прыжки в неизвестность или наоборот, из неё, из долгой полярной ночи, навстречу весне, солнцу и свету.

Музыкальный характер Финала то бурно-драматический, то лирический с вкраплением юмористических интонаций, то напряженно-задумчивый и темброво-насыщенный к концу набирает мощи. Синкопы, акценты-уколы, скачки, оstinатные пассажи, игра ритма, триоли – весь этот кажущийся карнавал какофонии стремительно движется к кульминации, к высшей точке произведения, к апофеозу торжества радости человека и великой радости торжества Жизни. Последние двенадцать тактов идут со звуковым нарастанием аккордовой техники на тремоло – могучий финальный кульминационный звуковой всплеск завершает третью часть Сонатины. 121 такт (тактовый объем Финала) невероятного накала приводят к завершению Финала и всего произведения в целом.

Хочется отметить, в моем классе эту Сонатину блестяще исполнила Дарина Скидан (Бендас) в 2010 году, смело взяв её в конкурсные программы, и выступила с ними на областном, Всеукраинском и, что самое главное, Международном конкурсе «Perpetuum mobile – 2010» (Дрогобыч), где была удостоена и награждена Дипломом «Гран-При», как и на остальных конкурсах. После Дарины ещё двое учеников исполнили это произведение с тем же успехом. Каминский Иван – Первая премия на Международном конкурсе

«Perpetuum mobile – 2015». Рябчук Диана – «Гран-При» на Всеукраинском юниорском конкурсе инструментально-исполнительского мастерства и денежная премия за лучшее исполнение произведения в стиле modern в 2019 году.

Стоит отметить, что не все дети могут и хотят играть это произведение. Очень сложный текст в разборе и сложность исполнения пугают юных исполнителей. Но тот, кто осмелился и решился взять «приступом» эту Сонатину, тот получает колоссальный исполнительский опыт и навыки исполнительского мастерства.

Таким образом, Сонатина № 3 А.Прибылова позволяет развивать сознание ученика, его ассоциативное мышление, тонкое восприятие музыки и воспроизведение своих внутренних ощущений, возникающих во время работы над произведением и её исполнением, ибо эти образы-ассоциации и образы-визуализации способствуют глубинному проникновению в стиль, жанр и характер музыки и дают ученику огромный скачок вперед, пробуждая потенциал скрытых возможностей.

Поэтому, Сонатина № 3 А.Прибылова – чудесный образец современной оригинальной музыки. Очень эффектная, яркая, сочная и колоритная, которая приносит успех исполняющим её юным музыкантам.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Александр Александрович Прибыло в. Режим доступа: <https://unioncomposers.ru/composer/view/?id=271>
2. Буданова Т. Три Сонаты для баяна А. Прибылова – черты индивидуального стиля. *Культура Дальнего Востока России и стран АТР: матер. науч. конф. (Владивосток, 22-23 апреля 2004 г., 28-29 апреля 2005 г.).* Владивосток, 2005. С. 323–325.
3. Клепченко А.А.Прибылов – композитор, исполнитель, педагог. *Исполнительское искусство и музыкальная педагогика: история, теория, практик: сб. статей по матер. Междунар. науч.-практ. конф. (12-13 мая 2017) и Всерос. науч.-практ. конф., провод. в рамках III Всерос. конкурса пианистов им. С. Бендицкого «Фортепианное исполн. и педагогика» (24 мая 2017).* Саратов: СГК им. Л. Собинова, 2017. С. 94–99
4. Клепченко А. Песенное творчество А. Прибылова. *Исторические,*

философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. Тамбов: Грамота, 2017. № 7(81) С. 78–83.

5. Клепченко А. Программность в инструментальных произведениях А. Прибылова. *Молодой учёный: ежемесячный научный журнал.* 2014. № 10 (69). С. 509–521.

6. Клепченко А. Реализация классической сонатно-симфонической формы- схемы в произведении для баяна (Соната № 3 для баяна А. Прибылова). *Вестник Восточно-сибирской государственной академии культуры и искусств.* 2012. № 2 (3). С. 110–114.

7. Персоналия: Прибылов Александр Александрович. Режим доступа: <http://media-nsglinka.ru/index.php?r=mcspersona/view&id=406>

8. Прибылов А. Соната № 3 (I-II чч.) (исп. А. Великий). Режим доступа: <https://www.youtube.com/watch?v=VIctWwzs1cc>

9. Прибылов А. Сонатина № 3 «Финал» (исп. М. Бардин). Режим доступа: <https://www.youtube.com/watch?v=y7qTQfUMa2E>

10. Прибылов Александр Александрович. Режим доступа: <http://kambib.narod.ru/paa.htm>

FEATURES OF LVMH CONGLOMERATE DEVELOPMENT

Vyshnevskaya Polina

master

Kazakova Nadiia

PhD (supervisor)

V.N. Karazin National University

Kharkiv, Ukraine

Abstract: the article presents short history of company's merges and financial data of LVMH company for 2009 - 2018 which prove that luxury brands bring profit despite of any macroeconomic phenomena. It is proved that the World luxury market is growing, despite the reduction of people's incomes and economic instability. It is found that LVMH is almost the main luxury brand conglomerate in the world. LVMH has a strong position in the luxury goods market in each segment, also has strategic plans to develop its brands and expand into new markets.

Keywords: LVMH, luxury, luxury brands, mergers, expansion, distribution, revenue.

LVMH Moët Hennessy - Louis Vuitton (abbreviated LVMH) - a French multinational company, a well-known manufacturer of luxury items under the brands Christian Dior, Louis Vuitton, Givenchy, Guerlain, Moët & Chandon, Hennessy, Chaumet and others.[1]

The company was formed in 1987 by merging two players in the luxury goods market - Moët Hennessy and Louis Vuitton. Due to the merger, the LVMH group became the leader in this market sector (14% of world sales of luxury goods in 2006) [4]. The merger was valued at \$ 4 billion and was driven by a desire to accelerate growth in the international arena and avoid possible takeovers. As Moët Hennessy was three times the size of Louis Vuitton, Alain Chevalier of the first company

became the head of the group, and Henri Rakam (husband of Louis Vuitton's great-granddaughter) became the chairman of the second. Rakam and other members of the Witton family received a 17% stake in LVMH instead of a 60 percent stake in Louis Vuitton, and the terms of the merger agreement allowed for significant autonomy for the group. However, disagreements soon began between them, which resulted in a lawsuit. As a compromise in LVMH, Bernard Arnault was invited to be a head. With the help of Lazard Frères and the British company Guinness, he bought a 45% stake in LVMH for himself, and with the support of the Hennessy and Moët families, completely ousted Louis Vuitton from the group[2].

At the beginning of the 1990s, LVMH had a turnover of \$ 5 billion and a market capitalization of \$ 10 billion. The following year, the French chain of perfume and cosmetics stores Sephora was purchased for \$ 267 million. About half of the group's revenue came from Asia, so the Asian financial crisis slowed down further takeovers. In 1999, several watch manufacturers (Tag Heuer AG, Zenith, Ebel, and Chaumet) were purchased and a watch and jewelry division was created based on them. In March 2011, it was announced that LVMH had actually acquired the Italian luxury goods manufacturer Bulgari. Under the terms of the agreement, the owners of a controlling stake in the company - the Bulgari family - will exchange 50.4% of the shares for 3% of the shares of LVMH itself. The transaction is estimated at 3.75 billion euros [7].

On November 25, 2019, the largest media outlets reported the purchase of LVMH's controlling stake in Tiffany & Co for \$ 16.2 billion (\$ 135 per share).

Clothing and leather goods - clothing, footwear and accessories; the company owns brands such as Christian Dior, Louis Vuitton, Loewe, Marc Jacobs, Céline, Kenzo, Givenchy, Pink Shirtmaker, Emilio Pucci, Berluti, Loro Piana, Rimowa, Nicholas Kirkwood; production is carried out both in own factories, and the third-party contractors located mainly in Europe; products are sold through a network of more than 1,500 stores; turnover € 18.455 billion[5].

Retail - includes Duty Free Shoppers (duty free shops at airports, as well as 20 shopping malls called Galleria in the world's largest cities), Starboard Cruise Services

(cruise liner shops) and Sephora (cosmetics and perfumes), as well as shopping malls in Paris, Le Bon Marché Rive Gauche (department store) and La Grande Épicerie de Paris (grocery); the company owns more than 4,500 stores; turnover € 13.646 billion.[1]

Perfumes and cosmetics - includes brands Parfums Christian Dior, Guerlain, Parfums Givenchy, Kenzo Parfums, Benefit Cosmetics, Fresh, Perfumes Loewe, Make Up For Ever, Acqua di Parma, Kendo, Maison Francis Kurkdjian; almost all production facilities are located in France and are owned by the company; some of the brands have their own boutique chains, but the main sales channel is third-party and own retail chains, such as Sephora; turnover € 6.092 billion[10].

Wines and spirits - production and sale of wines (Moët & Chandon, Dom Pérignon, Veuve Clicquot, Ruinart, Krug, Mercier), cognac (under the Hennessy brand) and other spirits (Woodinville Whiskey Company whiskey, Glenmorangie and Ardbeg, Belvedere vodka , tequila Volcán De Mi Tierra); about 20% of the wine material is produced by own vineyards in France (farms Château d'Yquem, Château Cheval Blanc, Domaine du Clos des Lambrays), Argentina (Terrazas de Los Andes and Cheval des Andes), Australia (Cape Mentelle) and New Zealand), California (Newton Vineyard), Brazil, Spain (Numanthia Termes), China (Ao Yun) and India; turnover € 5.134 billion.[3]

Table 1

LVMH annual profits

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Turnover	17,05	20,32	23,66	28,10	29,02	30,64	35,66	37,60	42,64	46,83
Net profit	1,973	3,319	3,465	3,909	3,947	6,105	4,001	4,453	5,840	6,990
Assets	32,11	37,16	47,07	49,93	56,18	53,36	57,60	59,62	69,76	74,30
Equity	14,79	18,20	23,51	25,67	27,91	23,00	25,80	27,90	30,38	33,96

Watches and jewelry - the company owns brands such as TAG Heuer, Hublot, Zenith, Bulgari, Chaumet, Fred, Tiffany & Co. Production is mainly carried out at own plants in France, Switzerland, Italy and the USA; turnover € 4.123 billion; other activities including the French financial newspaper Les Echos, the Royal Van Lent

yacht shipyard, the Cheval Blanc hotel chain, the La Samaritaine shopping complex in Paris and the Le Jardin d'Acclimatation amusement park in Paris, as well as the cost of maintaining the headquarters; in total in 2018 it brought a loss of € 332 million.

Geographical distribution of revenue: France - 10%, the rest of Europe - 19%, the United States - 24%, Japan - 7%, the rest of Asia - 29%, other regions - 11% [2].

Since 2016, LVMH, despite economic and geopolitical instability, has achieved brilliant results that have exceeded all ever-reached highs. The company's net financial debt last year decreased by 23% to 3.265 billion euros. Net income rose to 3.981 billion euros (+ 11%) with revenue growing by 5% to 37.6 billion euros. Organic sales growth (excluding currency fluctuations and business buying / selling) was 6%. The share of the United States in sales was 28%, Asia (excluding Japan) - 26%, Europe (except France) – 18%, Japan - 7%, France - 10%, other countries - 12% [2, p. 135].

Among the company's business segments, sales in distribution networks increased the most by 7%, reaching 11.973 million euros. In particular, this was due to the fact that Sephora increased its market share in all regions and doubled its revenue and profit last year. More than 100 stores have been opened, including a flagship store at the World Trade Center in New York. The company has relaunched their historical stores in Auckland and Sydney, and opened branches in Cambodia and Venice, thus expanding its presence in major tourist destinations. In terms of consumption, the United States comes in first with 41% of sales, Asia - 28%, Europe - 8%, France 12%, and all other countries share 11% [3]. The company's sales in the segment of "wine and spirits" in 2016 increased by 5% and amounted to 4.835 million euros. The third part of sales fell on consumers in the United States, Asia - 22% (excluding Japan - 6%), Europe - 18% (except France - 6%), the remaining 17% are distributed among other countries. Thanks to its commitment to excellence and innovation, as well as the support of its powerful and flexible distribution network, the LVMH wine and spirits business group has gained market share in all key countries. The US market showed significant growth, although the contract for the

supply of Grand Marnier products expired in the second half of the year. The situation in China has improved dramatically, while sales in Europe have grown despite the unfavorable economic climate. In 2017 will be presented the commissioning of two new facilities for Hennessy, one for the aging of his "o-de-vie" (from the French. eaux-de-vie - "water of life", or grape alcohol obtained by double distillation and which should become cognac), and another for bottling and transportation [4, P. 56].

The revenue of the watch and jewelry division increased by 4.8% to € 3.468 million. For the Hublot brand 2016 was the best in history, thanks to successful development in Asia. The Bvlgari brand is also actively developing and increasing its market share in China, Korea and the Middle East. And TAG Heuer continues to develop "smart watches". Asian consumers account for 42% of sales, and a third of them are Japanese.[8] Sales of products in the segment "Perfumes and cosmetics" rose by 5% to 4.953 million euros. 44% of sales were makeup items, 38% - perfumes, and the remaining 18% - skin care products. The main consumers of cosmetics and perfumes are Asians, they account for 28% of sales, 25% are distributed among European countries, 12% are consumers in France, 18% - the United States, 12% - other countries.[6] Over the past year, 44 new branches have been opened worldwide. Undoubtedly, this was influenced by the launch of innovative and new collections in almost every brand of the group.

The most profitable segment of the company is the segment of luxury goods for personal use (clothing, footwear, accessories, etc.), in 2016 sales increased by 3.3% to € 12.775 million. And the profit from operating activities amounted to 10%. Asian countries, led by Japan, have overtaken Europe and the capital of fashion - France in the consumption of luxury personal items they account for 28%, 6%, 23% and 8% respectively. This growth was due to: high demand for new suitcases from Mark Newson, fragrances from Louis Vuitton, expansion of the distribution network and the opening of the flagship store Loro Piana, growth of brands Celine, Kenzo and Loewe, revenue of more than 1 million euros in Fendi, and sales DKNY brand of the American group G-III.[9] Thus, the luxury market is developing successfully, the

LVMH company occupies a solid position in the world markets and has every chance of further success, both in Russia and abroad.

REFERENCES

1. LVMH official web-site <https://www.lvmh.com> [Electronic resource]
2. LVMH annual report 2018 <https://www.lvmh.com/2018interactiveannualreport/en/#/page/14> [Electronic resource]
3. Didcovskaya A. World sales of luxury goods are rising 2017 году// Trade and services. 2017 URL: <https://www.vedomosti.ru/business/articles/2017/05/30/692065-prodazhi-lyuksovih-tovarov>
4. Global Powers of Luxury Goods 2017 The new luxury consumer // Deloitte report [Electronic resource]. URL:<https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/consumer-industrial-products/gx-cip-global-powers-luxury-2017.pdf>
5. Global Powers of Luxury Goods 2017 The new luxury consumer // Deloitte report [Electronic resource]
6. URL:<https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/consumer-industrial-products/gx-cip-global-powers-luxury-2017.pdf>
7. Hymer, S. The International Operations of National Firms: A Study of Direct Foreign Investment / S. Hymer. Cambridge: MIT Press, 1976. - 253 p.
8. Statistics Overview // United Nations Conference on Trade and Development. URL : <http://www.unctad.org/> (accessed : 10.03.2019).
9. UNDATA [Electronic resource] / UNDATA Statistics Explorer. – Режим доступа: <http://data.un.org/Explorer.aspx?d=ICS>
10. World Trade Statistical Review 2019 [Electronic resource]: The World Trade Organization.accessmode:https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2019_e/wts2019_e.pdf

RECOGNITION AND LOCATION OF CROP SEEDLINGS BASED ON IMAGE PROCESSING

Yafeng Han

Xinfa Wang

Guohou Li

Henan Institute of Science and Technology

China

Onychko Viktor

Zubko Vladislav

Sumy National Agrarian University,

Ukraine

Abstract: In order to improve the effectiveness and accuracy of monitoring sunflower seedlings in farmland, this study used digital images taken from sunflower fields to quickly recognize sunflower seedlings through image analysis, then obtain and manage the growth of sunflower seedlings in farmland. The results show that the algorithm can quickly identify sunflower seedlings, and locate the seedlings based on the image recognition results, which provides the basis for field accurate management.

Key words: Crop seedlings; Green identification; RGB; Adaptive threshold method

0 Introduction

With the development of machine vision and digital image processing technology, agricultural information management has been realized, and the development of precision agriculture is an trend. By using various remote devices such as satellites, airplanes, or Unmanned Aerial Vehicles (UANs) to monitor crops on the farmland, then through real-time analysis and processing of aerial images[1], farmland managers can keep abreast of the growth of crops[2], then provide scientific

guidance for the management of farmland[3]. Combined the theory of graphics processing and recognition in computer science with Crop sprouting in fields can realize the automatic work of reseeding and thinning of crop seedlings.

As one of the four major oil crops in the world, sunflowers are grown about 25.4 M • ha, and Ukraine has an annual planting area of 5.1M • ha. The main sunflower producing areas of China are distributed in the Northeast, Northwest and North China regions, with high production potential, and can be expanded to the Southwest, Central South and East China regions[4]. With the development of science and technology, new technologies have played an important role in the production and development of sunflowers. This paper uses image processing technology to recognize and locate sunflower seedlings, and then provides a theoretical basis for the robot to automatically implement sunflower seedling supplementing and thinning operations[5].

According to different application requirements, there are many researches on crop recognition based on image processing. Sun Ming et al.[6] proposed an automatic recognition technology by analyzing the color images of seedlings, which can identify each radish seedling in the image. Wang Sile and others [7] achieved the separation of green plants from complex background elements by constructing a decision tree based on HSV and color dispersion, and better adapted to changes in the brightness of the field image. Ke Qihong and others [8] proposed a method for extracting green plant areas from digital images, to solve the interference of soil background in the image and the influence of different lighting conditions on the image, and achieve non-destructive measurement of plants. Zhang Zhibin and others [9] adopt RGB color system and propose a fast green crop ridge structure recognition method based on statistical analysis. Wang Xue et al [10] proposed a green crop image segmentation method based on G-R color features, combined with the largest inter-class variance Ostu method and area threshold segmentation, which solved the problem of uneven outdoor lighting and complex soil background to separate green crops from background image. These studies have improved algorithms from various aspects to improve the recognition effect of crop images, but have not studied the

precise positioning of crops. The goal of this study is to quickly identify sunflower seedlings from digital images and provide position information for the tasks of precision management of farmland.

1 Materials and methods

1.1 Sowing method

Sunflower varieties are mainly divided into edible type and oil type, and different varieties have different sowing methods. The oil type varieties have a row spacing of 70 cm and a plant spacing of 40 cm, with 25,000-30,000 seedlings per hectare. Digging holes are used for seeding, the depth of the holes is 3cm-4cm, and 1-2 seeds are placed on each acupuncture point. After emergence of sunflowers, seedlings should be checked and supplemented in a timely manner. Sunflower seedlings should be checked and supplemented in time after coming out. When the seedling reaches 2-3 pairs of euphylla, it is necessary to carry out thinning in time.

1.2 Analysis of crop color characteristics

The color of an object is determined by the reflected light characteristics of the object, and the color of an opaque object depends on the colored light it reflects. The characteristic of the reflection spectrum of living green plants is different from the inanimate soil background, and this characteristic can be used to distinguish them[11].

The current commonly used color models [12]for image processing are RGB, HIS, YCbCr, etc. The RGB color space is composed of three colors of red, green, and blue as the primary colors, and the other colors are formed by mixing the three primary colors, as shown in figure 1. The HIS color space is composed of hue, saturation, and brightness, and be beneficial to human perception. The YCbCr color space is a relative value of a luminance signal Y and two color difference signals: blue relative luminance B-Y and red relative luminance R-Y.

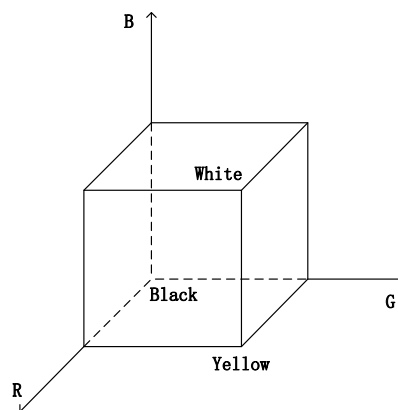

Fig. 1. RGB color system model

1.3 Image segmentation method

Segmenting the seedlings from the background is a key step in image processing, and the segmentation effect[13] will affect the acquisition of location information by seedling recognition system. The background segmentation of color image is generally achieved by grayscale and binarization. The green plants and the background soil have different characteristics in the three color components of R, G, and B. By separating the original image into three independent primary color dimensions, and then selecting different combinations of color features, each pixel in the image is converted, this can achieve the purpose of enhancing the contrast between the target crop and the background soil in the image. Since the original colored image is transformed into a grayscale image in this process, the combination of color features applied in the conversion is called the grayscale factor. According to the color characteristics, the most commonly used method is the super green method, which makes use of the characteristics that the twice of G value is greater than the sum of R value and B value. The super green method extracts the green plant image better, the shadow, withered grass and soil in the images can be more obviously suppressed, and the sunflower seedling plant is more prominent in the images. In this paper, two images of sunflower seedlings are selected. Figure 2 (A) is taken in the dark outdoor environment, and figure 2 (B) is taken in the outdoor environment with strong sunlight, so there are some shadows in the images. There are impurities in the soil background in the two images.

(A) Sunflower seedling 1

(B) Sunflower seedling 2

Fig. 2. Sunflower seedlings

According to the characteristics of the Color eigenvalue of green crops in farmland, method of weighting grayscale image is adopted. The calculation formula is as follow (1) :

$$Gray(x, y) = w_1 R(x, y) + w_2 G(x, y) + w_3 B(x, y) \quad (1)$$

$Gray(x, y)$ represents the gray value of pixels of (x, y) ; $R(x, y)$ 、 $G(x, y)$ 、 $B(x, y)$ are the three color components of the input RGB color images. w_1 , w_2 , w_3 denotes the coefficients of each component, their values are $w_1 = -1$, $w_2 = 2$, $w_3 = -1$, so the formula is showed as (2).

$$Gray(x, y) = 2G(x, y) - R(x, y) - B(x, y) \quad (2)$$

Using formula (2) to gray the image, the gray image is shown in Figure 3.

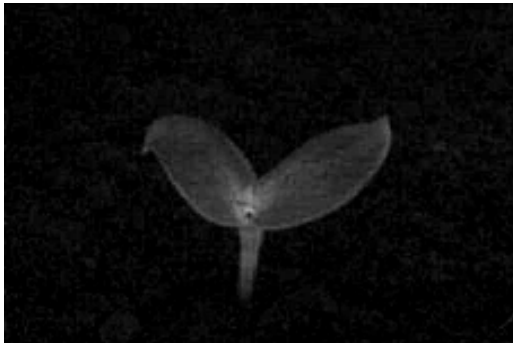

Fig. 3. Grayscale images

The color image has been converted into a gray image after being processed by the grayscale factor. In this image, the difference between the gray value of the green plant and the gray value of the background soil is obvious. Therefore, the image threshold segmentation method can be used to achieve the recognition of green plants. Threshold segmentation methods include fixed threshold method and adaptive threshold method. The gray histogram of the two images are showed as figure 4.

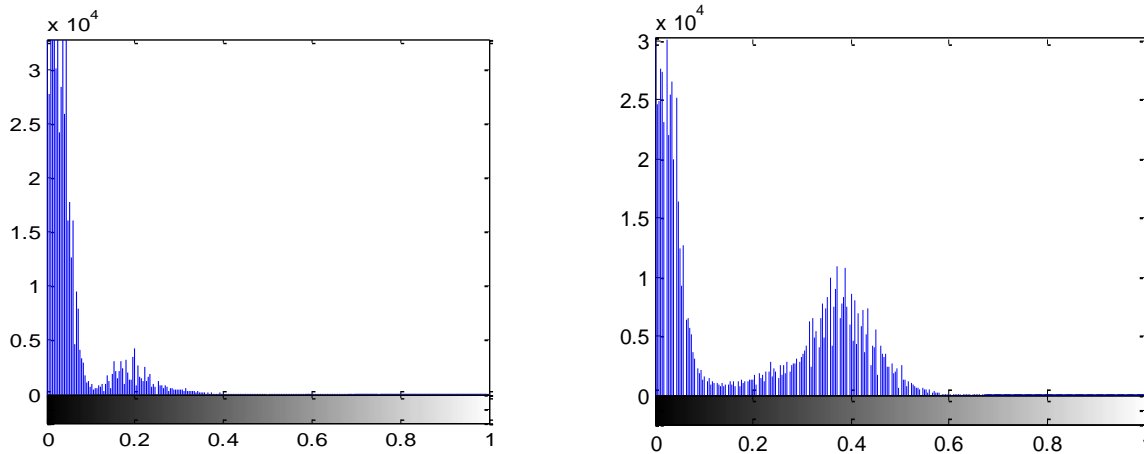

Fig. 4. Gray histogram of image

The grayscale histogram has obvious bimodality and is suitable for thresholding, as long as the threshold is taken at the valley directly between the two peaks. Due to the influence of outdoor sunlight, the value at the trough is variable for each image, and a fixed threshold cannot be determined to segment the image. Therefore, in order to automatically identify sunflower seedlings, this study uses the maximum variance automatic threshold method. This method is an adaptive threshold method. Its calculation is simple and stable. The basic idea is to divide all the pixels in the image into two categories. The pixels less than the threshold T are called background pixels, and the pixels larger than the threshold T are called the target pixels. n_1 represents the number of background pixels, n_2 represents the number of target pixels, $m \times n$ represents the size of an image, θ_1 represents the proportion of the number of background pixels, θ_2 represents the number of target pixels after segmentation by threshold T . T represents the optimal segmentation threshold. The calculation formula is as follows:

$$\theta_1 = \frac{n_1}{m \times n}$$

$$\theta_2 = \frac{n_2}{m \times n}$$

$$n_1 + n_2 = m \times n \quad (3)$$

The gray value t is sequentially taken within the range of the minimum gray value to the maximum gray value, and the variance σ^2 is obtained, when the gray value $t = T$. The value of t at this time is the optimal segmentation threshold T . The formula for calculating the variance is as follows:

$$\sigma^2 = \theta_1 \times (\mu_1(t) - \mu_T(t))^2 - \theta_2 \times (\mu_2(t) - \mu_T(t))^2 = \theta_1 \theta_2 (\mu_1(t) - \mu_2(t))^2 \quad (4)$$

$\mu_T(t)$ represents the total average gray level of the whole image, $\mu_1(t)$

represents the average gray level of background pixels, $\mu_2(t)$ represents the total average gray level of target pixels.

2. Algorithm design

According to the above analysis, this paper proposes a fast segmentation method based on farmland green crop image, the steps are as follows:

(a) The image is divided into small pieces of a region, each sub region corresponds to a crop seedling.

(b) Pre-process each sub-piece, using the super green method ExG to get gray scale image.

(c) In order to reduce the influence of noise points on image segmentation accuracy, median filtering method is used to decrease noise in gray image.

(d) Automatic calculation of optimal threshold T by Ostu method. The gray value of each pixel is compared with the threshold value, and the pixel is divided into plant or background according to the comparison results.

(e) The white connected area of the identified plants are analyzed and located, ignore the scattered white areas. Using the method of regional feature extraction, calculate the centroid position of the largest polygon composed of plant regions, and mark the centroid position with small red circle in the image.

(f) If there are other sub-pictures untreated, skip to (b) to continue.

3 Results and analysis

In this experiment, sunflower images collected under different illumination conditions were used as materials (as shown in Fig. 1). The algorithm proposed in this paper was tested and verified. The identification and location of sunflower seedling images in farmland was solved.

The algorithm is implemented by MATLAB, and its version is r2014a. The operating system of the computer is windows 10, the computer processor is Intel Core i5, and the memory capacity is 4G.

This method is used to recognize the sunflower seedling image in Fig. 1, and the binarization segmentation result is shown in Figure 5.

Fig. 5. image segmentation results

The results show that the sunflower seedlings in the image can be identified correctly by using the method of this paper, regardless of the illumination intensity and the interference of impurities in the soil background. After obtaining the integral binary image of sunflower seedling plant area, the centroid position of the largest polygon composed of plant area was calculated by region feature extraction method, and marked with small red circle. The marking result is shown in Figure 6.

Fig. 6. Centroid of the crop image

4 conclusions

In this paper, the identification and location of sunflower seedlings in farmland were studied. A fast segmentation method based on green crop image is proposed. Using the color characteristics of green crops and background soil, gray scale and binarization of images are carried out. The segmentation and location of green crops in farmland images are realized, which provides scientific basis for the next step of seedling management. The rate of emergence of a certain area in the farmland can be obtained, which can provide scientific guidance for supplementary and thinning seedlings. The experimental results show that the algorithm can effectively extract and locate the green crop seedlings from the image, and realize the non-destructive measurement of crops.

REFERENCES

- [1] M, P.J., et al., Quantifying efficacy and limits of unmanned aerial vehicle (UAV) technology for weed seedling detection as affected by sensor resolution. *Sensors* (Basel, Switzerland), 2015. 15(3).
- [2] Lei Yaping, et al., low altitude digital image diagnosis technology of cotton seedlings by UAV, 2017(5): p. 23-25.
- [3] Zhang Meina, et al., prediction of cotton yield based on visual and spectral images collected by UAV. *Acta agricultrual engineering*, 2019(5): p. 11.
- [4] Zhang Yibin and Gu linling, the global sunflower planting area and pesticide use market and varieties in recent years, 2018. 17(01): p. 16-18.

- [5] Yin Jianjun, Shen Baoguo, and Chen Shuren, Field weed localization technology based on machine vision. *Journal of Agricultural Machinery*, 2010. 41(06): p. 163-166+192.
- [6] Sun Ming and Ling Yun, Automatic recognition technology of radish seedling based on computer vision. *Journal of agricultural machinery*, 2002(05): p. 75-77.
- [7] Wang sile, Yang Wenzhu, and Lu sukui, Identification method of green plants in field crop growth monitoring image. *Jiangsu agricultural sciences*, 2015. 43(11): p. 487-492.
- [8] Ke Qiuhong, Zhang Junmei, and Tianye, Fast extraction of green plants from digital images. *Computer application and software*, 2013. 30(10): p. 266-268+283.
- [9] Zhang Zhibin, et al. A fast segmentation algorithm of ridge and row structure based on color feature. *International Conference on agricultural engineering* 2010. Shanghai China.
- [10] Wang Xue and Guo Xinxin, The method of green crop segmentation based on GR color characteristics. *Heilongjiang Science*, 2018. 9(16): p. 14-15+19.
- [11] Liu Lijuan, Liu Zhongpeng, and Cheng Fang, Study on image recognition and preprocessing of maize leaf disease during growing period. *Henan Agricultural Science*, 2013. 42(10): p. 91-94.
- [12] Liu Liqiang, Xiang Jianting, and Wu Zequan, Research on fast recognition method of healthy seedlings based on color features. *Agricultural science and technology and equipment*, 2012(06): p. 26-28.
- [13] Zhou Jun, Wang Mingjun, and Shao Qiaolin, Adaptive segmentation method of green plants in farmland image. *Journal of Agricultural Engineering*, 2013. 29(18): p. 163-170.

INNOVATIVE ACTIVITIES OF TEACHERS IN THE MODERN EDUCATIONAL SYSTEM OF PROFESSIONAL EDUCATION

Yusupov Nodir Bahriddinovich

Applicant for the Institute of
Pedagogical Innovation, Retraining and Advanced
Training of Management and Pedagogical Personnel of
Professional Education

In modern society, in a new quality, education has led to the need for the creation of innovative processes and teacher activities that could take on a number of the most important functions of the educational system. This is seen today as an effective way of bringing science and pedagogical practice closer together.

A prerequisite for the successful implementation of the teacher's innovative activity is the ability to make an innovative decision, take a certain risk, successfully resolve conflict situations that arise when implementing an innovation, and remove innovative barriers.

By the teacher's readiness for innovative activity, it is customary to understand the formation of personal skills necessary for this activity (great working capacity, the ability to withstand the action of strong stimuli, high emotional status, readiness for creativity) and special qualities (knowledge of new technologies, mastering new teaching methods, the ability to develop projects, be smart analyze and identify the causes of deficiencies).

A prerequisite for the successful implementation of the teacher's innovative activity is the ability to make an innovative decision, take a certain risk, successfully resolve conflict situations that arise when implementing an innovation, and remove innovative barriers.

The need for an innovative orientation of pedagogical activity in the modern educational space is determined by a number of circumstances:

- ongoing socio-economic transformations, which necessitated a radical renewal of the education system, methods and technology of organizing the educational process in educational institutions of various types.

The innovative orientation of teachers' activities acts as a means of updating educational policy;

- strengthening the humanization of the content of education, continuous change in the volume and composition of academic disciplines;

- the introduction of new academic subjects requiring a constant search for new organizational forms, learning technologies.

In this situation, the role and authority of pedagogical knowledge in the teaching environment significantly increases, the tasks of increasing the professional skill of teachers are actualized;

- a change in the nature of teachers' attitudes towards the very fact of mastering and applying pedagogical innovations.

Nowadays, innovative activity in education is acquiring a selective, research character. That is why an important direction in the activities of the leaders of pedagogical collectives, methodological services of educational institutions is the analysis and assessment of pedagogical innovations introduced by teachers, the creation of the necessary conditions for their successful development and application;

- the entry of educational institutions into market relations, which form the real situation of their competitiveness.

To put it more simply and unambiguously, the main reason that compels us to turn to innovation is intense competition, which practically every collective that provides services in the field of education has to face. Today, educational institutions' teams are obliged to independently take care of maintaining competitiveness, monitor and predict the situation in the educational market, the line of behavior of the main and potential competitors, the emergence of new scientific and technological achievements, etc., and, accordingly, be a little ahead.

According to their purpose, innovations in education can be conditionally divided into method-oriented and problem-oriented.

Within the framework of methodological-oriented pedagogical technologies, the following approaches to the modern organization of education should become a prerequisite for professional practical activity, preparedness, competence and pedagogical skill of the teacher:

- a personality-oriented approach to achieve personal growth of students, a strategy of cooperation, help, understanding, respect and support is used in the choice of methods and means of work;

- the essential approach is reflected in the interaction of teachers in the direction of the development of students' abilities based on the formation of essential systemic knowledge in the establishment of interdisciplinary relationships;

- the operational - activity approach is based on the key positions of the state educational standards. The ability to act in students is formed in the process of acquiring knowledge, that is, knowledge is acquired in the course of their practical application;

- professionally oriented (competence-based) approach to training is expressed in the formation of students' professional competence and professional attitudes;

- the macmeological approach is closely related to the essential approach in organizing innovative education, which consists in developing new and updating existing teaching tools and methods to form students' creative thinking, self-development, self-improvement, self-education and self-control;

- a creatively developing approach forms students' productive thinking and creative attitude to activities, the quality and ability of a creative person, scientific and creative skills and abilities;

- the contextual approach is expressed in accordance with the content of the studied disciplines to the state educational standard.

The listed modern educational technologies meet the requirements and provisions of the concept of education, including in vocational education.

Problem-oriented innovation processes, as the name implies, are aimed at solving certain problems associated with the formation of a competitive personality.

Students must learn to:

- be aware of their personal and social significance;
- set goals for self-actualization, self-complication of tasks and problems (a prerequisite for the creative self-development of a competitive personality);
- to adequately perceive freedom and justified risk, which reflects the responsibility of the individual in decision-making;
- to concentrate their abilities to the maximum for their realization at the most suitable moment (delayed victory).

One of the most pressing problems of modern education is the upbringing of "social competitiveness". The formation of a competitive specialist in modern conditions is possible only with the introduction and inclusion in the educational process of problem-oriented and methodological innovations that meet the provisions of general innovation processes reflected in programs and concepts.

Additionally, in the education system, the following classifications of innovations can be distinguished by types of innovations:

in scale:

- regional;
- national and regional;
- at the level of an educational institution.

by pedagogical significance:

- isolated (private, local, individual, etc.), not related to each other;
- modular (a set of private, interconnected innovations);
- systemic.

by origin:

- modification, that is, improved;
- combined (joining a previously known new component);
- fundamentally new.

As practice shows, when introducing innovations, teachers need various types of support: someone needs psychological support, some teachers would not refuse individual consultations of methodologists, practicing teachers, from participating in seminars on innovation, they are ready to undergo course training. A prerequisite for innovative work was the availability of a sufficient amount of educational and methodological literature and a modern material and technical base.

Innovative activity can be interpreted as a personal category, as a creative process and the result of creative activity; it presupposes a certain degree of freedom of action for the respective subjects. The value of innovation for an individual is associated with the possibility of self-expression, the use of their abilities, with creativity. Difficulties arising in the process of innovative activity appear before the individual as the prospect of the possibility of their resolution on their own.

The main sustainable result of the implementation of innovative educational activities is:

- the formation of an innovative infrastructure that ensures sustainable development and further study and dissemination of best practices;
- the leadership position of the educational institution in the educational services market;
- creating a positive image of the educational institution.

REFERENCES

1. Borisova N.Ya. Support for the innovative activities of teachers. Supplement to the journal "Secondary vocational education", No. 8, 2010 - 16 - 21s.
2. Slastenin V.A., Podymova L.S. Pedagogy: innovative activity. - Moscow, 1997 - 219 p.
3. Solodukhina O.A. Classification of innovative processes in education. Secondary vocational education, No. 10, 2011. - 12 - 13 p.
4. [Electronic resource]: www.informio.ru/.../Innovacionnaja-dejatelnostpedagoga-v-sovremennyh-uslovijah (date of access: 23.01.2018).

UDK 625.711.1.08:614.8-022.231

**SIMULATION AND MINIMIZATION OF ACCIDENTS RISKS
DURING GEODESIC WORKS ON HIGHWAYS AND ROADS**

Zyma Oleksandr

Candidate of Technical Sciences

Associate Professor

Pahomov Roman

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor

National University

“Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”

Abstract: rational labor organization, a high level of labor discipline, the introduction of production processes mechanization, good sanitation and living conditions are crucial conditions for the elimination of occupational injuries. The accident probability during work performing is determined. Number of factors for risks minimizing are investigated.

Key words: accident, risk, labor protection, occupational injuries, accident probability.

One of the conditions for sustainable socio-economic development of society is the work of all people and ensuring the safety of their lives. Experience shows that no activity (labor, intellectual, spiritual and others) is completely safe.

Modern man lives in a world of natural, man-made, social and other types of dangers. That is why one of the most important problems of civilization, along with military-political and socio-religious conflicts, is the problem of the human environment - the protection of workers from injuries and diseases related to production.

Labor safety at construction, repair and the maintenance of highways, and also artificial constructions is reached at performance of all technological processes, at preparation of workplaces, maintenance of faultless work of all mechanisms and the equipment.

The decisive conditions for the elimination of occupational injuries are the rational labor organization, a high level of labor discipline, the introduction of production processes mechanization, good sanitation.

The basic norms, observance of which minimizes dangerous risks, connected with work are described in safety rules "Safety rules on topographic and geodetic works" in paragraph 4.3 "Work on highways and highways" [2].

At the same time, human neglect of the identified dangers leads to situations involving individually and socially unjustified risks. Thus, the reluctance of production workers to be guided by the current safety requirements of technological processes, non-compliance with "traffic rules", non-use of signal vests, etc. can create an unreasonable risk, usually leads to injuries and preconditions for accidents at work.

It is not possible to create absolutely safe activities in production. The model of safe production process, in geodetic works on highways, should be based on the concept of "acceptable risk". In the book "Analysis and risk assessment of production activities" this concept is given a clear definition. Acceptable risk is a risk that in this situation (under these circumstances, at a given level of development of science and technology) is acceptable with existing social values. Socially acceptable risk assesses not only and not so much the absolute values of risk, taking into account many aspects of life, as the existing trends of increasing or decreasing risks of various conservative and new activities adopted by society [3].

Thus, the report "The state of occupational injuries for 2017-2016 by areas of supervision" of the State Labor Protection Service of Ukraine indicates that the number of occupational injuries has increased. In 2017, there were 393 cases of occupational injuries in the field of "motor transport", against - 364 cases in 2016 [1]. Such statistics show that the created legal, technical, organizational, technological

and social conditions at work do not contribute to the creation of a favorable regime of work and rest.

When modeling the risk of accidents, it is almost important to express it through the technical characteristics of work.

Consider such a technological process as brought to nature the axes of the future road. When performing the breakdown, the surveyor may encounter the following dangerous events: P_1 – being in the danger zone; P_2 – refusal of signal vests; P_3 – the action of factors that can cause injury.

All of the above events that cause an accident are independent. Therefore, the probability of an accident when performing actions can be expressed as [3]:

$$P = P_1 \times P_2 \times P_3.$$

Several actions make up the operation, and several operations - the cycle of the technological process. Therefore, events - accidents in the performance of actions are independent. We obtain a formula for calculating the probability of an accident when performing operations [3].

$$P_i(O) = 1 - \prod_{j=1}^m [1 - P_j],$$

where m – number of actions in one operation.

For one cycle of technical process implementation [3].

$$P_c(TP) = 1 - \prod_{j=1}^n [1 - P_i(O)],$$

where $P_c(TP)$ – the probability of an accident when performing one cycle of the technological process; n – the number of operations that make up the process under investigation.

When performing a road breakdown, the surveyor performs n cycles of the technological process each time during the year and in each case the level of risk does not change, the probability of an accident (level of risk) $P_r(TP)$, will be

$$P_r(TP) = 1 - [1 - P_c(TP)]^n.$$

It follows that the more complex the technological process, the higher the intensity of work, the higher, other things being equal, the probability of an accident.

Road construction consists of a set of technological processes, including clearing the road, construction of the ground, construction of foundations and pavements, pipes, bridges and line service buildings. This means that the risk of an accident is high.

The following factors should be eliminated to minimize risks:

- insufficient level of awareness of the problem;
- lack of incentive system for payment of compensation (based on work experience);
- insufficient development of medical services;
- lack of research and relevant statistics needed to identify priorities;

The results of the risk assessment are quite subjective due to the dependence on the professional level and competence of the executors of the work, but provide an opportunity to establish the risk factors for accidents at work, their ratio and on this basis to determine the priorities for their minimization. The decision on the significance of risks means their delimitation, which separates small and acceptable risks, high and unacceptable risks, which need to take measures to reduce them [5].

Creating favorable working conditions involves reducing errors in human action by improving his education in the field of occupational safety, creating a favorable regime of work and rest, systematic monitoring of his physical and mental health, solving a number of social problems at work and at home.

REFERENCES

1. The state of occupational injuries for 12 months of 2017 and 2016 by areas of supervision [Electronic resource]. – Available: <http://dsp.gov.ua/category/diyalnist/travmatyzm-na-vyrobnystvi/>
2. Safety rules for topographic and geodetic works: Reference manual. – M.: Nedra, 1991.—303 p.: pic. ISBN 5-247-02377-3[pp.88-91].

3. Kukin P.P., Shlykov V.N., Ponomarev N.L. Analysis and risk assessment of production activities: Textbook. Manual. –2007. – 328 p.
4. Tomanek D. Social protection of workers from accidents at work and occupational diseases. – K. : Osnova, 2006. – 336 p.
5. Romas M.D., Ikhno D.S. Occupational safety risks at different levels of government – 2014. – 12 p.

ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Адонін Сергій Вікторович

К.е.н., доц.

Царапкіна Марина Олегівна

Студентка

Дніпровський національний університет ім.Олеса Гончара

М.Дніпро, Україна

Анотація: В статті досліджено методичні підходи до оцінки ефективності господарської діяльності підприємства. В результаті чого встановлено, що система показників ефективності господарської діяльності має відображати витрати всіх видів ресурсів, що споживаються на підприємстві, створювати передумови для виявлення резервів підвищення ефективності виробництва та стимулювати використання всіх резервів, наявних на підприємстві.

Ключові слова: ефект, ефективність, підприємство, прибуток, рентабельність

Будь-яка компанія за час свого існування повинна думати не лише про оперативне планування і поточний стан діяльності в компанії, але і замислюватися про майбутній розвиток, створювати нові ідеї та шляхи вдосконалення продукції, а також ефективно їх реалізовувати. Тому саме оцінка ефективності діяльності підприємства допомагає підприємцю визначити межі співвідношення досягнутих компанією результатів і необхідних для цього витрат. На основі цього аналізу вибирається найкращий спосіб збільшення ефективності.

Термін «ефективність» включає в себе три елементи [1, с.180]:

а) «підсумок» – це якісний або кількісний абсолютний показник, який характеризує господарську діяльність суб'єктів економіки в конкретний момент часу;

б) «результат» – це сукупний результат, який характеризує стан однієї або декількох областей діяльності, а також всієї господарської діяльності суб'єктів економіки в конкретний момент часу;

в) «ефект» – це результат, який характеризує позитивні тенденції в розвитку господарюючих суб'єктів.

Економічна ефективність – це співвідношення вартості додаткового продукту, отриманого за рахунок реалізації конкретного управлінського рішення, і витрат на його підготовку і реалізацію.

У сучасних ринкових умовах вона повинна не просто відповідати запланованому рівню, але бути вище або дорівнювати ефективності інших учасників ринку. Тому сучасному підприємству необхідно впровадити систему, засновану на постійному проведенні процедури оцінки і реалізації заходів щодо підвищення рівня ефективності діяльності.

Економічну ефективність підприємства характеризують фінансові показники, такі як прибуток або рентабельність. При їх визначенні слід орієнтуватися на довгострокову перспективу розвитку підприємства, але з урахуванням результатів минулих періодів.

Метод рентабельності є найбільш часто використовуваних методів оцінки ефективності діяльності підприємства. Він описує розмір отриманого прибутку в залежності від обсягу продажів і вартості активів підприємства.

Рентабельність є важливим критерієм для оцінки ефективності, адже саме вона є економічним інструментом, який лежить в основі всіх рішень, які пов'язані з управлінням діяльністю та відносинами з діловими партнерами [2, с.134].

Підприємство у будь-якому випадку отримує прибуток, незалежно від видів економічної діяльності, ресурсів – залучених чи споживаних,

економічний ефект все одно зматеріалізується в кінцевий етап у вигляді прибутку. Прибуток дуже тісно пов'язаний з рентабельністю, і характеризує діяльність підприємства на мікроекономічному рівні, але ці дві категорії взаємодіють і з такими показниками як: продуктивність праці, якість продукції, собівартість продукції і т. ін. Продуктивність праці має найбільший вплив на прибуток і рентабельність і призводить до збільшення даних показників, з одного боку, за рахунок збільшення обсягу виробництва, а з іншого боку, за рахунок зниження витрат на одиницю продукції. Такі науковці як Гречко А. В., Гречухін А. С., Ковальчук І. В. виділяють два підходи для оцінки ефективності виробничої діяльності підприємства – традиційний та багатофакторний [3, с.3].

Більш детально розглянемо традиційний підхід, адже саме він базується на рентабельності. В даному підході використовують дві групи показників – першого та другого рівнів. До першого рівня відносять : рентабельність активів; рентабельність власного капіталу; рентабельність продукції; рентабельність операційної діяльності; рентабельність продажів; рентабельність інвестицій.

Показники другого рівня мають змогу більш докладно провести аналіз ефективності діяльності підприємства, бо вони концентруються на окремих видах ресурсів .

Розглянемо показники та формули для їх розрахунку (табл.1).

Показники оцінки економічної ефективності підприємства

Назва показника	Характеристика
Рентабельність активів	Показує ефективність використання активів компанії для генерації прибутку.
Рентабельність власного капіталу	Показує, яка віддача (норма прибутку) на вкладений власний капітал. Важлива максимізація даного показника.
Рентабельність продукції	Характеризує ефективність витрат на виробництво продукції.
Рентабельність операційної діяльності	Характеризує прибутковість операційної діяльності. Показує вигідність для підприємства виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг, продажу товарів, понесених інших витрат операційної діяльності.

Коефіцієнт оборотності оборотних коштів	Показує ефективність використання оборотних коштів на підприємстві.
Рентабельність оборотних коштів	Показує відношення прибутку до середніх залишків оборотних фондів за певний період.
Фондовіддача	Виражає ефективність використання засобів праці та показує скільки виробляється готової продукції на одиницю основних виробничих засобів на підприємстві

Оцінка ефективності діяльності підприємства посідає важливу роль у системі діяльності та управління компанією, тому отримані результати оцінювання показників ефективності можуть бути використані для подальшого розвитку підприємства, формування як стратегічних, так і тактичних цілей.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ніколаєнко В. П. Комплексна оцінка фінансового стану підприємства // Актуальні проблеми економіки. 2016. №6. С. 180–191
2. Левченко Ю. Г., Шекмар Н. А. Методичні підходи до визначення ефективності господарської діяльності підприємства [Електронний ресурс] / Ю. Г. Левченко, Н. А. Шекмар // Науковий вісник ужгородського університету. Серія «Економіка». Випуск 32. – Ужгород 2011. – С. 130-136. – Режим доступу: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2022/1/APPROACHES%20TO%20THE%20DEFINITION.pdf>.
3. Гречко А. В., Гречухін А. С. Оцінка ефективності виробничої діяльності підприємства [Електронний ресурс] / А. В. Гречко, А. С. Гречухін // Ефективна економіка. 2016. №1. – С. 1-7 – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4744>

ОЦІНКА ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПІДВИЩЕННЯ

Адонін Сергій Вікторович

к.е.н., доцент

Калашнікова Юлія Миколаївна

студентка

Дніпровський національний університет ім. Олеся Гончара

м. Дніпро, Україна

Анотація: У статті розглянуто сутність та проблеми фінансової стійкості підприємства, представлено результати оцінки фінансової стійкості підприємства на прикладі ПАТ «Дніпрогаз», виявлено послаблення фінансового стану підприємства та наведено шляхи підвищення фінансової стійкості.

За результатами проведеного аналізу визначили, що ПАТ «Дніпрогаз» є фінансово нестабільним, залежить від позикових коштів, має високий рівень фінансових ризиків.

Ключові слова: фінансова стійкість, оцінка, фінансовий стан, платоспроможність, показники фінансової стійкості, фінансова рівновага.

У сучасних умовах економічної нестабільності перед підприємствами постає складне завдання: мінімізувати негативний вплив чинників на діяльність підприємства, забезпечити ефективне управління фінансовими ресурсами та зберегти фінансову стійкість, що є однією з найважливіших характеристик фінансового стану підприємства.

Зазначимо, що під фінансовою стійкістю підприємства слід розуміти платоспроможність підприємства за умови дотримання фінансової рівноваги між власними і позиковими фінансовими ресурсами. Саме оцінювання

фінансової стійкості дозволяє зовнішнім користувачам визначити фінансові можливості підприємства у майбутньому [1].

Фінансово стійким можна вважати підприємство, яке захищене від зовнішніх негативних впливів, незалежне від кредиторів, а ризик збанкрутувати дуже низький. У такого підприємства доходи перевищують витрати, воно вільне у фінансових маневрах, ефективно використовує кошти.

Фінансова стійкість передбачає, що ресурси, вкладені в підприємницьку діяльність, повинні окупитися за рахунок грошових надходжень від господарювання, а отриманий прибуток має забезпечити незалежність підприємства від зовнішніх залучених джерел.

Зазвичай визначають чотири типи фінансової стійкості підприємства:

- перший тип – це абсолютна фінансова стійкість, тобто будь-які витрати, наприклад, пов'язані із закупівлями, підприємство покриває власними активами, не беручи кредити. У даному випадку підприємство не накопичує борги, в системі роботи немає збоїв і все підпорядковано суворій фінансовій дисципліні;

- другий тип – нормальна фінансова стійкість. Підприємство, що відноситься до такого типу, покриває запаси за допомогою оборотних і грамотно залучених засобів. Вважається, що даний тип найбільш сприятливий для розвитку підприємства;

- третій тип – нестійкий фінансовий стан, коли підприємство зазнає труднощів із платоспроможністю. У такому випадку фінансова дисципліна неефективна, нерегулярні надходження грошей, підприємство не дотримується свого плану розвитку;

- четвертий тип – кризовий фінансовий стан. Підприємства, що відносяться до даного типу, можуть у будь-який момент збанкрутувати, бо не мають змоги відповісти за своїми зобов'язаннями.

Щоб визначити, до якого типу належить підприємство, необхідно обчислити певні показники фінансової стійкості.

Важливою умовою підвищення конкурентоспроможності підприємства є його інноваційна активність. Це поняття характеризує і визначає динаміку та інтенсивність змін на підприємстві, пов'язаних з ефективною інноваційною діяльністю. Також інноваційна активність показує віддачу ресурсів щодо результатів інноваційної діяльності та можливість її позитивної зміни [2].

Інноваційно-активні підприємства стоять на шляху забезпечення фінансової стійкості, більшість підприємств займаються інноваційною діяльністю за власний рахунок, досягнути фінансової стабільності у майбутньому їм допоможе постійний моніторинг діяльності та фінансове прогнозування.

Серед українських інноваційно активних та найбільш фінансово стійких підприємств можна виокремити: «Южмаш», «Нову Пошту», «Фармак», «Турбоатом», «Розетку», «Сільпо», «Дарницю» та ін. Дані підприємства є лідерами в своїх галузях, можуть без залучення зовнішніх джерел реалізовувати власні інноваційні проекти, що пояснює їх високу інноваційну активність.

Однією з важливих складових забезпечення фінансової стійкості є управління фінансами підприємства, сутність якого полягає в пошуку і розподілі фінансових ресурсів.

Процес довгострокового (стратегічного) управління фінансовими ресурсами на підприємстві неможливий без правильно розробленої фінансової політики, яка формується на вищому рівні управління і являє собою свого роду нормативну базу щодо управління грошовим капіталом.

Метою фінансової політики є поетапна реалізація обраної стратегії підприємства, для чого вирішуються наступні завдання: вибір найбільш ефективних шляхів реалізації стратегії, забезпечення платоспроможності і фінансової стійкості підприємства, досягнення оптимального співвідношення власного і позикового капіталу [3].

Для управління фінансами підприємства застосовується фінансовий механізм, або фінансовий менеджмент.

Ефективний фінансовий менеджмент дозволяє забезпечувати постійне зростання власного капіталу, істотно підвищувати його конкурентну позицію на товарному і фінансовому ринках, забезпечувати стабільний економічний розвиток в стратегічній перспективі [4].

У сучасних умовах дуже важливим стає вдосконалення системи управління фінансовими ресурсами підприємства, яке буде забезпечувати його адаптацію до швидко мінливого бізнес-середовища та сприяти зміцненню фінансової стійкості. Досягти цього можливо тільки за допомогою чіткої регламентації дій всіх структурних елементів системи управління на кожному етапі процесу прийняття управлінських рішень.

На сьогодні, проблеми фінансової стійкості підприємств тісно пов'язані із загальними економічними проблемами. Значний вплив на рівень фінансової стійкості має фаза економічного циклу, оскільки у кризовий період темпи реалізації продукції значно відстають від темпів виробництва. Проблемою є скорочення збуту, що відбувається внаслідок зменшення інвестицій у товарні запаси. Це призводить до зменшення ліквідності та платоспроможності підприємств і, як наслідок, до зниження фінансової стійкості. Також наявна проблема прострочення заборгованості постачальникам, банкам, персоналу, бюджету, позабюджетним фондам та іншим кредиторам. Високе зростання простроченої заборгованості означає швидке і значне скорочення фінансових джерел.

Оцінка фінансової стійкості здійснюється на основі визначення ступеню фінансової стійкості (абсолютних показників) та на основі відносних показників.

Аналіз фінансової стійкості проведемо на прикладі ПАТ «Дніпрогаз». Розрахуємо показники для визначення ступеню фінансової стійкості підприємства (табл. 1) [5].

Таблиця 1

Оцінка фінансової стійкості ПАТ «Дніпрогаз» на основі абсолютних показників

Показник	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Відхиленн я 2019/2017
Джерела власних засобів	118996	156775	518544	399548
Необоротні активи	254762	277788	269110	14348
Наявність власних оборотних засобів	- 135766	-121013	249434	385200
Довгострокові кредити та залучені кошти	82021	141780	79921	-2100
Наявність власних оборотних засобів і довгострокових джерел формування запасів і витрат	-53745	20767	329355	383100
Загальний обсяг основних джерел формування запасів і витрат	-53745	20767	329355	383100
Загальний розмір запасів	9517	22026	13641	4124
Надлишок або нестача власних оборотних засобів для формування запасів і витрат	- 145283	-143039	235793	381076
Надлишок або нестача власних і довгострокових залучених джерел формування запасів і витрат	-63262	-1259	315714	378976
Надлишок або нестача загального обсягу основних джерел формування запасів і витрат	-63262	-1259	315714	378976
Тривимірний показник фінансової ситуації	(0;0;0)	(0;0;0)	(1;1;1)	

Отже, протягом 2017-2018 рр. спостерігаємо кризовий фінансовий стан підприємства, запаси і витрати не забезпечуються джерелами їх формування, підприємство знаходиться на межі банкрутства. У 2019 р. склалася протилежна ситуація – абсолютна фінансова стійкість, проте це не є оптимальним, оскільки в цьому випадку підприємство не бажає або не має можливості використати зовнішні джерела коштів для фінансування основної діяльності.

Проведемо аналіз відносних показників фінансової стійкості ПАТ «Дніпрогаз» (табл. 2) [5].

Таблиця 2

Оцінка фінансової стійкості ПАТ «Дніпрогаз» на основі відносних показників

Показник	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Відхилення 2019/2017
Індекс постійного активу	2,24	1,85	0,53	-1,71
Коефіцієнт реальної вартості майна	0,50	0,48	0,42	-0,09
Фондовіддача	1,86	1,67	1,51	-0,35
Коефіцієнт співвідношення оборотних і необоротних активів	0,68	0,89	1,25	0,57
Коефіцієнт покриття запасів	20,14	19,33	51,97	31,84
Коефіцієнт автономії	0,27	0,29	0,84	0,58
Коефіцієнт співвідношення позикових і власних коштів	4,76	4,50	2,19	-2,57
Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	1,27	1,29	1,84	0,58
Коефіцієнт фінансування	0,21	0,22	0,46	0,25
Коефіцієнт фінансової стійкості (довгострокового фінансування)	0,46	0,56	0,97	0,52
Коефіцієнт фінансового левериджу	0,72	0,94	0,16	-0,56

Отже, проаналізувавши наведені в таблиці показники, бачимо:

- зменшення виробничого потенціалу підприємства (зниження коефіцієнту реальної вартості майна);
- зниження ефективності управління основними засобами на підприємстві;
- коефіцієнт покриття запасів зріс у 2019 р., що є позитивним для підприємства і означає підвищення фінансової стійкості;
- підприємство фінансово нестабільне, на це вказує коефіцієнт фінансування (значення менше за одиницю);
- рівень банкрутства є низьким, оскільки на кінець періоду 97% активів фінансуються за рахунок постійного капіталу і довгострокових зобов'язань;
- рівень левериджу високий, так як сума позикового капіталу є вищою за власний. Таке явище свідчить про високий рівень фінансових ризиків.

Загалом, ПАТ «Дніпрогаз» є фінансово нестійким, це свідчить про неефективність прийнятих управлінських рішень, низьку ліквідність та платоспроможність підприємства.

До основних шляхів підвищення фінансової стійкості підприємства, на які варто звернути особливу увагу, можна віднести:

- для раціонального використання виробничих запасів запровадити чітку систему планування цих запасів;
- для зменшення ризику неповернення коштів за реалізовану продукцію здійснювати аналіз платоспроможності та фінансової стійкості покупців;
- розробити політику збору платежів за реалізовану продукцію щодо контрагентів;
- запровадити моніторинг щодо стану дебіторської заборгованості;
- для збільшення ліквідності, підвищення рентабельності та прибутків підприємства використовувати такий вид банківських послуг, як факторинг;
- запровадити ефективний механізм управління фінансами на підприємстві.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Крамаренко Г.О., Чорна О.Є. Фінансовий аналіз. – Київ, 2008. – 330 с.
2. Токарев О.М., Гук О.В. Фінансова стійкість підприємств як передумова його інноваційного розвитку / О.М. Токарев, О.В. Гук // Сучасні підходи до управління підприємством: збірник наукових праць. – Київ, 2018. – С. 284-291.
3. Бедринець М.Д., Довгань Л.П. Фінанси підприємств [Текст] навч. посіб. / М.Д. Бедринець, Л.П. Довгань. – К.: Центр учбової літератури, 2018. – 292 с.
4. Кадуріна Л.О. Фінанси підприємств / Л.О. Кадуріна // Донбаський інститут техніки та менеджменту ім. Ю. Бугая. – 2012.
5. Офіційний сайт ПАТ «Дніпрогаз». Фінансова звітність 2017-2019 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dpgor.104.ua/ua/informacija-pro-kompaniju/informacija-dlja-akcioneriv/accouting>

**ПАТОМОРФОЛОГІЧНІ МАРКЕРИ ПЛАЦЕНТАРНОЇ
НЕДОСТАТНОСТІ У ВАГІТНИХ ІЗ ОБТЯЖЕНИМ
ГІНЕКОЛОГІЧНИМ АНАМНЕЗОМ**

Андрійчук Тетяна Петрівна

аспірант

ПВНЗ «Київський медичний університет»

м. Київ, Україна

Анотація: Під час вивчення морфологічних особливостей плацент у породіль із групи високого ризику розвитку плацентарної недостатності (ПН) були встановлені морфологічні зміни плацент, які відображають тенденцію до розвитку компенсаторно-приспосовних реакцій з наступним їх напруженням та виснаженням, що є ознакою ПН. Отримані дані дають змогу прогнозувати високу частоту розвитку ПН у вагітних з такими факторами ризику, як хронічний сальпінгоофорит, анемія, пізній гестоз та запальні захворювання нирок.

Ключові слова: обтяжений гінекологічний анамнез, плацентарна недостатність, патоморфологія плаценти.

Плацентарна недостатність є досить частою патологією. Вона виявляється у 3-4% здорових жінок з неускладненим перебігом вагітності, а за різноманітної патології її частота варіює від 24 до 46%. ПН є однією з найважливіших проблем сучасного акушерства і перинатології та посідає одне з перших місць серед причин перинатальної захворюваності та смертності [1, с. 989; 3, с. 134; 13, с. 256]. За результатами сучасних досліджень 20-60% випадків перинатальної смертності безпосередньо пов'язані з патологією плаценти [4, с. 354; 7, с. 268; 10, с. 18].

Проблема ПН, в основі якої лежать порушення компенсаторно-пристосовних механізмів, до цього часу є актуальною, що пов'язано з її негативним впливом на плід та численними ускладненнями пологів, високою перинатальною смертністю та наявністю чисельних змін в організмі дитини, які впродовж перших років життя є причиною нервово-психічних розладів, а також збільшення соматичної та інфекційної захворюваності [3, с. 39; 8, с. 94; 9, с. 223]

Найбільш частими причинами розвитку ПН є екстрагенітальна та акушерська патологія матері під час вагітності, що призводить до порушень матково-плацентарного, а в подальшому і фето-плацентарного кровообігу. Унаслідок цих змін розвиваються незворотні морфологічні процеси і порушуються основні функції плаценти [2, с. 56; 5, с.11; 11, с. 504].

Серед найважливіших чинників ризику розвитку ПН розглядаємо вагітність у жінок із хронічним сальпінгоофоритом та ускладнення вагітності залізодефіцитною анемією і пізнім гестозом [2, с. 56; 5, с. 11; 8, с. 94].

Останнім часом спостерігається зростання наукового інтересу до впливу чинників ризику, які зумовлюють порушення матково-плацентарної гемодинаміки як ключової ланки патогенезу ПН, на стан фетоплацентарного комплексу [4, с. 45; 7, с. 268; 12, с. 504].

Метою нашого дослідження було вивчення морфологічних особливостей плацент у породіль, які до вагітності страждали хронічним сальпінгоофоритом.

Нами вивчені морфологічні зміни плаценти у пацієнток із хронічним сальпінгоофоритом. Досліджено 49 плацент, з яких 34 були від вагітних із хронічним сальпінгоофоритом (основна група), та 15 від здорових жінок (група контролю).

Для оцінювання стану плацент жінок з групи високого ризику розвитку плацентарної недостатності проводили гістологічне дослідження за методичними рекомендаціями Т.Д. Задорожної та співавт. (1985) для світлової мікроскопії. Тканини плацент забарвлювали гематоксиліном і еозином за

методом Ван-Гізона (пікрофуксин). Ультраструктурний аналіз проводили під світловим мікроскопом із вмонтованим цифровим фотоапаратом “OLIMPUS И-С МАД 3” (Японія) зі стандартними збільшеннями: x40, x100, x200, x400.

Результати досліджень та їх обговорення. Слід вказати на особливості відокремлення плацент та виділення посліду у пацієнток основної та контрольної груп. Дефекти посліду спостерігали у 23, 5% випадків (8 плацент) пацієнток із хронічним сальпінгоофоритом проти 6,6% (1 випадок) плацент здорових пацієнток.

Макроскопічна картина: материнська поверхня плаценти вагітної з хронічним сальпінгоофоритом гладка, темно-червоного кольору, з вираженою дольчатістю. У 12 (35,3%) випадках по всій поверхні візуалізувалися вогнища мікроінфарктів (0,4-0,6 см в діаметрі). Під час огляду плацент здорових вагітних подібні вогнища виявлено у 13,3% випадків (2 плаценти). У 31 (91,2 %) випадку на материнській поверхні плацент основної групи знайдені вогнища петрифікатів (у групі контролю цей показник становив 7 (46,6%) випадків).

Плодова поверхня плацент пацієнток обох груп не відрізнялася: гладка, блискуча, сірого кольору. На розтині тканина плаценти буро-червоного кольору, губчастої структури. Прикріплення пуповини до плаценти у 94,1% (32 випадки основної групи) центральне. У 2 випадках (5,9%) виявлена довга (70 та 75 см) та у 3 (8,8%) випадках коротка (37, 39, 40см) пуповина у пацієнток, хворих на хронічний сальпінгоофорит. Показники у групі здорових жінок становила 6,6% (по 1 випадку відповідно). Поверхня пуповин була блискуча, гладка. Гематом та вузлів на пуповині не виявлено. На розтині пуповини в усіх випадках виявлено дві артерії та одна вена. Достовірної різниці у вище зазначених показниках між групами нами не виявлено.

Середня маса плацент в основній групі становила $652,2 \pm 19,4$ г, що достовірно більше ($p < 0,05$), аніж в групі контролю – $554,6 \pm 18,1$ г. Ми схильні вважати, що це пояснюється незрілістю тканини плаценти, а також її компенсаторною гіпертрофією та гіперплазією, що розвивається у відповідь на

гіпоксію змішаного типу та запалення як специфічного, так і неспецифічного характеру на тлі хронічного сальпінгоофориту.

Плодово-плацентарний коефіцієнт (ППК) варіював у межах 0,14-0,22. Нами встановлено достовірне збільшення ППК в основній групі – $0,21 \pm 0,02$ порівняно з групою контролю – $0,18 \pm 0,02$, що пояснюється більшою частотою народження дітей з малою масою тіла та в асфіксії за збільшення середньої маси плацент у жінок із хронічним сальпінгоофоритом.

Дослідженням встановлено суттєві структурні зміни в будові плаценти. Передусім спостерігаємо значне збільшення кількості дрібних ворсинок (поперечний зріз яких має діаметр від 11 до 90 мкм). Значно збільшена щільність упаковки цитотрофобласта, строми та судин ворсин, міжворсинчастого простору, а також об'єму нефункціональної тканини – фібриноїд, крововиливи, кальцинати та некроз базальної, іноді – хоріальної пластинки, ангіоматоз проміжних ворсин зі стазом еритроцитів. Окрім того, виявлено виражене витончення та десквамацію цитотрофобласта, збільшення відсотка проміжних незрілих хоріальних ворсин. Стінки судин ворсин перебувають безпосередньо біля цитотрофобласта, що свідчить про утворення синцитіо-капілярних мембран. Зазначені зміни причинно зумовлені облітеративною ангіопатією в проксимальних відділах ворсинчастого дерева.

Для плацент від жінок із хронічним сальпінгоофоритом були характерні особливості, які мали переважно запальний характер. Так, ендovasкуліт стоволових ворсин спостерігали у 56,0% випадків, що достовірно більше порівняно з контрольною групою – 16,0% ($p < 0,05$). На зовнішній поверхні хоріальної пластини 12,0% плацент основної групи жінок спостерігали накопичення поліморфноядерних лейкоцитів, що свідчить про наявність ексудативного запалення та розвиток плацентарного хоріоамніоніту.

У субхоріальному відділі 10,0% плацент поряд із накопиченням поліморфноядерних лейкоцитів виявлено випадіння ниток фібрину, що притаманно субхоріальному плацентарному інтервілузиту. У базальній

пластині запальні зміни у вигляді базального децидуїту спостерігали в 52,0% випадків.

Компенсаторно-пристосовні процеси в плацентах основної групи жінок мали прояви у вигляді утворення великої кількості синцитіальних вузликів та гіперваскуляризації термінальних ворсин.

Отже, виявлені зміни плацент жінок із запальними захворюваннями додатків матки свідчать про наявність компенсованої хронічної плацентарної дисфункції у разі даної патології.

Водночас у плацентах пацієнток із хронічним сальпінгоофоритом виявлені й адаптаційні реакції, завдяки яким була забезпечена життєздатність плода. До таких реакцій можна зарахувати збільшення кількості фетальних судин, збільшення кількості синцитіальних вузликів проліферативного типу та збільшення площі цитотрофобласта.

Отже, морфологічні зміни в плацентах жінок, що хворіють на хронічний сальпінгоофорит, свідчать про порушення матково-плацентарного кровообігу. Беручи до уваги виявлені ознаки плацентарно-маткової дисфункції (варіант порушення дозрівання ворсин і варіант гіповаскуляризованих ворсин хоріона), ми вбачаємо причинний зв'язок морфологічних змін в плацентах з розвитком дистресу плода.

Вищезазначені патологічні зміни в плацентах, безперечно, спричиняють розвиток ускладнень вагітності, пологів та зниження компенсаторно-адаптаційних можливостей новонародженого.

Наші дослідження дають підстави констатувати про суттєву відмінність між показниками пацієнток основної та контрольної груп, що свідчить про зниження компенсаторних можливостей плода у вагітних із хронічним сальпінгоофоритом і вказує на доцільність ретельнішого спостереження за станом плода у даної категорії вагітних.

Виявлені нами морфологічні зміни плацент в обстежених жінок відображають тенденцію до розвитку компенсаторно-пристосовних реакцій з наступним їх напруженням та виснаженням, що є ознакою ПН. Отримані дані

дають змогу прогнозувати високу частоту розвитку ПН у вагітних із хронічним сальпінгоофоритом.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Акушерство : национальное руководство / под ред. Э.К. Айламазяна, В.И. Кулакова, В.Е. Радзинского, Г.М. Савельевой. - М. : ГЭОТАР-Медиа, 2007. - 1200 с.
2. Артеменко Г.Я., Шлопов В.Г., Акимова И.К. Морфологические изменения плаценты у беременных с поздним гестозом // Медико-соц. проблемы семьи. – 1999. – № 1. – С. 56-59.
3. Беременность высокого риска / Под ред. А.Д. Макацария, Ф.А. Червенака, В.О. Бецадзе. - М.: ООО «Издательство «Медицинское информационное агенство», 2015. - 920 с.
4. Беременность ранних сроков. От прегравидарной подготовки к здоровой гестации / Под ред. В.Е. Радзинского, А.А. Оразмурадова. - 3-у изд., перераб. и доп. - М. : Редакция журнала StatusPresens, 2018. - 800 с.
5. Евсеенко Д.А., Цирельников Н.И. Морфологические изменения в плаценте при осложненном течении беременности и состояние здоровья новорожденного // Педиатрия. – 2000. – № 3. – С. 11-13.
6. Задорожная Т.Д., Брусиловский А.И., Давиденко О.А. Морфометрические и гистологические исследования плаценты // Методические рекомендации. – 1985. – 22 с.
7. Кротик Е.И. Клинико-статистический анализ анамнеза женщин, перенесших воспалительные заболевания репродуктивной системы. Репродуктивное здоровье. Восточная Европа 2020, том 10, № 3, - С. 268-280
8. Кузьміна І.Ю., Яковцова А.Ф., Губіна-Вакулік Г.І. Морфофункціональні особливості плаценти при фетоплацентарній недостатності різної етіології // ПАГ. – 1996. – № 4. – С. 94-96.
9. Кулаков В.И., Орджоникидзе Н.В., Тютюнник В.Л. Плацентарная недостаточность и инфекция. М., 2004. - 494 с.

10. Невідкладні стани в акушерській практиці : практичне керівництво / А.Я. Сенчук, В.Г. Гінзбург, І.І. Чермак та ін.; за ред. проф. А.Я. Сенчука. - К : Фенікс, 2019. - 336 с.
11. Ольшевська О.В. Значення і оцінка адаптаційних можливостей плаценти при хронічному пієлонефриті та прееклампсії на тлі хронічного пієлонефриту // Збірник наук. праць Асоціації акуш.-гінек. України. – К.: «Інтермед», 2003. – С. 504-508.
12. Формирование и патология плаценты / Под ред. В.И. Краснопольского. - М.: ОАО «Издательство «Медицина», 2007. - 112 с.
13. Экстраэмбриональные и околоплодные структуры при нормальной и осложненной беременности: Коллективная моногр. / Под редакцией профессора В.Е. Радзинского и профессора А.П. Милованова. - М.: Медицинское информационное агентство, 2004. - 393 с.

ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ ПРИРОДНОГО ТА КУЛЬТУРНОГО В ЛЮДИНІ

Антонова Вікторія Юріївна

кандидат філософських наук, доцент
доцент кафедри гуманітарної підготовки, філософії
та митної ідентифікації культурних цінностей
Університету митної справи та фінансів (Україна, Дніпро)

Лаптева Вікторія Дмитрівна

студентка
Університету митної справи та фінансів (Україна, Дніпро)

Марочко Ольга Володимирівна

студентка
Університету митної справи та фінансів (Україна, Дніпро)

Анотація: у даному дослідженні висвітлюється питання взаємозв'язку природного, соціального та культурного в людині, що розкриває унікальність природи та способу її мислення; підкреслюється, що людина не лише розвивається під постійним впливом природи, будучи невід'ємною її часткою, але й втілюючи в собі усі основні форми буття та перетворюючи природу, формується та розвивається як соціальний індивід та культурна особистість.

Ключові слова: природа, соціальне, культура, цілісність, духовність, людина.

Звертаючись до проблеми відношення людина-природа, ми звертаємось до фундаментальної проблеми, яку вже давно сформулювали філософи. Ще Спіноза засуджував тих, хто вважає, що людина скоріше порушує природний порядок, аніж підкоряється йому; що вона має необмежену силу і ні від чого не залежить, окрім самої себе. Так же цілком очевидне філософське підґрунтя,

поширеного в масах світосприйняття, яке полягає у визнанні того, що або людина - частина природи, або людина володар природи, тобто, стоїть над природою. Значно ускладнює оцінку того, що відбувається в сучасному світі, наявність поряд зі світом природним і світом суспільним ще і третього світу - світу техніки. Нині зрозуміло, що витoki світу техніки слід шукати у матеріальній природі і духовно-творчій сутності людської діяльності. Можна стверджувати, що виникнення світу техніки спричинило масштабний вплив людини на оточуюче природне середовище. Потому виникла природа олюднена.

Біологічна природна сутність людини пов'язує кожного з нас з навколишнім природним середовищем. Адже ми повинні дихати, пити, їсти, вдягатися і мати житло, а всі ці потреби може задовольнити тільки природа. Слід брати до уваги, що людина - істота соціальна. Адже кожен із нас формується у певній системі суспільних відносин у родині, побуті, процесі спільної трудової діяльності. Слід брати до уваги ще й те, що трудова діяльність людини поза використанням природних матеріалів, ресурсів природи, корисних копалин і т.п. неможлива.

Загалом, кожна історична епоха пропонувала те чи інше бачення щодо вирішення питання про те, що таке людина і в чому полягає сенс її життя.

В епоху Античності досить активно аналізуються проблеми, що наближено або безпосередньо торкаються джерел формування своєрідних рис способу життя первісних народів. Для давньогрецьких уявлень провідною була ідея єдності буття людини і природи (з її духовними чи матеріальними першоосновами). Покликання людини, сенс її життя уявлявся як пошук єдності і гармонії з вищими проявами зовнішнього світу. У філософії Платона і Аристотеля з'являється нова тенденція в оцінці сутності людини. Зберігаючи попередні ідеї про нерозривний зв'язок людини зі світом природи, ці філософи звертають увагу на специфіку духовного і соціального буття. У вченнях як Платона, так і Аристотеля, акцентується увага на тому, що людина – істота суспільна, її життєдіяльність відбувається в процесі спілкування з іншими

людьми. У філософських працях Платона ідея етнічної цілісності індивідів осмислюється в соціально-філософському контексті шляхом викладення моделі ідеальної держави. Розуміння етносу можна експлікувати з врахуванням існуючої риси давньогрецького мислення і світогляду (ця риса притаманна не лише одному Платону). Ця характеристика становить повну протилежність індивідуалізму західноєвропейського мислення Нового часу. Полягає вона в переконанні, що не лише вільний член суспільства, але й окремі спільноти людей невіддільні від державної цілісності, до якої вони можуть належати, і що відповідно до цього зв'язку за її зразком повинні вирішувати не лише основні питання філософії, але, мабуть, і питання етнічного характеру. Звідси те, що характеризує «Державу» і вражаючі відповідності. Типу державного правління відповідають типи окремих спільнот людей. Ось одна з цікавих думок Платона: «Отже, ти знаєш, що у різних людей зазвичай буває стільки ж видів духовного складу, скільки існує видів державного устрою. Або ти думаєш, що державні устрої з'являються невідомо звідки – від дуба чи від скелі, не від тих уподобань, що спостерігаються в державах і тягнуть за собою усі решта, так як на їх боці перевага?» [6, с. 357]. Можна припустити, що Платон мав ідею відшукати характерну рису еллінів. Відмінними від платонівського географічного детермінізму є погляди Аристотеля, який дотримувався і розкривав своєрідність у несхожості внутрішніх характерних рис тих чи інших народностей як результат впливу географічно-кліматичних чинників [1, с. 190-191]. Тобто Аристотель аналізує взаємозв'язок формування особливостей процесу мислення індивідів й способу їх свідомості певною природнокліматичною нішою, в якій вони мешкають.

Давньогрецький мислитель Геродот у розвитку етнічної цілісності індивідів досить детально аналізує роль свідомості, а розвиток етнічних спільнот розкриває як рух, керований сталими об'єктивними чинниками. У творах Геродота і Аристотеля присутній здогад про те, що етноси – явище лише людське. Такі представники давньогрецької історико-філософської думки як Геродот та Фулідід особливу увагу приділяють опису й аналізу духовно-

побутового устрою давніх греків, зосереджуючи увагу на історично-порівняльному аналізі «народностей», з яких складався давньогрецький етнос.

У античній думці ідея розвитку характеру суб'єктів певної спільноти виявляється метафізично неможливою. «Характер» осмислюється як джерело дії, але не як сама дія. Певні події, дії суб'єктів змінюються і зникають, а «характери», що породжують дані дії, виявляються у поглядах античних мислителів субстанціями, чимось вічним і незмінним. Описується те, як ті чи інші первісні народи діють, проте їх природа залишається недосліджуваною. Особливу увагу античні мислителі приділяють аналізу значущості природних форм у бутті етнічної цілісності індивідів. Аналіз античних мислителів відрізняється описовим характером своєрідностей способу життя етнічних спільнот, оскільки людське життя уявляється повністю підпорядкованим органічним законам природи, зміни в якій не осмислюються, а скоріше констатуються описово.

Найбільш поглиблене вчення про людину (саме про природне в людині) розвиває відомий німецький філософ Г.Гегель. Він розглядає людину в контексті її природного та історичного буття. Переконливо висвітлює, що становлення та розвиток кожного індивіда є процесом його приєднання до культурного та духовного світу, створеного попередніми поколіннями. В гегелівському розумінні історія – є продуктом діяльності людей, в основі якої лежить самоусвідомлення свободи. В цілому, в гегелівській інтерпретації сутність та існування людини розкривається як духовне начало, пізнавальна діяльність, тобто самосвідомість людини. Необхідно зауважити, що найбільш яскраво у історіософських поглядах Г. Гегеля висвітлюється аналіз таких понять, як «дух народу» та «душа народу», що свідчить про осмислення ним проблеми культурного в людині. В чому відмінність душевності від духовності? У мові сучасної західної культури взагалі і у філософській мові зокрема ми досить часто зустрічаємо слова «дух» і «душа» як синоніми. Зокрема у філософії Нового Часу онтологічно-екзистенційна тріада «тіло-душа-дух» замінюється гносеологічною парою «матеріальне-ідеальне». Згодом, у

німецькій класичній філософії, Г.В.Ф.Гегель, міркуючи про безсмертя людини як безсмертя душі, використовує поняття і душі, і духу. У «Філософії релігії» мислитель зауважує: «Коли мова йде про безсмертя душі, то не треба уявляти, що воно тільки пізніше стає дійсним; це якість, що є властивою їй уже в теперішньому; дух є вічним, а отже, він є вічним тепер, у теперішньому часі; дух у своїй свободі не знаходиться у сфері обмеженості, для нього, як такого, що мислить та знає, предметом є загальне і це є вічність...» [2, с. 238]. У цьому міркуванні Г.В.Ф. Гегель досить вільно обходиться із поняттям «дух» та «душа», фактично ототожнюючи їх. Однак у «Науці логіки» ми зустрічаємо досить чітку диференціацію понять «духу» та «душі». Перш за все Г.В.Ф.Гегель зазначає, що в його час – час раціоналізму та гносеологізму – мова йде вже не про душу, а про дух [3, с. 141]. Далі Гегель подає розуміння душі як опосередкування між духом та тілом – цілком у традиції християнської антропології: «Дух відрізняється від душі, яка є немов щось середнє між тілесністю та духом, або є єднальним началом між ними...Дух як душа занурений у тілесність, і душа є животворне начало тіла...» [2, с. 264]. Так в поглядах Гегеля, на нашу думку, можна побачити дивну суперечність. З одного боку, душа є щось інше, ніж дух, з іншого – вона збігається із духом досить тісно (у поняттях «безсмертя душі» та «безсмертя духу»).

Аналіз значення «культурного» в людині, слід розпочати із того, що присуті, культура – це процес і результат вирізнення людини з природи, створення нової реальності і способу свого існування так званої «іншої природи». Таким чином, змістом культури є історично змінені природні та соціальні умови життя людини, розвиток людських сил та здібностей, тобто становлення та розкриття сутності людини як в ній самій, так і у всьому багатстві та багатообразності створеної нею дійсності. Дефініцію «культури», на наш погляд, можна розкрити як сукупність специфічних людських способів цілеспрямованої діяльності та її результатів. Через призму культури буття людини постає в якості живого діяльно-предметного суб'єкта. Людина як субстанція, як носій культури повинна розумітися у досить широкому соціальному контексті, у

всьому багатстві своїх суспільних відносин, у єдності зі створеним нею духовним та матеріальним суспільним світом. Здавалось би, що іманентна співзвучність усіх матеріальних та духовних явищ в суспільстві, всіх форм суспільного життя людини очевидна. Однак в цій області далеко не все просто та однозначно. Зв'язок різних суспільних явищ з людиною має свої конкретні види, свій конкретний характер і відповідно їх межі. Проблема поліфункціональності речей, створених людиною, досить важлива в філософському відношенні, що привернула увагу спочатку Г. Гегеля, а тепер аналізується у рамках постмодерністської філософії. Окрім цього, постає проблема культурної складової матеріальних, духовних та інших факторів людського буття. Цією складовою в найширшому значенні слова є їх своєрідна націленість на людину, їх іманентна співзвучність із людиною. Але культура доволі протирічна: з одного боку, культура фіксує лише один, головний, параметр життєдіяльності людини – процес розвитку і саморозвитку, з іншої, – культура включає в себе усі грані життєдіяльності, оскільки вони так чи інакше «працюють» на людину, включаються в процес її розвитку.

Культура виступає як ціннісно-нормативний регулятив життєдіяльності людини. Людська життєдіяльність має певну спрямованість. Сутність її – відтворення, розвиток людського існування. Спрямованість людської життєдіяльності в своїй основі носить об'єктивний характер. Хочуть того люди чи ні, усвідомлюють індивіди чи не усвідомлюють – в будь-якому випадку, якщо вони зайняті різноманітною діяльністю щодо забезпечення свого життя, задля задоволення своїх потреб, то вони відтворюють і розвивають самі себе.

Отже, співвідношення природного, соціального та культурного в людині, характер і ступінь впливу природного середовища в процесі становлення і розвитку особистості – складна і багатогранна проблема. Людина розвивається під постійним впливом природи, адже в своєму бутті вона є невід'ємною її часткою. Специфіка людини виявляється у тому, що завдяки своїй пізнавальній діяльності вона поступово вбирає в себе, у перетвореному вигляді, всі природні, соціальні та культурні складові буття, які забезпечують її гармонійний

розвиток. Саме тому, людина, втілюючи в собі усі основні форми буття, перетворюючи природу, формується та розвивається як соціальний індивід та культурна особистість.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Арістотель. Політика / Арістотель ; [пер. з давньогр. та передм. О. Кислюка; ред. Ю. Мороз ; відп. за вип. Т. Соломаха]. – [2-е вид.] – К. : Основи, 2005. – 239с.
2. Гегель Г. В. Ф. Философия религии : в 2-х т. / Г. В. Ф. Гегель ; [пер. с нем. М.И.Левиной]. – М. : Мысль, 1975. – (Философское наследие). – Т. 1. – 1975. – 532 с.
3. Гегель Г. В. Ф. Энциклопедия философских наук : [в 3 т.] / Георг Вильгельм Фридрих Гегель [отв. ред. Е. П. Ситковский]. – М. : Мысль, 1975. – (Акад. наук СССР. Ин-т философии) (Философское наследие). – Т. 1. : Наука логики. – 1975. – 452 с. ; 1 л. портр.
4. Геродот. Геродота Турійця з Галікарнасса «Історій» книг дев'ять що їх називають Музами / Геродот ; Ін-т археології АНУ, Ін-т української археографії АНУ ; пер. з давньогрец., передм. та приміт. А. О. Білецького ; [редкол. : П.П.Толочко (відп. ред.), А. С. Русява, М. В. Скржинська, Є. В. Черненко]. – К. : Наукова думка, 1993. – 576 с. – (Історично-культурна спадщина України).
5. Платон. Сочинения : в 3-х т. / Платон ; [под общ. ред. А. Ф. Лосева и В.Ф.Асмуса]. – М. : Мысль, 1971. – (Философское наследие). – Т. 3. : Ч. 1. – 687с.

МОДЕЛІ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ ОПОЗИЦІЇ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Арабаджієв Дмитро Юрійович

Д.П.Н, доц.

Четвертушкіна Діана Валеріївна

Студентка

НУ «Запорізька Політехніка»

м. Запоріжжя

Анотація: Аргументовано доведено, що через функціонування парламентської опозиції та сформований нею опозиційний уряд («тіньовий кабінет міністрів») реалізується функція парламентського контролю. Досліджено статус парламентської опозиції в країнах з різними формами державного правління; визначено цілі та завдання; розглянуто права парламентської опозиції, зокрема – право на формування опозиційного уряду («тіньового кабінету міністрів»); проаналізовано моделі парламентської опозиції, які реалізуються у сучасних країнах.

Ключові слова: парламентський контроль; парламентська опозиція; опозиційний уряд («тіньовий кабінет міністрів»); моделі парламентської опозиції.

Демократичні країни своїм досвідом засвідчують, що надання опозиційним силам можливості офіційно висловлювати свою точку зору, що відрізняється від позиції домінуючого суб'єкта, має досить позитивний та прогресивний вплив на стабільність політичної системи в цілому. Тому, за останні десятиріччя провідними науковцями було напрацьовано певний науковий доробок з визначенням різних аспектів феномена опозиції. Проте **при**

вивчені сутності опозиції, ролі та місця в суспільстві, без суттєвої уваги залишається саме нагальне питання щодо прогалин правового закріплення її діяльності у Конституційному праві країн Європейського Союзу. Наявний дисбаланс, як наслідок відсутності конституційного врегулювання, негативно відбивається на політичному та соціально-економічному становищі суспільств та держав [2, с. 31].

Діяльність опозиції є органічним явищем, необхідною характеристикою політичного устрою демократичної країни, але у демократичному суспільстві поки не склалося однакового розуміння правового змісту політичної опозиції, а також ефективного регулювання опозиційної діяльності. Правовий же статус політичної меншості наразі недостатньо наповнений, тому метою постає розгляд і узагальнення існуючої діяльності парламентської опозиції та конституційне врегулювання її форм на прикладі провідних моделей діяльності політичної опозиції в країнах Європейського Союзу.

На сьогодні в суспільстві політичній опозиції надається маргінальний соціальний статус. У переважній більшості опозиційна діяльність офіційно визнається та реламується засобами масової інформації, але у протиріччя цьому її діяльність конституційно не закріплена та нерідко застрічає непримиренність з боку влади.

У сучасних демократичних державах світу прослідковується відсутність усталеного підходу щодо необхідності унормування інституту парламентської опозиції на конституційному чи законодавчому рівні. Сучасна політико - правова наукова думка керуючись рівнем формальної інституціоналізації опозиції та її впливу на законодавчий процес виділяє три основні моделі парламентської опозиції [4, с. 105].

Найбільш розповсюдженою вважається вестмінстерська модель, властива преєдусім Великій Британії, а також країнам, що успадкували її політичну систему, серед них Австралія, Індія, Ірландія, Канада та Нова Зеландія. У Вестмінстерській моделі конституційно чітко окреслено роль парламентської опозиції, але на практиці вона мало впливає на вироблення політичного курсу

країни. Конституція передбачає наявність «тіньового уряду», більш відомого як «опозиція її Величності», що формується з тих, хто програв на виборах. Контроль над парламентською більшістю здійснює уряд [1, с. 41].

Опозиції делегується повноваження, що лише передбачають можливість критикувати урядові рішення, пропонувати альтернативні ідеї та можливість у будь-який час змінити чинний уряд. Перевага такої моделі у чіткому розмежуванні відповідальності кожної політичної сили. Недолік полягає у відстороненості майже половини політикуму від прийняття важливих державних рішень, а також у відсутності представництва чималої групи інтересів у цьому процесі [1, с. 49].

Другою за поширеністю у світі вважають модель опозиційної діяльності в парламентсько-президентській республіці. Найяскравішим прикладом є Франція, де існує змішана політична система, тобто формування уряду здійснює парламент, а президент має великий обсяг повноважень та обирається на прямих виборах. Особливістю існування парламентської опозиції в цій моделі є те, що в більшості країн опозиційна діяльність конституцією не врегульована, а поняття інституційно оформленої опозиції сприймається як де-факто. Головним завданням, покладеним на опозицію, в парламентсько-президентській республіці є кваліфікована робота в парламенті і зстосуванням усіх доступних інструментаріїв, а також й те, що опозиція незалежно від її формалізації є сталим, повноцінним і життєздатним інститутом. Така модель має свої переваги, у разі протистояння президента та уряду державна політика виробляється через пошук консенсусу [4, с. 172].

Континентальна, або німецько-скандинавська модель - така модель притаманна парламентській республіці, та формується уряд внаслідок створення широкої коаліції в парламенті. Хоча уряд, що має представництво у вигляді більше ніж двох партій, контролює парламентську більшість, але для ухвалення більшості важливих рішень потребується опозиційне погодження, що можливо окреслити позитивною рисою континентальної моделі. Як наслідок, високий ступінь легітимності та підтримки в суспільстві [3, с. 57].

Негативною рисою є невизнаність і відповідальності. Неможливо чітко прослідкувати, хто приймає участь у розробці окремого питання, та несе персональну відповідальність. Окрім того, слід зазначити, про важкість впровадження системних реформ, адже це потребує неодноразового узгодження на різних рівнях.

Засади опозиційної діяльності в цих державах формувалися упродовж тривалого часу під впливом національних особливостей та стали елементом їх політичної культури [2, с. 106].

Отже, у демократичних країнах світу є невід'ємною складовою політичної системи - інститут парламентської опозиції. Через функціонування парламентської опозиції та сформований нею опозиційний уряд реалізується функціями парламентського контролю. Саме за допомогою парламентської опозиції забезпечується демократичний розвиток суспільства, стабільність політичних систем, що сприяє ефективному функціонуванню представницьких та виконавчих інститутів, але усе ж вирішальним фактором у діяльності опозиції залишається саме конституційне закріплення, від якого вже формується характер впливу на уряд, що було розглянуто у вище наведених моделях діяльності опозиції [1, с. 147].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Політична опозиція: навч. посібник. / за заг. ред. В.А. Гошовської, К.О. Ващенко, Ю.Г. Кальниша. – К.: НАДУ, 2013 – 208 с.
2. Пономарьова К.М. Політична опозиція як атрибут демократії / к.М. Пономарьов. – Казань: Казанський університет, 2004. – 139 с.
3. Совгиря О.Б. Правовий статус парламентської опозиції (порівняльно-правовий аналіз) : дис... канд. юрид. наук : 12.00.01. – К., 2005. – 243 с.
4. Циганков А.П. Сучасні політичні режими: структура, типологія, динаміка. Опозиція (опозиційна група): поняття та умови виникнення / А.П. Циганков. – Київ : Генеза, 2007 – 328 с.

СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ЗДО

Артюхова Олена Валеріївна

аспірант кафедри дошкільної освіти і соціальної роботи

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

м. Мелітополь, Україна

Анотація: у статті проаналізовано актуальність проблеми соціально-комунікативного розвитку особистості дошкільника як основоположного компонента в особистісному становленні людини в умовах інклюзивного освітнього простору. Обґрунтовуються сучасні тенденції в галузі соціально-комунікативного розвитку дитини дошкільного віку. Наведено приклад побудови педагогічного процесу з метою реалізації завдань Базового компонента дошкільної освіти та Концепції розвитку інклюзивного навчання.

Ключові слова: соціально-комунікативний розвиток, дошкільники; інклюзивний освітній простір; діти з особливими освітніми потребами.

Реалії сьогодення вказують на вкрай важливу та актуальну проблему соціально-комунікативного розвитку дошкільнят у контексті інклюзивної освіти. На жаль, у загальноосвітніх організаціях значна кількість дітей із психофізичними порушеннями відчуває зниження комунікативно-пізнавальної потреби в спілкуванні, що, в свою чергу створює значні бар'єри в міжособистісній взаємодії як з однолітками, так і з дорослими.

У Базовому компоненті дошкільної освіти робиться наголос на таке ключове поняття як успішність дітей у соціальній адаптації, тобто включення особистості в соціум, що призводить до формування самосвідомості та рольової поведінці індивіда, здатності до самообслуговування та взаємодії з оточуючими

[1]. І тільки в процесі соціальної адаптації людина стає людиною, що володіє необхідними життєвими навичками для повноцінного існування в суспільстві.

Саме вплив навколишнього середовища вчить людину взаємодіяти у колективі, спілкуванню, залучає її до соціальних відносин, участі у громадському житті та розумінні культури, а також виконання різних соціальних функцій і ролей [2, с. 39].

Кінець ХХ – початок ХХІ століть ознаменувався в українській педагогіці впровадженням інклюзивної освіти, що тягне за собою зміни освітньої парадигми, удосконалення навчального процесу шляхом урахування сучасних досягнень науки та практики. Так, завдяки затвердженню Концепції розвитку інклюзивної освіти у дітей дошкільного віку має «сформуватися нова філософія суспільства щодо позитивного ставлення до дітей та осіб з порушеннями психофізичного розвитку та інвалідністю» [3]. Це можливо за умови продуктивної роботи педагогів щодо соціально-комунікативного розвитку дітей дошкільного віку в умовах інклюзивного освітнього простору.

Але слід зазначити, що незважаючи на законодавче прийняття інклюзивної освіти та активне включення дитини з особливими освітніми потребами в групу дітей-норма, для малюків це важке завдання, що посилює соціальну та міжособистісну тривогу. Насправді, така ситуація спостерігається в інклюзивних групах, коли діти загального розвитку не завжди готові прийняти «особливості» своїх однолітків [4, с. 54]. У цьому контексті особливого значення набуває проблема соціально-комунікативного розвитку дітей дошкільного віку в умовах інклюзивного освітнього простору.

Наукові розвідки свідчать, що питанню соціального розвитку дошкільників присвятили свої праці: Ш. Амонашвілі, Г. Андрєєва, Р. Байярд, І. Бех, А. Біне, Л. Божович, Л. Буєва, Л. Венгер, Л. Виготський, Д. Ельконін, О. Запорожець, І. Зязюн, Л. Коваль, І. Кон, О. Кононко, В. Кузьменко, С. Кулачківська, М. Лісіна, Г. Люблінська, А. Макаренко, Дж. Мід, О. Нейл, Р. Овчарова, Ж. Піаже, Т. Піроженко, І. Рогальська, С. Рубінштейн, В. Сухомлинський, Л. Тарабасова, Г. Тард, З. Фрейд, С. Френе та ін. На їх

думку саме баланс у житті дитини між потребами та здатністю до самоактуалізації, саморозвитку й самозбереження є ключем до його власного повноцінного суспільного життя, успішності, продуктивної діяльності, благополуччя, тобто соціалізації.

Не менш важливим у загальному розвитку дошкільника є комунікативний аспект. Так, проблемі спілкування приділяли увагу Г. Андрєєва, Н. Аскаріна, І. Бех, А. Богуш, Дж. Боулбі, О. Бодальов, О. Бондаренко, Н. Гавриш, Н. Дятленко, О. Запорожець, Я. Коломинський, О. Кононко, С. Корницька, Н. Крутій, О. Леонтьєв, М. Лісіна, Т. Піроженко, О. Пісарєва, Ю. Приходько, Т. Рєпіна, В. Рубцов, А. Рузська, Р. Спітц, Р. Тонкова-Ямпольська, М. Щелованов, А. Фрейд та ін. Як слушно зазначає професор В. Ляпунова «від того, як швидко встановиться позитивний ефективний комунікативний контакт дитини з особливими освітніми потребами з її ровесниками та дорослими, залежить процес її соціалізації в колективі, її фізичний та розумовий розвиток, психоемоційний стан і загальний психологічний мікроклімат у групі» [5, с. 104]. Отже, спілкування несе в собі значне навантаження соціалізації дитини.

Перераховані дослідження внесли серйозний вклад у формування та становлення особистості дитини, проте як і раніше, актуальною є проблема соціально-комунікативного розвитку дошкільників.

Соціально-комунікативний розвиток дітей визнано однією із значущих проблем педагогіки. Його важливість зростає в сучасних умовах у зв'язку зі специфікою соціального середовища дитини, в якій часто спостерігається дефіцит вихованості, доброзичливості, толерантності, культури мовлення в міжособистісних стосунках. Особливо гостро це питання стоїть в дошкільних закладах, які мають інклюзивний освітній простір.

Теоретичний аналіз літератури дозволяє зробити висновок, що соціально-комунікативний розвиток – це процес, який дає можливості дитині зайняти своє місце в суспільстві в якості повноцінного члена цього суспільства, і здійснюється широким набором універсальних засобів, зміст яких є невід'ємним для певного суспільства, соціального прошарку та віку. До них

можна віднести: формування побутових й гігієнічних вмінь, елементи матеріальної й духовної культури, стиль і зміст спілкування, залучення дитини до різних видів і типів відносин в основних сферах життєдіяльності – спілкуванні, грі, пізнанні, в різних видах діяльності. В умовах ЗДО все вище зазначене входить до складу «освітнього простору», яке на думку дослідниці О. Акімової, є «складовим елементом освітнього закладу, що постійно змінюється і характеризується суб'єктивним сприйняттям» [6, с. 79]. У науковця М. Чайковського знаходимо: «інклюзивний освітній простір визначено як систему структурних компонентів (середовищ), в якій у досяжному для кожного учасника форматі реалізуються освітні та міжособистісні відносини, забезпечуються можливості особистісного і соціального розвитку, соціалізації, саморозвитку й самозміни, тобто інклюзивний освітній простір відрізняється динамічністю, оскільки формує та відображає елементи складної системи соціальних зв'язків закладу освіти, характеризується суб'єктивним сприйняттям і є результатом конструктивної соціально-педагогічної роботи» [7, с. 80].

Оскільки інклюзивному освітньому простору притаманні такі ознаки як доступність, полісуб'єктність, різновидова варіативність (змістова, часова, змістовна), то вважаємо, що в означеному контексті педагогічний процес соціально-комунікативного розвитку дітей дошкільного віку має бути спрямований на формування цінностей, ціннісних відносин і ціннісних орієнтацій. Формування ціннісного аспекту соціального та комунікативного розвитку має бути представлено в цілісності й послідовності взаємопов'язаних кроків. Соціально-комунікативний розвиток відбувається через входження дитини в світ цінностей і норм соціуму, з активної позиції суб'єкта суспільних відносин, через створення спеціально організованого середовища, в якому поведінковий механізм кожного дошкільника формується від спостереження до досвіду – розуміння – оцінки – вибору установки та стратегії своєї поведінки. Реалізація програмних цілей соціально-комунікативного розвитку відбивається в рішенні наступних завдань: навчання вмінню поводитися в спілкуванні

відповідно до норм і правил етикету; вміння слухати співрозмовника; вміння розуміти настрій іншого (співпереживання); навчити вмінню поводитися в конфліктній ситуації, в ситуації морального вибору; вміння ставитися до інших з турботою та терпінням, але при цьому бути нетерпимим до поганих вчинків; формувати правильне ставлення до дотримання й порушення соціальних норм поведінки; сформувати вміння негативно сприймати власне порушення норм і правил поведінки; формувати навички культурної поведінки в повсякденному житті, в ситуації морального вибору. Для вирішення завдань соціально-комунікативного розвитку особистості дитини дошкільного віку необхідно створення інклюзивного освітнього простору, в якому механізм поведінки кожного малюка формувався б від спостереження до хвилювання – розуміння – оцінки – вибору ставлення до себе.

Соціально-педагогічними засобами можуть виступати:

- ігрова ситуація (гра для дошкільників являє собою модель соціальної взаємодії, засіб засвоєння дітьми соціальних відносин);
- проблемна ситуація (набуття дітьми позитивного досвіду моральної поведінки, оскільки рішення конкретних проблем орієнтує дитину на конкретні вчинки та дії);
- ситуації морального вибору (орієнтуючись на власні почуття та моральні пізнання, дитина, вирішуючи ту чи іншу задачу, в ситуації морального вибору моделює різні варіанти дій і вчинків);
- матеріальні та духовні об'єкти культури й соціуму, як-от: усна народна творчість, мистецтво, дитяча література (використання художніх засобів пізнання світу збагачує моральну свідомість, почуття і стимулює перетворення поведінки дитини).

Отже, кожен етап повинен виводити дитину на відповідний рівень соціального і комунікативного розвитку: емоційні стосунки з оточуючими призводять до розуміння моральних норм поведінки (дружба, взаємодопомога, симпатія і співчуття) відповідно емоційні переживання та знання відображаються в поведінці як спосіб реалізації моральних відносин. Реалізація

фаз спілкування та соціального розвитку спрямована на те, щоб відвернути дітей від фіксації на своєму «Я» і зосередити увагу на їх відношенні до однолітків; формування моральних переживань, ціннісних уявлень і моральних мотивів поведінки; розвиток вміння узгоджувати власну поведінку з поведінкою інших людей, до продуктивної комунікації

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Базовий компонент дошкільної освіти. Київ, 2012. 26 с.
2. Фесенко О. С. Формування особистісних якостей і цінностей дитини в закладах дошкільної освіти як умова ефективної соціалізації. *Ціннісна складова соціалізації особистості дитини в умовах сьогодення*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнарод. участю. 23 квіт. 2020р. Дніпро, КЗВО «ДАНО» ДОР», 2020. С. 39-41.
3. Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання : наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.2010 № 912. Директор школи. Шкільний світ. 2010. № 42. С. 25-28.
4. Софій Н. З. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти : навч.-метод. посіб. / А. А. Колупаєва, Ю. М. Найда, Н. З. Софій; за заг. ред. Л. І. Даниленко. – К. : ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2007. – 128 с.
5. Ляпунова В. Міжособистісне спілкування дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в умовах інклюзивної освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 70, т.2. С. 104-107.
6. Акімова О.М. Суть, зміст, роль соціального та освітнього середовища в умовах інклюзивного освітнього простору початкової школи. *Педагогічні науки. Збірник. наукових праць*. 2020. № 78, т.2. С. 77-80.
7. Чайковський М.Є. Інклюзивний освітній простір як середовище соціально-педагогічної роботи з молоддю з інвалідністю. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2017. № 13. С. 76-80.

ОСОБЕННОСТИ ТРАДИЦИЙ ГОСТЕПРИИМСТВА В АРАБСКОМ МИРЕ

Алмугхид Амджад

аспирант кафедры перевода
и лингвистической подготовки иностранцев
Днепровский национальный университет
имени Олеся Гончара
г. Днепр, Украина

Аннотация: В работе рассматриваются некоторые традиции гостеприимства в странах Ближнего Востока и их особенности. В данной работе мы ставим целью описать некоторые понятия, ассоциирующиеся в русском языковом сознании с восточным гостеприимством.

Ключевые слова: понятие, традиция, значение, гостеприимство, арабский мир.

Начнем с форм приветствия.

Наиболее распространенный способ приветствия – рукопожатие. Для арабов не свойственно крепкое рукопожатие, и это может стать причиной травмы кисти другого человека из-за неожиданности прилагаемой силы. Однако оно также не должно быть вялым, так как это признак женоподобия. Арабы здороваются, протягивая правую руку. Для приветствия людей примерно одного возраста достаточно рукопожатия, но для молодого и старшего человека к рукопожатию добавляется поцелуй в лоб старшего по возрасту. Когда же мужчина приветствует женщину, рукопожатие отсутствует вовсе. Мужчина говорит слова приветствия, женщина слегка кивает в ответ, положив правую руку на грудь. Также распространены поцелуи в качестве

приветствия людей, которые являются родственниками или близкими друзьями.

Самая употребительная форма приветствия – *ассалам алейкум* – «мир вам» – с ответом *уа алейкум ассалам* – «и вам мир». В странах Ближнего Востока эти слова может произносить только мусульманин, обращаясь к мусульманину, для других людей используются другие приветственные слова.

Некоторые другие фразы приветствия:

Аглян – добро пожаловать;

Агля усагля – добро пожаловать;

Мархаба – добро пожаловать;

Салям Алейкум уа рахматуЛлахи уа баракатуху – мир вам, милость и благословение Аллаха.

Алейкум ассалам уа рахматуЛлахи уа баракатуху – и вам мир, милость и благословение Аллаха.

Сабаах альхейр – доброе утро;

Масаа альхейр – добрый вечер;

Кейф альхаль? – как поживаете? (обращаясь к мужчине);

Киф альхаль? – как поживаете (обращаясь к женщине);

Кейфкум? – как поживаете (обращаясь к группе);

Маа ассалама – До свиданья.

Большое значение для арабского гостеприимства имеет кофейная церемония. Кофе, *агве*, обычно несладкий, с добавлением кардамона. Кофе готовят из молотых зерен «бонн». Сегодня кофе готовится в турках на печи, либо с помощью электрических приборов, но в некоторых домах также используют ступки для помола кофе. Как правило, кофе подает хозяин, иногда разносчик кофе, *мугави*, или *гахавти*. Кофейная церемония имеет свои особенности. Разносчик кофе обычно несет кофейник в левой руке, а специальные небольшие чашки, вложенные друг в друга, – в правой. Слуга или хозяин дома предлагает чашку всем гостям. Он наливает немного кофе в чашку. Гости пьют кофе и возвращают чашку тому, кто подавал кофе, не ставя ее на

пол. Покачивание кофейной чашкой означает «достаточно». Разносчик кофе вернется, возьмет чашку и нальет кофе во второй раз, а затем и в третий. Если гость не хочет больше кофе, то ему следует, покачать чашкой, это будет сигналом о том, что достаточно и чашку можно забирать. Это общее правило, касающееся кофе, но на самом деле гости могут пить столько чашек, сколько захотят, или отказаться вовсе.

Чай также является предпочитаемым напитком в арабских странах. Чай разносят по кругу на подносе в маленьких стаканах, уже подслащенный, но без молока. В определенное время года подают также напитки из свежесобранных трав, такие как *марамия*(шалфей) и *шихх* (мелисса). Чайные стаканы не столь почитаемы, поэтому их можно ставить на ковер или стол, когда закончится чаепитие.

Приведенные здесь слова и факты далеко не исчерпывают своеобразия восточного гостеприимства, а лишь дают некоторое представление о нем.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

2. Густерин П. Джераш — Помпеи Востока // Азия и Африка сегодня. — 2006. — № 10.
2. Котлов Л. Н. Иордания в новейшее время. М, 1962.
3. Родионов М. А. Иорданцы // Народы и религии мира / Глав. ред. В. А. Тишков. М.: Большая Российская Энциклопедия, 1999.

ГЕНДЕРНЕ ПИТАННЯ В РЕСПУБЛІЦІ КАЗАХСТАН НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Бідняк Софія Олександрівна

студентка 2-го курсу

юридичного факультету

Ядловська Ольга Степанівна

к. іст. н.

доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Annotation. The article considers the main aspects of gender policy in the Republic of Kazakhstan. in particular. attention is paid to the main legislative initiatives, the role of the state in the introduction of gender equality. The initiatives of the intelligentsia to address the issue of gender equality are considered. It is noted that the problem of gender equality is on the way to solution in the Republic of Kazakhstan.

Key words: gender equality, gender parity, gender stereotypes, Republic of Kazakhstan

Спеціальні закони про рівні права і можливості розкривають процес переходу в країнах, регіонах від концептуального бачення змін у гендерних відносинах, яке розглядається через поліпшення становища жінок, до здійснення перетворень у розвитку обох статей як органічно пов'язаних соціумів, свідчать про наявність вироблених у суспільстві гендерних стратегій як самостійного напрямку державної політики або підходу до нього.

Гендерна ситуація і гендерні проблеми в кожній країні є найчастіше специфічними, оскільки залежать від великої кількості факторів, насамперед, культурних, традиційних, релігійних, етнічних та економічних. Гендерні

проблеми в мусульманських країнах розглядаються в розрізі патріархальних традицій і потребують відносно спеціального роз'ясненню, тобто є більш глибокими і ґрунтовними у своєму становленні, особливо в тих країнах, де іслам визнано державною релігією.

Серед держав Кавказу Закон про державні гарантії рівних прав для чоловіків і жінок прийнятий в Азербайджані. У ньому особливо підкреслено гарантійну роль держави. Разом з тим, Киргизька Республіка цілеспрямовує діяльність щодо забезпечення рівності, конкретизуючи предмет її досягнення – права, обов'язки, відповідальність і можливості, а також підкреслюючи важливість їх прояву в усіх сферах суспільного життя. Закон на рівні сучасної гендерної культури, досягнень гендерної науки регламентує дії для досягнення мети. Їх досвід засвідчує, наскільки складно, але водночас активно утверджується процес усвідомлення необхідності гендерно-правового регулювання [1].

Гендерне питання у Республіці Казахстан законодавчо почало розглядатися на початку ХХІ ст. Основним законодавчим актом у сфері гендерної політики є прийнятий у 2009 р. Закон Республіки Казахстан «Про державні гарантії рівних прав та рівних можливостей чоловіків та жінок».

На сьогодні відповідно до Стратегії «Казахстан-2050»: новий політичний курс состоявшегося государства» країною взято курс на прискорену модернізацію та індустріалізацію. З цією метою у 2014 р. Урядом затверджена Концепція соціального розвитку Республіки Казахстан до 2030 р., направлена на створення умов для підвищення якості та конкурентоздатності людського капіталу, а також досягнення високого стандарту якості життя усіх казахстанців, в якій відображено стратегічні завдання по реформуванню соціально-трудових відносин, системи охорони здоров'я, освіти та соціального захисту з окремим фокусом на соціальну підтримку материнства, дитинства та незахищених (уязвимых) груп сімей [5].

У напрямку запровадження гендерного паритету дієвим механізмом є Національна комісія у справах жінок та демографічної політики при Президенті

республіки Казахстан, яка була створена главою держави у 1995 р. Консультативно-дорадчий статус національної комісії дозволяє їй брати активну участь у формуванні правової політики держави та актуалізувати соціальні проблеми на державному рівні. Прийняті Концепція гендерної політики в республіці, Стратегія гендерної рівності на 2006-2016 рр. У цих програмних документах визначена система заходів щодо забезпечення рівних можливостей громадян, виявлені слабкі та сильні сторони, можливі шляхи їх рішення, стратегія дій [6, с. 127].

Щодо участі у політиці та бізнесі, то число жінок у представницьких органах влади – в нижній палаті парламенту Казахстану, наприклад, – сьогодні досягає 27,1%, а десять років тому цей показник не перевищував 10,4%. У місцевих представницьких органах всіх рівнів жінки складають 22,2% (у 2006 р. – 16,7%). Частка жінок на державній службі зараз досягає 56%. При цьому на політичних посадах 10% всіх державних службовців становлять жінки. У малому і середньому бізнесі частка жінок становить 50%, при цьому 44% всіх діючих суб'єктів малого і середнього бізнесу очолюють жінки [2].

У рамках реалізації гендерної політики було прийнято такі заходи. За даними Центральної виборчої комісії Республіки Казахстан збільшилась кількість регіонів, в яких частка жінок-депутатів наблизилась до 30% бар'єру. До їх числа ввійшли Костанайська (31,6%), Павлодарська (29,6%), Північно-Казахстанська (28,1%), Західно-Казахстанська (26%), Східно-Казахстанська (25,9%) та Акмолинська області (25,7%). У 2006 р. такі показники реєструвалися тільки в Костанайській області. Чисельність жінок серед усіх адміністративних державних службовців склала 55,2% (у 2005 р. – 59,2%). Також сьогодні неурядові організації відіграють велику роль у суспільно-політичному житті країни. У цілому за останні 5 років по республіці було реалізовано більш як 500 соціальних проектів у сфері гендерної політики [5].

Спільно з комісією у справах жінок і сімейно-демографічної політиці при Акімов Алмалінського району за участю міської комісії і партнерство «Coca Cola Белестері» був проведений семінар-тренінг з навчання незайнятих жінок, в

якому взяли участь більше п'ятисот безробітних жінок Алмати. Разом з тим, в вищих навчальних закладах поступово впроваджуються обов'язкові для проходження та вивчення спецкурси, а саме: «Гендерна політика» серед студентів соціально-гуманітарного факультету та тренінг для педагогів «Гендерно-чутливий педагог». До того ж, був впроваджений молодіжний захід з темою «Повернемо гармонію в сім'ю», метою якого було впровадження гендерної політики в маси. Треба зауважити, що спільно з неурядовими організаціями та волонтерами було розроблено та роздано серед 279 підприємств, в тому числі 151 навчальному закладі, 8500 буклетів і пам'яток. Організовано 59 круглих столів та тренінгів на теми «Знай свої права», «Побутове насильство» у навчальних закладах [4, с. 116]

На базі Казахського гуманітарно-юридичного інноваційного університету спільно з Національною комісією у справах жінок та сімейно-демографічної політики при Президенті Республіки Казахстан проводяться форуми та конференції республіканського та міжнародного рівнів: «Совершенствование деятельности государства и общества в области охраны материнства и детства» (2009), «Гендерная политика в Республике Казахстан: взаимодействие власти и общества» (2010) та ін. Наведені форуми стали серйозним кроком у просуванні гендерної проблематики та зацікавили дипкорпуси таких країн, як Фінляндія, Таджикистан, Румунія, Азербайджан, депутатів парламенту Республіки Казахстан, представників міжнародної організації ЮНІСЕФ [6, с. 127].

У період з 2013 по 2018 рр. жінки в Казахстані досягли гендерного паритету у співвідношенні рівня освіти (оцінюється з точки зору рівня грамотності та охоплення освітою). Також за показником «рівень доступу до медицини» (з точки зору очікуваного здорового довголіття) жінки в Казахстані знаходяться на одному рівні з чоловіками. Помітним є розрив за показником «Економічна участь» – 0,75 (показник повного паритету дорівнює 1). А показник «розширення політичних прав та можливостей» свідчить про найбільш значущий розрив із загальним показником 0,13 із врахуванням частки

жінок у політиці. Попередні гендерні дослідження вказують на невідповідність між існуючою правовою базою та дійсністю. Вони вказують на те, що патріархальному суспільству ще належить подолати гендерні стереотипи та укорінені соціальні норми. Виявляється необхідним провести культурні та суспільні зміни, щоб прищепити рівність жінок та чоловіків у політичній, економічній та соціальній сферах. Можливо, також необхідною буде більша участь жінок в політиці, щоб привести правову основу та плани у відповідність до бажаної реальності [3].

Безсумнівно, під час вирішення гендерного питання існують певні складнощі щодо розширення жіночих повноважень. На думку Мадіни Абилкасимової, віце-міністра національної економіки Казахстану, повільне розширення прав жінок відбувається через те, що жінки зайняті в галузях економіки, в яких більш низька продуктивність і більш низький рівень оплати праці. Проте, якщо говорити про оплату праці за рівну працю на рівних посадах, то у Казахстані цієї проблеми немає. Окрім того, держава забезпечує до трьох років відпустку по догляду за дитиною - при цьому за жінкою зберігається її робоче місце. До виповнення дитині одного року, жінці виплачується соціальна допомога в розмірі сорока відсотків від її заробітку, виплачуються одноразові допомоги на народження дитини, допомога по догляду за дитиною до досягнення дитиною одного року [2].

Гендерне питання в Казахстані розглядається крізь призму законодавчих ініціатив щодо захисту прав жінок, захист прав дитини, формування позитивного ставлення до сімейних цінностей, забезпечення рівного доступу до якісної середньої освіти, формування інтелектуально, фізично, духовно розвинутого та успішного громадянина. Також у Республіці Казахстан змінюється по висхідній паритетність представництва жінок в органах влади та в економічному секторі, хоча ці показники значно нижчі, ніж, наприклад, у Європі. З іншого боку, традиційне патріархальне суспільство країни з превалюючим представництвом мусульман (73-75%) досить консервативно сприймає ідеї гендерної рівності, зокрема. рівності жінок. Однак державні

ініціативи та заходи громадських організацій щодо популяризації питання гендерної рівності поступово змінюють зазначені погляди та сприяють поширенню запровадження заходів щодо гендерного паритету та подолання гендерної рівності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Жінки в політиці: міжнародний досвід для України / за заг. ред. Я. Свердлюк та С. Оксамитної. *За матеріал. міжнар. наук. семінару «Жінки в політиці: міжнародний досвід для України» (Київ, НаУКМА, 7 жовтня 2005 року)*. К. : Атака, 2006. 272 с.

2. Как в Казахстане решают вопросы гендерного равенства? *Новости ООН*. URL: <https://news.un.org/ru/audio/2017/03/1317612>

3. Когда борьба за гендерное равенство в Казахстане станет бессмысленной. Forbes. Kazakhstan. URL: https://forbes.kz/process/expertise/kogda_borba_za_gendernoe_ravenstvo_v_kazahstane_stanet_bessmyslennoy/

4. Кодар З. М. Гендерная политика в г. Алматы. *Гендерна політика міст: історія і сучасність. Вип. 4. Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції (Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Харків, 23 – 25 жовтня 2013 року): наук. зб. Х.: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2013. С. 115-117.* URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/33754134.pdf>

5. Концепция семейной и гендерной политики в Республике Казахстан до 2030 года. Федерация профсоюзов Республики Казахстан. URL: <http://fprk.kz>

6. Курманбаева Ш. А., Мукатаева А. М. Семипалатинск – колыбель зарождения гендерных идей в Казахстане. *Гендерна політика міст: історія і сучасність. Вип. 4. Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції (Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Харків, 23 – 25 жовтня 2013 року): наук. зб. Х.: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2013. С. 127-129.*

**ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕПОРТАЖУ БЕЗ ЗАКАДРОВОГО
ТЕКСТУ В СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ІНТЕРНЕТ-ЗМІ**

Білоус Роман Іванович

студент гуманітарного факультету

Національний університет «Острозька академія»

м. Острог, Україна

Анотація. У статті досліджено особливості використання відеорепортажу без закадрового тексту українськими інтернет-ЗМІ. Проаналізовано головні переваги використання цього жанру, його види, значення та особливості. Доведено, що такий репортаж має важливе значення в сучасній новинній журналістиці.

Ключові слова: репортаж; відео; інтернет-ЗМІ; репортер; телерепортаж.

Постановка проблеми. Телевізійний репортаж є одним із найпопулярніших жанрів у журналістиці. Сьогодні його сприймають як синонім наочності, оперативності, актуальності та максимальної об'єктивності, адже ці фактори дозволяють журналістам представляти аудиторії таку інформацію, яка створює в неї «ефект присутності» на місці події. Відеорепортаж усе частіше використовують для висвітлення подій, а значення універсального журналіста на ринку поступово зростає. Наразі сучасний медіаринок потребує все більшої універсальності від журналістів. В умовах економічної кризи в нашій державі, сучасні ЗМІ скорочують фінансування, але потреба в інформації росте. Дослідження теми репортажів без закадрового тексту допоможе значно скоротити витрати для редакцій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Тема телевізійного репортажу достатньо розкрита у сучасному науковому дискурсі. Окремі аспекти створення телевізійних репортажів, визначення критеріїв їх якості

викладено в публікаціях О. Білоуса, Л. Васильєвої, В. Гоян, Д. Еверетта, Н. Зверєвої, О. Князева, Н. Темех, І. Фенга, В. Цвіка, М. Шостак, О. Костюченка. Проте на інформацію про репортажі без закадрового тексту ми натрапляємо рідко, зокрема в Пола Стенлі «Телевізійний репортаж». Ґрунтовною розвідкою стала наукова робота Олексія Костюченка. У ній автор порушив проблеми сучасної телевізійної журналістики, зокрема розкрив принципи роботи телевізійного журналіста.

Мета – дослідити особливості створення телевізійних репортажів без закадрового тексту, з'ясувати їхню специфіку та особливості під час їх практичного створення у всеукраїнських інтернет-ЗМІ.

Виклад основного матеріалу. Репортаж – один із найбільш оперативних жанрів сучасної журналістики. Його широке використання дослідники пояснюють, насамперед, максимальною наближеністю до життя, здатністю передавати явища реальної дійсності. Термін «репортаж» походить від французького «reportage» й англійського «report», що означає «повідомляти».

Телерепортаж, на відміну від репортажу на радіо або в газеті, не тільки розповідає, але й показує глядачеві те, що сталося. Якщо «газетярі» й «радійники» змушені подавати інформаційну подію словами, то за журналіста-телевізійника описову функцію виконує відеоряд, «картинка» [1, с. 45]. З одного боку, це дозволяє сконцентрувати інформацію – телерепортер розповідає не що відбувалося, а про передумови та наслідки того, що відбувається тощо. З іншого боку, «телевізійники» більш залежні від події. Необхідно потрапити на місце дії до її завершення і встигнути відзняти відеоматеріал. Цей фактор істотний у вирішенні питання про те, що може з'явитися інформаційним приводом для телерепортажу.

Телерепортаж – один із жанрів, які за своєю природою найбільше наближені до об'єктивності, тому що відеокамера фіксує тільки те, що відбувається насправді [3, с. 84]. Однак у закадровому тексті репортера завжди є суб'єктивне сприйняття автором того, що відбувається, і воно нерідко виходить на перший план. Тому можна говорити про те, що класичний телерепортаж – це

все-таки жанр суб'єктивний. Тож переваги має некоментований репортаж або репортаж без закадрового тексту.

Американський дослідник Пол Стенлі вважає, що за способом подачі телерепортажі поділяють на коментовані й некоментовані. Некоментований репортаж (на телебаченні його називають «БЗ» або «безешка» – це найпростіший різновид репортажу. Він повністю позбавлений закадрового авторського тексту й використовується під час показу найважливіших суспільно-політичних або культурних подій, де глядачам усе зрозуміло без коментарів [4, с. 163]. Український дослідник Анатолій Яковець зауважив, що такий вид репортажів корисно використовувати для прямих трансляцій суспільно важливих подій [5].

У сучасній інтернет-журналістиці дещо вдосконалили цей вид репортажу та почали застосовувати репортаж без закадрового тексту для будь-яких новинних матеріалів. Це можна пояснити стрімким розвитком інтернет-журналістики, адже в сучасних реаліях дуже важливим чинником є оперативність. Ще однією причиною широкого використання репортажу без закадрового тексту є технічне забезпечення редакцій. Адже щоб записати якісну «начитку», потрібна звукоізоляційна кімната та відповідна техніка звукозапису.

Головною особливістю репортажу без закадрового тексту стала важливість кадрів та коментарів у сюжеті. Якщо журналіст не може прямим текстом розповісти про подію «за кадром», то він повинен це показати відеорядом і коментарями від учасників події. Також важливим складником для розуміння є текстовий супровід під самим сюжетом на сайті або «підводка» ведучого в студії.

Враховуючи думки науковців та сучасні тенденції журналістики, пропонуємо таке визначення сучасного репортажу без закадрового тексту: телевізійний репортаж без закадрового тексту – це відеосюжет без «начитки» про важливі події суспільного життя, а також мистецької та літературної

дійсності, матеріал із місця подій, якому характерні послідовна подача матеріалу, інформативні коментарі та відеоряд і мінімальна роль журналіста.

Якщо порівнювати класичний телевізійний репортаж і репортаж без закадрового тексту, то можна виділити низку переваг останнього для сучасної журналістики в Україні:

1. Мінімальні затрати на виготовлення інформаційного продукту. Український дослідник Олексій Костюченко розробив алгоритм, за яким створюють новинний сюжет на телебаченні. До нього входить низка важливих чинників. По-перше, на подію виїжджають як мінімум оператор та журналіст (інколи відправляють двох операторів, а то й журналістів). Після завершення зйомки команда відправляється в студію або (якщо подію потрібно дуже оперативно висвітлити) працюють на місці, щоб записати «начитку» та змонтувати відео. Для того, щоб записати закадровий текст, потрібна відповідна студія зі звукоізоляцією та спеціальне обладнання для звукозапису. Також залучають відеомонтажера, який повинен скласти все до купи [2, с. 147]. У результаті – 3 людини, а також студія звукозапису. А для створення репортажу без закадрового тексту потрібна всього одна людина, яка має вміти знімати та монтувати.

2. Оперативність виготовлення інформаційного продукту. Запис «начитки» займає час для її створення. Щоб створити закадровий текст, його спочатку потрібно написати та відправити редактору. Після затвердження його потрібно правильно начитати та відправити для монтажу. [2, с. 142] Усі ці дії не передбачені у створенні репортажу без закадрового тексту.

3. Мінімальна роль журналіста в подачі матеріалу, що максимально наближає репортаж до об'єктивного висвітлення теми. Репортаж без закадрового тексту потребує менше затрат часу й ресурсів, але вимагає більшої відповідальності та навичок від журналіста. Для створення репортажів такого типу журналіст має бути універсальним та володіти відповідними навичками: зйомка, монтаж, журналістські навички. Він сам відповідає за весь матеріал та його подачу.

Репортажі без закадрового тексту широко використовують провідні українські інтернет-ЗМІ. Для аналізу специфіки їхнього використання пропонуємо розглянути такі видання, як Радіо Свобода, Українська Правда та Gazeta.ua.

Радіо Свобода – це інтернет-видання та радіостанція, яка позиціонує себе як приватний некомерційний інформаційно-новинний засіб масової інформації; фінансується Конгресом США. Видання має мультимедійний відділ, який продукує відеоконтент. Серед цього контенту можна виділити відеорепортажі без закадрового тексту. Матеріали, які можна зарахувати до репортажів без закадрового тексту, з'являються в розділі «Відео» на сайті з частотою 1–2 на день, залежно від кількості важливих для суспільства подій в Україні. Кожен матеріал супроводжується коротким текстовим супроводом, який зазвичай пояснює суть події та допомагає глядачу зрозуміти відео.

Якщо характеризувати матеріали зі сторони тривалості сюжетів, то оптимальна тривалість відео репортажу для Радіо Свободи – 1 хвилина 25 секунд. Матеріалів із таким середнім показником тривалості на сайті 70%. Якщо подія вимагає відрядження журналіста або змістовнішої розповіді, то цей показник може збільшуватися. Наприклад, матеріал «Українські ТЕС переходять на місцеві сорти вугілля» від 31 жовтня 2017 року триває 2 хвилини 49 секунд. Варто зазначити, що такі репортажі можуть супроводжуватися невеликим стендапом, а текстовий супровід переростає у повноцінну статтю.

Важливою особливістю деяких репортажів на сайті є художнє оформлення. Відеорепортаж не тільки є відеорядом з «інтершумами» (шум із місця, де відбувалося знімання). Логіку та динаміку подачі підкреслює музика, яка є у відео.

Українська Правда – українське інтернет-видання. Основна тематика – політика, соціальні проблеми, економіка. На сайті завжди оновлюються стрічка новин, архів публікацій, блоги політиків, письменників, журналістів, спортсменів.

На сайті є відділ «Фото/відео», в якому публікують фото- та відеоматеріали. Серед них є репортажі без закадрового тексту. На матеріали такого типу на сайті натрапляємо рідко – у середньому 1 матеріал на 1,5 тижні. Це пов'язано з тим, що тут відеорепортажі без закадрового тексту мають більш розгорнутий вигляд та мають розповідний характер. Середня тривалість, відповідно, вища й має середній показник 5 хвилин. Матеріали часто супроводжуються музикою, що додає матеріалам емоційного забарвлення. У матеріалі «Як живуть люди в селі Москалі» від 9-го листопада 2017-го року помітний чіткий розповідний характер. Репортаж триває 7 хвилин. У ньому є концептуальні складники – закадрова музика та фарбування відео. У матеріалі є також коментарі місцевих жителів.

Gazeta.ua – українське суспільно-політичне інтернет-видання, засноване Володимиром Рубаном 2006-го року. Ресурс оновлюється 24 години на добу. Матеріали публікують українською та російською мовами. На сайті є архіви газети «Газета по-українськи» та журнал «Країна».

На сайті «Gazeta.ua» є розділ «Відео», в якому публікують відеоматеріали. Видання практикує використання репортажів без закадрового тексту і продукує їх із частотою 1–2 матеріали в тиждень. Середня тривалість таких матеріалів на сайті – 2 хвилини 35 секунд. Частина матеріалів зроблена тільки з інтершумами та коментарями. Журналісти також використовують музику у своїх матеріалах та кольорокорекцію. У матеріалі «Артилеристи змагаються за звання кращих в ЗСУ» основу матеріалу складають саме інтершуми, що робить відчуття присутності на події. Тривалість сюжету 1 хвилина 52 секунди. У ньому є 2 коментарі, що пояснюють суть події та передають атмосферу.

Після аналізу репортажів без закадрового тексту ми виокремили 3 основних репортажі без закадрового тексту, а саме: звичайний репортаж, репортаж із музичним супроводом та репортаж-розповідь.

Звичайний репортаж без закадрового тексту має такі ознаки: відносно низька тривалість у межах видання; відсутність музичного супроводу; перевага коментарів над картинкою; має новинний характер.

Репортаж із музичним супроводом: наявність концептуальної музики, яка підкреслює сюжет; коментарі сприймаються на рівні з картинкою; відносно низька тривалість у межах видання; має новинний та розповідний характер.

Репортаж-розповідь: переважно побудований із музичним супроводом; має розповідний характер і не ґрунтується на новині; більша тривалість порівняно з іншими видами репортажу без закадрового тексту; може мати сюжет.

Представлені видання використовують репортажі без закадрового тексту з різною частотою. Найбільш часто такий тип репортажів використовують у виданні «Радіо Свобода» (1–2 матеріали на день). На другому місці інтернет-видання «Gazeta.ua» – 1–2 матеріали на тиждень. Рідше такий тип репортажів використовує «Українська правда» – 1 матеріал на 1,5 тижні. Це частково пов'язано з тим, що «Українська Правда» менше практикує новинні репортажі, більшість із них – розповідного характеру. Такі матеріали мають більшу тривалість, тому на підготовку витрачають більше часу. «Gazeta.ua» частіше використовує репортажі з музичним супроводом, але виходять і звичайні. Репортаж розповідного характеру майже не присутній у виданні. «Радіо Свобода» частіше використовує звичайні репортажі, рідше – із музичним супроводом. Через наявність інших авторських передач на сайті, видання майже не використовує репортаж розповідного характеру.

Висновки. Із розвитком журналістики в інтернет-виданнях репортаж, який не коментують, перетворився в репортаж без закадрового тексту і почав широко використовуватися українськими інтернет-ЗМІ.

Серед репортажів без закадрового тексту виділяють звичайний репортаж, репортаж із музичним супроводом та репортаж-розповідь. Репортаж без закадрового тексту має переваги над класичним репортажем на телебаченні: менші затрати часу та ресурсів на виготовлення інформаційного продукту та

може більш об'єктивно висвітлювати певну тему. Однак такий від репортажу потребує універсальності від журналіста та навичок оперативності, відеозйомки, роботи зі звуком, відео монтажу, а також наявність креативного мислення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Дмітровський З. Є. Телевізійна журналістика : навчальний посібник. Львів : ПАІС, 2009. 224 с.
2. Костюченко О. М. Основи телевізійної журналістики: навчальний посібник. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2016. 218 с.
3. Кузнєцов Г. В. Телевізійна журналістика. Москва : Вища школа, 2002. 236 с.
4. Стенлі П. Телевізійний репортаж. Практичний посібник для професіоналів. Москва : Internews network, 2005. 253 с.
5. Яковець А. В. Телевізійна журналістика: теорія і практика : підручник. К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2007. 240 с.

КУЛЬТУРА ГОСТИНИЧНО-РЕСТОРАННОЙ СФЕРЫ КАК СОЦИОКУЛЬТУРНЫЙ ФЕНОМЕН

Бортников Евгений Геннадьевич

кандидат геолого-минералогических наук, доцент

Запорожский национальный университет

г. Запорожье, Украина

Аннотация: Осуществляется попытка концептуально-теоретического разделения понятий профессиональной, организационной и корпоративной культуры; концептуализируются основополагающие понятия, способствующие выявлению их природы; обобщаются теоретические представления отечественных и зарубежных ученых о сущности данных понятий; выделяются наиболее общие условия, формирующие специфику культуры гостинично-ресторанной сферы.

Ключевые слова: культура, корпоративная культура, профессиональная культура, организационная культура, культура гостинично-ресторанной сферы.

По мере приближения украинского бизнеса к общемировым социально-этическим ориентирам его культурные аспекты, ранее недооцененные, все чаще рассматриваются как важное «тонкое» средство, с помощью которого деловые организации могут обеспечить себе стабильность и процветание, являясь «... именно тем рычагом, который обеспечивает предприятию успех, пролонгированный во времени, а не сиюминутные достижения» [1, с. 164]. Во многом закономерный для первых лет преобразований интерес украинских предприятий к проблемам структурной реорганизации и к поиску инвестиций постепенно дополняется осознанием узости и односторонности подхода, игнорирующего субъективное начало всяких организационных инноваций. Становится очевидным, что, помимо изменения экономико-организационного

базиса, подлинное реформирование предприятий возможно только при условии овладения ими новой культурой, предполагающей формирование отличной от прежней системы ценностей, в том числе и профессиональных, корпоративных, организационных. Именно поэтому образовательные программы высшей школы, структура которых все более явно диктуется потребностями рынка труда, активно включают учебные курсы, содержащие слова «культура»: «Корпоративная культура», «Профессиональная культура», «Организационная культура» и под. [2], ведь «...успешность адаптации выпускников вузов к условиям профессиональной деятельности в значительной степени зависит от их готовности принять корпоративную культуру представителей того профессионального круга, к которому они принадлежат. Поэтому еще в студенческие годы важно целенаправленно формировать у них указанную культуру» [3, с. 16].

Исследование проблем культуры гостинично-ресторанной сферы затрагивает интересы многих научных дисциплин: культурологии, социологии, социальной психологии, исследований в области сервиса, – но ни одна из них в отдельности не способна предложить эффективные способы их целостного разрешения; разрешить системную проблему можно только в том случае, если удастся привлечь адекватный по сложности комплекс научных методов и знаний, охватывающий своими познавательными возможностями все многообразие сторон и проявлений исследуемого объекта. Из этого вытекает необходимость обращения к нескольким группам источников: в первую очередь, это работы, в которых освещаются базовые понятия: «культура», «профессиональная культура», «корпоративная культура», «организационная культура»; затем – прикладные исследования в области сервисной сферы и гостинично-ресторанного бизнеса, без обращения к которым невозможно определиться с понятиями культуры сервисной сферы, культуры гостинично-ресторанного бизнеса; и, наконец, для понимания общего контекста, – труды, в которых раскрывается процесс перехода индустриального мира в постиндустриальный. Таким образом, необходимо изучение и обобщение

соответствующих работ отечественных и зарубежных авторов по рассматриваемой тематике с целью определить сущность культуры гостинично-ресторанной сферы как социально-культурного феномена с последующим выявлением ее отраслевых особенностей.

Раскрытие сущности культуры гостинично-ресторанной сферы (в ней, как в любой другой отрасли культуры «... действуют два начала – консервативное, обращённое к прошлому и поддерживающее с ним преемственную связь, и творческое, обращённое к будущему и создающее новые ценности» [4, с. 7]) должно базироваться на определении понятия «культура». Существуют различные подходы к пониманию той стороны социальной реальности, которая стоит за понятием культуры. В последней четверти двадцатого века возникли два интересующие нас подхода к осмыслению общей природы культуры. Один из них выразился в понимании культуры как процесса творческой деятельности (А. Арнольдов, Э. Баллер, Н. Злобин, Л. Коган, В. Межуев и др), другой – как специфического способа человеческой деятельности, особой формы организации жизни человека (В. Давидович, М. Каган, Э. Маркарян, З. Файнбург, В. Трушков и др.). Общее для них заключалось в деятельностной интерпретации культуры, хотя обоснования данной интерпретации существенно различались. Сторонники второй концепции сделали предметом своего исследования вопросы, связанные с общей характеристикой культуры как универсального свойства общественной жизни людей. Ценностно-нормативные аспекты культуры представлены в работах таких ученых, как О. Дробницкий, М. Бобнева, И. Попова, А. Ручка, В. Плахов и др. В частности, среди украинских исследователей весьма популярно убеждение, что «... внедрение корпоративной культуры на отечественном предприятии требует создания индивидуальной модели, которая базировалась бы на ценностях, соответствующих национальной культуре» [5, с. 41].

Понятие «профессиональная культура» получило широкое распространение в отечественной науке 80-х гг. XX в., что было сопряжено с разработкой культурологического подхода, с позиций которого

рассматривались многие процессы и явления. Термин «профессиональная культура» подчеркивает, что культура здесь рассматривается в отношении специфического качества деятельности специалиста и раскрывает предметное содержание культуры, определяемое спецификой профессии, профессиональной деятельности и профессионального сообщества. Интерес к социальной проблематике профессионального комплекса был заложен в трудах М. Вебера, П. Сорокина, Т. Парсонса. В русле их исследований профессия проявляет себя и как вид специализированной деятельности, и как совокупность знаний, навыков, умений, и как особый вид социальной общности. В психологии личности, социальной психологии и психологии труда интерес к профессии трансформировался в исследования профессиональных интересов и профессиональной ориентации (Дж. Холланд, Дж. Гилфорд, В. Венд, Б. Ломов, Е. Климов и др.). Культурология осваивает мир профессий посредством представлений о профессиональной культуре, которая сопрягается с понятием организационной культуры (культуры организации, корпоративной культуры), используемым в теориях менеджмента. Западные исследователи давно занялись разработкой теоретических и методических основ формирования культуры организации, справедливо заметив тесную взаимосвязь особенностей культуры организации с успешностью компаний. Наибольшей популярностью пользуются работы М. Армстронга, Р. Акоффа, Т. И. Дила и А. А. Кеннеди, К. Камерона, К. Мацуситы, Г. Ховстеде, Д. Лайкера и М. Хосеуса, американских исследователей Т. Дилла и А. Кеннеди, предложивших динамичную модель организационных культур, зависящую от отраслевых особенностей.

Материалы Барселонской конференции 1989 г., посвященной проблемам развития организации на современном этапе и корпоративной культуре в частности, отражают возросший интерес исследователей к анализу методов и форм корпоративной культуры. Значительный интерес вызывают исследования М. Шульц, раскрывающие концепцию корпоративной культуры в теоретическом и практическом аспекте. Обусловленность особенностей

корпоративных культур регионом, профессией, религией, возрастным составом сотрудников и другими факторами показал голландский ученый Г. Ховстеде. Исследования корпоративной культуры представлены известными работами К. Кобьелла, Т. Питерса и Р. Уотремана, Э. Шейна и др. Чрезвычайно активны в этом направлении отечественные исследователи – рассматриваются роль и влияние позитивных корпоративных установок на структуру организации, эффективное управление и консолидация трех основных групп: предпринимателей, наемных работников и клиентов. Здесь важно отметить, что одни исследователи используют понятия корпоративной и организационной культуры как синонимичные, другие стремятся их разграничить (в том числе и в контексте гостинично-ресторанного дела) [6, с. 200–204], некоторые – соподчинить. В частности, Л. Гирняк и В. Сопига выясняя сущность этих понятий, организационную культуру рассматривают как «... более масштабную, расширенную по сравнению с корпоративной культурой, – глубоко пронизанную систему общих ценностей предприятия в сознании сотрудников» [7, с. 51]. Кроме того, почти в каждой из крупных работ, посвященных корпоративной и/или организационной культуре, делаются попытки дать ей новое определение, что, увы, еще больше запутывает и без того сложный вопрос.

Как видим, разные исследователи создают свой образ и дают свое объяснение феномена корпоративной культуры. Поэтому актуальной проблемой является сведение знаний частных наук в целостный образ, становление философского понимания сущности корпоративной культуры и форм ее проявления в обществе. Кроме этого, практиками (сотрудниками специализированных фирм, руководителями отделов по управлению персоналом, консультантами) наработан серьезный эмпирический материал, который также нуждается в осмыслении. Дифференциация исследований корпоративной культуры приводит к тому, что объектами изучения становятся и ее специфические проявления в отдельных сферах общественной жизни.

В последнее время все больше встречается работ, посвященных рассмотрению корпоративной культуры сервисной сферы. Прежде всего, это работа И. Кунде [8], в которой «корпоративная религия» показывается как последовательное описание компании с акцентом на корпоративные ценности, пришедшие на смену физическим характеристикам, при этом в данной работе дан обширный материал по организациям, занятым в сфере сервиса. Огромной популярностью пользуются также исследования Р. Байкела А. Вайнцвейга, К. Кобьелла, Ф. Котлера, Д. Боуэна, Дж. Мейкенза, Б. Марвина, Дж. Мичелли, М. Хеппелла, Д. Шоула, в которых анализируется опыт ведущих мировых корпораций, достигших успеха в сфере сервиса. Отдельные аспекты проблемы нашли отражение и в отечественных исследованиях: вопросы организации обслуживания в гостиничном предприятии, основные понятия культуры и качества обслуживания (М. Бойко, Л. Гопкало, О. Головкин, Н. Кампов, С. Махлинец, Г. Симочко и др.); современные аспекты управления качеством в гостинично-ресторанных комплексах (И. Андренко, Л. Гирняк, О. Давыдова, О. Кравец, Р. Ладыженская, И. Писаревский и др.); проблемы культуры в гостинично-ресторанном хозяйстве (И. Вerezомская, Л. Полевая, П. Пуцентейло и др.).

Тем не менее, несмотря на накопленный значительный объем эмпирических исследований и теоретическое осмысление различных прикладных аспектов в области корпоративной культуры, в отечественной и зарубежной социально-философской литературе существуют значительные трудности в серьезной социально-философской рефлексии по поводу феномена корпоративной культуры: недостаточно прослежена взаимосвязь его структурных элементов, не выявленными остаются отраслевые особенности корпоративных культур, в частности и культуры гостинично-ресторанного бизнеса. Общий анализ литературных источников по указанным направлениям позволяет выделить несколько проблем, требующих решения. Прежде всего, необходимо осуществить концептуально-теоретическое разделение понятий профессиональной, организационной и корпоративной культуры;

концептуализировать основополагающие понятия, способствующие выявлению их природы, обобщить теоретические представления отечественных и зарубежных ученых о сущности данных понятий; раскрыть сущностные характеристики структурных компонентов и суть их функционирования в данной системе; определить отраслевые особенности сферы услуг как факторы, формирующие специфику сервисной культуры; рассмотреть «сервисные» ценности как фундамент формирования специфической культуры сервиса; исследовать приоритетность отдельных ценностей в организациях, предоставляющих различные виды услуг; а также выделить наиболее общие условия, формирующие специфику культуры гостинично-ресторанной сферы.

Таким образом, при становлении и развитии той или иной профессиональной деятельности люди, ее практикующие, создают свою собственную культуру, которая включает определенный набор ценностных установок, а также специфические для данной профессии лексикон, номенклатуру, поведенческие установки и др. Эти установки и ориентации связаны с той функцией, которую приобретает данная профессия как свое предназначение, как свою роль в обществе. Осознание этого факта стимулировало ревитализацию культуросцентрированного подхода к социально-экономическим явлениям, прежде всего в системе образования. Благодаря этому преподаватель в компетентностноориентированной украинской высшей школе перестаёт соревноваться с мультимедийными средствами обучения, а становится полноценным субъектом образовательного процесса: расставляет приоритеты будущих специалистов таким образом, чтобы они были настоящими специалистами; передаёт особые ощущения, возникающие при выполнении им своих профессиональных обязанностей; «заражает» профессионализмом, даёт ощущение «шарма» профессии. Ведь очевидно, что бизнес и государство нуждаются именно в таких специалистах: обладающих культурой своей профессии и гордящихся ей. Культуроориентированный подход также позволяет самим специалистам чувствовать себя более свободными на рынке труда. Для человека, разобравшегося в

концентрированном опыте всего человечества, проще и легче разбираться в своей профессии. Он ощущает свою включенность в более крупные социальные процессы и может их анализировать. Он совершенствует компетенции и развивает свою профессию. Ему, безусловно, легче браться за новое дело, потому что оно не такое уж новое – база у него заложена для любых дел. Всё это и предоставляет ему гарантии занятости, которые не могут предоставить лучшие компании.

ЛИТЕРАТУРА

1. Гринько Т. В., Крупський О. П. Роль організаційної культури у стратегічному розвитку підприємств туризму та гостинності. Корпоративне управління: процеси, стратегії, технології. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2015. С. 142–167.
2. Бородай А. Б., Левченко Ю. В. Культура гостинності: навчальні завдання та методичні рекомендації для практичних занять і самостійної роботи студентів напряму підготовки 6.140101 «Готельно-ресторанна справа» ПУЕТ. Полтава: ПУЕТ, 2017. 31 с.; Русавська В. А. Гостинність в українській традиційній культурі: навчальн. посібник для студ. ВНЗ. К.: Ліра-К, 2014. 280 с.
3. Бугаєвська Ю. В. Поняття корпоративної культури: її суть і структура. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи: збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*. 2011. Вип. 36. С. 12–17.
4. Ерасов Б. С. Социальная культурология. М.: Аспект Пресс, 1996. 590 с.
5. Батичко Г. І. Кудлай В. О. Формування корпоративної культури як чинник підвищення ефективності діяльності ПАТ «МК «Азовсталь»». *Інтелект XXI*. 2013. №1–2. С. 29–41.
6. Крупський О. П. Організаційна культура туристичного підприємства як індикатор його інноваційного потенціалу. *БізнесІнформ*. 2014. № 9. С. 200–204.

7. Гірняк Л. І., Сопіга В. Б. Формування культури та якості обслуговування у готельно-ресторанних підприємствах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 21. Ч. 1. С. 50–54.

8. Кунде И. Корпоративная религия. Создание сильной компании с яркой индивидуальностью и корпоративной душой. СПб.: Стокгольмская школа экономики, 2002. 270 с.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИНИКНЕННЯ ДИТЯЧИХ ВІКОВИХ КРИЗ

Бугайова Наталія Миколаївна

к. психол. н., доц.

Лещенко Вікторія Ігорівна

здобувач вищої освіти

Східноукраїнський національний університет

імені Володимира Даля

Анотація: надано визначення поняттю «вікові кризи»; проаналізовано особливості виникнення криз; надано основні характеристики кризових періодів; визначено сутність кризи для розвитку особистості дитини; розглянуто основні критерії кожного психологічного віку; надано психологічну характеристику новоутворенням як суттєвому змісту розвитку особистості.

Ключові слова: вікові кризи, виховання, дитина, новоутворення, особистість, періодизація, рефлексія, соціальна ситуація розвитку, спілкування, суспільство.

Термін «криза» багатозначний. У різних психологічних теоріях він використовується по-різному й пов'язується з різними явищами психічного життя людини. За велику кількість десятиліть було проведено багато теоретичних та експериментальних досліджень із проблеми вивчення вікових криз, але можна спостерігати розбіжності в наукових концепціях у визначенні поняття «криза» та поведінкових реакцій в конкретному періоді. Немає чіткої відповіді, що криза - це норма або відхилення розвитку, а поведінка, яка супроводжує кризу – це прикрий прояв або внутрішньо притаманна ознака. Хтось розглядає кризові періоди як закономірний факт, з яким протягом життя зіштовхується кожна особистість, хтось – як помилки у вихованні.

Вікові кризи – це перехідні етапи від одного вікового періоду до іншого, завершення певних стадій розвитку особистості, які характеризуються психологічними змінами та іноді важко переживаються людиною. Можна сказати, що чинниками виникнення криз можуть бути внутрішньо особистісні конфлікти; неможливість усвідомити зміст та мету життя; неспроможність визначити шляхи подолання перешкод, які зустрічаються в умовах, що змінюються, досягти певних результатів діяльності; недостатньо сформований рівень особистісної зрілості; відсутність здатності до рефлексії; недостатнє засвоєння та опанування норм та вимог суспільства на певному віковому етапі.

У психологічній науці проблема виникнення дитячих криз тривалий час визначалась поряд з проблемами розвитку і періодизації дитинства. На думку В. С. Мухіної, Л. А. Венгера психічний розвиток дітей відбувається нерівномірно. У ньому спостерігаються періоди повільних, поступових змін, коли дитина протягом тривалого часу зберігає ті самі основні риси психічного вигляду, і періоди набагато більш різких, стрибкоподібних змін, пов'язаних з відмиранням, зникненням старих і появою нових психічних рис, що часом роблять дитину буквально невпізнаною для оточуючих. Ці стрибкоподібні переходи вони називають кризами розвитку [2].

За Л. С. Виготським, вони виникають на стику двох віків і знаменують собою завершення попереднього вікового періоду і початок наступного. Джерелом виникнення кризи виступає протиріччя між зростаючими фізичними і психічними можливостями дитини і раніше сформованими формами її взаємин з оточуючими людьми і видами (способами) діяльності [4].

Можна визначити основні характеристики кризових періодів (за Л. С. Виготським):

- 1) існування значних змін у нетривалі інтервали часу;
- 2) нечіткість границь кризи, тобто складно визначити мить її початку і закінчення. Криза виникає непомітно, її початок важко діагностувати;

3) як правило, у середині кризового періоду спостерігається її кульмінація, наявність цієї кульмінаційної крапки відрізняє критичний період від інших;

4) конфлікти з оточуючими з боку внутрішнього життя – хворобливі і болісні переживання, важковихованість дитини, випадання її із системи педагогічного впливу, падіння шкільної успішності, інтересу до занять;

5) присутність нищення в розвитку, тобто «на перший план висуваються процеси відмирання і згортання, розпаду і розкладання того, що утворилося на попередній стадії» [1].

Першою в науковій літературі була описана криза статевого дозрівання. Пізніше була відкрита криза трьох років. Ще пізніше була вивчена криза семи років. Поряд з ними виділяють кризу новонародженості і кризу одного року. Таким чином, дитина від моменту народження і до періоду юнацтва переживає п'ять кризових періодів.

Аналізуючи дослідження В. В. Давидова, можна виділити дві сторони кризи, які необхідно враховувати, розкриваючи її психологічний зміст і значення для наступного розвитку дитини. Перша з них – руйнівна сторона кризи. Дитячий розвиток містить у собі процеси згортання і відмирання. Виникнення нового неодмінно означає відмирання старого. Процеси відмирання старого сконцентровані переважно в кризових віках. Але негативна сторона кризи – це зворотна, тіньова сторона позитивної, конструктивної сторони [6].

Самий суттєвий зміст розвитку в критичні віки полягає у виникненні новоутворень, які, як показують наукові дослідження (К. М. Поліванова, М. Г. Єлагіна, Т. В. Драгунова), у вищому ступеню своєрідні і специфічні. Їх головна відмінність від новоутворень стабільних віків у тому, що вони носять перехідний характер. Це означає, що в подальшому вони не зберігаються у тому вигляді, в якому виникають в критичний період, і не входять в якості необхідного складового в інтегральну структуру майбутньої особистості. Вони відмирають, ніби поглинаючись новоутвореннями наступного, стабільного,

віку, включаючись до їх складу як підлегла інстанція, що не має самостійного існування, розчиняючись і трансформуючись в них настільки, що без спеціального і глибокого аналізу часто неможливо відкрити наявність цього трансформованого утворення критичного періоду в здобутках подальшого стабільного віку [5].

Розвиваючи ідеї Л. С. Виготського, інший науковець, Д. Б. Ельконін, запропонував розглядати кожен психологічний вік на основі наступних критеріїв:

1. Соціальна ситуація розвитку. Ця система відносин, у яку дитина вступає в суспільстві. Це те, як вона орієнтується в системі суспільних відносин, в які галузі громадського життя вона входить.

2. Основний, чи провідний, тип діяльності дитини в цей період. При цьому необхідно розглядати не тільки вид діяльності, але і структуру діяльності у відповідному віці й аналізувати, чому саме цей тип діяльності провідний.

3. Основні новоутворення розвитку. Важливо показати, як нові досягнення в розвитку переростають соціальну ситуацію і ведуть до її «вибуху» – кризи.

4. Кризи – переломні крапки на кривій дитячого розвитку, що відокремлюють один вік від іншого. Розкрити психологічну сутність кризи означає зрозуміти внутрішню динаміку розвитку в цей період [1, 6].

Завдяки теоретичному аналізу можна зробити висновок, що у відмінності від теорії Л. С. Виготського і його однодумців О. М. Леонтьєв розрізняє поняття «критичний період» і «криза». Якщо критичний період – невідхильний перехід з однієї стадії психічного розвитку на іншу, то криза може не бути, якщо психічний розвиток дитини відбувається не стихійно, а є розумно керованим процесом – керованим вихованням [1, 3]. Ця «безкризовість» розвитку отримала підтвердження в роботах М. І. Лісіної, що досліджувала генезіс спілкування дитини і дорослого. Віковий перехід розуміється як окремий випадок діалектичної взаємодії форми і змісту спілкування дитини і

дорослого. В процесі розвитку дитини настає момент, коли зміст «переростає» старі форми спілкування і виникає нова форма спілкування [5].

Величезне місце в психології вікових криз займають роботи Л. І. Божович. У цілому її позиція продовжує лінію Л. С. Виготського в розробці питань, пов'язаних з поняттям «переживання» і на прикладі кризи семи років було продемонстровано, що відстрочка переходу в нові умови життя приводить до явищ, що були зрозумілі як свідчення кризи розвитку. Можна сказати, що це дуже важлива для вітчизняної психології дослідницька позиція. Особливу значимість ці ідеї здобувають у зв'язку з тим, що Л. І. Божович виражала та експериментально підтверджувала пануючу у 50-70-і роки тезу про психологічний зміст критичних віків. Кризи визначалися не нормою, а патологією розвитку. При грамотному, цілеспрямованому керуванні процесом виховання критичних явищ у розвитку вдавалося уникнути. Зміст же переходу з одного вікового періоду в іншій переводився з психологічної площини в педагогічну. Криза переставала бути явищем психологічної реальності, а була наслідком неправильного виховання [1; 2].

Отже, проаналізувавши теоретичні засади проблеми виникнення та перебігу вікових дитячих криз, можна зробити висновок, що єдиної точки зору на це питання не існує. Вікові кризи – це неминуче явище але виникати та проходити вони можуть неоднаково. Інколи – непомітно та без емоційних витрат, а інколи – дуже гостро та болісно. Особливості протікання кризи залежать не тільки від особистісних особливостей дитини, а й від умов її життя та соціалізації, комфортного психологічного мікроклімату в родині та сприйняття виховного впливу дитиною з боку батьків та соціального середовища.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Крайг Г. Психология развития / Г. Крайг. – СПб. : Питер, 2003. – 748 с.
2. Дошкільна педагогічна психологія / за ред. проф. Д. Ф. Ніколаєнка. – К. : Вища школа, 2017. – 184 с.
3. Гурковська Т. Дитина до трьох : психологічний портрет з рекомендаціями / Т. Л. Гурковська // Дошк. виховання. – 2017. - №4. – С. 11-15.
4. Люблінська Г. О. Дитяча психологія / Г. О. Люблінська. – К. : Вища школа, 1974. – 356 с.
5. Кулагина И. Ю. Возрастная психология : полный жизненный цикл развития человека / И. Ю. Кулагина, В. М. Колюцкий. – М., 2018. – 292 с.
6. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія : навч. посіб. / Т. В. Дуткевич. – К. : Центр учб. л-ри, 2012. – 424 с.

A PUBLIC HEALTH ANALYSIS OF TOXIC AIR POLLUTION FROM THE OIL AND GAS INDUSTRY

Василів Наталія Юріївна

асистент

кафедри технологій захисту

навколишнього середовища та охорони праці

Івано-Франківський національний технічний

університет нафти і газу

м. Івано-Франківськ, Україна

This publication focused on toxic air pollution sources in the oil and gas industry, bases on toxic air emissions from stationar sources of the oil and gas industry: oil and natural gas production and natural gas processing, transmission, and storage, including major sources like large compressor stations and gas processing plants, and dispersed sources like wells.

Keywords: volatile organic compounds (VOCs), toxic hazardous air pollutants (HAPs), maximum allowable concentration in the air (MAC), oil and gas production, dispersion of pollutants.

Toxic Emissions Sources in the Oil and Gas Industry. Raw natural gas (i.e., gas as it is produced from underground formations, before significant processing is done) usually contains significant amounts of volatile organic compounds (VOCs) and toxic hazardous air pollutants (HAPs), though gas varies in composition from source to source. The HAPs in raw gas include hexane, benzene, and other aromatic chemicals; poisonous gases like hydrogen sulfide can also be present. These pollutants are also emitted from crude oil production operations. This work indicates that emissions from oil and gas operations are resulting in concentrations of toxic

HAPs that could harm the health of people living and working in and near oil and gas production areas [1, p.9].

While natural gas processing plants separate much of the toxic components from raw natural gas, some of those pollutants remain in the gas even after processing. As such, emissions from facilities further downstream in the natural gas supply chain, like transmission compressor stations and local distribution equipment, still include some toxic pollutants. There are four segments of the oil and gas industry, and hazardous toxic air pollutants are emitted from each one, though in varying amounts:

- *Oil and Gas Production:* The oil and gas production segment includes many diverse activities, such as production of hydrocarbons from underground geologic formations; separation of natural gas, oil, and, water; and collection of gas from multiple wells through natural gas gathering pipeline and compressor systems. These activities in turn involve processes such as well drilling, hydraulic fracturing or other well stimulation, and well workovers; and they require equipment such as tanks, piping, valves, meters, separators, dehydrators, pipelines, and gathering compressors.

- *Natural Gas Processing:* Gas processing plants separate raw natural gas into natural gas liquids and processed natural gas that meets specifications for transport in high-pressure pipelines and consumption in furnaces and power plants. Natural gas liquids are hydrocarbons such as propane, butane, etc., which are valuable products of gas processing. The processing removes most of the toxic components from the gas, but some toxics still remain.

- *Transmission and Storage:* Natural gas transmission pipelines carry gas from production regions to markets. This segment also includes facilities where gas is stored, either underground or in tanks. Compressor stations along pipelines maintain pressure and provide the energy to move the gas.

- *Natural Gas Distribution:* Finally, natural gas is delivered to customers (residential, commercial, and light industrial) via low-pressure underground distribution pipelines.

While implementing eco-engineering experiments, the main focus is on the determining of the concentration of toxic substances, which are released into the atmosphere by factories and plants. In terms of the behavior of smoke clouds five main forms of smoke plume can be identified [2, p.23]. *Wavelike shape*, which is characterized by a large opening angle and a significant degree of turbulence. The contacting of the smoke clouds with the ground and also the point of maximum concentration of toxic substances at the breathing level are much closer to the smokestack. *Conical shape* has a cone in the horizontal axis. The jet contacts the ground at a greater distance than in the first case. *Spray (Fanlike)* form gives quite a little dispersion in the vertical direction and dispersion of toxic components occurring in a horizontal direction. Touching the earth does not occur, or occurs very far from the pipe. *Upraised form* is characterized by huge concentration at the upper boundary of the inversion layer. Harmful substances are directed to the upper layers of atmosphere and practically do not penetrate into the earth's surface. *Smoking form* is the most dangerous for low chimneys. This form corresponds to the spread of smoke clouds near the earth's surface. A smoke cloud is located near the chimney. The behavior of the smoke cloud is entirely dependent on the state of the atmosphere, which is characterized by the following factors: temperature, pressure, humidity, wind speed. Therefore, the smoke flow can change its shape according to the changes of factors mentioned above. The modern method of calculation of air pollution with toxic substances from a single source allows to determine the maximum value of the near-surface concentration and distance, where it is observed from the source of contamination. The highest concentration of toxic substances at the near-surface layer of the atmosphere should not exceed its maximum allowable concentration in the air (MAC):

$$C_{(\max)} \leq MAC, \quad (1)$$

The calculation method of the pollutants' dispersion is carried out under conditions, when the wind speed reaches dangerous values. *Dangerous wind speed* is the speed when the concentration of harmful substances at the breathing level reaches its maximum value for a given atmosphere's condition. The value of the *maximum*

surface concentration mg/m^3 , of harmful substances during the emission of hot air-gas mixture from a single source with a circular cross section under the unfavorable meteorological conditions at a distance X_M is defined by the following equation:

$$C_{(\max)} = \frac{AMFmn\eta}{h^2 \sqrt[3]{V_g \Delta T}}, \quad (2)$$

where A – coefficient that depends on the thermally stratified atmosphere ;

M – massive release of toxic substances – total amount of harmful substances into the atmosphere, g/sec;

η – dimensionless coefficient, which includes the effect of the terrain;

F – dimensionless coefficient that takes into account the sedimentation rate of toxic substances in the atmosphere;

h – geometric tube's height, m;

V_g – volume of gas flowrate, that is released from the source, m^3/sec ;

ΔT – difference between the temperature of the emitted gas and the average temperature of the air (which refers to the average temperature of the warmest month of the year) , $^{\circ}\text{C}$;

m , n – dimensionless coefficients that take into account the output of gas mixture from the mouth of the emission source.

The volume flow rate of gas V_g m^3/s , is calculated by the means of the use of values – speed of exit of gases from a pipe and D_0 – diameter of chimney:

$$V_g = \frac{\pi D_0^2}{4} \omega_o, \quad (3)$$

The coefficients m and n are defined according to the following parameters:

$$V_M = 0,65 \sqrt[3]{\frac{V_g \Delta T}{h}}, \quad (4)$$

$$f = \frac{10^3 \omega_o^2 D_0}{h^2 \Delta T}, \quad (5)$$

$$m = \frac{1}{0,67 + 0,1\sqrt{f} + 0,34\sqrt[3]{f}}, \text{ if } f < 100, \quad (6)$$

$$m = \frac{1,47}{\sqrt[3]{f}}, \text{ if } f \geq 100, \quad (7)$$

where V_M, f – factors that depend on the velocity of the exhaust gas.

The factor n is determined to the parameter V_M :

$$n = 1, \text{ if } V_m \geq 2, \quad (8)$$

$$n = 0,532V_M^2 - 2,13V_M + 3,13, \text{ if } 0,5 \leq V_m < 2, \quad (9)$$

$$n = 0,44V_M, \text{ if } V_m < 0,5. \quad (10)$$

Volumetric gas flowrate V_g is calculated by using the values ω_0 – exit velocity of the gas out of the pipe's mouth and D_0 – the diameter of the mouth of the chimney. The maximum concentration of harmful substances at the near-surface space under the unfavorable meteorological conditions located on the axis of the plume emission (on average wind direction for the examined period of time) at a distance, which is defined by the formula:

$$X_M = \frac{5-F}{4} \varphi h, \quad (11)$$

where φ – dimensionless value that is determined by the formula:

$$\varphi = 2,48(1 + 0,28\sqrt[3]{f}), \text{ if } V_m \leq 0,5, \quad (12)$$

$$\varphi = 4,95V_M(1 + 0,28\sqrt[3]{f}), \text{ if } 0,5 < V_m \leq 2 \quad (13)$$

$$\varphi = 7\sqrt{V_M}(1 + 0,28\sqrt[3]{f}), \text{ if } V_m > 2. \quad (14)$$

The following formula is used for the determination of the concentration of harmful substances at any distance X from the emission source:

$$C = S_1 C_{\max}, \quad (15)$$

where S_1 – dimensionless coefficient that is determined in accordance to the ratio (X/X_m) :

$$S_1 = \frac{1.13}{0.13\left(\frac{x}{x_m}\right)^2 + 1}, \text{ if } 1 < X/X_m < 8, \quad (16)$$

$$S_1 = 3\left(\frac{x}{x_m}\right)^4 - 8\left(\frac{x}{x_m}\right)^3 + 6\left(\frac{x}{x_m}\right)^2, \text{ if } X/X_m \leq 1, \quad (17)$$

Thus, after determining of the toxic substances concentration in the breathing level it is necessary to compare the obtained value with the value of the maximum allowable concentration (MAC) for this substance. If the obtained value exceeds the

MAC it is necessary to develop measures for the reducing of the maximum near-surface concentration. One of the effective methods is to establish treatment facilities. Also, this method can be applied for the computation of the minimum height of the chimney at the industrial enterprise.

REFERENCES

- 1 http://www.catf.us/wp-content/uploads/2016/06/CATF_Pub_FossilFumes.pdf
2. Kryvenko G. Life Safety. Practical works / G. Kryvenko, G. Kryvenko, G. Lialiuk-Viter, N. Drevytska, E. Skyba. – Ivano-Frankivsk: IFNTUOG, 2017. – 42 p.

ШАХОВІ ФІГУРИ ЙОЗЕФА ХАРТВІГА. ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ І ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМОУТВОРЕННЯ

Вергунова Наталія Сергіївна

канд. мист., доцент

Степаненко Єлизавета Сергіївна

Парцевська Анастасія Олександрівна

Метьолкіна Тетяна Сергіївна

Мішустіна Вероніка Олександрівна

Студенти

Харківський національний університет

міського господарства імені О.М. Бекетова

м. Харків, Україна

Анотація: У статті представлена історія створення шахових фігур видного представника школи Баухаус Йозефа Хартвіг. Розглянуто характерні особливості формоутворення і кольорово-фактурного рішення цих фігур, виявлено їх функціональне призначення за допомогою смислової інтерпретації об'ємно-просторових структур.

Ключові слова: Баухаус, шахові фігури, дизайн, формоутворення, кольорово-фактурне рішення.

У квітні 1919 році В. Гропіус був призначений директором нової дизайнерської школи під назвою Баухаус (Bauhaus), і цього ж року був опублікований маніфест цього навчального закладу. Керівник Баухауса прагнув реформувати теорію освіти і таким чином об'єднати різні види художньої творчості. Для В. Гропіуса творення, або «вироблення», було важливим завданням, що носило соціальний, інтелектуальний і символічний характер, і цей настрій також підтримували викладачі Баухауса. Програма навчання

включала в себе річний підготовчий курс, під час проходження якого студенти вивчали основні принципи теорії дизайну і кольору. По завершенні цього курсу вони зараховувалися в майстерні, розташовані в двох будівлях, і навчалися принаймні одному ремеслу. Сама шкільна будівля з її виключно раціональними конструкціями заводського виготовлення було символом переходу в школу від ремесел до індустріального функціоналізму. Запропонований Баухаусом функціональний метод мав сильний вплив на промислову естетику і заклав філософську основу модернізму. Крім того Баухаус вплинув і на методи викладання дизайну.

Йозеф Хартвіг (Josef Hartwig) викладав скульптуру в Баухаузі. Найбільш відомим є його проект шахової партії 1923 року. Народився Йозеф Хартвіг 19 березня 1880 року в Мюнхені. Починаючи з 13 років, він служив учнем в майстерні каменяра Саймона Корна (Simon Korn) і вже в 1897-му, коли йому було 17 років, оформляв під керівництвом Августа Енделля (Ernst Moritz August Endell) інтер'єри в Мюнхені. Далі він стажувався в майстерні Бальтазара Шмідта (Balthasar Schmidt), а з 1904 по 1917 працював муляром в Берліні, виготовляючи надгробки. Й.Хартвіг працював в майстерні скульптури з каменю та дерева в Staatliches Bauhaus в Веймарі з 1921 по 1925 рік. В цей час він співпрацював з Оскаром Шлеммером (Oskar Schlemmer) над дизайном інтер'єру будівлі Баухауза. Після закриття Баухауза у Веймарі Йозеф Хартвіг перейшов в школу мистецтв у Франкфурті і викладав там скульптуру до 1945 року. Працював майстром у реставраційній майстерні Муніципальної галереї скульптур (Städtische Skulpturengalerie) у Франкфурті-на-Майні до своєї смерті в 1956 році.

Йозеф Хартвіг, створюючи проект шахів керувався тим, що нові шахи повинні були бути чимось новим, витонченим, максимально комфортним у використанні. Варто було б взяти до уваги і основний формоутворювальний принцип Баухауса – вся форма складається з простих геометричних фігур. Згідно деяким дослідженням, під час пошуку досконалої форми і змісту своїх шахових фігур Й. Хартвіг спробував принаймні 16 варіантів.

Громадськість різко поставилася до появи подібного формоутворення шахових фігур. Етикетку, рекламний буклет і плакати для нових шахів розробив колега Й. Хартвіга, Йост Шмідт (Joost Schmidt), втіливши в життя те, що сам він називав «Реальністю Баухауса» і звільнивши шахи від «мутного хаосу, що спіткало стандартний набір. Симетрія, незграбність, абстракція, різкість – нові фігури Хартвіга» [000]. Для створення 32 фігур шахового набору Хартвіг перетворив класичні округлі абрисы шахових фігур в прямі і лаконічні, висловивши смислове призначення їх об'ємно-просторових структур, щоб вони відповідали одній лише кінцевій функції. Їх акуратні лінії, хрести, квадрати і кола показують ігрові рухи кожної окремої фігури. На відміну від класичних, на круглій підставці, всі шахи Хартвіга на квадратній підставці. Наприклад, Пішаки і Тури представлені кубами (пішаки – маленькі, інші фігури більше), кубічна фігурка Короля завершена невеликим кубиком. Слон є Х-подібною фігурою, яка символізує його рух по діагоналі, в той час як безмежні можливості пересування Королеви абстрактно зроблені у формі простої сфери, поставленої, на підставу в формі куба. Фігурка Коня зроблена складовою – Й. Хартвіг знайшов легке, але при цьому дуже винахідливе і оригінальне рішення, коли куб з двома заглибленнями склеюються з двох Г-образних половин; виставлений на будь-яку з чотирьох своїх сторін, він всюди виглядає як куточок.

Взявши за основу шахи Йозефа Хартвіга (Рис. 1), в рамках курсового проектування кафедри «Дизайну та образотворчого мистецтва» Харківського національного університету міського господарства ім. О.М. Бекетова по темі: «Набір Шахів» Формоутворення виробів «лінією», «площиною», «обсягом» (керівник доц. Вергунова Н.С.), було запропоновано набір шахів з принципом зображення способу пересування шахових фігур на вершці (Рис. 2-3).

Рис.1. Шахи Йозефа Хартвіга. 1923 р.

Ознайомившись з правилами гри, було вирішено розмістити жолобки і прутики у верхній частині фігури. За основу взято циліндр і чотирикутну призму, жолобки фрезерувані на кожній фігурі по-різному, також в них вкладаються прутики.

Рис.2. Степаненко Є. Курсовий проект набору шахів «BL&WH», 2020 р.

Рис.3. Парцевська А. Курсовий проект набору шахів «ЖНА», 2020 р.

У Короля і Королеви висота і жалобки вирізані ідентично, у формі сніжинки. Прутики у Королеви займають весь простір отворів, так як за правилами гри вона пересувається на будь-яку кількість клітин на всі боки. У Короля прутики займають лише половину простору, бо він пересувається лише на одну клітку на всі боки. Слон, Тура, Кінь – однакового середнього розміру. У Слона на верхівці хрестоподібні жолобки, прутики вкладені по всій довжині, у Тури – жолобки вирізані у формі квадрата, прутики вкладені також за формою квадрата не виходячи за межі фігури. Кінь же, ходить по формі літери «Г» і саме такий виріз у нього на верхній частині фігури. Пішаки є найнижчими фігурами і виглядають вони як прості циліндри або чотирьокутні призми, без будь-якої верхівки. Вони виконані з деревини сосни, покриті лаком, а темні фігури шахової дошки також покриті морилкою темних порід дерев. Прутики же відрізняються від кольору фігур, у темних – прутики світлі, а у світлих фігур, прутики в верхній частині – темні. Гра відбувається на класичній шахівниці 430х430 мм з розміром клітини 45х45мм.

Висновки. Формоутворення шахових фігур Йозефа Хартвіг відрізняється стриманістю і лаконічністю, зберігаючи при цьому ясний функціональний зміст. Для свого часу це було певною мірою революційне рішення, не до кінця зрозуміле і не відразу прийняте споживачем. Сьогодні шахові фігури Й. Хартвіг

є дизайн-іконою і об'єктом тимчасової експозиції Музею сучасного мистецтва в Нью-Йорці (США). Незважаючи на відсутність декоративних елементів в цих фігурах і їх відмінне від класичних уявлень формоутворення, все ж вони інтуїтивно зрозумілі і візуально гармонійні в пропорціях і співвідношенні складових елементів. Шахові фігури Й. Хартвіга надихають і сьогодні, сприяючи виникненню нових ідей і проектних рішень цієї древньої логічної гри.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біографія Йозефа Хартвіга. URL:
https://de.wikipedia.org/wiki/Josef_Hartwig
2. Дизайн. Иллюстрированный словарь-справочник. Архитектура-С (Москва), 2004
3. Искусство формы. Мой форкурс в Баухаузе и других школах. Иттен Иоханнес, 1913 URL:
https://monoskop.org/images/5/52/Itten_Iokhannes_Iskusstvo_formy.pdf
4. Энциклопедия дизайна. Концепции.Материалы.стили. Шарлотти Питер Фиелл, 2008
5. Дизайн. Иллюстрированный словарь-справочник. Архитектура-С (Москва), 2004
6. Искусство формы. Мой форкурс в Баухаузе и других школах. Иттен Иоханнес, 1913 URL:
https://monoskop.org/images/5/52/Itten_Iokhannes_Iskusstvo_formy.pdf
7. https://monoskop.org/images/5/52/Itten_Iokhannes_Iskusstvo_formy.pdf
8. Энциклопедия дизайна. Концепции.Материалы.стили. Шарлотти Питер Фиелл, 2008
9. Дизайн. Иллюстрированный словарь-справочник. Архитектура-С (Москва), 2004

УДК: 61;616-9

**НОВЫЕ ЗНАНИЯ О ВСЕЛЕННОЙ И ЧЕЛОВЕКЕ
ПРОИСХОЖДЕНИЕ, ПРИРОДА, СОСТАВ И ФУНКЦИИ БОЖЬИХ И
ДЬЯВОЛЬСКИХ СПЕЦИАЛЬНЫХ ПОДВИЖНЫХ ПЛАЗМЕННЫХ
СИСТЕМ, В ТОМ ЧИСЛЕ, СМАРТ**

Видавская Анна Георгиевна

к.мед.н., доцент

Одесский Национальный медицинский Университет,

Лапшин Владислав Алексеевич

к.х.н.,

академик Одесской региональной Академии Наук (ОРАН)

Одесская региональная Академия Наук

Видавская Анна Олеговна,

ведущий специалист

Одесская региональная Академия Наук

город Одесса, Украина

Аннотация: В процессе поиска, изучения элементов Божьих иммунных систем обнаружены Божьи и дьявольские специальные подвижные плазменные системы. В настоящей статье приводятся результаты исследования их происхождения, природы, состава и функций.

Ключевые слова: Божьи и дьявольские специальные подвижные плазменные системы (СППС).

В связи с продолжающейся на Земле операции Вселенской ДБС (дьявольщины, бесовщины, сатанизма...) под названием «коронавирус», мы продолжаем наши наземные космические исследования, направленные на поиск, обнаружение, изучение и ликвидацию источников, родителей и создателей вирусов, инфекций, информационных инфекций (ИНФИНФ),

специфических информационных инфекций (СПИИНФ), вредоносителей, патогенных микроорганизмов, ингибиторов, разобщителей... - первоисточников и возбудителей заболеваний и смерти.

Вышеуказанное актуальное направление нашей научной работы появилась не случайно, а благодаря:

— нашему многолетнему сотрудничеству с Высшими представителями Высшего Духовного Разума [1, с. 1-82];

— разработанными и созданными нами космическим информационным технологиям и, в том числе, методам отбора космической информации, космического научного поиска, дистанционного космического тестирования, космической экспертизы, наземной космической разведки, дистанционной космической диагностики;

— успешного развития нами: Системной материалистической диалектики, Космической информационно-энергетической физики, Космической информатики, Космической информационно-энергетической медицины, Космической энергетики, Космической иммунологии, Космического здравоохранения, Космической онкологии, Космической эпидемиологии...;

— открытию нами новых фундаментальных знаний о Вселенной, Солнечной системе, об организме и душе человека.

В частности, установлено – Вселенная, Солнечная система, планета Земля, человечество – обречены на позитивное развитие и процветание.

Вышеуказанное обусловлено:

— существованием во Вселенной вечно-живых движущих сил развития и процветания: Божьих зародышей НЭППИ (невидимой электронной плазмы позитивной информации); нашего Великого Бога-Отца – Основателя и Создателя Высшего Духовного Разума и, в том числе, Великого Аллаха – Освободителя и Дарителя – Бога нашей Солнечной системы;

— наличием во Вселенной (на материальном и нематериальном уровнях) неисчерпаемых первичных источников энергии, в том числе,

работающих на Солнце;

— наличием во Вселенной неисчислимого количества информационных, отрицательно и положительно заряженных «кирпичиков» материи и жизни ЭЗВ СЭИ (элементарных заряженных вращающихся сгустков энергии и информации);

— наличием во Вселенной высокотемпературной сверхпроводимости на материальном и нематериальном уровнях;

— существованием во Вселенной сил информационного сродства;

— реализацией во Вселенной позитивных процессов – процессов преобразования информации в энергию и процессов преобразования энергии в информацию;

— наличием во Вселенной Божьих мыслеобразных систем, существ, сущностей, потоков и Божьего мыслеобразного уровня [1, с. 1-82].

Удалось установить также:

1. Во Вселенной на всех уровнях (включая нематериальные и материальные) действуют две главные силы – Божьи и Вселенской ДБС (дьявольщины, бесовщины, сатанизма...).

2. Вселенская ДБС и её детища – лютые враги не только Высшего Духовного Разума, но и детища нашего Великого Бога-Творца – человечества.

3. Мы, люди – не простые смертные, не рабы Божьи, а дети Божьи, в том числе, к сожалению, заблудшие, преобразованные, попавшие под влияние и на службу Вселенской ДБС.

4. Наши Великие пращуры – это не только те, которые в 1941-1945 гг. свернули шею фашизму в Европе, которые уничтожили фашизм и нацизм в Германии, Италии, Испании, Франции, Венгрии, Польше, Румынии, Болгарии..., но и Великие пращуры, жившие на Земле в древности – жители Арктиды, Атлантиды, Бореи, Гипребореи, Арабии, Самарии, Тартарии...

5. Для уничтожения детей Божьих на Земле Вселенская ДБС и её детища – человекоподобная и человекообразная дьявольщина изобрели и создали не только феодализм, национализм, радикализм, нацизм, атеизм,

расизм, фашизм, сионизм, марксизм..., но и ядерное оружие, и великое множество источников, создателей и родителей первоисточников и возбудителей заболеваний и смерти и, в том числе, «исходных» и «внутренних» вирусов, ИНФИНФ, СПИИНФ, вредоносителей, ингибиторов, разобщителей и других вредных веществ, патогенных микроорганизмов.

6. Для того, чтобы современного человека сделать смертным, болезненным – Вселенская ДБС ликвидировала в душе и организме его основные факторы жизни, здоровья и долголетия (ОФЗЖ) – активные элементы Божьей системы Космического здравоохранения, в том числе, важнейшие элементы многоуровневой Космической иммунной системы (КИМС).

7. С помощью «исходных» и «внутренних» ИНФИНФ, СПИИНФ, вирусов (в том числе, ДНК- и РНК-содержащих) Вселенская ДБС порождает в организме и душе человека цепные реакции преобразования различных Божьих космических компьютерных систем – в вирусы, инфекции, патогенные микроорганизмы и приводит к развитию тяжёлых болезней и к летальным исходам.

8. Для развития на Земле дьявольской операции под названием «коронавирус» Вселенская ДБС пустила в ход великое множество опасных для человечества (в том числе, через газовую фазу) различных видов и типов «исходных» вирусов (в том числе, азотных, кислородных, углекислотных, водных...), ИНФИНФ, СПИИНФ, вредоносителей и, в том числе, различных новых видов и типов летающих «Троянских коней» [2, с. 492-501].

Здесь надо отметить, что нам удалось установить чрезвычайно важное: для полного уничтожения где-либо вирусов, ИНФИНФ, СПИИНФ, вредоносителей, ингибиторов, разобщителей, патогенных микроорганизмов – необходимо найти и ликвидировать все их источники, создателей и родителей. В противном случае они снова появятся на свет и будут работать против человечества.

С гордостью отметим, что нам удалось с Божьей помощью, с помощью созданных нами технологий и космических компьютерных систем и программ

– обнаружить, изучить и ликвидировать более 100 (ста) видов и типов ИНФИНФ, СПИИНФ, вредоносителей, вирусов, в том числе, вирус Вселенной НЭППИ (невидимой электронной плазмы негативной информации) – главного возбудителя тяжёлых заболеваний (в том числе, злокачественных новообразований, инфаркта, инсульта, туберкулёза, вульгарной пузырчатки, амилоидоза...).

В процессе наземных космических исследований плазменного материального уровня Вселенной, Солнечной системы, человека – удалось установить, что здесь работают весьма опасные неизвестные человечеству вирусы – дьявольские специальные подвижные плазменные системы (дьявольские СППС) и их создатели дьявольские СМАРТ СППС.

Нам удалось с Божьей помощью не только их обнаружить, изучить, но и сегово ликвидировать.

При этом оказалось, что это в значительной мере способствовало восстановлению Божьими силами во Вселенной, на Земле, в атмосфере Земли, в Мировом океане, в душе и организме людей – детей Божьих – Божьих СППС, Божьих СМАРТ СППС и их создателей – Божьих специальных НЭППИ (невидимой электронной плазмы позитивной информации).

Особый успех в обнаружении и ликвидации вирусов, ИНФИНФ, СПИИНФ, вредоносителей и их создателей был реализован в сентябре-ноябре 2020 г.

В процессе наземных космических исследований, в процессе взаимодействия и сотрудничества с Великим Святым Духом Солнечной системы были обнаружены и ликвидированы не только летающие вирусы, ИНФИНФ, СПИИНФ, вредоносители, летающие «Троянские кони» и дьявольские сетки Хартмана [1, с. 1-82; 3, с. 250-259], а и вирусные плазменные системы – СППС и их создатели, родители – СМАРТ СППС, работавшие против Божьих сил и человечества на всех, уровнях, в том числе – энергонном, мыслеобразном, электронно-позитронном, мыслеобразно-энергонном, мыслеобразно-электронно-позитронном.

Это позволило Божьим силам сразу же восстановить работу во Вселенной на всех уровнях работу феноменальных Божьих СППС и СМАРТ СППС.

Более того, в ходе вышеуказанных исследований удалось обнаружить, что Божьи силы создали во Вселенной многоуровневые КИМС не только в организме и душе человека, но также:

- Вселенскую многоуровневую КИМС,
- галактические КИМС;
- КИМС звёздных систем;
- планетарные КИМС, в том числе планеты Земля;
- КИМС атмосферы Земли;
- КИМС мирового океана;
- КИМС почв, мирового океана, поверхностей мирового океана...

Оказалось также, что вышеуказанные КИМС были ранее ликвидированы Вселенской ДБС.

В ноябре 2020 г., когда нам удалось с Божьей помощью восстановить работу во Вселенной и на Земле Божьи СППС и СМАРТ СППС на всех уровнях, Божьими силами были восстановлены все вышеуказанные Божьи КИМС.

Иначе говоря, оказалось, что Божьи СППС и СМАРТ СППС – это ключевые элементы Божьих КИМС, которые способны восстанавливать, реанимировать различные виды КИМС и их системы.

В настоящей статье мы считаем необходимым привести результаты наших исследований – происхождения, природы, состава и функций электронно-позитронных Божьих и дьявольских СППС и СМАРТ СППС.

В процессе изучения происхождения, природы, состава и функций Божьих электронно-позитронных СППС и СМАРТ СППС, нам удалось установить:

Родителями, создателями Божьих электронно-позитронных СППС в многоуровневых КИМС организма и души человека, планеты Земля, атмосферы Земли, мирового океана... являются Божьи электронно-

позитронные СМАРТ СППС.

Божьи электронно-позитронные СППС – это плазменные спиннеры, в состав которых входят по 88 (восемьдесят восемь) элементарных космических компьютерных электронных систем – концентраторов космической энергии и информации (элементарных ККЭС-ККЭИ) – по 44 (сорок четыре) отрицательно заряженных свободных информационных электронов – концентраторов космической энергии и информации (ОЗ СИЭ-ККЭИ) и по 44 (сорок четыре) положительно заряженных свободных информационных электронов – концентраторов космической энергии и информации (ПЗ СИЭ-ККЭИ).

Главные функции СППС как элементов многоуровневой КИМС:

➤ реанимация, восстановление, активация и оптимизация работы важнейших элементов КИМС и, в том числе:

— специальных подвижных мыслеобразно-электронно-позитронных нейтрализаторов, дезактиваторов работы вирусов, ИНФИНФ, СПИИНФ – чипов, маркеров – работающих на электронно-позитронном, электронно-позитронно-атомарном, электронно-позитронно-ионном, электронно-позитронно-молекулярном, электронно-позитронно-доклеточном, электронно-позитронно-клеточном уровнях;

— молекулярных элементов КИМС (в том числе, ДМ ЭВМ-НЛО на базе иммуноглобулинов);

— электронно-позитронных элементов КИМС (в том числе, ДЭ ЭВМ-пара, цепочных ДЭ ЭВМ и их комплексов);

— доклеточных и клеточных элементов КИМС (в том числе, ДМ ЭВМ-НЛО на базе: белковых ДНК-содержащих систем (ЛАВИ), на базе лейкоцитов, тромбоцитов, эритроцитов...);

➤ реанимация, активизация и оптимизация работы всех видов и типов электронно-позитронных СМАРТ космических систем (в том числе, космических СМАРТ ДМ ЭВМ-НЛО на базе молекул кислорода) [4, с. 1-19];

➤ ликвидация маркированных (чипированных) вирусов, ИНФИНФ, СПИИНФ в организме и душе человека, в атмосфере Земли, в мировом океане...;

➤ преобразование вирусов, ИНФИНФ, СПИИНФ – в Божьи ККЭС-ККЭИ, в том числе, в ДМ ЭВМ и ДМ ЭВМ-НЛО.

Все Божьи СППС работают, как и все Божьи космические системы – с помощью Божьих Потоків Благодати [5, с. 1-18].

Все СППС в процессе выполнения своих функций образуют из ОЗ СИЭ-ККЭИ и ПЗ СИЭ-ККЭИ, входящих в их состав и генерируют – космические ДЭ-ЭВМ-пара, отрицательно и положительно заряженные цепочные ДЭ ЭВМ, а также свободные отрицательно заряженные потоки позитронов и электронов – ККЭИ (ОЗ потоки ПЭ-ККЭИ).

В процессе исследования происхождения, природы, состава и функций Божьих электронно-позитронных СМАРТ СППС, нам удалось установить:

СМАРТ СППС создаются в организме и душе человека, в атмосфере Земли, мировом океане... - Божьими СМАРТ специальными НЭППИ (невидимой электронной плазмой позитивной информации) – летающими в мыслящих летающих магнитных полях (МЛМП).

Божьи электронно-позитронные СМАРТ СППС – это летающие СМАРТ плазменные спиннеры, в состав которых входят: 888 (восемьсот восемьдесят восемь) элементарных ККЭС-ККЭИ; мыслительный аппарат, содержащий 8 (восемь) отрицательно и положительно заряженных цепочных ДЭ ЭВМ; а также Божьи космические квантовые генераторы (БККГ), построенные из трёх замкнутых потоков ОЗ потоков ПЭ-ККЭИ, имеющих одну общую ось вращения.

Главные функции Божьих электронно-позитронных СМАРТ СППС: создание, производство Божьих электронно-позитронных СППС, управление их работой и реанимация, а также восстановление их работы.

В процессе изучения дьявольских электронно-позитронных СППС и СМАРТ СППС, было установлено:

Дьявольские СППС – это были дьявольские электронно-позитронные ИНФИНФ и СПИИНФ, способные преобразовывать Божьи ККЭС-ККЭИ – в вирусы, ИНФИНФ, СПИИНФ, вредоносители, вредные вещества, патогенные микроорганизмы.

Дьявольские электронно-позитронные СППС – это летающие плазменные спиннеры, содержащие по 66 (шестьдесят шесть) дьявольских элементарных ККЭС-ККЭИ – носителей дьявольской информации и дьявольских космических программ работы.

Дьявольские СМАРТ СППС – это были создатели, производители, вышеуказанных дьявольских СППС.

Они содержали в своём составе: 666 (шестьсот шестьдесят шесть) дьявольских элементарных ККЭС-ККЭИ, дьявольский мыслительный аппарат и дьявольские космические квантовые генераторы (ДККГ).

Наша научная работа в направлении поиска, обнаружения, изучения и ликвидации первоисточников, источников, родителей, создателей и возбудителей заболеваний и смерти – продолжается.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Видавская А.Г., Тукан М.Г., Окунева^оС.И., Видавская А.О. «Новый русский Ломоносов! Что сделано? Что совершено? Справочник-каталог фундаментальных научных открытий и свершений выдающегося русского, советского, одесского учёного академика ОРАН Лапшина Владислава Алексеевича – основателя и разработчика новых космических наук и технологий (к 80-летию и 50-летию научной деятельности)» // <https://cont.ws/@widawa2> – 2020. – С. 1-82.

2. В.А. Лапшин, А.О. Видавская, А.Г. Видавская. Новые знания о Вселенной и человеке. Происхождение, природа, состав мыслеобразных летучих вирусов и инфекций // Abstracts of IV International Scientific and Practical Conference, “The world of science and innovation”, Cognum Publishing House. – London, United Kingdom. – November 11-13, 2020. С. 1007 (492-501).

3. А.О. Видавская, В.А. Лапшин, А.Г. Видавская. Новые знания о Вселенной и её системах. Происхождение, природа, состав и предназначение божьих мыслеобразных сеток и дьявольских сеток Хартмана // Abstracts of II International Scientific and Practical Conference “Science and education: problems, prospects and innovations”. – CPN Publishing Group. – Kyoto, Japan. – November 4-6. – 2020. – С. 746 (250-259).

4. В.А. Лапшин, А.О. Видавская, А.Г. Видавская. Об открытиях и свершениях века! Происхождение, природа, состав и функции космических компьютерных электронных систем на базе молекулы кислорода (O_2). Одесские персональные космические электронные системы и космические Домашние электронные врачи, обеспечивающие дистанционно в организме и душе человека – реанимацию, возобновление и оптимизацию работы космических компьютерных электронных систем на базе молекул O_2 ... // <https://cont.ws/@widawa2> – 29.11.2019. – С. 19.

5. Лапшин В.А., Видавская А.Г., Видавская А.О. Новые благие вести из города-героя Одессы. Об открытиях века! О важнейших прорывах в науке в процессе развития Космической биологии. О сверхбыстрых носителях мыслей Бога-Творца! Об открытии ДНК-содержащих мыслящих космических систем... // <https://cont.ws/@widawa2> – 23.12.2016. – С. 18.

ВИЗНАЧЕННЯ РЕЖИМІВ ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ЗАСОБІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ РУХОВИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ

Віцько Сергій Миколайович

к.п.н., доцент

Колесник Денис Володимирович

студент

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

м. Слов'янськ, Донецька обл., Україна

Анотація. В даній статті автором розглянуто проблему використання рухливих ігор для формування гармонійно розвиненої особистості в молодшому шкільному віці. Вони мають повною мірою вирішувати освітні та оздоровчі завдання уроку, знімати розумове та психічне напруження в учнів молодшого шкільного віку, активізувати їх рухову активність.

Виокремлені основні режими використання рухливих ігор на уроках фізичної культури з молодшими школярами. Визначені умови ефективності процесу навчання молодших школярів.

Ключові слова: фізичне виховання, рухливі ігри, рухові режими, педагогічний процес, оздоровчі заходи, уроки фізичної культури, здоровий спосіб життя, пізнавальна діяльність.

На сучасному етапі реформи освіти в Україні серед головних чинників її успішності є забезпечення в кожному навчальному закладі необхідних умов для навчання й виховання фізично й психологічно здорової особистості. Без цього неможливий подальший розвиток держави.

Фізичне виховання в навчально-виховному процесі молодших школярів, як складова частина загальної системи освіти, має закласти основи забезпечення та розвитку фізичного і морального здоров'я, комплексного

підходу до формування розумових і фізичних якостей особистості. Воно повинно сприяти вдосконаленню фізичної та психологічної підготовки до активного життя. Крім того, фізичне виховання може інтегрувати знання, отримані при вивченні всіх навчальних предметів, за рахунок свого прикладного та природознавчого характеру. Виходячи з цього, сучасна дидактика приділяє велику увагу інтегрованим урокам, інтегрованим курсам, міжпредметним зв'язкам [7, с. 28].

Гра є важливим засобом навчання й виховання дітей, особливо молодшого шкільного віку.

Рухливі ігри сприяють розвитку фізичних здібностей, формують раціональні рухові уміння і навички, підвищують працездатність. Рухливі ігри забезпечують комплексний розвиток фізичних якостей і сприяють закріпленню рухових навичок в умовах ігрових ситуацій, що постійно змінюються[5, с. 37].

Правильно підібрані ігри сприяють розвитку організму дитини. Різноманітні рухи й дії дітей під час гри, при вмілому керівництві ними позитивно впливають на серцево-судинну, дихальну та інші системи організму, підвищують розумову та загальну працездатність дитини.

Заняття іграми сприяють виробленню і забезпечують удосконалювання координованих, ощадливих і погоджених рухів, сприяють утворенню умінь входити в потрібний темп і ритм роботи; дозволяють виконувати найбільш доцільно, спритно і швидко різноманітні рухові задачі. Це важливо в навчальній і практичній діяльності учнів молодшого шкільного віку. [7, 8]

Разом з тим, недостатньо повно розроблена технологія використання рухливих ігор у процесі навчальних занять учнів молодшого шкільного віку. Як правило, учителі фізичної культури та вчителі початкових класів емпірично підбирають рухливі ігри.

У цьому зв'язку виникає потреба в розробці системи використання рухливих ігор як ефективного засобу фізичного виховання дітей молодшого шкільного віку, розвитку фізичних якостей та активізації їх пізнавальної діяльності.

У дослідженнях багатьох вчених відзначається, що рухливі ігри – це природна біологічна необхідність, ступінь задоволення якої багато в чому визначає структурний та функціональний розвиток організму дітей. Адже правильно організована рухова активність у дитинстві створює передумови для нормальної життєдіяльності організму людини в дорослому віці. Вона відіграє роль регулятора росту організму, є необхідною умовою для становлення та удосконалення дитини як біологічної істоти і соціального суб'єкта [3, с. 7].

Цінність рухливих ігор полягає в тому, що вони розвивають рухи дітей, спонукають бути активним, діяльним, міркувати, досягати успіху, зміцнюють нервову систему, поліпшують апетит, розвивають психічні та моральні якості - колективізм, дисциплінованість, сміливість, винахідливість, рішучість, чесність, повагу. Рухливі ігри є чудовим виховним засобом, і успішне проведення їх значною мірою залежить від знань раціональної методики і творчого використання її педагогом [8, с. 12].

У рухливій грі вдосконалюються якість і швидкість рухових дій, гнучкість рухових навичок, ефективність їх застосування. Цьому сприяє наявність певних чинників у рухливій грі, а саме: самостійне вирішення рухових завдань з урахуванням ігрової ситуації; відсутність часу для підготовки виконання основного руху; швидке переключення з одного руху на інший; емоційна насиченість; узгодження своїх рухів із діями ведучого та інших дітей.

Багато цінного у творчу розробку проблеми використання ігрових засобів вносять дослідження І.І.Василькова, Е.С.Вільчковського, В.І.Страшинського, В.Н.Качашкіна, І.І.Козетова, А.В.Цюся, С.Б.Мудрика, С.І.Присяжнюка, а також зарубіжних фахівців Davies Pete, Hassler Wolfgang, Howell Nancy, Howell Maxwell L., Prehambaud Ronald. Вони відмічають, що рухливі ігри мають велике значення для розвитку рухових здібностей, всебічного фізичного розвитку й зміцнення здоров'я дітей [3,4,5,6].

Мета дослідження – експериментально обґрунтувати використання режимів застосування рухливих ігор на уроках фізичної культури для ефективного розвитку фізичних якостей.

Методика організації рухливих ігор з дітьми молодшого шкільного віку буде ефективною, якщо дотримуватись таких правил:

- оздоровчі заходи повинні застосовуватись як частина цілісного педагогічного процесу загальноосвітньої школи;
- враховувати особливості фізичного розвитку, фізичної підготовленості учнів молодшого шкільного віку;
- сприяти формуванню здорового способу життя.

Основним завданням дослідження було вивчення рівня розвитку рухових здібностей та морфофункціональних особливості учнів молодших класів та визначення ефективних режимів ігрових засобів для розвитку рухових здібностей учнів молодших класів.

Дослідження рухової підготовленості учнів показало, що як загальна оцінка кожного класу, так і більшість показників тестування мають низький рівень.

Досліджувались режими використання засобів рухливих ігор в навчальному процесі учнів молодших класів. Метою дослідження було оптимізувати режим використання ігрових засобів для розвитку рухових здібностей учнів молодших класів.

Для цього визначили ступінь впливу обраних факторів на розвиток рухових здібностей (сили, швидкості, витривалості, координації, гнучкості) учнів молодших класів. На основі чого визначили оптимальний режим розвитку рухових здібностей учнів молодших класів засобами рухливих ігор.

В експерименті реєструвалися результати впливу використання рухливих ігор на рівень розвитку фізичних якостей перед експериментом і після 10, 20, 30, 40 уроків. Аналізувались прирости. У результаті проведених досліджень було виявлено залежність результатів розвитку рухових здібностей від кількості ігор, кількості повторів та інтервалів відпочинку в учнів молодших

класів у залежності від вікових та статевих особливостей.

Факторний експеримент дав можливість вивчити вплив кількості ігор, їх повторів та інтервалів відпочинку на розвиток рухових здібностей початкової школи та використати комплексний підхід до вивчення об'єктів, що припускає одночасне варіювання багатьох факторів з метою оцінки їхнього впливу і впливу їх взаємодій. Одночасне варіювання факторами за спеціальною програмою забезпечило вивчення кожного з них у різних умовах, створюваних зміною інших факторів. Це дозволило отримати більш надійні висновки, придатні до умов, що змінюються.

Таким чином, визначена можливість управління процесом розвитку рухових здібностей у учнів молодших класів засобами рухливих ігор на уроках фізичної культури з урахуванням раціонального поєднання спеціальних рухливих ігор, що сприяють розвитку рухових здібностей, кількості повторів, та інтервалів відпочинку. Це дає можливість визначати оптимальні варіанти умов формування рухових здібностей у учнів молодших класів. Також це дозволяє відкрити нові резерви для підвищення процесу навчання учнів молодшого шкільного віку з урахуванням об'єктивних можливостей і може бути використано для раціонального планування організації уроку фізичної культури у початковій школі, щоб викликати інтерес та сформувати позитивну мотивацію учнів як передумову розвитку в них рухових здібностей.

Впровадження рухливих ігор в уроки фізичної культури учнів початкових класів суттєво вплинуло на рівень рухової підготовленості школярів. В експерименті відмічається достовірне покращення контрольних показників у стрибку в довжину з місця, бігу на 300 м, бігу на 30 м, ходьбі по прямій після п'яти обертів, стійці на одній нозі з закритими очима, човниковому бігу, підтягуванні у змішаному висі та нахилі тулубу вперед із положення сидячи.

Висновки. Проведене дослідження показало, що систематичне застосування рухливих ігор на уроках фізичної культури із застосуванням відповідної їх кількості, різномаяття, інтенсивності, режимів навантаження та відпочинку ефективно впливає на рухову підготовленість учнів молодших

класів. Все це в системі педагогічного впливу забезпечує новизну, високу емоційність занять; усвідомленість діяльності й активність учнів; належний вплив на фізичну та психоемоційну сферу учня; зацікавленість дітей у розвитку своїх рухових здібностей. Систематичне їх застосування значно розширює рухливі можливості дітей, забезпечує повноцінне засвоєння життєво важливих рухів – стрибків, бігу, метання та ін. В ігрових умовах ці рухи удосконалюються і перетворюються в навички, що дає можливість виконувати рухові дії в мінливій системі оточуючого середовища.

Подальші дослідження вбачаємо у розробці системи поєднання рухливих ігор і застосування інтерактивних технологій навчання на уроках фізичної культури, а також іншими предметами для фізичного та інтелектуального розвитку школярів початкових класів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондар, Т.С. (2001). Спортивні та рухливі ігри в початковій школі. Харків, Україна: Ранок.
2. Борисенко, А.Ф. Цвек, С.Ф. (1983). Руховий режим учнів початкових класів. Київ, Україна: Радянська школа.
3. Васьков, Ю.В. (2010). Нетрадиційні рухливі ігри в системі фізичного виховання учнів. Харків, Україна: Ранок.
4. Єрмолова, В.М. (2012). Навчаємо граючись. Київ, Україна: Література ЛТД.
5. Кругляк, О.Я. (2011). Рухливі ігри та естафети в школі. Посібник для вчителя. Тернопіль, Україна: Підручники і посібники.
6. Москаленко, Н.В. (2007). Фізичне виховання молодших школярів. Дніпропетровськ, Україна: Інновація.
7. Яковлев В.Г. (2001). Ігри для дітей. Київ, Україна: Фізкультура і спорт.

УДК: 338.001.36

СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ СОУСОВИХ ПРОДУКТІВ В УКРАЇНІ

Гавва Володимир Миколайович

професор, канд. економ. наук

Литвиненко Юлія Віталіївна

магістрантка

Національний аерокосмічний

університет ім. М.Є. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут»

Анотація: Проаналізовано стан та тенденції розвитку ринку соусових продуктів в Україні. Представлені основні українські виробники. Розкрито проблеми вітчизняних виробників соусної продукції.

Ключові слова: соуси, кетчуп, ринок, харчова промисловість.

Постановка проблеми: Харчова промисловість є стратегічно важливою галуззю української промисловості, підприємства якої формують продовольчу безпеку країни та забезпечують населення необхідними продуктами харчування. Станом на кінець 2019 року за обсягами виробництва та реалізації вона посідає друге місце, поступаючись лише чорній металургії.

Ринок соусної продукції в Україні має різноманітний за складом та смаковими властивостями асортимент. Проте потреби сучасного споживача стрімко зростають. Оператори ринку постійно переглядають пропозицію, реагуючи на нові потреби та зміну попиту населення.

Мета статті: аналіз перспектив і визначення проблем розвитку виробництва соусів на українському ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний український ринок соусних продуктів є досить насиченим, але не має чіткої структури за

сегментами. Існує кілька категорій соусів: поділяються на столові та десертні; за класифікацією проф. Б. М. Маккенна – холодні (кетчуп, томатний соус, гірчиця та ін.), гарячі (вживаються в розігрітому вигляді і не вимагають додаткового варіння), заправки (заправки для салатів, соуси на жировій основі тощо) [1].

Ринок майонезів, кетчупів та інших соусів в Україні є висококонкурентним. Слід зазначити, що основна конкуренція відбувається лише між вітчизняними виробниками, оскільки іноземна продукція займає невелику частку ринку. Таким чином, головним завданням як тих, хто вже є на ринку, так і нового бізнесу, є пошук вільних або швидкозростаючих ніш для просування своєї продукції. У той же час великі компанії за допомогою реклами та маркетингу можуть насправді створювати нові ніші, розробляючи «новинки», тоді як для малого бізнесу просувати новий товар важко.

Попит на соусні продукти є сезонним і коливається залежно від смаків споживачів. Взимку росте на майонезі, влітку – на майонезних і томатних соусах, кетчупі. Понад 95% дорослого населення України споживає різноманітні соуси, найпопулярнішими з яких є майонез та кетчуп [2]. Дані про частоту придбання кетчупу та інших соусів споживачами в Україні наведені на рисунку 1.

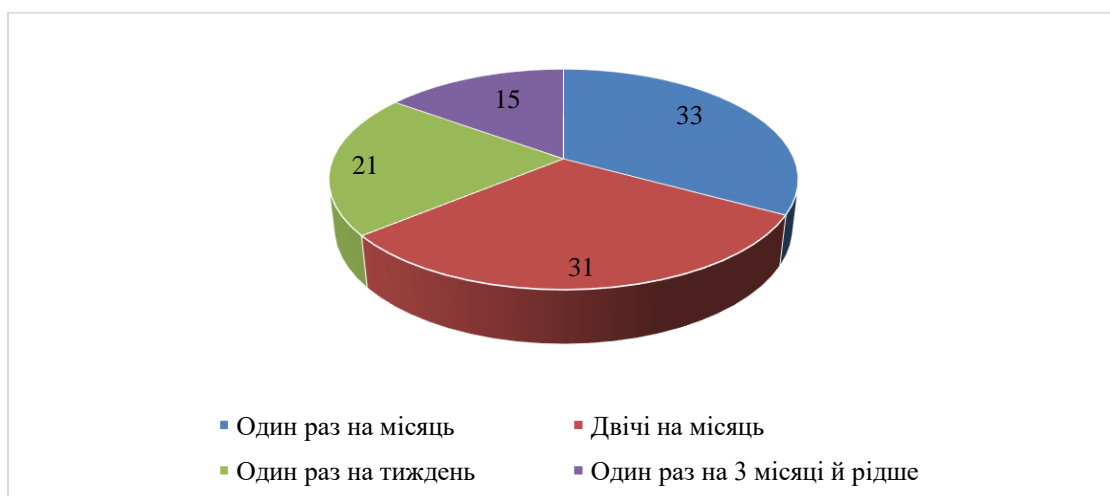

Рис. 1 Частота купівлі соусів дорослим населенням України, %

Основними факторами високого споживання соусів є доступна ціна, можливість поліпшити смак готових страв, а також тривалий термін зберігання. Рівень їх споживання пов'язаний з іншими продуктами, оскільки вони не є самостійними стравами. Відповідно, зменшення споживання м'яса, риби, макаронних виробів та інших продуктів зменшує споживання соусів.

Найпоширенішим соусом, виготовленим в промислових умовах, є майонез. Його споживання в нашій країні сягає 2 кг на людину на рік. Враховуючи, що майонез належить до повсякденних харчових продуктів і впевнено зайняв своє місце в споживчому кошику українців, важливо визначити переваги щодо вживання цього продукту.

Попит на майонезні вироби з різними добавками (рослинні наповнювачі, спеції, ароматичні речовини) на українському ринку становить лише 14% від загального попиту на нього. Однак щороку його обсяги зростають в середньому на 1,3%.

Аналіз динаміки виробництва майонезної продукції в Україні за період 2009–2019 рр. (рис. 2) дає підстави для висновків, що, по-перше, цей ринок в Україні розвивався у декілька етапів, і, по-друге, останнім часом спостерігається тенденція до зниження виробництва.

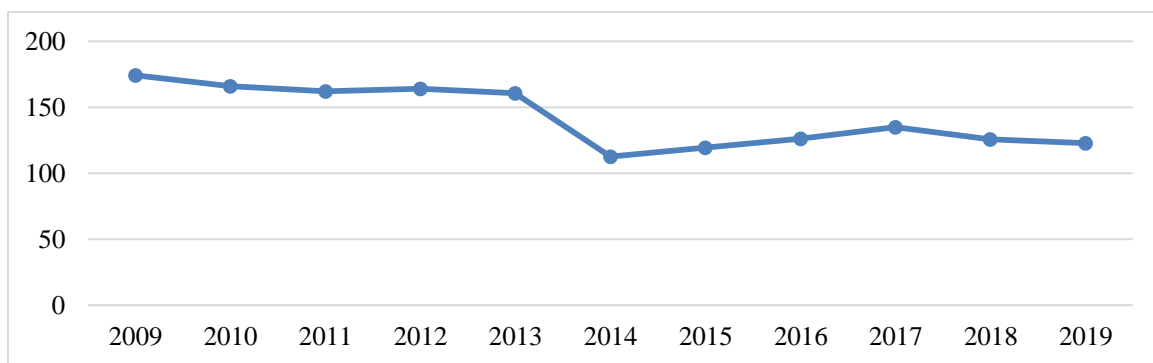

Рис. 2 Динаміка виробництва майонезної продукції в Україні у 2009 – 2019рр.

У 2019 р. основними виробниками майонезної продукції були: ПрАТ "Волиньхолдинг" (ТМ "Торчин"), ПрАТ "Чумак" (ТМ "Чумак"), ПрАТ "Львівський жировий комбінат" (ТМ "Щедро"), ПП "Віктор і К" (ТМ "Королівський смак"), ТОВ "ТК "Урожай" (ТМ "Славолія"). Їхніми

конкурентами на вітчизняному ринку майонезу і соусів виступають компанії "ЛТД Оліс" (ТМ "Оліс"), ПрАТ "Київський маргариновий завод" (ТМ "Олком"), ТОВ "Прайм-Продукт" (ТМ "МакМай"), ТОВ "Дельта" (ТМ "Гуляй-поле"), ТОВ "Форес" (ТМ "Форес") (рис. 3) .

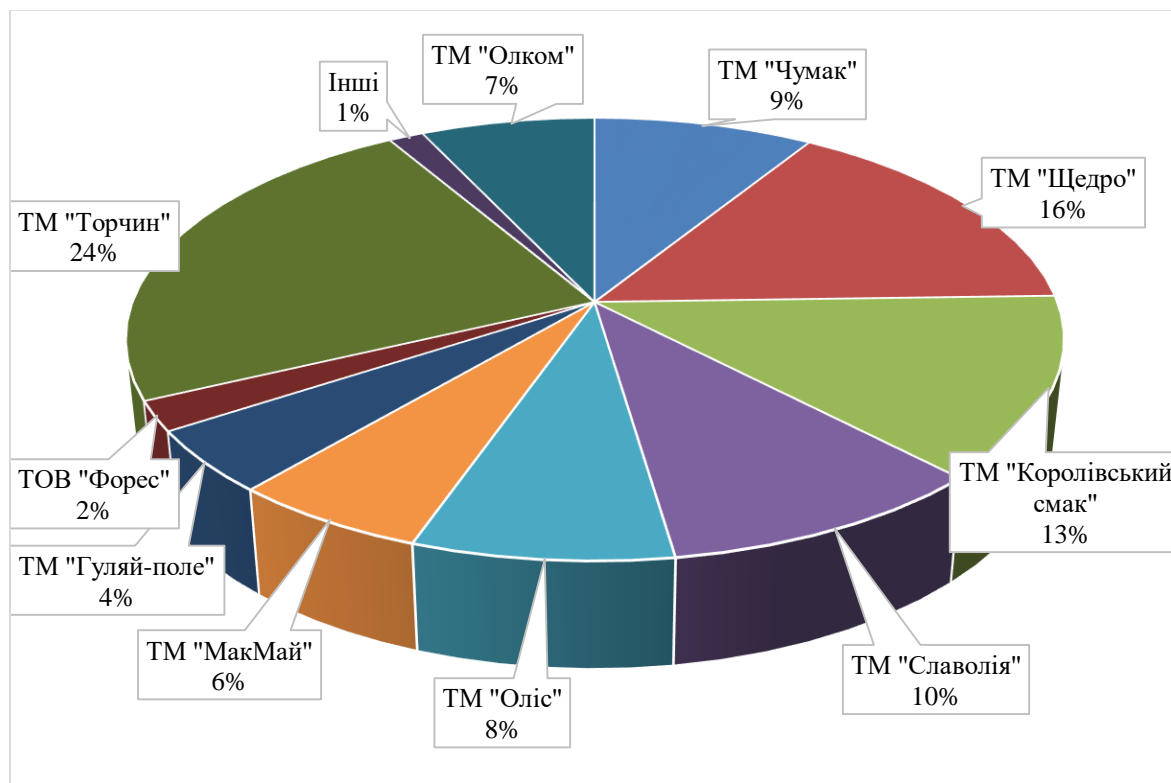

Рис. 3 Основні виробники майонезної продукції в Україні у 2019р.,%

Висока конкуренція на ринку призводить до збільшення частки ринку великих підприємств та витіснення слабших конкурентів. Це пов'язано з тим, що зростають витрати на виробництво та реалізацію продукції, знижується прибутковість бізнесу і лише компанії здатні забезпечити великі обсяги виробництва та реалізації, запропонувати споживачам унікальний товар.

Найбільшу частку ринку займають майонезні соуси. Тенденція переваги цієї продукції над іншими соусами притаманна не тільки 2019 р., а й минулим рокам. Наприклад, у 2018 р. ринкова частка майонезу становила 62.4 %, у 2017 р. – 63.2, 2015 р. – 62.7 % [3].

Друге місце посідає виробництво кетчупів та томатних соусів, третє – гірчиці, інші соуси мають менший попит.

Боротьба за українського споживача на українському ринку кетчупу, майонезу та інших соусів ведеться практично тільки між вітчизняними виробниками, так як частка імпорту дуже невисока.

Лідером ринку є ПАТ «Волинський холдинг» – компанія, що належить міжнародній корпорації «Нестле» і займає 50,6% ринку [3].

Друге місце посідає українська компанія «Чумак» з часткою 27,5% ринку і є жорсткою конкуренцією ТМ «Торчин». Інтенсивність конкуренції на ринку соусів досить висока [3].

В таблиці 1 проаналізовано виробничі потужності найбільших виробників плодоовочевої консервації [4].

Таблиця 1

Виробничі потужності найбільших українських виробників плодоовочевої консервації у 2019 р.

Компанія (ТМ)	Сумарна потужність заводів, муб* на рік (муб – мільйон умовних банок. Умовна банка дорівнює 400 г, або 0,4 л.)
Група компаній «Верес» (ТМ «Верес», «Шість соток», «Грибочки из бочки», «Котигорошко»)	24
ПАТ «Чумак» (ТМ «Чумак», «Дарина»)	20
ТОВ «Сиверфуд» (ТМ «Нежин»)	20
Консервний завод Univer (ТМ Univer)	15
ЗАО «Крафт» (ТМ «Золотодар»)	12
ТОВ «Мірель Фудз» (ТМ «Микадо»)	12

Сучасний розвиток агробізнесу характеризується значним поглибленням, посиленням конкуренції між виробниками. Це змушує їх надавати більше

значення стратегічному управлінню маркетингом, маркетинговим дослідженням та аналізу.

Переробні компанії приділяють більше уваги власній ціновій та маркетинговій політиці загалом, а також ефективним стратегіям конкурентів. Ось чому вивчення досвіду успішних маркетингових стратегій компаніями, які вже мають значний рівень розвитку, буде корисним для інших учасників ринку, які збираються досягти подібних висот.

Лідерами української плодоовочевої галузі насправді є група компаній «Верес» та ПАТ «Чумак». Однак на внутрішньому консервному ринку є ще один гравець – ПАТ «Ніжинський консервний завод». Завод раніше виготовляв консерви, але лише з приходом нового власника – компанії «Fozzy» – активніше розширював свою діяльність, забезпечуючи стабільні продажі. Слід зазначити, що самі лідери галузі сприймали Ніжинську консервну консервацію як гідного конкурента. Але, за великим рахунком, жоден з цих виробників не є лідером у всіх товарних групах консервованих фруктів та овочів, тому порівнювати «гігантів» між собою (а іноді – і з меншими компаніями) невірно [4].

ПАТ «Чумак» – лідер з консервованих томатів, «Верес» – по грибах, «Ніжинська консервація» – по огірках, ПАТ «Волинь-Холдинг» – основний виробник кетчупів. Білоцерківський, Кам'янець-Подільський, Бродівський, Бережанський, Богуславський консервні заводи спеціалізуються на виробництві консервованого зеленого горошку. Вивчаючи особливості переробки та збуту сільськогосподарської продукції, аналітики Міжнародної фінансової корпорації (МФК) у 2019 році вивчали різні ринки. 20% респондентів МФК були представниками овочепереробних підприємств.

Висновки. Підсумовуючи, можна зробити висновок, що харчова промисловість посідає важливе місце в промисловому комплексі України. Промисловість має складну структуру, яка об'єднує понад 40 підгалузей, що виробляють продукти харчування. Формування харчової промисловості та особливості її територіальної організації залежать від спільної дії історичних,

демографічних, соціально-економічних, природно-ресурсних та технічних факторів. Водночас кожен із них впливав на формування харчової промисловості України в різних напрямках

Зафіксовано високий рівень конкуренції між брендами соус-продуктів на українському ринку. Ефективний вихід нових учасників на цей ринок можливий лише в тому випадку, якщо вчасно знайти вільну або швидкозростаючу нішу.

Основні шляхи до позитивної динаміки виробництва та споживання соусних продуктів в Україні – розширення асортименту за допомогою «нових видів», підвищення безпеки та якості майонезу та соусних продуктів із використанням натуральних інгредієнтів, поширення тенденції здорового харчування, зміна споживчих переваг.

Збільшити масштаби ринку соусів можливо лише за умови загального рівня доходів українців, розвитку туризму та готельно-ресторанної галузі, пошуку нових та розширення існуючих експортних каналів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Жукевич О., Рудавська Г. Виробництво та споживання соусів в Україні. Міжнар. наук.-практ. журн. "Товари і ринки". 2012. № 1. С. 37-45.
2. Белинская А. П. Майонез, сбалансированный по составу полиненасыщенных жирных кислот. Масложировой комплекс. 2019. № 1. С. 43-44.
3. Анализ рынка майонезов и соусов в Украине 2017 г. Про консалтинг. URL: <https://pro-consulting.ua/issledovanie-rynka/analiz-rynka-majonezov-i-sousovukrainy-2018-god>.
4. Виробництво основних видів промислової продукції в Україні в 2009-2019 рр. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

**ОКРЕМІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ БРЕНДИНГУ
В АГРАРНІЙ СФЕРІ**

Газуда Леся Михайлівна

д.е.н., професор

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

м. Ужгород, Україна

Волощук Надія Юрївна

к.е.н., доцент

Карпатський інститут підприємництва,

м. Хуст, Україна

Газуда Сергій Михайлович

к.е.н., доцент

Ужгородський торговельно-економічний

інститут КНТЕУ, м. Ужгород, Україна

У процесі дослідження виокремлено окремі аспекти до формування управлінських технологій брендингу, які з огляду на функціональність органів державної влади чи органів місцевого самоврядування стосуються передусім діагностування та прогнозування з врахуванням інноваційного розвитку аграрної сфери. Акцентовано увагу на необхідності забезпечення ефективної системи управління, яке повинно базуватися на упорядкованій сукупності взаємозумовлюючих елементів у формування брендингового середовища.

Ключові слова: управлінські технології, брендингове середовище, функціональність органів влади, аграрна сфера

Зміни трансформаційного характеру, передусім в умовах поглиблення ринкових відносин та ринкового господарювання посилюють необхідність формування стійкої конкурентної позиції у процесі функціонування суб'єктів

господарювання у багатогранних сферах і видах економічної діяльності в цілому, і аграрному секторі, зокрема. Зазначене зумовлено альтернативністю варіантів збуту продукції (або ж надання послуг) на вибір споживача. В таких умовах постає доцільність пошуку засобів, що сприятимуть зацікавленню споживача, який безпосередньо впливає на доцільність ринкового існування пропонованого товару. Оскільки необхідність завоювання й утримання споживача носить перманентний характер, то актуалізується потреба у забезпеченні результативних підходів до формування технологій брендингу, що виступає сучасним засобом маркетингового менеджменту спрямованого на ефективне господарювання, через збільшення продаж.

У науковій літературі питання стосовно формування бренд-технологій у сфері аграрного розвитку розглядаються як вітчизняними, так і зарубіжними вченими. Серед вітчизняних науковців, які розглянули специфічні властивості управлінської системи, узагальнили науково-теоретичні підходи до створення нового бренду й виведення його на ринок, обґрунтували особливості управління використанням відновлюваних природних ресурсів у аграрній сфері, виокремили моделі брендингу через їх класифікаційні ознаки, зацентували увагу на ребрендингу як складовій управління життєвим циклом бренду М. Бутко [1], О. Власенко [2], М. Газуда [3; 4], О. Зозульов і Ю. Нестерова [5], В. Кобелєв і М. Рижов [6] та ін. Серед зарубіжних науковців формування принципів наукового менеджменту, системи управління у сфері господарювання, в тому числі розвиток комунікативної компетентності керівника, обґрунтування контролінгу як системи мислення і управління досліджували М. Мескон, М. Альберт [7], Ф. Котлер [8], А. Сайлер [9] та ін.

Незважаючи на значні наукові доробки до забезпечення брендингового середовища, задіяння технологій брендингу, зокрема і у сфері аграрного господарювання додаткових досліджень потребують окремі аспекти їх формування.

Технологія брендингу зумовлюється сукупністю знань про способи і засоби управління процесом формування і розвитку бренду. Саме в умовах

насиченості ринку товарами різних торгових марок, зростає роль брендингу у забезпеченні завоювання ніші ринку з метою рекламування власної продукції (або ж надання послуг), зацікавлення споживача для подальшої купівлі. Таким чином, стратегічно важливою складовою результативності аграрного господарювання постає активізація брендингу у напрямі відродження традиційних та започаткування нових видів економічної діяльності у аграрній галузі.

В умовах сучасного господарювання актуалізується пошук до формування оптимальної моделі розвитку аграрної сфери з акцентуванням уваги на побудову та підвищення результативності реалізації технологій брендингу, забезпечення дієвості брендингового середовища, удосконалення організаційних форм територіального управління.

В контексті відміченого забезпечення ефективної системи управління повинно базуватися на упорядкованій сукупності взаємозумовлюючих елементів, що відрізняються функціональними цілями, діють автономно, але спрямовані на досягнення окресленої результативної мети – формування брендингового середовища, окреслення дієвих бренд-технологій у пріоритетних сферах і видах економічної діяльності, передусім на регіональному рівні. Доцільним є також застосування науково-інноваційних підходів, вивчення і впровадження кращого вітчизняного і зарубіжного досвіду управлінської діяльності, врахування потреб управління та суспільних інтересів, окреслення цілей і функцій державного управління тощо. Зазначений підхід сприятиме досягненню високої результативності та ефективності управлінського процесу будь-якої сфери чи виду економічної діяльності.

Обґрунтування багатоспектності управлінських категорій дає можливість стверджувати, що для сфери аграрного розвитку доцільним є врахування і задіяння, в певній і достатній мірі, кожного з наукових управлінських підходів, а також сформованих управлінських технологій, що уможливить формування синергічного феномену, де на основі взаємодії окремих елементів управлінської

діяльності досягатиметься результативність функціонування керівної системи як єдиного цілого.

Явище синергізму відбуватиметься за наявності у елементів управлінської системи специфічних властивостей, зокрема [1, с. 249-250]:

- здатності *реагувати* на зміни зовнішнього середовища;
- *когерентності* (узгодженості) окремих елементів системи, що полягає в синхронності процесів змін стану різних елементів системи, що проявлялася б у просторі в короткострокові періоди;
- *коеволюції*, що передбачає синхронність різних елементів системи, трансформаційних циклів розвитку, що проявляється в довгострокові періоди;
- *взаємодоповнюваності*, що передбачає зв'язки між елементами системи, побудовані на здатності елементів по-різному змінювати властивості речовинно-енергетично-інформаційних потоків;
- *взаємозалежності*, тобто такі взаємозв'язки між елементами системи, за яких зміна стану одних елементів викликає зміни в інших елементах;
- *взаємовигоди*, яка означає, що спільне функціонування елементів покращує їх стан більшою мірою, ніж їх роздільне функціонування.

Водночас, складовою частиною системи управління є механізм управління, що забезпечує дієвий вплив на фактори, стан яких зумовлює результат діяльності об'єкта управління. Основними суб'єктами управління процесами збалансованого розвитку сфери аграрного виробництва і аграрного природокористування виступатимуть державні органи влади, регіональні органи управління та органи місцевого самоврядування, а зрештою і громади. Їх зусилля повинні спрямовуватися на забезпечення економічної ефективності та раціональності в розподілі й використанні природних ресурсів в аграрному секторі економіки регіону (через створення корисного ефекту); забезпечення простого та розширеного відтворення природних ресурсів аграрної сфери (в якісному та кількісному значеннях); безпечному використанні зазначених ресурсів (або захисті від небезпек та загроз) та забезпеченні продовольчої безпеки країни; охороні довкілля.

У сфері аграрного розвитку вагоме місце займають відновлювані природні ресурси, зокрема рослинний і тваринний світ, земельні ресурси. Забезпечення збалансованого їх використання вимагає дотримання системи принципів [3, с. 32]: рівність у використанні та споживанні природних ресурсів; вільний доступ до природних ресурсів; забезпечення результативності та продуктивності використання природних ресурсів; захищеність природних ресурсів та довкілля від загроз та небезпек; стимулювання раціонального використання природних ресурсів; забезпечення справедливості та солідарності фінансування природокористувачами процесів охорони природних ресурсів та заходів щодо їх відтворення; надання пріоритетності та протекціонізму природним ресурсам у структурі ресурсного потенціалу аграрних підприємств; системність та комплексність інструментарію управління відновлюваними природними ресурсами; поєднання економічної ефективності використання природних ресурсів із екологічною доцільністю.

В сучасних умовах аграрного господарювання доцільним є акцентування уваги на гармонійному поєднанні важливих складових життєзабезпечення, у процесі якого відбувається взаємодія людини (суспільства) з природним середовищем.

Формування взаємовідносин суспільства і природи на основі їх гармонізації повинно базуватися на біо-, тобто екоцентричному підході з обґрунтуванням екологічної парадигми розвитку, при якій дотримуватимуться постулати раціонального природокористування передусім у процесі використання відновлюваних природних ресурсів аграрної сфери.

Узагальнення окремих аспектів формування управлінських технологій у сфері аграрного господарювання і створення дієвого брендингового середовища дає підстави стверджувати про необхідність активізації зазначеного процесу з огляду на сучасні виклики і вимоги щодо трансформаційних змін управління в досліджуваній сфері. Подальші наукові пошуки стосуватимуться дослідження брендингу, як засобу маркетингового

менеджменту у відродженні традиційних та започаткування нових видів економічної діяльності в аграрній сфері передусім на регіональному рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бутко М. П. Архітектоніка конкурентоспроможності регіонів України в контексті євроінтеграції: монографія. Київ: АМУ, 2016. 452 с.
2. Власенко О.О. Новітні підходи до створення нового бренду та виведення його на ринок// Проблеми науки. 2007. № 2. С. 39–42.
3. Газуда М.В. Управління використанням відновлюваних природних ресурсів в аграрній сфері : монографія. Ужгород: ДВНЗ „УжНУ”, 2018. 200 с.
4. Hazuda M. V. Activating bodies of local self-government in management of renewable natural resources of agriculture/ International Journal of New Economics and Social Sciences. 2016. № 1(3). P. 132-137.
5. Зозульов О., Нестерова Ю. Моделі брендингу: класифікація та стисла характеристика//Маркетинг в Україні. 2006. № 6. С. 44-49.
6. Кобелєв В. М., Рижов М. С. Ребрендинг як складова управління життєвим циклом бренду// Вісник НТУ «ХПІ». 2015. № 60 (1169). С. 12-16.
7. Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента/пер. с англ. М. : Дело, 1992. 702 с.
8. Kotler Philip. Marketing Management: Analysis, Planning, Implementation and Control //New Jersey. 9th edition: Northwestern University Prentice Hall International Inc., 1997. 452-464.
9. Seiler A. Marketing: erfolgreiche Umsetzung in die Praxis. Zurich. - Orell Fussli, 1992. 189s.

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ЛІСОВИМ СЕКТОРОМ

Газуда Михайло Васильович

доктор економічних наук, професор
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Турицька Марина Михайлівна

аспірантка кафедри економіки і підприємництва
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

У статті висвітлено наукові підходи до формування організаційно-економічного механізму управління лісовим сектором, де визначено основні інструменти управління – адміністративні, економічні, правові та організаційні.

Обґрунтовано відмінності державного екологічного управління та екологічного менеджменту лісової галузі на основі узагальнення теоретичних підходів в межах системно-структурної побудови лісової галузі країни, виокремлення інструментів впливу на економічні процеси.

Конкретизовано поняття «лісового менеджменту» як сучасної моделі розвитку лісового сектору економіки держави за ініціативи підприємницьких та громадських формувань. Розглянуто етапи формування та координування лісового менеджменту.

Ключові слова: система екологічного управління, екологічний менеджмент, лісовий менеджмент.

Економічна діяльність людини, що має виробничо-господарський характер, вступаючи у взаємовідносини із довкіллям, створює динамічну еколого-економічну систему, стійкість та стабільність якої залежить від збалансованості її природних та виробничих компонентів, які здатні забезпечувати еколого-орієнтований тип ведення господарювання. Процеси

екологізації всіх сфер промисловості та багатьох сфер економічної діяльності потребують дієвих інструментів переформування ведення бізнесу. Ключовою домінантою сталоного розвитку, а відповідно і інструментом впровадження економічних механізмів, на конференції ООН з довкілля (Ріо-де-Жанейро, 1992 р. – *Earth Summit 92 The United Nations Conference on Environment and Development*) визначено екологічний менеджмент [1].

Проблематика системи екологічного управління висвітлюється вченими-економістами з кінця XX ст. Напрацюванням теоретичної бази та визначенням основних завдань екологічного менеджменту як форми ведення екологічно зважених бізнес-процесів економічної діяльності займалися такі вчені економісти, як Т. Титенберг, Р. Констанца, Т. Хачатуров, Н. Пахомова, К. Рихтер, Г. Білявський, Р. Єфремова, Д. Кривошенін, О. Лук'янихін, Л. Мельник, В. Шевчук та ін.

Із напрацювань вчених Ю. Шемшученка, О. Олефіренка в галузі екологічного права впливає означення екологічного управління як врегульованої нормами правової діяльності спеціально уповноважених органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових осіб, а також діяльність юридичних осіб і громадян, спрямована на створення конкретних правовідносин у сфері охорони навколишнього середовища, раціонального природокористування, дотримання екологічних прав та виконання екологічних обов'язків [2; 3, с. 75].

Система державного управління у лісогосподарській сфері зумовлюється організаційною структурою, де адміністрування як стиль керівництва здійснюється від вищих до нижчих рівнів управління і відповідальність за виконання державних рішень «спускається» зверху донизу. Тобто будучи закритою системою із визначеною ієрархічною вертикаллю у прийнятті командних рішень, лісова галузь не є гнучкою для лісового ринку та швидкореагуючою на бізнес-процеси середовища. Координуючим механізмом екологічної політики, що властивий ринковим відносинам, виступає *лісовий менеджмент*.

Важливим механізмом, що використовує екоменеджмент в галузі лісового господарства є організаційно-економічний (табл. 1), що, на відміну від адміністративного та нормативно-правового, впливає на сферу економічних інтересів природо користувачів як юридичних, так і фізичних осіб. Це спонукає останніх дотримуватися екологічної площини норм і впливає на ефективність бізнесу.

Таблиця 1

Організаційно-економічний механізм управління лісовим сектором

ЛІСОВИЙ СЕКТОР		
Державне управління	Інструменти управління	Лісовий менеджмент
<p>Поділ лісів на категорії залежно від значення й основних виконуваних функцій; екологічна сертифікація лісів; державні стандарти, що регулюють технологічні процеси відтворення та використання лісів; дозволи на ведення лісового господарства; стягнення за порушення правил лісокористування та шкоду, заподіяну лісовому господарству</p>	Адміністративні	<p>Проведення аудиту лісоекологічних, еколого-економічних та соціально-екологічних проблемних (конфліктних) ситуацій лісогосподарювання. Планування екологізації лісового господарства</p>
<p>Лісоресурсна рента; плата за використання лісу на корені (зокрема, попенна плата), за землі лісового фонду; субсидії та дотації на лісозахисні заходи; пільги при сплаті екологічних податків</p>	Економічні	<p>Залучення лісокористувачів до лісогосподарської, лісопромислової діяльності на еколого-економічних засадах (кооперація, інтеграція, договірні відносини тощо); Впровадження механізмів соціально-екологічної відповідальності; економічна оцінка; ініціативне преміювання праці зайнятих у лісовій сфері; екологічний маркетинг.</p>

Лісовий кодекс України; укази Президента України; постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, накази Державного агентства лісових ресурсів України; Закони України «Про охорону навколишнього природного середовища»	Правові	Національний стандарт ДСТУ ISO 14000; міжнародні стандарти щодо систем екологічного менеджменту ISO 14001 та 14004; з екологічного аудиту (ISO 19011). Британський стандарт 7750 (British Standard 7750); Нормативний акт Європейського Союзу про добровільну схему екологічного менеджменту та аудиту – EMAS (The European Union Regulation on a Voluntary Community Eco Management and Audit Scheme – EMAS);
Ведення державного лісового кадастру, обліку і моніторингу лісів; приватизація деградованих і малопродуктивних угідь для заліснення; відкритий продаж на конкурсних засадах частини лісових масивів, що мають експлуатаційне значення; передання окремих лісових земель приватним і комунальним суб'єктам для неприбуткового використання	Організаційні	Лісоекологічний та еколого- економічний моніторинг екоменеджменту; регулювання невідповідності та коригувальні/ превентивні заходи і дії; Аудит системи екоменеджменту (CEM) Документація CEM та управління ним.

**Джерело: складено на основі [4, 5].*

Екологічно орієнтований лісогосподарський менеджмент, на думку Є. Мішеніна, це перш за все глибоко усвідомлена внутрішньо та зовнішньо мотивована, ініціативно-добровільна й ефективна діяльність економічних суб'єктів у сфері лісогосподарського та лісопромислового виробництва, яка покликана на підприємницьких засадах, у межах сформованої екологічної політики, реалізувати принципи сталого екологічно збалансованого лісокористування в законодавчо-нормативному полі [4].

Узагальнення теоретичних підходів до розуміння сутності лісового

менеджменту дає підстави стверджувати, що досліджуване поняття є інструментом екологічної політики у сфері лісогосподарювання та лісоуправління, який використовує державну екологічну платформу із сталою законодавчою, нормативно-правовою базою та узгодженою ієрархічною структурою адміністрування в контексті координації управлінських рішень, а також ринкові моделі ведення бізнесу із залученням на добровільних засадах підприємницької ініціативи, громадських формувань, задля екологічно-збалансованого управління лісовими ресурсами, їх відтворення та збагачення з метою створення соціокультурного екологічно орієнтованого суспільства.

Формування лісового менеджменту здійснюється інструментами лісової політики на національному рівні, через вдосконалення законодавчої бази екоменеджменту, розробку стратегій та планів розвитку лісового господарства, розширення міжнародного партнерства та співпраці в розробці еко-бізнес-проектів, залучення інвестицій.

Другим етапом впровадження лісового менеджменту є регіональний, що реалізується місцевими органами влади та самоврядування за розробленим для кожного регіону сценарієм розвитку та реалізації заходів. На цьому рівні важливим є узгодження сфер впливу природоохоронних підрозділів, муніципальних та комунальних установ, а також фінансування природовідновлювальних заходів та проектів. Формування регіональної політики лісового менеджменту окреслює напрям, в якому рухатиметься лісова галузь регіону. Саме завданням регіонів є розробити еколого-економічну стратегію із залученням державних установ, громадських організацій та впливових підприємницьких структур задля створення комфортного інвестиційного середовища.

Третій рівень координування лісового менеджменту – локальний (місцевий), здійснюється місцевими громадами, громадськими екологічними організаціями та державними лісовими підприємствами (лісгоспами) в районних центрах, а також малим та середніх бізнесом у сфері лісоексплуатації, деревообробної та лісопереробної галузі, мисливськими організаціями. Саме

цей формат соціально-економічних відносин і визначає рівень розвитку лісового менеджменту, потребує державної підтримки та громадської ініціативи у формуванні лісогосподарських та лісовідновлюючих заходів, формуванні інфраструктури.

Система екологічного управління визначена як механізм, спрямований на досягнення екологічних цілей із використанням державно-адміністративних і економічних методів та механізмів на чітко означеному законодавчому полі. Екологічний менеджмент виступає як ринкова модель розвитку, що мобілізує добровільну екологічну ініціативу громадських та підприємницьких формувань на засадах стратегії розвитку з використанням методів планування, контролю, моніторингу та інших процедур, спрямованих на ефективне та раціональне використання природних ресурсів. З цього випливає поняття лісового менеджменту як інструменту екологічної стратегії держави в лісогосподарюванні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Повестка дня на XXI век, принята Конференцией ООН по окружающей среде и развитию, Рио-де-Жанейро, 3–14 июня 1992 года. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/agenda21.shtml.
2. Екологічне право України. Академічний курс : підруч. 2-ге вид. / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. К. : ТОВ “Видавництво Юридична думка”, 2008. 720 с.
3. Олефіренко О.В. Концептуальні основи формування екологічного управління в Україні//Актуальні проблеми державного управління. 2014. № 1. С. 72-80.
4. Мішенін Є.В. Принципи формування та розвитку комплексного механізму управління природокористуванням і екологічною безпекою в контексті теорії господарського механізму//Сталий розвиток та екологічна безпека суспільства в економічних трансформаціях: [монографія] / за наук. ред.

д.е.н., проф. Є.В.Хлобистова. Сімферополь: ПП «Підприємство Фенікс», 2010. С. 263-279.

5. Неверов А. В., Равино А. В., Малашевич Д. Г. Методические основы определения экономической эффективности ведения лесного хозяйства//Труды БГТУ. 2013. № 7: Экономика и управление. С. 142-146.

ЕЛЕКТРОННЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ФУНКЦІОНУВАННЯ «СУЧАСНОГО» ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Галайдіда Ольга Василівна

Попіль Ольга Михайлівна

Пронь Михайло Богданович

викладачі ВП НУБіП України

«Заліщицький аграрний коледж

ім. Є.Храпливого», м.Заліщики, Україна

Анотація. Розкрито питання сутності ЕОС та проаналізовано основні принципи ефективності. Описано структуру освітнього інформаційного середовища навчального закладу. Висвітлено суть труднощів з якими можна стикнутися при створенні освітнього середовища в навчальному закладі. Обґрунтовано системний підхід до створення та розвитку єдиного освітнього інформаційного середовища закладу вищої освіти.

Ключові слова: заклад вищої освіти, інформаційні технології, інформаційне освітнє середовище, інформаційно-електронне середовище, електронне освітнє середовище, інформаційно-комп'ютерні технології.

Зміни, що відбулися у суспільному житті країни та, зокрема, в освіті, зумовили активізацію процесу інформатизації освітнього простору навчальних закладів. Найважливішим завданням в галузі освіти на сучасному етапі слід вважати забезпечення відповідності наукової системи знань вимогам практики.

Одним з пріоритетних напрямків розвитку сучасного закладу освіти є впровадження нових інформаційних технологій в навчально-виховний процес. І саме впровадження в освіту інформаційних технологій призвело до виникнення терміну інформаційно-освітнє або електронне освітнє середовище. Інформаційне освітнє середовище - це інтегроване середовище інформаційно-

освітніх ресурсів (електронні бібліотеки, навчальні системи і програми) програмно-технічних і телекомунікаційних засобів, правил їхньої підтримки, адміністрування і використання, що забезпечують єдині технологічні засоби інформації, інформаційну підтримку та організацію навчального процесу, наукових досліджень, професійне консультування.

У результаті зростання інформаційних потоків постає потреба синхронізації навчального процесу, створення єдиного інформаційно-електронного середовища, що носить управлінсько-регулятивну функцію та забезпечує ефективну комунікацію. Запровадження ІЕС в освітній галузі перейде від одноразових проєктів до системного процесу, що охоплює всі види діяльності. ІЕС суттєво розширяють можливості педагога, оптимізують управлінські процеси, таким чином формуючи у студентів важливі для нашого сторіччя технологічні компетентності.

Новий базовий Закон “Про освіту” вперше запроваджує на законодавчому рівні варіативність форм здобуття освіти. Законопроект передбачає дистанційну, мережеву, змішану форми здобуття освіти. Запровадження ІЕС в освітню галузь перейде від одноразових проєктів до системного процесу, що охоплює всі види діяльності. Зокрема буде створено освітню онлайн платформу з навчальними і методичними матеріалами для студентів, викладачів і керівників закладів освіти. Необхідною умовою функціонування ЗВО є наявність єдиного інформаційного середовища, в якому забезпечується автоматизація основних процесів діяльності.

Одним із видів інформаційного освітнього ресурсу є електронне освітнє середовище (ЕОС). Аналіз джерел дозволив виявити ряд особливостей: по-перше, електронне освітнє середовище ЗВО не може бути закритим, воно відповідає головним тенденціям в сучасній освіті: відкритість, доступність і масовість; по-друге, соціокультурні, технологічні процеси і зміни, що відбуваються в суспільстві, вимагають нових підходів до надання інформації та організації освітнього процесу.

ЕОС включає електронні інформаційні та навчальні ресурси, а також кошти і технології, що забезпечують ефективність використання цих ресурсів в освітньому процесі, є місцем, де суб'єкт сам визначає параметри формування і розвитку, може вступати у взаємодію з іншими суб'єктами освітнього процесу, глобальною мережею Інтернет, сам впливати на формування освітнього контенту середовища.

Виходячи з вищевикладеного, ми розглядаємо ЕОС як складну, багаторівневу систему, що об'єднує програмно-методичні, організаційні і технічні ресурси та інтелектуальний потенціал закладу освіти, що реалізуються в процесі взаємодії учасників навчального та інформаційного процесів.

Ефективність ЕОС може бути забезпечена при дотриманні ряду принципів:

1) принципу відкритості. Термін «відкритість» в даному контексті може мати різне тлумачення. «Відкритість» системи може протиставлятися «закритості», тобто відсутності зовнішніх впливів, зв'язків, контактів, замкнутості. «Відкритість», навпаки, дозволяє вступати у взаємодію з зовнішнім середовищем, реагувати на її зміни, перебувати в процесі постійного розвитку і вдосконалення. Також під відкритістю освітнього середовища може матися на увазі доступність, тобто можливість включитися в цю систему;

2) принципу ресурсної надмірності - матеріали можуть бути представлені в різній формі (текст, презентації, аудіо, відео), немає обмежень стосовно обсягу матеріалу або посилань, навіть в рамках одного курсу є можливість створювати додаткові модулі підвищеної складності, поглибленого вивчення. Все це створює для студентів сприятливі умови, де кожен має можливість вибирати таку форму і швидкість засвоєння матеріалу, яка комфортна особисто для нього;

3) принципу інтегративності. Можливість встановлення перехресних посилань між різними електронними навчальними курсами, створення метапредметних курсів. Інтегративність - можливість встановлення зв'язку між компонентами ЕОС;

4) принципу динамічності та інтерактивності (можливість активно розширювати і розвивати контент). Динамічність полягає в можливості зміни модулів електронних навчальних курсів, підстроювання змісту (адаптації) з урахуванням індивідуальних особливостей студентів. Інтерактивність спрямована на те, щоб кожен користувач був не тільки споживачем інформації, але і її творцем, щоб він міг взаємодіяти з системою.

Метою створення електронного освітнього середовища є інформаційне забезпечення навчального процесу відповідно до вимог Державного стандарту вищої освіти України до реалізації основних освітніх програм.

Структура освітнього інформаційного середовища навчального закладу складається з блоків:

- управління навчанням;
- інформаційного (модуль інформаційних ресурсів);
- менеджмент навчального закладу (генератор розкладу занять, домашні завдання, електронний журнал);
- електронна бібліотека (художня, навчальна література, медіатека, методичні та дидактичні матеріали, освітнє законодавство);
- блок використання дистанційного навчання (технології віртуальних класів, on-line відеоуроки, система індивідуального навчання);
- блок спілкування між користувачами (групи за інтересами, новини, анонси подій, пошта);
- конкурси.

Отже, комп'ютеризація й доступ до мережі Інтернет в ЗВО - це не лише нові технічні можливості для сфери освіти, а й доступ до гігантських обсягів інформації. Але для отримання позитивного ефекту необхідно забезпечити високу якість інформаційного середовища. Інформаційне середовище ЗВО можна назвати якісним, якщо:

- існує організаційна структура, у якій накопичуються та зберігаються інформаційні ресурси та надаються інформаційні послуги;

- розроблена та функціонує система оцінювання якості інформаційного середовища ЗВО;
- інформаційне середовище інтегроване до регіональних, вітчизняних та світових ресурсів;
- інформаційна грамотність викладачів та студентів відповідає сучасному рівню розвитку інформаційних технологій;
- інформаційні ресурси ЗВО різнобічні та орієнтовані на різні категорії користувачів;
- для підтримки інформаційного середовища ЗВО використовуються нові інформаційні технології (електронні каталоги, доступ до мережі Інтернет тощо);
- локальна мережа та робочі станції мають сучасне ліцензійне програмне забезпечення.

При створенні освітнього середовища в навчальному закладі можуть виникнути певні труднощі, а саме:

- технічні проблеми;
- недостатня теоретична та практична підготовка працівників;
- проблема збереження даних;
- фінансові труднощі;
- культурний бар'єр.

Для розв'язання вищезазначених проблем опишемо системний підхід до створення та розвитку єдиного освітнього інформаційного середовища закладу вищої освіти.

Базовою складовою інформаційного середовища повинен кабінет інформатики, а також робочі місця адміністраторів, викладачів. До інформаційного середовища відноситься також мережа Інтернет, локальна мережа та технічні засоби мультимедія, програмне забезпечення навчально-виховного процесу.

Технічно необхідною умовою розвитку ІОС в навчальному закладі є створення мережі з виділеним сервером. Важливим також є підбір програмного

забезпечення, яке з одного боку дозволяло б ефективно розв'язувати завдання навчального закладу, а з іншого - забезпечувало б простоту для користувачів, надійність в експлуатації.

Програмне забезпечення повинно відповідати таким вимогам:

—працювати в мережі або забезпечувати можливість запуску з одного сервера різних робочих станцій;

—зберігати інформацію в єдиному форматі доступному для обробки різними програмами або модулями одного програмного комплексу;

—бути сумісним та доступним до підключення нових модулів;

—забезпечити багатокористувацький режим та розмежування прав доступу.

Комп'ютери мають перейти із класу інформатики в навчальні аудиторії. Особливої актуальності набуває проблема розробки, створення та впровадження розвивальних освітніх програм, які сприятимуть адаптації студентів до життя в інформаційному суспільстві.

Сьогодні існує безліч інформаційних матеріалів на електронних носіях. Наявність у бібліотеці сучасного інформаційно-комунікаційного обладнання й доступу до Інтернету дає можливість студентам набувати навичок пошуку, збирання інформації, її аналізу й використання для набуття освіти, а викладачі мають можливість ефективно вести пошук потрібних їм матеріалів у світовому просторі.

Важливим стає інформаційне представництво навчального закладу в мережі Інтернет, що стає поштовхом до створення сайту закладу та блогів викладачів.

Результатом процесу інформатизації навчального закладу має бути можливість використовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології для роботи з інформацією як у навчально-виховному процесі, так і для інших потреб освітньої установи.

Як приклад, наведемо структуру електронного освітнього середовища електронного освітнього середовища ВП НУБіП України «Заліщицький аграрний коледж ім. Є.Храпливого».

Структура ЕОС коледжу об'єднує п'ять підсистем:

- накопичення та забезпечення доступу до електронних баз даних (навчально-методичних матеріалів);
- управління навчальним процесом;
- розроблення, наповнення та використання навчально-методичного забезпечення дисциплін;
- забезпечення науково-іноваційного розвитку;
- налагодження та підтримки зовнішньої віртуальної комунікації.

Підсистема накопичення та забезпечення доступу до електронних баз даних (навчально-методичних матеріалів) включає всі каталоги електронних ресурсів, бази даних навчального призначення та забезпечує можливість гнучкого пошуку інформації. До цієї підсистеми належать:

- інституційний репозиторій;
- електронна бібліотека, що доступна з локальної мережі ЗВО;
- сторінки циклових комісій та викладачів на сайті ЗВО, на яких розміщено методичну документацію;
- персональні сторінки викладачів ЗВО на платформі G Suite for Education.
- навчально-інформаційний портал коледжу - <ftp://193.93.18.90/>.

Підсистема управління навчальним процесом є багаторівневою автоматизованою системою управління та об'єднає функції віртуального «деканату», інформаційні web-сервіси підтримки роботи викладача, забезпечує сумісність з ЄДЕБО, електронний документообіг тощо.

Підсистема забезпечення розробки, наповнення та використання навчально-методичного забезпечення дисциплін надає учасникам освітнього процесу можливість розроблення, наповнення та використання електронних матеріалів навчально-інформаційного порталу ЗВО. Навчально-інформаційний

портал ЗВО функціонує на базі платформи Moodle, забезпечує програмно-технологічні засоби для розроблення й використання повних навчальних електронних курсів дисциплін, а саме їх пасивної складової (повнотекстових матеріалів лекцій, презентацій лекційних занять) й активної складових (практичних, лабораторних, самостійних, додаткових занять) та системи контролю засвоєння знань (тематичного, модульного й підсумкового).

Підсистема забезпечення науково-інноваційного розвитку покликана створити умови стимулювання наукових досліджень та посилення наукових зв'язків і контактів. Формами функціонування цієї підсистеми є проведення віртуальних наукових конференцій, створення наукових електронних журналів, віртуальних лабораторій та класів, налагодження віртуальних контактів з науковими партнерами з України та країн зарубіжжя тощо.

Підсистема налагодження та підтримки зовнішньої віртуальної комунікації має на меті забезпечити на належному рівні представництво ЗВО у віртуальному просторі, допомагати налагодженню та підтримці електронних зв'язків з потенційними партнерами та абітурієнтами, сприяти рекламі ЗВО.

Всі підсистеми інтегровані між собою і працюють в єдиному комплексі.

Організаційне управління та координацію роботи ЕОС забезпечують директор та наглядова комісія з організації освітнього процесу за дистанційною формою навчання – відповідальні за впровадження дистанційної форми навчання на відділеннях, а також технічні працівники та адміністратор ЕОС.

Накопичення та забезпечення доступу до електронних баз даних в системі ЕОС здійснює інформаційний відділ бібліотеки ЗВО за підтримки викладачів.

Наповнення електронного освітнього середовища навчально-методичним забезпеченням здійснюють педагогічні працівники ЗВО. Відповідальними за своєчасність наповнення електронного освітнього середовища навчально-методичним забезпеченням та його актуальність є викладачі, голови циклових комісій, завідувачі відділень та працівники інформаційного відділу бібліотеки.

Метою формування електронного освітнього середовища коледжу є:

- сприяння реалізації місії коледжу щодо широкої доступності до одержання якісної освіти;
- залучення нового контингенту студентів та користувачів освітніх послуг;
- організація навчального процесу за денною, заочною формами навчання для студентів за сучасними інформаційними технологіями;
- доступ споживача до відкритих навчальних матеріалів та відповідної документації з будь-якого місця в зручний час для забезпечення гнучкості процесу навчання;
- забезпечення умов для самостійної роботи і самонавчання;
- підтримка широкого впровадження принципів академічної мобільності студентів;
- підвищення конкурентоспроможності коледжу в українському та міжнародному науково-освітньому просторі, що дозволить забезпечити позитивну динаміку рейтингу коледжу в світі та підвищить його вебметричні показники.

Таким чином, освітнє середовище ЗВО має потужний потенціал для формування інформаційно-аналітичної компетентності студентів, оскільки надає необмежені можливості пошуку потрібної навчальної інформації для виконання самостійної роботи, підготовки до семінарів, доповідей, написання рефератів та інше, отже, формує уміння працювати, аналізувати та оцінювати інформацію. Впровадження в освітню діяльність ЕОС дозволяє ефективно залучити користувачів в роботу з ІКТ-технологіями. Проходячи навчання в електронних курсах, користуючись інструментами та ресурсами ЕОС, беручи участь в проектній діяльності із застосуванням ІКТ, студенти опановують необхідні навички роботи з даними та інформацією в електронному вигляді, поступово формуючи і розвиваючи відповідні ІКТ-компетенції, оволодівають навичками самостійної роботи, що допоможе їм стати затребуваними фахівцями, готовими до постійного підвищення своєї кваліфікації і

безперервної освіти протягом всього життя. Таким чином, ЕОС виступає в якості необхідної умови функціонування сучасного ЗВО, дозволяє вирішувати завдання розвитку ІКТ-компетенцій у майбутніх фахівців, є ефективним засобом реалізації освітніх програм ЗВО.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Биков В.Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти: монографія / В.Ю. Биков. - К. : Атіка, 2008. - 684 с.
2. Габа І.М. Вплив освітнього середовища ВНЗ на професійний розвиток особистості / І.М. Габа // Проблеми загальної та педагогічної психології : збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / [за ред. С.Д. Максименка]. - К., 2011. - Т. XIII. - Ч. 6. - С. 74-82.
3. Гончаренко Л. М. Використання ІКТ для підвищення якості навчання / Л.М. Гончаренко, О. І. Костенко. // Osvita.ua. - 2012.
4. Драгнєв Ю.В. Інформаційно-навчальне середовище як чинник професійного розвитку майбутнього вчителя фізичної культури в умовах інформаційно-освітнього простору / Ю.В. Драгнєв // Педагогіка і психологія професійної освіти. - 2011. - №1. - С. 94-99.
5. Задорожній М. І. Теорія та методика електронного навчання: збірник наукових праць / М. І. Задорожній. - Кривий Ріг: Видавничий відділ КМІ, 2013. - 311 с. - (Випуск IV).
6. Інформаційне освітнє середовище сучасного навчального закладу: навчально-методичний посібник / М. Ю.Кадемія, М. М. Козяр, Т. В. Ткаченко, Л. С. Шевченко. - Львів: СПОЛОМ, 2008. - 186 с.
7. Панченко Л.Ф. Інформаційно-освітнє середовище сучасного університету: монографія / Л.Ф. Панченко; Держ. Заклад. «Луган. Нац. Ун-т імені Тараса Шевченка». Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. - 280 с.

УДК 621.383.51

ПЕРСПЕКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ СОНЯЧНИХ ФОТОПЕРЕТВОРЮВАЧІВ

Галат Олександр Борисович

к.ф.-м.н., доцент

Руденко Олена Володимирівна

студентка

Харківський національний університет радіоелектроніки

м. Харків, Україна

Анотація: У роботі використано метод порівняння характеристик різних тонкоплівкових сонячних перетворювачів, їх вибір за основними характеристиками: ефективність, термін експлуатації, екологічна безпечність, ціновий діапазон. Розглянуто перспективні напрямки вдосконалення сонячних елементів, зокрема: двосторонні сонячні панелі, використання перовскітових матеріалів та квантових технологій. Для моделювання струмових та оптичних характеристик тонкоплівкових сонячних перетворювачів використовувалась програма `gprvdm`.

Ключові слова: тонкоплівковий фотоперетворювач, характеристика, структура, ефективність, моделювання

1 ВСТУП

У світі все більше звертають увагу на використання так званих відновлюваних джерел енергії - тепла Землі, енергії вітру, припливів та відпливів, біогазу, сонячного випромінювання, тощо. Практично всі ці джерела енергії повністю зумовлені прямою дією Сонця. Серед зазначених джерел одним із найбільш перспективних є пряме перетворення сонячного випромінювання в електрику в напівпровідникових сонячних елементах.

Тепловий потік сонячного випромінювання, який сягає Землі, дуже великий. Він більш як у 5000 разів перевищує сумарне використання всіх видів паливно-енергетичних ресурсів у світі.

В наш час перспективними стають тонкоплівкові елементи, тому що вони мають малу товщину, незначні затрати матеріалів та ефективність у використанні [1].

До переваг використання сонячних батарей можна віднести:

- 1) автономність;
- 2) висока надійність;
- 4) економія органічних видів палива (мазуту, нафти, газу);
- 5) скорочення викидів двоокису вуглецю;
- 6) загальнодоступність і невичерпність джерела;
- 7) відсутність проміжних фаз перетворення енергії.

Напівпровідникові сонячні батареї мають дуже важливу перевагу – довговічність. Догляд за ними не вимагає від персоналу особливо великих знань і коштовного обслуговування.

На сьогоднішній день варто виділити порівняно нові напрямки розвитку ефективних сонячних технологій:

- Двосторонні сонячні панелі. Двосторонні сонячні батареї - зручне рішення. Вони можуть досягти підвищення потужності на 25% і зниження витрат на Вт на 20%. Компанія Canadian Solar вважає, що її вперше представлена на ринку двостороння панель може підвищити ефективність з 18,3% до 23,8% за відповідних умов експлуатації.

- Перовськітові матеріали. Новий клас матеріалів, які називаються перовськіти, може в один прекрасний день забезпечити як суттєве зниження вартості фотопанелі, так і достатньо високий ККД. Дослідники вважають, що ефективність перетворення сонячної енергії в 30% є цілком досяжною метою. Якщо вони виявляться дешевими і простими у виготовленні, як очікувалося, то сонячні елементи третього покоління можуть привести до значного зниження вартості сонячної енергії. На жаль, перовськіти все ще складно зробити

комерційною реальністю. Залишається одна серйозна перешкода: матеріали досить швидко руйнуються. Проте є способи обійти це, наприклад, поєднуючи перовскіт з кремнієм. Стартап під назвою Oxford PV [2] недавно представив такий тандемний осередок з ефективністю 27,3%. Якщо він виявиться успішним і комерційно життєздатним під час тестування, то сонячна енергія третього покоління може бути ближче до реальності, ніж припускають інвестори.

- Квантові технології. Матеріали з використанням квантових точок набагато далі від комерціалізації, ніж перовскіту. Але обіцяють буквально революцію. Квантові точки - наночастинки напівпровідникових матеріалів, а напівпровідники - основа обчислювальної техніки і сонячних елементів. Вони крихітні - всього кілька нанометрів в діаметрі, що в тисячі разів менше товщини людської волосини. Ці нано напівпровідники досить малі, щоб їх можна було налаштувати відповідно до сонячного спектру. Це означає, що сонячні елементи з квантовими точками мають теоретичну межу ефективності в 70,4% в порівнянні з 32% для односкладних кремнієвих елементів. Але перелічені перспективні технології знаходяться у стадії експериментів, тоді як є вже досить перевірені напрямки, що вважаються найбільш ефективними, зокрема тонко плівкові структури CdS/CIGS [3] .

2 БАТАРЕЇ НА ОСНОВІ СЕЛЕНІДУ МІДІ-ІНДІЮ-ГАЛІЮ

CuInGaSe_2 є твердим розчином, що складається з таких елементів, як мідь, індій, галій, селен, і має властивості напівпровідника.

Індій – це основний, дуже необхідний матеріал, який використовується зокрема у виробництві рідкокристалічних моніторів. Тому, залишаючи такий матеріал для цих потреб, часто використовують галій, який заміщає індій за своїми функціями. ККД тут вище, ніж у батарей з телуриду кадмію – близько 20%. Плівкові сонячні батареї на основі селеніду міді-індію (CuInSe_2 , ширина забороненої зони – 1,0 еВ) мають ККД рівний 15–20%. При використанні індію замість галію ефективність сонячних батарей зростає приблизно на 14%.

CuGaSe_2 також дуже цікавий як тонкоплівковий елемент сонячних батарей. Завдяки забороненій зоні шириною 1,68 eV він використовується як верхній елемент тандемної сонячної батареї з нижнім елементом з CuInSe_2 .

Провідні японські та американські компанії Tokyo Ohka Kogyo (ТОК) і IBM мають намір спільно розробити процеси, матеріали та обладнання для випуску модулів сонячних батарей типу CIGS (Copper-Indium-Gallium-Selenide). В даний час, порівняно висока вартість електрики, що виробляється сонячними батареями, перешкоджає їх поширенню. Як стверджується, подолати цю перешкоду можна переходом на тонкоплівкову технологію [4].

Фахівці IBM Research розробили новий виробничий процес формування плівок CIGS без застосування вакууму. Отримані батареї, за словами компанії, можуть мати ККД 15% і більше. Показники сучасних тонкоплівкових батарей лежать в межах 6-12%. Об'єднавши технологію IBM з досвідом ТОК в отриманні хімікатів високого ступеня очищення, накопиченим в ході багаторічної роботи в напівпровідникової галузі, компанії розраховують запропонувати ринку доступне масове виробництво тонкоплівкових сонячних батарей [4].

3 МОДЕЛЮВАННЯ ХАРАКТЕРИСТИК ТОНКОПЛІВКОВОЇ БАТАРЕЇ

Для моделювання обраної структури сонячного перетворювача та розрахунку його характеристик пропонується наступна структура (Рис. 1).

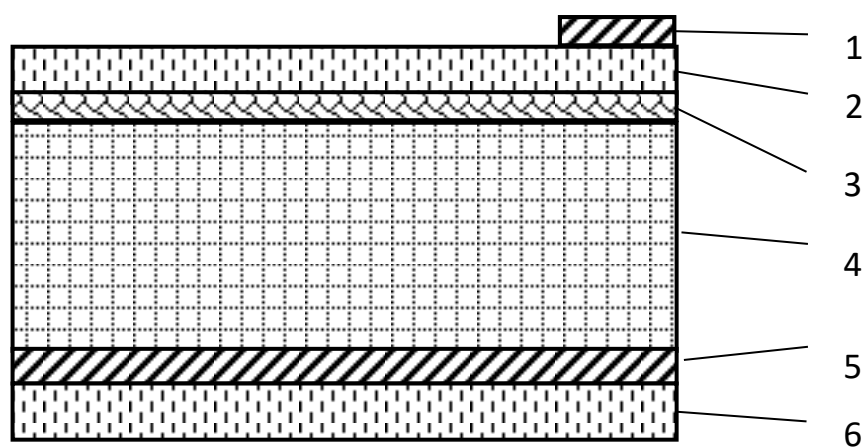

Рис. 1. Структура сонячного фотоперетворювача

1 – фронтальний контакт Al, 2 – ITO, 3 – шар (p) CdS, 4 – шар(n) CIGS,

5 – тильний контакт Мо, 6 – скляна підкладка

Моделювання виконувалось за допомоги програми *gprdm*. Програма *gprdm* це безкоштовний універсальний інструмент для моделювання оптоелектронних пристроїв. Спочатку він був написаний для моделювання органічних сонячних елементів, але тепер його удосконалено для моделювання інших класів оптоелектронних структур, включаючи OLED, OFET, а також різних типів сонячних елементів 1-го, 2-го і 3-го поколінь. Найбільш важливі параметри, що використовуються в розрахункових файлах вихідних даних програми *gprdm*: FF(Fill factor) - фактор заповнення ВАХ, %; η (Power conversion efficiency) - конверсійна ефективність, %; P_{max} (Max power) - максимальна потужність, Вт; V_{oc} - напруга зворотнього зв'язку, В; J_{sc} – щільність струму короткого замкнення, A/m^2 ; J_{pmax} (J at max power) – щільність струму за максимальної потужності, A/m^2 ; V_{pmax} (V at max power) – напруга за максимальної потужності, В. Вихідні дані для розрахунку (рис. 1): фронтальний контакт Al - 100 нм, контактний шар ITO (ZnO) - 100нм, шар CdS (d_2) - 50 нм, шар CIGS(d_1) змінювалась у межах 62...2000 нм, нижній контактний шар Мо –100нм.

Результати моделювання зведені у таблицю 1.

Таблиця 1

Результати розрахунку основних параметрів фотоперетворювача

Параметр	Варіант розрахунку				
	1	2	3	4	5
d_1 , нм	62	125	250	500	1000
FF	0.051988	0.124946	0.616374	0.795168	0.617908
η , %	0.016181	0.283891	1.532246	1.009523	0.855279
P_{max} , Вт / m^2	0.161812	2.838913	15.322462	10.095234	8.552794
V_{oc} , В	1.239383	1.192098	1.134410	1.034291	0.816699
J_{sc} , A/m^2	2.511313e+000	1.905979e+001	2.191362e+001	1.227481e+001	1.694815e+001
J_{pmax} , A/m^2	8.103744e-001	1.462218e+001	1.934010e+001	1.127341e+001	1.230480e+001
V_{pmax} , В	1.996759e-001	1.941511e-001	7.922640e-001	8.954906e-001	6.950781e-001

Результати моделювання (табл. 1) дають можливість вибору оптимальної структури пристрою за декількома параметрами. Подальші розрахунки,

орієнтовані на отримання практичних рекомендацій, потребують уточнення складу активного шару та електрофізичних параметрів матеріалів, що використовують безпосередньо для виготовлення фотоперетворювача.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. <http://avdvca.gov.ua/avdiivka/enerhozberezhennia/1675-alternatyvni-dzherela-enerhii-soniachna-enerhiia.html> (дата звернення: 10.09.2020).
2. <https://www.oxfordpv.com/> (дата звернення: 23.11.2020).
3. Новиков Г Ф, Гапанович М В "Солнечные преобразователи третьего поколения на основе Cu-In-Ga-(S, Se)" *УФН*, 2017, 187, 173–191.
4. <https://russianelectronics.ru/ibm-i-tokyo-ohka-kogyo-obeshhayut-sdelat-solnechnye-batarei-massovymi/> (дата звернення: 16.11.2020).

УДК 371.373.24+376.3

ПРОЦЕС АДАПТАЦІЇ УЧНІВ-ДАУНІВ В ПЕРШОМУ КЛАСІ ЗАГАЛЬНОЇ ШКОЛИ

Гейко Олена Анатоліївна

директор

Загальна школа І-ІІІ ступенів № 3 Рубіжанської міської Ради

м. Рубіжне, Луганська обл., Україна

Мороз Ольга Володимирівна

асистент

Загальна школа І-ІІІ ступенів № 3 Рубіжанської міської Ради,

м. Рубіжне, Луганська обл., Україна

Андрєєва Катерина Віталіївна

методист

Луганський обласний інститут

післядипломної педагогічної освіти (ЛОІППО)

м. Сєвєродонецьк, Луганська обл., Україна

Анотація. Розглянуто початок виховного процесу і адаптації в школі дітей-першокласників з синдромом дауна після виховання їх в дитячому садочку – як один з найбільш важких видів емоційної патології, стереотипності поведінки та боязні зміни середовища. Описаний досвід роботи в початкових класах школи по адаптації, вихованню і навчанню учнів-першокласників сумісно з дітьми-даунами, містить практичні рекомендації по їх психологічній адаптації до учбового процесу, наводяться приклади здійснення навчального процесу як вчителями, так і батьками в домашніх умовах.

Ключові слова: в школяри-дауни і аутисти, ознаки, прояви, досвід роботи їх навчального процесу в початкових класах.

В продовження раніше опублікованих робіт [1, 2] в даному повідомленні розглядається досвід навчальної роботи в школі, де з учнями-першокласниками в одному класі навчаються діти з симптомами дауна. В освіті цих дітей-першокласників не можна обійтися без особливих класів у школі, тому що індиго-першокласники не можуть навчатися з усіма своїми однолітками, але їм потрібна освіта, а для цього їм необхідні кваліфікована і професійна допомога фахівців-педагогів з розробками вітчизняних методик з навчання і по роботі з такими школярами, оскільки проблема освіти індиго-першокласників в даний час виникла і в Україні.

У світовій практиці освіти дітей-індиго існує напрямок - Штайнерівські школи, що являють собою самостійні самоврядні навчальні організації: в Великобританії вони співпрацюють один з одним в рамках Асоціації штайнерівських шкіл і входять в інші міжнародні об'єднання. Всю відповідальність за навчальний процес несуть вчителі, які утворюють педагогічний колектив [3]. Єдиною метою такого об'єднання є спільна робота на благо учнів. Така організація - не тільки модель громади, яка спільно піклується про благо учнів-індиго, а й ефективний спосіб мобілізації здібностей і талантів всіх вчителів, учнів-індиго і їх батьків, зацікавлених в удосконаленні навчального процесу і процвітанні школи.

Цікавий підхід до викладання в вальдофських школах, заснований на принципах підприємливості і особистого впливу педагога на школяра. Всі заняття в дошкільний період веде один і той же педагог, а з 6 до 14 років з ним працює один і той же класний керівник. У 14-18 років учень отримує допомогу і підтримку свого класного наставника.

Таким чином, протягом кожного окремого періоду свого дитинства і юнацтва дитина перебуває під наглядом однієї і тієї ж людини, яка знає особливості і потреби свого підопічного [4].

Природно діти-індиго для масової освіти в звичайній школі є проблемою, не тільки тому, що вони характеризуються непосидючістю, надмірною збудливістю, труднощами в дотриманні інструкцій, а й тому, що не всі вони

можуть висидіти урок, особливо якщо він йому здається нудним і нецікавим. Організм першокласників-індиго вимагає постійного руху, він може перемикати свою увагу і робити кілька справ одночасно, як раніше в дитячому садку.

Для вчителя з такими учнями справжня проблема, тому сучасному суспільству необхідно готувати фахівців-вчителів для таких класів, які можуть творчо розглядати цю проблему, набутти навички і володіти шляхами пошуку несподіваних рішень, заснованих на досвіді колег і на своєму особистісному потенціалі. Для виховання таких індиго-дітей в першому класі і для вирішення виникаючих проблем необхідні щоденна обробка і аналіз всього того, що відбувається з ними на уроках.

З досвіду нашої роботи [5] вчительці або вчителю з 1 класу слід планувати навчання всіх дітей, особливо якщо є першокласники-дауни, із застосуванням системи адаптації, контролю і оцінки, що допомагає школяреві-першокласнику стати рівноправним учасником процесу навчання. Особливо це торкається педагогічній роботі з учнями-першокласниками з симптомом дауна, де необхідно постійно познавати їхні переваги й недоліки, а також шукати шляхи усунення останніх.

Школяри-дауни і аутисти часто бояться всього нового. Саме тому будь-яка перестановка в будинку, зміна одягу, нова форма роботи можуть спровокувати істерику дитини. Іноді дитина може злякатися шматочка мила, пролитої на стіл води, компоту. На думку багатьох авторів в дошкільному віці у дітей зростає число неадекватних страхів. Багато хто боїться залишатися одні в квартирі, гуляти по вулиці, їздити в транспорті, бачать в навколишньому середовищі загрозу. Вони неуважні, сприймають предмети не цілісно, а на основі окремих ознак і багато хто з них не можуть вчитися [6, 7].

Якщо у дитини низька мотивація до занять, то на перших порах дорослий може використовувати наступний прийом: брати руку дитини і спрямовувати її, наприклад, обводити пальчиком дитини геометричні фігури, контури об'ємних і намальованих предметів, при цьому чітко і багато разів повторюючи їх назви.

За даними досліджень іноземних спеціалістів за учнями-першокласниками зі зміненим генетичним кодом зараз є близько одного відсотку від усього населення планети з постійним їх збільшенням з року в рік. Сучасні шкільники-дауни (діти індиго), як їх назвали Лі Керролл і Дж. Тоубер [8, 9], – це діти, що характеризуються такими рисами як гіперактивність, нестандартність мислення, повна відсутність страху, емоційна неврівноваженість, погане здобування знання з постійним зубрінням і багаторазовим повторенням учбового матеріалу.

Для вчителів з навчальної роботи зі школярами-даунами, що прийшли навчатися з дитячого садочку в першій клас школи, в сучасній освіті надання їм знань стає актуальною, так як в цю пору вона стає все більш гострою в зв'язку з модернізацією всієї системи освіти.

Сьогодні у великій кількості вчорашніх дошкільників, а тепер першокласників, особливо першокласників-даунів, відчуваються, незважаючи на навички та вміння в спілкуванні, труднощі психологічної адаптації до школи та мають емоційні проблемні труднощі в навчанні. Практично всі автори, що приведені в роботі [5] і які досліджували рівень підготовки та адаптації дітей до школи, визнають, що шкільне навчання може бути ефективним якщо школяр-першокласник володіє необхідними для початкового етапу навчання розвиватися і удосконалюватися з одночасною адаптацією до навчання та стосунків до своїх однолітків.

Адаптація – це пристосування дитини до нової системи соціальних умов, нових стосунків, вимог, видів та режиму життєдіяльності. У дитини-першокласника вже після дитячого садочку є основні передумови вчення - способи пізнавальної діяльності та мотивації.

Вчитель для даунів-першокласників повинен віддавати їм душевну щирість, з порозумінням ставитися до них, пояснювати правила навчального процесу, вчити самотійно думати, ставитися до них зі справжньою повагою. А для більш швидкого і безболісного входження в шкільне життя вчителю необхідно створити сприятливу атмосферу, відповідні умови адаптації дитини

до навчання в школі. В основній освітній програмі для першокласників вчитель повинен сприяти проявам дитячої активності, ініціативи з використанням ігрової діяльності в навчанні. Адаптація в першому класі – особливий і складний період в житті дитини, особливо першокласника-дауна, та його різного становлення: він освоює нову соціальну роль учня, новий вид навчальної діяльності, де змінюється соціальне оточення, з'являються однокласники і в яку вона включається. Процес такого становлення при сприятливих умовах охоплює перше півріччя першого року навчання в першокласника в школі. У разі успішної адаптації до школи провідною діяльністю молодшого школяра, особливо школяра-дауна, поступово на зміну ігрової стає навчальна [1-2, 5].

Для навчання дітей індиго-першокласників необхідний особливий метод, що враховує їх специфічні особливості. При його розробці необхідно враховувати і специфічну ситуацію розвитку здібностей кожного першокласника-індиго, яка характеризується розвитком, упевненістю і задоволенням від подолання труднощів. Практично з раннього дитинства і приходу в перший клас школи діти-індиго відчують величезну радість від самого процесу пізнання і шкільного навчання.

Саме в умовах розвиваючого подолання труднощів «працюють» пізнавальні та цікаві інтереси, удосконалюються розумові і будь-які інші здібності учня-індиго. Підтримка учня-першокласника з синдромом Дауна в навчанні - це цілий комплекс проблем, пов'язаних з його виживанням, лікуванням, освітою, соціальною адаптацією та інтеграцією в суспільство. Але жити, розвиватися, вчитися і виявляти свої таланти діти з синдромом Дауна здатні лише в атмосфері любові. Їм потрібно трохи більше допомоги, уваги і розуміння, як з боку сім'ї, так і всього суспільства.

Все частіше працівники освітніх організацій стикаються з дітьми, які в силу якихось своїх особливостей виділяються в соціумі однолітків. Таких дітей прийнято називати - діти з особливими освітніми потребами або діти з

обмеженими можливостями здоров'я (ОВЗ). Діти з ОВЗ - це певна група, яка потребує особливої уваги і підходу у вихованні.

У таких дітей, як правило, є порушення основних функцій організму, а саме: психічних процесів; сенсорних функцій; функцій дихання, виділення, обміну речовин, кровообігу, травлення і внутрішньої секреції і зміни статодинамічних функції [10, с. 41]. В процесі навчання дітей з ОВЗ освітня організація повинна створити сприятливі умови для реалізації рівних можливостей з ровесниками і забезпечення гідного життя в сучасному суспільстві.

Цілеспрямована діяльність вчителя по формуванню духовно-моральних якостей особистості молодших школярів-даунів служить основою для становлення їх як громадян. Від того, що вкладено учителем в душу першокласника, буде залежати, чого він досягне в подальшому, як буде будувати свої відносини з навколишнім світом, суспільством, державою. Завданням вчителя є навчити першокласників-даунів самостійно працювати з різними джерелами інформації.

В їх основі лежить текстовий матеріал передачі знань, працювати з яким повинен допомогти в першу чергу вчитель разом зі шкільним підручником. Надалі це стане в нагоді при навчанні з використанням словників, енциклопедій, електронних навчальних закладів.

Педагогічно організована і цілеспрямована робота з текстами підручників забезпечує вмінню першокласників пізнавати інформацію, яку подають в духовно-моральному вихованні і духовно-моральних цінностей, таких як доброта, здатність до співчуття і вмінню співпереживати, доброзичливість, життєрадісність, працьовитість, порядність, слухняність, чесність і правдивість, шанобливість, готовність прийти на допомогу, самокритичність, цілеспрямованість, відповідальність і т. п.

Безсумнівно це стане потребою в майбутньому сприяти розвитку і вдосконаленню суспільства в цілому.

Для успішної організації роботи початкових класів щодо полегшення адаптації першокласників-даунів до навчання в початковій школі вчителю необхідно дотримуватися наступних рекомендацій [11, 12]:

- по формуванню високого рівня адаптації з поєднанням ігрової, креативно-продуктивної та інших видів діяльності;
- по досягненню ефективності в адаптації, необхідної для формування позитивного, емоційного ставлення до школярів-першокласників;
- по здійсненню керівництва за діяльністю першокласників-даунів шестирічного віку з широким застосуванням (особливо в першому півріччі) методів дошкільного виховання з частковим застосуванням шкільної програми;
- по використанню на уроках і перервах спеціальних заходів, що допомагають першокласникам-даунам швидше увійти в шкільний світ;
- по створенню спеціальних умов навчання першокласників-даунів з організацією і створенням ситуацій активної взаємодії, співпраці та спілкування з однолітками;
- на початковому етапі навчання вчитель повинен забезпечити першокласникам-даунам атмосферу взаємодопомоги одноліткам, любові до батьків і рідних.

Дитина-даун, яка вписується в шкільну систему вимог, норм і соціальних відносин, найчастіше і становиться адаптованою, тобто пристосованою до повноцінного розвитку свого особистісного, фізичного, інтелектуального характеру в середовищі однолітків. У разі успішної адаптації дитини-дауна до школи провідною діяльністю такого молодшого школяра поступово становиться навчальний процес, який приходить на зміну ігровому, набувається раціональний і осмислений етап засвоєння знань з будь-якого навчального предмету, позбавлення від додаткових занять, що дозволяє успішно справлятися з виникаючими труднощами. Якщо дотримуватися основних наведених умов, приємлива успішність в адаптації буде забезпечуватися успішністю навчання школяра-дауна та його подальшого особистісного благополуччя. Сприятлива адаптація молодших школярів-даунів до шкільного

життя згуртовує їх та об'єднує, приводить до звикання к учбовому процесу і діяльності вчителя. Сумісна педагогічна взаємодія вчителя та батьків допомагає школяру-дауну зберегати бажання вчитися, розвинути і зміцнити віру в себе, сприяти школі та сім'ї в побудові свого майбутнього.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Панькова Н.В., Мороз О.В., Юр'єва Л.В. Виховання у дитячому саду дітей з синдромом аутизму. В зб.: *I Міжнародної науково-практичної конференції «CHALLENGES IN SCIENCE OF NOWADAYS»*. – м. Вашингтон (США) 26-28 грудня 2019 р. – С. 123-132.
2. Панькова Н.В, Мороз О.В., Юр'єва Л.В. Виховання у дитячому саду дітей з синдромом дауна. В зб. *Міжнародної науково-практичної конференції «SCIENTIFIC HORIZON IN THE CONTEXT OF SOCIAL CRISES. PROCEEDING OF THE LST INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE»*. – м. Токіо (Японія) 06-08 січня 2020 р. – С. 123-131.
3. Заваденко Н.Н. Как понять ребёнка: дети с гиперактивностью и дефицитом внимания. — М.: Школа-Пресс, 2000. — 112 с
4. Ясюкова Л.А. Оптимизация обучения и развития детей с ММД. Диагностика и компенсация минимальных мозговых дисфункций. Методическое руководство. — СПб, ГП «ИМАТОН», 2000. — 100 с.
5. Гейко О.А., Мороз О.В. Процес адаптації в початкових класах учнів-першокласників. — В зб.: *I Міжнародної науково-практичної конференції «PRIORITY DIRECTIONS OF SCIENCE AND TECHNOLOGY DEVELOPMENT»*. – м. Київ (Україна) 27-29 вересня 2020 р.
6. Нуриева Л.Г. Развитие речи у аутичных детей. Методические разработки+наглядные материалы. – М.: Изд. 6-е Теревинф. – 2013. – 107 с.
7. Никольская О.С., Баенская Е.Р., Либлинг М.М. Аутичный ребенок. Пути помощи. – М.: Изд. 9-е Теревинф. – 2015. – 288 с.
8. Верче Дорин. Турбота про дітей індиго. – Київ: Софія. – 2005. – 272 с.
9. Керролл Л, Тоубер Д. Діти індиго. – Київ: Софія. – 2007. – 240 с.

10. Московкина А.Г. Ребенок с ограниченными возможностями здоровья в семье. – М.: Прометей, 2015. – 252 с.
11. Гатальская Г.В., Крыленко А.В. В школу с радостью. Практическая психология для учителя. Изд 2-ое перераб. и доп. – Минск: Амалфея. – 2000. – 272 с.
12. Гин С.И., Прокопенко И.Е. Первые дни в школе. Пособие для учителей первых классов – Луганск: Учебная книга «Янтарь» – 2003. – 72 с.

**МУЛЬТИМЕДІЙНІ І АУДІОВІЗУАЛЬНІ ЗАСОБИ У НАВЧАННІ
ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ ДЛЯ УДОСКОНАЛЕННЯ
ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ХОРЕОГРАФІЇ**

Гриценко О. Е.

викладач кафедри сучасної та бальної хореографії

Максимович Екатерина Андріївна

Студентка

Харківська Державна Академія Культури

м. Харків, Україна

Анотація. У статті розглядається проблема висвітлення теоретичних аспектів педагогічного потенціалу мультимедійних і аудіовізуальних засобів у навчанні, та показати особливості їх практичного використання для удосконалення процесу підготовки майбутніх учителів хореографії у закладах вищої освіти.

Ключові слова: хореографічна діяльність, особистість, творча активність, мультимедійні засоби, використання.

Перебудова освітньої системи в Україні передбачає вдосконалення та ефективне підвищення професійної підготовки майбутнього педагога. Розв'язання проблеми виведення освіти на рівень досягнень сучасної цивілізації, досягнення якісно нового рівня підготовки майбутніх учителів не можливе без широкого використання новітніх інформаційних технологій, оскільки вони дозволяють підсилити вплив на аудиторію, активізувати пізнавальну діяльність здобувачів освіти, інтенсифікувати навчання та суттєво підвищити якість освітнього процесу.

Традиційно в процесі навчання використовуються, передусім, вербальні

методи надання інформації. Проте фізіологами встановлено, що пропускна здатність слухового аналізатора людини є значно менша, ніж зорового – 50 тис.біт/сек і 5 млн.біт/сек. відповідно. Таким чином, при словесному способі навчання не використовуються всі можливості людини сприймати інформацію. Усунення цього недоліку можливе завдяки використанню сучасних мультимедійних та аудіовізуальних засобів навчання, які спроможні відтворювати навчальну інформацію в різних видах (візуальну, звукову та комбіновану аудіовізуальну), що дає змогу педагогу значно підвищити продуктивність та ефективність освітнього процесу [10, с. 4].

Медіаосвіта як фактор естетичного розвитку особистості активно досліджувалася різними вченими. Зокрема, провідний спеціаліст у цій галузі Ю. Усов [8, с.12] вважав, що медіаосвіта – це процес розвитку особистості засобами та на матеріалі засобів масової комунікації. На думку О. Коношевського [4, с.23], індивідуально зорієнтована самотійна робота студентів із використання мультимедійних засобів покликана сприяти здійсненню власних устремлінь студента, допомогти його самореалізації, розвинути вміння розв'язувати складні завдання, сприяти формуванню творчого мислення і, як наслідок, формувати високоосвічену особистість. Застосування мультимедійних засобів, як вважає науковець, дає змогу більш повно виявити і реалізувати можливості особистості студента, ураховує його індивідуальні особливості, рівень підготовки, створює умови для розвитку його інтелектуальних і особистісних якостей, творчих і комунікативних здібностей до самонавчання, саморозвитку і самореалізації. На думку О. Чайковської [1, с.7], використання мультимедійних програм в освітньому процесі суттєво підвищує інтелектуальні можливості студентів.

Мультимедійні засоби забезпечують оптимізацію освітнього процесу і разом з тим індивідуалізацію та диференціацію навчальної діяльності, розвивають самотійність студентів у вирішенні навчальних завдань, забезпечують оптимальне вирішення проблемних питань, розширюють перспективи розвитку освіти, науки і культури. Роль мультимедійних

програмних продуктів у підвищенні якості навчання аналізувала Л. Шевченко [4, с.81]. На її думку, мультимедійні засоби створюють суттєві можливості для успішного вивчення навчального матеріалу, самостійної роботи, що викликає інтерес учнів до навчання, підвищує їх мотивацію, дозволяє активно залучати їх до освітнього процесу, зосередити їхню увагу на найбільш важливих аспектах, організувати психологічно спокійну роботу; дають можливість опрацьовувати значні обсяги інформації (енциклопедії, довідники тощо); сприяють формуванню професійно орієнтованих знань та вмінь, створенню умов для самооцінки, систематизації й узагальнення інформації. О. Шевнюк [2,с.41], використовуючи медіа технології в культурологічній освіті, вважає що вони допомагають здійснювати занурення в різні соціокультурні простори. Вона вказує на переваги завдяки яким здійснюється динамічне подання культурологічних знань, відкриваються можливості емоційно стимулювати засвоєння навчального матеріалу. На думку дослідниці, навчальні можливості медіа інформації впливають не лише із самої їх об'єктивної природи, тобто їх полі функціональності, динамічності, семантичної напруженості, естетичної образності, але й соціально-виховного комплексного впливу на інтелектуальні та чуттєво-вольові складники людської особистості. Мультимедійні технології дозволяють економити час на теоретичному викладі матеріалу, індивідуалізувати процес навчання. Результатом медіа комунікації, є розвиток уяви, що забезпечує перспективи подальшого самовдосконалення, самоактуалізації особистості.

Мультимедійні продукти надають наступні можливості для підвищення ефективності процесу навчання:

- одночасно використовувати кілька каналів сприйняття в процесі навчання, що дозволяє досягти інтеграції інформації з різних органів почуттів;
- візуалізувати абстрактну інформацію й динамічні процеси;
- розвивати когнітивні структури, вводити досліджуваний матеріал у

широкий навчальний, суспільний, історичний контекст і формувати системну

інтерпретацію навчальної інформації.

На наш погляд, мультимедіа є корисною й плідною освітньою технологією завдяки інтерактивності, гнучкості й інтеграції різної наочної інформації, а також можливості враховувати індивідуальні особливості студентів і сприяти підвищенню їхньої мотивації. Зазначені актуальні переваги мультимедійних засобів зумовили фундаментування процесу фахової підготовки майбутнього вчителя хореографії в нашій дослідницькій роботі саме на них. Реально існуючу проблему недостатньої кількості ґрунтовної інтерактивної навчальної хореографічної літератури було вирішено шляхом створення інноваційної авторської електронної енциклопедії з «Історії хореографічного мистецтва». Розроблена мультимедійна електронна енциклопедія призначена як для аудиторного застосування, так і для самостійного вивчення матеріалу й орієнтована на те, щоб зробити цей процес цікавим і ефективним. Створена нами електронна енциклопедія інтерактивна, а навчальний матеріал у ній представлено у вигляді гіпертексту. Гіпертекст дозволяє виокремити в навчальному матеріалі структурні одиниці, зберігаючи при цьому логічну єдність курсу. Гіпертекст надає здобувачам освіти можливість прямої і зворотної навігації між структурними одиницями та главами. Використання технології гіпертексту забезпечує багаторівневий розподіл навчального матеріалу. Кожний з більш високих рівнів пояснює й доповнює інформацію нижніх рівнів. Вихід на них здійснюється через елементи управління гіпертексту – гіперпосилання. Розроблена нами електронна енциклопедія відповідає навчальній програмі, ураховує особливості освітнього процесу в ЗВО, становить основу навчально-методичного забезпечення курсу. **Авторська електронна енциклопедія охоплює чотири історико-культурні типи:**

- західноєвропейський балетний театр;
- російський балетний театр від періоду становлення російської школи

класичного танцю до радянського балетного театру;

- українське хореографічне мистецтво в поєднанні класичного та народного танцю України;

- сучасні напрямки хореографічного мистецтва XX-XXI століть з історією їх виникнення та розвитку.

Інновацією програмного продукту є четвертий розділ – «Сучасні напрямки хореографічного мистецтва XX–XXI століть», якого немає в жодній програмі з історії хореографічного мистецтва. Авторська електронна енциклопедія дозволяє організувати вивчення різних предметів хореографічного циклу. Вивчаючи історію хореографічного мистецтва за авторською електронною енциклопедією, студенти одержують історико-побутового танцю, теорія і методика класичного танцю, теорія і методика народно-сценічного танцю, мистецтво балетмейстера, акторська майстерність, сценічний костюм і художнє оформлення танцю, фізкультура в хореографії, педагогіка, психологія. Так, у матеріалах електронної енциклопедії подається характеристика та манера виконання італійської й французької шкіл класичного танцю, розкриваються переваги та недоліки тієї чи іншої школи класичного танцю й надаються рекомендації щодо необхідності синтезу кращих якостей різних танцювальних шкіл, як у виконавській майстерності, так і в процесі викладання. Готуючись до практичних занять, вони здатні самостійно опанувати методику виконання різних стрибків, описаних в електронній енциклопедії, які були плавними та м'якими або динамічно-різкими. Корисними для майбутніх педагогів-хореографів будуть описи різноманітних методик виконання піруетів і необхідні прийоми зупинки, порівняння виконання піруетів різними танцівниками в різний історичний період. Ці докладні описи дадуть можливість студентам збагнути правильну методику виконання різноманітних обертів, уникнути помилок, навчитися технічно грамотному виконанню. На практичних заняттях з класичного танцю корисним буде використання матеріалу електронної енциклопедії, який розповідає про значення рук у хореографічному мистецтві, які допомагають глибше розкрити

образ, завдяки чому танець стає більш яскравим, виразним. Цей матеріал дає можливість здобувачам вищої освіти зрозуміти, що малюнок рук міняється залежно від художнього образу. історії хореографічного мистецтва, представлені в електронній енциклопедії, здобувачі освіти мають у своєму арсеналі багатий матеріал для творчої постановочної роботи. Так, електронна енциклопедія надає майбутнім хореографам знання з драматургічної побудови танцювальних творів. На заняттях з мистецтва балетмейстера студенти знайомляться з великою кількістю прикладів хореографічних постановок різних балетмейстерів, вивчають всі етапи творчого процесу. Ця інформація допоможе студентам-хореографам у створенні власних танцювальних робіт. Так, з матеріалів енциклопедії вони отримують інформацію, що робота над створенням хореографічної постановки починається з вивчення історичних матеріалів епохи, яка розкривається в хореографічному творі, необхідності знайомства з різноманітними літературними джерелами даного періоду, з живописом, прикрасами, вишивкою, орнаментом, які можуть допомогти в доборі танцювальної лексики для розкриття образів героїв. А також на прикладах опису хореографічних творів студенти зрозуміють відповідність танцювальної лексики, костюмів, музичного та світлового оформлення у створенні та передачі художнього образу й сюжету танцювального номеру. У роботі над художнім образом здобувачі освіти можуть проаналізувати поради балетмейстерів як минулого, так і сучасності, що навіть дуже витончена пластика без справжньої акторської творчості нічого не варта, що необхідно віддавати перевагу танцівнику-актору, який здатен показати зміну почуттів, наповнити роль правдивим змістом. Матеріали електронної енциклопедії доводять студентам, що прекрасна акторська гра дає можливість глядачеві без слів зрозуміти сюжет хореографічного номеру, умовність танцювальних па. Електронна енциклопедія містить багатий практичний матеріал необхідності художнього оформлення хореографічної постановки як одного з обов'язкових і потужних засобів художньої виразності. Велика кількість прикладів описів роботи над постановкою хореографічних творів указує на значення декорацій,

світлового оформлення, костюмів героїв у відтворенні необхідної атмосфери на сцені. Це дасть можливість студентам знайти необхідні засоби виразності для передачі художнього образу, тому що тільки

гармонічний взаємозв'язок усіх виразних засобів допоможе здійснити задум постановника. Студенти, використовуючи приклади хореографічних постановок, описані в електронній енциклопедії, навчаються знаходити в костюмі деталі, особливості крою й ліній, які передавали б характер часу, епохи, середовища. Крім усього вищезазначеного, електронна енциклопедія спрямована на підготовку педагогів. Методичні поради, наявні в енциклопедії, є дуже корисними для хореографів-початківців. Електронна енциклопедія містить величезний методичний матеріал, що описує педагогічні системи багатьох педагогів-хореографів. Документальність запропонованої навчальної кінематографії, відбиття у фільмах хореографічних подій, явищ і процесів у правдивій, точній і виразній формі сприяє більш тісному зв'язку теорії й практики. Простота і доступність подачі матеріалу, яскравість образів кіно підвищують інтерес студентів до занять, сприяють кращому й більш міцному засвоєнню навчального матеріалу. Величезне значення під час вивчення цілого ряду предметів хореографічного циклу має те, що завдяки телебаченню можна відтворити на екрані історичні події, літературні твори, балетні вистави. Використання в освітньому процесі навчальних і художніх фільмів дає можливість студентам-хореографам прослідкувати життєвий і творчий шлях видатних балетмейстерів, танцівників, побувати на концертах професійних ансамблів народного танцю, переглянути сцени з балетних вистав, уривки художніх фільмів з використанням хореографічного мистецтва, фрагменти виступів майстрів сучасного танцю. Так, вивчаючи історію балетного театру, студентам на лабораторних заняттях пропонувалося переглянути балетні спектаклі хореографії великих балетмейстерів – Ж. Перро, М. Петіпа, М. Фокіна та ін. Фільми з серії «Скарби російського балету», що містять архівні записи, давали можливість студентам давно минулих часів, проаналізувати характерність образів А. Авлової, Т. Карсавіної, М. Семенової, В. Чабукіані, Н.

Кургапкіної, Н. Дудінської, Г. Уланової, К. Сергєєва, М. Плисецької, І. Колпакової, А. Осипенко та багатьох інших відомих танцівників і танцівниць.

Навчальні фільми дали можливість майбутнім педагогам-хореографам на базі основних елементів експериментувати й вигадувати власні танцювальні рухи та їх комбінування. Також завдяки цим навчальним фільмам студенти знайомились з музичним супроводом, його відповідністю різноманітним сучасним напрямкам хореографічного мистецтва. У розроблених студентами уроках використовувалися художні фільми, сюжет яких пов'язаний із сучасною хореографічною культурою – «Лапочка», «Крок уперед», «Потанцюємо», «Брудні танці», «Тримай ритм», «Каранавал», «Зимовий вечір у Гаграх», «Карнавальна ніч», «Серенада сонячної долини» тощо.

Перед переглядом навчальних та художніх фільмів студентам пропонувалися питання та завдання, які покликані активізувати сприйняття та стійку увагу студентів, стимулювати їх до пошуків і співпереживання. Питання передбачали у відповідях простір для творчості, допомагали студентам запам'ятати не тільки головне, але й істотні деталі, змушували замислитися над сюжетом фільму, хореографічного твору, зрозуміти їх ідею. Питання були сформульовані лаконічно, точно, оскільки студентам необхідно було встигнути відповісти на питання або виконати завдання під час перегляду конкретних кадрів. Розроблена нами аудіовізуальна програма, використання якої засноване на всебічному врахуванні психофізіологічних можливостей людини, дозволяє в хореографічному навчанні:

- поліпшити якість освітнього процесу завдяки зростанню рівня наочності;
- інтенсифікувати перебіг формування хореографічного досвіду;
- підвищувати ефективність засвоєння хореографічних знань;
- індивідуалізувати та активізувати пізнавальну і творчу діяльність студентів.

Аудіовізуальна програма з використанням засобів мультимедіа одночасно впливає на кілька органів почуттів, забезпечуючи максимальну наочність

навчання, а також забезпечує високий емоційний рівень сприйняття хореографічної інформації, при якому студент не просто пасивно сприймає її, а проявляє до неї активне зацікавлення. Застосування в процесі експериментальної роботи аудіовізуальних компонентів у навчанні суттєво активізувало пізнавальну діяльність студентів, сприяло формуванню їх професійно орієнтованих знань і вмінь. Використання аудіовізуальних засобів дозволило студентам краще зрозуміти та засвоїти навчальний матеріал. Важливим результатом експериментальної роботи став сильний вплив на почуття, емоції студентів, що змусив їх переживати, хвилюватися, радіти. Аудіовізуальні засоби підсилювали мотивацію майбутніх педагогів, викликали у них інтерес і потребу до навчання. Під час проведення експериментального дослідження жоден студент не пропустив занять без поважних причин. Аудіовізуальні засоби сприяли формуванню в майбутніх педагогів творчих і комунікативних здібностей до самонавчання, саморозвитку та самореалізації. Студенти підкреслили, що запропонований аудіовізуальний матеріал показали, що студенти-хореографи впевнені у своїх діях і добре підготовлені до майбутньої професійної хореографічної діяльності. Отже, оптимальне застосування аудіовізуальних та мультимедійних засобів у навчанні майбутніх педагогів-хореографів сприяло вирішенню професійних завдань та покращило якісно підготовку майбутніх фахівців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вайсфельд И. В. Искусство в движении. М. : Просвещение, 1981. 223с.
2. Возчиков В. А. Развитие коммуникативных умений студентов педагогического вуза средствами журналистики : автореф. дисс. канд. пед. наук. Барнаул, 1999. 19 с.
3. Карпов Г. В., Романин В. А. Технические средства обучения : учеб. пособ. М. : Просвещение, 1979. 271 с.

4. Коношевський О. Л. Індивідуалізація самостійної роботи майбутніх учителів математики засобами мультимедіа : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2007. 20 с.

5. Красовская В. М. Западноевропейский балетный театр. Л. : Искусство, 1983. Т 3. 431 с.

6. Кывырляг А. А. Теория и практика применения наглядных пособий и технических средств обучения в профессиональной школе. М. : Высш. шк., 1990. 158 с.

7. Москвина Т. В. Формирование духовных понятий средствами экранных искусств. Искусство и образование. 1999. № 4. С. 66.

8. Рейзенкинд Т. И. Теория и практика комплексного подхода к проблеме взаимодействия искусств в профессиональной подготовке учителя музыки. Кривой Рог: Криворожский государственный пединститут, 1995. 200 с.

9. Собко Р. М. Дидактичні особливості інтегрованого навчання комп'ютерних технологій у професійній підготовці електриків : дис. канд. пед. наук. Київ, 2002. 218 с.

10. Технічні засоби навчання : курс лекцій / за ред. Є. О. Перепелиця. Київ :

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2000. 136 с.

**ВПЛИВ ХРОНІЧНОГО ПАНКРЕАТИТУ ТА РАКУ ПІДШЛУНКОВОЇ
ЗАЛОЗИ НА ФІЗІОЛОГО-БІОХІМІЧНІ ПОКАЗНИКИ КРОВІ ЛЮДЕЙ
ПОХИЛОГО ВІКУ**

Григорова Наталя Володимирівна

к.б.н., доцент

Сидоров Сергій Олександрович

магістрант

Запорізький національний університет

м. Запоріжжя, Україна

Анотація: робота містить результати досліджень гематологічних і біохімічних показників крові у людей похилого віку, хворих на хронічний панкреатит і рак підшлункової залози. У крові осіб при хронічному панкреатиті показники загальної кількості еритроцитів і вмісту гемоглобіну суттєво не змінювалися, високо достовірно підвищувалися показники загальної кількості лейкоцитів у 2,8 рази, швидкості осідання еритроцитів (ШОЕ) – 3,4 рази, загальної кількості тромбоцитів – 1,7 рази, активності α -амілази – 4,4 рази, концентрації глюкози – на 27%, рівня глікованого гемоглобіну – 11%, концентрації загального білірубіну – 58%, загального холестерину – 65%, β -ліпопротеїдів – 80% на тлі зниження концентрації загального білка на 18% ($p<0,001$). У хворих на рак підшлункової залози встановлено зниження загальної кількості еритроцитів і вмісту гемоглобіну в крові на 18 і 24% ($p<0,001$), збільшення загальної кількості лейкоцитів у 4,5 рази, ШОЕ – 5,1 рази, загальної кількості тромбоцитів – 2,9 рази, активності α -амілази – 1,5 рази, концентрації глюкози – на 45%, рівня глікованого гемоглобіну – на 37%, концентрації загального білірубіну – майже в 3 рази, загального холестерину – 1,9 рази, β -ліпопротеїдів – 1,3 рази, загального білка – на 46% ($p<0,001$).

Ключові слова: хронічний панкреатит, рак підшлункової залози, гематологічні показники, біохімічні показники.

Організм людини – це відкрита термодинамічна система, яка постійно обмінюється речовиною та енергією з навколишнім середовищем для збереження своєї цілісності та впорядкованості, організму потрібно заповнити енергетичні та будівельні матеріали. Це все необхідно для підтримки нормального функціонування організму. Це можна отримати з навколишнього середовища у вигляді продуктів тваринного та рослинного походження. Всі отримані поживні речовини із продуктів харчування не відразу використовуються організмом, з початку відбувається складний процес засвоєння, для цього необхідна обробка поживних речовин у шлунково-кишковому тракті, щоб продукти перетравлення могли бути використані у подальшому метаболізмі. Важливу ланку у перетравленні поживних речовин у тонкому кишківнику відіграє підшлункова залоза.

Сучасний спосіб життя та вплив різних чинників часто призводить до розвитку багатьох захворювань, які порушують гомеостаз організму. Хвороби органів травлення (ХОТ) за поширеністю при зверненнях у лікувально-профілактичні заклади становили 9,8% та посіли третє місце після хвороб системи кровообігу та систем дихання. А саме хронічний панкреатит (ХП) займає третє місце серед причин первинної інвалідності серед ХОТ. Частота ХП в європейських країнах коливається від 5 до 10 на 100 000 жителів [1, с. 2].

Слід окремо зазначити патології шлунково-кишкового тракту такі як злоякісні новоутворення (ЗН). Огляд та дослідження ЗН мають велике значення не тільки для гуманної але і для ветеринарної та описової медицини. Так як найчастіше екзогенні чинники розвитку ЗН спільні для більшості організмів у межах сучасного рівня життя. Серед усіх злоякісних новоутворень рак підшлункової залози у людей (РПЗ) становить 12-20%. На даний час РПЗ займає четверте місце серед причин смертності. Показник однорічного

виживання несприятливий і складає 25%, а в той самий час п'ятирічної становить менше ніж 5% [2, с. 89].

При перебігу ХП, як різновиду ХОТ, спостерігається дисбаланс між прийомом поживних речовин та у їх потребі. Розвивається трофологічна недостатність, яка полягає у відсутності поживних речовин органічного та неорганічного походження [3, с. 15].

РПЗ також може супроводжуватися дисбалансом у метаболізмі, а саме у 85% супроводжується вираженою втратою маси тіла, при втраті 5-10% від початкової маси тіла можна зважати на розвиток синдрому ракової кахексії [4, с. 32.].

Мета дослідження – вивчити особливості гематологічних та біохімічних показників крові людей похилого віку хворих на хронічний панкреатит та рак підшлункової залози.

Дослідження показників крові проводилося у 60 чоловік, яких було розподілено на 3 групи (по 20 осіб у кожній). До першої групи входили практично здорові люди похилого віку (10 чоловіків і 10 жінок) віком $70,1 \pm 4,5$ років, що слугували контролем. Другу групу складали особи похилого віку, хворі на ХП (11 чоловіків і 9 жінок) віком $67,4 \pm 2,2$ років. Третя група складалася з осіб похилого віку, хворих на РПЗ (13 чоловіків і 7 жінок) віком $68,1 \pm 3,6$ років.

Методи дослідження – гематологічні (визначення загальної кількості еритроцитів, лейкоцитів і тромбоцитів, рівня гемоглобіну, швидкості осідання еритроцитів у крові), біохімічні (визначення концентрації глюкози, загального білка, загального холестерину та білірубіну, β -ліпопротеїдів, рівня глікованого гемоглобіну та активності α -амілази).

Одержані результати статистично опрацьовані за t-критерієм Стюдента за допомогою програми Statistica, 6.0.

Показники загальної кількості еритроцитів і вміст гемоглобіну в крові осіб похилого віку, хворих на хронічний панкреатит, суттєво не змінювалися, а

у хворих на рак підшлункової залози того самого віку знижувалися відповідно на 18 і 24% ($p < 0,001$), що є проявом анемічних симптомів.

У крові хворих на хронічний панкреатит та рак підшлункової залози встановлено високо достовірне зростання загальної кількості лейкоцитів у 2,8 і 4,5 рази, а також ШОЕ – у 3,4 і 5,1 рази, що є відповідно наслідком хронічного запалення та реакції на неоплазію.

Загальна кількість тромбоцитів в крові підвищувалася в 1,7 рази при хронічному панкреатиті та майже у 2,9 рази – при раку підшлункової залози ($p < 0,001$), що вказує на можливість прояву тромбозу вен і артерій, а отже виникнення інфаркту та інсульту.

Виявлено напруження функціонального стану підшлункової залози на підставі достовірного підвищення в крові осіб похилого віку, хворих на хронічний панкреатит і рак підшлункової залози, активності α -амілази в 4,4 і 1,5 рази, концентрації глюкози на 27 і 45% та рівня глікованого гемоглобіну на 11 і 37% відповідно.

При хронічному панкреатиті та раку підшлункової залози спостерігалось порушення в організмі хворих пігментного та ліпідного обмінів, на що вказує зростання в крові концентрації загального білірубіну на 58% та майже в 3 рази, загального холестерину – на 65% та в 1,9 рази, β -ліпопротеїдів – на 80% та в 1,3 рази ($p < 0,001$).

Концентрація загального білка в крові осіб похилого віку, хворих на хронічний панкреатит, зменшувалася на 18% як результат трофічної недостатності та, навпаки, збільшувалася на 46% ($p < 0,001$) у хворих на рак підшлункової залози внаслідок активного росту злоякісної пухлини.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Степанов Ю. М., Скирда І. Ю., Петішко О. П. Хвороби органів травлення – актуальна проблема клінічної медицини // Гастроентерологія. – 2019. – Т. 53, № 1. – С. 1-6.
2. Фадєєнко Г. Д., Куріна О. Г. Чинники ризику розвитку раку підшлункової залози // Сучасна гастроентерологія. – 2016. – Т. 88, № 2. – С. 89-94.
3. Babinets L., Kotsaba Y., Halabitska I. Вплив зовнішньосекреторної функції підшлункової залози та інших параметрів на трофологічний статус пацієнтів із хронічним панкреатитом // Здобутки клінічної і експериментальної медицини. – 2019. – № 1. – С. 14-16.
4. Забудська Л. Р., Колеснік О. О. Аналіз комп'ютерного томографічного зображення: скелетном'язовий індекс як критерій саркопенії у хворих на рак підшлункової залози // Science Rise. Medical Science. – 2019. – Т. 28, № 1. – С. 31-36

ВПЛИВ РІВНЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ НА САМОПОЧУТТЯ І РОЗУМОВУ ПРАЦЕЗДАТНІСТЬ

Гінзбург Ігор Володимирович

Куліш Ольга Олександрівна

Криворізький державний педагогічний університет

викладач кафедри

фізичної культури та методики її викладання

Батюк Алім Миколайович

Кандидат соціальних наук

Криворізький державний педагогічний університет

завідувач кафедри

фізичної культури та методики її викладання

Фізична культура і спорт мають надзвичайно важливе значення для збереження здоров'я, профілактики нервово-психічних перенапруг студентів, підвищення ефективності навчання і майбутньої професійної діяльності.

Однією з основних завдань фізичної підготовки в процесі навчання є забезпечення високої працездатності і навчально-трудової активності. Будь-яка трудова діяльність передбачає участь вищих психічних функцій: пам'яті, уваги і мислення. При цьому системоутворюючим фактором є увага. Від уваги багато в чому залежать швидкість сприйняття і ефективність засвоєння навчального матеріалу.

В даний час доведено стимулюючий вплив занять фізичними вправами на психічні функції (увага, сприйняття, пам'ять, мислення, стійкість, розумову працездатність) в цілому. В процесі систематичних занять фізичними вправами, тобто під впливом кумулятивного тренувального ефекту, поступово підвищується стійкість розумової працездатності до стомлюваності, що оцінюється як прояв нової якісної особливості організму. Встановлено, що між розумової і фізичної працездатністю існує тісний взаємозв'язок і

взаємозалежність, тобто за допомогою спрямованого впливу на рухову систему можна впливати на розумову сферу людини. Систематичні заняття фізичними вправами надають позитивний вплив на такі психомоторні характеристики особистості, як концентрація і переключення уваги, оперативна пам'ять і мислення. Суб'єктивна оцінка самопочуття збігається з об'єктивними даними розумової працездатності. У більшості випадків після фізичних вправ самопочуття і розумова працездатність покращуються, причому тривалість ефекту післядії досягає чотирьох - шести годин. Відомо, що на зниження працездатності багато в чому впливає розумове стомлення. Чим краще стан здоров'я і вище рівень фізичної підготовленості людини, тим більше її стійкість до розумової втоми і сильніше позитивний вплив різноманітних фізичних вправ. Фізичні вправи впливають на працездатність людини або безпосередньо після їх виконання, або викликають кумулятивний ефект, в якому проявляється сумарний вплив багаторазового (протягом декількох тижнів і місяців) їх виконання.

При вивченні кумулятивного ефекту використання фізичних навантажень різних режимів дослідниками[1] була виявлена перевага занять із середніми навантаженнями при ЧСС 130-160 ударів в хвилину. Такий режим сприяв досягненню найбільш високих показників у навчальній діяльності. Таким чином, широке впровадження засобів фізичної культури в навчально виховний процес вищого навчального закладу та залучення студентів до самостійних занять фізичною культурою є однією з основних задач з фізичного вдосконалення, зміцнення здоров'я, підвищення працездатності та навчальної активності студентів протягом усього періоду навчання.

Мета роботи: порівняти успішність студентів, які систематично займаються фізичною активністю та студентів які не займаються.

Матеріали і методи: було проведено дослідження в вересні 2020 року в якому взяли участь 92 студенти другого курсу КДПУ з факультетів УМЛ (44 особи) і ДТО (48 осіб) .

Щоб визначити студентів, які систематично займалися фізичною активністю та тих, які не займалися, було проведено анкетування викладачами кафедри фізичної культури та методики її викладання, в якому взяло 92 студенти. Після чого, ми взяли в деканатах факультетів дані успішності студентів за минулий рік та зіставили їх з фізичною активністю. Для порівняння використовували середній бал за рік. Результати та обговорення. Проаналізувавши отримані дані, ми виявили, що в досліджуваній групі, найвищий середній бал мали ті студенти, які систематично займаються фізичною активністю (4.5 проти 3.9). Відсоток студентів, які систематично займаються спортом склав 44%. Отриманні дані співпадають з результатами попередніх досліджень, що встановили позитивний вплив фізичної активності на навчальну діяльність.

Висновок: В результаті дослідження зв'язку фізичної активності з успішністю в навчанні, що більш високу успішність мають студенти, які систематично займаються фізичною активністю.

ЛІТЕРАТУРА.

1. Хласов В.Н. Влияние уровня физической подготовленности на самочувствие и умственную работоспособность курсанта военного факультета. 2009. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vliyanie-urovnya-fizicheskoy-podgotovlennosti-na-samochuvstvie-i-umstvennuyu-rabotosposobnost-kursanta-voennogo-uchilisha>
2. Апанасенко Г.А. Рівень здоров'я і фізіологічні резерви організму /Г.А. Апанасенко, Л.Н. Долженко//Теорія і практика фізичного виховання. – 2008. - №4. – С.152
3. Агаджанян Н.А. Эколого-физиологический и социальный подход к оценке здоровья /Н.А. Агаджанян//Сб. науч. тр. науч. совета РАМН по эксперимент. и приклад. физиологии – М.: [б.и.], 1994. - №4. – С.9 -20.

КОНЦЕПТ «ФЕМІНІЗМ» В ГЕНДЕРНОМУ АСПЕКТІ**Гудим Мілена Станіславівна**

Студентка архітектурного факультета
Харківський національний університет
будівництва та архітектура

Яровицька Наталя Анатоліївна

кандидат філософських наук
Доц. кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін ХНУБА
Харківський національний університет
будівництва та архітектура

Фемінізм - це визнання того, що протягом історії до людей ставилися по-різному в залежності від їх біологічної статі, а також від переважаючого розуміння гендерних норм. Так, культурно і соціально-обумовленні уявлення щодо якостей та норм поведінки чоловіка та жінки стали основою багатьох досліджень, наприклад, Кей До, Тіма Емсвейлера, Маргрит Ейхлер та інших. Книга Наомі Вульф "Міф про красу" дозволяє інакше подивитися на популярні соціальні практики, такі як «глянцеві» журнали, дієти або робота жінок в офісі. Дуже об'ємним теоретичним та історичним введенням є труд Валерія Брайсона «Політична теорія фемінізму». Гарне представлення про сучасний радикальний фемінізм реалізовано Кейт Міллет у роботі «Політики поля». Тим, хто сумнівається, що феміністки здатні на витончену та несистемну філософську аргументацію стануть в нагоді тексти Джудіт Батлер. Гендерний досвід формується в науковому просторі завдяки залученню ряду досліджень: андроцентризм та гіноцентризм, над-узагальнення, «гендерна сліпота», подвійні стандарти, інтерференція. На підставі цих чинників суспільство надавало нерівну ступінь влади чоловікам і жінкам. Погляди на стать і «гендер» посилили нерівність зарплат, що дискримінує звернення на роботі або в школі,

нерівний доступ до ресурсів і політичної влади. До того ж більшість товариств вдаються до організованого та індивідуальним насильства, щоб зміцнити ці статеві та гендерні норми.

Насильство щодо жінок і людей, які сприймаються як жінки або ідентифікують себе як жінки, наприклад транссексуали, до недавнього часу було нормою в більшості суспільств. Жінки піддавалися насильству з боку чоловіків в усі часи і в усіх частинах світу. Це насильство по відношенню до жінок приймало різні форми: від офіційних і організованих - як системне зґвалтування жінок арміями під час війни - до того, що мало місце в контексті дому та сім'ї: домашнє насильство, насильство з боку сексуального партнера. Деякі форми також мали місце в умовах нерівної соціальної влади, наприклад сексуальні напади в університетських кампусах [1, с. 21]. І фемінізм - це визнання того, що всі ці фактори вплинули на життя жінок і рішення об'єднатися в спільноти, щоб спробувати вирішити ці несправедливості і створити більш рівноправне суспільство.

Фемінізм завжди стикався з труднощами в усіх країнах. Найбільшою складністю було політичне безправ'я: жінки не мали виборчого права в багатьох країнах до середини ХХ століття. Без права голосувати було важко обирати державних діячів, які б слухали їх. По-друге, жінкам завжди платили менше грошей, ніж чоловікам, і цей факт залишається таким до сих пір. З недоволком економічних ресурсів вони не могли вигравати свої битви - їм потрібні були союзники. Третя обставина - це насильство проти жінок. Статеве насильство завжди використовувалося як спосіб тримати жінку на її місці. Ідея про те, що поліція і армія ніколи не б'ють жінок, неправдива. Наприклад, афроамериканську активістку Фанні Лу Замір били, поки її шкіра не стала синьою. Четвертий важливий фактор - це те, що жінки до цих пір стикаються з висміюванням фемінізму по всьому світу. Їх намагаються тримати в узді, дають їм прізвиська, кажуть, що вони мужоподібні і фригідні [2, с. 80].

Ще одна важлива обставина - це поділ феміністського руху. Ніколи не буде часу і місця, де всі жінки могли б об'єднатися. Лідери феміністок часто

робили помилки, які вели до розколу між жінками. Наприклад, білі жінки середнього класу вважали, що їхні проблеми такі ж, що і проблеми бідних жінок, кольорових і лесбіянок, хоча вони абсолютно різняться. Після того як жінки отримали виборче право, Еліс Пол, засновниця Національної партії жінок, піддалася нападкам чорних жінок, які не отримали права голосу на півдні. У 1920 році їм не дали голосувати, тому що вони були чорні [2, с. 82]. Національна партія жінок відмовилася допомагати, тому що вважала це расовим питанням, а не жіночим. Проте Пол захищала права робітників, які допомогли мільйонам жінок.

Багато десятиліть потому Бетті Фрідан намагалася обгородити Національну організацію для жінок (NOW - National Organization for Women) від боротьби за права лесбійок, називаючи їх «лавандовою загрозою», яка відволікає від великих проблем, з якими стикаються жінки, і чия участь в жіночому русі змушує фемінізм виглядати погано. Зрештою лесбійські активістки, включаючи Дел Мартін, Філіс Лайон і Риту Мей Браун, спонукали організацію до реформи. І в 1971 році вона прийняла резолюцію, що підтверджує права жінок на повне самовираження, включаючи сексуальну орієнтацію.

Висновки. Сьогодні велика проблема для фемінізму - це покоління, яке вірить, що жінки в основному вже досягли рівності. Дійсно, були досягнуті великі успіхи в результаті праць всіх активістів. Жінки можуть брати іпотечні кредити і отримувати кредити на розвиток бізнесу. Але в масовій культурі присутня нормалізація насильства по відношенню до жінок в популярних піснях і музичних кліпах, концентрація жінок серед найменш оплачуваних і найбільш експлуатованих працівників в світі, невелике число жінок в позиції політичної влади. Таким чином, в наступному поколінні феміністок чекає багато роботи. Але важливо пам'ятати, що однією з великих проблем, яку повинна розв'язати жінка – це постійний наголос на тому, щоби жінка прагнула самовизначення, зняття обмеженості, що дарує нам буденність, реалізації себе у кар'єрі та інститутах влади. Ключове завдання фемінізму – прагнення віднайти

глибинну рівновагу між здоровим самопочуттям як жінки і збереженням особистої гідності в соціумі та державі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бреен М. Свобода, рівність, сестринство. 150 років боротьби жінок за свої права / Марта Бреен. – Москва: Самокат, 2016. – 128 с.
2. Чимаманда Н. Дискусія про рівність статей / Нгози Адичи Чимаманда., 2019. – 80 с.

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ФІНАНСУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ

Гурбик Юрій Юрійович

к.н.держ.упр., доцент

Дьоміна Олена Михайлівна

Магістрантка

Мелітопольський державний педагогічний

університет імені Богдана Хмельницького

м. Мелітополь, Україна

Анотація: у науковій публікації розглянуто сучасні проблеми фінансування закладів охорони здоров'я в Україні. Встановлено, що серед українських науковців які досліджують дану тематику поширеною є точка зору, що основною проблемою фінансового забезпечення системи охорони здоров'я в Україні є недостатнє бюджетне фінансування.

Ключові слова: охорона здоров'я, проблеми фінансування, заклади охорони здоров'я, медична реформа.

Вступ. В умовах здійснення медичної реформи в Україні, особливої важливості набувають питання забезпечення сфери охорони здоров'я достатніми фінансовими ресурсами, оскільки саме вони безпосередньо впливають на результати, які будуть отримані у процесі реалізації та після завершення реформи [1, с. 142]. А тому визначення проблем фінансування закладів охорони здоров'я в Україні є важливою і актуальною тематикою.

Мета роботи. Визначити сучасні проблеми фінансування закладів охорони здоров'я в умовах здійснення медичної реформи в Україні.

Методи дослідження. Для досягнення мети наукового дослідження на різних етапах було використано методи: логічно-абстрактний, теоретичного узагальнення, аналіз та синтез, індукція і дедукція.

Результати та обговорення. Ґрунтовний та комплексний аналіз вітчизняної наукової літератури та джерел, дає підстави стверджувати, що багато дослідників виокремлюють основну проблему фінансового забезпечення закладів галузі охорони здоров'я в Україні, а саме - недостатнє бюджетне фінансування (Д.О. Гомон [2, с. 125], С. М. Гончарук., С. В Приймак., Л. Я Даниляк [3, с. 193], О. В. Солдатенко [1, с. 143] та ін.).

Ми погоджуємося з науковою думкою Д. О. Гомон, яка зазначає, що «саме недостатність виділених державою коштів на галузь спричиняє зменшення обсягу безоплатного медичного обслуговування, «затягування» проведення капітального ремонту приміщень медичних закладів, оновлення обладнання, порівняно низьку заробітну плату медичного персоналу» [2, с. 124]. Загалом основні сучасні проблеми фінансування закладів охорони здоров'я в Україні наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Сучасні проблеми фінансового забезпечення закладів охорони здоров'я в Україні

Автор, джерело	Перелік проблем
Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реформи системи фінансування охорони здоров'я» від 30.11.2016 року	1. Катастрофічна фінансова незахищеність пацієнтів. 2. Низька якість та ефективність надання послуг. 3. Неефективне витрачання бюджетних коштів [4].
Т. Д. Сіташ	1. Система фінансування галузі здійснюється за кодово-бюджетним принципом і не прив'язана до наданих послуг. 2. Дуже низький рівень позабюджетного фінансування; 3. Неефективне використання наявних ресурсів [5, с. 166].

В. Галайда, А. Гук	<ol style="list-style-type: none"> 1. Недостатнє фінансування галузі охорони здоров'я, яке проявляється, крім усього іншого, ще й значними особистими видатками громадян на медичні послуги. 2. Відсутність визначеного законодавством та нормативно-правовими актами переліку послуг, які повинні надаватись громадськими закладами охорони здоров'я безоплатно при кожному даному рівні фінансування цих закладів. 3. Відсутність зв'язку між фінансуванням громадських закладів охорони здоров'я і кінцевими результатами їх роботи. 4. Неможливість ефективного управління обмеженими ресурсами в умовах існуючої системи постатейного фінансування громадських лікувально - профілактичних закладів [6, с. 16-17].
-----------------------	---

Саме тому для вирішення зазначених проблем (недоліків) у 2015 році Кабінет Міністрів України ініціював трансформаційну реформу системи охорони здоров'я з метою поліпшення стану здоров'я населення та забезпечення фінансового захисту від надмірних витрат «з власної кишені» шляхом підвищення ефективності, модернізації застарілої системи надання послуг та покращення доступу до якісного медичного обслуговування [7].

Реформа фінансування системи охорони здоров'я України передбачає три етапи: початковий, або підготовчий етап (2016–2017), етап запровадження (2017–2018) на рівні первинної медичної допомоги (сімейні лікарі, педіатри, терапевти), та заключний етап (2019–2020) на рівні амбулаторних спеціалістів (кардіологи, отоларингологи, гастроентерологи тощо) [8, с. 94].

Висновки. Таким чином, у системі охорони здоров'я накопичена ціла низка проблем її фінансового забезпечення, що заважають важливій сфері суспільного життя, перетворитися у визначальний ресурс соціально-економічного розвитку та призводять до погіршення стану здоров'я населення України. Тому державна політика України у сфері охорони здоров'я повинна невідкладно вирішувати сучасні проблеми фінансування закладів охорони здоров'я та створити ефективну модель їх фінансового забезпечення, яка б

враховувала не тільки позитивний світовий досвід, а й особливості та реалії розвитку системи охорони здоров'я в нашій державі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Солдатенко О.В. Сучасний стан правового регулювання фінансування сфери охорони здоров'я України. *Фінансове право*. 2018. №2. С. 142-147
2. Гомон Д.О. Проблеми фінансування сфери охорони здоров'я в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2014. №3. С.124-126
3. Гончарук С. М., Приймак С. В., Даниляк Л. Я. Сучасний стан і проблеми фінансування установ охорони здоров'я в Україні. *Бізнес Інформ*. 2016. №1. С. 190-194
4. Про схвалення Концепції реформи фінансування системи охорони здоров'я України : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2016р. № 113-р / Кабінет Міністрів України. URL: <http://https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1013-2016-%D1%80#Text> (дата звернення: 22.11.2020).
5. Сіташ Т. Д. Фінансування системи охорони здоров'я в Україні: тенденції та реформування. *Механізм регулювання економіки*, 2012. № 1. С.164-169
6. Досвід країн Європи у фінансуванні галузі охорони здоров'я. Уроки для України / За заг. ред. В. Черненка та В. Рудого. Київ: Академпрес, 2002. 112 с.
7. Україна: огляд реформи фінансування системи охорони здоров'я 2016–2019. Спільний звіт ВООЗ та Світового банку. URL: https://www.euro.who.int/data/assets/pdf_file/0018/425340/WHO-WB-Joint-Report_UKR_Full-report_Web.pdf?ua=1 (дата звернення: 20.11.2020).
8. Кириченко А.В. Медична реформа та запровадження обов'язкового медичного страхування. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2018. Вип. 284. С. 92-97.

РОЗВИТОК КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ, РОБОТА З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ ТА ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ ПСИХОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОЦЕСУ СПРИЙНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ

Дардан Тетяна Савівна

Вчитель-методист, вчитель початкових класів

Тернопільський ліцей № 21

спеціалізована мистецька школа ім. Ігоря Герети

м. Тернопіль, Україна

У статті йдеться про інноваційні педагогічні технології, які сприяють розвитку обдарованої особистості, креативного мислення. Наводяться приклади методів та форм роботи з обдарованими учнями, дітьми з особливими потребами.

Ключові слова: обдарованість, креативність, обдарована особистість, підготовка вчителя, інтеграція, бінарний урок, інноваційні технології; діти з особливими потребами.

Школа змінюється, намагається потрапити в ногу з часом. Головні зміни у суспільстві, що впливають на ситуацію в освіті, - це прискорення темпів розвитку. Навіть систематичні кризи в суспільстві сприяють цьому. Школа повинна готувати своїх вихованців до життя, про яке вони нічого не знають. Як має діяти вона? Ніхто з великих мудреців світу не може дати конкретної відповіді. Але кожний педагог вам скаже: неважливо дати дитині багато конкретних наукових знань, важливо забезпечити їх загальнокультурний, пізнавальний та особистісний розвиток. Озброїти ключовими компетенціями, які матимуть вагу в майбутньому. Мудро зауважував А. Дістервег, що наукові знання не слід повідомляти учневі, його потрібно підводити до нього, щоб він самостійно знаходив, самостійно опановував.

Освіта, як і людина, потребує щоденного догляду, аналізу.

На сьогоднішній день для суспільства потрібна особистість соціально-активна, творча, здатна до самореалізації, самоствердження, самовдосконалення. Для формування такої особистості навчально-виховний процес повинен ґрунтуватись на принципах гуманізації та демократії.

Актуальною проблемою сучасної освіти є забезпечення психологічного здоров'я дитини, сприяння її адаптації в соціумі та ставлення до себе як до самодостатньої особистості.

Сучасне інформатизоване суспільство вимагає від педагога нестандартних рішень, креативності мислення, інноваційної творчої активності, нових підходів до розв'язання проблем.

Сучасне замовлення суспільства полягає в тому, щоб створити такі умови, за якими б кожен учень успішно навчався, розвивав свій інтелект, був готовий до творчої самореалізації.

Пошуком обдарованих і здібних учнів, розвитком і становленням їх як особистостей є пріоритетним напрямком роботи нашої школи. Вся робота педагогічного колективу здійснюється за основними напрямками:

- розвиток інтелекту і наукового мислення, яке досягається низкою спеціальних заходів, методів і дій під час навчального процесу (різноманітні завдання, нестандартні уроки: комплексні, бінарні, інтегровані);

Освіта змінювалась на кожному етапі розвитку людства. У ХХІ стол. Ми стали свідками якісних змін як у розвитку цивілізації, так і в житті людини, а отже, й у функціонуванні освіти та розуміння її якості. Розвиток людства стає динамічнішим, це означає, що за звичай, традиційної освіти навчити людину на все життя неможливо. Слід усвідомити сутність якісної освіти в сучасних умовах, як такої, що змінює функції навчального процесу в школі та в інших освітніх закладах. Традиційне навчання зорієнтовано на здобуття в ліпшому разі, творче засвоєння знань. Кожний може дати відповідь на запитання: яка школа ліпша?- яка дає ліпші знання. На якомусь етапі розвитку освіти ця відповідь була б правильною. Зараз вона стає іншою. Хоча творче засвоєння

повної суми знань залишається важливою функцією сучасного навчального процесу. У виконанні цієї функції є проблеми відокремлення базових знань, намагання домогтися засвоєння, а часом і механічного запам'ятовування інформаційного супроводу. Другорядна інформація негативно позначається на пізнавальній діяльності й розвитку особистості.

Людство стало на інноваційний шлях суспільного розвитку, коли мінливість стає визначальною рисою життя людини, тому поряд із засвоєнням базових знань перед сучасною освітою постає завдання навчити учня самостійно опановувати нові знання та інформацію, навчити навчатися сприймати й продукувати зміни, виробити потребу в навчанні протягом життя.

Людина, розумна – це та, яка постійно навчається, яка своє життя й діяльність будує на основі знань. Створити засоби для неперервної освіти протягом життя мають суспільство і держава.

Істотною є ще одна функція навчального процесу- навчити людину використовувати знання у своїй діяльності : професійній , громадсько-політичній, прибутковій ...

Завдання освіти перетворити навчальну діяльність на органічне засвоєння знань у різних галузях життя. Сучасна діяльність, а тим більше майбутнє життя, вимагають щоби будь-яка діяльність людини й усього суспільства слід добиватися не тільки творчого засвоєння певних знань, а й зробити ці знання органічною складовою особистості , її сутністю, основою поведінки, діяльності, самого життя.

Успішна реалізація українською освітою нових її функцій, назрілими перетвореннями дає змогу сформувати людину з інноваційним типом мислення, інноваційним типом культури, готовністю до інноваційного типу діяльності, що веде до інноваційного типу розвитку. Сформувати інноваційну особистість, ми зможемо стати конкурентноспроможною нацією.

Суспільству потрібна інноваційна, самодостатня людина. Без самодостатньої особистості неможливо мати стабільної й ефективної демократії. Без багатого духовного світу людина перестає бути гуманною у

своїх відносинах, у ставленні до інших людей. Людина повинна усвідомлювати себе громадянином не тільки своєї країни, а й цілісного, все більш взаємопов'язаного світу і сприймати загальнолюдські цінності, жити й діяти на підставі конструювання позитивного, поважного ставлення до іншого, відмінного від особистого.

Щоб підготувати людину до життя в нинішньому столітті, потрібно усвідомити сутність змін, які приносить новий час, зорієнтувати свідомість на послідовне, динамічне сприйняття. Це завдання всього суспільства, а особливо освіти.

Проблему якості освіти визначено як одну з основних у всіх провідних країнах світу. Якість життя в усій його багатогранності є цінністю, до якої людина прагне.

Умовою забезпечення якості освіти на шкільному рівні є утвердження інноваційного типу навчання. Для сучасного вчителя характерне сприятливість до нових ідей, які поєднуються з інновацією. Потрібно, щоб застосування нових систем, технологій передбачало результат не тільки на здоров'я або навченість. Вони повинні впливати на активність і самостійність, гармонізацію людини.

Головна мета якісної освіти міжнародна спільнота, зокрема Європейський Союз, розглядає як одну з неодмінних умов успішного розвитку країн світу. ЮНЕСКО наголошує на набутті молоддю життєвих компетентностей для успішного входження в сучасне суспільство.

Україна також надає великої ваги питанню якості освіти, проголошуючи його національним пріоритетом і передумовою національної безпеки держави. Українська система освіти ставить перед собою завдання – створити умови для розвитку й самореалізації особистості як громадянина України. На перший план виходить завдання розумового розвитку, формування творчого мислення школярів.

К. Ушинській писав: " Жоден наставник не повинен забувати, що його найголовніший обов'язок полягає в тому, щоб привчити вихованців до

розумової праці, і що цей обов'язок важливіший, ніж передала самого предмета."

Розвиток мислення та виховання дітей є одним із найголовніших завдань української педагогіки. Під цим розуміють – розвиток цілеспрямований впливом дорослих на розвиток активної розумової діяльності дітей. Ще формування різносторонніх інтересів, інтелектуальних умінь і навичок, розвиток пізнавальних здібностей.

Народна мудрість каже: "знання та розум – скарб людини", "не краса прикрашає, а розум", "щастя без розуму – торбина дірява".

Пізнання навколишнього світу починається з відчуттів і сприймань. Опанування мови дає змогу дитині здобути знання про дійсність опосередковано, а не тільки безпосередньо сприймання предметів та явищ.

Спілкування з дітьми уможливорює спрямовану реалізацію комплексу заходів формування розвинутої особистості. Головним чинником повноцінного розвитку особистості у спілкуванні є діалог.

Питання діалогічного спілкування досліджує багато науковців. У центрі їхньої уваги стоять різні аспекти діалогічної взаємодії: психологічні, лінгвістичні, дидактичні. О. О. Бодальов, Л.С. Виготський – обґрунтовують психологічні аспекти діалогу; І.А. Зазюн, О.О. Леоньєв, А.У. Хараш – можливості діалогу як форми спілкування та засобу взаємовпливу; І.Д. Бех, В.С. Біблер, О.Б. Орлов, Л.А. Петровська розглядають діалог – як чинник та засіб виховання. Однак я гадаю, що діалог увібрав у себе всі ці аспекти. Як у біблії пишеться – "початком усього було- слово".

По-справжньому спілкування, діалогічне мовлення починається із народження дитини, в сім'ї. Якщо батьки багато спілкуються із своїми нащадками у доступній формі. Відповідають на численні запитання, усіляко підтримують їхню природню допитливість, збуджують увагу, формують спостережливість – закладаються перші зародки пізнання навколишнього світу.

Школа надалі робить надбудову у цілісному сприйнятті навколишнього світу, розвитку творчих здібностей дитини.

З огляду на принципи гуманізації освіти, які апелюють до індустріалізації і диференціації і навчання, слід забезпечити можливість кожній дитині відчувати радість навчання, успіх творчості. Д. Ельконіч, В. Давидов довели, що з раннього віку необхідно формувати абстрактне мислення, яке народжується з дії. У процесі маніпулювання з предметами дитина розв'язує різні розумові задачі. Граючись з іграшками, вона критично, методом спроб і помилок шукає принципи розбирання і складання учиться враховувати і співвідносити між собою розмір і форму предметів, робити найпростіші узагальнення.

У час різних суспільних змін потрібні люди, здатні приймати нестандартні рішення, критично мислити.

Під час навчання в початковій школі ще можна спостерігати повторення одних і тих самих дій, що знижує інтерес до навчання. Діти позбавляються радості відкриття нового, втрачають здатність мислити. Уміння мислити формується у школярів стихійно. Немає жодного предмета, який би цілеспрямовано навчав дітей мислити, мислити самостійно, творчо, нестандартно.

Тому вчителю потрібно у процесі навчання застосовувати технологію формування цілісної системи наукових понять, що є основою розвитку логічного мислення.

Пізнавальні процеси бувають двох рівнів – чуттєвого та логічного пізнання. Відчуття, сприймання й уявлення, що виникають на їх основі належать до першого рівня пізнання, та характеризують перший рівень пізнання – це чуттєве відображення дійсності, де знання про світ безпосередньо пов'язані з дією предметів та органи чуття. Діти уявляють наочний, здоровий предмет. І мислення називають наочно-діючим. Вони вчаться розчленовувати уявлення на окремі частини, аналізувати, зіставляти, знаходити подібності та відмінності. Таке мислення допомагає дитині зрозуміти просторові й часові відношення.

Складніше осмислювати причинно наслідкові зв'язки. Як за звичай справжні причини подій приховані від безпосереднього сприйняття не є

наочними. Щоб їх виявити потрібно вчити абстрагувавшись від другорядного, випадкового. Тому критичне (причинове мислення пов'язане з виходом за межі образу, ситуації, що уявляється).

Критичність мислення виявляється в тому, що діти починають оцінювати свою і чужу діяльність з погляду законів та правил природи й суспільства.

Людина, яка вільно, активно і критично мислить, здатна об'єктивно оцінювати події, робити правильні висновки.

За умови розвитку критичного мислення вони можуть не тільки послідовно викладати вивчений матеріал, а висловлювати власні судження, аргументувати їх. Критичне мислення сприяє саморозвитку особистості, допомагає пізнати себе, самореалізуватись, що дає змогу правильно визначити і продуктивно будувати життя. Тому педагогу потрібно забезпечити плавний перехід і встановити тісний взаємозв'язок між рівнями пізнання.

Л. Виготський зазначав: "Мислення завжди рухається в піраміді понять". Важливо в процесі викладання різних дисциплін сформувати систему наукових понять, що є основою активної розумової діяльності. К. Ушинський писав: "Тільки система дає нам повну владу над нашими знаннями".

Логік М. Строгович визначає поняття як форму мислення, яка відображає та фіксує істотні ознаки предметів об'єктивної діяльності.

Рівні утворення понять:

відчуття → сприймання → уявлення → поняття

Відображення об'єктивно існуючих зв'язків між предметами та явищами у свідомості відбувається через зв'язок та відношення між поняттями. Наприклад поняття "дерево" – природознавство. Зміст включає визначення "дерево-рослина з одним товстим дерев'яним стовбуром". До змісту поняття належать визначення, закони, теореми, наслідки ... До обсягу понять належать : стовбур, коренева система, гілки, листя, квіти, плоди. Не потрібно заучувати зміст понять. Вони не дають міжпонятійних зв'язків та відношень, бо в учнів формуються репродуктивні знання. Їм складно тоді розв'язувати самостійні творчі завдання. Вчителю потрібно забезпечити цілісне формування всіх

елементів наукових понять. Вони повинні бути засвоєні та осмислені в процесі пізнавальної діяльності. Потрібно чітко визначати основні поняття з окремих тем й узагальнених законів природи і суспільства, створити цілісний процес навчання.

Ефективні методи, що забезпечують тісні міжпредметні зв'язки: розв'язування задач міжпредметного характеру, інтегровані - комплексні бінарні уроки: літературні читання, математика, сольфеджіо, театральне мистецтво, образотворче мистецтво, природознавство, фізична культура, інформатика, я у світі, основи християнської етики ...

Ці методи забезпечують формування цілісної, системи наукових понять, пізнання взаємозв'язків у природі, що спричинені дією загальних законів руху, розвитку, взаємодії, причиновості та матеріальної єдності світу.

Мислення – процес свідомого, відображення дійсності в об'єктивних її властивостях, зв'язках і відношеннях (А. Леонтьєв).

Мислення нерозривно пов'язане з мовленням. Слово є змістовним відображенням світу. Розвиток мови здійснюється з опорою на чуттєвий досвід, між ними існують тісні взаємозв'язки.

Розвиток мислення прискорюється та підсилюється якщо викладаючи навчальні предмети забезпечити активну мислительну діяльність.

Тобто :

- ознайомити з окремими прийомами мислення в процесі вивчення матеріалу;
- сформулювати усвідомлення розуміння процесів і явищ;
- розвивати вміння добирати мислительні операції;
- привчати до комплексного використання різних прийомів мислення або їх комбінації;
- виробляти звичку, самотійно застосовувати прийом мислення.

Моє завдання – як вчителя не скільки донести необхідну інформацію, скільки створити умови для самотійної навчальної роботи з творчими

завданнями, організувати пізнавальну діяльність, коригуючи її результат позитивним шляхом.

Особливу увагу приділяю таким аспектам мислення:

- логічність;
- комбінаторність;
- евристичність;
- здатність до аналізу та синтезу;
- узагальнення та конкретизація;
- відмінності та закономірності;
- пошук нестандартних рішень.

Здатність до креативного мислення закладається поступово.

Стиль навчання і стиль мислення – це частина стилю життя особистості.

У ньому можна побачити своєрідність кожної людини .

Щоб краще розуміти учнів, формувати творчу, нестандартну особистість потрібно самому вчителю бути ерудованим у різних галузях науки, культури , економіки, політики.

Вчитель починається з того, що він володіє силою позитивного мислення, скріпленого вірою, глибокою турботою про людей та повною самовідданістю у справі удосконалення нашого світу. На вчителя покладається велика відповідальність виплакати в своїх учнів позитивне відношення до життя, яке в майбутньому може вплинути на світ в цілому. Як помах крилець метелика може навіть змінити клімат на цілому континентів, так думка, позитивні емоції можуть змінити життя людей в країні та на планеті. Якщо кожний вчитель змінить своє відношення до життя, займеться пошуками добра, в суспільстві відбудуться надзвичайні зміни – усі почнуть допомагати один – одному.

Якщо це станеться, то робота буде вагоміша, думки продуктивніші, ідеї вагоміші та принесуть великий вклад в загальну справу зміни нашого світосприйняття.

Шкільне життя дитини – це процес дорослішання, сходинки активного розвитку особистості, це життя маленької людини, яка переходить з одного

стану в інший. Дитина над цим не замислюється бо в цьому напрямку працюють його сила та енергія. Природа дитини така, що процес її становлення особистості походить під впливом інших людей: спочатку батьків, потім вчителів початкових класів, згодом вчителів – переметників, однодумців – наставників, які намагаються всебічно піклуватися про дитину, а не тільки передавати знання та досвід. Для душевної рівноваги та розвитку творчого потенціалу дитини саму важливу роль потрібно приділяти міжособистісним відносинам в дитячому колективі.

Всі вчителі знають, що позитивні емоції породжують креативне мислення. Як створити таку атмосферу?

Насамперед вчити дітей та батьків співіснувати одне з одним. Нам потрібно пам'ятати, що діти списують наші взаємовідносини і переносять їх у свій дитячий колектив. Як виправити негативи, які виникають у ньому? Потрібно працювати як з дитиною, так і з сім'єю. Душевний стан дитини в більшості випадків на початковій стадії залежить від сім'ї. Вчитель в колективі дітей та батьків повинен займати роль «священика», який повинен стабілізувати міжособистісні відносини, а потім надбудовувати, формувати позитивну психологічну атмосферу.

Перш за все нам потрібно навчитись самим і навчити наших маленьких людей сприймати різнобарв'я людських характерів. Ми самі повинні вносити в наш дитячий колектив та сім'ю більше позитивних емоцій, добра. Починати можна з простої всім дуже відомої фрази «Я винен. Пробач мене» - вона беззмістовна, якщо вона зривається з вуст і не йде від серця. Діти це тонко відчують. Їх може вразити вибачення дорослої людини (вчителя) та викликати глибокі зміни в їхній душі, які впливають на міжособистісні відносини.

Попросити вибачення у дитини дуже важко, а ще важче обґрунтувати його, бо це важко досягнути, признати в силу людської природи, адже всі роблять помилки. Прийняття вини впливає на життя оточуючих нас людей, дітей, батьків. Позитивне в тому є те, що воно слугує прикладом, покаже іншим

наше стремління до самовдосконалення, вдохновить їх. Емоційні стани справляють великий вплив на педагогічну діяльність, оскільки демонструють емоційне самопочуття вчителів та учнів. Ці слова можуть в корені змінити наші переваги здорових взаємовідносин в нашому житті до кращого. Разом із фразою «Я жалкую» приходить визнання того, що ми повинні вибачитись. При цьому ми змогли б уникнути багатьох негативних історій, які часом трапляються у нашому спілкуванні з іншими. Вчити це робити своїх вихованців. Якщо ми оберемо шлях пропагування свого «я» - ми оберемо негативний шлях, замість того, щоб бути позитивними. Дітей таким чином це вчить рахуватись з різними точками зору та поважати інших. Наші діти на етапі дорослішання стикаються з першими розчаруваннями та неприємностями. З нашої – дорослої точки зору вони можуть виявитись несутєвими. Але для дитини вони можуть бути дуже болісними. Ми – дорослі повинні усіляко підтримувати дітей кажучи: «Мені дуже шкода, що в тебе не вийшло, але я дуже пишаюся твоїми зусиллями. Я гадаю, що в тебе все вийде.» Віра в перемогу надихає не тільки дитину, а і дорослу людину також. Потрібно пояснювати дітям навіть якщо ми і отримаємо поразку, поряд із нею ми отримаємо досвід, розширимо кругозір і в майбутньому зможемо досягнути більшого ніж очікуємо.

Уміння співчувати та вибачатись, дозволяє навчити дітей бачити людей, які знаходяться поряд і не схожі на них. Таким чином виховується людяність, з'являється позитивна атмосфера, яка в свою чергу виховує позитивну особистість..

Дуже важливо у спілкуванні з кожною дитиною та з учнями у цілому навчитись використовувати тактику незначущі фрази «Я вірю в тебе», «Ти зможеш». Вони дають колосальні результати. Допомагають більш глибоко проявитись їхнім талантам та обдаруванням, розвинути креативне мислення. Тому, що слова –це інструмент для формування більше успішного суспільства, більш щасливих і успішних дітей, які можуть досягнути своєї мети.

Наші діти більше, ніж хто-небудь другий відчують потребу у підтримці. Наше співробітництво та наставництво показують нашим дітям, що ми віримо в них. Навіть така проста річ, як допомога у виконанні будь-яких завдань є проявом віри.

На думку Я.Коменського, найкомфортніша атмосфера створюється тоді, коли учні менше вчать, але більше навчаються. Тоді в школі було б більше порядку й менше очманіння, більше дозвілля, радощів і успіху.

Український педагог В.Сухомлинський стверджував, що саме відчуття життєрадісності, бадьорості, невтомлюваності є джерелом духовних сил дитини. «Ми говоримо відчуття, тому що в цьому віці ніколи не замислюються над станом свого здоров'я, не дорожать ним. Добре здоров'я, відчуття повноти, невичерпності фізичних сил – джерело життєрадісного світосприйняття, оптимізму, готовності подолати будь-які труднощі. Хвора, квола, схильна до захворювань дитина - джерело багатьох незгод.

Зокрема, В.Сухомлинський писав: «Усі роки роботи в школі мене хвилювала проблема взаємозв'язку й залежності між емоційним станом з одного боку, та ідейним, моральним, розумовим розвитком, формуванням переконань, з другого боку... Емоційний стан, є – диригентом, від змаху чарівної палички якою розрізнені звуки перетворюються в струнке звучання прекрасної мелодії. Зміст, характер, спрямованість мислення підлітку глибоко позначаються на його емоційному стані, породжуючи не тільки інтелектуальні почуття, а й накладаючи відбиток на все духовне життя. Емоційний стан має величезну зворотну силу впливу на розум, на все інтелектуальне життя дитини».

Вивчаючи психічний розвиток школярів, науковці дійшли висновку, що емоційне самопочуття є вагомим показником якості навчання і виховання.

Г.Костюк зазначав, що в процесі навчальної діяльності емоційні стани спостерігаються на всіх її станах. Почуття породжуються самим ходом роз'язання завдання, а також труднощами, з якими людина стикається при цьому, успіхами і невдачами, внутрішніми суперечностями між зробленими

висновками та новими фактами. Емоційні компоненти формуються у процесі навчальної діяльності, зумовлюють її перебіг – це переживання труднощів, успіх, невдачі і перемоги отримані під час спілкування з вчителем та однолітками. Організовувати навчальну діяльність так, щоб вона приносила радість, сприяла конструктивному розвитку. Емоційні стани, емоції, емоційне самопочуття – є істотними регуляторами навчальної діяльності. Емоції – є найважливішим фактором регуляції процесів пізнання, та здатність запам'ятовувати. Вона може суттєво забезпечити, або ускладнити довільну регуляцію процесу залежно від того, які емоції домінують – позитивні чи негативні.

«Емоційні стани є базовим компонентом пізнавальної активності учнів – це фон, від якого залежить продуктивність перебігу пізнавальних психічних процесів» (В.Красновський). Повторюваність емоційного стану формує звички, риси характеру, навіть впливає на становлення спрямованості особистості. Позитивне ставлення до навчання пов'язане з позитивними емоціями відкриття, подвигу, почуттями власної гідності та доброзичливого ставлення до викладача. Забарвлені позитивними емоціями знання запам'ятовуються швидше і міцніше, ніж знання, позбавлені індивідуальності, що залишають людину байдужою. Позитивне емоційне самопочуття дають дітям свободу, яка сприяє розвитку її творчого потенціалу та позитивного ставлення до цієї діяльності. Щоб вони виникали потрібно постійно, якомога частіше вживати фразу «Я тобою, або вами пишаюсь». Ця проста доволі фраза робить чудеса у встановленні тісного зв'язку між вчителем та його вихованцями. Така фраза наштовхує дітей на успіх.

Багато можна говорити про позитивний емоційний стан дитини, що його породжує. Але я хочу запропонувати фрази, які переповняють душі наших дітей, збагатять, розвинуть креативність, створюють оновлене суспільство процвітаючої нації:

- «Я тобою пишаюсь»
- «Я дякую тобі»

- «Вибач»
- «У тебе все вийде»
- «Ти потрібен мені»
- «Я довірю тобі»
- «Я люблю тебе».

На завершення я хочу запропонувати «Дороговказ».

Дев'ять речей, про які не запитає Бог!

- Бог не запитає тебе, який автомобілем ти їздив, але скільки людей ти підвіз.
- Бог не запитає тебе, у що ти одягався, але кого ти одягнув.
- Бог не запитає тебе, скільки ти заробляв, але яким способом.
- Бог не запитає тебе, яку посаду ти обіймав, але як працював.
- Бог не запитає тебе, скільки ти мав приятелів, але для кого з них був приятелем ти.
- Бог не запитає тебе, в якому оточенні ти жив, але як ти ставився до сусіда.
- Бог не запитає тебе, якого кольору твоя шкіра, але якого кольору характер.
- Бог не запитає тебе, чому ти зволікав з неприйняттям спасіння через віру.
- Він із любов'ю запровадить тебе до небесного житла, замість до пекельних брам.

Бруно Ферреро

Особистісно-орієнтований підхід у навчанні та вихованні передбачає розвиток здібностей, талантів кожної дитини. Чим раніше починається цей розвиток, тим більше шансів їх розкрити. Це важливо не тільки для самих дітей, а й для суспільства взагалом.

Вітчизняні та зарубіжні психологи займаються дослідженням феномену обдарованості, але він є складним та багаторівневим. Не має чіткого визначення «обдарованість». Це не вичерпується високим рівнем інтелекту. Основою всіх

здібностей є задатки – це анатомофізіологічна особливості людини, з якими вона з'являється на світ, складової природної основи розвитку здібностей. На основі кожного задатку можуть формуватись різні здібності.

Важливе значення у розвитку здібностей відкривають інтереси.

Інтерес – це здатність звертати увагу на значущі для людини предмети та явища. Є тимчасові інтереси, які з часом зникають, але є інтереси більш-менш стійкі, у кожної людини свої. Значення інтересів велике: вони активізують діяльність у визначеному напрямку, до набуття знань у різних обсягах, розширюючи загальнокультурний рівень дитини.

На ранній стадії спілкування проходить з батьками, воно дає поштовх до пізнання оточення. З часом інтереси дитини зростають, розвивається мовлення, мислення та між дорослими і дітьми встановлюється вербальне спілкування. Тому з цього моменту потрібно дотримуватись послідовності та поступовості у формуванні інтересів та вподобань дитини. З часом інтереси дитини поступово розширюються. При належній увазі дорослих інтереси дитини можуть суттєво вплинути на розвиток нахилів та здібностей. Для розвитку здібностей основою є нахили дитини. Це – спрямована, вибіркова діяльність, яка спонукає нею займатись, яка є потребою в тій чи іншій сфері діяльності. Поява в дитини нахилів є передумовою появи здібностей. Якщо дитина виявляє стійкий інтерес, або бажання займатись чимось і робить це краще за інших, тоді ці нахили та вподобання стають здібностями.

Джерелом активності та існування – є потреби для людини. Потреби впливають на розвиток здібностей. Виховання потреб – є одним із головних завдань у формуванні особистості. Успіх у діяльності забезпечує розвиток здібностей.

В діяльності розвиваються здібності на основі засвоєння знань, оволодіння вміннями та навиками. В психології розрізняють загальні – розвинуті пізнавальні процеси, якості мислення, розвиток інтелекту, та спеціальні здібності: художні, технічні, музичні і т.д. Головною рисою

здібностей є працездатність та працелюбство. Розвиток здібностей відбувається на основі засвоєння знань, оволодіння вміннями та навиками.

Активізуючи дитячу творчість та самостійність ми сприяємо розвитку обдарованості у молодших школярів.

Обдарованість – якісне поєднання здібностей. Воно базується на трьох основних компонентах: інтелекту, креативності, мотивації досягнень.

В психології існують різні підходи до визначення обдарованості. У 1977 році Комітетом із освіти США обдарованість було визначено як: «Обдарованими і талановитими дітьми можна назвати тих, які оцінкою досягнутих фахівців, демонструють високі досягнення. Ці діти потребують спеціальних навчальних програм. Перспективи таких програм визначаються рівнем їх досягнень та потенціальних можливостей в одній або кількох сферах: інтелектуальній, академічній, творчого або продуктивного мислення, спілкування і лідерства, мистецької діяльності.»

Свою концепцію інтелектуальної обдарованості запропонував Р.Стаунберг, яка базується на трирівневій структурі:

1) Компетентний рівень – відображає загальні механізми пізнавальної діяльності:

- а) пізнавальні (отримання, перероблення інформації);
- б) мотиваційні (вибір проблеми, враховуючи чинники навколишнього середовища);
- в) виконавчі (виконання завдань).

2) Конкретний рівень пов'язаний з певними ситуаціями (виконання нестандартних завдань).

3) Контекстуальний пов'язаний із соціально-культурним оточенням особистості, її індивідуальними особливостями.

А.Таненбайм, визначав поняття «обдарованість» за 5 чинниками:

- високий рівень інтелекту;
- наявність спеціальних здібностей;
- певні особистісні якості;

- щасливий випадок.

Базуючи свою теорію психосоціального підходу «обдарованість» він стверджував «Щоб обдарованість змогла себе проявити і далі розвиватися, потрібні сприятливе культурне оточення, опіка і заохочення, а іноді – тиск ззовні. Хоча не останню роль тут відіграє домашнє середовище, батьки, їхня поведінка».

На сучасному етапі психологами визнано, що на рівень обдарованості впливають спадковий фактор та соціальне середовище в якому зростає дитина. Хоча саморозвиток особистості не виключається, який лежить в основі формування і реалізації індивідуального таланту, креативності.

В свою чергу В.А.Моляков виділяє такі складові обдарованості:

- задатки;
- інтереси;
- допитливість;
- швидкість у засвоєнні нового;
- схильність до порівнянь, зіставлень;
- прояв загального інтелекту;
- емоційна забарвленість окремих процесів, вплив почуттів на суб'єктивне оцінювання;
- наполегливість;
- творчість – уміння комбінувати, знаходити аналогії, реконструювати, раціональне використання засобів;
- інтуїція;
- швидке оволодіння уміннями, навиками, прийомами техніки праці;
- здатність до вироблення особистісних стратегій, пошук виходу зі складних, нестандартних, екстремальних ситуацій.

Дж. Фельдх'юсен розробив модель обдарованості, що містить у собі інтелектуальні й особистісні чинники:

- видатні загальні здібності;
- спеціальні таланти в який-небудь галузі;

- Я - концепція;
- мотивація.

Отже, обдарованість – системна якість психіки, що розвивається протягом всього життя і уможлиблює досягнення високих результатів в одному чи кількох видах діяльності:

- інтелектуальній;
- творчій;
- академічній (науковій);
- художньо-образотворчій;
- музичній;
- літературній;
- технічній;
- спортивній.

В наш час в освітянському просторі України ефективно функціонують інноваційні програми, які опікуються розвитком обдарованих дітей. У нашій Тернопільській обласній експериментальній комплексній школі мистецтв вчительський колектив має певні переваги. Навчальний план складений так, щоб діти змогли отримати різнобічний розвиток, змогли проявити свої обдарування. Поряд з предметами освітнього циклу вони отримують знання з ряду предметів мистецького циклу, а саме: гри на різних музичних інструментах, образотворчого мистецтва, хореографії, сольфеджіо, ліплення, театру, вокалу, колективного музикування. Постійно відбувається збагачення навчальних програм. Такий комплекс предметів освітнього та мистецького циклів полегшує формування позитивної навчальної мотивації.

З двох основних завдань школи – виховувати і вчити, розвивати креативність та обдарованість дітей. В умовах сучасної світової тенденції до створення загальнолюдського глобального інформаційного простору система виховання і навчання повертається до канонів виховання всебічно розвиненої особистості. Важлива увага приділяється не лише інтелектуальному розвитку, а й формуванню високої внутрішньої культури особистості. Програма базується

на засадах гуманістичного підходу до навчання та виховання, дає змогу працювати з обдарованими дітьми відповідно до їх вподобань.

У своїй роботі для виявлення обдарованості у дітей в зміст ввожу широкі питання, теми або проблеми, що вимагають міждисциплінарного підходу до їхнього вивчення проблем, обраних самою дитиною. Велику увагу приділяю розвитку вміння самостійно працювати, вчити. Намагаюсь навчити орієнтуватись в навчанні на розвиток продуктивного абстрактного мислення і вищих розумових процесів. Використовую завдання, які пробуджують дослідницький інтерес, але при цьому пам'ятаю про розвиток базових умінь і навичок поряд з вищими розумовими операціями. Заохочую результати, які кидають виклик існуючим поглядам і містять нові ідеї. Заохочую рух до розуміння самих себе, визнання своїх здібностей. Оцінюю результати роботи на основі конкретних критеріїв, пов'язаних із конкретними інтересами.

У динамічному ХХІ столітті молода людина повинна швидко адаптуватися до реалій сучасного життя: вміти оперативно застосовувати свої знання й уміння на практиці, орієнтуватися в соціальному, економічному та політичному становищі країни. Для реалізації цих завдань наш педагогічний колектив намагається працювати з максимальною віддачею. Без розвитку системи освіти не відбувається розвиток та зростання будь-якої країни. Основні тенденції розвитку сучасної школи впливають на всі сфери життєдіяльності суспільства протягом ХХІ століття. В.Кремінь зазначав, що наука – сфера, яка продукує нові знання та забезпечує індивідуальний розвиток людини – сьогодні набуває особливого значення, і тільки країни, здатні забезпечити її пріоритетний розвиток, можуть претендувати на гідне місце у світовому співтоваристві.

У своїй роботі я дотримуюсь трьох основних напрямків стратегії збагачення змісту освіти обдарованих дітей в Україні:

- стратегія дослідницького навчання (головна мета – активізувати навчання, надати йому дослідницького характеру);

- стратегія проблематизації (орієнтація на постановку перед учнями проблем різного характеру);
- стратегія індивідуалізації (формування особистості, як духовної одиниці суспільства).

Я керуюсь гаслом: «Вірю в талант та неповторність кожної дитини!»

Таланти та прояви обдарованості проявляються через творення нового та оригінального. Перш за все вчитель повинен сам бачити нестандартне у звичайному, вміти виходити за рамки алгоритмів та правил, тобто вміти створювати нове, бути креативним.

Певною мірою творчість властива всім людям, тому потрібно створити для кожної дитини оптимальні умови навчання, вміння раціонально працювати, розвивати мислення учнів, їхню мовну активність, проявляти творчість і самостійність.

Відкриваючи та розвиваючи здібності молодших школярів потрібно дотримуватись певних постулатів:

- зв'язок з практичним життям;
- принцип саморозвитку;
- принцип оптимального поєднання індивідуальної та колективної форм навчально-творчої діяльності;
- принцип інформативності;
- принцип віри в сили і можливості дитини.

Я мрію про те, щоб мої вихованці стали інтелектуальними, розвинули в собі нетрадиційне мислення, мали гнучкість розуму, володіли навиками самостійності та наполегливості, здатністю вирішувати життєві проблеми, стали багатими духовно, толерантними, вміли творити нове. Моє завдання створити умови для розвитку здібностей, закладених у дитини природою. Для досягнення своєї мети я прийшла до висновку, що більш продуктивними, міцними, усвідомленими стають ті знання, які учень здобув сам. Створення умов для самостійного здобуття знань сприяють проблемні ситуації. Ставиться певне завдання пізнавальне, що містить суперечливість, або аналогію, викликає

дискусію, спонукає до роздумів, пошуків і висновків. Під час обговорення проблемної ситуації у дитини виникає гіпотеза про можливий шлях її вирішення. Рішення проблеми виникає у дітей, як осяяння, як раптовий стрибок від певного незнання до розуміння питання. Творчість у будь-яких виявленнях – це складний сплав усвідомлення дій. Для розвитку творчих здібностей потрібно підштовхнути дітей до рішення, а не вирішувати за них. Творче мислення починає працювати в кожній й будь-якій дитині. Труднощі та перепони виступають у вигляді більш чи менш складних задач, які збуджують їх розум, примушують мислити, шукати. Проблеми створюють креативність. До числа цих умов, які сприяють творчості, відносяться комплекс, який починається зі створення особливостей ситуації, що сприяє інтуїтивному схопленню ідеї рішення творчої проблеми, й закінчується вихованням необхідних здібностей та обдарувань, створення творчого клімату, якостей особистостей творця.

Один із напрямків методичного оновлення уроків у початкових класах використовую проведення на основі інтеграції навчального матеріалу з кількох предметів, об'єднаних навколо однієї теми. Інтеграція – це процес і результат створення нерозривно-пов'язаного, єдиного, соціального. У навчанні вона здійснюється шляхом злиття в одному синтезованому курсі елементів різних навчальних предметів. Міжпредметні зв'язки передбачають включення в урок запитань і завдань з матеріалу інших навчальних предметів, що мають допоміжне значення для вивчення його теми. Це короткочасні моменти уроків, які сприяють глибокому сприйманню та осмисленню якогось окремого поняття. Наприклад: «на уроці позакласного читання в 2 класі, знайомлячи з творчістю Л.Українки, Т.Г.Шевченка, в бесіді активізують ознаки картин природи, залучаються дитячі малюнки із зображенням пейзажів за змістом віршів, підбір та виконання учнями музичних мініатюр на різних музичних інструментах, що підходять за емоційним зображенням до тексту, виконання хореографічних рухів «танцю», який відображає зміст вірша. На уроках поєднується матеріал художнього та наукового змісту. Учні шукають, по бажанню, самостійно

інформацію на ту чи іншу тематику. Встановлюють різницю між інформацією, відшуковують достовірність. Самостійно шукають усю інформацію по тематиці уроків. Це можуть бути: легенди, міфи, казки і т.д.

Ми маємо справу з комплексними, інтегрованими уроками, які об'єднують матеріали з читання, української мови, природознавства, малювання, хореографії, спецінструмента.

Особливістю інтегрованого уроку є те, що на ньому поєднується блоки знань з різних предметів, підпорядковані одній темі. Тому дуже важливо чітко визначити головну мету даного інтегрованого уроку, бо він сприяє цілісності навчання, формуванню знань на якісно новому рівні.

Урок читання, природознавства, образотворчого мистецтва в 3 класі об'єднується тематикою «Як живеться вам птахи?». На якому в учнів мають можливість сформуватись поняття цілісного світогляду про навколишній світ, розвинути креативність, виявитись обдарування та нахили.

Урок читання, математики, української мови, театрального мистецтва 4 клас по темі «Казки народів світу» Ш.Перро «Кіт у чоботях» залучає дітей до світової дитячої літератури, формує навички самостійної роботи школярів з додатковою літературою, збагачує словниковий запас, розвиває мислення, розвиває творчість, робить більш духовними.

Роблячи підсумок проведення уроків, хочу сказати, що інтегровані комплексні уроки створюють в шкільному колективі нашого класу доброзичливу, теплу атмосферу співпраці, взаєморозуміння, взаємодопомоги, тому що кожна дитина може проявити себе на таких уроках та показати свої обдарування. Будь це читання, декламування слів, гра на інструменті, виконання танцю, малюнок, або здивувати всіх науковим матеріалом.

Комплексні уроки – це творчість. Творчість виявляє обдарування та креативність, виховує духовність, що дуже важливо для нашого майбутнього.

У моєму класі вчиться дивовижний хлопчик Лесик. Чим саме? Як не дивно – це хлопчик з діагнозом ДЦП. Багато хто скаже: «Що він робить в комплексній школі мистецтв?» Місце таким діткам в спеціалізованих школах.

А я гадаю навпаки. Хто не спілкувався з такими дітьми не розуміє скільки він загубив!

Першого вересня, коли Лесика привели в перший клас він нагадував маленького, переляканого зайчика, який всіх і усього боявся. Такими були і його батьки. До школи він виховувався тільки вдома, спілкувався тільки з близькими та рідними. У нього була порушена моторика рук та ніг, ще й пошкоджено зір. Віддати дитину в спеціалізовану школу для таких дітей батьки вирішили зачекати. Поспілкувавшись з Лесиком я вирішила спробувати зарахувати його до нашого класу. І жодної хвилини не жалкую про це. Довгий час він адаптовувався до нового середовища. Вчився спілкуватись з однокласниками. У нас було різне. Діти перший час також по різному відносились до нього. Минув рік. Лесик всіх об'єднав, здружив. Він навчився читати, писати друкованими буквами слова, речення. Навіть сам став складати вірші. Навчився наш Лесик рахувати, розв'язувати задачі, складати задачі самостійно. Я гадаю, що в нашій шкільній сім'ї панує атмосфера співчуття, взаємодопомоги, взаєморозуміння. Наш Лесик об'єднав всіх у класі. Але цього було для нього мало. Я це відчувала. І ось одного разу на свято Миколая на подив усіх і дорослих та однокласників прочитав напам'ять дуже великий дорослий вітальний вірш до свята. Всі були здивовані та вражені почуттям з яким він його прочитав. Після цього вітання діти навіть не мали слів. Всі несподівано по іншому поглянули на нього. З цього все почалось Лесик прочитав напам'ять казку «Колосок» з такою інтонацією, що всі сиділи тихесенько і з «відкритим» ротом слухали його.

Я дочекалась, ось і відкрився новий талант (талант актора). Так і повелось. Всі вірші – самі великі читає Лесик. Відкрилась глибина його душі, вміння передавати зміст. Це притаманно обдарованій дитині. Така моя думка. На виховних заходах він приймає активну участь. Навіть те, що діти допомагають йому вийти на сцену сприймається усіма як само по собі зрозуміле та не суттєве. Головне, що в ньому всі бачать індивідуальність, особистість, а не хвору дитину.

Лесик навчив всіх і вчителів, і учнів бути, або ставати більш чуйними та духовними. Недаремно говорять краса, ні любов спасе світ.

Як показують дослідження, в основі психології сприйняття лежать закони З. Фрейда, дослідження Г. Юнга, П. Павлова. Цей взаємозв'язок настільки сильний, що виділився в самостійну прикладну науку – психологію. Моделей сприйняття інформації з точки зору психології є досить багато. Їх використання у практичній діяльності залежить від багатьох аспектів.

Самою старою і розповсюдженою моделлю сприйняття інформації є формула AIDA (attention – interest – desire – action), що відповідно на українській мові означає УВАГА – ІНТЕРЕС – БАЖАННЯ – ДІЯ.

Вона була запропонована американським рекламистом Елмером Левісом ще в 1896 році. Суть її полягає в тому, що інформація, в першу чергу, повинна привернути увагу. Шляхи досягнення цієї цілі досить різноманітні: використання контрастів; яскраве, оригінальне оформлення; неординарні рішення в поданні. Після того як увага аудиторії привернена, інформація повинна утримати її інтерес. З цією ціллю вона може містити обіцяне задоволення потреб людини, бути оригінальним, цікавим за змістом і формою. Згідно з моделлю, інформація повинна збудити бажання адресата спробувати запропоноване, стати його господарем. У кожному поданні потоку інформації повинна бути “підказка” для отримувача – що саме він повинен зробити.

Щоб досягти ефективного рівня інформаційної дії необхідно, підвищити інтерес до неї шляхом створення повноцінного образу та привернення уваги до самої інформації, зробивши її незвичайною та оригінальною.

Створюючи інформаційний блок необхідно, в першу чергу, враховувати потреби особи на яку він спрямований, розглядати їх у подвійному контексті, об'єднуючи первинні та вторинні потреби. Таке поєднання приносить більший ефект від поданої інформації. Подвійний, скритий контекст є більш дієвим, так як він менше піддається свідомій оцінці і тому сприймається без раціональної та критичної оцінки. Щоб створити дієвий інформаційний потік, з точки зору психології, необхідно в предметі, на який спрямована дана інформація

об'єднати різноманітні психологічні цінності, втілити різноманітні потенційні потреби отримувачів.

Якщо розглянути більш детально даний закон, то доцільно зробити висновки, що активність отримувача інформації виникає тоді, коли її образ сформований на основі позитивної емоціональної інформації. У випадку, коли емоційна інформація буде для людини нейтральною або негативною, то такий образ не стане основою для активних дій.

Розглядаючи інформаційний потік необхідно врахувати психологічну особливість, зокрема ефект контексту, тобто наскільки дана інформація знаходиться в зоні інтересів отримувача. Отже, доцільно зробити висновки, що контекст – це навколишні стимули, доступні людині, яка сприймає будь-яку інформацію. Саме на основі знань про психологічні характеристики та їх закони повинен будуватися інформаційний потік.

БІНАРНИЙ УРОК

Урок читання, математика, навчання музичної грамоти, театральне мистецтво

Тема. Життя і творчість Т.Г.Шевченка. А.Лотоцький «Маленький Тарас чумакує». Міри довжини. Творча робота над задачею. Інтервалом. Розвиток асоціативного сприймання на прикладі пісень у вивченні інтервалів. Інсценізований вірш Т. Г. Шевченка " Зацвіла в долині червона калина".

Мета. Розширити знання учнів про дитячі роки Т.Шевченка, його бажання пізнати світ. Викликати співчуття до сирітської долі поета. Продовжити зайомство з величинами, розширювати та поглиблювати знання раціональну та історичку спадщину українського народу. Розвивати асоціативне, логічне мислення, діалогічне мовлення, вонематичний слух. Збагачувати словниковий запас. Закріпити вивчення інтервалів на пісенній основі, розвинути в учнів здатність впізнавати звучання простих інтервалів в мелодіях (знайомих і незнайомих), виховати любов до української народної пісні. Формувати поняття цілісного сприйняття навколишнього світу. Виховувати любов, повагу, потрібні почуття до України.

Обладнання. Електронні носії, епіграф на моніторі, малюнки картин Шевченка, збірник віршів Т. Г. Шевченка, енциклопедія для дітей «Що? Де? Коли?», збірник з математики для 3 класу, картки: графічні задачі, уривки з народних пісень, кросворд. Звуковий запис українських народних пісень.

«Т.Шевченко - дітям» Львів, вид.»Апріорі» 2011р.

ЗМІСТ УРОКУ

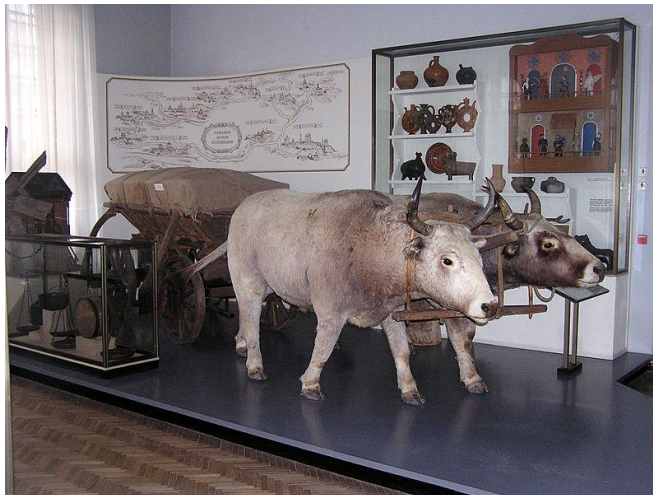
I. Організаційний момент

1.Звучить музика «Рече та стогне Дніпр широкий».

(Хто знає цю пісню, а її знає багато хто з Вас, можемо співати)

II. Повідомлення теми і мети уроку.

1. На моніторі малюнок –віз – запряжений волами.

2. Сьогодні на уроці ми з вами будемо подорожувати незвичним транспортом – це віз із запряженими в нього волами.

- Як ви думаєте, чому таким засобом пересування?

- Тому, що ми з Вами здійснимо подорож у минуле, до наших пращурів за часів Шевченка.

На уроці ми пригадаємо великого Т.Г.Шевченка – поета та художника. Поговоримо про дитячі роки. Почитаємо про дитячі враження Тарасика від чумакування. Попрацюємо творчо над задачами на рух. Закріпимо музичні інтервали, які зустрічаються в українських народних піснях. Послухаємо інсценізований вірш Т.Г.Шевченка «Зацвіла в долині червона калина».

III. Підготовка учнів до сприймання нового матеріалу.

1. На моніторі висвітлюється епіграф.
2. Читання епіграфа.
- Прочитайте на моніторі слова Т.Шевченка.

*... Свою Україну любіть,
Любіть її... Во врем'я люті,
В останню тяжкую минуту
За неї Господа моліть.*

Т.Г.Шевченко

3. Розповідь вчителя.

«У цих словах нашою незабутнього Кобзаря – весь зміст його нелегкого, але яскравого життя. Любити свою Україну, свій народ, всім своїм життям приносити користь людям – такий приклад залишив Тарас Шевченко всім наступним поколінням українців. Та не лише українців.

Щороку, в березні, Україна відзначає дні, які в народі називають «Шевченківськими».

9 і 10 березня – день народження і день смерті поета. А між ними ціле людське життя.

Народився Т.Г. Шевченко 1914 року, в селі Моринці на прадавній українській землі Черкащині, в бідній хатині кріпака Григорія Шевченка.

(на моніторі малюнок Т.Шевченка «Хата батьків»)

Це село належало багатому поміщику Енгельгардту. За його велінням, Шевченки переселилися в село Кирилівку, тут і минуло дитинство Тараса. У своїй повісті «Княгиня» Шевченко напише:

«Стоїть переді мною наша бідна, стара, біла хата, з потемнілою солом'яною стріхою і чорним димарем, а коло хати яблуня з червонобокими яблуками, а кругом яблуні - улюблений квітник моєї незабутньої сестри, моєї терплячої, моєї ніжної няньки». Цією ніжною нянькою була сестра Катруся, яку Тарас дуже любив і яка заміняла йому маму, що пропадала цілими днями на панщині. В родині були ще сестри Ярина і Марія (померла рано) та його брати Йосип і Микита.

В час коли народився Шевченко, в Україні було кріпацтво. Люди, які були кріпаками, були такою ж власністю пана, як будинок, земля, майно. Пан міг продати кріпака, обміняти на коня чи будинок, розлучити батьків з дітьми. Кріпаки не мали права кудись виїхати чи самі вирішувати якісь свої справи – усе вирішував поміщик.

4. Реферати учнів про дитячі роки Т.Г.Шевченка.

а) Читання учнів рефератів про дитячі роки Т.Г.Шевченка. /Львів, видавництво «Апріорі» 2011р. «Тарас Шевченко – дітям».

Гра мікрофон

б) Реферати учнів.

Тарас ріс допитливим хлопчиком. Він любив слухати бувальщини, розповіді старших про старовину. Батьки з ранку до ночі працювали на панщині, а малий Тарас залишався вдома з дідом Іваном і захоплено слухав його розповіді про ті часи, коли не було кріпацтва, про козаків, про Січ. У хлоп'ячій уяві поставали героїчні картини минулого, про які він згодом напише в своїх творах. Важким було життя селянської дитини. Але ввечері приходила добра ласкава мама, хоча і стомлена важкою працею, голубила свого малого Тараса, співала колискову, розказувала казку. Мами не стало коли хлопчикові було всього дев'ять років. Батько одружився вдруге. В хату прийшла зла мачуха із своїми трьома дітьми. Вона відразу незлюбила малих Шевченків, а особливо Тараса, який був чутливий до несправедливості. Коли Тарасику було 12 років – помер і батько. Після його смерті почалися справжні поневіряння. Він пасе череду, наймитує в дяка, носить воду школярам. Тарас Шевченко

писав, що ходив в латаній сорочці, а про чоботи й шапку і мову не було ні влітку, ні взимку. Хлопчик дуже хотів вчитися, вмів добре читати. А ще він дуже хотів малювати.

5. Слайд-шоу.

а) На моніторі демонструються картини Т.Шевченка.

б) «Мозкова атака» - гра.

- Кого та що зображав Шевченко на своїх картинах?
- Кого любив писати?
- Як одягнути, у що взуті прості селяни на картинах?

6. Робота над новим матеріалом.

а) Звучить мелодія пісні на слова Шевченка «Садок вишневий коло хати».

б) – Яка звучить мелодія?

- Хто розкаже вірш «Садок вишневий коло хати» Шевченко Т.Г.
- Про що в ньому розповідається?

в)Перегляд анімаційного мультфільму до 200 річчя Т. Шевченка «Садок вишневий коло хати» .

7) Фізкульхвилинка (діти виконують рухи під «козацький марш», що звучить на магнітофоні)

III Актуалізація опорних знань:

А.Лотоцький «Малий Тарас чумакує».

а) Біографія А. Лотоцького (розбавідь учня)

Антін Лотоцький (1881- 1949)

Донедавна ім'я визначного, талановитого і надзвичайно плідного письменника, журналіста, видавця, педагога і громадського діяча Антона Лотоцького було мало відоме сучасному читачеві.

Народився Антін Лотоцький 13 січня 1881 року в с. Вільховець поблизу Бережан, у сім'ї галицького педагога і письменника Лева Лотоцького. Батько часто оповідав дітям про відважні й трагічні сторінки нашої історії, і ці розповіді западали глибоко в душу малого хлопчини. У сім'ї Лотоцьких панувала творча атмосфера: батько був знаний у культурно-мистецьких колах, сам займався літературною творчістю і друкувався в «Літературно-науковому віснику», що виходив у Львові за редакцією І. Франка, М. Грушевського і В. Гнатюка.

Батько-письменник мав безпосередній вплив на розвиток творчих здібностей сина, тому літературний талант Антона виявився дуже рано. Ще під час навчання в Бережанській гімназії, разом із братом Володимиром видав гумористичний журнал «Небилиці». Та справжня слава прийшла до нього після виходу у світ чотирьох томиків «Історії України для дітей», яка й зараз слугує підручником з історії для школярів діаспори.

Після закінчення гімназії А. Лотоцький вступає на філософський факультет Львівського університету, слухає курс лекцій з історії України видатного українського історика Михайла Грушевського, займається літературною працею.

Перші його твори побачили світ, коли він був студентом. У 1936 році видавництво «Сині дзвіночки» у Рогатині видало його «Малу граматику української літературної мови».

А. Лотоцький співпрацював із дитячим часописом «Світ дитини», де започаткував курс англійської мови для наймолодших під рубрикою «Всі вчимося англійської мови», а також постійну сторінку «Казки дідуся Тараса», де у казковій формі розповідав біографії популярних письменників та артистів. Опублікував цикл краєзнавчих оповідань «Славко на мандрівках», друкував свої історичні оповідання, якими зачитувались не лише діти, а й дорослі. Свої твори письменник підписував псевдонімами «Вуйко Тонцьо», «Я. Вільшанко», «Тото-Долото», «Лотан», «Само собою не Руданський» та іншими.

Працював у Рогатинській гімназії. З початком Першої світової війни влився в Легіон Українських Січових Стрільців, входив до складу «Пресової Кватири», основними завданнями якої була культурно-освітня праця та створення літопису боїв і буднів УСС.

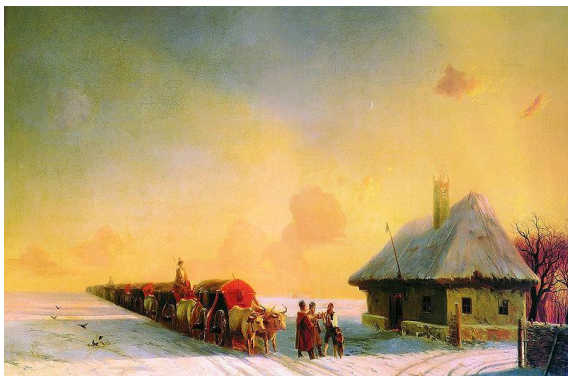
Після закінчення воєнних дій А. Лотоцький із великою енергією взявся до письменницької праці, як ніхто інший з українських письменників він зробив для розвитку українського історичного оповідання. Серед найвідоміших творів письменника — «Смертне зілля», «Руслан і Либідь», «Було колись на Україні», «Княжа слава», «Михайло-Семиліток».

18 квітня 1946 р. правління Львівської організації Спілки письменників ухвалило рішення про прийом до Спілки А. Лотоцького.

28 травня 1949 року А. Лотоцький помер у Львові, де й похований.

- 1) Словник: чумаки, воли, віз, стріха, пасинок, вибираєшся, допитується.
- 2) Поясніть значення цих слів.

Слайд-шоу: фото картин "чумаки їдуть за сіллю".

б) Логічна гра:

Слово **Чумак** спробувати помістити в три клітинки так, щоб вийшло нове слово.

Оселя північних народів

Ч	У	М
---	---	---

Квітка

М	А	К
---	---	---

3) Відповіді на питання:

- Про які роки життя поета йдеться в оповіданні?

4) Читання оповідання в особах учнями.

5) Відповіді учнів на питання:

- Чи мріяв Тарасик чумакувати?

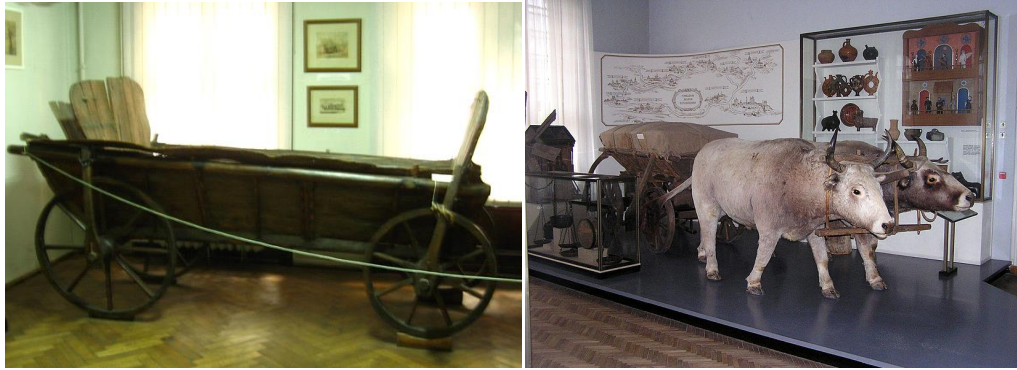
- Що він знав про чумаків?

(Розповіді учнів)

Чумаки торгували рибою, сіллю, за якими їздили на волах до берегів Чорного та Азовського морів. Дорогою туди вони продавали дерев'яний посуд, діжки, цебри, скрині. Ці поїздки були тривалими і небезпечними. Чумаків гуртував та гуртував отаман, який знав шлях, організовував оборону та охорону

від розбійників. Отаман визначав місце ночівлі та привалу. Їхали чумаки і вдень і вночі «Довкола степ, тиша. Подивляться на небо, а там «Чумацький шлях!» глянуть на зорі – ото їм дорога»

6) Показ на моніторі експонатів музею народного побуту на Україні за часів Шевченка /воли запряжені у віз, хата, внутрішнє упорядкування.

7) Розповідь вчителя (монітор - ілюстрація)

Неподалік від Івано-Франківська у селі Рогатин створений музей "українського козацтва". Там відроджується національні традиції. Туди з'їжджаються з від усіх люди не байдужі до минулого, національних традицій українського народу. Вони співають стародавні пісні, варять, як козаки в казанах куліш, танцюють. Обговорюють, як зберегти, та донести до нащадків багатовіковий національну спадщину.

Ще Шевченко писав:

«Хто забуває минуле, той не вартий на майбутнє».

Давайте з вами шанувати та пам'ятати минуле!

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кремень В. Нові вимоги до якісної освіти. // Освіта України.
2. Національна доктрина освіти України // Проф.-технічна освіта.
3. Лукіна Т.О. Моніторинг загальної середньої освіти, як складова системи управління якістю освіти // 2000 №3 2004р, 2006 р.
4. Кальней В.В. Технологія моніторинга якості в системі "учитель-учень" / В.А. Кальней, С.Є Шишов. 1999 р.
5. Сухомлинський В.О. Природа, праця, світогляд // Вибр.тв. 5 т. – К.: Рад. шк. 1977 р.
6. Концептуальні засади демократизації та реформування освіти, 2017 р
7. Послєдов Н.Н. Формування розумових операцій у старшокласників – М., Пед. 1989 р.
8. Сенько Ю.В. Формування наукового стилю мислення. М. Пед. 1986 р.
9. Усова П.В. " Формування у школярів наукових понять в процесі навчання – М. Пед. 1986 р.
10. Боно Э. "Рождение новой идеи" М.1976р.
11. Моляко В. Чи можна навчити творчості
12. Шрагина Л. Логика воображения. Одеса. Поліс 1995р.
13. Лозница В.С. Формирование стратегии поиска анализов как методразвития творческого мышления старшеклассников. К. 1983р.
14. Родари Дж. Грамматика фантазии. М. Прогресс 1990 р.
15. Джон Кехо «Подсознание может все» 2015 р.
16. Дистервег А. «Избранные педагогические сочинения» 1956р.

**ТЕМБРОВІ БАРВИ ГІТАРИ:
ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО ВИКОНАВСТВА**

Данилюк Микола Миколайович

к.п.н., доцент

Таран Віталій

студент

Харківський національний педагогічний

університет імен Г. С. Сковороди

м. Харків, Україна

Анотації. В статті досліджено як тембр впливає на слухача, визначено досвід видатних виконавців щодо використання різних тембрів при грі на гітарі. Охарактеризовано темброві барви гітари та їх особливості.

Ключові слова: тембр, темброві барви, гітарний ансамбль, виконавство, сучасна музика, гітара, репертуар, твори.

Постановка проблеми. Виконавська практика гітаристів передбачає володіння різноманітними і особливими прийомами гри, які застосовуються зазвичай у сольних і ансамблевих творах. Ці прийоми не тільки істотно збагачують звукову палітру інструментів, привносячи в музику незвичні колористичні ефекти, яскраві звукові поєднання, експресію та емоційний настрій, а й є важливим показником професійного рівня сучасного виконавця на гітарі, характерними ознаками його ігрової техніки, яка відповідно до сучасної музики формує особливий стиль виконавської творчості й музичного мислення [4, с.88].

Аналіз останніх досліджень та літератури. Питання музично-виконавських традицій гітарної школи в різних аспектах досліджували як зарубіжні, так і українські вчені. Зокрема, сутність та зміст таких понять, як

«виконавська школа» та «виконавська традиція» досліджували Ю. Цигареллі, В. Петрушин, С. Барвік, Ж. Дедусенко, Д. Пешев та ін. Аналіз провідних виконавських шкіл та методик здійснювали М. Вайсборд, Б. Вольман, М. Михайленко, Фан Дінг Тан, П. Агафшин, Л. Вітошинський, Т. Іванніков, В. Русанов, О. Іванов-Крамської, М. Пухоль та ін. Теоретичні та методичні проблеми тембру гітари досліджували В. Козлін, В. Грищенко, В. Лабунець, В. Манілов, В. Молотков, М. Самохіна та ін.

Постановка завдання. Мета статті – охарактеризувати темброво-звукові можливості гітари у контексті сучасних композиторських пошуків.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день особливої популярності в світі набуває гітарне мистецтво, що обумовлено, на наш погляд, низкою причин: активізацією концертної діяльності відомих музикантів-гітаристів та конкурсно-фестивального руху; визнанням гітари як професійного інструмента та його уведенням у мистецькі навчальні заклади всіх рівнів; яскравими виражальними можливостями гітари, про що засвідчує багатожанрова та стильова палітра гітарної музики; розмаїттям темброво-динамічних та емоційних відтінків гітарного звуку, які розширюють інтерпретаційні виконавські можливості [1, с.121].

Вплив на слухача тембру, як і динаміки, безпосередньо і сильно. Він може заспокоювати, втомлювати, дратувати, сприйматися як теплий або холодний, ласкавий або суворий, дзвінкий або скрипучий. Уже це саме по собі свідчить, що тембр є категорією в основному якісної, а не кількісної, що дає виконавцю великий простір для прояву творчої ініціативи.

На прикладі досвіду великого гітариста зі світовим ім'ям – Андреаса Сеговія розглянемо темброві барви гітари. В основу його техніки прийомів гри на гітарі покладений дуже важливий принцип максимальної економності рухів пальців. Як виконавець А. Сеговія відзначався великим вмінням зображати динамічні відтінки, переходити від піано до форте, що робив надзвичайно яскраво. За допомогою гітари, передаючи різні тембри, маестро довів широкі можливості гітари. Він винайшов багато прийомів та ідеальну постановку для

гри на гітарі. Творчий хист Сеговії проявився, коли він писав оригінальні композиції для гітари, а також перекладав твори відомих композиторів.

Інший виконавець, Фрнансіско Таррега, прийшов до висновку, що не розкрита найширша звукова палітра гітари, але ж темброва палітра звуку, найтонші звукові нюанси важливі так само, як техніка виконання. Багато концертуючи, Таррега прославився як видатний музикант. По-новому осмисливши гітару, він сприяв тому, що вона знову знайшла зацікавлених слухачів і стала концертним інструментом.

В створенні характеру, настрою, цілісного образу твору гітариста необхідно розвинути темброві уявлення. Тембр звучання гітари може змінюватися в залежності від прийомів звуковидобування. Яскравість виконання досягається за рахунок вміння поводитися з тембровими можливостями інструмента, які створюють індивідуальність звуковидобування виконавця. Тембр залежить від динаміки, а вона, в свою чергу, залежить від характеру туше (дотику), за допомогою якого видобувається звук (*legato, non legato, marcato, portamento, staccato, sforzando* та ін.). Звукові особливості гітарного виконавства склали низку специфічних, притаманих шестиструнній гітарі характеристик засобів виразності. Кожен із них потребує пильної уваги виконавця до їхнього професійного освоєння і, зокрема, до освоєння чітких уявлень гітарних засобів виразності.

Усі вони, та кожен окремо, повинні освоюватися гітаристом в уявленні, в роботі без інструмента, в уявному виконанні з врахуванням усіх тонкощів як звукових, так і рухових. До основних засобів гітарної виразності належать загально музичні та суто гітарні. Це темпоритміка, висота (як гітарний засіб виразності – це володіння стабільністю звуковисотності та інколи тонкими змінами висоти конкретного звуку; іноді виступає як «бенд»), тембр, динаміка, інтонація (звуковисотна, тембродинамічна, агогічна), а також спеціальні прийоми виразності. Ці способи, прийоми, штрихи розібрані у «Школах» різних авторів (вібрато, глісандо, легато, стакато, пицікато, тамбурін, тремоло, флажолет, форшлаг, трель) [3, с.356].

Класична гітара з нейлоновими струнами, або як її ще називають, іспанська гітара в практично незмінному вигляді існує з другої половини XVIII століття, і поширена в усьому світі. Завдяки простоті опанування, великим виконавським можливостям і різноманітності тембрів, вона посіла помітне місце в сучасній музиці. Класична гітара – це повноцінний універсальний інструмент, яким активно користуються професіонали в найрізноманітніших жанрах. На ній відмінно звучить як академічна музика, так і романси, джаз, фламенко. Партії класичної гітари прикрашають такі шедеври поп і рок музики як «Shape of My Heart» Стінга або «Tears in Heaven» Еріка Клептона.

Висновок. Резюмуючи вище сказане, приходимо до наступного: 1. Музичні уяви – органічна складова мислення, яка спирається на загальні закони психіки людини і є невід’ємною складовою творчого охоплення твору гітаристом. 2. Музично-слухові уявлення спираються на слухове сприйняття і формуються під впливом музичних вражень. 3. Розвиток музично-слухових уявлень складає основу підготовки музиканта. 4. Видається, що спрямований розвиток музично-слухових уявлень гітариста має бути основою сучасного напрямку оптимізації підготовки музиканта-виконавця. Цілеспрямована робота з розвитку комплексу уявлень протягом всього часу освоєння музичного твору повинна стати основою технології творчого духовного розвитку гітариста.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Булучевский Ю. Старинная музыка. Словарь-справочник / Ю. Булучевский, В. Фомин. – Л. : Музыка, 1974.
2. Давидов М. Історія виконавства на народних інструментах. (Українська академічна школа) : підруч. [для вищ. та серед. муз. навч. закл.] / Давидов М. – К. : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2005.
3. Блажевич В. О. Музично-виконавські традиції західноєвропейської гітарної школи / В. О. Блажевич // Професійна мистецька освіта і художня культура: виклики XXI століття. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 14–15 квітня 2016 року, м. Київ. – Київ, 2016. – С. 353–360.

4. Давидов М. А. Історія виконавства на народних інструментах [Електронна копія] : (укр. акад. школа) : [підруч. для вищ. навч. закл. культури і мистецтв I-IV рівнів акредитації] / М. А. Давидов ; М-во культури і туризму України, Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського. – Вид. 2-ге, доповн., випр. – Електрон. текст. дані (1 файл : 480 Мб). – Луцьк : Волин. обл. друк., 2010. – 600 с.

ЗМІСТОВНЕ ДОЗВІЛЛЯ ПРОТИ БУЛІНГУ

Денисенко Анжела Олегівна

канд. пед. наук, доцент

Харківський національний педагогічний університет

імені Г.С. Сковороди

м. Харків, Україна

Анотація: Стаття присвячена проблемі протидії булінгу в освітньому середовищі. Розглянуто причини підліткової агресії. Наведені приклади дозвіллевих (профілактичних) заходів з попередження випадків булінгу в освітніх закладах. Зазначено, що завдяки запропонованому комплексу заходів та системності в профілактичній роботі забезпечується ефективний супротив підліткової агресії, зменшується кількість конфліктів у дошкільних закладах, школі, закладах вищої освіти.

Ключові слова: виховання, дозвілля, протидія булінгу, агресія, профілактика, освітній заклад.

Перед сучасною освітою стоять певні задачі, пов'язані з розвитком, вихованням, формуванням особистості, громадянина, індивідууму, фахівця. Виховання особистості – цілеспрямований процес в інтересах суспільства і держави.

Сьогодні перед освітою нашої країни постає комплекс необхідних змін: психології особистості (усіх учасників педагогічного процесу) – Людини ХХІ століття; змісту освіти; фундаментальної професійної перепідготовки кадрів для різних сфер життєдіяльності; технологій забезпечення ефективності навчально-виховного процесу; стратегії формування конкурентної спроможності особистості випускника освітнього закладу.

Проблема становлення особистості є не новою, багатоаспектною і певною мірою вивченою педагогами-класиками, психологами та сучасними дослідниками (І. Андрійко, Н. Григор'єва, М. Дорошенко, Т. Клібанівська, О. Краєва, Н. Попівца та ін.). Ми погоджуємося з визначенням, що «особистість – суспільна істота, наділена свідомістю і представлена психологічними характеристиками, які є стійкими, соціально зумовленими і виявляються у суспільних зв'язках, відносинах з навколишнім світом, іншими людьми та визначають поведінку людини» [5]. Формування особистості – становлення людини як соціальної істоти, внаслідок впливу середовища і виховання на внутрішні сили розвитку [5], але сьогодні перед освітянською спільнотою постало актуальне питання проблеми пригнічення особистості, булінгу в освітніх закладах та соціумі.

Багато вчених (В. Андрєєнкова, А. Бедюх, О. Калашник, Л. Кашкар'єва, І. Маркова, В. Мельничук, Т. Миськевич, А. Пан, І. Потайчук та ін.) у своїх наукових працях уже порушили питання протидії булінгу перед освітянами та суспільством, але бачимо, як непорозуміння між дорослими і дітьми, між однолітками, молоддю і суспільством та різні вектори «розуміння світу» руйнують соціально-психологічні, моральні риси особистості. Це створює ще більшу прірву між поколіннями і «воронку аморальності» серед молоді, що, урешті-решт, призведе до деградації особистості і суспільства в цілому.

Булінг (фізичний, економічний, психологічний, сексуальний, поведінковий, кібер) – жорстока форма взаємовідносин, яка ґрунтується на насильницьких діях, дискримінації, агресії тощо. Це найпоширеніше негативне явище сучасного світу, за яким стоїть чимало психологічних (заниження самооцінки та ін.), педагогічних (шкільна дезадаптація, академічна неуспішність тощо), соціальних (порушення соціалізації та ін.) і медичних (травматизм) проблем.

Безперечно, юнацький вік (вік формування цінностей та переконань, особистісного самоутвердження, потреби у спілкуванні, встановленні комунікативних зв'язків та ін.) заслуговує на більш пильну увагу з боку

держави, освітньої спільноти, батьків, тому організація навчально-виховного процесу потребує вкрай ретельної, глибокої, багатоаспектної підготовки всіх сфер діяльності підростаючого покоління. У цих тезах зупинимося на важливості організації цілеспрямованого дозвілля молоді, яке повинно стати перешкодою на шляху примноження «булінгових флешмобів», «челенжів агресії» серед учнівської та студентської молоді.

Дозвілля – частина вільного часу, що присвячується різноманітним заняттям за інтересами (здібностями, хобі, вподобаннями), які обираються особою (чи групою осіб) за власним бажанням (не примусово), що сприяє її рекреації, духовному, емоційному, професійному, когнітивному розвитку, саморозвитку, самореалізації та є вираженням взаємозалежності і владних відносин на індивідуальному, груповому та соцієтальному рівнях [3].

У науково-педагогічній літературі виховний вплив дозвілля на процес формування молоді людини розкрито у працях науковців (В. Бочелюк, В.Й. Бочелюк, А. Воловик, В. Воловик, Ж. Дюмазедьє, Г. Лемко, Дж. Шиверс та ін.), які досліджували проблему педагогіки дозвілля і науково обґрунтували тематичні дефініції дозвілля, педагогіки дозвілля, особливості організації дозвіллевої діяльності, дослідники (Л. Арбеніна, Н. Бабенко, Т. Бакланова, О. Балакірєва, О. Василенко, В. Пічі, Ю. Приймак, Ю. Свечнікова, Л. Скокова, Н. Цимбалюк, Ю. Юдіна та інші вчені) акцентували увагу на значущості різноманітних підліткових дозвіллевих практик (навчальних, комунікативних, девіантних тощо) та багатоаспектності функцій дозвіллевих практик (соціалізаційну, комунікативну, емотивну, функція соціальної приналежності, підвищення статусу, функцію відпочинку, рекреації, розвитку особистих якостей, самовираження, самореалізації, професіоналізації) та ін.

Зважаючи на причини булінгу серед молоді (бажання завоювати авторитет, привернути до себе увагу, компенсація за неуспішність у навчанні, жорстоке поводження в сім'ї, нестача батьківської уваги, слабкий або жорсткий батьківський контроль над дитиною та ін.), фактори, що спонукають до прояву булінгу (запальний темперамент, імпульсивність характеру, брак емпатії,

егоїстичне врахування лише власних потреб, перевага бажання досягти контролю та уваги над бажанням створити дружні стосунки, «хвороблива» ідентифікація себе з героями (антигероями) фільмів, комп'ютерних ігор тощо) слід віднайти найефективніші методи, прийоми, технології, форми роботи з сучасною молоддю, які зможуть компенсувати брак батьківської любові і піклування, виправити наслідки педагогічної занедбаності, розвинути моральні якості особистості, навчити уникати конфліктних ситуацій, стимулювати прагнення допомагати іншим та ін.

Плануючи цілеспрямоване дозвілля (з метою викоренення булінгу з освітнього середовища та суспільства в цілому), слід пам'ятати, що на вибір дозвілля впливає прагнення отримати такі ресурси: активне цікаве життя, пізнання, спілкування з друзями, суспільне визнання, задоволення, приналежність до спільноти, розвинені особистісні здібності, духовне багатство та ін. Звідси, педагогу, що розробляє дозвіллевий захід (розважально-ігровий, пізнавальний, творчо-естетичний, освітньо-комунікативний, спортивно-оздоровчий, рекреаційно-туристичний віртуальний, дистанційний та ін.) слід моніторити соціально-педагогічну реальність, атмосферу і стратегію розвитку колективу (виявлення лідерів, активістів; пошук ефективних шляхів формування і загартовування особистостей, виховання дружнього колективу і загальнолюдських якостей, власної гідності тощо), враховувати інтереси і можливості кожного вихованця, забезпечити ресурсами як вільного вибору і особистої незалежності, так й ігровими обмеженнями, правилами і т.ін.

Дійсно, певні форми, технології дозвіллевої діяльності дозволяють встановлювати емоційні зв'язки з однолітками, розвивають стресостійкість і здатність до роздумів і самостійно приймати рішення, активно діяти, проявляти ініціативу, висловлювати і доводити власні думки, бути відповідальними за свої дії, співпрацювати і допомагати, визначати головні ознаки дружніх взаємин та ін., все те, що допомагає визначати соціальну суб'єктність і людські якості особистості.

З метою створення цілісної системи в освітніх закладах необхідно обов'язково залучити: ресурси освітнього процесу (уроки, міжпредметні зв'язки, виховні заходи, позакласна і позашкільна робота тощо); ресурси громади (співпраця з соціальними та правоохоронними службами, громадськими організаціями, батьками тощо). Для комплексності й системності підходу у вирішенні цієї проблеми необхідно враховувати правове поле, залучати фахівців (психологів, поліціантів) з протидії насильству, опрацьовувати, адаптувати механізми реагування педагогічного колективу в ситуації булінгу у вашому освітньому закладі, задіяти батьківський ресурс та органи (учнівського, студентського) самоуправління.

Слід відзначити, що необхідно забезпечити педагогічний персонал методичними матеріалами (нормативно-правовою базою, психолого-педагогічними рекомендаціями), інструментарієм (діагностиками, методичним ресурсом профілактичних заходів тощо) запобігання булінгу в освітньому середовищі, організувати курси підвищення кваліфікації – підвищення рівня компетентності у здійсненні протидії булінгу (домашньому насильству) та ін. Посилення роботи в цьому напрямі допоможе розробити алгоритм дії в ситуації булінгу, позбутися його наслідків, попередити прояви агресії.

Доцільно звернути увагу на тому, що саме колектив виступає основною ланкою зв'язку між особою і суспільством, і основною формою всієї дозвілєвої діяльності, тому домінують сьогодні в освітньому середовищі колективні творчі справи, під час яких молодь взаємодіє і співпрацює, навчається розподіляти функціональні обов'язки і долаючи певні труднощі – навчається толерантно комунікувати і довіряти, пишатися досягненнями один одного, переймає досвід і бере приклад, самореалізується, самовиховується, самовдосконалюється.

Широка тематика дозвілєвих заходів (уроків-диспутів, ділових ігор, батьківських лекторіїв, заняття з використанням технології кейсів та ін.) дозволяє підібрати єдино правильні форми тематичних заходів для дітей, учнівської та студентської молоді, враховуючи вікові характеристики і

ситуативні особливості насильства, агресії, цькування. Цікаві групові заняття з психотехніки, з розвитку комунікативних навичок, профілактичні заходи щодо попередження асоціальної поведінки з основами правових знань, колективні творчі інтерактивні форми роботи з підлітками демонструють сьогодні налагодження внутрішньопоколінських та міжпоколінських відносин, навчають протидіяти проявам булінгу та долати його наслідки.

Трендовим дозвіллям нового покоління сьогодні можна вважати: квести, тренінги (як для дітей так і для батьків), брейнстормінги, тематичні нетворкінги, воркшопи, молодіжні форуми, волонтерська діяльність, школи лідерів, «школи дружби» і клуби (об'єднання, центри) за інтересами, «служби порозуміння» та ін. Тому саме такі оригінальні непримусові заходи, цікаві для самих дітей (із залученням до організації самих дітей), стануть дієвим інструментарієм попередження булінгу та вихованням молоді з своєрідним внутрішнім індикатором культури і загальнолюдських цінностей.

З нашої точки зору слід організовувати захист творчих проєктів протидії булінгу різних форматів (конференції, вебінари, телемости тощо), тижні антибулінгу, створити скриньку довіри та банк інформаційних сайтів «Stop-булінг» і вести сторінки в соцмережах, де можна порушувати актуальні питання та аналізувати зазначені проблеми.

Виховання – складний і багатогранний процес впливу на дитину природних і соціальних факторів (навколишнього середовища, сім'ї, освітнього закладу, колективу, громадськості, засобів масової інформації, соціальних мереж, літератури, мистецтва), у якому здійснюються соціалізація індивіда, становлення і розвиток особистості протягом усього життя. Цивілізаційне виховання полягає у цілеспрямованій діяльності всіх суб'єктів виховного процесу, тому, враховуючи всі фактори впливу на особистість державі необхідно впроваджувати антибулінгові програми з використанням культурно-дозвілєвої інфраструктури та враховувати її доступність для молоді.

18 грудня 2018 року прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)», але

досвід з правопорушень підлітків демонструє, що законодавче регулювання має певні недоліки. Вирішальну роль у протидії насильству (булінгу, цькуванню) належить педагогам. Тому освітянська спільнота не має права чекати на повне врегулювання спірних юридичних питань, повинна діяти – якісно, системно проводити виховну роботу, організовувати змістовне дозвілля з метою випередження проявів булінгу в освітньому середовищі, а значить – у суспільстві в цілому.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрєєнкова В.Л., Мельничук В.О., Калашник О.А. Протидія булінгу в закладі освіти : системний підхід. Методичний посібник. К. : ТОВ «Агенство «Україна», 2019. 132 с.
2. Агамір'ян Л.В. Творчі дозвіллієві практики сучасної підліткової молоді : специфіка, функції, прояви. Український соціум. 2018.№ 3. С.82-93.
3. Бедюх А.А. Булінг: причини та способи подолання. Навчання, виховання та розвиток у контексті життєвих перспектив особистості : Зб. матеріалів Всеукраїнської наук.-практ. інтернет-конференція з міжнародною участю. (м. Бердянськ, 25 квітня 2019 р.) / За заг.ред. О.В. Горещької. Бердянськ : БДПУ, 2019. С.13-16.
4. Дикань Л.В. Творчі дозвіллієві практики як фактор формування соціальної суб'єктивності сільських підлітків : автореф. дис. ...канд. соц. наук : 22.00.04. Харків, 2019. 19 с.
5. Маркова І.Л., Потайчук І.В. Актуальні питання протидії булінгу в Україні. Навчання, виховання та розвиток у контексті життєвих перспектив особистості : Зб.матеріалів Всеукраїнської наук.-практ. інтернет-конференція з міжн. участю. (м. Бердянськ, 25 квітня 2019 р.) / За заг.ред. О.В. Горещької. Бердянськ : БДПУ, 2019. С.120-123.
6. Степанов О.М., Фіцула М.М. Основи психології і педагогіки : Навч. пос. К. : Академвидав, 2006. 520 с. (Альма-матер)

ВПЛИВ МІНЕРАЛЬНОГО УДОБРЕННЯ НА ПРОДУКТИВНІСТЬ ЕХІНАЦЕЇ ПУРПУРОВОЇ

Дмитрик Павло Миколайович

к. с.-г. наук, доцент

Сапіжак Ірина Дмитрівна

магістрант

ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»

м. Івано-Франківськ, Україна

Анотація: Інтенсивний ріст надземних органів спостерігався у квітні-травні, а ріст підземних органів - протягом всього вегетаційного періоду. Збільшення надземної маси у рослин 2-го року життя проходило за рахунок вегетативних пагонів. Фаза бутонізації наставала у другій декаді липня, цвітіння - у першій декаді серпня. Бутонізація тривала від 21 до 26 днів, цвітіння - від 40 до 45 днів. Дозрівання насіння відбувалося з кінця вересня.

Найвищий рівень врожайності надземної маси - 289 ц/га та кореневищ ехінацеї пурпурової - 133,6 ц/га, формується при внесенні за один прийом повного мінерального добрива в нормі по 90 кг/га д.р. кожного макроелемента, що забезпечує прибавку урожаю до контролю на 44,5 і 44,0 ц/га відповідно.

Ключові слова: ріст, фаза, бутонізація, цвітіння, дозрівання, ехінацея, добриво, урожай.

З огляду на особливості розвитку рослин ехінацеї 2-го року життя, нами виділено такі основні фази їх розвитку:

- початок вегетації - момент пробудження зимуючих бруньок в зимуючих розетках;
- повне відростання - визначається початком активного зростання

вегетативної частини і триває до моменту формування квіткових бруньок;

- бутонізація - настає тоді, коли сформовано 10% бутонів. Ця фаза пролонгується аж до періоду масового цвітіння рослин [1, с. 255];

- початок цвітіння - визначається з моменту розпускання перших 10 % квіток на окремих пагонах;

- масове цвітіння - визначається візуально, коли велика частина пагонів активно цвіте;

- кінець цвітіння - визначається візуально, коли всі суцвіття складається з добре сформованих чашечок і поодинокі розміщених квіток;

- дозрівання насіння - настає після фази воскової стиглості і визначається з моменту, коли повністю дозріли насінини, обезводнилися до залишкової вологості, набули темно-бурого забарвлення та зберігають високу схожість [2, с. 112];

У зв'язку з повільним початковим ростом ехінацеї пурпурової, необхідною умовою було ручне прополювання в рядках (тричі за вегетаційний період проводили міжрядні обробітки).

Насіння ехінацеї в природних умовах проростало, при наявності оптимальної кількості вологи у ґрунті та температурному інтервалі +10 - 20°C. У 1-й рік вегетації рослини генеративних органів не утворювали. Інтенсивний ріст надземних і підземних органів починався у вересні і продовжувався до пізньої осені (табл. 1).

Таблиця 1

Строки настання фенологічних фаз ехінацеї пурпурової

Фаза морфогенезу	Рік вегетації	
	2019	2020
Відростання	15.04	12.04
Бутонізація	18.07	20.07
Цвітіння: початок кінець	8.08	5.08
	17.09	19.09
Тривалість дозрівання плодів, днів	59	59
Відмирання надземної маси	12.10	15.10

Починаючи з 2-го року життя, рослини проходили повний цикл сезонного

розвитку. Інтенсивний ріст надземних органів спостерігався у квітні-травні, а ріст підземних органів - протягом всього вегетаційного періоду. Починаючи з 2-го року життя, рослини проходили повний цикл сезонного розвитку.

Інтенсивний ріст надземних органів спостерігався у квітні-травні, а ріст підземних органів - протягом всього вегетаційного періоду. Збільшення надземної маси у рослин 2-го року життя проходило за рахунок вегетативних пагонів. Фаза бутонізації наставала у другій декаді липня, цвітіння - у першій декаді серпня. Бутонізація тривала від 21 до 26 днів, цвітіння - від 40 до 45 днів. Дозрівання насіння відбувалося з кінця вересня.

Досліджуючи вплив мінеральних добрив на урожайність ехінацеї пурпурової були використані дози внесення мінеральних добрив NPK по 60 кг/га та 90 кг/га діючої речовини кожного макроелемента. За контроль було взято варіант - без внесення мінеральних добрив (табл. 2).

Таблиця 2

**Урожайність надземної маси ехінацеї пурпурової
залежно від дози мінерального удобрення**

Удобрєння	Урожайність, ц/га	
	зелена маса	суха маса
Без добрив (контроль)	245	70,2
N60 P60 K60	278	78,8
N90 P90 K90	289	81,6
НІР05 2,6		

Як свідчать данні, наведені в таблиці 3.3, найбільший урожай надземної маси ехінацеї пурпурної (286 ц/га) отримано на варіанті з використанням по 90 кг/га діючої речовини добрив, але при цьому окупність 1 кг діючої речовини мінеральних добрив становила всього 1 кг сухої речовини, тоді, як при застосуванні добрив дозою 60 кг/га цей показник досяг 4,8 кг сухої речовини надземної маси.

Вивчаючи вплив різних доз макроелементів на врожайність кореневищ ехінацеї пурпурової слід відмітити, що найвищий рівень врожайності - 133,6

ц/га було досягнуто за внесення добрив нормою 90 кг/га (табл. 3).

Таблиця 3

Вплив мінеральних добрив на врожайність кореневищ ехінацеї пурпурової, ц/га

Удобрення	урожайність	різниця до контролю
Без добрив (контроль)	89,1	---
N ₆₀ P ₆₀ K ₆₀	105,3	16,2
N ₉₀ P ₉₀ K ₉₀	133,6	44,6
НІР ₀₅ 1,8		

На контрольному варіанті (без внесення добрив) отримали урожайність кореневищ на рівні 89,1 ц/га, а на варіанті з нормою внесення 60 ц/га продуктивність кореневищ слала 105,3 ц/га, що на 16,2 ц/га більше за контроль.

Отже найвищий приріст кореневої системи отримано за внесення добрив нормою N₉₀ P₉₀ K₉₀, що забезпечив прибавку урожаю кореневої системи на 44,5 ц/га.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Влох В.Г. Рослинництво: Підручник / [В.Г. Влох, СВ. Дубковський, Г.С Кияк та ін.]; за ред. В.Г. Влоха. - К.: Вища школа, 2005. - 500 с.
2. Жарінов В.І. Вирощування лікарських, ефіроолійних, пряносмакових рослин / В. І. Жарінов, А. І. Остапенко. - К.: Вища шк., 1994. - 231 с.

ХАРАКТЕРИСТИКА СОЦІАЛЬНОГО НАПРУЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Довбиш Наталія Євгенівна

Інспектор наукового відділу

Кременчуцький льотний коледж

Харківського національного університету внутрішніх справ

м. Кременчук, Україна

Анотація: Україна, як держава перехідного типу, знаходиться в чітко вираженому стані соціального напруження. Дослідженням соціального напруження як явища займається наука соціологія. Аналізуючи визначення найбільш відомих представників соціологічної думки з приводу соціального напруження (Т. Парсонса, В. Н. Кудрявцева, К. Маркса) можна вважати соціальне напруження зіткненням соціальних норм із соціальними діями, і в той же час – рушійною силою прогресу (інтеграційного процесу). Тобто, важливою властивістю соціального напруження в Україні є дуальність: з однієї сторони соціальне напруження руйнує відносини, оскільки в його основі – конфлікт, з іншої сторони – процес соціального напруження провокує суспільство звикати до змін, прогресувати.

Ключові слова: соціальна напруженість, конфлікт, конфронтація, соціологія, деструктивні форми, міждисциплінарність, взаємодія, тривожність.

Динамічність та непередбачуваність – найбільш виразні риси сучасного суспільства, якому властивий характер перехідного: від пережитків радянського часу до сучасної інформатизації. Так, перехідному суспільству характерні: динамічність, нестійкість, нестабільність, що може виражатися в загостренні певних протиріч між соціальними групами, в незадоволенні потреб більшої частини суспільства, у зростанні соціальної тривожності і, як наслідок, у виникненні соціальної напруженості на особистісному та колективному

рівнях. Саме тому в Україні, як у пострадянському середовищі, чітко виражена проблема соціальної напруженості. Тому вивчення поняття «соціальної напруженості», її суті, особливостей, характерних рис для сучасної України – дуже актуальний напрямок досліджень в соціально-економічній сфері.

Міждисциплінарний характер досліджуваної теми свідчить про те, що доцільно аналізувати сучасний рівень соціальної напруженості в Україні завдяки теоретико-методологічних підходам в соціології. В. Ядов писав: соціологія – це наука про становлення, розвиток і функціонування соціальних спільнот, соціальних організацій та соціальних процесів, наука про соціальні відносини як механізми взаємозв'язку і взаємодії між багатьма соціальними спільнотами; наука про закономірності соціальних проявів масової поведінки [1]. Таким чином, соціологія залучає знання з інших наук, що дає комплексну оцінку досліджуваним явищам. Це сприяє отриманню більш достовірних результатів.

Так американський соціолог Т. Парсонс вважає, що джерелом соціальної напруженості і потенційного конфлікту (соціолог вважає їх однокореневими поняттями) є тенденція дисбалансу між структурними елементами соціальної системи. Наприклад, коли відбувається зіткнення соціальних норм із соціальними діями [2].

В. Н. Кудрявцев пише про соціальну напруженість у рамках аналізу феномену «конфлікт», та запевняє, що соціальна напруженість – це особливий стан суспільної свідомості і поведінки, специфічна ситуація сприйняття і оцінки реальності. Цей стан властивий конфлікту і супроводжує його. Об'єми соціальної напруженості в більшій мірі порівнюють із об'ємами конфлікту, який їх породжує. Тому дослідник акцентує увагу на тому, що мова йде про міжособистісну, міжгрупову, міжнаціональну або – глобальну напруженість у суспільстві [3].

Відносно до класової теорії К. Маркса, соціальна напруженість розглядається в якості рушійної сили суспільного розвитку, оскільки суспільство постає в цілому як соціально напружений механізм, в якому

основне протиріччя відбувається між провідними класами. У зв'язку з цим соціальна напруженість не є чимось винятковим, синонімом конфронтації, а виступає способом подолання протиріч і обмежень, взаємодії складних систем і, як наслідок, - неминучим і нормальним явищем [4].

Таким чином, аналізуючи погляди науковців на дослідження соціальної напруженості вважаємо, що соціальна напруженість виникає при конфронтації структурних елементів соціальної системи суспільства. Як результат конфронтації – виникає конфлікт (буває різних видів, рівнів, масштабів). На фоні конфліктів з'являється соціальна напруженість, рівень і сила якої також залежить від масштабів конфліктів, які породили соціальну напруженість. Під час виникнення конфлікту його учасники дезадаптуються, і звикання до напруженості, яка виникає потім, власне і є новим адаптаційним синдромом. Аналізуючи загальну ситуацію в Україні, даний синдром набуває характеру масовості.

Отож, виходячи з аналізу провідних наукових теорій на тему соціальної напруженості можна сформулювати основні характерні риси явища, яке вивчається. Серед них такі:

- напруженість є наслідком соціальних протиріч, а значить – одна із основних характеристик соціальної системи, в якій завжди існують протиріччя для підтримки його життєдіяльності;

- внаслідок неповноцінного задоволення базових соціальних потреб індивіда – виникає соціальна напруга;

- завжди існує фонове незадоволення соціуму, тому що наситити суспільство не можливо, таким чином напруженість існує завжди, без виключень, як стала одиниця виміру;

- у будь-якого виду соціальної напруженості має бути межа, переходячи яку – виникає вищий рівень напруженості, а в результаті – деструктивні явища в соціумі, і навпаки:

- суб'єкти соціального напруження повинні мати реакцію будь-якого характеру на інтенсивність і тривалість цього ж напруження, не залежно від його мети і суті породження;

- соціальне напруження має різні рівні функціонування, і, відповідно, різні масштаби поширення;

- оскільки причиною соціальної напруженості є задоволення ступеня індивідуальних потреб, а цей ступінь визначає індивід самостійно, то важливо відзначити, що ця ж соціальна напруженість і залежить від особистісних фізичних і соціально-психологічних характеристик особистості;

- соціальне напруження може бути колективним, тому що в суспільства є базові соціальні потреби, які властиві кожному, і при незадоволенні їх – виникає загальне соціальне напруження;

- соціальне напруження є наслідком когнітивного дисонансу: коли бажане не є реальністю;

- рівень соціального напруження - це відображення динаміки змін інтегральних її характеристик; задача соціологічних досліджень - діагностика рівня соціальної напруженості для різних соціальних груп, територіальних спільнот.

Соціальне напруження в сучасному інформаційному просторі досить популярне явище, що досить часто зустрічається. Сьогодні його масштаби можуть виходити за рамки норм і свідомого сприйняття. Деструктивні форми соціального напруження призводять до непередбачуваних та критичних наслідків, які потребують дослідження нових підходів до їх вирішення, а краще – запобігання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ядов В. А. Теоретико-концептуальные объяснения «посткоммунистических» трансформаций // Россия реформирующаяся. Ежегодник / Отв. Ред. М.К. Горшков. - Вып.6. - М.: Институт социологии РАН, 2007. С. 12-23.
2. Седов Л. А. Парсонс Т. // Современная западная социология: Словарь. М.: Политиздат, - 1990. - С. 257-260.
3. Кудрявцев В.Н. Юридическая конфликтология / В.Н. Кудрявцев. – М., - 1995. – 318 с.
4. Маркс К. Экономическо-философские рукописи 1844 г. // К. Маркс, Ф. Энгельс. Сочинения. Изд. 2-е. М.: Политиздат, - 1974. - Т. 42. С. 41-174.

УДК: 378.937+378.126 + 378.14+372+371.15+378.094

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ
ДО ЗАСТОСУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ОСВІТНІХ ТРАЄКТОРІЙ
ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ**

Долинський Борис Тимофійович

доктор педагогічних наук, професор

Буховець Божена Олегівна

кандидат наук з фізичного виховання і спорту

Тельпіс Павло Миколайович

студент

ДЗ Південноукраїнський національний педагогічний університет

ім. К. Д. Ушинського

м. Одеса Україна

Анотація. Сучасна соціальна ситуація зобов'язує школу надавати своїм випускникам якісну освіту, формувати в них особистісно значущі знання і способи діяльності, розвивати прагнення до творчості та індивідуальність особистості. Сприяти цьому може розробка індивідуальної освітньої траєкторії для кожного школяра

Ключові слова: учні, траєкторія, вчитель, фізична культура.

На жаль, педагоги не приділяють належної уваги розробці індивідуальних освітніх траєкторій, оскільки не готові до такої діяльності. Отже, перед сучасними вищими навчальними закладами постає завдання підготовки майбутніх учителів, зокрема з фізичного виховання, до розробки і впровадження індивідуальних освітніх траєкторій учнів, навчити розробляти власну індивідуальну освітню траєкторію, що сприятиме їхньому саморозвитку і самореалізації у майбутній професійній діяльності [1].

Зауважимо, що вчені здебільшого пов'язують індивідуальні освітні траєкторії учнів зі здійсненням ними особистісно значущої діяльності. Незважаючи на наявність достатньої кількості наукових розвідок щодо розробки і впровадження індивідуальних освітніх траєкторій, проблема підготовки майбутніх учителів до такої діяльності висвітлена недостатньо. Вважаємо, що розробка індивідуальних освітніх траєкторій є надзвичайно важливою для майбутніх учителів з фізичного виховання, що передбачає врахування індивідуальних фізичних здібностей кожного учня [2].

Натомість у сучасній педагогічній практиці наявна низка суперечностей між: формалізованою традиційною підготовкою майбутніх учителів з фізичного виховання і недостатнім застосуванням індивідуального підходу до реалізації навчального процесу, відсутністю ефективних педагогічних технологій, які б ураховували індивідуально-психологічні особливості студентів; потенційними можливостями процесу професійної підготовки майбутніх учителів з фізичного виховання за індивідуальними освітніми траєкторіями та відсутністю системи засобів, методів і прийомів, що цілеспрямовано впливають на цей процес [3].

Спрямованість нової парадигми освіти на особистість, задоволення її освітніх потреб вимагає створення умов, що забезпечуватимуть майбутнім фахівцям досягнення компетентності у професійній діяльності, відповідного культурного рівня, розвитку потреби до творчості. Отримання вищої освіти в сучасному світі стає лише передумовою для подальшого вдосконалення і саморозвитку особистості, в якій формується спрямованість на неперервну освіту, освіту впродовж життя. [1]

Забезпечення якісної освіти, зокрема вищої, є одним із головних завдань сьогодення, оскільки вища школа виступає керівним, системотвірним елементом усієї системи освіти, адже саме вона визначає головну соціальну функцію підготовки людини як професіонала вищої кваліфікації і як

представника вищої інтелектуальної думки суспільства. Це підтверджується ще й тим, що спрямованість вищої освіти України на приєднання до Болонського процесу зумовила суттєві зміни в системі середньої і спеціальної середньої освіти [2].

На сучасному етапі перед вищою педагогічною школою гостро постала проблема вдосконалення підготовки майбутніх учителів із високим рівнем професіоналізму, які відповідально й творчо ставилися б до результатів свого навчання і до майбутньої професійної діяльності. Зазначена проблема постійно перебуває в центрі уваги вчених, оскільки підготовка до професійної діяльності потребує відповідності тим вимогам, які ставить до неї суспільство, враховуючи політичну, економічну, соціальну ситуації, що постійно змінюються [3].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Белкин А. С. Инновационные процессы в образовании // Образование и наука: журнал теоретических и прикладных исследований. – 2007. – № 1 – С. 113-121.
2. Беспалько В. П. Персонифицированное образование // Педагогіка. – 1998. – № 2. – С. 2-15.
3. Бочкин А. И. Методика обучения информационному поиску // Информатика и образование. – 2000. – № 3. – С.7-10.

УДК: 338.465.4

ПРАВОВИЙ СТАТУС СУБ'ЄКТІВ МЕДИЧНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Донченко Аліна Андріївна

студентка IV курсу медичного факультету № 1

Давидов Павло Григорович

кандидат філософських наук, доцент

Донецький національний медичний університет

м. Лиман, Україна

Анотація: У статті наводиться дослідження правового статусу та складових елементів учасників медичних правовідносин. Розкривається поняття суб'єктів, об'єкту та змісту правовідносин з приводу надання медичної допомоги. Висвітлена інформація має на меті підвищення рівня правової обізнаності та всебічного визначення сторін вищевказаних взаємовідносин.

Ключові слова: суб'єкт, об'єкт, медичні відносити, правовий статус.

Актуальність вивчення медичного права у частині прав та обов'язків сторін медичних правовідносин зумовлена низкою чинників, з-поміж яких, слід відзначити: 1) блага, які є предметом регулювання медичного права, а саме життя і здоров'я як найвищі соціальні цінності; 2) правова необізнаність суб'єктів медичних правовідносин; 3) особливості провадження медичної практики; 4) необхідність застосування належних правозахисних механізмів; 5) значний обсяг і різносторонність законодавчого забезпечення сфери охорони здоров'я.

Варто зазначити, що провадження медичної діяльності, аналіз юридичної практики щодо медичних справ, дають підстави для окреслення численних проблем, з якими зустрічаються суб'єкти здійснення медичної діяльності при наданні медичної допомоги, породжені труднощами правозастосування, морально-деонтологічними колізіями, а відтак, потребують

висококваліфікованого правового дослідження. А відтак, опанування навчального курсу «Медичне право України» є необхідним сегментом комплексної підготовки й забезпечення високої кваліфікації медиків, які будуть конкурентоздатними й готовими до викликів, породжених практичною медициною, нормативними й реформістськими змінами у сфері охорони здоров'я.

Вклад основного матеріалу: Правовий статус особи – це стан людини який відображає її взаємовідносини з суспільством і державою. Це сукупність суб'єктивних прав, юридичних обов'язків і законних інтересів суб'єктів права. Правовий статус є основним способом ефективного задоволення потреб та інтересів людини.

Суб'єктами медичного права вважаються учасники правових відносин (носії прав і обов'язків). Беручи до уваги різноплановість діяльності у сфері надання медичних послуг, різноманітність суспільних взаємовідносин, що виникають у даній сфері, необхідно відокремити такі групи суб'єктів медичних правовідносин: 1. Суб'єкти- які надають медичну допомогу (заклади охорони здоров'я) 2. Суб'єкти які отримують медичну допомогу (громадяни України, громадяни інших держав (іноземці), особи без громадянства). 3. Суб'єкти, що сприяють наданню медичних послуг (підрозділи забезпечення діяльності закладів надання медичних послуг).

Суб'єкти медичних правових відносин повинні бути дієздатними та правоздатними, що у цілому визначає правосуб'єктність сторін, тобто здатність і можливість виступати учасником правовідносин.

Суб'єктом медичних правовідносин (пацієнтом) є особа яка: має потребу в медичній допомозі та/або звернулася по неї; одержує медичну допомогу або бере участь у якості випробуваного у медико-біологічних дослідженнях; знаходиться під медичним спостереженням; а також споживач медичних і пов'язаних з ними послуг незалежно від стану його здоров'я. Необхідно звернути увагу, що дозвіл на медичне втручання стосовно осіб, які не досягли 14-ти річного віку, а також осіб, визнаних у судовому порядку недієздатними, надається їх

законними представниками які в свою чергу, також є суб'єктами даних правовідносин.

Слід відзначити, що у невідкладних випадках, за наявності реальної загрози життю фізичної особи, медична допомога надається без згоди такої особи або її батьків (усиновлювачів), опікуна або піклувальника.

Інший суб'єкт правовідносин з питань надання медичної допомоги є заклади охорони здоров'я, а саме юридичні особи будь-якої форми власності та організаційно-правової форми або їх відокремлені підрозділи, що забезпечують медичне обслуговування населення на основі відповідної ліцензії та професійної діяльності медичних (фармацевтичних) працівників.

Під об'єктом медичних правовідносин необхідно розуміти ті реальні матеріальні і духовні блага, для здійснення яких необхідно реалізація обов'язків прав суб'єктів медичних правовідносин. У загальному вигляді об'єктами медичних правовідносин виступають особисті немайнові блага людини (життя та здоров'я), процес та результат надання медичної допомоги. Слід звернути увагу на розбіжність цільових установок різних суб'єктів медичних правовідносин. Для суб'єктів, що надають медичну допомогу, основною ціллю є якісне здійсненні лікування, а для суб'єктів, що отримують послуги у сфері надання медичної допомоги, кінцевою ціллю є результат лікування, тобто одужання.

Зміст медичних правовідносин включає суб'єктивні права та юридичні обов'язки, які реалізуються в поведінці сторін медичних правовідносин. Наприклад, суб'єктивне право хворої людини у сфері медичних правовідносин полягає в праві погоджуватися або не погоджуватися з наданим лікарем методом лікування, а юридичний обов'язок - здійснювати медичні приписи, правила внутрішнього розпорядку в закладі охорони здоров'я. Коли медичний працівник, внаслідок особливості професії, повинен надавати медичну допомогу громадянам, які цього потребують, а ще суб'єктивне право – відмовитися від ведення пацієнта надалі, якщо останній не виконує медичних

приписів або правил внутрішнього розпорядку закладу охорони здоров'я, тільки якщо це не загрожуватиме здоров'ю та життю населення.

Виділяють 3 основні групи прав і обов'язків у правовідносинах відносно до надання медичної допомоги: 1) права та обов'язки, які складають основу (суть) правовідносин; 2) специфічні права і обов'язки, закріплені за деякими категоріями громадян; 3) додаткові обов'язки та права .

Перша (основна) група прав свідчить про право пацієнта на отримання медичної допомоги і обов'язок медичного працівника її надавати. Правовий статус пацієнта визначений Конституцією України та надає право людині отримати медичну допомогу, якщо вона її потребує. Разом з тим, відсутність показань до лікування, зробить його неможливим, але мова йде про потенційну можливість кожної людини, яка має потребу, у разі необхідності отримати якісне лікування. Заклад охорони здоров'я спеціалізується на виконанні певних видів медичної допомоги, у разі звернення громадянина, який потребує медичну допомогу, зобов'язана цю допомогу надати. Договір про надання медичної допомоги включає в себе зміст умов висококваліфікованої допомоги в обсязі, що пояснюється природою медичного втручання, таким чином може бути віднесено до першої групи вищезазначених прав і обов'язків. Основу (суть) прав людини, яка звернулася за допомогою до закладу охорони здоров'я, складають права, передбачені статтею 6 Основ законодавства України про охорону здоров'я від 19.11.1992 № 2801-XII, та право кожної людини на охорону здоров'я і медичну допомогу, визначене статтею 49 Конституції України. З положень Основ законодавства України про охорону здоров'я витікає, що у людини є право на кваліфіковану медичну допомогу, включаючи вільний вибір лікаря, вибір методів лікування відповідно до його рекомендацій і закладу охорони здоров'я. Законодавець визначив права громадян при наданні медико-соціальної допомоги, а саме: шанобливе і гуманне ставлення з боку медичного персоналу до пацієнтів; вільний вибір лікаря і закладу охорони здоров'я; відповідні вимоги до умов обстеження і лікування; проведення на

його прохання консультацій інших фахівців, згода і відмова від медичного втручання тощо.

Групу специфічних прав і обов'язків в медицині складають:

1) право матері на перебування в стаціонарі з дитиною, що потребує догляду та обов'язок лікувальної установи забезпечити його реалізацію; 2) право пацієнта на оплачувану відпустку й інші компенсаційні заходи у зв'язку з перенесеним захворюванням і необхідністю реабілітаційних заходів; 3) право на проведення біомедичних досліджень за наявності певних умов та ін.

Таким чином, до групи специфічних прав і обов'язків при здійсненні медичного втручання входять лише ті, які виникають у певних ситуаціях і обставинах. Наприклад, право пацієнта на оплачувану відпустку виникає не після настання будь-якого захворювання. Обов'язок проведення реабілітаційних заходів виникає тільки в частині випадків, які визначає стан здоров'я людини, ефективність лікування, що проводиться, і висновок лікарської експертизи. Цим правам пацієнта кореспондує обов'язок закладів охорони здоров'я створювати умови для реалізації таких прав. Наприклад, для матері, що виявила бажання знаходитись в стаціонарі з своєю дитиною, в лікувальній установі повинні бути створені умови для реалізації цього визначеного законодавством права.

До додаткових права та обов'язків відносять надання медичної допомоги на тих умовах, про які досягнута угода при укладанні договору на надання медичної допомоги. Тут може йтися про особливості харчування, післяопераційного догляду, окрему комфортабельнішу палату та інші аспекти знаходження пацієнта в стаціонарі. Іншими словами, в третю групу можуть бути включені будь-які умови, що відповідають двом критеріям: 1) відповідність вимогам нормативно-правових актів; 2) досягнення згоди з їх приводу між суб'єктами правовідносин.

Ілюстрацією до питань прав і обов'язків суб'єктів правовідносин у сфері медицини може служити стан справ у трансплантології, де суб'єктами правовідносин є донори, реципієнти і лікувальні установи. Увага у цьому

аспекті звертається на правове забезпечення донорів і реципієнтів, охорону їх законних інтересів, дотримання законності проведення трансплантації. У загальному вигляді важливість визначення складу правовідносин при наданні медичної допомоги не викликає сумнівів, оскільки завдяки такому підходу можливе якісне опрацювання юридичної регламентації питань у сфері охорони здоров'я.

Важливу роль у розумінні суті медичних правовідносин відіграють передумови їх виникнення. Серед передумов виникнення медичних правовідносин необхідно виокремити: 1) норму права, в якій закріплюється теоретична модель можливих правовідносин; 2) суб'єктів права з їх правосуб'єктністю; 3) юридичні факти.

Особливе значення мають юридичні факти, що є тими життєвими обставинами, з якими пов'язано виникнення, зміна або припинення правових відносин.

Юридичний факт у сфері надання медичної допомоги – це повні життєві обставини, з якими норми права пов'язують виникнення, зміну або припинення правовідносин у сфері медичної діяльності. Юридичні факти діляться на: 1) **події** – це юридичні факти, що відбуваються незалежно від волі людини (наприклад, надходження особи до лікувальної установи в безсвідомому стані); 2) **дії** - це такі факти, настання яких залежить від волі і свідомості самих людей (наприклад, згода особи на оперативне втручання).

Можуть бути правомірними, що відповідають приписам норм права (класичний приклад надання медичної допомоги, заснований на зверненні пацієнта до лікувальної установи відповідно до норм чинного законодавства) і неправомірними, що не відповідають приписам правових норм (протизаконне вилучення органу або тканини для трансплантації).

Нерідко виникають ситуації, коли для виникнення, зміни або припинення правовідносин у галузі надання медичних послуг необхідне поєднання декількох юридично значущих обставин – фактичний склад. Наприклад, за наявності звернення громадянина за медичною допомогою лікувальна установа повинна

спеціалізуватися на наданні саме такого виду медичної допомоги (виключенням є лише надання невідкладної медичної допомоги). Лікар у процесі діагностики повинен встановити наявність захворювання у громадянина і необхідність проведення лікування. У загальному вигляді юридичні факти є найбільш істотними передумовами виникнення правовідносин у сфері медичної діяльності.

Варто зазначити, що у сфері медичної діяльності існують також юридичні презумпції, тобто припущення про існування юридичних фактів, що викликали настання певних юридичних наслідків. Самі по собі не будучи юридичними фактами, вони можуть породжувати правові відносини. Як приклад можна навести презумпцію сумлінності медичного працівника при виконанні своїх професійних обов'язків. При цьому така юридична презумпція тісно пов'язана із забезпеченням інформованості і компетентності пацієнта перед ухваленням рішення про згоду на медичне втручання.

Публічно-правові утворення як суб'єкти правовідносин з охорони здоров'я. Правове положення закладів охорони здоров'я має певні особливості. Протягом всього періоду свого функціонування вітчизняні лікувальні установи є публічними юридичними особами, тобто утвореннями, які реалізовували правоздатність не стільки від свого імені, скільки від імені публічного утворення і в публічних інтересах. За порядком створення заклади охорони здоров'я державної і комунальної форм власності формуються органами державної влади. Створюються вказані суб'єкти права у формі установ.

Частиною 3 статті 83 Цивільного кодексу України визначено, що установа це організація, створена однією або декількома особами (засновниками), які не беруть участі в управлінні нею, шляхом об'єднання (виділення) їхнього майна для досягнення мети, визначеної засновниками, за рахунок цього майна

Установи виконують соціально-культурні, управлінські та інші суспільно корисні функції, спрямовують свою діяльність на задоволення тих чи інших немайнових потреб. Установи не мають основною метою отримання прибутку.

Суспільно корисною і необхідною функцією закладів охорони здоров'я є надання гарантованої безоплатної медичної допомоги населенню.

Медична допомога – це комплекс професійних, діагностичних та лікувальних заходів, спрямованих на своєчасне виявлення хвороб та відновлення втраченого здоров'я людини. В законодавстві поряд з поняттям «медична допомога» використовується поняття «медична послуга». Медична послуга – це послуга, що надається пацієнту закладом охорони здоров'я або фізичною особою-підприємцем, яка зареєстрована та одержала у встановленому законом порядку ліцензію на провадження та господарську діяльність з медичної практики та оплачується її замовником.

Основним видом діяльності закладів охорони здоров'я є медичне обслуговування. Під медичним обслуговуванням розуміють діяльність закладів охорони здоров'я та фізичних осіб-підприємців, які зареєстровані та одержали відповідну ліцензію в установленому законом порядку у сфері охорони здоров'я, що не обов'язково обмежується медичною допомогою але безпосередньо пов'язана з її наданням.

Особливістю правового положення закладу охорони здоров'я в сфері надання медичних послуг є виникнення правоздатності таких організацій з моменту отримання ліцензії. В публічному порядку відбувається призначення керівників державних та комунальних закладів охорони здоров'я уповноваженим виконавчим органом управління власника закладу охорони здоров'я на конкурсній основі шляхом укладення з ним контракту на строк від трьох до п'яти років. Порядок проведення конкурсу та укладення контракту затверджується Кабінетом Міністрів України.

За порядком створення державні та комунальні заклади охорони здоров'я можна віднести до юридичних осіб публічного права. Однією з ознак юридичної особи є наявність відокремленого майна. Згідно зі ст. 16 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992 р. заклади охорони здоров'я утворені в результаті реорганізації державних і комунальних закладів охорони здоров'я – державних і комунальних установ

можуть мати відокремлене майно (в т.ч. кошти) закріплені за ними на праві оперативного управління, самостійний баланс, самостійно затверджений штатний розклад, мати рахунки в установах банку, печатки.

До видів юридичних осіб публічного права відносяться державні та комунальні підприємства, одним з різновидів яких є медична установа, а також органи державної влади і місцевого самоврядування.

Особливістю цивільно-правової відповідальності закладів охорони здоров'я, є наявність трьох форм правовідносин, які виникають коли пацієнт звертається до медичної установи: 1) між лікарем і пацієнтом; 2) між закладом охорони здоров'я і пацієнтом; 3) між лікарем і закладом охорони здоров'я.

Висновок. За порядком створення державні та комунальні заклади охорони здоров'я можна віднести до юридичних осіб публічного права. Як юридичним особам закладам охорони здоров'я притаманні все ознаки юридичної особи: організаційна єдність, відокремлене майно, самостійна цивільно-правова відповідальність, виступ в обороті від свого імені. Заклади охорони здоров'я як юридичні особи публічного права мають розпорядчий порядок створення, діяльність на підставі ліцензії, особливості правового режиму майна, специфіку цивільно-правової відповідальності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Теорія держави і права. Підруч. для студ. вищ. навч. закл./За заг. ред. О. В. Петришин — Х.: Право, 2014.;
2. Сучасне українське медичне право : монографія / за заг. ред. С. Г. Стеценко. — К. : Атіка, 2010. — 496 с.;
3. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992 № 2801-XII.

ЗАСОБИ РОЗВИТКУ АКМЕОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ

Доцевич Тамілія Іванівна

Доктор психологічних наук

професор кафедри психології

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький

державний педагогічний університет

імені Григорія Сковороди»

м. Переяслав, Київська область, Україна

Анотація. У статті визначено суть і складники акмеологічної компетентності вчителя (мотиваційно-ціннісний, змістовно-процесуальний, особистісно-рефлексивний). Визначено основні засоби її розвитку: організація науково-методичної роботи з педагогами в школі на засадах акмеологічного підходу, організація самоосвітньої діяльності вчителів, підвищення кваліфікації педагогів на курсах та в інститутах післядипломної педагогічної освіти.

Ключові слова: компетентність, акмеологічна компетентність, складник, учитель, розвиток, засоби, післядипломна педагогічна освіта.

Сучасна освіта орієнтує людину, тим більш вчителя, на розвиток акмеологічної компетентності. Як зазначено в Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, потребують якісного поліпшення освіта дорослих, діяльність закладів післядипломної педагогічної освіти, структурних підрозділів вищих навчальних закладів, на базі яких здійснюються перепідготовка та підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників [1].

Розвиток професійної компетентності з позицій акмеологічного підходу досліджували А. Деркач, О. Дубасенюк, В.Зазикін, Г.Коваленко, Н.Кузьміна. Л.

Рибалко та інші. Дослідженням безперервної педагогічної освіти та професійної адаптації педагогічних працівників займалися В. Крижко, В. Луговий, Є. Павлютенков, Н. Протасова та інші.; підвищенням кваліфікації педагогов у системі післядипломної педагогічної освіти – С. Болсун, Н. Ващенко, В. Вітюк, С. Крисюк, Л. Лісіна та інші. Водночас потребують уточнення засоби розвитку акмеологічної компетентності вчителя.

Більшість науковців під компетентністю розуміють інтегральні якості особистості, які виявляють у загальній здатності до діяльності, що засновані на знаннях і досвіді, набутих у процесі навчання й соціалізації та орієнтованих на самостійну й успішну участь у діяльності.

Ми розглядаємо компетентність людини з позиції таких методологічних підходів, як особистісно-діяльнісний та акмеологічний. З точки зору особистісно-діяльнісного підходу, компетентність може бути описана через співвідношення стану особистісної сфери людини й визначена як інтегративна якість особистості, що опосередковує діяльність і спрямована на підвищення її ефективності (А. Асмолов, В. Ганзен, А. Маркова та інші). Наприклад, А. Маркова розглядає компетентність як сполучення психічних властивостей, як психічний стан, який дозволяє діяти самостійно та відповідально, як володіння людиною здатністю й умінням виконувати певні трудові функції.

Суттєвими положеннями акмеологічного підходу є такі [2]: 1) наукове висвітлення феноменології акме, розроблення теоретико-методологічних основ акмеології, обґрунтування її наукового статусу, місця в системі наук, визначення й опис кількісно-якісних характеристик акмеології; 2) визначення загальних і спеціальних закономірностей руху до акме, визначення того загального, що притаманне всім тим, хто досяг видатних результатів; виявлення особливого в досягненні акме; 3) виявлення умов і чинників, які сприяють чи перешкоджають руху до акме; 4) розроблення власне акмеологічних методів дослідження й вирішення практичних завдань; 5) розроблення акмеологічних технологій прогресивного розвитку особистості та її професіоналізму; 6) розроблення акмеологічних моделей (професіоналізму й

професіонала), обґрунтування акмеологічних еталонів розвитку; 7) розроблення проблем різних напрямів акмеології; 8) розроблення загальних алгоритмів продуктивної діяльності; 9) створення акмеологічних служб; 10) визначення шляхів упровадження досягнень акмеології в соціальну практику.

Акмеологічний підхід дозволяє інтегрувати акмеологічні принципи й принципи особистісно-діяльнісного підходу, тому в акмеологічних дослідженнях компетентність розглядають як елемент більш складних систем та аналізують з урахуванням тих закономірностей, умов і факторів, що забезпечують вищий рівень у будь-якій галузі діяльності зрілих людей. Отже, ми розглядаємо акмеологічну компетентність як інтегративне особистісне новоутворення, що характеризується усвідомленим постійним прагненням самовдосконалення в процесі професійної педагогічної підготовки/перепідготовки, спрямованими на розвиток особистості вихованця; розвиненими індивідуально-психологічними якостями (схильність до ризику, здатність до емпатії й самооцінки, виявлення типу поведінки, тривожності, лояльності до установи), що сприяють успішній самореалізації вчителя й набуттю професіоналізму в педагогічній діяльності.

Наведене нами визначення покладене в основу виявлення складників акмеологічної компетентності вчителя, до яких віднесено мотиваційно-ціннісний, особистісно-рефлексивний.

Зміст мотиваційно-ціннісного складника складають акме-мотивація, акме-здібності й готовність до саморозвитку. Змістовно-процесуальний складник акмеологічної компетентності утворюють акмеологічні знання, які можна представити як систему методологічних, теоретичних і методичних знань у сфері самоактуалізації, самовдосконалення й самореалізації людини в різних сферах життєдіяльності, а також систему пізнавальних умінь, що сприяють безперервному відновленню та збагаченню акмеологічного знання, розширюють способи стимулювання самопізнання та саморегуляції людини. Акмеологічне знання-специфічне комплексне, яке має науково-методологічну орієнтацію та відбиває різні аспекти галузі. Воно інтегрує соціальні,

гуманітарні та природні закономірності буття людини. Аналіз проведених психологічних досліджень дозволив нам виокремити в межах змістовно-процесуального складника акмеологічної компетентності такі вміння:

- творчо використовувати досвід;
- організовувати зв'язок своїх знань із практикою;
- організувати свої власні прийоми вивчення;
- розв'язувати конфліктні проблеми;
- звертатись із запитом до різних баз даних;
- одержувати інформацію й відбирати актуальні відомості;
- виявляти зв'язок минулих і дійсних подій.

Особистісно-рефлексивний складник являє собою систему особистісних характеристик учителя, що впливає на результативність його педагогічної діяльності. Якщо перші два складники акмеологічної компетентності мають функціональний характер, то третій складник компетентності – це стійкі особистісні характеристики, що формуються в процесі діяльності та спілкування з людьми, розвитку особистості, вони сприяють або заважають просуненню вчителя до акме: схильність до ризику, здатність до емпатії й самооцінки, виявлення типу поведінки, тривожності, лояльності до установи.

Серед основних засобів розвитку акмеологічної компетентності вчителя визначаємо такі: організація науково-методичної роботи з педагогами в школі на засадах акмеологічного підходу, організація самоосвітньої діяльності вчителів, підвищення кваліфікації педагогів на курсах та в інститутах післядипломної педагогічної освіти. Післядипломна освіта педагога (як у школі, так і поза її межами) має бути безперервною, усебічною, мати певну гнучку форму й організаційну структуру, надаватися різним категоріям учителів. Безперервна освіта. Готовність учителів постійно навчатися досягається завдяки використанню різних форм, таких як обмін досвідом між учителями різних шкіл під час відвідування уроків і виховних заходів, обговорення актуальних проблем, досягнень педагогів-практиків на тематичних семінарах, організація тематичних виставок, лекцій, семінарських, практичних і

лабораторних занять, акмеологічних тренінгів, рольових і ділових ігор, майстер-класів, педагогічних читань, розроблення професіограми й акмеограми вчителя, проведення індивідуальних і групових консультувань. Організація стажування, створення портфоліо вчителя, підготовка до друку наукових статей тощо. Низка проблем, пов'язаних із професійним розвитком учителя, може бути розв'язана також завдяки організації роботи шкільних психолого-акмеологічних служб, основною функцією яких є психологічний супровід професійного становлення й розвитку вчителя. Саме на такі служби покладено діагностування (за допомогою спостереження, тестування, анкетування, інтерв'ю, експертного оцінювання тощо) рівнів розвитку акмеологічної компетентності вчителів. Останнім часом широко використовують акмеологічні технології професійного розвитку акмеологічної компетентності вчителів. Акмеологічну технологію визначають як сукупність засобів, спрямованих на розкриття внутрішнього потенціалу особистості, розвиток властивостей і якостей, що сприяють досягненню високого рівня індивідуально-професійного розвитку. Сутність акмеологічних технологій є акмеологічний вплив, що дозволяє змінити стан людини, протікання її психічних процесів і властивостей особистості. Акмеологічні технології покликанні допомогти в здійсненні прогресивного розвитку особистості, акцентують необхідність ефективного поступального розвитку особистості, тому їх відрізняє насамперед гуманістична спрямованість.

Відмінною рисою акмеологічних технологій професійного навчання є те, що реалізація їх припускає виховання в тих, кого навчають, прагнення освоїти професію, певний вид діяльності на найвищому рівні, розробити свою авторську систему діяльності, що надалі дозволить досягати вершин майстерності, вершин професіоналізму. У педагога формується й розвивається досвід прийняття творчих рішень, проблем проектування, моделювання, часткової апробації й корекції АСД, а також досвід роботи над своєю професійною свідомістю й професійною позицією. Стимулами, що

забезпечують свідомий вибір, можуть бути соціальна необхідність і потреба досягти необхідного рівня значимості своєї необхідності для себе й інших.

Отже, використання всіх вище зазначених засобів у комплексі дозволить розв'язати проблему розвитку акмеологічної компетентності вчителя в післядипломний період, суперечність між здібностями, обдарованістю особистості педагога, мотивацією до досягнень і вимогами конкретного освітнього закладу, нормативністю поведінки. Обов'язковим перспективним напрямом дослідження є розгляд питання щодо розвитку освітнього середовища навчального закладу на засадах акмеологічного підходу до управління, формування акмеологічної компетентності всіх учасників навчально-виховного процесу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (Електронний ресурс) – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.
2. Митина Л.М, Психология труда и профессионального развития учителя: учеб. Пособие для студентов высш. пед. учеб. заведений. – М.: Академия, 2014- 319с.
3. Деркач А.А. Акмеологические основы развития профессионала. – М.- Воронеж, 2004 -752 с.

УДК: 614.4: 316: 616. 24

МЕДИЧНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ БОРОТЬБИ З ТУБЕРКУЛЬОЗОМ

Євстігнєєва Тетяна Віталіївна

Садигов Алі Джахандарович

студенти IV курсу медичного факультету № 1

Давидов Павло Григорович

кандидат філософських наук, доцент

Донецький національний медичний університет

м. Лиман, Україна

Анотація: У статті досліджуються медично-правові аспекти боротьби з туберкульозом. А саме розглядається механізм передачі туберкульозу, статистика захворюваності, вплив COVID-19 та інших факторів на розвиток і розповсюдження туберкульозу, права людини у сфері туберкульозу.

Ключові слова: туберкульоз, мікобактерія туберкульозу, палочка Коха, права, відсоток, статистика, пандемія, зниження.

Актуальність: Туберкульоз є соціально значимим і особливо небезпечним інфекційним захворюванням. Останнім часом відзначається зниження показника захворюваності в усьому світі. Однак, все ж продовжує залишатися глобальною проблемою. Актуальність проблеми захворюваності на туберкульоз пов'язана з несприятливою соціально-економічною ситуацією в більшості країнах, з низьким рівнем життя значної частини громадян, з поширенням лікарсько-стійких штамів збудника туберкульозу, з високою сприйнятливістю до захворювання нещеплених осіб, можливої хронізації процесу при пізніх зверненнях по медичну допомогу і відмовою від етіотропного лікування.

Ціль та задачі. Вивчити динаміку захворюваності населення на туберкульоз для планування заходів щодо зниження її рівня.

Виклад основного матеріалу. Туберкульоз (ТБ) – захворювання, що передається повітряно-крапельним шляхом та викликане спорами бактерії *Mycobacterium tuberculosis*. ТБ вражає насамперед легені (легенева форма ТБ), але також ймовірно ураження й інших частин тіла (позалегенева форма ТБ). До шляхів передачі ТБ належить кашель, чхання, контакт зі слиною людини, що хворіє на активну форму ТБ. Бактерії ТБ потрапляють до легень у тому випадку, якщо людина вдихне повітря, що містить спори бактерій. Потрапивши до легень, бактерія проникає у кров людини та переноситься до інших частин тіла, а саме нирок, спинного та головного мозку.

Хоч імунна система здорової людини може протистояти ТБ, вбиваючи хворобу, є люди, які не в змозі перебороти дану інфекцію. В цьому випадку захворювання може перейти в активну форму ТБ і визначатиметься відповідними симптомами.

Туберкульоз вражає переважно дорослих людей в їх найпродуктивніші роки. Однак ризику піддаються всі вікові групи. Понад 95% випадків захворювання і смерті відбувається в країнах, що розвиваються. Крім того біля однієї третини населення світу мають латентний туберкульоз.

Імовірність того, що у людей, інфікованих бактерією туберкульозу, протягом усього життя розвинеться хвороба, становить 10%. Однак люди з ослабленою імунною системою, наприклад, з ВІЛ-інфекцією або люди, які страждають від недостатнього харчування або діабету або вживають тютюн, піддаються набагато більш високому ризику захворювання. Вірогідність захворіти на туберкульоз зростає в умовах антисанітарії, в місцях позбавлення волі і СІЗО.

Коли у людини розвивається активний туберкульоз, симптоми можуть проявлятися в легкій формі протягом багатьох місяців. Це може призводити до запізненого звернення за медичною допомогою і до передачі бактерії іншим людям. Протягом року хворі люди при тісних контактах можуть інфікувати до 10-15 інших людей. Без належного лікування до двох третин хворих помирають.

Враховуючи те, що ТБ можливо попередити та вилікувати, все ж таки існують обставини, що заважають отримати доступ до ліків та лікування, та насамперед вони впливають на рівень розповсюдження ТБ, таким чином породжуючи глобальне поширення резистентних форм туберкульозу.

Туберкульоз має дві форми. Перша – латентна форма, що розпочинається під час інфікування людини бактерією. У випадку коли імунітет людини не в змозі побороти інфекцію, він відшаровує її гранулами і бактерія продовжує жити в тілі людини, проте залишається неактивною. Така людина вважається зараженою, але без прояву будь-яких симптомів, тому не може передавати ТБ.

Друга форма – активна форма ТБ, характеризується поширенням бактерії по всьому тілу та зумовлює захворювання людини, що може трапитися у будь-який період, і, навіть, після багатьох років зараження. Люди з активною формою ТБ наділені різними симптоми незалежно від легеневої чи позалегеневої форми ТБ, а люди з ТБ легенів або горла можуть легко розповсюджувати цю інфекцію серед інших. Діаграма, що нижче, адаптована з Паріш та ін. показує взаємодію між латентною та активною формою ТБ. [1]

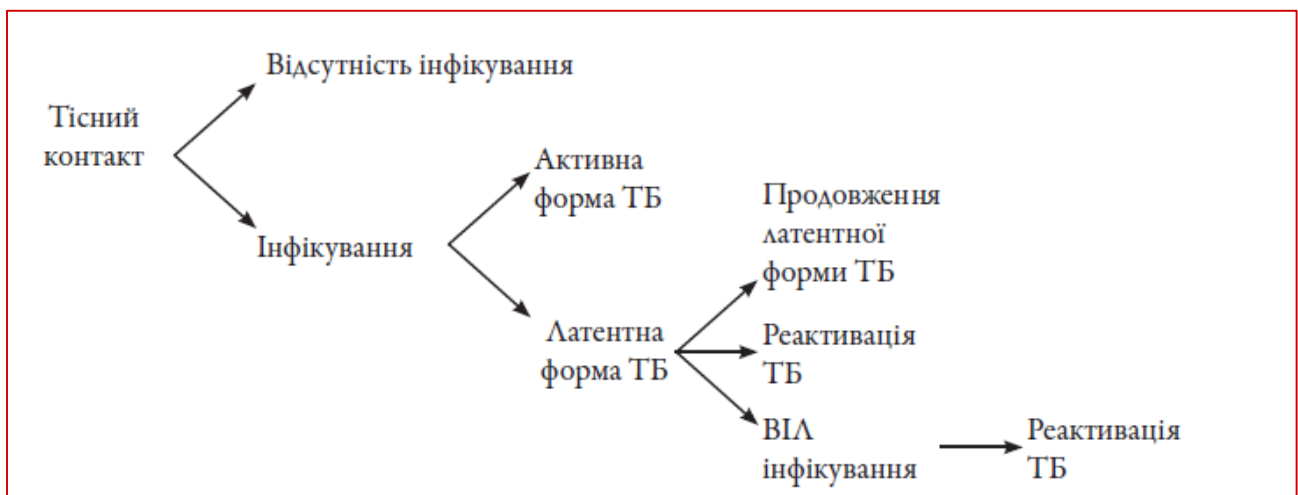

Рис. 1. Механізм розвитку хвороби

За оцінками, в 2019 році в світі 10,0 млн осіб захворіло на туберкульоз. Серед яких 1,2 мільйона смертей від туберкульозу серед ВІЛ-негативних людей і додаткові 208 000 смертей серед ВІЛ-позитивних людей [2].

ТБ вражає людей обох статей у всіх вікових групах, але найбільше навантаження припадає на дорослих чоловіків, на частку яких в 2019 році

довелося 56% всіх випадків захворювання на туберкульоз. Частка жінок, для порівняння, склала 32%, а дітей - 12%. Частка осіб, які живуть з ВІЛ, в загальній масі пацієнтів з туберкульозом склала 8,2% і була найвищою в країнах Африканського регіону ВООЗ, перевищуючи 50% в деяких частинах південної частини Африки.

У глобальному масштабі захворюваність ТБ на 100 осіб з ВІЛ склала 2,1%.

Ризик розвитку туберкульозу серед 38 мільйонів людей, що живуть з ВІЛ, був в 18 разів вище, ніж серед решти населення світу.

Рис. 2. Територіальні випадки захворювання на туберкульоз

У 2019 році 54 країни мали низький рівень захворюваності ТБ (<10 випадків на 100000 населення в рік), в основному в Американському і Європейському регіонах ВООЗ, а також в декількох країнах в регіонах Східного Середземномор'я і Західної частини Тихого океану. Ці країни мають всі можливості для ліквідації туберкульозу. У більшості з 30 країн з високим тягарем ТБ було 150-400 випадків на 100000 населення, і понад 500 випадків в Центральнафриканській Республіці, Кореї Народній-Демократичній Республіці, Лесото, Філіппінах і Південній Африці. Серед 30 країн з високим

тягарем ТБ було три країни з помітно нижчими показниками захворюваності на душу населення - Бразилія, Китай і Російська Федерація.

У глобальному масштабі зниження захворюваності на туберкульоз в період з 2015 по 2019 рік склало 9%. В Європейському регіоні ВООЗ захворюваність знизилась на 19%, в Африканському на 16% в період між 2015 і 2019 роками. Серед 30 країн з високим тягарем ТБ, в семи захворюваність на туберкульоз знизилась на 20% (Камбоджа, Ефіопія, Кенія, Намібія, Російська Федерація, ПАР і Об'єднана Республіка Танзанія) і ще троє готуються до цього (Лесото, М'янма і Зімбабве).

Глобальне скорочення кількості смертей від туберкульозу з 2015 по 2019 рр. становить 14%. Європейський регіон ВООЗ знаходиться на шляху до досягнення рубежу 2020 р. зі зниженням на 31% з 2015 по 2019 р, і Африканський регіон зробив хороший прогрес, знижившись на 19%.

В цілому 46 країн на правильному шляху щоб досягти рубежу 2020 року - 35% зниження. Серед 30 країн з високим тягарем ТБ, в семи смертність від туберкульозу знизилась на 35% (Бангладеш, Кенія, Мозамбік, М'янма, Російська Федерація, Сьєрра-Леоне і Об'єднана Республіка Танзанія) і ще одна йде за планом зробити це (В'єтнам). [3]

У кількох країнах з високим тягарем ТБ є дані про значне скорочення щомісячного числа людей з ТБ, які виявляються і офіційно реєструються в 2020 році, особливо в Індії, Індонезії, Філіппінах, Сьєрра-Леоне і Південній Африці.

В Індії щотижнева і щомісячна кількість повідомлень про випадки туберкульозу впала більш ніж на 50% з кінця березня до кінця квітня після введення національної ізоляції, внаслідок пандемії COVID-19. Згодом відбулося деяке відновлення, але за станом на кінець червня не до рівня березня.

В Індонезії кількість щомісячних повідомлень різко впало в період березень-травень, з деякими ознаками помірного відновлення в травні. У порівнянні з першими шістьма місяцями 2019 року щомісячні повідомлення в перші шість місяців 2020 року було приблизно на 25-30% нижче в Індії, Індонезії і на Філіппінах.

В інших країнах з високим тягарем туберкульозу скорочення в 2020 р було меншим, але все ще значним (зазвичай в квітні і травні), і спостерігалось деяке відновлення (особливо в Китаї, Об'єднана Республіка Танзанія і В'єтнам).

В Україні також спостерігається поступове зниження випадків захворюваності з січня по листопад 2020 року (рис.2). [4]

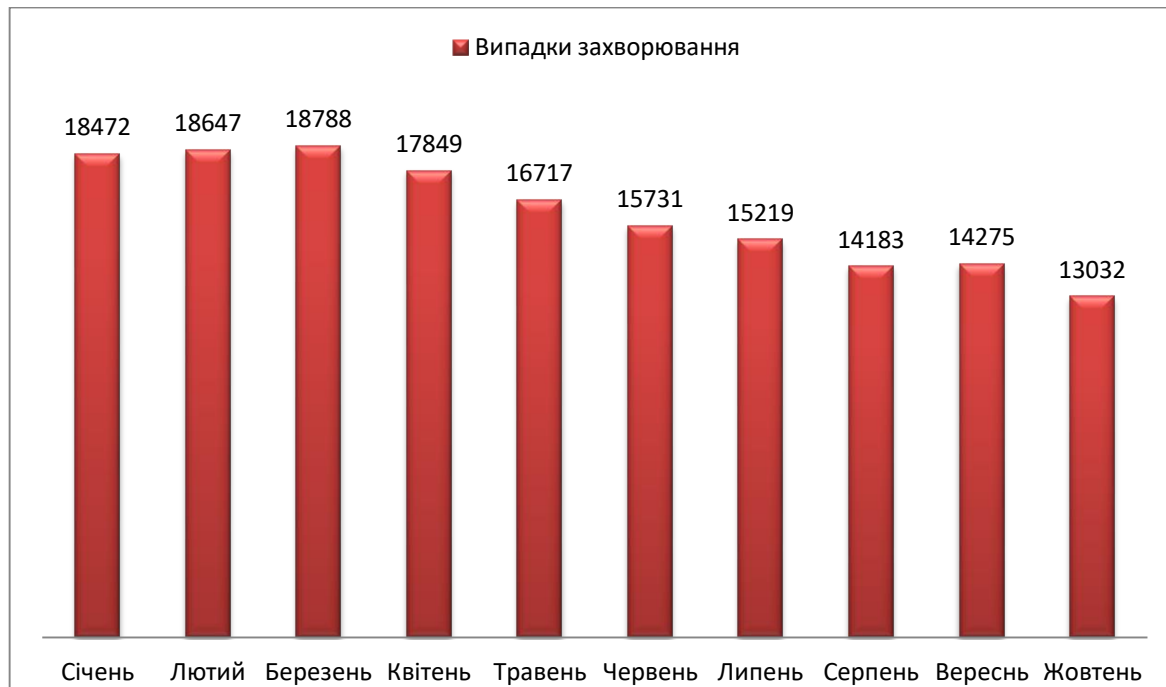

Рис.3. Щомісячна статистика захворювання на ТБ в Україні

Фактори, що збільшують ризик інфікування ТБ або знижують доступ до послуг з діагностики, профілактики та лікування пов'язані з можливістю людей реалізовувати свої права.

Відсутність поваги до прав людини сприяє поширенню ТБ, створюючи несприятливе економічне, соціальне та природне середовище. Ті, які живуть в бідності, етнічні меншини, жінки, діти, люди, що живуть з ВІЛ, ув'язнені, безпритульні, мігранти, біженці та люди, що не мають постійного місця проживання належать до категорії людей, які найбільш уразливі до ТБ та знаходяться серед тих, які отримують найменшу кількість інформації та необхідних ресурсів для того, щоб захистити своє здоров'я. До додаткових груп ризику також належать люди, що позбавлені волі та ті, що зловживають алкоголем, тютюновими виробами та наркотиками.

Крім того, ТБ підриває реалізацію прав людини підвищуючи рівень уразливості до хвороби. Люди, які хворіють на ТБ несуть подвійний тягар: вплив хвороби на їх тіло та «послідовну втрату своїх прав». ТБ сприяє росту бідності, адже за своїми симптомами позбавляє людину як змоги працювати, так і створює необхідність великих витрат на лікування.

Дані порушення формують риси глобальної епідемії ТБ. Для того, щоб розробити ефективне запобігання поширенню ТБ, підхід до громадського здоров'я повинен бути інформаційним, гармонізованим та спрямуваним на захист громадянських, політичних, економічних, соціальних та культурних прав. Права людини актуальні в досягненні універсального доступу до якісної профілактики, діагностики, та лікування ТБ шляхом впровадження 3-х кроків:

1.Порушення прав людини існують «як ключові елементи ризику негативного впливу на середовище, як перешкоди до лікування, та як соціальні детермінанти поганого здоров'я та розвитку».

2.Права людини створюють систему при якій уряди та інші фахівців виконують функції щодо розробок та впровадження наукових і правових заходів по запобіганню ТБ.

3.Реалізація прав людини допомагає особам знизити їх уразливість до ТБ та надає можливість безпосередньо впливати на політику і програми.

Існують Міжнародні стандарти з прав людини, у сфері туберкульозу. Нижче приведені статті Загальної декларації прав людини. (табл.1)

Таблиця 1. Статті Загальної декларації прав людини , що стосуються прав людини у сфері туберкульозу

Недискримінація та рівність	Ст. 1. Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні діяти у відношенні один до одного в дусі братерства. Ст. 2. Кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища. Крім того, не повинно проводитися ніякого розрізнення на основі політичного, правового або міжнародного статусу країни або території, до
-----------------------------	--

якої людина належить, незалежно від того, чи є ця територія незалежною, підопічною, несамоврядованою або як-небудь інакше обмеженою у своєму суверенітеті.

Ст. 6. Кожна людина, де б вона не перебувала, має право на визнання її правосуб'єктності.

Ст. 7. Всі люди рівні перед законом і мають право, без будь-якої різниці, на рівний їх захист законом. Усі люди мають право на рівний захист від якої б то не було дискримінації, що порушує цю Декларацію, і від якого б то не було підбурювання до такої дискримінації.

Фізична недоторканність

Ст. 4. Ніхто не повинен бути в рабстві або у підневільному стані; рабство і работоргівля забороняються в усіх їх видах.

Ст. 5. Ніхто не повинен зазнавати тортур, або жорстокого, нелюдського, або такого, що принижує його гідність, поводження і покарання.

Життя

Ст. 3. Кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність.

Здоров'я

Ст. 25. (1) Кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї, і право на забезпечення в разі безробіття, хвороби, інвалідності, вдовства, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування через незалежні від неї обставини.

(2) Материнство і дитинство дають право на особливе піклування і допомогу. Всі діти, народжені у шлюбі або поза шлюбом, повинні користуватися однаковим соціальним захистом.

Свобода пересування

Ст. 13. 1) Кожна людина має право вільно пересуватися і обирати собі місце проживання у межах кожної держави. (2) Кожна людина має право покинути будь-яку країну, включаючи й свою власну, і повертатися у свою країну.

Приватне життя

Ст. 12. Ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла, тайну кореспонденції або на його честь і репутацію. Кожна людина має право на захист закону від такого втручання або таких посягань.

Заборона свавільного арешту та затримання

Ст. 9. Ніхто не може зазнавати безпідставного арешту, затримання або вигнання.

Справедливий суд

Стаття 8. Кожна людина має право на ефективне поновлення у правах компетентними національними судами в разі порушення її основних прав, наданих їй конституцією або законом.

Стаття 10. Кожна людина, для визначення її прав і обов'язків і

для встановлення обґрунтованості пред'явленого їй кримінального обвинувачення, має право, на основі повної рівності, на те, щоб її справа була розглянута прилюдно і з додержанням усіх вимог справедливості незалежним і безстороннім судом.

Стаття 11.

(1) Кожна людина, обвинувачена у вчиненні злочину, має право вважатися невинною доти, поки її винність не буде встановлена в законному порядку шляхом прилюдного судового розгляду, при якому їй забезпечують усі можливості для захисту.

(2) Ніхто не може бути засуджений за злочин на підставі вчинення будь-якого діяння або за бездіяльність, які під час їх вчинення не становили злочину за національними законами або за міжнародним правом. Не може також накладатись покарання тяжче від того, яке могло бути застосоване на час вчинення злочину.

Свобода
думки та
інформації

Ст. 19 Кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів.

Користува-
тися
результатами
наукового
прогресу

Ст. 27 (1) Кожна людина має право вільно брати участь у культурному житті громади, втішатися мистецтвом, брати участь у науковому прогресі і користуватися його благами. (2) Кожна людина має право на захист її моральних і матеріальних інтересів, що є результатом наукових, літературних або художніх праць, автором яких вона є.

Зібрання та
асоціацій

Ст. 20 (1) Кожна людина має право на свободу мирних зборів і асоціацій. (2) Ніхто не може бути примушений вступати до будь-якої асоціації.

Жінки

Ст. 16 (1) Чоловіки і жінки, які досягли повноліття, мають право без будь-яких обмежень за ознакою раси, національності або релігії одружуватися і засновувати сім'ю. Вони користуються однаковими правами щодо одруження, під час шлюбу та під час його розірвання. (2) Шлюб може укладатися тільки при вільній і повній згоді сторін, що одружуються.

(3) Сім'я є природним і основним осередком суспільства і має право на захист з боку суспільства та держави.

Ст. 25.2. Материнство і дитинство дають право на особливе піклування і допомогу. Всі діти, народжені у шлюбі або поза шлюбом, повинні користуватися однаковим соціальним захистом.

Висновок. Таким чином, високий рівень захворюваності та смертності від туберкульозу на сучасному етапі пов'язують із соціально-економічними труднощами в країні, недостатнім фінансуванням системи охорони здоров'я, у т.ч. протитуберкульозних заходів, збільшенням питомої ваги полірезистентних штамів МБТ, розвитком епідемії ВІЛ-інфекції, а також низькою ефективністю заходів боротьби з туберкульозом серед вразливих груп населення. Впровадження запропонованих заходів сприяє подоланню епідемії туберкульозу в Україні. Держава вперше за багато років продемонструвала позитивні результати своєї роботи: покращено фінансування, удосконалено нормативно-правову та матеріально-технічну базу медичної допомоги хворим на туберкульоз; тому протягом останніх років вдалося зупинити зростання рівня поширеності туберкульозу та знизити смертність від цієї патології. Ситуацію щодо поширення епідемії туберкульозу в Україні взято під контроль завдяки комплексу організаційних заходів і суттєвому збільшенню фінансування. Необхідно ефективно впроваджувати всі прийняті нормативні акти, підвищувати якість лабораторної діагностики туберкульозу та надання медичної допомоги хворим на туберкульоз.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Туберкульоз та права людини. Режим доступу: http://medicallaw.org.ua/fileadmin/user_upload/PDF/ресорс/Ресорс_розділ_3
2. Всесвітня організація охорони здоров'я. Глобальний вплив туберкульозу. Режим доступу: <https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/tuberculosis>
3. Всесвітня організація охорони здоров'я. Глобальний звіт про туберкульоз. Режим доступу: <https://www.who.int/publications/i/item/9789240013131>
4. Центр громадського здоров'я МОЗ України. Статистика туберкульозу в Україні. Режим доступу: <https://phc.org.ua/news/statistika-vil-i-tb-v-ukraini-berezen-2020-roku>

УРАВНЕНИЯ ПОПЕРЕЧНОГО КОЛЕБАНИЯ ДВУХСЛОЙНОЙ ВЯЗКОУПРУГОЙ ПЛАСТИНКИ ПОСТОЯННОЙ ТОЛЩИНЫ

Жалилов Маматисо Латибджанович

к.т.н., доцент

Ферганский филиал Ташкентского университета

информационных технологий

им. Мухаммад ал - Хоразмий

Хаджиева Салима Садиковна

Старший преподаватель

Андижанский машиностроительный институт

Аннотация. В данной статье рассмотрен анализ общий уравнений поперечного колебания кусочно-однородной вязкоупругой пластинки полученного в «Колебания двухслойных пластин постоянной толщины» статье [1].

В настоящей работе на основе математического метода, стоитя приближенная теория колебания кусочно-однородных пластин, основанная на рассмотрении пластинки как трехмерного тела, на точной постановке трехмерной математической краевой задачи колебания при внешних усилиях, вызывающих поперечного колебания.

Полученные теоретические результаты для решения динамических задач поперечного колебания кусочно-однородных двухслойных пластин постоянной толщины с учетом вязких свойств их материала позволяют более точно рассчитывать напряженно-деформированное состояние пластин при нестационарных внешних нагрузках.

Ключевые слова: поперечная колебания, двухслойная пластинка, интегро-дифференциальное уравнение, уравнения колебания.

Общие уравнения колебаний кусочно-однородных вязкоупругих пластин постоянной толщины, описанные в [1], сложны по структуре и содержат производные любого порядка по координатам x , y и времени t , и поэтому не пригодны для решения прикладных задач и проведения инженерных расчетов.

Для решения прикладных задач вместо общих уравнений целесообразно пользоваться приближенными, которые включают тот или иной конечный порядок по производным.

Классические уравнения поперечного колебания пластинки содержат производные не выше 4-го порядка, а для кусочно-однородных или двухслойных пластин простейшее приближенное уравнение колебания является уравнением шестого порядка.

Если в операторах (3.8) приведенных в работе [1] ограничиться первыми двумя слагаемыми, то из уравнения (3.11) получим приближенное интегро-дифференциальное уравнение

$$Q_1 \left(\frac{\partial^4 W}{\partial t^4} \right) + Q_2 \left(\Delta \frac{\partial^2 W}{\partial t^2} \right) + Q_3 (\Delta^2 W) + Q_4 \left(\frac{\partial^6 W}{\partial t^6} \right) + Q_5 \left(\Delta \frac{\partial^4 W}{\partial t^4} \right) + Q_6 \left(\Delta^2 \frac{\partial^2 W}{\partial t^2} \right) + Q_7 (\Delta^3 W) = F_1(x, y, t). \quad (1)$$

где операторы Q_j и $F_1(x, y, t)$ равны:

$$Q_1 = M_1^{-2} (h_0 \rho_0 + h_1 \rho_1)^2;$$

$$Q_2 = -2M_1^{-2} (2(h_0 P_2 D_0 + h_1 D_1)(h_0 \rho_0 + h_1 \rho_1) + (P_2 - 1)(h_0 \rho_0 (h_0 + h_1) - (h_0^2 D_0 \rho_0 + h_1^2 D_1 \rho_1)));$$

$$Q_3 = 4(P_2 - 1)(h_0^2 P_2 D_0 + h_1^2 D_1 + h_1^2 D_1 + 2h_0 h_1 P_2 D_0); \quad (2)$$

$$Q_4 = -\frac{1}{6} M_1^{-2} (h_0^2 \rho_0 M_0^{-1} (3h_1^2 \rho_1^2 + h_0 \rho_0 (h_0 \rho_0 + 4h_1 \rho_1))(2 - D_0) + h_1^2 \rho_1 M_1^{-1} (3h_0^2 \rho_0^2 + h_1 \rho_1 (h_1 \rho_1 + 4h_0 \rho_0))(2 - D_1));$$

$$Q_5 = -\frac{1}{6} M_1^{-2} (h_0^2 P_2 \rho_0^2 M_0^{-2} (2P_2 (4D_0 (1 - D_0) + (P_2 - 1)(4 + D_0^2)) -$$

$$\begin{aligned}
& -h_1^4 \rho_1^2 M_1^{-2} (2(4D_1^2 - 4D_1 - 1) - (P_2 - 1)D_1(2 - D_1)) + \\
& + 6h_0^2 h_1^2 (\rho_0 \rho_1 M_0^{-1} M_1^{-1} (4(P_2^2 D_0 + D_1) + (P_2 - 1)(2P_2(1 - D_0) - P_2 D_1(2 - D_0) \\
& + D_1(1 + D_0))) + M_1^{-1} (\rho_0^2 + \rho_1^2)) + \quad (2) \\
& + 2P_2 h_0 h_1 (2\rho_0 \rho_1 M_0^{-1} M_1^{-1}) (h_0^2 (2 + 4D_0 - D_0^2) + h_1^2 (2P_2 - P_2 D_1 + 5D_1 - D_1^2)) + \\
& + h_0^2 h_1^2 M_0^{-2} ((P_2 - 1)(4 - 3D_0) + 2D_1(4 - D_0)) + 2h_1^2 \rho_1^2 M_1^{-2} D_0(4 - D_1)); \\
Q_6 = & \frac{1}{3} M_1^{-2} (h_0^2 P_2 \rho_0 M_0^{-1} (2P_2 ((P_2 - 1)(2 + 9D_0 - 3D_0^2)) - 2D_0(1 - 3P_2 + 4D_0)) + \\
& + h_1^4 \rho_1 M_1^{-1} (4D_1(1 - 2D_1) - 4D_1 + (P_2 - 1)D_1(3 - D_1)) + \\
& + 3h_0^2 h_1^2 ((4P_2 D_0(P_2(1 - D_1) - D_1) - (P_2 - 1)(2(P_2 - 1)D_1(1 - D_0) - \\
& + P_2(2 - D_0 - 2D_0 D_1))) \rho_0 M_0^{-1} + (4D_1(1 + D_0 + P_2 D_0) - (P_2 - 1)(6D_0 D_1(P_2 - 1) - \\
& - 6P_2 D_0 + D_1)) \rho_1 M_1^{-1}) - 2h_0 h_1 P_2 (\rho_0 M_0^{-1} (2h_0^2 ((P_2 - 1)(D_0^2 - 2D_0 - 1) - \\
& - 2D_1(1 + D_0)) - h_1^2 (2(P_2 - 1) + D_1(P_2 + 3)))) - \\
& - 4\rho_1 M_1^{-1} (h_0^2 + h_1^2) (2(P_2 - 1)(1 - D_1) + P_2 D_1 + (1 + D_1)))); \\
Q_7 = & \frac{2}{3} (h_0^4 P_2 D_0 (4D_0 - 5(P_2 - 1) + h_1^4 D_1 (4D_1 - (P_2 - 1)) - \\
& + 3h_0^2 h_1^2 (8P_2 D_0 D_1 - (P_2 - 1)((2(P_2 + 1)D_0 D_1 - 3P_2 D_0 - D_1(1 - D_1))) - \\
& - 4h_0 h_1 P_2 D_0 (h_0^2 (P_2 - 1) + 2D_1) + h_1^2 (2(P_2 - 1) + (P_2 + 1)D_0))); \\
F_1(x, y, t) = & M_1^{-2} \frac{\partial^2}{\partial t^2} ((h_0 \rho_0 + h_1 \rho_1) (f_z^{(0)} - f_z^{(1)})) + \\
& + (h_0 + h_1) (h_1 \rho_1 (\frac{\partial^2 f_{xz}^{(0)}}{\partial x^2} + \frac{\partial^2 f_{yz}^{(0)}}{\partial y^2}) + h_0 \rho_0 (\frac{\partial^2 f_{xz}^{(1)}}{\partial x^2} + \frac{\partial^2 f_{yz}^{(1)}}{\partial y^2})) + \quad (3) \\
& + (h_0^2 D_0 \rho_0 + h_1^2 D_1 \rho_1) ((\frac{\partial^2 f_{xz}^{(0)}}{\partial x^2} + \frac{\partial^2 f_{yz}^{(0)}}{\partial y^2}) - (\frac{\partial^2 f_{xz}^{(1)}}{\partial x^2} + \frac{\partial^2 f_{yz}^{(1)}}{\partial y^2})) - \\
& - 2\Delta (2M_1^{-2} ((h_0 P_2 D_0 + h_1 D_1) (M_0 f_z^{(0)} - M_1 f_z^{(1)})) + \\
& + 2P_2 h_0 h_1) (D_0 M_0^{-1} (\frac{\partial^2 f_{xz}^{(0)}}{\partial x^2} + \frac{\partial^2 f_{yz}^{(0)}}{\partial y^2}) + D_1 M_1^{-1} (\frac{\partial^2 f_{xz}^{(1)}}{\partial x^2} + \frac{\partial^2 f_{yz}^{(1)}}{\partial y^2})) + \\
& + M_1^{-1} (h_0^2 P_2 D_0 + h_1^2 D_1) (\frac{\partial^2 f_{xz}^{(0)}}{\partial x^2} + \frac{\partial^2 f_{yz}^{(0)}}{\partial y^2}) + (\frac{\partial^2 f_{xz}^{(1)}}{\partial x^2} + \frac{\partial^2 f_{yz}^{(1)}}{\partial y^2}).
\end{aligned}$$

Если пластинка однородна, а W – поперечное смещение точек “срединой” поверхности – плоскости пластинки, то в этом случае выполняются зависимости

$$N_0 = N_1; \quad M_0 = M_1; \quad P_2 = 1; \quad h_0 = h_1; \quad C_0 = C_1; \quad D_0 = D_1.$$

и уравнение (1) переходит в уравнение

$$\begin{aligned} & ((1 - C_0)^2 \lambda_{10}^{(1)} + (1 + C_0)^2 \Delta) ((\lambda_{20}^{(1)} + \Delta) + \\ & + \frac{h_0^2}{6} ((3D_0(\lambda_{20}^{(1)} + \Delta)^2) + 4D_0\lambda_{20}^{(1)}\Delta) + 4\lambda_{10}^{(1)}(\lambda_{20}^{(1)} + \Delta))) (W) = \\ & = \frac{1}{h_0} (M_0^{-2} \frac{\partial^2}{\partial t^2} ((f_z) + h_0 (\frac{\partial^2 f_{xz}^{(0)}}{\partial x^2} + \frac{\partial^2 f_{yz}^{(0)}}{\partial y^2})) - \\ & - 4D_0 M_0^{-1} \Delta ((f_z) + h_0 (\frac{\partial^2 f_{xz}^{(1)}}{\partial x^2} + \frac{\partial^2 f_{yz}^{(1)}}{\partial y^2}))) \quad (4) \end{aligned}$$

где слева находится произведение двух операторов: первый описывает процесс продольного колебания, а второй – поперечного колебания.

Аналогично вводится приближенное уравнение из общего уравнения (1.3.12) приведенная в работе [1] и получим для $\left(\frac{\partial U_1}{\partial y} - \frac{\partial V_1}{\partial x} \right)$

$$\begin{aligned} & (G_1 \frac{\partial}{\partial t^2} + G_2 \Delta + G_3 \frac{\partial^4}{\partial t^4} + G_4 \Delta \frac{\partial^2}{\partial t^2} + G_5 \Delta^2 + G_6 \frac{\partial^6}{\partial t^6} + \\ & + G_7 \Delta + G_8 \Delta^2 + G_9 \Delta^3) (\frac{\partial U_1}{\partial y} - \frac{\partial V_1}{\partial x}) = F_2(x, y, t), \end{aligned} \quad (5)$$

где операторы G_j и $F_2(x, y, t)$ равны:

$$G_1 = M_1^{-1} (h_0 \rho_0 + h_1 \rho_1);$$

$$G_2 = -(h_0 P_2 + h_1);$$

$$G_3 = \frac{1}{6} M_1^{-2} (h_0^2 (h_0 \rho_0 + 3h_1 \rho_1) \rho_0 M_0^{-1} + h_1^2 (h_1 \rho_1 + 3h_0 \rho_0) \rho_1 M_1^{-1});$$

$$\begin{aligned} G_4 = & -\frac{1}{6} (h_0^2 (2P_2 h_0 \rho_0 M_0^{-1} + 3h_1 (\rho_0 M_0^{-1} + \rho_1 M_1^{-1})) + \\ & + h_1^2 (2h_1 \rho_1 M_1^{-1} + 3P_2 h_0 (\rho_0 M_0^{-1} + \rho_1 M_1^{-1}))); \end{aligned} \quad (6)$$

$$\begin{aligned}
G_5 &= \frac{1}{6} M_1^{-2} (h_0^2 (P_2 h_0 + 3h_1) + h_1^2 (h_1 + 3P_2 h_0)); \\
G_6 &= \frac{1}{120} (h_0^5 P_2 \rho_0^2 M_0^{-2} (10\rho_1 M_1^{-1} + \rho_0 M_0^{-1}) + h_1^5 \rho_1 M_1^{-1} (10\rho_0 M_0^{-1} + \rho_1 M_1^{-1}) + \\
&\quad + 5h_0 h_1 \rho_0 \rho_1 M_0^{-1} M_1^{-1} (h_0^3 \rho_0 M_0^{-1} (3 - 3D_0 - D_0^2) - h_1^3 P_2 \rho_1 M_1^{-1} (3 - 3D_1 - D_1^2))); \\
G_7 &= \frac{1}{120} (-13(h_0^5 P_2 \rho_0^2 M_0^{-2} + h_1^5 \rho_1^2 M_1^{-2}) + 20(h_0^5 P_2 + h_1^5) \rho_0 \rho_1 M_0^{-1} M_1^{-1} - \\
&\quad - 5h_0 h_1 (h_0^3 \rho_0 M_0^{-1} ((3 - 3D_0 - D_0^2) \rho_0 M_0^{-1} - (D_0 - 4) \rho_1 M_1^{-1}) + \\
&\quad + h_1^3 P_2 \rho_1 M_1^{-1} ((3 - 3D_1 - D_1^2) \rho_1 M_1^{-1} - (D_0 - 4) \rho_1 M_1^{-1} \rho_0 M_0^{-1}))); \\
G_8 &= (23(h_0^5 P_2 \rho_0^2 M_0^{-1} + h_1^5 \rho_1^2 M_1^{-2}) + 10(h_0^5 P_2 \rho_1 M_1^{-1} + h_1^5 \rho_0 M_0^{-1}) + \\
&\quad + 5h_0 h_1 (h_0^3 (\rho_1 M_1^{-1} - (D_0 - 4) \rho_0 M_0^{-1}) + h_1^4 (\rho_0 M_0^{-1} - (D_1 - 4) \rho_1 M_1^{-1}))); \\
F_2(x, y, t) &= P_2 (N_0^{-1} (\frac{\partial^2 f_{xz}^{(0)}}{\partial x^2} - \frac{\partial^2 f_{yz}^{(0)}}{\partial y^2}) + N_1^{-1} (\frac{\partial^2 f_{xz}^{(1)}}{\partial x^2} - \frac{\partial^2 f_{yz}^{(1)}}{\partial y^2})) + \\
&\quad + \frac{1}{2} (P_2 h_1^2 \rho_1 M_1^{-1} (N_0^{-1} \frac{\partial^2 f_{xz}^{(0)}}{\partial x^2} - \frac{\partial^2 f_{yz}^{(0)}}{\partial y^2}) - \\
&\quad - h_0^2 \rho_0 M_0^{-1} (N_1^{-1} \frac{\partial^2 f_{xz}^{(1)}}{\partial x^2} - \frac{\partial^2 f_{yz}^{(1)}}{\partial y^2})) \frac{\partial^2}{\partial t^2} - \\
&\quad - \frac{1}{2} (P_2 h_1^2 (N_0^{-1} \frac{\partial^2 f_{xz}^{(0)}}{\partial x^2} - \frac{\partial^2 f_{yz}^{(0)}}{\partial y^2}) - \\
&\quad - h_0^2 (N_1^{-1} \frac{\partial^2 f_{xz}^{(1)}}{\partial x^2} - \frac{\partial^2 f_{yz}^{(1)}}{\partial y^2})) \frac{\partial^2}{\partial x^2}.
\end{aligned} \tag{7}$$

Несмотря на то, что уравнение (1) является приближенным, оно достаточно сложно. В операторах (2) содержатся все параметры и операторы, характеризующие как механические и реологические свойства материала кусочно-однородной пластинки, так и ее геометрические размеры.

Приближенное уравнение (1) упрощается в частных случаях при решении конкретных задач колебаний. Например, операторы (2) значительно упрощаются, когда коэффициенты Пуассона обеих составляющих постоянны, или когда толщины обеих составляющих равны, и так далее.

Например, если $h_0 = h_1$ и $\nu_0 = \nu_1$, то операторы Q_j в (2) имеют вид:

$$Q_1 = M_1^{-2} h_0^2 (\rho_0 + \rho_1)^2;$$

$$\begin{aligned}
Q_2 &= -2M_1^{-2}h_0^2(2D_0(P_2+1)(\rho_0+\rho_1)+(P_2+1)(2\rho_0-D_0(\rho_0-\rho_1))); \\
Q_3 &= 4(P_2-1)h_0^2D_0(3P_2+1); \\
Q_4 &= -\frac{1}{6}M_1^{-2}h_0^4(2-D_0)(\rho_0M_0^{-1}(3\rho_1^2+\rho_0(\rho_0+4\rho_1))+ \\
&\quad +\rho_1M_1^{-1}(3\rho_0^2+\rho_1(\rho_1+4\rho_0))); \\
Q_5 &= -\frac{1}{6}h_0^4(P_2\rho_0^2M_0^{-2}(4D_0(4-D_0)+P_2(8D_0(1-D_0)+5)+ \\
&\quad + (P_2-1)(12-6D_0+D_0^2))+2\rho_0\rho_1M_0^{-1}M_1^{-1}(2(6D_0+P_2^2(2+5D_0)+ \\
&\quad +P_2(2+9D_0-D_0^2))+(P_2-1)P_2(2-3D_0+D_0^2)+D_0(1+D_0))+ \\
&\quad +\rho_1^2M_1^{-2}(8(1+D_0-D_0^2)+4P_2D_0(4-D_0)+(P_2-1)D_0(2-D_0))); \\
Q_6 &= \frac{1}{3}h_0^2(\rho_0M_0^{-1}(4P_2D_0(2+5P_2-3D_0(P_2-1))+(P_2-1)(P_2(20-8D_0-13D_0^2)+ \\
&\quad +6D_0(1-D_0)))+\rho_1M_1^{-1}D_0(4(4+D_0)+4P_2(4+2P_2+5D_0)+ \\
&\quad +17(P_2-1)(D_0+2P_2(1-D_0)))); \\
Q_7 &= \frac{4}{3}h_0^4D_0(D_0(4-15P_2-5P_0^2)+(P_2-1)(1-13P_2));
\end{aligned} \tag{8}$$

Оператор шестого порядка в уравнении (1) также можно представить в виде произведения операторов второго и четвертого порядка, если пластинка упруга и коэффициенты Q_j связаны зависимостью

$$Q_2 \cdot Q_4 \cdot Q_7 = Q_1 \cdot Q_5 \cdot Q_7 + Q_3 \cdot Q_4 \cdot Q_6. \tag{8}$$

Для двухслойной упругой пластинки при заданных параметрах ее составляющих соотношение (7) дает алгебраическое уравнение 10-го порядка относительно отношения h_2/h_1 , при этом оператор шестого порядка в (1) можно представить в виде произведения двух операторов более низкого порядка

$$\left(A_1 \frac{\partial^2}{\partial t^2} + A_2 \frac{\partial^2}{\partial x^2} \right) \cdot \left(A_3 \frac{\partial^2}{\partial t^2} + A_4 \frac{\partial^2}{\partial x^2} + A_5 \frac{\partial^4}{\partial t^4} + A_1 \frac{\partial^4}{\partial x^4} \right) (W) = 0,$$

если коэффициенты Q_j и A_3 связаны зависимостями

$$Q_4 = A_1 A_5; \quad Q_5 = A_2 A_5; \quad Q_6 = A_1 A_6; \quad Q_7 = A_2 A_6;$$

Заключения

1. Исследование колебаний кусочно-однородных пластин в точной трехмерной постановке позволяет без привлечения каких-либо гипотез выводить общее и основанные на них приближенные уравнения колебания таких пластин.
2. Показано, что простейшим приближенным уравнением колебания двухслойной пластинки является уравнение шестого порядка по производным, описывающим ее продольно-поперечное колебание.
3. Для упругой двухслойной пластинки оператор шестого порядка распадается на произведение операторов второго порядка—продольное и четвертого порядка—поперечное колебание, если толщины составляющих пластинки удовлетворяют выведенному уравнению, содержащему параметры этих составляющих.
4. Получены формулы для определения перемещений и напряжений через искомые функций в любой точке двухслойной пластинки.

ЛИТЕРАТУРА

1. Колебания двухслойных пластин постоянной толщины. Рахимов Р.Х., Умаралиев Н., Джалилов М.Л. // Computational nanotechnology, 2018. № 2. С. 52-59.
2. Филиппов И.Г., Егорычев О.А. Волновые процессы в линейных вязкоупругих средах. М.: Машиностроение, 1983. 272 с.
3. Achenbach J.D. An asymptotic method to analyze the vibrations of elastic layer // Trans. ASME, 1969. Vol. E 34, No 1. P. 37–46.
4. Brunelle E.J. The elastics and dynamics of a transversely isotropic Timoshenko beam // J. Compos. Mater., 1970. Vol. 4. P. 404–416.
5. Brunelle E.J. Buckling of transversely isotropic Mindlen plates // AIAA, 1971. Vol. 9, No 6. P. 1018–1022.

УДК 331.361

**ПРОЕКТИРОВАНИЕ ЦЕЛЕЙ И РЕЗУЛЬТАТОВ
ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В СФЕРЕ
МЕЖДУНАРОДНЫХ ТРЕБОВАНИЙ**

Жолдасбекова Сауле Абдразаховна

д.п.н., профессор

Мадиева Дина Полатовна

докторантка 2 курса

Байзахова Сапаркул Шадиевна

Старший преподаватель

Баймурза Арайлым

магистрантка 1 курса

Южно-Казахстанский государственный университет

имени М.Ауэзова

г. Шымкент, Казахстан

Аннотация Представлено авторское видение целей и результатов высшего профессионального образования по специальности 6В01450 – «Профессиональное обучение», фокусирующихся в высокообразованной личности выпускника с широким кругозором, конкурентоспособной культурной ментальностью и высокой духовностью. По мнению авторов, постановка целей и прогнозирование ожидаемых результатов обучения способствует формированию профессиональной мобильности будущих педагогов. Способствует соответствию профессиональной подготовки потребностям рынка труда. Даёт возможность выбора множества вариаций самореализации в профессиональной сфере с изменением или без изменения социального статуса выпускника вуза.

Ключевые слова: высшее профессиональное образование, педагогическое проектирование, цели и результаты обучения

На данном этапе глобальный рейтинг университетов QS является одним из крупнейших в мире, который включают в себя академическую репутацию вузов, репутацию среди работодателей, соотношение численности студентов и преподавателей, количество цитирований в масштабах отдельного факультета или вуза, соотношение численности иностранных студентов и преподавателей с числом местных студентов и преподавателей, соответственно.

Разработка проблемы проектирования целей и результатов высшего профессионального образования продиктована обновлением его содержания в перспективе концептуального видения государственной политики взгляда в будущее – модернизации общественного сознания в направлении реализма, прагматизма и духовного возрождения молодёжи Республике Казахстан [1].

Методологическим ориентиром проектирования целей и результатов обучения вышеназванной специальности, помимо государственной образовательной политики, стал Профессиональный стандарт «Педагог».

В профессиональном стандарте педагога выделены пять трудовых функций: 1) обучающая; 2) воспитывающая; 3) методическая; 4) исследовательская; 5) социально-коммуникативная [2]. Он стал вектором, определившим необходимый перечень образовательных программ в рамках указанной специальности, содержание квалификационной характеристики бакалавра, требования к уровню образованности выпускников и др. Вместе с тем, мы считаем: для исполнения вузом социального заказа к профессиональному образованию молодёжи необходимо корректировать соответствие иерархии целей с ожидаемыми результатами профессионального образования. Приведение их в соответствие, во – первых, не только повысит качество обучения, но и обеспечит гибкость, вариативность и результативность подготовки будущих педагогов к учебно – познавательной, проектировочной, учебно – производственной и научно – исследовательской деятельности в системе технического и профессионального образования.

Во – вторых, будет способствовать формированию профессиональной мобильности выпускника на рынке образовательных услуг, даст ему

возможность выбора множества вариаций самореализации в профессиональной сфере с изменением или без изменения социального статуса.

И, в конечном счёте, согласование иерархии целей профессиональной подготовки с ожидаемыми результатами, на наш взгляд, будут сфокусированы в высокообразованной личности выпускника с широким кругозором, конкурентоспособной культурной ментальностью и высокой духовностью (таблица 1).

Таблица 1

Сопоставление целей с результатами

Иерархия целей	№	Результаты профессионального обучения
Ц1 - Подготовка высококвалифицированных педагогов профессионального обучения, владеющих теоретическими и практическими знаниями в области общественных наук, обладающих социально-этическими, экономическими, организационно-управленческими и коммуникативными компетенциями.	P1	Комплекс базовых знаний по естественнонаучным, социально-гуманитарным и экономическим дисциплинам, фокусирующихся в высокообразованной личности с широким кругозором и культурой мышления.
	P2	Способности к адекватным суждениям о педагогической интеграции в междисциплинарном взаимодействии, а также умения и навыки интегрировать знания из различных предметных областей в решении педагогических задач.
	P3	Развитость вербального интеллекта, позволяющего проводить анализ полученной информации, систематизировать её и воспроизводить в виде речевых сигналов, и невербального интеллекта (визуализационный тип мышления образами и представлениями).
	P4	Коммуникативные способности, обеспечивающие эффективное взаимодействие и взаимопонимание субъектов в общении, выполнении совместной деятельности, обсуждении своих идей, отстаивании своей позиции и т.д.
	P5	Обладание способностями самооценки своих навыков обучения, воспитания и развития, и деловых черт, предполагающих знание себя, своей силы, слабостей и недостатков.
Ц2 – Подготовка специалистов,	P6	Знания функциональных обязанностей и трудовых функций, готовность к их

<p>владеющих теорией, методикой профессионального обучения и готовых к организации учебно – познавательной, проектировочной, учебно – производственной и научно – исследовательской деятельности по профилям.</p>		<p>исполнению, умения применять профессионально-педагогические, психологические и научно-исследовательские знания в практической деятельности в системе школьного, технического и профессионального образования.</p>
	P7	<p>Умения и способности прогнозировать и проектировать деятельность, определять её цель, ставить задачи, проявлять гибкость в конкретизации содержания деятельности и её организации на современном научном уровне.</p>
	P8	<p>Владение современными инновационными технологиями и средствами педагогической коммуникации (формы, методы и средства обучения и воспитания) в системе профессиональной подготовки молодежи.</p>
	P9	<p>Система знаний о технологиях педагогического менеджмента; <i>предмете труда</i> менеджера учебно-воспитательного процесса (деятельность субъекта управления); <i>продукте труда</i> (информация о состоянии учебно-воспитательного процесса); <i>орудиях труда</i> (язык слово, речь); <i>результате труда</i> (степень обученности, воспитанности и развития объекта менеджмента – обучаемых).</p>
<p>ЦЗ - Подготовка будущих педагогов профессионального обучения к осуществлению педагогической деятельности, позволяющая им успешно адаптироваться к быстро-меняющимся технологиям на протяжении всей их профессиональной</p>	P10	<p>Умения и навыки осуществления педагогического мониторинга; разработки контрольно-оценочных материалов; интерпретации полученных результатов; стремления к адекватной самооценке и самоконтролю.</p>
	P11	<p>Профессиональная мобильность, способствующая соответствию профессиональной подготовки потребностям рынка труда, дающая возможность выбора множества вариаций самореализации в профессиональной сфере с изменением или без изменения социального статуса выпускника.</p>
	P12	<p>Обладание компетентностью и ключевыми компетенциями в профессиональной сфере (надпредметными, общепредметными и предметными); владение информационными технологиями, компьютерной графикой и другими автоматизированными программами,</p>

карьеры		обеспечивающими качество профессиональной деятельности выпускника..
	P13	Наличие в структуре общих способностей личности интегральных способностей (к целеполаганию, прогнозированию, принятию решений, самоконтролю, толерантности к неопределенности и др.); креативных способностей (нестандартное мышление при создании новых оригинальных ценностей, имеющих общественную значимость).
	P14	Осознание необходимости самообразования, самосовершенствования, саморазвития и повышения квалификации в течение всей жизни.
	P15	Умения координировать взаимодействие образовательных учреждений с базовыми предприятиями в системе дуального обучения. Потребности в систематическом углублении и приобретении новых специальных знаний, необходимых для повседневной профессионально-творческой деятельности.
Ц4 - Формирование конкурентоспособной культурной ментальности и высокой духовности педагогов профессионального обучения по программе «Рухани жангыру»	P16	Концептуальное видение духовного возрождения в стране во взаимосвязи и преемственности государственной политики Республики Казахстан в сфере культуры
	P17	Развитость потребности к освоению многоязычного обучения со знанием предмета на казахском, русском и английском языках.
	P18	Стремление к освоению способов духовного и интеллектуального саморазвития как особого стержня культуры мышления и толерантного поведения
	P19	Наличие потребности к углублению консолидирующих общенациональных ценностей.
	P20	Развитость духовно-культурной сферы и стремление к сохранению национальной идентичности в контексте общего языка, культуры, истории.

Условные обозначения: Ц – цель, Р – результат

Конкурентоспособная профессиональная компетентность выпускников вузов на рынке труда в свете международных требований может быть

достигнута при условии существенных преобразований системы высшей профессиональной школы, включающей следующее:

Целенаправленность. В условиях неопределенности социального заказа и отсутствия в полном объеме стандартов цели высшего профессионального образования могут казаться расплывчатыми, без ясных ориентиров и может быть нечетким управление. Однако социальный заказ определяется рынком. Каждое учебное заведение, осуществляя подготовку специалистов, выбирает для себя требования профессиональной подготовки, которые должны быть не ниже, а возможно даже выше приведенных в государственных образовательных стандартах. В соответствии с этими требованиями профессиональной компетентности выпускников вуз предусматривает для себя методическую и кадровую обеспеченность, нормативы, характер учебной и научно-производственной деятельности [3].

Обеспечение прогностического (опережающего) управления. Прогноз - вариант будущего состояния. Только на основе прогноза можно определить концепцию развития вуза. Именно на основе нормативного прогнозирования, учитывающего анализ тенденций развития вуза, тенденции социально-экономического развития общества и мировых тенденций, возможно определить пути достижения запрограммированных результатов ценности, позволяющей удовлетворять и развивать духовные потребности личности. Практическая реализация этой тенденции невозможна без постоянного повышения профессионально-педагогического уровня профессорско-преподавательского состава, их общей эрудиции и воплощения в повседневную деятельность оптимального сотрудничества с обучающимися. В настоящее время в центре внимания стоят и такие вопросы, как требования к уровню компетентности и образовательным стандартам и конкурентоспособности выпускников, формирование нового типа личности с высокими нравственными качествами, открытого к сотрудничеству и др.

Инновационная деятельность, в том числе создание новых типов учебных заведений. Здесь речь идет не о смене вывески, некотором изменении

структуры управления и частичном совершенствовании обучения, а о качественно новом типе учебного заведения, обеспечивающего опережающее высшее профессиональное обучение и конкурентоспособность выпускников [4].

Итак, в основе подхода подготовки конкурентоспособного специалиста лежит единая концепция. Ее суть - формирование у обучаемого трех групп навыков:

- технологических
- коммуникативных
- концептуальных.

Технологические навыки связаны с освоением конкретной профессии. Коммуникативные - имеют непосредственное отношение к общению с различного рода людьми и с самим собой. Концептуальные - это искусство прогнозировать события, планировать деятельность больших групп людей, принимать ответственные решения на основе системного анализа.

Особое внимание в процессе подготовки специалиста уделяется развитию такого качества, как целостность мышления. Во многом это объясняется принципиальными изменениями в подходе к работникам, что проявляется, в частности, в использовании принципов социального менеджмента [5].

В странах Европейского Союза отдача от получаемого среднего профессионального образования существенно выше, за счёт высокая «зарплатная премия» выпускников европейских колледжей и их долгосрочная успешность на рынке труда в условиях быстрых технологических изменений. Главные целевые ориентиры для системы среднего профессионального обучения (vocational education and training) стран, входящих в Европейский Союз, определены в рамках Копенгагенского процесса [6]. Достижение этих ориентиров конкретизируется на основе нескольких групп показателей:

- Подготовка будущих педагогов профессионального обучения к формированию современных навыков, соответствующих потребностям

европейского рынка труда, в частности обучение рабочих специалистов навыкам и квалификациям, необходимым для «зелёной экономики»;

- обновление программ дистанционного обучения и обеспечение гибких форм профессиональной подготовки;

- повышение привлекательности образовательных программ, одновременно дающих возможность для начала трудовой карьеры и открывающих путь для получения послевузовского образования;

- обеспечение гибкости образовательных программ, совместимость образовательных и трудовых траекторий, распространение доступа к обучению на рабочем месте;

- обеспечение гарантий качества профессионального образования, профессиональный рост преподавателей, мастеров и тренеров.

Эти приоритеты, определённые в рамках Копенгагенского процесса. Новый тип учебного заведения выражен в его целях, новизна которых состоит в ориентации высшего профессионального обучения на подготовку конкурентоспособного, профессионально компетентного специалиста, готового к сотрудничеству и взаимопониманию людей. Это требует изменения содержания и технологий обучения и их дифференциации в зависимости от особенностей личностей и способностей обучающихся, а также от разных уровней обучения внутри одного и различных типов учебных заведений.

ЛИТЕРАТУРА

1. Назарбаев Н.А.. Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания 12 апреля 2017 г.

2. Профессиональный стандарт «Педагог»/

<https://atameken.kz/uploads/content/files//Педагог.pdf>

3. Токарева А.И. «Формирование содержания непрерывного профессионального образования специалиста сферы швейного производства в системе лицей-колледж», автореферат диссертации на соискание ученой степени (13.00.08) кандидата педагогических наук, Казань 2011.-24с

4. Лаврентьев Г.В., Лаврентьева Н.Б., Неудахина Н.А. «Инновационные обучающие технологии в профессиональной подготовке специалистов» Барнаул: Изд-во Алтайского государственного университета, 2002. — 146 с.

5. Альтернативная форма профессионального образования в странах Европейского Экономического Сообщества: Обзор. Л.: ВНИИ профтехобразования, 1982.

6. The Copenhagen Declaration. [Electronic resource] // Declaration of the European Ministers of Vocational Education and Training, and the European Commission, 2002. URL: <https://europass.cedefop.europa.eu/sites/default/files/copenhagen-en.pdf> (mode of access: 03.08.2018).

ОСНОВИ АНАЛІЗУ ЛІКВІДНОСТІ І ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

Журавльова Тетяна Олександрівна

к. е. н., професор,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи і страхування

Дорохова Крістіна Едуардівна

студентка 2 курсу освітнього ступеня «магістр»
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна

Вступ. Комерційні банки, будучи складовою банківської системи, випробовують на собі весь спектр впливів як загально економічної ситуації в країні, так і державних заходів грошово-кредитного регулювання. Стабільність політичної й економічної обстановки в країні впливає на стабільність банківської системи в цілому і комерційного банку, як її ланки, зокрема.

Мета роботи. Актуальність теми даного дослідження полягає в тому, що ліквідність та платоспроможність комерційного банку є одним з найважливіших показників, що характеризують фінансову стійкість банківської установи.

Матеріали та методи. Дослідженню ліквідності та платоспроможності присвячена велика кількість наукових праць як вітчизняних, так і закордонних науковців-економістів – Дзюблюка О.В., Заруби О.Д., Ковальчук Т.Т., Коха Т.У., Кочеткова В.М., Лаврушина О.І., Масленченкова Ю.С., Матука Ж., Міллера Р.Л., Раєвської Т.О., Роуза П.С., Сало І.В., Сінкі Дж., Усоскіна В.М., Шиманської О.Б., Шіллера Р.І. та ін.

Результати та обговорення. Терміни ліквідність і платоспроможність у сучасній економічній літературі часто змішуються, часом підмінюючи один одного. Дійсно, поняття, названі цими термінами, дуже схожі, але між ними

існує значна різниця. Якщо перше є більшою мірою внутрішньою функцією суб'єкта підприємництва, який сам вибирає форми і методи підтримки своєї ліквідності на рівні встановлених або загальноприйнятих норм, то друге, як правило, належить функції держави.

Термін «ліквідність» (від лат. *liquidus* – рідкий) означає легкість реалізації, продажу, перетворення матеріальних цінностей і інших активів у кошти[2]. Ліквідність нерідко визначають як здатність продати існуючі активи без істотних утрат.

За думкою термін «платоспроможність» дещо ширший, він включає не тільки і не стільки можливість перетворення активів у швидко реалізовані, скільки здатність юридичної або фізичної особи вчасно і цілком виконувати свої платіжні зобов'язання, що впливають з торгових, кредитних і інших операцій грошового характеру. Таким чином, ліквідність виступає як необхідна й обов'язкова умова платоспроможності, контроль за дотриманням якої вже бере на себе не тільки сама юридична або фізична особа, а й визначений зовнішній орган нагляду і контролю[3].

Ліквідність для комерційного банку виступає як здатність банку забезпечити своєчасне виконання в грошовій формі своїх зобов'язань по пасиву. Ліквідність банку визначається збалансованістю активів і пасивів балансу банку, мірою відповідності термінів розміщених активів і залучених банком пасивів. Норми ліквідності банку звичайно встановлюється як відношення різних статей активів балансу до всієї суми або до визначених статей пасивів[3].

Платоспроможність трактується як здатність банку в строк й у повній мірі відповідати по своїм зобов'язанням.

При аналізі ліквідності необхідно приділяти увагу взаємозв'язку між поняттями «ліквідність балансу» і «ліквідності банку». По-перше ліквідність балансу має на увазі миттєву оцінку становища банку на визначену дату, отже, ліквідність балансу є складовою частиною ліквідністю банку. По-друге, баланс комерційного банку повинен забезпечувати представлення даних аналітичного і

синтетичного обліку у формі, прийнятної для розрахунку сукупної ліквідності банку. При недотриманні другої умови може виникнути ситуація, коли, володіючи ліквідним балансом, банк, проте, цілком або частково неліквідний. У даній ситуації виникає потреба визначити ризик незбалансованої ліквідності.

Ризик ліквідності звичайно визначають як ризик залучення коштів по більш високій ціні або ризик втрати вартості активів. При цьому активи банку вважаються ліквідними лише в тому випадку, коли їх можна швидко продати без утрати вартості. Пасиви банку вважаються ліквідними, якщо банк може одержати позичку по ставці, адекватній тій, по якій залучать кошти банки – конкуренти [4].

При аналізі необхідно враховувати, що на ліквідність і платоспроможність комерційного банку впливає цілий ряд факторів, які можна розділити на макроекономічні і мікроекономічні.

До основних макроекономічних факторів, що визначають ліквідність і платоспроможність комерційного банку, можна віднести: геополітичну і макроекономічну обстановку в країні; сукупність законодавчих, юридичних і правових норм банківської діяльності; структуру і стабільність банківської системи; стан грошового ринку і ринку цінних паперів і ін.

До мікроекономічних факторів можна віднести: ресурсну базу комерційного банку; якість вкладень; рівень менеджменту; функціональну структуру; мотивацію діяльності банків.

У нашій країні широко застосовується різні методи державного регулювання ліквідності і платоспроможності комерційних банків, що полягають як у встановленні НБУ різних норм и обмежень діяльності комерційних банків, так і в існуючій системі оподаткування діяльності банків. У зв'язку з цим можна виділити ряд принципових моментів, що впливають на ліквідність и платоспроможність комерційного банку.

По-перше, комерційні банки насамперед відчують на собі наслідки монетарної політики НБУ. Наприклад, підвищення офіційної облікової процентної ставки Центральним банком, зміна норм обов'язкового

резервування і мінімального регулятивного капіталу, установлення економічних нормативів, які впливають на структуру й ефективність активних і пасивних операцій комерційних банків[5].

По-друге на ліквідність і платоспроможність банків впливає фіскальна політика держави в банківській сфері. Це виявляється у встановленні розміру і виду податків, непрямим і прямим платником яких є банк, пільгах по ним і порядку стягнення[5].

Отже, щоб банк функціонував стабільно, тобто своєчасно здійснював планові і позапланові виплати з депозитних рахунків, виконував операції з перерахування коштів з рахунку на рахунок, надавав позички і ін., необхідно постійно контролювати ліквідність. Залежно від мети аналізу коефіцієнт ліквідності можна деталізувати відносно до моделі розміщення активів. Найбільше вживані коефіцієнти, які дають кількісне співвідношення ряду статей активу і пасиву з однаковою терміновістю погашення:

Коефіцієнт ліквідності = активи / залучені кошти.

Залежно від мети аналізу коефіцієнт можна деталізувати за терміном. Можна виділити деякі різновиди показників ліквідності: миттєву, короткострокову, загальну.

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що ліквідність – найважливіша якісна характеристика діяльності банку, що свідчить про його надійність і стабільність. Для забезпечення ліквідності банку необхідно формувати таку структуру балансу, при якій активи можуть вчасно перетворюватись в кошти, не втрачаючи при цьому своєї вартості. Ліквідність банку лежить в основі його платоспроможності. Метою аналізу банківської діяльності в цьому випадку є надання інформації керівництву банку про поточну ліквідність комерційного банку (а також про сформовану тенденцію) для оперативного втручання у випадку погіршення показників ліквідності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про банки і банківську діяльність. Закон України №2121-III від 7.12.2000р.: [Електронний ресурс]: URL. - <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
2. Про затвердження Змін до Положення про застосування Національним банком України стандартних інструментів регулювання ліквідності банківської системи: постанова правління Національного банку України від 16.07.2020 №103 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0103500-20#Text>
3. Демчук Н.І., Мазур І.М., Вишняков І.В. Фінансовий менеджмент у банку. Навчальний посібник.-Дніпро:Пороги, 2016.-240с.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення механізмів регулювання банківської діяльності. Закон України № 590-IX від 13.05.2020 із змінами та доповненнями: [Електронний ресурс].- URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-20#Text>
5. Довгань Ж.М. Менеджмент у банку [Текст]: підруч ./ Ж.М. Довгань.-Тернопіль: Економічна думка, 2017.-512с.

**МЕТАФОРА ЯК ЗАСІБ ВИРАЖЕННЯ ІМПЛІЦИТНОСТІ В
АНГЛОМОВНОМУ СЕРІАЛІ "WHAT/IF" ("ЩО/ЯКЩО", 2019)**

Заболотська Ольга Олександрівна

доктор педагогічних наук, професор
завідувачка кафедри англійської мови

та методики її викладання

Усікова Галина Олександрівна

студентка

Херсонський державний університет

м. Херсон, Україна

Анотація: У статті розглядається метафора, як засіб створення імпліцитності та встановлюється її роль у створенні образу головної героїні у американському телесеріалі "*What/If*" («Що/ якщо», 2019 р.)

Ключові слова: метафора, імпліцитність, аналогія, концептуальне змішування

Дослідження імпліцитності та її ролі в процесі розуміння письмових текстів викликає значний інтерес у лінгвістиці. Важко уявити собі повідомлення без імпліцитної інформації, в якому автор вербалізував би абсолютно весь глибинний зміст. Як художній прийом імпліцитність досліджувалася в роботах Т. Сильман, І. Гальперіна, В.Кухаренко та ін. Під імпліцитною розуміють ту інформацію, яку автор повідомлення має на увазі, виражає опосередковано. Вона є прихованою, проте сприймається реципієнтом повідомлення [1, с. 21]. Імпліцитність – це невідповідність сказаного (написаного) та почутого (прочитаного), тому діяльність реципієнта і включає не лише розшифровку знаків, а й численні висновки, які він робить на основі підтексту і власних фонових знань.

Метафора— це художній засіб, який полягає у перенесенні ознак одного предмета чи явища на інший на основі їхньої схожості.

Вона не може бути «скороченим» порівнянням, тому посідає синтаксичне місце, призначене для предиката. Це перехід інтуїтивного осяяння у сферу раціональних понять. І що далі містяться один від другого протиставні розряди об'єктів, то яскравіша метафора, яка прагне на відміну від символу, зосередитися в образній оболонці.

Дослідженням метафори займалися такі науковці як Арутюнова Н.Д., Харченко В.А. та багато інших. Метафора привертає увагу представників різних наук, які по-різному визначають її сутність.

Існує і таке поняття як "концептуальна метафора" приклади якого також були виявлені у даному телесеріалі.

Концептуальна метафора, або когнітивна метафора, відноситься до розуміння однієї ідеї (або сфери діяльності), або концептуального домену, відносно іншого. Концептуальним доменом може бути будь-яка послідовність організації людського досвіду. Закономірність, з якою різні мови використовують ті ж метафори, призвела до гіпотези, що відповідностям між концептуальними доменами відповідають нейронні відображення у мозку.

Ця ідея, і докладне вивчення основних процесів, були вперше дослідженні Джорджем Лакоффом і Марком Джонсоном. Інші вчені-когнітивісти вивчали суб'єкти, схожі на концептуальну метафору під ярликами "аналогії" і "концептуального змішування".

Концептуальні метафори дуже часто використовуються, щоб зрозуміти теорії і моделі. Концептуальна метафора використовує одну ідею і пов'язує її з іншою, щоб краще зрозуміти щось. Не тільки наше повсякденне спілкування формується мовою концептуальних метафор, але і тим, настільки ми розуміємо наукові теорії. Ці метафори переважають у комунікації, і ми не просто використовуємо їх на мові, ми сприймаємо і діємо згідно з метафорами.

Наразі ми розглянемо метафору, як засіб вираження імпліцитності у серіалі *"What/If"*.

“*What/If*” («Що/ якщо», 2019 р.) – це американський веб-серіал з елементами драми та трилеру, створений Майклом Келлі, прем’єра якого відбулася у травні минулого року на сервісі *Netflix*. У центрі історії жінка з багатомільйонними статками Енн Монтгомері, котра робить ризиковану пропозицію подружжю Донованів, яким необхідні кошти на розвиток медичного проекту у боротьбі з раком. Молода вчена Ліза Донован має надію побороти лімфоцитарну лейкемію, від якої померла її сестра, проте на заваді стоїть недофінансування проекту та банкрутство компанії. Енн погоджується інвестувати у справу Лізи, але за своїх умов: провести ніч з її чоловіком, на думку героїні, не значна ціна за 80 мільйонів доларів інвестицій: *“By my calculation it would take roughly 80 million to optimize your discovery, assuming proof of concept. That’s not the kind of investment I’m comfortable making without guarantee that the woman in charge is willing to put whatever is necessary on the line to ensure its success”* (Ep. #1).

Після згоди подружжя починає відбуватися значна кількість подій з непередбачуваними результатами, що нагадує партію у шахи, коли з гри вибуває один з героїв.

Головні жіночі персонажі телесеріалу зображені за принципом контрасту: на відміну від доброї та порядної Лізи, Енн зневажає моральні орієнтири суспільства, тому в неї з’являються безмежні можливості для маніпуляцій та викриття таємниць інших, у результаті чого позитивні персонажі чинять негарні та навіть підлі речі.

Всі персонажі сприймають Енн по-різному, проте усі визнають її силу та небезпечність:

“Anne Montgomery? Only one of the most aggressive venture capitalists in town and by all accounts ...born of a jackal” (Ep. #1);

“ - *She is my spirit animal.*

- *Everything I’ve read about her makes her seem kind of ...horrible.*

- *The world is a horrible place, but Anne Montgomery wakes up every morning and she eats it for breakfast”* (Ep. #1);

*“Anne Montgomery is the **mongoose** in this viper den”* (Ep. #9).

Метафоричні звороти, у яких Енн порівнюється з хижими тваринами, не випадкові, оскільки вона легко позбавляється непотрібних людей на своєму шляху. Цікавою у цьому контексті є метафора *she eats it (world) for breakfast*, котра імплікує саме хижу природу жінки та її небезпечність для інших. Згодом сцена розмови з Меді у квартирі дівчини у четвертій серії стає підтвердженням її схильності до маніпуляцій та жорстокості:

“Do you know what vestigial organ is? It’s a relic of evolution. Take the appendix. The useless organ with a nasty habit of killing its host. Luckily it can be excised without consequence. When something lacks purpose there’s no need to miss it when its gone. Tell me, Maddie. Is there anyone who will miss you when you’re gone” (Ep. #4). Порівнюючи дівчину з непотрібним рудиментарним органом в організмі людини, Енн підкреслює її неважливість для цього світу та незначну роль у житті навіть її колишнього хлопця, тим самим змушуючи бідолашну наркотично залежну жінку вчинити самогубство. При цьому голос Енн позбавлений жалю чи розуміння. У такий спосіб глядач отримує додаткову інформацію про характер героїні, її жорстокість та невблаганність.

Це дає підстави іншим героям порівнювати її з дияволом та відьмою: *“Lisa, there’s a hot **witch** on a porch, looking for you”* (Ep. #6);

*“Since when Anne Montgomery does have relatives? I thought she would have **sprung fully-formed from the head of Satan**, but apparently Lisa met him at a party”* (Ep. #8).

Ліза одразу помічає здатність Енн маніпулювати іншими людьми, підкреслюючи її за допомогою уживання прикметника *legendary* : *“Anne is legendary for exploiting people’s weaknesses to her advantage. She sees our marriage as my weakness”* (Ep. #1); та її безмежну самотність, унаочнюючи цей стан лексемами *lonely* та *loneliness*:

“-All I can go by is what I can observe. You seem to live a very lonely life.

- *Loneliness is involuntary. My life is solitary.*
- *It doesn’t sound any more appealing”* (Ep. #7).

Проте Енн заперечує свою самотність і наголошує на своєму усамітненому способі життя, котрий їй до вподоби.

Подібну точку зору висловлює Кеседі, колежанка Лізи, називаючи будинок Енн фортецею самотності: *“Tell me, in one of the 300 rooms in Anne’s fortress of solitude, there’s toilet?”* (Ер. #2). За допомогою такого роду порівнянь імплікується думка про усамітненість героїні та неприступність її характеру. Зображення зовнішнього вигляду будинку інтенсифікує цю неприступність не лише у моральному плані, а й у фізичному: герої подорожують літаком до цієї локації, оскільки будинок знаходиться на горі та не є легкодоступним для широкого загалу, а лише для елітарної верхівки суспільства. Енн у цьому випадку нагадує хижого птаха, котрий сидить на високому дереві та спостерігає за своєю здобиччю.

Концептуальна метафора ЖИТТЯ Є ГРА реалізується в іншій сцені, коли герої збираються на презентації будинку Лайонела, партнера брата Лізи Маркуса. Інструкції, які дає героям Лайонел, нагадують режисерські дії, оскільки він використовує відповідну термінологію:

“Tonight I don’t want you all to think of yourselves as actors but as exemplars of domestic perfection. Imagine that this is your house, your best life as you play your scenes, our audiences will wander freely from room to room these masks allowing them the illusion of invisibility, the forbidden pleasures of voyeurism. They would be your gods judging your every move, so don’t fuck up. Each of your vignettes will play out against a joyous celebratory setting: Thanksgiving, wedding, anniversary, Fourth of July, new baby. Tonight together we make this house our very own circle of life. Everyone’s clear on a mission?” (Ер. #4). Інтерпретаційно-текстовий аналіз цього кінофрагменту та семантичний аналіз лексичних одиниць *actor, play, scene, audiences, mask, setting* дозволяють конкретизувати концептуальну метафору ЖИТТЯ Є ГРА у концептуальну метафору ЖИТТЯ Є ВИСТАВА. Оформлення кімнат під різні життєві ситуації, що засвідчує і сам мовець (*Thanksgiving, wedding, anniversary, Fourth of July, new baby*), дозволяє відтворити візуально

різноманітні події з реального життя персонажів та поряд з словосполученням *circle of life* актуалізують концептуальну метафору ЖИТТЯ Є КОЛО.

Слід зазначити, що паперові маски, які одягають глядачі аби відрізнитися від акторів, не лише створюють ілюзію невидимості, а й допомагають героям розкрити деякі зі своїх таємниць та потаємних бажань, тим самим набуваючи прихованого символічного смислу.

До того ж, у наведеному контексті з'являється образ Бога: *"They would be your gods judging your every move, so don't fuck up"* (Ер. #4). У такий спосіб імплікується одна з рис головної героїні Енн, яка вважає, що вона має право засуджувати людей за їх вчинки. Глядачу слід інтерпретувати це з протилежної точки зору, як те, що ніхто не має права брати на себе роль Творця та розцінювати дії таких саме людей з позиції добра та зла.

Отож, метафора — це художній засіб, який полягає у перенесенні ознак одного предмета чи явища на інший на основі їхньої схожості.

Таким чином, метафори у серіалі використані для створення додаткового портрету персонажів та імплікують риси їх характеру. Мовний рівень кінотексту доповнюється іншими компонентами реалізованого модусу жестами та мімікою героїв, зокрема, зверхній, байдужий погляд головної героїні Енн довершує її образ холодної королеви, а блиск в її очах стає імпліцитною художньою деталлю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Голякова Л.А. Подтекст и его экспликация в художественном тексте / Л. А. Голякова // Учеб. пособие по спецкурсу. Пермь: Перм. гос. ун-т, 1996. – 85 с.
2. What/If [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www3.series9.ac/film/whatif-season-1/watching.html>

ЦИФРОВІ ОСВІТНІ ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ РОБОТИ ВИКЛАДАЧІВ

Загорулько Марина Олександрівна

викладач кафедри іноземних мов

Київського університету технологій та дизайну

м. Київ, Україна

Анотація: Сотні цифрових освітніх інструментів були створені з метою надання автономії студентам, поліпшення управління навчальними процесами, заохочення співпраці та полегшення спілкування між викладачами та студентами. Тут ми розглянемо деякі з них.

Ключові слова: цифрові освітні інструменти, освітній інструмент, освітня платформа, інтерактивний контент, навчальна програма.

Сучасні технології дозволяють нам впроваджувати в навчальний процес елементи гейміфікації, що дає можливість підвищити мотивацію студентів до навчальної діяльності, а також їх здатність самостійно проводити дослідження і працювати в команді. Це також дозволяє індивідуалізувати навчання і спонукає студентів шукати той контент, який їм подобається.

Сотні цифрових освітніх інструментів були створені з метою надання автономії студентам, поліпшення управління навчальними процесами, заохочення співпраці та полегшення спілкування між викладачами та студентами. Тут ми розглянемо деякі з них.

Edmodo – це освітній інструмент, який об'єднує викладачів і студентів та асимілює їх у соціальну мережу. В такому випадку викладачі можуть створювати онлайн-групи для спільної роботи з студентами, виконувати адміністративні функції та надавати доступ до навчальних матеріалів, а також вимірювати успішність слідувати за успішністю студентів.

Socrative – це система, яка дозволяє викладачам створювати вправи або навчальні ігри, які студенти можуть виконувати за допомогою мобільних пристроїв, будь то смартфони, ноутбуки, планшети. Викладачі можуть бачити результати діяльності і, залежно від цього, змінювати наступні завдання, щоб зробити їх більш персоналізованими.

Projeqt – це інструмент, який дозволяє створювати мультимедійні презентації з динамічними слайдами, в які можна вставляти інтерактивні карти, посилання, онлайн-вікторини, відео, а також інші опції. Під час занять викладачі можуть ділитися зі студентами презентаціями, які візуально адаптовані до різних пристроїв, які використовують студенти.

Thinglink дозволяє викладачам створювати інтерактивні зображення з музикою, звуками, текстами та фотографіями. Ними можна поділитися на інших сайтах або в соціальних мережах, таких як Twitter і Facebook. Thinglink надає можливість створювати навчальні завдання та вправи, які стимулюють інтерес студентів за допомогою інтерактивного контенту, здатного розширити їхні знання.

Платформа eduClipper дозволяє викладачам і студентам обмінюватися та вивчати довідники та навчальні матеріали. У eduClipper ви можете збирати інформацію, знайдену в Інтернеті, а потім ділитися нею з членами раніше створених груп, що дає можливість більш ефективно управляти академічним контентом, знайденим в Інтернеті, вдосконалювати методи дослідження і мати цифровий запис того, що студенти досягли під час проходження курсу. Крім того, це дає можливість викладачам організувати віртуальний клас зі своїми студентами й створити портфоліо, де зберігається вся виконана ними навчальна та дослідницька робота.

Storybird допомагає розвивати у студентів навички письма та читання за допомогою розповідання історій. У цьому інструменті викладачі можуть створювати інтерактивні та художні книги онлайн за допомогою зручного у використанні інтерфейсу. Створені історії можуть бути вбудовані в блоги, відправлені по електронній пошті і надруковані. У Storybird викладачі також

можуть створювати проєкти зі студентами, підтримувати постійний зворотний зв'язок і організовувати заняття і виставляти оцінки.

Kahoot! – це освітня платформа, основана на іграх і питаннях. За допомогою цього інструменту викладачі можуть створювати анкети, дискусії або опитування, які доповнюють академічні уроки. Матеріал проєктується в класі, і студенти відповідають на питання, граючи і навчаючись одночасно.

Learn Boost орієнтований як на викладачів, так і на батьків, оскільки дозволяє їм відстежувати прогрес студентів в режимі реального часу і протягом певного проміжку часу. Крім того, що він діє як цифрова залікова книжка, він також може надати викладачам можливість завантажувати нові плани уроків, створювати розклади і навіть відстежувати відвідування учнями уроків.

Moodle, який є аббревіатурою від Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment, являє собою великий інструмент, що представляє собою систему управління навчанням за своєю суттю, але також дозволяє викладачам та студентам створювати свої власні навчальні середовища, які ідеально відповідають їх потребам. Крім того, це також ініціатива з відкритим кодом, що робить її безкоштовною, а її функціональність може бути розширена за рахунок інтеграції різних функцій, плагінів і модулів.

Cасоо. Одним з найбільш ефективних способів відображення складних даних для студентів є використання блок-схеми, діаграми або графіка, і для цього викладачі можуть використовувати додаток Cасоо, яка являє собою онлайн-генератор блок-схем, а також має вбудовану функцією спільної роботи в режимі реального часу. Окрім того, **Cасоо** дозволяє декільком користувачам отримувати доступ і змінювати блок-схему, що забезпечує певну інтерактивність. Додаток також здатний відстежувати всі зміни і стежити за тим, хто був залучений в спільний процес створення блок-схем.

VoiceThread – це навчальна програма, яка дозволяє як викладачам, так і студентам завантажувати фотографії, зображення, кліпи, відскановані файли, власні малюнки або навіть слайди PowerPoint. Потім вони можуть додавати свої власні аудіокоментарі до завантажених матеріалів, що дозволяє обмінюватися

творчими ідеями та стимулювати співпрацю. VoiceThread також може бути використаний викладачами для завантаження нового навчального матеріалу та надання аудіокоментарів, який додатково пояснює предмет.

Seesaw – це простий у використанні додаток для портфоліо навчання, який надає можливість учням документувати, демонструвати і роздумувати про те, що вони вивчають в школі. Роботу можна зробити доступною і для батьків. Колективний моніторинг навчання студентами, викладачами та батьками – чудовий спосіб мотивувати студентів, і цей інструмент неймовірно популярний серед користувачів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. A. Chauhan 11 Digital Education Tools For Teachers And Students // eLearning Industry URL: <https://elearningindustry.com/digital-education-tools-teachers-students> (дата звернення 02.11.2020)
2. R. Bartee 12 Aid Tools For Digital Classrooms // eLearning Industry URL: <https://elearningindustry.com/12-tools-for-digital-classrooms> (дата звернення 02.11.2020)
3. S. Ekarani Top 10 Tools For The Digital Classroom // eLearning Industry URL: <https://elearningindustry.com/tools-for-the-digital-classroom-top-10> (дата звернення 02.11.2020)

DOI: 10.24144/2078-1431.2020.2(25)

СУТНІСНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ПОЕТАПНІСТЬ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА

Задорожна Іванна Василівна

кандидат економічних наук
доцент кафедри бізнес-адміністрування
маркетингу та менеджменту

Ерфан Віталій Йосипович

кандидат економічних наук, доцент
доцент кафедри бізнес-адміністрування
маркетингу та менеджменту

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Готько Наталія Михайлівна

кандидат економічних наук, спеціаліст вищої категорії
викладач бухгалтерсько-економічних дисциплін
ВП НУБіП України "Мукачівський аграрний коледж"

Морохович Василь Степанович

кандидат фізико-математичних наук, доцент
доцент кафедри менеджменту
туристичного та готельно-ресторанного бізнесу
Ужгородського торговельно-економічного інституту КНТЕУ

У статті окреслено сутнісні особливості та науково-методичні засади процесу управління фінансовим потенціалом підприємства. Обґрунтовано, що управлінські підходи базуються на основі систематизації наукових знань і розглядаються через призму концептуальних основ і теоретичних положень вітчизняних і зарубіжних вчених. Окреслено поетапність процесу управління фінансовим потенціалом підприємства, починаючи з прийняття управлінських рішень, і завершуючи забезпеченням його фінансової стійкості.

Ключові слова: процес управління, управлінські підходи, потенціал, фінансовий потенціал та управління фінансовим потенціалом підприємства.

Функціонування економічної системи країни та її регіонів, за сучасних умов господарювання, зумовлюється необхідністю удосконалення процесу управління фінансовим потенціалом підприємства, що охоплює всю систему управління господарюючого суб'єкта.

Вирішення проблемних питань у сфері управління фінансовим потенціалом підприємства набуває дедалі більшої актуальності, оскільки на основі прийняття управлінських рішень, оцінювання фінансових ресурсів формується ефективне функціонування підприємницької діяльності.

Узагальнення теоретичних підходів та окреслення практичних рекомендацій до забезпечення процесу управління, формування і розвитку фінансового потенціалу підприємства досліджувались багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими.

Змістовно-сутнісне розуміння управління як процесу, розглядає Ф. Амбарцумов наголошуючи на тому, що це функція організаційних систем, що забезпечує збереження певної структури, збереження та підтримання режиму діяльності, реалізацію програми, цілей діяльності [1]. Л. Бурганова окреслює його як процес, в якому діяльність, спрямована на досягнення цілей організації, розглядається не як одноразова дія, а як серія безперервних взаємозв'язаних дій – функцій управління [2, с.232]. При цьому А. Радченко розглядає управління як вид діяльності, за допомогою якого суб'єкт управління впливає на об'єкт, яким управляє [3].

Багатогранність трактування досліджуваного поняття дає можливість відмітити, що в цілому наукові підходи до його розгляду зводяться до того, що управління є особливим видом діяльності спрямованої безпосередньо на керовану систему з метою забезпечення її ефективного й результативного функціонування, передусім в сучасних умовах господарювання і під впливом перманентності змін. Зазначений процес має динамічний характер, оскільки

постійно змінюється у просторі і часі, підпадаючи під постійний вплив як внутрішнього, так і зовнішнього середовища, окреслюючи управлінські функції, реалізація яких сприяє вирішенню проблемних завдань розвитку [4, с.19].

Необхідність наукового забезпечення процесу управління обґрунтував Ф. Тейлор, який став основоположником наукової школи управління, сформулювавши чотири принципи управління індивідуальною працею робітників, зокрема [5]: науковий підхід до виконання кожного елемента роботи; науковий підхід до добору, навчання і тренування працівника; кооперація з працівниками; розподіл відповідальності за результати роботи між менеджерами і працівниками. Особливості формування процесу управлінської діяльності через призму особистісного впливу керівника-управлінця, зокрема на роботу підлеглого виокремив Г. Емерсон [6], зауваживши при цьому на вагомості знань, вмінь і компетентності управлінця для досягнення високих результатів діяльності і ефективного функціонування підприємства.

Водночас для забезпечення перспектив розвитку господарюючого суб'єкта актуалізується необхідність формування фінансового його потенціалу. В цілому сутнісне розуміння поняття потенціалу має широкий спектр. Так, стосовно певного об'єкта потенціал може означати наявність можливостей та здібностей окремої особи у певних сферах діяльності, за реалізації яких збільшується ефективність цього об'єкта (підприємства, регіону, суспільства, країни). Можна погодитися з думкою про те, що потенціал поєднує одночасно три рівні відносин [7]: відбиває минуле, характеризує теперішнє та орієнтується на майбутнє.

В економічному контексті потенціал характеризує сукупність його спроможностей. З одного боку як потенціал розглядають набір детермінантів (чинників), що характеризуються спроможністю, джерелами, фінансами, запасами, ресурсами, рядом інших резервів, які можна задіяти в господарській діяльності. З іншого, потенціал підприємства визначається якістю та кількістю

ресурсів, кваліфікацією персоналу, інноваційними, інформаційними й фінансовими спроможностями.

Важливою складовою економічного потенціалу країни є фінансовий потенціал. З метою нарощення фінансового потенціалу країни в цілому необхідним є покращення фінансових результатів господарюючих суб'єктів у багатогранних сферах і видах економічної діяльності незалежно від форм власності. На рівні фінансового потенціалу межах господарюючого суб'єкта позиція ряду вчених полягає в тому, що вони характеризують фінансовий стан та фінансові можливості підприємства окреслюючи показники діяльності, зокрема ліквідності, платоспроможності, фінансової стійкості, внутрішньофірмової ефективності, прибутковості, рентабельності та інвестиційної привабливості [8; 9]. Окремі науковці вважають [10], що фінансовий потенціал підприємства є наявністю фінансових можливостей з метою інвестування коштів у поточну діяльність, перспективний розвиток та нарощування його виробничого потенціалу. Однак у такому трактуванні не вказано, що саме є джерелом таких можливостей.

Досліджуючи управлінські підходи до формування фінансового потенціалу підприємства, можна зробити висновок, що зазначений процес відбувається поетапно, починаючи з прийняття управлінських рішень. Метою його є оптимізація фінансових і грошових потоків, відповідно продовжується співвідношення витрат та результатів для збільшення позитивного фінансового результату. Основна ціль управління фінансовим потенціалом полягає у збільшенні обсягів виробництва, мінімізації ризиків, забезпеченні рентабельності діяльності, фінансової рівноваги, ліквідності та фінансової стійкості підприємства.

Необхідною умовою ведення господарської діяльності є визначення обсягу та якості наявних фінансових ресурсів, які потрібні для управління фінансовим потенціалом підприємства. Також слід зазначити, що сам процес управління фінансовим потенціалом має включати такі етапи: вироблення управлінських рішень та їх реалізація; оптимальність розподілу фінансових

ресурсів; досягнення компромісу між вимогами прибутковості, надійності та ліквідності капіталу; вивчення конкуренції, оскільки через неї підприємства йдуть на ризик нововведень для утвердження своєї позиції на ринку; порівняння планових та фактичних результатів; управління фінансовою стійкістю підприємства.

Дослідженням підтверджено, що зазначені етапи управління фінансовим потенціалом впливають на основну мету підприємства, що проявляється у збереженні фінансової стійкості, рівноваги та ліквідності підприємства, оптимізації грошових потоків, а також підвищенні конкурентоспроможності суб'єкта господарювання. Таким чином, фінансовий потенціал підприємства передбачає планування, організацію, контроль забезпеченості фінансовими ресурсами для ведення виробничо-господарської діяльності на основі задіяння управлінських підходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амбарцумов А.А., Стерликов Ф.Ф. 1000 терминов рыночной экономики. М. : Крон-Пресс, 1993. 218 с.
2. Бурганова Л. А. Теория управления : учеб. пособ. для студ. высш. уч. зав. М. : ИНФРА-М, 2009. 153 с.
3. Радченко А.И. Основы государственного и муниципального управления: системный подход. Ростов н/Д : Ростиздат, 1997. 402 с.
4. Газуда М.В. Управління використанням відновлюваних природних ресурсів в аграрній сфері : монографія. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2018. 198 с.
5. Тейлор Ф.У. Принципи научного менеджмента [пер. с англ.]. М.: Контроллинг, 1991. 104 с.
6. Эмерсон Г. Двенадцать принципов производительности. URL: <http://allbookz.ru/publ/knigi/menedzhment>
7. Герасимчук З. В. Регіональна політика сталого розвитку: методологія формування, механізми реалізації. Луцьк : Надстир'я, 2001. 528 с.

8. Важдаев А. Н. Информационная система инвестора для оценки и анализа экономического потенциала предприятия на основе данных бухгалтерского учета. URL: <http://www.ict.nsc.ru/ws/YM2006/10500/va.doc>

9. Шеремет А. Д. Комплексный анализ хозяйственной деятельности. М. : ИНФРА-М, 2006. 415 с.

10. Соколов А. В. Потенциал промышленного предприятия: оценка и управление с системных позиций : автореф. дис. ... канд. экон. наук: спец. 08.00.05. Кемерово, 2007. 23 с.

СМАРТ-СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ – ЯК СТРАТЕГІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ РЕГІОНУ

Зелінська Галина Олексіївна

д.е.н., професор

Процишин Аліна Володимирівна

аспірант

Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу

м.Івано-Франківськ, Україна

Анотація. В даній статті проведено дослідження теоретичного аспекту формування та реалізації стратегії смарт-спеціалізації, зокрема розкрита економічна суть смарт-спеціалізації в контексті забезпечення конкурентних переваг регіону. Акцентовано увагу на необхідності виявлення сильних сторін регіону та можливостей ефективного використання трудового потенціалу. Зазначено, що смарт-спеціалізація – це нова модель регіонального розвитку, що ґрунтується на інноваційному підході до планування території. Сформований макет бенчмаркінгу стратегічних перспектив при розробці смарт-спеціалізації. Визначена, що основною умовою успішного розвитку регіону в умовах глобалізації є тісний взаємозв'язок між владою, бізнесом, наукою, освітою.

Ключові слова: глобалізація, трудовий потенціал, трудова міграція, смарт-спеціалізація, розумна спеціалізація, інноваційний потенціал, сталий розвиток, інновації, стратегія.

В сучасних ринкових умовах господарювання ключові тенденції розвитку регіонів як соціально-економічних утворень характеризуються акцентом на глобалізацію і локалізацію, цифрові технології та інтерактивні бізнес-моделі. У документі «Роздуми щодо використання глобалізації» Європейської Комісії

зазначається, що «...сьогодні, більш ніж коли-небудь, місцеві (регіональні) питання стали глобальними і глобальні проблеми стали місцевими (регіональними) [5].

Одним із пунктів Угоди про асоціацію з Європейським Союзом в контексті формування політики регіонального розвитку в Україні та економічної інтеграції є реалізація підходів смарт-спеціалізації [8]. Смарт-спеціалізація (розумна, інтелектуальна спеціалізація) передбачає визначення сильних сторін та конкурентних переваг регіонів на основі наявної регіональної структури економіки та інновацій, а також використання його інноваційного і наукового потенціалу. Вона є результатом підприємницького вибору ринкових можливостей, базується на універсалізації та уніфікації факторів виробництва і спрямована стимулювати економічне зростання [7] .

Теорія смарт-спеціалізації розроблена економістами Д. Фореем, П. Девідом та Б. Холлом, стала одним з ключових інструментів реалізації стратегії «Європа 2020» та базисом визначення національних орієнтирів, формування інноваційних стратегій на рівні регіонів з метою досягнення сталого та інклюзивного зростання. В загальному розумінні, смарт-спеціалізація позиціюється авторами як модель територіального розвитку, що ґрунтується на структурних змінах, орієнтованих на створення конкурентних переваг за рахунок спеціалізованої диверсифікації регіонів та впровадження інновацій [2].

Ключові аспекти формування інноваційної політики в Україні досліджували відомі вітчизняні науковці: О.Амоша, В.Геець, І.Єгоров, Г.Дубинський, О.Лях, Е.Лібанова, О.Яцюк, Л.Федулова, О. Ястремська та інші [1, 10]. Зокрема І.Єгоров та Г.Дубинський розглядають смарт спеціалізацію як механізм підвищення конкурентоспроможності та забезпечення економічного зростання регіональної економіки, серед головних призначень якого – забезпечення інноваційної спрямованості [10]. А.Амоша, О.Лях, вважають смарт-спеціалізацію одним із стратегічних підходів до розробки політики максимізації інноваційного потенціалу регіону [6]. О.Яцюк стверджує, що смарт-спеціалізація є інноваційним інструментом для розбудови регіональної

спроможності завдяки двом ключовим підходам, зокрема, урахуванню місцевих умов та економії знань [9]. Доречно відзначити також комплексний підхід В.Гейця, який розглядає смарт-спеціалізацію як концептуальну модель формування не лише інноваційної політики, а соціально-економічної політики регіону в цілому, спрямованої на активізацію довгострокових структурних трансформацій в економіці для досягнення в результаті основної мети – зайняття конкурентної ніші на глобальних ринках [11]. Не дивлячись на конкретні публікації вищенаведених авторів, які займаються проблемами стратегічного планування території, питання смарт-спеціалізації ще не достатньо вивчене, а тому потребує поглиблених досліджень у плані теорії та практики розвитку регіону.

Відповідно до Методики розроблення, проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації, затвердженої наказом №79 Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 31.03.2016 року смарт-спеціалізація - підхід, що передбачає аргументоване визначення суб'єктами регіонального розвитку в рамках регіональної стратегії окремих стратегічних цілей та завдань щодо розвитку видів економічної діяльності, які мають інноваційний потенціал з урахуванням конкурентних переваг регіону та сприяють трансформації секторів економіки в більш ефективні [12].

Впровадження смарт-спеціалізації в процеси розвитку регіону здійснюється з метою забезпечення сталого розвитку; сприяння інвестиційній активності; створенні передумов для інноваційної діяльності. І одними із ключових критеріїв визначення смарт-спеціалізації є наявність трудового потенціалу та спроможності регіону, включаючи його природно-ресурсний, фінансовий та виробничий потенціали. Смарт-спеціалізація дозволяє ідентифікувати ті елементи трудового потенціалу, які мають найбільш стійку структуру і можливість до зростання та раціонального використання. Окрім цього, смарт-спеціалізація розглядається як системоутворюючий чинник, при якому регіональні пріоритети стають складовими загальнонаціональних цілей.

Зважаючи на глобалізацію та міграцію робочої сили, наявні в регіонах ресурси в більшості випадків обмежені, тому важливим є їх максимально ефективне використання. Розвиток регіонів в контексті смарт-спеціалізації базується на ряді принципів, серед яких виділяють: інновації, спеціалізація, підприємницький пошук, економічне зростання, що безперервно взаємопов'язані з наявністю трудового потенціалу та можливостей його професійного зростання. Вони дозволяють регіонам передбачати та стратегічно спланувати процес економічної модернізації.

Однозначно, успіх у впровадженні смарт-спеціалізації можливий за тісної взаємодії та синергії державної та місцевої влади, бізнесу, наукових інститутів, дослідницьких центрів та лабораторій, громадськості і суспільства в цілому та за наявності чіткого орієнтиру – інструменту дій. Ним може стати документ-стратегія національної або регіональної смарт-спеціалізації, життєвонеобхідний для виявлення сильних сторін, створення конкурентних переваг та визначення потенційних передумов реалізації наявного трудового та інноваційного потенціалу.

Регіональні стратегії розумної спеціалізації визначаються як інтегровані стратегії, які ґрунтуються на знаннях, проблемах та потребах; побудовані на можливостях, компетенціях, конкурентних чинниках і потенціалі регіону; ґрунтуються на певних показниках, включаючи моніторинг та оцінювання [3]. Як на етапі розробки, так і при реалізації стратегій смарт-спеціалізації може використовуватись кластерний підхід, зміст якого полягає в проведенні бенчмаркінгу стратегічних перспектив розвитку регіону [4]. Його результати можуть бути використані для визначення регіональних моделей економічної діяльності.

Рис. 1. Бенчмаркінг стратегічних перспектив розвитку регіонів.

* Джерело: сформовано автором за даними [13, 14].

Активізація смарт-спеціалізації в Україні – це одне із пріоритетних завдань, визначених в умовах співпраці з ЄС щодо інтеграції у світові співтовариства. Для України перевагою такої взаємодії є підтримка регіонів у процесі економічної трансформації та узгодження професійного потенціалу до ринкових вимог. У даний час концепцію смарт-спеціалізації на практиці активно застосовує Міністерство економічного розвитку і торгівлі України при формуванні засад нової промислової політики, на період до 2025 року. Пілотні проекти реалізуються в Запорізькій, Одеській та Харківській областях [15].

У разі прийняття власної смарт-спеціалізації регіони отримають ряд ключових переваг: підтримка пріоритетних видів діяльності; розширення торговельних та фінансових ринків; зростання валового регіонального продукту; інноваційність виробничих процесів; покращення інвестиційного клімату; розширення як внутрішніх так і зовнішніх джерел фінансування проектів та програм соціально-економічного розвитку, зокрема отримання грантових коштів фінансової та допомоги від ЄС.

Постаючи перед викликами глобалізації кожна країна чи регіон намагається максимально ефективно використати свої переваги та реалізувати можливості інтеграції до нових господарюючих спільнот. І в цьому аспекті,

модель смарт-спеціалізації забезпечує конкурентоспроможність територій та ефективність використання трудового потенціалу. Саме смарт-спеціалізація – це виключно нова модель, інструмент регіонального або міжрегіонального партнерства та співпраці між органами влади з однієї сторони та регіональними стейкхолдерами – бізнесом, освітою, наукою, громадськістю, – з другої сторони. Це – прототип локальних економік знань та інновацій. За нею, в умовах децентралізації влади у регіонах, майбутнє їх розвитку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Danyleichuk R. B. Finansovi instrumenty pidtrymky subiektiv infrastruktury maloho biznesu v rehioni / R. B. Danyleichuk // Naukovyi visnyk Ivano-Frankivskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu nafty i hazu. Seriia: ekonomika ta upravlinnia v naftovii i hazovii promyslovosti. № 1 (17), 2018. С.62-72.
2. David, P., Foray, D., Hall, B. Smart Specialisation. The concept. [Електронний ресурс]. – Available at: http://ec.europa.eu/invest-inresearch/pdf/download_en/kfg_policy_brief_no9.pdf
3. Guide to Research and Innovation Strategies for Smart Specialisation (RIS 3) Luxembourg, 2012 Available at: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/presenta/smart_specialisation/smart_ris3_2012.pdf.
4. Kosenkova T. V. Perspektyvy rozvytku smart-spetsializatsii u Kharkivskii oblasti / T. V. Kosenkova // Sotsialna ekonomika. Vypusk 53 (1), 2017. С. 76-80.
5. European Commission's Reflection Paper on Harnessing Globalisation. COM(2017) 240 final. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2017%3A240%3AFIN>.
6. Амоша О., Лях О., Солдак М., Череватський Д. Інституційні детермінанти впровадження концепції смарт-спеціалізації: приклад старопромислових регіонів України. Журнал європейської економіки. 2018. Т. 17. № 3(66). С. 310-344.
7. Маркович І. Б. Передумови та особливості розумної («смарт») – спеціалізації регіонів їх врахуванням глобальних тенденцій. Сучасні соціально-

економічні проблеми теорії та практики розвитку економічних систем: колективна монографія. Т. : ФОП Осадца Ю.В., 2016. С. 52-58.

8. Патицька Х.О., Стратегія смарт-спеціалізації в контексті забезпечення конкурентоспроможності регіону. [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2019/55.pdf

9. Яцюк О.С. Смартспеціалізація розвитку регіону як важливий напрям підвищення його конкурентоспроможності і та інноваційної активності. Науковий вісник ІФНТУНГ. 2018. № 2 (18). С. 54-60.

10. Економіка і організація управління, журнал, № 4 (32) 2018. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <file:///C:/Users/User/Downloads/6573-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-13202-1-10-20190528.pdf>

11. Інноваційна Україна 2020 : національна доповідь / за заг. ред.В.М. Гейця та ін. ; НАН України. К., 2015. 336 с

12. Методика розроблення, проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0632-16#Text>

13. Методологічні засади формування стратегій розвитку Дніпропетровської області. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-12/metodologichni-zasadi-formuvannya-strategiy-rozvitku-dnipropetrovskoi-oblasti.pdf>

14. Національна Академія наук України. Державна установа «Інститут економіки та прогнозування». Звіт про визначення основних напрямів смарт-спеціалізації міста Києва». [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://dei.kyivcity.gov.ua/files/2019/10/22/Zvit_dosl.pdf

15. У трьох регіонах України розпочнуться пілотні проекти смарт-спеціалізації промисловості. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?id=a43dbee5-485a-416f-9422-4c87d758303f>

ДИДАКТИЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ІНЖЕНЕРНО-ГРАФІЧНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ СУДНОВИХ ІНЖЕНЕРІВ-МЕХАНІКІВ

Знамеровська Наталія Павлівна

к.п.н., доцент

Татарінцева Юлія Геннадіївна

асистентка

Херсонська державна морська академія

м.Херсон, Україна

Анотація. Дослідження питання дидактичних умов розвитку інженерно – графічних компетенцій при підготовці суднових інженерів - механіків має велике значення у формуванні у майбутніх механіків відповідних компетентностей. Стаття присвячена саме процесу розвитку інженерно – графічних компетенцій у освітньому процесі Херсонської державної морської академії при вивченні дисциплін механічної інженерії.

Ключові слова: графічна підготовка, інженерно-графічна компетентність, комп'ютерна графіка, технології навчання і контролю.

Традиційно базова графічна підготовка здобувачів вищої освіти (ВО), яка здійснюється на перших курсах, полягала в послідовному вивченні розділів нарисної геометрії, інженерної та комп'ютерної графіки. Сьогодні ситуація змінюється, актуальним стає застосування інтеграційного підходу, при цьому істотно підвищується роль комп'ютерної графіки.

Вона стає не тільки предметом вивчення, а й засобом навчання, базою графічної підготовки здобувачів ВО. Комп'ютерна графіка є ефективним механізмом розвитку просторового мислення у здобувачів вищої освіти. Інструментальна підготовка здобувачів ВО до широкого використання CAD-систем при вирішенні навчальних завдань і виконанні проєктних завдань

сприяє формуванню у майбутніх випускників конструкторско-технологічних компетенцій, що відповідає сучасним вимогам до професійної діяльності суднового інженера-механіка.

Вступ. В умовах інформатизації виробництва, підвищення наукоємності сучасних технологій розширюються можливості використання комп'ютерних технологій і в області інженерно-конструкторської діяльності. Специфіка професійної діяльності суднового інженера-конструктора пов'язана з постійною необхідністю отримання, аналізу та обробки різноманітних даних, в тому числі, поданих в електронному виді. Велика частина інформації переробляється і представляється в графічному вигляді і вимагає від суднового інженера-механіка такої властивості як розвинене просторове мислення. Сучасні тенденції вимагають нових підходів до організації освітнього процесу, спрямованого на розвиток навичок проєктування і конструювання. Основою проєктно-конструкторської діяльності суднового інженера-механіка є інженерно-графічна компетентність. У технічному вузі вона формується в процесі наскрізної систематичної інженерно-графічної підготовки: базової інженерно-графічної на перших курсах - при вивченні інженерної графіки і профільної проєктно-конструкторської відповідно компетенцій суднового інженера-механіка - курсові та випускові проєкти [5].

На сучасному етапі базова інженерно-графічна підготовка здобувачів ВО здійснюється на кафедрі транспортних технологій та механічної інженерії ХДМА в рамках курсів «Інженерна графіка» та дисципліни за вибором здобувачів вищої освіти (ВО) - «Комп'ютерна інженерна графіка», які стають не тільки предметом вивчення і розробки конструкторської документації, а й засобом навчання здобувачів ВО. Комп'ютерна графіка є ефективним засобом розвитку просторового мислення здобувачів ВО, дозволяє активізувати процес навчання, врахувати індивідуальні особливості здобувачів ВО для розуміння сучасної графічної інформації.

Метою даної статті є дослідження дидактичних умов інженерно-графічної підготовки здобувачів ВО, що ґрунтуються на сучасних

комп'ютерних технологіях та умовах їх реалізації в освітньому процесі Херсонської державної морської академії.

Професійну підготовку фахівців саме морського профілю досліджували В. Бережна, С. Волошинов, М. Громкова, Н. Денисенко, О. Єгоричев, О. Ільїн, Е. Крайнова, С. Моркотун, С. Моторна, І. Сокол та ін. Так, на думку М.Кулакової [5, с. 24], професійною підготовкою здобувачів ВО є відповідний процес, під час якого формується й розвивається готовність до професійної діяльності фахівця. Визначена автором структура готовності до професійної діяльності морських спеціалістів, конкретизовані її компоненти, які розподілені такі групи: компоненти професійної характеристики готовності: змістовий, мотиваційний, оцінювальний, і компоненти, що характеризують особистісні якості морського фахівця.

Проведений аналіз наукових досліджень показує, що інтегральним поняттям, яке значною мірою характеризує усі аспекти професійної діяльності майбутніх здобувачів морської ВО є поняття «готовність».

Професійна підготовка це складова єдиної освітньої системи, зміст якої включає поглиблене засвоєння здобувачами ВО наукових основ професійної діяльності, розвиток спеціальних практичних навичок і вмінь, формування особистісних якостей, важливих для майбутнього фахівця [2, с. 274–275].

До компонентів професійної готовності суднових механіків відносять наступні:

1) фаховий: система знань, умінь і навичок необхідних для майбутньої діяльності суднового механіка, яка включає цикл професійних компетентностей, цикл практичної підготовки

2) мотиваційний: усвідомлена настанова на майбутню професійну діяльність; інтерес до підвищення рівня своїх компетентностей;

3) творчий: вирішення проблемних завдань в умовах нестандартної ситуації; самостійність, творчий підхід до переобладнання наявних суднових технічних засобів для потреби екіпажу в критичних для екіпажу та судна умовах;

4) комунікативний: вміння знаходити спільну мову з членами екіпажу; досконале володіння англійською мовою – професійною за стандартами (ІМО).

Грунтуючись на психолого-педагогічних засадах формування професійної готовності суднових механіків у морських навчальних закладах ми виокремили наступні складові:

1) компетентнісний, який досліджувався у 2014-2019 р.р. у Херсонський державній морській академії, яка приймала участь у відповідному експерименті;

2) особистісно-орієнтований;

3) модульно-трансферний;

4) технологічний;

5) діяльнісний;

6) комунікативний, який передбачає спілкування між людьми.

Процес підготовки майбутніх судових механіків ґрунтується на таких дидактичних принципах:

1) науковість – міжпредметна інтеграція знань з дисциплін науково природничого та фахового спрямування;

2) доступність - системне подання навчального матеріалу від простого до складного;

3) системність і послідовність – становлення міжпредметних та внутрішньопредметних зв'язків у навчальному матеріалі;

4) свідомість та активність – позитивна мотивація до навчання;

5) наочність – використання різних засобів навчання;

6) зв'язок з фаховою діяльністю – використання симулятивних навчальних ситуацій з наближенням до реальних професійних завдань;

7) індивідуальний підхід – врахування викладачами рівня пізнавальної самостійності здобувачів ВО.

Аналіз наукових досліджень у сфері вимог до професійної підготовки фахівців морського профілю дозволив визначити педагогічні умови, що будуть сприяти професійній підготовці майбутніх суднових механіків:

- 1) позитивна мотивація професійного інтересу здобувачів ВО;
- 2) запровадження компетентнісного підходу під час викладання професійнозорієнтованих дисциплін.

Проблема вдосконалення процесу підготовки інженерів-механіків морської галузі інженерно-графічним дисциплінам є актуальною та своєчасною в контексті вимог ПДНМВ до результатів їх підготовки. Комп'ютерна графіка - основа графічної підготовки здобувачів ВО безпосередньо пов'язана з використанням комп'ютерних технологій, вона є однією з найбільш затребуваних інформаційних технологій і призначена для створення і обробки різних зображень за допомогою апаратних і програмних засобів комп'ютера, які сприяють математичному і геометричному моделюванню об'єктів, а також методам візуалізації цих процесів [3,с.10], що представлені у вигляді: проєкцій, зображень, рисунків, креслеників, схем, діаграм, графіків, відеороликів, слайдів, що більш доступні для сприйняття здобувачами ВО. Як ми бачимо з досліджень, які підтверджують припущення, що запам'ятовування візуальної інформації відбувається ефективніше при застосуванні графічного візуального матеріалу. Ілюстрації у вигляді візуальних процесів допомагають інтуїтивно уявляти і спонукають здобувачів ВО до творчого пошуку [1, с. 135]. Комп'ютерна графіка застосовується для вирішення різноманітних технічних задач: можна використовувати як для двовимірну для отримання плоских 2D зображень-проєкцій і тривимірних наочних як 3D-графіка. Зображення можна розглядати як статичні, нерухомі, незмінні, чи як комп'ютерну анімацію при пошуку технічних форм двох чи трьохвимірних об'єктів. Галузі застосування комп'ютерної графіки дуже різноманітні. У всіх галузях використовується оброблена комп'ютерна інформація у вигляді схем, графіків, діаграм і інших матеріалів. Сучасні конструкторські технології при розробці нових транспортних моделей спираються на тривимірне віртуальне моделювання. Інженери-конструктори представляють проєкти в комп'ютерному варіанті, що допомагає їм наочно уявити вид створюваного виробу, і дозволяє провести ескізний пошук форми швидше, ніж у ручному режимі і дає змогу виконувати

художньо-конструкторський аналіз якості розробки, а також дає можливість надати замовнику різні варіанти форми і складових деталей наочно.

Комп'ютерна інженерна графіка може використовуватись у таких напрямках [2, с.]:

- наукова графіка для обробки та представлення результатів експериментів, побудови зображень абстрактних об'єктів.

- ділова графіка для представлення показників роботи установ (графічного представлення планових показників ремонту суднового обладнання та планування ремонту судна, звітної документації, статистичних зведень та ін).

Засвоєння комп'ютерної інженерної графіки повинно бути спрямовано на інструментальну підготовку здобувачів ВО до використання САД-систем при вирішенні учбових і виконанні проєктних завдань, а також отримати уявлення про способи отримання і можливі застосування графічних зображень, виконаних за допомогою комп'ютерних програм.

У процесі навчання мають бути широко представлені різні форми графічних об'єктів як плоскі 2D-зображення, так і наочних 3D-моделей комп'ютерної графіки. Просторові моделі об'єктів дозволяють здобувачам ВО краще осмислити цілі учбової діяльності [4]. У рамках дисципліни базова графічна підготовка сприяє формуванню інженерно-графічної компетентності здобувачів ВО, які навчаються за напрямками в області техніки і технології.

Орієнтовна система інженерно-графічної підготовки включає в себе:

- для цілеспрямованості інженерно-графічної підготовки здобувачів ВО повинні бути визначені очікувані результати навчання, які легко діагностувати у ході навчання [4];

- чітко сформулювати вимоги до результатів навчання комп'ютерної інженерної графіки;

- визначення знань, необхідних здобувачам ВО у процесі засвоєння;

- встановити інструментальні вміння, які повинні отримати здобувачі ВО в ході лабораторних занять;

– компетентнісно-орієнтовані завдання і тести допоможуть оцінити рівень сформованості інженерно-графічних компетенцій здобувачів ВО після засвоєння курсу навчання.

Аналізуючи дослідження з організації інженерно-графічної підготовки здобувачів ВО, ми визначили її структуру та етапи: при проведенні лекційних і лабораторних занять використовувати можливості сучасних комп'ютерних технологій, демонструвати здобувачам ВО якісні сучасні матеріали і програми, що допомагають формувати відповідні графічні компетентності.

Для ефективного проведення лабораторних занять розроблені інструкції з поетапним виконанням відповідних завдань у графічному середовищі AutoCAD. Готові комп'ютерні зображення для системи контролю та діагностики результатів графічної підготовки, тестові графічні завдання, а також проведення статистичного аналізу даних про успішність здобувачів ВО і використання відповідних коригуючих заходів. Одночасно необхідно вимагати від здобувачів ВО задовільних навичок використання комп'ютерної графіки в різних видах учбової діяльності: при розв'язуванні завдань, виконання самостійної роботи, підготовці презентацій для захисту курсових проектів чи дослідницької роботи, підготовка і захист випускних робіт.

За вимогами щодо компетентності згідно з Кодексом про підготовку й дипломування моряків та несення вахти (ПДМНВ) на право одержання диплома про посадову кваліфікацію та інших документів. Судновий механік має знати інструкції з експлуатації суднових засобів та систем, будову й дію головної енергетичної установки й допоміжних механізмів, котлів і технічних засобів, які забезпечують їх роботу, суднових автоматизованих парогазоенергетичних установок, суднових пристроїв, систем та засобів автоматизації, інструкції з їх експлуатації й ремонту; основні принципи несення вахтової служби; правила та нормативні документи Регістру судноплавства України або іншого класифікаційного товариства, яке здійснює технічний нагляд за судном; положення міжнародних конвенцій та резолюцій Міжнародної морської організації (ІМО) щодо охорони життя людини на морі

(СОЛАС), запобігання забрудненню із суден (МАРПОЛ), про підготовку й дипломування моряків та несення вахти (ПДМНВ) тощо; правила користування ручними та іншими вимірювальними і випробувальними інструментами та обладнанням, виявлення та усунення несправностей відповідно до вимог інструкцій; суднову електротехніку, електричне устаткування та електронне суднове обладнання; основи систем автоматики, приладів і керування; правила експлуатації суднових перетворювачів, генераторів та їх систем керування і т.п.

Щоб справлятися з вищезазначеними функціональними обов'язками, судновий механік має володіти інженерно-графічними компетентностями.

Комп'ютерна інженерна графіка - основа інженерно-графічної підготовки здобувачів ВО, яка відповідає потребам проєктно-конструкторської та інженерної діяльності випускників - суднових механіків.

Тому у процесі експериментальної роботи на першому її етапі було визначено методи формування інженерно-графічних компетенцій здобувачів ВО (суднових механіків) засобами комп'ютерних технологій:

1) структурування навчального матеріалу за компетенціями, планування навчальної діяльності та визначення оціночних критеріїв результатів успішності здобувачів ВО;

2) вироблення навичок роботи в графічних редакторах CAD у здобувачів ВО, виконання розрахунково-графічних робіт (РГР);

3) використання мультимедійного супровіду (наприклад, мультимедіабордів) на лекційних і лабораторних заняттях, використання графічних завдань при розробці системи автоматизованого тестування;

4) підготовка здобувачами ВО презентацій для захисту РГР, курсових та дипломних проєктів, виступів на студентських наукових конференціях;

5) створення та оформлення навчальних лабораторій та аудиторій наочною учбовою інформацією, проведення профорієнтаційних заходів при залученні випускників шкіл для вступу до академії;

б) розробка та створення демонстраційних моделей для ілюстрації методу проєкціювання, утворення поверхонь і їх перетину, розробка рухомих моделей конструкторських виробів і складальних одиниць.

При оцінюванні ми зіткнулися з проблемою організації оціночних заходів, які показують досягнення майбутніх суднових механіків при самостійному виконанні індивідуальних графічних завдань проєктної спрямованості і курсових чи дипломних проєктів. При оцінці завдань треба враховувати як професійну складову навчальної діяльності (компетентнісне навчання), так і інструментальну підтримку цієї діяльності, що забезпечує в значній мірі досягнення запланованого рівня компонентів професійних компетенцій (умінь, володінь). У даний час при оцінці інструментальної складової графічної підготовки використовується в основному тільки сам факт виконання завдання з використанням комп'ютера або враховується швидкісний фактор (оцінюється час виконання або обсяг завдань, виконаних за певний період часу) [5]. Необхідно при оцінці якості створюваних креслеників здобувачами ВО і конструкторської документації до них, додати до результатів оцінювання оптимальності і технологічності реалізованого алгоритму побудови моделі. Така оцінка допоможе встановити рівень володіння здобувачами ВО саме технологіями комп'ютерного моделювання.

Висновок. Використання комплексної інформатизації на робочому місці, а саме: під час практики або рейсу, судновими механіками вимагає від них не тільки якісної інженерно-графічної підготовки, але й уміння користуватися CAD - програмами.

Першим етапом формування інженерно-графічних компетенцій є базова інженерно-графічна підготовка проведена на початковому етапі навчання здобувачами ВО. Основою цієї підготовки є інженерна графіка як компонент математичної та науково-природничої підготовки, та вибіркова дисципліна «Комп'ютерна інженерна графіка». При організації навчального процесу необхідно передбачати види навчальної діяльності, що вимагають застосування різних варіантів використання напрямків комп'ютерної інженерної графіки.

Для якісної підготовки здобувачів ВО увага повинна приділятися саме інструментальній підготовці здобувачів ВО з оволодіння уміннями роботи з CAD-системами, навичками формоутворення електронних 3D моделей і створення асоціативних 2D-зображень, розробці графічної і текстової документації за допомогою комп'ютера.

Виникає необхідність подальшого вдосконалення роботи зі створення оціночних засобів для визначення рівня оволодіння здобувачами ВО інженерно-графічними компетенціями відповідно до подальшого використання комп'ютерної інженерної графіки і вимог до професійної діяльності фахівців у галузі суднової механіки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бокарев М. Ю. Педагогические условия профориентированного обучения морских инженеров на начальных этапах их подготовки: дисс. канд. пед. наук: 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования». – Калининград, 2000. – 182 с.

2. Дендеренко А.А. Интеграция дисциплин естественно-математического и профессионального циклов как фактор повышения уровня подготовки студентов морского вуза: материалы VII международной научно-практической конференции «Актуальные проблемы математического образования в школе и вузе», 24-27 сентября 2013г./ Под ред. Э.К.Брейтигам, Е.Н.Дроновой. – Барнаул : АлтГПА, 2013. – 292 с.

3. Сиденко Л.А. Комп'ютерна графіка та геометричне моделювання: Навчальний посібник. СПб .: Пітер, 2009.- 224 с.

4.Ляшенко У.І. Професійна підготовка суднових механіків засобами міждисциплінарної інтеграції.-// Наукові записки. Серія: педагогіка.–2015.– №3

5. Усанова Є.В. Формування базового рівня геометрографічної компетентності у майбутніх фахівців в області техніки і технології: автореф. дис .канд. пед. наук: 13.00.08. Казань, 2016.- 24 с.

АНАЛІЗ СУЧАСНИХ СТИЛЄВИХ МОДЕЛЕЙ У ВЕБ-ДИЗАЙНІ

Іноземцева Світлана Володимирівна

к.п.н., доцент

Малиніна Ірина Олегівна

к.п.н., доцент

Мироненко Надія Григорівна

канд.мист.

Харківська державна академія дизайну і мистецтв

Харків, Україна

Анотація. У статті досліджено виникнення та розвиток стильових моделей веб-дизайну, як одного з напрямку графічного дизайну. Надано визначення таких термінів, як: веб-сайт, веб-сторінка, стиль у веб-дизайні. Розглянуто критерії та представлено класифікацію стилів сучасних веб-сайтів. Проаналізовано особливі риси основних стильових моделей.

Ключові слова: веб-дизайн, веб-сайт, графічний дизайн, інтерфейс, стиль.

Постановка проблеми. Починаючи з 90-х років ХХ ст. ми можемо спостерігати виникнення нового виду графічного дизайну, а саме веб-дизайн. Стрімкий розвиток інтернет-технологій призвів до того, що в користувачів значно виріс інтерес до веб-ресурсів, взагалі, та до веб-сайтів зокрема. Дизайнери починають створювати сайти, орієнтовані на потенційного користувача, не залежно від того, до якої територіальної, соціальної групи він належить. Це, у свою чергу, призвело до використання у веб-дизайні шаблонних, стандартних рішень. Але, не дивлячись на численну розмаїтість веб-сайтів, дослідники виділяють певні тенденції веб-дизайну. У сучасних умовах розвитку інтернет-технологій гостро встає питання про формування

індивідуальної мови візуалізації інформації на веб-сайтах. Аналізуючи досвід роботи веб-дизайнерів, ми можемо зробити висновок, що сьогодні існує велика кількість веб-сайтів, які мають свої графічні та етнічні особливості й належать до різних напрямків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему розвитку українського дизайну XX ст. розкриває у своїй монографії Даниленко В. Я. Національні риси графічного дизайну розглядає Косів В. Н. у дисертаційному дослідженні. Багато дизайнерів-теоретиків і дизайнерів-практиків займалися дослідженням проблеми визначення стилів у веб-дизайні. Так, Клонингер К. у своїй книзі "Свежие стили Web-дизайна. Как сделать из вашего сайта "конфетку"[4] розглядає концепції авторських стилів веб-сайтів. Проблемі розвитку стилів у графічному дизайні взагалі присвятив свою роботу С. Серов. Сбитнева Н. досліджувала розвиток графічного дизайну в пострадянський період 1990-х років. Аналізує тенденції виникнення й розвитку стилів веб-дизайну у своїх працях Бородаєв Д. Незважаючи на численні дослідження, загальноприйнятого чіткого визначення стилів веб-дизайну на сьогоднішній день не існує.

Мета дослідження. проаналізувати виникнення й розвиток стилів веб-дизайну, визначити критерії сучасної класифікації веб-сайтів й їхні особливі риси.

Виклад основного матеріалу. Відсутність єдиної суворої класифікації стилів і напрямків в веб-дизайні є однією з основних проблем при створенні веб-сайтів. Доцільно наголосити на тому, що питання стилів і напрямків веб-дизайну, необхідно вирішувати на ранніх етапах розробки концепції сайту.

Взагалі, веб-сайт - це «сукупність програмних та апаратних засобів з унікальною адресою у мережі Інтернет разом з інформаційними ресурсами, що перебувають у розпорядженні певного суб'єкта і забезпечують доступ юридичних та фізичних осіб до цих інформаційних ресурсів та інші інформаційні послуги через мережу Інтернет» [10]. Базовою одиницею

інтернет-ресурсу є веб-сторінка. Сукупність веб-сторінок організується у вебсайт, а веб-портал можна розглядати як сукупність веб-сайтів і веб-сторінок.

Щодня з'являються нові веб-сайти з унікальним поданням інформації, розробляються нові елементи взаємодії з користувачем, удосконалюються наявні форми впливу на органи почуттів, впроваджуються ігрові принципи подачі інформації. Взагалі, веб-дизайн - це графічне оформлення сайту, яке включає в себе розробку структури сайту, розробку логіки сайту з урахуванням зручності користування (юзабіліті). Причому оформлення повинно бути таким, щоб не відлякувати відвідувачів, а створювати їм зручності під час користування сайтом. Роль залучення відвідувачів на сайт виконує графічне оформлення, а зручність і простота дозволяє утримувати відвідувача і змушує його повертатися на сайт ще раз.

Стандартні інструменти, за допомогою яких розробляються веб-сайти, призводять до їх уніфікації. Тому все частіше обговорюється питання збереження національної ідентичності, а також формування національних дизайнерських шкіл. Наявність стильової культури забезпечить правильний вибір стилю і цілісність дизайнерської концепції при розробці сайту.

У стилях і художньому напрямку сучасних сайтів панує повна плутанина. Більшість розробників не можуть визначити, що таке стиль у веб-дизайні взагалі, та які стилі веб-сайтів існують на даний момент. Тож поєднання різних стилістичних і графічних прийомів супроводжується не завжди вдалим «винаходом» нового «авторського стилю». З огляду на це, ми пропонуємо в нашій статті більш конкретно розібратися з цією проблемою.

В дизайні стильове рішення часто має концептуальний характер і виражає творчу платформу автора. Для веб-сайту стиль - це система візуальних елементів, призначених для забезпечення цілісності сприйняття як веб-сайту в цілому, так і його окремої сторінки. Все, що притаманне дизайну в звичайному житті, притаманне і веб-дизайну. У дизайні існує дуже багато художніх напрямків починаючи від романського стилю (X - XII століття) і закінчуючи постмодернізмом кінця XX століття.

На думку Даниленко В.Я., у сучасному дизайні існують такі стильові моделі, як: європейська, американська, японська. Зважаючи на те, що веб-дизайн є одним з видів графічного дизайну, можна сказати, що на розвиток стильових моделей веб-сайтів впливає саме графічний дизайн [2].

Для європейського дизайну характерно багато графічних елементів, персонажів, кнопок, посилань, що намалював спеціальний художник. В американському дизайні використовується один великий графічний елемент, найчастіше фото, шрифт зазвичай стилізований або стандартний, а вся графіка спрощена - це найчастіше примітивні фігури з однорідною заливкою або градієнтом, іноді використовується обводка. Японський веб-дизайн - це величезна кількість миготливих різнокольорових текстів і зображень, максимальні «отруйні» кольори, або строгість і високий рівень мінімалізму.

Для стилів дизайну сайту існує класифікація, яка може бути корисною при складанні технічного завдання зі створення сайту. Варто зазначити критерії, за якими має відбуватися класифікація стилів веб-сайтів, а саме:

- за кольором - темні, світлі, кольорові, різнокольорові;
- за сприйняттям - яскраві, нейтральні;
- за кількістю графіки - чистий стиль, стандартний, художній;
- за змістом - мінімалістичний, дві колонки, три колонки, складні;
- за тематикою.

Єдність форм і засобів візуалізації, які забезпечують цілісність сприйняття веб-сайту, - це ті ознаки, що характеризують його приналежність до того або іншого стилю. Це може бути стилізація веб-сайту під історичну епоху й певну місцевість, імітація побутових процесів.

Для визначення стильового напрямку веб-сайту треба враховувати наступне:

- розташування елементів навігації;
- шрифтове рішення;

– використання етнічних мотивів в графічному оформленні веб-сторінки.

На думку дизайнера Д. Кірсанова сайти розділяються за приналежністю власника сайту до тієї або іншої категорії:

- персональна (особиста) сторінка;
- некомерційні сайти;
- корпоративні сайти;
- контент-сайти.

Більше цікава класифікація веб-дизайнера К. Клонингера [4]:

- готичний органічний стиль;
- табличний піктографічний стиль;
- низькоякісний грандж;
- стиль паперових пакетів;
- мондріанівський плакатний стиль;
- цифровий панк-рок стиль;
- супермініатюрний, у стилі Сим Сіті;
- НТМінімаЛізм;
- стиль креслень і моделей;
- стиль 1950-х "Привіт, Кітті!"

Бородаєв Д.В. розглядає такі напрямки у веб-дизайні, як:

- "текстовий" дизайн;
- "поліграфічний" дизайн;
- "інтерфейсний", або юзабіліті-дизайн;
- "динамічний" дизайн;
- змішані напрямки.

Але потім звужує класифікацію до трьох основних моделей:

- "інтерфейсний" або "уніфікований" дизайн;
- "авторський" або "альтернативний" дизайн;
- "етнічний" або "регіональний" дизайн [1].

Модель "інтерфейсного" дизайну вважається найпоширенішою сьогодні. Для неї характерні такі ознаки, як: функціональність веб-сайту, однорідність графічного рішення та шаблонність.

Модель "авторського" або "альтернативного" дизайну відрізняється нестандартністю функціональної та візуальної складової веб-сайту.

Третя модель сьогодні тільки починає розвиватися та її риси можна побачити на сайтах азіатських регіонів, де використовуються своєрідні шрифтові рішення.

Наше дослідження дало змогу виокремити декілька напрямків (стилів) у веб-дизайні, які успішно використовуються в останні роки: мінімалізм, інформаційний дизайн, дизайн в бізнес-стилі, промостиль, Web 2.0, дизайн в стилі Flash. У всіх цих стилях можуть бути використані художні напрями дизайну. Кожен з цих стилів успішно застосовується і розширюється багатьма професійними дизайнерами.

У сучасному світі технології і веб-дизайн змінюються стрімко і до невпізнання. Однак деякі елементи залишаються актуальними завжди, являючи собою класику жанру. До таких елементів належить верхнє меню.

В класичному стилі оформлено безліч веб-ресурсів. Цей стиль веб-дизайну підпорядковується досить суворим нормам, а саме:

- структура побудована колонками;
- марка та логотипи знаходяться у верхній частині сторінки;
- меню розташоване зліва або зверху, що випадає або статичне;
- кольорова гамма - стримана, гармонійна, без яскравості, зазвичай в світлих відтінках;
- графіка, анімація майже зовсім відсутні;
- шрифти стандартні.

Стиль «гранж» в дизайні сайтів - це своєрідний протест чіткості форм, простоті, легкості, яскравості. На перший погляд таким сайтам притаманні «важкі» веб-сторінки з легкої недбалістю і потертістю часом. Напрямок

вважається нарочито креативним, використовуються темні, натуралістичні відтінки, естетика урбанізму, грубі текстури, щось з hand made.

Багато трендів в веб-дизайні безпосередньо пов'язані з мінімалізмом - стилем, який має на увазі використання простих зображень, відсутність зайвих елементів на макеті. Основна ідея мінімалізму в дизайні - акцент на контент сайту, а не на його оформлення. Простота і логічність - ось основа мінімалізму. Лаконічність проголошується головним принципом, а кількість візуальних елементів зводиться до мінімуму. Цим правилам підкоряється все, від структури Інтернет-ресурсу до вибору шрифтів. В основі мінімалізму лежить пряма логіка і повна відмова від надмірностей.

Для цього стилю характерно:

- білий фон, чорний текст;
- відмова від графіки;
- присутність обмеженої кількості шрифтів (максимум 2);
- текстова навігація;
- чітка модульна сітка (кожен з блоків розміщений з урахуванням юзабіліті).

Зображення часто використовуються в мінімалізмі. За допомогою зображень дизайнери створюють особливу атмосферу, емоційний контакт з клієнтом.

Дуже затребуваним у веб-дизайні є Ретро-стиль, який характеризується обов'язковим використанням будь-яких елементів, що мали поширення в минулому. Це може бути яскрава графіка поп-арту другої половини 20 століття, старовинні «літописні» літери, королівські вензели або геральдичні символи. В якості спецефектів часто вживаються зістарені, вицвілі, потерті текстури, півтони, які немов вигоріли на сонці або зблякли під впливом часу. Відповідно, використовують шрифти від справжніх готичних до майстерно стилізованих під минулі епохи.

Ескізний стиль, краще за всіх привертає увагу користувачів. Він рясніє авторської графікою і зображеннями, об'єднаними спільним сценарієм.

Основою веб-сайту в ескізному стилі стає унікальна графіка, яка малюється вручну, на папері. Вже потім ідея переноситься в цифровий формат.

Метро стиль у веб-дизайні - це дизайн сайту на основі інтерактивних карток, які містять зображення, контент, гіперпосилання. Метро стиль має характерні особливості:

- адаптивність - дизайн коректно відображається на будь-яких пристроях;
- мінімалізм - відсутність відволікаючих елементів;
- сучасний і естетичний зовнішній вигляд, широка палітра кольорів;
- застосування шрифтів, що легко читаються, чітких тематичних зображень;
- доступність, інтуїтивне розуміння функціоналу для користувача;
- динамічність, використання анімаційних ефектів;
- присутність мальованих елементів: іконок, об'ємних кнопок, інфографіки, які полегшують сприйняття і стимулюють до цільових дій.

Flat-design (плоский дизайн) - це популярний стиль в дизайні сайтів і інтерфейсів, а також операційних систем, відмінною рисою якого є простота, витонченість і мінімалізм.

Переваги плоского дизайну:

- практичність - використання плоского дизайну дозволяє мінімізувати кількість стилів, скриптів і анімацій, що дозволяє сайту швидше завантажуватися;
- простота в адаптації - плоский дизайн досить просто адаптувати під різні дозволи екранів;
- зручність використання - завдяки спрощеному стилю користувачам легше сприймати інформацію на сайті;
- краса - зовнішня неупередженість і прості конструкції дозволяють зробити акцент на дизайні, який дійсно чіпляє.

П'ять принципів плоского дизайну сайтів:

- використання двомірних об'єктів;
- використання плоских іконок і односкладових фігур з чіткими контурами і одного кольору;
- прості шрифти;
- кілька основних кольорів, які виключають використання плавних переходів і градієнтів, але можуть бути яскравими і контрастними по відношенню один до одного;
- мінімалізм.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Аналізуючи сказане вище, можна констатувати, що на сучасному етапі створити єдину чітку класифікацію дуже складно, тому що оформлення сайтів перебуває в постійному русі. В інтернет-просторі можна знайти сторінки, діаметрально протилежні по виконанню, як з візуальної, так і з технічної точки зору. Отже, проблема стилю у веб-дизайні ще недостатньо розроблена. У даній статті нами було розкрито лише основні стилі веб-дизайну та їх особливі риси.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бородаєв Д. В. Веб-сайт як об'єкт графічного дизайну: автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства: 05.01.03 / Д.В. Бородаєв. – Харківська державна академія дизайну і мистецтв. – Харків, 2004. – 20 с.
2. Бородаєв Д. Тенденции возникновения и развития стилей в веб-дизайне // Библиотека Интернет Индустрии , 2005
3. Даниленко В.Я. Дизайн України у світовому контексті художньо-проектної культури / В.Я. Даниленко; Монографія. – Х.: ХДАДМ, Колорит, 2005. – 244с.
4. Клони́нгер К. Свежие стили Web-дизайна: Как сделать из вашего сайта «конфетку»; пер с англ. М.: ДМК Пресс, 2002. 224 с.
5. Основні принципи веб-дизайну. <http://savelink.org.ua/osnovni-printsipi-veb-dizajnu/> (звернення 20.11.2020)

6. Основні тренди у веб дизайні 2020 - Вест Стрім.
<https://wsart.com.ua/web-design-trends-2020/> (звернення 20.11.2020)
7. Стили WEB-дизайна. <https://avada-media.ua/stili-web-dizajna/>(звернення 20.11.2020)
8. Стиль дизайна сайта. <http://rbs-webmarket.com/making-site/design-of-sites/style-design-site.html> / (звернення 20.11.2020)
9. Топ 9 трендів веб-дизайну у 2020 році. <https://naurok.com.ua/top-9-trendiv-veb-dizaynu-u-2020-roci-136729.html>. (звернення 20.11.2020)
10. Що таке сайт. <http://www.webtec.com.ua/uk/articles/index/view/2011-05-05/web-site#>(звернення 20.11.2020)

**ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТОДІВ БАГАТОВИМІРНОГО АНАЛІЗУ ДАНИХ
ДЛЯ ОЦІНКИ РІВНЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО
РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ**

Ісакій Костянтин Григорович

Студент

Харківський національний університет радіоелектроніки

м. Харків, Україна

Анотація: Об'єктом дослідження є процеси соціально-економічного розвитку регіонів.

Предметом дослідження даної роботи є методи побудови методи аналізу та оцінки рівня соціально-економічного розвитку.

Мета роботи полягає в якісному аналізі та оцінці розвитку регіонів на основі використання методів багатовимірної аналізу.

Проаналізовано категорійний базис дослідження соціально-економічного розвитку, розглянуто сучасні підходи до аналізу розвитку регіонів, а також оцінено стан та тенденції зміни рівня соціально-економічного розвитку України.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток, метод, аналіз, кластер, таксономічний показник, багатовимірні статистика.

В наш час перед кожним регіоном стоїть завдання модернізації основних напрямків соціально-економічного розвитку. Оскільки, регіон можна розглядати як систему, кожна частина якої має власний потенціал, то для аналізу стану такої системи доцільно застосовувати математично-статистичний апарат. Одним з найбільш дієвих інструментів такого є кластерний аналіз. Кластерний аналіз являє собою набір різних алгоритмів розподілу об'єктів по кластерам. Найбільш широко кластерний аналіз застосовується в

маркетингових дослідженнях і економіці, особливо в тих випадках, коли необхідно класифікувати велику кількість інформації. Для класифікації регіонів, найчастіше, застосовуються загальні методи кластерного аналізу, а саме деревоподібна кластеризація і метод k -середніх [1].

Слід відзначити, що при визначенні пріоритетних напрямків комплексного соціально-економічного розвитку регіону кластерний аналіз може бути використаний в декількох аспектах.

Перша область застосування – це виявлення проблем і формування переліку регіонів з низькими соціально-економічними показниками, яким потрібна першочергова допомога [2].

Другий аспект аналізу - це оцінка потенціалу та відбір регіонів, які є або можуть стати лідерами розвитку, для яких в подальшому можуть створюватися інвестиційні проекти розвитку, що фінансуються повністю або частково за рахунок бюджетних коштів. Крім того, якщо кластерний аналіз буде проведено по одній і тій же вибірці і системі показників за різні часові періоди, це дасть уявлення про динаміку розвитку регіонів, їх русі щодо сформованих груп, що надається вельми важливим для проведення прогнозування [3].

Метою даного дослідження є порівняльна оцінка рівня соціально-економічного розвитку регіонів України.

Задача кластеризації даних є важливим елементом загальної проблеми обробки даних, для розв'язання якої існує безліч підходів і алгоритмів: від суто інтуїтивних і евристичних до строго математичних. Задачу кластеризації можна сформулювати так: заданий набір з n векторів, кожен з яких має розмірність d , необхідно розбити на підмножини відповідно до заданого критерію оптимізації. Як правило, таким критерієм є мінімізація спотворення. Для дослідження соціально-економічного розвитку регіонів України, ми обрали наступний перелік факторів, що, на мій погляд, на нього впливають. Однак залишилося відкритим питанням, який показник буде вказувати на рівень розвитку. Нами була запропонована процедура кластеризації регіонів, та брати середнє значення таксономічного показника (у річному розрізі) для регіонів, що

ввійшли в той чи інший кластер. Отже, дані за якими буде проводитися моделювання представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Легенда даних, на яких буде відбуватися моделювання

Показник	Одиниці вимірювання
Середня заробітна плата	грн
Економічно активне населення	тис. осіб
Безробітне населення (за методологією МОП)	тис. осіб
Валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу	грн
Індекси промислової продукції	% від загального рівня
Сальдо (експорт-імпорт)	млн. дол США
Капітальні інвестиції	млн. грн
Обсяги викидів забруднюючих речовин	тис. тон

За вхідними даними був розрахований таксономічний показник для кожного регіону за кожним роком.

Таблиця 2

Результати розрахунку таксономічного показника регіонів України

Регіони	Таксономічний показник								Ср.зна ч. за 8 років
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	
Вінницька	0,3464	0,3426	0,3581	0,3806	0,3948	0,4358	0,4276	0,4638	0,3937
Волинська	0,2971	0,3001	0,2997	0,3198	0,3289	0,3577	0,3525	0,3805	0,3296
Дніпропетровська	0,8323	0,8022	0,8067	0,8256	0,8993	0,9477	0,9325	0,9528	0,8749
Донецька	0,9142	0,9445	0,9321	0,9375	0,8050	0,6302	0,6465	0,6634	0,8092
Житомирська	0,3153	0,3228	0,3311	0,3368	0,3422	0,3730	0,3619	0,3892	0,3466
Закарпатська	0,3448	0,3214	0,3312	0,3378	0,3568	0,3579	0,3712	0,3912	0,3516
Запорізька	0,4878	0,4673	0,4674	0,4748	0,5201	0,5671	0,5401	0,5758	0,5126
Івано-	0,335	0,359	0,355	0,348	0,379	0,399	0,378	0,413	0,3712

Франківська	2	9	6	2	3	4	3	5	
Київська	0,520 7	0,536 9	0,557 5	0,583 0	0,617 1	0,636 6	0,656 8	0,629 9	0,5923
Кіровоградськ а	0,299 0	0,307 1	0,318 5	0,328 8	0,338 0	0,342 8	0,361 8	0,363 9	0,3325
Луганська	0,491 1	0,509 3	0,488 5	0,505 6	0,409 1	0,248 8	0,332 2	0,271 8	0,4070
Львівська	0,465 4	0,476 2	0,478 2	0,480 1	0,501 6	0,557 6	0,556 1	0,581 5	0,5121
Миколаївська	0,383 0	0,361 1	0,370 4	0,386 5	0,395 4	0,427 8	0,442 7	0,444 8	0,4014
Одеська	0,512 7	0,445 1	0,493 9	0,499 4	0,496 2	0,525 3	0,539 6	0,559 3	0,5090
Полтавська	0,468 6	0,449 5	0,469 8	0,467 0	0,496 8	0,532 6	0,539 4	0,551 1	0,4968
Рівненська	0,327 3	0,308 4	0,312 0	0,315 6	0,338 8	0,360 3	0,336 8	0,365 1	0,3331
Сумська	0,314 1	0,329 4	0,326 5	0,340 9	0,335 3	0,375 1	0,350 1	0,374 7	0,3433
Тернопільська	0,273 5	0,281 4	0,285 5	0,290 1	0,310 7	0,318 0	0,315 1	0,344 1	0,3023
Харківська	0,516 6	0,516 7	0,528 1	0,519 3	0,533 4	0,571 3	0,575 9	0,571 9	0,5417
Херсонська	0,285 5	0,280 9	0,291 5	0,292 6	0,299 9	0,330 6	0,330 3	0,355 1	0,3083
Хмельницька	0,312 2	0,316 7	0,322 6	0,325 8	0,340 5	0,371 4	0,360 9	0,380 8	0,3414
Черкаська	0,345 8	0,334 5	0,345 2	0,352 0	0,358 4	0,381 7	0,384 8	0,400 5	0,3629
Чернівецька	0,261 8	0,245 0	0,252 6	0,270 7	0,260 9	0,282 1	0,264 2	0,295 5	0,2666
Чернігівська	0,300 3	0,301 0	0,314 8	0,315 6	0,333 8	0,356 0	0,354 3	0,369 5	0,3307

Так ми, можемо зробити висновок, що таксономічний показник є не дуже високим майже для всіх регіонів. Середнє значення Харківського регіону складає 54,17%. Найвищий результат показав Дніпропетровський регіон, його середнє значення за 8 років сягнуло 89,5%.

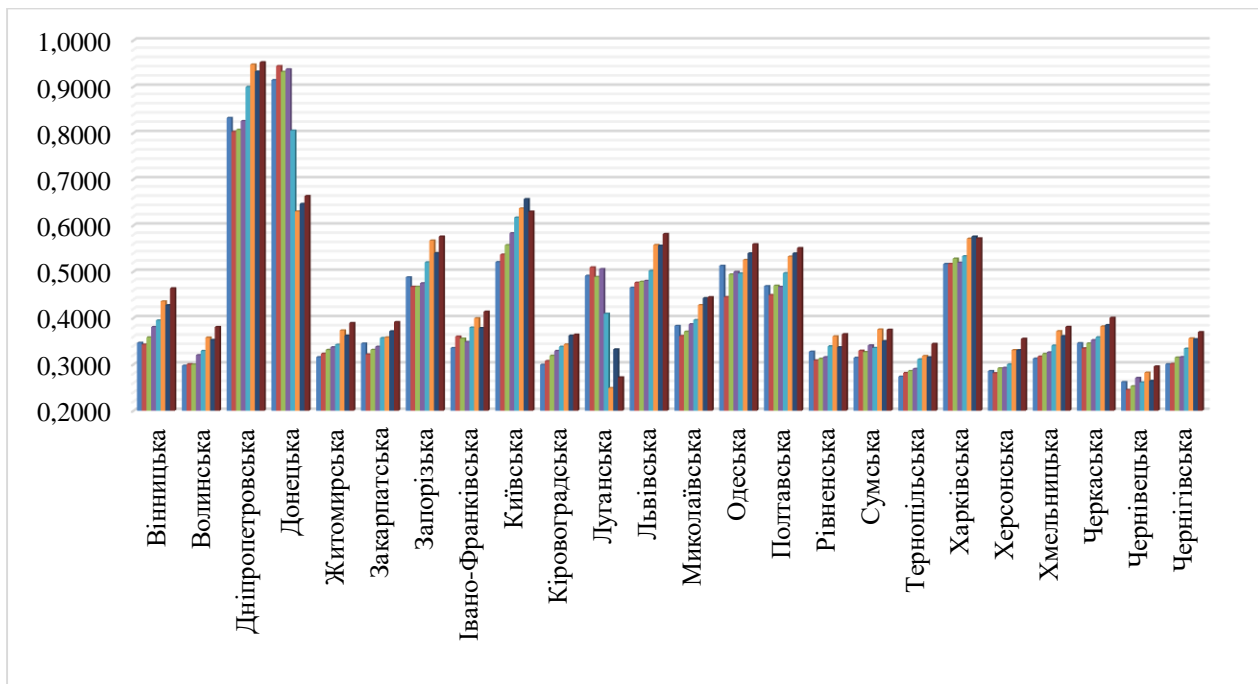

Рис. 1. Результати таксономічного показника за регіонами

Також високий показник має Дніпропетровський регіон, 80,1%. До регіонів з найнищим рівнем увійшли: Чернівецький, Херсонський, Волинський, Кіровоградський та Чернігівський регіони, значення їхнього показника в середньому знаходиться в межах 30%.

Можемо спостерігати, що регіони України мають досить високий розкид, що вказує на відсутність спільної динаміки розвитку, можемо спостерігати процес дивергенції регіонів.

Оскільки ми маємо 8 факторів, то перед проведенням кластеризації, я вирішив зробити звуження простору ознак методом головних компонент, та кластеризувати регіони по рокам за першими двома компонентами.

Провівши аналіз та дослідження, було зроблено висновок, що рівень соціально-економічного розвитку регіонів України знаходиться на середньому рівні, оскільки регіони мають середнє або низьке значення таксономічного показника. У роботі було проведено аналіз факторів, що мають прямий та зворотній вплив, в якості фактору, що найкраще відображає рівень соціально-економічного розвитку було обрано таксономічний показник, що був розрахований за допомогою незалежних регіональних показників.

Вхідними даними для побудови моделей багатовимірної статистики

виступають регіональні статистичні показники – середня заробітна плата, економічно активне населення, безробітне населення (за методологією МОП), валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу, індекси промислової продукції, сальдо (експорт-імпорт), капітальні інвестиції, обсяги викидів забруднюючих речовин у період з 2012 по 2019 роки.

Реалізовано метод таксономії, метод головних компонент, кластерний аналіз (за методом DBSCAN) та кореляційний аналіз незалежних факторів з кластерами регіонів з високим та низьким рівнем соціально-економічного розвитку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Савчук Т. О. Використання кластерного аналізу для вирішення задач цільового маркетингу / Т. О. Савчук. // Вимірювальна та обчислювальна техніка в технологічних процесах. – 2011. – №2. – С. 144–148.
2. Неравномерность и цикличность динамики социально-экономического развития регионов: оценка, анализ, прогнозирование. Х.: ФЛП Александрова К. М.; ИД «ИНЖЭК», 2012. – 512 с
3. Клебанова Т.С. Методи і моделі соціально-економічного прогнозування/ Т. С. Клебанова, О. І. Черняк , П. В. Захарченко // – Х.: ВД "ИНЖЕК", 2008. Примітка: Гриф МОН

ЕТІОЛОГІЧНА СТРУКТУРА ЗБУДНИКІВ САЛЬМОНЕЛЬОЗУ ПТИЦІ В ХМЕЛЬНИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ ЗА 2014-2020 РОКИ

Карчевська Тетяна Миколаївна

к.вет.н., доцент

Подільський державний аграрно-технічний університет

м. Кам'янець-Подільський, Україна

Анотація: Проаналізовано етіологічну структуру збудників сальмонельозу птиці в Хмельницькій області за 2014-2020 роки. В результаті проведеного аналізу встановлено, що в Хмельницькій області циркулює три види збудників сальмонельозу птиці: *Salmonella enteritidis*, *S.gallinarum-pullorum* і *S.typhimurium*. Домінуючим виявився серотип *Salmonella enteritidis* (63 випадки). Протягом даного періоду найбільшу кількість випадків сальмонельозу птиці в різних видах досліджуваного матеріалу було зафіксовано в Кам'янець-Подільському районі (69). Встановлено, що досліджуваним матеріалом, в якому найчастіше виявляли збудників сальмонельозу, були трупи птиці та їхній послід, менше було виявлено збудників сальмонельозу в змивах з обладнання, підстилці з ящиків для транспортування, яйцях тощо.

Ключові слова: сальмонельоз птиці, випадки сальмонельозу, етіологічна структура, серотип, *Salmonella*.

Основне місце в етіологічній структурі інфекційних хвороб птиці займають мікроорганізми кишкової групи, які представлені переважно ешеріхіями та сальмонелами в асоціаціях з іншими видами умовно-патогенних бактерій [1, с. 118]. Сальмонельоз птиці – інфекційна бактеріальна хвороба, яка є однією з найактуальніших проблем сучасного птахівництва у всіх країнах світу [12, с. 489]. Сальмонельоз характеризується гострим перебігом у вигляді

септицемії у молодняку і латентною інфекцією у дорослої птиці. Економічні збитки за сальмонельозу курей складаються здебільшого із втрат від загибелі курчат раннього віку, відставання їх в рості і розвитку, зниження яєчної і м'ясної продуктивності дорослого поголів'я, вибраковки хворих і сальмонелоносіїв, обмежень збуту продукції із господарств, неблагополучних із сальмонельозу курей, витрат на оздоровлення господарств. У харчових продуктах, які не піддаються термічній обробці, сальмонели можуть розмножуватись до такої кількості, яка спричинює шлунково-кишкові захворювання і інтоксикації в людей, що вживають ці продукти. Перехворіла птиця залишається життєвим носієм і джерелом збудника інфекції. Крім того, такі ослаблені кури більше піддаються впливу інших патогенних агентів. [3, с. 381-382]. Тому проблема сальмонельозу птиці залишається досить актуальною і в умовах сьогодення. Найчастіше збудника сальмонельозу в Україні виділяють із патологічного матеріалу від птиці та з м'яса птиці. У спектрі виділених сальмонел домінуючими на території України є серологічні варіанти: *S. typhimurium*, *S. Gallinarum* - pullorum, *S. Enteritidis* та ін.[3, с. 170].

Метою досліджень було вивчення етіологічної структури збудників сальмонельозу птиці в різних видах досліджуваного матеріалу на території Хмельницької області.

В роботі використовували та опрацьовували дані експертиз Хмельницької регіональної державної лабораторії Держпродспожживслужби та дані звітності управління Держпродспожживслужби Хмельницької області. Виділення збудників сальмонельозу проводились бактеріологічним, мікроскопічним та серологічними методами. Із серологічних методів досліджень застосовувалась реакція аглютинації.

В результаті проведеного аналізу встановили, що в Хмельницькій області циркулює три види збудників сальмонельозу птиці: *Salmonella enteritidis*, *S.gallinarum*-pullorum і *S.typhimurium* (табл. 1). Домінуючим виявився серотип *Salmonella enteritidis* (63 випадки), в меншій кількості випадків (29) було

виявлено серотип *S.gallinarum-pullorum* і в найменшій кількості випадків (4) було зареєстровано серотип *S.typhimurium*.

Таблиця 1

Результати лабораторних досліджень на сальмонельоз птиці в Хмельницькій області за 2014-2020 роки

Назва району	Досліджуваний матеріал	Кількість дослідженого матеріалу	Серотипи збудника
Камянець-Подільський район	Трупи курей	20	<i>S.enteritidis</i>
	Змиви з обладнання	5	<i>S.gallinarum-pullorum</i>
		10	<i>S.enteritidis</i>
	Підстилка з ящиків для транспортування	1	<i>S.gallinarum-pullorum</i>
		4	<i>S.enteritidis</i>
	Послід	4	<i>S.gallinarum-pullorum</i>
		20	<i>S.enteritidis</i>
		1	<i>S.typhimurium</i>
	Яйця	4	<i>S.enteritidis</i>
Всього		69	
Городоцький район	Послід	3	<i>S.enteritidis</i>
Всього		3	
Чемеровецький район	Трупи курей	10	<i>S.gallinarum-pullorum</i>
Всього		10	
Дунаєвецький район	Курчата, вік 1 доба	2	<i>S.gallinarum-pullorum</i>
	Завмерші ембріони курей	4	<i>S.gallinarum-pullorum</i>
Всього		6	
Хмельницький район	Трупи курей	1	<i>S.gallinarum-pullorum</i>
	Яйця	6	<i>S.gallinarum-pullorum</i>
	Підстилка з ящиків для транспортування	1	<i>S.enteritidis</i>
Всього		8	
Волочиський район	Послід	3	<i>S.typhimurium</i>
	Підстилка з ящиків для транспортування	1	<i>S.enteritidis</i>
Всього		4	

Якщо проаналізувати ситуацію в розрізі районів, то можна зробити висновок, що найбільшу кількість випадків сальмонельозу птиці в різних видах досліджуваного матеріалу було зафіксовано в Кам'янець-Подільському районі (69). Причому, серед трьох серотипів збудників сальмонельозу найбільше було виявлено *S.enteritidis* (58). З досліджуваного матеріалу найбільше випадків сальмонельозу було виявлено в посліді птиці, причому всі три види сальмонел. По два серотипи збудника (*S.gallinarum-pullorum* і *S.enteritidis*) було виявлено в змивах з обладнання і підстилки з ящиків для транспортування. По одному серотипу (*S.enteritidis*) було виявлено в трупах курей і в яйцях.

Значно менше випадків сальмонельозу (10) було зареєстровано в Чемеровецькому районі, причому лише в трупах курей і лише один серотип (*S.gallinarum-pullorum*). В Хмельницькому районі було зафіксовано 8 випадків сальмонельозу птиці шляхом виявлення збудників в трупах курей, яйцях та підстилки з ящиків для транспортування. Домінуючим виявився серотип *S.gallinarum-pullorum*. Також 6 випадків сальмонельозу птиці було зареєстровано в Дунаєвецькому районі, в якості досліджуваного матеріалу були використані 1-добові курчата та завмерші ембріони. Домінуючим тут також був серотип *S.gallinarum-pullorum*. І найменшу кількість випадків було виявлено у Волочиському районі в посліді (*S.typhimurium*) і підстилки з ящиків для транспортування (*S.enteritidis*).

Отже, домінуючим збудником сальмонельозу птиці в Хмельницькій області виявився серотип *S.enteritidis*. Досліджуваним матеріалом, в якому найчастіше виявляли збудників сальмонельозу, були трупи птиці та їхній послід.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Селіщева Н.В., Степанова Н.О., Андрієнко Ю.В., Богач Т.В., Богач Д.М. Епізоотологічний моніторинг та діагностика бактеріальних хвороб птиці в Одеській області:иВетеринарна медицина. - Вип.100.- 2015.- С.118-120.
2. Инфекционные болезни животных / Б. Ф. Бессарабов, А. А. Вашутин, Е. С. Воронин и др.; Под ред. А. А. Сидорчука. - М.: КолосС, 2007. - С. 489-491.
- 3.Інфекційні хвороби птиці / Л.Є. Корнієнко, Л.І. Наливайко, В.В. Недосєков та ін.; За ред. Л.Є. Корнієнка. - Херсон: Олді-плюс, 2013. - С.381-403.
- 4.Мех Н. Я., Гаркавенко Т. О Яблонська О. В. Циркуляція сальмонел на території України: Ветеринарна медицина. - Вип.102. -2016.- С.

СТРУКТУРА АЛЕРГІЧНИХ ЗАХВОРЮВАННЯ У ВАГІТНИХ

Каспрук Наталія Михайлівна

К.мед н., доцент

Рябой Вікторія Ігорівна

Студент

Буковинський державний медичний університет

Анотація. Вагітність часто впливає на клінічний перебіг, діагностику та лікування алергічних захворювань, що потребує їх особливого контролю. Вивчалась структура алергічних захворювань у вагітних жінок. Визначено, що більшість вагітних відмічає загострення алергії, яке частіше відбувалося на терміні до 20 тижнів вагітності. Під час вагітності відбувається ряд фізіологічних судинних змін в шкірі та слизових, що сприяють клінічним проявам алергії на рівні шкіри та органів дихання. Визначена роль основних груп алергенів та основні чинники причин Ig E-незалежних алергічних захворювань.

Ключові слова: алергічні захворювання, вагітність, алергени, гіперчутливість.

Останніми роками у зв'язку зі значним зростанням поширеності алергічних захворювань (АЗ) все частіше виникають ситуації, коли лікарю доводиться вирішувати питання їх діагностики та лікування під час вагітності. Так, за даними зарубіжної літератури, поширеність АЗ (алергічний риніт (АР), алергічний кон'юнктивіт (АК), алергічна бронхіальна астма (БА), гостра кропив'янка (ГКР), харчова, медикаментозна алергія, анафілаксія) серед вагітних коливається від 5 до 20% [1, 2]. Найчастіше АЗ виникають ще до розвитку вагітності, але можливе їх виникнення й під час вагітності. Вагітність накладає відбиток на їх клінічний перебіг та обумовлює специфічні підходи до

діагностики й лікування [1, 10]. Алергічні захворювання на тлі вагітності полягає у відсутності прогностичних критеріїв щодо перебігу та чітких рекомендацій щодо лікування алергій у вагітних. Але симптоми алергії, безумовно, впливають на психоемоційний стан вагітної жінки, що може негативно позначатися на перебіг вагітності. Фізіологічні зрушення в організмі вагітних, що впливають на перебіг алергічних (АЗ), детально описані в літературі. Вони чисельні, можуть надавати протилежний вплив на перебіг хронічних захворювань і пов'язані з гормональними та імунологічними перебудовами. Гормональні зрушення характеризуються зниженням кліренсу глюкокортикостероїдів (ГКС) при посиленні синтезу хоріонічного гонадотропіну і естрогенів, які мають антиалергенну дію, а також прогестерону, який пригнічує визволення гістаміну та підсилює синтез IgE, але знижує тонус гладкої мускулатури і експресію $\beta 2$ -адренорецепторів [1-4]. Одним з важливих механізмів фізіологічної вагітності є супресія цитотоксичних механізмів, в тому числі Th1-фенотипу імунної відповіді. До загострення алергопатології при вагітності призводять зростання рівня проалергічних Th2-цитокінів, рівня загального IgE, підвищення рівня еозинофільного катіонного протеїну, простагландинів PgE2 і F2a. Ускладнюють лікування АЗ у вагітних фармакологічне навантаження: до 80% жінок приймають постійно різноманітні лікарські препарати (середньостатистична вагітна жінка приймає таблетки 4-х видів), у 40-45% є супутні захворювання внутрішніх органів [5-12].

На основі аналізу літературних джерел виділено наступні варіанти впливу вагітності на клінічний перебіг АЗ:

- наявність вагітності не впливає на перебіг основного АЗ
- на тлі вагітності спостерігається стійка ремісія АЗ
- на тлі вагітності виникають більш часті загострення АЗ та їх перебіг обтяжується

Метою роботи було вивчення структури алергічних захворювань у вагітних жінок.

Дослідження проведено у вагітних жінок з підозрою на АЗ на кафедрі КІА та ендокринології з 2016-2019 рік. Пацієнтки відбиралися згідно з даними анкетування, спрямованого на виявлення алергічного синдрому за даними анамнезу. З дослідження виключали вагітних з лихоманкою, кашлем, болем в горлі, хронічним поліпозним риносинуситом, хронічними бронхітами. За 4 роки досліджень нами обстежено 95 пацієнток у віці від 18 до 40 років на термінах вагітності 8-38 тижнів. У І триместрі вагітності перебували 35 (33,3%) пацієнток, у II -40 (38%), в III - 17 (16,2%).

У всіх хворих збирався анамнез, оцінювався оториноларингологічний статус, аналізувалися дані клінічного аналізу крові, лабораторних алерготестів, бактеріологічного дослідження мазків з ротоглотки і порожнини носа, показники спірометрії.

З лабораторних методів дослідження при вагітності визначали загальний вміст IgE в крові, референтні значення якого у дорослої людини складають до 100МО/мл. Крім того оцінювали титри специфічних IgE in vitro, що можна співставити за діагностичною значущістю з шкірними алергічними пробами, які, як і різноманітні провокаційні проби, при вагітності не виконуються.

Результати та обговорення.

Незважаючи на те що алергічний генез за даними анамнезу був запідозрений у всіх обстежених, нам вдалося підтвердити його IgE –залежний механізм лише у 12,1% вагітних жінок. Клінічно АЗ проявлялися алергодерматозами - у 29,0% жінок, АР - у 64,5%, алергічною бронхіальною астмою - у 16,1%, АК - у 6,5%. Алергічна патологія у вигляді декількох нозологічних форм (2-3 захворювання) з ураженням однієї або декількох систем зустрічалася в 17% випадків. Одноразові алергічні шкірні прояви в анамнезі мали 17,1% вагітних жінок.

При визначенні загального IgE рівень вище нормативних значень виявлявся в 20,9% випадків. Найвища частота гіперімуноглобулінемії Е виявлена у жінок з однократними алергічними проявами (42,9%), рідше підвищений рівень IgE виявлявся у вагітних з АЗ (позитивний власний та

сімейний анамнез) (12,5%) і умовно здорових (5,5%). Середній рівень загального IgE також виявився найвищим у жінок з алергією в анамнезі $246,29 \pm 91,15$ МО / мл, у вагітних з одиничними алергічними проявами $58,26 \pm 17,51$ МО / мл, у здорових жінок він становив $67,92 \pm 17,62$ МО/ мл.

При визначенні алергенспецифічних IgE-антитіл у вагітних жінок було виявлено сенсibilізацію до окремих алергенів у 63 жінок (70% випадків). Зокрема, до побутових (до домашнього пилу - 67,7%, до пера подушки - 30,7%), пилкових алергенів (43,0%), медикаментозних (30%), харчових алергенів (16,2), епідермальних -10%, інсектних -1% .

Поширеність харчової сенсibilізації була різною в залежності від обумовленого алергену, найбільш значущими алергенами в цей період виявились ті, що зазвичай більш актуальні в педіатрії: до курки і білку коров'ячого молока було сенсibilізовано 23,5% вагітних жінок, до курячого яйця - 17,1%.

При аналізі шкірних проявів АЗ у вагітних жінок, отримали наступні дані: у 67% жінок з алергодерматозами спостерігалось погіршення перебігу або дебют шкірного захворювання на тлі вагітності, поліпшення відзначили 14%, а 16,2% - не помітили будь-якої динаміки захворювання.

У 50% жінок з БА та алергічним ринітом спостерігалось погіршення їх перебігу. Більше половини всіх загострень атопічної БА починаються в першому триместрі, дещо менше - у другому і тільки 5-7% всіх випадків загострень доводиться на 3 триместр. Це дозволяє зробити висновок про те, що причиною загострення БА під час вагітності є не здавлення дихальних шляхів діафрагмою, а в першу чергу гормональна та імунологічна перебудова.

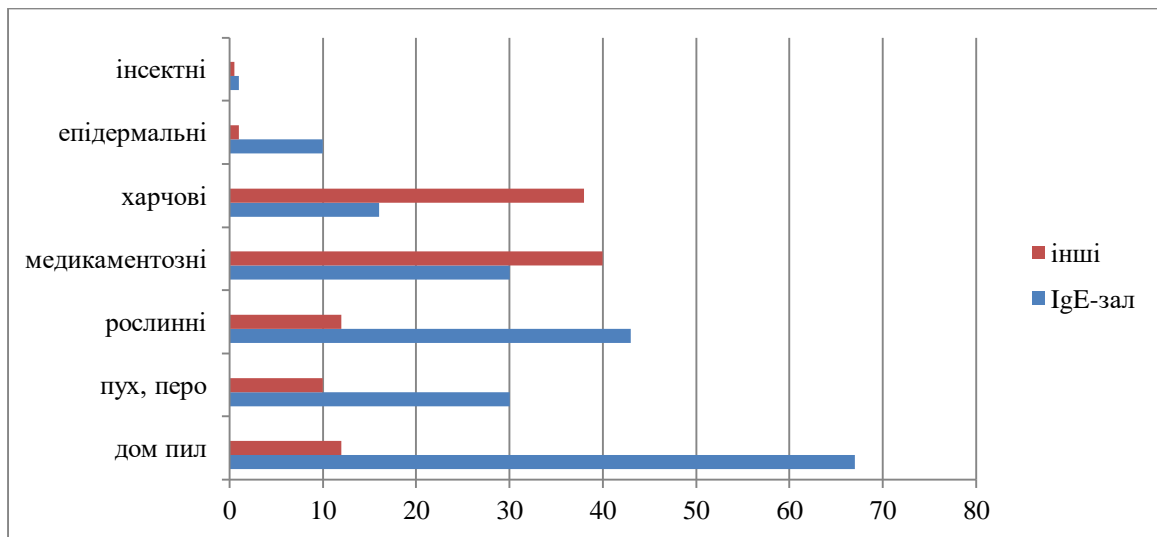

Рис. Частота виявлення сенсibilізації до окремих груп алергенів

У більшості жінок, які повідомляють про погіршення перебігу АЗ, загострення відбулося на терміні до 20 тижнів вагітності. Настільки великий відсоток погіршень на тлі гестації може бути пов'язаний з імунними змінами: АЗ асоційоване з Th2-відповіддю. Крім того, повідомляється, що під час вагітності відбувається ряд фізіологічних судинних змін в шкірі та слизових, що є сприяють набрякам та свербіжу.

Висновки .

1. У вагітних жінок в структурі загальних проявів АЗ респіраторні алергози виявляються частіше, ніж в загальній популяції.
2. В 8,8% випадків підвищенні значення загального IgE не асоціюється з клінічними проявами алергічного захворювання.
3. Найчастіше вагітні жінки, за результатами тестування, виявляють сенсibilізацію до групи побутових алергенів.
4. 67% жінок з алергодерматозами та 50% з респіраторними алергозами відмічають погіршення перебігу або дебют АЗ на тлі вагітності.
5. Серед причин Ig E-незалежних алергічних захворювань переважають реакції гіперчутливості негайного типу на харчові та медикаментозні чинники.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Алешина РМ. Аллергические заболевания и беременность. Клінічна імунологія. Алергологія. Інфектологія. 2010;4:39-49.
2. Зайков СВ, Михальчук НА. Рациональная терапия аллергических заболеваний у беременных. Клінічна імунологія. Алергологія. Інфектологія. 2008;3/1. Спецвыпуск; 54-60.
3. Allergic Rhinitis and its Impact on Asthma (ARIA) guidelines-2016 revision. J Allergy Clin. Immunol. 2017 Oct;140(4):950-958. doi: 10.1016/j.jaci.2017.03.050. Epub 2017 Jun 8.
4. Bierman SM. Autoimmune progesterone dermatitis of pregnancy. Arch Dermatol 1973; 107:896.
5. Boccon-Gibod I, Bouillet L. Angioedema and urticaria. Ann Dermatol Venereol. 2014;141(Suppl 3):586-595.
6. Caparroza FA, Gregorio LL, Bongiovanni G, et al. Asthma and Allergic Diseases in Pregnancy: A Review. Braz. j. otorhinolaryngol. 2016;82(1).
7. Caparroza FA, Gregorio LL, Bon Suemy GC, et al. Rhinitis and pregnancy: literature review. Brazilian Journal of Otorhinolaryngology. April 2015.
8. Diav-Citrin O, Shechtman S, Aharonovich A, Moerman L, Arnon J, Wajnberg R, et al. Pregnancy outcome after gestational exposure to loratadine or antihistamines: a prospective controlled study. J Allergy Clin Immunol. 2003;111(6):1239-43.
9. Etwel F, Djokanovic N, Moretti ME, Boskovic R, Martinovic J, Koren G. The fetal safety of cetirizine: an observational cohort study and meta-analysis. Journal of Obstetrics and Gynaecology. The Journal of the Institute of Obstetrics and Gynaecology. 2014;34:392-399.
10. Ellegard E, Hellgren M, Karlsson NG. Fluticasone propionate aqueous nasal spray in pregnancy rhinitis. Clin Otolaryngol. 2001;26:394-400.
11. FDA Announcement:
<https://www.federalregister.gov/articles/2014/12/04/2014-28241/content-and-format-of-labeling-for-human-prescription-drug-and-biological-products-requirements->

forsource=govdelivery&utm_medium=email&utm-source= govdelivery (Accessed on January 23, 2015).

12. Ghazeeri G, Kibbi AG, Abbas O. Pruritic urticarial papules and plaques of pregnancy: epidemiological, clinical, and histopathological study of 18 cases from Lebanon. *Int J Dermatol*. 2012;51(9):1047-53.

ОСОБЛИВОСТІ ТЕРМІНОЛОГІЇ «ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ» ТА «ДИСЦИПЛІНАРНЕ СТЯГНЕННЯ»

Катеринчук Катерина Володимирівна

Д.Ю.Н., доцент

професор кафедри приватного та публічного права

інституту права та сучасних технологій навчання

Київського національного університету технологій та дизайну

м. Київ, Україна

Соколовська Іванна Іванівна

студент групи МгЗП-19

інституту права та сучасних технологій навчання

Київського національного університету технологій та дизайну

м. Київ, Україна

Анотація. Стаття присвячена розкриттю особливостей термінології, що широко викоистовується у юриспруденції. Встановлено проблемні питання теорії права щодо використання термінології «дисциплінарна відповідальність» та «дисциплінарне стягнення». За результатами дослідження виявлено, що ці терміни мають різне смислове навантаження та взаємопов'язані між собою, хоч іноді їх ототожнюють.

Ключові слова: юридична відповідальність, державний службовець, дисциплінарна відповідальність, дисциплінарне стягнення.

Відповідно до положень Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України) [1] працівники зобов'язані вчасно і точно виконувати розпорядження власника або уповноваженого ним органу, додержуватися трудової дисципліни (дотримуватися трудового розпорядку), вимог нормативних актів про охорону праці, дбайливо ставитися до майна власника, з яким укладено трудовий

договір. Трудовий розпорядок на підприємствах, в установах, організаціях визначається правилами внутрішнього трудового розпорядку. Якщо ж мова йде про певні категорії працівників – державні службовці, то щодо них діють статuti та положення про дисципліну, порушення яких є приводом для притягнення їх до дисциплінарної відповідальності.

Серед науковців не має єдиної узгодженої точки зору щодо сутності термінології «дисциплінарна відповідальність». А. І. Миколенко визначає дисциплінарну відповідальність як захід державного примусу, котрий настає у разі вчинення порушення, полягає в обов'язку особи на підставі рішення компетентного органу зазнати певних позбавлень, обмежень матеріального й морального характеру [2, с. 245]. О. М. Лук'янчиков наголошує, що «дисциплінарна відповідальність не забезпечена державним примусом. Проте державний примус – характерна та необхідна ознака юридичної відповідальності і юридичні наслідки, не пов'язані із заходами державного примусу, не можна відносити до сфери правової відповідальності. Крім того, самотійно роботодавець не має права примушувати працівника» [3, с. 120].

Отже, реалізуючи право на працю, що забезпечується Конституцією України, особа укладає трудовий договір з роботодавцем, відповідно до якого, працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену угодою, з підляганням внутрішньому трудовому розпорядку, а роботодавець зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечити необхідні умови для виконання роботи (ст. 21 КЗпП)».

Але така позиція має певні особливості, які неузгоджуються з положеннями теорії та практики. Дисциплінарна відповідальність розповсюджується на всі категорії працівників, в тому числі і на держслужбовців, за порушення трудової дисципліни або антикорупційного законодавства. Саме в таких випадках державний примус має застосовуватися. В теорії права Ю. В. Топчєєва дисциплінарну відповідальність розглядає у якості стягнення [4, с. 173].

Відповідно до вищезазначеного, поняття дисциплінарна відповідальності й поняття дисциплінарне стягнення взаємопов'язані, але ототожнювати їх не слід, бо вони несуть різне смислове навантаження.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375
2. Миколенко А. И. Административный процесс и административная ответственность в Украине: учеб. пособ. Харків: Одіссей, 2004. 272 с.
3. Лук'янчиков О. М. Дисциплінарна відповідальність чи дисциплінарний вплив? *Право і суспільство*. 2013. № 6. С. 118-122.
4. Топчєєва Ю. В. Дисциплінарна відповідальність як засіб забезпечення трудової дисципліни: правові підстави. *Європейські перспективи*. 2012. № 4. Ч. 2. С. 173-176.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛІНГВІСТИКИ

Каширіна Ірина Олександрівна

старший викладач

Татусько Дар'я Юріївна

Студентка

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Дніпро, Україна

Анотація: в статті проаналізовано способи вивчення іноземних мов. Виокремлено психолінгвістику як один із способів вивчення іноземних мов. Розглянуто актуальні проблеми психолінгвістики, а також основні завдання психолінгвістичних завдань, щодо вивчення іноземних мов. Запропоновано вирішення актуальних проблем психолінгвістики.

Ключові слова: психолінгвістика, психолінгвістичні завдання, іноземна мова, мовлення, психологічний чинник, мовна свідомість.

У сучасному світі дуже важливим є вивчення іноземних мов. Особливо англійської мови, адже вона є найпоширенішою мовою світу. Англійська мова є мовою міжнародного спілкування і є офіційною у понад 60 державах.

Існує досить багато різних способів вивчення іноземних мов. Наприклад, проходження курсів для підвищення знань іноземної мови, заняття по скайпу з викладачами, репетиторами, перегляд улюблених голлівудських фільмів мовою оригіналу, переклад іноземних пісень, різні ігри іноземною мовою.

Але існує ще одна така складова для вивчення іноземної мови як психолінгвістика. Психолінгвістика – наука про взаємозв'язок мови і мислення, а також певний вплив мови на психічний розвиток людини та формування мовної свідомості людини. На нашу думку, психолінгвістика сприяє

поглибленому вивченню мов на основі психологічних чинників, а також розвиває мовлення і мовну діяльність людини [1].

Мета роботи полягає у дослідженні та вивченні актуальних проблем психолінгвістики та у розгляді психолінгвістичних завдань, щодо вивчення іноземних мов. А також у наданні рекомендацій від автора для вирішення цих проблем.

Психолінгвістика ставить перед собою масу різних завдань. Олексій Олексійович Леонт'єв у своєму підручнику «Психологія спілкування» виокремив такі завдання[2] :

1. Вивчення іноземних мов;
2. Розроблення проблем логопедії;
3. Виявлення та лікування мовленнєвих порушень та захворювань;
4. Дослідження проблем мовленнєвого впливу.

Метою психолінгвістики є дослідження психологічних процесів, що забезпечують функціонування мови, зокрема краще розуміння та запам'ятовування мови. Ця наука спрямована не тільки на розвиток мовлення особи у нормальному стані, а ще й у стані підвищеної емоційності та у стані високої емоційної напруги, загалом у різних емоційних станах суб'єкта.[3].

Однак ця наука несе за собою ще низку проблем у вивченні іноземних мов.

А саме:

1. Проблема сприйняття та розуміння мови і мовлення;
2. Проблема двомовності, і насамперед, у дитини;
3. Проблема у ознайомленні знакових операцій під час раннього навчання іноземної мови;
4. Проблема розуміння іншомовного тексту.

Задля уникнення цих проблем потрібно вміти розмежовувати дві мови, щоб уникнути змішування мов, розпочинати навчати дитину іншої мови у свідомому віці, збагачувати словниковий запас іншомовних слів через асоціації, задля кращого розуміння і запам'ятовування слів і мов, а також збільшити своє

коло спілкування знавцями іноземних мов, задля кращого і швидшого опанування мови.

Отже, підсумовуючи все вище перераховане, можемо дійти до висновків, що психолінгвістика – це наука, що справді полегшує вивчення мов, як рідної, так і іноземної, адже спрямовує свою діяльність на психологічні засади суб'єкта, досліджуючи його емоційний стан та рівень сприйняття текстів, фільмів, музики іншомовного походження. Тим самим прискорює засвоєння мови у пам'яті людини.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Куранова С.І. «Основи психолінгвістики» // URL: <https://academia-ps.com.ua/product/317>
2. Леонтьєв О.О. «Психологія спілкування». // URL: http://www.law.vsu.ru/structure/criminalistics/books/leontyev_psy.pdf
3. Леонтьєв О.О. «Основи психолінгвістики», - 2005. // URL: https://bookap.info/book/leontev_osnovy_psiholingvistiki/

БИОТОПИЧЕСКАЯ И ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА МАЛЯРИЙНОГО КОМАРА В УСЛОВИЯХ АЗЕРБАЙДЖАНА

Керимова Тамилла Афиз кызы

доц.

Университет Одлар Юрду

Магеррамова Севиндж Тельман кызы

доц.

Сулейманова Элина Асиф кызы

Аннотация: В данной статье исследуются биолого –экологические исследования малярийных комаров рода *Anopheles*, распространенных на Апшерон-ском полуострове.

От уровня численности этих комаров зависит степень контакта человека с переносчиками инфекции, а также рассматривается распространение малярийного комара в этом регионе.

Ключевые слова: Апшерон, комар, энтомология, фауна, инфекция

Контакт комара с человеком обусловлен, прежде всего, близким расположением к этим болотам поселений человека. Изучение и определение влияния хозяйственной деятельности человека на фауну и численность кровососущих комаров в различных ландшафтных условиях на территории Апшерона с последующей разработкой мер по предупреждению ухудшения энтомологической ситуации приобретает чрезвычайно важное значение.

На территории Апшерона местами выплода и развития кровососущих комаров, в том числе и переносчиков малярии служат различные типы водоемов, как естественного, так и искусственного происхождения. Однако, по всей территории Апшерона искусственные водоемы занимают большой удельный вес в связи с наличием больших орошаемых земельных площадей. К тому же, следует отметить, что в подавляющем большинстве случаев все эти

искусственные водоемы создаются вследствие хозяйственной деятельности человека из-за несоблюдения правил санитарно-гидротехнических противомаларийных требований. Большое количество таких водоемов возникает при небрежно проводимых земляных и других видов работ .

К искусственным водоемам относятся:

- водохранилища с прибрежными мелководными зонами;
- приканальные фильтрационные водоемы и заболоченности, связанные с оросительной и дренажной сетью;
- заболоченности, образующиеся в эпидзоне различных строящихся и эксплуатируемых водохозяйственных объектов;
- заболоченности, образующиеся за счет разлива вод артезианских скважин;
- заболоченности, образующиеся вокруг сельскохозяйственных площадей;
- заболоченности, образующиеся в карьерах и резервах вдоль железных, шоссейных и грунтовых дорог;
- заболоченности, образующиеся в черте населенных пунктов на приусадебных участках и в оградительных канавах;
- заболоченности, создающиеся в многочисленных заброшенных колодцах;
- заболоченности и водоемы, образовавшиеся в результате неправильного отвода сточных вод при эксплуатации промышленных предприятий, переполнения оросительных систем и неисправности осушительных каналов;
- водоемы и заболоченности, образовавшиеся в результате перегораживания водотоков временными перемычками (взамен мостов) «захламленности строительным и прочим мусором водотоков и ложбин»

В летнее время все эти водоемы и заболоченности, зарастая различными гидрофильными растениями, становятся весьма благоприятными для выплода малярийных и других кровососущих комаров.

В связи с периодическим принятием пищи и параллельным развитием яиц жизнь взрослой самки *Anopheles* складывается из ряда циклов, каждый из которых можно разделить на три фазы :

1. Поиск добычи и нападение.
2. Переваривание крови и созревание яиц.
3. Поиск водоема и откладка яиц.

После откладки яиц самка вновь вступает в первую фазу следующего цикла.

Большая общая площадь водоемов и заболоченностей искусственного происхождения в республике, особенно на территории Апшеронского полуострова, существенно влияет на изменение естественных ландшафтно-маляриологических условий.

Приканальные водоемы чаще образуются при повышении пропускной способности каналов. Наиболее высокий уровень воды в приканальных водоемах наблюдается во время массовых поливов. Заращение каналов водно-болотной растительностью создает благоприятные условия для выплода малярийных комаров, увеличения их численности в близлежащих населенных пунктах и возникновения случаев малярии.

Из изложенного следует, что осуществление всех необходимых мероприятий санитарно-гидротехнического характера на каналах имеет весьма существенное значение в борьбе с малярией и должно регулярно контролироваться органами санитарной службы.

Большую часть жизни личинки *Anopheles* проводят на поверхности воды в горизонтальном положении, прикрепившись к поверхностной пленке воды стигмальной пластинкой, пальмовидными волосками и плечевыми лопостями. Силы поверхностного натяжения поддерживают личинку, несмотря на то, что она тяжелее воды. Для принятия более устойчивого положения личинке необходимо закрепиться крючьями хвостовых волосков за какой-либо предмет или субстрат, которым может служить берег, плавающие на поверхности воды растения или другие предметы так как эти водоемы лишены водной

растительности. Галька является единственным субстратом, дающим личинкам причальную линию .

Так как личинки *Anopheles* обитают на границе воздушной и водной сред, то на них воздействуют как факторы воздушной среды (например, влияние ветра и солнечного света), так и факторы водной среды (влияние течения и колебаний уровня воды, температура и химизм, количество и видовой состав водной растительности. Яйца поодиночке плавают на поверхности воды, благодаря наличию воздушных камер. Без воды довольно быстро высыхают и гибнут.

Личинки дышат атмосферным воздухом через отверстия трахей на стигмальной пластинке, расположенной на конце брюшка. Личинки проходят в своем развитии 4 возраста. Большую часть жизни личинки проводят на поверхности воды в горизонтальном положении, прикрепившись к поверхностной пленке. Как правило, личинка движется до тех пор, пока не найдет какой-либо твердый предмет, за который можно зацепиться крючковидными волосками, расположенными на конце брюшка. Таким субстратом могут оказаться берега водоема, растительность и плавающие на поверхности воды предметы. Питаются личинки, фильтруя и поедая безвыборочно все органические остатки, водоросли, планктон и микроорганизмы. Среди заглоченных частиц могут быть и инсектициды, что используется для борьбы с комарами.

Внешние раздражения (тень, прикосновение, колебание поверхности воды) заставляют личинку двигаться, либо нырять в глубину. На свету личинки становятся активнее и часто передвигаются без видимых причин: обладают положительным фототаксисом. Наименее подвижны личинки при оптимальных температурах воды, когда происходит наиболее интенсивное питание и накопление питательных веществ. При более высоких и низких температурах подвижность личинок увеличивается. Поэтому в водоеме они концентрируются на участках с оптимальной температурой. Короткое время личинки способны

ползать по влажному субстрату вне воды. При высокой влажности воздуха и на влажном субстрате личинки могут оставаться живыми в течение недели.

Наиболее благоприятны для личинок водоемы, защищенные от ветра растительностью, со стоячей водой и субстратом для прикрепления. Личинки не выносят волнобоя и сильного течения, противостоять которому они не могут. Лишь немногие виды (*An. maculipennis* и *An. superpictus*) приспособились к жизни в слабо текущих водоемах. В небольших мелких водоемах с растительностью личинки могут распределяться по всей площади, тогда как в крупных водоемах встречаются только у берегов. Некоторые виды (*An. claviger*, *An. Plumbeus*) приспособлены к обитанию в небольших временных водоемах совершенно без растительности, что в целом для рода *Anopheles* не характерно.

Состав и количество растворенных в воде солей заметно влияют на жизнь личинок. Есть виды (*An. sacharovi*, *An. atroparvus*), приспособленные к соленой и жесткой воде, другие (*An. maculipennis*) ее не выносят. Иногда виды (комплекса «*maculipennis*», не различающиеся морфологически, резко отличаются друг от друга по отношению к солености воды. Минеральные вещества, встречающиеся в воде в виде взвешенных частиц (мутная вода), неблагоприятно влияют на личинки, заполняя их кишечник и мешая усвоению пищи. Поэтому в мутной и органически загрязненной воде личинки

малярийных комаров обычно не встречаются. В работах Алиханова выяснилось, что личинки *A.c.caspius* очень восприимчивы по сравнению с другими видами комаров к микроспоридиям (*ThelohaniaopacitaKudo*).

Температура воды играет важную роль в жизни личинок. Для каждого вида характерен свой диапазон оптимальных температур. Солености и чистоты воды. У многих видов все развитие от яйца до имаго при оптимальных температурах протекает за 10-14 дней. Продолжительность развития яйца также зависит от температуры воды. При 27—30 °C оно длится не более 2 суток (у южных популяций), а при 10—12 °C - 8 суток (у северных популяций).

Диапауза на стадии яйца у комаров р. *Anopheles* встречается редко (в отличие от комаров р. *Aedes*).

Куколки комаров не питаются, но подвижны и нуждаются в дыхании атмосферным воздухом. Обычно они держатся у поверхности воды, вблизи растений, берегов или плавающих предметов. Длительность фазы куколки при оптимальных температурах воды - около 2 дней. В отличие от личинок, куколки не чувствительны к ядам кишечного действия, т. к. не питаются. В остальном экологические требования такие же, как у личинок соответствующего вида.

Имаго раздельнополы. В питании кровью нуждаются только самки. Самцы питаются сахаристыми соками растений. Они несколько мельче и выходят из куколок обычно на 1—2 дня раньше самок. Вылупление из куколок происходит в любое время суток, но чаще утром и вечером.

Первые 1 — 2 дня комары сидят в растительности у водоемов. В это время у самок происходит созревание фолликулов до 2-й стадии Кристофера за счет жирового тела и соков растений. Лишь после созревания фолликулов у самок появляется потребность в крови. Копуляция обычно происходит до приема самкой крови, у части видов — на открытом воздухе, где самцы образуют заметные издали рои. Обычно роение наблюдают вечером. Самки влетают в рой поодиночке и копулирующие пары вылетают из роя. Некоторые виды могут роиться в помещении, либо копулировать без роения.

Жизненный цикл самок комаров состоит из одного или нескольких гонотрофических циклов, слагаемых из трех фаз: поиск прокормителя и питание кровью, переваривание крови и созревание яиц, поиск водоема и откладка яиц.

Суточная активность нападения распадается обычно на 2 пика - вскоре после захода солнца и перед рассветом. При холодной погоде комары могут нападать и в светлое время дня (сдвигается температурный оптимум). Температура и влажность являются решающими факторами для выбора комарами дневок.

Влияние ветра на личинок имеет негативный характер. Необходимым условием нормального их развития является спокойная поверхность водоема, защищенная от ветра и волнобоя. Уже небольшая рябь препятствует нормальному питанию личинок, более сильные волны могут повредить их или просто выбросить на берег или на надводные части растений и других плавающих предметов .

Влияние солнечного света на личинок сказывается, прежде всего, через температурный режим водоема. Так как личинки многих видов *Anopheles* теплолюбивы, то развиваются они, в основном, в водоемах хорошо освещенных солнцем и, следовательно, хорошо прогреваемых. Сам по себе свет не является обязательным условием развития, и в лаборатории при оптимальном температурном режиме и кормлении личинки спешно развиваются до имаго в полной темноте. Для практических целей важно знать сезонное распределение личинок по водоемам в зависимости от освещения .

Влияние течения скорее негативно, поэтому личинки *Anopheles* развиваются преимущественно в стоячих или слабопроточных водоемах. Однако слабым течением, например, в сильно заросших каналах оросительной сети, личинки могут разноситься в больших количествах на значительное расстояние. В этом случае они пассивно плывут по течению, закрепившись хвостовыми щетинками за плавающие на поверхности растения или другие предметы. Если водоем стоячий, то развитие личинок продолжается до имаго.

Колебания уровня воды также негативно сказываются на жизни личинок *Anopheles*. При резком падении уровня воды в водоеме личинки, заселяющие зону прибрежной растительности, оказываются вне воды, обсыхают и гибнут. Часто внезапный ливень полностью очищает водоем от личинок.

Глубокие водоемы, как правило, неблагоприятны для развития личинок *Anopheles*. Однако причиной этого является не глубина, как таковая, а сопутствующие обстоятельства: отсутствие субстрата из растительности, которое является причальной линией и растений, образующих у поверхности воды «второе дно», в котором личинки прячутся от врагов.

Влияние температуры. Каждый живой организм может существовать в определенных температурных пределах. Температура воды играет большую роль и в жизни личинок. Каждому виду комаров присущ определенный диапазон оптимальных температур, солености, чистоты воды и влажности. Нижним и верхним порогами активности являются температуры, при которых нападения комаров прекращаются. У многих видов все развитие от яйца до имаго при оптимальных температурах протекает за 10—14 дней.

Нормальное развитие личинок протекает при температурах от +10°C до +35°C. Температуры ниже +10°C угнетают развитие личинок, и при +5°C наступает холодное оцепенение. Температуры выше +35°C также угнетают развитие личинок, а при 38°C наступает тепловое окоченение. Температурные требования разных видов *Anopheles* различны.

Так как и взрослые комары, и их преимагинальные фазы, являются пойкилотермными животными, то развитие личинок зависит от температуры мест выплода. **Влияние химизации воды.** Под химизмом воды понимается состав и количество растворенных в воде неорганических и органических веществ, газов, а также активная реакция воды (кислая или щелочная).

Растворимые неорганические вещества поступают в водоем из поливов садов, огородов, образующих его ложе, либо с водой, питающей водоем. Количественные и качественные различия солевого состава влияют на распределение разных видов *Anopheles* по водоемам.

Растворенные *органические* вещества поступают в водоем за счет отмирания и последующего разложения, населяющих водоем организмов, жизнедеятельности организмов, из окружающей почвы, со сточным *Anopheles* и водами, с опавшей листвой и т.п. Личинки большинства видов *Anopheles* избегают водоемов с сильной степенью загрязнения органическими веществами.

Растворенные в воде *газы*, в первую очередь кислород и углекислый газ, скорее всего не оказывают прямого воздействия на личинок *Anopheles*. Однако тот факт, что личинки *An. maculipennis* предпочитают водоемы, богатые

кислородом, показывает, что степень насыщения воды этим газом не безразлична для личинок. Скорее всего, играет роль окислительная способность кислорода, препятствующая накоплению в воде токсичных продуктов распада органических веществ.

Сильно на нее влияет процесс фотосинтеза зеленых растений, при котором происходит подщелачивание воды. Личинки *An.maculipennis* в экспериментальных условиях способны развиваться в достаточно широких диапазонах активной реакции воды- от слабокислой до значительно щелочной, оптимальные условия создаются при слабокислой реакции. Резко кислые и резко щелочные реакции вредны для личинок.

Роль водной растительности в жизни личинок. Личинки *Anopheles* развиваются чаще всего в тесной связи с водной растительностью. Она обеспечивает личинкам причальную линию, второе дно, в котором личинки прячутся от врагов, служат личинкам пищей и улучшает химизм водоема. Наиболее удобную причальную линию обеспечивают личинкам растения, чьи мелкорассеченные части соприкасаются с поверхностью воды. Чем больше длина причальной линии, тем больше личинок может разместиться на единице площади. Растительность, образующая под поверхностью воды второе дно, позволяет личинкам прятаться в нем от своих опаснейших врагов – рыб. Растения, образующие второе дно, позволяют личинкам *Anopheles* заселять более глубокие водоемы. Источником пищи личинкам служат мелкие одноклеточные водоросли, свободно плавающие около поверхности воды, а также так называемый перифитон, или сообщество мелких организмов (зеленые и синезеленые водоросли, и т.п.), обрастающие и погруженные в воду части растений.

Химическая роль погруженных растений заключается, прежде всего, в выделении кислорода в процессе фотосинтеза, который, как мы уже указывали, способствует разложению органических остатков. Кроме того, структура растительности влияет так же на освещение и, соответственно, на температурный режим водоема.

Днем имаго большинства видов малярийных комаров малоподвижны. Суточный ход метеорологических факторов делает дневные часы неблагоприятными для активности видов *Anopheles* на открытом воздухе (этому препятствуют, в первую очередь, солнечный свет и дефицит влажности). Поэтому комары р. *Anopheles* неблагоприятное время суток проводят в так называемых дневных убежищах (часто называемых просто дневками), микроклимат которых лишен резких колебаний температуры и влажности.

Дневками *Anopheles* часто служат жилые помещения человека или постройки для содержания скота. В помещениях, в отсутствие внешних раздражителей, имаго неподвижно сидят на потолке или стенах, совершая лишь время от времени движения задними ногами. Сидят имаго *Anopheles* под углом к субстрату, и позволяет сразу отличить *Anopheles* от комаров подсемейства *Culicidae*. Однако следует иметь в виду, что зимовочная посадка имаго *Anopheles* отличается, от летне-зимующих самок, которые прижимаются брюшком к стене.

На стене комары всегда сидят головой кверху - в этом проявляется отрицательный геотаксис, т.е. стремление занять положение против направления силы земного притяжения. Другое проявление отрицательного геотаксиса – стремление комара занять наиболее высокие места в доступном ему пространстве, поэтому имаго *Anopheles* на дневках в помещениях располагаются на потолке или верхних частях стен, если этому не препятствует действие других факторов (температура, свет, влажность и проч.)

Полет большинства видов рода *Anopheles* отличается от полета других комаров своим порывистым, прыгающим характером, поэтому издаваемый ими при полете звук также достаточно своеобразен и, при наличии навыка, по нему можно отличать р. *Anopheles* от комаров pp. *Aedes* и *Culex*. Скорость полета комаров можно определить во время полета их за добычей. Кроме полета, для *Anopheles* характерно ползание, это когда комарам приходится пробираться сквозь узкие щели.

Влияние света на взрослого комара зависит как от интенсивности освещения, так и от физиологического состояния имаго. Яркий свет вызывает у имаго *Anopheles* сильное двигательное возбуждение – это явление носит название фотокинеза. При усиленном освещении все комары в убежище переходят в состояние фотокинетического возбуждения и перемещаются в затененные его части, либо стремятся вылететь наружу. Это проявление реакции бегства, которая может наступать не только под влиянием света, но и при действии других раздражителей. Под воздействием слабого света голодные комары вечером вылетают из помещения наружу.

Влияние температуры на жизнь имаго комаров огромно, так как они, подобно своим личинкам, все процессы их жизнедеятельности находятся в прямой зависимости от температуры окружающей среды. Также, как и у личинок, для имаго комаров можно выделить зону температурного оптимума для их существования, верхний и нижний пороги активности.

Влияние влажности на имаго *Anopheles* также велико, так как напрямую влияет на водный баланс организма комара. Влияние влажности тесно связано с температурой окружающей среды и движениями потока воздуха. При нахождении имаго в условиях, неблагоприятно влияющих на его водный баланс, комар достаточно быстро погибает от иссушения.

Вылет имаго р. *Anopheles* происходит в любое время суток, но главным образом утром и вечером. Самцы в пределах одной генерации вылетают раньше самок.

Под экологической дальностью полета понимается то расстояние, которое имаго комара преодолевает исходя из своих потребностей. Экологическая дальность полета не обязательно равна расстоянию одноразового перелета и может складываться из нескольких повторных перелетов. Если же комару приходится преодолевать расстояние в несколько километров в поисках прокормителя. Надо иметь в виду, что комар, преодолевший определенный путь от мест выплода к центру притяжения, после завершения развития яиц не обязательно возвратиться на тот же водоем для их

откладки. Он может полететь совершенно в другом направлении и отложить яйца в новом водоеме, откуда совершить перелет к другому центру притяжения.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Namazov N.C. Culex cinsinə aid olan növlərin (Diptera Culicidae) respublikanın ərazisində yayılması və faunası. //Azərbaycan Təbabətinin müasir nailiyyətləri. Bakı 2010 №6.s.90-92
2. Абдуллаев Х.И.,Наджафов И.Г., Махмудова Ш.А., Намазов Н.Дж.,Вахабов Э.Ф. и др. Некоторые вопросы эпидемиологического надзора по малярии в Азербайджане на современном этапе // Гигиена и Эпидемиология, Иммунобиология. Казахстан. 2016.№3. с.91-98
3. Namazov N.C. Tibbi entomologiya, Bakı, “Təbib nəşriyyatı”, 2017,265

УДК 372.89:453.81

**ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛІЗОВАНОГО ПРОГРАМНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ
ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Кізім Світлана Степанівна

к. п. н., доцент

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського

м. Вінниця. Україна

Цюрко Ліна Віталіївна

завідувач мед сестринського

відділення Вінницького медичного коледжу

імені академіка Д. К. Заболотного

спеціаліст вищої категорії, викладач-методист

Вінницький медичний коледж

імені академіка Д. К. Заболотного

Анотація. У статті розглянуто доцільність застосування спеціалізованого програмного забезпечення у процесі підготовки майбутніх фахівців, зокрема майбутніх молодших медичних спеціалістів. Представлено доцільність застосування спеціалізованого програмного забезпечення з автоматизованою перевіркою результатів, як основної форми контролю та діагностики знань студентів медичних спеціальностей.

Ключові слова: спеціалізоване програмне забезпечення, тестуючі системи; онлайн-тести; тестування, здобувачі вищої освіти, професійна підготовка.

Контроль якості знань є невід'ємною складовою у процесі професійної підготовки здобувачів вищої освіти. У «Концепції розвитку вищої медичної

освіти» зазначено, що розвиток та реформування національної системи охорони здоров'я потребують підготовки нового покоління висококваліфікованих медичних працівників, упровадження інноваційної діяльності в ринкових умовах [4, с.14].

Тому важливим є формування професійної компетентності здобувачів вищої освіти, зокрема медичних спеціалістів у процесі навчання у медичному коледжі в умовах організація моніторингу якості освітнього процесу.

У рамках приєднання вітчизняної освіти до Болонської декларації постійно вдосконалюється модульно-рейтингова система, в основі якої лежить тестовий контроль рівня підготовки здобувачів вищої освіти. Метою тестового контролю є отримання здобувачами вищої освіти ґрунтовних знань, які дозволять сформувати у них високий рівень професійної компетентності.

Дидактичне значення тестування не можливо недооцінити, оскільки воно сприяє формуванню практичних навичок та умінь, необхідних для подальшого використання в професійній діяльності, а також навичок логічного мислення та активізації розумової діяльності. Завдяки тестуванню змінюється мотивація, навчання набуває індивідуально-особистісного підходу.

Серед головних переваг використання тестового контролю знань для здобувачів вищої освіти можна виділити такі [1, с.114]:

- можливість застосування як засобу усіх видів контролю, а саме базового та початкового, поточного та тематичного, рубіжного та залікового, підсумкового та екзаменаційного, а також самоконтролю;
- можливість детальної перевірки рівня засвоєння кожного змістового модуля дисципліни;
- наявність чіткої однозначної відповіді, стандартне оцінювання;
- економія навчального часу при здійсненні поточного контролю знань та об'єктивність оцінювання результатів навчання;
- мінімізація емоційного впливу викладача на студента.

Крім цього, традиційно до переваг тестування відносяться [10, с.73]:

- індивідуальний характер контролю, можливість здійснення контролю за

роботою кожного студента, його особистою навчальною діяльністю, а також можливість отримати результати успішності групи, що допоможе оцінити викладачеві ефективність методів та прийомів, які застосовуються на заняттях;

- можливість регулярного систематичного проведення тестового контролю на всіх етапах процесу навчання;

- можливість поєднання його з іншими традиційними формами педагогічного контролю;

- об'єктивність тестового контролю, що виключає суб'єктивні оціночні судження й висновки викладача;

- можливість проведення комп'ютеризованого у локальній мережі та паперового варіанта тестування;

- урахування індивідуальних особливостей студентів, що потребує застосування відповідно до цих особливостей різної методики розробки тесту й тестових завдань залежно від рівня їх мовленнєвої компетенції;

- висока змістовна обґрунтованість тестового контролю, заснована на включенні дидактичних одиниць програми навчання в завдання тесту.

Тестування як форма контролю та діагностики знань здобувачів вищої освіти набуває все більшого розповсюдження в навчальному процесі при підготовці медичних спеціалістів, оскільки має певні переваги над іншими формами контролю знань та умінь, зокрема можливість охоплення великого обсягу матеріалу. Під час навчального процесу все частіше використовуються комп'ютерні тести, які є особливо привабливі, тому що дозволяють отримати результати практично відразу по завершенні тесту.

Як зазначає І. Булах, комп'ютерне тестування успішності дає можливість реалізувати основні дидактичні принципи контролю навчання: принцип індивідуального характеру перевірки й оцінки знань; принцип системності перевірки й оцінки знань; принцип тематичності; принцип диференційованої оцінки успішності навчання; принцип однаковості вимог викладачів до здобувачів вищої освіти, учителів до учнів [2].

Комп'ютерні тестові завдання можуть складатися за допомогою

різноманітних програмних інструментів, починаючи від різних редакторів, програм для розробки презентацій, до використання мов програмування і можливостей мережі Інтернет.

Тестовий комп'ютерний контроль знань може бути використаний під час поточного, тематичного або підсумкового контролю. Він здійснюється у формі самостійного діалогу студента з комп'ютером у присутності викладача, або без нього, з можливістю запам'ятовування результатів тестування [3].

У процесі професійної підготовки здобувачів вищої освіти в медичних навчальних закладах комп'ютерне тестування проводиться на різних етапах навчання: під час вивчення теоретичного матеріалу, відпрацьовування практичних навичок, закріплення вивченого матеріалу та для державної підсумкової атестації.

Проте, як показує наш досвід про якість професійної підготовки медичних спеціалістів можна говорити у контексті складання майбутніми медичними фахівцями системи ліцензійних інтегрованих іспитів, зокрема ліцензійного іспиту Крок М, що є комплексом засобів стандартизованої діагностики рівня професійної компетентності та складовою частиною державної атестації студентів.

У рамках професійної підготовки медичних спеціалістів, як показала практика, найбільш прогресивним у контролі знань здобувачів вищої освіти, на наш погляд, є програми MyTestX.

MyTestX – це система програм для створення і проведення комп'ютерного тестування, збору та аналізу результатів, виставлення оцінки за вказаною в тесті шкалою. Програма легка і зручна у використанні.

MyTestX працює з десятьма типами завдань: одиночний вибір, множинний вибір, встановлення порядку проходження, встановлення відповідності, вказівка істинності чи хибності тверджень, ручне введення числа, ручне введення тексту, перестановка букв, заповнення пропусків. У тесті можна використовувати будь-яку кількість будь-яких типів, можна як один, так і все відразу. У завданнях з вибором відповіді (одиночний, множинний вибір,

вказівка порядку, вказівку істинності) можна використовувати до 10 (включно) варіантів відповіді.

Програма складається з трьох модулів: модуль тестування (MyTestStudent), редактор тестів (MyTestEditor) і журнал тестування (MyTestServer).

Для створення тестів використовується дуже зручний редактор тестів з дружнім інтерфейсом.

До кожного завдання можна задати складність (кількість балів за правильну відповідь), прикріпити підказку (показ може бути за штрафні бали) і пояснення вірної відповіді (виводиться в разі помилки в навчальному режимі).

Програма підтримує декілька незалежних один від одного режимів: навчальний, штрафний, вільний і контрольний. У навчальному режимі студенту виводяться повідомлення про його помилки, може бути показано пояснення до завдання. У штрафному режимі за невірні відповіді в студента віднімаються бали і можна пропустити завдання (бали не додаються і не віднімаються). У вільному режимі студент може відповідати на питання в будь-якій послідовності, переходити (повертатися) до будь-якого питання самостійно. У контрольному режимі вікно програми займає весь екран і його неможливо згорнути.

MyTestX має високий ступінь захисту, як тестових завдань, так і результатів. Програма працює під ОС Windows XP, Vista, 7, 8, 8.1, 10. Для роботи під Linux можна використовувати Wine [6].

Проаналізувавши спеціалізоване програмне забезпечення, можна впевнено сказати, що використання програми MyTestX для контролю знань здобувачів вищої освіти є необхідним. Оскільки, студент самостійно може виявляти прогалини в своїх знаннях, вживати заходів для їх усунення, а також набути навиків для складання ліцензійного іспиту Крок М.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Божкова В.В. Тестування як форма контролю знань: переваги та недоліки / В.В. Божкова, Л.Ю. Сагер // Сучасні проблеми вищої освіти України в контексті інтеграції до європейського освітнього простору: матеріали науково-методичної конференції, м. Суми, 6-7 жовтня 2010р. / За ред. О.В. Прокопенко. – Суми: СумДУ, 2010. – С. 113-115.
2. Булах І.Є. Теорія і методика комп'ютерного тестування успішності навчання (на матеріалах медичних навчальних закладів): Дис. Доктора пед. наук: 13. 00. 01 /Київський національний університет імені Т.Г. Шевченка. К., 1995. – 430 с.
3. Комп'ютерне тестування як засіб оцінювання рівня компетентності учнів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://timso.koippo.kr.ua/hmura9/kompyuterne-testuvannya-yak-zasib-otsinyuvannya-rivnya-kompetentnosti-uchniv/>
4. Кравцов В.В. Медсестринство в акушерстві. Програма для вищих медичних (фармацевтичних) навчальних закладів I-III рівнів акредитації за спеціальністю 5.12010102 «Сестринська справа». Укладачі: В. В. Кравцов, О.Я. Курненкова, І. Я. Губенко, Т. Б. Прокопенко. – Київ. 2011. – 16 с
5. Мединська С.І. Тестування як засіб організації та реалізації диференціації навчання при викладанні іноземних мов у немовному ВНЗ / С.І. Мединська // Вісник дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». – Дніпропетровськ: МНІМ, 2011. – №2 (2). – С. 71-82.
6. MyTestXPro – система програм для создания и проведения компьютерного тестирования, сбора и анализа их результатов. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://mytest.klyaksa.net/>

**ОСМИСЛЕННЯ КОНЦЕПТУ МУДРІСТЬ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ
ОБ'ЄКТИВАЦІЇ В ГУМАНІТАРНИХ НАУКАХ**

Кіщенко Наталія Дмитрівна

кандидат філологічних наук, доцент

Олександрова Галина Мевлютівна

кандидат філологічних наук, доцент

Кузьміна Тетяна Павлівна

старший викладач

Національний педагогічний університет

імені М.П. Драгоманова

Київ, Україна

Анотація: у статті висвітлено концепт МУДРІСТЬ та його осмислення в інших гуманітарних науках. Поняття мудрість широко досліджується у філософії, історії, соціології, культурології та інших науках.

Ключові слова: концепт, поняття, концепт культури, цінність.

Як зазначає філолог Кіщенко Н.Д. у своїх наукових дослідженнях, концепт WISDOM / МУДРІСТЬ як один із ключових концептів культури охоплює світ образів, уявлень, системи ціннісних настанов. МУДРІСТЬ досліджується у філософії, психології, історії, культурології та інших науках. Проблематика МУДРОСТІ та ДУРОСТІ виникає разом із суспільством, з розвитком соціальних та економічних відносин, виникненням класового устрою, що свідчить про соціально-культурну основу МУДРОСТІ.

Мудрість ідеалізується, отримує моральний зміст, але й розглядається з точки зору утилітарних цінностей [3, с. 189].

Поняття мудрість – найвища духовна потенція людини, яка синтезує всі види пізнання та активного відношення людини до світу. В мудрості присутні

активність міфу, емоційність, поліваріантність художнього образу, точність наукового знання, антиномічність та цілісність розуму. Мудрість заключає в собі ідеал. Філософія – любов до мудрості ("любомудріє"), самокритика розуму та вічний рух вперед. В давній філософії мудрість розглядали як джерело всіх досконалостей людини, її добродетелі та щастя, в якому присутні ознаки "бажання" та "благо", тобто добро [4, с. 55]. Щастя є найвищим благом тільки тоді, коли людина наділена якостями, котрі роблять її достойними щастя.

На думку М. Гартмана, мудрість – це проникнення почуття цінності в життя, в будь-яке відчуття речей, у будь-яку дію та реагування до спонтанного "оцінювання", що супроводжує кожне переживання; осягнення всього етичного буття з точки зору цього буття; етична духовність, керування етики; основний духовний фактор, головна цінність, ідеал життя всього людства [1, с. 35]. Отже, мудрість – це етичне, духовне знання з одночасною його реалізацією в повсякденному житті.

У стоїцизмі головні риси давньогрецького мудреця тлумачаться наступним чином: його головна особливість – уміння жити "в гармонії" зі світом; в ньому відображені всі закони космосу, універсуму. Мудрець – це, перш за все той, хто споглядає зоряне небо, та той, хто наповнений глибоким почуттям порядку та розумності речей. В більш сучасному розумінні мудрець – це той, хто живе в гармонії з людством, це розуміння проблем іншого, а також уміння курувати своїми бажаннями. В цьому розумінні мудрість протиставляється дурості та афектам. Іноді мудрість ототожнюють із обережністю. Поняття мудрість – найвища людська цінність та системна форма пізнання людини та світу, в якій органічно сплавлені, злиті, з'єднані всі рівні, форми, способи, аспекти, значення, пізнання [3, с. 54].

За допомогою мудрості досягається цілісне розуміння Істини та Реальності, розкриваються секрети мікро- та макрокосмосу, розкриваються великі таємниці людської душі. Мудрість як найвища духовна цінність являє собою органічне поєднання любові до людей, до себе, до природи з глибокими загальними та професійними знаннями. Це поняття включає в себе єдність

творчого мислення з високою моральністю та обов'язково реалізація софійних (мудрих) якостей в повсякденному житті конкретної людини. В людському уявленні про мудрість відображаються глибокі онтологічні коріння софійності самого буття, космосу. Ними будуть такі якості Всесвіту: присутність в ньому гармонії та симетрії, доцільності та міри, а в живій природі – мімікрії. Мімікрія – послідовна схожість деяких тварин з іншими видами, що забезпечує захист від ворогів. У вузькому значенні мімікрія – це імітація виглядом беззахисних перед деякими хижаками. Існує три типи мімікрії – апатетичний, сематичний, епігамічний.

Апатетичною мімікрією називається схожість виду з об'єктом навколишнього середовища. Сематична (попереджувальна) мімікрія – це наслідування по формі та кольору. Епігамічна – схожість за статевими ознаками. Беззахисна форма стає схожою на захищену в процесі знищення менш досконалих наслідувальників [3, с. 346]. Софійність наче розлита в Космосі та осягається людством в різних зрізах, видах, образах, формах [4, с. 231].

Глибинна мудрість пронизує систему поглядів всіх світових релігій та більшості релігійних конфесій світу. Осягнення значення мудрості початково присутнє в розумінні сенсу та призначення людини на землі, у всіх формах та видах людської діяльності, людського буття [4, с. 243].

Філософська Мудрість є цілісною формою сприйняття себе і світу. В ній органічно зливаються духовний досвід любові та добра з істинністю знань людини, високий ступінь розвитку її розуму та інтуїції, віра, найвища правда та ранима совість, здоровий глузд та прагнення справедливості, співпадіння думок, ідеалів із вчинками, із способом життя.

Істинний мудрець, згідно зі східним стародавнім уявленням, – незворушний у радості і біді, він не відчуває гніву навіть коли його життя загрожують. Основна вимога до мудреця: не плакати, не сміятися, а розуміти. Тобто склався образ святого мудреця, який майже повністю відрізняється від інших людей, позбавлений усіх людських якостей і властивостей і взагалі

людяності. Ніякі слабкості, ніщо людське йому не властиво. Це більше мешканець неба, ніж земна людина з усіма її недоліками, обмеженістю і повсякденними побутовими клопотами. Цей образ, дійсно, не витримує критики сучасного скептичного розуму.

Разом з тим, мудрою можна називати таку людину, яка здійснює свої інтереси у згоді з інтересами інших (за Кантом, мудрість виявляється в "самообмеженні і в дійсному інтересі головним чином до загального блага" [4, с. 439–440]). Мудрість визначається не знанням фактів, як вони є, а взаємодією з людьми, якими вони можуть бути. Мудрий не робить іншим того, чого не хотів би для себе, але разом з тим він прагне робити для інших те, чого ніхто не міг би зробити замість нього. Він прагне досягти спільності з людьми і принести їм користь саме в тому, що найбільше відрізняє його від інших. Якщо доля дала йому смичок скрипалі, він не проміняє його на сокиру дроворуба. Але якщо потрібно врятувати тих, хто замерзають, він відкладе смичок і візьметься за сокиру. Він уміє знаходити найкоротший шлях від своїх найбільших здібностей до найбільших потреб інших людей. Він знає міру, що співвідносить унікальний дар людини з універсальними потребами людства.

Мудрість – це вміння підноситись над своїми поточними, сьогоденними інтересами заради інтересів віддаленіших, в перспективі – що переходять межі індивідуального життя. Мудрий не проміняє радості дня на задоволення хвилини, не проміняє щастя життя на радості дня, не проміняє вічного блага на щастя життя. Мудрість – це вміння віддавати кожній речі по її мірі, відокремлюючи міру хвилини від міри дня, міру шляху від міри дому і міру любові від міри дружби. Мудрий прагне бути відповідним тим умовам, в яких знайшов себе на землі, сприймаючи життя як дар і як аксіому, з якої необхідно виходити і з якою безглуздо сперечатися. У пошуках найбільшого блага для себе і для інших він не втрачає можливості змінити те, що піддається зміні, але і не бореться з тим, що вважає непоборним [2, с. 211].

За допомогою цього слова виділяють не тільки певні якості людини, нації, але й прошарків суспільства, характеристику кінцевого результату

мислення, за допомогою якого всі раніше набуті думки, досвід акумулюються в даному концепті, пор.: мудрість – "глибокий розум, що опирається на життєвий досвід" [4, с. 654]. У історії мудрість визначається як "народження думки, що змінює розуміння, процеси, розвиток епохи та цивілізацій" [6, с. 5]. З іншого боку, мудрість – це здатність грамотного використання знань. Великий, глибокий розум, що опирається на життєвий досвід; здатність знаходити вирішення різних задач, в тому числі і життєвих опираючись на свій та чужий досвід, уникаючи деколи безпосередніх логічних операцій та розуміння (змісту) того, що відбувається [6, с. 2]. В основі мудрості лежить шість якостей характеру: співчуття, жалість, альтруїзм, розуміння себе, емоційна стабільність та рівень соціалізації [6, с. 100]. Отже, ми визначаємо мудрість – як певні розумові здібності, підкріплені досвідом.

Філософія визначає аксіологічний пріоритет мудрості, адже за своєю сутністю мудрість є духовним кодом, основою людської культури. Саме звідси виходить орієнтація на позитивні загальнолюдські цінності, на прагнення осмислити, усвідомити та укорінити їх в повсякденному житті, перевтілити у софійну свідомість та софійне буття, пор.: "Спочатку був Логос"(Логос – слово, розум). "Логос" має два значення: "розум" в значенні "знання", але разом з тим і "слово". Очевидно, в древніх мовах не розмежовувались поняття "слово" та "розум", як й не розрізнялося те, що означувалося цими словами [4, с. 327]. У Мемфісському трактаті, який датується як один з дуже ранніх єгипетських текстів (III тис. до Р.Х.), зазначається, що всі боги (в тому числі і боги, які відповідають за розум) утворилися від одного Бога, від того, хто об'єднує Розум та Мову. Для визначення кожного з цих богів використовується термін "Птах". Мова йде про те, що із Найпершого (того, що відповідає Логосу в Євангелії від Іоанна) виникло 8 птахів, в тому числі і найвеличніший із Птахів, найвеличніший із втілень Бога – Серце та Мова, чи Володар Серця та Мови, який створив все існуюче [3, с. 356].

В Єгипті уявлення про Бога, який є втіленням Розуму (певною мірою – Мови, а пізніше, Письма), розвивається. В наступній єгипетській традиції Бога

вже не називають Птах, його називають Тот. Тот – покровитель Розуму, Мудрості, Премудрості – є одним із головних єгипетських богів. Ця думка тісно пов'язана із наступною гностичною коптською традицією, вже християнською. Бог Тот був покровителем тайних езотеричних вчень, які переходять у гностичні вчення. Пізніше, в елліністичний час Бог Тот перевтілюється в Гермеса, покровителя гностичної традиції. В цей самий час на Древньому Сході теж формується думка та уявлення про мудрість. У хуритських текстах, датованих III – II тис. до Р.Х., знаходиться досить багато даних про мудрість як іпостась головного Бога [4]. У сходознавстві основу східної мудрості являє перш за все рух догори, в якому людина хоче досягти межі людського стану, вийти у всесвіт [3, с. 58]. У психології мудрість розглядають як психологічний феномен, що акцентується як специфічний моральний аспект; мудра людина вміє знаходити найкоротший шлях від своїх найбільших здатностей та можливостей до найбільших потреб інших людей [4, с. 8]. Тому, мудрість слід розуміти не як знання того, що існує, а як знання того, як існувати [4, с. 23]. М. Епштейн визначає мудрість як "розум розум" тобто здатність розумно використовувати власний інтелект [7, с. 4]. У літературі мудрість визначається як знання вічних істин, що прикладаються до життя [2, с. 212]. Соціологія трактує мудрість як практичну діяльність пізнання істини як справедливості і поваги [5, с. 123].

Отже, з огляду на вищесказане ми визначаємо мудрість – як певні розумові здібності, підкріплені досвідом.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гартман Н. Проблема духовного бытия. Исследования к обоснованию философии истории и наук о духе. (Перевод А. Н. Малинкина) / Н. Гартман // Культурология. XX век: антология / Сост. С. Я. Левит. — М. : Просвещение, 1995. — С. 608—648.
2. Кіщенко Н. Д. Концепт культури як структура репрезентації знань про світ / Н. Д. Кіщенко // Сучасні дослідження з іноземної філології : [зб. наук. праць]. — Ужгород : Ужгород. нац. ун-т, 2009. — Вип. 7. — С. 211—216.
3. Философский энциклопедический словарь / [ред. С.С. Аверинцев]. — М. : Советская энциклопедия, 1989. — 815 с.
4. Философский энциклопедический словарь / [под ред. Л. Ф. Ильичева, П. Н. Федосеева и др.]. — М. : Сов. энц., 1983. — 840 с.
5. Холл Дж. Словарь сюжетов и символов в искусстве / Холл Джеймс ; пер. с англ. — М. : КРОН-ПРЕСС, 1997. — 656 с.
6. Энциклопедический словарь по культурологии / [под ред. А. А. Радугина]. — М. : Изд-во "Центр", 1997. — 480 с.
7. Эпштейн М. Н. Парадоксы новизны. О литературном развитии XIX—XX веков / М. Н. Эпштейн. — М.: Советский писатель, 1988. — 416 с.

RIGHT OF PUBLICITY: ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Коваль Ольга Миколаївна

к.ю.н., доцент

доцент кафедри приватного та публічного права
інституту права та сучасних технологій навчання

м. Київ, Україна

Анотація: в широкому розумінні «personality rights» — це право кожної людини контролювати комерційне використання своєї особистості. Дана стаття зосереджує увагу на окремих питаннях поняття та правового регулювання даного права.

Ключові слова: право на публічність, personality rights, right of publicity, сценічний образ, персонаж.

«Right of publicity» (буквальний переклад — «право на публічність»), відоме як «права особистості» (іноді «personality rights») — правовий феномен, що на превеликий жаль досі не отримує належної уваги.

Право особистості («personality rights», «права» вживаються у множині) дозволяє захистити зображення та подобу особи, справжній, або ж вигаданий її унікальний сценічний образ (характерну гру на сцені, унікальну манеру говорити, співати, танцювати, особливі риси характеру та поведінки та інше). В широкому розумінні «personality rights» — це право кожної людини контролювати комерційне використання своєї особистості.

В епоху збільшення впливу «лідерів думок», професійний імідж та особистість людини перетворюється на прибутковий актив, що має велику комерційну цінність.

Знаменитості, особливо відомі спортсмени, кінозірки, блогери — заробляють значні суми грошей продаючи своє ім'я, образ, голос, або подобу для реклами товарів та послуг.

Оскільки «слава» має значну економічну цінність, знаменитості та їх представники шукають шляхи посилити, максимізувати та захистити від порушення імідж своєї персони.

Один з основних способів, що дозволяє це зробити — право на публічність.

Як правило, право на публічність особи порушується, коли інша особа чи організація привласнює комерційну вартість особистості, використовуючи без згоди ім'я, подобу або інше характерні риси особи для торгівлі або реклами.

Хоча найефективніший засіб проти порушення права на публічність це вжиття запобіжних заходів, інколи вимагати відшкодування завданих збитків також доречно. Однак, якоїсь наперед встановленої вартості слава, імідж чи особистість не мають. Тому калькуляція завданої шкоди має відбуватися у кожному конкретному випадку окремо.

Право на публічність — це право, що належить до сфери інтелектуальної власності, визнане законодавством багатьох держав. Воно дає можливість контролювати комерційне використання особистісних даних персони (зображення, голос, постать, ходу, манеризми) та відшкодувати збитки в суді за використання останніх без належного дозволу.

Деякі держави визнають право на публічність як аспект конфіденційності, інші вважають його природним правом та включають в зміст права на недоторканість приватного життя.

Здебільшого право на публічність спрямоване на регулювання комерційного використання професійного образу та особистості селебрітіс (відомих та публічних людей, лідерів думок, зірок), а не всіх людей.

Доволі часто відомі спортсмени заробляють саме з продажів свого ім'я, зображення, голосу для реклами товарів та послуг великих компаній. Таким

чином їх публічний образ та певні характеристики стають прибутковим ринковим товаром, обіг якого необхідно урегулювати законодавчо та захистити від можливих порушень.

Саме тому право на публічність в західних країнах давно стало надійним механізмом захисту, або ж першою ланкою у складному процесі захисту порушених «personality rights».

В широкому розумінні право на публічність — це право кожної людини контролювати комерційне використання своєї особистості (ім'я, зображення, творчий псевдонім, сценічний образ та всі елементи, що його складають) [1].

В українській практиці є приклад захисту права на публічність. Це Справа № 369/9557/15 від 21.01.2016 р.

Виробник квасу використав зображення «Верки Сердючки», сценічного образу без дозволу його автора. Суд встановив, що «Верка Сердючка» має ознаки об'єкта авторського права...Персонаж та сценічний образ «Верки Сердючки» є самостійною частиною музичних, сценічних та аудіовізуальних творів позивача, а відтак є окремим твором і підлягає охороні на підставі норм законодавства про авторське право» [2].

На жаль, суд не зробив чіткого поділу між поняттями «персонаж» та «сценічний образ», також залишивши питання щодо належності таких до «права на публічність» (як і загалом його існування) до сфери права інтелектуальної власності чи майнових прав.

Єдине, що Суд чітко зазначив, що персонаж є самостійною частиною аудіовізуального твору, та про поширення правової охорони авторського права на таку частину.

Отже, в рішенні «сценічний образ» та «персонаж» розглядалися як синоніми (або ж тотожні явища), що однозначно належать до сфери права інтелектуальної власності.

Дуже шкода, що судова практика та законодавство в цілому не звертає уваги на право на публічність, що відіграє важливу роль в сучасному суспільстві.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Thomas McCarthy, The right of Publicity and privacy 2nd edition 2002 1:3 at 1-2.1.
2. Рішення Києво-Святошинського районного суду Київської області 26.01.2016 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/55438350>
3. Lipinski, Thomas A., ed. Libraries, museums, and archives : legal issues and ethical challenges in the new information era. (Lanham, MD): Scarecrow Press, 2002.

ПОРІВНЯННЯ СКЛАДУ РАЦІОНІВ ХАРЧУВАННЯ ХВОРИХ НА ЦУКРОВИЙ ДІАБЕТ II ТИПУ ТА ЗДОРОВИХ ОСІБ

Козонова Юлія Олександрівна

к.т.н, доцент

Тележенко Любов Миколаївна

д.т.н., професор

Одеська національна академія харчових технологій

м. Одеса, Україна

Анотація: у статті зазначено, що на розвиток резистентності до інсуліну впливають багато показників, однак, одним з перших є підвищена маса тіла. Цукровий діабет входить до симптомокомплексу, метаболічного синдрому. Проведений порівняльний аналіз макронутрієнтного складу раціонів харчування хворих на цукровий діабет та здорових осіб. Так, для хворих на цукровий діабет необхідно знижувати загальну калорійність раціону за рахунок жирів та вуглеводів. Жири рекомендовано знизити за рахунок зменшення у раціоні жирів з насиченими жирними кислотами, водночас підвищити вміст омега-3-жирних кислот. Показано, що вживання продуктів харчування з харчовою клітковиною (30 г на добу), знижує потребу у інсуліні на 25...50 %, позитивно впливає на рівень глюкози та ліпідів у крові.

Ключові слова: цукровий діабет другого типу, метаболічний синдром, глікемічне навантаження, раціони харчування, інсулінорезистентність.

Ще 20 років тому осіб з діагнозом «цукровий діабет» на планеті було 30 млн.осіб. За даними ВОЗ зараз ця цифра зросла до 347 млн.осіб і, за прогнозами експертів, у 2030 році цукровий діабет буде сьомою ведучою причиною смертності у світі. За наступні 10 років загальна кількість смертей від діабету

збільшиться приблизно на половину. Діабет II типу становить 85...90 % від обох типів цукрового діабету.

Цукровий діабет II типу ще називають інсуліннезалежний або діабет літніх. Зараз, однак, ця хвороба ушкоджує з кожним роком більш молоде населення, так, рамки хвороби були розвинуті до 35 років [1].

Цукровий діабет II типу – метаболічне захворювання, що характеризується хронічною гіперглікемією, виникає при порушенні дії інсуліну в тканинах. Такий стан називається інсулінорезистентністю, коли в крові є нормальна або підвищена кількість інсуліну, але клітини організму до нього нечутливі. При нестачі інсуліну надходження глюкози в клітину зменшується, вміст глюкози в крові підвищується.

Індекс маси тіла (ІМТ, англ. BMI, body mass index) – величина, що дозволяє оцінити ступінь відповідності маси людини та її росту, й, тим самим, непрямо оцінити, чи є маса недостатньою, нормальною, надмірною (ожирінням). Була показана залежність між масою тіла (ІМТ) та ймовірністю розвитку цукрового діабету II типу [2].

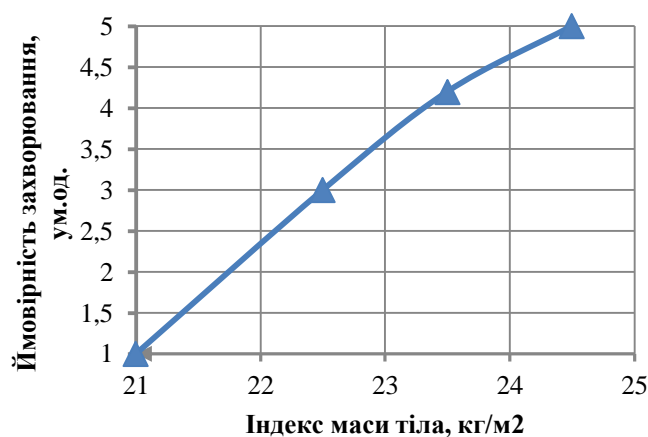

Рис. 1. Залежність маси тіла від ймовірності захворювання цукровим діабетом II типу [2]

Зараз починає розповсюджуватися, так звана, хвороба західного світу – метаболічний синдром (МС). Це симптомокомплекс, який включає в себе декілька захворювань (Рис.2). Так, у 2005 році на Міжнародному конгресі по переддіабету та МС у Берліні та на 75 Конгресі Європейського суспільства по

атеросклерозу у Празі були запропоновані наступні критерії для діагностування МС:

1. Окружність талії у дорослих жінок більш, ніж 80 см, у чоловіків – більш, ніж 94 см.
2. Холестерин (ліпопротеїди високої щільності) менш, ніж 0,9 ммоль/л та 1,1 ммоль/л відповідно у жінок та чоловіків.
3. Сироваткові тригліцериди менш, ніж 1,7 ммоль/л.
4. Артеріальний тиск більш, ніж 130/85 мм рт.ст.
5. Глюкоза у плазмі крові більш, ніж 5,6 ммоль/л.

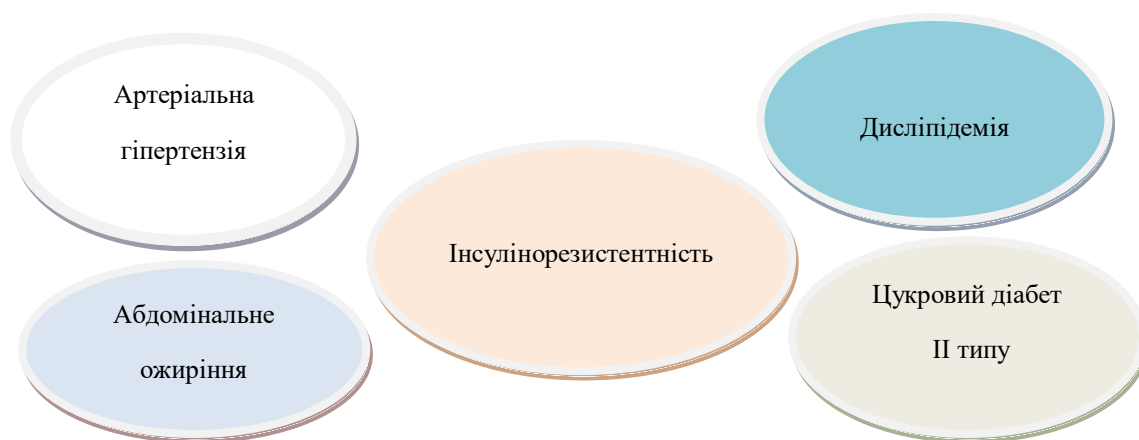

Рис. 2. Діаграма компонентів метаболічного синдрому

Отже, цукровий діабет II типу є складовою МС та напряду залежить від маси тіла. За думкою [3], глобальне підвищення маси тіла та розповсюдження МС у світі спостерігається з того часу, як науковці проголосили, що треба зменшувати кількість жирів у раціоні (через те, що вони можуть призводити до серцево-судинних захворювань). При цьому підвищилася кількість вуглеводів, як результат компенсації добового калоражу. Харчова промисловість швидко адаптувалася до сучасних дієтичних рекомендацій: для надання новомодним низькожировим продуктам приємного смаку у їх рецептуру вносять цукри, підсилювачі аромати та інші штучні компоненти. Отже, зараз ми спостерігаємо значний дисбаланс у раціонах харчування у бік підвищення масової частки цукру та борошна, що при споживанні призводить до відповідного підвищення рівню глюкози у крові. Як наслідок, підвищується рівень інсуліну, що сприяє високому апетиту та підвищенню швидкості відкладання жирів. Змінений у бік

вуглеводів раціон харчування є зоною ризику для людей генетично схильних до цукрового діабету. Якщо спочатку вчені не співставляли клінічні прояви з раціоном харчування, то, останнім часом, все більше науковців говорять про те, що цукровий діабет (як складова МС) є результатом нутрієнтного дисбалансу [4]. Отже, метою статті є встановлення критеріїв (за макронутрієнтним складом) для складання науково - обґрунтованих раціонів харчування для хворих на цукровий діабет II типу.

Складання науково обґрунтованих раціонів харчування для лікування та профілактики цукрового діабету II типу - актуальна задача, так як поширеність хвороби у світі має постійну тенденцію до зростання (через багаторічні помилкові дієтичні рекомендації), а за характером перебігу він є важким прогресуючим захворюванням. Основою лікування цукрового діабету II типу є правильно побудований раціон харчування. Хворим даються рекомендації щодо харчування згідно з 9 дієтою. В описанні дієти наведений перелік дозволених та заборонених продуктів, способи їх теплової обробки, а також приклади складання денного раціону харчування з зазначенням дрібного прийому їжі. Діабет – хвороба, яка потребує періодичного відвідування санаторіїв-профілакторіїв. У санаторіях складають узагальнений раціон харчування, згідно дієти 9, який відрізняється за масовою часткою основних макронутрієнтів від раціону здорової людини. Зазначені раціони харчування, звичайно, мають загальний характер та не враховують індивідуальні фізіологічні особливості хворого.

В табл.1 наведені рекомендовані добові потреби у харчових речовинах здорової людини та хворої на цукровий діабет з оглядом на новітні досягнення у нутріциології. Кількість білків в обох раціонах майже однакова, жири та вуглеводи знижені в раціоні хворих на 20..25 г та 100 г відповідно. Дієта 9 дає лише рекомендації щодо загальної кількості макронутрієнтів та не пояснює їх якісний склад.

Таблиця 1

Добові потреби у харчових речовинах здорової людини та хворої на цукровий діабет [5]

Добова потреба, г	Люди, хворі на цукровий діабет II типу	Здорові люди
Білки	100...110	100
Жири	75...80	100
Вуглеводи	300...350	400...450
Сіль	12	15
Вільна рідина, дм ³	1,5	1,5
Енергетична цінність, ккал	2400...2500	2900...3300

Відомо [6], що чим сильніше зневоднення організму, тим менше його здатність утворювати інсулін. Отже, крім раціону харчування хворого, необхідно внести зміни і у питний режим.

Що стосується білків, перевагу слід надавати продуктам з повноцінним амінокислотним складом, які мають обмежену кількість лімітуючих амінокислот. Особливе значення для зниження ризику цукрового діабету мають певні амінокислоти. Так, гліцин стимулює функції гіпофіза та синтез глюкагона, посилює у клітинах утворення глюкози з глікогену; валін, валін, ізолейцин активізує синтез глікогену, приймає участь у секреції інсуліну. Інсуліноподібну дію на обмін речовин має аргінін. Триптофан є попередником утворення серотоніну, мелатоніну, гормонів які приймають участь у регуляції харчової поведінки людей, вуглеводного та білкового обмінів; синтезу та активності інсуліну; має антиоксидантні характеристики [7].

Діабетики ще більше, ніж здорові люди, страждають від атеросклерозу, інфарктів та інсультів (супутніх складових МС). У хворих на діабет холестериновий профіль зазвичай гірше, ніж в середньому у здорових людей того ж віку. Надлишок насиченого жиру і відносна недостатність незамінних

жирних кислот складають профіль харчового жиру, пов'язаний з діабетом. Такий характер харчування призводить до зниження рухомості клітинної мембрани, що, у свою чергу, викликає порушення зв'язування інсуліну з рецепторами на мембранах і/або ослаблення його дії.

Для того, щоб знизити ризик розвитку цукрового діабету, необхідно:

- зменшити у раціоні споживання насичених жирних кислот;
- збільшити у раціоні споживання незамінних жирних кислот (лінолевої і α -ліноленової кислот);
- збільшити у раціоні споживання омега-3-жирних кислот.

У осіб з цукровим діабетом метаболічні перетворення ПНЖК порушені. Зі збільшенням у складі мембранних ліпідів омега-3-жирних кислот підвищується чутливість клітинних рецепторів до інсуліну та, відповідно, знижується гіперінсулінемія [8]. Оптимальним співвідношенням омега-3 і омега-6 жирних кислот для оздоровчого харчування вважається 1:4 або 1:2. Добова потреба в омега-3 жирних кислотах становить близько 2 грамів, омега-6 - до 10 грамів [9].

Вуглеводи – найнебезпечніша для хворих на діабет складова харчових продуктів. У розвинених країнах вуглеводи складають основну частину продуктів харчування, які споживає населення.

Хворим на діабет не рекомендовано споживати рафіновані вуглеводи і "складні" вуглеводи в кількості більше, ніж 20...30 грамів на добу. Для характеристики вмісту глюкози у продуктах вводять показник «глікемічний індекс» (відображає, з якою швидкістю той чи інший харчовий продукт розщеплюється в організмі людини і перетворюється на глюкозу). Чим швидше розщеплюється продукт, тим більш високий його глікемічний індекс. За еталон була прийнята глюкоза, глікемічний індекс якої дорівнює 100. Всі інші нутрієнти порівнюються з глікемічним індексом глюкози. Існує загальна рекомендація для хворих на цукровий діабет: споживати продукти з низьким глікемічним індексом.

Дієта, яка містить продукти з високим глікемічним індексом, уповільнює евакуацію їжі з шлунку, зменшує адсорбцію глюкози у кишковому тракті, стимулює секрецію інсуліну, лептину та резистину, збільшує толерантність клітин до глюкози та інсулінорезистентність. Навпаки, вживання продуктів з низьким глікемічним індексом не супроводжується вказаними вище негативними ефектами [10]. Необхідно зазначити, що поняття «глікемічний індекс» було введено декілька десятиріч тому і розглядається як стала величина. Однак, останні дослідження науковців у інституті Вейцмана [11] показали, що кількісне значення глікемічного індексу може змінюватися в залежності від біологічних особливостей окремого організму. Крім того, глікемічний індекс враховує лише вміст простих вуглеводів у продукті та не враховує їх загальну кількість в ньому. Для цього вводять показник глікемічне навантаження, який розраховують як глікемічний індекс помножений на загальну кількість вуглеводів (виражається у відсотках).

Були проведені дослідження [2], які встановлюють залежність між кількістю споживання клітковини та глікемічним навантаженням від ймовірності розвитку цукрового діабету II типу (Рис.3).

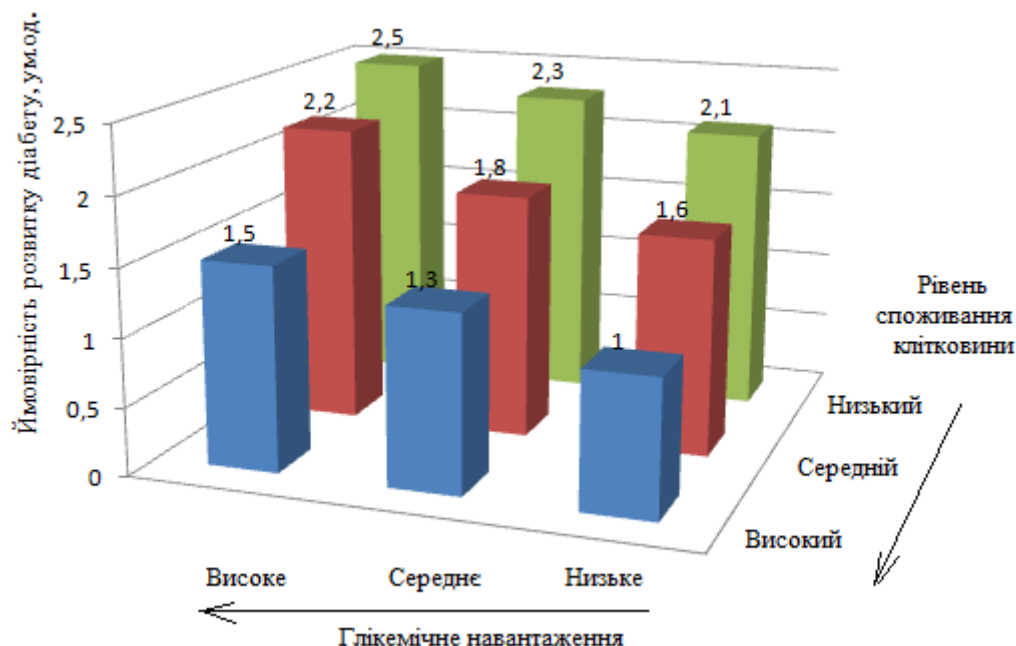

Рис. 3. Вплив глікемічного навантаження та рівня споживання клітковини на ймовірність розвитку цукрового діабету II типу

За базову точку прийнято «1». Отже, чим більша кількість клітковини споживається, та чим менше глікемічне навантаження раціону, тим ймовірність розвитку цукрового діабету менша. На думку деяких авторів [12], щоденне вживання продуктів харчування з харчовою клітковиною (30 г на добу), знижує потребу в інсуліні на 25...50 %, позитивно впливає на рівень глюкози та ліпідів у крові. Розчинні харчові волокна попереджують розвиток глікемії. У основі інгібування всмоктування моно- та дисахаридів з кишкового тракту полягає формування розчинними харчовими волокнами драгледоподібних розчинів, які ускладнюють всмоктування цих вуглеводів. Також є припущення про конкурентні взаємовідносини між водорозчинними харчовими волокнами та простими вуглеводами за транспортні білки та ферменти, які приймають участь у метаболізованні вуглеводвмісних харчових субстратів [13]. Найбільш виражений гіпоглікемічний ефект по відношенню тканин до інсуліну має гуарова камідь. Також відомо, що амілопектин покращує інсуліночутливість клітин у більшій мірі, ніж пектин.

Враховуючи, що розвиток цукрового діабету II типу пов'язаний з надмірною вагою тіла, існує пряма кореляція між індексом маси тіла та ймовірністю хвороби. Цукровий діабет, разом з іншими захворюваннями входить до симптомокомплексу «метаболічний синдром», який називають «смертельним квартетом» або західною хворобою. Симптомокомплекс розвивається довго та поступово та на початкових стадіях має, як правило, безсимптомне протікання. Широке розповсюдження цукрового діабету (як і МС в цілому) пов'язано, на нашу думку, з неправильними дієтичними рекомендаціями, які давали провідні нутріціологи протягом останніх десятиліть.

Аналізом та узагальненням даних науково-технічної літератури встановлена актуальність проблеми раціонального харчування населення для профілактики та лікування діабету II типу. Концепція цілеспрямованого регулювання властивостей харчових систем заснована на чіткій збалансованості компонентного складу раціону. На даний момент встановлені

критерії для складання науково - обґрунтованих раціонів харчування, які регламентують кількісний склад білків, жирів, вуглеводів, а також мінімальний вміст омега-3- жирних кислот та максимальний вміст простих вуглеводів та крохмалю.

В подальшому необхідно ретельно проаналізувати раціони харчування хворих та створити рекомендації щодо їх перегляду з огляду на новітні досягнення у науці про харчування. Для узагальнення наукових даних, на нашу думку, треба, по-перше, створити бази даних хімічного складу страв, рекомендованих при цукровому діабеті, по-друге, розробити програмне забезпечення та розвинути перелік критеріїв, за якими буде формуватися індивідуальний раціон харчування хворої людини.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Інформаційний бюлетень 312. Діабет [Електронний ресурс] / Інформаційний бюлетень 312 – Режим доступу до ресурсу: who.int/mediacentre/factsheets/fs312/ru/.
2. Уиллет У. Химия здорового питания / У. Уиллет, П. Скеррет. – Минск: Попурри, 2014. – 352 с.
3. Энфельдт А. Революция в еде! LCHF Диета без голода / А. Энфельдт. – Москва: Бертельсманн Медиа Москау Ао, 2014. – 256 с.
4. Шендеров Б.А. Функциональное питание и его роль в профилактике метаболического синдрома. – М.: ДеЛи принт, 2008. – 319 с.
5. Укр НПТОП, Ін-т харчування АМН. Збірник рецептур страв дієтичного харчування для підприємств громадського харчування / Укр НПТОП, Ін-т харчування АМН. – Київ: Техніка, 1988. – 407 с.
6. Мечникова Л. Недостаток воды – причина всех болезней / Л. Мечникова. СПб.: ИГ «Весь», 2005. – 153 с.
7. Доронин А.Ф., Шендеров Б.А. Функциональное питание / А.Ф. Доронин, Б.А. Шендеров. М.: Грантъ, 2002. – 295 с.

8. Grafoorunissa I.A., Rajkumar L., Acharya V. Dietary (n-3) long chain polyunsaturated fatty acids prevent sucrose-induced insulin resistance in rats // J. Nutr. – 2005. – V. 135. – N 11. – P. 2634-2638.
9. III Международная научно-практическая Конференция «Химия, Био- и Нанотехнологии, Экология и Экономика в Пищевой и Косметической Промышленности» - Харків: Нац. техн. ун-т «ХПИ». – Х., 2015. – С. 66-69.
10. Chaplin S. Type 2 Diabetes. Prevention and Management. ILSI Europe Concise Monograph Series. ILSI.- 2005. – 35 p.
11. Ariana Eunjung Cha. This diet study upends everything we thought we knew about 'healthy' food [Электронный ресурс] / Ariana Eunjung Cha // The Washington post – Режим доступа до ресурсу: <https://www.washingtonpost.com/news/to-your-health/wp/2015/11/20/the-diet-study-that-upends-everything-we-thought-we-knew-about-healthy-food/>.
12. Глинкова И.В. Лечение нарушений липидного обмена при сахарном диабете 2 типа / И.В. Глинкова // Лечащий врач. – 2006. – № 2. – С. 28-82.
13. Anderson J.W., O'Neal D.S., Riddell-Mason S et al. Postprandial serum glucose, insulin and lipoprotein responses to high- and lowfiber diets // Metabolism. – 1995. – V. 44. – P. 848-854.

ЗАГАЛЬНА МЕТОДИКА НАУКОВОЇ ТВОРЧОСТІ

Корнєва Анжела Володимирівна

викладач спеціальних дисциплін вищої категорії

ВСП «Автотранспортний фаховий коледж
Криворізького національного університету»

м. Кривий Ріг, Україна

Вивчення першоджерел як основна форма наукової роботи

Будь-яке наукове дослідження, від творчого задуму до кінцевого оформлення наукової праці, здійснюється індивідуально. Проте можна визначити й деякі загальні методологічні підходи до його проведення, що прийнято називати вивченням у науковому сенсі.

Сучасне науково-теоретичне мислення покликане дійти суті явищ і процесів, які вивчаються. Це стає можливим за умови цілісного підходу до об'єкта вивчення, розгляду його у виникненні й розвитку, тобто застосування історичного аспекту.

Нові наукові результати та накопичені здобутки перебувають у діалектичній взаємодії. Найкраще зі старого переходить у нове і надає йому сили та дієвості. Іноді забуте знову відроджується на новому науковому підґрунті й набуває немовби другого життя, але в іншому, досконалішому вигляді.

Вивчати в науковому сенсі- це означає бути науково об'єктивним. Не можна відкидати факти тільки тому, що їх важко пояснити або знайти для них практичне застосування. У науці мало встановити якийсь новий факт, важливо дати йому пояснення з позицій сучасної науки, з'ясувати його загальнопізнавальне, теоретичне або практичне значення.

Накопичення наукових фактів у процесі дослідження - завжди творчий процес, в основі якого лежить задум дослідника, його ідея.

У філософському визначенні ідея являє собою продукт людської думки,

форму відображення дійсності.

Ідея відрізняється від інших форм мислення і наукового знання тим, що в ній не тільки відображено об'єкт вивчення, але й міститься усвідомлення мети, перспективи пізнання і практичного перетворення дійсності. Ідеї народжуються з практики, спостереження навколишнього світу й потреб життя. У їхній основі лежать реальні факти й події. Життя висуває конкретні завдання, але не завжди відразу знаходяться продуктивні ідеї для їхнього розв'язання. Тоді на допомогу приходить спроможність дослідника пропонувати новий, зовсім незвичний аспект розгляду завдання, яке довго не могли вирішити за звичайних підходів до справи.

Нова ідея - не просто зміна уявлення про об'єкт дослідження шляхом строгого обґрунтування, це - якісний ривок думки за межі сприйнятих почуттями рішень. Нові ідеї можуть виникати під впливом парадоксальних ситуацій, коли виявляється незвичний, неочікуваний результат, який надто розходиться із загальноприйнятими положеннями науки - парадигмами. При цьому отримання нових знань відбувається за такою схемою: парадигма - парадокс - нова парадигма. Можна стверджувати, що розвиток науки - це зміна парадигм, методів, стереотипів мислення. Перехід від однієї парадигми до іншої не піддається логічному опису, бо кожна з них відкидає попередню і несе принципово новий результат дослідження, який не можна логічно вивести з відомих теорій. Особливу роль тут відіграють інтуїтивні механізми наукового пошуку, які не ґрунтуються на формальній логіці.

Розвиток ідеї до стадії вирішення завдання, звичайно, здійснюється як плановий процес наукового дослідження. Хоча в науці й відомі випадкові відкриття, проте тільки планове, добре обладнане сучасними засобами наукове дослідження дає змогу розкрити об'єктивні закономірності у природі. Згодом іде процес продовження цільової обробки первинного задуму, уточнення, зміни, доповнення й розвитку накресленої схеми дослідження з використанням різних методів пізнання.

Метод- це сукупність прийомів чи операцій практичного або

теоретичного освоєння дійсності, підпорядкованих вирішенню конкретного завдання. Фактично різниця між методом і теорією має функціональний характер: формуючись як теоретичний результат попереднього дослідження, метод виступає як вихідний пункт й умова майбутніх досліджень.

Загальні методи пізнання можна поділити на три групи, грані між якими визначені приблизно:

- методи емпіричного дослідження;
- методи, що застосовуються на емпіричному та теоретичному рівнях досліджень;
- методи теоретичних досліджень.

Методи емпіричного дослідження:

Спостереження - це систематичне, цілеспрямоване вивчення об'єкта.

Спостереження як метод пізнання дає змогу отримати первинну інформацію у вигляді сукупності емпіричних тверджень. Емпірична сукупність утворює первинну схематизацію об'єктів реальності - вихідних об'єктів наукового дослідження.

Порівняння - це процес становлення подібності або відмінностей предметів та явищ дійсності, а також знаходження загального, притаманного двом або кільком об'єктам.

Вимірювання - це визначення числового значення певної величини за допомогою одиниці виміру. Вимірювання передбачає наявність таких основних елементів: об'єкта вимірювання, еталона, вимірювальних приладів, методу вимірювання. Вимірювання розвинулося з операції порівняння, проте воно - більш потужний і універсальний пізнавальний засіб.

Експеримент - це такий метод вивчення об'єкта, за яким дослідник активно й цілеспрямовано впливає на нього завдяки створенню штучних умов або використанню природних умов, необхідних для виявлення відповідної властивості.

У науковому дослідженні експеримент і теорія найтісніше взаємопов'язані. Ігнорування експерименту неодмінно призводить до помилок,

тому всебічне розгортання експериментальних досліджень є одним із найважливіших шляхів розвитку сучасної науки. Методи, що застосовуються на емпіричному та теоретичному рівнях досліджень.

Абстрагування - це відхід у думці від несуттєвих властивостей, зв'язків, відношень предметів і виділення кількох рис, які цікавлять дослідника.

Результат абстрагування часто виступає як специфічний метод дослідження, а також як елемент складніших за своєю структурою методів експерименту - аналізу та моделювання.

Аналіз і синтез. Аналіз - метод пізнання, який дає змогу поділяти предмети дослідження на складові частини (природні елементи об'єкта або його властивості та відношення). Синтез, навпаки, припускає з'єднання окремих частин чи рис предмета в єдине ціле. Аналіз і синтез взаємопов'язані, вони являють собою єдність протилежностей.

Аналіз і синтез буває:

- прямим, або емпіричним (використовується для виділення окремих частин об'єкта, виявлення його властивостей, найпростіших вимірювань тощо);
- зворотним, або елементарно-теоретичним (базується на деяких теоретичних міркуваннях стосовно причинно-наслідкового зв'язку різних явищ або дії будь-якої закономірності. При цьому виділяються та з'єднуються явища, які здаються суттєвими, а другорядні ігноруються);
- структурно-генетичним (вимагає виокремлення у складному явищі таких елементів, які мають вирішальний вплив на всі інші сторони об'єкта).

Індукція та дедукція. Дедуктивною визначають таку розумову конструкцію, в якій висновок щодо якогось елементу множини робиться на основі знання загальних властивостей всієї множини. Змістом дедукції як методу пізнання є використання загальних наукових положень при дослідженні конкретних явищ.

Моделювання - метод, який ґрунтується на використанні моделі як засобу дослідження явищ і процесів природи. Під моделями розуміють системи, що

заміняють об'єкт пізнання і служать джерелом інформації стосовно нього. Моделі - це такі аналоги, подібність яких до оригіналу суттєва, а розбіжність - несуттєва. Моделі поділяють на два види: матеріальні та ідеальні. Матеріальні моделі втілюються у дереві, металі, склі тощо. Ідеальні моделі фіксуються в таких наочних елементах, як креслення, рисунок, схема, комп'ютерна програма та ін.

Методи теоретичних досліджень:

Ідеалізація - це конструювання подумки об'єктів, які не існують у дійсності або практично нездійсненні (наприклад, абсолютно тверде тіло, абсолютно чорне тіло, лінія, площа).

Мета ідеалізації; позбавити реальні об'єкти деяких притаманних їм властивостей і наділити (подумки) ці об'єкти певними нереальними і гіпотетичними властивостями.

Аксіоматичний метод - метод побудови наукової теорії, за якого деякі твердження приймаються без доведень, а всі інші знання виводяться з них відповідно до певних логічних правил. Гіпотеза та припущення. У становленні теорій як системи наукового знання найважливішу роль відіграє гіпотеза. Гіпотеза є формою осмислення фактичного матеріалу, формою переходу від фактів до законів.

Історичний метод дає змогу дослідити виникнення, формування та розвиток процесів і подій у хронологічній послідовності з метою виявлення внутрішніх та зовнішніх зв'язків, закономірностей та суперечностей. Один з основних методів наукового пізнання в суспільних науках.

Системний підхід полягає в комплексному дослідженні великих і складних об'єктів (систем), дослідженні їх як єдиного цілого з узгодженим функціонуванням усіх елементів і частин. Виходячи з цього принципу, треба вивчити кожен елемент системи в його зв'язку та взаємодії з іншими елементами, виявити вплив властивостей окремих частин системи на її поведінку в цілому, встановити емерджентні властивості системи і визначити оптимальний режим її функціонування. Ускладнення задач та об'єктів

дослідження викликає необхідність розподілення (декомпозиції) системи на системи нижчого рівня (підсистеми), які досліджуються автономно, причому з обов'язковим урахуванням подальшого узгодження цілей кожної підсистеми із загальною ціллю системи.

Теорія - система знань, яка описує і пояснює сукупність явищ певної частки дійсності та зводить відкриті в цій галузі закони до єдиного об'єднувального початку (витоку). Теорія будується на результатах, отриманих на емпіричному рівні досліджень. У теорії ці результати впорядковуються, вписуються у струнку систему, об'єднану загальною ідеєю, уточнюються на основі введених до теорії абстракції, ідеалізації та принципів.

До нової теорії ставляться такі вимоги:

- адекватність наукової теорії описуваному об'єкту, що дає змогу у визначених межах замінювати експериментальні дослідження теоретичними;
- повнота опису певної галузі дійсності;
- необхідність пояснення взаємозв'язків між різними компонентами в межах самої теорії. Наявність зв'язків між різними положеннями теорії забезпечить перехід від одних тверджень до інших;
- відсутність внутрішньої несуперечливості теорії та відповідність її дослідним даним.

Теорія має бути евристичною, конструктивною і простою.

Загальна схема наукового дослідження

Увесь хід наукового дослідження можна приблизно зобразити у вигляді такої логічної схеми:

- Обґрунтування актуальності обраної теми.
- Постановка мети і конкретних завдань дослідження.
- Визначення об'єкта і предмета дослідження.
- Вибір методів (методики) проведення дослідження.
- Опис процесу дослідження.
- Обговорення результатів дослідження.

Обґрунтування актуальності обраної теми початковий етап будь-якого дослідження. Стосовно науково дослідницькій роботі поняття актуальність має одну особливість. Наукова робота, як уже зазначалося, є кваліфікаційною працею, і те, як її дослідник уміє обрати тему і наскільки правильно він цю тему розуміє й оцінює з точки зору своєчасності та соціальної значущості, характеризує його наукову зрілість і професійну підготовленість.

Висвітлення актуальності не повинно бути багатослівним. Досить кількома реченнями висловити головне - сутність проблеми, з чого й випливе актуальність теми. Проблема завжди виникає тоді, коли старе знання вже виявило свою неспроможність, а нове ще не набуло розвинутої форми. Таким чином, проблема в науці - це суперечлива ситуація, яка вимагає свого розв'язання. Така ситуація найчастіше виникає в результаті відкриття нових фактів, які явно не вкладаються в рамки колишніх теоретичних уявлень, тобто коли жодна з теорій не може пояснити щойно виявлені факти.

Правильна постановка та ясне формулювання нових проблем часом має не менше значення, ніж їх розв'язання. По суті, саме вибір проблеми якщо не цілком, то дуже великою мірою визначає як стратегію дослідження взагалі, так і напрям наукового пошуку зокрема. Від доведення актуальності обраної теми логічно перейти до формулювання мети дослідження, а також вказати конкретні завдання, які мають бути розв'язані відповідно до цієї мети. Це зазвичай робиться у формі перерахування(вивчити... описати... встановити... вияснити... вивести формулу... тощо).

Потім формулюються об'єкт і предмет дослідження.

Об'єкт - це процес або явище, що породжує проблемну ситуацію й обраний для вивчення.

Предмет - це те, що міститься в межах об'єкта.

Об'єкт і предмет дослідження як категорії наукового процесу співвідносяться між собою як загальне і часткове. В об'єкті виділяється та його частина, яка є предметом дослідження. Саме на нього і спрямована основна увага, дослідника, саме предмет дослідження визначає тему наукової роботи,

яка виноситься на титул як заголовок. Одним з головних етапів наукової праці є вибір методів дослідження - інструменту отримання фактичного матеріалу і необхідної умови досягнення поставленої в роботі мети.

Опис процесу дослідження - основна частина роботи, де висвітлюються методика й техніка дослідження з використанням логічних законів і правил.

Дуже важливий етап ходу наукового дослідження - обговорення його результатів на засіданнях профільюючих кафедр, наукових семінарів, з попередньою оцінкою теоретичної та практичної цінності роботи, що є першим колективним відгуком.

Заключним етапом наукового дослідження є висновки, що містять те нове і суттєве, що складає наукові й практичні результати проведеної наукової праці.

Організація творчої діяльності

Помилковою є думка, що творчий процес можливий лише в періоди натхнення. Це не так. Звісно добре, коли дослідження настільки захоплюють, що з'являється творчий порив, але для досягнення кінцевої мети важливий не так порив, як копітка й добре організована праця.

Деякі принципи наукової праці:

1. Постійно думати про предмет дослідження.
2. Не працювати без плану.
3. Контролювати хід роботи, обмежувати глибину розробки.

Методика підготовки доповіді на науковій конференції.

План доповіді - аналогічний плану статті. Проте специфіка усного мовлення викликає суттєві зміни у формі та змісті. При написанні доповіді треба врахувати, що значна частина матеріалу викладена на плакатах (слайдах). На плакатах зазвичай подають: математичні постановки, метод розв'язання, алгоритми, структуру системи, схему експерименту, виявлені залежності в табличній або графічній формі тощо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- 1.Пальчевський Б.О. Дослідження технологічних систем. -Львів: світ, 2001.
- 2.Сьомін С.В. Методичні рекомендації здобувачу наукового ступеня. – К.: МАУП, 2002.
- 3.Ашеров А. Т, Мовчан В. М. Анализ информативности факторов, определяющих достоверность информации в АСУ Механизация управления. - 1981. № 1.
- 4.Енгельгард В. Еще раз о научном поиске его эмоции и конфликты //Наука и жизнь. - 1969. № 10.
- 5.Сиденко В. М.. Гришко И. М. Основы научных исследований. - Харьков: Вища шк. 1979.
- 6.Чкалов О. Н.Основы научных исследований. - К: Вища шк. 1978.

**ПОГЛИБЛЕННЯ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В ЄВРОПІ НА
ПОЧАТКУ ХХІ СТ.**

Корнієнко Аліна Юріївна

к.і.н.

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Анотація: проаналізовано інтеграційні процеси в Європі та їх вплив на кризу, яка виникла в результаті виходу Великобританії зі складу Європейського Союзу. Окремо висвітлена роль Сполучених Штатів Америки на етапі реформування європейських інститутів та розширення на схід.

Ключові слова: європейська інтеграція, Брексіт, розширення ЄС на схід.

Інтенсифікація інтеграційних процесів в Європі розпочались в другій половині ХХ ст. і на початку ХХІ ст. спонукала обговорення прийняття Конституції для Європи. Для об'єднаної Європи це був серйозний виклик, адже документ, який пропонувався містив низку наднаціональних ознак. Ці процеси викликали низку дискусій, парад референдумів та дезінтеграцію (Брексіт).

Розробка основоположного документа розпочалась у 2002 році, а у 2020 році завершується процес виходу Великобританії з Європейського Союзу. Якщо проаналізувати позицію Великобританії в процесі обговорення проєкту Конституції, можна виділити основні принципові питання: Лондон тривалий час залишався в опозиції до спільної європейської зовнішньої та оборонної політики; виступав проти визначення «федеративний»; схилився до посилення НАТО в регіоні.

Після провалу ратифікації Договору про прийняття конституції для Європи у Франції та Нідерландах, Великобританія виступала за перегляд не

лише тексту Договору, але й загальної його концепції. Вона також була серед країн, які прийняли рішення перенести ратифікацію після незадовільних результатів референдумів у двох європейських країнах.

У 2009 році вдалось частково завершити етап поглибленої та оновленої інтеграції Європи шляхом прийняття Лісабонського договору, який набрав чинності з 1 грудня 2009 року. Хоча Договір закритим багатьма дискусійними питаннями з безпекою втрати частини суверенітету, які бентежили європейських лідерів, він не зміг зупинити розкол Європи і розпочати безпрецедентний вихід одного з його членів — Великобританії. Референдум, на якому вирішувалося питання залишатися чи вийти з Союзу, пройшов у 2016 році. Країна анонсувала свій вихід за не дуже переконливими результатами опитування своїх громадян (51,9% проти 48,1%). Країна розділилася навпіл. В окремих регіонах спостерігалася дуже однозначна позиція. Наприклад, в Шотландії переважна більшість опитаних проголосувала проти виходу країни зі складу Європейського Союзу. Вона навіть заявляла про безпеку нового референдуму, де питання буде стояти про вихід самої Шотландії зі складу Об'єднаного Королівства.

Брексіт, у своєму прояві, став викликом для Європи в XXI ст. Сформувався прецедент, коли країна залишає Європейський Союз, після довготривалого процесу його поповнення новими європейськими країнами. Такий прецедент міг викликати принцип доміно. І першими на черзі стояли Нідерланди, які вже мали досвід блокувати інтеграцію Європи в період прийняття рішення про Конституцію, та Данія, внутрішня кон'юнктура демонструвала перемогу євроскептиків.

Інтеграційні процеси в Європі проходили у двох площинах: підготовка та прийняття Лісабонського договору, який реформував інституційні основи Європи; розширення Європейського Союзу шляхом входження нових членів з Цн-Сх. Європи. В XXI ст. пройшла в два етапи п'ята хвиля розширення ЄС. На першому етапі у 2004 році об'єднана Європа поповнилась такими країнами, як Кіпр, Естонія, Литва, Латвія, Мальта, Польща, Словаччина, Словенія,

Угорщина та Чеська Республіка. На другому етапі у 2007 році приєдналися Болгарія та Румунія. Шоста хвиля розширення у 2013 році ознаменувалася приєднанням Хорватії до складу ЄС.

Для Зх. Європи таке стрімке розширення не залишилося непоміченим. Воно викликало дискусії не лише в Європі, але і за океаном. Сполучені Штати Америки продовжували спостерігати та «контролювати» об'єднувальні процеси в Європі. Це спонукало до регулярних обговорення в політичних та академічних колах США. З одного боку, вони були зацікавлені в сильній Європі, а з іншого боку могла виникнути небезпека появи сильного актора міжнародних відносин, який міг в незручні моменти опинитися в опозиції до Сполучених Штатів Америки. На думку політичного оглядача В.П. Кириченко, вплив США на євроінтеграційні процеси підтверджується тим фактом, що країни, які в перспективі планують вступити до ЄС, намагаються заручитися підтримкою Сполучених Штатів Америки. Так чи інакше, США намагаються тримати під контролем інтеграційні процеси в Європі і головним їх інструментом до тепер залишається НАТО.

УДК 821.161.2 - 111

ЖАНР АНТИУТОПІЇ У ТВОРЧОСТІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА ТА РЕЯ БРЕДБЕРІ: КОМПАРАТИВНИЙ АСПЕКТ

Коломієць Аліна Іванівна

магістрантка I курсу

Донецький національний університет ім. Василя Стуса

м. Вінниця, Україна

Анотація. У статті порівняно жанрову специфіку романів Володимира Винниченка і Рея Бредбері. Розглянуто погляди дослідників на жанрову специфіку творів. Встановлено і проаналізовано основні риси антиутопій, виявлено жанрові домінанти.

Ключові слова: антиутопія, антиутопічний простір, всесвітня катастрофа, утопія, компаративістика.

Минуле століття нерідко називають століттям антиутопій, адже в цей час жанр антиутопії є одним із найпродуктивніших. Світові війни, розпад імперій, втілення суспільних утопічних моделей, що вилилося у побудову тоталітарних систем, надзвичайні темпи технічного прогресу – все це змусило піддати сумніву безхмарне майбутнє людства та критично переосмислити багатовікову історію моделювання утопій.

Упізнаваність суспільно-історичних прикмет, тісний зв'язок з навколишньою дійсністю і разом з тим її художнє прогнозування – риси, що роблять антиутопію цікавою для читача незалежно від часу написання твору та його прочитання. І.С.Федух вважає, що «така активізація жанру протягом останніх п'яти десятиліть зумовлена і тим фактом, що за своїми художніми ознаками антиутопія органічно відповідає світобаченню сучасної людини, втіленням якого у мистецтві є постмодернізм» [1, с.180].

У літературі існує ціла низка творів жанру антиутопії та іншої різноманітної постапокаліптики, зокрема, романи Володимира Винниченка та Рея Бредбері. Відтак, природним є зіставлення антиутопії Володимира Винниченка з іншим еталонним текстом другої половини ХХ століття, романом Рея Бредбері «451° за Фаренгейтом»; адже саме цей період знаменується крахом різноманітних спроб людства втілити в реальність утопійні ідеї гармонійного суспільства, а також продукує велику кількість класичної апокаліптики. Тому цілком логічним є розгляд у цій студії жанрових ознак антиутопії у романах «Сонячна машина» Володимира Винниченка і «451° за Фаренгейтом» Рея Бредбері.

До розробки компаративного підходу у вивченні літератури зверталися Л.Бондаренко, В. Будний, А. Градовський, С. Жила, М.Ільницький, Ж.Клименко, О. Куцевол, Л. Мірошніченко, Д. Наливайко, О. Ніколенко та ін. Компаративістику або порівняльне літературознавство найчастіше визначають як літературознавчу дисципліну, що зіставними методами вивчає генетичні й контактні зв'язки, типологічні та інтертекстуальні відношення національних літератур, а також їхні міжмистецькі й міждисциплінарні відношення [2, с.404]. Саме таке формулювання є найбільш повним, оскільки упродовж останніх десятиліть компаративістика значно розширила свої дослідні сфери, зарахувавши до них не лише літературу, але й інші види мистецтва.

В українському літературознавстві до жанру антиутопії звертаються Ю.Жаданов, О. Ніколенко, Г. Сабат. До творчості Рея Бредбері зверталися переважно англomовні дослідники, але окремі аспекти творчості автора досліджені Т. Денисовою, І.Шльонською, Ю. Ханютіним, А. Щербітко.

Виявлення жанрової специфіки антиутопії не можливе без аналізу жанру утопії. Питання про взаємозв'язок утопії й антиутопії, їх належність до одного чи різних жанрів є предметом гострої дискусії упродовж останніх 50 років. Дослідники вважають антиутопію логічно та генетично пов'язаною із утопією. Сучасних науковців цікавить передусім співвідношення та зв'язок антиутопії з утопією. Критики зазначають неоднозначність у тлумаченні самого слова

«утопія», що з'явилося з волі англійського письменника і громадського діяча Томаса Мора, який назвав написану латиною в 1515–1516 роках книгу «Утопія», утворивши це слово з двох коренів "u" і "topos" (тобто місце, якого ніде немає), або ж з інших коренів – "eu" – благо і "topos" – місце (тобто блаженне місце).

Приналежність певних художніх творів до відповідного жанру визначається низкою специфічних рис, що об'єднують ці твори. Антиутопічний жанр, як і будь-який інший, характеризується сюжетно-композиційними ознаками. Відтак, спершу пропонуємо простежити ключові композиційні ознаки роману-антиутопії (композиційні домінанти), проаналізовані дослідниками жанру, задля того, щоб отримати можливість всеохопно порівняти матеріал.

Насамперед неможливо знехтувати тим фактом, що важливим першим жанротвірним елементом не лише антиутопії, а й будь-якого художнього твору слугує його заголовок. Це саме той фрагмент тексту, який володіє особливою прагматикою, що вміщує в собі особливу художню структурну та семантичну взаємодію, здійснює першочерговий вплив на читача, стимулюючи розуміння того, про що йдеться у творі. Вважаємо, що заголовки антиутопічних творів мають свої особливості. Заголовкам антиутопій притаманні класичні функції заголовків будь-якого твору, а саме конкретизуюча та генералізуюча, перспективна і номінативна, прогностична тощо. Проте, порівняно з іншими жанрами, антиутопія не презентує у заголовку персонажа, місце або час дії. Наприклад, у назві роману Рея Бредбері йдеться про температуру займання паперу – 451 °F (233 °C), а в романі «Сонячна машина» – про винахід. Як бачимо, у назвах репрезентовано і частково повідомлено, про що йтиметься у творах, але не окреслено ні час, ні місце.

Другий жанротвірний елемент в антиутопії поняття «людина» і «влада», які протистоять один одному: людина протистоїть силам, що руйнують її природне буття; влада, в свою чергу, намагається знищити будь-які прояви індивідуальності. В антиутопічній державі найбільшим злом вважається думка,

адже вона породжує унікальність людської свідомості та формує здатність до незалежної оцінки. Влада сприяє знищенню будь-яких особистісних проявів, емоцій і фантазій, які ведуть до переслідування і суворого покарання. Політика такої влади спрямована на створення суспільства, заснованого на рівності й однаковості усіх громадян.

Гай Монтег, головний герой антиутопії «451° за Фаренгейтом» Рея Бредбері, живе у світі споживацького суспільства, окресленого як Америка, де встановлено тоталітаризм. Влада намагається підпорядкувати собі думки громадян шляхом контролювання того, що вони переглядають і читають. Тому широко поширеним є серед населення купівля для дому гігантських плазмових екранів замість стін, аби в інтерактивному режимі транслювалися передачі й нескінченні безглузді серіали: *«Напихайте людям голови інформацією, яку не можна перетравити, захаращуйте їх нічого не вартими ‘фактами’, аби вони переситилися, аби відчували себе ‘чудово поінформованими’. І тоді вони вважатимуть, що думають, що рухаються вперед, хоч насправді стоять на місці. І вони будуть щасливі»* [3, с.74-75].

Президента в цій державі обирають на основі того, хто з запропонованих гігантською плазмою виглядатиме найчарівніше: *«На минулих виборах, я голосувала, як і всі. За Нобла, звісно. Це найчарівніший чоловік з усіх президентів! – Авжеш. А той, що його висунули проти... – І в слід Ноблові ступити не вартий, чи не так? Маленький, миршавий, погано поголений і зачесаний хтозна-як! – І хто це з опозиції надумав його висунути? Хіба можна висувати такого недомірка проти високого чоловіка? А він ще й мимрив. Я майже нічого не розчула з того, що він говорив. А що розчула, того не зрозуміла»* [3, с. 119].

Головне завдання влади полягає у тому, щоб зробити всіх однаковими, аби було легше згуртувати, а надалі – розучити думати й керувати на свій лад: *«Ми всі повинні бути однакові. Не вільні й різні від народження, як сказано в конституції, а просто однакові. Кожен схожий на кожного, мові дві краплі води, і тоді всі будуть щасливі, бо не буде велетів, перед якими треба*

схилятися в шанобі, на яких треба рівнятись» [3,с. 71]. Цьому сприяють всі засоби масової інформації й реклама з допомогою вибудованої системи клішованих образів, нескінченно повторюваних гасел, а також прищеплених штучних потреб на кшталт моди на купівлю гігантських плазмових стін-екранів.

Після війни, коли будинки почали будувати вогнетривкими, головним завданням пожежників стало знищення книжок, аби вберегти населення від ризику думати чи будь-що переживати: *«А книжки – це заряджена рушниця в помешканні сусіда. Спалити її! Розрядити рушницю! Зруйнувати людський розум!»* [3, с.71]. Звідси й назва твору, адже 451° – це температура, при якій займається папір. Отже, книжки стають забороненими предметами, а тому їхнє переховування й читання жорстоко карається. Як наслідок, заохочується шпигунство й доноси серед населення.

Дія роману *«Сонячна машина»* відбувається десь через 40-50 років після закінчення першої світової війни. Ареною подій стає не лише вся Німеччина й Європа, а й цілий світ. Найпереконливіші сторінки роману пов'язані з гостро сатиричним зображенням верховодів сучасного фінансово-промислового капіталу – гумового фабриканта і президента Об'єднаного Банку Мертенса та його оточення. Місце дії у творі – Німеччина. Книга стала реакцією на будівництво, що зростає, соціалістичного суспільства в колишньому СРСР, яке мало ґрунтуватися на нездійснених ідеалах комуністичної утопії. Зазначимо, що, на думку Л.Сеника, В.Винниченко пророкує «крах соціалістичної «надії» на ошчасливлення людства під час спроби реалізувати т.зв. соціалістичну перебудову світу. Всім художнім ладом «Сонячної машини» автор показує ілюзійність такої перебудови. У цьому разі художник переміг політика, прихильника соціалістичної ідеї, реалізувати яку, як виявилось, означає опинитися у полоні утопій та ілюзій» [4, с. 207- 208]. Зрештою, з часом соціалістичні ілюзії розвіюються, хоча, як стверджує Л.Сеник, письменник не зумів повністю їх позбутися, що «ніяк не завадило йому одверто і навіть нещадно критикувати російський «соціум» [4, с. 204].

Що ж стосується питання влади у романі «Сонячна машина», то панівна верхівка, що прийшла до влади кривавим шляхом, не могла забезпечити світле майбутнє нації. Форсовані засоби «покращення» економічної та промислової картини нової імперії призводили до масової загибелі й пересічних громадян, і тих, кого згодом назвуть «цвітом нації». Н.В.Зубець зазначає, що концепція української антиутопії пов'язана насамперед із багатолітнім пануванням тоталітаризму, що приніс суспільству не тільки проблеми соціально-економічного плану, а й вимушене мовчання, моральне каліцтво, неспроможність боротися за свої права, існування під гнітом стресу.

Досі актуальна проблема визначення жанру роману «Сонячна машина» Володимира Винниченка. Деякі сучасні вчені схилилися до думки, що це роман-утопія. Так, П.Федченко, Л.Сеник, А.Волков, П.Христюк, О.Гнідан і Л.Дем'янівська визначають «Сонячну машину» як соціально-утопічний роман. Г.Костюк називає твір науково-утопійним романом. Початок такому розумінню жанру твору В.Винниченка поклав ще О.Білецький, який уважав, що «Сонячна машина» – це «перший український утопічний роман» [5, с. 36]. Більшість учених відносять «Сонячну машину» до утопії. Водночас цілою низкою ознак «Сонячна машина» не вписується в класичні рамки утопії. Тому значна частина вчених розглядає роман як твір із кількома домінантами.

Останнім часом літературознавці все більше схилиються до того, що це антиутопія: Г.Сиваченко [6], А.Градовський [7]. Г.Сиваченко вважає, що до кращих репрезентантів антиутопії з повним правом слід зарахувати і Володимира Винниченка [6, с. 47]. Та й О.Білецький, назвавши цей твір утопією, відзначав, що все-таки «назва «утопічний роман» доки ще не обіймає суворо визначеного змісту» [5, с. 41]. Літературна теорія утопії в цей період була не вельми багатою, тому слушним є твердження М.Зерова, що «жанр утопійного роману не належить до цілком викристалізованих та ясних...» [8, с. 441].

Г. Сабат пропонує виділити особливу жанрову категорію «визначення «пантопія» (за моделлю: «утопія» – місце, якого нема; «антиутопія» – місце,

протилежне утопійному; пантопія – всеохоплення місць). У новому терміні не оминаються увагою жанрові особливості утопії, антиутопії та інших жанрово-стильових єдностей. А префікс «пан» підкреслює об'єднувальні, загальні риси (грецьке «пан» – усе, геть чисто все»)[9, с. 243].

Хоч це і дещо парадоксально, але всі дослідники мають рацію. У «Сонячній машині» письменник створив цілком оригінальну концепцію майбутнього суспільства та його модель, продовжуючи традиції утопій, і водночас відкрив багато нового, що відіграло дуже важливу роль у становленні української антиутопії. Отже, вважаємо за доцільне, жанр роману «Сонячна машина» Володимира Винниченка кваліфікувати так: антиутопія з елементами утопії, пригодницькими, фантастичними та детективними сюжетними мотивами. Тому ми всебічно зіставляємо романи Рея Бредбері й Володимира Винниченка, оскільки їх жанрова приналежність очевидна.

Антиутопії Рея Бредбері «451 градус за Фаренгейтом». Цей твір був написаний у 1953 р., у час, коли великої популярності набуває телебачення, коли з'являються нові винаходи науки й техніки, однак автор роману знаходить у цьому й негативний аспект. У творі стикаються дві протилежні ідеї: одна – така, що визнає людину як найвищу цінність, закликає її до розсудливості, а інша – що заперечує першу. Події роману «451 градус за Фаренгейтом» відбуваються в майбутньому, де книги вже заборонено читати. Усі книжки художньої літератури, які будуть виявлені, підлягають спаленню. І палять їх ніхто інші, як пожежники. Ті, хто раніше рятував людські життя від небезпечного вогню, тепер використовує його для знищення найбільшого надбання людства. У романі на конкретному прикладі описується, як відбувається цей процес. *«Не матимете ви моїх книжок»*, – каже жінка, яка «скоїла злочин», тримаючи у себе вдома книжки. Тоді брандмейстер Бітті переконує її: *«Де ваш глузд? У книжках повно суперечностей. А ви просиділи хтозна-скільки років під замком у своїй вавілонській вежі! Облиште все! Людей, про яких ідеться в цих книжках, ніколи не було [3, с. 19]»*. Але жінка не відмовилась від своїх книжок і згоріла разом з ними. Вона віддала своє життя

не через безглуздя, а тому, що розуміла: без книжок вона жити не зможе. Лише одиниці людей, які залишилися у світі на той час, по-справжньому розуміли цінність книжок.

Отже, інституції влади в романі Рея Бредбері, гарантуючи безпеку населенню, все глибше втручаються в особистісний простір громадян, зазіхають на їхні права і здобувають щоразу більший авторитет. А В.Винниченко у своєму творі, який має характер антиутопії-попередження, показав наслідки світової катастрофи, що може нести загрозу людству. Він показав, що зміна влади у 1917 році не дала людям жаданого раю, тож у своєму творі доводить згубність більшовицького режиму. Пророцтва Володимира Винниченка цілком виправдані. Письменника цікавлять насамперед буттєві умови існування героїв, з'ясування та усунення причин розладу як фізичних, так і психічних сил людства та пошук шляхів виходу з кризи.

Отже, існують певні ключові риси жанру роману-антиутопії, що формують її мегаобразні характеристики, які забезпечують загальну впізнаваність цього жанру з-поміж дотичних. Зокрема, проаналізували назви творів, опозицію «людина-влада», показ подій у майбутньому, що якнайбільш вказують на жанр антиутопії, але не оминули й інших специфічних ознак. Жанр антиутопії, як і будь-який інший, містить особливості, інакше кажучи, інваріантні ознаки, які формують жанрово-стильову специфіку тексту.

Таким чином, можна узагальнити, що у результаті проведеного порівняльного дослідження жанрової специфіки романів «Сонячна машина» Володимира Винниченка і «451° за Фаренгейтом» Рея Бредбері, встановлено притаманні риси антиутопії. Роман Володимира Винниченка «Сонячна машина», написаний у 20-і роки ХХ століття, можна розглядати як художній прогноз можливого майбутнього, що чекає на людство, як твір-пересторогу, продиктований страхом за людство, за його волю та душу, й водночас як твір-сподівання на те, що люди зможуть залишитися людьми, а не перетворитися на тварин. Також із упевненістю можна сказати, що американський письменник Рей Бредбері абсолютно точно передбачив сумне майбутнє людства. Ще в

далекі 50-і роки ХХ століття він говорив про духовну кризу суспільства. Роман «451 градус за Фаренгейтом» – це попередження всім прийдешнім поколінням. Як бачимо, обидва твори мають спільну рису – це попередження і засторогу нам.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Федух І. С. Жанр антиутопії у постмодерністичному дискурсі / І. С. Федух // Актуальні проблеми філології та перекладознавства. 2015. Вип. 9. С. 180-184.
2. Будний В. Порівняльне літературознавство: підручник / В. Будний, М.Ільницький. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 430с.
3. Бредбері Р. 451° за Фаренгейтом: повість / пер. з англ. Є. Крижевича. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. 208 с. (Серія «Горизонти фантастики»).
4. Сеник Л. Роман-опору. Український роман 20-х років: проблема національної ідентичності. Львів: Академічний експрес, 2002. 239с.
5. Білецький О. «Сонячна машина» В. Винниченка // Критика. 1928. № 2. С.31-43.
6. Сиваченко Г. "Сонячна машина" В.Винниченка і роман-антиутопія ХХ сторіччя // Слово і час. 1994. № 1. С. 42–47.
7. Градовський А.В. "Царство Боже є утопією безкінечної поступальності або конвульсивної революції...". "Машина часу" Герберта Уеллса і "Сонячна машина" Володимира Винниченка // Зарубіжна література в навчальних закладах. 1997. №10. С. 36–40.
8. Зеров М. «Сонячна машина» як літературний твір // Зеров М. Твори у 2-х т. К.: Дніпро, 1990. Т. 2. С. 435– 457.
9. Сабат Г. «Сонячна машина» Володимира Винниченка: утопія чи антиутопія? // Наукові записки. Випуск 92. Серія: Філологічні науки (літературознавство, мовознавство). Кіровоград: РВВ КДПУ ім.В.Винниченка, 2010. С. 238-245.

УДК 603.493, 627.01

**ЗАСТОСУВАННЯ МАТЕМАТИЧНИХ МОДЕЛЕЙ ДЛЯ ОЦІНКИ
СТУПЕНЮ ПОШКОДЖЕНОСТІ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ ЗМІН
ТЕХНІЧНОГО СТАНУ КОНСОЛЬНО ЗАКРІПЛЕНИХ КОНСТРУКЦІЙ
ПЛАНЕРА ЛІТАЛЬНОГО АПАРАТУ**

Комаров Володимир Олександрович

Заслужений винахідник України

Сендецький Микола Миколайович

к. т. н, старший науковий співробітник

Сащук Святослав Іванович

начальник науково-дослідного відділу

Центральний науково-дослідний інститут

озброєння та військової техніки

Збройних Сил України

м. Київ, Україна

Анохін Олександр Олексійович

головний спеціаліст відділу організації освітньої
діяльності Департаменту військової освіти і науки

Міністерства оборони України

м. Київ, Україна

Анотація: В роботі запропонований підхід до визначення ступеню пошкодженості та прогнозування змін технічного стану консольно закріплених високонавантажених конструкцій планера літального апарату (типу крила, оперення) на підставі математичних моделей. Розглянуто процес управління технічним станом конструкцій, що отримали в процесі експлуатації пошкодження силових елементів у вигляді тріщин, за допомогою математичних моделей.

Ключові слова: літальний апарат, довговічність, зміна технічного стану, руйнування конструкції, прогнозування, математичні моделі.

При експлуатації парку старіючих літальних апаратів (ЛА) виникає науково-технічна проблема підтримання справності та забезпечення довговічності високонавантажених конструкцій планера (ВКП) ЛА, вирішення якої полягає в пошуку оптимального поєднання методів оцінки ступеню пошкодженості та заходів щодо відновлення технічного стану ВКП.

Математичні моделі оцінки ступеню пошкодженості та прогнозування змін технічного стану ВКП, що застосовують для зазначених цілей, повинні використовувати особливості даних, які не могли бути передбачено розробником ЛА і виникають під час експлуатації та ремонту ЛА.

В якості показника технічного стану ВКП ЛА обрано ймовірність його часткового або повного руйнування $\beta(t)$ (втрати несучої здатності або функціональних можливостей) за час t експлуатації. Ймовірність $\beta(t)$, в разі припущення щодо наявності невеликих значень $\beta_{CEi}(t)$ руйнування окремих ВКП, визначається як сума ймовірностей $\beta_{CEi}(t)$:

$$\beta(t) \approx \sum_{i=1}^k \beta_{CEi}(t) \quad (1).$$

де k – кількість зруйнованих елементів [1].

Процес управління технічним станом ВКП доцільно описати в вигляді стохастичного процесу, що управляється в дискретному часі [2], позначивши $U = \{u_1, u_2, \dots, u_r\}$ - простір управлінь, $u(t_n) \in U$ - управління, яке реалізується в момент t_n .

При цьому технічний стан ВКП ЛА описується випадковим вектором $\beta(t)$, еволюція якого в часі – випадковою послідовністю $\beta(t_1), \beta(t_2), \dots, \beta(t_n)$, де t_1, t_2, \dots, t_n - дискретні моменти часу.

На рисунку 1 показано структуру модуля імітаційної моделі управління динамічною системою процесу експлуатації ВКП ЛА (з метою визначення

експлуатаційних ушкоджень в елементах силового набору для постановки діагнозу щодо подальшої експлуатації ЛА).

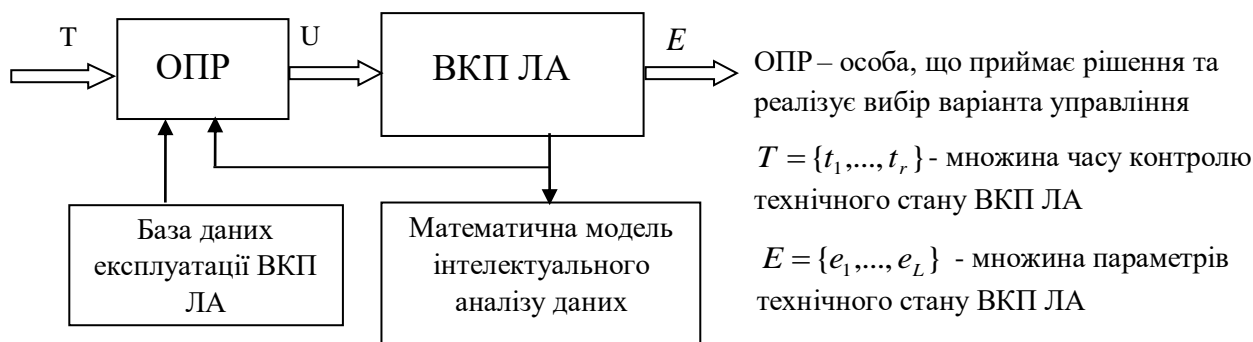

Рис. 1. Структура імітаційної моделі управління динамічною системою процесу експлуатації ВКП ЛА.

Динаміка стохастичного процесу, що управляється, описується рівнянням руху (1) і правилом вибору управління $u(t_n) = \varphi(e(t_n), u(t_{n-1}))$ із деякої сукупності правил $\Phi = \{\varphi\}$ для отримання множини параметрів $E = \{e_1, \dots, e_L\}$:

$$e(t_{n+1}) = f(e(t_n), u(t_n)) \quad (2)$$

Послідовність правил $W = \{\varphi_1, \varphi_2, \dots, \varphi_n, \dots\}$ визначає стратегію управління для часової послідовності $T = \{t_1, t_2, \dots, t_n, \dots\}$. Для пошуку оптимальної стратегії управління W_{opt} необхідно визначити математичну модель об'єкта експлуатації, характеристики зовнішнього середовища (умов експлуатації), задати критерії оптимізації процесу управління [3].

Оптимальна стратегія управління W_{opt} визначається в результаті ймовірнісної гри з природою при обмеженому обсягу даних експлуатації і ремонту [4]. Стратегія W_{opt} є оптимальною, якщо вона забезпечує для процесу управління, який не обривається, максимум нижньої границі середнього виграшу

$$\rho = \sup \lim M[R_n(W)] \quad (3).$$

де R_n є функціонал, який характеризує значення поточного середнього виграшу, що залежить від обраної стратегії управління $W = \{\varphi_1, \varphi_2, \dots, \varphi_n, \dots\}$, M - математичне очікування.

Обчислення функціоналу R_n доцільно проводити на основі критерію K_E ефективності експлуатації ВКП ЛА. Критерій ефективності K_E повинен складатися з оцінки ймовірності руйнування ВКП ЛА та комплексних показників надійності.

Величина ρ характеризує гарантовану ймовірність виконання вимог мети управління при необмеженій тривалості експлуатації. Для розрахунку критерію ρ необхідно використовувати результати діагностики технічного ВКП ЛА, коли отримано множину значень параметрів $E = (e_1, \dots, e_L)$.

Внаслідок довготривалої дії експлуатаційних факторів, до яких відноситься силове навантаження на конструкцію ВКП ЛА при виконанні польотів, а також вплив умов зовнішнього середовища, відбуваються зміни характеристик міцності ВКП ЛА, що не могли бути передбачені в повному обсязі розробником ЛА [5].

Процес прогнозування ймовірностей $\beta_{CE}(t)$ можливо описати як дерево рішень в вигляді графу G , що складається з трьох підграфів (рисунок 3).

В вершинах графа G здійснюється:

підграф G_{TC} - визначення ймовірності руйнування $\beta_{CE}(t)$ (рангів R_{CE} пошкодження СЕ) на основі контролю поточного технічного стану ВКП ЛА;

підграф G_{PP} - визначення траєкторій прогнозу змін ймовірностей $\beta_{CE}(t)$ (рангів R_{CE} пошкодження ВКП ЛА) на інтервалі прогнозу ΔT_{PP} ;

підграф G_P - прийняття рішення щодо можливості експлуатації на інтервалі прогнозу ΔT_{PP} .

Розробник ЛА після контролю та визначення в підграфі G_{TC} технічного стану в підграфі G_{PP} визначає довговічність ВКП ЛА на інтервалі $\Delta T_{PP} = (T_K - T_0)$ де T_0 та T_K - значення параметрів на початку та наприкінці інтервалу прогнозу експлуатації. При цьому впродовж траєкторії змін $\beta_{CE}(t)$ повинні забезпечуватись вимоги безпеки польотів:

$$\beta_{CE}(t) \leq \beta_{зад} \quad (4).$$

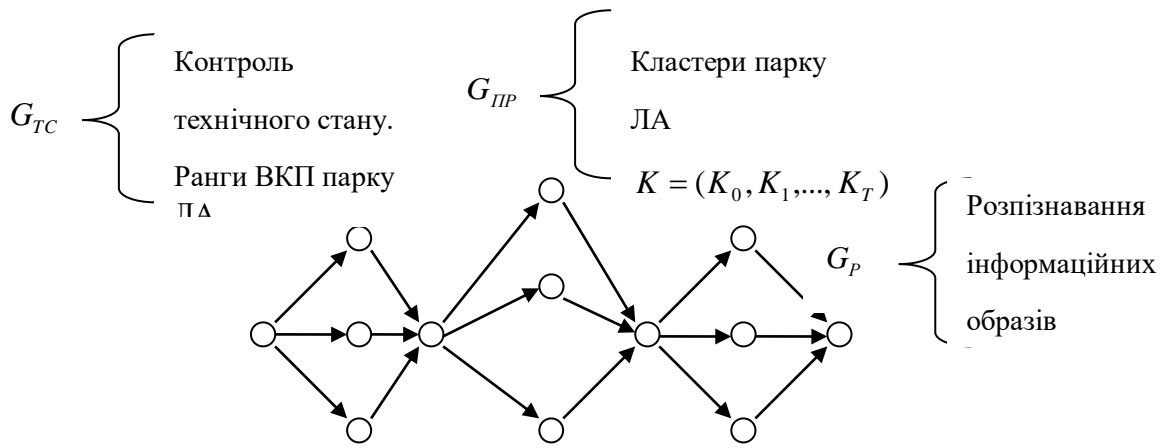

Рис. 3. Граф G дерева рішень в загальній структурі математичної моделі прогнозування надійності консольно закріплених ВКП ЛА

Перевірку дотримання умов безпеки польотів (4) можливо здійснювати шляхом застосування байєсівського критерію теорії статистичних рішень при розпізнаванні множини $\Omega = (\omega_1, \omega_2, \omega_3)$ образів технічного стану ВКП ЛА.

При класифікації технічного стану ВКП ЛА вирішальне правило розпізнавання образів $\Omega = (\omega_1, \omega_2, \omega_3)$, з урахуванням неточності $\delta\beta$ обчислення ймовірності $\beta_{CE}(t)$ в момент контролю $\beta_{CE}(t) + \delta\beta = \beta_K$ має вигляд:

якщо $\beta_K \leq (\beta_{зАд} - \delta\beta)$, то технічний стан ВКП ЛА відноситься до образу ω_1 і умови безпеки польотів можливо забезпечити впродовж інтервалу прогнозу експлуатації ΔT_{PP} ;

якщо $(\beta_{зАд} - \delta\beta) < \beta_K < (\beta_{зАд} + \delta\beta)$, то технічний стан ВКП ЛА відноситься до образу ω_2 , при якому потрібно виконувати додаткові дослідження;

якщо $\beta_K > (\beta_{зАд} + \delta\beta)$, то технічний стан ВКП ЛА відноситься до образу ω_3 і виконання умов безпеки польотів неможливо забезпечити впродовж інтервалу прогнозу експлуатації ΔT_{PP} .

На рисунку 4 показано розподіл технічного стану ВКП ЛА між образами множини $\Omega = (\omega_1, \omega_2, \omega_3)$.

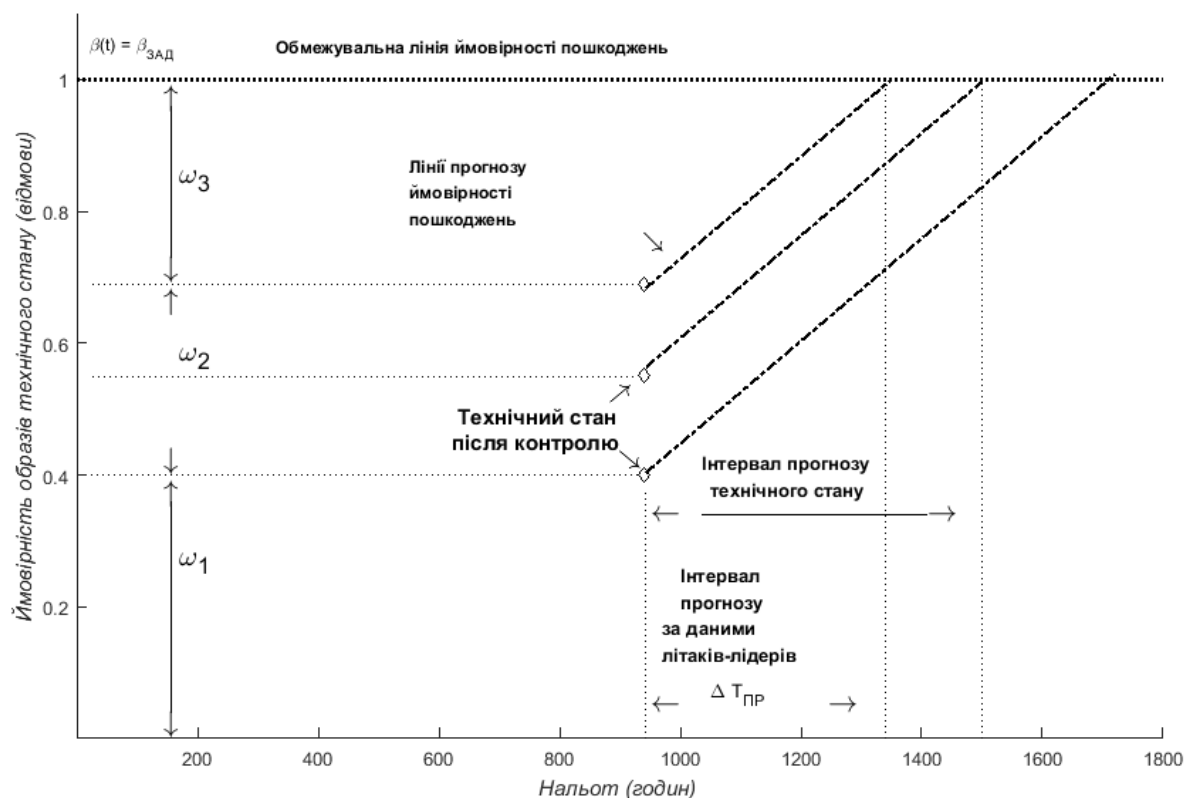

Рис. 4. Розпізнавання образів технічного стану ВКП ЛА при прогнозуванні за результатами контролю їх параметрів.

Необхідність введення образу ω_2 пояснюється наявністю неточності $\delta\beta$, яка виникає внаслідок неможливості розробнику ЛА при прогнозі передбачити в повному обсязі наслідки дії впливу таких довготривалих факторів, як силове навантаження на консольно закріплені ВКП ЛА при виконанні польотів, а також умов зовнішнього середовища та інше.

Тому відсутність достовірної інформації щодо вказаних факторів при аналізі значень контролю β_K біля значень $\beta_{зад}$ потребує додаткових досліджень.

В основу математичних моделей прогнозування, що використовує експлуатант ЛА, для зменшення $\delta\beta$ покладено корегування функціональних залежностей типу (1).

Визначення скорегованих параметрів відбувається шляхом обробки інформації бази даних експлуатації, яку отримано в умовах експлуатуючих частин та авіаремонтних підприємств.

Для визначення прогнозних оцінок надійності ВКП ЛА на основі аналізу результатів експлуатації парку ЛА формується матриця PE пошкоджених ВКП ЛА. Кількість строк матриці PE дорівнює кількості типів L пошкоджених ВКП ЛА. Кількість стовпчиків N відповідає кількості парку ЛА.

$$PE = \begin{pmatrix} e_{11} & e_{12} & \dots & e_{1N} \\ e_{21} & e_{22} & \dots & e_{2N} \\ \cdot & \cdot & \dots & \cdot \\ e_{L1} & e_{L2} & \dots & e_{LN} \end{pmatrix}$$

Значеннями елементів матриці PE можуть бути як числові дані засобів інструментального контролю (довжина тріщин, площа корозії на поверхні і таке інше), так і значення лінгвістичних змінних, що використовують експерти при дефектуванні ступенів пошкодження ВКП ЛА (справний стан, значне пошкодження, потребує ремонту і таке інше).

Кожну строку матриці PE можливо використовувати як кластери навчальної вибірки для формування множини $SE = \{se_{E1}, se_{E2}, \dots, se_{Eg}\}$ образів технічного стану однотипних несправних ВКП ЛА та визначення $\beta_{CEi}(t)$.

Кожний стовпчик матриці PE є кластером навчальної вибірки і дозволяє отримати множину $PL = \{p_{L1}, p_{L2}, \dots, p_{LE}\}$ образів технічного стану конструкції планера для кожного ЛА та визначити загальну ймовірність $\beta(t)$.

Перелік всіх даних матриці PE створює умови отримання множини $PK = \{p_{K1}, p_{K2}, \dots, p_{KK}\}$ образів технічного стану окремих груп парку ЛА на основі даних відповідних кластерів.

Значення ймовірності $\beta_{CEi}(t)$ визначається ступенем пошкодження ВКП ЛА і функціонально залежить від енергії руйнування, на потужність якої впливають такі фактори як календарний строк служби t_K , ресурсні напрацювання t_P та умови експлуатації Ψ :

$$\beta_{CE}(t) = f(t_K, t_P, \Psi) \quad (5).$$

Математична ймовірнісна модель (4) є нелінійною і побудована на моделі (1). Результати застосування моделі (4) повинні передавати особливості впливу

параметрів факторів експлуатації на технічний стан внутрішніх та зовнішніх поверхонь ВКП ЛА.

В процесі обчислення значень $\beta_{CE}(t)$ для корегування значень параметрів (μ, σ) логнормальної функції розподілу (1) використовуються оцінки параметрів:

∇ - деформаційне напруження, яке обчислено за результатами засобів неруйнівного контролю розміру пошкоджень $S(t)$ та розташування L_S пошкодження відносно конструктивних концентраторів напруги на поверхні ВКП ЛА;

t_p - значення ресурсного показника за результатами аналізу формулярних даних;

Додатково до цих двох параметрів доцільно використати параметри, які характеризують наслідки змін міцності ВКП ЛА від дії умов експлуатації і які не можливо зареєструвати засобами контролю (наприклад, в випадках перерозподілу умов навантажень на ВКП ЛА в польоті, а саме, перевищенні експлуатаційних навантажень в польоті та інше). Також додатковими параметрами є загальна інтенсивність λ_{TP} виникнення тріщин та загальна інтенсивність λ_{KP} виникнення корозії на всіх ВКП ЛА, а також відсоток точок нівеліровок φ_∞ ВКП ЛА, що знаходяться на межі допуску. Можливо використання інших додаткових параметрів.

Таким чином, кожному консольно закріплену високонавантажену конструкцію ЛА можливо описати вектором в п'ятивимірному просторі параметрів:

$$se = (E_1 \nabla, E_2 t_p, E_3 \lambda_{TP}, E_4 \lambda_{KP}, E_5 \varphi_\infty) \quad (6).$$

де коефіцієнти $E_k, (k = \overline{1,5})$ характеризують ступень впливу окремих часткових складових виразу (5) при обчисленні загального накопичення пошкоджень в ВКП ЛА. При визначенні коефіцієнтів E_k використовують оцінки експертів.

В математичній моделі при оцінці технічного стану ВКП ЛА згідно залежності (4) здійснюється перетворення від п'ятивимірного простору параметрів контролю ВКП ЛА до одновимірного, що характеризує ймовірність $\beta_{CE}(t)$ або ранг пошкодження R_{CE} .

Перетворення здійснюється за допомогою методів багатовимірного шкалювання при статистичній обробці бази даних.

Перетворення зберігає наявне співвідношення порядку поміж ймовірностями руйнування $\beta_{CE}(t)$ в п'ятивимірному просторі параметрів контролю ВКП ЛА та створює в просторі меншої вимірності геометричну конфігурацію точок, ранговий порядок попарних відстаней поміж яких співпадає з ранговим порядком ймовірностей $\beta_{CE}(t)$.

Так як ранговий порядок не змінюється при перетворенні, то досвід експлуатації парку ЛА дозволяє визначити максимальне значення рангу R_{CE}^{MAX} . Використання максимального значення рангу R_{CE}^{MAX} при прогнозуванні змін технічного стану ВКП ЛА необхідно для визначення умов дотримання безпеки польотів. Використання значень рангів пошкодження R_{CE} замість значень ймовірностей $\beta_{CE}(t)$ пояснюється необхідністю надання експерту в наочному вигляді результатів обробки різнотипної інформації бази даних, що дозволяє експерту приймати рішення з урахуванням досвіду експлуатації ЛА.

Оцінку надійності конструкції ЛА проведено на основі припущення щодо пуасонівського розподілу ймовірності:

$$\beta(t) = 1 - P(t) = \frac{(\lambda * t)^n}{n!} e^{-\lambda t} \quad (7).$$

де $\beta(t)$ - ймовірність відмов і пошкоджень, $P(t)$ - ймовірність безвідмовної роботи протягом наробітку t ; $\lambda(t)$ - інтенсивність потоку відмов та пошкоджень; n - кількість ЛА-лідерів.

Таким чином, запропонований підхід до побудови математичних моделей статистичної обробки та прогнозування технічного стану консольно закріплених конструкцій планера літаків різного типу дозволяє на системному

рівні проводити підготовку прийняття рішень щодо експлуатації літака після усунення експлуатаційних пошкоджень. Розроблений методичний апарат визначення ступеню пошкоджень консольно закріплених конструкцій планера ЛА дозволяє на основі комплексного використання даних неруйнівного контролю (зокрема, частоти власних коливань), результатів математичного моделювання і також оцінок експертів деформованого стану ВКП ЛА встановлювати строк служби і ресурс при подальшій експлуатації планера літака.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.

1. Остап О. П., Федірко В. М., Учанін В. М. Механіка руйнування і міцність матеріалів. Том 9. Міцність і довговічність авіаційних матеріалів та елементів конструкцій. – Львів: СПОЛОМ, 2007. – 1068 с.
2. Шанявский А. А. Безопасное усталостное разрушение элементов авиаконструкций. – Уфа, Изд-во “Монография“, 2003. – 803 с.
3. Кузьменко В. А., Матохнюк Л. Е., Писаренко Г. С. и др. Усталостные испытания при высоких частотах нагружения. – К.: “Наукова думка“, 1979. – 336 с.
4. Смирнов Н. Н., Ицкович А. А. Обслуживание и ремонт авиационной техники по состоянию. – М.: Транспорт, 1980. – 229 с.
5. Жорняк Г. Н., Смирнов Н. Н. Авиатехника, ее обслуживание и ремонт. – М.: МГТУГА, 1995. – 80 с.

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ АВТОМАТИЧНОГО ОБМІНУ ПОДАТКОВОЮ ІНФОРМАЦІЄЮ ЗА СТАНДАРТОМ CRS В УКРАЇНІ

Коссе Дмитро Дмитрович

кандидат юридичних наук (Ph D)

доцент

Київського національного економічного університету

імені Вадима Гетьмана, м. Київ, Україна

Анотація Розглянуто питання комплексного правового забезпечення (правового режиму) питань надання, отримання, використання податкової інформації щодо фізичних осіб на міждержавному рівні. Аналіз імплементації Багатосторонньої конвенції про співпрацю між компетентними органами з питань автоматичного обміну інформацією за стандартом CRS (Common Reporting Standard – Єдиний стандарт з обміну податковою інформацією) в Україні показує актуальність впровадження багатостороннього автоматичного обміну податковою інформацією за стандартом CRS. За результатами запропоновані конкретні комплекси дій щодо впровадження багатостороннього автоматичного обміну податковою інформацією за стандартом CRS в Україні.

Ключові слова: адміністрування податків, автоматичний обмін інформацією за стандартом CRS, податковий резидент, валютні операції, правовий режим оподаткування доходів фізичних осіб.

Процеси глобалізації здійснюються з великою швидкістю не тільки щодо подорожей фізичних осіб, а й щодо місця їх роботи, отримання доходу, придбання рухомого та нерухомого майна в різних юрисдикціях, переміщення валютних цінностей та капіталів із однієї країни в іншу, отримання різних пасивних доходів від наявності цінних паперів іноземних емітентів (як держаних, так і корпоративних), страхування різних подій, життя, отримання

доходів від роялті, іншої інвестиційної та підприємницької діяльності що не заборонена чинним українським та міжнародним законодавством.

Онлайн доступи к фінансовим ринкам, ринкам капіталу, отримання позик онлайн, отримання послуг через різного роду мобільних та інтернет додатків, можливість торгівлі із України на торгівельних площадках AMAZON, ALIEXPRESS тощо дають зовсім інший підхід до економічних процесів, отримання доходу різними особами в різних юрисдикціях.

Таких процесів можна називати дуже багато. Але всі ці процеси дають підґрунтя для формування актуального питання про отримання інформації в різних юрисдикціях, адміністрування доходів від цієї діяльності в різних юрисдикціях, прозорість їх контролю, обліку і сплати податків, особами які отримують цей дохід, особливо фізичними особами.

Дуже важливими постають питання щодо визначення місця сплати податків (податкове резиденство фізичної особи), адміністрування доходів з яких необхідно сплачувати податок, можливості податкової служби щодо контролю сплати цих податків та отримання податкової інформації, розрахунок та сплата цих податків враховуючі угоди про усунення подвійного оподаткування.

В цьому випадку виникають комплексні питання щодо юридичної конструкції здійснення таких видів діяльності, прозорості податкової інформації, визначення місця та розмірів податків.

Так, по-перше, вся ця діяльність може здійснюватися в Україні (дома чи в офісі) чи в будь-якій точці світу, з використанням мережі інтернету. Наприклад, більшість американських брокерів що торгують цінними паперами та працюють з інвестиціями відкривають рахунки онлайн і дають можливість управляти рахунками також онлайн. Нерухомість передбачає можливість її придбання за юридично оформленим дорученням, яке можливо оформити у нотаріуса чи в консульстві та укладання договору на управління із місцевою компанією та надання послуг через сервіси Airbnb або Booking.

По-друге, отримання коштів в більшості випадків можливо за наявності розрахункового рахунку в будь-якому іноземному, краще Європейському банку. Працювати через українські банки достатньо складно. Існують багато обмежень в чинному українському законодавстві [1].

Знаходячись в Україні в більшості часу та здійснюючі будь-яку із вищезазначених діяльності фізичній особі необхідно виконати дві прості дії. Перша це отримувати безготівкові кошти у вигляді доходу, або обігу від торгівельної діяльності. Друга це мати кошти щоб здійснювати купівлю товару, нерухомості, або інші інвестиційні дії. Саме для цього фізичній особі необхідний розрахунковий рахунок в банку, за допомогою якого це можливо роботи із несуттєвими обмеженнями.

Єдиний стандарт автоматичного обміну податковою інформацією (Automatic Exchange of Information – AEOI) розроблений ще у 2013 році Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) у вигляді Багатосторонню конвенцію про співпрацю між компетентними органами з питань автоматичного обміну інформацією за стандартом CRS (Common Reporting Standard – Єдиний стандарт з обміну податковою інформацією) [2]. Перший автоматичний обмін даними згідно з цим стандартом між компетентними контролюючими органами держав що прийняли Конвенцію стався у вересні 2017 року (за фінансовими показниками 2016 року). І далі цей процес здійснюється щорічно.

Слід розуміти, що CRS стандарт не є імперативними та не є нормою права. Цей стандарт є показником для відповідних держав, які вирішили його впровадити до свого чинного законодавства. Способи впровадження можуть бути різними в залежності від побудови системи оподаткування, контролю та адміністрування податків, фінансової та банківської системи в державі. Для того щоб він став обов'язковим, кожна країна повинна в свій спосіб зробити імплементацію цього стандарту до свого законодавства. На сьогодні вже понад 100 країн світу взяли на себе зобов'язання виконувати вимоги CRS.

Слід розуміти, що стандарт передбачає, як процедурні питання, так і безпосередньо інформацію яку отримують та передають учасники стосовно збору податкової інформації, інформації щодо руху коштів по рахунках платників податків, ідентифікування бенефіціарів рахунків тощо. Так, по-перше, банки, страхові компанії, інвестиційні фонди та інші фінансові установи повинні ідентифікувати податкову резидентність своїх клієнтів. У разі виявлення того факту, що клієнт є податковим резидентом іншої країни-учасниці автоматичного обміну інформацією, на фінансову установу покладається обов'язок повідомити через компетентні органи своєї країни компетентні контролюючі органи країни свого клієнта певну фінансову інформацію, що підлягає розкриттю.

Варто зазначити, яку саме інформацію про рахунки своїх клієнтів (фізичних осіб) за відповідний звітний рік збирають фінансові установи. Це ім'я, адреса проживання, дата і місце народження, ідентифікаційний податковий номер власника рахунку, номери рахунків, всі види отриманих доходів від активної комерційної діяльності, дохід від пасивних інвестиційних операцій, залишки на рахунках на кінець відповідного звітного року. Також є ліміт до залишку на рахунках юридичних осіб у 250 тис. доларів США. Саме за наявності залишку в розмірі такої чи більшої суми на потенційно підзвітному рахунку юридичної особи інформація про такий рахунок передається податковому органу іншої держави згідно з CRS. Однак до рахунків фізичних осіб будь-який ліміт не застосовується, тобто інформація передається в будь-якому разі.

Більшість країн учасників Європейського Союзу приєдналася до цього стандарту та виконує його з обох боків і надає інформацію і збирає інформацію в межах Європейського Союзу. Так, важливими документами Європейського Союзу у сфері міжнародного співробітництва, що стосується обміну інформацією з питань оподаткування, є: Директива Ради ЄС 2011/16/EU від 15.02.2011 року «Про адміністративне співробітництво в галузі оподаткування» [3], що передбачає обмін податковою інформацією за запитом між країнами -

членами ЄС, одночасні податкові перевірки у двох і більше країнах - членах ЄС, участь у податкових перевірках та вручення документів на території іншої країни — члена ЄС; Директива Європейського Парламенту та Ради ЄС 2005/60/ЄС від 26.10.2005 року «Про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів та фінансування тероризму» [4]; Директива Ради ЄС 2003/48/ЄС від 03.06.2003 року «Щодо оподаткування доходу від накопичення заощаджень у формі виплати відсотків» (у редакції Директиви Ради ЄС 2014/48/EU від 24.03.2014 року). Норми цих директив частково в різній формі були імplementовані і в Україні.

Що ж до України, то українське законодавство щодо автоматичного обміну податковою інформацією за стандартом CRS лише на шляху впровадження. Відповідно до вимог Багатосторонньої конвенції про співпрацю між компетентними органами з питань автоматичного обміну інформацією за стандартом CRS для приєднання до мережі багатостороннього автоматичного обміну інформацією Україна повинна:

1. Здійснити адаптування національного законодавства до вимог стандарту CRS (виконано Україною частково) що передбачало:

– внесення змін до Податкового кодексу України та відповідного галузевого законодавства (**зазначена вимога виконана**);

– затвердити підзаконні нормативні акти стосовно форми та порядку надання звітності, переліку фінансових установ, які повинні здійснювати такий обмін, затвердити правила ідентифікації підзвітних рахунків в цих установах (**не виконано Україною**).

2. Визначити країни-партнери та підписати міжвідомчу угоди про автоматичний обмін інформацією про фінансові рахунки, депонування повідомлень та застережень у Секретаріат ОЕСР (**не виконано Україною**).

3. Забезпечити виконання дотримання вимог щодо конфіденційності й захисту персональних даних фізичних осіб: обов'язкове проходження Україною, в тому числі контролюючими органами (в першу чергу державною податковою службою) необхідних перевірок Глобального форуму ОЕСР та у разі

необхідності доопрацювання в технічному плані збереження цієї інформації (**не виконано Україною**).

4. Здійснити автоматизування і забезпечення технічних процесів збору та обміну податковою інформацією: узгодження формату збору та передачі інформації та персональних даних, встановлення відповідного програмного забезпечення тощо (**не виконано Україною**).

Вище зазначено виконання кожного з кроків на момент публікації статті. В цьому контексті, слід зазначити, що в 2020 році в Україні було введено в дію договір про FATCA, який Україна і США уклали ще в лютому 2017 року. FATCA (Foreign Account Tax Compliance Act) – це закон США про податкову звітність по закордонних рахунках, який було прийнято для боротьби з ухиленням від сплати податків резидентами США. Тепер українські банки повинні ідентифікувати рахунки, контрольовані американськими платниками податків (фізичними і юридичними особами), і передавати інформацію про ці рахунки та їхніх власників до податкової служби США. Багато українських банків готувалися до цього заздалегідь. Тому для банківських клієнтів стало звичайною справою заповнювати опитувальники, в яких потрібно зазначати наявність або відсутність бенефіціарів–резидентів США, а до договорів банки включають положення про згоду клієнта на розкриття інформації за рахунком для виконання вимог FATCA. Відповідно до Угоди FATCA повинен відбутися односторонній автоматичний обмін податковою інформацією у вересні 2020 року та буде стосуватися періодів, починаючи з липня 2014 року [5]. На момент публікації статті не має інформації, чи відбулося це технічно, всі юридичні вимоги виконанні обома країнами.

Ця особливість (щодо автоматичного обміну податковою інформацією про клієнтів) примушує банк ставати контролюючим органом або агентом контролюючих органів щодо визначення саме податкового резидента фізичної особи. При цьому відповідно вищезазначених документів це може визначатися, наприклад, просто на підставі документу, наприклад, сертифікату податкового резидентства, виданого уповноваженим державним органом (наприклад, урядом,

його агентством чи муніципалітетом) у тій юрисдикції, резидентом якої є отримувач платежу або/та власник розрахункового рахунку згідно його заяви.

Також банківський представник може, у разі сумнівів перевіряти і такі дані - адресу місця проживання власника рахунку та поштову адресу, яка на даний момент зафіксована у документах фінансової установи; номер(и) телефону власника рахунку, який зафіксований у документах фінансової установи; чи наявні постійні інструкції стосовно переказу грошей з одного рахунку на інший; чи наявні поточні адреси “на ім’я” або адреси “до запитання”, або адреси власника рахунку; та чи є наявна будь-яка довіреність або право підпису щодо рахунку. Розгляд таких питань вже залежить від податкового законодавства конкретних країн.

Таким чином, чинне законодавство дає можливість отримувати інформацію про розрахункові рахунки, обіг на них, частково про діяльність фізичних осіб через фінансові операції по рахунку, отриманих ними доходах, та в подальшому їх оподаткуванні за запитом відповідних контролюючих органів. Фактично вищезазначене законодавство робить базу для подальшого використання, нарахування, утримання та сплати податків у відповідній країні податкового резиденства фізичної особи та відповідно до угод про усунення подвійного оподаткування.

За допомогою цієї нормативно правової бази може створюватися механізми для контролю та адміністрування податків фізичних осіб незалежно від місця отримання доходів, місця здійснення діяльності, місця та розміру отриманих доходів від пасивних джерел доходів та інвестиційної діяльності. Зазначені норми покладають як на платника податків, так і на контролюючі органи можливості взаємодії в сфері оподаткування при якому платнику податків буде складно не сплачувати податки, а для контролюючого органу спрощується порядок отримання інформації.

Правове забезпечення інтегрування зазначених норм в законодавство України дасть можливість прозоро бачити дії бізнеса та фізичних осіб поза межами території України, як це роблять контролюючі органи всередині країни,

урегулює повноваження контролюючих органів України отримувати більш детальнішу інформацію всередині країни як по резидентам, так і по нерезидентам, трансформує поняття банківської таємниці. Але слід розуміти, що імплементація в будь-якому разі повинна бути комплексною, забезпеченою змінами в різних галузях права, починаючи із публічних галузей (фінансове, митне, адміністративне право) і завершуючи приватними галузями права (банківське, інформаційне тощо)

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Деякі питання транскордонного переміщення фізичними особами валютних цінностей: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.02.2019 № 203. Законодавство України : база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 30.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/203-2019-п#Text> (дата звернення: 30.10.2020); Положення про транскордонне переміщення валютних цінностей: Постанова Правління Національного банку України від 02.01.2019 № 3. Законодавство України : база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 30.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003500-19#Text> (дата звернення: 30.10.2020); Положення про заходи захисту та визначення порядку здійснення окремих операцій в іноземній валюті: Постанова Правління Національного банку України від 02.01.2019 № 5. Законодавство України : база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 30.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005500-19#Text> (дата звернення: 30.10.2020).

2. Багатостороння конвенція про співпрацю між компетентними органами з питань автоматичного обміну інформацією за стандартом CRS // URL: <https://www.oecd.org/tax/automatic-exchange/> (Last accessed: 30.10.2020)

3. Стосовно обов'язкового автоматичного обміну інформацією у сфері оподаткування: Директива Ради Європейського Союзу 2014/107/ЄС від 9 грудня 2014 року про внесення змін до Директиви 2011/16/ЄС. Законодавство

України : база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 30.10.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_010-14#Text (дата звернення: 30.10.2020).

4. Про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів та фінансування тероризму: Директива 2005/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу. Законодавство України : база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 30.10.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_774#Text (дата звернення: 30.10.2020)

5. Про ратифікацію Угоди між Урядом України та Урядом Сполучених Штатів Америки для поліпшення виконання податкових правил й застосування положень Закону США "Про податкові вимоги до іноземних рахунків" (FATCA): Закон України // Законодавство України : база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 30.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/229-20?lang=ru#Text> (дата звернення: 30.10.2020); Угода між Урядом України та Урядом Сполучених Штатів Америки для поліпшення виконання податкових правил й застосування положень Закону США "Про податкові вимоги до іноземних рахунків" (FATCA) // Законодавство України : база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 30.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/229-20?lang=ru#Text> (дата звернення: 30.10.2020)

**ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВОЛОДИМИРА
КОХАНА У 1920–1960-х рр.**

Костишин Роман

здобувач відділу новітньої історії

Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича

НАН України

м. Львів, Україна

Анотація: у статті проаналізовано основні напрямки громадсько-політичної діяльності Володимира Кохана у 1920–1960-х крізь призму суспільно-політичних процесів у регіоні. Акцентовано увагу на особливостях формування його світогляду. Розглянуто внесок політика у діяльність Української військової організації (УВО), виокремлено коло його однодумців, серед яких – майбутні лідери національно-державницьких партій Галичини, національно-культурних організацій краю. Відзначено, що перебуваючи в УВО у період національно-визвольних змагань, Польсько-української війни 1918 – 1919 рр. він доклав чимало зусиль для захисту національно-культурних, соціально-політичних прав українців Галичини. З'ясовано, що в середині 1920-х рр., будучи членом Української партії національної роботи (УПНР), він виступив одним із активних прихильників утворення Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО). У загальних рисах схарактеризовано парламентську працю В. Кохана у вищому законодавчому органі Польщі, доведено, що починаючи із 1928 р. партійна діяльність для одного з лідерів націонал-демократів відійшла на другий план, поступаючись парламентській роботі. Акцентовано вагу на організаційних здобутках у ФНС, в еміграції в Канаді, будучи одним із очільників КУК.

Ключові слова: В. Кохан, громадсько-політична діяльність, Західна Україна, еміграція.

З відновленням незалежності України розпочався новий етап у розвитку української історичної біографістики, який характеризується помітним зростанням інтересу науковців до незаслужено забутих діячів української історії, політиків, громадських діячів. До непересічних особистостей та активних діячів національного руху належить постать Володимира Кохана (1898 – 1966).

Всебічне вивчення життєвого шляху В. Кохана дозволяє розширити знання про особливості та динаміку суспільно-політичного руху в Західній Україні та еміграції в Канаді в середині ХХ ст.

Метою статті є аналіз громадсько-політичної діяльності В. Кохана в контексті суспільних процесів у Західній Україні та еміграції в 1920–1960-х роках.

Джерельною основою статті є матеріали Центрального державного історичного архіву України у м. Львові (ЦДІАУЛ), матеріали преси, спогади Івана Кохана (сина Володимира) та тогочасних політиків. Зокрема, І. Кедрин у спогадах згадав факт виходу В. Кохана з УНДО і УПР: «Екзекутива УНДО на своєму засіданні 6 липня 1933 року в приязності Президії Української Парламентарної Репрезентації припинила Палієва у членських правах. Центральний Комітет УНДО з 15 липня 1933 р., затвердивши постанову Екзекутиви, виключив Дмитра Палієва з УНДО. Посол Володимир Кохан і заступник члена ЦК Петро Постолук проголосили свою солідарність з Палієвим і виступили з УНДО. Василь Мудрий проголосив у "Ділі" велику передову статтю на першій сторінці "На чисті води" з вирахуванням прогріхів Палієва, при чому згадав там і кампанію Палієва проти статей Кедрина у "Ділі". Але ані Палієву, ані названим двом громадянам та історія у суспільстві не пошкодила. Відомо, що Володимир Кохан, який зрікся посольського мандату, отриманого від УНДО, згодом став надзвичайно активним і позитивним директором канцелярії КУК у Вінніпегу, творчим співорганізатором I Світового Конгресу Вільних Українців» [1, с. 200].

В. Кохан народився 4 грудня 1898 р. в с. Нисмичі Сокальського повіту. Родина Коханів переїхала до Тудоркович, коли Семен Кохан купив господарство Вавринюків, які виїхали до Канади 1913 р. Це велике господарство із просторими будинками і гарним садом було місцем, де виростала Стеля Стечишин (з дому Вавринюк), де Семен виховав сімох синів і де я провів свою ранню молодість» [2, с. 636].

Після закінчення народної школи в рідному селі, навчався у філії Львівської академічної гімназії, де в цей період викладали відомі українські педагоги С. Томашівський, І. Зілінський, С. Белей, Ф. Колесса, Ю. Гірняк, Л. Турчин, В. Пачовський та ін. Першу світову війну він зустрів на шкільній лавці. Після призову і короткого військового вишколу В. Кохана направлено на італійський фронт. Після розпаду Австро-Угорської імперії, він повернувся до Західної України, вступив до лав Галицької армії (ГА), в ранзі хорунжого брав участь у польсько-українській війні 1918 – 1919 років, поранений.

Після закінчення Польсько-української війни 1918-1919 років повернувся до рідної Сокальщини. Не сприймаючи польської окупації зосередився на організації культурно-освітнього та економічного життя в краю. У статті С. Романіва «Револьюційна Сокальщина в моїх спогадах» [3, с. 108] схарактеризовано початки утворення Української військової організації (УВО) в цьому повіті. За його словами, першим ініціатором і організатором УВО на Сокальщині був колишній старшина Галицької армії М. Мельничук – кооперативний ревізор (чи інструктор) із с. Винники біля м. Белз, працював у системі Ревізійного союзу українських кооперативів (РСУК). Саме він сформував таємне ядро УВО з ветеранів УГА в Сокальському повіті: Володимир Кохан – кооператор з с. Тудорковичі, Володимир Матвіяс – син пароха з с. Яструбичі, Кость Мигаль – громадський діяч з с. Себечів [3, с. 109]. Виникнення і розбудова підпільної військової організації пожвавила українське суспільно-політичне життя в краї. УВО заявила про себе протестаційними акціями проти дій польського уряду, що мали на меті поширити на край загальнопольську адміністрацію.

1923 р. група членів УВО розпочала кроки щодо створення легальної організації яка згодом оформилась як Українська партія національної роботи (УПНР) (для її членів утаємничених у суть цієї організації, її називали Українська партія національної революції). За словами відомого дослідника М. Швагуляка, УПНР «не стала тривким і дієвим фактором українського політичного життя» [4, с. 410]. У 1923 р. вони почали видавати свій орган – журнал «Заграва» до проводу партії обрано посла С. Підгірського (голова), Д. Донцова (секретаря), членами керівництва стали В. Кузьмович, Д. Паліїв, О. Луцький. Важливу роль у цій партії відігравали В. Кохан, О. Левицький, Р. Сушко, І. Кедрин-Рудницький, М. Рудницька і Я. Цурковський. була це спільна Галицько-Волинська партія націоналістичного напрямку.

У 1926 р. став директором «Українського банку» в Сокалі, а згодом головою Надзірної ради Окружного союзу кооперативів у Сокалі. Водночас розпочав свою політичну діяльність в Українському національно-демократичному об'єднанні (УНДО). Ймовірно поштовхом до вступу в УНДО стало віче в Сокалі 9 квітня 1926 р., організоване повітовим комітетом партії за участю представників ЦК Д. Паліїва, В. Целевича і С. Хруцького [5]. Вже 13 травня 1926 року В. Кохан взяв участь в обговоренні проєкту Програми УНДО. В інформації «Діла» стверджено, що « селянин Кохан Володимир боронить проєкту програми і заявляє від селянства, що земля може перейти до рук селян тільки без викупу» [6].

Син В. Кохана – професор Маямського університету Іван Кохан, - згадував одне з віч у 1927 р. в Сокалі на підтримку кандидатів на послів польського сейму і сенату: « Дідунь (Семен Кохан – авт.) пропхався зі мною до високої трибуни, звідки промовці виголошували свої промови, і висадив мене на плятформу до батька, який посадив мене біля себе. Мені подобалося, що помімо тих тисяч голів, які я бачив з трибуни, мій батько зайнявся мною так, якби коло нас нікого й не було. В дитячій голові зродилося почуття, що мій батько є доброю людиною, коли в такій складній ситуації присвячує мені так багато уваги. В дорослому віці моя думка про доброту й уважливість батька до

людей не змінилася; я бачив, як у тяжких для батька ситуаціях він стрічав людей з теплою усмішкою і їхні проблеми вповні займали його увагу» [2, с. 634].

С. Романів з'ясував обставини висунення В. Коханом кандидатом у послы до польського сейму від виборчого списку УНДО на виборах 1928 р. На його думку, в період виборчої кампанії керівники УНДО вели переговори з лідерами УВО (очевидно посередником виступав Д. Паліїв – авт.) для спільної консолідованої акції на виборах. Йшлося про роботу серед виборців краю щодо участі у виборах і можливість обрання українських діячів послами. Д. Паліїв запевнив керівництво УНДО, що УВО підтримає таємно цей план, але за однієї умови – керівництво УНДО поставить у визначених округах у виборчий список тих кандидатів, яких він визначить. У Сокальщині Д. Паліїв запропонував до виборчого списку кандидатури В. Кохана, В. Матвіяса і К. Мигаля, незважаючи на те, що головою повітового комітету УНДО працював відомий громадсько-політичний діяч О. Ріпецький і, логічно, він мав очолювати виборчий список. Проте домовленості були дотримані – список затверджено у редакції Д. Паліїва. Як згадував С. Романів, «В. Кохан не міг рівнятися популярністю в народі з д-ром Ріпецьким та й під час виборчої кампанії на мав часу спопуляризувати себе у цій виборчій окрузі, бо працював скарбником у споживчо-збутовій кооперативі, а тим часом його виборча округа охоплювала не тільки Сокальський повіт, але й також прилеглі повіти. Все ж таки, оскільки його прізвище було перше на виборчому списку, В. Кохан переміг на виборах» [2, с. 635].

У 1930 р. вже як посла польського сейму В. Кохана арештовано в Грубешові за захист українських православних церков на Холмщині. «В тім часі в мою пам'ять, - згадував син, - вбився запах фенолю, яким смерділа батькова білизна, яку привозили з львівської в'язниці «Бригідки» до прання вдома. Запах того дезинфекційного препарату був для мене першим поштовхом для дитячих роздумів про «злих поляків» і «добрих українців» [2, с. 636].

У 1930 році, після дочасного розпуску польського парламенту, В. Кохана заарештовано (перебував у Львівській тюрмі). Незважаючи на арешт, виборці його округи на парламентських виборах 1930 року знову обрали послом до польського сейму, висловивши йому своє довір'я як відповідальному політику. Відповідну кандидатську згоду В. Кохан підписав, сидячи в тюрмі.

Гострі ідеологічні дискусії на IV з'їзді УНДО (1932) спровокували розкол у партії. В. Кохан спільно з Д. Паліївим, критикуючи автономістські тенденції в УНДО, вийшли з партії 12 липня 1933 року. Через тиждень, - 19 липня ц. р., - В. Кохан зрікся свого посольського мандату. За словами С. Волинця, «це був перший і мабуть єдиний випадок в історії українських парламентаристів у різних займанщинах, що посол зрікся свого мандату, не погоджуючись із зміною політичної лінії партії, з рамені якої він був вибраний до парламенту» [7, с. 285]. Зокрема, І. Кедрин у спогадах описав факт виходу В. Кохана з УНДО і УПР: «Екзекутива УНДО на своєму засіданні 6 липня 1933 року в присутності Президії Української Парламентарної Репрезентації припинила Палієва у членських правах. Центральний Комітет УНДО з 15 липня 1933, затвердивши постанову Екзекутиви, виключив Дмитра Палієва з УНДО. Посол Володимир Кохан і заступник члена ЦК Петро Постолюк проголосили свою солідарність з Палієвим і виступили з УНДО. Василь Мудрий проголосив у "Ділі" велику передову статтю на першій сторінці "На чисті води" з вирахуванням прогріхів Палієва, при чому згадав там і кампанію Палієва проти статей Кедрина у "Ділі". Але ані Палієву, ані названим двом громадянам та історія у суспільстві не пошкодила. Відомо, що Володимир Кохан, який зрікся посольського мандату, отриманого від УНДО, згодом став надзвичайно активним і позитивним директором канцелярії КУК у Вінніпегу, творчим співорганізатором I Світового Конгресу Вільних Українців» [1, с. 200].

Можемо ствердити, що В. Кохан як прихильник націоналістичної доктрини на початку 1930-х років пройшов глибоку світоглядну кризу. Організаційний розрив з УНДО змусив групу Д. Палієва загалом шукати власний шлях у національній політиці. У «Новому часі» від 19 липня 1933 року,

поряд із заявою Д. Паліїва, В. Кохана і П. Постолюка про вихід із партії, містилася редакційна стаття під красномовним заголовком «До нового життя». Її автор, правдоподібно, сам Д. Паліїв, заявляв про початок «праці над творенням нових вартостей» та висував як її головне завдання відновлення «єдиного національного фронту» [8].

Після виступу з УНДО і УПР В. Кохан приєднався до «Ідеологічної групи «Нового Часу», яку очолював тодішній редактор цього часопису Дмитро Паліїв. 1 листопада 1933 р. оголошено про створення Фронту національної єдності (далі – ФНЄ). Про це повідомив новий суспільно- політичний часопис «Перемога», який опублікував тези новозаснованого об'єднання за підписом організаційної комісії ФНЄ. Виділяючись організаційними здібностями, В. Кохан увійшов до організаційної комісії ФНЄ, яка складалася з п'яти осіб. Ця комісія опрацювала статут ФНЄ, який складався з десяти пунктів. Головною у цьому статуті стала теза: «Провід мусить бути явний, члени і прихильники ФНЄ мусять знати, хто ними проводить і хто є відповідальний». Цій тезі В. Кохан залишився вірний у всіх наступних етапах свого життєвого шляху, навіть тоді, коли працював в інших організаціях.

Процес становлення ФНЄ затягнувся майже на три роки. У цей час особлива увага зверталася на обґрунтування ідеологічних підстав нової течії організованого націоналізму, що з волі фундаторів дістав назву «творчого». На шпальтах «Перемоги», яка стала ідеологічним органом ФНЄ, з'явилася ціла низка статей на цю тему. Їх автори критикували націоналізм оунівського типу, який іменували «охлократичним», а його політику характеризували як «повне програмове звихнення української націоналістичної ідеї» [9]. Ставлячи за мету створення єдиного націоналістичного проводу і консолідацію під його керівництвом усіх сил народу на ґрунті творчого націоналізму, лідери ФНЄ покликалися на досвід націоналістичних рухів в Італії та Німеччині, які намагалися наслідувати.

На I конгресі ФНЄ, який відбувся 20 вересня 1936 року, підведено підсумки ідеологічно-пропагандистської підготовки і закладено організаційні

основи об'єднання. В. Кохан виголосив організаційний реферат. У звіті про цей Конгрес тижневик «Батьківщина» зауважив: «В. Кохан знайомив учасників Конгресу з конституцією ФНЄ. Він докладно пояснював окремі точки статуту й організаційного правильника. Він казав, що організація ФНЄ, це ті береги, що ними мала бути охоплена пливка течія життя українського народу й ті береги мали надати їй бігові простий і певний напрям до досягнення спільної й святої всім українцям мети» [10]. На цьому Конгресі В. Кохана обрано членом керівного органу ФНЄ – Політичної колегії, де він виконував обов'язки референта організаційних справ. Під його керівництвом розширив ФНЄ свою організаційну сітку в краї - Дружини ФНЄ, об'єднані в області, організовано у всій Галичині.

Вибух Другої світової війни зупинив діяльність ФНЄ, як й інших легальних українських партій Західної України. В. Кохан із своєю родиною емігрував на захід і осів у Кракові. У 1940–1942 роках він працював директором Українського банку в Ярославі з осідком у Кракові. У 1942-1944 роках як визначного фахівця запросили до Львова, де працював директором організаційного відділу всіх українських кооперативних банків, а саме т. зв. «Центробанку» у Львові.

Після завершення Другої світової війни, В. Кохан разом з тисячами українських емігрантів подався на захід і оселився в місцевості Ляндсгут біля Мюнхену в Баварії. Він став одним з творців і керівником «Координаційного Українського Комітету», метою якого стало об'єднання громадських і політичних організацій у Німеччині. Він активно приєднався до ініціативи щодо утворення Української Національної Ради (УНРади) в екзилі. В Ляндсгуті він видавав журнал «На чужині», до якого сам писав і об'єднав навколо нього своїх прихильників.

У 1948 р. В. Кохан виїхав з родиною на постійне поселення в Канаду і в цьому ж році став ексекутивним директором Комітету українців Канади. За словами С. Волинця, «з тим моментом відкрилась найсвітліша сторінка його багатогранної громадсько-політичної діяльності. На тому становищі він

розгорнув велетенську енергію і виявив свій великий організаційний і політичний талан» [7, с. 287]. Головними напрямками праці В. Кохана у 1950 - в першій половині 1960-х років стали: організація і проведення п'яти конгресів КУК, відкриття пам'ятнику Т. Шевченку, організація фундації ім. Шевченка, видання «Кобзаря» Т. Шевченка англійською мовою, Антології української поезії англійською мовою, організаційна праця щодо проведення Світового Конгресу Вільних Українців.

Помер В. Кохан 13 червня 1966 р. на 68 році життя. Похорон його і дружини Лідії, яка померла через кілька годин після його смерті, мав маніфестаційний характер. У похороні взяли участь представники українських еміграційних організацій, прем'єр Монітоби Даф Роблін. Вислови співчуття надіслали прем'єр-міністр Канади Пірсон, лідер опозиції Діфенбейкер та ін. Перший віце-президент КУК, редактор «Українського Голосу» І. Г. Сирник зазначив: «...Як людина понадпересічних здібностей і великого життєвого досвіду, він без труду міг знайти для себе легшу працю з визначеними годинами, з меншими турботами і меншими вимогами. Але він вибрав працю в Комітеті Українців Канади, бо як великий соборник, він хотів працювати для соборної української громади, а не для якоїсь одної лише групи чи партії. Він вибрав працю в Комітеті Українців Канади, бо в Комітеті він вбачав втілення соборницької ідеї українства, конкретний вияв шляхетних прагнень і змагань соборного українства за краще завтра, за гідне місце свого народу під сонцем. У своїй праці в Комітеті він вбачав продовження своєї служби своєму народові, яку він почав на рідних землях ще в ранніх роках свого життя й де став визначним кооперативним, громадським і політичним діячем» [11].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кедрин І. Життя-події-люди. Спомини і коментарі. – Нью-Йорк, 1976. – 724 с.
2. Надбужанщина. Сокальщина, Белзчина, Радехівщина, Каміначчина, Холмщина і Підляшшя. Історико-мемуарний збірник. – Т.3. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1994. – 735 с.
3. Романів С. Революційна Сокальщина в моїх спогадах // Надбужанщина. Сокальщина, Белзчина, Радехівщина, Каміначчина, Холмщина і Підляшшя. Історико-мемуарний збірник. – Т.2. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1989. – С. 108–124.
4. Швагуляк М. Національно-політична діяльність Дмитра Паліїва у міжвоєнний період // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2000. – Вип. 7. – С. 404–428.
5. Вічевий рух. Віче УНДО в Сокалі // Діло. – 1926. – 13 квітня.
6. Народний Комітет. Хід нарад і дискусій // Діло. – 1926. – 16 травня.
7. Передвісники і творці Листопадового зриву. Західньо-українські громадські і політичні діячі / опрацював і зредагував Степан Волинець. – Вінніпег, 1965. – 324 с.
8. До нового життя // Новий час. – 1933. – 19 липня.
9. Звихнення одної ідеї // Перемога. – 1934. – №13.
10. Батьківщина // 1936. – 28 вересня.
11. Сирник І. Г. Велика і болюча втрата // Український Голос. – 1966. – 22 червня.

ПІДХІД ДО ГЕНЕРАЦІЇ КАРТИ ДЛЯ ПОШУКУ ШЛЯХІВ У ТРИВИМІРНОМУ ПРОСТОРИ

Кудь Олександр Юрійович

Студент

Харківський національний університет радіоелектроніки

м. Харків, Україна

Анотація: У статті розглянуто підхід до генерації тривимірної карти, на основі якої компонент інформаційної системи виконує пошук оптимальних шляхів. Він дає змогу користувачеві задати мапу висот, прохідності, та ряд додаткових параметрів, що вносять зміну у евристику при розв'язанні задачі пошуку шляхів та наближають задачу до умов реального світу.

Ключові слова: пошук шляху, карти висот, графи, генерація ландшафту.

Вступ. Пошук оптимального шляху є фундаментальним компонентом багатьох важливих додатків в областях GPS, відеоігор, робототехніки, логістики, реалістичних симуляцій трафіку та натовпу. Хоча ряд розробок дозволив підвищити точність та ефективність методів пошуку шляхів за останні два десятиліття, ця проблема, як і раніше, вимагає значних досліджень. В даний час найбільш важливою областю є забезпечення високопродуктивних реалістичних шляхів для користувачів. Існують різні варіанти завдання пошуку шляху такі як:

- пошук шляху з одним агентом;
- пошук шляху з декількома агентами;
- пошук шляху зі змаганням;
- пошук з динамічними змінами в середовищі.

Рух агента є однією з найбільших проблем в розробці реалістичного штучного інтелекту. Стратегії пошуку шляху зазвичай використовуються в

якості ядра будь-якої системи рухів. Вони відповідають за пошук шляху від однієї координати ігрового світу до будь-якої іншої. Такі системи приймають відправну точку і пункт призначення, потім вони знаходять ряд точок, які разом складають шлях до місця призначення. У пошуковій системі штучного інтелекту в іграх, зазвичай, використовується попередньо обчислена структура даних для керування рухом. У найпростішому випадку це може бути просто список місць у грі, куди агенту дозволено переміщатися. Пошук шляху неминуче призводить до виснаження ресурсів процесора, особливо якщо алгоритм витрачає дорогоцінний час на пошук шляху, якого, можливо, на даній карті навіть не існує.

Види карт для пошуку шляху. Зазвичай геометрія ландшафту зберігається в структурі, званій картою. Розглянемо найпоширеніші карти зі сфери розробки ігор, де використовується більшість можливих видів. Карти містять всі полігони, які складають ігрове оточення. У багатьох випадках, щоб скоротити простір пошуку ігрового світу для пошуку шляху, ігрова карта розбита і спрощена. Потім показчик шляху використовує це спрощене уявлення карти для визначення найкращого шляху від початкової точки до бажаного пункту призначення на карті. Найбільш поширеними формами спрощених уявлень є навігаційні сітки і графи [1].

Ландшафт ігрового світу будується, зазвичай, або у спеціалізованих редакторах, створених для гейм дизайнерів, або генерується на основі карт висот (рис. 1). Карта висот – це двовимірний масив, кожен елемент якого інтерпретується як висота [2]. Він завантажується з чорно-білої текстури, де кожний піксель відповідає вершині сітки. Чим більше значення кольору пікселя – тим більше висота вершини. Використовуються також в технології бамп-мапінга. На основі вершин полігонів ландшафту будуються навігаційні графи.

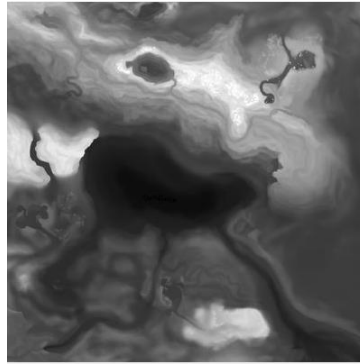

Рис. 1. Чорно-біла карта висот розміром 400x400.

Точковий граф є самою простою структурою, з якою можна використовувати алгоритми пошуку шляхів (рис. 2). Він складається з ряду взаємопов'язаних точок у просторі, що називаються вузлами, пов'язаних між собою у певному порядку дугами. Як правило, вони використовуються у комп'ютерних іграх для задання неігровим персонажам правил, за якими ті рухаються по карті, симуюючи таким чином поведінку живих істот.

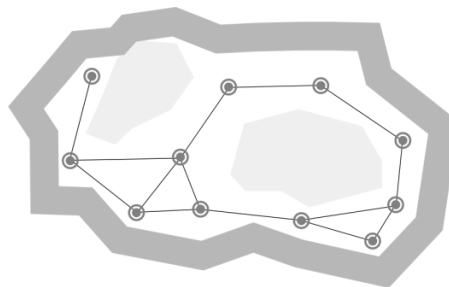

Рис. 2. Точковий граф, створений вручну на попередньо згенерованій карті.

Більш зручним варіантом можна вважати ґратчасті графи, що безпосередньо генеруються на основі квадратних сіток, отриманих з карти висот, виключаючи при цьому вузли, до яких немає доступу (рис. 3). Це найбільш поширений вид навігаційних графів, у якому вузли підтримують від чотирьох до восьми напрямів руху.

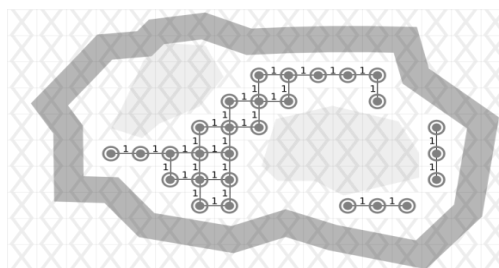

Рис. 3. Ґратчастий граф.

Навігаційна сітка - це набір двовимірних опуклих багатокутників, які визначають області середовища, що можуть бути пройдені агентами (рис. 4). Іншими словами, персонаж в грі може вільно ходити по цим областям без будь-яких перешкод. Сусідні багатокутники пов'язані один з одним у вигляді графу.

Пошук шляху всередині одного з цих багатокутників можна виконати тривіально по прямій лінії, тому що багатокутник опуклий і пройдений. Таким чином, агенти в сітці навігації можуть уникнути дорогих перевірок виявлення зіткнень з перешкодами, які є частиною навколишнього середовища.

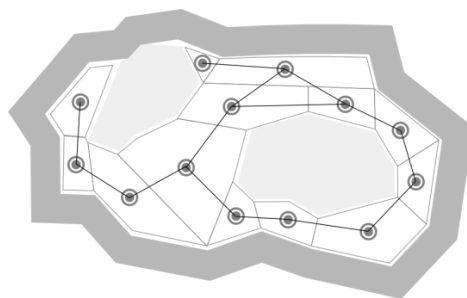

Рис. 4. Навігаційна сітка.

Підхід до побудови карти для пошуку шляху у тривимірному просторі. Найоптимальнішим видом карти для наступного підходу можна вважати ґратчастий граф, що генерується на основі текстури карти висот. Кількість його вершин відповідає кількості пікселів у зображенні карти. Програма зчитує кольорові коди кожного з пікселів текстури висот у форматі RGB, тобто, кожній вершині відводиться 3 значення у проміжку від 0 до 255. Далі для кожної з вершин виконується розрахунок усередненого значення за формулою 1:

$$c \frac{(r+g+b)}{3} = h \quad , \quad (1)$$

де h – значення усередненої висоти вершини;

r, g, b – значення кольорових каналів відповідно;

c – коефіцієнт висоти, потрібний для масштабування.

Після того як отримано значення висот для кожної вершини генерується полігональна сітка, на основі якої відбувається побудова графу прохідності (рис. 5). Усі вершини ландшафтної сітки становляться вершинами графу, а між

ними створюються зв'язки, по вісім на кожний вузол. Таким чином, результатом буде восьмизв'язковий ґратчастий граф.

Окрім карти висот потрібно ввести деякі значення, що будуть враховуватись під час побудови шляху. Це значення граничної різниці висот сусідніх вершин, за якого зв'язки між цими вершинами будуть відкинуті, та коефіцієнт, що виступає як штраф за різницю між висотами сусідніх вузлів. Це означає, що під час пошуку шляху висхідні ребра графу будуть коштувати більше, а спадні, навпаки, - менше. Також потрібно задати список і характеристики матеріалів ландшафту, які будуть вносити зміни у базову вагу вузлу графу під час розрахунку шляху. Кожному матеріалу задається код кольору, який виступає ідентифікатором.

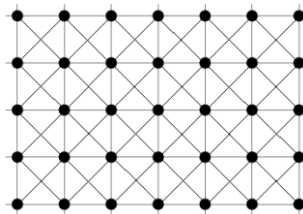

Рис. 5. Приклад згенерованого восьмизв'язкового ґратчастого графу.

Наступним кроком програма завантажує іншу текстуру, карту прохідності, яка повинна мати такий же розмір, що і карта висот (рис. 6). Для кожної вершини ландшафтної сітки зчитується значення кольору і, в залежності від цього коду, виставляється у відповідність один із завантажених матеріалів.

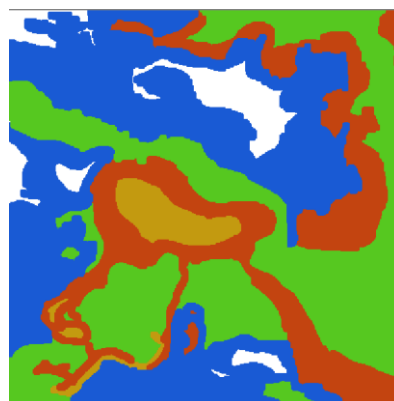

Рис. 6. Приклад карти прохідності.

Після визначення матеріалів і параметрів, потрібно вилучити з графу вузли, що перекриті перешкодами (якщо ті присутні) та усі їх зв'язки (рис. 7).

Перекритими вершинами вважаються ті, що знаходяться всередині обмежуючої фігури по осям x та z .

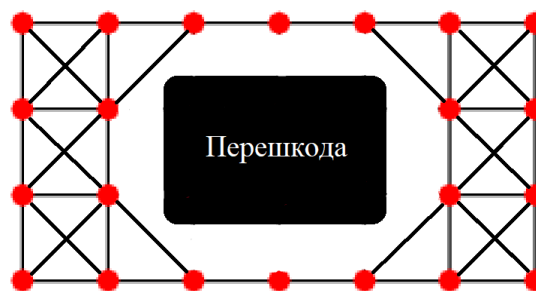

Рис. 7. Результат видалення перекритих вершин та їх зв'язків.

Якої б форми не була перешкода, при видаленні використовується лише її обмежувальний паралелепіпед (Bounding Box) [3]. Це паралелепіпед зі сторонами, паралельними осям координат, що обмежує деякий геометричний об'єкт в просторі. При обертанні об'єкта паралелепіпед зберігає свою орієнтацію, однак може змінювати свої розміри. Активно використовується в програмуванні різних ігор, для пошуку перетинань, зіткнень різних об'єктів між собою.

Наступним кроком іде знищення зв'язків між вершинами, для тих випадків, коли різниця між висотами зв'язаних вершин перевищує значення граничної різниці висот.

Після того, як з графу видалені усі непотрібні вершини та зв'язки, до нього можна застосувати звичайний алгоритм пошуку A^* , проте з деякими змінами у евристиці. Вага переходу $g(n)$ буде розраховуватись за формулою:

$$g(n) = w_m + p(h_n - h_0) \quad , \quad (2)$$

де w_m – вага прохідності вершини (на основі матеріалу), у яку здійснюється перехід;

p – коефіцієнт штрафу за різницю між вершинами;

h_0 – висота вершини, з якої здійснюється перехід;

h_n – висота вершини, у яку здійснюється перехід.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. A Comprehensive Study on Pathfinding Techniques for Robotics and Video Games. URL: <https://www.hindawi.com/journals/ijcgt/2015/736138/>
2. Procedural Terrain Heightmap Generation using DLA (Diffusion Limited Aggregation). URL: <http://voxels.blogspot.com/2014/01/procedural-terrain-heightmap-generation.html>
3. AABB: Axis-Aligned Bounding Box. URL: <http://www.gamedev.ru/terms/AABB>

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ПРАВА

Кулак Наталія Валеріївна

к.н.з держ. упр., доцент

Київський національний університет технологій та дизайну

м. Київ, Україна

Вступ. Тематика розуміння сутності права знаходилась у колі інтересів дослідників права в усі часи. Для сучасного суспільства право це його основа, що робить проблему розуміння сутності права найважливішою із сучасних тематик.

Метою статті є аналіз сутності права.

Сутністю вважають головне, визначальне в предметі, що зумовлене глибинними зв'язками й тенденціями розвитку і пізнається на рівні теоретичного мислення [1]. Таким чином сутністю є внутрішній зміст предмету.

У сучасній юридичній науці прийнято розрізняти право в загальносоціальному та юридичному розумінні. Термін «право» має кілька значень. Значення терміна право має юридичний і неюридичний зміст. Існує «юридичне право», «моральне право», «природне право», «материнське право» та ін. Таким чином, термін право означає і регулятивні норми і соціальні можливості.

Загальносоціальне право трактується як допустимі норми поведінки у соціумі. До загальносоціального права належать традиції, звичаї, соціальнозначимі дії, норми поведінки, норми моралі.

Вважається, що загальносоціальне право виступає як природне право, яке впливає із життя, виникає природним шляхом із громадських потреб, формує норми спілкування і закріплює ці норми в звичаях, нормах моралі, релігійних нормах. Найважливіші норми загальносоціального (природного) права можуть

бути закріплені і в юридичних нормах.

Юридичне право є нормами та закріпленими в цих нормах можливостями (свободою) певної поведінки. Таким чином юридичне право є позитивним правом. Юридичне право є результатом суспільних відносин і державної діяльності (втіленням волевиявлення держави).

Загальносоціальне право відрізняється від юридичного права тим, що юридичне право є формально визначеним і охороняється державою.

Юридичне (позитивне) право не може бути тотожним загальносоціальному (природному) праву. Це дуже важливий момент у праворозумінні.

Природне право закріплюється як в нормах позитивного права так і в соціальних нормах. Позитивне право містить свободи, які закріплені державою і відповідають її інтересам. Необхідно погодитися і з тим, що закріплені державою певні свободи поведінки не завжди відповідають розумінню «соціально виправдана» свобода, а інтереси держави не завжди відповідають інтересам суспільства. Певні держави у нормах позитивного права можуть закріплювати не лише соціально виправдані свободи, а й несвободу і навіть свавілля. Із вищезазначеного випливає, що в нормах позитивного права закріплюється свобода, встановлена (визнана) державою. Така свобода не може бути тотожною природному праву.

З урахуванням вищевикладених позицій право це державний регулятор поведінки людей, система загальнообов'язкових, формально визначених, узгоджених із переважною більшістю суспільних суб'єктів юридичних норм (правил) поведінки, встановлених (санкціонованих) владою, спрямованих на врегулювання соціальних відносин, забезпечення потреб та інтересів суспільства.

Визначення будь-якого предмету містить основні, найбільш істотні ознаки цього предмету, а сутність предмету характеризує зміст самого предмета, його сенс та внутрішню основу [1].

Висновки. Із визначення права випливає, що його сутність це –

загальноузгоджена воля суб'єктів соціальних відносин, яка закріплена в законах, визнана державною владою, та виступає регулятором життєдіяльності людей.

Загальна воля перетворює право на регулятор в масштабах соціуму. В ідеальних умовах такий регулятор має на меті створення сприятливих умов для функціонування і розвитку суспільства.

З іншого боку загальна воля, підкріплена законом, здатна знищити індивідуальну волю. В розвинутих демократичних країнах світу «загальносоціальна сутність права конкретизується в його розумінні як міри свободи. У межах своїх прав людина вільна у своїх діях, суспільство в особі держави стоїть на сторожі цієї волі» [2]. Таким чином, право в країнах із розвинутою демократією «не просто свобода, а свобода, гарантована від посягань, захищена свобода» [3]. Така правова дійсність поступово формується у загальну міру індивідуальної свободи суб'єктів соціуму, який набуває здатність зворотно впливати на владу та право.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бачинін В. А. Філософія права : словник / В. А. Бачинін, В. С. Журавський, М.І. Панов. – К. : Ін-Юре, 2003. – 408 с.
2. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підручник : рекомендовано МОН України / О. Ф. Скакун ; Харків. нац. ун-т внутр. справ . — 3-тє вид., доповн. і переробл. — К. : Прав. єдність, 2012 . — 524 с.
3. Рудик П. А. Основи теорії держави : навч. посібник / П. А. Рудик . — К. : Алерта, 2013 . — 208 с.
4. Козюба М. Співвідношення філософії права і загальної теорії права: історія і сучасність // Філософія права і загальна теорія права. — 2012. - №1. — С. 107-115.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УКЛАДЕННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ

Кулак Наталія Валеріївна

к.н.з держ. упр., доцент

Хусейнов Хусейн Афган огли

магістр

Київський національний університет технологій та дизайну

м. Київ, Україна

Вступ. Швидкі темпи змін, що відбуваються у сфері трудових правовідносин роблять тематику укладення трудового договору актуальною. Економічні і політичні кризи в країні і в світі призвели до підвищення рівня безробіття, відтоку фахівців за кордон, а в цілому – до зниження якості ринку «робочої сили». З іншого боку роботодавець отримав можливість висувати завищені вимоги до претендентів на працевлаштування, одночасно пропонуючи відносно низький рівень оплати труда. Змінити ситуацію на краще можливо за умов укладення чітко регламентованого трудового договору, оскільки документальне оформлення трудових відносин є гарантією дотримання прав і збереження інтересів обох сторін.

Мета статті. Здійснити аналіз теоретичних аспектів укладення трудового договору.

Шляхом укладення трудового договору особа вступає у трудові відносини й тим самим реалізує своє право на працю, яке зафіксоване в ст. 43 Конституції України.

Укладення трудового договору завжди є процесом взаємодії працівника та роботодавця. Результатом зазначеного процесу є встановлення конкретних домовленостей між працівником та роботодавцем щодо взаємних прав та обов'язків, якими наділяються сторони. Згідно ст. 24 Кодексу законів про працю України (КЗпП) укладення трудового договору як правило відбувається у

письмовій формі.

В. М. Хропанюк зазначає, «кожні суспільні відносини являють собою складне та багатогранне явище, яке може містити різні елементи суспільних інтересів та потреб. Одні з них регулюються правовими нормами, інші – ні. Правові ж відносини віддзеркалюють той аспект певного життєвого відношення між людьми, яке визначається нормами права» [1, с. 306].

«Правовідносини – це врегульовані нормами права вольові суспільні відносини, що виражаються в конкретному зв'язку між правомочними і зобов'язаними суб'єктами – носіями суб'єктивних юридичних прав, обов'язків, повноважень і відповідальності – і забезпечуються державою» [2, с. 345].

Відносини між працівником та роботодавцем мають вся ознаки правових відносин, а саме: є різновидом соціальних відносин із прямим соціальним зв'язком; є вольовими свідомими відносинами; виникають шляхом впливу владного суб'єкта; регулюються нормами права; мають двосторонній характер.

Таким чином відносини щодо укладення трудового договору є правовими. Крім того відносини щодо укладання трудового договору входять в склад системи трудових правовідносин, які як і всі правовідносини можуть виникати за наявності певних умов та підстав. До певних умов щодо укладення трудового договору належать трудова правосдатність і трудова дієздатність які в комплексі формують трудова правосуб'єктність.

Таким чином правосдатність проявляється в тому, що особи можуть мати майно в особистій і приватній власності, успадковувати та заповідати майно, користуватися різноманітним майном, обирати рід занять і місце проживання, мати інші майнові та особисті немайнові права. Правоздатність виникає з моменту народження особи і закінчується з її смертю. Дієздатність особи – це здатність своїми діями набувати для себе права і створювати для себе обов'язки. Віком з якого настає трудова дієздатність і правосдатність (трудова правосуб'єктність) є шістнадцять років (в окремих випадках – це п'ятнадцять років).

Щодо правової правосуб'єктності, то необхідно погодитися із В. Л. Костюк, який пише, що «трудова правосуб'єктність це властивість суб'єктів

трудового права, що полягає у наділенні їх можливістю мати, здійснювати та набувати систему трудових прав та обов'язків, соціально-трудових гарантій, а також нести відповідальність за невиконання чи неналежне виконання покладених на них трудових обов'язків, а у випадках, визначених законом або іншими актами трудового законодавства, здійснювати повноваження у сфері регулювання трудових та тісно пов'язаних з ними суспільних відносин, вирішення трудових спорів (конфліктів), здійснення нагляду та контролю у сфері трудового права [3, с. 345].

Другою стороною правових відносин є роботодавець (підприємства, власники створюваних юридичних осіб, фізичні особи, які мають право надавати працівнику роботу).

Роботодавець як друга сторона трудових відносин теж повинен бути наділений трудовою правосуб'єктністю. Для роботодавця зміст трудової правосуб'єктності складається із можливості самостійно приймати на роботу працівників шляхом укладення трудових договорів (мати можливість і право організувати виробничий процес і виплачувати працівникам заробітну плату.)

Як вже зазначалося вище, умовою виникнення трудових правовідносин є наявність правової норми, яка регламентує суспільних відносини. Таким чином, суспільні трудові відносини є правовими у зв'язку із тим, що вони регулюються нормами права.

Головною умовою виникнення трудових відносин є існування юридичного факту з яким чинне законодавство пов'язує виникнення правових наслідків. Цим юридичним фактом виступає трудовий договір. Громадини мають право реалізовувати право на працю шляхом волевиявлення. Правомірні волевиявлення людей, які мали намір вступити в трудові правовідносини реалізуються у діях щодо укладення трудового договору.

Юридичні підстави виникнення трудових правовідносин визначаються формами реалізації громадянами права на працю і формами залучення громадян до праці. Для того, щоб між конкретними суб'єктами виникли трудові правовідносини, повинні відбуватися такі правомірні волевиявлення людей, які

мали саме намір викликати передбачені законом наслідки. Головною формальною підставою виникнення трудових правовідносин є трудовий договір, який одночасно виступає в ролі юридичного факту і умовою виникнення правовідносин між працівником і роботодавцем. Крім того, трудовий договір є певної правовою процедурою, що дає нам змогу кваліфікувати трудовий договір ще й як юридичний факт-дію, що безпосередньо тягне виникнення трудових відносин. Тобто, волевиявлення завдяки правовим нормам стає юридичним фактом, який породжує трудові відносини. Вищезазначені факти підтверджують тезу про те, що усі підстави виникнення правових відносин взаємопов'язані між собою та діють у сукупності.

Висновки. Дії, щодо укладення трудового договору можливо кваліфікувати:

1) як юридичну процедуру (сукупність передбачених законодавством дій, заходів та заборон, необхідних для прийняття особи на роботу в якості працівника);

2) як юридичний факт, що є підставою виникнення індивідуальних трудових правовідносин між працівником і роботодавцем.

Таким чином, трудовий договір є складним юридичним фактом, що містить сукупністю послідовно здійснюваних фактів і дій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Теория государства и права. Учебник для высших учебных заведений /Под редакцией профессора В. Г. Стрекозова - М.: Издательство «Интерстиль», «Омега-Л». 2008. - 384 с.

2. Скаун О. Ф. Теорія права і держави: підручник: рекомендовано МОН України / О. Ф. Скаун ; Харків. нац. ун-т внутр. справ . — 3-тє вид., доповн. і переробл.—К.: Прав. єдність, 2012. 524. с.3. Костюк В. *Поняття та ознаки трудової правосуб'єктності трудового колективу: теоретико-правовий аспект* / В. Костюк // Віче. - 2011. - № 22. - С. 19-22.

НАДІЙНІСТЬ РОБОТИ СУДНОВОДІЯ ЯК УПРАВЛЯЮЧОГО ПРИСТРОЮ НА СУДНІ

Купратий Олександр Григорович

магістр технічних наук

старший викладач

кафедри судноводіння і морської безпеки

Одеського національного морського університету

Анотація В сучасних умовах необхідно чисельно оцінювати ризики і втрати при експлуатації судна. Автором пропонується використати відомі статистичні формули для оцінки надійності роботи судноводія в аспекті спричинення серйозних аварій. За основу беруться статистичні дослідження EMSA, що охоплюють значну частину торгового флоту світу.

Ключові слова: надійність роботи судноводія, серйозна аварія, інтенсивність пошкодження, управляючий пристрій.

Вступ Важливим є проведення оцінки і аналізу людського фактору як причини виникнення аварій на флоті, пропонується виконати це чисельно для серйозних аварій. Аналітична оцінка виконується через розрахунок інтенсивності пошкодження судноводієм. Серйозна аварія завжди має людський фактор і завжди є результатом втрати контролю в тому чи іншому вигляді.

Ціль і задача

Ціль роботи – оцінка надійності судноводія як управляючого пристрою.

Задача – розробити метод оцінки надійності судноводія.

Розробка методу оцінки надійності судноводія

Надійність роботи судноводія $R(t)$ – це ймовірність протилежна ймовірності втрати контролю судноводія.

$$R(t) = \frac{m}{n};$$

m – кількість серйозних аварій через людські помилки, втрату контролю за певний проміжок часу;

n – кількість суден взятих для дослідження;

$f(t)$ – це щільність ймовірності втрати контролю, що приводить до серйозних аварій;

Серйозна аварія – це аварія, наслідки якої можна виправити лише поставивши судно в док або не можна виправити взагалі: остаточна втрата судна, смерть члена екіпажа.

$$F(t) = 1 - R(t)$$

$$f(t) = \frac{dF(t)}{dt} = - \frac{dR(t)}{dt}$$

$$f(t) = \lim_{\Delta t \rightarrow 0} \frac{\Delta F(t)}{\Delta t}$$

Інтенсивність пошкодження $\lambda(t)$ – це відношення щільності втрати контролю до надійності роботи.

$$\lambda(t) = \frac{f(t)}{R(t)} = \lim_{\Delta R \rightarrow 0} \frac{\Delta f(t)}{\Delta R(t)};$$

Для статистичних розрахунків пропонується брати лише серйозні аварії і апріорно вважати їх результатом втрати контролю.

Згідно даних EMSA (European Maritime Safety Agency) [2] – в період з 2011 до 2018 року було досліджено 25614 суден, і за цей період відбулося 665 серйозних аварій ($\Delta t = 8$ років).

За формулами, що записані вище, пропонується розраховувати:

надійність роботи судноводія (без серйозних аварій)

$$R(t) = \frac{24949}{25614} = 0,97404;$$

$$F(t) = 0,02596;$$

щільність ймовірності втрати контролю судноводієм, що спричинить серйозну аварію

$$f(t) = \frac{0,02596}{8} = 0,003245;$$

Інтенсивність створення серйозної аварії судноводієм

$$\lambda(t) = \frac{0,003245}{0,97404} = 0,003331$$

$$\lambda(t) = 0,003331 \text{ (на рік).}$$

Висновок

Таким чином, можна стверджувати, що надійність роботи судноводія як управляючого (керуючого) пристрою є дуже високою з точки зору ймовірності серйозної аварії. Людина в даній роботі розглядається як пристрій що управляє судном за допомогою засобів управління. Запропонований метод можна використовувати не тільки як метод оцінки надійності роботи судноводія на прикладі серйозних аварій, але і як узагальнюючий метод оцінки надійності судноводія відповідно до умов та часових проміжків.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Ellerman P. Calculating Reliability using FIT & MTTF: Arrhenius HTOL Model, MicroNote1002, Microsemi Corporation (2012)
https://www.microsemi.com/document-portal/doc_view/124041-calculating-reliability-using-fit-mttf-arrhenius-htol-mode
- [2] European Maritime Safety Agency—ANNUAL OVERVIEW OF MARINE CASUALTIES AND INCIDENTS 2019
- [3] Gucma S., Łusznikow E. Nawigacyjne ryzyko eksploatacji terminali paliwowych na przykładzie bazy paliw płynnych w Świnoujściu VI Międzynarodowa Konferencja Naukowo-Techniczna nt. Inżynieria Ruchu Morskiego WSM, Szczecin 1995.
- [4] Леликов О. П. Тема 2. Основные понятия и показатели надежности // Основы расчета и проектирования деталей и узлов машин. Конспект лекций по курсу "Детали машин". — М.: Машиностроение, 2002. — С. 8-9. — 440 с. — 2000 экз. — ISBN 5-217-03077-1.

УДК 616.31–036–084–02 : 616.61–008.9] –053.2 : 504.054

**СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ СТАН КІСТКОВОЇ ТКАНИНИ
НИЖНЬОЇ ЩЕЛЕПИ У ДІТЕЙ ЗІ СТОМАТОЛОГІЧНИМИ
ЗАХВОРЮВАННЯМИ НА ТЛІ ДИСМЕТАБОЛІЧНИХ НЕФРОПАТІЙ**

Лучинська Юлія Іванівна

к. мед. н., доцент

доцент кафедри дитячої стоматології

Лучинський Михайло Антонович

д-р мед. н., професор

завідувач кафедри терапевтичної стоматології

Вадзюк Степан Нестерович

д-р мед. н., професор

завідувач кафедри фізіології з основами біоетики та біобезпеки

Лучинський Віталій Михайлович

к. мед. н., доцент

доцент кафедри стоматології ННІ ПО

Тернопільський національний медичний університет

ім. І.Я Горбачевського МОЗ України

Лук'яненко Наталія Сергіївна

д-р мед. н., професор, завідувач відділення клінічної генетики

ДУ «Інститут спадкової патології НАМН України»

Анотація: Метою дослідження було вивчення стану кісткової тканини нижньої щелепи у дітей зі стоматологічними захворюваннями на тлі дисметаболічних нефропатій

Матеріали і методи досліджень. Для вирішення мети дослідження проведено обстеження 166 дітей віком 6–15 років зі стоматологічними захворюваннями та тлі дисметаболічної нефропатії, які проживали в екологічно несприятливих районах, 65 їх однолітків з аналогічною соматичною

патологією, що мешкали в умовно екологічно «чистому» районі та 125 дітей відповідного віку без соматичних захворювань.

Структурно-функціональний стан кісткової тканини альвеолярного відростка нижньої щелепи визначали ехоостеометром «СОМ-1-Ц».

Результати дослідження: у результаті проведених досліджень встановлено, що залежно від екологічних факторів місця проживання та наявності соматичної патології, збільшується ШПУ по кістковій тканині альвеолярного відростка нижньої щелепи.

Зі збільшенням віку зростає ШПУ в кістковій тканині, причому в дітей зі стоматологічними захворюваннями на тлі дисметаболічної нефропатії з екологічно несприятливих районів цей процес відбувається інтенсивніше. Отримані дані можуть свідчити про зниження щільності кісткової тканини у дітей із захворюваннями тканин порожнини рота на тлі як соматичної патології, так і внаслідок дії негативних чинників навколишнього середовища.

Ключові слова: діти, стоматологічні захворювання, нефропатія, кісткова тканина, навколишнє середовище.

Актуальність теми. Взаємозв'язок між структурно-функціональним станом твердих тканин зубів та тканин пародонта і кістковою системою встановлено багатьма дослідниками.

Автори стверджують, що дистрофічно-деструктивні процеси у тканинах ротової порожнини, обмінні процеси в кістковій тканині альвеолярного гребеня пов'язані зі структурно-функціональним станом кісткової системи, а також з активністю метаболічних процесів й інтенсивністю ремоделювання кісток скелета.

Порушення кальцій-фосфорного гомеостазу – важливий аспект патогенезу захворювань зубощелепної системи, а особливо на тлі загальносоматичної патології, соціально-економічних та екологічних факторів [1-9].

Мета. Вивчити стан кісткової тканини нижньої щелепи у дітей зі стоматологічними захворюваннями на тлі дисметаболічних нефропатій

Матеріали і методи досліджень. Для вирішення мети дослідження проведено обстеження 166 дітей віком 6–15 років із стоматологічними захворюваннями та тлі дисметаболічної нефропатії (ДН), які проживали в екологічно несприятливих районах (ЕНР) (основна група).

Групу порівняння склали 65 їх однолітків з аналогічною соматичною патологією, що мешкали в умовно екологічно «чистому» районі (ЕЧР). До контрольної групи ввійшли 125 дітей відповідного віку без соматичних захворювань.

Структурно-функціональний стан кісткової тканини альвеолярного відростка нижньої щелепи визначали ехоостеометром «СОМ-1-Ц».

Результати дослідження. У результаті вивчення структурно-функціонального стану кісткової тканини за допомогою ехоостеометрії (рис. 1) встановлено, що у дітей контрольної групи відмічали найменшу швидкість проходження ультразвуку (ШПУ) в кістковій тканині ($11,98 \pm 0,22$ мкс).

При цьому в осіб зі стоматологічними захворюваннями на тлі ДН, мешканців ЕЧР, час проходження ультразвуку в кістковій компоненті пародонта збільшувався до $12,67 \pm 0,21$ мкс. Найвищу ШПУ відзначали у дітей зі стоматологічними захворюваннями, які проживали в ЕНР – $13,01 \pm 0,20$ мкс.

Однак отримані дані у цій групі не відрізнялись статистичною достовірністю від значень швидкості проходження ультразвуку в альвеолярному відростку нижньої щелепи у дітей зі стоматологічними захворюваннями на тлі ДН з ЕЧР.

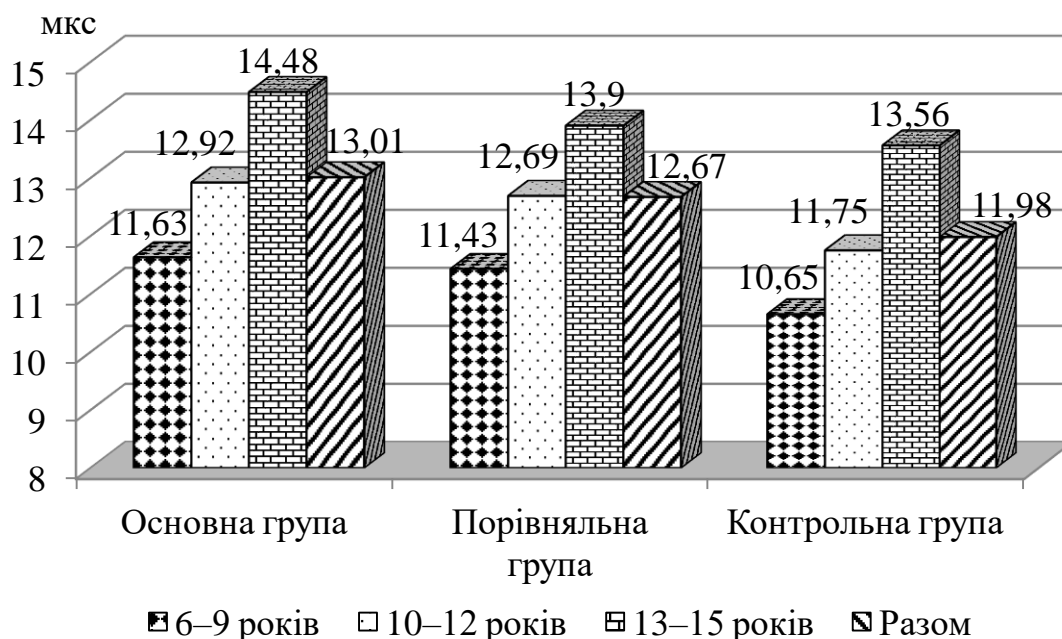

Рис.1. Показники ехоостеометрії в дітей різного віку із дисметаболічними нефропатіями, які проживають у різних за екологічною ситуацією регіонах (мкс)

Аналіз структурно-функціонального стану кісткової тканини залежно від віку показав, що у 6–9-річних дітей ШПУ в кістковій тканині зростала від $10,65 \pm 0,23$ мкс у осіб групи контролю до $11,43 \pm 0,21$ мкс в дітей зі стоматологічними захворюваннями на тлі ДН з ЕЧР ($p < 0,05$). У дітей зі стоматологічними захворюваннями на тлі ДН з ЕНР швидкість проходження ультразвуку дорівнювала $11,63 \pm 0,21$ мкс, що було статистично вище стосовно даних у групі контролю ($p < 0,01$), але не відрізнялася від значень осіб зі стоматологічними захворюваннями на тлі ДН з ЕЧР ($p > 0,05$).

У 10–12-річних дітей групи контролю ШПУ ($11,75 \pm 0,16$ мкс) перевищувала показник порівняльної групи ($12,69 \pm 0,24$ мкс) в 1,1 раза ($p < 0,01$). Разом з тим, у дітей із ЕНР зі стоматологічними захворюваннями на тлі ДН даний показник становив $12,92 \pm 0,20$ мкс та був статистично вище, ніж в осіб групи контролю ($p < 0,001$) та статистично не відрізнявся від показника порівняльної групи ($p > 0,05$).

У віковій групі 13–15 років ШПУ становила $13,56 \pm 0,21$ мкс у дітей групи контролю та $13,90 \pm 0,21$ мкс у дітей групи порівняння ($p > 0,05$). В осіб зі

стоматологічними захворюваннями на тлі ДН у даній віковій групі, мешканців ЕНР даний показник становив $14,48 \pm 0,20$ мкс та був вірогідно вище стосовно даних у дітей зі стоматологічними захворюваннями на тлі ДН, які проживали в ЕЧР ($p < 0,05$), та у дітей групи контролю ($p < 0,01$).

Висновки. Отже, у результаті проведених досліджень можливо констатувати, що залежно від екологічних факторів місця проживання та наявності соматичної патології, збільшується ШПУ по кістковій тканині альвеолярного відростка нижньої щелепи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.

1. Біловол О. М. Остеопороз у чоловіків. Особливості діагностики та лікування / О. М. Біловол, І. І. Князькова // Медичні аспекти здоров'я чоловіка. – 2014. – № 1 (11). – С. 5-13.
2. Даньків Л. В. Оцінка стану мінеральної щільності кісткової тканини у хворих на ревматоїдний артрит / Л. В. Даньків // Вісник наукових досліджень. – 2016. – № 1. – С. 21-23. DOI: <https://doi.org/10.11603/2415-8798.2016.1.6111>
3. Мазур І. П. Зміни кісткової тканини, зумовленні віком / І. П. Мазур // Імплантологія. Пародонтологія. Остеологія. – 2009. – № 3. – С. 22-33.
4. Оцінка стану кісткової тканини за показниками ультразвукової денситометрії у гендерному аспекті (дослідження СКЕЛЕТ) / О. М. Барна, І. Ю. Головач, О. О. Погребняк та ін. – Ліки України. – № 3(219). – 2018. – С.57-60.
5. Стан кісткової системи у дітей, які проживають у різних умовах довкілля / М. А. Лучинський, В. М. Лучинський, Б. О. Паласюк та ін. // Wiadomości Lekarskie. – 2018. – Tom LXXI, nr 9. – P. 1722-1728.
6. Bone health comparison in seven Asian countries using calcaneal ultrasound / M. C. Kruger, J. M. Todd, L. M. Schollum [et al.] // BMC Musculoskelet. Disord. – 2013. – No 14. – P. 81–89.
7. Kruger M. C. Osteoporosis: Modern Paradigms for Last Century's Bones / M. C. Kruger, F. M. Wolber // Nutrients. – 2016. – No 8 (6). – P. 376.

8. Tuchendler D. The influence of thyroid dysfunction on bone metabolism / D. Tuchendler, M. Bolanowski // *Thyroid Res.* – 2014. – Vol. 7. – P. 12. <https://doi.org/10.1186/s13044-014-0012-0>
9. Wright N.C. The recent prevalence of osteoporosis and low bone mass in the United States based on bone mineral density at the femoral neck or lumbar spine / N.C. Wright, A.C. Looker, K.G. Saag // *J. Bone Miner. Res.* – 2014. – Vol. 29 (11). – P. 2520–2526. <https://doi.org/10.1002/jbmr.2269>

**МІКРОБІОТА ТОВСТОЇ КИШКИ
У ХВОРИХ НА ЦУКРОВИЙ ДІАБЕТ ТИПУ 1**

Ляшук Руслана Петрівна

доцент, к.мед.н.

Гладій Дмитро

студент

ВДНЗ України «Буковинський
державний медичний університет»

м.Чернівці, Україна

Анотація. Цукровий діабет (ЦД) 1-го типу є другим за поширеністю аутоімунним захворюванням серед дітей. Існують дані, які свідчать про те, що дисбіоз деяких колонізуючих кишкових бактерій пов'язаний з патогенезом ЦД 1-го типу. Однак, ці дослідження все ще суперечливі і огляд був проведений для оцінки зв'язку між мікробіотою кишечника та ЦД типу 1. Невідповідна захворюваність на діабет у монозиготних близнюків (менше 50% розвинувся ЦД 1го типу) свідчить про те, що негенетично обумовлені фактори регулюють розвиток цього захворювання. У зв'язку з цим, вивчення мікробіоти кишечника довело, що вона відіграє певну роль у розвитку хвороби.

Ключові слова: мікрофлора кишечника, цукровий діабет, мікробіота товстого кишечника, видовий склад мікрофлори, популяційний рівень.

Мікрофлора кишечника може формувати імунітет слизової оболонки різними способами, наприклад, сприяючи розвитку лімфоїдних тканин, пов'язаних з кишечником, розділяючи патогени, сприяючи та/або посилюючи адаптивні імунні реакції на патогени [1]. Однак запальні захворювання кишечника та аутоімунні захворювання можуть бути наслідком незбалансованої або зміненої мікробіоти кишечника. Нещодавні дані, отримані

на моделях ЦД типу 1 на тваринах - мишах з діабетом, що не страждають ожирінням, і щурах, а також дослідження на людях вказують на те, що мікрофлора кишечника сильно пов'язана з розвитком цукрового діабету.[2]

До умов, що сприяють розвитку дисбактеріозу кишечника у хворих на ЦД відносяться наступні чинники:

1. Ахлоргідрія, порушення ферментно-секреторної функції підшлункової залози, кишечника, пристінкового травлення.
2. Порушення моторної функції шлунку та кишечника з міграцією флори з товстої кишки в проксимальні відділи кишечника, що створює сприятливі умови для розвитку патогенної мікрофлори
3. Розвиток синдрому вісцеральної нейропатії, одним з основних клінічних проявів якого є діабетична діарея.
4. Порушення механізмів імунологічного гомеостазу.

Дисбактеріоз не завжди супроводжується вираженими клінічними симптомами (кишковою диспепсією, рецидивуючою діареєю). Тим паче, судити про частоту тих або інших проявів дисбактеріозу кишечника у хворих на ЦД досить трудно тому, що у більшості спостережень симптоматика кишкової дисфункції належним чином не оцінюється, оскільки вони часто завуальовані багаточисленними вісцеральними і системними ураженнями, властивими ЦД.

Безумовно, що дисбактеріоз кишечника у хворих на ЦД характеризується стійкістю, негативно впливає на перебіг основного захворювання, нерідко утруднює вибір методу лікування та можливість досягнення компенсації обмінних порушень. Крім цього, дисбактеріоз кишечника ускладнюється контамінацією порожнини товстої кишки патогенними ешерихіями, що здатні продукувати термолабільні та термостабільні екзотоксини і ендотоксини, а також можуть колонізувати слизову оболонку кишечника. Порушення колонізаційної резистентності його слизової оболонки сприяє підвищеному проникненню ентеротоксинів патогенних і умовно-патогенних ешерихій та інших ентеробактерій [3].

Видовий склад та популяційний рівень мікрофлори порожнини товстої кишки досліджували за допомогою методик системи API (Франція). При цьому розраховували частоту виявлення і кількість колонійутворюючих клітин в 1г. випорожнень автохтонних облигатних та факультативних мікроорганізмів.

За результатами досліджень оцінювали стан мікробного пейзажу товстої кишки у відповідності з методичними рекомендаціями В.М.Бондаренко, Е.И.Рубакова, В.А.Лаврова (1998). Обстежено 50 хворих на інсулінозалежний цукровий діабет і 25 здорових осіб (контрольна група).

Статистична обробка результатів дослідження здійснювалась загальноновизнаними методами.

Обстежені нами хворі в умовах стаціонару знаходились на дієті № 9, отримували, як правило, інтенсивну інсулінотерапію («базис-болюс» концепція), а також ліпотропні, анаболічні стероїдні препарати, вітаміни, ангіопротектори та фізіотерапевтичні процедури.

Зі збільшенням тривалості захворювання формується тенденція до поглиблення змін мікроекології. Ці зміни стосуються як автохтонних облигатних анаеробних, так і умовно- патогенних автохтонних факультативних мікроорганізмів. При цьому поступово знижується виявлення біфідобактерій та лактобактерій, а відсоток виявлення збільшується у превотел, пептокока, пептострептокока і клостридій, а також протеїв, ентеробактера, цитробактера, стафілококів та дріжджоподібних грибів роду *Candida*. Збільшення тривалості захворювання призводить до зростання відсотка контамінації порожнини товстої кишки.

Обстежених хворих ми розподілили на дві групи: середньотяжка (11хворих) і тяжка (39хворих).

Видовий склад мікрофлори залежить від *форми тяжкості* перебігу захворювання: у хворих середньої тяжкості зміни менше виражені, а з наростанням тяжкості стають більш різноманітніші. Індекс сталості (частота виявлення) у біфідобактерій знижується з підвищенням ступеня тяжкості перебігу ЦД. Така ж тенденція зберігається і у лактобактерій.

Протилежна залежність - у патогенних ентеробактерій: з наростанням тяжкості перебігу хвороби зростає ступінь контамінації кишечника гемолітичними кишковими паличками та ентеропатогенними ешеріхіями (на 13,99 %), а також умовно-патогенними ентеробактеріями (ентеробактером), стафілококами, дріжджоподібними грибами роду *Candida*.

У хворих з тяжкою формою настає більш інтенсивна елімінація і дефіцит популяційного рівня автохтонних облигатних біфідобактерій, дещо менший дефіцит лактобактерій і ентерококів. Разом з тим, зростає індекс сталості автохтонних факультативних анаеробних (превотел, пептокока, клостридій) та аеробних (протеїв, цитробактера, стафілококів) бактерій та дріжджоподібних грибів роду *Candida*. На такому фоні у хворих на інсулінозалежний ЦД тяжкої форми настає інтенсивна контамінація (82 %) патогенними (гемолітичними та ентеропатогенними) ешеріхіями.

Висновки

1. Дисбактеріоз товстої кишки виникає у абсолютної більшості хворих на інсулінозалежний ЦД і є одним із суттєвих супутніх факторів, що підтримують порушення обмінних процесів.

2. Дисбактеріоз товстої кишки у хворих на інсулінозалежний ЦД характеризується помітним дефіцитом автохтонних облигатних бактерій та різкими зростанням кількості факультативних умовнопатогенних мікроорганізмів, а також контамінацією цього біотопу патогенними ешеріхіями порожнини товстої кишки.

3. Наше дослідження показало значний зв'язок між змінами мікробного складу кишечника та ЦД 1-го типу; однак досі незрозуміло, що з них трапляється першим. Дослідження зміненої мікробіоти кишечника може допомогти у ранньому виявленні ЦД 1-го типу. Цільова модуляція мікробіомів може бути новою потенційною терапевтичною стратегією. У сукупності ці дані вказують на те, що змінена мікробіота кишечника тісно пов'язана з ЦД1, і модуляція мікробіоти кишечника шляхом передачі так званої “захисної флори кишечника” може затримати та/або запобігти розвитку діабету [2].

Однак, як змінюється мікробіоценоз кишечника та які механізми беруть участь в імунній регуляції коменсальними бактеріями при розвитку діабету слід додатково дослідити.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Parnian Jamshidi, Saba Hasanzadeh, Azin Tahvildari, Yeganeh Farsi, Mahta Arbabi, João Felipe Mota, Leonardo A. Sechi & Mohammad Javad Nasiri. - 2019 p.
2. «The role of gut microbiota in the development of type 1, obesity and type 2 diabetes mellitus» Ningwen Tai, F. Susan Wong, Li Wen. - 2016 p.
3. Стан мікробіоти порожнини товстого кишечника у хворих на цукровий діабет 1-го типу залежно від віку та тривалості захворювання. Мазур О.О., Плаксивий О.Г., Пашковська Н.В., Білоока І.О.; Оригинальные исследования /Original Researches). - 2016 p.
4. Ляшук Р.П. Стан мікрофлори порожнини товстої кишки у хворих на цукровий діабет 1-го типу в залежності від тривалості захворювання. - Буковинський медичний вісник, Чернівці, №4. - 2002. – С.82-85

УЗБЕКИСТАН И ЕВРАЗИЙСКИЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ СОЮЗ УТЕРЯННЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ

Махмудов Умид Бехзодович

доктор политических наук, старший преподаватель

Международная Исламская Академия Узбекистана

Узбекистан, г. Ташкент

Аннотация: В статье анализируются процессы экономической и политической интеграции на территории бывшего Советского Союза. В частности, была подробно обсуждена деятельность Евразийского экономического союза и членства Республики Узбекистан. На основании анализа экономических и политических интересов были сделаны соответствующие выводы.

Ключевые слова: интеграция, внешняя политика, конфликт интересов, бывший альянс, Центральная Азия

Президент Узбекистана Шавкат Мирзиёев принял решение изучить вопрос о присоединении к Евразийскому экономическому союзу (далее – ЕАЭС). Об этом 2 октября 2019 года в Ташкенте сообщила спикер Совета Российской Федерации Валентина Матвиенко после встречи со спикером Законодательной палаты Олий Мажлиса Республики Узбекистан Нурдинжоном Исмаиловым [1]. Ранее в тот же день премьер-министр Армении Николь Пашинян завершил заседание Евразийского экономического совета в Ереване, отметив, что сотрудничество расширяется. Теперь, помимо Ирана и Сингапура, которые присоединились к зоне свободной торговли ЕАЭС, Узбекистан также может стать ее участником. В ходе своего визита в Ташкент Валентина Матвиенко сказала следующее: «Членство Узбекистана в ЕАЭС откроет новые

возможности для двустороннего сотрудничества и устранил существующие барьеры в межгосударственных отношениях».

6 марта 2020 года в Кабинете министров состоялось заседание, на котором обсуждалось включение соответствующих заключений и предложений в палаты Олий Мажлиса по результатам аналитической и комплексной оценки сотрудничества страны с ЕАЭС. В целях углубленного изучения и анализа сотрудничества Узбекистана с ЕАЭС, рабочая группа, состоящая из представителей Кабинета министров, соответствующих министерств и ведомств, провела исследование экономической интеграции в 16 основных секторах экономики [2]. По результатам анализа сделан вывод, что сегодня статус наблюдателя является наиболее благоприятным для Узбекистана.

Внешняя политика Узбекистана в период после получения независимости основана на двух основных принципах. Во-первых, поддержания баланса между мировыми центрами силы. Во-вторых, отказ от участия в многосторонних интеграционных объединениях и ориентация на двусторонние отношения (военно-технические, экономические и т.д.). Эти принципы подкреплены Концепцией внешней политики, утвержденной парламентом страны в 2012 году. В последние годы, с началом масштабных реформ в политической сфере, особенно в экономической сфере, в стране начали обсуждать плюсы и минусы отношений с ЕАЭС.

История отношений

В советское время все бывшие советские республики были экономически тесно связаны и взаимодействовали по многим вопросам. Распад бывшего Советского Союза оказал негативное влияние на республики Центральной Азии. Кроме того, азиатские страны, большинство из которых специализируются на сельском хозяйстве, были вынуждены резко пересмотреть вопросы водных и энергетических отношений, ранее согласованные в бывшем Советском Союзе. Поэтому можно сказать, что необходимость взаимосогласованных действий в этом регионе всегда была острой.

Еще до распада СССР руководители Казахстана и республик Центральной Азии на встрече в Алматы в 1990 году решили создать условия для функционирования механизма объединения национальных экономик в обновленном Союзе и проводить скоординированную политику социально-экономических реформ. Поэтому в первые годы распада СССР предполагалось, что процессы экономической интеграции на территории бывшего Советского Союза будут ускоряться в Центральной Азии.

Распад Союза усложнил процесс принятия решений на многосторонней основе между государствами. Тем не менее 10 января 1994 года в Ташкенте главы государств Республики Узбекистан и Республики Казахстан подписали Соглашение о создании единого экономического пространства. 16 января этого года Кыргызская Республика присоединилась к соглашению. 30 апреля 1994 года в Чолпон-Ате было подписано новое соглашение между Республикой Узбекистан, Республикой Казахстан и Кыргызской Республикой о создании единого экономического пространства. 28 июня 1998 года после вступления Таджикистана интеграционная ассоциация была переименована в Центрально-азиатское экономическое сообщество (ЦАЭС).

27-28 декабря 2001 г. в Ташкенте было принято решение о создании Центральноазиатского экономического сообщества (ЦАЭС) на базе Центральноазиатского экономического сообщества. Это было позже подтверждено на встрече президентов 28 февраля 2002 года в г.Алматы.

В октябре 2004 года по приглашению первого Президента Республики Узбекистан Ислама Каримова Россия была приглашена на саммит ЦАЭС в Душанбе. Россия имеет статус наблюдателя в Межгосударственном совете СНГ и других законодательных органах с 1996 года. (В июне 1999 года Грузия, Турция и Украина также получили статус наблюдателя). На саммите в Душанбе президент Владимир Путин подписал протокол о вступлении России в организацию.

Гармонизация интеграционных объединений

Кроме того, среди стран-участниц ЦАЭС были участники интеграционного движения в формате ЕАЭС. В 1994 году президент Казахстана Нурсултан Назарбаев предложил проект Евразийского союза, но только 10 октября 2000 года в Астане лидеры Беларуси, Казахстана, России, Таджикистана и Кыргызстана подписали соглашение о создании Евразийского экономического сообщества. Соглашение вступает в силу 30 мая 2001 года. В декабре 2003 года он получил статус наблюдателя на Генеральной Ассамблее ООН.

После вступления России в ЦАЭС следующий саммит организации состоялся 7 сентября 2005 года в Санкт-Петербурге. На этом саммите было решено объединить Центрально-азиатскую организацию сотрудничества с ЕАЭС в связи с дублированием практически того же состава и функций участников. Протокол о вступлении Узбекистана в ЕАЭС был подписан 24 января 2006 г. на внеочередном заседании Межгосударственного совета ЕАЭС в Санкт-Петербурге.

В целом за короткий промежуток времени произошли интеграционные процессы в евразийском и центральноазиатском регионах с участием стран бывшего Советского Союза. Не будет преувеличением сказать, что ЕАЭС «проглотил» ЦАЭС. Некоторые эксперты считают, что проект интеграции в Центральной Азии завершен. Тем не менее, ЕАЭС, сформированный в этот период, не функционировал долго.

В августе 2006 года Межгосударственный совет ЕАЭС принял решение о создании Таможенного союза, состоящего из трех стран, готовых к этому - Беларуси, России и Казахстана.

На саммите ЕАЭС в Душанбе 6 октября 2007 года была принята концепция Таможенного союза между Россией, Казахстаном и Беларусью. Также было принято решение о создании комиссии Таможенного союза - международного органа. Россия получила 57% голосов, затем Казахстан и Беларусь с 21,5%. В результате организация, построенная на основе

равноправного партнерства всех своих членов, за короткое время превратилась в группу государств, требующих разных интеграционных результатов.

Поэтому в октябре 2008 года Узбекистан объявил о том, что приостановил свое членство в ЕАЭС из-за сомнений в эффективности и действенности этой межправительственной ассоциации. 12 ноября 2008 года на заседании Межгосударственного совета ЕАЭС было принято официальное решение приостановить членство Узбекистана в ЕАЭС по просьбе первого президента Ислама Каримова

Преимущества и недостатки ЕАЭС

Членство Узбекистана в ЕАЭС вызывает много опасений по поводу того, что это означает политически, как внутри страны, так и за ее пределами. Может ли членство Узбекистана в ЕАЭС заменить Украину? Можно ли избавиться от внутреннего кризиса и функционального застоя? Что для Ташкента означает присоединение к евразийству и его ценностям? Почему Узбекистан меняет свое направление после стольких лет изоляции - означает ли это потерю независимости?

Многие эксперты не видят в ЕАЭС «черты», которые могли бы стать вторым СССР. За исключением России, члены союза имеют ограниченный подход к развитию политических и экономических интеграционных процессов.

В настоящее время экономическая основа членства Узбекистана в ЕАЭС неясна. Казахстан и Кыргызстан также имеют разные оценки интеграционных процессов внутри союза. Рынки труда и торговли продолжают функционировать, несмотря на то, что Узбекистан и Таджикистан не являются членами ЕАЭС. Потому что эта ситуация отвечает интересам обеих сторон.

В двустороннем формате Узбекистан и Россия имеют достаточные соглашения и механизмы для развития экономического сотрудничества и торговли. Другими словами, экономические интересы удовлетворяются на двусторонней основе.

В случае членства Узбекистана в ЕАЭС:

- 1) Отечественные производители будут иметь равные возможности на рынке стран ЕАЭС (в первую очередь, России и Казахстана)
- 2) Для трудовых мигрантов будут созданы равные условия.
- 3) Будет возможность использовать российские инвестиционные ресурсы и технологии

Таблица 1

Страны с наибольшим внешнеторговым оборотом с Республикой Узбекистан (январь-декабрь 2019 года, млн. долларов США, %)

Топ 10 стран	ВТО	Экспорт	Импорт	Доля %
КНР	7 620,9	2 519,0	5 101,9	18,1
Российская федерация	6 626,9	2 492,5	4 134,4	15,7
Казахстан	3 367,8	1 429,7	1 938,0	8,0
Корея	2 755,4	93,5	2 661,8	6,5
Турция	2 525,2	1 203,6	1 321,6	6,0
Германия	980,1	53,9	926,2	2,3
Киргизия	829,1	679,0	150,0	2,0
Афганистан	618,0	615,1	2,9	1,5
США	596,2	29,1	567,1	1,4
Туркмения	541,9	145,1	396,8	1,3

В январе-декабре 2019 года доля стран СНГ во внешнеторговом обороте составила 34,6%, прирост внешнеторгового оборота по сравнению с 2018 годом составил 120,0% [3].

Таблица 2

Источник: ЦБ России

Объем денежных переводов из России в Узбекистан в последние годы сократился, однако резкое падение в 2014–2015 годах было связано с резким обесценением российского рубля по отношению к доллару США, а в 2016–2017 годах этот показатель увеличился до 2,6 миллиарда долларов. В любом случае эти показатели важны для экономики Узбекистана.

Возможные недостатки присоединения к ЕАЭС:

- 1) Это потеря части суверенитета
- 2) Делегация таможенно-тарифного регулирования (политическая).
- 3) Резкий рост конкуренции на некоторых рынках (от автомобилей до пищевой промышленности).
- 4) Проблемы с техническими регламентами и стандартами (в настоящее время они разные) [4].

Заявления оппозиции о членстве Узбекистана в ЕАЭС заключаются в том, что в психологическом сознании многих бывших советских республик существуют опасения по поводу сохранения независимости, ее капитуляции. ЕС также прошел процесс политической интеграции, пока не достиг своего нынешнего состояния интеграции. Интеграция в истинном смысле этого слова

может быть успешной только тогда, когда жертвуется часть независимости. Кроме того, гармонизация общечеловеческих ценностей, таких как права человека и демократия, также важна для ускорения процесса региональной интеграции. Хотя эти случаи частично присутствуют в государствах ЕАЭС, конфликт интересов также существует. Это, в свою очередь, ослабляет силы способствующие интеграции.

Заместитель министра иностранных дел Узбекистана Ильхом Нематов прокомментировал вступление в ЕАЭС: «Экономика, промышленность и сельское хозяйство Узбекистана растут. Экспорт растет. Нам нужен рынок, площадь. Где этот площадь? Этот рынок находится в Казахстане, России, Кыргызстане, и они являются членами ЕАЭС. Скаж правду - я за участие». [5]

В свою очередь министр экономики и промышленности Джамшид Кучкаров сказал: «Узбекистан оценивает плюсы и минусы интеграционных процессов в рамках ЕАЭС. Я думаю, что есть и более позитивные аспекты». [6]

Очевидно, что интерес Узбекистана к ЕАЭС выражается в конкретных действиях. Необходимо понимать отношение Узбекистана к вопросам региональной интеграции как логическое продолжение политической воли главы государства и прагматичной внешней политики.

В период после обретения независимости Узбекистан, который пассивно подходил к региональной интеграции в бывшем Советском Союзе, сейчас выступает за активизацию не только региональной, но и межрегиональной торговли.

В то же время, наряду с ЕАЭС, Узбекистан ведет переговоры о членстве во Всемирной торговой организации (далее - ВТО). Учитывая, что все государства-члены ЕАЭС, кроме Беларуси, являются полноправными членами ВТО, нетрудно понять интерес к ЕАЭС. Также ЕАЭС имеет стратегическое значение для предотвращения нестабильности международной обстановки и региональной изоляции.

Сегодня Узбекистан проводит многовекторную, прагматичную внешнюю политику, основанную на концепции внешней политики, принятой в 2012 году.

Вопросы неприсоединения к военно-политическим блокам, размещения иностранных военных баз на его территории и установления тесных соседских отношений остаются актуальными. Поэтому не стоит ожидать кардинальных изменений во внешней политике. Конечно, президент Мирзиёев сыграл важную роль в создании дружественной атмосферы между государствами Центральной Азии. Все это признают. Однако Узбекистан строит отношения не только в Азии, но и за рубежом на основе своих национальных интересов.

В частности, двусторонние отношения с Китайской Народной Республикой вышли на новый стратегический уровень. Узбекистан, который поддержал китайскую инициативу один пояс один путь, стал прямым участником этой стратегической программы. Азиатские страны с высокими потребностями в инфраструктуре поддерживают китайскую инициативу. Интересно, что Россия, в свою очередь, поставила на повестку дня вопрос гармонизации ЕАЭС и Китайскую инициативу «Одно пояс - один путь».

В нынешней геополитической ситуации важно провести углубленную оценку ситуации и максимально использовать ее. Конечно, процесс формирования ЕАЭС продолжается и существует ряд проблем с его функциональными механизмами. Тем не менее, официальному Ташкенту целесообразно более глубоко изучить этот экономический союз и участвовать в его деятельности в качестве государства-наблюдателя.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Независимая газета. *Евразийский экономический союз расширится за счет Узбекистана*. http://www.ng.ru/cis/2019-10-02/6_7691_uzbekistan.html (дата обращения: 14.03.2020)
2. Ўзбекистон миллий ахборот агентлиги. *Ўзбекистоннинг Евроосиё иқтисодий иттифоқи билан ҳамкорлиги масалалари муҳокама қилинди* <http://uza.uz/oz/politics/zbekistonning-evroosiye-i-tisodiy-ittifo-i-bilan-amkorligi-m-06-03-2020> (дата обращения: 14.03.2020)

3. Ўзбекистон Республикаси давлат статистика қўмитаси. *Ўзбекистон республикасининг ташқи савдо айланмаси (2019-йил январь-декабрь учун дастлабки маълумот)* (дата обращения: 10.03.2020)
https://stat.uz/uploads/docs/tashqi_savdo_dekabr_uz.pdf

4. Подробно: Барьеры, изъятия ограничения Евразийского экономического союза (доклад Евразийской экономической комиссии) [электронный ресурс]. – <https://barriers.eauunion.org/api/info/document/38/file> (дата обращения: 24.03.2020)

5. Sputnik Ўзбекистон. *Илҳом Нейматов: ЕОИИга кириши бизга фойдали, музокаралар давом этмоқда*
<https://sputniknews-uz.com/politics/20191226/13110400/Iom-Nematov-EOIIGA-kirish-bizga-foydali-muzokaralar-davom-etmoda.html>
(дата обращения: 10.03.2020)

6. Халқ сўзи. *Жамшид Қўчқоров ЕОИИ ҳақида: "Агар фойдали бўлса, қўшилиамиз"*
<http://xs.uz/uzkr/post/zhamshid-qochqorov-eoi-haqida-agar-fojdali-bolsa-qoshilamiz> (дата обращения: 10.03.2020)

7. Президент России. *Совместное заявление Российской Федерации и Китайской Народной Республики о сотрудничестве по сопряжению строительства Евразийского экономического союза и Экономического пояса Шелкового пути* <http://kremlin.ru/supplement/4971> (дата обращения: 24.03.2020)

**ВОЗРОЖДЕНИЕ МОДЕЛИ МУЗЫКАЛЬНОГО ЖАНРА СЮИТЫ
ЭПОХИ РОКОКО В КОНТЕКСТЕ
ИМПРЕССИОНИЗМА И СОВРЕМЕННОСТИ**

Медведникова Татьяна Александровна

к.и.н., доцент

Магальяш Габриэлла Лина

Магистрант

Днепропетровская академия музыки им.М. Глинки

г. Днепр, Украина

Аннотация: в данной статье содержатся результаты исследования музыкальных связей произведений разных исторических и стилевых эпох на примере сопоставления и сравнительной жанровой характеристики двух связанных между собой тематически и стилистически, но написанных в разное историческое время произведений – фортепианных сюит французского композитора Мориса Равеля («Гробница Куперена») и украинского композитора Владимира Скуратовского («Сюита памяти Мориса Равеля»), а также поднимается вопрос о возрождении первоначального вида старинного жанра сюиты как аллюзии на музыку французского композитора эпохи рококо – Франсуа Куперена.

Ключевые слова: жанр, сюита, посвящение, рококо, импрессионизм.

В музыкальном творчестве нередким явлением является тот факт, что начинающих композиторов или же композиторов-современников воспринимают как продолжателей предшественников, воспринимая их индивидуальность в тени признанной гениальности уже созданных ранее шедевров. Однако художники, которые интеллектуально и творчески ищут новые пути на основе созданного ранее, сознательно прибегая к методу

реминисценции, не имеют ничего общего с обыкновенным копированием или слепым подражанием. Более подробно теория и классификация музыкальных посвящений представлена в исследовании И. Р. Богдасаровой [1].

Часто в творчестве разных композиторов мы обнаруживаем опусы, которые помимо названия и обозначения жанра имеют посвящения. В качестве адресатов посвящений может выступать широкий круг лиц: учителя или покровители композитора, его близкие, друзья-музыканты, исполнители соответствующих сочинений, разные деятели искусства, с которыми композитор сотрудничал, и даже исполнительские коллективы — ансамбли, оркестры, хоры. Среди разнообразных примеров посвящений иногда встречаются особые случаи, когда посвящения не просто оказываются знаком выражения благодарности или признательности адресату, но скрывают под собой нечто большее. Само музыкальное сочинение наводит на мысль, что адресат предпосланного ему посвящения выбран не случайно. При анализе становится понятно, что стилистические особенности таких сочинений, композиционно-технические приемы или даже тематические заимствования отсылают к творчеству адресата посвящения.

На обращение к этой теме натолкнуло творчество украинского композитора Владимира Скуратовского (1963-2016), в частности его «Сюита памяти Мориса Равеля» для фортепиано. Оно интересно тем, что является откликом (или аллюзией) на посвящение такого же рода самого адресата — фортепианную импрессионистическую сюиту самого Мориса Равеля (1875-1937) «Гробница Куперена», которая в свою очередь тоже является аллюзией на традицию музыкальных посвящений, бытовавшую в эпоху французского клавесиниста Куперена (в XVIII веке) в форме т. н. Tombeau (Гробница) Этим словом обозначалась «серия пьес, посвященных покойному учителю либо другу» [2].

Примечательным является тот факт, что творчество обоих композиторов — Мориса Равеля и Владимира Скуратовского — пронизывает тяготение к «взгляду назад»: это даже невооруженным взглядом нетрудно заметить в самих

названиях, которыми художники создают атмосферу некой иллюзорной ностальгии по прошлому на эпохальном уровне в своих произведениях, например, сюиты для камерных составов «Взгляд в прошлое», «Сюита в старинном стиле», а также вышеупомянутая «Сюита памяти Равеля» — у Скуратовского; «Античный менуэт», «Павана на смерть инфанты», «Менуэт на имя Гайдн» — у Равеля.

Помимо этого, некое родство композиторов проявляется и в некоторых других тенденциях. Почти все фортепианные пьесы Равеля существуют в оркестровом варианте — («Античный менуэт», «Павана», «Альборада» из цикла «Отражения», «Гробница Куперена», «Благородные и сентиментальные вальсы», «Вальс» и др.). Цель транскрипции оркестра на фортепиано преследовали многие композиторы — Бетховен, Лист, Чайковский, но ни у кого из нет такой близости между собственными оркестровыми и фортепианными стилями. Французский мэтр дал особенно последовательное и яркое решение проблемы оркестровой трактовки фортепиано. Подобно этому в творчестве Скуратовского можно тоже найти такие примеры. Например, отдельные части «Сюиты памяти Равеля» для фортепиано и Сюиты для ансамбля скрипачей «Violino», а именно «Прелюдия» и «Павана» как бы смотрят друг на друга в зеркало, являясь оркестровой и фортепианной версиями музыки, по-разному, но одинаково полноценно играющей в обоих случаях.

В контексте рассматриваемых посвящений мы имеем дело с двумя различными случаями стилового соотношения между композитором, воплощающим аллюзию и самим объектом аллюзии.

В случае с посвящением Равеля сам тип сюиты напоминает о знаменитых *ordres* (сюитах) Франсуа Куперена. Так же как у Куперена, основу сюиты составляют характерные танцы, они носят обобщенный характер, лишены черт программности. Кроме того, и это самое главное, — в них есть близость духу гармонии и соразмерности, ясному рационализму, характерному для французского музыкального рококо XVIII столетия. Верность этой давней и коренной традиции давала повод для названия в гораздо большей степени, чем

наличие отдельных стилистических деталей. Равель не ставил своей целью имитацию стиля.

В посвящении Скуратовского, в свою очередь, продолжена линия традиций рубежа XIX–XX веков, которая состоит в том, что стилевой контраст между музыкальным посвящением и произведением, на которое оно ориентировано, может быть выражен значительно слабее, нежели в произведениях, относящихся к неоклассическому направлению техники полистилистики, которую использовал французские импрессионисты, в том числе Равель.

Выводы. Наследование традиций прошлых эпох в музыкальном творчестве, обогащая произведения современности, одновременно способствует «стилистическому диалогу» и вместе с тем органично дополняет индивидуальный почерк композитора, а также позволяет каждому произведению, несмотря на кажущееся подражание, «говорить от лица» своей эпохи.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Багдасарова И. Р. Термин «реминисценция» в искусствоведении (теория вопроса) / Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. Санкт-Петербург: Искусство. Искусствознание (список ВАК). – 2011.

2. Мартынов И. Равель «Гробница Куперена» URL: http://www.belcanto.ru/ravel_couperin

УДК 678.023.5

ОГЛЯД ДОСЯГНЕНЬ В ТЕХНОЛОГІЇ ВИГОТОВЛЕННЯ ФОРМОВИХ ПОЛІМЕРНИХ ВИРОБІВ

Мельник Любов Іванівна

к.т.н., доцент

Нось Аліна Русланівна

студентка

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут

імені Ігоря Сікорського»

м. Київ, Україна

Анотація: На основі аналізу опублікованих за останні 25 років патентів таких держав як Японія, США, Німеччина, та держав Євросоюзу, зроблена спроба значно оптимізувати витрати на охолодження виробів та нагрівання матеріалу чи вузла машини, що в свою чергу зменшує собівартість продукції.

Ключові слова: литтєва машина, тиск, литтєва форма, матеріальний циліндр, конструкція.

Розглянувши низку патентів, можна помітити, що в світі існує багато конструкцій литтєвих машин з різними варіаціями.

Наприклад, розглянемо патент США № 6068463А [1, с. 1], у якому машина містить раму С-подібної форми з штангами, вільні кінці яких рухаються назустріч один до одного та створюють тим самим зусилля змикання форми. У патенті №3093820 В2 [2, с. 1], заявника Olympus Optical Co Ltd., для формування товстостінних виробів у формі міститься два нерухомих формуючих блоки та два рухомі, які разом при взаємному поєднанні утворюють порожнину потрібного профілю, а також литник, який після інжекції можна загерметизувати. У патенті Японії №3056680 В2 [3, с. 1] та США №6068810А[4,

с. 1] паралельно інжекційному циліндру розташовують циліндр для пластикації, у патенті №3056545 В2 [5, с. 1] заявника Toshiba Mach Co Ltd, литтєва машина виконує формування при суміщенні сопла, що закріплено на інжекційному вузлі, з формою, яка закріплена на пресовому вузлі, та відрізняється тим, що інжекційний вузол розташовано на одному боці станини. У патенті № DE 19856826 А1[6, с. 1] запатентована машина для формування виробів з плівковим покриттям, при чому малюнок на плівці приймає нормальний вигляд після її попереднього формування безпосередньо у порожнині форми, у патенті США №6059558А [7, с. 1] патентовласник якого Velcro Industries, пропонує пристрій для лиття деталей для кріплення, які містять ряд формуючих пластин, що встановлено з можливістю їх руху у поперечному напрямку, у патенті № JP 3044345 В2 [8, с. 1] машина містить вузол для стискання форми, який розташовано у вигляді літери “U”. У патенті № JP 3047186 В2 [9, с. 1] запатентована литтєва машина вертикального типу, яка відрізняється тим, що має опору, яка може рухатися у горизонтальній площині, у патенті 6042757А США [10, с. 1] інжекційний вузол встановлено на станині та він може обертатися навколо обертового стержню, а також має порожнину, яка обмежена нижньою поверхнею форми та верхньою поверхнею станини, та у якій розташовано повітряний мішок з пружного матеріалу. У патенті №6042362А [11, с. 1] США, заявник Sumitomo Bakelite Company Limited та патент 6042362А США, [12, с. 1] запатентовані машини, які мають сердечник та формуючий штамп, у якому виконані темперуючі канали, які відповідають конфігурації внутрішньої порожнини формуючого пристрою. Також запатентовано пристрій для керування нагнітаючим елементом у патенті № DE 19855357А1 [13, с. 1], для полегшення оцінки якості виробів, сформованих литтєвою машиною, що задає умови формування в литтєвих машинах з можливістю використовувати декілька форм на одну машину, відрізняється тим, що містить декілька форм пам'яті.

Низка патентів містить різні конструкції литтєвих форм для переробки пластмас методом лиття під тиском: у патентах № JP 3025867 В2 [14, с. 1] та №

JP 3103393 B2 [15, с. 1] запатентовані литники з обігрівом для сумісної інжекції. Пристрій для формування сумісною інжекцією описаний в патенті № DE 19857735 A1 [16, с. 1] містить трьох позиційний механізм для переміщення стержня клапану у зачинене, проміжне та відчинене положення. У разі закритого клапану неможлива інжекція жодного з матеріалів, у проміжному – можна інжекція матеріал тільки зовнішнього шару, у відчиненому положенні можна інжектувати матеріал обох шарів. У патенті США № 6059557A [17, с. 1], заявник Husky Injection Molding Systems Ltd, форма містить колектор з нагрівачем, у якому створено розподіляючий литник, що поєднує центральний литник з кількома порожнинами. У формі, що описана в патенті № EP 1013399 A1 [18, с. 1], з подачею тиску газу, містить сопло для подачі газу, що виступає у середину порожнини форми з формуючої поверхні, яка являється частиною порожниної форми. На формуючу поверхню форми навколо сопла на деякій відстані від нього передбачено пристрій у вигляді кільцевого заглиблення чи виступу, яке запобігає відділенню розчину пластмаси від формуючої поверхні при подачі газу в розчин, попередньо інжектований у порожнину форми.

Також у патенті № 6056536A США [19, с. 1] запатентовано пристрій для перекриття литникового каналу, який містить хоча б одну заслонку, розташовану між литниковим отвором та каналом для подачі розплаву у порожнину форми. Це попереджає утворення відходів матеріалу, а також виключає утворення холодних пробок, та використання додаткових пристосувань для їх видалення.

Існує багато патентів де пропонуються системи для нагрівання чи охолодження різних ділянок литтєвих машин та патенти, що містять відомості про конструкцію з'єднань у нагрівачі. Наприклад патент № JP 3015545 B2 [20, с. 1], знайшов використовується у литтєвій машині для регулювання температури основної частини матеріального циліндру, який складається з додатково встановленої обігрівальної сорочки навколо нього, у якій циркулює теплоносій для регулювання температури, та датчиків регулювання витрат теплоносія. Також можливий обігрів за рахунок керамічних елементів, що поєднані у

кільцеві стрічки та закріплені на блоці циліндрів, або створено повітровід за рахунок радіатора з вентилятором, радіатор розташовано у кожусі (патент США № 5948445 А [21, с. 1]). Багато патентів звертають увагу на нагрів та охолодження самої форми, зокрема патент № JP 2913233 В2 [22, с. 1], розглядає нагрів форми за рахунок теплоносія, що циркулює в середині основи, по якій рухається рухома частина форми, або охолоджуючий пристрій який розташовано на блоці обертання разом з формами, та який має раму та охолоджуючі труби для прийому та охолодження сформованих виробів.

Всі патенти дозволяють значно оптимізувати витрати на охолодження виробів та нагрівання матеріалу чи вузла машини, що в свою чергу зменшує собівартість продукції.

Та незважаючи на багато вдосконалень в цій сфері залишається ще безліч можливостей для покращення технологічного процесу виготовлення формових полімерних виробів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Пат. 6068463А США, МПК В29С 45/17, В29С 045/76. Injection molding machine / Urbanek О; заявл. 01.04.98; опубл. 30.05.00.
2. Пат. 3093820 В2 Японії, МПК В29С 45/04, В29С 45/10, В29С 45/33. Mold and method for injection molding thick-wall article / Suga Tetsuo et al.; заявник і патентовласник Olympus Optical Co Ltd. - № 03-146470, заявл. 26.04.91; опубл 01.02.94.
3. Пат. 3056680 В2 Японії, МПК В29С 45/62, В29С 45/54. Preplasticizing Ijection Device / Takizawa Kiyoto et al.; заявник і патентовласник Nissei Plastics Ind Co. - № 07-315853; звявл. 10.11.95; опубл. 10.09.96.
4. Пат. 6068810А США, МПК В29С 45/46, В29С 45/50. Thermosetting resin injection molding machine / Kestle et al.; заявник і патентовласник Husky Injection Molding Systems Ltd. - № 09/160,742; заявл. 25.09.98; опубл. 30.05.00.
5. Пат. 3056545 В2 Японії, МПК В29С 45/17, В29С 45/26, В29С 45/70, В29С 45/76. Injection Molding Machine / Tazawa Shinichi; заявник і

патентовласник Toshiba Mach Co Ltd. - № 03-173905; заявл. 15.07.91; опубл. 26.01.93.

6. Патент DE 19856826 A1.

7. Пат. 6059558A США МПК B29C 45/44. Injection molding fastener products / Buzzell Keith G. et al.; заявник і патентовласник Velcro Industries. - № 09/122,907; заявл. 27.07.98; опубл. 09.05.00.

8. Патент JP 3044345 B2.

9. Патент JP 3047186 B2.

10. Пат. 6042757A США, МПК B29C 45/00, B29C 45/72, B29C 45/42. Injection-molding apparatus and method of injection-molding / Abe Masaharu et al.; заявник і патентовласник Toda Kogyo Corporation. - № 09/084,921; заявл. 28.05.98; опубл. 28.03.00.

11. Пат. 6042362A США, МПК B29C 45/46, B29C 45/50. Thermosetting resin injection molding machine / Mitsui Masahiro; заявник і патентовласник Sumitomo Bakelite Company Limited. - № 09/119,454; заявл. 21.07.98; опубл. 28.03.00.

12. Пат. 6042362A США, МПК B29C 45/46, B29C 45/50. Thermosetting resin injection molding machine / Mitsui Masahiro; заявник і патентовласник Sumitomo Bakelite Company Limited. - № 09/119,454; заявл. 21.07.98; опубл. 28.03.00.

13. Патент DE 19855357 A1.

14. Патент JP 3025867 B2.

15. Патент JP 3103393 B2.

16. Патент DE 19857735 A1.

17. Пат. 6059557A США, МПК B29C 45/03, B29C 45/04, B29C 45/72. Cooling device attached to index machine / Ing R. et al.; заявник і патентовласник Husky Injection Molding Systems Ltd. - № 09/167,699; заявл. 07.10.98; опубл. 09.05.00.

18. Патент EP 1013399 A1.

19. Пат. 6056536А США, МПК В29С 45/27, В29С 45/16, В29С 45/28. Valve gating apparatus for injection molding / Schad Robert D. et al.; заявник і патентовласник Husky Injection Molding Systems Ltd. - № 09/030,593; заявл. 25.02.98; опубл. 02.05.00.

20. Пат. 5948445А США, МПК В29С 45/17. Gas-assisted injection mold / Filipp William Joseph; заявник і патентовласник General Motors Corporation. - № 08/940,335; заявл. 30.09.97; опубл. 07.09.99.

21. Патент JP 2913233 В2.

СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО В УКРАЇНІ

Мельник Катерина Юріївна

Студентка

Харківський національний економічний університет

м. Харків, Україна

Анотація: дослідження сутності та змісту поняття «соціальне партнерство», процесу його формування в Україні. Розкриття понять «об'єкт та суб'єкт соціального партнерства», «трипартизм», а також основні принципи, функції, завдання, проблеми та шляхи вирішення цих проблем.

Ключові слова: соціальне партнерство, соціально-трудова відносина, роботодавець, профспілки, об'єднання робітників, держава.

Тема «Соціальне партнерство» є актуальною для сучасності. Запровадження соціального партнерства в зарубіжних країнах виявило його ефективність як чинник соціальної стабільності, що дозволяє говорити про необхідність активізації цього процесу також і в Україні.

Соціальне партнерство – це взаємодія органів державної влади, об'єднань роботодавців, профспілок та введення в життя погодженої соціально-економічної політики, політики в області трудових відносин, а також двосторонні відносини між роботодавцями та профспілками, які спрямовані на забезпечення згоди їх інтересів в порядку, який визначається в законодавстві [1].

Соціальне партнерство передбачає взаємодію робітників, об'єднаних в профспілки, та роботодавця, яке спрямоване на необхідність оптимальної співпраці, пошук та досягнення згоди, прийняття рішення. Тому основа такого партнерства – повага до думки один одного та облік інтересів, а також

використання всіх правил та норм при колективних переговорах, заключенні колективного договору, згод, при розгляді трудових спорів.

Узгоджена соціально-трудова політика є головним об'єктом партнерства. Суб'єктами є працівники, трудові колективи, роботодавці, профспілки та державні органи.

Основними принципами соціального партнерства вважають: рівноправність сторін, повноваження представників сторін, систематичність контролю і відповідальність за виконання зобов'язань, добровільність сторін в прийнятті на себе зобов'язань, дотримання норм законодавства.

Забезпечення належних умов праці та рівня доходів, запобігання страйків, мітингів та локаутів, створення умов розвитку виробництва є основними функціями соціального партнерства.

Базою для виникнення системи соціального партнерства в Україні стали Кодекс законів про працю, Декрет Кабінету міністрів «Про оплату праці» (1992 р.), Указ Президента «Про національну раду соціального партнерства» (1993 р.), закони «Про підприємництва» (1991 р.), «Про охорону праці» (1992 р.), «Про колективні договори і угоди» (1993 р.), «Про оплату праці» (1995 р.). Внаслідок такої проведеної політики, сформувались необхідні умови для становлення системи партнерства такі, як: існування профспілок, перехід до ринкових форм господарювання, сформований клас підприємців, є мінімальна правова основа. Проте ці умови не є якісними: діяльність профспілок неефективна та слабка, ринкові відносини ще не до кінця сформовані, законодавство ігнорується. Крім цього проблема корупції, «тіньової» економіки і загалом криза.

Трипартизм або тристороння співпраця – найбільш поширена модель соціального партнерства в Україні. При такій моделі держава відіграє активну роль соціального партнера.

Соціальне партнерство як трипартійний інститут виконує наступні завдання:

- визначення задовільного для всіх сторін партнерства рівня оплати праці;
- встановлення оптимальної системи оподаткування;
- створення гідних людини умов праці;
- забезпечення сприятливого соціального клімату для виробничої діяльності людини, у якому б вона могла реалізувати себе [2].

Федерація роботодавців (ФРУ) – єдина організація роботодавців в Україні, яка має членські організації у всіх регіонах країни та представляє інтереси роботодавців в економічних та соціально-трудовах відносинах з владою та профспілками на національному рівні. Дана організація працює на наступних основних принципах: самоврядування, законність, добровільність вступу та свобода виходу, гласність, відповідальність, рівноправність членів.

Отже, наразі система соціального партнерства України знаходиться на стадії формування, тому вона має свої недоліки: зміст колективних угод не охоплює всі важливі сторони відносин; не має цілком сформованого класу роботодавців, як активного суб'єкту соціального партнерства; недорозвинені деякі елементи системи: законодавчі, організаційні, соціально-економічні тощо; не сумлінне виконання умов колективної угоди; не виконання профспілками своїх обов'язків; недостатня кількість залучення найманих працівників до процесу колективно-договірного регулювання [3].

Для подолання викладених вище недоліків соціального партнерства доцільним буде: реформувати законодавчі й нормативні акти стосовно соціального партнерства; проводити заходи для мотивації роботодавців; залучати до цієї системи соціальні групи і прошарки; проводити заходи для інформування населення про соціальне партнерство.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Модельний закон про соціальне партнерство : Постанова від 16.11.2006 р. № 27-14. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_g07#Text
2. Задорожний Г. В., Коврига О. В., Смолівик В. В. Соціальне партнерство – реальний шлях до відкритого суспільства : навч. посіб. Харків : ХІБМ 2001. - 192 с.
3. Волинець У. А. Розвиток соціального партнерства в Україні. Науковий вісник Ужгородського університету. Ужгород, 2014. -№ 2. - С. 235-238.

УДК 911.3:338.48-53(477.82-72)

**ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНА АТРАКТИВНІСТЬ
ЛИТОВЕЗЬКОЇ СІЛЬСЬКОЇ ОТГ ІВАНИЧІВСЬКОГО РАЙОНУ
ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Мельник Олег Володимирович

лаборант

Волинський національний університет

імені Лесі Українки

м.Луцьк, Україна

Мельнійчук Михайло Михайлович

к.гегр.н., доцент

Волинський національний університет

імені Лесі Українки

м.Луцьк, Україна

Мельник Андрій Васильвич

к.гегр.н., доцент

Івано-Франківський національний технічний

університет нафти і газу

м. Івано-Франківськ, Україна

Мельник Надія Вікторівна

к.гегр.н., доцент

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

м. Ужгород, Україна

Качаровський Роман Євгенович

магістр географії, інженер II категорії

Волинський національний університет

імені Лесі Українки

м.Луцьк, Україна

Висвітлено особливості формування Литовезької громади. Деталізовано природні умови та ресурси ОТГ. Відзначено основні історико-культурні ресурси. Зосереджено увагу на елементах туристичної інфраструктури. Окреслено головні проблемні питання розвитку галузі туризму громади та запропоновано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: туризм, туристично-рекреаційна атрактивність, туристичні ресурси, туристична інфраструктура, Литовезька ОТГ, Іваничівський район, Волинська область.

Завдяки Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [1] стало можливе створення на базі кількох сільських рад однієї об'єднаної територіальної громади (ОТГ) навколо більш потужнішого в економічному плані населеного пункту. У Волинській області таких об'єднань налічується три десятки, що становить близько 60 % від усіх громад регіону. До таких сільських громад належить і Литовезька Іваничівського району, що утворилась 29 липня 2016 р. на базі чотирьох сільських рад, у її складі шість сіл: Біличі, Заболотці, Заставне, Кречів, Литовеж, Мовники. Площа ОТГ 122,41 км². Населення на 01.01.2020 р. – 3 751 особа. Центром громади є с. Литовеж [4–6]. Особливістю громади є її розташування на кордоні з Польщею.

Кліматичні умови громади (середньорічна зимова температура -4,2 °С, а літня +18,0 °С, середньорічна кількість опадів 585 мм) і ресурси є досить сприятливими для здійснення рекреації і туризму впродовж року. Основною водною артерією громади є р. Західний Буг та її притоки, озеро Целебень біля с. Заставне (площа водного дзеркала – 5,4 га, довжина берегової лінії – 1,04 км, об'єм водної маси – 80 тис.м³, ширина 0,18 км, довжина 0,46 км) та чотири ставки. Водні плеса річок придатні для рекреаційного використання, зокрема короткотривалого відпочинку (купання, занять водним туризмом, плавання на човнах, рибальства) та екологічного пізнання природи [5]. Лісові ресурси громади знаходяться на території Павлівського та Ішівського лісництв ДП

«Володимир-Волинське ЛГ». Переважна частина лісів представлена хвойними породами з домішками дуба (він цінний в рекреаційному відношенні). Флористичні ресурси – це цінні види різних лікувальних трав та дикорослих ягід. У лісах достатньо чорниці, малини, ожини, лохини тощо. Мисливські угіддя ТзОВ «Павлівське мисливське господарство» та Іваничівської районної організації УТМР дають можливість полювати на козулю, кабана, єнотовидну собаку, зайця-русака, видру, білку, лисицю, тощо [5–6].

Досить потужним стимулом для розвитку екологічних різновидів туризму є об'єкти ПЗФ. На території громади розміщуються два заказники місцевого значення – ландшафтний «Заставненський» (156,8 га) та загальнозоологічний «Прибужжя» (1182,1 га). Загальна площа природоохоронної території становить 1338,9 га, коефіцієнт заповідності – 10,94 % [2; 5].

Ландшафтний заказник «Заставненський» площею 156,8 га утворений Волинською ОДА 12.12.1995 р., розміщений в межах Павлівського лісництва ДП «Володимир-Волинське ЛМГ» та Литовежської сільської ради. Він діє для збереження природного комплексу, до якого входять лісові насадження сосни звичайної *Pinus sylvestris* з домішкою вільхи чорної *Alnus glutinosa* та берези повислої *Betula pendula* та лучно-болотяних масивів. Трав'яний покрив сформований різними видами осок: орляк звичайний *Pteridium aquilinum*, брусниця звичайна *Rhodococcum vitis-idaea*, гравілат річковий *Geum rivale*, перстач повзучий *Potentilla reptans* та інші види. У заказнику поширені заєць сірий *Lepus europaeus*, ондатра болотяна *Ondatra zibethicus*, сарна європейська *Capreolus capreolus*. Тут є види, занесені у ЧКУ: видра річкова *Lutra lutra*, горностай *Mustela erminea*, журавель сірий *Grus grus* [2; 4–5].

Загальнозоологічний заказник «Прибужжя» площею 1 182,1 га утворений Волинською обласною радою від 03.03.1993 р. (реорганізований 22.12.2005 р.), лежить в межах Ішівського лісництва ДП «Володимир-Волинське ЛМГ» та Мовниківської сільської ради. Він створений для збереження природного комплексу в долині р. Західний Буг, де охороняються соснові ліси (присутні домішки вільхи чорної *Alnus glutinosa* та берези повислої *Betula pendula*),

водно-болотняні, лучно-чагарникові, лучні угіддя. В цих межах сформувались сприятливі умови для розмноження різних видів, таких як дикий кабан *Sus scrofa*, борсук європейський *Meles meles*, куниця лісова *Martes martes*. В заказнику присутні види, занесені в ЧКУ та міжнародні природоохоронні переліки тварин: лелека чорний *Ciconia nigra*, видра річкова *Lutra lutra*, журавель сірий *Grus grus* (на прольотах), підорлик малий *Aquila pomarina* [2; 5]

За даними Управління культури з питань релігії та національностей ОДА історико-культурна спадщина налічує 11 пам'яток історії і культури, чотири пам'ятки архітектури та містобудування (Введенська церква (дер.) 1791 р. у с. Литовеж, Михайлівська церква (дер.) 1930 р. у с. Біличі, Хрестовоздвиженська церква (дер.) 1906 р. у с. Заболотці, Церква Різдва (дер.) 1713 р. у с. Мовники), дві пам'ятки археології (городища «Замок» (IX–XIII ст.) та «Гірка» (XI–XIII ст.) у с. Литовеж). Важливими об'єктами туризму є два музеї історії села у сс. Заболотці та Литовеж. Візитівкою ОТГ є народні промисли – ткацтво (с. Литовеж) [4; 6].

У громаді наявна така туристична інфраструктура: готельно-ресторанний комплекс «Три бобри» у с. Литовеж (коефіцієнт забезпеченості 0,008 од./км²), п'ять (ресторан «Три бобри» у с. Литовеж, кафе, бар та дві ідальні) закладів громадського харчування (0,041 од./км²), 11 (ринок, 10 магазинів,) торгівельних закладів (0,090 од./км²), дев'ять (п'ять будинків культури, чотирма бібліотеками) закладів розваг (0,0736 од./км²), два (ремонт взуття у с. Біличі та фотоательє у с. Литовеж) заклади побутового обслуговування (0,016 од./км²) [4; 6]. Транспортна мережа ОТГ має розгалужену сітку автодоріг та залізничну колію сполученням Нововолинськ–Іваничі. Через територію громади проходять автошляхи регіонального Р-15 (Ковель–Володимир-Волинський–Червоноград–Жовква) та територіального Т-03-05 (Нововолинськ–Іваничі–Павлівка–Локачі) значення. Дорогами місцевого значення за матеріалами Служби автомобільних доріг у Волинській області є: С 030316, С 030317, С 030318, С 030320, С 030325 [3; 6]. Стан дорожнього покриття потребує покращення та приведення у відповідність із стандартами. Проаналізувавши туристично-рекреаційну

атрактивність громади, враховуючи її прикордонне розміщення, слід відмітити наявність ряду проблемних ділянок: мала кількість засобів розміщення (є потреба розбудови готельного господарства невеликих готелів, міні-мотелів, кемпінгів тощо), слабка конкурентноспроможність ресторанного господарства (заклади потребують ребрендингу, нового обладнання, оновлення інтер'єру), низька ефективність об'єктів сфери розваг (необхідність використання мережі Інтернет та розширення переліку спортивно-розважальних закладів), відсутність повноцінного залізничного сполучення, невідповідність дорожнього покриття автомобільних доріг європейським вимогам, відсутність інфраструктурного облаштування та інформаційного забезпечення привабливих для відвідування туристами об'єктів історико-культурної спадщини та природно-заповідного фонду, слабкий рівень розвитку сільського туризму, обмеження, що застосовують у прикордонній зоні. Вони можуть бути виправлені завдяки заходам, що мають бути розроблені і виконані в рамках доповнення Стратегічного плану розвитку Литовезької ОТГ на період до 2024 року:

- 1) пошук додаткових джерел фінансування галузі («бюджети розвитку», участь у грантових проектах, написання бізнес планів для міжнародних фінансових інституцій);
- 2) створення нових підприємств, установ та організацій туристично-рекреаційного спрямування;
- 3) проведення модернізації наявних туристичних об'єктів (реконструкція, забезпечення належного стану території, облаштування місць зупинок для туристів тощо);
- 4) створення туристичних маршрутів, залучаючи наявну базу туристичних об'єктів;
- 5) реконструкція автошляхів (особливо місцевого значення) згідно міжнародних стандартів;
- 6) ребрендинг, перепрофілювання та розширення мережі закладів розміщення, розваг, громадського харчування, побутового обслуговування;

7) активізація рекламно-інформаційної політики по популяризації об'єктів туризму (прес-тури, інформаційні таблиці-вказівники, реклама у ЗМІ та на Web-ресурсах тощо).

Наявні природні та історико-культурні ресурси, досить значна туристична інфраструктура дозволяє перспективно розвивати у Литовезькій громаді туристичну галузь, задовільняючи соціально-економічні потреби ОТГ.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 р. № 157-VIII URL: – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text> (дата звернення: 10.11.2020).
2. Карпюк З. К., Фесюк В. О., Антипюк О. В. Природно-заповідний фонд Волинської області : альбом-каталог – Київ, 2018. – 136 с.
3. Качаровський Р. Є., Єрко І. В., Чир Н. В., Антипюк О. В. Транспортна мережа прикордонних об'єднаних територіальних громад Волинської області як важливий елемент туристичної інфраструктури *Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації.*: матер. Міжн. наук.-практ.інтернет-конференції, Переяслав-Хмельницький, 2019. 28 вересн. 2019 року. Вип. 51. С. 15–17.
4. Литовезька сільська об'єднана територіальна громада [Електронний ресурс]. URL: – Режим доступу: <https://lotg.gov.ua> (дата звернення: 05.11.2020).
5. Мельник О. Мельнійчук М., Чижевська Л., Качаровський Р. Природні ресурси Іваничівського району Волинської області як передумова розвитку туристсько-рекреаційної діяльності // *Науковий вісник Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки; редкол.: Н. Н. Коцан. –Луцьк, 2020. Сер.Геогр. науки. Вип № 1 (405) : Сер. : Географічні науки. С. 142-149.*
6. Чижевська Л. Т., Карпюк З. К., Качаровський Р. Є. Особливості туристично-рекреаційної атрактивності Іваничівського району Волинської області *Науковий вісник Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки; редкол.: Н. Н. Коцан. Луцьк, 2019. Сер.Геогр. науки. Вип № 1 (385). С. 136-142.*

УДК 330.101.8

**ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ФІНАНСОВИХ
РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ
ТА ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД (НА ПРИКЛАДІ ПІДПРИЄМСТВ
СПИРТОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ)**

Миськів Любов Петрівна

к.ек.н.

старший викладач

кафедри обліку та оподаткування

Національний університет

біоресурсів і природокористування України

м. Київ, Україна

Анотація: Досліджено сутність внутрішньогосподарського контролю фінансових результатів та обґрунтовано необхідність його застосування в процесі здійснення фінансово-господарської діяльності підприємств спиртової промисловості. Розкрито особливості проведення внутрішньогосподарського контролю фінансових результатів на підприємствах спиртової промисловості Тернопільської області та надано пропозиції щодо його поліпшення.

Ключові слова: контроль, внутрішній контроль, внутрішньогосподарський контроль, управління, фінансові результати.

В сучасних умовах управління фінансово-господарською діяльністю промислових підприємств важливу роль відіграє внутрішньогосподарський контроль. Значення контролю зростає там, де визначені функції контролю введенні в обов'язки безпосередніх виконавців різних підрозділів, що дає можливість якісно здійснювати оперативний контроль, усувати виявлені відхилення та досягати поставлених цілей. Внутрішньогосподарський контроль впливає на систему управління підприємства, виявляє відхилення від планів та

нормативів рівня, суттєві помилки та порушення, запобігає їх виникненню, забезпечує збереження активів підприємства та законності його діяльності. На відміну від зовнішнього контролю, який здійснюється, в основному, за звітними показниками, внутрішньогосподарський контроль взаємопов'язаний безпосередньо з виробничими процесами, використанням ресурсів та отриманням результатів.

Значний вклад у дослідження основних важливих питань щодо методики проведення внутрішньогосподарського контролю зробили такі вітчизняні та зарубіжні вчені-економісти як: Ф.Ф. Бутинець, Б.І. Валусь, Н.Г. Виговська, Гуцаленко Л.В., В.А. Дерій, А.Г. Загородній, Є.В. Калюга, Ю.А. Литвин, П.Т. Саблук, П.А. Хомин, Л.С. Шатковська, В.О. Шевчук та інші науковці.

Пристосування управління до ринкових умов вимагає вдосконалення контролю діяльності підприємства, як однієї із основних функцій управління.

Чинними нормативно-правовими актами України не визначено форм, методів та суб'єктів контролю господарських операцій на підприємстві. Відповідно до п. 5 ст. 8 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» підприємство самостійно розробляє систему і форми внутрішньогосподарського (управлінського) обліку, звітності та контролю господарських операцій [2].

Тому, варто зазначити, що внутрішньогосподарський контроль виконується самим підприємством за ініціативою власника підприємства або під його керівництвом. Він проводиться безперервно, систематично та охоплює всі сторони фінансово-господарської діяльності підприємств.

Досліджуючи стан внутрішнього контролю у спиртовій галузі необхідно зазначити, що його можна поділити на внутрівідомчий, який проводиться концерном і спиртоб'єднанням та внутрішньогосподарський, що здійснюється уповноваженими особами самого підприємства. Внутрішній контроль відіграє важливу роль в управлінні фінансово-господарською діяльністю підприємства спиртової промисловості. Значення контролю зростає там, де визначені функції контролю введенні в обов'язки безпосередніх виконавців різних підрозділів, що

дає можливість якісно здійснювати оперативний контроль, усувати виявлені відхилення та досягати поставлених цілей.

У зв'язку з цим доцільно:

- визначити роль і значення внутрішньогосподарського контролю в системі управління та фінансово-господарської діяльності підприємств;
- дати неупереджену оцінку сучасному стану та визначити напрями розвитку внутрішньогосподарського контролю (попереднього, поточного тощо) [3].

Внутрішній контроль впливає на систему управління підприємства, виявляє відхилення від планів та нормативів рівня, суттєві помилки та порушення, запобігає їх виникненню, забезпечує збереження активів підприємства та законності його діяльності. На відміну від зовнішнього контролю, який здійснюється в основному за звітними показниками, внутрішньогосподарський контроль відноситься безпосередньо до виробничих процесів, використання ресурсів та отримання результатів.

Дослідження операцій з обліку фінансових результатів діяльності підприємства є одним із важливих напрямів контролю. При проведенні будь-якої перевірки необхідно чітко виділяти основні складові організаційного процесу перевірки: сутність перевірки, мету, завдання, об'єкти та джерела інформації.

Сутність перевірки фінансових результатів діяльності підприємства спиртової промисловості необхідно розкривати за такими етапами:

- 1) констатація фактів – з'ясування фактичного стану справ;
- 2) аналіз – зіставлення прийнятих рішень з діючим законодавством;
- 3) інвентаризація – зіставлення фактичних та облікових даних;
- 4) вжиття заходів – вжиття відповідних дій.

Метою перевірки фінансових результатів діяльності підприємства є встановлення правильності ведення обліку витрат та його відповідність у прийнятій обліковій політиці; встановлення об'єктивності, достовірності, закономірності відображення в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності

доходів та фінансових результатів, виявлення порушень, перекручень, помилок, негативних чинників, що впливають на достовірність облікової інформації.

А.Г. Загородній акцентує увагу на визначені мети поточного контролю, який здійснюється у процесі виконання фінансових планів та господарських операцій загалом з метою своєчасної оцінки правильності, законності та доцільності здійснених витрат, отриманих доходів підприємств [1, 232].

На нашу думку, внутрішньогосподарський контроль є необхідною складовою господарського механізму, під час якого вивчається кожна господарська операція на момент її здійснення, виявляються відхилення та помилки, які виправляють ще до завершення господарських операцій та подій. Він є необхідним і важливим етапом в системі управління фінансово-господарською діяльністю кожного підприємства.

Для досягнення мети, на наш погляд, необхідно чітко визначити завдання перевірки фінансових результатів діяльності підприємств:

- 1) дотримання правил облікової політики щодо визначення фінансових результатів;
- 2) відображення повноти отримання підприємством доходів та їх відображення на рахунках бухгалтерського обліку та у фінансовій звітності;
- 3) правильність оцінки в бухгалтерському обліку доходів і витрат для визначення фінансових результатів;
- 4) дотримання законодавчо-нормативних документів щодо визначення та відображення операцій, що призвели до виникнення фінансових результатів;
- 5) встановлення найпроблемніших напрямів здійснення витрат діяльності та посилення контролю за ними і відповідальності за доцільністю їхнього проведення;
- 6) виявлення завищених підприємством витрат або заниження доходів.

Об'єктами контролю є господарські операції і факти, що формують господарські процеси підприємств спиртової промисловості. Перевірка на кожному конкретному підприємстві може охоплювати рух активів, зобов'язань та змін у структурі капіталу. При цьому, об'єкти є досить різноманітні і надати

їх вичерпний перелік практично неможливо. Їх можна поділити на певні групи: облікові записи у первинних документах, регістрах обліку і звітності за доходами, витратами, фінансовими результатами; елементи облікової політики суб'єкта господарювання; господарські операції з обліку доходів, витрат і фінансових результатів; інформація з матеріалів попередніх перевірок про порушення ведення обліку, нестачі, зловживання, що вплинули на фінансові результати попередніх періодів.

Інформаційне забезпечення є основою проведення перевірки залежно від об'єкта контролю контролер обирає відповідні джерела інформації, які дають повну характеристику об'єкта, який перевіряється. Такими джерелами для перевірки є: накази про облікову політику підприємства; первинні документи, які підтверджують виникнення доходів, витрат і фінансових результатів; облікові регістри, де відображаються господарські операції з доходів, витрат і фінансових результатів; Головна книга; фінансова та інша звітність підприємства; акти та довідки попередніх перевірок та інша документація, що узагальнює результати контролю.

Основним джерелом інформації для вивчення операцій з доходів, витрат і фінансових результатів є облікові документи. Контролер має чітко знати первинні документи, які підтверджують виникнення доходів й витрат, і знати порядок відображення їх в облікових регістрах та фінансовій звітності.

Перевірка має проводитися за планом, який допомагає зосередити увагу перевіряючого на найважливіших її напрямках та проблемах, які необхідно вивчити. Процес планування проведення перевірки складається з розробки плану з визначенням обсягу і строків її проведення, а також програми, яка відображає обсяг, види та перелік питань перевірки.

Важливим елементом у підготовці загального плану перевірки є вивчення системи бухгалтерського обліку, оцінка системи внутрішньогосподарського контролю, тобто проведення аналізу відповідної документації, опитування облікового персоналу та усних бесід з керівництвом.

Внутрішньогосподарський контроль на окремих підприємствах спиртової промисловості (Марилівський спиртовий завод, Залозецький спиртовий завод) здійснюється економічною та маркетинговою службами, технологами виробництва. Ними проводиться постійний аналіз фінансово-виробничої діяльності підприємства; визначається відхилення фактичних показників від нормативних або прогнозованих; визначаються ризики підприємства; причини зниження прибутковості тощо.

Результати внутрішньогосподарського контролю, здійснюваного, насамперед, фінансово-економічною службою підприємств є основою для прийняття управлінських рішень. Управління фінансовими ресурсами визначається стратегією та метою підприємства і пов'язане з реалізацією облікової політики підприємства. Фінансова стратегія побудована так, щоб одержати найбільшу вигоду в інтересах працівників підприємства. На окремих досліджуваних підприємствах (Марилівський і Залозецький спиртові заводи) створена чітка структура управління фінансами, яка визначається відносинами, що склалися на даний момент з державою – при сплаті податків та одержанні цільового фінансування з бюджету; кредитною системою; страховими фірмами; покупцями продукції; постачальниками сировини, енергоносіїв та матеріалів; організаціями, що здійснюють транспортні послуги; працівниками заводу.

Першочергове завдання полягає в тому, щоб своєчасно розрахуватися з платежами до бюджету, виплатити заробітну плату працівникам підприємства.

Політика підприємства у галузі фінансів має бути тісно пов'язана з реалізацією політики щодо якості продукції і спрямована на: забезпечення прибутковості виробництва, створення та підтримки іміджу підприємства як платоспроможного партнера; своєчасну сплату всіх видів податків, чим виконується зобов'язання перед державою; своєчасний розрахунок з персоналом з оплати праці; виділення частини коштів для заохочення персоналу до праці; виділення частини прибутків на благодійницьку діяльність.

Отже, розробка програми перевірки доходів, витрат та фінансових результатів підприємства є важливим етапом підготовки до проведення перевірки.

Суттєвим аспектом проведення перевірки є її документальне оформлення. Робочою документацією перевіряючого є записи, де фіксуються проведені процедури, отримана інформація, проведені аналізи та розрахунки, які робляться під час проведення перевірки, матеріали проведених зустрічних звірок та ін.

Після проведення перевірки складається акт, в якому відображаються висновки перевіряючого, вказуються порушення, нестачі, зловживання, перекручення даних звітності, визначення розміру збитку, встановлення винних осіб та відшкодування матеріального збитку. На підставі матеріалів перевірки приймаються відповідні управлінські рішення щодо усунення виявлених порушень, зловживань, фактів недостовірності, відшкодування нанесених збитків. Крім цього, приймаються відповідні управлінські рішення щодо зниження витрат та підвищення прибутковості підприємства.

Більшість спиртових заводів Тернопільської області керуються комплексом заходів при здійсненні контролю за організацією бухгалтерського обліку, забезпечується незмінність протягом поточного року прийнятої методології відображення окремих господарських операцій і методів оцінки майна, здійснюється його інвентаризація, перевіряється виконання заходів щодо попередження нестач, виникнення зловживань та інших негативних явищ.

За результатами контролю розробляються заходи, спрямовані на підвищення економічної ефективності виробництва, збільшення прибутковості підприємств, попередження незапланованих понаднормативних втрат, звертаючи особливу увагу на розробку фінансової стратегії підприємства на найближчий період та на перспективу.

Таким чином, необхідно зазначити, що внутрішньогосподарський контроль є одним із найважливіших чинників системи управління, оскільки

саме він допомагає управлінському персоналу підприємства ефективно виконувати свої функції.

За допомогою системи внутрішньогосподарського контролю керівництво вирішує, які зміни необхідно провести в організації роботи підприємства та як прогнозувати його діяльність на перспективу, крім того, оперативно реагувати на своєчасне усунення виявлених технологічних упущень, недоліків, неполадок.

Відповідно до проведеного дослідження, можна зазначити, що більшість спиртових підприємств до проведення внутрішньогосподарського контролю залучають керівників тільки окремих структурних підрозділів, що в повній мірі обмежує можливість охопити всі етапи господарського процесу на підприємстві.

Тому, на нашу думку, для ефективного використання внутрішньогосподарського контролю та управління, необхідно створити службу внутрішньогосподарського контролю, яка складатиметься з 5 осіб, функціональні обов'язки яких мають чітко прописуватись у внутрішньому розпорядчому документі «Положення про службу внутрішньогосподарського контролю на підприємстві», а саме: ПІБ осіб, посада, функції, обов'язки та інша деталізована інформація.

Створення служби внутрішньогосподарського контролю на підприємстві дозволить керівництву підприємства швидко реагувати на зміни виявлені в ході проведення перевірки, організовувати постійний контроль діяльності підприємства та перевіряти стан обліку і звітності, встановлювати їх достовірність, повноту та відповідність законодавству. Крім того, контролери повинні повідомляти керівництво про виявлені помилки та недоліки, робити професійне обґрунтування та висновки на підставі проведеного внутрішньогосподарського контролю.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Завгородній А.Г. Фінансово-економічний словник / А.Г. Завгородній, Г.Л. Вознюк. – Львів: Львівська політехніка, 2005. – 714 с.
2. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні: [Текст]: офіц. текст: [прийнятий Верховною Радою України 1 січня 2000 р. із змінами, внесеними Законом України від 11 травня 2000 р.: станом на 18 червня 2020 р.]: Закон України від 18 вересня 2018 року № 2545-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2018. - № 44. – С. 357.
3. Калюга, Є.В. Сучасний стан і перспективи розвитку внутрішньогосподарського контролю [Електронний ресурс] / Є.В. Калюга. – Режим доступу: [http://www.asta.edu.ua/vidan/nau_visn/4\(26\)/Oblik/kalyuga.php](http://www.asta.edu.ua/vidan/nau_visn/4(26)/Oblik/kalyuga.php).

ВАГНЕРОВСКАЯ РЕФОРМА И ИСПОЛНИТЕЛЬСКАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ

Можаев Фёдор Николаевич

старший преподаватель

Харьковский национальный университет
искусств им. И. П. Котляревского. Украина

Аннотация: разработана концепция обусловленности исполнительской драматургии опер Р. Вагнера системой реформаторских принципов, свойственных искусству композитора. Мотивируется необходимость учета вагнеровским певцом принципа сквозной драматургии, что превалирует над номерной структурой уже в первой реформаторской опере байройтского гения.

Ключевые слова: durchkomponieren, opera as drama, вагнеровский певец, интонационно-сценическая драматургия.

Вагнеровская концепция реформы охватывает все композиционно-структурные и содержательные уровни оперы в процессе ее превращения в музыкальную драму. Это означает, что в реформаторское преобразование тяготеющей к драме оперы композитором включены ее оркестровый, хоровой и вокальный планы. Новаторские положения Вагнера в области оперной драматургии распространяются на исполнительскую интерпретацию, должны формировать, охватить и исполнительское мышление. Вагнеровскому певцу (исполнителю-вокалисту в вагнеровской опере) следует учитывать требования, которые композитор предъявлял к драматическому актеру и певцу, специфические особенности созданного им нового вокального исполнительского стиля, исходя из всей системы положений вагнеровской теории музыкальной драмы. В идеале исполнение вокальной партии в опере Вагнера требует от певца не только прекрасной общей профессиональной

подготовки, но и специального предварительного освоения вагнеровских положений оперной реформы с целью их последующей реализации в процессе исполнительской интерпретации. Критерии совершенства, предъявляемые к вокально-сценическому воплощению вагнеровских персонажей, должны соответствовать общим положениям оперной реформы байройтского гения.

Важнейшее положение вагнеровской теории *opera as drama* связано концепцией *durchkomponieren* – сквозной драматургии, определяющей суть непрерывного развития, единства тяготеющего к драме оперного действия. Ведь, согласно одному из положений вагнеровской реформы, в опере должны быть преодолены «разрывы» между составляющими музыкально-сценическое целое элементами: родами и видами искусства; привычными для традиционной оперы номерами и жанрами; оркестровой и вокальной сферами; элементами вокального языка (свидетельство тому – вагнеровская установка: «Мое пение – это совершенная декламация, моя декламация – это совершенное пение»).

Исполнителю-вокалисту необходимо сознавать, что поскольку гений Вагнера представляет собой «систему талантов» (Т. Манн) – композитора, поэта, драматурга, режиссера – в оперных партитурах каждый из образов «прочерчен» автором в единстве музыкально-поэтического и режиссерско-сценического начал. Кроме того, исполнителю следует учитывать и тот факт, что Вагнер создал оперу особого типа, в которой драма характеров (или характера) является предпосылкой раскрытия драмы идей, драмы символов. Вот почему для исполнения вокальной партии в опере Вагнера необходим певец интеллектуального типа, способный органично ощущать себя во времени-пространстве вагнеровской музыкальной драмы как интонационно-сценическом исполнительском процессе, осознавая место, роль, значение, функции своей партии в контексте оперного целого. Для этого подлинно вагнеровскому певцу необходимо изучить исполнительскую драматургию с точки зрения таких взаимообусловленных положений реформаторской трактовки музыкальной драмы, как сквозная драматургия и бесконечная мелодия.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Вагнер Р. Статьи и материалы. – М.: Музыка, 1974. – 199 с.
2. Рощенко Е.Г. Новая мифология романтизма и музыка (проблемы энциклопедического анализа музыки). – Харьков: ХНУРЕ, 2004. – 286 с.

УДК: 330.15.338.1 (479.24)

**АНАЛИЗ И ОЦЕНКА СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ
ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА ТОПЛИВНО-
ЭНЕРГЕТИЧЕСКОГО КОМПЛЕКСА АЗЕРБАЙДЖАНА**

Нуралиева Рагима Нурали гызы

Канд. экон. наук, доц.

Академия Государственного

Таможенного комитета

Азербайджанской Республики

Цель исследований заключается в анализе и оценке современного состояния использования экономического потенциала Азербайджана топливно-энергетического комплекса на основе новых реалий. На основе новых реалий произведен анализ и оценка современного состояния использования экономического потенциала топливно-энергетического комплекса Азербайджана.

Ключевые слова: топливно-энергетический комплекс, экономический потенциал, нефтегазовая промышленность.

Введение. Подписание «Контракта века», заложившего основ реализации первого широкомасштабного проекта в Каспийском море и международного сотрудничества, другие соглашения, заключенные с авторитетными, известными компаниями мира, владеющими высокими технологиями, создали фундамент для развития не только нефтегазовой промышленности Азербайджанской Республики, но и всех отраслей национальной экономики. Работы, выполненные в рамках реализации этих соглашений, способствовали значительному развитию инфраструктуры нефтегазовой промышленности страны.

Ускоренное развитие экономики создало условия для еще большего улучшения социально-экономического положения в стране. По расчетам Всемирного Давосского Экономического Форума в 2018 году экономика Азербайджана по конкурентоспособности занимала в мире 39, на пространстве СНГ 1 место.

Наряду с высокой оценкой этих достижений можно отметить, что ещё не исчерпаны резервные возможности для использования экономического потенциала топливно-энергетического комплекса страны и чувствуется потребность в разработке рекомендаций в направлении эффективного использования ими.

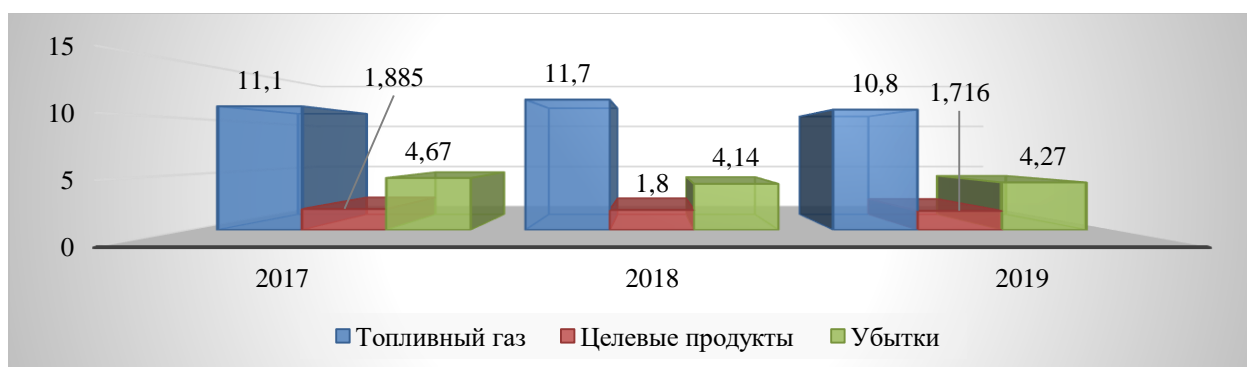
Нефтегазовые ресурсы Азербайджана и их использование

Как известно, подземные богатства Азербайджана не ограничиваются только нефтяными запасами, в стране имеются и богатые газовые месторождения. В результате осуществления масштабных мероприятий Азербайджан представил себя миру и как газовая страна. На газоперерабатывающем заводе страны вопросы, связанные с переработкой сырого газа, хранением, направлением на повторную переработку и загрузкой для продажи во внутреннем и зарубежном рынках продуктов, полученных от переработки газа, регулируются между Производственным Объединением «Азнефть» как «Заказчиком» и Газоперерабатывающим заводом как «Переработчик» на основе соответствующих сервисных, коммерческих и торговых агентных договоров. Выполнение плана по основным показателям переработки природного газа на Газоперерабатывающем заводе в 2019 году отражают следующие данные: в 2019 году Производственным Объединением «Азнефть» для переработки на завод вместо 3520,0 млн. m^3 природного газа было направлено 3226,7 млн. m^3 , что на 293,3 млн. m^3 меньше плановых показателей. Объем переработанной в 2019 году природного газа увеличился по сравнению с 2018 годом на 262,8 млн. m^3 . Объем сданного после переработки очищенного природного газа составил 3161,0 млн. m^3 . Показатели, характеризующие процесс переработки за 2015-2019 годы, представлены ниже.

Показатели, характеризующие процессы переработки природного газа на заводе, отражают кривые, показанные на рисунках 1 и 2.

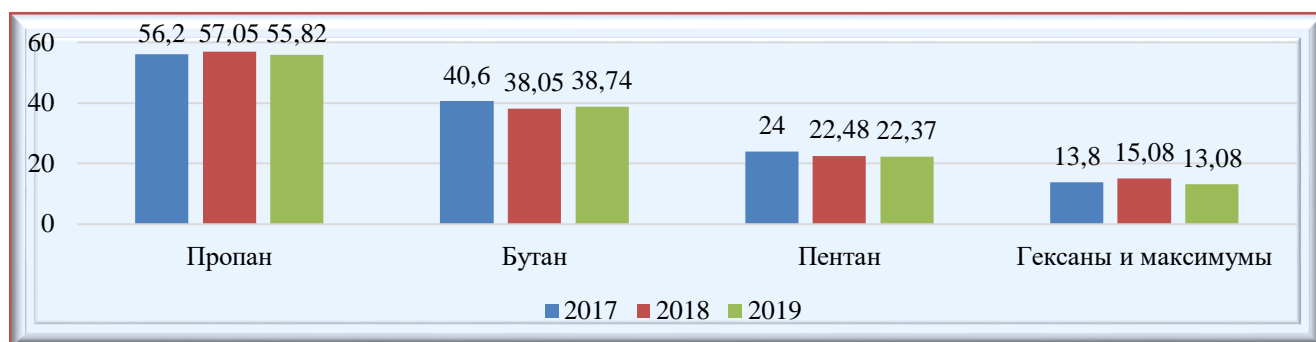
Источник: на основе сведений годовых отчетов SOCAR за 2010-2018 годы и прогнозов отраслевых институтов по этим показателям [10,11,12] составлен автором.

Источник: на основе сведений годовых отчетов SOCAR за 2010-2018 годы и прогнозов отраслевых институтов по этим показателям [10,11,12] составлен автором.

В анализа было установлено, что в составе поступившего на переработку в 2019 году природного газа средняя масса C_3+ компонентов составила 5,64%, а количество 133794,9 тонн. В течении года от переработки поступившего на завод газа сырья получено 32378,3 тонн нестабильного газобензина, что означает 24,2% имеющего в потенциале C_3+ компонентов. В то же время количество произведенного нестабильного газобензина было на 405.5 тонн больше фактического показателя предыдущего года. Выявлено, что на Газоперерабатывающем заводе в 2019 году в процессе переработки природного газа при абсорбции первой ступени из состава природного газа было извлечено

в массе 13,08% пропана, 22,37% бутанов, 38,74% пентанов, 55,82% гексана и максимумов (рисунок 3).

Источник: на основе сведений годовых отчетов SOCAR за 2010-2018 годы и прогнозов отраслевых институтов по этим показателям [10,11,12] составлен автором

Реализуемая национальная нефтяная стратегия, построенная на прочной политической стабильности экономика позволили Азербайджану занять высокую позицию и повысило его авторитет в мире.

Благодаря реализации в соответствии с нефтяной стратегией страны широко-масштабных проектов в газовом секторе «Шахдениз-2», Трансанатолийский (TANAP) и Трансадриатический (TAP) продолжается повышение добычи газа. Полномасштабная разработка гигантского месторождения «Шахдениз-2» является проектом, нацеленным на поставку Азербайджанского газа в Европу и Турцию. Основными акционерами проекта TANAP, являющегося составной и неразделимой частью Южного Газового Коридора (ЮГК), являются: ЮГК (Азербайджан) - 58%, BOTASH (Турция) – 30% и ВР (Великобритания) – 12%. Протяженность трубопровода 1802 км, начальный объем перекачки 16 млрд. м³ в году с возможностью увеличения до 31 млрд. м³. Проект TANAP обеспечит ежегодную поставку 6 млрд. м³ газа, добываемого в рамках 2-го этапа разработки месторождения «Шахдениз» в Турцию, а 10 млрд. м³ в Европу.

Проект TAP будучи продолжением Южного Газового Коридора и TANAP предусматривает поставку природного газа, добываемого в рамках проекта «Шахдениз 2», через территории Греции, Албании и Адриатическое море на юг

Италии, а оттуда в Западную Европу. Доставка Азербайджанского газа по этому трубопроводу в Европу планируется на 2020 год. Акционерами проекта являются: *BP* (Великобритания) – 20%. *ЮГК* (Азербайджан) -20%, «*SNAM S.p.A*» (Италия) – 20%, «*Fluxys*» (Бельгия) -19%, «*Enagas*» (Испания) – 16%, «*Ахро*» (Швейцария) – 5%. Протяженность трубопровода составляет 878 км, начальный объем перекачки 10 млрд. м³ в году с возможностью увеличения до 20 млрд. кубометров. Необходимо отметить, что в 2019 году на месторождении добыто приблизительно 16,8 млрд. м³ газа и 3,6 млн тонн (приблизительно 28,6 млн. баррелей) конденсата [13]. В 2019 году на месторождении «Шахдениз» на операционные расходы потрачено приблизительно 544 млн., а на основные расходы 1.1 млрд. долларов, большая часть основных расходов были связаны с проектом «Шахдениз-2». Наряду с этими общая стоимость второго этапа и проекта расширения Южного Газового Трубопровода составит 28 млрд. долларов. Этот проект будучи одним из самых больших в мире, связанный с добычей газа ещё больше укрепит позиции страны в международной арене. Среднесуточная производительность Южного Газового Трубопровода в 2019 году составила 29 млн. м³газа.

Увеличение из года в год нефтедобычи в стране вызвало необходимость создания многосторонней системы экспортных маршрутов и построения трубопроводов с более высокими возможностями транспортировки углеводородов. Стал реальностью основной экспортный трубопровод «Баку-Тбилиси-Джейхан» имени Гейдара Алиева, названный как «Легенда трёх морей». По этому трубопроводу протяженностью 1768 км со дня передачи в эксплуатацию до конца 2019 года было транспортировано более 3,35 млрд. баррелей (более 447 млн. тонн) сырой нефти, которая загружена в Джейхане на 4381 танкер и отправлено на мировые рынки [1,4].

На месторождении «Азери-Чираг-Гюнешли» за 1997-2017 годы добыта 445 млн.тонн нефти и 140 млрд. м³ газа. Эти продукты по подводным трубопроводам транспортируются на берег, на Сангачальском терминале приводятся в кондицию, готовую для экспорта и под торговой маркой

«Azerilight» направляются на экспорт. Ежедневная мощность систем технической переработки терминала составляет 1,2 млн. баррелей нефти и приблизительно 80 млн стандартных m^3 газа из месторождения «Шахдениз». В конце 2019 года включая попутного газа из месторождения «Азери-Чираг-Гюнешли» общая технологическая мощность переработки и экспорта составила 100 млн. стандартных m^3 ежедневно. В то же время в 2019 году из терминала «Сангачал» экспортировано приблизительно 263 млн. баррелей нефти, из которых 235 млн. баррелей транспортировано по трубопроводу «Баку-Тбилиси-Джейхан», а 28 млн. баррелей по Западному Экспортному Трубопроводу. В течении 2019 года из терминала ежедневно было экспортировано в среднем более 45 стандартных m^3 (приблизительно 1 млрд. 600 млн стандартных кубфутов) Шахденизского газа. Необходимость вывоза добытой в стране в результате реализации проектов нефти на зарубежные рынки стало причиной осуществления реконструкционных работ на экспортном нефтепроводе «Баку-Новороссийск», а позднее строительства двух магистральных нефтяных экспортных трубопроводов: «Баку-Супса» и «Баку-Тбилиси-Джейхан».

Осуществленные в стране мероприятия по социально-экономическому развитию и проекты по модернизации в рамках нефтяной стратегии ещё больше укрепили позицию Азербайджана как экспортёра нефти и повысили эффективность деятельности страны в обеспечении энергетической безопасности ряда стран мира. Азербайджан, занимающий присущее ему место на энергетической карте мира, в настоящее время играет важную роль в обеспечении глобальной энергетической безопасности.

Потенциальные возможности углеводородных месторождений Азербайджана

Объём подтвержденных ресурсов Азербайджана и ресурсов, добыча которых предполагается в будущем, составляет 4,5 млрд. тонн условного

«Азери-Чираг-Гюнешли» является самым крупным месторождением в Азербайджанском секторе Каспийского бассейна. В рамках проекта добычи в блоке нефтегазовых месторождений «Азери-Чираг-Гюнешли» осуществляются

мероприятия по закачке в пласты воды и газа с целью поддержания постоянным пластового давления и добычи нефти и увеличения коэффициента нефтеотдачи.

С целью увеличения добычи газа в стране также осуществлены ряд технико-технологических мероприятий. В конце 2019 года на месторождении «Азери-Чираг-Гюнешли» в целом эксплуатировались 125 нефтяных, 46 водо и 7 газонагнетательных скважин. В течении года были построены и введены в эксплуатацию 10 нефтяных и 1 водонагнетательная скважина, на месторождении продолжена безопасная и надежная нефтедобыча, в среднем в 2019 году ежедневная добыча составила 535 000 баррелей, а в целом более 195 млн. баррелей, или 26 млн. тонн. При этом в течении года SOCAR было передано ежедневно в среднем 5,7 млн. m^3 попутного газа с месторождения, что в годовом исчислении составляет в целом 2,1 млрд. m^3 . За год на месторождении на операционные расходы были затрачены приблизительно 567 млн., а на основные расходы 1476 млрд. долларов. В апреле 2019 года партнёры приняли решение начать работы по очередному этапу разработки месторождения. Этот этап включает проектирование новой морской платформы «Азери-Центральная-Восточная» и сооружений стоимостью 6 млрд. долларов для осуществления ежедневной добычи до 100 000 баррелей нефти. В рамках проекта ожидается, что добыча начнется в 2023 году, а в период эксплуатации на месторождении будет добыта до 300 млн. баррелей нефти.

В контексте успешной реализации нефтяной стратегии Азербайджана открытие новых месторождений газа и сохранение роли нашей страны в обеспечении энергетической безопасности Европы на длительное время являются составной частью энергетической политики страны. Благодаря открытию новых месторождений в Азербайджанском секторе Каспия объём запасов достиг 6 трлн. кубометров [9].

Исходя из этого и после введения в эксплуатацию магистральных нефтепроводов «Баку-Супса» и «Баку-Тбилиси-Джейхан» и газопровода «Баку-Тбилиси Эрзерум» возникла необходимость поиска альтернативных путей для

вывоза на мировые рынки запасов углеводородов Каспия. Собственно эта цель сделала необходимой реализацию трубопроводов *TANAP* и *TAP*.

В 2019 году в Азербайджане объём экспорта природного газа увеличен на 23% и достиг 11,6 млрд. м^3 . Общий прирост экспорта связан повышением уровня добычи на газоконденсатном месторождении «Шахдениз». На рынок Турции доставлено в целом 9,2 млрд. м^3 , в том числе по Южному Газовому Коридору и *TANAP* 2,8 млрд. м^3 природного газа, таким образом, доля рынка Турции в общем экспорте газа Азербайджана составила 79%.

Сегодня уровень добычи газа в Азербайджане примерно равен 30 млрд. м^3 исследования дают основание полагать, что за короткое время добычу газа можно увеличить до 40-50 млрд. кубометров [9,11].

Сообщается, что по сведениям, полученным за счёт проведенных разведывательных работ, в пробуренной на месторождении «Умид» во время разведки пятой скважине имеются 250 млрд. газа. С действующих на месторождении двух эксплуатационных скважин ежедневно добывается 1150 тысяч м^3 газа и 150 тонн конденсата. Открытые на месторождении запасы газа являются поддержкой энергетического потенциала страны.

Запасы месторождения «Бабек» в два раза превышают показатели месторождения «Умид» и оцениваются 400 млрд. м^3 газа и 80 млн. тонн конденсата.

Предполагается, что имеются углеводородные запасы в месторождении «Абшерон» составляют 350 млрд. газа и 45 млн. м^3 тонн конденсата [6]. Если в целом выразить объём подтвержденных запасов природного газа в 2 трлн. кубометрами, то открытие таких новых газоконденсатных месторождений как «Умид», «Абшерон», «Нахчыван», «Бабек», «Шафаг», «Зафар» и «Капаз» даёт большие надежды на будущее.

Проведенный анализ показывает, что наряду с вводом в эксплуатацию новых нефтяных и газохимических предприятий наблюдается прирост объёма экспорта продукции нефтепереработки и нефтехимии на 22%. Так, в 2019 году SOCAR на эксплуатируемых непосредственно в рамках внутренних

возможностей добился стабилизации добычи нефти и газа, было добыто 7,7 млн. тонн нефти и 6,8 млрд. m^3 газа. Общий объём добычи газа в сравнении с предыдущим годом увеличился на 17% и достиг 35,6 млрд. кубометров, нефти 37,5 млн. тонн.

Заключение. Успешно реализуемая в стране нефтяная стратегия не только обеспечивает макроэкономическую стабильность, но и одновременно является фактором, способствующим экономическому развитию страны. Мировой опыт показывает, что концепция развития топливно-энергетического комплекса, ориентированная на нефтяные доходы, создает базу для развития и других отраслей экономики. Проведенный анализ подтверждает, что в нефтегазовой отрасли экономики создание, реконструкция и модернизация систем добычи, переработки и транспортировки должно быть осуществлено на научно обоснованных концепциях.

Одним очень важных вопросов для эффективного использования топливно-энергетических ресурсов и обеспечения энергетической безопасности является учет экономических и политических интересов стран, импортирующих и экспортирующих энергоносители. Одновременно поиск, разведка, транспортировка и продажа сырья, полномасштабная разработка месторождений в Азербайджанском секторе Каспия, открытие новых месторождений, повышение эффективности использования потенциала энергетического сектора, недопущение потерь при добыче нефтегазовой продукции, а также оптимизация нефтегазодобычи на море и на суше в значительной степени ускорит динамическое развитие экономики страны и увеличит её потребности в энергетических ресурсах.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Алиев Н.А., Мамедов М.А. (2008) «Топливо-энергетический комплекс Азербайджана - этапы развития и перспективы. Баку, 176 стр.
2. Гаджизаде Э.М. Национальная энергетическая стратегия: концептуальное обоснование и перспективы. Новости НАНА. (2010). №1. Бакинская «Наука».
3. Гаджизаде Э.М. Оценка влияния развития нефтегазового сектора на экономический рост. Налоговый журнал Азербайджана. (2012). №2.
4. Ядигаров Т.А. Анализ рентабельности производства судоремонтных заводов с применением экономико-математического метода //Конкурентоспособность в глобальном мире: экономика, наука, технологии, Россия, №1 ч.3, 2017.с.154-157
5. Алиев Н.А., Мирзаев М.А. (2003). Перспективы освоения углеводородных ресурсов и некоторые аспекты проблемы правового статуса Каспийского моря. Баку, «Азербайджан», с.122.
6. Отчет Международного энергетического агентства.
7. ВР в Азербайджане. Отчет об устойчивом развитии 2013.
8. Информация Управления энергетической информации США.
9. Краткое изложение комплексного плана стратегического развития SOCAR до 2025 года (2016).
10. www.stat.gov.az.
11. www.oilfund.az
12. www.socar.az
13. www.bp.com.
14. Журнал SOCAR (2016). Баку.

АНАЛІЗ СПОЖИВНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ТА ХАРЧОВОЇ ЦІННОСТІ АЙВИ

Одарченко Микола Семенович

к.т.н., професор

Соколова Євгенія Борисівна

к.т.н., доцент

Мананнікова Аліна Андріївна

магістр групи ТУМ-45

Харківський державний університет харчування та торгівлі

м. Харків, Україна

Анотація. На даний час у харчуванні людини має місце виражений дефіцит багатьох корисних біологічно активних речовин, що призводить до різних захворювань. Айва містить багато корисних компонентів, в тому числі вітамінів, амінокислот, макро- і мікроелементів, а отже її вживання підвищує та збагачує імунітет людини, тому комплексна товарознавча оцінка айви є актуальною на сьогоднішній день.

Ключові слова: айва, якість, хімічний склад, харчова цінність, безпечність.

Айва відома як цінна харчова і лікарська рослина. Айва – це плодоносна рослина, що належить до сімейства розоцвітих, яка росте в теплих кліматичних умовах. Користь айви для організму людини обумовлена її хімічним складом [1]. Айва містить велику кількість вітамінів РР, В₂, В₁, бета-каротин і аскорбінову кислоту. А також велику кількість макроелементів, які представлені калієм (144,0 мг/100 г), кальцієм (23,0 мг/100 г), магнієм (14,0 мг/100 г), фосфором (17,0 мг/100 г), хлором (12,9 мг/100 г) та сіркою (31,1 мг/100 г). В айві присутня велика кількість мікроелементів таких як залізо, мідь,

йод, цинк, рубідій, марганець. Стосовно амінокислот айва містить треонін (0,037 г), ізолейцин (0,088 г), лізин (0,322 г), аланін (0,104 г), серін (0,079 г), метіонін (0,110 г), фенілаланін (0,091 г), глютамінову кислоту (0,138 г). Плоди айви містять біологічно активні речовини, в число яких входить лимонна, яблучна і тартронова кислоти. Високий вміст органічних кислот, пектинів, вітаміну С, Р-активних сполук, ефірних олій вигідно відрізняє плоди айви від інших плодових культур.

Велика кількість дубильних та слизових речовин, які містять насіння айви, обумовлює їх лікувальні властивості. Рослина володіє антивірусними та антиоксидантними властивостями. Взагалі айва є дуже цінним продуктом, а пояснюється її унікальність вмістом фруктози, аскорбінової кислоти, камеді і крохмалю. Більшість плодів айви занадто тверді, з високим вмістом гірких дубильних речовин, що не дає їх їсти у сирому виді. Тривала температурна обробка надає цьому фрукту червонуватий відтінок, від ясно-рожевого до насичено-фіолетового. Після термічної обробки айва стає набагато солодшою. Плоди айви та продуктів його переробки характеризуються унікальним, приємним і стійким ароматом, що обумовлений наявністю енантово-етилового і пеларгоново-етилового ефірів.

Всі сорти айви за принципом класифікації можна розподілити на певні групи. Виділяють по строку дозрівання плодів:

- раннього дозрівання (перша половина вересня) – Мускатна Благодатна, Аврора, Краснослободська, Кубанська, Золотий шар, Краснодарська, Тепловська, Анжерська;
- середнього дозрівання (кінець вересня – початок жовтня) – Кавказька Мускатна, Кримська, Октябрина;
- пізнього дозрівання (кінець жовтня) – Маслянка пізня, Зубутлинська, Враниска Данія.

Відповідно до класифікації за формою плода всі сорти айви можна розділити на сорти з яблукоподібними плодами (Золотава, Ароматна) та сорти із плодами грушоподібної форми (Чемпіон і Берецький).

На сьогоднішній день багато науковців розробили моделі виробництва різноманітних продуктів з айви. Науковці [2] розробили спосіб виробництва чіпсів із айви. Заявлений спосіб виробництва чіпсів із плодів айви забезпечує одержання натурального продукту приємного смаку та аромату, властивого свіжій айві, в якому в концентрованому вигляді збережені всі інгредієнти, що входять до складу вихідної сировини. Наявність у кінцевому продукті пектинових речовин та харчових волокон (протопектину, клітковини, нерозчинних азотистих сполук, мінеральних речовин) надає чіпсам оздоровчої дії.

Вчені в своїх працях [3] розробили технологію виготовлення пасти з дикоплодної сировини. Нові пасти мають не тільки високі харчові, а також лікувальні властивості. Розроблений продукт можна використовувати як вітамінну добавку, згущувач, наповнювач у різних галузях харчової промисловості, таких, як кондитерська, молочна, хлібопекарська та інші.

Автори в роботі [4] запропонували виготовлення морозива з айви. При виробництві морозива "Айвовое" використовується новий вид сировини – водна витяжка із свіжих плодів з айви японської. Вона містить 12 % сухих речовин, з яких 2,12-5,18 % моноцукри, пектинові речовини (1,34-2,81 %). До складу айвової витяжки входять біологічно активні речовини: вітамін С (78-98 мг/%), вітамін Р (350-750 мг/%). Завдяки великому вмісту біологічно активних речовин водна витяжка з плодів айви японської позитивно впливає на кровоносні судини і сприяє їх зміцненню, лікує шлунково-кишкові захворювання, хвороби печінки, має протизапальну дію, а завдяки підвищеному вмісту вищезазначених мінеральних елементів – є прекрасним засобом для збалансування мінерального складу готового продукту. Завдяки специфічному, надзвичайно ніжному, гармонійно-солодкому смаку витяжка надає морозиву оригінальний смак. Крім того, айвова витяжка надає готовому продукту приємного, яскраво вираженого аромату.

Науковці [5] розробили мармелад «айвово-морквяний». Плоди айви японської мають в своєму складі компоненти, які обумовлюють її поживну та

біологічну цінність, що дає змогу використовувати її як сировину в харчовій промисловості, а також в якості біологічно активної добавки для підвищення харчової і біологічної цінності продуктів.

Для розширення асортименту плодоовочевих консервів для здорового харчування широких верст населення шляхом удосконалення технології науковці [6] розробили спосіб виробництва гарбузово-айвових консервів. Ця технологія дозволяє ефективніше використовувати різноманітну рослинну сировину. Поєднання плодів гарбуза, айви і соку ягід журавлини в одному продукті дозволяє отримати консерви з поліпшеними органолептичними властивостями і підвищеною біологічною цінністю.

Проаналізувавши усі розроблені науковцями моделі додавання айви до різних харчових продуктів, як добавку, можна зазначити що даний продукт дуже сильно збагачений вітамінами та мінеральними речовинами, що дозволяє застосовувати їх в профілактичних і лікувальних цілях. Тому комплексна товарознавча оцінка айви є актуальною на сьогоднішній день.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. D. Odarchenko, A. Odarchenko, K. Spodar, O. Lisnichenko. Determining the rational modes for low-temperature storage and for obtaining products of Japanese Quince processing with high consumer properties // Eastern-European Journal of Enterprise Technologies, 2019. P. 23–29.

2. Спосіб виробництва чипсів із айви: пат. 72873 Україна: МПКА23В 7/02 (2006.01), F26B 3/06 (2006.01) / Снежкін Ю. Ф., Гусарова О. В., Шапар Р. О. № u2012 03583; заяв. 26.03.2012; опубл. 27.08.2012, Бюл. № 16. 5 с.

3. Спосіб виробництва пасти з дикоплодної сировини: пат. 38061 Україна: МПКА23L1/06, A23L1/212. / Кіптела Л. В., Загуменна О. В., Черевко О. І., Афукова Н. О. №u2000052941; заяв. 23.05.2000; опубл. 15.05.2001, Бюл. № 4. 5 с.

4. Морозиво «Айвово»: пат. 46756 Україна: МПКА23G 9/00 / Яриш Ю. В., Дітріх І. В., Молоканова Л. В. №u200904878; заяв. 18.05.2009;

опубл. 11.01.2010, Бюл. № 1. 3 с.

5. Мармелад «айвово-морквяний»: пат. 107779 Україна: МПКА23L 21/00. / Дітріх І. В. № u201511780; заяв. 30.11.2015; опубл. 24.06.2016, Бюл. № 12. 6 с.

6. Спосіб виробництва гарбузово-айвових консервів: пат. 81230 Україна: МПКА23L 3/00. / Орлова Н. Я., Кузьменко І. О. №u201214911; заяв. 25.12.2012; опубл. 25.06.2013, Бюл. № 12. 5 с.

**ВПЛИВ ПРОЦЕСУ БЛАНШУВАННЯ НА ХАРЧОВУ ТА
БІОЛОГІЧНУ ЦІННІСТЬ АЙВИ**

Одарченко Дмитро Миколайович

д.т.н., професор

Сподар Катерина Вікторівна

Карбівнича Тетяна Василівна

к.т.н, доценти

Михайлик Володимир Іванович

старший викладач

Харківський державний університет харчування та торгівлі

м.Харків, Україна

Анотація: в роботі проведено аналіз змін основних показників харчової та біологічної цінності айви в процесі бланшування. Завдяки процесу проміжної теплової обробки (бланшування) досягаються наступні цілі, а саме збереження кольору айви; розм'якшення тканин з метою більш щільного укладання айви у банки; знищення мікроорганізмів, що залишилися на поверхні після миття; видалення з тканин повітря, який є головною причиною руйнування вітамінів; розм'якшення айви до такої міри, щоб після стерилізації вони були готові до або доведення їх до напівготового стану, якщо перед вживанням передбачається їх додаткова теплова обробка.

Ключові слова: бланшування, айва, харчова цінність, біологічна цінність.

Бланшування – це попередня короткочасна теплова обробка, що проводиться в підігрітій до певної температури воді або парою. При бланшуванні руйнуються окисні ферменти, що викликають потемніння сировини [1, с. 36].

Бланшування айви проводили у воді при 90...95°C протягом 3...5 хв, в 0,1% -му розчині лимонної кислоти при 85°C – не більше 10 хв.

У процесі бланшування зменшення маси айви відбувається за рахунок втрат розчинних речовин в результаті їх дифузії, видалення повітря, що міститься в міжклітинних просторах тканин рослинної сировини. Видалення повітря при бланшуванні сприяє збереженню вітамінів. Крім того, повітря, що міститься в міжклітинних просторах рослинної тканини, потрапляючи в готову продукцію, а також діючи на сировину на проміжних етапах, викликає погіршення якості продукту [2, с. 117].

В процесі бланшування відбувається зменшення обсягу сировини на 10...20%, що є позитивним фактором під час пакування, для перетворення структури сировини до стану, близького до придатного для вживання. Проте є значний недолік даного процесу, а саме відбуваються значні втрати розчинних речовин, які мають важливе значення у формуванні харчової цінності продуктів. Ці втрати залежать від методу бланшування та умов проведення процесу [3, с. 201].

Нами проведено вивчення впливу проміжної теплової обробки (бланшування) на кількісні зміни харчової та біологічної цінності айви. Хімічний склад айви та вміст біологічно активних речовин до і після бланшування водою та паром представлений у табл. 1.

Таблиця 1

Аналіз основних показників харчової та біологічної цінності айви до і після бланшування на 100 г

Показник	До бланшування	Після бланшування	
		Вода	Пар
Білки	1,3%	1, 19	1,24
Жири	0,9%	0,72	0,84
Вуглеводи	3,9%	3,12	3,63
Вода	78-88 мг	58-60,4	70,2-79,2
Цукор	5,0-12,62 мг	3,95-9,99	4,5-11,36
Кислоти	0,8-1,8 мг	0,64-1,44	0,75-1,67
Пектинові речовини	0,7-1,9 мг	0,56-1,52	0,65-1,76
Дубильні речовини	0,42-0,66 мг	0,34-0,53	0,39-0,61

Аскорбінова кислота	15 мг	7,5	10,5
Ніацин (В3)	0,2 мг	0,18	0,19
Кальцій	11 мг	9,9	10,23
Магній	8 мг	7,2	7,44
Фосфор	17 мг	15,3	15,81
Калій	197 мг	177,3	183,21
Натрій	4 мг	3,6	3,72

Розрахунки показали, що при бланшуванні паром термічна втрата елементів виражена менше, ніж при бланшуванні киплячою водою. Так, залишок білків при бланшуванні водою становить 1,19%, жирів - 0,72%, вуглеводів - 3,12%, аналогічні показники при бланшуванні паром становлять відповідно: 1,24%, 0,84%, 3,63% (рис. 1).

Вміст води при бланшуванні паром становить 70,2...79,2 мг, при бланшуванні киплячою водою цей показник виявився нижчим – 58...60,4 мг.

Кислоти, пектинові речовини та дубильні речовини при бланшуванні водою мали відповідно такі значення – 0,64...1,44 мг, 0,56...1,52 мг та 0,34...0,53 мг, при цьому рівень цих елементів при бланшуванні паром становив більші показники, відповідно – 0,75...1,67 мг, 0,65...1,76 мг, 0,39...0,61 мг (рис.2).

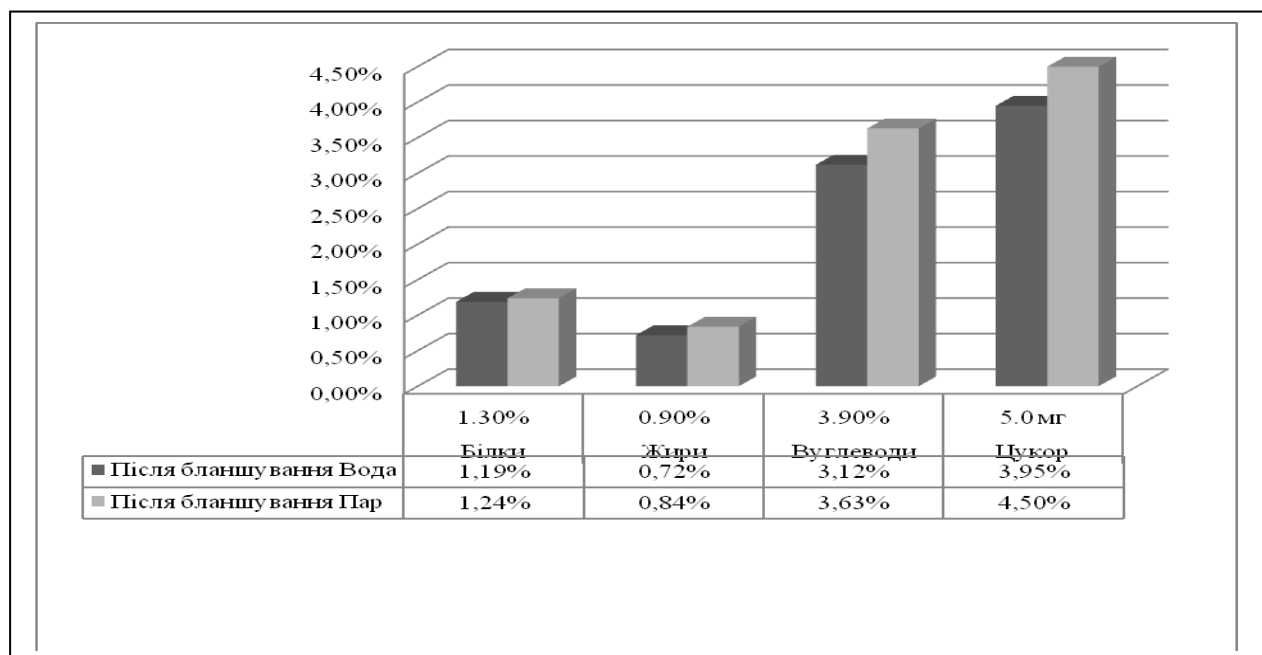

Рис.1. Вміст жирів, білків, вуглеводів у плодах айви до і після бланшування

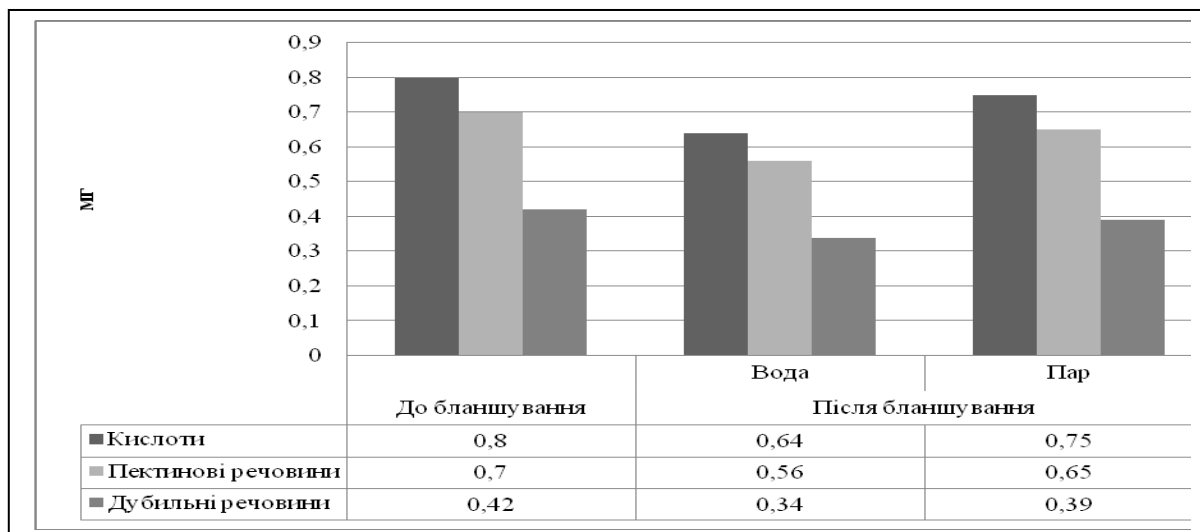

Рис.2. Вміст кислоти, пектинових речовин та дубильних речовин у плодах айви до і після бланшування

Збереження складу вітамінів показало, що при бланшуванні паром вміст вітаміну С знизився майже на 30%, що склало – 10,5 мг, при бланшуванні водою втрати вітаміну С склали 50%, що склало – 7,5%.

Втрата ніацину (В3), кальцію, магнію, фосфору, калію, натрію була більшою при бланшуванні водою, що становило фактично відповідно за елементами – 0,18 мг, 9,9 мг, 7,2 мг, 15,3 мг, 177,3 мг, 3,6 мг. Цей же склад вітамінного комплексу був вище що при бланшуванні паром, показники склали відповідно за елементами – 0,19 мг, 10,23 мг, 7,44 мг, 15,81 мг, 183,21 мг, 3,72 мг (рис.3).

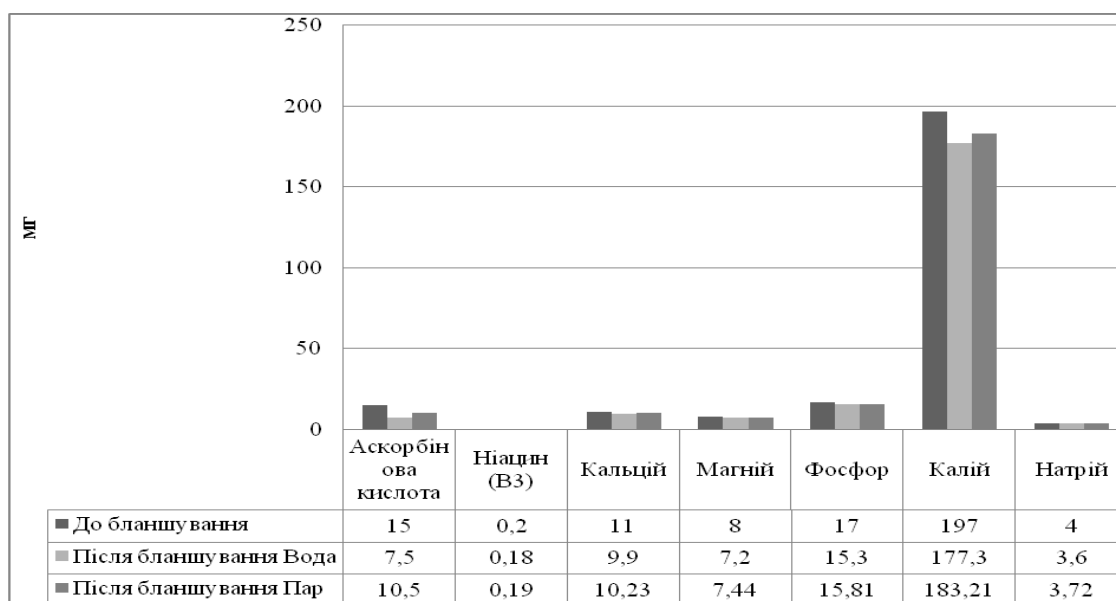

Рис.3. Вміст вітамінів у плодах айви до і після бланшування

Аналізуючи отримані дані, можна зробити висновок, що для збереження основних показників харсової та біологічної цінності айвм більш корисно та вигідно використовувати бланшування паром.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Богданов В.Д., Дацун В.М., Ефимова М.В. Общие принципы переработки сырья и введение в технологии производства продуктов питания : учебное пособие. – Петропавловск-Камчатский: КамчатГТУ, – 2007. – 213 с.
2. Найченко В. М. , Осадчий О. С. Технологія зберігання і переробки плодів та овочів з основами товарознавства. – Київ: Школяр, 1999. – 502 с.
3. Гаммидулаев С.Н., Иванова Е.В., Николаева С.П., Симонова В.Н. Товароведение и экспертиза плодоовощных товаров: учебное пособие. – СПб.: Альфа, – 2000. – 432 с.

**МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЦИФРОВОГО ЗБЕРЕЖЕННЯ
ДОКУМЕНТІВ У БІБЛІОТЕЧНІЙ МЕРЕЖІ**

Опар Наталія Василівна

к. н. держ. упр., доцент

Янишин Степан Ігорович

студент

Івано-Франківський національний технічний

університет нафти і газу

м. Івано-Франківськ, Україна

Анотація. Окреслено джерела та описано закордонний досвід цифрового збереження бібліотечних фондів у Національній бібліотеці Франції, у Британській бібліотеці та у Національній бібліотеці Китаю, спрямований на популяризацію книжкової спадщини, що є актуально для українських бібліотек-учасниць цифрових бібліотечних проєктів.

Ключові слова: оцифрування, цифровий бібліотечний проєкт, електронна бібліотека, Британська бібліотека, Національна бібліотека Китаю, Національна бібліотека Франції.

У сьогоднішніх умовах досить високим є ризик втрати даних, тому актуальності набуває довготривале збереження цифрових ресурсів, зокрема в бібліотечній мережі.

На сьогодні в Україні вже існує ряд власних цифрових бібліотечних проєктів, а саме: Diasporiana (українська діаспорна електронна бібліотека), Libratia (архів української періодики, що надає онлайн доступ до розпізнаних друкованих періодичних видань України XX ст.), «Історична спадщина України» (профільні тематичні колекції електронних документів – рідкісних і цінних видань із фонду Національної історичної бібліотеки України),

«Культура України» (електронні аналоги друкованих видань і творів образотворчого мистецтва за темою «Культура України») та «Старовинна гравюра» (електронні аналоги гравюр з фондів Одеської національної наукової бібліотеки) [1].

Для ефективної організації робіт із забезпечення диджиталізації та надійного зберігання документів на новітніх носіях важливо ознайомитися з міжнародним досвідом.

Автоматизація в бібліотечних установах бере свій початок ще з 80-х років минулого століття. До перших міжнародних цифрових проєктів належить Світова цифрова бібліотека (World Digital Library, WDL). Ця міжнародна цифрова бібліотека започаткована у 2005 р. за підтримки ЮНЕСКО та Бібліотеки Конгресу США для створення цифрової колекції рідкісних книг, рукописів, карт, плакатів, марок і забезпечення вільного Інтернет-доступу до них [2].

У 2008 р. Європейський Союз зніціював створення електронної європейської бібліотеки у вигляді загальноєвропейського проєкту Europeana. Сьогодні – це європейська електронна бібліотека та загальноєвропейський портал для доступу до оцифрованого культурного надбання з фондів бібліотек, архівів і музеїв Європи. До створення Europeana долучилися понад 2000 установ з різних куточків Європи: від найбільших міжнародних інституцій (Rijksmuseum (Амстердам), Британська бібліотека (Лондон) і Лувр (Париж)) до місцевих. Europeana надає доступ до джерел усіма європейськими мовами, включно з українською [3].

На увагу заслуговує діяльність однієї з найстаріших Європейських бібліотек – Національної бібліотеки Франції, що є центром національної мережі бібліотек Франції та має найбагатші у світі зібрання літератури французькою мовою. 1997 року Національна бібліотека Франції розпочала створення власної електронної бібліотеки Gallica на основі системи довготривалого збереження цифрових ресурсів SPAR (Système de préservation et d'archivage réparti – Система збереження та розподільчого архівування). Система SPAR постала як результат

багаторічних досліджень засобів тривалого збереження електронних документів і є способом реалізації еталонної моделі OAIS (Open Archival Information System – Відкритий проєкт архівної інформаційної системи), розробленої у 1999 р. Консультативним комітетом системи космічних даних (Consultative Committee for Space Data System – CCSDS) і прийнятої як норма 14721 Міжнародною Організацією Стандартизації (International Organisation for Standardisation – ISO) у 2002 році [4; 5, с. 30].

SPAR діє відповідно до принципів, спрямованих на забезпечення принципів довготривалого зберігання: 1) програмне забезпечення SPAR розроблене на основі використання відкритого програмного забезпечення; 2) розробка має інтегративний характер, що забезпечує пристосування до нових потреб та змін; 3) представлені документи постійно аналізуються, підтверджуються, збагачуються інформацією, необхідною для їхнього зберігання; 4) інфраструктура зберігання розташована на двох сайтах; технології регулярно оновлюються, щоб уникнути застаріння [6].

Створена Національною бібліотекою Франції, система SPAR забезпечує довготривале зберігання значного обсягу електронних документів різних типів. Колекції національної бібліотеки Франції, налічують понад 14 млн книг і друкованих видань, рукописів, гравюр, фотографій тощо. Використання SPAR уможливило гарантоване зберігання, поширення й електронне архівування документів, забезпечило їх читабельність, зрозумілість, придатність для довготривалого використання та надання необхідної кількості копій на багатьох сайтах, щоб запобігти їхній втраті чи знищенню [6].

Успішне функціонування проєкту забезпечує чітка взаємодія з суміжниками, заснована на обміні необхідною інформацією щодо виробництва різних типів даних.

Сукупність файлів кожного електронного документа, який повертається після оцифрування, формує реєстр доставки – пакет передачі, до якого провайдер додає файл-копію для контролю цілісності доставлених даних.

Складові реєстру доставки ми зобразили на рис. 1 (рис. 1), відповідно до переліку етапів та процедур [5, с. 30 –32].

Упродовж останніх десяти років значний досвід міжнародної співпраці та партнерства у сфері оцифрування своїх іноземних колекцій та надання до них широкого доступу для спільного використання має Британська бібліотека, яка послуговується різними моделями фінансування спільно з іншими організаціями.

РЕЄСТР ДОСТАВКИ		
ФАЙЛ-КОПІЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ЦІЛІСНОСТІ ДОСТАВЛЕНИХ ДАНИХ	ПАКЕТ ПЕРЕДАЧІ	
	Паперовий ордер повернення	Файл метаданих
		копія бібліографічної інформації, зокрема штрих-код ідентифікатора оригіналу та ідентифікатора бібліографічного опису для співвіднесення оригіналу з електронним екземпляром
		ідентифікатор електронного документа, наданий провайдером зі списку даних НБФ
		класифікаційні рамки Dewey та, за необхідності, нумерацію періодики, томів тощо;
		таблицю відповідності між зображеннями та фізичними сторінками оригіналу, дані виробництва (взаємно відповідні файли зображень та змісту чи текстові файли, створені OCR), управлінська інформація для відділів виробництва, матеріалів, програмного забезпечення;
		опис повторної обробки об'єктів у форматі XML; опис доставки, який містить список доставлених електронних документів

Рис. 1 Складові електронного документа після оцифрування

Проекти різняться за своїми масштабами: від оцифрування окремого рукопису (яким був середньовічний рукопис Тетраєвангелія болгарського царя Івана Александра, що його номінували на внесення до реєстру Програми

ЮНЕСКО «Пам'ять Світу») до сотень тисяч сторінок друкованого тексту, архівів і рукописів (приміром, трирічний проєкт оцифрування матеріалів з історії Сінгапуру (малайських рукописів, карт тощо); збереження, каталогізація та оцифрування 1300 давньоєврейських рукописів; оцифрування дуньхуанських рукописів та костей для ворожіння – для Національної бібліотеки Китаю). Новаторським був проєкт співпраці Британська бібліотека з Катаром, який, окрім оцифрування архівів Британської Ост-Індської компанії щодо Перської затоки, передбачав ще й розвиток порталу цифрової бібліотеки та підтримку Національної бібліотеки Катару в її інформаційній та освітній роботі зі школами й університетами країни.

Проте навіть для Британської бібліотеки оцифрування – це дорогий процес, оскільки витрати на нього не обмежуються тільки створенням і розміщенням зображень, але й потребують постійного забезпечення доступу для різних груп читачів [7].

Серед Азійських країн значний поступ зробила Національна Бібліотека Китаю, яка у 1997 р. розпочала проєкт «Китайська цифрова бібліотека експериментального типу» (Chinese Pilot Digital Library Project, CPDLP), розроблений за консультативної допомоги спеціалістів Бібліотеки Конгресу США. Для розвитку CPDLP уряд КНР у 2002 р. затвердив Програму цифрових бібліотек Китаю (China Digital Library Program, CDLP), мета якої – створення мережі інформаційних ресурсів у сферу культури всіх регіонів; сумування інформації про культурні ресурси бібліотек, музеїв, установ преси, телебачення та кіноіндустрії, організацій з виробництва аудіовізуальних продуктів; забезпечення максимальної доступності культурно-інформаційних ресурсів для населення і їх ефективного використання.» На сьогодні Національна бібліотека Китаю плідно співпрацює з Інститутом східної культури Токійського університету і Бібліотекою Гарвардського університету – для оцифрування китайських книг, які там зберігаються і знаходяться у відкритому доступі; з Національною бібліотекою Франції. Значні перспективи мають «Проєкт з дослідження зібрань стародавніх китайських книг, які знаходяться за кордоном,

і цифрову співпрацю», а також створення Китайсько-японсько-корейської цифрової бібліотеки та сайту «Бібліотеки Китаю та арабських країн» [8].

Висновки. Інформатизація бібліотечної сфери є неодмінною умовою інноваційного розвитку країни. Залучення міжнародного досвіду та здійснення спільних проєктів сприятиме ефективнішому збереженню цифрових ресурсів у бібліотечній мережі України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини [Електронний ресурс] / НБУ ім. Вернадського . – Режим доступу : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_ir/cgiirbis_64.exe?C21COM=F&I21DBN=DLIB&P21DBN=ELIB.
2. Vise, David A. World Digital Library Planned [Електронний ресурс] // The Washington Post, 2005. – November 22. – Режим доступу : <https://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2005/11/21/AR2005112101428.html>.
3. Europeana [Електронний ресурс] // en.wikipedia.org. – Режим доступу : <https://en.wikipedia.org/wiki/Europeana>.
4. Марченко П. Шляхи вирішення проблеми зберігання електронних документів в архіві (аналіз Інтернет-ресурсів) [Електронний ресурс] / П. Марченко // Студії з архівної справи та документознавства. – 2004. – Т. 12. – С. 81-84. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sasd_2004_12_14.
5. Халецька Л. П. Цифрове збереження електронних документів на прикладі діяльності Національної бібліотеки Франції : [Електронний ресурс] / Л. П. Халецька // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2015.–№4.– С. 26. – 34. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2015_4_8.
6. SPAR, le système de préservation numérique de la BnF [Електронний ресурс]. Режимдоступу:http://www.bnf.fr/fr/professionnels/spar_systeme_preservation_numerique.html.
7. Brazier, C. *The British Library and its international collections* [Електронний ресурс] / Caroline Brazie // Paper presented at: IFLA WLIC 2016 –

Columbus, OH – Connections. Collaboration. Community in Session 201 – National Libraries IOP. Columbus, OH – Режим доступа: <http://library.ifla.org/id/eprint/1444>.

8. Барышева Е. А. Национальная цифровая библиотека Китая: на пути формирования единого культурного и информационного пространства страны [Электронный ресурс] / Е. А. Барышева // Библиотековедение. – 2018. – Т. 67. – №2. – С.189-196.

Режим доступа: <https://bibliotekovedenie.rsl.ru/jour/article/view/550/0>. DOI: 10.25281/0869-608X-2018-67-2-189-196.

**ФОРМУВАННЯ ОСВІТНЬО-РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА –
ФУНКЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ
СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

Олива Наталія Романівна

Студентка факультету педагогіки

психології та менеджменту

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

м. Тернопіль, Україна

Анотація: Сучасний етап розвитку освіти України характеризується інтеграцією у світовий освітній простір і супроводжується створенням освітньої парадигми, спрямованої на формування творчої, освіченої особистості, забезпечення умов для розкриття її здібностей. Важливо, що Законами України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», Концепцією Нової української школи освіта визначається основою розвитку особистості. Для сучасного суспільства проблеми загальної середньої освіти набувають особливої гостроти, оскільки освітньо-розвивальне середовища в закладах освіти перестає виконувати свої функції.

Важливим напрямком реалізації ідей гуманістичної парадигми сучасної освіти є створення в закладі загальної середньої освіти розвивального середовища, що дасть змогу реалізувати завдання самонавчання і саморозвитку як учнів, так і педагогів, свідомого визначення своїх можливостей і життєвих цінностей. Тому оновленню системи управління закладом середньої освіти на засадах освітньо-розвивального середовища підлягають пріоритети, завдання, зміст, організація професійної педагогічної й управлінської діяльності, а пріоритетним напрямком адміністрації закладів загальної середньої освіти має стати розвивальний.

Ключові слова : освіта, управління, середовище, освітньо-розвивальне середовище, навчально-виховна робота, «управління процесом формування освітньо-розвивального середовища».

Вченими доведено, що в сучасних умовах освітнє середовище є важливим чинником розвитку особистості. Освітнє середовище закладів освіти досліджували В. Безрукова, В. Беспалько, І. Зязюн, О. Заїр-Бек, О. Коберник, та ін.; етапи та компоненти освітнього середовища закладів освіти представлено в працях

Є. Алісова, В. Бордовської, Т. Подобєдової, Т. Ткача, Я. Фруктової та ін. Проблеми управління закладами загальної середньої освіти також знайшли відображення в працях вітчизняних науковців. Так, питанню підготовленості керівника до управлінської діяльності присвячені дослідження В. Бондаря, Л. Даниленко, В. Маслова, В. Пікельної та ін.; проблема оптимізації управлінської роботи у закладах загальної середньої освіти розкрита у працях вчених Ю. Васильєва, А. Капто, М. Портнова; управлінська робота з педагогічними кадрами висвітлена вченими В. Беспальком, В. Васильєвою, П. Карташовим та ін.

Аналіз літературних і нормативних джерел, практика оцінювання стану керівництва процесом формування освітньо-розвивального середовища в закладах загальної середньої освіти довели, що останній недостатньо відповідає сучасним вимогам та новим освітнім стандартам управління. Переважна більшість керівників закладів загальної середньої освіти не акцентують увагу на керівництві процесом формування освітньо-розвивального середовища.

Мета статті – обґрунтувати формування освітньо-розвивального середовища як функцію діяльності керівника закладу загальної середньої освіти.

Реформування системи освіти, шляхи якого вказані у Концепції нової української школи, пов'язане з оптимізацією системи управління. При цьому, формування освітньо-розвивального середовища в закладах загальної середньої

освіти передбачає належне управління, складовими якого є правильний вибір мети і завдань, вивчення й аналіз досягнутого рівня навчально–виховної роботи, система раціонального планування, організація діяльності учнівського і педагогічного колективу, вибір оптимальних шляхів для підвищення рівня навчання і виховання, ефективний контроль. Вирішення цих питань залежить від уміння керівництва школи і вчителів творчо використовувати найновіші досягнення науки і передового педагогічного досвіду, здатності створити необхідні умови для впровадження наукової організації праці у школі, взаємовідносин, що складаються в колективі, активності вчителів і учнів у навчально–виховній та розвивальній роботі.

Вважаємо, що в основу управління процесом формування освітньо-розвивального середовища закладу загальної середньої освіти слід покласти трактування суті освітнього середовища як «узгодженої взаємодії її суб'єктів на всіх рівнях реалізації діяльності» [6, с. 43], а також логіку управління розвитком, підвищенням ефективності простору за базовими показниками якості освіти в сучасному закладі загальної середньої освіти. Відтак, удосконалення управління закладами загальної середньої освіти у контексті створення освітньо-розвивального середовища передбачає «створення цілісної управлінської системи, якій мають бути властиві демократизм, мобільність, гнучкість, здатність до самоорганізації, співпраця органів державного управління з освітою всіх рівнів, закладів загальної середньої освіти, освітньо-наукових установ та громадського самоврядування» [8, с. 73].

Існують різні моделі управління закладом загальної середньої освіти, які різняться за концепцією управлінської діяльності, в контексті якої актуалізуються її структурні компоненти. Важливо, як стверджує О. Макагон, що йдеться про «управлінську діяльність, яка досліджується не лише на функціональному рівні і стосується якісного виконання функціональних обов'язків керівників закладів загальної середньої освіти, а про цілісний освітній простір, де кожен учасник (безпосередній чи опосередкований) виступає суб'єктом управління освітнім процесом» [4, с. 12], тому управління

розглядається нами як складна багаторівнева структура, суб'єктом забезпечення продуктивного функціонування якої виступає керівник закладу загальної середньої освіти.

Важливим напрямком управління процесом формування освітньо-розвивального середовища закладу загальної середньої освіти є забезпечення умов, що дають змогу ефективно функціонувати закладу загальної середньої освіти за рахунок узгодженості управлінського впливу з цілями, ціннісними орієнтаціями, освітніми потребами та інтересами учасників освітнього процесу. Тому управління процесом формування освітньо-розвивального середовища закладу загальної середньої освіти визнає «пріоритет розвитку суб'єктів освітньої діяльності і здійснюється за допомогою процесів самоорганізації і самоуправління» [1, с. 361]. Ці процеси спрямовуються на «досягнення спільної мети і завдань, в основі яких – вимоги зовнішнього середовища (суспільства, нормативно-правових актів) і врахування реального стану освітньо-розвивального середовища закладу загальної середньої освіти» [5, с. 232]. Звідси метою управління процесом формування освітньо-розвивального середовища закладу загальної середньої освіти є узгодження дій усіх суб'єктів управлінського процесу для забезпечення належного їх розвитку в усвідомлених межах і напрямі шляхом спрямованої самоорганізації.

Повноправними учасниками управління процесом формування освітньо-розвивального середовища закладу загальної середньої освіти визначено педагогічний та учнівський колективи. Відтак, як стверджує О. Леонова, управління процесом формування освітньо-розвивального середовища закладу загальної середньої освіти орієнтоване на «виявлення суб'єктного досвіду кожного суб'єкта освітнього процесу та надання йому психолого-педагогічної допомоги в становленні його професійної компетентності, індивідуальності, в життєвому самовизначенні, самореалізації» [3, с. 38]. При цьому, пише С. Немченко, «якщо традиційний заклад освіти наближає кожного суб'єкта освітнього процесу до параметрів особистості з попередньо заданими якостями, то управління закладом середньої освіти на засадах особистісно орієнтованого

підходу виходить з визнання унікальності суб'єктного досвіду школяра або педагога як важливого джерела індивідуальної життєдіяльності» [7, с. 303].

Констатуємо, що система управління процесом формування освітньо-розвивального середовища закладу загальної середньої освіти «як ідея, як необхідна умова переходу на інноваційні основи навчальної діяльності буде більшою мірою ініціюватися керівником (керівництвом) закладу загальної середньої освіти» [2, с. 74]. Відповідно, і визначення змістової основи розвитку закладу загальної середньої освіти повинно бути максимально орієнтоване на реальності конкретного закладу, рівень сформованості її освітньої діяльності за показником ефективності, а також потенціал її педагогічного й учнівського колективу. Як доводить О. Лебідь, «концепція стратегічних змін і конкретних реформ, окрім першочергових завдань модернізації освітньої системи, повинна виконувати функції забезпечення прийняття ідеї і програми дій усіма учасниками освітньої діяльності закладу загальної середньої освіти» [7, с. 411]. Особливо, на нашу думку, це стосується забезпечення умов для прийняття технології змін педагогічним колективом, кожним учителем.

У цьому плані вважаємо необхідною діагностику ставлень до управління процесом формування освітньо-розвивального середовища закладу загальної середньої освіти, а також роз'яснювальну роботу щодо необхідності та логіки їх запровадження, конкретних моделей та технологій їх реалізації, колективну аналітичну діяльність з різних проблем. «Це, – стверджує Л. Даниленко, – передусім, стосується змін, які повинен реалізувати педагогічний колектив, реагуючи на інноваційні тенденції розвитку освіти в державі, вимоги до педагогічної діяльності відповідно до базових державних документів про освіту, а також загальновизнаних умов їх реалізації на практиці» [2, с. 93]. В нашому випадку це повинен бути комплект матеріалів, який містить головні особливості інтеріоризації інноваційних освітніх стандартів у діяльність кожного вчителя, педагогічного колективу в цілому, а також – кожного учня, учнівського колективу в цілому, що забезпечить модернізацію функціонування

закладу загальної середньої освіти як закладу з діючим освітньо-розвивальним середовищем.

На цьому етапі, на нашу думку, «важливо забезпечити підвищення компетентності усіх педагогів, безвідносно до фаху, стосовно сучасних тенденцій розвитку закладу загальної середньої освіти, що реалізується з використанням особистісно орієнтованих технологій» [7, с. 298]. Розуміння теоретичних основ компетентнісної освіти допоможе кожному педагогу зрозуміти загальний контент цілісного освітнього простору закладу загальної середньої освіти, а відтак і визначити не лише свою «нішу» у цій системі, а і відчувати себе реальним, значущим суб'єктом взаємодії, що виступає головним механізмом розвитку освітнього простору закладу. Отож, такими чином відбувається реалізація освітньо-розвивальних завдань в освітній діяльності учнів; реалізація освітньо-розвивальних завдань у професійній діяльності вчителів; вплив освітньо-розвивальної діяльності на формування позитивного психологічного клімату в закладі освіти, в учнівському і вчительському середовищах; забезпечується вплив освітньо-розвивального сегмента середовища на управлінську діяльність керівників.

Змістові складові управління процесом формування освітньо-розвивального середовища закладу загальної середньої освіти визначає необхідність інтеграції змісту навчальних дисциплін, забезпечуючи формування учнем цілісного образу світу. Вважаємо, що спільними повинні бути підходи педагогів стосовно технологічного забезпечення освітнього процесу в закладі загальної середньої освіти, поетапного переходу на інноваційні, особистісно орієнтовані технології. В іншому випадку виникне ситуація, коли різні педагоги пропонують учням різні стандарти та технологічні схеми організації освітнього процесу, примушуючи кожний раз адаптуватися до принципово інших умов, міняючи позицію в навчальному процесі, наприклад, з суб'єктної в контексті особистісно орієнтованих технологій на об'єктну, в контексті інформаційно–репродуктивних засобів.

Важливо, щоб результативна діяльність стосувалася не лише діагностики освітнього простору в цілому, а і кожної його складової зокрема: ефективності управлінської підсистеми, педагогічної діяльності, навчальних дисциплін, кожного вчителя, а також діагностику якості освітньої діяльності учнів. При цьому така традиційна управлінська діяльність, як директорський контроль в умовах інформаційно-репродуктивної освіти, повинна набувати тенденцію до переходу на рівень самоуправління. Відтак, складеться ситуація, коли кожен освітній підрозділ, кожен вчитель стане зацікавленим в отриманні об'єктивних результатів стосовно ефективності своєї діяльності в контексті цілісного освітнього середовища закладу загальної середньої освіти. Це забезпечить його від того, щоб на якомусь етапі діагностики він не виявився найбільш слабкою ланкою. В таких умовах вчителі будуть зацікавлені працювати на результат, пов'язаний з реалізацією потенціалу кожної навчальної дисципліни у формуванні особистості випускника.

Отже, розроблені пропозиції дають можливість на новому рівні вирішувати питання управління процесом формування освітньо-розвивального середовища закладу загальної середньої освіти. Сучасний освітній процес закладу загальної середньої освіти спрямований на освіту, виховання і розвиток учня – суб'єкта культури і власної життєтворчості. Адміністрація закладу загальної середньої освіти, педагоги-предметники, класні керівники мають забезпечити освітній розвиток і саморозвиток особистості, навчити школярів творити себе і своє життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гонтаровська Н. Б. Освітнє середовище як фактор розвитку особистості дитини : монографія / Н. Б. Гонтаровська. – К. : ДніпроVAL, 2010. – 623 с.
2. Даниленко Л.І. Модернізація змісту, форм і методів управлінської діяльності директора загальноосвітньої школи : монографія / Л.І. Даниленко. – К. : Логос, 2014. – 140 с.

3. Леонова О. Образовательное пространство как педагогическая реальность / О. Леонова // *Alma mater (Вестник высшей школы)*. – 2006. – № 1. – С. 36–40.
4. Макагон О. Е. Організаційно-педагогічні умови створення сприятливого навчально-виховного середовища в загальноосвітньому навчальному закладі: автореф. дис. ... канд. пед. наук / О. Е. Макагон. – Харків, 2007. – 20 с.
5. Макар Л. М. Сутність освітнього середовища в педагогічному процесі / Л. М. Макар // *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. – 2013. – Вип. 30 (83). – С. 229–236.
6. Рубцов В. В. Проектирование развивающей образовательной среды школы / В. В. Рубцов. – М. : МГППУ, 2002. – 272 с.
7. Управління навчальним закладом : підручник / С. Г. Немченко, О. Б. Голік, О. А. Кривильова, О. В. Лебідь. – Донецьк : ЛАНДОН-XXI, 2012. – 516 с.
8. Фруктова Я. С. До питання проектування сучасного освітнього середовища / Я. С. Фруктова // *Освітнє середовище як методична проблема : зб. наук. пр.* – Херсон : ХДУ, 2006. – С. 72–73.

УДК 94 (575. 1)

СОЦИАЛЬНЫЙ ЖИЗНЕННЫЙ УРОВЕНЬ СЕЛЬСКОГО НАСЕЛЕНИЯ ЮЖНОГО УЗБЕКИСТАНА (1960-1980 гг)

Пардаев Ташкентбай Раджабович

к.и.н., доцент

Хуррамов Захриддин Закирович

студент 3 курса исторического факультета

Термезский государственный университет

г. Термез, Узбекистан

Аннотация: В статье анализированы сдвиги, возникшие проблемы, причины и последствия, происшедшие в социальном жизненном уровне сельского населения южных областей Узбекистана в 60-80 годы прошлого века.

Ключевые слова: кишлак, социальная защита, бытовой, жизненный, занятость населения, проблема, образ жизни, экономика, экология.

Насколько состояние развития каждого государства, настолько социальный жизненный уровень населения. По этой причине в принятой стратегии действий, намеченных на 2017-2021 годы в нашей республике, недаром данное направление учитывается как важная приоритетная отрасль, где определены конкретные цели и планы [1;2]. В основе каждого постановления и указов, принятых нашим Президентом Ш.М.Мирзиёевым, лежат благие цели улучшения бытовых условий людей, обеспечения достойных жизненных возможностей, полнокровной реформы экономической и социальной жизни, преследующей интересы широких слоёв населения, одним словом, чтобы народ был довольным. Потому что в годы независимости интересы человека поднялись до уровня самой высокой ценности. Особенно осуществлены грандиозные дела по обеспечению достойных жизненных

условий для сельского населения нашей республики и накоплен большой опыт в данной сфере.

С этой точки зрения перед исторической наукой стоит ответственная задача исследования уровня социальной жизни населения в далёком и близком прошлом. Потому что уроки истории имеют важное место в определении будущего родины.

К тому же историческая правда призывает людей к бдительности, трезвости и сплочённости. Благодаря этой благой ответственной задачи история становится воспитательницей нации. 60-80 годы XX века, как и во всём бывшем Союзе, и в нашей республике происходили очень противоречиво. Потому что в этот период вопросы улучшения жизненного уровня населения нашей республики зависели от средств, выделяемых правительством бывшего Союза. А правительство бывшего Союза рассматривало социальную сферу как второстепенной и выделяло средств по остаточному принципу. Этот принцип оказал серьёзные отрицательное влияние на социальное положение населения. Но несмотря на это благодаря тому, что народ был в постоянном поиске, созидательно трудился, а руководство республики неустанно заботилось о людях и проявляло инициативу, происходили и определённые серьёзные сдвиги. В исследуемый период в кишлаках Южного Узбекистана тоже происходили определённые изменения. В частности, к ним относятся освоение целинных земель, создание новых населённых пунктов и формирование социальной инфраструктуры в определённом уровне.

В частности, начиная с 1963 года началось освоение Каршинской степи [2;27]. В 1965-1968 годы в Шерабадской степи освоилось 31 тысяча гектаров новых земель [3;260]. В результате освоения новых земель в Кашкадарьинском оазисе были образованы такие как Каспийский, Нишанский, Усман Юсуповский, Бахаристанский, Мубарекский районы, а в Сурханском оазисе— Кызырикский (Бывший Ленинюльский), Музрабадский (бывший Гагаринский) районы и множество населённых пунктов, общественные и государственные хозяйства. Почти 99 процентов территории данных освоенных земель были

специализированы на хлопководство. Потому что потребность бывшего центра на хлопок–сырец с каждым годом повышалась. Вследствие этого Узбекистан превратился в базу хлопка–сырца метрополии. Это можно узнать из следующих примеров. Узбекские хлопкоробы в 1966 году выращивали 4 миллиона тонн хлопка–сырца, в 1974 году более 5 миллионов тонн, а в 1979 году–5 миллионов 500,000 тысяч тонн. А Москва с каждым годом повышала планы выращивания хлопка. По данному плану в 2000 году в СССР должны были получать 10-11 миллионов тонн урожая хлопка, из них 8 миллионов тонн должен был составить Узбекистанский хлопок [4;140].

Из этого видно, что на плечо сельского населения Республики возложена труднейшая и хлопотливая задача как выращивание хлопка–сырца и как можно больше.

По этой причине первый президент Узбекистана И.А.Каримов в своём интервью газете «Комсомольская правда» отметил: «В одно время появилась мысль, что Узбекистан должен обеспечить хлопковую независимость страны. «Белое золото» получалось бесчеловечными способами. Остались только... подоконники, где не выращивался хлопок. Вместо того, чтобы обеспечить хлопковую независимость, мы получили зависимую экономику [5;2].» Согласно с общесоюзным распределением труда вследствие такой специализации Узбекистана по выращиванию хлопка в республике очень осложнялась продовольственная проблема. Снизились темпы выращивания бахчевых и овощных культур, винограда и фруктов, обеспечения мясными и молочными продуктами. Этот процесс серьёзно осложнился и тем, что начиная с 1960 года правительство центра осуществила необдуманную политику сокращения приусадебных участков и скота сельского населения. В результате с каждым годом повышался налог на землю и скот земледельца. Вследствие чего у дехканина подавлялся интерес к частной собственности, был причинён серьёзный ущерб традиционному приусадебному хозяйству, которое испокон веков одело и кормило народ [6;402]. Одновременно в республике наносился ущерб многим жизненно важным отраслям: научно обоснованный севооборот

нарушился, сократилась традиционная сельскохозяйственная культура. Вследствие ограничения обеспечения продовольственными товарами снизилось удовлетворение повседневной потребности в них быстрорастущего населения [7;62].

В результате в 1971-1985 годы в Узбекистане национальный доход на душу населения в среднем от союзного уровня отстал на два раза. Если в 1980 году в Узбекистане реальный доход на душу населения составил 873 рубля, то в 1985 году—917 рублей.

45 процентов населения вынуждено было работать, получая в месяц всего 75 рублей [8;376]. В этот период хватало много проблем в сфере обеспечения сельского населения жильём, оказания населению бытовых услуг, охраны здоровья.

Это можно узнать и в следующих примерах: если в 1974-1975 годы в Сурхандарье потребность в жилье составила более 12000, то было построено всего 5,1 тысяча домов. Тогда как в Кашкадарье потребность в жилье составила 16000, а построено 6200. Большинство жилых площадей было построено за счёт средств самого населения [9;241]. В этот период и в южных областях было уделено особое внимание строительству объектов социальной сферы. В том числе были построены десятки общеобразовательных школ, поликлиник, учреждений для детей дошкольного возраста, клубов, библиотек и объектов культурно—бытовой сферы. Если в промежутке 1972-1980 годов в кишлаках Сурхандарьи 12 школ были сданы в эксплуатацию, а в Кашкадарье—8 новых школ [10;236-38]. Точно в этот период в Сурханском оазисе было построено 4 детских сада, а в Кашкадарье —7 детских садов [11;126]. Но большинство зданий этих дошкольных и общеобразовательных учреждений не было обеспечено центральной отопительной системой, водопроводной водой, газом, не было спортзалов, не были оборудованы лингафонными кабинетами и лабораториями. Всё это отрицательно воздействовало на полноценное воспитание и обучение детей. Прделана определённая работа и в сфере оказания культурных услуг сельскому населению. В частности, построены

клубы, кинотеатры, спортплощадки. Но их было недостаточно. Большинство так называемых клубов и кинотеатров после одного-двух лет перестало работать. Например, в 1982 году в Сурхандарье имелось 53 клуба и дома культуры. До 1985 года их количество не увеличилось [12;117]. В этот период в определённой степени росло и количество точек бытового обслуживания населения.

Если в 1970 году сельскому населению Сурхандарьи оказали услуги 643 точки бытовых услуг, то этот показатель к 1985 году составил 750 точек [13;290]. Если всё это сопоставить пропорционально росту количества населения, то увидим, что дела и в этой сфере были не на должном уровне.

Уровень оказания бытовых услуг населению можно увидеть и из следующих примеров. Если в 1970 году сельскому населению Сурхандарьинской области были оказаны бытовые услуги на 3,1 млн. рублей, то в 1985 году этот показатель составил 12,7 млн. рублей [13;293]. Несмотря на то, что и в этой сфере произошли определённые сдвиги, и количество, и качество бытовых услуг намного отставали от повседневных потребностей населения по отношению к его количеству, которое росло с каждым днём. Существовали ряд проблем и в обеспечении населения кишлаков природным газом и питьевой водой. По данным 1985 года 90-95 процентов кишлаков Южного Узбекистана не были обеспечены природным газом, а 86 процентов водопроводной водой [14;48].

В этот период национальный доход населения тоже очень медленно росло. Если в 1981-1985 годы реальный доход населения вообще по Союзу повысился на 11%, то в Узбекистане этот показатель составил 5,8 % [15;20]. В конце 80-х годов прошлого века национальный доход на душу населения в Узбекистане в сфере производства составил 46,2 % показателя. Тревожной стороной является то, что данный показатель в республике всё более снижался. Неравномерность в социально-экономическом развитии привела к снижению жизненного уровня народа. В том числе население республики по потреблению овощно-бахчевых продуктов занимало 5-ое место среди других республик, а по

потреблению фруктов, плодово-ягодных продуктов–13-ое место [16;11]. Но несмотря на это узбекский дехканин трудился честно и самоотверженно. В кишлаках демографические процессы тоже заметно развивались а это стало причиной возникновения ряда проблем по трудоустройству населения. Если в 1970 году количество семей, имеющих семь и более детей, составило 187 тысяч, то уже к 1980 году этот показатель составил 213 тысяч семей [17;103]. А это приводило к возникновению ряда проблем, связанных с созданием новых рабочих мест, обеспечением населения работой. В областях Южного Узбекистана возникли серьёзные трудности в сфере обеспечения сельского населения работой. В 1989 году в Кашкадарье из 257 тысяч семей 137 тысяч составили семьи, которые имели шесть и более детей, а в Сурхандарье из 206 тысяч семей–105 тысяч [18;20]. Большинство данных семей проживало в сельских местностях, уровень обеспечения новыми местами населения кишлаков, проблемы строительства на селе промышленных предприятий, учреждений бытового обслуживания и культуры постоянно не решались. А это привело к накоплению в кишлаках лишней рабочей силы. В 1989 году в Сурхандарье 12000 работоспособных людей были безработные [19;3]. Из общего количества рабочих и служащих доля женщин в Сурхандарьинской и Кашкадарьинской областях не доходила и до 40 процентов [20;14]. Из этого видно, что в этот период в сфере обеспечения людей работой проблема приняла серьёзный характер. В заключение нужно отметить то, что в 60-80 годы прошлого века облик кишлаков Южного Узбекистана заметно изменился. Были освоены новые земли, созданы новые населённые пункты. Наряду с данными населёнными пунктами были построены школы, детские сады, поликлиники, сети бытового обслуживания, торговые точки и жилые дома. И в экономической жизни населения произошли определённые сдвиги. Расширились посевные площади, уровень урожайности сельскохозяйственных культур повысился. Эти изменения были достигнуты прежде всего благодаря неустанному труду и созидательной способности населения. Но несмотря на это в кишлаках с каждым днём социальные проблемы приняли напряжённый

характер. Эти проблемы ярко проявились прежде всего в обеспечении населения жильём, оказании бытовых услуг, занятости людей, справедливой оплате за труд, экологии, охране здоровья и других сферах. В добавок к этому узбекский дехканин за свой тяжёлый труд не всегда получал достаточного дохода. К тому же административно-бюрократическая система, которая держала республику в качестве сырьевой базы, даже не думая о направлении социального положения населения, только гонясь за директивными планами, обходя имеющиеся проблемы, не давала должной оценки реальной действительности. Имеющиеся проблемы даже не были признаны. Весь механизм был направлен на восславление победоносных шествий социализма. Всё это значительно ухудшало социальное положение населения и социальная сфера вошла в тупик. Особенно это положение приняло серьёзный оборот в социальном образе жизни населения, которое проживало в кишлаках южных областей республики.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Газета Халк сузи (Народное слово) 8 февраля 2017 года.
2. Худайкулов Махмуд. Каршинская степь. – Ташкент: «Шарк», – 1998.
3. Турсунов С.Н. Очерки из истории Шерабада. – Ташкент: «Новое издание», –2014.
4. Эргашев Ш. Душа хочет свободы. –Ташкент. «Узбекистан», –2017.
5. Газета «Совет Узбекистони» («Советский Узбекистан») 8 марта 1991 г.
6. Турсунов С.Н., Кабулов Э. и другие. – История Сурхандарьи: монография. – Ташкент: «Шарк», 2004.
7. Бобожонова Д. Социально-экономические отношения в Узбекистане.(на примере 70-80-х годов). – Ташкент: «Шарк», – 1999.
8. Алимова Д. и другие. История Узбекистана (1917-1991 годы). Ташкент: «Шарк», – 2004.
9. Народное хозяйство Узбекской ССР.1985. – Ташкент: «Узбекистан», – 1986.

10. Центральный государственный архив Республики Узбекистан фонд Р_94, запись -1,243-дело
11. Центральный государственный архив Республики Узбекистан фонд Р_94, запись-3 126- дело.
12. Народное хозяйство Узбекской ССР.1986. – Ташкент: «Узбекистан», – 1987.
13. Авторский коллектив. Очерки из истории Сурхандарьи. – Ташкент: «Нур», – 1991.
14. Алимова Р. Актуальные проблемы социального развития в Узбекистане в условиях перестройки. – Ташкент: «Фан», – 1991.
15. Осминин В.А. Итоги и проблемы развития в Узбекистане на основе перестройки экономики СССР. –Москва: Мысль, – 1990.
16. Бекматов Э. Сотрудничество народов и экономические связи. – Ташкент: «Мехнат», – 1992.
17. Плановое хозяйство, 1985.№5
18. Узбекистан в годы двенадцатой пятилетки. Краткий статистический сборник. – Ташкент:Издательство ЦК Компартии Узбекистана, – 1990.
19. Газета «Ленин байроги» («Ленинское знамя»). 3 марта 1990 года.
20. Тухлиев Н. Экономика Узбекистана. –Ташкент:Шарк, – 1990.

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО АНАЛІЗУ ВИПЛАТ З СОЦІАЛЬНОГО ПАКЕТУ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Панченко Ольга Михайлівна

к.е.н., доцент

Національного університету «Запорізька політехніка

Ловчикова Тетяна Олександрівна

магістр

Національного університету «Запорізька політехніка

м. Запоріжжя, Україна

Introductions. Останнім часом все більше уваги приділяється тому, як вітчизняні підприємства впроваджують та дотримуються Міжнародних стандартів менеджменту із соціальної відповідальності: ISO 26000 «Керівництво з соціальної відповідальності» та SA 8000. У світі вже давно визнано, що підприємства, на яких приділяється значна увага персоналу, створенню необхідних і комфортних умов для праці, є надійними партнерами у взаємовідносинах. Використання менеджментом підприємства належних етичних підходів до працівників та суспільства в цілому є критеріями високого рівня управління, отже надає впевненості інвесторам та бізнес-партнерам в успішних перспективах співпраці. І навпаки, співробітництво з компаніями, які не виконують вимоги соціально відповідальної поведінки вважається пов'язаним з додатковими фінансово-економічними ризиками.

Для характеристики сукупності соціальних виплат, благ, винагород, гарантій і послуг, які надає роботодавець власним співробітникам, на практиці та в науковій і професійній літературі останнім часом отримав поширення термін «соціальний пакет». До складу соціального пакета включаються як базові соціальні гарантії, передбачені законодавством про працю та соціальне забезпечення, так і додаткові фінансових, матеріальних та нематеріальних

блага, які роботодавець надає за власною ініціативою. Надає він їх, як правило, з певною метою – створити стимули для працівників для підвищення якості та продуктивності праці, збалансування індивідуальних потреб працівника зі стратегічними потребами підприємства. Тому питання аналізу виплат з соціального пакету на підприємстві, їх ефективності та відповідності завданням стратегічного розвитку є актуальним та витребуваним практикою управління.

Aim. Надання науково-обґрунтованих пропозицій щодо удосконалення методичних підходів до аналізу виплат з соціального пакету на підприємстві.

Materials and methods. У процесі дослідження застосовувалися як загальнонаукові, так і специфічні методи пізнання: методи логічного аналізу, синтезу, індукції і дедукції (при уточненні змісту основних понять); абстрактно-логічний метод (при узагальненні теоретичних положень, встановленні причинно-наслідкових зв'язків і формуванні висновків та пропозицій).

Results and discussion. Для аналізу виплат з соціального пакету на підприємстві доцільно використовувати комбінацію якісних і кількісних методів. Саме комбінація цих двох методів найкращим чином допомагає оцінити ефективність виплат з соціального пакету.

Найбільше поширення і наукове обґрунтування мають кількісні методи, що будуються на методах та процедурах аналізу показників господарської діяльності підприємства. Кількісні методи оцінки більше підходять для оцінки причинно-наслідкових зв'язків на основі реєстрованих кінцевих кількісних результатів. Використання якісних методів дає можливість у повній мірі оцінити інтереси і потреби представників соціальної групи, позиції всіх зацікавлених сторін і систему їх пріоритетів, допомагає зрозуміти економічний, політичний, соціальний контекст процесу соціальної відповідальності [1].

Аналіз соціальної відповідальності у частині виплат з соціального пакету на підприємстві це, насамперед, аналіз показників соціального забезпечення працівників.

Показники соціального забезпечення – показники раціонального використання та відтворення трудових ресурсів із урахуванням потреб їх професійного розвитку та соціальної підтримки [2, с.112]

Основними вимогами до обрання оціночних показників аналізу соціальної відповідальності у частині виплат з соціального пакету такі: операційність та зручність для менеджменту, відповідність цілям [3], врахування критеріїв міжнародних стандартів та галузевої специфіки [4].

Виходячи з сутності та структури соціального пакету, функцій системи соціальної відповідальності на підприємстві доцільно визначити наступні завдання аналізу виплат з соціального пакету з боку роботодавця та працівника.

З боку роботодавця слід проаналізувати фактичний стан та можливість у майбутньому досягнення завдань програми з соціальної відповідальності за наступними критеріями:

- максимальна реалізація стратегічних цілей підприємства;
- ефективне залучення персоналу до прийняття рішень, які стосуються ключових стратегічних питань сталого розвитку підприємства
- запобігання відпливу кваліфікованих працівників через їх незадоволення ними умовами праці та соціальними благами;
- ефективне управління персоналом, мінімізація втрат, пов'язаних із хворобами, травматизмом, соціальними проблемами;
- стимулювання ефективної виробничої поведінки;
- контрольованість витрат на персонал у частині реалізації програми з соціальної відповідальності на підприємстві;
- адміністративна ефективність і простота здійснення виплат з соціального пакету.

Разом з тим доцільно проаналізувати виплати з соціального пакету на підприємстві з точки працівника за наступними критеріями:

- гідна винагорода за працю та соціальна захищеність;
- професійне та кар'єрне зростання;

- належні санітарно-гігієнічні умови праці, забезпечення норм охорони праці, безпеки виконання трудових обов'язків;
- забезпечення умов для реалізації права працівників здоровий спосіб життя та профілактика; вирішення особистих проблем; соціальний статус, елементи престижу.

Економічна ефективність упровадження елементів соціальної відповідальності в системі управління підприємством полягає в рості не тільки показника соціального ефекту (ефективності для суспільства), а й зростанні вигоди для підприємства – вплив на основну діяльність. При цьому, кажучи про економічні вигоди соціальної відповідальності підприємства, треба зазначити, що ці вигоди найбільш яскраво проявляються в таких сферах, як фінанси, маркетинг, управління персоналом. Окрім того, слід зазначити цінність заходів соціальної відповідальності в такій сфері, як управління ризиками [5].

Для проведення стратегічного аналізу з метою оцінювання впливу заходів з застосування соціального пакету на підприємстві доцільно використовувати комплексні методи, що призначені для оцінки та обґрунтування вибору стратегій. Найбільш придатними для таких завдань є: SWOT-аналіз (Strengths (сильні сторони), Weaknesses (слабкі сторони), Opportunities (можливості), Threats (загрози)) та модифікована матриця SPACE-аналізу (Strategic Position and Action Evaluation).

Conclusions.

1. Обґрунтовано, що аналіз виплат з соціального пакету на підприємстві є необхідним елементом стратегічного управління в системі реалізації програми соціальної відповідальності підприємства.

2. Доведено, що при проведенні аналізу доцільно використовувати комбінацію якісних і кількісних методів, комбінація яких дозволяє оцінити ефективність виплат з соціального пакету. При виборі аналітичних показників необхідно дотримуватися наступних вимог: операційність та зручність для менеджменту, відповідність цілям, врахування критеріїв міжнародних стандартів та галузевої специфіки.

3. Запропоновано критерії оцінки ефективності виплат з соціального пакету з боку роботодавця та працівника виходячи з сутності та структури соціального пакету, функцій системи соціальної відповідальності. Для оцінювання впливу заходів з застосування соціального пакету на підприємстві доцільно використовувати комплексні методи стратегічного аналізу, що призначені для оцінки та обґрунтування вибору стратегій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Товма Н.А. Рейтинговые показатели КСО / Н.А. Товма URL: http://www.rusnauka.com/5_NMIV_2009/Economics/4/
2. Левицька С. О. Економічне забезпечення соціально-екологічних складових збалансованості операційної діяльності підприємств: облікові підходи / С. О. Левицька // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: науковий журнал. – Острог : Вид-во НУ«ОА», вересень 2016. – № 2(30). – С. 110–115.
3. Корпоративная социальная ответственность: вопросы теории и практики: монография / Д.Г. Перекрестов, И.П. Поварич, В.А. Шабашев. – М.: Издательство «Академия Естествознания», 2011. URL: <http://www.rae.ru/monographs/139-4596>
4. Ворона О. В. Методичні підходи до ISSN 2079-0767 Вісник НТУ «ХП». 2013 №46(1019) 63 оцінки рівня соціальної відповідальності / О. В. Ворона // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2010. – № 30. – С. 127-133.
5. Юзик Л.О. Підходи щодо оцінки впливу КСВ на показники діяльності підприємства / Л.О. Юзик // Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського. Серія «Економічні науки». – 2010. – Вип. 3. – С. 158–165.

ЯК ПОДОЛАТИ СЦЕНІЧНЕ ХВИЛЮВАННЯ

Пантюх Оксана Іванівна

вчитель музичного мистецтва

Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 7

м. Мелітополь, Запорізька область, Україна

Анотація: Статтю присвячено проблемі сценічного хвилювання. Автор пропонує широкому колу читачів практичні поради та вправи для опанування сценічного хвилювання.

Ключові слова: причини хвилювання, налаштування на успіх, практичні поради та вправи.

Виступаючи на сцені поряд із виконавцем більшості разів присутнє сценічне хвилювання. Це хвилювання надає можливість поєднати в єдине ціле: резерви внутрішніх сил організму, навички концентрації уваги, донесення творчого задуму авторів твору до слухача. Кожна людина індивідуальна, тому від рівня емоційного збудження залежить успіх від творчого задуму. Якщо людина дуже сильно збуджена, вона перестає володіти собою та аналізувати результат виконання, а в тих випадках, коли не має збудження, виступ проходить байдуже, не цікаво. Н.В. Труль сказав: « Якщо людина не хвилюється перед виходом на сцену, – він не артист, і на сцені йому робить нічого. Йому все одно, що і як він гратиме». П.Т. Нерсесьян говорить: «Хвилювання – це неодмінна умова для того, щоб людина сконцентрувала всі свої сили фізичні і психічні; людина байдужа, – продовжує він, що не хвилюється нічого цікавого і значного на концертній естраді не створить».

Затратив багато часу (підібрав репертуар, розучив пісню, придумав хореографічні рухи, праця із мікрофоном, репетиції в актовому залі) а результату ти не побачив, тому що виконавець/виця не змогли оволодіти

сценічним хвилюванням. Це дуже серйозно. Такі невдачі можуть нанести вагомий відбиток на майбутнє виконавцю: посіяти невпевненість у собі, відчуття страху, навіть серйозні хворобливі стани. Причиною сценічного хвилювання можуть бути: почуття страху зі сторони дорослих, критичною думкою знайомих людей.

Проблема свідомої поведінки на сцені обумовлена практикою триматись та володіти собою під час виступу: виконавцю необхідно «пропустити» твір через себе та подарувати незабутні враження глядачеві – психологічна, виконавська не готовність виходу на сцену. Щоб підвищити самооцінку виконавця на підготовчому етапі роботи потрібно залучити виконавця до співпраці: запросити поважних осіб та розповісти про концертний виступ, у вільній формі поспілкуватись із майбутніми глядачами. Автор представляє деякі поради та вправи, які допоможуть придбати впевненість у собі, та в своїх силах, розкрити найкращі якості, перетворити виступи на сцені в яскраві, незабутні миттєвості життя.

«Успішна робота» Для успішного виступу музичного твору необхідно підібрати цікавий, захоплюючий репертуар, який допоможе зібрати волю, зосередити увагу, посилити слуховий контроль. Запам'ятовувати краще асоціативно, застосовуючи власні емоції, настрої, певні рухи з тим матеріалом, підкріплюючи з раніше добутим навичками.

«Зміна обстановки» Виступи перед концертом поступово ускладнюються. Спочатку можливий виступ перед слухачами з 1 – 2 чоловік, це можуть бути: однокласники, друзі, пізніше більша кількість, різна аудиторія. Співати: в різних місцях класу, в різних аудиторіях, під ходу, з рухами. Вивести виконавця з «зони комфорту».

«Упевненість» Пригадати свій спогад про вдалий виступ якомога яскравіше. Під час наступного публічного виступу повернутися до цього спогаду.

«Уявний виступ» Уявіть в собі в усіх деталях свій успішний публічний виступ. Як ви вийдете на сцену, вам будуть радіти глядачі. Як ви легко почнете

співати красивим, барвистим голосом, як звук буде доноситись до глядача, де ви будете стояти на сцені, якою буде температура в приміщенні. Як ви вдало виступите та почуєте оплески слухачів, отримаєте задоволення від виступу.

«Проспівування» Занурення в звучання пісні: проспівування без підтримки інструменту (а capella), проспівування разом із інструментом, проспівування про себе.

«Близька людина» Одним із дієвих способів роботи з хвилюванням на сцені є виконання для близької або конкретної людини, також знімає сценічне хвилювання зоровий контакт із близькими людьми в залі перед виступом. В.В. Кастельський із цього приводу говорив: «Уяви, що ти граєш на публіці. «Увійди до цього стану. Причому твоє основне та головне завдання - зосередитися на виконуваному. Ніщо не повинно тебе відволікати: ні присутність сторонніх, ні якісь непотрібні думки. Гранічна концентрація на звучанні інструменту, на фразуванні, на співвідношенні голосів і так далі – ось твоя мета, і чим швидше ти досягнеш її, тим швидше станеш артистом».

«Страх перед невідомим» По можливості провести попереднє знайомство з приміщенням, усіма технічними засобами, акустикою в залі, в якому проходитиме виступ. Чим в більш неформальній і спокійній обстановці відбуватиметься знайомство та репетиція, тим більше сприятливим буде емоційний настрій учня, успішний виступ.[1, с.5]

«Зовнішній вигляд» Заздалегідь продумати сценічний костюм до виступу враховуючи вікові особливості (комфортний одяг, охайна зачіска, зручне взуття). Спробувати виконати пісню заздалегідь щоб складові костюму не заважали, рухи були природними.

«Налаштування на позитив» Одним із чинників формування позитивного сценічного емоційного стану може бути надихаючий епізод із життя, який надихає співати, виступати на сцені, особа яка є куміром для учня.

«Самовіддача» Емоційний стан сильно впливає на сценічну подачу виконання твору. Однією з вимог є повна самовіддача (емоційність, темперамент) незалежно від того, репетиційний чи концертний виступ.

Упевненість у своїх рухах, вільне володіння апаратом для виконавця стають запорукою впевненої поведінки на сцені, коли можна покладатися на механіку й більше уваги приділяти художнім завданням.

«Виступ перед камерою» Учні миттєво реагують на свої помилки, коли побачили свій виступ у запису. Працюємо далі над коректи вами, уточненнями, вдосконалюємо виконавські навички.

«Подяка» Якщо під час виступу учень заспівав вдало, вчитель (побачив і почув) отримав результат, задоволення від своєї роботи, щиро порадійте разом із учнем та його батьками, не жалійте похвал та компліментів, підкреслюючи працьовитість, наполегливість. Якщо виступ не вийшов удалим, ні в якому разі не можна накидатися на учня з критикою й докорами, а постаратись в дружньому тоні заспокоїти його наполегливо підкреслюючи, що він має можливість більш ретельно підготуватися до наступного виступу й показати хороший результат. В обох випадках необхідно провести ретельний аналіз виступу, з опрацюванням недоліків й помилок, причини та шляхи усунення в найближчих репетиціях. Дихальні вправи допомагають при знятті стресу, очистити свій розум, привести в порядок свої думки.

«Дихання» Уявіть собі квадрат. Дивлячись у лівий верхній кут квадрата, зробіть глибокий повільний вдих. Потім переведіть погляд у правий верхній кут і затримайте дихання ненадовго (3 — 5 рахунків). Опустивши очі у правий нижній кут квадрата, зробіть спокійний видих. Переведіть очі в лівий нижній кут квадрата, усміхніться та скажіть: «Я розслаблений та всміхаюся». [2]

«Розслаблення грудної клітки» Зробити дуже глибокий вдих. Спробуйте вдихнути все повітря, який вас оточує. Затримайте повітря і розслабтеся. Тепер видихніть все повітря з легенів і поверніться до нормальному диханню. Запам'ятайте ці відчуття, усвідомте їх. Повторіть цю вправу. (Між вправами паузи в 5 – 10 сек.)

«Плечі» Дана вправа складається зі знизування плечима у вертикальній площині у напрямку до вух. Подумки прагнете дістати до мочок вух вершинами плечей. Підніміть плечі. Розслабтеся, повторіть ще раз.

«Самоналаштування» Сформулюйте текст програми, для посилення ефекту можливо використати слова «саме сьогодні»:

- «Саме сьогодні у мене все вийде»;
- «Саме сьогодні я буду спокійною та витриманою»;
- «Мені приносить задоволення співати впевненим голосом, показувати сценічний образ, самовладання»

Вправи із застосування методики японського мистецтва акупресури знімають загальний напругу, викликають вплив бадьорості.

Масаж вушної раковини та мочки вуха допоможуть зняти втому, заспокоїтись, розслабитись або підбадьоритись. [3 с.3]

Масажуючи **точку міжбрівній області** (посередині між внутрішніми кінцями брів) можна досягти спокою розуму, тіла та духу.

Точка-антистрес розташована в центрі внутрішньої частини підборіддя. Її масаж зніме напругу, значно поліпшить настрій. Всякий раз, як засмутити, починайте масажувати цю точку великим пальцем правої руки протягом 4-5 хвилин. Виступи на концертах, конкурсах – серйозна справа. Свято має приносити задоволення не тільки учню, але й вчителю, батькам, усім слухачам. Завданням вчителя є якомога раніше прищепити учневі почуття відповідальності, любов до співу на сцені.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брайан Т. Убеждение. Уверенное выступление в любой ситуации [Онлайн книга] / Ман Иванов и Фермер, 2015, 2015, 256с. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: URL: http://loveread.ec/view_global.php?id=49370
2. Зімовін О. Як побороти тривогу перед публічним виступом Оплата праці травень, 2017/№-10/1 [Електронний ресурс] : Режим доступу: URL: <https://i.factor.ua/journals/ot/2017/may/issue-10/1/article-27674.html>
3. Сам собі психотерапевт [Електронний ресурс] : Режим доступу: URL: <https://cutt.ly/hg8JMHd>

ВИКОРИСТАННЯ НЕЙРОННИХ МЕРЕЖ В ГІБРИДНИХ АРХІТЕКТУРАХ ГЕНЕРАЦІЇ ТЕКСТУ

Пасько Віктор Петрович

к.т.н., доцент

Кузнєцов Денис Вячеславович

студент

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут

імені Ігоря Сікорського»

м. Київ, Україна

Анотація: У статті розглядаються проблеми наявних архітектур генераторів тексту та пропонується модель генератору тексту на основі гібридної архітектури, яка порівнюється з наявними рішеннями за чисельними показниками.

Ключові слова: генерація тексту, нейронні мережі, варіаційний автокодувальник, інтегрована архітектура нейронних мереж, модульна архітектура нейронних мереж.

Система генерації тексту – це зазвичай складна система, навіть у відриві від усіх необхідних етапів обробки тексту до моменту його використання в якості зразку або як даних для тренування. Традиційно, архітектури генераторів тексту можна розрізнити на модульні архітектури та інтегровані архітектури.

З точки зору структури генератор тексту можна розділити на планувальник документу, мікропланувальник, та поверхневу реалізацію [1, с. 64]. Більш детально, кожен з цих компонентів можна розділити за завданням, який він виконує. Ці завдання – це визначення змісту, структурування

документу, агрегація лексикалізація, генерація зв'язуючих тверджень та лінгвістична реалізація та реалізація структури.

Попри те, активним напрямком досліджень також є використання нейронних мереж в традиційних модульних архітектурах [2, с. 1]. Відомі дослідження нейронних мереж для задач агрегації, лексикалізації та лексичної і структурної реалізації. Використання нейронних мереж є перспективним саме в цих напрямках генерації тексту, бо вони історично погано оброблювалися алгоритмами та вимагали ручної праці в формуванні правил, зразків або схем тексту, отже, є гарними кандидатами для автоматизації за допомогою нейронних архітектур.

Дослідникам відомі найбільші недоліки як модульних, так і інтегрованих систем. Для модульних архітектур найбільша складність при використанні – це втрата інформації при передаванні лінгвістичного подання між компонентами, а для інтегрованих – це неможливість розділити обов'язки під час генерації, що призводить до того, що одна математична модель виконує функції, для яких вона гарно оптимізована, і ті, для виконання яких вона не підходить, або, навіть повна втрата контролю за процесом генерації що призводить до невідтворюваних результатів генерації.

Дослідники намагалися вирішити цю проблему вдосконалюючи відповідні архітектури, проте це все ще невирішене питання. З цього погляду великий інтерес становлять гібридні архітектури генераторів тексту – такі, що намагаються вирішити проблеми інтегрованих архітектур, але зберегти їхні сильні сторони, як можливість працювати “end-to-end”, отримуючи та генеруючи текст без обробки.

Архітектурно така модель буде містити 4 функціональні компоненти [3, с. 3]. Першим буде шар кодування, який математично описується за допомогою наступної моделі:

$$\psi_X(x) = X_i \in R^d,$$

де X матриця ознак. В контексті задачі, що розглядається ця матриця може представляти або токенізований текст, або подання таблиці зі

структурованими даними. В обох випадках, окрема змістовна одиниця (речення або рядок таблиці) є вектором закодованих слів. Задача кодування – це зменшення розмірності даних, або зміна його форми. Одним з поширених засобів кодування є конкатенація:

$$\psi_X(s) = [\psi_X(x_1); \dots; \psi_X(x_T)] \in R^{d \times E}.$$

Залежно від задачі, отриманий вектор також обробляється стохастично для зменшення кількості ознак [4, с. 3], за допомогою функцій активації. Таким чином, цей компонент може бути реалізований як персептрон, або більш традиційними статистичними засобами.

Наступним є шар планування змісту. Задача планування змісту за своєю природою є статистичною та виконується за допомогою алгоритмів ранжування або розподілу уваги. В інтегрованих архітектурах генерації тексту контекстування виконується автоматично, але в гібридних архітектурах воно має бути змодельовано:

$$\psi_{\alpha_1}(c_t, z_{c_t}, g_f) = [\psi_E(c_t); \psi_Z(z_{c_t}); \psi_{G_f}(g_f)] \in R^d,$$

де $\psi_Z(z_{c_t})$ і $\psi_{G_f}(g_f)$ є локальним та глобальним контекстами. В більш простому випадку, коли глобальний та локальний контекст є однією матрицею, майбутній зміст можна розрахувати наступним чином:

$$\alpha_{j,k} = \exp(\psi_X W_{\alpha} r_k),$$

$$\psi_r = \sum_{k \neq j} \alpha_{j,k} r_k,$$

$$\psi_{Z_{\alpha_1}} = W_g[\psi_X; \psi_r].$$

Безпосередньо зміст формується за допомогою вибору інформації з похідних даних та також за допомогою фільтру, отже може бути реалізовано як багат шаровий персептрон.

Шар планування складу – це компонент, який з отриманого змістовного наповнення формує структуру майбутнього документу. Структура може бути надана заздалегідь, або може бути сформована під час генерації з бази знань. З певного погляду, планування складу – задача, що є аналогічною до планування змісту, але моделі планування оперують більш комплексними структурами.

Маючи послідовність таких структур, змодельовану вектором z , математична модель структури тексту сприймає вигляд:

$$p(z|\psi_Z) = \prod_{k=1}^{|z|} p(z_k|z_{<k}, \psi_Z),$$

де $z_{<k}$ – попередні структури у послідовності, що гарантує різну структуру сгенерованих документів.

Маючи контекст та оцінку уваги до повних слів, можна визначити модель формування певної структури:

$$p(z_k|z_{<k}, \psi_Z) = \exp(\psi_{Z_{\alpha_1}} \psi_X * h),$$

де h – змінна, яка кодує стратегію генерації тексту. Це може бути внутрішнє представлення нейронної мережі, або інша стохастична модель.

Поверхнева реалізація – процес генерації лексичних конструкцій з абстрактних. Схожим чином до генерації складу, модель згенерованого тексту наступна:

$$p(y|z, \psi_Z) = \prod_{t=1}^{|y|} p(y_t|y_{<t}, z, \psi_Z),$$

$$p(y_t|y_{<t}, z, \psi_Z) = \sum_{u_t \in \{0,1\}} p(y_t, u_t|y_{<t}, z, \psi_Z),$$

де u_t – це змінна, що кодує стратегію генерації тексту.

Така архітектура має можливість бути декомпозованою ще більше [5, с. 4], якщо розділити шари планування змісту та складу, а також відокремити шар контекстування, які потім можна тренувати та використовувати окрема, або архітектура може бути інтегрованою щільніше, якщо змішати шари, які виконують окремі функції. Практичною реалізацією такої системи може бути архітектура на базі варіаційний кодувальника (рис. 1).

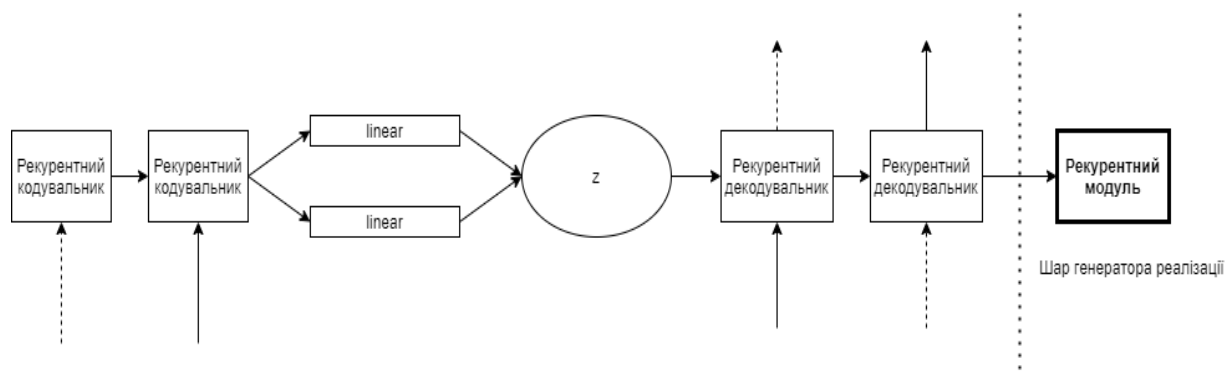

Рис. 1. Модель гібридної моделі генерації тексту з двох компонентів

Модулем поверхневої реалізації та планування змісту є мережа-декодувальник, а шаром планування складу – нейронна мережа-кодувальник [6, с. 3]. Це є відомою інтегрованою моделлю генератора тексту, основним недоліком якої є слабкий контроль над представленням z [7, с. 18]. Для гібридизації цієї моделі пропонується розширити її за допомогою другого компоненту – рекурентної мережі, яка б виконувала функції поверхневого генератора та планувальника складу. В обчислювальних експериментах як база даних використовується база п'єс Вільяма Шекспіра. Це є популярним об'єктом дослідження через унікальність її лексичної структури. Ця база знань містить 39 п'єс, які подані у виді реплік персонажів, анотованих тим, який персонаж говорить зараз. З цих реплік отримано всі речення складніше 3 слів, які було розділено на тренувальний та тестовий масив даних.

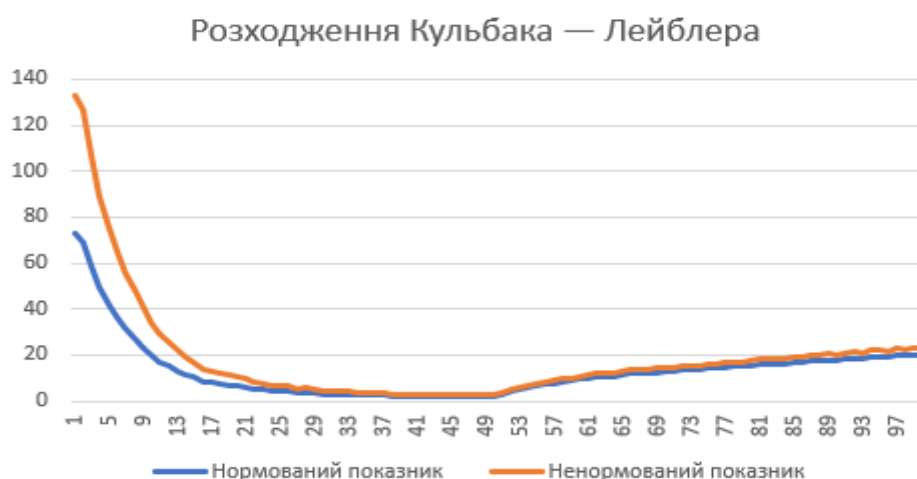

Рис. 2. Крива тренування моделі

Тренування моделі відбувалося за 100 ітерацій (рис. 2). Для моделювання втрат використовується функція розходження Кульбака-Лейблера. На вхід мережі подається початок речення і очкується що решту буде згенеровано.

Для порівняння результатів використаємо як людські, так и автоматичні метрики. Для чисельного оцінювання тексту використаємо метрику порівняння n -грамів BLEU. Методика вимірювання буде наступною: формується початок речення, потім генерується його решта та порівнюється з наявним в тексті продовженням. Чим більше співпадінь серед n -грамів поміж реченнями, тим вище метрика. В якості еталону використовуються продовження цих речень.

Таблиця 1**Порівняння методів генерації тексту**

Метод	BLEU-2	BLEU-3	BLEU-4
MLE	0.796	0.695	0.635
SeqGAN	0.887	0.842	0.815
RankGAN	0.914	0.878	0.856
Гібрид	0.658	0.621	0.451

Як можна побачити в порівнянні (табл. 1), результати гібридної моделі є гіршими ніж у традиційних моделей на базі генеративних змагальних мереж. Це пояснюється через 2 фактори: по-перше, гібридна модель імплементує принципово іншу архітектуру варіаційного кодувальника, для якого притаманна варіативність в генерації, отже можна очікувати що тексти будуть більш випадковими. По-друге, ця модель є значно простішою та тренується значно швидше, ніж аналоги. Результати генерації тексту представлені у (табл. 2).

Таблиця 1**Приклади згенерованого тексту**

Початок речення	База для порівняння	Згенерований текст
I sin in...	I sin in envying his nobility.	I sin in request! I sin in office to lead. I sin in me.
Then his good report...	Then his good report should have been my son	Then his good report I nivery! Then his good report should slpeece aughora,

З результатів експериментів можна зробити висновок що гібридна структура генератора дійсно дає перевагу у швидкості тренування та зменшенні розміру самої моделі за рахунок менш точних результатів у порівнянні з іншими моделями на базі нейронних мереж. При цьому така модель має зазначені вище переваги: її структурні елементи можуть бути розділені, та можуть тренуватися або використовуватися окремо. Таким чином, модель поєднує переваги інтегрованих та модульних архітектур генераторів тексту.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Albert Gatt, Emiel Krahmer. Survey of the State of the Art in Natural Language Generation: Core tasks, applications and evaluation, Journal of Artificial Intelligence Research 61 (2018) p.65-170
2. Andrew Walker, Advaith Siddharthan, Andrew Starkey. Investigation into Human Preference between Common and Unambiguous Lexical Substitutions [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.aclweb.org/anthology/W11-2824.pdf>
3. Ratish Puduppully, Li Dong, Mirella Lapata. Data-to-Text Generation with Content Selection and Planning [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <https://arxiv.org/pdf/1809.00582.pdf>
4. David Grangier, Michael Auli. Neural Text Generation from Structured Data with Application to the Biography Domain [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <https://arxiv.org/abs/1603.07771>
5. Regina Barzilay, Mirella Lapata. Aggregation Via Set Partitioning for Natural Language Generation. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.aclweb.org/anthology/N06-1046.pdf>
6. Zhiting Hu, Zichao Yang, Xiaodan Liang, Ruslan Salakhutdinov, Eric P. Xing. Toward Controlled Generation of Text. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <https://arxiv.org/abs/1703.00955>
7. Laurent Girin, Simon Leglaive, Xiaoyu Bie, Julien Diard, Thomas Hueber, Xavier Alameda-Pineda. Dynamical Variational Autoencoders: A Comprehensive Review [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <https://arxiv.org/pdf/2008.12595.pdf>

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АСЕРТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ЯК КОНСТРУКТИВНОГО СПОСОБУ МІЖОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Пелешенко Олена Вікторівна

старший викладач кафедри психології та соціології

Тімченко Олена Григоріївна

Східноукраїнський національний університет

імені Володимира Даля,

здобувач вищої освіти

спеціальності «Психологія»

Анотація: У статті розглядається значення поняття «асертивності» у вітчизняній та зарубіжній психології. Вивчаючи роботи вітчизняних та зарубіжних авторів слід зауважити, що науковці багато уваги приділяли дослідженню формування асертивної поведінки особистості в юнацькому віці. На це вказують дослідження аналізу вивчення розвитку асертивності, побудова хронологічних меж, їх методологічної стратегії. *Асертивна (впевнена) поведінка* – це вміння домовлятися, враховуючи інтереси усіх сторін, вміння ввічливо відмовитися від того, що не підходить, і рішуче – від того, що може бути небезпечним. Це впевнений, партнерський («на рівних») стиль спілкування. Асертивну поведінку ще називають гідною, дипломатичною, впевненою.

Ключові слова: асертивна поведінка, міжособистісна взаємодія, юнацький вік, дослідження, корекційні вправи, тести–опитувальники, методики діагностики особистості.

Поняття асертивності перегукується з феноменом впевненості, який достатньо розгорнуто досліджено у вітчизняній та зарубіжній психології.

Впевненість передбачає наявність суб'єктивної установки на самого себе, соціальної готовності та здатності адекватно реалізовувати власні прагнення. Впевнена поведінка не означає придушення агресивних почуттів, вона сприяє редукції агресивної поведінки й зникненню приводів для агресії.

Поняття асертивності на початку 80-х років XX століття виокремив американський психолог А.Солтер. В його теорії асертивна поведінка розглядається як оптимальний та найбільш конструктивний спосіб міжособистісної взаємодії, на противагу двом поширеним деструктивним способам – маніпуляції та агресії.

Згодом новий напрям підтримали і стали поглиблено вивчати такі психологи: Є.Кристоф, К.Келлі, Д.Вольпе, А.Ланге, А.Лазарус, Є.Круковіч, В.Капоні, Т.Новак, Р.Алберті, М.Емонс та ін..

У вітчизняній психології поняття асертивності почало розглядатися нещодавно, зокрема такими вченими: В.Ромек, В.Семиченко, С.Герасіна, Л.Ніколаєв, Л.Курганська.

В цілому в роботах зарубіжних психологів асертивність, більшою мірою, пов'язана з такими соціально психологічними категоріями, як успішність особистості, незалежність, самостійність, цілеспрямованість. Так, в працях зарубіжних авторів з формування асертивності, основна увага приділяється розвитку поведінкових навичок, поведінкових моделей і стереотипів соціально-психологічних дій у соціально значущих ситуаціях. Низка зарубіжних (переважно американських) психологічних програм активного соціально-психологічного навчання пропонує різного роду тренінги, спрямовані, насамперед, на навчання асертивної поведінки.

У вітчизняній психології основний акцент при розгляді даної проблеми розвитку і формування асертивності приділяється роботі з мотиваційною і ціннісно-смісловою сферою особистості. У наукових працях вітчизняних психологів поняття асертивності частіше можна побачити в контексті таких визначень, як відповідальність, особистісна позиція, етична переконаність, уміння протистояти груповому тиску. Відповідно, у першому випадку

асертивність переважно виступає за семантикою як поведінковий компонент особистості, у другому – як смисловий, внутрішньо психологічний [3].

Вітчизняні автори, що пишуть про розвиток сили волі, рішучість, упевненість, відповідальність підкреслюють, що при розвитку, наприклад, вольових якостей, слід враховувати їх полісемантичну, варіативну, багатокomпонентну структуру. Згідно такої методологічної стратегії, асертивність також важливо розглядати як інтегральну або інтеграційну психологічну освіту [5].

Юність розглядається як фаза переходу від залежного дитинства до самостійної і відповідальної дорослості, що передбачає, з одного боку, завершення фізичного, зокрема статевого, дозрівання, а з іншого – досягнення соціальної зрілості.

У вітчизняній науці прийнято розглядати юність як самостійний період розвитку людини, його особистості та індивідуальності. І.С.Кон визначає юність у межах 14–18 років, зазначаючи при цьому, що перехід від дитинства до дорослості звичайно поділяють на два етапи: підлітковий вік та юність (ранню і пізню). Однак хронологічні межі цих вікових груп часто визначають зовсім по-різному. Наприклад, у вітчизняній психіатрії вік від 14 до 18 років називається підлітковим, в психології ж 16–18-річних вважають юнаками. Але частіше їх звужують до 15–17 років, і тоді юнацький вік фактично співпадає зі старшим шкільним віком, з періодом навчання у старших класах середньої загальноосвітньої школи.

Юнацький вік – дуже відповідальний етап розвитку у житті школяра, коли завершується морфофункціональне дозрівання організму, відбуваються суттєві зміни його особистості, психологічне та соціальне дорослішання. Згідно з періодизацією, прийнятою у віковій фізіології, юнацький вік у дівчат починається в 16 років, у хлопців – у 17 років. У школярів юнацький вік припадає на старші класи, коли виникають значні труднощі, пов'язані з інтенсивним учбовим навантаженням та емоційним напруженням, неминучим під час вибору професії і підготовки до вступу до дорослого життя [4].

Розвиток особистості у період дорослішання йде швидше поступово, ніж стрибками, підкреслює Х.Ремштіт, зберігаючи свої відносно постійні важливі особливості та ознаки.

Старшокласникам властива хвороблива увага до уявлень про норму у відношенні зростання тіла, його розміру, ваги, пропорцій, зачіски, обличчя, поведінки та рухів. Близько половини дівчат та третини юнаків, за даними І.С.Кона, Х.Ремштіта, заклопотані своїми розмірами тіла, фігурою та вагою. Юнацька тривога з приводу свого зовнішнього вигляду нерідко пов'язана з суб'єктивною конформністю, тобто бажанням виглядати адекватно своїй статі.

Розвиток самосвідомості – центральний психічний процес юнацького віку. Найважливіший компонент самосвідомості – самоповага. Це поняття включає задоволення собою, прийняття себе, почуття власної гідності, позитивне ставлення до себе, узгодженість свого актуального та ідеального "Я". Особистість з високою самоповагою вірить у себе, і в те, що може подолати свої вади. Низька самоповага, навпаки, передбачає стійке почуття неповноцінності, меншовартості, що негативно впливає на емоційний стан і соціальну поведінку особи. Молодь із низькою самоповагою залежна від думки оточення, легко потрапляє під вплив. Занижена самоповага та комунікативні труднощі погіршують соціальну активність юнаків та дівчат [4, 2]. Юнаки та дівчата знаходяться у постійному очікуванні спілкування, і цей душевний стан змушує їх активно шукати спілкування з однолітками, яке відрізняється особливою довірою, інтенсивністю, відповідальністю. Тому стає зрозумілим, чому так важко переживаються невдачі. Юнацька дружба – перша самостійно обрана прив'язаність, яка передує кохання з притаманною йому високою емоційністю та безкомпромісністю.

Потреба у самореалізації та розвитку власного "Я" означає прояв своїх здібностей та їх подальше удосконалення. Вона пов'язана з мотивацією досягнення та перегукується з потребою у визнанні та прийнятті як члена суспільства. Юнацький вік, як вважає Г.С. Абрамова, – це вік зростання сили "Я", його здатності не втратити, зберегти своє "Я" та проявити свою

індивідуальність в умовах групової діяльності та інтимної близькості, дружби. Дійсно, така загроза існує, коли самореалізація старшокласника підміняється юнацькою субкультурою [1].

Психологічні словники під асертивністю розуміють здатність з гідністю і впевненістю відстоювати свої інтереси, при цьому не зневажаючи чужих прав. Тобто, це відкрита, пряма поведінка, яка не має на меті завдання шкоди оточенню.

Психологічна наука стверджує, що всі особистості є носіями різних типів темпераменту та характеру. Тому абсолютно нормально, якщо хтось від природи не вміє терпляче вислуховувати співрозмовника і ненав'язливо висловлювати свою точку зору. Для формування необхідних навичок асертивної поведінки практичні психологи розробили спеціальні методики.

Психотерапевт Р. Линденфилд в своїй роботі «Теорія і практика асертивності» зазначає, що важливо засвоїти суть правильної манери взаємодії та для початку варто вивчити основні принципи асертивної поведінки.

Асертивність досягається за допомогою чотирьох принципів, які описує Дон Мігель Руїс у своїй роботі «Чотири угоди»:

1. *Говоріть чесно, відверто* й лише те, що маєте на увазі. Уникайте слів, які можуть бути використані проти вас чи когось іншого.

2. *Нічого не приймайте особисто.* Вчинки інших – не ваша вина. Те, що вони роблять і говорять, – це проекція їхньої ж реальності чи мрії. Коли ви зміцните імунітет щодо чужих слів та дій, то звільните себе від безсенсових страждань.

3. *Не припускайте.* Знайдіть у собі мужність поставити запитання чи попросити те, чого хочете. Спілкуйтеся з іншими якомога відкритіше, щоб уникнути непорозумінь та драматизму.

4. *Докладайте до всього максимальних зусиль.* Ваш максимум змінюватиметься. Втім за будь-яких обставин виконуйте свою роботу так добре, як тільки можливо в тій ситуації. Так ви не матимете підстав, щоб картати себе і також це зміцнить вашу впевненість у собі.

Психологічні дослідження показують, що у особистостей юнацького віку можуть виникати складнощі з орієнтацією в соціальних ситуаціях, визначенням особистісних властивостей та емоційних станів інших людей, вибором адекватних способів поведінки та реалізацією їх у процесі взаємодії, а в ряді випадків – навіть нездатності ефективно й адекватно контактувати з соціальним оточенням.

Висновки. Трансформаційні процеси, характерні для соціального, економічного, політичного, культурного життя сучасної України особливо підсилюють проблему розвитку в особистості таких якостей, що забезпечують рух до особистісної зрілості і якісного спілкування. Асертивність є важливою рисою, формування якої допоможе особистості бути активним суб'єктом життєдіяльності, уміти розв'язувати проблеми, переконувати і гармонійно надихати інших керувати змінами.

Отже, дослідження феномену асертивності є актуальним у контексті сучасної психологічної науки. На основі вищевикладеного, можна сказати, що навички асертивної поведінки зможуть допомогти особистості досягти своїх цілей, мати адекватну самооцінку та добрі відносини з оточуючими. Юнацький вік сприяє формуванню навичок асертивної поведінки. Тому для самоусвідомлення, розуміння самого себе, самоприйняття, формування відповідальної асертивної поведінки, необхідно долучати юнаків до сучасних розробок та практичних рекомендацій психологічної науки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Алберти Р., Эммонс М. Самоутверждающее поведение / Р. Алберти, М. Эммонс. – Гуманитарное агенство "Академический проект" Санкт – Петербург, перевод М.В. Горшков, 1998. – 31 с.
2. Асеев В.Г. Мотивация поведения и формирования личности / В.Г. Асеев. – М.: Мысль, 1976. – 158 с.
3. Бишоп С. Тренинг асертивности /С. Бишоп. – СПб.: Питер, 2001. – С. 200-208.

4. Герасіна С.В. Асертивна поведінка як передумова формування почуття власної гідності та самоповаги студентської молоді /С.В. Герасіна. – // Проблеми сучасної психології. – 2010. – № 10. С.139–148.
5. Каппони В., Новак Т. Как делать все по-своему, или Ассертивность – в жизнь / В. Каппони, Т. Новак. – СПб.: Питер, 1995. – 186с.
6. Конопкін, О. А. Психічна саморегуляція довільної активності людини. Структурно-функціональний аспект/О. А. Конопкін // Питання психології. – 1995. Київ.: – № 1. – С. 5-12
7. Ніколаєв Л.О. Дослідження проблеми асертивності у вітчизняній та зарубіжній школах психології розвитку [електронний ресурс] / Л.О. Ніколаєв. - Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім.Г.С. Костюка АПН України № 9. – режим доступу до сайту: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Pspl/2010_9/138-146.

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО
САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ З РІЗНИМ
СОЦІОМЕТРИЧНИМ СТАТУСОМ**

Пелешенко Олена Вікторівна

старший викладач кафедри психології та соціології

Лебединець Марина Володимирівна

Східноукраїнський національний університет

імені Володимира Даля

здобувач вищої освіти

спеціальності «Психологія»

Анотація: У статті розглядаються психологічні особливості професійного самовизначення старшокласників з різним соціометричним статусом як заключної ланки ланцюга життєвих подій, які детермінували або нівелювали процеси набуття професійної ідентичності. Соціальне та професійне самовизначення старшокласника невід’ємно пов’язані з набутим життєвим досвідом, який формує світогляд та визначає плани на майбутнє, а його амбівалентний соціальний статус формує таку життєву професійну перспективу, яка залежить не стільки від системи знань, вмінь чи талантів, скільки від установок і ставлень старшокласника до професійного світу, його головних ціннісних орієнтацій.

Ключові слова: професійне самовизначення, ранній юнацький вік, рефлексія, прийняття рішення, вибір професії, планування професійного майбутнього, соціометричний статус.

Сутністю професійного самовизначення особистості є знаходження особистісних смислів в професійній діяльності. Професійне самовизначення школяра – це виокремлення себе щодо прийнятих в суспільстві критеріїв,

принципів і норм професійної діяльності. Правильний вибір професії старшокласниками важливий не тільки з позиції визначення індивідуальних життєвих планів на майбутнє, але й з точки зору розвитку суспільства в цілому.

Соціально-економічні зміни, що відбулися в суспільстві, а також новітні досягнення психолого-педагогічної науки потребують перегляду та переосмислення підходів до вирішення проблеми професійного самовизначення, зокрема, пошуку соціально-психологічних факторів цього процесу. Значний вклад в розробку проблеми професійного самовизначення внесли такі вчені, як Є. О. Климов, Р.С. Немов, М.С. Пряжніков, П. Шавір та інші.

Значний вклад в розробку проблеми професійного самовизначення внесли: Е. Ф. Зеєр, Є. О. Климов, Р. С. Немов, М. С. Пряжніков, П. А. Шавір та інші. Вклад у вивчення соціометрії внесли І. П. Волков, Е. С. Кузьмін, Дж. Морено, В. О. Ядов та інші.

На професійне самовизначення старшокласників впливає безліч факторів. У підлітковому віці важливе місце займає спілкування, тому можна припустити, що одним із чинників професійного самовизначення старшокласників є їхнє положення в групі однолітків, або соціометричний статус. Вклад у вивчення соціометрії внесли вчені І.П. Волков, Е.С. Кузьмін,

Я. Морено, В.О. Ядов та інші.

У зв'язку з важливістю спілкування у підлітковому віці, можна припустити, що одним із чинників професійного самовизначення старшокласників є їхнє положення в групі однолітків, або соціометричний статус.

Однак, до цього часу проблематика зв'язку професійного самовизначення школярів з соціометричним статусом у психологічній літературі належного вирішення не отримала, і соціометричний статус школяра не розглядається як один із факторів впливу на професійне самовизначення.

Дану роботу присвячено теоретичному аналізу психологічних особливостей професійного самовизначення старшокласників з різним

соціометричним статусом. Базовими поняттями дослідження є «професійне самовизначення» і «соціометричний статус».

Професійне самовизначення, за Е. Ф. Зеєром, є самостійним і усвідомленим узгодженням професійно-психологічних можливостей людини зі змістом та вимогами професійної праці, а також знаходженням сенсу виконуваної діяльності в конкретній соціально-економічній ситуації [2]. М. С. Пряжніков вважав, що професійне самовизначення – це не одномірний акт, а процес, що складається з ряду етапів, тривалість яких залежить від зовнішніх умов та індивідуальних особливостей суб'єкта вибору професії [6].

Поняття «соціометрія» запропонував Я. Морено. На його думку, соціометричний статус – це властивість особистості як елементу соціометричної структури займати певну просторову позицію в ній, тобто певним чином співвідноситися з іншими елементами [4].

Л. І. Божович зазначала, що для старшокласників характерна неоднорідність, різноплановість соціальних статусів [1]. Вчених продовжують хвилювати проблеми підліткового віку – право на автономність від старших, проблеми взаємовідносин, оцінок, різноманітних подій, заходів тощо. А з іншого боку, перед ними постає нове завдання – життєве, професійне самовизначення.

Однією з основних проблем старшокласників є проблема спілкування з однолітками. Саме в цьому віці взаємини з товаришами перебувають у центрі уваги, саме вони багато в чому визначають діяльність, поведінку, а в подальшому впливають на розвиток особистісних якостей і соціальних установок. Важливо зайняти значуще місце серед однолітків, бути визнаним в групі або бути лідером в своєму класі. Але не кожен старшокласник може цього домогтися, так як індивідуальні особливості та установки можуть заважати зайняти високе статусне місце, соціалізуватися саме в тій соціальній групі, яка для них є бажаною. За думкою Ю. А. Кобазевої, це пов'язано з тим, що школяри не можуть правильно оцінити себе, і тому не можуть знайти адекватну для себе референтну групу [3]. Якщо ці потреби не задовольняються, то виникають

проблеми з успішністю, зміною поведінки, старшокласник стає закритим, агресивним, що призводить до проблем у спілкуванні, взаємовідносинах з однолітками. Зазвичай це не усвідомлюється учнями та їх батьками.

У старших класах формується досить стійкий статус учня в системі їх ділових і особистісних взаємин та професійного самовизначення. У групі однолітків школяри можуть мати різний соціометричний статус. Є учні, що мають положення лідера, так звані «зірки», з якими хочуть спілкуватися, дружити майже всі однокласники. Також в кожному класі є досить велика група школярів, що має хороші відносини з більшістю однокласників, так звані «бажані». Існує і така група школярів, як «прийняті», вони досить відкриті для спілкування, доброзичливі і мають декілька друзів в класі. Проте є і «ізолювані», які практично виключені з неформального життя класного колективу.

Можна припустити, що старшокласники з різним соціометричним статусом будуть відрізнятися і характеристиками професійного самовизначення. Лідери («зірки») прагнуть бути в центрі уваги, кращими, виділятися з-поміж усіх та прагнуть утримати свій статус серед однокласників. Вони егоїстичні, так як звикли до уваги однолітків, їх агресивність проявляється в ініціативі, прагненні командувати, бути першими, принижувати інших, слабших за них учнів тощо. Однак разом з тим, – зірки доброзичливі, якщо ситуація не суперечить їхнім інтересам, вони знають, чого хочуть, і досягають цього. З майбутньою професією вони визначаються легко і швидко. Для них головне: престижність майбутньої професії, авторитетність, велика заробітна плата, і щоб вони були головні, все і всі «крутилися» навколо них.

Учні, що мають статус «бажаних», також прагнуть до влади в класі, певного лідерства, проте їх лідеруюче положення приймається тільки їх найближчим оточенням, а не всім класом. Ці учні можуть проявляти деяку агресивність в спілкуванні з лідерами, так як бажають зайняти їхнє місце у групі. Вони більш доброзичливі, менш агресивні і підозрілі, альтруїстичні. З самовизначенням професії вони визначаються досить швидко, при виборі

професії можуть приймати до уваги як свою думку та смак, так і думку оточуючих людей.

«Прийняті» школяри демонструють схильність до домінування, але воно поєднується з вираженою дружелюбністю. Ці учні в спілкуванні проявляють увагу, вони менш егоїстичні і агресивні. При професійному самовизначенні зазвичай дослухаються до інших більш, ніж до власних думок, переваг, бажань.

«Ізольовані» в класі часто агресивні, неврівноважені, потайливі, скриті, можуть демонструвати неадекватну поведінку. Своїми діями вони намагаються привернути увагу однокласників, але тим самим ще більше віддаляють себе від колективу. Таких учнів можна розділити на дві групи. Перша група – це учні з високою самооцінкою, високими домаганнями на визнання і прагненням до лідерства. Труднощі в спілкуванні з однолітками часто пов'язані з неправильним уявленням про свій реальний статус в класі. Вони хочуть вибрати професії, які є популярними та затребуваними, але зазвичай вибирають навмання чи підлаштовуються під впливовіших, авторитетних людей. Друга група «ізолюваних» – це учні невпевнені в собі, із низькою самооцінкою, тривожні, вони не проявляють незадоволення своїм становищем у класі, визначаються з професією досить довго і зазвичай враховують думку найближчого оточення, батьків чи інших родичів.

Висновки. На основі вищевикладеного, можна зробити наступні висновки: професійне самовизначення – це не одномірний акт, а процес, що складається з ряду етапів, тривалість яких залежить від зовнішніх умов та індивідуальних особливостей суб'єкта вибору професії.

На процес професійного самовизначення старшокласників впливають багато чинників, серед яких треба враховувати положення учнів у групі, їх соціометричний статус.

Перехід когнітивної сфери старшокласників на якісно новий рівень, завдяки провідній навчально-професійній діяльності, зумовлює їх здатність до професійного самовизначення. Базисом професійного самовизначення старшокласників є особистісне самовизначення: цілісне уявлення про себе,

набір ціннісних орієнтацій та особистісних смислів, прийняття внутрішньої позиції дорослої людини, потреби в самореалізації і самоактуалізації, яка передбачає наявність у старшокласника вміння бачити психологічну перспективу.

Професійне самовизначення може залежити від соціометричного статусу:

– лідери («зірки») з майбутньою професією визначаються легко і швидко; для них головне у майбутній професії: престижність, велика заробітна плата, досягнення високого положення, провідним мотивом для них є внутрішньо-соціальний і внутрішньо-індивідуальний мотив вибору, при професійній готовності вони опираються на емоційне ставлення, планування вибору професій;

– учні зі статусом «популярних» спираються на суспільну значущість, престижність, заробітну плату, умови і вимоги професій; провідним мотивом для них можуть бути внутрішньо-соціальний і внутрішньо-індивідуальний; при професійній готовності виявляють - автономність, емоційне ставлення, вміння приймати рішення;

– учні зі статусом «знехтуваних» дослухаються до інших (наприклад: порад батьків, друзів, вчителів, передач по телевізору, книг), і до власних думок, переваг, бажань. Провідними мотивами можуть бути: внутрішньо-соціальний і внутрішньо-індивідуальний мотив вибору. Професійна готовність виявляється у емоційності, автономності, прийнятті рішень;

– учні зі статусом «ізгой» визначаються з професією і вибирають досить довго і зазвичай враховують думку найближчого оточення. Для них головне у майбутній професії: вимоги, умови, заробітна плата. Провідними мотивами можуть бути: внутрішньо-соціальний і внутрішньо-індивідуальний мотив вибору, зовнішньо позитивний мотив, зовнішньо негативний мотив. Професійна готовність виявляється у емоційному ставленні, прийнятті рішень.

Отже, на процес професійного самовизначення буде впливати, з одного боку, схильності, позиції та бажання особистості, а з іншого боку,

соціометричний статус школяра. Зазначена проблема потребує подальшого дослідження особливостей професійного самовизначення старшокласників з різним соціометричним статусом з метою удосконалення процесу професійного самовизначення, як складного динамічного процесу орієнтації особистості у професійно-трудоному середовищі, розвитку та самореалізації духовних і фізичних можливостей, формуванню адекватних професійних намірів і планів, реалістичного образу себе, як професіонала.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрущенко В.П. Сучасна соціальна філософія / Андрущенко В.П., Михальченко М.І. – К : 1996. – С. 14.
2. Божович Л. І. Проблеми формування особистості / Божович Л. І. М. – Воронеж: Інститут практичної психології, 1995. – С. 213.
3. Божович Л. И. Проблема формирования личности.- М.: Изд-во «Институт практической психологии, 1995.- С.213
4. Волков И.П. Методы социометрических измерений в социальнопсихологических исследованиях / Волков И. П – Л : Изд. ЛГУ, 1970.
5. Зеер Э. Ф. Психология профессионального самоопределения / Э. Ф. Зеер. – М., Воронеж, 2008. – 480 с.
6. Кобазева Ю. А. Влияние качеств личности на статус подростка в группе. – М., 1999. –Доступ <http://www.psychology.ru/lomonosov/tesises/if.htm>
7. Морено Я. Психодрама / Пер.сангл. Г. Пимочкиной, Е. Рачковой. – М.:Апрель Пресс, Изд-во ЭКСМО – Пресс, 2001. – 528 с.
8. Пирог Г. Теоретичний аналіз особливостей професійного самовизначення старшокласників, які знаходяться у складних життєвих обставинах / Г. Пирог, Д. Коробко // «Прикладні аспекти психології особистісного зростання» : збірник наукових праць студентів та викладачів. Випуск 2 / за ред. Л.П. Журавльової, В.О. Климчука, Ю.Ю. Дем'янчук. – Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2017. – С. 21-25.

ТЕХНОЛОГІЯ РОБОТИ НАД НАУКОВО – ДОСЛІДНИЦЬКОЮ РОБОТОЮ

Піліпєй Людмила Петрівна

Викладач спеціальних дисциплін вищої категорії

ВСП «Автотранспортний фаховий коледж

Криворізького національного університету»

м. Кривий Ріг, Україна

Вибір теми є найвідповідальнішим етапом у діяльності здобувача, бо від нього залежить майбутня діяльність, яка вирішально обумовлює результат наукового дослідження. Практика показує, що правильно обрати тему - значить наполовину забезпечити успішне її виконання.

При обранні теми основними критеріями мають бути:

- актуальність, новизна і перспективність;
- наявність теоретичної бази;
- можливість виконання теми в даній установі;
- зв'язок її з конкретними господарськими планами і довгостроковими програмами;

Обравши тему, здобувач має усвідомити сутність пропонованої ідеї, її новизну й актуальність, теоретичну важливість і практичну доцільність. Це значно полегшує оцінку й остаточне закріплення обраної теми.

Питання новизни є одним з найбільш суперечливих і складних при захисті роботи. Деякі експерти (члени спеціалізованої наукової ради) вважають отриманий результат новим, інші - давно відомим. Тут вони спираються на свій особистий досвід, який при зростаючій кількості робіт, розширенні тематики досліджень і одночасному зменшенні доступних джерел інформації стає все менш надійним. Тому кожен здобувач повинен уміти визначити новизну своєї наукової роботи.

Найтиповіші помилки, яких припускаються у цьому, такі:

- новизна підміняється актуальністю теми, її практичною і теоретичною значущістю;
- висновки до розділів мають характер констатації і є самоочевидними твердженнями, з якими дійсно не можна сперечатися;
- немає зв'язку між отриманими раніше й новими результатами, тобто наступності.

За місцем отриманих знань серед відомих наукових даних можна виділити три рівні новизни:

- перетворення відомих даних, докорінна їх зміна;
- розширення, доповнення відомих даних;
- уточнення, конкретизація відомих даних, поширення відомих результатів на новий клас об'єктів, систем.

Рівень перетворення характеризується принципово новими в даній галузі знаннями, які не просто доповнюють відомі положення, а являють собою щось самостійне. Самоперевірку цього рівня можна здійснити, поставивши собі запитання: "А що, ніхто ніколи цього завдання не виконував?" На цьому рівні суттєво важливо розрізняти два варіанти новизни: дискусійно-гіпотетичну і загальноновизнану. У першому випадку нові результати ще не досить доказові, не мають достатніх всебічних конкретизацій і нерідко натрапляють на протидію,

оскільки самі факти не піддаються новаторському науковому поясненню. Тому залишається сумнів щодо справедливості таких наукових ідей.

На рівні доповнення новий результат розширює відомі теоретичні або практичні положення, додає до них нові елементи, доповнює знання в даній галузі без зміни їхньої сутності.

На рівні конкретизації новий результат уточнює відоме, конкретизує окремі положення, що стосуються поодиноких випадків. На цьому рівні відомий метод, спосіб можуть бути розвиненими і поширеними на новий клас об'єктів, систем, явищ.

Таким чином, практично будь-яка актуальна науково-дослідна тема може забезпечити виконання наукової роботи. Все залежить від глибини і широти її розроблення, а отже, від самого здобувача.

Форми впровадження наукових результатів методичного характеру:

- пропозиції щодо вдосконалення систем соціально-економічного,
- політичного, юридичного та ін. регулювання;
- рекомендації стосовно удосконалення економічного механізму, управління соціальними процесами тощо;
- нормативні та методичні документи, затверджені або рекомендовані для використання міністерствами, державними комітетами, відомствами, об'єднаннями або іншими зацікавленими організаціями.

Коли передбачається, що майбутнє дослідження забезпечуватиме наукове обґрунтування шляхів оптимізації трудових і матеріальних ресурсів або виробничих процесів, тобто носить тільки прикладний характер, то його практична значущість може виявлятися у таких формах:

- наукового обґрунтування напрямів, способів удосконалення умов і ефективності праці, основних виробничих і невиробничих фондів, матеріальних, паливно-енергетичних ресурсів та інших факторів соціальної й економічної діяльності об'єднань, відомств, організацій;
- економічного обґрунтування заходів щодо використання науково - технічних досягнень у різних галузях науки та практики;
- обґрунтування пропозицій з використання досягнень наукових розроблень у практичній діяльності підприємств і організацій;
- розв'язання окремих проблемних питань у розробленні науково дослідних тем, держбюджетних і договірних наукових робіт;
- використання результатів дослідження в реальних розробках проектних інститутів, проектно конструкторських та інших організацій.

Складання плану роботи:

Від самого початку роботи здобувачеві необхідно мати план наукової роботи, хоча б попередній, такий, що буде багато разів коригуватися. Робочий план наукової роботи допомагає скласти його науковий керівник. До обов'язків наукового керівника належить також робота зі складання календарного графіка роботи здобувача. Крім того, науковий керівник рекомендує необхідну літературу, довідкові, архівні та статистичні матеріали й інші джерела за темою; проводить систематичні, передбачені розкладом бесіди і консультації;

оцінює зміст виконаної наукової роботи як частинами, так і в цілому; дає згоду на подання наукової роботи на захист. Таким чином, керівник надає наукову і

методичну допомогу, систематично контролює виконання роботи, вносить необхідні корективи, дає рекомендації щодо доцільності прийняття того чи іншого рішення, а також робить висновок про готовність роботи.

Досвід вказує на те, що за весь період роботи над науковою роботою можуть бути складені плани кількох видів. Робочий план починається з розробки теми, тобто задуму наукового дослідження. Можливо, що підґрунтям такого задуму буде лише гіпотеза, тобто припущення, викладене як на основі інтуїції (передчуття), так і на попередньо розробленій версії (тобто на повідомленні чогось з метою попереднього пояснення). Навіть така постановка справи дасть змогу систематизувати й упорядкувати всю наступну роботу.

Попередній робочий план тільки в основних рисах дає характеристику предмета дослідження, надалі такий план може і повинен уточнюватися, проте основне завдання, що стоїть перед роботою в цілому, має змінюватися якомога менше.

Здобувачеві необхідно усвідомити черговість і логічну послідовність запланованих робіт. При організаційній черговості завдання виконуються залежно від наявних можливостей, порядок їх виконання може змінитися за тієї умови, щоб за певний період вони всі були виконані.

Логічна послідовність диктує розкриття сутності завдання. Доки не завершений перший розділ, не можна переходити до другого. Важливо

навчитися знаходити в будь-якій роботі головне, вирішальне, те, на чому треба зосередити в даний час всю увагу. Це дасть можливість знайти оптимальні розв'язки поставлених завдань.

Такий методичний підхід приводить до необхідності врахування стратегії і тактики наукового дослідження. Це означає, що дослідник визначає генеральну мету роботи, формулює центральне завдання, виявляє всі доступні резерви для виконання задуму та ідеї, обирає необхідні методи і прийоми дій, знаходить найзручніший час для виконання кожної операції.

У творчому дослідженні план завжди має динамічний, рухливий характер і не може, не повинен сковувати розвиток ідеї та задуму дослідника, зберігаючи певний чіткий і визначений науковий напрям у роботі.

З урахуванням специфіки творчого процесу до плану дослідження вносять усе, що можна заздалегідь передбачити. Звісно, в науці можливі й випадкові відкриття, але не можна будувати наукове дослідження, орієнтуючись на випадковості. Наукове дослідження не може проводитися без плану. Тільки планове дослідження дає змогу глибоко пізнавати нові об'єктивні закономірності навколишньої дійсності.

незнання" і закінчується впровадженням "добутого" знання. При плануванні етапів досліджень доцільно одночасно продумати підготовку до друку необхідних публікацій.

Можна виділити такі етапи процесу отримання наукового результату із зазначенням характеру можливої публікації:

1. Огляд стану проблеми, виділення завдань дослідження. Після виконання цього етапу можна підготувати й опублікувати оглядову статтю в науковому фаховому журналі.

2. Постановка завдання дослідження, вибір методу його розв'язання.

Після виконання цього етапу можна подати до фахового журналу статтю, де розкрити актуальність завдання, його фізичну й математичну постановку, а також визначити математичний клас за дачі й обґрунтувати запропонований метод розв'язання.

3.Розробка та інтерпретація методу й алгоритму розв'язання задачі, приклад вирішення задачі. Успішно подолавши цей етап, здобувач може опублікувати статтю з описанням нового методу й алгоритму розв'язання задачі або викладом відомого методу в термінах розв'язаної задачі, а також аналізом практичного прикладу її розв'язання.

4.Розробка програмного забезпечення. Якщо розроблене програмне забезпечення має необхідні якості, притаманні програмному продукту, доцільно оприлюднити опис відповідного пакета прикладних програм або автоматизованої системи у фаховому виданні, підготувати комплект програмної документації, провести маркетингові дослідження (в межах своїх можливостей) для тиражування розробки.

5.Експеримент. Після його успішного проведення публікують статтю з висвітленням опису й обговоренням результатів експерименту.

6. Упровадження. За його результатами готується оглядова стаття з усього циклу досліджень.

Таким чином, за кожним завданням дослідження (результатом, що виноситься на захист) може бути підготовлено 5-6 публікацій.

Вивчення літературних джерел. Методи добору фактичних матеріалів і огляду літератури

Необхідно переглянути всі види джерел, зміст яких пов'язаний з темою дисертаційного дослідження. До них належать матеріали, надруковані в різних вітчизняних і зарубіжних виданнях, надруковані документи (звіти про науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, дисертації, депоновані рукописи, матеріали зарубіжних фірм), офіційні матеріали. Якщо такий перелік виявиться дуже великим, слід обмежити параметри бібліографічного пошуку: мова, країна, рік видання тощо. Коли з даного питання існує бібліографічний довідник, треба його використати, одночасно пересвідчившись у його повноті. Починати пошук варто з нової літератури, а потім поступово "розмотувати клубок", користуючись посиланнями на інші джерела.

Вивчаючи літературу, не намагайтеся тільки запозичити матеріал.

Паралельно обдумайте знайдену інформацію. Цей процес має тривати протягом усієї роботи над темою, тоді власні думки, які виникли в ході знайомства з чужими працями, стануть основою для отримання нового знання. Зазвичай використовується не вся інформація, що міститься в певному джерелі, а тільки та, яка безпосередньо стосується теми наукової роботи і тому найбільш цінна і корисна. Таким чином, критерієм оцінювання вивченого є можливість його практичного використання в науковій роботі.

Серед джерел інформації чільне місце посідають наукові статті. Теоретичні статті в галузі гуманітарних наук значно більше, ніж стаття технічна, насичені роздумами, порівняннями, словесними доведеннями.

Основними завданнями огляду літератури є:

1. Ознайомлення з матеріалами за темою роботи, їхня класифікація, відбір найцікавіших досліджень, основних фундаментальних праць, найсуттєвіших результатів; при цьому треба вивчати літературу не тільки з " вузької " теми роботи, а й за близькими до неї темами;

2. Виявлення напрямів досліджень, які викликають найбільшу цікавість, ще недостатньо досліджені і могли б стати темою дисертації;

3. Формулювання напрямів науково - дослідницької роботи,

4. Характеристика методу й основних розділів теоретичної та експериментальної частин роботи; і на завершення огляду - перша редакція орієнтовного плану роботи;

5. Отримання вихідного матеріалу для написання частини роботи, складання анотованого покажчика статей і книг за темою роботи і підготовка на цій основі до складання доповіді зі спеціальної дисципліни.

Можна рекомендувати такий типовий план огляду літератури в тексті наукової роботи:

загальна характеристика галузі досліджень, значення останньої в науці і промисловості, актуальність завдань, які стоять перед даною галуззю;

- класифікація основних напрямів досліджень у даній галузі; визначення напрямів, практично використовуваних, і таких, які перебувають у

стадії розробки, відображення різних точок зору на розв'язання проблеми;

- детальний виклад результатів досліджень за кожним розділом класифікації; для теоретичного дослідження - опис використаної методики, застосованого математичного апарату; для експериментальної роботи - найважливіші схеми, їхнє дослідження й основні результати; критичний аналіз цих матеріалів із пропозиціями та зауваженнями;

- у кінці кожного розділу - висновки, підсумки досліджень і перелік основних нерозв'язаних проблем;

- на завершення огляду - формулювання основних напрямів досліджень, їхня актуальність і кінцева мета; орієнтовний план дисертації із зазначенням запропонованої методики теоретичних та експериментальних робіт. Існує два критерії самоперевірки правильності написання огляду: огляд пишеться не за авторами, а за завданнями досліджень; огляд тоді написаний правильно, коли його можна публікувати як самостійну статтю.

Треба добирати не будь-які, а тільки наукові факти. Поняття "науковий факт" є значно ширшим і багатограннішим, ніж поняття "факт", що застосовується у повсякденному житті. Коли говорять про наукові факти, то

розуміють їх як складові елементи основи наукового знання, віддзеркалення об'єкних властивостей речей і процесів.

Перевірка відповідності матеріалів НДР встановленим вимогам

Перевірка роботи складається з таких етапів:

1. аналіз назви

2. виявлення і визначення об'єкта, предмета й мети дослідження;

аналіз кожного наукового результату на новизну, достовірність, практичну значущість, пріоритет;

3. аналіз кожного висновку до розділів на конструктивність та новизну; аналіз математичних моделей на коректність; оцінювання якості програмного забезпечення та виконаних розрахунків; аналіз відповідності публікацій та апробацій вимогам ВАК; аналіз правильності оформлення актів упровадження; перевірка коректності посилень.

Аналіз назви роботи слід проводити за двома аспектами:

- на відповідність результатам, поданим на захист;
- на відповідність паспорта спеціальності.

Назва роботи повинна містити об'єкт і предмет дослідження, завдання, що розв'язується, а іноді й галузь використання. Серед найбільш розповсюджених помилок при формулюванні назви роботи можна вказати на те, що назви наукових робіт нерідко перенасичені штучно ускладненою термінологією, носять наукоподібний характер, сформульовані стилістично недбало, а часом не досить грамотно.

Занадто часто назви наукових робіт починаються словами "Вивчення процесу...", "Дослідження деяких шляхів...", "Матеріали до вивчення...", "Деякі питання...", "До питання..." та ін. У них не віддзеркалюються достатньою мірою суть розглянутої проблеми, завершеність роботи, немає ясного визначення її мети і результатів.

Предмет дослідження - це розглянута у роботі сторона об'єкта дослідження та його досліджувані якості і галузь використання, наприклад, певна-галузь економіки. складова національної безпеки тощо. Щодо предмета дослідження, то тут також треба вирішити те саме питання: предмет дослідження є новим чи традиційним.

Можливі такі комбінації новизни предмета (П) і об'єкта (О) дослідження:

а) НП - НО; б) НП - ТО; в) ТП – НО.

Для роботи випадок ТП - ТО є практично неприпустимим: або предмет, або об'єкт дослідження обов'язково має бути новим. Об'єкт дослідження, зазначений у роботі, повинен мати модель (моделі) у тексті й на плакатах.

Мета дослідження - це запланований результат. Результат має бути конструктивним, тобто спрямованим на вироблення суспільно корисного продукту з вищими, ніж було раніше, показниками якості або процесу її досягнення. Поставленої мети досягти треба обов'язково. / неодмінно перевірити, чи визначене чітко досягнення мети у висновках. Аналіз висновків до розділів. Усі розділи завершуються короткими висновками. Розповсюджена

помилка, якої припускаються здобувачі, - реферативний характер висновків: перелічується, що зроблено у розділі. Наприклад, зустрічаються такі звороти: "Проведено огляд літератури, визначено завдання дослідження".

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- 1.Пальчевський Б. О. Дослідження технологічних систем. -Львів: світ, 2001.
- 2.Сьомін С.В. Методичні рекомендації здобувачу наукового ступеня. – К.: МАУП, 2002.
- 3.Ашеров А. Т, Мовчан В. М. Анализ информативности факторов, определяющих достоверность информации в АСУ Механизация управления. - 1981. № 1.
- 4.Енгельгард В. Еще раз о научном поиске его эмоции и конфликты //Наука и жизнь. - 1969. № 10.
- 5.Сиденко В. М.. Гришко И. М. Основы научных исследований. - Харьков: Вища шк. 1979.
- 6.Чкалов О. Н.Основы научных исследований. - К: Вища шк. 1978.

**ТИПОЛОГІЯ МЕТАФОРНИХ ДЕРИВАЦІЙ У СЕМАНТИЧНІЙ
СТРУКТУРІ ПОЛІСЕМІЧНИХ ЗАГАЛЬНИХ НАЗВ ВОДНИХ ОБ'ЄКТІВ**

Пітель Віра Мирославівна

Пітель Василь Іванович

канд. філол. наук, доценти

доценти кафедри української мови

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет

імені Василя Стефаника»

м. Івано-Франківськ, Україна

Анотація: у статті розглядається типологія метафорних внутрішньослівних відношень багатозначних назв водних об'єктів шляхом виведення тематичних моделей. У їх побудові враховано ознаки, на яких базуються класифікаційні переноси. Встановлено, що розмаїття ознак, на основі яких здійснюються метафорні переноси, призводить до нерегулярності та непродуктивності цього типу мотиваційних відношень у семантичних структурах назв водних об'єктів.

Ключові слова: метафора, назви водних об'єктів, тематична модель, полісемія, лексико-семантичний варіант.

Явище багатозначності неодноразово ставало предметом різноаспектних досліджень. Так, вивчалась семантична структура полісемантів (О. В. Афанасьєва, І. В. Арнольд та ін.), простежувалася сполучуваність багатозначних слів (Л. М. Босова, Л. П. Кудреватих, В. В. Бурлакова та ін.), здійснювалось їх порівняння в різних мовах (А. Ю. Бірюкович, Л. Ф. Багіна, Н. С. Шумова та ін.), аналізувалися квантитативні характеристики явища багатозначності (В. В. Левицький, С. В. Кійко, О. Д. Огуй та ін.) тощо [1; 2; 3]. Проте недостатньо вивченими залишаються види внутрішньослівних

семантичних відношень у структурі полісемантів різних тематичних груп. Аналіз мовних явищ не тільки на рівні окремих лексем, але й у межах семантичних об'єднань слів дозволяє виявити певні закономірності прояву феноменів мови. Це визначає актуальність запропонованого дослідження.

Мета статті – проаналізувати види метафорних зв'язків у семантичній структурі багатозначних загальних назв водних об'єктів.

Матеріалом дослідження послужила картотека багатозначних загальних назв водних об'єктів (28 слів, структури яких налічують 70 семем), укладена на основі одинадцятитомного тлумачного Словника української мови [4].

Метафора як тип семантичних змін та полісемії ґрунтується на певних ознаках, які стають основою перенесення найменувань [5, с. 105-107]. Метафоризоване значення зазвичай «відбиває не лише об'єктивний світ, а перш за все суб'єктивний аспект дійсності у вигляді експресивності самого слова, яке містить не віддзеркалення реальних зв'язків предметів і явищ, а вказує на позитивну або негативну оцінку предмета зі сторони мовця» [6, с. 208]. Загалом метафора вважається найефективнішим типом внутрішньослівної деривації [7, с. 108].

У семантичній структурі назв водних об'єктів виявлено 34 семеми, утворені за 16 метафорними тематичними моделями.

Найпродуктивнішою в аналізованій тематичній групі слів є модель **водний об'єкт → заглибина, схожа на нього за формою**. За цим типом перенесення утворено 5 ЛСВ (**колодязь 1→2, бакай 1→2, баюра1→2, ковбаня 1→2, калабаня1→2**). Наприклад: **бакай** – 1 'вибій з водою, калюжа на дорозі; баюра' → 2 'глибока яма в річці, ставку' [4, Т.I, с. 91]; **ковбаня** – 1 'глибока вибоїна, звичайно на дорозі, переважно з водою, болотом' → 2 'глибоке місце, яма в річці, озері тощо' [4, Т.IV, с. 202].

За двома наступними моделями утворено по 4 семеми:

водний об'єкт → середовище, схоже на нього за емоційно-психологічним і фізіолого-психологічним враженням від сприйняття (заводь 1→2, болото 1→3, багно 1→3, трясовина 1→2). Наприклад: **багно** – 1

‘болотисте місце; трясовина, болото (в 1 знач.)’ → 3 ‘перен. Про погане оточення, середовище лихих або відсталих людей, що має несприятливий вплив на кого-небудь’ [4, Т.I, с. 84]. Так, фонові знання, пов’язані з водоймою **багно** (семи: ‘неприємний’, ‘в’язкий’, ‘холодний’, ‘небезпечне місце’, ‘смерть’, ‘погибель’, ‘небезпека’ та ін.), сприяли порівнянню водного об’єкта із середовищем людей, яке має згубний вплив, переходу зі сфери чуттєвого сприйняття до психологічної, емоційної характеристики цих якостей в людському середовищі. Обидві реалії викликають негативні емоції;

водний об’єкт → інший водний об’єкт, схожий на нього:

а) за **формою** (лагуна 1 → 2, проран 1 → 2). Наприклад: лагуна –1 ‘неглибока морська затока, що утворилася внаслідок відокремлення частини моря піщаною косою’ → 2 ‘внутрішня водойма коралового острова (атола)’ [4, Т.IV, с. 432];

б) за **розміром і загальним зовнішнім виглядом** (море –1 ‘частина океану – великий водний простір з гірко-солоною водою, який більш-менш оточений суходолом’ → 2 ‘дуже велике штучне водоймище’ [4, Т.IV, с. 802]);

в) за **функцією** (криниця –1 ‘глибоко викопана й захищена цямринами від обвалів яма для добування води з водоносних шарів землі; колодязь’ → 2 ‘те саме, що **джерело**; потік води, що утворюється внаслідок виходу підземних вод на поверхню землі’ [4, Т.IV, с. 348; Т.II, с. 262]).

Меншою продуктивністю характеризуються метафорні тематичні моделі, за якими утворено по 3 лексико-семантичні варіанти в семантичній структурі назв водойм:

водний об’єкт → велика кількість чогось (схожість за кількісною ознакою, способом дії) (ріка 1→2, море 1→4, каскад 1→2): ріка – 1 ‘водний потік, що живиться із джерела або стоком атмосферних опадів і тече по видовжених зниженнях рельєфу від верхів’я до гирла’ → 2 ‘перен. Велика кількість чогось такого, що тече, сиплеться і т. ін.’ [4, Т.VIII, с. 575];

водний об'єкт → **розріджена земля, схожа на нього за загальним зовнішнім виглядом і тактильним сприйняттям** (болото 1→2, багно 1→2, калабатина 1→2). Наприклад: **багно** – 1 ‘болотисте місце; трясовина, болото (в 1 знач.)’ → 2 ‘розріджена внаслідок дощів, розтавання снігу та ін.. земля на шляхах, стежках і т. д; болото (в 2 знач.)’ [4, Т.І, с. 84];

водний об'єкт → **територія, схожа на нього:**

а) **за розміром** (море 1→3, басейн 1→2): **море** – 1 ‘частина океану – великий водний простір з гірко-солоною водою, який більш-менш оточений суходолом’ → 3 ‘перен. Поросла, вкрита чимось велика, безмежна площа’ [4, Т.ІV, с. 802];

б) **за формою**: **плесо** – 1 ‘відносно широка, зі спокійною течією ділянка річки між двома перекатами, закрутами’ → 2 ‘грядка чотирикутної форми’ [4, Т.ІV, с. 578].

По 2 семема утворено за наступними моделями:

водний об'єкт → **початок, основа чогось (схожість фізіолого-психологічного враження від сприйняття, функції)** (джерело 1→2, криниця 2→3): **джерело** – 1 ‘потік води, що утворюється внаслідок виходу підземних вод на поверхню землі’ → 2 ‘перен. Те, що дає початок чому-небудь, звідки постає, черпається щось; основа чого-небудь; вихідне начало’ [4, Т.ІІ, с. 262];

водний об'єкт → **людина, схожа на нього за емоційно-психологічним та фізіолого-психологічним враженням від сприйняття** (твань 1→3, ковтьоба 1→2): **твань** – 1 ‘в'язке болото, грязь, рідке багно (у 2 знач.)’ → 3 ‘перен., зневажл. Про розпусну або мерзенну, підлу людину чи середовище з таких людей’ [4, Т.Х, с. 45];

водний об'єкт → **ділянка, простір, схожі на нього за формою** (канал 1→2, басейн 1→3): **канал** – 1 ‘наповнене водою штучне річище для судноплавного сполучення між водоймищами, зрошування ґрунтів, осушування боліт, відводу або стоку води’ → 2 ‘вузька порожнина в чому-небудь, що має форму трубки’ [4, Т.ІV, с. 86].

В аналізованій групі загальних назв водних об'єктів виявлено 7 непродуктивних метафорних моделей, за якими утворено по 1 ЛСВ:

водний об'єкт → **скупчення рідини, схоже на нього за кількісною ознакою та загальним зовнішнім виглядом**: **озеро** – 1 ‘природна або штучна заглибина, заповнена водою’ → 2 ‘перен. Велика кількість якої-небудь рідини’ [4, Т. V, с. 653];

водний об'єкт → **частина тіла людини або тварини, схожа на нього за формою та функцією**: **канал** – 1 ‘наповнене водою штучне річище для судноплавного сполучення між водоймищами, зрошування ґрунтів, осушування боліт, відводу або стоку води’ → 3 ‘в організмі людини або тварини – звивиста трубка, якою проходять різні речовини’ [4, Т. IV, с. 86];

водний об'єкт → **танець, схожий на нього за інтенсивністю дії та способом дії**: **каскад** – 1 ‘природний або штучний водоспад, що спадає уступами, або система таких водоспадів’ → 4 ‘в опереті – швидкий танець у супроводі співу’ [4, Т. IV, с. 115];

водний об'єкт → **пов'язані між собою елементи, схожі на нього за способом дії**: **каскад** – 1 ‘природний або штучний водоспад, що спадає уступами, або система таких водоспадів’ → 3 ‘зв'язані між собою джерела енергії, двигуни тощо’ [4, Т. IV, с. 115];

водний об'єкт → **шлях поширення чого-небудь, схожий на нього за формою та функцією**: **канал** – 1 ‘наповнене водою штучне річище для судноплавного сполучення між водоймищами, зрошування ґрунтів, осушування боліт, відводу або стоку води’ → 4 ‘шлях поширення чого-небудь’ [4, Т. IV, с. 86];

водний об'єкт → **щось безмежне (схожість фізіолого-психологічних вражень від сприйняття)**: **океан** – 1 ‘водний простір, що вкриває більшу частину земної кулі й поділяє суходіл на материки та острови’ → 2 ‘перен. Про щось безмежне, неосяжне’ [4, Т. V, с. 622];

водний об'єкт → *шлях розвитку чогось, схожий на нього за способом дії та фізіолого-психологічним враженням від сприйняття: русло* – 1 'заглиблення в ґрунті, по якому тече річка, струмок і т. ін.' → 2 'перен. Напрям, шлях розвитку чого-небудь' [4, Т. VIII, с. 912].

Висновки. Отже, природа метафори, пов'язана з її суб'єктивним началом, зумовлює широкий діапазон варіювання семантики, розмаїття ознак, на основі яких здійснюються метафорні переноси, що призводить до нерегулярності та непродуктивності цього типу мотиваційних відношень. Так, за 7-ма моделями (з 16-ти) утворено всього по одному лексико-семантичному варіанту, за 3-ма моделями – по дві і по три семми. Найпродуктивнішими є моделі *водний об'єкт* → *заглибина, схожа на неї за формою* (здійснено п'ять метафорних переносів), *водний об'єкт* → *середовище, схоже на нього за емоційно-психологічним сприйняттям* і *водний об'єкт* → *інший водний об'єкт, схожий на нього за формою, розміром, функцією* (по 4 семми), що засвідчує повторюваність встановлюваних у свідомості людей семантичних перенесень у структурі полісемантів, які належать до аналізованої тематичної сфери. Як бачимо, з водними об'єктами найчастіше порівнюють інші водні об'єкти.

Аналіз тематичних моделей показує, що метафорні переноси в семантемах загальних назв водних об'єктів зазвичай базуються одразу на кількох ознаках. Переважає група ознак, які сприймаються комплексно – емпіричне і раціональне сприйняття (46%; зокрема, у цій групі домінує ознака фізіолого-психологічне враження від сприйняття – 29%). Також активно здійснюються переноси за групою ознак, що сприймаються органами відчуття (44%; форма, розмір, кількість, загальний зовнішній вигляд, тактильні відчуття).

Перспектива подальших досліджень полягає у вивченні мотиваційних зв'язків у семантичній структурі полісемантів різних тематичних груп.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Полюжин М., Чиварга Я. Полісемія прикметників різних семантичних категорій у сучасній англійській мові // Проблеми типологічної та квантитативної лексикології : збірник наукових праць. – Чернівці: Рута, 2007. – С. 128-138.
2. Самойлова І. А. Процеси семантичної деривації в лексиці сучасної української літературної мови (на матеріалі неологізмів 70 – 90-х років ХХ ст.): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. – К., 1999. – 165 с.
3. Огуй О. Д. Полісемія в синхронії, діахронії та панхронії: системно-квантитативні аспекти полісемії в німецькій мові та мовах Європи. – Чернівці: Золоті литаври, 1998. – 370 с.
4. Словник української мови: у 11-ти томах. – К.: Наук. думка, 1970 – 1980.
5. Пітель В. М. Типологія епідигматичних відношень полісемічних флороназв та їх похідних у лексиці сучасної української мови: дис. ...канд. філол. наук : 10.02.01. – Івано-Франківськ, 2005. – 317 с.
6. Денисова С. П. Типологія категорій лексичної семантики: дис. ... докт. філол. наук: 10.02.01. – К., 1996. – 500 с.
7. Ковтун А. А. Типологія метафорних деривацій у семантичних структурах лексем з релігійним значенням // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія «Філологія». – 2016. – №74. – С. 108-114.

**ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ СУДУ ПРО
СТЯГНЕННЯ КОШТІВ, СТЯГУВАЧЕМ ЗА ЯКИМИ Є ДЕРЖАВА,
ДЕРЖАВНИЙ ОРГАН АБО УСТАНОВА**

Прогляда Інеса Олександрівна

к.ю.н.

асистент кафедри цивільного
господарського і фінансового права
Полтавський юридичний інститут
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
м. Полтава, Україна

Анотація: Статтю присвячено дослідженню особливостей практики виконань рішень суду про стягнення коштів, стягувачем за якими є держава, державний орган або державна установа. Виявлено деякі проблеми правозастосування, що свого часу виникли наслідок дії низки сукупних факторів, пов'язаних із наявністю прогалин у чинному законодавстві та відсутністю єдиного методологічного підходу до усунення суперечливих положень у праві. Обґрунтовано, що інститут виконання рішень загальних судів посідає чільне місце в системі норм цивільного-процесуального права та має універсальний і міжгалузевий характер.

Ключові слова: рішення суду, виконавче провадження, Державна виконавча служба України, стягнення коштів, держава, державний орган, державна установа.

Реформа системивиконавчого провадження, яка відбулася в Україні у 2016 році, призвела до значних змін у сфері примусового виконання рішень. Потреба реформування вказаної сфери адміністративно-процедурної діяльності

була обумовлена існуванням системних проблем, пов'язаних з низькою ефективністю виконання юрисдикційних рішень, недосконалістю управління державною виконавчою службою та низьким авторитетом державних виконавців у суспільстві. При цьому залишається нерозв'язаним завдання зі створення надійної законодавчої бази з тим, аби на рівні нормативно-правових актів чітко визначити межі застосування норм цивільного-процесуального права у частині конкретизації процедури виконання рішень суду про стягнення коштів, стягувачем за якими є держава, державний орган або державна установа. На сьогодні у світі, передусім у країнах з розвиненою економікою, напрацьовано величезний досвід у сфері правового регулювання процедури виконання рішень де стягувачем є держава, державний орган або державна установа, а тому його вивчення і врахування є необхідним для реалізації подальших реформ у судовій системі України. А досягнення правильної інтерпретації зарубіжної практики дозволить визначити перспективи вдосконалення законодавства України у сфері виконання рішень судів загальної юрисдикції і запропонувати авторську методику організації роботи в цьому напрямі.

Проблемам теорії та практики виконавчого провадження, окремим аспектам реформування системи примусового виконання рішень, зокрема переходу до комбінованої системи виконавчого провадження, приділяли увагу О.В.Горбач, Б.М.Гук, Р.В.Ігонін, Р.С.Калінін, О.С.Клименко, С.П.Корнейчук, П.В.Макушев, Р.В.Миронюк, Н.Я.Отчак, А.І.Перепелиця, В.М.Притуляк, Г.В.Стаднік, С.Я.Фурса, О.З.Хотинська, В.В.Худенко, О.О.Чумак, С.В.Щербатюк, Є.О.Ятченко та інші вітчизняні й зарубіжні науковці.

Разом із тим, оскільки попередні дослідження здійснювалися представниками різних галузей юридичної науки, це спричинило очевидну фрагментарність у підходах до обґрунтування питань правового регулювання виконання рішень судів загальної юрисдикції про стягнення коштів, стягувачем за якими є держава, державний орган або державна установа, а цивільно-процесуальні аспекти залишилися недостатньо вивченими.

Мета статті полягає в тому, щоби на основі аналізу теоретичних засад, системи нормативно-правового регулювання і практики реалізації положень чинного законодавства щодо виконання рішень судів загальної юрисдикції виявити прогалини і протиріччя в нормах матеріального і процесуального права, з'ясувати загальні тенденції та причини їх виникнення, і на цьому підґрунті розробити й запропонувати для законодавців і юристів-практиків пропозиції що до шляхів розв'язання наявних проблем. Разом із тим слід зазначити, що інститут правового регулювання виконання рішень судів загальної юрисдикції про стягнення коштів, стягувачем за якими є держава, державний орган або державна установа, на жаль, наразі не дістав системного дослідження, що, у свою чергу, призвело до наявності значних прогалин як у царині ґносеологічного пізнання суті згаданих відносин, так і у практичних аспектах.

Україна на шляху розбудови правової держави визначила своїм головним конституційним обов'язком утвердження і забезпечення прав і свобод людини та їх гарантії, що становлять зміст і спрямованість діяльності держави та захищаються судом.

Виконання судового рішення це заключний етап юрисдикційної діяльності. Без належної реалізації цієї стадії юрисдикційної діяльності втрачається сенс попередньої діяльності суду та інших органів, які уповноважені на здійснення захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних, юридичних осіб, територіальних громад та держави.

Виконанням судового рішення завершується процес захисту суб'єктивних майнових та особистих немайнових прав громадян та юридичних осіб шляхом їх фактичної реалізації у спосіб та в порядку, визначених Конституцією України та законами України.

Відповідно до ст. 129-1 Конституції України суд ухвалює рішення іменем України. Судове рішення є обов'язковим до виконання. Держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку. Контроль за виконанням судового рішення здійснює суд. Обов'язковість рішень суду є

також однією з основних засад судочинства в Україні (п. 9 ч. 3 ст. 129 Конституції України) [1].

Виконання судового рішення є невід'ємною складовою права кожного на судовий захист і охоплює, зокрема, законодавчо визначений комплекс дій, спрямованих на захист і відновлення порушених прав, свобод, законних інтересів фізичних та юридичних осіб, суспільства, держави (п. 2 мотивувальної частини рішення Конституційного Суду України від 13.12.2012 №18-рп/2012) [2]; невиконання судового рішення загрожує сутності права на справедливий розгляд судом (п. 3 мотивувальної частини рішення Конституційного Суду України від 25.04.2012 №11-рп/2012) [3].

Слід наголосити, що виконання судового рішення як завершальна стадія судового провадження є невід'ємним елементом права на судовий захист, передбаченого статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

В зазначеній площині, практика Європейського суду з прав людини (справи "Юрій Миколайович Іванов проти України",) говорить, що право на справедливий суд є ілюзорним, якщо судові рішення залишається невиконаним [4].

Слід зазначити, що реформування виконавчого провадження фактично почалось втратою чинності Закону України «Про державну виконавчу службу», на зміну якого 2 червня 2016 року було прийнято Закон України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» [5], а також, цього ж дня, новий Закон України «Про виконавче провадження» [6].

Питання виконання рішень суду про стягнення коштів, стягувачем за якими є державний орган або державна установа, підприємство, організація, регулюють такі нормативно-правові акти: Конституція України; закон України «Про виконавче провадження»; Положення «Про Державну судову адміністрацію» затверджене рішенням Вищої ради правосуддя № 141/15-19 від 17.01.2019 року [7].

На основі перелічених нормативно-правових актів варто зробити коротку загальну характеристику правового регулювання правовідносин, що пов'язані з виконанням рішень суду про стягнення коштів, стягувачем за якими є держава.

Так, відповідно до ч. 3 ст. 15 Закону України «Про виконавче провадження» за рішеннями про стягнення в дохід держави коштів або вчинення інших дій на користь чи в інтересах держави, що приймаються судами у справах, які розглядаються в порядку цивільного, адміністративного та господарського судочинства, стягувачем виступає державний орган, за позовом якого судом прийнято відповідне рішення.

Аналогічні норми містяться в Положенні «Про Державну судову адміністрацію» затвердженій рішенням Вищої ради правосуддя 17.01.2019 № 141/15-19.

Відповідно до п. 5 ч. 45 зазначеного положення до основних завдань ДСА України належить функція виступати стягувачем за рішеннями про стягнення судового збору та про накладання штрафів (як засобу процесуального примусу).

Згідно ч. 1 ст. 12 Закону України «Про виконавче провадження» виконавчі документи можуть бути предявлені до примусового виконання протягом трьох років, крім посвідчень комісій по трудових спорах та виконавчих документів, за якими стягувачем є держава або державний орган, які можуть бути предявлені до примусового виконання протягом трьох місяців.

Вказані строки починають обраховуватись з наступного дня після набрання рішенням суду законної сили чи закінчення строку, встановленого в разі відстрочки чи розстрочки виконання рішення, а якщо рішення підлягає негайному виконанню - з наступного дня після його прийняття.

Однак, на практиці часто трапляються випадки, коли стягувач подає виконавчий лист на виконання, проте не слідкує за станом виконавчого провадження. Через деякий час виконавець повертає виконавчий документ стягувачу у зв'язку з неможливістю в повному обсязі або частково виконати рішення суду і з дня такого повернення знову встановлюється строк

пред'явлення документа до виконання. Проте до стягувача виконавчий лист не доходить і про його втрату стягувач дізнається коли вже пропущено строк пред'явлення до виконання. Особливо це стосується випадків, коли стягувачем є держава або державний орган, в якого строки є обмеженими.

Відразу зазначимо, що новий ЦПК передбачає, що виконавчі листи викладатимуться в електронній формі з використанням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи шляхом заповнення відповідних форм процесуальних документів і підписуватимуться електронним цифровим підписом судді. Це вирішить проблему втрати виконавчих листів.

Однак, на сьогоднішній день до початку функціонування Єдиного державного реєстру виконавчих документів згідно з п. 17.4 ч. 1 розділу XIII Перехідних положень ЦПК України, у разі втрати виконавчого документа суд, який розглядав справу як суд першої інстанції, незалежно від того, суд якої інстанції видав виконавчий документ, може видати його дублікат, якщо стягувач або державний виконавець, приватний виконавець звернувся із заявою про це до закінчення строку, встановленого для пред'явлення виконавчого документа до виконання. Про видачу дубліката виконавчого документа постановляється ухвала у десятиденний строк із дня надходження заяви [8].

Європейський суд з прав людини неодноразово звертав увагу на те, що безпідставне поновлення судами строків пред'явлення виконавчих листів є порушенням конвенційних прав та порушенням права на справедливий суд.

У рішеннях "Пономарьов проти України" Європейський суд з прав людини зазначив, що питання поновлення процесуального строку в контексті реалізації права доступу до справедливого суду не є абсолютним і при вирішенні цього питання не може застосовуватись автоматично [9].

Слід наголосити, що пунктом 17.4 ч. 1 розділу XIII Перехідних положень ЦПК України передбачено, що ухвала про видачу чи відмову у видачі дубліката виконавчого документа може бути оскаржена в апеляційному та касаційному порядку.

Однак звертаємо увагу, що касаційне оскарження ухвали про видачу чи відмову у видачі дубліката виконавчого документа можливе тільки у разі, якщо не пропущено строки пред'явлення виконавчого документа до виконання. Оскільки оскарження ухвал суду першої інстанції про поновлення строку для пред'явлення виконавчого листа до виконання, після їх перегляду в апеляційному суді (п. 24 ч. 1 ст. 353 ЦПК України), у ст. 389 ЦПК України, яка є спеціальною нормою процесуального права, що регламентує право касаційного оскарження судових рішень у касаційному порядку, не передбачено.

Про це зазначив і Верховний Суд у складі об'єднаної палати Касаційного цивільного суду у постанові від 4 липня 2018 року у справі № 337/5253/13-ц [10].

Таким чином, якщо необхідно відновити строк на пред'явлення виконавчого листа до виконання та отримати його дублікат, то рішення апеляційної інстанції не підлягатиме перегляду в касації.

Підсумовуючи наведене, зазначимо, що під час виконання рішень судів загальної юрисдикції про стягнення коштів, стягувачем за якими є держава, державний орган або державна установа, важливо слідкувати за ходом виконавчого провадження та дотримуватись встановлених законодавством строків, це дозволить вчасно відреагувати на порушення свого права та ефективно його відновити.

Висновки. Таким чином, на підставі дослідження загальних питань проблематики правового регулювання виконання рішень судів загальної юрисдикції, стягувачем за якими є держава, державний орган або державна установа, можна зробити висновок про те, що процедура успішності виконання рішень суду залежить від низки факторів (здебільшого суб'єктивних і технічних, пов'язаних з недосконалим і надмірно зарегульованим законодавством), і це не забезпечує державним виконавцям навіть фізичної можливості виконувати рішення через їх надмірну кількість. Проблема має рекурсивний характер: чим більше рішень не виконується і чим більше їх

накопичується у невиконаному стані, тим більше стягувачі змушені звертатися до судів і тим більше рішень надходить знову і знову, створюючи додаткові навали невиконаних виконавчих документів. Одним із виходів може бути реорганізація як системи органів (посадових осіб) ДВС України, так і цивільного-процесуального законодавства у напрямі його спрощення, досягнення гнучкості, врахування інтересів усіх сторін, передусім стягувачів (як осіб, які вже потерпають через позбавлення й обмеження активів останніх). Тому питання обрання шляхів подальшого реформування виконавчої служби та системи виконання рішень судів становитимуть перспективні напрями наукових досліджень, у результатах яких зацікавлене суспільство в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон України. Прийнятий на 5-й сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. № 254к // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141. – (Зі змін. та доп.).

2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням товариства з обмеженою відповідальністю „ДІД Конс“ щодо офіційного тлумачення положень пункту 15 частини першої статті 37 Закону України „Про виконавче провадження“ у взаємозв’язку з положеннями частини першої статті 41, частини п’ятої статті 124, пункту 9 частини третьої статті 129 Конституції України, статті 115 Господарського процесуального кодексу України, пунктів 1.3, 1.4 статті 1, частини другої статті 2, абзацу шостого пункту 3.7 статті 3 Закону України „Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу“ (справа про стягнення заборгованості з підприємств паливно-енергетичного комплексу) від 13.12.2012 №18-рп/2012/ Верхов. Рада України // Офіційний веб-сайт. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-12>

3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Шаповалова Олексія Леонідовича щодо офіційного тлумачення положень пункту 20 частини першої статті 106, частини першої статті 111-13 Господарського процесуального кодексу України у взаємозв’язку

з положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України від 25.04.2012 №11-рп/2012/ Верхов. Рада України // Офіційний веб-сайт. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-12>

4. Справа "Юрій Миколайович Іванов проти України": Рішення Європейського суду з прав людини (Заява N 40450/04) Страсбург, 15 жовтня 2009 року ОСТАТОЧНЕ 15/01/2010 / Верхов. Рада України // Офіційний веб-сайт. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_479

5. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів: Закон України від 2 червня 2016 року № 1403-VIII / Верхов. Рада України // Офіційний веб-сайт. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19#n506>

6. Про виконавче провадження: Закон України від 2 червня 2016 року № 1404-VIII/ Верхов. Рада України // Офіційний веб-сайт. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19>

7. Про Державну судову адміністрацію: Положення затверджене рішенням Вищої ради правосуддя від 17.01.2019 року № 141/15-19 / Вища рада правосуддя// Офіційний веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.vru.gov.ua/act/17092>

8. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 берез. 2004 р./ Верхов. Рада України // Офіційний веб-сайт. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>

9. Справа "Пономарьов проти України": Рішення Європейського суду з прав людини (Заява N 3236/03) Страсбург, 3 квітня 2008 року/ Верхов. Рада України // Офіційний веб-сайт. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_434

10. у Постанова Верховного Суду у складі об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 4 липня 2018 року у справі № 337/5253/13-ц / Судова влада України // Офіційний веб-сайт. – Режим доступу: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/522077/>

ОРХЕСТИЧНЕ ВИХОВАННЯ У РОБОТІ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Плющик Єлизавета Василівна

старший викладач

Житомирський державний університет імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

Біденко Світлана Володимірівна

старший вчитель початкових класів

Житомирська приватна гімназія «Ор Авнер»

м. Житомир, Україна

Шермер Марія Іванівна

вчитель індивідуального навчання

Полонська ЗОШ І-ІІІ ступенів №4

м. Полонне, Хмельницька область, Україна

Анотація: У системі допомоги дітям з особливими освітніми потребами орхестичне виховання обіймає своєрідне місце. Як допоміжна складова змісту освіти може слугувати методом, який використовує певні види діяльності як засіб мобілізації розумових, чуттєвих, рухових, мовленнєвих та інших функціональних резервів організму дитини з різними порушеннями.

Орхестичне виховання – це використання музики, руху, слова, імпрровізації для гармонізації чуттєвого світу дитини. Воно протегує збереженню здоров'я, впливає на фізіологічний, чуттєвий, розумовий, громадський, естетичний і внутрішній стан. З метою активізації чуттєвих ходів, подолання соціально-комунікативних недотримань поведінки, регуляції психофізіологічних силкувань, формування хисту до естетичних почуттів, задоволення тощо орхестичне виховання слугує допоміжним кшталтом корекції дітей із особливими освітніми потребами.

Ключові слова: орхестичне виховання, особливі освітні потреби, збереження здоров'я, допоміжний кшталт корекції, подолання соціально-комунікативних недотримань поведження.

Корекційно-розвивальна робота відбувається засобами педагогічного ходу – його суттю, методикою, організаційними формами. Під час корекційно-розвивальної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами і навчальних можливостей, потрібно використовувати різні освітні технології та інноваційні методики, або їх модифіковані чи адаптовані елементи.

Багато дітей з особливими потребами обдаровані, кожній дитині притаманний якийсь вид мистецтва: образотворче, музичне, сценічне тощо. Певна обдарованість є самобутньою “брамою” для емоцій, чуттів та особливостей такої дитини, крізь яку вона може розкрити свій внутрішній світ і набути можливості встановити повноцінні стосунки з навколишнім світом. Допоміжним засобом є модифікована методика орхестичного виховання.

Орхестичне виховання разом із спільною метою та завданнями виховання (освітніми, виховними та розвивальними) планована на виконання своєї задачі – збереження здоров'я дітей з особливими освітніми потребами, зокрема корекцію та подолання соціально-комунікативних недотримань поведження. Варт виробити терени, в якому діти вчаться володіти основними рухами відповідно до вимови та інтонування слова, розвивати у них слухові відчуття, виховувати культуру поведінки. Така методика позитивно впливає на вегетативну нервову систему дитини, є стимулятором мисленнєвих процесів і стабілізатором комунікативних взаємин між дорослими та дітьми.

Орхестичне виховання – інтеграційне виховання з ритміки, що базується на всотуванні емоційних ефектів інтонації слова, сталих інтонаційних моделей музики, ритмоформул у співі, танці та драматизації, логопедичних вправах, де суб'єкт-учень є самою дією, а суб'єкт-учитель – співучасником пошуку. Метою орхестичного виховання є розвиток в учнів ладо-інтонаційного мислення.

Властивість дитячої психології – прагнення досягнути незнане за допомогою активної дії самих учнів, а результатом є міцні та продуктивні знання.

Зміст занять з орхестрики здійснюється шляхом запровадження певних видів роботи:

1. Ладоінтонаційна (вивчення інтонаційних моделей на основі м'язової системи, де ручні знаки допомагають установити міцні умовно-рефлекторні зв'язки; вивчення звуків, як мовних, так і музичних; переживання в активній дії нових понять);

2. Метроритмічна (вивчення ритмоформул з використанням четвертних, восьмих та половинних тривалостей та пауз у дво- та тридольному метрах);

3. Логопедична (вивчення нескладних розспівок, чистомовок, звуконаслідувань тощо, побудованих на інтонаційних моделях; вправ для розвитку рухливості м'язів язика – вправи виконуються в повільному темпі. Пропонується перш, ніж виконати будь-яку вправу, уважно прослухати музичний приклад).

4. Інтонаційне читання (позначення руху інтонацій над рядками вірша пропонується виконувати відповідними рухами рук, тулуба, голови). Інтонаційна партитура розроблена Бабич Н.Д. (Бабич Н.Д. Основи культури мовлення. – Львів, Світ, 1990. – с. 200-202.).

- - акцент;

— - логічний, фразовий наголос (горизонтальна лінія під словом), якщо слово має наголос-норму, то лінія буде суцільною (_____), якщо наголос ослаблений, то лінія пунктирна (_ _ _ _), якщо ж він буде відчутно посиленням, то підкреслюється таке слово подвійною лінією (=====);

/ - пауза коротка;

// - пауза середня;

/// - пауза довга;

↑ - підвищення тону;

↓ - спад (зниження) тону;

- ^ - інтонаційний перелом;
- ∩ - мелодійна хвиля, поєднання двох слів;
- √ - вказівка на інтонаційну незавершеність;
- ... - уповільнення;
- (?) - запитання;
- (!) - знак оклику;
- прискорення
- " " - виділення іронічної інтонації;
- [:] - заміна авторських розділових знаків.

5. Рухова, якщо це не пов'язано із хворобами опорно-рухового апарату (вивчення елементарних танцювальних рухів українського народного танцю; гімнастично-ігрові рухи; рухи на опанування простору приміщення);

6. "Слухаємо мову речей" (вивчення різноманітних шумових звуків та виготовлення дітьми найпростіших шумових інструментів з природного матеріалу);

7. Творче завдання — "уява" (власна творчість дітей на основі вивчених рухів, слухання музики);

8. Слухання музики.

Поняття "орхестика" виникло у стародавній Греції як метод вільної передачі в русі драматичного, пластичного або музичного твору. Т. Ліванова відзначає, що музика знаходилась у нерозривному зв'язку з поезією (звідси — лірика), музика як неодмінна учасниця трагедії. (2, с. 6).

В кінці XIX сторіччя Еміль Жак-Далькроз повернувся до цього методу у вигляді музично-ритмічного виховання. Мета системи Е. Жак-Далькроза - за допомогою рухів розвинути музично-творчі здібності дитини (1, с. 23).

Цю ідею розвивали Н. Олександрова, О. Конорова, С. Руднева, Т. Бирченко, М. Котляревська-Крафт, Г. Франію, І. Ліфіц та інші. Велику роль у розвитку орхестики відіграла система дитячого виховання Карла Орфа. Метод К. Орфа базувався на національному фольклорі: вивчалися інтонації німецької мови, інтонації німецької народної музики, ритмічні формули та танцювальні

рухи з використанням драматизації віршів, пісень, гри на різноманітних інструментах.

Всі види корекційно-розвивальної роботи утамовують індивідуальні потреби кожної дитини. Завдання кожного заняття з орхестики має бути спрямоване на те, щоб дитина отримала якомога більше позитивних почуттів. Зміст занять з орхестики полягає в єдності таких дій, як збагачення досвіду емоційно-особистісного ставлення до дійсності та збільшення різноманітних вражень. При цьому дуже актуально виховувати у дітей культуру слухання та бажання займатися художньою та музично-практичною діяльністю для досягнення власної самостійності, незалежності у своїх уподобаннях, а головне здатності через музику любити і всотувати себе та всесвіт таким, яким він є.

Особливих застережень для використання орхестики немає. Проте кожен викладач або вихователь повинен враховувати індивідуальні особливості кожної дитини із особливими освітніми потребами, враховувати загальний стан здоров'я, нервової системи, яка надзвичайно вразлива і потребує особливих підходів у будь-яких методах роботи.

Бажано проводити заняття з орхестики у приміщенні, де діти почувають себе спокійно, обладнаних необхідними наочними засобами.

Висновок. Використання орхестичного виховання у роботі з дітьми з особливими потребами у різних її видах і формах є цінним для забезпечення нормалізації їх життєдіяльності. Впровадження нестандартних, творчих, немедичних засобів впливу на активізацію внутрішніх ресурсів організму дитини з психофізичними порушеннями створює більше шансів для її розвитку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Дорн В. Метод Жак-Далькроза. //Институт Ритмической гимнастики Жак-Далькроза. Гелерау, близ Дрездена. - М. - 1912. - 30 с.
2. Ливанова Т. История западноевропейской музыки до 1789 г. – М.: Музыка, - 1986. - 630 с.

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ МОТИВАЦІЇ ПЕДАГОГІВ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ ОСВІТНІХ ІННОВАЦІЙ

Постоян Т. Г.

к.пед.н., доцент

Наперковська Д. В.

студентка магістратури

соціально-гуманітарного факультету

Університета Ушинського

м. Одеса, Україна,

Анотація: В умовах реформування у сфері освіти, що супроводжується науково-технічним прогресом, активним впровадженням інноваційних технологій, актуалізувалася проблема мотивації педагогічного персоналу закладу освіти до впровадження інноваційних інформаційних технологій в освітній процес. В тезах мотивація педагогічного персоналу розглядається як засадничий підхід щодо вирішення цього управлінського завдання. Обґрунтовується доцільність проєктування ефективної системи мотивації педагогів до впровадження освітніх інновацій у закладі освіти.

Ключові слова: заклад освіти, інновації, впровадження, мотивація, управління.

На сучасному етапі розвитку суспільства бурхливо відбувається інформатизація освіти. Впровадження цифрових технологій суттєво впливає не лише на змістову складову освіти, а й на добір форм і методів викладання та навчання [2].

Організація освітнього процесу із застосуванням онлайн-курсів, перехід до активних, проєктних форм роботи, створення мережових освітніх програм, розвиток методичних і дидактичних інструментів імітаційного (симуляції)

навчання, переважно забезпечують інформаційні технології та інформаційно-освітнє середовище як сучасна форма ситуативної наочності.

Використання інформаційних технологій в освітньому процесі має не тільки загальнодидактичне значення, що пов'язане з реалізацією принципів виховної функції навчання, мотивації, інтенсифікації, оптимізації освітньої діяльності, але набуває важливої соціальної значущості, оскільки без створення і використання інноваційних освітніх технологій неможливо вирішити низку важливих завдань, пов'язаних з формуванням та розвитком ключових та спеціальних компетентностей педагогічних працівників.

Перед керівником сучасного закладу освіти стоїть низка питань, актуальним серед яких є вирішення стратегічних завдань закладу освіти, підвищення результативності та ефективності освітньої діяльності, через впровадження інноваційних освітніх технологій [4].

При виборі моделі впровадження інновацій взагалі та цифрових освітніх технологій зокрема, необхідно забезпечувати професійне зростання педагогів у сфері інноваційних освітніх технологій, розуміти потреби кожного педагога з урахуванням зовнішніх і внутрішніх мотиваційних чинників щодо підвищення рівня якості освіти завдяки впровадженню інноваційних цифрових технологій [3].

Мотивація педагогів є найважливішим елементом успішної діяльності закладу освіти. Мотивація педагога забезпечує злагоджені відносини у колективі, активізує, підтримує і спрямовує поведінку кожного члена колективу. У зв'язку з цим, виникає необхідність проєктування ефективної системи мотивації педагогічного персоналу закладу освіти.

Система мотивації педагогічних працівників (в управлінні) – це сукупність спонукань, що викликають активність педагога і визначають її спрямованість. Вибір мотивації педагогів є актуальним для кожного керівника закладу освіти, адже на підлеглих діють різні мотивуючі чинники. Запорука успіху полягає в тому, щоб дати педагогам те, що вони дійсно бажають і до чого прагнуть [1].

Підвищення мотивації педагогічних працівників це тривалий і складний процес, що вимагає певних фінансових і часових витрат. Підсумком інтеграції системи мотивації, що забезпечує досягнення цілей закладу освіти, є суттєве зростання якісних показників, вихід на новий якісний рівень освіти, а також якісна зміна ставлення педагогів до власної професійної діяльності. Керівник вибирає ефективну систему мотивації колективу, підвищуючи рівень його працездатності, впливаючи на результати професійної діяльності кожного члену педагогічного колективу, зміцнюючи імідж закладу освіти.

Відповідно до мотиваційних теорій (К. Альдерфера А. Маслоу та ін.), задоволення базових потреб неминує призводить до прояву «вищих» (А. Маслоу) потреб – невід’ємної складової особистості.

До вищих потреб належить потреба у професійному зростанні та досягненнях, задоволеності та захопленості процесом професійної діяльності, потреба у самовдосконаленні, саморозвитку, потреба у самоповазі та повазі з боку колег і керівництва, потреба у визнанні та статусності. Комплекс управління внутрішньою мотивацією педагогічного колективу закладу освіти впливає на внутрішню мотивацію педагога завдяки матеріальним і нематеріальним стимулам, спонукаючи його до максимального професіоналізму, лояльності та бажаної поведінки [5].

Психолого-педагогічні засади мотивації засвідчують – мотиваційні потреби педагога залежить від зовнішніх і внутрішніх стимулів. Лише цілеспрямоване стимулювання мотиваційного компонента свідомості педагога сприяє формуванню мотивації до професійної діяльності. Застосування на практиці системи мотивації педагогічного персоналу сприяє не тільки підвищенню ефективності діяльності закладу освіти – підвищення рівня якості освітнього процесу та результатів навчання, а й призводить до підвищення рівня задоволеності педагогів працею, до покращення соціально-психологічного клімату колективу. Для формування ефективної трудової мотивації педагогів необхідно, щоб зміст професійної діяльності полягав не тільки в задоволенні матеріальних потреб педагога, а виходив за межі цих

потреб. Керівнику закладу освіти необхідно підтримувати зацікаленість педагогів у впровадженні інноваційних технологій в освітній процес, у саморозвитку в сфері інформаційних технологій, участі у вирішенні проблем пов'язаних з підвищенням рівня якості освітнього процесу, результатів навчання. Особливо це стосується педагогів, які налаштовані змінити місце роботи, прагнуть здобути додаткову спеціалізацію, якщо вважають, що їхні потреби не задовільняються належним чином. Зазначимо, що педагоги з високим рівнем мотивації виконують більший обсяг роботи і, як правило, досягають вищих професійних результатів. У зв'язку з чим, керівник повинен активно долучати педагогів до життя закладу освіти, розпізнаючи мотиви кожного педагога і задовільняючи його потреби.

У перспективі, з метою удосконалення системи мотивації педагогічного персоналу закладу загальної середньої освіти буде досліджено мотивацію педагогічного персоналу цього типу закладів освіти.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Грехем Х., Беннет Р. Управление человеческими ресурсами / пер. с англ. под ред. Т.Ю Базарова и Б.Л. Еремина. М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. 598 с.
2. Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності: Наказ Міністерства освіти і науки України від 7.11.2000 № 522 із змінами від 30.11.2012 року.
3. Карп'юк О. Національні моделі стимулювання інноваційного процесу
Стратегічні пріоритети. 2013. -№ 3. С. 47–49.
4. Олійник А. Поняття й реальність процесу інноваційного розвитку освіти
в Україні в контексті Болонських декларацій. *Вища освіта України*, 2007. № 1. С. 42–49.
5. Червінська Л. Управління інноваційною діяльністю персоналу: монографія. К. : КНЕУ, 2014. 194 с.

ІДЕЯ СОБОРНОСТІ ЯК НАЦІОНАЛЬНИЙ СИМВОЛ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ НА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

Поцулко Єлизавета Олегівна

студентка I курсу факультету міжнародних відносин

Хмельницький національний університет

м. Хмельницький, Україна

Анотація. У статті окреслено вагомість соборності України для сьогодення. Проаналізований процес зародження і розвитку ідеї соборності на початку XX століття. Доведено, що саме ідея соборності є національним символом українського державотворення як на початку XX століття, так й для сучасної Української держави.

Ключові слова: соборність, державотворення, національна ідея, Акт Злуки, УНР, ЗУНР, незалежність.

Актуальність дослідження. XX століття залишило нам у спадок вершинні події минулого, які, віддаляючись, не втрачають своєї значущості та актуальності, потребуючи осмислення сконцентрованого в них історичного досвіду боротьби українського народу за свободу, незалежність, державність. До таких подій належить 22 січня 1919 р. – день ухвали Акту Злуки УНР і ЗУНР. Цій даті судилося навечно вкарбуватися в історію України величним національним святом – Днем Соборності. Під час бездержавного існування, яке тривало століттями, українців змушували відмовитися від національної самоідентифікації і злитися з панівними етносами. Але вони залишалися вірними традиціям предків. Перебуваючи у складі двох недружніх сусідніх імперій, вони сформували єдину націю. Коли імперії розвалилися у вогні світової війни, створені українськими політичними силами народні республіки задекларували об'єднання в єдину соборну державу. У 2021 р. Україна буде відзначати 102-гу річницю Дня злуки.

Виклад основного матеріалу. Розглядати та аналізувати сутність ідеї соборності початку XX ст. із сучасного погляду доволі непросто, оскільки неможливо окреслити її сенс винятково межами «соборності». Варто підкреслити, що соборність – це, перш за все, духовний феномен. Але тоді йшлося, зрозуміло, про возз'єднання всіх питомих українських земель в межах однієї незалежної держави. Можемо зауважити той факт, що ідея соборності була невід'ємною від ідеї державності, обидві вони були взаємопов'язаними та зумовлювали одна одну, плекались та розвивались, так би мовити, парою «соборність = державність». Протягом 1917-1921 рр. усі намагання привернути увагу сильних європейських держав чи то до українського, чи то до східногалицького питання, усі клопотання бодай про найменшу політичну підтримку залишались марними. Щобільше, військово-політична агресія з боку найближчих сусідів-окупантів зводила всі спроби втримати оту щойно здобуту свободу нанівець. Єдиним способом протистояти зовнішньому ворогові у боротьбі за державу було внутрішнє об'єднання всіх сил, ресурсів і народної енергії. Тому оця подвійна ідея «соборність/державність» через початкову свою винятково практичну спрямованість уже не просто витала в колах політичної чи громадської еліти, як це було наприкінці XIX – на початку XX ст. Вона проникала із щораз більшою силою в якнайширші народні маси. А відтак набувала ознак єдиної спільної національної ідеї. Можемо стверджувати, що саме 1917-1921 рр. стали своєрідною точкою відліку для української нації в її сучасному розумінні. Усвідомлення мешканцями обох берегів Збруча однієї для всіх України, а отже й приналежності до одного-єдиного народу, витворило по-справжньому міцний фундамент для формування української нації. Інше питання, що наступні історичні та політико-економічні реалії, в яких опинилась Україна, руйнували і ослаблювали той ґрунт, з якого починала рости наша нація. А ґрунт той був міцним та здоровим, оскільки формувався дуже природнім шляхом, зсередини, з необхідності народу самоідентифікуватися. У спогадах Івана Кедрина-Рудницького, публіциста й активного громадського діяча того періоду, знаходимо справедливе твердження про те, що саме в час Української

Революції постала цілком нова «українська людина» «з новим підходом до справ рідного краю і зовнішнього світу, з новою психікою, новим розумінням того, що зветься нацією» [2, с. 66]. Іншими словами, з'явилося усвідомлення себе як громадянина, що має прагнення, мету, змагає і бореться за їх реалізацію. Тому й «соборність» набула для тієї «нової української людини» вже цілком інших за своєю природою змістових відтінків. Якщо політики та й більшість активної в громадському сенсі еліти розуміли її, найперше, в суто «фізичному» вимірі, тобто фактично ставили знак рівності між соборністю та унітарністю як формою державного устрою, то приклади істинно героїчного сподвижництва з боку населення (наприклад, похід Галицької Армії у Велику Україну 1919 р.) свідчать про інше. Для свідомих народних мас ця ідея стала «живою», вони йшли на жертви для того, щоб возз'єднати віками роздерте тіло національного організму. І тут ішлося не тільки про спільну та єдину територію. В маси прийшла жага відшукати спільну національну ідентичність. На думку І. Нагаєвського, це була «велика, вродлива, єдина в своєму роді історична маніфестація солідарності всіх віток українського народу, що раз і назавжди знищили штучно збудований ворогами народу фізичний і духовний кордон між ними» [4, с. 269-270]. В. Сергійчик вважає, що цим актом Директорія намагалася утримати соборну державу у боротьбі на кілька фронтів [7, с. 266]. Власне, таке розуміння ідеї соборності в парі з ідеєю державності та в контексті ідеї нації дає змогу окреслити її сутність, побачити динаміку розвитку та різноманітність її інтерпретацій. Ще І. Франко писав про те, що «здвигнення нашої національної будови в усій її цілості» [8, с. 175] вимагає цілковитого повалення «китайських стін», які ділять українців на східних і західних. В «Одвертому листі до галицької молоді» І. Франко проявив надзвичайно глибоке розуміння самої сутності ідеї соборності, адже наголошував, власне, на найглибшому її психічному та духовному сенсі: «Ми мусимо навчитися чути себе українцями – не галицькими, не буковинськими українцями, а українцями без офіціальних кордонів» [8, с. 175]. Як бачимо, публіцист говорив про

соборність саме як про єднання найтоншими та найглибшими духовними узами.

І ось уже через кілька десятиліть, коли Велика Україна переживала важке, переломне історичне випробування, Франкова вимога пожертви заради «інших» своїх братів перейшла в ціле галицьке суспільство. Знамените гасло «Через Київ на Львів!» повело собою, мабуть, найбільш свідоме та патріотичне військо в цілій українській історії обороняти столицю, залишивши напризволяще свою «малу Батьківщину». Бо ж навіть ті наспіх змобілізовані селяни – волонтери мали свідомість того, що Січове Стрілецтво, «хоч походить з Галичини, зв'язане передовсім з державними інтересами Великої України, та що Київ найважливіший чим Львів» [5, с. 8]. До столиці вони вступали із червоними стрічками на шоломах – символом власної крові, яку готові пролити на вівтарі соборної незалежної України. Від часу антигетьманського повстання і аж до остаточної трагічної поразки вкінці 1919 р. Січові Стрільці були ідейним осердям українських збройних сил, що до них вперше за багато століть зійшлися з усіх куточків добровольці для спільної боротьби за спільну вільну Батьківщину. У цьому контексті політичне проголошення Акту Злуки 22 січня 1919 р., як справедливо зауважив Іван Кедрин, було «вже тільки формальним завершенням тієї самостійницької і соборницької думки, яка викристалізувалася одночасно над Дніпром і Дністром» [2, с. 64]. Тому, можемо сказати, що вже тоді Україна вже була духовно соборною, а її народ єдиним. І тільки внутрішні трагічні непорозуміння політичного проводу призвели до «фатального заломлення об'єднаного українського фронту» [3, с. 5]. А вже через кілька років після поразки революції між двома Українами почала зростати справжня духовна прірва, неподолана остаточно й донині.

Україна знову почала роздвоюватись. Вся виснажлива «боротьба соборним фронтом, досягнувши своєї найвищої точки влітку 1919 р., коли наша армія взяла столицю України – Київ, вже через два місяці закінчилася катастрофою» [3, с. 5]. Перехід Галицької Армії у Наддніпрянську Україну та об'єднання усіх військових сил під одним стягом припали на період глибокого

загострення стосунків між двома урядами (Винниченка та Петрушевича). Тож ситуація «двовладдя в Кам'янці» [3, с. 23] тільки додавала напруження та взаємного недовір'я до атмосфери у війську. Ідея духовного єднання заради високої спільної мети виявилася слабшою від вроджених, історично та культурно зумовлених розбіжностей між двома гілками українського народу. Виявилось, що перед реальними вимогами часу ідея соборності була «безпорадною», тому поступово банкрутувала. До реального об'єднання так і не дійшло. Галицькі лідери сповідували ліберально-демократичні принципи державного будівництва, тоді як наддніпрянський провід стояв на соціалістичній платформі. Різні ідеологічні та зовнішньополітичні орієнтації робили соборність фікцією і далі поділяли Україну на схід і захід. Петлюра в листі до Ю. Гуменюка від 10 травня 1926 р. визнавав: «Лише скоординованою акцією обох частин – «наддніпрянців» і «галичан» можна було досягнути ідеалу державної самостійності. Цієї скоординованості не було на самому початку боротьби. Обидві частини не доросли до визнання єдиної керуючої волі щодо того плану і програми, на яких ця боротьба мусіла провадитися. Фактично ідея Соборної України була фразою...» [6, с. 451-452].

Найгіршим було не протистояння урядів чи військових формувань, а настрої наддніпрянського населення, з яким воно ставилось до солдатів з Галичини. Розагітовані більшовицькою пропагандою, селяни бачили у них вже не своїх братів, а «панське» військо, а «раненим Січовикам, які приходили до селянських хат, навіть води не хотіли подати» [5, с. 141-142]. Отож галицька армія відступала з єдиного соборного фронту, відступала не перед загарбником, а перед своїми – чужими українцями. Ті воїни, що «вже зжилися були з Наддніпрянською Україною, що «працювали для неї серед найтяжчих обставин й уважали себе представниками єдності всієї України», ті, «що свого часу не пішли боронити Львова із-за Києва – втікали тепер, щоб боронити останнього шматка галицької землі» [5, с. 172]. І з відходом цієї «єдиної надійної частини», пише також у своїх споминах «Україна в огні й бурі революції» наддніпрянець І.Мазепа, «фактично українська армія, як цілість, вже не існувала» [3, с. 110].

Соборність як феномен національного духа, як складник ідеї нації стрімко вичерпувалася. «Зник запал, з яким ми колись працювали, заки здобули Київ. Якась внутрішня пустка опановувала моє оточення» [5, с. 142], – пише Осип Назарук. Прийшло глибоке розчарування та відчуття напрасної жертви. Виявилось, що, попри фатальні зовнішньополітичні та внутрішньополітичні чинники, само українське суспільство не було готовим із власної різноманітності витворити єдиний по-справжньому здоровий національний організм. Ідея соборності на десятиліття відступила на задній план. Для галичан першочерговою стала боротьба за свою малу Батьківщину, за незалежність бодай частини української землі. І ось уже через кілька років О. Назарук писав про Акт Злуки: «се колоніальний акт України, котрий нашими власними підписами призначив усю нашу землю по обидвох боках Збруча на кольонію, призначив під впливом запаморочення теорією про «єдність» того, в чім єдності не було й нема, а хіба може бути колись» [5, с. 15]. Адже інтерпретація ідеї соборності в час революції як злуки всіх земель в унітарній державі виявила свою фатальну хибність. Революція вимагала негайних політичних рішень, від яких залежало існування української держави (держав). Оптимістичні розважання і медитації про негайне взаємно толерантне пристосування та термінове викристалізування нації не могли бути реалізованими. Тому ми згодні з багатьма дослідниками, які розцінюють Акт Злуки як суто механічне об'єднання земель, яке не могло забезпечити соборності, адже було дочасним та не відповідало політичним та психологічним вимогам часу. Вони справедливо акцентують на тому, що швидше можна налагодити співжиття навіть двох різних народів, якщо відмінності між ними економічного характеру, аніж «співжиття двох племен одного народу, котрі мають інакшу культуру» [5, с. 14]. Зрозуміло, що після поразки революції ідея соборності не перестала бути однією із головних в українській політичній та суспільній думці. Але вона набула інших смислових ознак, перейшла в площину духовну, а відтак стала метою і стимулом до громадської та культурної роботи. «Є тільки ОДНА Україна» – ці слова О.

Назарука можна вважати ключовими в концепції соборності. Та й ідеал залишився незмінним – одна українська держава. Адже навіть так звані галицькі сепаратисти хотіли «прилучення Галичини до Матері городів наших.

І тут вимальовується нове трактування соборності, яке вже не було жодним чином пов'язане з унітарністю. Прикметне, що й у сучасному галицькому суспільстві звучать подібні думки, подібні голоси. Проблема комплексу меншовартості галичан також залишилась актуальною. Бо такі є зерно правди у словах нашого сучасника: «Галичині багато належить на Україні, але, переконаний, Україна із втратою Галичини втрачає більше – у першу чергу, європейськість та й, зрештою, самоідентичність» [1, с. 171]. Проблема як розуміти і сприймати соборність не вичерпала себе й донині. Адже за час існування в одній радянській республіці духовні кордони між Сходом і Заходом, видається, стали ще вищими. А тому виникла потреба зміни світоглядних орієнтирів, реконструкції старих міфів про опозицію «Львів – Донецьк». Сьогодні наша «єдність і сила мали б витікати з усвідомленого та толерантного розмаїття» [1, с. 5]. Але історія повторюється: український народ знов пережив революцію, а зараз переживає ще й війну на Сході, знову зазнає неминучого розчарування і знову отримав шанс стати соборним. Тим паче, що в нашій політичній думці, історії є все необхідне для конструювання оновленої національної ідеї, яка змогла б духовно об'єднати Україну.

Висновки. По-перше, Акт злуки наочно показав безсилість спроб роз'єднати український народ, протиставити українців один одному, змусити їх служити чужим для них, імперіалістичним цілям. Від 1914 р., коли Росія та Австро-Угорщина зішлись між собою у смертельному герці, мобілізовані в імперські війська українці змушені були воювати між собою. Однак імперіалістична війна не посіяла розбрату між ними. Більше того, саме війна надала їм історичний шанс для возз'єднання, тому що знищила обидві імперії. Цим шансом українці негайно скористалися, проголосивши свої народні республіки. Коли ми тут кажемо українці, кого маємо на увазі в першу чергу? Безсумнівно, політичну еліту, бо вона приймала рішення. Але в першу чергу –

народ, який підніс свою голову в революційній ситуації і змусив еліту діяти так, як цього вимагали національні інтереси. Представники галицьких політичних сил, які приймали рішення, були людьми здебільшого консервативного спрямування. К.Левицький, Ю.Бачинський, В.Стефаник, Л.Цегельський та інші були прихильниками гетьмана П.Скоропадського і не приховували цього. Вони не сприймали позиції керівників Центральної Ради у сфері державотворення, в соціальній та ідеологічній сферах. Надто різною була політична й соціально-економічна ситуація в обох імперіях під час формування політичних сил. Українська Національна Рада була створена як вищий тимчасовий законодавчий орган влади 18 жовтня 1918 р. Тут політичні діячі Галичини не гаяли часу даремно. Однак тільки 13 листопада, тобто майже через місяць, було прийнято рішення УНР, згідно з яким за новоутвореною Українською державою закріплювалася назва – Західноукраїнська Народна Республіка (ЗУНР). Ця назва відповідала назві створеної Центральною Радою Української Народної Республіки. Треба віддати належне діячам УНР, серед яких не було соціалістів, оскільки саме вони оголосили своє рішення про возз'єднання з Великою Україною ще 10 листопада 1918 р., коли було не ясно, з ким треба возз'єднуватися – з Українською Державою П.Скоропадського чи з Українською Народною Республікою В.Винниченка.

По-друге, Акт злуки відбувався у неймовірно складній для українського народу міжнародній ситуації. Закінчилася світова війна, в Європі панувала сторона, яка здобула в цій війні перемогу – Антанта. У континентальній Європі Антанту представляла в першу чергу Франція. Діючи згідно зі своїми національними інтересами, Франція прагнула зміцнити на східних кордонах Німеччини дружні собі держави, щоб мати союзників на майбутнє. Необхідність для кайзерівської армії воювати на два фронти у війні 1914-1918 рр. врятувала Францію й згубила Німеччину. Тому Франція підтримувала Польщу (зокрема, в її війні із ЗУНР) та білогвардійську Росію (зокрема, у війні генерала А.Денікіна проти Армії УНР). Обидві народні республіки, які постали в Україні, були ворожими для Антанти. Антанта підтримувала «своїх», а «своїми» були ті, хто

претендував на українські землі. Треба віддати належне Директорії УНР, яка не побоялася зіпсувати налагоджені з величезними труднощами відносини з союзниками, ідучи на об'єднання з ЗУНР. Гетьман П.Скоропадський надавав військову, фінансову й продовольчу допомогу галичанам у таємній формі. Українські політичні діячі не оглядалися на несприятливу міжнародну ситуацію, коли приймали Акт злуки. Вони діяли згідно з національними інтересами.

По-третє, Акт злуки залишився декларацією, але в цій декларації була ясно виражена воля багатомільйонного народу. Тому в політичних комбінаціях наступного часу цей вагомий чинник завжди брався до уваги діючими особами міжнародної політики. Як відомо, Друга світова війна 1939-1945 рр. почалася з нападу гітлерівської Німеччини на Польщу. Напад став можливий після укладення пакту Ріббентропа – Молотова 23 серпня 1939 р. Коли стало ясно, що демократичні країни Заходу не пробачать Гітлеру напад на Польщу, як це вони зробили у трьох попередніх випадках (окупація Рурського басейну, Австрії і Чехії), Сталін власною волею змінив умови пакту 13 серпня 1939 р. про поділ сфер впливу в Центрально-Східній Європі. Він відмовився від запропонованих йому Гітлером польських етнічних земель до лінії Вісли, хоч і прихопив у компенсацію Литву, яка перебувала в німецькій сфері впливу. Ця географічна комбінація в умовах війни з Великою Британією і Францією, що почалася після нападу Гітлера на Польщу, дала можливість СРСР виступити в ролі захисника українців та білорусів від агресії й одночасно – ініціатора возз'єднання західноукраїнських і західнобілоруських земель із відповідними республіками Радянського Союзу. А внесок українського народу в перемогу над нацистською Німеччиною та її союзниками змусив Об'єднані Нації рахуватися з його інтересами. Радянська Україна дістала моральне право на возз'єднання своїх земель. З цієї події було зняте тавро пакту Ріббентропа – Молотова. Новий західний кордон Радянського Союзу на ділянці з Україною й Білорусією став невід'ємною частиною післявоєнного устрою в Європі, підтвердженою Гельсінськими угодами 1975 р. Отже, Україна змогла об'єднати свої етнічні землі, коли пройшла через вогонь двох світових воєн.

По-четверте, перетворення оголошеного М. Горбачовим курсу на перебудову на неконтрольований владою революційний процес значною мірою стимулювалося політикою гласності. Гласність дала народу можливість зрозуміти справжню картину свого недавнього минулого. У січні 1989 р. 70-річчя Акта злуки пройшло в Україні непоміченим. Своєї історії народ тоді ще не знав. Однак буквально через рік, 21 січня 1990 р., сотні тисяч громадян вийшли на автомобільну трасу Київ – Львів і в точно визначений час взяли за руки. У цьому живому ланцюзі серця людей билися в унісон. Люди фізично відчували себе єдиною нацією. У цей знаменний день мільйони громадян України вперше дізналися про ретельно замовчуваний факт возз'єднання українських земель, який мав місце за 20 років до укладення пакту Ріббентропа – Молотова.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Друль О. Украина vs Українськості // Федеративна Республіка Україна. – К., 2002. – 219 с.
2. Кедрин І. Життя – події – люди. Спомини і коментарі. – Нью-Йорк – Київ, 1976. – 308 с.
3. Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. 1917 – 1921: У 3-х ч. – Ч. II. – К., 1950. – 444 с.
4. Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття. – К.: Український письменник, 1993. – 413 с.
5. Назарук О. Рік на Великій Україні. Конспект споминів з української революції. – К.: Наука, 1978. – 232 с.
6. Полонська-Василенко Н. Історія України: Від середини XVII століття до 1923 року: У 2-х т. – Т.2. – К.: Либідь, 1992. – 606 с.
7. Сергійчик В. Перші кроки у великий світ // Державний Центр Української Народної Республіки в екзилі. – Філадельфія – Київ – Вашингтон, 1993. – 412 с.
8. Українська суспільно-політична думка в 20 столітті: У 3-х т. – Т. 1. – Мюнхен, 1983. – 517 с.

УДК: 351.83

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСНОВНИХ ПРОБЛЕМ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

Редьква Оксана Зіновіївна

к.е.н., Академік академії економічних наук України

викладач

Могильська Василина Володимирівна

студентка

Технічний коледж ТНТУ імені Івана Пулюя

Тернопіль, Україна

Анотація. У статті досліджено основні проблеми державної політики у сфері управління персоналом. Проаналізовано заплановане вивільнення працівників, рівень безробіття та розмір мінімальної заробітної плати. Внесені пропозиції щодо покращення кадрової політики в Україні.

Ключові слова: державна політика, управління персоналом, міграція, безробіття, заробітна плата.

В сучасних умовах персонал розглядається як основний ресурс підприємства, що у значній мірі визначає успіх всієї її діяльності, якою потрібно правильно керувати, створювати оптимальні умови для його розвитку. Саме персонал є довгостроковим показником конкурентоспроможності та виживання підприємства.

Розвиток робочої сили є одною з основних елементів підвищення ефективності виробництва. В час економічної нестабільності недолікам розвитку персоналу надають недостатньо уваги, проте під час кризи розвиток персоналу є одною з головних умов для економічного зростання.

При управлінні персоналом виникають різні проблеми, які потребують конкретного оптимального вирішення. Це питання відображено на рис. 1. та запропоновані можливі шляхи їх розв'язку.

Рис. 1. Проблеми управління персоналом

Джерело: сформовано автором на основі [2]

З цього рисунку бачимо, що основними недоліками на підприємствах в сфері керуванням робочої сили в основному є відбір некваліфікованих працівників та погано влаштована кадрова політика. Розглянемо можливі варіанти покращення кадрової політики на виробництві.

Для вирішення проблеми 1 потрібно визначити коли, де, скільки і які працівники потребують організації. Розробляються чіткі плани, які будуть слугувати основою підбору і звільнення персоналу.

Вирішення проблеми 2: планування потреб підрозділів у працівниках забезпечує службу персоналу потрібною інформацією для програми набору.

Вирішення проблеми 3: рекомендовано замість атестації проводити оцінку. Процедура оцінки включає такі етапи:

1. Самооцінка працівника.
2. Оцінка безпосереднього керівника.
3. Оцінка колег.

Проблема 4: найкраще визначити результати трудової діяльності працівників, коли введена фірмова система стимулювання, яка прив'язана до показників, що відображають ці результати.

Проблема 5: виконана робота прописується у документах, де передбачається контроль за виконанням.

Вирішення проблеми 6: введення в організаційну структуру відділ соціального розвитку.

Також основними проблемами є рівень заробітної плати та рівень безробіття. Проведено аналіз рівня мінімальної заробітної плати України у порівнянні з країнами Європи (рис.2)

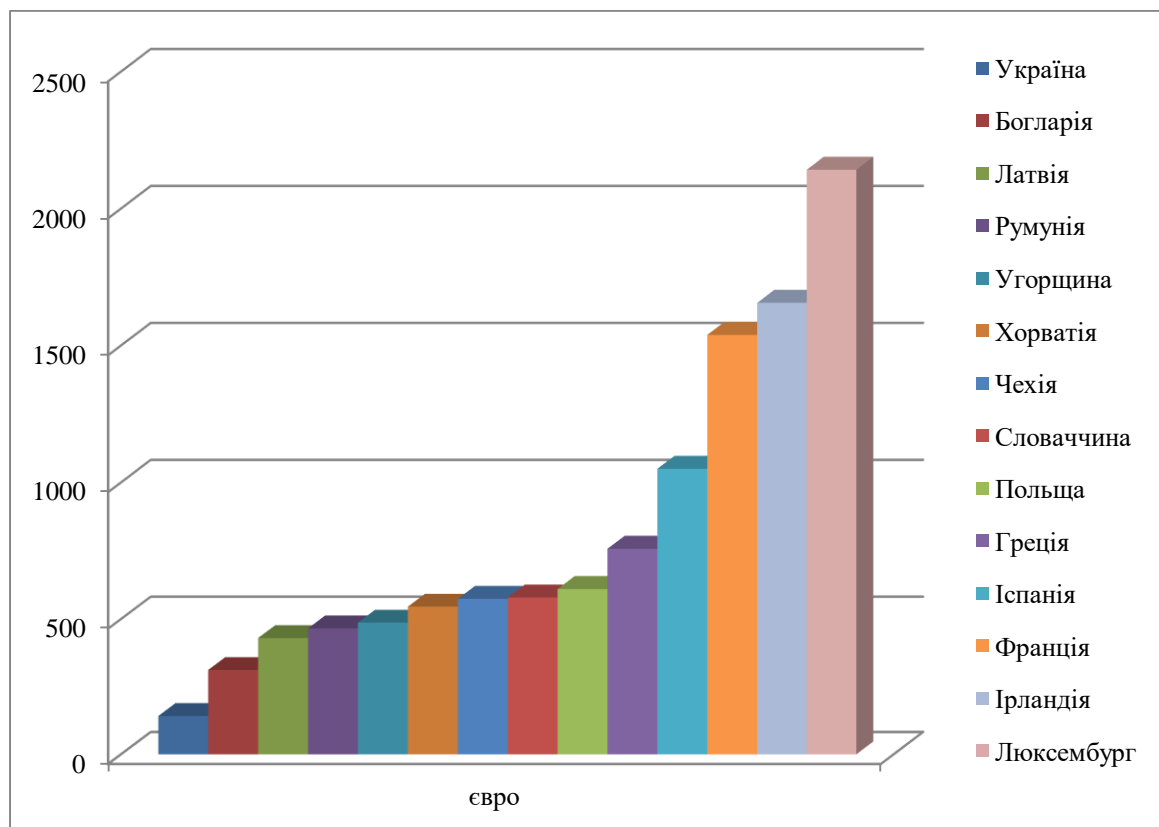

Рис. 2. Розмір мінімальної заробітної плати у країнах ЄС та Україні

Джерело: [4]

За даними Євростату найвища заробітна плата встановлена у Люксембурзі і становить 2 142 євро. Це на 1999 євро більше у порівнянні з

Україною (143 євро). Дев'ять держав, які здебільшого розташовані на сході ЄС, з мінімальною зарплатою від 400 до 600 євро на місяць. Для порівняння, федеральна мінімальна заробітна у США становила 1119 євро у січні 2020 року.

Середньомісячна заробітна плата у 2019 становить 10 497. Це на 1 632 гривні більше, ніж у попередньому.

Так як визначено, що безробіття є також проблемою управління персоналу, автором статті розроблено діаграму, де є найбільший рівень безробіття у країнах Європейського союзу у порівнянні з Україною. (Рис.3)

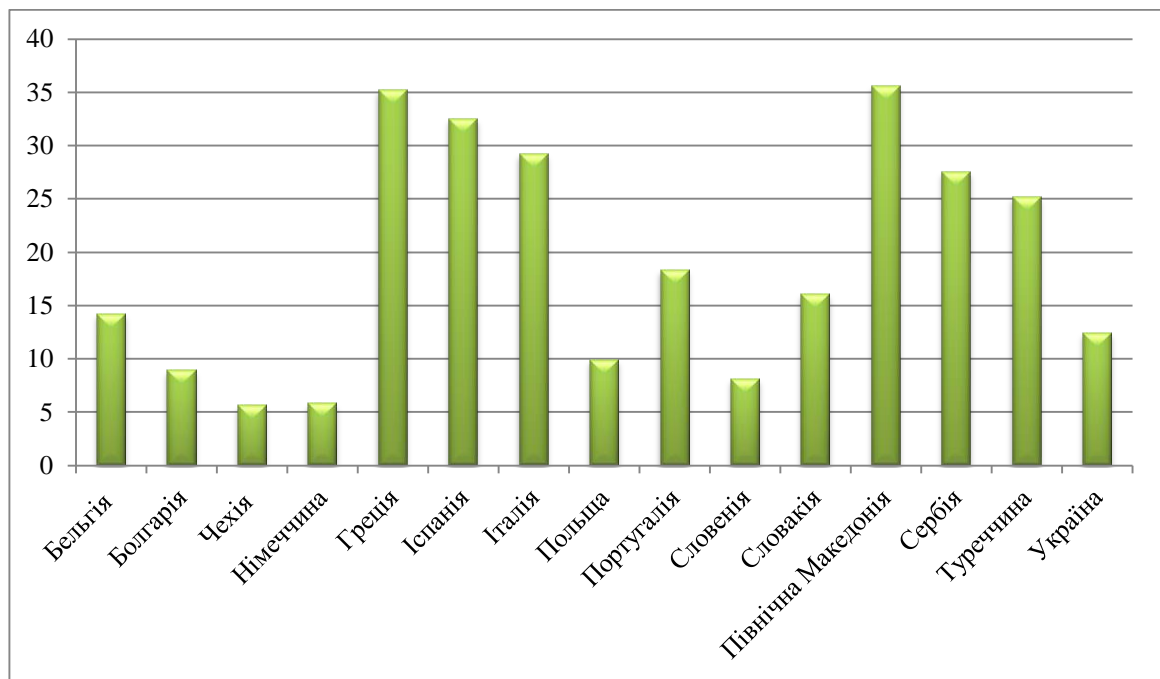

Рис. 3. Рівень безробіття в Україні у порівнянні з країнами ЄС у 2019 році

Джерело: [4]

Найбільший рівень безробіття зареєстровано у Північній Македонії, він становить 35,6%. Україна за кількістю безробітних знаходить у межах середнього.

Кількість вакансій станом на 1 вересня 2020 року складає 74 218 одиниць, а кількість безробітних в країні становить 473 961 осіб. Тобто, на одну вакансію припадає 6 претендентів. Найбільше безробітних є працівниками сфери торгівлі та послуг. Їх нараховується 84 794.

Робоча сила у віці 15-70 років в 2019 році в середньому становить 18 066 тис. осіб. У тому числі зайняте населення – 16 578,3 тис. осіб, а безробітне населення – 1 486,9 тис. осіб.

Аналіз співвідношення гендерної політики у 2019 році була такою: чисельність чоловіків склала 8655,2 тис.осіб , а жінок 7923,1 тис.осіб. (рис. 4).

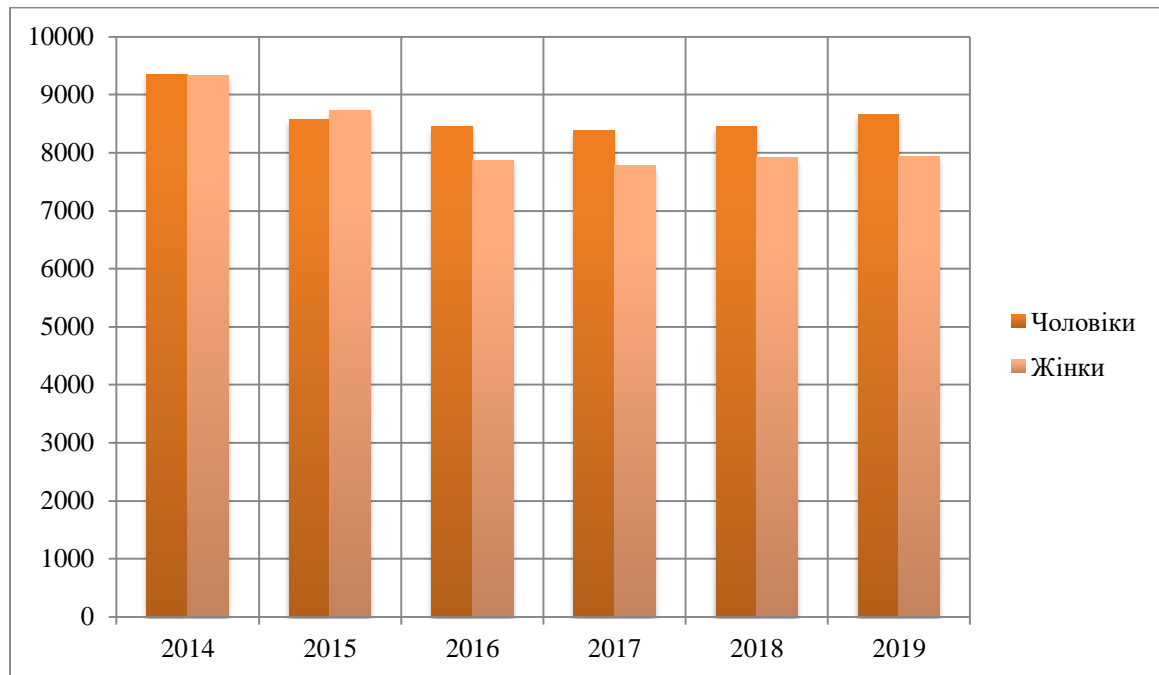

Рис. 4. Економічна активність населення за статтю

Джерело: [3]

зданими вибіркового опитування населення з питання економічної активності, в середньому за місяць економічно активне населення у віковій категорії 15-70 році у 2018 році становить 17,9 млн. осіб, цей показник збільшився на 0,5% порівняно із попереднім. З цієї кількості 17,3 млн. осіб перебували у працездатному віці.

Рівень економічної активності збільшився до 62,6%.

Рівень зайнятості населення віком 15-70 років збільшився до 57,1%.

Найвищий показник був серед осіб 40-49 років, а найнижчий був у молодого покоління 15-24 років та осіб 60-70 років [1 ст.44].

У зв'язку з тим, що на підприємствах значна увага приділяється високій якості продукції, відповідно для цього потрібен кваліфікований персонал.

Проаналізуємо заплановане вивільнення працівників за даними у табл. 1

Таблиця 1.

Інформація щодо запланованого вивільнення працівників за професійними групами

	Січень-серпень 2019 р.	Січень-серпень 2020 р.	%	Відхилення
Всього:	95 098	146 444	154,0	51 346
Законодавці, вищі державні службовці, керівники, менеджери (управителі)	14 700	17 045	116,0	2 345
Професіонали	21 124	25 705	121,7	4 581
Фахівці	20 442	32 828	160,6	12 386
Технічні службовці	4 290	6 286	146,5	1 996
Працівники сфери торгівлі та послуг	10 287	18 368	178,6	8 081
Кваліфіковані робітники сільського та лісового господарств, риборозведення та рибальства	566	551	97,3	-15
Кваліфіковані робітники з інструментом	7 089	14 772	208,4	7 683
Робітники з обслуговування, експлуатації та контролювання за роботою технологічного устаткування, складання устаткування та машин	8 190	18 573	226,8	10 383
Найпростіші професії та особи без професії	8 410	12 316	146,4	3 906

Джерело: [1]

Дані таблиці засвідчують, що у 2020 році було заплановано вивільнення працівників на 51 346 осіб або на 154% більше ніж у попередньому. Це відбулося у зв'язку з пандемією COVID-19. За професійними групами найбільше довелося звільнити фахівців та робітників з обслуговування машин.

Де найбільше заплановане масове вивільнення працівників? (дані за січень-серпень 2020 р.) відображено у рис. 5.

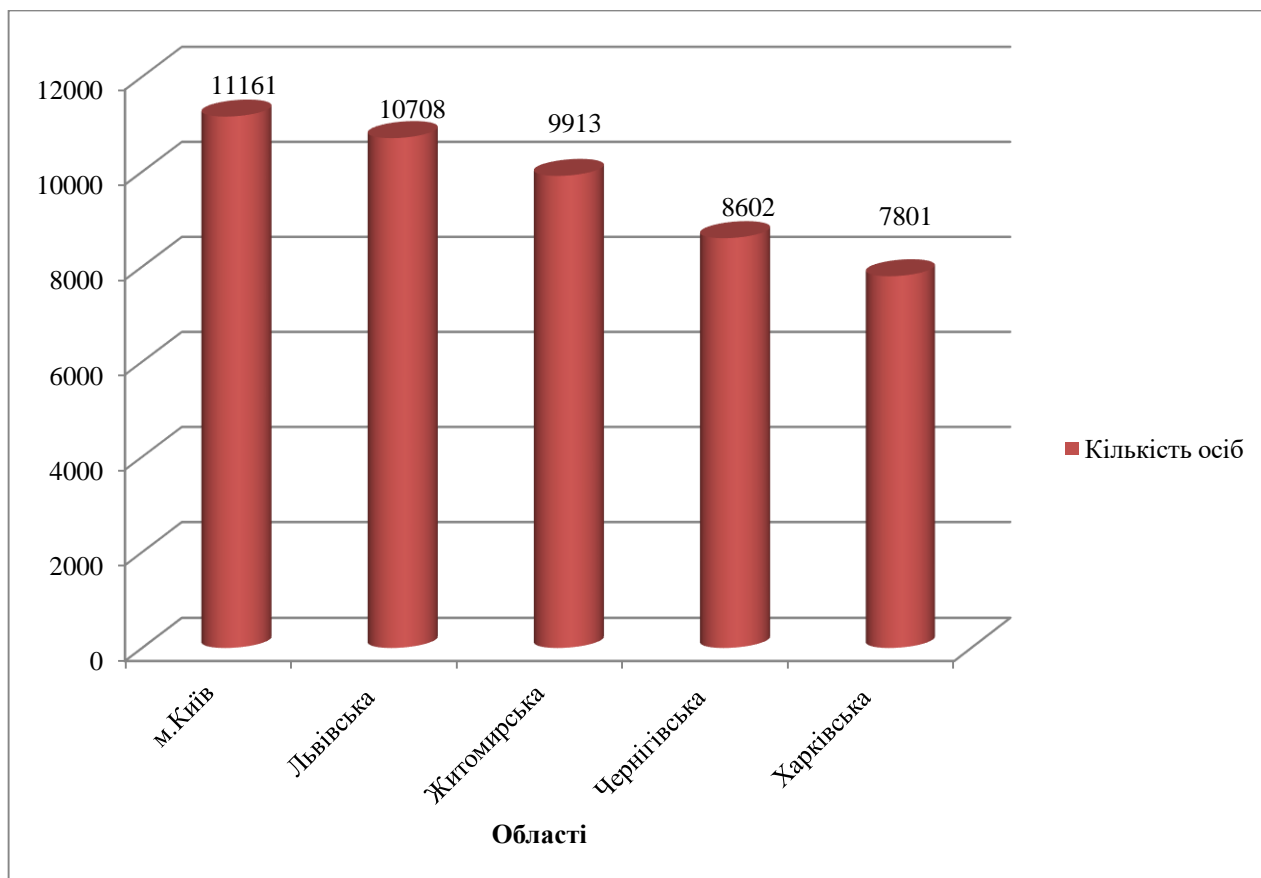

Рис. 5. Заплановане масове вивільнення працівників

Джерело: [1]

З рис. 5. бачимо, що найбільше звільнень було заплановано у столиці України. Враховуючи той факт, що це сталося через пандемію COVID-19, також основними причинами може бути скорочення штату працівників, невиконання трудових обов'язків, зміна власника юридичної особи, порушення трудової дисципліни

Висновки. Отже, дослідивши основні проблеми управління працівниками підприємства та запропонувавши шляхи їх вирішення, можна зробити висновок, що виробничим установам потрібно вдосконалювати систему кадрової політики для забезпечення ефективної роботи виробництва та отримання великого прибутку. Так як ще однією проблемою є безробіття в країні, тому для її вирішення потрібно розширювати виробництва, тим самим створювати нові робочі місця і відповідно, збільшити рівень мінімальної заробітної плати, а також забезпечити працевлаштування випускникам вищих навчальних закладів. На даний час, цій проблемі приділяють недостатньо уваги,

тому органи державної влади повинні спростити законодавство для зручного забезпеченню працею громадян.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Державна статистика України. [Електронний ресурс]: [Офіційний веб портал]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 10.11.2020).
2. Євростат. [Електронний ресурс]: [Офіційний веб портал]. Режим доступу: <https://ec.europa.eu/eurostat> (дата звернення: 12.11.2020).
3. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]: Економічна активність населення України 2018. Статистичний збірник. [Офіційний веб портал]. Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/07/zb_EAN_2018.pdf (дата звернення: 12.11.2020).
4. Disparities in minimum wages across the EU. [Електронний ресурс]: [Офіційний веб портал]. Режим доступу: <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/-/DDN-20200203-2>

ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ

Рибальченко Людмила Володимирівна

кандидат економічних наук, доцент

Збарацька Юлія Олександрівна

магістр групи М-ПД-921

юридичного факультету

Торопов Андрій Олександрович

магістр групи М-ПД-921

юридичного факультету

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

м.Дніпро, Україна

Вступ. Сучасне підприємство знаходиться в умовах безперервної зміни зовнішнього середовища його існування. Ця нестабільність вимагає від господарюючих суб'єктів постійної адаптації, зокрема пошуку нових і вдосконалення вже відомих засобів забезпечення системи економічної безпеки заради досягнення економічної і соціальної мети діяльності підприємства.

Метою роботи є дослідження економічної безпеки підприємств в країнах світу.

Матеріали і методи. У процесі дослідження було використано такий метод наукового пізнання, як теоретичного узагальнення, який надав можливість визначити і систематизувати основні поняття, що стосуються економічної безпеки країн світу.

Результати дослідження. Вважається, що концепція економічної безпеки підприємства складається з таких основних елементів: аналізу зовнішніх та внутрішніх загроз підприємству, визначення складу показників, що формують критерії економічної безпеки підприємства, а також регулювання значень таких основних показників економічної безпеки підприємства, як:

трудових, матеріальних ресурсів та фінансових результатів, але не висвітлено основні принципи та інструменти забезпечення економічної безпеки підприємств [1, с. 80].

Одним із головних елементів безпеки підприємства є концепція її забезпечення. Загрози інтересам підприємства створюються в процесі їх реалізації в практичній діяльності, що і породжує необхідність захисту інтересів, а в цілому – політики і стратегії захисту від цих загроз. Політика і стратегія такого захисту складають суть концепції безпеки підприємства. Концепція (в перекладі з лат. – сприйняття): 1) система поглядів на певне явище; 2) спосіб розуміння, тлумачення якихось явищ, основоположна ідея теорії, загальний її задум [2, с. 12]. Концепція безпеки сільськогосподарського підприємства – система поглядів керівництва підприємства на проблеми безпеки на різних етапах і рівнях та в різних сферах його господарської діяльності, а також визначає основні шляхи їх вирішення, принципи, напрями і етапи реалізації заходів безпеки. При розробці концепції безпеки підприємства враховуються чинне законодавство, нормативні акти і регламенти у сфері безпеки, захисту, застосування технічних засобів.

Формування концепції економічної безпеки підприємства включає наступні етапи: аналіз впливу внутрішніх і зовнішніх чинників на стан економічної безпеки підприємств; складові та засоби забезпечення і принципи економічної безпеки підприємств; оцінка поточного стану рівня забезпечення економічної безпеки підприємства; розробка комплексу заходів та інструментів щодо забезпечення економічної безпеки підприємства. Оскільки об'єктом гарантування економічної безпеки виступає стабільний економічний стан підприємства, що, у свою чергу, являє собою складний та багатоаспектний механізм, то ефективне гарантування його захисту повинно реалізовуватись через комплексний підхід до управління цим процесом. Комплексний підхід припускає облік в управлінні об'єктом всіх основних його аспектів, а елементи системи, що управляються, розглядаються тільки в сукупності цілісності та єдності.

Головним змістом концепції безпечного функціонування визначено формування засад системи управління підприємством, націленої на створення умов для стабільного функціонування та на систематичне задоволення потреби підприємства у безпеці на всіх стадіях його життєвого циклу – від зародження до моменту самостійної або примусової ліквідації (банкрутства). Основні принципи функціонування системи управління в рамках концепції безпечного функціонування підприємства полягають у такому: 1. Безумовне задоволення як загальних потреб підприємства, так і його робітників. 2. Гнучкість структури економічного потенціалу, що забезпечує його стабільне функціонування у теперішньому та безпечну діяльність у майбутньому. 3. Постійне очікування загроз, як внутрішнього так і зовнішнього характеру. 4. Здатність структури управління швидко реагувати на загрози та ефективно використовувати існуючі можливості. 5. Ефективна інформаційна забезпеченість процесів планування та використання стратегій підприємства. 6. Усвідомлення суспільством важливості створення сприятливих умов для здійснення підприємством заходів з підтримки власної економічної безпеки.

Основними загрозами, які перешкоджають забезпеченню економічної безпеки, є: різноспрямованість економічних інтересів підприємств, слабка мотивація працівників до попередження загроз і їх незацікавленість у кінцевих результатах діяльності підприємства. В цих умовах підприємство змушене пристосовуватися до зовнішнього середовища без зворотного впливу. Тому в його можливостях залишається контроль за внутрішнім механізмом функціонування, моніторингом економічних показників фінансово-господарської діяльності та прийняття ефективних управлінських рішень. У цій ситуації виникає потреба у формуванні концепції забезпечення економічної безпеки підприємств для цього на основі аналізу і синтезу існуючих наукових поглядів систематизовані основні функціональні елементи економічної безпеки підприємства, до яких відносять: фінансовий, техніко-технологічний, інтелектуальний, політико-правовий, інформаційний, правовий та соціальний.

Шахрайство є серйозною проблемою, з якою стикаються організації всіх типів, розмірів і галузей. Воно проявляється по-різному, проте загалом його поділяють на три категорії: незаконне привласнення активів, корупція і махінації з фінансовими звітами.

Від професійного шахрайства у 2020 році постраждало близько 70% усіх підприємств світу [3], з яких приватних організацій 44% і 26% публічних компаній, урядових підприємств 16%, а некомерційних 9% (рис. 1). Приватні та публічні компанії понесли в середньому збитків по 150 тисяч доларів США, урядові 100 тисяч доларів США, а найменше збитків зазнали некомерційні 75 тисяч доларів США.

Рис. 1. Збитки підприємств світу від професійного шахрайства у 2020 році

Підприємства, річний дохід яких складає менше 50 млн.дол.США, мають збитки 114 тис. дол.США (до таких належить 38% підприємств). Найбільший збиток мають підприємства, дохід яких більше 1 млрд.дол.США. 150 тис. дол.США (26% підприємств) (рис. 2).

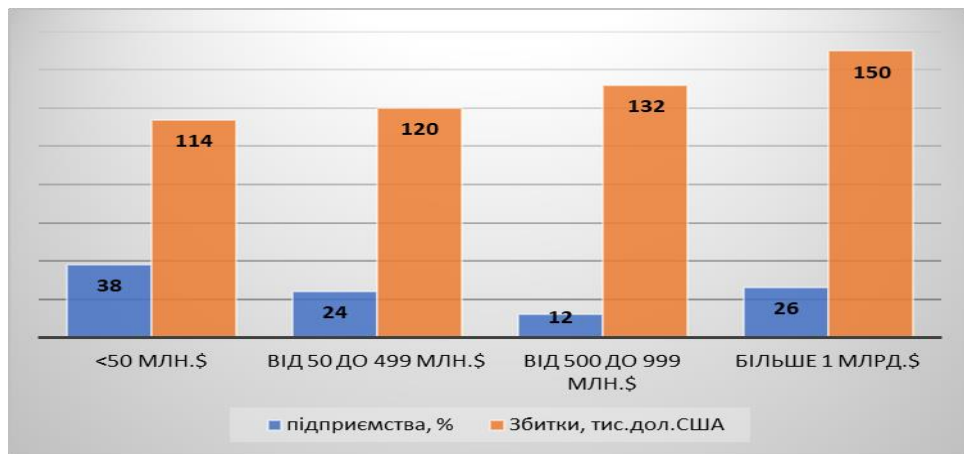

Рис. 2. Збитки підприємств в залежності від їх річного доходу

Професійне шахрайство може привести до фінансових втрат, судових витрат, що може призвести до закриття організації. Лише стратегічне планування може значно зменшити ризикові ситуації на підприємствах, які виникли в наслідок шахрайських дій. Політика компаній має бути направлена на застосування сучасних засобів щодо запобігання шахрайству.

Висновки. Отже, важливе місце в процесі забезпечення безпеки підприємства посідає формування концепції забезпечення економічної безпеки підприємства. Концепція забезпечення економічної безпеки сільськогосподарських підприємств включає наступні складові: засоби та принципи забезпечення економічної безпеки підприємств, інструменти та чинники впливу на економічну безпеку підприємств, основні елементи економічної безпеки підприємств та задачі економічної безпеки підприємств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Козир Т.М. Алгоритм формування концепції забезпечення економічної безпеки / Козир Т.М. // Економіка і управління. – 2009. – № 5. – С. 78-82.
2. Грунін О.А. Економічна безпека організації : [навч. посібник] / О.А. Грунін, С.О. Грунін. – Спб. : Пітер, 2012. – С. 12-13.
3. Report To The Nations. 2020 Global Study On Occupational Fraud And Abuse. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.acfe.com/report-to-the-nations/2020/#download>

**АДЕКВАТНІСТЬ ТЕОРЕТИЧНОЇ МОДЕЛІ ТА
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИХ СИГНАЛІВ, ОТРИМАНИХ ПІД ЧАС
ШЛІФУВАННЯ**

Рудик Андрій Васильович

к. т. н., доцент, ПНС

Чуприна Володимир Михайлович

д. т. н., доцент, ПНС

Державний науково-дослідний інститут
випробувань і сертифікації озброєння та військової техніки
м. Чернігів
Україна

Стаття присвячена узагальненню адекватності теоретичних викладок авторів, та відомих експериментальних досліджень сигналів вимірювання температури та потужності процесу круглого поздовжнього та інших методів шліфування, проведених вченими для різних методів як при попутній, так і зустрічній кінематиці. Авторами був теоретично визначений ряд параметрів процесу шліфування, серед яких: розміри контакту; загальний час обробки, інтервали часу між контактами кромки; швидкість підведення припуску як для попутної так і зустрічної обробки; відсоток різальних кромки серед загальної кількості. Відмічені характерні моменти часу, що відповідають початку, закінченню процесу та досягненню теплового балансу.

Ключові слова: шліфування, теоретична модель експеримент, температура, потужність, імпульсний характер.

Теоретично був визначений [1] ряд параметрів:

1. Кутові розміри θ_n та довжина контакту L_k :

$$\theta_n = \sqrt{\frac{2 \cdot t \cdot r}{R \cdot (R + r)}}, \quad L_k = R \cdot \theta_n \quad (1)$$

2. Загальний час обробки $T_o = \tau_k - \tau_0$, або

$$T_o = L_k / V_o \quad (2)$$

3. Швидкість підведення припуску $V_n(\theta)$ у функції центрального кута $\theta_0 \leq \theta \leq \theta_n$ інструмента в межах контакту в проекції на напрям нормалі до поверхні круга, для умов як зустрічного, так і попутного шліфування.

$$V_n(\theta) = \varpi_o \cdot (R + r) \cdot \sin \theta \approx V_o \cdot \left[1 + \frac{R}{r} \right] \cdot \theta \quad (3)$$

де $V_o = \varpi_o \cdot r$ – швидкість подачі.

Цей важливий локальний показник дозволяє враховувати інтенсивність процесів (шліфування або фрезерування) та відносний напрям подачі щодо швидкості головного руху, який в моделях теплової напруженості не вказують.

4. Інтервали часу $m_{\Delta\tau}$ між контактами кромки із припуском [2]:

$$m_{\Delta\tau}(\tau_k) = \int_0^{\tau_k} \tau \cdot \frac{\partial P_0(\tau)}{\partial \tau} d\tau, \quad \text{де} \quad P_0(\tau) = e^{-\tau_k \cdot \nu_{kp} \cdot \int_0^{\tau_k} N(x(\tau)) \cdot d\tau} \quad (4)$$

де $P_0(\tau)$ – імовірність відсутності контакту кромки з металом на протязі часу τ , $\frac{\partial P_0(\tau)}{\partial \tau} d\tau$ – елемент імовірності, $N(z)$ – питома кількість кромки РПК в межах деякої висоти z [10].

5 Відсоток різальних кромки серед їх загальної кількості за час проходження області контакту [2]:

$$\%_p(\tau) = 100 * \left(1 - \frac{pbeta_\tau(\tau)}{pbeta_\tau(\tau_k)} \right), \quad \%_{piz} = \%_p(\tau_R) \quad (5)$$

де моменти часу: біжучий τ , переходу до процесу різання τ_R та кінцевий τ_k ; $pbeta(\tau)$ – інтегральна функція бета розподілення зміни інтервалу часу впродовж від початкового до біжучого моменту τ (див. MathCAD).

Зважаючи на незмінність основних теоретичних залежностей та подібність дослідних даних для різних методів шліфування, доцільно результати дослідів вчених [3, 4, 5] звести у таблицю та на рисунок 1.

Мета дослідження. Робота присвячена перевірці адекватності теоретичних залежностей, наведених в працях авторів [1, 2], та експериментальних досліджень теплової інтенсивності процесу різних методів шліфування [3, 4, 5]. Експериментальні графіки процесу (Рис. 1) доводять імпульсний характер дії джерел тепла та дозволяють порівняти: основні характерні інтервали часу між контактами, співвідношення між кількістю кромок як на початку різання, так і при виході із області контакту.

Розглянемо приклади вимірних дослідних сигналів.

1. В роботі російського вченого Смірнова В.А. [3] для розповсюдженого методу круглого поздовжнього шліфування досліджувався характер теплових виділень за допомогою термопар.

Проте не усі потрібні данні для розрахунку виразів (1-5) наведені в роботі. Розрахунки для умов досліду вказані у другому стовпчику таблиці, отриманий експериментом тепловий сигнал на рис. 1,а. Відмітимо імпульсну дію теплових джерел та задовільний збіг дослідних та теоретичних даних.

2. Урізне шліфування є ефективним різновидом круглого, де урізання відбувається по спіралі Архімеда із параметром $t = \frac{S_{\text{поп}}}{\pi_d}$.

$$V_{n.\text{max}} = V_n(\theta_n) = \varpi_{\partial} \cdot (R + r) \cdot \theta_n + S_{\text{non}} \quad (6)$$

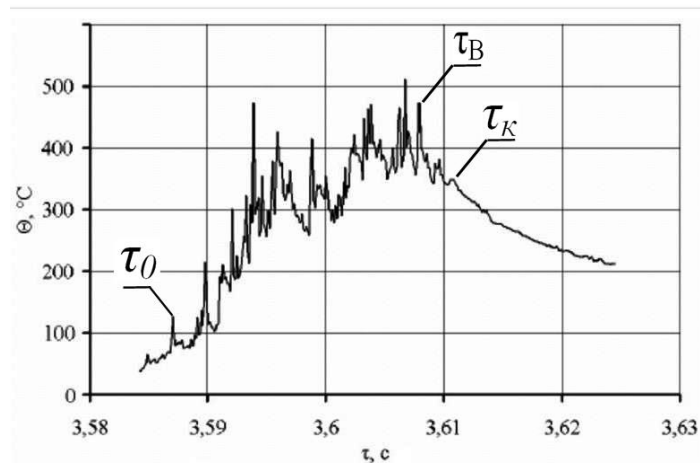
Ефективність методу пояснюється додатковою складовою нормальної швидкості S_{non} при збільшенні розмірів контакту .

3. В роботі англomовних вчених Ху Хіпенга та Стіва Малкіна [4] (рис. 1,б) та (рис. 2) були експериментально отримані та порівняні між собою теплові сигнали від природної, штучної термопар та інфрачервоного датчика для умов плоского попутного шліфування призматичного бруска без використання змащувально-охолоджувального середовища.

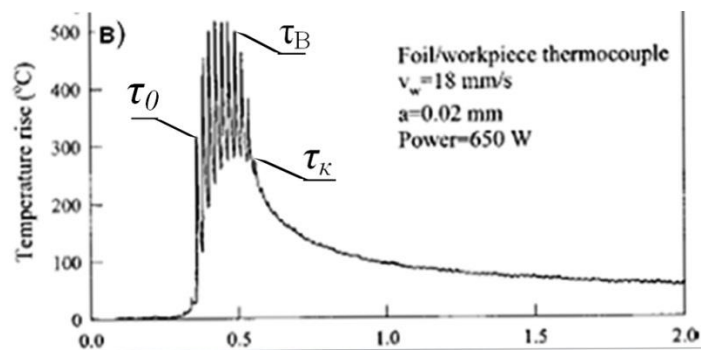
Умови досліду наведені у третьому стовпчику таблиці. Вважають радіус деталі $r \rightarrow \infty$. Стан РПК прийнято подібний ельборовому колу [2].

Сигнали температури з вбудованої термопар та фотоелемента , залежать від глибини положення датчиків, числа проходів. Усі теплові сигнали, отримані

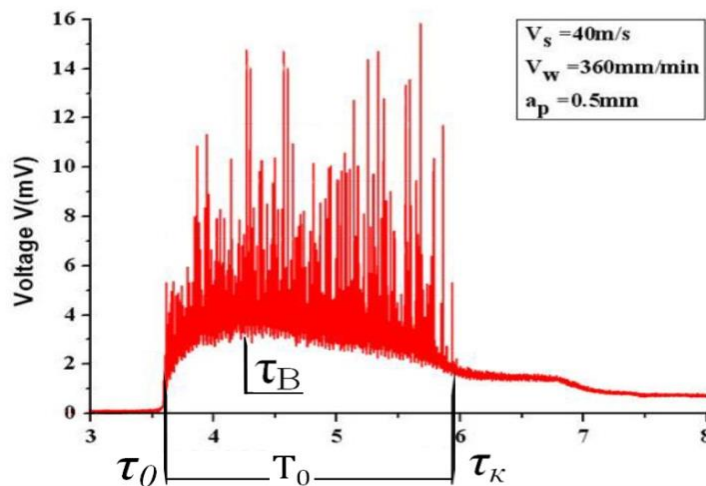
різними методами (рис. 1,б), мають близькі результати та імпульсний характер. Одночасно із температурою вимірювали потужність шліфування (рис. 3).

а)

б)

в)

Рис. 1 Результати вимірювання температури при різних методах шліфування: а) кругле поздовжнє [3]; б) попутне площинне [4] ;в) площинне [5].

Таблиця 1.

Порівняння розрахованих та дослідних результатів

Режимні параметри	Метод обробки, дослідники		
	Поздовжнє	Плоске	
	Смірнов В.А. [7]	Ху Стів [11]	Хіпенг, Малкін китайські вчені [12]
1	2	3	4
Шліфувальний круг D×H	Ø550*(орієнтовно), 25 CM1	КНБ, Ø406×12.5 зернист. 91, 100%	КНБ, Ø400×10
Заготовка	вуглецева сталь 9ХС	вуглецева сталь НВ 88	Нікелевий сплав Inconel 718
Розміри заготовки: Висота *Ширина*Довжина	поверхня обертання Ø180	Н×W×L= 25×19×44	Н×W×L= 60×5×50
Припуск, t, мм	0,01	0,02	0,5
Кутові розміри контакту: $\theta_{\text{п}} = L_{\text{к}}/R$			
розрахована довжина $L_{\text{к}}$	1,65	2,85	14,15 мм
Швидкість			
різання $V_{\text{кр}}$, м/с	35*	58	40 (130÷30)
заготовки $V_{\text{д}}$, мм/с	50*	18	360/60
нормальна 1000* $V_{\text{нМАХ}}$ мкм/с	417	253	4243
Знайдені з рисунку 1 моменти та інтервали часу, с			
Початковий момент τ_0	3,583	0,3	3,55
Час досягнення теплового балансу $\tau_{\text{В}}$	3,607	0,5	4,3
Момент закінчення різання $\tau_{\text{к}}$	3,612	0,6	6,05
Інтервали часу, с			
Вимірний час $T_0 = \tau_{\text{к}} - \tau_0$	0,026	0,15	2,5
Розрахований час $T^*_0 = \frac{L_{\text{к}}}{V_{\text{д}}}$	0,025	0,158	2,36
Між тепловими імпульсами	$1,9 \cdot 10^{-4}$	$1,67 \cdot 10^{-4}$	$2,42 \cdot 10^{-4}$
Потужність процесу, Вт	-	650	1050

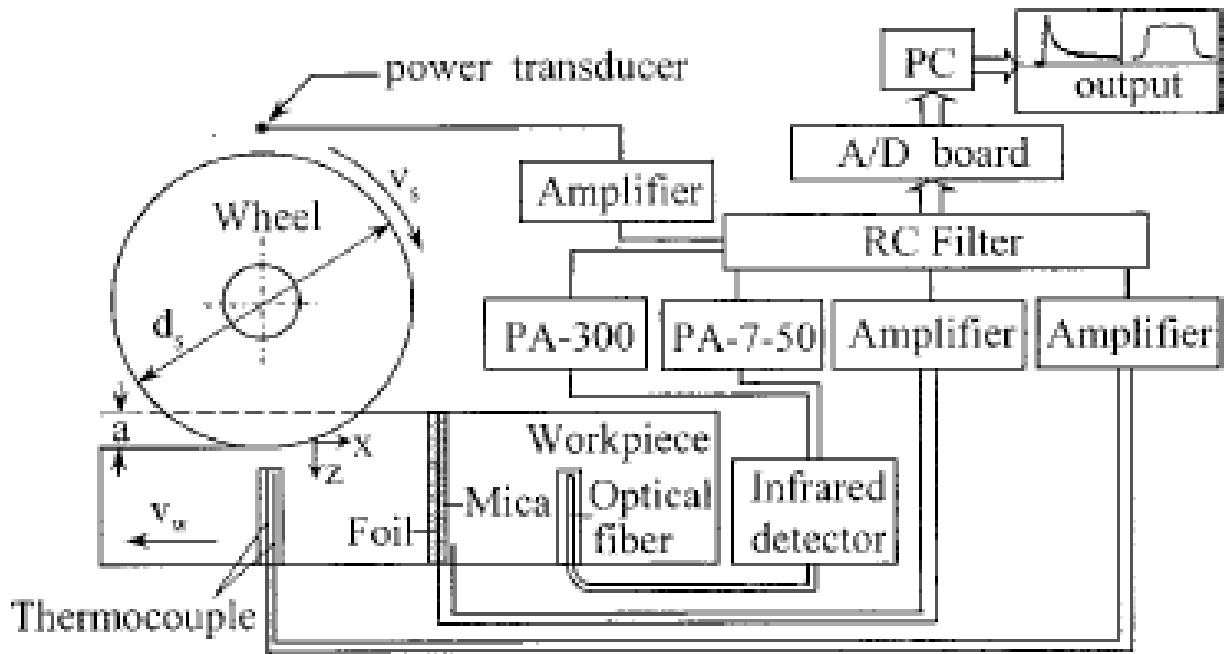

Рис.2. Схема установки для вимірювання температури та потужності шліфування [4]

Середнє значення сталої потужності процесу шліфування 650 Вт, із урахуванням втрат холостого ходу (Рис. 1, б) та (Рис. 3) перевірено паралельними дослідями при однакових умовах режимів.

Значення потужності, що припадає на 1 кромку для шліфування периферією круга, визначають по площі контакту $S(\tau) = W \cdot \theta(\tau) \cdot R$ для моментів врізання, сталого процесу та виходу із контакту :

$$S(\tau) = W \cdot R \cdot \theta(\tau) = W \cdot R \cdot \begin{cases} \tau \cdot V_{cm} / R \\ \theta_n \\ (\theta_n - \tau \cdot V_{cm} / R) \end{cases}, \quad (7)$$

де W – ширина заготовки, $\theta(\tau)$ – кутовий розмір контакту для деякого моменту τ часу, враховуючи врізання та вихід круга з контакту із заготовкою.

Із урахуванням умов дослідів (Рис. 4.) знаходять питому кількість кромки, що контактують на протязі 1 с в момент часу τ :

$$n_{\text{конт}}(\tau) \approx (v_{kr} \cdot 10^3) \cdot S(\tau) \cdot \left[N_s \left(\frac{Vn_{\text{max}} \cdot m_{\tau}}{H_n} \right) \right], \quad (8)$$

де $N_s(\frac{V_{n_{\max}} \cdot m_{\tau}}{H_n})$ питома кількість кромок на мм^2 та відносному

заглибленні, що викликане нормальною швидкістю [2].

Для сталих умов кутовий розмір, границь контакту, має постійне значення $\theta(\tau) = \text{const}$. Тому площа $S(\tau) = \text{const}$ та кількість кромок, що приймають участь у деформації та різанні металу, також не змінні.

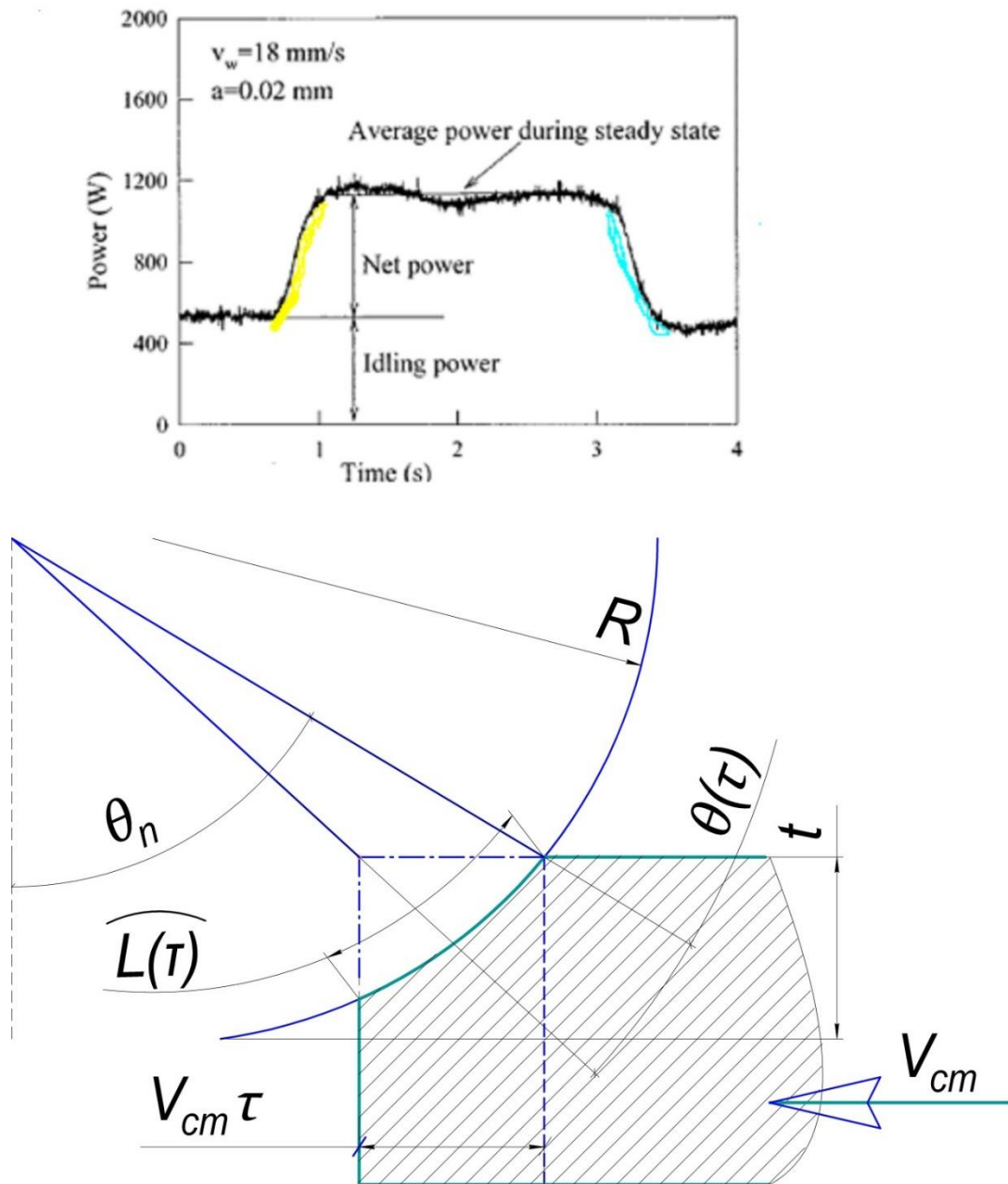

Рис. 3 Зміна потужності процесу [4] та розрахункова схема для моментів
врізання, сталого процесу та виходу із контакту

Під час врізання та вибігу майже лінійно змінюється кут $\theta(\tau)$, що викликає відповідну зміну потужності. Як видно з графіку і за часом обробки $N_{\Sigma}(\tau)$, та проведених у роботі чисельних дослідів ці данні добре корелюють.

Рисунок дозволяє через миттєву потужність N_{Σ} дії усіх кромек знайти кількість теплових імпульсів, що знаходяться у зоні контакту, та оцінити значення теплового імпульсу однієї кромки. Отже, отримують:

$$N_1(\tau) = \frac{N_{\Sigma}}{n_{\text{конт}}(\tau)} \quad (9)$$

Для умов проведення досліду $N_{\Sigma} / H = 650 / 12,5 = 52 \text{ Вт}$, $\theta_n = \sqrt{2t / R} \approx 0.0141$ тут N_{Σ} / H – питома потужність процесу шліфування, що припадає на 1 мм висоти круга. Загальну кількість кромек, що приймає участь у контакті визначають по питомій глибині меншій від рівня проникнення, на одиниці площі (мм^2) [2]. Тепловий баланс спостерігають в момент часу τ_b , коли кількість теплоти, що надходить в зону різання від деформацій дорівнює тій, що відбирається різальними кромками.

$$n_{\text{різ}} \cdot \Phi_{\text{стр.утв}} \approx n_{\text{конт}} \cdot \Phi_{\text{З.П}}, \quad (10)$$

де $\Phi_{\text{стр.утв}}$, та $\Phi_{\text{ЗП}}$ – кількості теплоти, що виділяються кромкою [4], яка контактує, у площині стружки утворення та на задній поверхні. Проте, співвідношення між кількостями теплоти не наведені.

Враховуючи, що $n_{\text{різ}} / n_{\text{конт}} \approx \% \text{різ}$, отримують [2]:

$$\Phi_{\text{З.П}} \approx \% \text{різ} \cdot \Phi_{\text{стр.утв}} \quad (11)$$

Враховуючи незначні розміри контакту кромки, їх можна спростити до площини утворення стружки, та області, розташованій на задній поверхні. З площини теплота відбирається стружкою, а з області – спрямовується в деталь.

Зміна відсотку різальних кромек щодо їх загальної кількості за час проходження області контакту зі швидкістю шліфування наведена на рис. 4 [2].

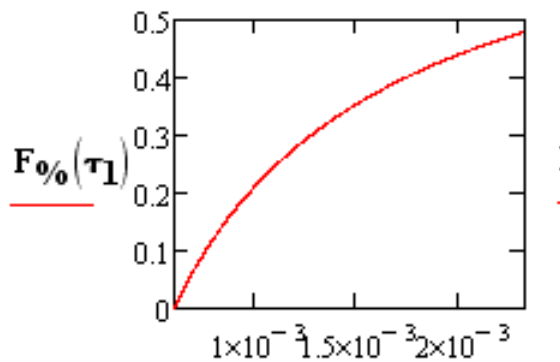

Рис.4. Зміна відсотку різальних кромek серед загальної кількості на протязі часу обробки [2] .

4. В роботі китайських вчених [5] наведені графіки температури, питомої енергії, розподілення теплового балансу у функції швидкості під час глибинного шліфування нікелевого сплаву Inconel 718 кругами із CBN при наявності охолодження на основі водного розчину. Режимні параметри: швидкість різання 40-130 м/с, глибина різання 0,5 мм, подача 360 мм/хв., внесені до 5 стовпчику таблиці та на Рис. 5, який свідчить про імпульсний характер дії сигналу та поступове зниження температури у момент досягнення теплового насичення. Вимірювання температури проводили термопарою.

Table 1 Conditions for grinding tests				
Wheel speed v_s	Workpiece speed v_w	Depth of cut a_p	Wheel diameter d_s	Wheel width b
30~130m/s	360mm/min	0.5mm	400mm	10mm
Grinding mode	Dressing tool	Dressing parameter	Coolant type	Coolant pressure
Down-grinding	Diamond Plate wheel	Ud1 ^[4]	water-based coolant	13~15bar

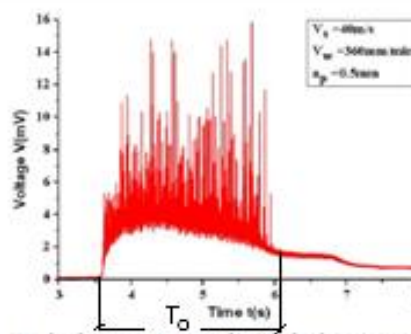

Fig.1 Typical temperature signal during creep feed grinding.

Рис.5. – Сигнал температури та режимні параметри плоского шліфування зі швидкістю 40 м/с [12]

Графіки зміни питомої енергії та теплового балансу від швидкості шліфування вказують, що значна частина енергії відводиться зі стружкою R_{ch} та

охолоджувальною рідиною R_f . Інша частина тепла, що потрапляє у заготовку R_w і круг R_s , – скорочується.

Дослідами визначена питома енергія e_c зрізання одиниці об'єму сплаву для швидкості $V_k=40$ м/с. Звідси можна визначити середню потужність, яку потребує процес шліфування (без урахування ККД приводу):

$$N = e_c \cdot V_w \cdot a_P \cdot W = 70 \cdot \frac{360}{60} \cdot 0,5 \cdot 5 \approx 1.050 \text{ кВт}. \quad (12)$$

Висновки. Дослідження теоретичних залежностей, свідчать про імпульсний характер дії кромки та можливість використовувати для різних методів шліфування, включно з обробкою торцевої поверхні деталі.

Наведені в таблиці параметри задовільно збігаються, як розрахункові так і виміряні дослідним шляхом.

Проведені розрахунки дозволили довести адекватність запропонованої теоретичної моделі та сигналів, отриманих з експериментальних даних [3,4,5] для різних методів шліфування та оцінити теплову та енергетичну напруженість процесу шліфування.

Знайдені потужність, що припадає на різальну кромку, розподілення енергії, що відводиться зі стружкою та потрапляє в деталь. Оцінені фактори зміни потужності за час проходження області контакту.

ЛІТЕРАТУРА

1. A. V. Rudyk, V. M. chupryna, G. V. Pasov, V. I. Venzhega. Methods for Determining The Efficiency Of The Grinding Process // Науковий вісник Національного гірничого університету №5 2020 (179) р. 95-101.

2 Рудик А.В., Пасов Г.В. Залежність параметрів зрізів від режимів при зустрічному та попутному шліфуванні. – «Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Технічні науки». Том 30 (69) № 7. 2019 – С. 7-12.

3. Smirnov V.A. Solving the heat problem during Grinding, taking into account the pulsed nature of the heat flow / Bulletin of Tomsk Polytechnic University, 2011.

V.319, No. 2, p. 46-49. <https://cyberleninka.ru/article/n/reshenie-teplovoy-zadachi-pri-shlifovanii-s-uchetom-impulsnogo-haraktera-teplovogo-potoka/viewer>

4. Hu Hipeng Comparison of methods for measuring the temperature of grinding Hu Hipeng, Stephen Malkin <https://www.km.ru/referats/334607-sravnenie-metodov-izmereniya-temperatury-shlifovaniya>

5. PING Bo, FU Yucana , ZHANG Zhiwei and ZHAO Zhengcai. Effect of Grinding Speed on Energy Partition for Grinding of Inconel 718 with Vitrified CBN Wheels// Advances in Materials Manufacturing Science and Technology XV, Materials Science Forum Vol. 770 p.263-270. Online: 2013-10-25. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.832.9785&rep=rep1&type=pdf>

УДК 517.925

**СИСТЕМИ ЗВИЧАЙНИХ НЕЛІНІЙНИХ ДИФЕРЕНЦІАЛЬНИХ
РІВНЯНЬ ЗІ ЗМІННИМИ РЕГУЛЯРНИМИ ТА СИНГУЛЯРНИМИ
ЖМУТКАМИ МАТРИЦЬ**

Самкова Галина Євгенівна

Канд. фіз.-мат. Наук

доцент кафедри диференціальних рівнянь

геометрії та топології

Одеського національного університету

імені І.І. Мечникова

Соколовська Дарія Сергіївна

Студентка

Одеський національний університет

імені І. І. Мечникова

м.Одеса, Україна

Анотація: розглядаються задачі Коші для систем нелінійних диференціальних рівнянь з регулярними або сингулярними жмутками матриць. Досліджуються випадки, коли ранг жмутка є постійним та або дорівнює мінімальному порядку жмутка, або менше за нього. В кожному з цих випадків досліджується питання про існування та кількість розв'язків задачі Коші.

Ключові слова: система звичайних диференціальних рівнянь, розв'язки системи, регулярні жмутки матриць, сингулярні жмутки матриць.

Розглядається система вигляду:

$$A(t)x + B(t)\frac{dx}{dt} = f(t; x), \quad (1)$$

з початковою умовою

$$x(0) = 0, \quad (2)$$

де t - скалярна незалежна змінна, $x = x(t)$ - невідома функція,

D - однозв'язна область $D \subset \mathbb{R}$, $(t=0) \in D$, $A: D \rightarrow \mathbb{R}^{m \times n}$, $B: D \rightarrow \mathbb{R}^{m \times n}$.

Матриці A, B диференційовані в області D , $\text{rang} B(0) = k$, $0 < k \leq \min\{m, n\}$, $f: D \times G \rightarrow \mathbb{R}^m$, $G \subseteq \mathbb{R}^n$.

Досліджується питання про існування та кількість розв'язків задачі Коші (1)-(2).

1. Системи звичайних нелінійних диференціальних рівнянь з регулярними жмутками матриць зі змінними елементами.

Нехай в системі (1) $m=n$, тобто розглядається система n нелінійних звичайних диференціальних рівнянь з n невідомими функціями. При цьому жмуток матриць $A(t) + \lambda B(t)$ є регулярним в області D .

Доведено наступні теореми:

Теорема 1. (про існування та єдиність розв'язку задачі Коші (1)-(2) з регулярним жмутком матриць зі змінними елементами). Нехай для системи (1), де $A: D \rightarrow \mathbb{R}^{n \times n}$, $B: D \rightarrow \mathbb{R}^{n \times n}$, $f: D \times G \rightarrow \mathbb{R}^n$, $G \subseteq \mathbb{R}^n$ виконані умови:

- 1) однозначна матриця $B(t)$ диференційована в області D ;
- 2) існує область $D_1 \subset D$, $(t=0) \in D_1$ така, що $\text{rang} B(t) = n$ в D_1 ;
- 3) матриця $A(t)$ диференційована в D_1 ;
- 4) вектор-функція $f \in C_{t,x}^{0,1}(D_1 \times G)$.

Тоді система (1) має в області $D_3 \subseteq D_1$, $(t=0) \in D_3$, єдиний розв'язок $x=x(t)$, що задовольняє початкову умову (2).

Теорема 2. Нехай для системи вигляду (1), де $A: D \rightarrow \mathbb{R}^{n \times n}$, $B: D \rightarrow \mathbb{R}^{n \times n}$, $f: D \times G \rightarrow \mathbb{R}^n$, $G \subseteq \mathbb{R}^n$ виконані наступні умови:

1) $B(t)$ - однозначна матриця, диференційована в області D ,
 $\text{rang} B(t) < n$;

2) $B(t)$ може бути представлена у вигляді $B(t) = B(0)(1 + o(1))$

при $t \rightarrow +0$,

тоді система (1) може бути зведена до системи

$$\tilde{A}(t)x + \tilde{B}(t) \frac{dx}{dt} = \tilde{f}(t; x), \quad (3)$$

де $\tilde{A}: D \rightarrow \mathbb{R}^{\tilde{m} \times n}$, $\tilde{B}: D \rightarrow \mathbb{R}^{\tilde{m} \times n}$, $\tilde{f}: D \times G \rightarrow \mathbb{R}^{\tilde{m}}$, $G \subseteq \mathbb{R}^n$, $\tilde{B}(t)$ - однозначна матриця, диференційована в області D , $\tilde{m} \geq n$, $\tilde{m} = 2n - k$ ($\text{rang} B(0) = k$) та $\text{rang} \tilde{B}(t) = n$ при $t \in D_1$.

Теорема 3. Якщо для системи вигляду (1), де $A: D \rightarrow \mathbb{R}^{n \times n}$, $B: D \rightarrow \mathbb{R}^{n \times n}$,
 $f: D \times G \rightarrow \mathbb{R}^n$, $G \subseteq \mathbb{R}^n$, виконані умови:

1) $A(t), B(t)$ - однозначні матриці, диференційовані в області D ,
 $\text{rang} B(t) < n$;

2) $B(t)$ може бути представлена у вигляді $B(t) = B(0)(1 + o(1))$

при $t \rightarrow +0$;

3) вектор-функція $f \in C_{t,x}^{0,1}(D \times G)$,

4) систему (1) можна звести до системи (3) при цьому, для матриць
 $A(t)$, $B(t)$ та $f(t; x)$ існує розбиття

$$A(t) = \begin{pmatrix} A_1(t) \\ A_2(t) \end{pmatrix}, \quad B(t) = \begin{pmatrix} B_1(t) \\ B_2(t) \end{pmatrix}, \quad f(t) = \begin{pmatrix} f_1(t, x) \\ f_2(t, x) \end{pmatrix} \quad (4)$$

таке, що:

А) $B_1(t)$ - диференційована в області D_1 ;

Б) уздовж розв'язку системи $x' = -B_1^{-1}(t)A_1(t)x + B_1^{-1}(t)f_1(t, x)$ при $t \in D_3$
 виконана умова сумісності $A_2(t)x + B_2(t)x' = f_2(t, x)$.

Тоді система (1) має в області D_3 єдиний диференційований розв'язок
 $x = x(t)$, що задовольняє початкову умову (2).

2. Системи звичайних нелінійних диференціальних рівнянь з сингулярними жмутками матриць зі змінними елементами.

Розглядається задача Коші для системи m нелінійних звичайних диференціальних рівнянь з n невідомими функціями з сингулярними жмутками матриць зі змінними елементами вигляду (1) з початковою умовою (2).

За припущенням ранг матриці $B(t)$ є сталим при $t \in D_1 \subset D$. Досліджується випадок, коли $m > n$ та $\text{rang} B(t) = \min\{m, n\} = n$ при $t \in D_1$. Не обмежуючи спільності можна вважати, що матриці $A(t), B(t)$ та вектор $f(t, x)$ можуть мати вигляд:

$$A(t) = \begin{pmatrix} A_1(t) \\ A_2(t) \end{pmatrix}, \quad B(t) = \begin{pmatrix} B_1(t) \\ B_2(t) \end{pmatrix}, \quad f(t) = \begin{pmatrix} f_1(t, x) \\ f_2(t, x) \end{pmatrix} \quad (5)$$

де $B_1: D \rightarrow \mathbb{R}^{n \times n}$, $\det B_1(t) \neq 0$ при $t \in D_1$, $B_2: D \rightarrow \mathbb{R}^{(m-n) \times n}$ (кожен з рядків матриці $B_2(t)$ є лінійно залежним з рядками матриці $B_1(t)$ при $t \in D_1$), $A_1: D \rightarrow \mathbb{R}^{n \times n}$, $A_2: D \rightarrow \mathbb{R}^{(m-n) \times n}$, $f_1: D \times G \rightarrow \mathbb{R}^n$, $f_2: D \times G \rightarrow \mathbb{R}^{m-n}$, $G \subseteq \mathbb{R}^n$.

У даному випадку система (1) приймає вигляд:

$$\begin{cases} A_1(t)x + B_1(t) \frac{dx}{dt} = f_1(t; x), \end{cases} \quad (6)$$

$$\begin{cases} A_2(t)x + B_2(t) \frac{dx}{dt} = f_2(t; x) \end{cases} \quad (7)$$

Помножимо (6) зліва на $B_1^{-1}(t)$ і отримаємо еквівалентну системі (6)-(7) систему вигляду:

$$\begin{cases} \frac{dx}{dt} = -B_1^{-1}(t)A_1(t)x + B_1^{-1}(t)f_1(t; x), \end{cases} \quad (8)$$

$$\begin{cases} A_2(t)x + B_2(t) \frac{dx}{dt} = f_2(t; x) \end{cases} \quad (9)$$

Доведено теореми:

Теорема 4. (про існування та єдиність розв'язку задачі Коші (1)-(2) з сингулярним жмутком матриць зі змінними елементами).

Нехай для системи (8) виконані умови:

1) однозначна матриця $B: D \rightarrow \mathbb{R}^{m \times n}, m > n$, диференційована в області D ;

2) існує область D_1 така, що $\text{rang} B(t) = n$ в D_1 . Тобто матриця $B(t)$ може бути представлена у вигляді (5);

3) матриця $A(t)$ і вектор-функція $f(t; x)$ можуть бути представлені в вигляді (5), причому матриця $A_1(t)$ диференційована в D_1 ;

4) вектор-функція $f \in C_{t,x}^{0,1}(D \times G)$;

5) матриця $A_2(t)$ і вектор-функція $f_2(t; x)$ такі, що уздовж розв'язку системи (8) при $t \in D_3$ виконана умова сумісності (9).

Тоді система (1) має в області D_3 єдиний розв'язок $x=x(t)$, що задовольняє початкову умову (2).

Теорема 5. Нехай для системи вигляду (1), де

$A: D \rightarrow \mathbb{R}^{m \times n}$, $B: D \rightarrow \mathbb{R}^{m \times n}$, $f: D \times G \rightarrow \mathbb{R}^n, G \subseteq \mathbb{R}^n$, $m > n$, виконані наступні умови:

1) $B(t)$ - однозначна матриця, диференційована в області D ;

2) $B(t)$ може бути представлена у вигляді $B(t) = B(0)(1 + o(1))$

при $t \rightarrow +0$,

тоді система вигляду (1) може бути зведена до системи (3), де $\tilde{A}: D \rightarrow \mathbb{R}^{\tilde{m} \times n}$, $\tilde{B}: D \rightarrow \mathbb{R}^{\tilde{m} \times n}$, $\tilde{f}: D \times G \rightarrow \mathbb{R}^n, G \subseteq \mathbb{R}^n$, $\tilde{B}(t)$ - однозначна матриця, диференційована в області D , $\tilde{m} > n$ та $\text{rang} \tilde{B}(t) = n$ при $t \in D_1$.

Теорема 6. Якщо для системи вигляду (1), де $A: D \rightarrow \mathbb{R}^{m \times n}$,

$B: D \rightarrow \mathbb{R}^{m \times n}$, $f: D \times G \rightarrow \mathbb{R}^n, G \subseteq \mathbb{R}^n$ виконані умови:

1) $A(t), B(t)$ - однозначні матриці, диференційовані в області D ;

2) $B(t)$ може бути представлена у вигляді $B(t) = B(0)(1 + o(1))$

при $t \rightarrow +0$;

3) вектор-функція $f \in C_{t,x}^{0,1}(D \times G)$;

4) систему (1) можна звести до системи (3) причому, для матриць $\tilde{A}(t), \tilde{B}(t)$ і вектора $\tilde{f}(t; x)$ існує таке розбиття вигляду (5), що $\tilde{A}_1(t)$ - диференційована в області D_1 та уздовж розв'язку системи (8) при $t \in D_3$ виконана умова сумісності (9).

Тоді система (1) має в області D_3 диференційований розв'язок $x=x(t)$, що задовольняє умову (2).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гантмахер Ф.Р. Теория матриц.- М.:Наука,1988, 552с.
2. Самкова Г.Е., Шарай Н.В. Об исследовании некоторой полуявной системы дифференциальных уравнений в случае переменного пучка матриц// Нелінійні коливання.- 2002.-5,№ 2, с.224-236.
3. März R. Criteria for the trivial solution of differential algebraic equations with small nonlinearities to be asymptotically stable //Journal of mathematical analysis and applications.-1998.- 225.-с.587-607.

ПРОБЛЕМИ ДИЗАЙНУ ІНТЕР'ЄРУ БІБЛІОТЕЧНОГО ПРОСТОРУ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ УКРАЇНИ

Сафронова Олена Олексіївна

к.т.н., доцент

Юхненко Діана Віталіївна

студентка

Національний університет технологій та дизайну

М. Київ, Україна

Анотація: В роботі розглянуто поняття бібліотечного простору і його трансформації у часі. Показано, що погляди на структуру і призначення такого простору кардинально змінились під впливом розвитку інформаційного суспільства, парадигми сучасної освіти. На основі узагальнення наукових джерел, досвіду проектування, визначені основні принципи формування дизайну бібліотечного простору вищого навчального закладу, як поліфункціонального середовища з вільним зонуванням, забезпеченням доступу до фондів бібліотеки і медіаресурсів, пристосованого як до колективної, так і до індивідуальної роботи. Надано оцінку вітчизняного фонду більшості бібліотек українських університетів і проблеми їх адаптації до вимог сучасності.

Ключові слова: сучасна бібліотека; бібліотечний простір; дизайн інтер'єру бібліотеки; формування простору бібліотеки; бібліотека вищого навчального закладу.

На початку ХХІ століття суспільство вступило в нову історичну фазу розвитку, в якій головними продуктами виробництва є інформація і знання. Електронні технології визначили напрямок розвитку людства на багато років вперед і забезпечили нові способи навчання і спілкування. Комп'ютеризація,

поява глобальної комунікаційної мережі і мультимедійних технологій дозволили прискорити темпи розвитку всіх сфер людської діяльності. Архітектура, як соціальне явище, не могла не відбити таких істотних змін. В умовах зростання ролі інформації в житті суспільства, особливої актуальності набувають дослідження в галузі архітектурного формування об'єктів, пов'язаних з інформаційними послугами. Так, технологічні інновації, при яких процеси створення, зберігання, доступу та поширення інформації, знань і культурних цінностей зазнають кардинальних змін, викликають серйозні реформи в діяльності бібліотек. Не є винятком і бібліотеки вищих навчальних закладів.

Постановка завдання

Організація бібліотечного простору в останнє десятиліття визнається пріоритетним напрямком бібліотечної політики. Серед причин модернізації бібліотек вищих навчальних закладів можна назвати наступні: застаріла матеріально-технічна база бібліотек, невідповідність приміщень запитам користувачів, перш за все, молоді; старіння книжкових фондів, їх невідповідність запитам користувачів (сьогодні понад 40% книжкового фонду складають видання, випущені до 1995 року); розвиток інформаційних технологій, поширення електронних інформаційних ресурсів. Згідно з концепцією організації сучасного освітнього середовища, бібліотека університету повинна розвиватися як простір, що стає соціально значущим центром для підтримки процесів здобуття професійної освіти, стимулювання процесу читання, організації комунікації студентської спільноти, розвитку її інтелектуального життя.

Відтак завдання архітектора і дизайнера – забезпечити всі умови для встановлення і максимального продовження міжособистісних контактів, створення інформаційного поля для гармонійного розвитку особистості в просторі бібліотеки. Важливою також стає стильова, образна складова інтер'єру бібліотеки, як фактор впливу на психологію сприйняття. Отже завданням дослідження є визначення сутності поняття бібліотечного простору

університету і його складових на сучасному етапі розвитку інформаційного суспільства, а також проблем адаптації бібліотек вищих навчальних закладів України.

Результати досліджень

Ще в минулому столітті футурологи прогнозували серйозні суспільні зміни, і в тій чи іншій мірі ці прогнози підтвердилися і явили світові нові соціальні терміни. Назвемо лише деякі з них: «інформаційне суспільство», «інформаційно-освітнє середовище», освітній простір» і безліч інших, пов'язаних з цими поняттями. Більш того, все відчутніше прихильність фахівців в самих різних галузях до терміну «простір». Ведеться розмова про єдиний регіональний, культурно-освітній, інформаційний, бібліотечний простір. Кожен з цих термінів включає в себе певний перелік елементів, які характеризують пов'язану з цими межами галузь діяльності.

Термін «бібліотечний простір» прийшов з галузі архітектури і вживається нарівні з термінами «сценічний простір», «музейний простір». Цей термін набуває рис своєрідної метафори, яка ємко і образно відбиває нові підходи до організації обслуговування.

Поняття «бібліотечний простір» з'являється в спеціальній літературі в кінці 1990-х – початку 2000-х рр. [5]. В офіційних документах це поняття розглядається як аналог вмістилища ресурсів, і тому в першу чергу дається уявлення про особливості будівель бібліотеки, нормативних розмірах її різних приміщень і т. д. В такому ж контексті, хоча і дещо ширше, ці аспекти відображені в «Керівництві ІФЛА / ЮНЕСКО щодо розвитку служби публічних бібліотек» [12]. Саме поняття в ньому не зустрічається, але його аналоги можна знайти в розділах «Бібліотеки без стін», «Бібліотечні будівлі», «Бібліотечні приміщення» та ін.

Бібліотечний простір став об'єктом вивчення відносно недавно. В широкому розумінні він включає в себе безліч елементів: цінності та традиції, матеріальні об'єкти, взаємодія периметру і користувачів, бібліотеки і суспільства. Таке розуміння дозволяє врахувати найрізноманітніші аспекти

діяльності сучасної бібліотеки, інтегруючи в цілісність організації обслуговування з його реальною і віртуальною складовими, архітектуру бібліотечних будівель і дизайн, професійні бібліотечні комунікації. Стандарти ІФЛА / ЮНЕСКО визначають основні параметри бібліотечних будівель публічних бібліотек згідно з якими бібліотеки повинні мати у своєму розпорядженні не тільки можливість розміщення фондів і устаткування, але і вільний – від 15 до 25% від загальної площі – простір з урахуванням збільшення фондів, числа читачів і т. д. [12].

У попередні періоди бібліотечної історії, починаючи з античних часів і до двадцятого століття, як зазначає Є. А. Бевз, основне місце в проектуванні бібліотек займав книжковий фонд (його формування, організація, розміщення, зберігання, пропаганда) [1]. Сьогодні фахівці визначають бібліотечний простір як синтез архітектурно-будівельних, професійно-бібліотечних рішень. Н. С. Щербина в це поняття включає архітектуру будинку, дизайн інтер'єрів, естетичну складову, комфортність обслуговування і віртуальний простір бібліотеки [11].

У літературі, присвяченій сучасній бібліотеці або бібліотеці майбутнього, використовуються різні поняття: бібліотека 2.0, розумна (сма́рт), гібридна (поєднує друковані та оцифровані матеріали), зелена (екологічна), стійка, бібліотека-21, та ін.

У концепції функціонального зонування простору сучасної бібліотеки більшість вітчизняних і зарубіжних фахівців відзначають важливість чіткого поділу приміщень бібліотеки на зони, де зона бібліотеки (бібліотечна зона) – це укрупнена угруповання сукупності окремих приміщень, що мають закінчений технологічний цикл і пов'язані єдністю просторового процесу або процесу обслуговування [7]. Відмінності однієї зони від іншої пов'язані з розміщенням зони в загальній структурі будівлі, її призначенням, типом обладнання, вимогами до освітленості і т. д.

У своєму дослідженні Ж. Гаскюель зазначає, що бібліотека може залучати до себе, запрошувати увійти; може залишитися непоміченою, а може

навіть відштовхнути від себе слабо мотивованого читача. Інтер'єр бібліотеки може викликати у відвідувачів ті чи інші реакції, провокувати той чи інший тип поведінки, і тому найперша турбота тих, хто створює проект бібліотеки, – передбачити ці реакції і заздалегідь визначити, який тип поведінки читачів вони хотіли б стимулювати, а також точно знати, яким змістом буде наповнений споруджуваний будинок, кожна його частина [6].

Історично функціонально бібліотека ділиться на наступні зони: читацьку, фондосховище, службово-виробничу. У цьому розподілі відбилося прагнення бібліотечних працівників до організації трьох пересічних потоків: читачів, книг, бібліотечного персоналу. Говорячи про обслуговування читачів, зазвичай виділяють три зони: галаслива – кафедра видачі (абонемент); полутиха – довідково-бібліографічний зал, зал періодики; тиха – читальні зали [5].

Саме така структура є базовою для середовища більшості існуючих бібліотек України. Реальність сучасних бібліотек така, що простір бібліотек чітко розмежовано (абонемент – книги видають додому, читальний зал – можна перегорнути періодичні видання, займатися самоосвітою або виконувати навчальні завдання). Така функціонально-планувальна та предметно-просторова організація внутрішнього простору очевидно не відповідає новим соціально-культурним, функціональним, технологічним, ергономічним та естетичним вимогам і тому підлягає реструктуризації.

Разом з тим, принцип відкритості проголошує розкриття ресурсів всієї бібліотеки, в оптимальному варіанті об'єднуючи фонди абонементу, читального залу, а також можливість використання інформаційних технологій (вихід в Інтернет, користування електронною поштою, електронною бібліотекою і комп'ютером), тобто слід говорити про «свободу» вибору. Бібліотеки повинні створювати атмосферу, що сприяє вільному прояву потреб і бажань, серед яких, поряд з інформаційними запитами, враховується різноманіття читацьких потреб.

Зміни в бібліотечному обслуговуванні, пов'язані з появою електронних технологій, привели, в певній мірі, до зміни архітектурно-художнього образу

університетських бібліотек. Функціональні зони, пов'язані зі зберіганням фондів і обслуговуванням читачів в сучасних університетських бібліотеках втрачають чітку межу, більш того, у багатьох випадках зрощуються і перетікають одна в одну. Тенденція розміщення фондів у відкритому доступі привела до того, що книгосховище перестає відігравати визначальну роль в архітектурно-художньому образі бібліотеки.

Однією з основних функціональних зон в університетській бібліотеці є читальна зона. Однозначне жорстке розділення простору на читальні зали за допомогою стін і перегородок пішло в минуле. Сучасні конструктивні рішення дають можливість формувати внутрішній простір бібліотеки на основі вільного планування. Таким чином все більшого значення при формуванні функціональних зон набуває обладнання, меблі, легкі розсувні конструкції. А поділ тематичних читальних залів можливо здійснювати за допомогою «буферних» громадських просторів і зон відпочинку. [3].

Важливим аспектом є те, що освітленість та її зміна в різних функціональних зонах бібліотеки впливає на психофізичний стан людини і багато в чому визначає її працездатність і емоційний комфорт. Читальна зона найбільш складна з точки зору організації комфортного освітлення, тому повинна бути обладнана як природним так і штучним освітленням. Робочі місця читачів зазвичай розташовуються не далі ніж на 4,5 метра вглиб від світлового прорізу, що є стандартом в Україні і забезпечує природне освітлення робочого місця. В той же час в будівлях сучасних бібліотек розвинених країн світу, проблема природної освітленості вирішується за допомогою застосування атриумів (рис.2). Найбільш відомою бібліотекою, де був використаний такий принцип є бібліотека Алвара Аалто у місті Виборг, спроектована ще на початку минулого сторіччя - у будівлі немає вікон, але 57 світлових ліхтарів в стелі дозволяють влітку обходитися без штучного освітлення (рис. 1), [3].

Рис. 1. Аріум у бібліотеці Алвара Аалто, Выборг, Росія, 1933 рік, арх. Алвар Аалто

Рис. 2. Атріум у бібліотеці, Calgary Central Library, Калгарі, Канада, 2018 рік, бюро Snøhetta

Вимоги до оформлення простору сучасної бібліотеки повинні враховувати як результати дослідження потреб користувачів бібліотек, так і концептуальні вимоги до сучасного оформлення бібліотечного простору.

Узагальнюючі науково обґрунтовані погляди на функціональне і соціальне призначення бібліотечного простору закладів вищої освіти, накопичений досвід проектування, можна виділити наступні принципи реформування і реструктурування вітчизняних бібліотек:

1. Зміна парадигми діяльності бібліотеки: від місця зберігання і використання документів – до центру соціально-культурного життя університету, міста освіти і дозвілля.

2. Орієнтація на користувача: напрям діяльності бібліотеки має будуватися за принципом «кожен студент знайде тут потрібне йому місце в потрібний йому час».

2. Використання принципу «one room library» – вільне планування, створення так званого плавноперетікаючого простору з можливістю трансформації під різні сценарії діяльності і забезпеченням доступу до фондів. Зони можуть бути відокремлені одна від одної скляними перегородками, стелажми і т.д. (рис.3).

3. При зонуванні передбачити: зону колективної роботи; зону індивідуальної роботи; зону релаксації і дозвілля, зону зберігання і демонстрації (рис.4).

5. Для всіх можливих видів діяльності повинні бути створені максимально комфортні умови, що відповідають принципам ергономіки, фізичного і психологічного комфорту. Бібліотека повинна стати найкомфортнішим місцем для всіх можливих видів діяльності.

6. Інформаційний простір має бути наповнений всіма можливими видами носіїв та технічними засобами навчання для роботи з ними.

7. У всіх зонах – використання технічних засобів навчання: комп'ютери, інтерактивні дошки, багатофункціональні пристрої, планшети. Це місце, де формується і відпрацьовується нова культура полімедійних комунікацій.

Зазначимо, що більшість існуючих бібліотеки ВНЗ України мають ряд архітектурно-будівельних особливостей, що обмежують реалізацію сучасних підходів до дизайну бібліотечного простору: пріоритет типового будівництва малих і середніх університетських бібліотек, що склався у 60-80 роки ХХ століття; розміщення біля 50 університетських бібліотек в пристосованих будівлях; обмеженість системи вільного доступу до фондів бібліотеки, основний тип зберігання – закритий; розташування вбудованих і прибудованих університетських бібліотек при учбових або адміністративних корпусах та ін. [10].

Але вже сьогодні у деяких вітчизняних бібліотеках спостерігається тенденція як до створення комплексних медіацентрів для студентів (наприклад, медіатека Арт академії сучасного мистецтва імені Сальвадора Далі), так і до включення окремого приміщення медіатеки у структуру бібліотеки. Зміни в системі обслуговування вже відбулись в ряді бібліотек ВНЗ України, наприклад: КНУТД м. Київ, НТБ ім. Г.І. Денисенка НТУУ (КПІ) м. Києва, ХПУ (НПІ) м. Харкова та ін. Велика кількість бібліотек вітчизняних університетів позиціонується як інтегрований інтелектуальний простір, заповнений різноманітними інформаційними ресурсами та засобами інформаційної взаємодії.

Значні зміни в сучасному обслуговуванні проводяться і в бібліотеці КНУТД, де здійснюється розвиток електронних комунікацій і створення електронно-інформаційного середовища, яке поступово стає ефективною складовою освітньої інфраструктури університету. У бібліотеці функціонує комп'ютерний зал на 12 робітників міст і підключена зона Wi-Fi, яка охоплює три читальні зали і інформаційно-бібліографічний відділ, де користувачі мають можливість працювати з електронним каталогом. Для студентів денної і заочної форми навчання фахівці бібліотеки проводять заняття з інформаційної культури. Бібліотека успішно використовує інтерактивні форми роботи із студентами: зустрічі, тренінги, щомісячні засідання клубу «Літературне перехрестя», організовує віртуальні виставки на сайті бібліотеки, традиційні книжно-ілюстративні виставки до знаменних і пам'ятних дат. Окрім інформаційної та освітньої функції починає впроваджуватись культурна, соціальна, комунікативна та ін. Це вимагає включення в планувальну структуру бібліотечної будівлі приміщень, не пов'язаних безпосередньо з технологією бібліотечного обслуговування.

Рис. 3 Приклади виставкових стелажів, 1. Бісер Боянів, модульний стелаж «Амплітуда», 2. Клауді Біньолі, стелаж «Yule», 3. студія Younes Design, стелаж «Zelli»

Рис. 4. Зона релаксації і дозвілля, бібліотека «Графіт» Вроцлав, Польща, проектна майстерня «Synergia», 2015

Висновки Проектування інтер'єру бібліотеки орієнтоване на вирішення основних завдань бібліотечного дизайну: індивідуалізації іміджу, розширення кола користувачів, візуального розподілу функціональних зон і підвищення якості культурного середовища.

В роботі розглянуто поняття бібліотечного простору і його трансформації у часі. Визначені основні принципи формування дизайну бібліотечного простору вищого навчального закладу, що відповідає сучасним принципам освіти. Надано оцінку вітчизняного фонду бібліотек університетів і проблеми їх адаптації до вимог сучасності.

Основними перспективами подальших досліджень є інтеграція бібліотеки з природним ландшафтом, «розчинення» не завжди виразної архітектури сховищ в навколишньому середовищі; кооперація бібліотеки з магазином, супермаркетом, перетворення в «магазин ідей»; освітні технології засобами бібліотек; проектування інтер'єру бібліотеки в умовах сучасних «мережевих» університетів, в яких найбільше значення набуває бібліотечний навігатор, який веде пошук.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бевз Є. А. Історія еволюції бібліотечного простору / Сучасні проблеми архітектури та містобудування: наук.-техн. зб. / Київ. нац. ун-т буд-ва та архіт. – К., 2010. – Вип. 23. – С. 420-426.
2. Бекетов А. Н. [О проекте расширения здания библиотеки им. Короленко в Харькове] / А. Н. Бекетов // Архитектура СССР. – 1940. – № 4. – С. 67.
3. Бородина С. Д., Салахов Р. Ф. Дизайн общедоступных библиотек как отражение их социальных функций / Вестник КАЗГУКИ. – 2018. – № 4. – С. 91-97.
4. Войцехівська Г. А. Сучасна наукова бібліотека – яка вона?: Актуальні суспільні проекти ДНАББ ім. В. Г. Заболотного // Міське госп-во України. – 2018. – № 2. – С. 30-33.
5. Воронкова І. С. Архітектурно-типологічні принципи реновації бібліотек вищих навчальних закладів України: автор. дис. канд. арх. – Львів, 2016. – 30 с.
6. Гаскюэль Ж. Пространство для книги: руководство для всех тех, кто строит, оборудует и обновляет библиотеку. – М.: Рудомино, 1995. – 303 с.
7. Гнатюк Л. Р. Особливості дизайну інтер'єру бібліотек / Проблеми розвитку міського середовища: наук.-техн. зб. / Нац. авіац. ун-т. – К. : НАУ, 2010. – Вип. 3. – С. 33-40.

8. Костирко Т. М. Місце бібліотеки у формуванні корпоративного середовища ВНЗ / Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2011. – №2. – С.12-18.
9. Старостина Л. Г. Архитектура библиотек / Архитектура и время. – 2012. – № 4. – С. 6-11.
10. Чотири простори бібліотеки: модель діяльності: практичний посібник / автори-укладачі: О. Бояринова, О. Бруй, Л. Лугова, Я. Сошинська, І. Шевченко; Українська бібліотечна асоціація. – Київ: ВГО Українська бібліотечна асоціація, 2020. – 104 с.
11. Щербина Н.С. Проблеми проектування бібліотек в Україні // Будівництво України. – 2015. – № 6. – С. 45-48.
12. The Public Library Service: the IFLA/UNESCO Guidelines for Development 2001. URL: <https://www.ifla.org/publications/node/1029>

ОСОБЛИВОСТІ МЕДИКО-ПРАВОВИХ ПРОБЛЕМ ВПРОВАДЖЕННЯ НАНОМЕДИЦИНИ В УКРАЇНУ

Свідрак Ольга Геннадіївна

студентка IV курсу медичного факультету № 1

Давидов Павло Григорович

кандидат філософських наук, доцент

Донецький національний медичний університет

м. Лиман, Україна

Анотація: В даній статті розглядається питання про ступінь потреби впровадження наномедицини і проблеми регулювання законодавством України при становленні цієї науки, як самостійної дисципліни.

Ключові слова: нанотехнологія, наночастинки, сфера, наномедицина, інженерія, ноосфера, держава, інженерія.

Актуальність: Наномедицина є одним із видатніших досягнень людства другої половини минулого сторіччя. Це відносно молода та перспективна експериментальна наука, що досліджує та використовує розробки нанотехнологій у медичній практиці для діагностики, лікування та профілактики різноманітних захворювань під контролем біологічної активності, фармакологічної і токсичної дії отриманих продуктів чи медикаментів[5,9,13]. Однак, у сучасному світі модерні тенденції науково-технічного прогресу є не лише засобами для вирішення актуальних проблем людства, але і стають об'єктами виникнення нових ризиків і загроз.

Мета роботи: Метою статті є дослідження і висвітлення реальних проблем законодавчого забезпечення безпеки для людського здоров'я і збереження екологічного статусу країни, які виникнуть при впровадженні наномедицини як окремої науки в Україну.

Виклад основного матеріалу: Предметом активного використання наномедицини є нанотехнологія. Відомий український вчений академік НАН України Б.О. Мовчан визначає нанотехнології як: «Сукупність наукових знань, способів і засобів, спрямованого регульованого синтезу із окремих атомів і молекул різних речовин, матеріалів та виробів з лінійним розміром елементів структури до 100 нм» [7].

Ще 70 років тому радянський фізик-теоретик Георгій Гамов вперше отримав рішення рівнянь Шредінгера, що описує можливість подолання частинкою енергетичного бар'єру в разі, коли її енергія менше його висоти. Нове явище, зване тунелювання, дозволило пояснити експериментально багато процесів, що до цього лише спостерігалися. Знайдене рішення було застосовано для опису процесів, що складають основу атомної науки і техніки, в тому числі нанотехнології.

З того часу багато що змінилося. Інтенсивні дослідження вчених з нанотехнології, наномедицини та нанобіотехнологій вимагають їх створювати велику кількість лабораторій та кафедр для більш детального вивчення всіх позитивних та негативних моментів з впровадження даних наук. Наприклад, на факультеті біомедичної інженерії Чеського Технічного Університету в Празі готується нова спеціальність «Нанотехнології для біомедицини». В рамках цієї нової спеціальності студенти отримуватимуть підготовку в різних областях наномедицини-виготовлення лікарських препаратів нового покоління, розробки нових методів транспортування медикаментів в організм, тканинна інженерія, імпланти, виробництво нанороботів і багато іншого.

Що стосується нашої держави, то в Україні діяла Державна цільова науково-технічна програма «Нанотехнології та наноматеріали» на 2010-2014 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 28.10.2009 № 1231. Ця програма повинна була стати рушійною силою для виходу України з кризи, підвищення її інноваційного потенціалу, покращення співпраці в рамках європейських та світових науково-дослідних програм, а її прийняття повинно було продемонструвати науковому світу, що наша держава є рівноправним

членом глобального інноваційного співтовариства. Проте реалізувати програму, на превеликий жаль, не вдалося.

Проте на Україні продовжують проводити дослідження, як у США, Японії чи Австралії, в областях наномедицини, нанофармакології та нанофармації. У Національній академії наук України в межах спеціальної програми «Наноструктурні системи, наноматеріали, нанотехнології» тривають дослідження в сферах фізики металів і сплавів, хімії поверхонь, технології порошків, мікроелектроніки, колоїдних нанорозчин, сорбентів, лікарських препаратів, в основу яких покладено дослідження в галузі наномедицини. Під керівництвом міністерства освіти і науки України розгорнута міжвідомча програма «Нанофізика і наноелектроніка». Застосування наноматеріалів в клінічній практиці вивчають також в Академії медичних наук України.

Результати проведених на Україні досліджень впроваджуються в практику. Інститут хімії поверхні ім. А.А. Чуйка НАН України спільно з вітчизняними науково-медичними установами вперше в світі розробив, досліджував і впровадив у медичну практику новий препарат сорбційнодезінтоксикаційної дії на основі нанокремнезема «Силікс» [8,11,12].

Також, перспективним в наномедицині є створення нанопрепаратів не тільки синтетичного походження, а й нанопрепаратів природнього походження з біологічно активними речовинами. Україна має на це достатні природні ресурси для подальшої розробки лікарських засобів, які поєднують стабільну ефективність, безпечність та якість з оригінальними фармакологічними властивостями.

Однак, мета наномедицини полягає не тільки у розробці нанопрепаратів, але у створенні наноструктурованих матеріалів та пристроїв, застосовуваних у діагностиці, адресній доставці лікарських засобів; розробку молекулярних машинних систем, здатних проводити діагностичні та терапевтичні процедури *in vivo* безпосередньо у необхідній ділянці тканини чи у клітинах-мішенях.

За В.Р. Поттером, «мудрість-це знання про те, як використовувати вже наявні знання для поліпшення життя людини» [10]. Поттер в 1969 році вводить

поняття «небезпечного знання». Він затверджував, що знання накопичуються значно швидше, ніж мудрість, і це може привести до непередбачуваних наслідків. Людям або не до кінця відомі шкідливі наслідки нових відкриттів, або людство ще до кінця морально дозріло для повного впровадження нових знань. Про це дуже вдало висловився В.А. Кордюм на Першому українському біоетичному конгресі. Він вважає, що рід людській вже вступив в епоху ноосфери, і біосферні механізми самоорганізації вже не діють, а нові – ноосферні – ще не сформувались.[6] Оптимістичні прогнози щодо майбутнього стрімкого розвитку наномедицини не повинні затьмарювати застереження стосовно ризиків для екології та здоро'я людини. Соціальні наслідки розвитку наномедицини та нанотехнологій носять подвійний (конструктивний і деструктивний) характер, пов'язаний з суперечливою природою суспільства. Специфіка подвійного характеру розвитку нанотехнологій полягає в кардинальному перетворенні фізичного світу, а це вимагає врахування можливих безповоротних наслідків.

Проблема клінічних досліджень лікарських засобів в Україні надзвичайно важлива, оскільки крім пошуку більш ефективної медичної допомоги сприяє міжнародному науковому авторитету галузі, а також має значимий вплив на соціально-економічну ситуацію в державі. Протягом року в медичних закладах системи охорони здоров'я здійснюється в межах тисячі випробувань, якими охоплюється до 50 тисяч громадян всіх верств населення, і за останній час до цього процесу в засобах масової інформації приділяється активна увага з різних причин часто необ'єктивна, що негативно впливає на громадянську думку.

Перш ніж впровадити наномедицину, як самостійну галузь, треба вивчити наступні питання на державному рівні:

1. Медичне добровільне страхування учасників експериментів з дослідження нанопрепаратів. Враховуючи міжнародний досвід, вважається за вкрай необхідне Постановою Кабінету Міністрів України впровадити Ліцензування страхових компаній, які матимуть право на страхування учасників досліджень із чітко визначеним порядком відшкодувань та їх сумою

за експертним висновком незалежних фахівців, а також впровадити умови страхування дослідників на випадок непередбачуваних ускладнень у досліджуваних. Це бачиться важливим як розробка і прийняття нормативних актів на виконання Законів України :

Стаття 3 Конституції України	Наголошує, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а держава відповідає перед людиною за свою діяльність [1].
Стаття 141 «Порушення прав пацієнта» Кримінального Кодексу України	«Проведення клінічних випробувань лікарських засобів без письмової згоди пацієнта або його законного представника, , якщо ці дії спричинили смерть пацієнта або інші тяжкі наслідки, - карається обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк»[2].
Закон України «Про лікарські засоби»	Передбачає за статтею 3 «Державна політика у сфері створення, виробництва, контролю якості та реалізації лікарських засобів спрямовується на підтримку наукових досліджень, створення та впровадження нових технологій, а також розвиток виробництва високоефективних та безпечних лікарських засобів, забезпечення потреб населення ліками належної якості та в необхідному асортименті шляхом ведення Державного реєстру лікарських засобів України із забезпеченням публічного доступу до нього осіб, здійснення відповідних загальнодержавних програм, пріоритетного фінансування, надання пільгових кредитів, встановлення податкових пільг тощо»[3].
Закон України «Про страхування»	Передбачає за статтею 6 Добровільного страхування «Конкретні умови страхування визначаються при укладенні договору страхування відповідно до законодавства. Види добровільного страхування, на які видається ліцензія, визначаються згідно з прийнятими страховиком правилами (умовами) страхування, зареєстрованими Уповноваженим органом. » За статтею 35 «Державний нагляд за страховою діяльністю здійснюється з метою дотримання вимог законодавства України про страхування, ефективного розвитку страхових послуг, запобігання неплатоспроможності страховиків та захисту інтересів страхувальників. Державний нагляд за страховою діяльністю на території України здійснюється Уповноваженим органом та його органами на місцях.»[4]

2. Згідно з Законом України «Про лікарські засоби» клінічними базами для проведення випробувань лікарських засобів визначено спеціалізовані медичні заклади охорони здоров'я, що поставило поза законом дослідження у клінічних обласних та міських багатoproфільних лікарнях, які не є спеціалізованими, а також фактично дає право на їх проведення в ряді інших, де немає належних спеціальних умов.

3. Необхідно також впровадження МОЗ Ліцензування на наукову діяльність, що також значно покращить якість проведення випробувань лікарських засобів в Україні та стане суттєвим критерієм оцінки клінічної бази.

4. Пропонується Наказом МОЗ затвердити порядок фінансових розрахунків за проведення клінічних досліджень лікарських засобів і виробів медичного призначення, у відповідності якому може бути передбачена наступна схема: після укладання угоди між контактено-дослідницькою фірмою та клінічною базою на визначену суму (на підставі отриманого погодження згідно наказу № 690 від 23.09.2009 р.), наказом керівника закладу дозволяється дослідження, визначається відповідальний дослідник та його група та визначається оплата праці (для прикладу: 70 % від суми контракту, а 30 % на відшкодування витрат всіх інших, пов'язаних із цією діяльністю).

5. Держава та її виконавчий орган – Міністерство охорони здоров'я повинна безпосередньо впливати на формування здоров'я, його збереження і покращання в ім'я продовження тривалості життя. Саме тому МОЗ повинно висловити чітку позицію стосовно окремих аспектів з проведення досліджень нанотехнологій та нанофармакології.

6. Проведення доклінічних досліджень лікарських нанопрепаратів на вивчення їхньої безпеки(гостра, підгостра, хронічна, репродуктивна токсичність; мутагенність; канцерогенність та багато іншого).

На сьогоднішній день встановлено, що при зменшенні розмірів частинок в діапазоні від 100 до 1 нанометрів спостерігаються кардинальні зміни фізичних та хімічних властивостей речовин, зокрема металів. Змінюються параметри кристалічної решітки, температури плавлення, електронна

структура, кристалічні та інші властивості. Наночастинки можуть більш легко проникати у людський організм і бути більш біологічно активними із-за їх великої площі поверхні на одиницю маси в порівнянні з макророзмірними частинками. Малий розмір і хімічний склад, структура, велика площа поверхні та форма – це ті властивості, що надають наночастинкам переваг перед іншими матеріалами, та водночас забезпечують і їхній можливий токсичний вплив на біологічні системи. Тобто, велика відносна площа (у перерахунку на одиницю маси) наноматеріалів істотно збільшує їх адсорбційну ємність, хімічну реакційну здатність та каталітичні властивості. Висока адсорбційна активність наночастинок характеризується здатністю адсорбувати на одиницю маси набагато більше сполук та хімічних речовин, порівняно із макроскопічними дисперсіями. Цю властивість наночастинок необхідно враховувати, оскільки вони можуть на своїй поверхні адсорбувати отруйні сполуки та сприяти їх транспортуванню в клітини, істотно збільшуючи токсичні властивості останніх. Наночастинки завдяки своїм малим розмірам погано розпізнаються імунною системою організму, і, як наслідок, не піддаються біотрансформації та не виводяться з організму, що сприяє високій їх акумуляції у біосередовищах організму. Найбільш чутливими до наночастинок є органи, які безпосередньо взаємодіють із зовнішнім середовищем, – дихальна система, ШКТ, шкіра, а також кров і центральна нервова система. Крім того встановлено, що наночастинки можуть викликати пряму цитотоксичну дію на ендотеліюцити пупкової вени людини *in vitro*.

Доречно б було висловитись про дослідників і вчених, що вивчають сучасні наночастинки. Сучасні токсикологічні та епідеміологічні дослідження свідчать на користь того, що причиною змін у стані здоров'я працюючих можуть бути ультрадисперсні частинки, що надходять до організму інгаляційним шляхом. Зокрема, навіть короткострокові впливи частинок нанодіапазону, що є присутніми в повітрі робочої зони, можуть бути причиною різноманітних реакцій з боку серцево-судинної системи (від незначних порушень серцевого ритму до інфаркту міокарда та тромбоутворення) та

респіраторного тракту (порушення легеневого кліренсу, хронічні запальні процеси, фіброз легеневої тканини).

Також, в свою чергу, необхідно приділити увагу онкопатології. На жаль, зараз практично не існує прямих методів дослідження впливу нанопрепаратів на розвиток пухлинної тканини, проте абсорбційна властивість наночастинок є прямою підставою вважати наявність потенційного канцерогенного ризику у науковців.

Висновок: Стрімкий розвиток та впровадження наномедицини без фундаментальних токсикологічних і екологічних досліджень викликає занепокоєння щодо безпечності застосування отриманих знань та можливими загрозами здоров'ю населення та навколишньому середовищу України. Щоб підтримувати розвиток наномедицини, Україні треба мати стабільну економічну ситуацію, відповідні правові рамки на національному та міжнародному рівнях, високий рівень розвитку соціальної сфери країни й якості життя населення, та відносно рівномірний розподіл доходів. На інноваційний розвиток держава виділяє лише 1-1,7% від ВВП, на відміну від високорозвинених держав, які фінансують науку до 3-4% від ВВП. Це істотно гальмує науковий розвиток України. Також треба зазначити надання максимально повної та адекватної інформації, оскільки обізнаність населення є вкрай недостатньою. Слід врахувати, що розвиток нанотехнологій і наномедицини безумовно сприяє прогресу техніки і науки рідного краю, тому треба зробити все можливе для поліпшення наукового прогресу нашої держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради. 1996. № 30. Ст. 3
2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради. 2001. № 25-26. Ст. 141.
3. Законодавство України: Закон «Про лікарські засоби» від 4 квітня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 22. ст. 86

[Електронний ресурс] Режим доступу: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/123/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 18.11.2020)

4. Законодавство України: Закон «Про страхування» від 7 березня 1996 р.// Відомості Верховної Ради України.1996.№ 18. ст. 78 [Електронний ресурс] Режим доступу: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80#Text>

(дата звернення 18.11.2020)

5. Волков С.В., Ковальчук С.П., Генко В.М., Решетняк О.В. Нанохімія. Наносистеми. Наноматеріали. Київ, Наукова думка. 2008. 422 с.

6. Кордюм.В.А. Биоэтика- прошлое, настоящее и будущее // Перший національний конгрес з біоетики(17-20 вересня 2001р.,Київ):Тези доповідей.К.,2001. С. 7 -8.

7. Мовчан Б.А. Электронно-лучевая гибридная нанотехнология осаждения неорганических материалов в вакууме//Актуальные проблемы современного материаловедения. -К.:Изд.Академперіодика, 2008.Т1. 227 с.

8. Москаленко В.Ф., Розенфельд Л.Г., Чекман І.С., Мовчан Б.О. Нанонаука: стан, перспективи досліджень // Науковий вісник Національного медичного університету імені О.О. Богомольця. 2008. №4. С. 19-25.

9. Патон Б.Є., Москаленко В.Ф., Чекман І.С., Мовчан Б.О. Нанонаука і нанотехнології: технічний, медичний і соціальні аспекти /Вісник Національної академії наук України. 2009. №6. С. 76-80

10. Поттер В.Р.Биоэтика: моств будущее/ Пер.с англ.под ред. С.В.Вековшиной, В.Л.Куличенко. -К., 2002. -с.76 С. 69 – 70.

11. Шпак А.П. Звіт про діяльність НАН України у 2008 році. Київ: 2009. 298 с.

12.Чекман І.С., Ніцак О.В. Нанофармакологія: стан та перспективи наукових досліджень //Вісник фармакології та фармації. – 2007. – №11. – С. 7-10.

13. Jain K.K. The handbook of nanomedicine// Humana press, Basel,Switzerland.-2008.p.403.

СТАН ВИРОЩУВАННЯ ЛІКАРСЬКИХ РОСЛИН В УКРАЇНІ

Сєдова Олена Олександрівна

студентка

Національний університет

біоресурсів і природокористування України

м. Київ, Україна

Анотація. Проаналізовано сучасний стан лікарського рослинництва в Україні. Встановлено, що Україна має сприятливі ґрунтово-кліматичні умови для вирощування лікарських рослин. Поширеними лікарськими рослинами є: ромашка лікарська, м'ята перцева, шавлія лікарська, лаванда, нагідки лікарські, ехінацея пурпурова, валеріана лікарська, меліса лікарська. Визначено, що за 2017 – 2019 рр. середній показник обсягів виробництва лікарських культур склав 43,6 тис. ц, найбільше значення припадає на 2018 рік – 47,3 тис. ц. З'ясовано, що вирощуванням лікарських рослин в Україні займаються такі підприємства, як ПрАТ «Ліктрави», ТОВ «Добротрав», ТОВ «Сумифітофармація», ТОВ «Фітосвіт ЛТД», ТОВ «Натуральні есенції».

Ключові слова: лікарські рослини, рослинництво, вирощування лікарських рослин, посівна площа, обсяги виробництва.

Постановка проблеми. Україна має сприятливі природно-кліматичні умови для вирощування різних видів рослин, зокрема і лікарських. Вони мають важливе значення для розвитку національної економіки, оскільки забезпечують фармацевтичну, харчову, парфумерно-косметичну й інші галузі промисловості чистою, високоякісною сировиною, і є основою підтримання здоров'я людини, володіючи широким спектром цінних характеристик.

Світова тенденція свідчить про динамічний розвиток лікарського рослинництва. Реалізація продукції приносить її виробникам досить значні

прибутки, а попит на неї стрімко зростає. Проте в Україні ця галузь сільського господарства залишається нішевою, що значною мірою зумовлено застарілою системою ведення лікарського рослинництва, неконтрольованим збиранням та стихійним використанням фіторесурсів. У зарубіжних країнах, зокрема, систематично ведеться контроль за використанням лікарського рослинного ресурсу, особливостями видового складу та різноманіття лікарських рослин та, відповідно, охороною їх видової чисельності. Окрім того, здійснюється відкрита аудиторська діяльність виробництва продукції лікарського рослинництва та ведення статистичної звітності щодо структури вирощування і збору лікарських рослин, обсягів їх експорту та імпорту [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний стан та перспективи розвитку лікарського рослинництва досліджували такі вчені, як Т. В. Мірзоєва, Ю. А. Никитюк, Б. Б. Семак, Ю. О. Сологуб, О. І. Фурдичко, А. С. Швець.

Вивченню особливостей вирощування лікарських рослин присвячено праці Л. А. Глущенко, О. Г. Губаньова, Н. М. Зелінської, Т. М. Манушкіної, Н. В. Приведенюк та ін.

Разом із тим питання вирощування лікарських рослин в Україні потребують більш детального вивчення.

Метою роботи є дослідження сучасного стану лікарського рослинництва в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Лікарське рослинництво – це галузь аграрного сектору економіки, яка передбачає процеси вирощування, збору, переробки, зберігання, подальшої реалізації на ринку сировини та готової продукції з неї.

Відносини в сфері лікарського рослинництва регулюються Конституцією України, Законами України «Про рослинний світ», «Про насіння і садивний матеріал» та іншими нормативно-правовими актами [2; 3; 4].

Відповідно до Закону України «Про насіння та садивний матеріал» лікарські рослини – це дикорослі та культурні рослини або їхні частини

(насіння, бруньки, квіти, плоди, стебла, кореневища), що використовуються в медицині для виготовлення лікарських препаратів [4].

Лікарські рослини, як невід’ємна частина екосистеми, зазнають суттєвого антропогенного впливу. Ресурсний потенціал багатьох видів є обмеженим або перебуває під загрозою зникнення. Для різних регіонів України кількість лікарських рослин різна. На сьогодні лікарські рослини ростуть на площі, що становить менше 10 відсотків території України [5]. Проте ґрунтово-кліматичні умови України цілком придатні для вирощування не тільки відомих дикорослих рослин місцевої флори. У степових і лісостепових районах можна культивувати також рослини з інших ґрунтово-кліматичних зон, країн, материків, знаючи технологію їх вирощування, збирання та заготівлі [6]. В Україні найбільш поширеними лікарськими рослинами є: ромашка лікарська, м’ята перцева, шавлія лікарська, лаванда, нагідки лікарські, ехінацея пурпурова, валеріана лікарська, меліса лікарська.

За даними Державної служби статистики України в 2019 році посівна площа лікарських культур у всіх категоріях господарств становила 3,9 тис. га, з них найбільше представлено: насіння гарбузів – 2,4 тис. га, ромашки – 0,3 тис. га. У 2020 році спостерігається розширення площ під лікарськими рослинами і становить 6,8 тис. га [7]. У цілому в Україні під вирощування лікарських культур щорічно відводиться від 3,9 до 7,5 тис. га. При цьому обсяг виробництва лікарських рослин у 2019 році склав 42,2 тис. ц, у тому числі насіння гарбузів – 27,1 тис. ц; ромашки – 3,2 тис. ц [7]. За 2017 – 2019 рр. середній показник обсягів виробництва лікарських культур склав 43,6 тис. ц, найбільше значення припадає на 2018 рік – 47,3 тис. ц.

Сьогодні основне вирощування лікарських рослин зосереджено в Дніпропетровській, Полтавській, Вінницькій, Київській, Сумській, Житомирській, Рівненській, Запорізькій, Херсонській, Одеській та Харківській областях.

Основними виробниками лікарських культур в Україні є підприємства, частка яких в окремі роки сягає 90–95 %. Вирощуванням лікарських рослин в

Україні займаються такі підприємства: ПрАТ «Ліктрави», ТОВ «Добротрав», ТОВ «Сумифітофармація», ТОВ «Фітосвіт ЛТД», ТОВ «Натуральні есенції». Також у невеликих обсягах вирощуванням лікарських рослин займаються домашні господарства.

Головним ринком збуту лікарських рослин для українських підприємств є країни Європейського Союзу, зокрема Польща, Болгарія, Латвія, Німеччина.

Щодо імпорту лікарських рослин, то лідером є ромашка, також наша країна імпортує валеріану, нагідки, м'яту – культури, які можна вирощувати в Україні й тим самим розвивати вітчизняне лікарське рослинництво [8].

Висновки. Отже, вирощування лікарських рослин має важливе і перспективне значення. Розвиток лікарського рослинництва сприятиме підвищенню конкурентоспроможності України на світовому ринку та зменшенню імпортозалежності, серед тих лікарських культур, які успішно можна вирощувати в нашій країні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Сологуб Ю.О., Дребот О.І. Світовий досвід розвитку лікарського рослинництва: еколого-економічні аспекти. *Збалансоване природокористування*. 2018. № 2. С. 142–146.
2. Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996. № 30. ст. 141 (із внесеними змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 14.11.2020).
3. Закон України «Про рослинний світ» від 09.04.1999 р. № 591-XIV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-14#Text> (дата звернення: 14.11.2020).
4. Закон України «Про насіння і садивний матеріал» від 26.12.2002 р. № 411-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/411-15#Text> (дата звернення: 14.11.2020).

5. Бондаренко В. М. Кризовий стан сировинної бази лікарських рослин України та способи його поліпшення. *Наук. вісн. Полтавського університету споживчої кооперації України*. Сер. Економ. науки. 2008. № 1 (26). С. 158-162.

6. Зінченко О.І., Салатенко В. Н., Білоножко М. А. Рослинництво: Підручник. К.: Аграрна освіта, 2001. – 591 с.: іл.

7. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 16.11.2020).

8. Мірзоєва Т. В. Особливості експорту-імпорту продукції лікарського рослинництва в умовах сьогодення. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2018_7_6 (дата звернення: 17.11.2020).

**СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ,
КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОСТУПОК ТА ЗЛОЧИН**

Сенько Вікторія Вікторівна

Викладач кафедри кримінально-правових дисциплін

Коптєвський Олексій Юрійович

Студент

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Г. Дніпро, Україна

В умовах сучасного реформування соціально-політичної системи України питання юридичної відповідальності за діяння, що не становлять значної суспільної небезпечності, з позицій подальшої демократизації українського суспільства, забезпечення прав і свобод людини і громадянина, сутнісного розвитку місцевого самоврядування, становлення громадянського суспільства, гуманізації кримінально-правової політики, реформування органів кримінальної юстиції набуло потреб нового вирішення. Нині в КК України маємо такі поняття, як: «кримінальне правопорушення», визначення якого законодавець наводить у ч. 1 ст. 12 КК, «злочин» та «кримінальний проступок». Проте чіткого уявлення про правову природу та визначення конкретного поняття, яке б розкривало сутність кримінального проступку, злочину та правопорушення, наразі немає.

Дефініцію кримінального проступку, злочину та правопорушення у своїх працях розглядали багато вчених, серед яких І.П. Голосніченко, М.М. Дмитрук, О.О. Кашкаров, О.Д. Кос, А.А. Манжула, Л.В. Павлик, С.В. Петков, В.О. Туляков, П.Л. Фріс та ін.

Зробимо спробу розкрити сутність поняття “кримінальне правопорушення”, «злочин» та «проступок» через визначення складових цих явищ.

“Злочин” — одна з фундаментальних категорій кримінального права, ключове для цієї галузі права поняття, покладеного в основу всіх інших кримінально-правових понять та інститутів. Утворене це слово з іменника “зло” і дієслова “чинити” та означає “вчинення зла”, “вчинене зло” [1, с. 267; 2, с. 605]. Злочин, як і будь-яке інше правопорушення, — вчинок людини, до того ж за своєю сутністю є посяганням на ті відносини, що склалися в суспільстві, відбивають його найбільш важливі інтереси, унаслідок чого охороняються законом про кримінальну відповідальність.

Злочинам притаманна найбільша небезпека, зумовлена об’єктом посягання, характером і тяжкістю шкоди, способом вчинення діяння, формою і ступенем вини, мотивами і метою, а також усіма іншими об’єктивними й суб’єктивними ознаками. Однозначних думок щодо поняття та змісту суспільної небезпеки діяння немає. Під суспільною небезпекою діяння розуміють матеріальну ознаку (внутрішню властивість) злочинного діяння, яка розкриває його соціальну сутність, закріплену в законі, та має правове значення.

Ступінь суспільної небезпеки зумовлюється наявністю або відсутністю певних ознак, які позначаються на суспільній небезпеці, при цьому ні законодавець, ні орган, який застосовує закон, не мають можливості вплинути на суспільну небезпеку діяння. Тобто небезпека властива діянню не тому, що його хтось так оцінив, а через те, що за своєю внутрішньою сутністю воно суперечить нормальним умовам існування цього суспільства й посягає на охоронювані законом суспільні відносини. Наприклад, несплата боргу боржником — це цивільні правовідносини, але, якщо розглянути детально та з’ясувати, що намір на привласнення коштів сформувався задовго до того, як вони були позичені, це вже утворює склад злочину — шахрайство.

Щодо системи суспільної небезпеки висловився С.В. Ківалов [3] у контексті заміни поняття “злочин” на “кримінальне правопорушення”, пропонуючи визначати “кримінальне правопорушення як суспільно небезпечне, винне, кримінально протиправне діяння (дія або бездіяльність) суб’єкта

кримінального правопорушення, а кримінальний проступок — як вид кримінального правопорушення, що має знижений ступінь суспільної небезпеки, яке не зумовлює судимості. У такому сенсі ознаки кримінального проступку зумовлені поглинанням не просто багатьох складів (дисциплінарних, адміністративних, цивільно-правових) правопорушень складами злочинів, а й соціальними характеристиками посягань на основні суспільні цінності”.

Запровадження поняття кримінальних правопорушень і пов’язаного із цим поділу суспільно небезпечних діянь на категорії злочинів і кримінальних проступків є досить трудомістким процесом, для якого, на наш погляд, недостатньо формального перейменування поняття «злочин» на «кримінальне правопорушення», перенесення менш тяжких злочинів в окрему книгу Особливої частини КК України «Кримінальні проступки» та встановлення за них покарання у виді штрафу, громадських робіт, виправних робіт, службових обмежень, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (ст. 52 КК України).

Загалом, на нашу думку, нагальної необхідності в запровадженні до кримінального законодавства України категорії кримінальних проступків не було. Фактично такі проступки, виходячи з виду та розміру санкцій за їх вчинення, що передбачені КК України в редакції проекту, є нічим іншим, як злочинами невеликої тяжкості. Крім того, чіткого розмежування кримінальних проступків і злочинів невеликої тяжкості в Загальній частині КК України не проведено.

Термін “проступок” багатогранний за своїм змістом і вживається в різних значеннях і контекстах.

Дефініцію кримінального проступку у своїх працях розглядали багато вчених.

За етимологією проступок визначається як “гріх”, вина або “проходь” [4, т. 1, с. 328, т. 3, с. 2010]. Сучасні словники української мови розкривають проступок як вчинок, що порушує які-небудь норми, правила поведінки, загальноприйнятий порядок; провину [5, с. 306; 6, с. 817]. У

загальносоціальному значенні під проступком розуміється антисоціальна або шкідлива для суспільства дія, спрямована на знищення основ цивілізованого життя та порушення норм, зафіксованих правовими кодексами держави [7, с. 20]. У юридичній енциклопедії проступок розглядається як провина — вид правопорушення, що полягає в провинній дії (або бездіяльності), яка відрізняється від злочину меншим ступенем суспільної небезпеки. За проступок, що полягає в порушенні громадського порядку, до винного може бути застосований один із заходів громадського впливу — громадський осуд, догана, штраф тощо; за проступок, вчинений при виконанні службових обов'язків, — одне з дисциплінарних стягнень; за скоєння адміністративного проступку — одне з адміністративних стягнень [8, с. 47]. В.В. Копейчиков проступок визначає як діяння, що порушує приписи норм права, але не сягає рівня суспільної небезпеки, притаманного злочинам [9].

Таким чином, як бачимо, за новим законом кримінальний проступок є одним з видів кримінального правопорушення (другим є злочин), за вчинення якого передбачено кримінальну відповідальність. Кримінальним проступком пропонується позначати діяння (дію чи бездіяльність), за вчинення якого передбачено основне покарання у виді штрафу не більше 51 тис. грн. або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі. Фактично законодавець просто переніс злочини невеликої тяжкості в категорію проступків, обґрунтовуючи можливість і доцільність такого поділу на існуючу значно меншу ступінь суспільної небезпеки злочинів невеликої тяжкості порівняно із злочинами середньої тяжкості, тяжкими та особливо тяжкими злочинами.

Таким чином, можемо зробити висновок, що до кримінальних правопорушень віднесено усі кримінально-карані діяння, які поділяються на злочини та кримінальні проступки. Зі змінами до законодавства про кримінальну відповідальність термін «злочин» замінено терміном «кримінальні правопорушення» у відповідних випадках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Етимологічний словник української мови: у 7 т. / голов. ред. О.С. Мельничук. К.: Наукова думка, 1985. Т. 2: Д—Копці. 523 с.
2. Словник української мови: у 11 т. / за ред. І.К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970—1980. Т. 3. 744 с.
3. Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр. / редкол.: С.В. Ківалов (голов. ред.) та ін.; відп. за вип. В.М. Дрьомін. Одеса: Юрид. літ., 2013. Вип. 69. С. 7—18.
4. Словник української мови: у 4 т. / за ред. Б. Грінченка. К., 1907—1909. Т. 1; Т. 3. URL: <http://r2u.org.ua/> (дата звернення: 02.11.2017).
5. Словник української мови: у 11 т. / за ред. І.К. Білодіда. К.: Наук. думка, 1970—1980. Т. 7. 724 с.
6. Новий тлумачний словник української мови: у 4 т. / уклад. В. Яременко, О. Сіпушко. К.: Аконіт, 1998. Т. 3: О—Р. 927 с.
7. Бачинин В.А., Сальников В.П. Философия права: краткий словарь СПб.: СПбУ МВД РФ; Лань, 2000. 382 с.
8. Юридична енциклопедія: у 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К.: Укр. енцикл., 1998. Т. 5: П—С, 2003. 736 с.
9. Копейчиков В.В. Правознавство: підручник. 7-ме вид., стер. К.: Юрінком Інтер, 2003. 736 с.

**СТРАТЕГІЧНІ АСПЕКТИ ВИХОДУ УКРАЇНИ НА СВІТОВИЙ РИНОК
ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ**

Сербіненко Наталія Вікторівна

к.е.н., доцент

доцент кафедри туризму та менеджменту

Хортицька національна академія

Марченко Яна Андріївна

Студентка 4 курсу спеціальності «Туризм»

Хортицька національна академія

Сербіненко Микита Геннадійович

Студент 5 курсу факультету менеджменту

Запорізький національний університет

м. Запоріжжя, Україна

Анотація: нині актуальним завданням туристичної галузі в Україні є формування стратегії просування українських туристичних продуктів на міжнародні ринки, їх реалізації на міжнародних ринках і забезпечення постійного моніторингу цього процесу, що сприятиме динамічному розвитку та нарощенню конкурентоспроможності вітчизняних туристичних підприємств.

Ключові слова: конкурентоспроможність, туристичний продукт, міжнародний ринок, стратегія, просування туристичного продукту.

Розбудова в Україні туристичної галузі, яка б успішно інтегрувалася до міжнародних туристичних взаємовідносин, є одним з провідних напрямів структурної перебудови економіки країни. Сприятливі умови для формування національного ринку конкурентоспроможних туристичних послуг мають створюватися державою на основі нових механізмів господарювання, в умовах відкритої економіки.

Розбудова в Україні туристичної галузі, яка б успішно інтегрувалася до міжнародних туристичних взаємовідносин, є одним з провідних напрямів структурної перебудови економіки країни. Сприятливі умови для формування національного ринку конкурентоспроможних туристичних послуг мають створюватися державою на основі нових механізмів господарювання, в умовах відкритої економіки [1].

Нині актуальним завданням туристичної галузі в Україні є формування стратегії просування українських туристичних продуктів на міжнародні ринки, у якій виокремлено 4 ключові стадії: стадія діагностики зовнішнього середовища функціонування туристичної галузі, визначення пріоритетних для просування туристичних регіонів і туристичних продуктів, формування стратегії просування туристичних регіонів на міжнародні ринки, реалізація заходів з просування туристичного продукту на міжнародні ринки [1]. У процесі розробки програми просування туристичного продукту українських регіонів слід здійснити діагностику зовнішнього середовища функціонування туристичної галузі, що дасть змогу виявити фактори, які позитивно або негативно впливають на перспективи українських туристичних продуктів на міжнародних ринках. У процесі формування стратегії просування потрібно визначити основних конкурентів туристичних продуктів (туристичних регіонів) України на світовому ринку та оцінити їх сильні і слабкі сторони за такими параметрами, як рекреаційний та історико-культурний потенціал, ступінь розвитку туристичної інфраструктури, інвестиційна привабливість для потенційних інвесторів, рекламно-інформаційна активність, екологічна і криміногенна ситуації та ін.).

Узагальнюючи напрями сучасних процесів, що відбуваються у світовій економіці, та механізми їх врахування при розробці стратегії виходу українських туристичних підприємств на зовнішні ринки можна виділити такі аспекти [2]:

1. Зростання ролі зовнішніх чинників розвитку туристичної діяльності. На перший план виходить проблема гнучкої адаптації туристичних

підприємств до умов постійної зміни зовнішнього середовища. У таких умовах фактори виробництва туристичних послуг постійно змінюються. Посиленню цих зрушень сприяє й зростання у світових масштабах відкритості економіки більшості країн. Тому перед туристичними підприємствами постає нова задача – вийти за рамки відомих, традиційних схем структурних змін і почати перебудову, засновану на можливостях, які принесли глобалізація та інформаційні технології.

2. Збільшення впливу мікросередовища розвитку туристичної діяльності. У відповідності з принципами, що діють на сучасних світових ринках, кожне підприємство вимушено самотійно знаходити шляхи подолання кризової ситуації та виходу на зовнішні ринки з урахуванням посилення впливу різного роду ризиків, розвитку вільного ціноутворення, небезпеки самотійного вибору постачальників і споживачів.

3. Посилення взаємозв'язку між розвитком туристичного бізнесу та вирішенням соціальних і екологічних проблем. Продуктивний і динамічний розвиток зовнішньоекономічної діяльності у сфері туризму вимагає постійного зростання рівня кваліфікації та майстерності робочої сили, наявності фізично та розумово здорових працівників, які були б забезпечені постійним житлом у достатній близькості від роботи, існування сприятливих умов для їх розвитку та задоволення повсякденних потреб, достатнього матеріального забезпечення, щоб відповідати іміджу міжнародної компанії.

Заключним кроком у процесі просування українського туристичного продукту на міжнародний туристичний ринок є реалізація комплексу збутових і комунікативних заходів з метою забезпечення рекламно-інформаційної підтримки виходу його на світовий ринок. Туристичне представництво за кордоном – це дієва система просування національного туристичного продукту на міжнародному ринку, проведення реклами туристичних можливостей України, розширення зв'язків з туристичними відомствами та підприємствами країни перебування, налагодження прямих контактів українських туристичних підприємств із зарубіжними партнерами. Слід зазначити, що дуже важливим

інструментом щодо просування України як туристичного продукту на міжнародний ринок є участь у спеціалізованих міжнародних туристичних виставках. Досвід участі в туристичних виставках показує один з найважливіших елементів системи маркетингу туристичної компанії [3].

Україна як самостійний суб'єкт міжнародної економічної діяльності залишається недостатньо залученою до міжнародних туристичних процесів, хоча особливості географічного розташування, сприятливий клімат, унікальні природно-рекреаційні ресурси та велика кількість історико-культурних пам'яток створюють можливості для інтенсивного розвитку багатьох видів туризму [4]. Передумовою подальшого розвитку України як туристичного продукту відповідно до тенденцій міжнародного ринку туристичних послуг є залучення до міжнародної законодавчої та нормативно-правової бази туризму, передових надбань найрозвинутіших туристичних індустрій, упровадження стандартів якості туристичного обслуговування, прогресивних технологій і методів підвищення кваліфікації кадрів у сфері туризму і практики формування організаційно-економічних механізмів ефективного функціонування туристичної індустрії.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Офіційний сайт ЮНВТО [електронний ресурс]. – режим доступу: www.world-tourism.org.
2. Четиркін Н. Ю. Управління конкурентоспроможністю організацій сфери послуг: навч. посібник / Н. Ю. Четиркін. - К : 2019. - 128 с.
3. Парсяк В. Н. Маркетингові сучасні концепції та технології. Підручник (затверджений МОН), -2018 р.- 326 с
4. Миронов Ю.Б. Теоретичні засади створення та функціонування спеціальних туристично-рекреаційних зон в Україні / Ю.Б. Миронов // Актуальні проблеми економіки та управління в умовах системної кризи: збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 29 листопада 2016 р.). - Львів: Львівський інститут МАУП, 2016. - Ч.1. - 360 с. - С.272-276.

**РЕАЛІЗАЦІЯ СУБ'ЄКТНО-ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ В
ЕСТЕТИЧНОМУ ВИХОВАННІ ПІДЛІТКІВ В КОНТЕКСТІ ВЗАЄМОДІЇ
ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ТА ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

Серих Лариса Володимирівна

кандидат педагогічних наук, доцент

доцент кафедри теорії і методики змісту освіти

КЗ Сумський обласний

інститут післядипломної педагогічної освіти

м. Суми, Україна

Анотація: у статті розкрито суб'єктно-діяльнісний підхід в естетичному вихованні підлітків, один із ряду визначених підходів, зокрема таких як аксіологічний, компетентнісний, особистісно зорієнтований, аналіз якого дозволяє повною мірою реалізувати його основи у взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти.

Ключові слова: естетичне виховання, суб'єктно-діяльнісний підхід, компетентнісний, особистісно зорієнтований, аксіологічний, підлітки, взаємодія, заклади загальної середньої освіти, заклади позашкільної освіти.

Застосування в науковому дослідженні аксіологічного, компетентнісного, особистісно зорієнтованого, підходів в естетичному вихованні підлітків спрямоване на реалізацію теоретично обґрунтованої системи ідей, принципів, способів і форм взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти.

В естетико-виховному процесі закладів загальної середньої та позашкільної освіти на всіх рівнях утверджуються естетичні цінності, забезпечується свобода вибору підлітками видів діяльності, емоційно-ціннісне ставлення до мистецтва та дійсності, формування потреби в естетизації середовища та готовності до участі у соціокультурному житті закладу.

У зміст естетичного виховання вводяться фрагменти соціальних та спільних практик як дидактично осмислений і методично оформлений досвід інтерпретації та оцінювання творів мистецтва й художніх явищ, здатності учнів до художньо-творчого самовираження, до діалогу, розвиток художніх здібностей, критичного мислення; до визначення необхідної для підлітка сукупності компетентностей активно долучаються всі суб'єкти естетико-виховної взаємодії, заклади загальної середньої та позашкільної освіти, інші інституції.

При цьому форми та методи освітньо-виховної діяльності враховують динаміку культурних змін, швидкість науково-технічного прогресу. Це забезпечує здобуття здатностей самостійного пізнання підлітками особливостей упровадження естетичного виховання, себе як суб'єкта педагогічної взаємодії.

Результатом реалізації компетентнісного підходу в освітньо-виховному процесі є здобуття підлітками здатностей використовувати інтеріоризовану систему естетичних цінностей для конструювання нових моделей власної творчої діяльності, нових результативних дій і взаємодії.

Наше дослідження засвідчує, що урахування цих положень зумовлює організацію естетичного виховання підлітків на засадах особистісно зорієнтованого підходу, згідно з яким вихованець визнається унікальною, наповненою різними устремліннями, прагненнями та інтересами особистістю, рівноправним суб'єктом виховної взаємодії, а сам виховний процес спрямовується на реалізацію сутнісної природи підлітка-суб'єкта та характеризується:

- створенням виховних ситуацій, які забезпечують розвиток свідомості такого рівня, який спонукає учня до самопізнання та самоактивності;
- забезпеченням права підлітка на свободу вибору ціннісної позиції та можливість її реалізації у поведінці, спілкуванні, діяльності;
- налагодженням паритетної творчої взаємодії всіх учасників освітньо-виховного процесу;

–використанням психологічних механізмів виховання, спрямованих на максимальне залучення всіх компонентів структури особистості (свідомості, емоцій, смаків, ідеалів, волі) до соціальної та міжособистісної взаємодії;

–реалізацією педагогом виховної позиції розуміння, визнання, прийняття та підтримки, яка сприятиме розвитку в підлітка здатності розуміти свою внутрішню й зовнішню ситуацію для свідомого вибору поведінкової тактики, спроможності долучитись до процесу становлення і формування самого себе, тобто набуття власної відповідальної свободи [1, с. 34-37].

Слідом за І. Бехом, наголошуємо, що розвиток підлітків як суб'єктів естетичної діяльності має бути вільним, без примусу, адже, особистість, власне, і класифікується як суб'єкт вільної, доцільної, свідомо мотивованої діяльності. Втім, приймаємо і заувагу вченого про те, що процес прийняття довільного рішення й формування відповідного наміру, «вольова дія є піковим моментом переживання особистістю стану свободи». Академік доцільно наголошує, що лише довільно приймаючи рішення та здійснюючи свідомий вибір, вихованець вправляється у справжній свободі [1, с. 30-32]. Цілком поділяємо дотичну позицію, означену І. Бехом, стосовно того, що лише за допомогою співпраці можна підготувати до співпраці [1, с. 34].

Базуючись на висловлених вище позиціях, ми обстоюємо думку про те, що самовизначення, самореалізація та саморозвиток підлітків в естетичному вихованні відбуватиметься більш повно та ефективно, якщо вони займатимуть позицію суб'єктів означених процесів. Це зумовлює застосування *суб'єктно діяльнісного підходу* до естетичного виховання підлітків у процесі взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти.

На основі аналізу наукових праць Б. Ананьєва, А. Брушлинського, Л. Ковбасенко, Г. Костюка, О. Леонтьєва, О. Мироненка, О. Плахотнюк, С. Рубінштейна, В. Слободчикова можемо стверджувати, що використання суб'єктно-діяльнісного підходу в естетичному вихованні підлітків полягає у сприянні становленню підлітків як суб'єктів естетичного виховання у взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти, іншими інституціями та ін.

У цьому контексті підліткам необхідно усвідомити, що естетичне виховання базується на засадах взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти, тому *особистість* набуває ознак *суб'єкта*, беручи безпосередню участь у розв'язанні проблем естетичного виховання саме в цих закладах та інших інституціях.

На основі аналізу вище зазначеного, *підліток як суб'єкт естетичного виховання – це особистість з естетичною свідомістю, що з урахуванням вікових особливостей, включений в естетико-виховну творчу діяльність* шляхом взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти; його активна діяльність спрямована на перетворення світу на засадах краси, цінностей мистецтва та культури, а також на зміни самого себе.

Отже, реалізація суб'єктно-діяльнісного підходу в естетичному вихованні підлітків полягає у сприянні становленню підлітка як суб'єкта, що взаємодіє з іншими суб'єктами-інституціями в усіх сферах суспільного життя з метою самовизначення, самореалізації і саморозвитку як активного, самостійного й відповідального члена суспільства. Ця взаємодія містить всі етапи діяльності: цілепокладання, проектування, планування, організацію діяльності, реалізацію цілей і завдань, аналіз досягнутих результатів. Це дозволяє переорієнтуватися на конкретизацію кінцевих результатів навчання й виховання – на формування базових компетентностей вихованців як індикаторів, що характеризують готовність підлітків до життєдіяльності в інформаційному суспільстві, а також їх взаємозв'язок з предметними компетентностями, набутими завдяки навчанню, вихованню та інтеграції в простір соціальних і культурних відношень, міжособистісної інтеграції та спілкування.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку виховання: навчальний посібник. К.: Академвидав, 2012. – 256 с.

НАПРЯМКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ІНЖЕНЕРА – МЕХАНІКА

Семенишена Руслана Володимирівна

канд.пед.наук , доцент

Шупер Ярослав

студент

Подільський Державний аграрно-технічний університет

м. Кам'янець - Подільський, Україна

Анотація. Світ невпинно рухається вперед. Щодня з'являються нові механізми і пристосування, здатні полегшити людям життя. Робота інженера-механіка полягає в тому, щоб конструювати нові механізми. Саме інженери є тією силою, яка рухає прогресом, змушуючи світ змінюватися. Тому на будь-якому виробництві потрібен інженер-механік, який відповідає за технічну складову.

Ключові слова: інженер, агросфера, сільське господарство, сільськогосподарська техніка.

Наскільки близькі поняття сільського господарства та сучасних інновацій? Які перспективи на ринку праці мають випускники спеціальності «Агроінженерія»? Сучасний агросектор давно відійшов від сохи і рала. Нині надпотужні трактори, інноваційні зрошувальні системи та дивовижні агрегати роблять все, аби виростити, доглянути й зібрати врожай. І тут не обійтись без людини, яка буде налаштовувати, обслуговувати та ремонтувати всю техніку. Саме це — сфера роботи для агроінженера. Раніше спеціальність називали інженер-механік сільськогосподарської техніки. Назву спеціальності змінили, але сфера діяльності залишилась колишньою.

Сучасне сільське господарство неможливе без сучасних та ефективних засобів механізації. З радянських часів Україна була одним з визнаних лідерів у галузі сільськогосподарського машинобудування. Однак зараз спостерігається занепад цієї перспективної галузі, і в наш час вітчизняний аграрій все більше користується імпортною технікою – як новою, так і вживаною. Сучасний ринок сільськогосподарської техніки насамперед залежить від розвитку аграрного сектору в Україні [1, с.13].

Інженер в агросфері працює з такими об'єктами:

- 1) техніка, яка використовується для виробництва і транспортування продукції сільського господарства;
- 2) нові технології та засоби АПК;
- 3) методи обслуговування й діагностики с-г машин та обладнання;
- 4)обладнання, за допомогою якого відбувається енергопостачання, водопостачання та газопостачання всіх с-г процесів;
- 5) комплекти для утилізації відходів сільського господарства.

Із напрямками роботи розібрались. А що там із кар'єрними перспективами? Насправді це — одна з найбільш затребуваних на ринку праці спеціальностей, фахівців якої потребує значна частина уже діючих агропідприємств. Хороший агроінженер в Україні ніколи не залишиться без роботи та солідної зарплати. Після закінчення вузу випускники можуть обіймати такі посади:

- інженер з ремонту, технічного обслуговування та експлуатації машинно-тракторного парку;
- інженер з охорони праці;
- завідувач ремонтною майстернею;
- завідувач пунктом технічного обслуговування;
- завідувач обмінним пунктом ремонтних підприємств та структурних підрозділів агротехсервісу;
- інженер-механік з механізації виробничих процесів у тваринництві тощо.

Немає такого випускника з спеціальності «Агроінженерія», який би не мріяв стати головним інженером цілого агрохолдингу. Це реальність, головне сумлінно працювати, не боятися освоювати технічні новинки та постійно навчатися чогось нового. Також перед агроінженером часто відкривається перспектива працевлаштування на посаду менеджера з продажу техніки у представництвах іноземних брендів. Якщо ж мрієте самостійно створювати техніку для обробки землі, тоді потрібно вступати до аспірантури, займатися науковою діяльністю, щоб власноруч проектувати, випробовувати та презентувати вітчизняні новинки для агросектору.

Риси та навички, які необхідні інженеру.

Технічне мислення - тут не вийде, як у вузі: один раз зазубрив принцип роботи агрегату, здав і забув. Для успішної та плідної роботи необхідно розуміти будову сівалки чи комбайна до останнього гвинтика, щоб у разі поломки швидко знайти причину проблеми.

Уважність - агроінженер повинен орієнтуватися в нюансах роботи різних моделей більшості брендів. Досвідчені спеціалісти навіть за звуком мотора можуть оцінити стан техніки. І без уважності тут ніяк не обійтися.

Аналітичні здібності - інженер має розрахувати скільки одиниць техніки певної потужності необхідно для обробки поля, скільки агрегатів потрібно закупити в техпарк, аби не було простоїв під час посівної чи збору врожаю, як налагодити їх рівномірне завантаження та оптимальну продуктивність.

Допитливість – агросфера, це один із небагатьох секторів вітчизняного виробництва, де стрімко оновлюються технології. Тому необхідно цікавитись, а що там «бігає» полями у Європі, які є дощувальні машини і т. д. Відвідини Днів поля, тематичних семінарів та презентацій повинні бути обов'язковими у робочому графіку агроінженера.

Знання іноземної мови - на Днях поля, міжнародних відрядженнях чи вивченні інструкції для налаштування землеобробного агрегату без володіння англійською, німецькою чи французькою мовою буде складно. Та і здібності поліглота дуже виручать молодого спеціаліста, бо тоді можна буде

влаштуватися на роботу в представництва іноземних брендів сільськогосподарської техніки в Україні.

Про матеріальні блага(зарплата і соцпакет). А тепер переходимо до найприємнішого пункту: скільки роботодавці готові платити інженерам? За даними сайту Work.ua, середня заробітна плата інженера з ремонту та налаштування стартує з відмітки 12 000 грн. Але це — далеко не межа. Наприклад, працюючи у дилера техніки, агроінженер може отримувати фіксовану ставку та процент від проданої техніки. А вартість сучасних агрегатів сягає кількох сотень тисяч гривень. На посаді у великому агрохолдингу чи консалтинговій службі зарплата агроінженера стартує від 23 000 гривень. До прикладу: 10 -12 тис.грн стартова заробітна плата інженера з ремонту та налаштування; 23 тис. грн середня зарплата агроінженера у великому агрохолдингу чи консалтинговій службі. З пошуком робочого місця також проблем не буде. Станом на червень 2019 р. на сайті Work.ua зараз відкрито 50 вакансій у агросфері для інженерів. З них на 9 вакансій роботодавці розглядають кандидатів навіть без досвіду роботи. Тож випускнику ВНЗ влаштуватися на роботу за спеціальністю буде реально. Тим більше великі фірми пропонують чимало програм стажування для студентів спеціальності «Агроінженерія» з можливістю подальшого працевлаштування. Заробітні плати по спеціальності інженерія на ринку стартують від 10-15 тис. грн, а зі здобуттям досвіду та кваліфікації можливо отримувати 30-40 тис. грн.

Студенти та випускники спеціальності «Агроінженерія» можуть розпочати свою кар'єру з таких позицій як механік с/г, інженер с/г, інженер експлуатації техніки, сервісний інженер, надалі можуть займати керівні позиції. Інженеру необхідно мати хорошу базу знань, тому що він повинен оперативно знаходити й усувати поломки в роботі сільськогосподарської техніки. Важливо завжди удосконалювати свої знання не тільки зі своєї спеціальності, а й в агрономії, зоотехнії, знати всі виробничі процеси, щоб рухатись далі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Семенишена Р.В., Бурлака А.Р. Сучасний розвиток сільськогосподарської техніки [Текст] / Семенишена Р.В., Бурлака А.Р. // Наукові відкриття та фундаментальні наукові дослідження світовий досвід: зб. наук. праць «ΛΟΓΟΣ» з матеріалами міжнар. наук.-практ. конф., м. Полтава, 20 травня, 2019 р. Полтава : ГО «Європейська наукова платформа», 2019. Т.5. с. 114.

УДК 633.15:633.2:636.085:633.3

ЗМІШАНІ ПОСІВИ КУКУРУДЗИ НА СИЛОС З ВИСОКОБІЛКОВИМИ КОМПОНЕНТАМИ В ПРАВОБЕРЕЖНОМУ ЛІСОСТЕПУ

Січкарь Андрій Олександрович
Рогальський Сергій Владиславович

Вишневська Леся Василівна
Кравченко Віталій Станіславович

кандидати с.-г. наук

доцент кафедри рослинництва

Зазимко Віктор Григорович
Любченко Дмитро Ростиславович

аспіранти

Уманський національний університет садівництва

(м.Умань), Україна

Представлено результати досліджень з вивчення збору перетравного протеїну, забезпеченості ним кормової одиниці у змішаних посівах кукурудзи на силос з високобілковими компонентами. Велике значення змішаних посівів кукурудзи на силос з високобілковими компонентами полягає не лише в тому, що вони формують високу врожайність кормових одиниць, але і в значному підвищенні збору кормового протеїну, який забезпечує збалансованість кормової одиниці і зменшує перевитрату кормів.

Ключові слова: змішані посіви, високобілковий компонент, силосна маса, перетравний протеїн кормова одиниця.

Багато вчених вказують, що змішані посіви кукурудзи на силос з високобілковими компонентами забезпечують підвищений вихід перетравного протеїну в межах – 18–25 %, порівняно з одновидовими посівами кукурудзи. У зв'язку з великим значенням кормового протеїну для тваринництва, ми провели

дослідження по зборі перетравного протеїну та забезпеченості ним кормової одиниці в змішаних посівах кукурудзи на силос з високобілковими компонентами.

Нині в кормовому балансі тварин нестача протеїну становить щонайменше 30 %. Узагальнені дані і підрахунки показують, що для збалансованої годівлі тварин необхідно в кукурудзяному силосі збільшити вміст білків не менше, як на 20 %. При закладанні силосу усунути недолік можна шляхом змішування зеленої маси кукурудзи з зеленою масою високобілкових кормових культур.

Велике значення змішаних посівів кукурудзи на силос з високобілковими компонентами полягає не лише в тому, що вони формують високу врожайність кормових одиниць, але і в значному підвищенні збору кормового протеїну, який забезпечує збалансованість кормової одиниці і зменшує перевитрату кормів.

Багато вчених вказують, що змішані посіви кукурудзи на силос з високобілковими компонентами забезпечують підвищений вихід перетравного протеїну в межах – 18–25 %, порівняно з одновидовими посівами кукурудзи.

У зв'язку з великим значенням кормового протеїну для тваринництва, ми провели дослідження по зборі перетравного протеїну та забезпеченості ним кормової одиниці в змішаних посівах кукурудзи на силос з високобілковими компонентами.

Нині в кормовому балансі тварин нестача протеїну становить щонайменше 30 %. Узагальнені дані і підрахунки показують, що для збалансованої годівлі тварин необхідно в кукурудзяному силосі збільшити вміст білків не менше, як на 20%. При закладанні силосу усунути недолік можна шляхом змішування зеленої маси кукурудзи з зеленою масою високобілкових кормових культур.

Експериментальну частину роботи виконано у 2015–2017 рр. в кормовій сівозміні на дослідному полі Уманського національного університету садівництва. Ґрунт дослідних ділянок – чорнозем важкосуглинковий. В орному

шарі в середньому міститься гумусу – 3,79 %, азоту сполук, що легкогідролізуються – 148 мг/кг ґрунту, рухомих сполук фосфору – 67, калію – 122; рухомих форм марганцю і цинку відповідно – 15,2 і 0,38 мг/кг ґрунту.

Повторність у досліді триразова. Розміщення варіантів – рендомізоване. Посівна площа ділянки 200 м², облікова – 150 м².

Мета досліджень – вивчення впливу компонентів агроценозу на формування перетравного протеїну у вказаних сумішках.

У дослідях висівали ранньостиглий гібрид кукурудзи – Петрівський 169 СВ, сорт буркуну однорічного – Еней, середньоранній сорт сої – Київська 27, середньостиглий сорт бобів кормових – Візир, середньостиглий сорт гороху кормового – Фундатор. Сівбу проводили в третій декаді квітня широкорядним способом з міжряддям 45 і 70 см. Всі компоненти суміші висівали одночасно. На період збирання, густота рослин кукурудзи становила 90 тис./га, високобілкових – 200–220 тис./га. Під зяблеву оранку вносили фосфорно-калійну суміш в дозі Р₆₀К₉₀, а весною під культивуацію N₁₂₀. Навесні поле вирівнювали важкими зубовими боровами ЗБЗСС – 1,0 і проводили дві культивації культиватором КПС–4. Першу – на глибину 8–10 см, другу – передпосівну на 6–8 см.

Догляд за посівами складався із одно-двох досходових та двох післясходових боронувань посівними боровами БП-0,6 А. Міжрядні обробітки проводили просапним культиватором УСМК-5,4. Перший обробіток у фазу 3–5 листків, другий – 9 листків.

Дослідження показали, збір перетравного протеїну з одновидових посівів кукурудзи без внесення добрив при ширині міжрядь 45 см становив 5,55 ц/га, а в змішаних з буркуном однорічним – 7,06, кормовими бобами – 6,45, люпином білим – 6,66, соєю – 6,97, горохом кормовим – 4,89 ц/га.

При сівбі з шириною міжрядь 70 см показники за перетравним протеїном дещо підвищилися і в змішаних посівах з буркуном однорічним становили 7,35 ц/га, з бобами кормовими – 6,60, люпином білим – 6,83, соєю – 7,25, горохом кормовим – 5,17 ц/га, порівняно з контролем 5,61 ц/га. Дослідженнями також

встановлено, що у варіантах без внесення добрив зменшення збору перетравного протеїну мали змішані посіви кукурудзи з горохом кормовим і міжряддям 45 см (-0,66 ц/га, або -12%), а також з міжряддям 70 см (-0,44 ц/га, або -8%). У варіантах з внесеними добривами в нормі $N_{120}P_{90}K_{90}$ і різним просторовим розміщенням рослин, позитивну прибавку мали всі суміші кукурудзи з високобілковими компонентами. На удобрених ділянках також спостерігається перевага за збором перетравного протеїну в змішаних посівах порівняно з одновидовим (контроль). Так, при внесенні добрив у нормі $N_{120}P_{90}K_{90}$ у варіантах одновидових посівів кукурудзи (контроль) вихід перетравного протеїну при ширині міжрядь 45 см становив 7,34 ц/га, а в змішаних з буркуном однорічним – 10,3, кормовими бобами – 9,25, люпином білим – 9,78, соєю – 10,1, горохом кормовим – 8,59 ц/га.

При сівбі з шириною міжрядь 70 см спостерігається підвищення показників за збором перетравного протеїну, які на змішаних посівах з буркуном однорічним становлять 10,7 ц/га, відповідно з бобами кормовими – 9,91, з люпином білим – 10,3, з соєю – 10,6, горохом кормовим – 9,40 ц/га порівняно з одновидовим посівом кукурудзи (контроль) – 7,52 ц/га. Необхідно також вказати, що високі показники приросту перетравного протеїну отримано у варіантах з внесеними добривами в нормі $N_{120}P_{90}K_{90}$ з шириною міжрядь 70 см на змішаних посівах з буркуном однорічним 3,18 ц/га, або 42% та соєю 3,08 ц/га, або 41%.

У варіантах змішаних посівів кукурудзи з високобілковими компонентами з різним просторовим розміщенням рослин і внесеними добривами в нормі $N_{120}P_{90}K_{90}$ отримано достовірні прибавки збору перетравного протеїну. А у варіантах без внесення добрив недостовірну прибавку за збором перетравного протеїну отримано лише на змішаних посівах з горохом кормовим.

Змішані посіви кукурудзи на силос з високобілковими компонентами без внесення добрив і при різному просторовому розміщенні рослин забезпечили вищі показники забезпеченості кормової одиниці перетравним протеїном

порівняно з одновидовими посівами кукурудзи (контроль). Так, забезпеченість однієї кормової одиниці в змішаних посівах з буркуном без внесення добрив становила в межах – 92,5–94,1 г, відповідно з кормовими бобами – 90,8–91,0, люпином білим – 91,5–92,6, соєю – 94,9–96,6, горохом кормовим – 92,8–93,3 г, порівняно з контролем 70,8–69,9 г (табл. 2).

Виявляється, що на ділянках без внесення добрив і при ширині міжрядь 70 см кормова одиниця найбільше забезпечувалася перетравним протеїном у змішаних посівів кукурудзи на силос з соєю 96,6 г.

Показники по забезпеченню перетравним протеїном кормової одиниці в змішаних посівах кукурудзи на силос з високобілковими компонентами при ширині міжрядь 70 см дещо перевищували відповідні варіанти з шириною міжрядь 45 см. Це явище можна пояснити кращими умовами росту і розвитку рослин в змішаних посівах при ширині міжрядь 70 см порівняно з відповідними варіантами на міжряддях 45 см.

Варіанти змішаних посівів із внесеними добривами в нормі $N_{120}P_{90}K_{90}$ і різним просторовим розміщенням рослин мали нижчі показники забезпечення кормової одиниці перетравним протеїном, які з буркуном однорічним становили 89,5–90,6 г, з бобами кормовими – 88,0–87,7, люпином білим – 88,9–89,5, соєю – 90,1–92,2, горохом кормовим – 86,5–86,2 г, порівняно з контролем – 70,5–70,3 г.

Варіанти змішаних посівів кукурудзи з соєю з різним просторовим розміщенням рослин і внесеними добривами в нормі $N_{120}P_{90}K_{90}$ мали достовірні прибавки збору кормових одиниць.

У варіантах змішаних посівів кукурудзи на силос з високобілковими компонентами з різним просторовим розміщенням рослин і внесеними добривами в нормі $N_{120}P_{90}K_{90}$ не отримано достовірних прибавок за збором кормових одиниць.

REFERENCES

1. Zinchenko O.I. Fodder Production: Educational edition/O.I. Zinchenko, G.I. Demydas, A.O. Sichkar - 3rd edition, updated and revised. – V.: LLC “Nilan LTD”, 2014 – 516 p.
2. Zinchenko O.I. Productivity of Pure and Mixed Maize Sowings with Sudan Grass and Soybeans in the Southern Forest-Steppe of Ukraine /O.I. Zinchenko, A.O. Sichkar//Collection of scientific works of Uman National University of Horticulture. – Uman, 2012. – Iss. 79. - Part 1: Agronomy. – P. 86-90.
3. Kolomiets L.V. Growth and Productivity of Mixed Maize Sowings for Silage with High-Protein Components in the Southern Part of the Forest-Steppe of Ukraine / L.V. Kolomiets, V.M. Smalius, V.T. Matkevych //Collection of scientific works of Uman State Agrarian University. – Uman, 2005. – Iss. 59. – P. 18-25.
4. Principles of Scientific Research in Agronomy /[Yeshchenko V.O., Kopytko P.G., Opryshko V.P., Kostogryz P.V.]. - K.: Diia, 2005 – 288 p.

УДК: 330:631.1:338.4

ЕКОНОМЕТРИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Симоненко Олена Іванівна

кандидат економічних наук, доцент
доцент кафедри статистики та економічного
аналізу Національний університет
біоресурсів і природокористування України

Сорокіна Катерина Владиславівна

магістр 1 року навчання
Національний університет
біоресурсів і природокористування України

Діяльність аграрних формувань та процесі виробництва формують великі масиви економічної інформації, які характеризують проблеми витрат виробничих ресурсів та споживання матеріальних благ. Розвиток інформаційних технологій надає можливість будувати стратегії інноваційного розвитку аграрних формувань як організовану систему матеріальних, енергетичних, фінансових потоків, що відповідає сучасному економічному стану справ у державі і формує їх адекватну поведінку у сучасних реаліях.

Процес виробництва аграрної продукції відбувається у просторі і часі. Для отримання готової продукції і запланованих результатів діяльності у рослинництві використовуються ресурси: матеріальні, нематеріальні, трудові, виробничо-технологічного характеру, фінансові, управлінські, інформаційні тощо.

Для здійснення господарської діяльності аграрні формування в процесі виробництва мають бути забезпечені необхідними ресурсами. Насамперед це ресурси виробничо-технологічного характеру, такі, як земля, інші природні ресурси, будівлі, споруди, засоби виробництва. Земля, як головна складова

економічного процесу у сільському господарстві, є необхідною для виробництва продукції рослинництва і тваринництва. Аграрне виробництво базується на властивостях землі, яка визначає його структуру побудови і є джерелом створення продуктів харчування.

Процес виробництва і реалізації сільськогосподарської продукції передбачає наявність фінансових ресурсів з залученням власного капіталу, грошових коштів, дебіторську та кредиторську заборгованість, страхові платежі. Підприємства, щоб бути конкурентоспроможними, мають ефективно розпоряджатися власними й позиковими ресурсами в сучасних економічних умовах господарювання, тобто саме фінансова діяльність визначає збитковим чи ні буде підприємство.

Інформаційні ресурси дають можливість створювати, обробляти, систематизувати і накопичувати стратегічну інформацію, яка використовується для планування господарської діяльності аграрних підприємств на основі оцінки внутрішніх і зовнішніх факторів виробництва сільськогосподарської продукції.

Методологічне забезпечення економіко-математичного моделювання на основі опису впливу кількісних та якісних факторів, що діють в аграрному секторі економіки, дає можливість будувати з певною ймовірністю прогностні можливості показників економічної, соціальної та фінансової діяльності аграрних виробників у сучасному ринковому середовищі.

Основу методології економетричного моделювання стратегій інноваційного розвитку аграрних формувань визначають теоретичні засади економіко-математичних моделей, аналіз отриманої статистичної інформації на основі яких досліджуються взаємозв'язки. Особливо актуальними є побудова адекватних динамічних економетричних моделей, які у динаміці будують поведінку об'єктів реальної дійсності з метою визначення оптимальних управлінських рішень для суб'єктів господарської діяльності (3).

На основі статистичної інформації про об'єкт дослідження формуються інформаційні ресурси для побудови економетричної моделі. Виходячи з

особливостей взаємозв'язків у аграрному виробництві, які характеризуються залежністю від природних умов, сезонністю, невизначенністю, а також впливає людський фактор, враховуючи їх стохастичний характер необхідно визначати відповідний алгоритм для визначення параметрів економетричної моделі. Найпростішим методом визначення параметрів моделі є метод найменших квадратів. Тому фундаментальним питанням у теоретико-методологічному аспекті використання певного алгоритму для побудови економетричної моделі є перевірка передумов використання цього методу (2, 4).

У матричній формі економетрична модель описується рівнянням

$$Y = XA + u, \quad (1)$$

де Y - вектор значень залежної змінної, тобто ендогенна змінна; X – матриця незалежних змінних, тобто екзогенні змінні розміром $n \times m$, де n – кількість одиниць сукупності, а m – кількість змінних; A – вектор параметрів моделі; u – вектор відхилень або залишків.

Асинхронність аграрного виробництва полягає у тому, що економічні процеси, які його формують, корелюють між собою і ці зв'язки виявляються не відразу, а поступово, через певний період часу, тобто з запізненням, лагом. Понесені витрати товаровиробників для виробництва сільськогосподарської продукції істотно різняться від часу її реалізації як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. У цей проміжок часу може відбутися зміна цінової політики на аграрну продукцію і на необхідні матеріальні, нематеріальні, трудові, виробничо-технологічні, фінансові ресурси. Тому для вимірювання зв'язку між економічними показниками з урахуванням лагу необхідно будувати економетричну модель розподіленого лагу, яка має вигляд (5):

$$y_t = \sum_{j=0}^{\infty} a_j x_{t-\tau} + u_t \quad (2),$$

де коефіцієнти a_j , $j = 0, 1, 2, 3 \dots$ є коефіцієнтами лагу моделі.

Узагальнена модель розподіленого лагу включає не тільки лагові змінні, а й змінні, що характеризують виробничі умови функціонування економічних систем, і описується рівнянням типу :

$$y_t = \sum_{\tau \geq 0} a_{\tau} x_{t-\tau} + \sum_{s=1}^m b_s x_{t,s} + u_t \quad (3).$$

Обґрунтувати величину лагу τ економетричної моделі доцільно на основі взаємної кореляційної функції, яка визначає кореляційний зв'язок елементів вектора залежної змінної з елементом вектору незалежної змінної з врахуванням лагу. Такі процеси аналізують часові ряди, які характеризують ефективність економічної діяльності аграрних підприємств і на основі екстраполяційних методів прогнозування здійснюється їх управління (1).

Опис і узагальнення первинної (вхідної) інформації для подальшого прогнозування та моделювання виробничих процесів здійснюють за допомогою методів математичної статистики. На основі одержаних результатів математичної статистики формують відповідні висновки і здійснюють вибір методів для подальшого моделювання та прогнозування часових рядів. Загальний вид моделі часового процесу ефективності управління аграрним виробництвом може бути представлений у такому вигляді:

$$Y_t = T_t + S_t + C_t + \varepsilon_t \quad (4)$$

де, T_t – детермінована не випадкова компонента аграрного процесу, трендова

складова; S_t – сезонна складова; C_t – циклічна складова; ε_t – стохастична складова економічного процесу у певний момент часу t , яка формується в умовах невизначеності.

Важливим і обов'язковим етапом будь якого наукового дослідження є статистичний аналіз даних. З появою і вдосконаленням сучасних, прикладних, статистичних програм обробка великих масивів вхідної інформації піднялася на новий рівень у своєму розвитку.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Геєць В. М. Моделі і методи соціально-економічного прогнозування: [підручник] / В. М. Геєць, Т. С. Клебанова, О. І. Черняк, А. В. Ставицький та ін. – 2-ге вид., виправ. Х. : ВД «ІНЖЕК», 2008. 396 с. [379, с. 201].
2. Грабовецький Б. Є. Економічне прогнозування і планування : навч. посіб. / Б. Є. Грабовецький. К. : Центр навчальної літератури, 2003. 188 с.
3. Грін В. П. Економетричний аналіз: переклад з англійської / наук. редактор О. Комашко. К. : Видавництво Соломії Павличко “Основи”, 2005. 1195 с.
4. Дуброва Т. А. Статистические методы прогнозирования : учеб. пособ. для вузов / Т. А. Дуброва. М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. 206 с.
5. Єлейко В. І. Економетричний аналіз діяльності підприємств : навч. посібник/ В. І. Єлейко, Р. Д. Боднар, М. Я. Демчишин. Т. : Навчальна книга Богдан, 2011. 362 с.

РОЗРОБКА РЕЦЕПТУРИ СІЧЕНИХ НАПІВФАБРИКАТІВ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Соколенко Вікторія Вікторівна

Старший викладач кафедри технології молока і м'яса

Богатирьов Ілля Ігорович

Магістр 2 курсу

Сумський національний аграрний університет

м. Суми, Україна

Анотація: Дана стаття присвячена дослідженню можливості використання кунжутного борошна в складі січених напівфабрикатів. За результатами дегустаційної оцінки встановлено, що оптимальна кількість кунжутного борошна 4 %. При внесенні 6 % відчувається гіркуватий присмак в котлетах.

Ключові слова: січені напівфабрикати, кунжутне борошно, функціональні продукти

Вступ. Український ринок напівфабрикатів постійно розвивається. В зв'язку з зайнятістю споживачі все більше віддають перевагу замороженим напівфабрикатам з метою економії часу на приготування їжі.

За даними аналізу ринку напівфабрикатів проведеному компанією Pro-Consulting в 2019 році зросла частка споживання сегменту дорогих напівфабрикатів. Результати дослідження українського ринку напівфабрикатів дозволяють спрогнозувати подальший розвиток та необхідність розширення асортименту. Все більше уваги споживачів цікавлять харчовими продуктами функціонального призначення [1].

Все більше уваги вчені та дієтологи стали говорити про цінність кунжутного борошна для людського організму. Кунжутне борошно має

різноманітний компонентний склад: полі- та мононенасичені жирні кислоти, незамінні амінокислоти, калій, ферум, цинк, кальцій, мідь, пектини, фітостероли, антиоксиданти, ретинол та ін.

Завдяки різноманітному компонентному складу кунжутне борошно має цілющі властивості, такі як: активація синтезу гемоглобіну, прискорення регенерації пошкоджених тканин, сприяння продукування інсуліну, сприяння нарощуванню м'язової тканини, сприятливий вплив на опорно-руховий апарат, нормалізація кишкової перистальтики, зміцнення хрящової, суглобової та кісткової тканин [2].

Кунжут та кунжутне борошно широко застосовується в кондитерському та хлібобулочному виробництві, проте в технології січених напівфабрикатів не застосовується. В технології м'ясних продуктів кунжутне борошно може використовуватися як збагачувач мікроелементами та клітковиною.

Метою роботи є розробка рецептури січених напівфабрикатів з кунжутним борошном.

Предмет дослідження є січені напівфабрикати з кунжутним борошном.

Матеріали і методи. Для вирішення поставленої мети наукові дослідження проводилися у лабораторіях факультету харчових технологій Сумського національного аграрного університету.

Проведено експериментальні дослідження по розробці рецептури січеного напівфабрикату, а саме котлети з кунжутним борошном. За рецептуру-аналог було обрано котлети «Домашні». До рецептур січених напівфабрикатів додавали кунжутне борошно в кількості 2, 4 та 6 %. Рецептури дослідних зразків представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Рецептури дослідних зразків котлет

Складові компоненти	Контрольний зразок	Дослідний зразок №1	Дослідний зразок №2	Дослідний зразок №3
М'ясо котлетне яловичина	28,0	28,0	28,0	28,0
Свинина жилована жирна	29,7	27,7	25,7	23,7
Хліб із пшеничного борошна	13,0	13,0	13,0	13,0
Цибуля ріпчаста	2,0	2,0	2,0	2,0
Меланж	2,0	2,0	2,0	2,0
Кунжутне борошно	-	2	4	6
Перець чорний мелений	0,1	0,1	0,1	0,1
Сіль	1,2	1,2	1,2	1,2
Вода	20,0	20,0	20,0	20,0

Виробництво дослідних зразків проводили за класичною технологією. Для відбору кращих дослідних зразків для подальших досліджень провели дегустаційну оцінку [3].

Результати досліджень. За результатами органолептичних досліджень було встановлено, що додавання кунжутного борошна до рецептури січених напівфабрикатів підвищило соковитість котлет та надало приємний горіховий аромат. Крім того, покращилася консистенція та зовнішній вигляд готових котлет. Результати сенсорного аналізу представлені на рис.1.

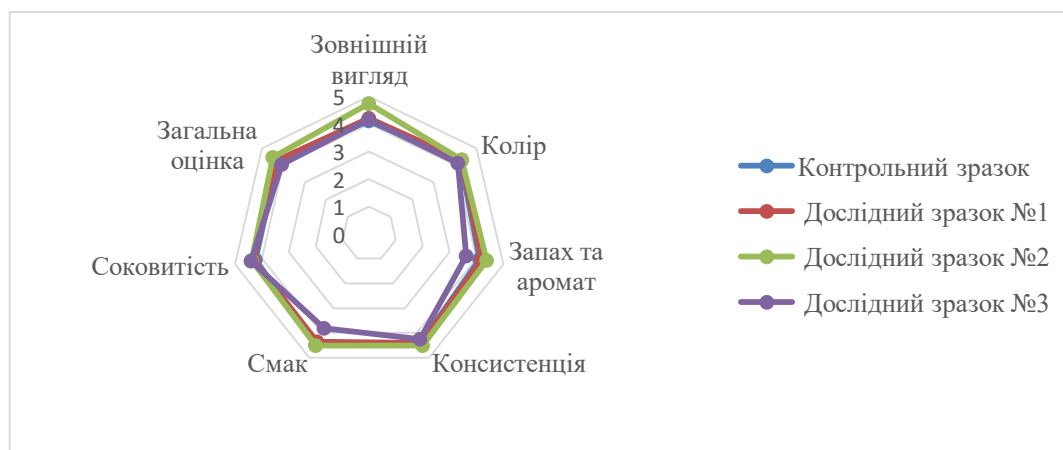

Рис.1. Профілограф органолептичної оцінки котлет

Висновки. Отже, використання кунжутного борошна в технології січених напівфабрикатів не знижує якості за органолептичними показниками та відповідає вимогам нормативно-технічної документації.

За результатами досліджень визначено, що кращими органолептичними показниками дослідний зразок № 2 з вмістом кунжутного борошна 4%, котлети соковиті, ніжної консистенції з приємним горіховим ароматом. Додавання 2 % кунжутного борошна на якість котлет істотно не вплинули, а внесення 6 % надає гіркуватий присмак готовим виробам. Для проведення подальших досліджень обрано дослідний зразок № 2, так як він отримав найвищу загальну оцінку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Аналіз ринку заморожених напівфабрикатів в Україні. 2019 рік. Режим доступу: <https://pro-consulting.ua/ua/issledovanie-rynka/analiz-rynka-zamorozhennyh-polufabrikatov-v-ukraine-2019-god>. Дата звернення. (12.11.2020).
2. Viktoriia Tsyhura. Use of sesame flour in the meat industry ./ Tsyhura V.V. Shubina Y.A. Proceedings of XXXXXI International scientific conference —Trends of the newest. Morrisville, Lulu Press., 2019. 22-26 pp.
3. ДСТУ 4437:2005. Напівфабрикати м'ясні та м'ясо-рослинні посічені. Технічні умови.

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ТА ОБОВ'ЯЗКІВ
ОСІБ, ЯКІ ЗАЛУЧАЮТЬСЯ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ
СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ**

Солдатенко Олена Анатоліївна

доцент кафедри кримінального процесу
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент,

Моргун Вікторія

курсант 4-го курсу факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року (далі – КПК України) впроваджено новий інститут негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД). Сучасний КПК України значно змінив конструкцію кримінального процесу та змінив застарілі положення. На сьогодні, серед головних питань, є вирішення процесуального порядку проведення НСРД та усунення недоліків його правового урегулювання у кримінальному провадженні.

НСРД є різновидом слідчих (розшукових) дій (далі – СРД), відомості про факти та методи проведення яких не підлягають розголошенню. Згідно ч. 6 ст. 246 КПК України за рішенням слідчого чи прокурора до проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть залучатися також інші особи [1]. Сама негласність являється тим фактом, який суттєво впливає на визначення видів негласних слідчих (розшукових) дій. Під терміном «інші особи» законодавець дає поняття, що є будь-яка особа, яка сприяє органам досудового розслідування.

Діяльність цих осіб залежить від чітко визначеного їхнього процесуального статусу, зокрема прав і обов'язків, які на сьогодні залишаються

не визначеними. Наукова сфера зазвичай вивчає процесуальний статус учасників кримінального провадження, що уповноваженні проводити негласні слідчі (розшукові) дії, а не інших осіб, що залучаються до їх проведення.

Виникає необхідність у вирішенні питання щодо удосконалення кримінального процесуального законодавства щодо уточнення процесуального статусу, прав та обов'язків цих осіб.

Коло осіб, що залучаються для проведення негласних слідчих (розшукових) дій певною мірою залежить від кримінальних проваджень, в яких ці дії проводяться та конкретного кримінального правопорушення. За результатами аналізу із зазначеної проблематики виділяють осіб, що переважно часто залучаються для проведення негласних слідчих (розшукових) дій такі як: співробітники оперативних чи оперативно-технічних підрозділів; спеціаліст; перекладач; поняті; окремі громадяни; особи, які співробітничать з оперативними підрозділами на конфіденційній основі; керівники, представники та працівники установ тощо [2,с.169-173].

Співробітники оперативних підрозділів правоохоронних органів, проводять СРД та НСРД за письмовим дорученням слідчого, прокурора (ст. 41 КПК). Своєрідність цих підрозділів є те, що вони наділені оперативно-розшуковою юрисдикцією відповідно до ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Знов-таки ця своєрідність у тому, що оперативний співробітник під час виконання доручення слідчого користується повноваженнями слідчого. Одночасно оперативні співробітники не мають права за власною ініціативою здійснювати процесуальні дії та звертатись з клопотанням щодо цього до прокурора, слідчого судді.

Проведення окремих НСРД потребує залучення перекладача (ст. 68 КПК) для перекладу вербального спілкування, мови міміки та інших вад осіб, які спілкуються або відповідних документів, які потрібно перекласти. Зазначений учасник кримінального провадження є важливим, адже його учать у проведенні НСРД залежить від правильного перекладу з однієї мови на іншу інформацію, яка має значення для кримінального провадження.

Спеціаліст також відноситься до учасників кримінального провадження (п.25 ч.1 ст. 3 КПК). Підстави залучення спеціаліста до здійснення НСРД є положення ч.6 ст. 246 та ст. 266 КПК України. Спеціаліст надає уповноваженим особам, які проводять НСРД криміналістичну, методичну, консультативну або технічну допомогу. Наприклад: роз'яснення механізму утворення слідів, фіксації і вилучення слідів, їх послідовність вилучення тощо.

Відповідно до ст. 275 КПК України, до проведення НСРД може бути залучені особи, які конфіденційно співпрацюють з органами досудового розслідування та слідчий має право використовувати інформацію, отриману внаслідок цього співробітництва під час проведення НСРД. Через те що, у кримінальному процесуальному законодавстві не має такого визначення, як «конфіденційне співробітництво», науковці трактують його, як таємні, негласні відносини, що встановлюються уповноваженими на те органами з громадянами України, іноземцями, особою без громадянства з метою отримання на засадах добровільності та конспіративності доказової, контррозвідувальної та іншої інформації, яка може бути використана для вирішення завдань кримінального провадження [3,с.100-103].

Особа, яка відповідно до закону виконує спеціальні завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК України) не є учасником кримінального провадження. Права, обов'язки та умови гарантії її діяльності в кримінальному процесуальному законодавстві не зазначенні.

Крім того, з вищевказаним є ще одне невирішене питання щодо розголошення особами відомостей про факт та методи проведення НСРД. Відповідно до п. 1.6 Інструкції «Про організацію проведення НСРД та використання їх результатів у кримінальному провадженні», методи проведення НСРД – це сукупність організаційних, практичних прийомів, у тому числі із застосуванням технічних засобів, які дозволяють у порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством України, отримати інформацію про злочин або особу, яка його вчинила, без її відома [4].

Особи, які отримали допуск і доступ до державної таємниці мають право ознайомлюватись з таємними документами під час проведення слідчих (розшукових) дій (ст. 22, 27 Закон України «Про державну таємницю»). З іншого боку співробітники оперативних підрозділів, які виконують доручення слідчого та залучають осіб до проведення НСРД, які не мають відповідного допуску до державної таємниці вони порушують норму статті 328 Кримінального Кодексу України, а саме розголошення державної таємниці. На нашу думку, особи, які конфіденційно співпрацюють з органами досудового розслідування таким чином, мають отримати доступ до державної таємниці та мати відповідну форму допуску до державної таємниці, а у разі розголошення відомостей повинні нести кримінальну відповідальність.

Таким чином, КПК України 2012 року, зокрема Глава 21 Негласні слідчі (розшукові) дії, не є витонченою.

За результатами аналізу із зазначеної проблематики, можна дійти висновку у необхідності доповнення до кримінального процесуального законодавства України, процесуальних прав, обов'язків залучених осіб до проведення НСРД, а також надання їм доступу та допуску до державної таємниці. За допомогою цього буде на відповідному законодавчому рівні забезпечена законність, прав та охоронювані законом інтереси осіб, які залучаються для проведення НСРД у кримінальному провадженні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України; Кодекс, Закон від 09.10.2020 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17> (дата звернення 16.11.2020)
2. Смірнова В. О. Права та обов'язки інших осіб, які залучаються до проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Збірник наукових праць Національної академії служби безпеки України*. 2018. № 7. С. 169–173.
3. Гольдберг Н.О. Проблеми регулювання конфіденційного співробітництва при здійсненні негласних слідчих (розшукових) дій. *Збірник*

наукових праць Національної академії служби безпеки України. 2016. № 2. С. 100-103.

4. Наказ від 16.11.2012 №114/1042/516/1199/936/1687/5 «Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні» зі змінами та доповненнями станом на 03.11.2020 URL <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0114900-12> (дата звернення 16.11.2020).

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ХОРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Степанова Людмила Павлівна

к.пед.н., доцент кафедри теорії та методики
музичної освіти, хорового співу і диригування

Сінявіна Надія Андріївна

студентка

Національний педагогічний
університет імені М. П. Драгоманова

м. Київ, Україна

Анотація: У статті висвітлюються вікові особливості молодших школярів у психологічному, фізіологічному та педагогічному аспектах в контексті хорової діяльності. Запропоновано методи формування творчої активності молодших школярів у процесі роботи з хоровим колективом, представлено авторське розуміння досліджуваного феномену.

Ключові слова: активність, творча активність, молодші школярі, хорова діяльність, вікові особливості.

У сучасній соціокультурній ситуації, яка характеризується посиленням індивідуалізму, зростанням роз'єднаності членів соціуму, дефіцитом особистісного спілкування, все голосніше лунають заклики до відродження в школі хорового співу. Мистецтво хорового співу колективне. Саме в колективі формування і розвиток особистості дитини відбувається найбільш ефективно. Колективне музикування сприяє розвитку творчих здібностей, формує художній смак. У колективі розвиваються такі якості як дисциплінованість, відповідальність, вміння долати труднощі, доводити розпочату справу до кінця.

До того ж, загальновідомо, що хоровий спів – це найбільш доступний і найбільш улюблений вид виконавської діяльності школярів.

Метою даної статті є аналіз феномену творчої активності та методів її формування в молодших школярів.

Вагоме місце у хоровій діяльності при роботі з молодшими школярами набуваються такі поняття, як «творчість», «активність», «творча активність». Творчість і творча діяльність здавна розглядаються в філософії з різних точок зору: як особлива форма прояву несвідомого начала, як постійний стан людської душі, як діяльність геніальної творчої людини, як спосіб самовираження особистості (М. Румер, Л. Шопенгауер, З. Фрейд). Але вони сходяться в тому, що творчість – це вища форма активності і самостійної діяльності людини. Зарубіжні та вітчизняні психологи (Е. Мединський, А. Матюшкін, Я. Пономарьов, Дж. Рензулі, А. Савенков, П. Торренс) вивчаючи творчий процес, до його основних компонентів включають: мотивацію, творчі здібності, вміння і навички творчої діяльності, розумові та інтелектуальні здібності, а також індивідуальні особливості особистості. Ми погоджуємося з думкою про те, що взаємодія цих компонентів і забезпечує творчий розвиток дитини, сприяє формуванню творчої активності в тій чи іншій діяльності.

Аналіз наукової літератури вказує на значний інтерес вчених та педагогів-практиків до феномену творчої активності, однак підходи до його інтерпретації є різними. Так, творчу активність молодшого школяра розглядають як інтегральну якість, складовими якої виступають у комплексі емоційні, інтелектуальні, характерологічні особливості, що дають людині змогу творити у будь-якому виді діяльності [1]; як цілісну якість особистості, що спрямована на перетворення діяльності та визначає зрілість особистості, її моральну позицію, високий рівень загальної культури тощо [2]; як особистісно-діяльнісну характеристику, що спрямовує людину на перетворювальну діяльність та забезпечує творчий рівень цієї діяльності завдяки єдності творчо зорієнтованої мотиваційної сфери та творчих здібностей, які є своєрідним підґрунтям творчої активності [3].

На основі аналізу наукових джерел та вище наведених визначень, творчу активність молодшого школяра ми розуміємо як інтегральну якість особистості, що, мобілізуючи інтелектуальну, вольову, емоційну сфери, стимулює її продуктивну творчу діяльність і виявляється в ній. Очевидно, що розвиток творчої активності відбувається відповідно до вікових особливостей молодших школярів. Дослідження дитячої та вікової психології дозволяє вважати молодший шкільний вік значущим періодом у розвитку особистості дитини.

У цей період розвиваються пам'ять, уява, теоретичне, наочно-образне мислення та інші психічні функції. Також формуються нові знання, вміння і навички, які створюють необхідну базу для подальшого музичного навчання та розвитку творчої активності дитини [4]. А відтак, творча активність учнів визначається психологічними особливостями і схильністю до розвитку необхідних здібностей і якостей, характерних для конкретного віку.

Хорова робота в дитячому колективі має свою специфіку, яка обумовлена тим, що дитячий організм знаходиться в постійному розвитку та зміні. Тому детального розгляду потребують особливості будови голосового апарату, діапазону, тембру голосу, розвитку слуху дітей молодшого шкільного віку.

Голосовий апарат дітей молодшого віку крихкий. Його механізм ще простий за своєю структурою. Звук, що зароджується в гортані, утворюється при крайовому коливанні голосових зв'язок. Вони сходяться в повному обсязі, між ними в момент утворення звуку залишається невелика щілина на всю їх довжину. Нервово-м'язовий розвиток гортані дозволяє поки здійснювати тільки таке змикання. Голосовий апарат дітей молодшого віку може працювати як у фальцетному режимі (крайове коливання голосових зв'язок), так і в грудному (повне їх коливання). Однак, з позицій охорони голосу, доцільніше використовувати фальцет і легкий мікст. Такому голосоутворенню відповідає легке, переважно головне звучання [5].

Співочі можливості дітей молодшого шкільного віку неоднакові. У окремих дітей співацькій діапазон складається всього з 2-3х звуків. Це впливає

на їх активність, і, водночас, потребує від учителя додаткової уваги, знань і умінь з організації роботи в дитячому колективі.

Найважливішою проблемою у процесі хорового співу є забезпечення чистоти інтонування. Одна з головних причини недоліків інтонування – це відсутність координації між слуховим сприйняттям дитини і роботою голосового апарату. Якщо голосовий апарат дитини здоровий, але вона співає фальшиво або навіть належить до «гудошників», то слід максимально використовувати звучання тих нот, які вона інтонує правильно. Щоб стимулювати творчу активність таких учнів, можна придумувати підголоски – остінато нижнього голосу, коли в ньому використовується частина мелодії (буквально два звуки), яка в одноголосному варіанті служить вступом, доповненням або заключенням [6].

Сила голосу у дітей 6-8 років не має широкої амплітуди. Це теж потрібно враховувати, адже надмірна голосова напруга може призвести до стійкої хрипоти, неповне змикання зв'язок стане тоді вже відчуватися болісно. Тому найбільш типовим є використання помірних динамічних відтінків – «*mp*» і «*mf*».

Безумовно, особливості будови голосового апарату учнів початкових класів обмежують їх виконавські можливості. Для них потрібно ретельно підбирати репертуар (пісні з доступним змістом, простою побудовою, короткими фразами, нешироким діапазоном). Якщо пісні написані у зручній теситурі, голос дитини звучить природно, співати такі пісні їй легко і приємно.

Слух є головним регулятором співочої поведінки гортані і всього голосового апарату. Успішний розвиток музичного слуху молодших школярів, як відомо, відбувається в процесі хорової діяльності. Завданням учителя є також розвиток голосу, формування вокально-хорових навичок, ознайомлення з надбаннями музичної хорової культури – народними піснями та творами відомих композиторів минулого і сучасності, поповнення знань про засоби виразності, за допомогою яких виявляється в музиці художній задум (ритм, рух мелодійної лінії, динаміка, темп, тембр, структура, фактура тощо). А головне –

формування творчої активності молодших школярів, від якої великою мірою залежить результат усієї хорової роботи.

У формуванні творчої активності молодших школярів у процесі хорової діяльності велика роль відводиться ігровим методам та творчим завданням. Гра, хоч і не є вже провідним видом діяльності для дітей цього віку, продовжує з успіхом застосовуватися у навчанні та вихованні. З власного досвіду зауважимо, що на практиці підтвердили свою ефективність запропоновані нами творчі завдання та ігри, зокрема такі, як «Музичні сходи» та «Критичні похвалинки».

Сутність гри «Музичні сходи» полягає у тому, щоб діти правильно виконували задану мелодію по «сходам». За основу береться п'ять звуків обраної зручної тональності, кожний з яких розташований на своїй сході. Сходи малюємо на дошці. Спочатку вчитель разом з дітьми декілька разів проспівує звуки вгору і вниз: від першого до п'ятого звуку, і від п'ятого до першого. Потім вчитель вказує на сходи вже не по черзі, а у певній послідовності, а діти проспівують мелодію, яка утворилась. Регулярне застосування цієї гри сприяє розвитку у школярів мелодичного слуху, координації слуху з голосом, засвоєнню музичної грамоти.

Завдання «Критичні похвалинки» передбачає поділ хору на декілька груп, залежно від кількості дітей у хорі. Кожна група по черзі виконує свій твір – один із засвоєного школярами хорового репертуару. Після цього – самооцінка та аргументація поставленої оцінки. Потім інші групи висловлюють свої зауваження щодо виконання. Потрібно пояснити дітям, що критика має бути позитивною та об'єктивною, важливо знайти, за що похвалити виконавців. Слід зазначити, що виконання даного завдання спрямовано на розвиток критичного мислення учнів, розширення їх хорового тезаурусу.

Отже, спираючись на вікові особливості молодших школярів у психологічному та фізіологічному аспектах, розуміючи творчу активність молодшого школяра, як інтегральну якість особистості, що, мобілізуючи інтелектуальну, волюву, емоційну сфери, стимулює її продуктивну творчу

діяльність і виявляється в ній, актуалізуємо доцільність застосування ігрового методу та методу творчих завдань для формування означеного феномену в процесі хорової діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Диденко С.В. Формирование творческой активности младших школьников в условиях организации эстетической оценочной деятельности: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01. К., 1987. 24 с.
2. Белая Н.Л. Формирование творческой активности студентов музыкально-педагогических факультетов педвузов в процессе индивидуального обучения: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01. К., 1985. 22 с.
3. Лобова О.В. Формування творчої активності молодших школярів у процесі музично-естетичного виховання: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. К., 1998. – 20 с.
4. Ростовський О. Я. Методика викладання музики у початковій школі: Навч.-метод, посіб. – 2- е вид., доп. Тернопіль, 2001. 216 с.
5. Ніколаєнко П.С. Про хорові співи у загальноосвітній школі. *Музика в школі*. 1977. Вип. №4. С.20–23.
6. Степанова Л. П. Розвиток поліфонічного слуху в молодших школярів засобами українського фольклору. *Мистецтво та освіта*. 2009. № 2. С. 17–21.

УДК 796.422.12.015.576

**УДОСКОНАЛЕННЯ ФІЗИЧНОЇ ТА ТЕХНІЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ
ЛЕГКОАТЛЕТІВ, ЯКІ СПЕЦІАЛІЗУЮТЬСЯ У БАР'ЄРНОМУ БІГУ НА
ЕТАПІ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ БАЗОВОЇ ПІДГОТОВКИ**

Степаненко Дмитро Іванович

к.фіз.вих, доцент

Гребенюк Олег Вікторович

аспірант

Новак Тетяна Ярославівна

старший викладач

Рожкова Вікторія Сергіївна

викладач

Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту

Дніпро, Україна

Максимов Андрій В'ячеславович

викладач

Національна металургійна академія України

Дніпро, Україна

Анотація: стаття присвячена пошуку шляхів удосконалення фізичної та технічної підготовленості бар'єристів 16 – 18 років.

Ключові слова: легка атлетика, бар'єрний біг, засоби підготовки, фізична та технічна підготовленість, програма удосконалення.

Вступ. Багаторічний процес спортивної підготовки здійснюється за рахунок функціональних можливостей, які на практиці реалізуються через фізичну, технічну, тактичну, психологічну та інтегральну підготовку [1, с. 161; 2, с. 66; 5, с. 2400].

Процес підготовки бар'єристів відрізняється особливостями технології досягнення високих результатів. Ефективність цього процесу, перш за все, залежить від раціональної побудови та планування тренувального процесу підготовки на різних його етапах [4, с. 136].

Особливе місце в системі спортивного тренування займає фізична та технічна підготовка спортсмена. Провідні вчені вказують, що саме ці складові – визначають ефективність тренувального процесу та є запорукою досягнення високих результатів у спорті [1, с. 159]. Увесь процес підготовки має бути спрямований на розвиток фізичних здібностей, які відповідають специфіці виду спорту [3, с.1876; 5, с. 2399].

У ході аналізу спеціальної літератури, було з'ясовано, що переважна більшість досліджень стосується процесу підготовки спортсменів високого класу, а щодо питань підготовки бар'єристів на етапі спеціалізованої базової підготовки, подібна інформація відсутня. Тому, проведення досліджень пов'язаних з удосконаленням фізичної і технічної підготовленості є актуальним.

Мета дослідження – розробити та науково обґрунтувати програму удосконалення показників фізичної і технічної підготовленості бігунів на 400 м з бар'єрами на етапі спеціалізованої базової підготовки.

Матеріал і методи. Для вирішення завдань дослідження застосовували загальнонаукові (опис, порівняння, аналіз, синтез, узагальнення) й емпіричні методи: антропометрія, педагогічні спостереження, педагогічний експеримент, педагогічне тестування (фізичної і технічної підготовленості), функціональні методи дослідження і методи математичної статистики.

Результати дослідження та їх обговорення. У пошуку шляхів удосконалення фізичної та технічної підготовленості бар'єристів була розроблена спеціальна програма, яка дала можливість перевірити гіпотезу, – що покращення результату в бігу на 400 м з бар'єрами можливо досягти за рахунок перерозподілу обсягу тренувальних навантажень та спеціального гіпоксичного

тренування, що сприятиме розвитку швидкісно-силових якостей та швидкісно-силової витривалості і, як наслідок, дозволить покращити змагальні результати.

Матеріали досліджень свідчать, що на відміну від гладкого бігу, специфіка техніки бар'єрного бігу характеризується активно вираженою просторово-часовою асиметрією в момент взаємодії з опорою при відповідній концентрації зусиль у кожному кроці бар'єрного циклу під час перебудови циклічних рухів у ациклічні.

Такий механізм співвідношення циклічних і ациклічних рухів значно підвищує методичні вимоги до організації тренувального процесу, який повинен забезпечити прояв спеціальних якостей і збереження раціонального ритму бігу між бар'єрами на фоні вагомих гіпоксичних впливів.

Базуючись на матеріалах наших досліджень, передбачалося, що підготовка кваліфікованих бар'єристів буде успішною, якщо:

- в основу навчально-тренувальної програми включити пробігання більш тривалих бар'єрних відрізків з подоланням 5-7 бар'єрів в умовах підвищених і знижених гіпоксичних впливів. Це пояснюється тим, що недостатній рівень фізичної підготовленості можливо компенсувати низькими бар'єрами, що викликатиме порушення кінематичних характеристик техніки бігу;

- застосовувати бар'єри меншої висоти, що сприятиме збільшенню об'єму відрізків бар'єрного бігу і дасть можливість більш повноцінно реалізувати швидкісні можливості бігунів при збереженні заданої ритмо-темпової структури бігу;

- застосовувати ускладнені умови (відстань між бар'єрами долається стрибковими кроками), що сприятиме підвищенню рівня швидкісно-силової витривалості та підвищить витривалість у подоланні другої половини дистанції.

Така постановка проблеми передбачає включення різних методичних шляхів, щодо підвищення швидкості подолання дистанції і наближення до змагальних умов створених на тренуванні.

Під час організації груп дотримувалися умови однорідності спортсменів по віку і початковому рівню фізичної та технічної підготовленості (на основі

контрольних тестів). Таким чином, на початку педагогічного експерименту за представленими показниками статистичних різниць не виявлено.

У експериментальній групі коло тренувальних засобів змінювалося за рахунок збільшення вправ з бар'єрами зменшеної висоти, але при нормальній їх відстані один від другого. Розстановка бар'єрів на нормальній відстані не викликала труднощів у фізичному аспекті і психологічному стані їх подолання. Така корекція тренувальних завдань створювала умови бігу з бар'єрами із максимальною швидкістю, що ефективно впливало на реалізацію фізичних можливостей, а також розвиток швидкісних можливостей при виконанні спортивних вправ.

Недільні цикли включали від 5 до 6 тренувальних занять, в яких пробігалось від 30 до 60 бар'єрів зі стандартною і довільною відстанню між бар'єрами. Загальній фізичній підготовці, яка органічно пов'язана із спеціальною, надавалось 50% тренувального часу.

Крім того, застосовувалося широке коло стрибкових вправ та метод інтервального гіпоксичного тренування.

В контрольній групі тренувальна робота планувалась у відповідності до існуючих рекомендацій, але без впровадження гіпоксичного впливу та, у порівнянні з експериментальною, більше часу відводилось на розвиток швидкості гладкого бігу.

Педагогічний експеримент базувався на побудові двоциклового макроциклу річної підготовки. Підготовчий період включав втягуючий, базовий та контрольний-підготовчий мезоцикли, які були спрямовані на підвищення рівня фізичної і технічної підготовленості, розвиток сили, швидкості та загальної і спеціальної витривалості.

Крім того, у базовому і контрольному-підготовчому мезоциклах, щочетверга, спортсмени виконували 10 сеансів інтервального гіпоксичного тренування (один сеанс у кожному мікроциклі).

Аналіз результатів дослідження доводить, що удосконалення структури рухів повинно відбуватися на фоні удосконалення цілісної системи бар'єрного

бігу. Тільки після оволодіння раціональною технікою бігу можливо підвищувати тренувальні навантаження за рахунок підвищення інтенсивності.

Оптимальне співвідношення тренувальних засобів для бігунів на 400 м з бар'єрами на першому році етапу спеціалізованої базової підготовки з урахуванням запропонованих нами змін, представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Зміни річних обсягів тренувальних навантажень бігунів на 400 м у формуальному експерименті

Біг з бар'єрами 150-450 м				Біг без бар'єрів до 400 м, км		Старти, стартові вправи, к-сть разів	Стрибкові вправи, тис. відштовхувань	ЗФП, год
стандартне розташування		нестандартне розташування		зі швидкістю	зі швидкістю			
км	бар'єрів	км	бар'єрів	95–100%	85–90%			
Існуючі								
35-40	1000-1100	20-25	1000-1100	60-65	350-400	500-550	9-10	180-200
Запропоновані								
		24-30	1200-1320		70-80		10-11	

Аналіз розбіжностей між початковими і кінцевими вимірами показників фізичної та технічної підготовленості дозволить оцінити динаміку змін цих показників у відповідності з розробленими нами рекомендаціями.

В цілому, ми дотримувалися існуючих літературних рекомендацій. Зміни в методиці підготовки вносилися тільки при використанні засобів спрямованих на підвищення ефективності формування раціонального ритму бар'єрного бігу.

Розстановка бар'єрів на нормальній відстані – не викликала труднощів у фізичному аспекті і психологічному стані їх подолання. Така корекція тренувальних завдань створювала умови бігу з бар'єрами із максимальною

швидкістю. Таке методичне рішення утворювало благодійні умови ефективної реалізації фізичних можливостей, а також розвитку швидкісних можливостей при виконанні спортивних вправ.

Висновки. Розроблено та обґрунтовано програму удосконалення фізичної та технічної підготовленості бар'єристів на етапі спеціалізованої базової підготовки. Встановлено, що корекція засобів для розвитку швидкісних, швидкісно-силових якостей, а також зміни частки бар'єрного бігу з нестандартним розташуванням перешкод, сприятиме покращенню змагальних результатів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кутек Т., Ахметов Р. Управління тренувальним процесом на основі аналізу взаємозв'язку спеціальної фізичної та технічної підготовленості кваліфікованих спортсменів// збірник наукових праць. Житомир. – 2016. – Вип. 2. – С. 159-164.
2. Маліков М.В., Караулова С.І. Оцінка функціональної підготовленості спортсменок, які спеціалізуються в бігу на короткі дистанції // *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2016. – 2(52). – С. 65-69.
3. Karaulova S., Boychenko K., Malikov N., Bogdanovskaya N., Samolenko T., Apyachev A., Korobeynikova L. Innovative technologies based management of the training process off emaleath letes specializingin short distances running // *Journal of Physical Education and Sport (JPES)*. 2018. – 18(4). – P. 1876-1880.
4. Степаненко Д.І., Печко Г.Ю. Особливості взаємозв'язку показників фізичної підготовленості висококваліфікованих бар'єристів з вадами слуху // *Спортивний вісник Придніпров'я*. – 2018. – №3. – С. 136-140.
5. Rovniy A., Pasko V., Dzhym V., Yefremenko A. Dynamics of special physical preparedness of 16-18-year-old rugby players under hypoxic influence // *Journal of Physical Education and Sport*. – 2017. – №. 17(4). – P. 2399-2404.

**ВЛИЯНИЕ РАЗЛИЧНЫХ АНТРОПОГЕННЫХ И ЕСТЕСТВЕННЫХ
ФАКТОРОВ НА ЗАРАЖЕННОСТЬ ПАРАЗИТАРНЫМИ БОЛЕЗНЯМИ
ЖИВОТНЫХ В ЗАПАДНОМ КАЗАХСТАНЕ**

Сулейменов Маратбек Жаксыбекович

к.в.н, профессор,
заместитель генерального директора по науке
РГП «Институт зоологии» г. Алматы, Казахстан

Аманжол Рафилбек Аманжолулы

к.в.н.
старший научный сотрудник
филиал ЗапКазНИВС
Казахский научно-исследовательский
ветеринарный институт
г. Уральск, Казахстан.

Аннотация: в статье приведены результаты изучения влияния на эпизоотологическую и эпидемиологическую ситуацию по паразитозам в мониторинговых территориях климатических и географических условий пастбищных территорий, а также характер ведения животноводства и землепользования исследуемого региона.

Ключевые слова: эпизоотология, эпидемиология, гельминтозы, инвазии, паразитозы.

Выявлены основные причины, поддерживающие высокий уровень заболеваемости населения эхинококкозом – зараженные сельскохозяйственные животные и собаки. При этом определяющими факторами уровня заболеваемости эхинококкозом и другими зоонозными инвазиями являются несоблюдение санитарно-гигиенических правил, высокая инвазированность

копытных животных эхинококкозом, невыполнение мероприятий по технологии содержания животных, ослабление ветеринарно-санитарного надзора, повсеместный подворный убой животных, скармливание внутренних пораженных органов собакам, нарушения требования содержания собак, в том числе некачественная проведение профилактических мероприятий.

Изучено влияние на эпизоотологическую и эпидемиологическую ситуацию по эхинококкозу в мониторинговых территориях Западного Казахстана климатических и географических условий пастбищных территорий, а также характер ведения животноводства и землепользования исследуемого региона. Установлено, что на сезонную динамику проявления инвазии трематод и нематод существенное влияние оказывает и количество выпадающих осадков, от которого напрямую зависит состояние популяций моллюсков – промежуточных хозяев трематод (фасциол и дикроцелии) излюбленными биотопами которых, являются заболоченные участки, низинные участки пастбищ, сазы, поймы рек, прибрежные зоны различных водоемов, где и отмечаются неблагополучные очаги заражения. При обследовании пастбищных участков были обнаружены моллюски из семейства Lymnaeidae зараженные личиночными стадиями церкарий, переносчиков фасциол (промежуточные хозяева). Таким образом, в этих участках создаются все условия для развития и размножения как промежуточных хозяев фасциол – моллюсков, так и личиночных стадий этих трематод в моллюсках. На низменных, заболоченных и других влажных местах у копытных животных часто регистрировали ассоциации гельминтов: эхинококки, фасциолы, диктиокаулы и стронгиляты. Общим биоэкологическим условием для этих сообществ паразитов является влагообеспеченность пастбищных участков, где обитают промежуточные хозяева переносчики гельминтов . Для развития и сохранения жизнеспособности личиночных стадии легочных и кишечных стронгилят во внешней среде также необходимо влажность окружающей среды. Практически овцы постоянно заражены полиинвазиями, моно инвазии регистрируются редко, только среди ягнят. Из стронгилятозов желудочно-кишечного тракта и

легких наиболее часто и постоянно встречаются хабертиоз, буностомоз, нематодироз, трихостронгилез, остертагиоз, маршаллагриоз, эзофагостомоз, диктиокаулез и др. Проведенные исследования показали, что Атырауская и Мангистауская области являются неблагополучными по паразитозам животных, нами было зарегистрировано более 15 видов паразитов. По результатам исследований в Атырауской области выявлены следующие гельминтозы: эхинококкоз – до 16,8%; фасциолез до 17,6%; стронгилятозы желудочно-кишечного тракта до 50 %; диктиокаулезы 5,4%; мониезиозы 7,2%. В Мангистауской области выявлены: эхинококкоз 26,3%; фасциолез 52,3%; стронгилятозы до 42,1%; мониезиоз 5,2%.

В целом в Атырауской и Мангистауской областях, где эпизоотическая и эпидемиологическая ситуация по паразитозам остается напряженной, особенно по эхинококкозу, личиночная стадия которого поражает печень, легкие и другие органы животных и человека.

Анализ полученных данных по распространенности эхинококкоза на территории Западного Казахстана показывает, что определенное влияние на эпизоотологическую и эпидемиологическую ситуацию оказывают климатические и географические условия пастбищных территорий отдельных районов области, а также характер ведения животноводства и землепользования исследуемого региона.

Следует отметить, что территория Западного Казахстана относится к числу регионов эндемичных в отношении эхинококкоза человека, где значимость с каждым годом возрастает. Заболеваемость регистрируется во всех регионах страны, летальность - 2,4-6,8%, инвалидность - 3,8-8,7%, рецидивы заболевания у 6,2-16% больных, которым потребовались повторные операции. Эхинококкоз наносит значительный экономический ущерб республике, который исчисляется миллионами тенге ежегодно.

Основными причинами поддерживающий высокий уровень заболеваемости населения и животных являются несоблюдение и ненадлежащее выполнение ветеринарно-санитарно-гигиенических правил при

уходе за животными, постоянная инвазированность домашних животных, скормливание внутренних органов собакам, нарушения требований и невыполнение мероприятий по содержанию животных. Изучение динамики зараженности животных паразитами в зависимости от сезона года показало, что в осенний период инвазированность животных по сравнению с показателями весеннего и летнего периода постепенно увеличивается. Основной причиной, поддерживающей высокий уровень заболеваемости населения области эхинококкозом в Западном Казахстане, являются зараженные животные и собаки, пораженность их достигает до 16 – 20 %. По результатам исследований будет проведена оптимизация системы профилактических мероприятий, расположенных в зоне риска распространения особо опасных паразитарных заболеваний.

Результаты исследований найдут применение при разработке планов профилактических мероприятий в целях оценки прогнозирования и управление эпизоотическим процессом при инвазионных болезнях животных в Западном Казахстане.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Сулейменов М.Ж., Серикбаева Б.К., Кереев Я.М., Абдыбекова А.М., Каспакбаев А.С., Шалменов М.Ш., Казакбаев К.М. // Основные гельминтозы овец и меры борьбы с ними в Республике Казахстан. Рекомендации, Алматы, 2005 г.-29стр.

2. Сулейменов М.Ж. // Фасциолез и хасстилезии животных. Брошюра. Алматы, 1993 г. 15 стр.

3. Аманжол Р.А., Султанов А.А., Абуталип А.А., Сулейменов М.Ж., Каратаев А.Б., Гайсин А.А., Искаков А.Б., Мураткалиев А.А. // Бактерий и гельминты как сочлены паразитоценоза животных. Аналитический обзор, Алматы, 2013 г. 26 стр.

4. Ордабеков С.О., Акшулаков С.К., Кулакеев О.К. Эхинококкоз человека - Алматы, 2009. – 508 с.

УДК 636.15

**ДАННЫЕ ПО ПРОДУКТИВНОСТИ МОЛОДНЯКА ЛОШАДЕЙ, В
РАЦИОНЫ КОТОРЫХ ВКЛЮЧАЛИ ЛЬНЯНОЙ ЖМЫХ**

Суханова Светлана Фаилевна

д.с.-х.н., профессор

Курганская государственная
сельскохозяйственная академия
имени Т.С.Мальцева

г.Курган, Россия

Тарасова Алена Олеговна

аспирант

Курганская государственная
сельскохозяйственная академия
имени Т.С.Мальцева

г.Курган, Россия

Бисчоков Руслан Мусарбиевич

к.физ.-мат.н., доцент

Кабардино-Балкарский государственный
аграрный университет
имени В.М.Кокова
г.Нальчик, Россия

Аннотация. Приводятся результаты исследований по изучению влияния различных дозировок льняного жмыха на живую массу молодняка лошадей. Научно-хозяйственный опыт провели на молодняке в возрасте с 9 до 12 месяцев. Контрольная группа молодняка 9 – 12 месячного возраста получала основной рацион, 1 опытная - рацион с добавлением льняного жмыха в дозировке 300 г/гол, а 2 опытной - 500 г/гол в сутки. Валовой прирост у молодняка лошадей контрольной группы был меньше, чем у сверстников из 1 опытной на 9,00 кг, или

12,98 % ($P<0,95$), из 2 опытной – на 18,43 кг, или 26,58 % ($P<0,001$). Молодняк лошадей, потреблявший льняной жмых в составе рационов характеризовался большей живой массой.

Ключевые слова. Льняной жмых, рационы, молодняк лошадей, живая масса

«Одно из условий дальнейшего развития коневодства, улучшение качества и снижения себестоимости продукции – полноценное кормление» [1].

«Лен масличный - ценная сельскохозяйственная культура, которую широко используют в промышленности» [2].

«Использование льна способствует решению белковой проблемы в животноводстве. Льняной жмых - ценный энергонасыщенный корм для всех видов сельскохозяйственных животных. В нем содержится в среднем 33-36% протеина и 9-15% жира. Количественный и качественный состав протеина льна свидетельствует о перспективности его применения в качестве источников белка. Введение льняного жмыха в рацион животных позволяет сбалансировать его по протеину, жиру и незаменимым аминокислотам. Питательные вещества льняного жмыха легко усваиваются животными, повышают продуктивность, он благотворно воздействует на пищеварительную систему и здоровье животных» [3].

В связи с этим использование льняного жмыха в составе рационов для молодняка лошадей русской тяжеловозной породы является актуальным и имеет практическую значимость.

Научно-хозяйственный опыт провели в ООО «Логиново» Курганской области на молодняке лошадей русской тяжеловозной породы в возрасте с 9 до 12 месяцев. Контрольная группа молодняка получала основной рацион, 1 опытная - рацион с добавлением льняного жмыха в дозировке 300 г/гол, а 2 опытной - 500 г/гол в сутки (таблица 1). Полученный в опытах цифровой материал подвергли биометрической обработке с использованием программы Microsoft Excel. Разницу считали достоверной при $P\leq 0,05$.

Таблица 1

Схема научно-хозяйственного опыта

Группа	Количество голов в группе	Особенности кормления
Контрольная	9	Основной рацион (ОР жеребчиков): сено разнотравное – 9,0 кг, овес – 3,8 кг, ячмень – 1,5 кг, отруби пшеничные – 0,7 кг, монокальцийфосфат – 63 г, известняковая мука – 20 г, соль поваренная – 24 г. Основной рацион (ОР кобылок): сено разнотравное – 8,0 кг, овес – 3,5 кг, ячмень – 1,0 кг, отруби пшеничные – 0,5 кг, монокальцийфосфат – 50 г, известняковая мука – 15 г, соль поваренная – 21 г.
1 опытная	9	Основной рацион (ОР) + льняной жмых в количестве 300 г/гол в сутки
2 опытная	9	Основной рацион (ОР) + льняной жмых в количестве 500 г/гол в сутки

«Важный показатель для лошади – ее рост и развитие» [4]. Контроль за их изменением позволяет судить об эффективности использования питательных веществ испытываемого рациона.

В связи с этим проводилось ежемесячное взвешивание жеребят, тот есть в 9, 10, 11 и 12-месячном возрасте. Живая масса молодняка в начале опыта (282,56 - 283,67 кг) значительно не различалась, что свидетельствует об идентичности лошадей, подобранных в группы. К концу первого месяца выращивания (возраст 10 месяцев) живая масса животных в каждой группе также достоверно не отличалась. Однако разница между группами по данному показателю различалась, и животные контрольной группы (303,56 кг) были меньше 1 опытной на 6,11 кг, или 2,01 % и на 8,44 кг, или 2,78 % в сравнении со 2 опытной. В середине опыта в 11-месячном возрасте живая масса животных контрольной группы (325,11 кг) была меньше, чем в 1 опытной группе на 9,89 кг, или 3,04 %, а молодняка 2 опытной – на 15,33 кг, или 4,72%. К концу опыта в 12-месячном возрасте разница в живой массе между животными контрольной (351,89 кг) и 1 опытной группы составила 10,11 кг, или 2,87%, а с животными 2 опытной 18,78 кг, или 5,34% ($P < 0,05$).

Валовой прирост у молодняка лошадей контрольной группы (69,33 кг) был меньше, чем у сверстников из 1 опытной на 9,00 кг, или 12,98 % ($P<0,95$), из 2 опытной – на 18,43 кг, или 26,58 % ($P<0,001$). Среднесуточный прирост у молодняка лошадей контрольной группы (770,37 г) был меньше, чем у лошадей 1 опытной на 100,00 г, или 12,98 % ($P<0,95$), из 2 опытной – на 203,70 г, или 26,44 % ($P<0,001$).

«Знание экстерьерных особенностей поможет найти наиболее подходящую лошадь, которая в дальнейшем, при правильном содержании, кормлении, уходе и тренинге вполне может стать рекордсменом и призёром» [5]. Данные по изучению основных промеров молодняка лошадей в различные возрастные периоды показаны в таблице 2.

Таблица 2

Основные промеры молодняка лошадей в разные возрастные периоды, см ($\bar{X} \pm S\bar{x}$)

Промеры	Группа		
	контрольная	1 опытная	2 опытная
Возраст 9 месяцев			
Высота в холке	130,67 ± 0,53	131,33 ± 0,47	130,56 ± 0,34
Обхват груди	142,57 ± 1,38	142,89 ± 1,59	142,11 ± 1,05
Обхват пясти	17,97 ± 0,07	17,91 ± 0,07	17,94 ± 0,06
Возраст 10 месяцев			
Высота в холке	131,78 ± 0,60	132,39 ± 0,33	131,89 ± 0,42
Обхват груди	146,67 ± 1,29	147,44 ± 1,61	148,00 ± 0,93
Обхват пясти	18,09 ± 0,08	18,09 ± 0,07	18,20 ± 0,08
Возраст 11 месяцев			
Высота в холке	132,89 ± 0,59	134,06 ± 0,54	134,33 ± 0,58
Обхват груди	150,33 ± 1,31	151,11 ± 1,56	153,33 ± 1,15
Обхват пясти	18,19 ± 0,09	18,20 ± 0,08	18,44 ± 0,06*
Возраст 12 месяцев			
Высота в холке	134,78 ± 0,64	135,06 ± 0,38	136,22 ± 0,40
Обхват груди	153,44 ± 1,13	155,33 ± 1,22	158,22 ± 1,08*
Обхват пясти	18,43 ± 0,12	18,52 ± 0,13	18,96 ± 0,10**

* $P<0,05$; ** $P<0,01$

Изучение основных промеров показало, что молодняк лошадей, в рационы которых включили льняной жмых характеризовался большей высотой в холке, обхватом груди и пясти во все анализируемые возрастные периоды.

В конце опыта, в возрасте животных 12 месяцев, установлено, что по высоте в холке молодняк контрольной группы был меньше, чем 1 опытной на 0,28 см, или 0,21 %, в сравнении со 2 опытной – на 1,44 см, или 1,07 %. По обхвату груди контрольная группа была меньше, чем 1 опытная на 1,89 см, или 1,23 %, чем 2 опытная – на 4,78 см, или 3,12 % ($P<0,05$). Обхват пясти у молодняка лошадей контрольной группы был меньше в сравнении с 1 опытной на 0,09 см, или 0,49 %, а со 2 опытной – на 0,53 см, или 2,88 % ($P<0,01$). Таким образом, молодняк лошадей, потреблявший льняной жмых в составе рационов характеризовался большей живой массой и основными промерами по сравнению с аналогами из контроля. Животные, потреблявшие 500 г/гол в сутки льняного жмыха превосходили по изученным показателям сверстников из других групп, в том числе, потреблявших 300 г/гол в сутки жмыха.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Калашников В.В., Соколов Ю. А., Пустовой В. Ф. и др. Практическое коневодство : Учебник/Под ред. В. В. Калашникова и В. Ф. Пустового. - М.: Колос, 2000. - 376 с.
2. Мигулев П.И., Черников В.Г., Ростовцев Р.А., Андрощук В.С. Лен: проблемы и перспективы //Сборник научных трудов по материалам Национальной научно-практической конференции «Инновационные подходы к развитию науки и производства регионов». – г.Тверь: Изд-во Тверской ГСХА, 2019. – С. 199 – 201.
3. Лен масличный, его хозяйственно-полезные качества // http://www.rsns.ru/directions/ensuring_quality/publications/?n=805
4. Демин В.А. Основные промеры лошадей полукровных пород //Аграрная наука. – 2016. - № 11. – С. 13 – 15.
5. Бамборина Ю.П. Влияние экстерьера на использование лошадей в конном спорте // Сборник трудов научно-практической конференции «Проблемы биологии, зоотехнии и биотехнологии». – г.Новосибирск: Изд-во "Золотой колос", 2020. – С. 3 – 6.

КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ГЛОБАЛЬНОГО РИНКУ ПРАЦІ ТА МІСЦЕ В НЬОМУ УКРАЇНИ

Танасієнко Наталія Петрівна

к.е.н., доцент

Поплавська Ольга Віталіївна

к.е.н., доцент

Рудь Вікторія Юріївна

магістр

Хмельницький національний університет

м. Хмельницький, Україна

Анотація. В статті здійснено аналіз динаміки економічної активності населення в Україні та країнах Європейського Союзу, досліджено основні показники зайнятості та безробіття, рівень заробітних плат. Запропоновано систему інструментів оптимізації національної стратегії щодо підвищення ефективності зайнятості населення.

Ключові слова: ринок праці, глобалізація, міграційні процеси, зайнятість, безробіття.

На сучасному етапі розвитку становлення глобального ринку праці зумовлює формування нової якості світової економіки, в якій фактично не існує державних кордонів щодо руху будь-яких засобів, в тому числі людських ресурсів, грошових потоків, потоків товарів та послуг. Глобалізаційні та трансформаційні процеси здійснюють вплив не лише на функціонування цілісної економічної системи, а й на окремі її елементи, включаючи таку важливу область як ринок праці, котрий регулює відносини, які виникають між державами щодо узгодження попиту та пропозиції світових трудових ресурсів, умов формування робочої сили, оплати праці та соціального захисту. В

контексті євроінтеграції України все більшого поширення набувають міграційні процеси, котрі здійснюють значний вплив на світове господарство.

Актуальність теми полягає в тому, що важливість дослідження тенденцій міжнародного ринку праці зумовлена вагомим впливом на соціально-економічне життя ряду країн, так як міжнародний ринок праці виступає одним із найважливіших елементів глобальної економіки.

Питанням розвитку міжнародного ринку праці присвячені дослідження відчизняних та зарубіжних вчених – В. Будкіна, Ю. Макогона, Л. Михайлової, І. Петрової, С. Пирожкова, М. Романюка, С. Годінгса, К. Ворнера, П. Шефера, В. Арроча та ін. Водночас динамічність процесу глобалізації актуалізує необхідність безперервного дослідження розвитку міжнародного ринку праці, перш за все, в контексті динамічності трансформації міжнародної міграції робочої сили.

Метою статті є здійснення комплексного аналізу динаміки економічної активності населення в Україні та країнах ЄС. Дослідження основних показників зайнятості та безробіття дасть змогу порівняти рівень розвитку українського ринку праці та розвинених держав Європи, а також оцінити перспективи його функціонування у майбутньому та розробити систему інструментів оптимізації національної стратегії щодо підвищення ефективності зайнятості населення.

Глобальний ринок праці являє собою систему відносин, що виникають з приводу узгодження попиту та пропозиції світових трудових ресурсів, умов формування робочої сили, оплати праці та соціального захисту, які склалися через нерівномірність кількісного та якісного розміщення робочої сили по країнах світу та розбіжності в національних підходах до її відтворення. Його ще також називають міжнародним та світовим ринком праці [6].

Стратегічні пріоритети розвитку світового ринку праці формуються під впливом таких чинників як глобалізація, посилення міграційних процесів, розширення використання міжнародних трудових норм тощо.

Глобалізація ринку праці, яка являє собою формування єдиного механізму узгодження попиту та пропозиції робочої сили незалежно від країни проживання тієї чи іншої людини, розвивається на фоні глобалізації економіки. Причини поживавлення цього процесу такі: формування системи міжнародного поділу праці, розвиток світової інфраструктури та світової валютної системи; міжнародна міграція населення; стрімке зростання світової торгівлі та потоків іноземних інвестицій; швидкі технологічні зміни.

Глобалізація економіки породжує численні проблеми, основною з яких є обмеження можливостей формування макроекономічної політики, в тому числі в галузі праці та соціально-трудових відносин, адже глобалізація економіки сприяє поглибленню вже існуючої нерівності в сферах продуктивності праці, доходів, матеріального благополуччя та заважає досягненню рівності можливостей в соціально-трудових відносинах [1].

Глобалізація визначальним чином впливає на трансформацію базового елементу світової соціально-економічної системи – міжнародного ринку праці, змінюючи закономірності формування і розвитку останнього внаслідок зміни масштабів використання робочої сили та уніфікації вимог до характеристик праці у світовому масштабі.

Можна виділити такі напрями впливу глобалізації на розвиток ринків праці країн:

- суттєві зміни масштабів та структури світової зайнятості (безперервна модернізація структури зайнятості при випереджальному зростанні частки зайнятих в сфері послуг);
- загальний та структурний дефіцит робочої сили в розвинутих країнах (розвинутим країнам для підтримки чисельності економічно активної частини населення необхідна суттєва компенсаторна нетто-імміграція);
- значне відставання темпів зростання рівнів заробітних плат від темпів зростання продуктивності праці на міжнародному ринку праці (внаслідок перенесення виробництва і робочих місць до країн з більш дешевою робочою силою);

- поряд із кількісними змінами в динаміці попиту на робочу силу, відбувається суттєве підвищення вимог до якості робочої сили з підвищенням попиту на висококваліфіковану робочу силу (причому вимоги до якості робочої сили підвищуються не тільки в матеріальному виробництві, а й у сфері послуг);
- зростання мобільності робочої сили супроводжується інтенсифікацією процесів міжкраїнових переміщень робочої сили в межах світового господарства (відплив висококваліфікованої робочої сили з менш розвинутих країн);
- поглиблення поляризації у доходах працівників різних рівнів (найвищої управлінської ланки і рядових працівників компаній);
- відмова від макроекономічного стимулювання сукупного попиту з метою розширення зайнятості, а також від скорочення тривалості робочого часу як засобу зниження безробіття [4, с.43-44].

Протягом останніх років у розвинутих країнах світу пріоритетного значення набуває активна політика зайнятості, спрямована не на подолання безробіття шляхом забезпечення будь-якими робочими місцями осіб, зареєстрованих як безробітні, а на вдосконалення якісних характеристик працездатного населення, що сприяє зростанню продуктивності зайнятості населення. В кожній європейській країні на сьогодні розроблені та застосовуються різні види та моделі політики зайнятості, однак спільною їх рисою є визнання пріоритетності інвестицій у розвиток конкурентоспроможності трудового потенціалу замість витрат на допомогу безробітному населенню. Тому активну політику зайнятості доцільно трактувати як систему інституційних, правових та економічних інструментів впливу на рівень економічної активності населення, його мотивацію до праці, а також на мобільність та конкурентоспроможність працівників [3].

Аналізувати економічну активність населення України доцільно шляхом порівняння відповідних показників економічної активності населення розрахованими згідно з методологією Міжнародної організації праці в Україні та інших країнах світу. Нами здійснено порівняльний аналіз, використовуючи

дані про рівень зайнятості та рівень безробіття в Україні та країнах Європи (рис. 1-2).

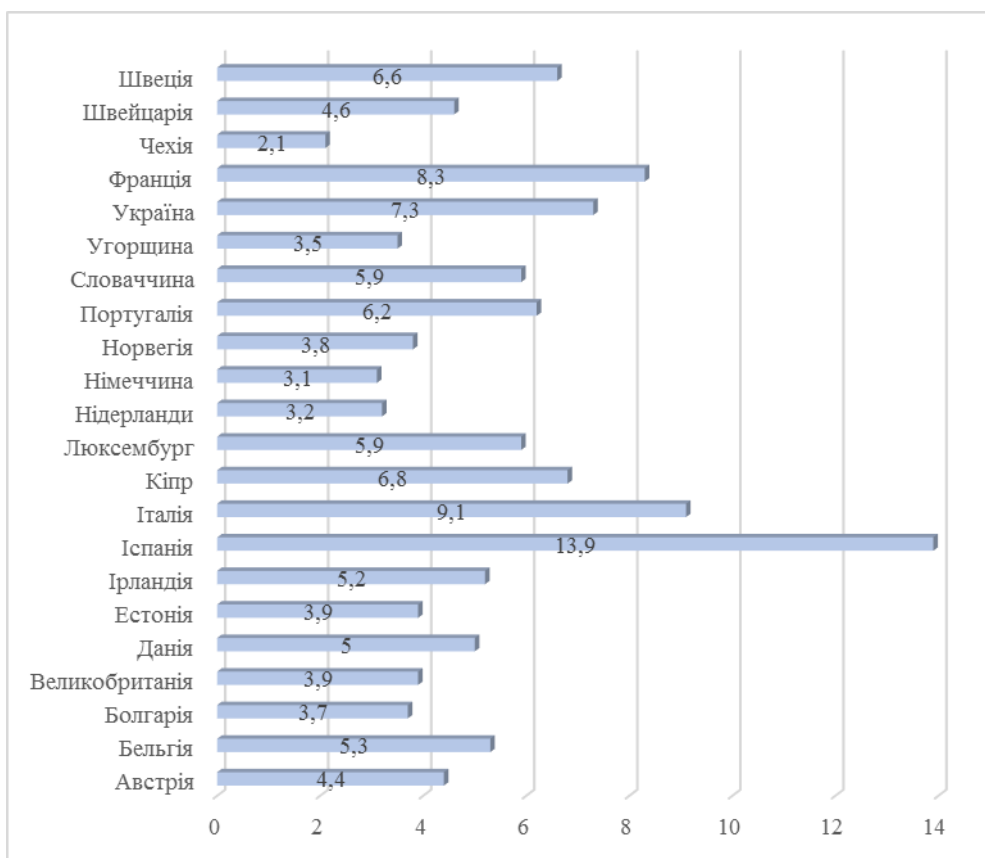

Рис. 1. Рівень безробіття населення в Україні та країнах Європейського Союзу у III кварталі 2019 року [7]

Аналізуючи дані наведені на рис. 1 можемо помітити, що серед наведених країн ЄС Україна посідає 4 місце за рівнем безробіття, котрий складає 7,3%. Трійку «лідерів» за рівнем безробіття очолює Іспанія з показником 13,9%, Італія – 9,1% та Франція – 8,3%, у той час як в Чехії рівень безробіття сягає всього 2,1%.

Високий рівень безробіття є досить серйозною державною проблемою, адже призводить до ряду негативних наслідків серед яких зниження трудової активності населення, підвищення рівня соціальної диференціації, збільшення державних соціальних виплат (серед них виплат на допомогу по безробіттю), зниження рівня ВВП країни, збільшення рівня злочинності та ін.

В Україні високий рівень безробіття має ряд причин, проте на даному етапі основною є масова міграція населення до інших країн в пошуках кращої

долі та більшого рівня заробітних плат. Саме тому в питаннях вирішення проблеми безробіття і розробленні принципів зниження безробіття в значній мірі слід концентруватись на вирішенні проблеми масової міграції.

З огляду на зазначені причини можемо навести наступні шляхи вирішення проблеми безробіття в Україні:

- збільшення заробітних плат працівникам та забезпечення працівників ефективно-функціонуючими та відповідно технічно-оснащеними робочими місцями;

- перекваліфікація та додаткові курси для працівників, що також сприяє зменшенню міграції. Оскільки саме це дасть змогу працівникам бути більш конкурентоспроможними на ринку праці, отримати певні навички й перспективу кар'єрного росту. Тому, держава повинна виділяти кошти роботодавцям, які будуть витрачатися на перекваліфікацію персоналу та розширення й поглиблення професійних навичок і вмінь. Саме це призведе до збільшення конкуренції на внутрішньому ринку праці;

- створення сприятливих умов для розвитку підприємницької діяльності та малого бізнесу безробітних [2]. Тому, перш за все, потрібно суттєво активізувати інвестиційні процеси.

Крім того, на жаль, в Україні існують проблеми, які пов'язані із продуктивністю зайнятих з інвалідністю. Кількість працюючих інвалідів у нашій країні є дуже незначною, оскільки в Україні не створені належні умови для даної категорії людей. Тому потрібно вжити такі заходи, щоб зменшити рівень безробіття населення з інвалідністю: забезпечити таких осіб відповідними засобами, що допомагатимуть їм адаптуватися у суспільстві, як з боку держави, так і з сторони роботодавців.

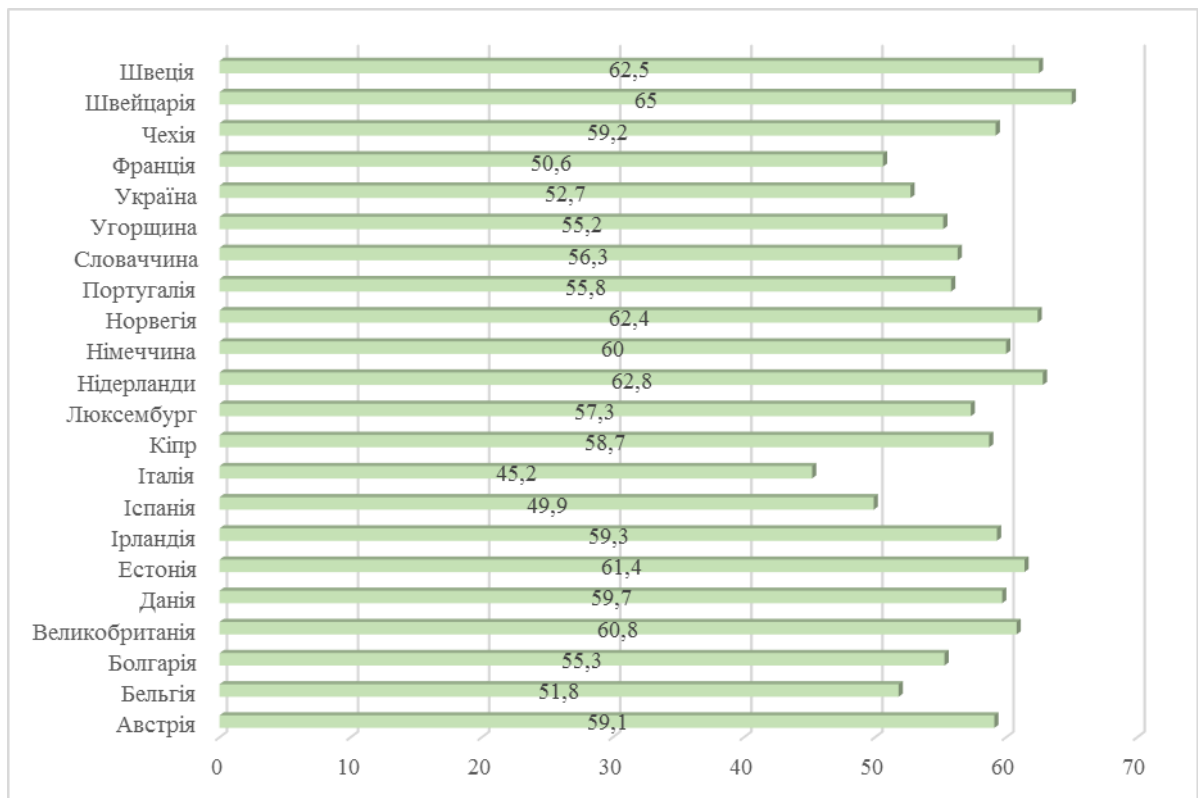

Рис. 2. Рівень зайнятості населення в Україні та країнах Європейського Союзу у III кварталі 2019 року [7]

Аналіз показників рівня зайнятості населення України (рис. 2), підтверджує очевидний факт – Україна з показником 52,7% входить в п'ятірку країн (серед досліджуваних) з найнижчим рівнем зайнятості. Даний показник є досить низьким, адже свідчить про те, що фактично лише половина економічно активного населення є працевлаштованими. Очолює даний рейтинг Швейцарія з найвищим показником – 65,0%, аутсайдером ж стала Італія – 45,2% [7].

З показником зайнятості також тісно пов'язаний показник рівня заробітних плат в країні. Провівши аналіз середнього рівня заробітних плат в Україні та країнах ЄС, бачимо досить невтішну тенденцію (рис. 3). В Україні показник рівня середньої заробітної плати у 2019 році є найнижчим і становить 382 євро, в той час як в сусідніх Угорщині та Словаччині – 1066,67 євро та 1258,82 євро відповідно. Міграційні процеси за таких умов можуть лише посилитись і спричинити низку негативних наслідків. Звичайно за таких обставин зменшиться рівень безробіття, адже кваліфіковані кадри залишатимуть свої робочі місця, котрі займуть громадяни, які довго

знаходились в пошуках роботи, проте слід не забувати, що такі обставини зумовлюють не лише відтік кадрів, а й таке явище як «старіння нації».

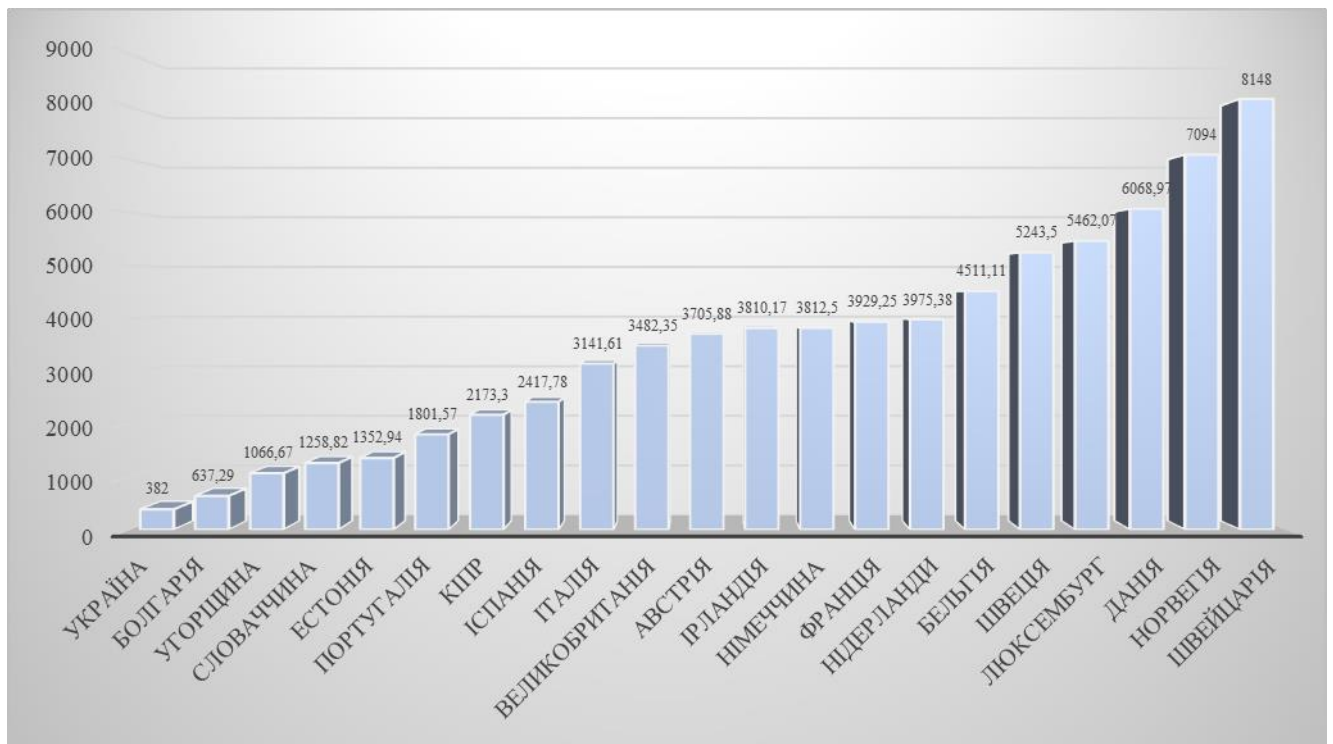

Рис. 3. Рівень середніх заробітних плат в Україні та країнах Європейського Союзу у 2019 році [8]

Отже, проведене дослідження підтверджує, що процес інтеграції українців в глобальний ринок праці на сьогодні як ніколи актуальний. Безліч українців в пошуках кращої долі й гідного рівня оплати праці шукають роботу за кордоном, причому не завжди така робота відповідає кваліфікаційному рівню громадян.

Керівництву держави варто звернути увагу на статистику мігрантів і ініціювати проекти підвищення рівня зайнятості в країні не лише шляхом створення нових робочих місць, а й удосконалити наявні, а також розробити певний спектр мотиваційних заходів, котрі приваблюватимуть українців до роботи на теренах рідної держави.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Акулов М.Г., Драбаніч А.В., Євась Т.В. Економіка праці і соціально-трудові відносини. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 328 с.
2. Бабюк Н. В. *Шляхи зниження безробіття в Україні* / Н.В. Бабюк, Ю.В. Шулик // *Науковий блог Національного університету «Острозька академія»* [Електронний ресурс]. – Режим доступу <https://naub.oa.edu.ua/2018>
3. Звонар Й.П. Активна політика зайнятості в країнах Європейського Союзу та можливості її застосування в Україні / Звонар Й.П. // *Науковий Вісник Мукачівського державного університету. Серія Економіка* – 2015. – №2(1). – С.145-150. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу <https://msu.edu.ua/visn/wp-content/uploads/2015/11/2-4-1-2015-25.pdf>
4. Калініна С.П. Трансформація міжнародного ринку праці в умовах глобалізаційних зрушень / С.П. Калініна, Ю.О. Гетьманенко, О.С. Гайдаш; за заг. ред. д-ра екон. наук, професора С.П. Калініної. – Вінниця: ТОВ "Нілан-ЛТД", 2015. – 240с.
5. Калініна, С. П. Міжнародний ринок праці в умовах глобалізації: міграційний дискурс / С. П. Калініна, Ю. І. Коровчук, О. П. Кушнарєнко // *Вісник Приазовського державного технічного університету : зб. наук. праць / ДВНЗ «ПДТУ»*. – Маріуполь, 2018. – Вип. 35. – С.69-76. http://eir.pstu.edu/bitstream/handle/123456789/22590/10_Kalinina%20SP%2c%20Korovchuk%20Yu.I.%2c%20Kushnarenko%20O.P..pdf?sequence=1
6. Петюх В.М. Ринок праці. – К.: КНЕУ, 1999. – 288 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <https://buklib.net/books/32828/>
7. Рівень безробіття в Україні залишається одним з найвищих в Європі // *Главком* / за даними «Огляду ринку праці» Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України – 13.01.2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу <https://glavcom.ua/news/riven-bezrobittya-v-ukrajini-zalishajetsya-odnim-z-nayvishchih-v-jevropi-652289.html>.
8. Розміри заробітної плати в Європі [Електронний ресурс]. – Режим доступу <https://migrant.biz.ua/dovidkova/emigracia/zarplata-v-ievropi.html>

ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ПРОЦЕДУРИ РОЗГЛЯДУ МІЖНАРОДНИХ СПОРІВ МІЖНАРОДНИМ СУДОМ ООН

Тріпак Юлія Романівна

Студент

Донецький національний
університет імені Василя Стуса
м. Вінниця, Україна

Анотація. У ході проведеного дослідження здійснено аналіз діяльності Міжнародного Суду ООН, зокрема визначено процедуру розгляду міжнародних спорів, виокремлено та розкрито сутність судочинства у процесі розгляду Судом справ та обґрунтовано сутність Міжнародного Суду ООН як найвищої міжнародної судової ланки у вирішенні питань на міждержавному рівні регулювання міжнародних спорів.

Ключові слова. Міжнародний Суд, принцип миру, судочинство, міжнародний спір, Організація Об'єднаних Націй.

Вектор розвитку сучасних міждержавних відносин спрямований на досягнення миру та мирного вирішення міжнародних спорів. Відтак, одним із рушійних сил у підтриманні вказаного напрямку є Міжнародний Суд ООН – головний судовий орган ООН, який за своєю суттю покликаний підтримувати мир саме юридичними мірами, вирішуючи юридичні конфлікти між державами.

Міжнародний суд як інституція складається з незалежних суддів, покликаний вирішувати спори на основі міжнародного права та приймати юридично обов'язкові рішення. Безперечно, основна функція міжнародних судових установ – це вирішення міжнародних спорів, і ця функція спрямована передусім на забезпечення нормальних добросусідських відносин між державами та на підтримку миру у світі. Міжнародні суди у своїх діяльності завжди підкреслюють це положення та свою роль у врегулюванні міжнародних

відносин. Утім, важливими складовими практичної діяльності суду є міра урегульованості спірних правовідносин, наявність нагальної потреби у сторін вирішити спір з позиції міжнародного права, юридична сила прийнятих міжнародним судом рішень та належне виконання рішення міжнародного суду [1, с. 365].

Правову основу формування, компетенції та діяльності Суду складають Статут Міжнародного Суду, що є невід'ємною частиною Статуту Організації Об'єднаних Націй 1945 року [2] і Регламент Міжнародного Суду 1978 року [3] (із наступними правками).

Аналізуючи діяльність Міжнародного Суду ООН та, зокрема, процедуру розгляду міжнародних спорів, варто підкреслити ту особливість процедури розгляду міжнародного конфлікту (спору) саме Міжнародним Судом ООН, що за наслідком розгляду спору, Міжнародний Суд правочинний виносити не тільки обов'язкові рішення у спорах, переданих на його розгляд за згодою сторін, але і вправі давати будь-які консультативні висновки у відношенні будь-яких питань міжнародного права.

Відтак, порядок розгляду Міжнародним Судом ООН міжнародних спорів можна поділити на наступні етапи:

1) *відкриття справи*. Даний етап передбачений Статтями 39-42 Розділу III Статуту Міжнародного Суду ООН, де в загальному визначено якою мовою проводиться судочинство та відповідно якою мовою буде винесено рішення (англійська чи французька); обов'язковими елементами звернення є визначення предмету спору та сторін; можливість прийняття Судом, у випадку необхідності, певних мір (попередніх заходів) по відношенню до тієї чи іншої сторони спору, що діятимуть на встановлений Судом строк, навіть до винесення рішення; передбачено, що сторони виступають через своїх представників.

Однак, однією із найбільш досліджуваних проблем в контексті аналізу процедури розгляду Міжнародним Судом ООН міжнародних спорів є саме тлумачення попередніх мір, що можуть бути застосовані Судом. Дана проблема

виникає у зв'язку із тим, що у національному законодавстві країни заявниці не завжди є тлумачення тих чи інших мій, що можуть бути обрані Судом, а відтак відсутність такого тлумачення унеможливорює повноцінне забезпечення дотримання стороною на яку покладені такі міри їх виконання. І крім того, не є зрозумілим, чи носять відповідні міри, що приймаються Міжнародним Судом ООН обов'язковий характер та яку відповідальність буде нести сторона, що не виконає такі міри.

2) *ведення судочинства*. Цей етап визначений Статтями 43-53 Розділу III Статуту Міжнародного Суду ООН, де, зокрема визначено, що судочинство здійснюється у письмовій та усній формах. Письмове судочинство ведеться шляхом складання меморандумів, контрмеморандумів, відповідей на них, інших документів у справі. Усне судочинство: виступи свідків, експертів, представників, повірених і адвокатів.

Слухання справи ведеться під керівництвом Голови (якщо Голова через поважні причини не може вести засідання, то Віце-голови). За загальним правилом слухання справи у Суді провадиться публічно. Закритий розгляд справи можливий за рішенням Суду або вимогою сторін.

У кожному судовому засіданні ведеться протокол, який підписується Секретарем і Головою. Тільки цей протокол є аутентичним. Суд визначає напрямок розгляду справи, форми та строки, у які кожна сторона повинна остаточно викласти свої доводи, і приймає всі заходи щодо збирання доказів. Суд може ще до початку слухання справи, вимагати від представників пред'явлення певного документу або пояснень. У випадку відмови оформляється акт. Суд може доручити проведення розслідування будь-якій особі, колегії, бюро, комісії або іншій організації на власний вибір [4, с. 414].

3) *прийняття рішення*. Положення щодо цього етапу визначені Статтями 54-64 Розділу III Статуту Міжнародного Суду ООН, де ключовими моментами, зокрема, є те, що Суд приймає рішення шляхом видалення до закритого обговорення та голосування щодо прийняття рішення на користь однієї чи іншої сторони. Більше того, рішення Суду є обов'язковим лише для сторін

справи та лише в межах розглядуваного міжнародного спору. Рішення Суду є остаточним та таким, що не підлягає оскарженню, однак при цьому, сторони мають право звернутися до Суду із заявою про перегляд рішення, однак лише у тому випадку, коли з'явилися нововиявлені обставини і їх зміст впливає на розгляд справи та відповідно на рішення Суду.

Варто також враховувати той факт, що розгляд справи Міжнародним Судом ООН може здійснюватися протягом декількох років, адже складність справ є суттєво обумовленою як статусом осіб (державний рівень, тобто міжнародні конфлікти), так і сутністю такого спору, його проявами та можливими наслідками як для учасників спору, так і можливих третіх осіб.

В цілому, при здійсненні аналізу процедури розгляду Міжнародним Судом ООН міжнародних спорів очевидним є той факт, що така процедура є найбільш досконалою для свого рівня вираження – міжнародного рівня урегулювання та вирішення саме міжнародних спорів, що виникають між певними державами та є достатньо дієвою.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Братко І.В. Міжнародний Суд ООН у розвитку міжнародного права. *Часопис Київського університету права*. 2016. №4. С. 365-368.
2. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду. Електронний ресурс: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010.
3. Регламент Міжнародного Суду Організації Об'єднаних Націй. Електронний ресурс: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_h85.
4. Пасічник Я.С. Діяльність Міжнародного Суду ООН на сучасному етапі розвитку міжнародного права. Електронне ресурс: file:///C:/Users/User/Desktop/%D0%AE%D0%BB%D1%8F/%D0%9C%D0%9F/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8%20%D0%9C%D0%9F/Nvamu_pr_2011_2_4_9.pdf.

ИСТОРИЯ ТОРГОВЫХ ОТНОШЕНИЙ СУРХАНСКОГО ОАЗИСА

Тиловов Миркасим

студент 4 курса, ТермГУ.

Бегалиева М. О.

препод. Термезский государственный

Университет

Аннотация. В статье дается анализ сведений периодической печати о географическом положении, климате, оросительных возможностях, производстве сельскохозяйственной продукции, торговлей, деятельности ранних промышленных предприятий в Сурханском оазисе периода Российской империи.

Ключевые слова: Туркестан, климат, оросительные сооружения, производство сельскохозяйственной продукции, торговля сельскохозяйственной продукцией, промышленные предприятия.

После того, как Бухарский эмират стал протекторатом Российской империи, были созданы многочисленные воспоминания, статьи и научные работы со стороны военнослужащих, государственных чиновников, путешественников и учёных, посетивших этот край. В этих работах можно находить много важных сведений о восточных территориях Бухарского эмирата, в частности об истории Сурханского оазиса. Авторы, занимающиеся историей периода мангитов, уделили особое внимание торговым делам. По этим вопросам опубликовано множество статей в «Туркестанском сборнике» и в газете «Туркестанские ведомости», которые были изданы по указанию Туркестанского генерал-губернатора фон Кауфмана. Именно в это время оздоровление экономической жизни дало резкий толчок развитию торговли. Это можно узнать на примере интенсивного движения торговых путей между

бекликами Восточной Бухары, в частности Сурханского оазиса с Западной Бухарой, с городами Самарканд, Карши и Шахрисябз [1, с. 3].

Ферганская долина, Самарканд, Закаспийские области, Хивинское ханство и Бухарский эмират по своим природным и климатическим условиям отвечали задачам хлопководства и торговли. Поэтому Средняя Азия постоянно привлекала внимание властных кругов и промышленников Российской империи, чтобы проникнуть в этот регион. В 1875 г. Туркестанский генерал-губернатор фон Кауфман обещал отвести первому хлопко-промышленному товариществу под фирмою Янов и К^о до 30 тысяч десятин земли. Военный инженер Г.Ермолаев одним из первых старался дать сведения об оросительных возможностях Аму-дарьи [2, с. 109].

Московский биржевой комитет проявил большой интерес к вопросу о расширении площади посева хлопчатника в Средней Азии. Им была организована специальная экспедиция во главе Г. Мендера по составлению проекта орошаемых земель [3, с. 19]. В проведённых инженерных работах особое внимание уделялось землям вокруг Бухары. Предусматривались возобновление разрушенных и строительство новых оросительных сооружений по следам старых арыков, выведенных из Аму-дарьи, которые могли бы способствовать получению высокого урожая хлопка. Было также предусмотрено провести дополнительные работы по изучению пустынной приграничной полосы Бухарского эмирата и созданию здесь новых хлопковых плантаций. Благодаря проведению русскими нового арыка в Термезском гарнизоне, принадлежащему государству, во всех вновь орошаемых здесь землях стали сеять хлопчатник. Реки Амударья, Сурхан, Вахш, Кафирниган, Пяндж, Кызыл-су, дающие огромные массы воды Восточной Бухары, стали использоваться для расширения орошаемых земель под хлопчатником. После установления системы колониального управления в Средней Азии Россия стала оказывать своё влияние не только на экономическую жизнь края но и на развитие торговых сношений.[4] Научные изыскания по изучению системы орошения и плодородия почвы оказывали впоследствии своё положительное

влияние на развитию внутренней и внешней торговли. Капитаны Матвеев, Д. Н. Логофет, Гельман, Кастальский, Ананьев, Сергей Мазов и другие в своих статьях дают ценные сведения об экономической жизни, оросительной системы, о внутренних торговых путях Сурханского оазиса, караванных путях городов Байсуна и Куляба. Они подчёркивают, что в торговых отношениях оазиса с соседними беками особое место занимали продукты сельского хозяйства. Учитывая стратегическое место Сурханского оазиса в системе торговых отношений, правительство Российской империи использовало все возможности для эффективного управления этим процессом. Восточная Бухара представляла собой территорией, обладающей специфическим климатом, расположенной на высоте 1200 фута над уровнем моря. Сельское население, живущее по берегам Амударь, несмотря на резкие климатические изменения, умело освоило и использовало несколькими оросительными системами. Особенно сильным было здесь влияние южного ветра. Для того, чтобы снизить его пагубное влияние, в окрестностях населённых пунктов и полей были посажены ель, орех, сосна, тополь и другие деревья. При помощи искусственных арыков, выведенных из Амударь, выращивались абрикоса, персик. яблоко, вишня, груша, граната, черешня, миндаль и другие фрукты, арбуз, дыня и прочие овощи, пшеница, ячмень, рис, маш, лён, кукуруза и другие зерновые культуры, продажа которых на внутренних базарах и в торговле с соседними государствами занимала важное место. В частности, население соседнего Афганистана обменяло продукты сельского хозяйства на шёлк, золото, соль и другие товары [5].

В конце августа месяца из территорий Термеза, Керки и Холвы большими караванами верблюдов зерно поступало в Бухару. Отправленные в качестве хараджи эмиру яровая пшеница продавалась на базарах Бухары по себестоимости. На базарах Куляба и Балджувана 1 батман ячменя продавался за 25-40 тенге (3 рубля 75 копеек) [6]. 1 батман пшеницы — за 35-40 тенге. Эта цена была установлена по количеству урожая и в горных районах беклика оставалась неизменной [7]. В зимнее время стоимость зерновых продуктов была

очень высокой. Например, в Ширабадском бекстве килограмм риса продавался за 6 рубля 500 копеек, килограмм пшеницы — за 1 рубль 80 копеек, ячменя — за 1 рубль 20 копеек. Основные пункты продажи пшеницы находились в городах Гарм, Балджуван, Куляб, а основные базары — в Сарае, Сарой-чашме и Пошине. Из этих пунктов пшеница отправлялась по двум направлениям: по первому направлению — в Гузар, Карши и Бухару на верблюдах и каюках. По второму направлению - в Кабадиян, из Термеза в Ширабад на верблюдах и арбах. В Ширабадском бекстве для перевозки тяжёлых грузов в основном использовались верблюды. Для перевозки грузов были установлены следующие цены: до г. Карши — от 3 рубля 40 копеек до 4 рубля, до г. Келифа — от 3 рубля до 3 рубля 52,5 копеек, до переправы Чучкагузара — от 1 рубля 60 копеек до 1 рубля 88 копеек за каждый килограмм [8]. Лёгко было переправить зерно в каюках по рекам. В этом отношении особенно важным считался Файзиабадский пост на Амударье. В 1905 г. вблизи берегов Амударьи было открыто общество по приёму зерна. Принятые зерновые продукты были подвезены к местам хранения в Термезе. За каждый пуд довезённого до пункта хранения зерна было оплачено по 20 копеек [6].

Наряду с зерновыми, важное значение имела также торговля овощами и другими культурами. Например, на базарах Хавуза, Сины, Вахшивара продавался виноград, выращенный в горных районах. Российская империя уделяла большое внимание на развитию торговых отношений с городами Бухарского эмирата и Афганистана. Для этой цели использовались тяжёлые и лёгкие грузовые суда на берегах Аму-дарьи. Были открыты товарные склады, конторы и лавки в городах Керки и Термез, расположенных на благоприятных участках обозного и караванного путей. Усилиями русских промышленников были открыты общества развития русского сельского хозяйства сначала в Чарджоу, Керки и Петро-Александровске, затем в Термезе и Сарае. На грузовых судах перевозилось по среднему до 2000-7000 пудов различной продукции. Таким образом, на страницах русской периодической печати периода Российской империи освещены многие вопросы хозяйственной жизни

Сурханского оазиса. Научное изучение этих материалов имеет важное историческое и практическое значение.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Кабулов Э. Место долины Сурхан в торговых сношениях России с Восточными странами // UNIVERSUM:Общественные науки.2015.№7.С.16.
2. Логофет Д. Н. Страна бесправия: Бухарское ханство и его современное состояние. - Directmedia, 2014.
3. Кабулов Э.А.Из истории строительства торгового пути Термез-Самарканд. Наука техника и образование 2020 .с-38
4. Кастальский Б.Н.Историко-географический обзор Сурханской и Ширабадской долин. Краткий исторический обзор ирригационных мероприятий русского правительства в Термезском районе в дореволюционный период// Вестник ирригации.1930.№4. С.1-19.
5. Логофет Д. Н.Хлебная торговля и запасы Восточной Бухары // Туркестанский сборник.1907.Т.417.С.105.
6. Кабулов Э.Хозяйственная жизнь Сурханского оазиса. Ташкент. 2012
7. Кап. Гинтылло. Сведения по интендантской части собранные в Бухарском ханстве // Геог. топогр. и статист, материалов по Азии. Вып.ХХ1.- СПб. 1886. С. 1-53.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИКИ

Токарев Павло Леонідович

завідуючий лабораторією кафедри фізики
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди
м. Харків, Україна

Анотація: У статті розкриваються особливості професійної діяльності вчителів фізики. Дан огляд основних спеціальних компетенцій вчителя фізики: предметні, світоглядні, методологічні, методичні. У статті наводиться докладний опис особливостей професійної діяльності вчителя фізики (цілі і завдання).

Ключові слова: педагогічний ЗВО, професійна діяльність, професійна компетентність, майбутній вчитель фізики.

У процесі навчання в педагогічних ЗВО закладається фундамент майбутньої професійної кар'єри, набувається досвід реальної професійної взаємодії. Провідне завдання підготовки педагога в даних умовах спрямоване не лише на формування навичок діяльності, але і на розвиток суб'єктних властивостей, якостей майбутніх професіоналів, зокрема, здібностей, компетентності, спрямованості на педагогічну діяльність тощо.

Основу професійної компетентності вчителя фізики складають фундаментальні наукові знання. Саме останні є запорукою ефективності його роботи за сучасних умов варіативності шкільних навчальних програм і підручників. У зв'язку з цим в якості основних *спеціальних компетенцій учителя фізики* пропонуємо таке структурування:

– *предметні:* знання основ фундаментальних фізичних теорій, використання їх основних положень у поясненні закономірностей перебігу

природних явищ на всіх структурних рівнях організації матерії, усвідомлення змісту фундаментальних фізичних принципів (атомізму, збереження, відносності, причинності, дуалізму, невизначеностей, відповідності, доповнюваності, симетрії) як основи єдності законів природи; усвідомлення змісту й універсальності фундаментальних фізичних взаємодій, розуміння глибинного світоглядного значення поняття взаємодії як загального атрибуту матерії, джерела всіх форм руху та розвитку об'єктів;

– *світоглядні*: знання, погляди й переконання щодо сутності сучасної фізичної картини світу та її еволюції; сформованість наукового стилю мислення та ціннісного відношення до знань і процесу їх здобуття;

– *методологічні*: знання про структуру знань та методи наукового пізнання у відповідності з основними етапами розвитку фізичної науки (класичний, некласичний, постнекласичний);

– *методичні*: знання, уміння й навички, пов'язані з організацією навчально-виховного процесу з фізики в ЗЗСО (розуміння мети, завдань, змісту і структури шкільного курсу фізики; загальних і конкретних питань методики навчання фізики, володіння традиційними та інноваційними технологіями навчання) [1].

У сформованій практиці професійної діяльності вчителя фізики є специфічні особливості, обумовлені самою наукою фізикою, яка є предметом навчання.

Перша особливість професійної діяльності вчителя фізики обумовлена тим, що фізика – наука світоглядна. Знання і розуміння законів фізики дозволяють формувати науковий світогляд школярів. І. Шаронова зазначає, що «діалектико-матеріалістична філософська концепція не є єдиною можливою, не може вважатися найбільш вірною і повністю сформованою, проте вона досить добре розроблена в сучасній філософії і відповідає особливостям фізичної науки. Різні філософські напрями інтенсивно розвиваються. В межах цих напрямів і в тому числі, в рамках діалектичного матеріалізму існує безліч невирішених проблем. Не варто чекати скільки-небудь завершеного вирішення

цих проблем сучасною філософською наукою в цілому. Якщо учні слідом за вчителем будуть розділяти ідеї матеріальності, діалектичності і пізнаваності світу, це дозволить їм оптимістично «дивитися» на значне коло проблем, з якими вони стикаються в житті, і буде допомагати розумінню необхідності і доцільності вивчення фізики в школі» [2, с. 155].

Друга особливість у діяльності вчителя фізики також обумовлена характером науки фізики.

Фізика вивчає природу, при цьому весь матеріальний світ розглядається на трьох таксономічних рівнях – макросвіт, мегасвіт, мікросвіт. Вивчаючи природу від атомів до космосу, фізика дозволяє створити повну картину світу, визначити місце людини, а значить самого учня в цьому всесвіті, виховує його адекватну екологічну поведінку. Жоден предмет в шкільному навчанні не охоплює настільки широке коло явищ і процесів як фізика і тому не може мати настільки істотного значення в плані формування глобального мислення учня. При цьому істотне значення мають переходи від одних систем вимірювання в інші, а також перехід в інші масштаби вимірювань. Все в світі взаємопов'язане: таке розуміння картини світу є основою формування екологічного мислення учня. При цьому вчитель фізики повинен володіти професійними вміннями цілеспрямованого формування через зміст курсу фізики екологічного мислення учня. Для цього вчитель сам повинен бути підготовленим до цього - він повинен мати екологічний стиль мислення, володіти глобалістичним підходом в побудові фізичної картини світу.

Третя особливість професійної діяльності вчителя фізики проявляється при визначенні або постановці цілей навчання учнів. Вона обумовлена відмінністю фізики від інших наук, наприклад, біології – науки про живу природу. Якщо для біологічних процесів характерна закономірність, яка відповідає на питання «Навіщо?» (Що буде, якщо ...?), фізика цікавиться питаннями «Чому?». Тому правильність розуміння учнями фізичних процесів можлива на основі причинності. Звідси логіка навчального процесу будується на визначенні причинно-наслідкових зв'язків. Учитель фізики при постановці

цілей навчання, викладі нового матеріалу, опитуванні учнів та інших етапах своєї професійної діяльності повинен пам'ятати про це, освоювати і застосовувати такі методи і прийоми, які розкривали б причинно-наслідкові зв'язки фізичних процесів і явищ.

Наступна особливість проявляється в використовуваному методі моделювання в процесі навчання фізики. У праці С. Мещерякової розкриті дидактичні основи навчання цим методом [3, с. 82].

У моделюванні фізичних процесів, учитель фізики йде і від реального об'єкта до моделі, і назад, як у будівельників, архітекторів та інших фахівців.

П'ята особливість обумовлена тим, що фізика наука експериментальна.

Навчальний фізичний експеримент займає значне місце і обсяг у професійній діяльності вчителя фізики, на відміну від учителя математики, інформатики та гуманітарних дисциплін.

Проведено чимало досліджень, що стосуються проблеми підготовки вчителя фізики до використання експериментального методу навчання фізики. Серед досліджень можна виділити роботи, що використовують діяльнісний підхід у формуванні готовності вчителя до застосування експериментального методу навчання [4, с. 212].

Не менш важливе місце в професійній діяльності вчителя фізики займає навчання розв'язуванню задач.

Учитель фізики повинен не лише вміти розв'язувати задачі, але і використовувати задачний метод в постановці різних проблем і ілюстрації методів їх розв'язання. Завдання дозволяють наблизити теоретичний матеріал до повсякденного життя учня, зробити більш зрозумілим і доступним сенс фізичних законів і теорій.

Уміння навчати учнів розв'язанню фізичних задач відноситься до професійних умінь вчителя фізики. Особливостям формування цих професійних умінь фізики присвячена робота М. Михасенюк [5, с. 78].

Отже, нами виділені шість особливостей професійної діяльності вчителя фізики, обумовлені логікою і характером науки фізики.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Школа О. В. Професіограма сучасного вчителя фізики як об'єкт педагогічного проектування. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Серія : Педагогічна.* 2015. Вип. 21. С. 161-165.
2. Шаронова Н. В. Методика формування научного мировоззрення учасників при навчанні фізиці : учебное пособие по спецкурсу для студентов педвузов. М. : МП «МАР», 1994. 183 с.
3. Мещерякова С. И. Дидактические основы обучения методу моделирования : дис. докт. пед. наук. Новосибирск, 1988. 296 с.
4. Степанова Т. И. Теория и практика профессионального развития и саморазвития учителя физики : дис. д-ра пед. наук : 13.00.02 : Москва, 2002. 391 с.
5. Михасенок Н. И. Формирование у студентов обобщенного умения обучать учащихся решению физических задач на основе моделирования деятельности учителя : дис. канд. пед. наук : 13.00.02 : Челябинск, 1999. 174 с.

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ В УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Торчинська Тамара Анатоліївна

канд. пед. наук

доцент кафедри фахових методик

та інноваційних технологій у початковій школі

Уманський державний педагогічний

університет імені Павла Тичини

Україна

Анотація. У статті висвітлено питання формування культури мовлення в учнів молодшого шкільного віку на уроках української мови. Встановлено, що

основне завдання шкільного курсу української мови полягає у формуванні культури мовлення учнів, формуванні комунікативних умінь та навичок, необхідних для оволодіння різними типами мовлення, культурою спілкування; звертається увага на моделювання системи роботи над поповненням активного словника молодших школярів; розкрито зміст поняття «культура мовлення» як комплексу, що складається з сукупності і системи основних комунікативних ознак.

Ключові слова: культура мовлення, мовленнєва діяльність, мовні засоби, мовленнєва компетенція, мовленнєва культура, мовленнєвий розвиток, мовленнєві уміння та навички.

В умовах національного і соціально-культурного відтворення, становлення державності та демократизації суспільства, відродження інтелектуального та духовного потенціалу громадян України, розширення сфер функціонування української мови як державної особливої ваги набуває

культура усного мовлення – найважливішого засобу спілкування, виховання та всебічного розвитку особистості.

Найголовнішою фігурою у вирішенні завдань початкової школи є вчитель. Працюючи з учнями свого класу протягом усього періоду, коли здійснюється їхня початкова освіта, він формує у них знання і навички, без яких неможливий інтелектуальний і моральний розвиток.

Система знань і навичок, яку має сформувати вчитель початкової школи, досить широка і вимагає від нього відповідної широти інтересів, культури, глибоких і різнобічних знань – високої загальної ерудиції і культури. А найважливішим засобом, основним «інструментом» професійної діяльності вчителя є слово, його мовлення.

Від рівня культури мовлення вчителя значною мірою залежить не тільки мовленнєвий розвиток учнів його класу, а й їхня успішність в цілому, чим досконаліше мовлення школярів, тим краще вони виражають свої думки і сприймають висловлювання інших.

Основне завдання шкільного курсу української мови полягає у формуванні культури мовлення учнів, тобто в забезпеченні вміння змістовно та грамотно (на всіх виучуваних рівнях – фонетичному, лексичному, словотворчому, граматичному, правописному та стилістичному) обмінюватися думками.

Обов'язок вчителя початкової школи – навчити дітей вільно володіти мовою, що функціонує у двох формах – усній і письмовій. Піднесення культури усного і писемного мовлення є однією з найактуальніших проблем, що постає перед школою.

Проблема культури мовлення завжди була у центрі посиленої уваги вітчизняних лінгвістів і методистів (Н.Д. Бабич, І.К. Білодід, О.М. Біляєв, С.Я.Єрмоленко, М.А. Жовтобрюх, А.П. Каніщенко, А.П.Коваль, Л.І.Мацько, М.І. Пентилюк, М.М. Пилинський, В.М. Русанівський та ін.). Вченими визначено питання мовної культури людини та суспільства, теорії мовної норми, комунікативні якості культури мовлення, психологічний та

психолінгвістичний аспекти породження та особливостей усномовленнєвих висловлювань, які досліджували Л.С. Виготський, М.І. Жинкін, І.О. Зимня, О.О. Леонтьєв, С.Л. Рубінштейн, І.О. Синиця та ін.

Окремі аспекти розвитку мовленнєвої культури школярів початкової ланки знаходимо, аналізуючи дослідження методичного характеру: становлення і розвиток орфоепічних норм мовлення молодших школярів (М.Л.Микитин), прийоми вироблення у дітей навичок україномовного етикету (Р.М. Миронюк), формування орфографічних норм української мови у молодших школярів (Р.І. Черновол-Ткаченко) тощо.

В усі часи у різних народів цінувалися люди з високою культурою, здатні відстоювати свою точку зору, говорити просто, логічно, доступно, лаконічно, але в той же час впевнено. Сьогодні вміння вести діалог, дискусію, презентацію, викликати певні емоції, бажання висловлюватися цінується високо і є необхідною якістю культурної сучасної особистості.

У нових соціально - економічних умовах розвитку державності зростає значення і вимоги до формування соціально - активної, культурної та духовно багатой особистості. Однією із основних умов цього процесу є набуття школярами умінь і навичок вільно та грамотно володіти рідною мовою. Не володіючи досконало багатством рідної мови, громадянин буде не спроможним розвинути свою думку, оформити діловий документ, грамотно і переконливо представити виробничі інтереси, а від цього будуть гальмуватись функції, що покладені на нього суспільством. Тому одним із найголовніших завдань школи, і педагогів зокрема, є навчити школярів змістовно, граматично правильно і стилістично вправно висловлювати свої думки. Саме з цих завдань визначаються шляхи подальшого вдосконалення роботи вчителя початкової школи.

Державна національна програма «Освіта» одним із пріоритетних напрямків перебудови школи вважає формування мовленнєвої культури в процесі оволодіння українською мовою. Вчитель, щоденно спілкуючись з

учнями, може формувати їхню мовну культуру та здійснювати мовне виховання.

Боротьба за культуру мовлення – це прагнення до духовного відродження народу. Досі дослідники обмежувалися, в основному, висвітленням комунікативних функцій. Та кінцевою метою має бути підвищення інтелектуального, світоглядного, духовного розвитку особистості.

Рівень мовленнєвої культури народу залежить від його обізнаності з національним мистецтвом, історією мови. Культура мови і мовлення формує запас знань, світосприймання, світорозуміння людини; любов до рідної мови, прагнення до самовдосконалення, бажання вбирати в себе те, що віками виробляло людство.

Одним із шляхів у формуванні мовленнєвих умінь та навичок, необхідних для виробничої та суспільної діяльності, самостійної роботи над підвищенням свого культурного рівня і професійної підготовки є розвиток мовлення школярів, який пов'язаний з викладанням не лише української мови, але й інших шкільних предметів, формуванням комунікативних умінь та навичок, необхідних для оволодіння різними типами мовлення, культурою спілкування.

Збагачення мовлення учнів – це складний внутрішній процес, який містить у собі сприйняття, розуміння, осмислення, узагальнення, закріплення і т. д. Моделювання системи роботи над поповненням активного словника учнів, розвитку культури мовлення неможливе без урахування досягнень психологічної науки. Психологи і методисти останнім часом дедалі частіше схиляються до думки про те, що основою успішності навчання є розвиток здібностей учнів.

До найважливіших умінь, що складають основу мовленнєвої компетенції учня, відносяться:

- уміння вести діалог, дотримуючись вимог мовленнєвого етикету в різних ситуаціях;
- уміння створювати усні монологічні висловлювання;
- уміння адекватно сприймати на слух діалог і монолог, що передбачає

зосередження уваги на осмисленні висловлення (теми, фактів, доказів головного і другорядного, логіки викладу);

- уміння створювати письмові тексти різних стилів і типів;
- уміння користуватися різними видами читання [3].

Мовленнєва діяльність може здійснюватись в усній і писемній формах.

Писемне мовлення, що становить собою форму спілкування людей за допомогою графічних знаків, постає перед учнем новим у навчанні, на основі чого може бути прирівняне до інших шкільних предметів. Ця форма мовлення, таким чином, засвоюється у процесі навчання і шляхом виправлення спонтанно (довільно) сформованих навичок. Такий спосіб первинного засвоєння писемного мовлення – одна з істотних відмінностей між усним і писемним мовленням як предметами навчання [6].

Писемне мовлення найбільш упорядковане, найусталеніше, що зумовлено чіткою визначеністю орфографічних, граматичних та інших норм, і в той же час перебуває в залежності від внутрішнього й усного мовлення, стосовно яких воно є вторинним. Писемне мовлення – більш розгорненого оформлення, багатослівне, комплексне.

Таким чином, основна відмінність між усним і писемним мовленням – функціональна.

Усне – засіб безпосереднього спілкування між людьми.

Писемне – засіб спілкування між людьми, які перебувають у різних місцях, в різних обставинах. Спілкування за допомогою писемного мовлення розірване і в просторі, і в часі. Усне мовлення майже завжди поєднує в собі одночасно інформацію пряму і зворотну.

Усна мова і мовлення – ситуативні. Співбесідники можуть порозумітися між собою «з півслова». У процесі усного мовлення беруть участь додаткові засоби спілкування: міміка, жести.

Більшість авторів (Т. О. Ладиженська, Н. П. Мартинович та ін.) відзначає, що усна форма обслуговує здебільшого поточне спілкування між учнями та педагогом і розрахована на безпосереднє сприймання.

Сфера її вжитку – розповідь, бесіда, розмова. Кількість учасників усного спілкування порівняно обмежена. В усному мовленні часто вживається побутова лексика, розмовно-просторічні слова, своєрідні фразеологізми. Співрозмовники мають змогу уточнити, додатково з'ясувати те, що виявилось незрозумілим. Тому усній формі не властива така повнота в словесному і граматичному оформленні думок, як це спостерігаємо у мовленні писемному. Типовим є вживання здебільшого простих речень, часто використовують неповні речення, у складних переважає сурядність над підрядністю [4].

Культура мови – показник її унормованості, що визначається загальноприйнятими нормами – орфоепічними, лексичними, словотворчими, граматичними, правописними та стилістичними.

Культура мовлення, спираючись на здобутки мовної культури, включає в себе, по-перше, безумовне додержання (усно і на письмі) норм літературної мови, по-друге, мовленнєву майстерність того, хто говорить або пише.

Належна культура мовлення - це свідчення розвинутого інтелекту і високої загальної культури особистості. Одним із завдань культури мовлення є подолання мовних стереотипів: стереотипи мовлення - це стереотипи мислення.

Проблема культури мовлення проявляється в таких основних аспектах: нормативність, адекватність, естетичність, поліфункціональність мовлення.

Нормативність - це дотримання правил усного і писемного мовлення: правильне наголошування, інтонування, слововживання, будова речень, діалогу, тексту тощо. Нормативність - це, так би мовити, «технічна» сторона мовлення, дотримання загальноприйнятих стандартів. Мова наша багата, їй властива розвинена синоніміка та варіантність на фонетичному, лексичному і граматичному рівнях. Наше завдання - розвинути в собі здатність оптимального вибору мовних засобів відповідно до предмета розмови, співробітника, мовленнєвої ситуації.

Умій слухати себе та інших з погляду нормативності. Будь вдячний тому, хто виправляє твої мовленнєві помилки. Свої ж зауваження, поради та рекомендації іншим роби тактовно, делікатно.

Естетичність мовлення - це реалізація естетичних уподобань мовця шляхом використання естетичних потенцій мови. Оптимально дібраний темп і звучність мовлення, уникнення нагромадження приголосних чи голосних, різноманітність синтаксичних конструкцій, доречність цитати чи фразеологізму, прислів'я чи приказки, тропів чи фігур, взагалі нестандартність мовлення - усі ці та інші резерви мови засоби неструктурної естетики роблять мовлення естетично привабливим.

Поліфункціональність мовлення - це забезпечення застосування мови в усіх перелічених аспектах, у кожній сфері спілкування. Коли ж людина поставлена через необхідність вживати слова іншої мови, то є підстави говорити хіба що про культуру суржику. А саме в такій ситуації опиняються зараз мовці в технічній, виробничій, діловій та деяких інших сферах.

Культура мовлення несумісна з багатослів'ям, словоблуддям, фальшивою патетикою, славослів'ям.

Плекання культури мовлення – обов'язок кожного. Дбання про високу культуру мовлення в школі є професійним обов'язком насамперед учителя початкової школи. Саме він повинен дати зразок змістовного, точного, виразного та емоційного, бездоганно грамотного мовлення.

Отже, поняття «культура мовлення» має теоретичний аспект і практичний, який не може бути вичерпаний ніколи, бо виявляє себе щоразу для кожного мовця неповторно.

Культура мовлення в теоретичному аспекті – це лінгвістична галузь філологічної науки, яка досліджує мовленнєве життя суспільства в певний період його існування та встановлює на науковій основі норми користування мовою як основним засобом спілкування, формування та вираження думок з метою вдосконалення мови як знаряддя культури.

У практичному розрізі поняття «культура мовлення» розглядається як якість мови, що реалізується у процесі мовлення та ситуації мовлення.

Практично ж культура мовлення близька до стилістики мовлення, яка вивчає своєрідність складу та функціонування окремих конкретних форм

мовлення, практичної мовленнєвої діяльності. Культура мовлення оцінюється і з позиції функціонування стилю мовлення (його словника, синтаксичної організації, діапазону експресивності).

До структурних одиниць культури мовлення належать такі: змістовність, правильність, комунікативна доречність, багатство (різноманітність), точність, виразність, стилістична вправність, логічність. Всі вони, пов'язуючись між собою, доповнюють одна одну.

Змістовність учнівського мовлення передбачає повне розкриття предмета розмови з дотриманням логічної послідовності і доказовості думок. Правильність мовлення – це основна комунікативна якість мовлення.

Критерій правильності – мовна дійсність конкретної епохи, а її еталон – строга відповідність діючим правилам, за допомогою яких сформульовано норми. Правильність мовлення завжди веде до дотримання норм літературної мови, що діють у мовній системі, а саме: орфоепічних – правильної вимови голосних і приголосних звуків; орфографічних – правильного написання слів;

лексичних – правильного слововживання в даному тексті; морфологічних – правильного вибору форми слова; синтаксичних – правильної структури словосполучення і речення; стилістичних – доречного слововживання; пунктуаційних – правильного вживання розділових знаків у тексті.

Тому мовлення учнів повинно відзначатися правильністю, яка відповідає його мовній структурі згідно з чинними мовними нормами.

Правильне мовлення передбачає користування усіма мовними правилами, уміння будувати висловлювання, що відповідає типу і стилю мовлення. Отже, щоб говорити правильно, треба добре знати усі розділи української мови та її діючі норми. Але говорити правильно ще не означає говорити добре – для доброго мовлення необхідне й уміння відбирати в конкретній ситуації спілкування найбільш доречний, стилістично і експресивно виправданий варіант літературної норми (якщо він існує).

Багатство мовлення – це використання школярами великої кількості мовних одиниць (слів, словосполучень, речень), які відрізняються за смислом і будовою.

Різноманітність мовлення учнів характеризується використання різних мовних засобів для вираження однієї і тієї ж думки. Школярі повинні постійно удосконалювати і збагачувати власне мовлення.

Важлива ознака мовлення школярів – точність, що значною мірою залежить від глибини знань та ерудиції учнів.

Точність мовлення – одна з найважливіших його властивостей і характеризує, насамперед, зміст висловлювання.

Точність мовлення – залежить не лише від вибору слів, а й від уміння або невміння автора строго зіставити предмет, слово і дію, слово і поняття [5].

Виразність мовлення – якість, яка найбільше залежить від особи мовця, його ерудиції, знання мов, мовленнєвих умінь і навичок. У мові є невичерпні запаси виражальних засобів, які роблять наше мовлення виразним.

Це, насамперед, засоби художнього мовлення і засоби звукового мовлення. Виразність включає в себе й образність мовлення. Ця його якість передбачає вживання слів і словосполучень у незвичному, метафоричному значенні, що дає можливість образно, художньо відтворювати дійсність.

Логічність і послідовність мовлення має багато спільного з точністю.

Логічним називається мовлення, яке забезпечує смислові зв'язки між словами і реченнями в тексті.

Логічність виявляється в точності вживання слів і словосполучень, у правильності побудови речень, у смисловій завершеності тексту. Основою логічності мовлення учнів є логічне мислення, що формується запасом знань і вмінням їх передати співбесідникові.

Зрозуміло, що ознака логічності притаманна кожному функціональному стилю літературної мови.

Чистота мовлення – це повна відповідність нормам літературної мови. Для чистоти мовлення важливими є правильна літературна вимова, вживання

слів, що відповідають літературній нормі. В чистому мовленні не вживаються діалектизми, лайливі слова, слова-паразити тощо. Чистота мовлення на рівні вимови досягається суворим дотриманням орфоепічних норм (вимова голосних і приголосних звуків, звукосполучень, наголос у словах). Чистота мовлення залежить від дикції (чіткої, виразної вимови).

Отже, мовлення учнів характеризується такими ознаками: змістовністю, правильністю, комунікативною доречністю, багатством (різноманітністю), точністю, виразністю, стилістичною вправністю, логічністю. Всі вони доповнюють одна одну.

Щоб досягти належного рівня мовленнєвої культури в суспільстві і, насамперед, у загальноосвітній школі, треба застосувати всі можливі засоби навчально-виховного впливу на мовців.

Тому учні повинні вміти критично оцінювати якість свого мовлення, знаходити в ньому помилки, недоліки, мати бажання і вміння усувати їх, використовуючи різного типу словники, довідники, популярні лінгвістичні видання, постійно збагачувати свою пам'ять багатствами виражальних засобів мови, всебічно вдосконалювати мовленнєву культуру.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Баби́ч Н. Д. Лінгво-психологічні основи навчання і вивчення мови. — Чернівці: Рута, 2006. — 175 с.
2. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник. — К.: Академія, 2004. — 344 с.
3. Глазова О. Компетентнісний підхід у навчанні школярів: суть, перспективи, проблеми// Методичні діалоги. - 2016. - №5. - С.5.
4. Климова Л.О. Формування мовленнєвих умінь і навичок у дітей: психолінгвістичний та лінгвометодичний аспекти: Навчальний посібник. — К.: НМЦВО, 2003. — 229 с.

5. Мельничайко В. Я. Мовна культура – один з показників професіоналізму вчителя // Тези доповідей науково-практичної конференції «Учитель національної школи». – Тернопіль, 2001. Част. 2. –С. 122-126.
6. Пономарів О. Д. Культура слова. – К.: Либідь, 2001. – 232 с.
7. Струганець Л. Теоретичні основи культури мови. – Тернопіль: Астон, 2009. – 197с.

ЦИТОГЕНЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ МУЖСКОГО БЕСПЛОДИЯ

Христич Алла Васильевна

канд. биол. наук, врач-лаборант

Рубинская Наталья Викторовна

биолог

Медицинский центр имени академика В.И. Грищенко

г. Харьков, Украина

Аннотация: В настоящей работе проанализированы результаты цитогенетической диагностики бесплодных мужчин с нарушением сперматогенеза. Представлен спектр хромосомных изменений у 280 пациентов.

Ключевые слова: хромосомные аномалии, мужское бесплодие, азооспермия, синдром Клайнфельтера, сперматогенез.

Введение. Хромосомные аномалии являются распространенной причиной мужского бесплодия. Наибольший риск выявления хромосомных aberrаций отмечается у мужчин с азооспермией. [4,5,6]. Согласно данным литературы, частота хромосомных нарушений у бесплодных мужчин в общей сложности достигает 5,8 -10%[1,2,6], изменения в Y-хромосоме выявляются у 4,2%, а отклонения в аутосомных хромосомах у 1,5% бесплодных мужчин. [3].

Цель исследования. Цитогенетический анализ мужчин с различными формами бесплодия, взятых на программу ЭКО.

Материалы и методы. Материалом проведенных исследований служили образцы периферической крови мужчин с нарушением сперматогенеза. Цитогенетический анализ проводили по стандартной методике культивирования лимфоцитов периферической крови с приготовлением препаратов метафазных хромосом. Для каждого пациента анализировали 20

метафазных пластинок на компьютерно-диагностической системе с использованием программы Lucia Cytogenetics.

Результаты исследования и обсуждения. Цитогенетический анализ проведен у 280 мужчин с нарушением сперматогенеза, с такими вариантами патоспермии, как азооспермия, астенозооспермия, олигоастенозооспермия, олигозооспермия, астенотератозооспермия, криптозооспермия, амиоастенотератозооспермия. Наиболее часто у мужчин с бесплодием выявлялся синдром Клайнфельтера 7 случаев, из них в 2 случаях выявлены мозаичные варианты в 1 случае установлен кариотип 48,XXXY (табл. 1).

Таблица 1

Различные варианты изменений кариотипа у мужчин с нарушением сперматогенеза

Виды нарушений	Количество	Кариотип
численные нарушения	9	47,XXY – 4 mos47,XXY/46,XY – 2 48,XXYY – 1 47,XYY – 2
структурные перестройки	9	46,XY,t(13;20)(q14;qter) 46,XY,t(4;16)(q27;qter) 46,XY,t(3;19)(q23;qter) 46,XY,t(18;20)(qter;q11.2) 45,XY,der(13;14)(q10;q10) 45,XY,der(13;14)(q10;q10) 45,XY,der(13;14)(q10;q10) 46,X,del(Y)(q12) 46,X,del(Y)(q12)
Характеристика нормальной variability хромосом		
инверсии	3	46,XY,inv(9)(phqh) 46,XY,inv(9)(phqh) 46,XY,inv(Y)
полиморфные варианты	25	13 ps + – 1 13pstk+ – 1 15 ps + – 2 15cenh+ – 1 21 ps + – 3 21pstk+ – 1 22 ps + – 1 16 qh + – 1 9 qh + – 1 Y qh + – 5 Y qh - – 8

У большинства пациентов с синдромом Клайнфельтера выявлялась азооспермия. Синдром дисомия по хромосоме Y установлен в 2 случаях. Структурные аномалии выявлены в 7 случаях и были представлены робертсоновскими и реципрокными транслокациями. Наиболее часто встречаемой формулой кариотипа при робертсоновской транслокации оказалась перестройка хромосом 13 и 14. В 2 случаях была выявлена делеция хромосомы Y. Таким образом, в 18 (6,4%) случаях кариотипы пациентов имели хромосомные аномалии. Важно отметить, что в 3 случаях установлены инверсии и в 25 полиморфные варианты, которые расцениваются согласно Международной номенклатуре хромосом как варианты нормы, но в некоторых случаях могут приводить к хромосомным аномалиям у потомства. Удельный вес всех хромосомных изменений среди пациентов с нарушением сперматогенеза, по нашим данным, составил 46 случаев (16,4%). Выявленные изменения кариотипа у мужчин с нарушением сперматогенеза позволили вовремя скорректировать тактику ведения бесплодной пары и сократить число неудачных попыток применения вспомогательных репродуктивных технологий.

Выводы. Хромосомные аномалии являются частой причиной нарушения репродукции у мужчин и по нашим данным составляют 6,4 %. Обнаружение численных или структурных хромосомных нарушений поможет правильно определить тактику решения репродуктивной проблемы. Цитогенетические методы исследования в сочетании с современными вспомогательными репродуктивными технологиями могут существенно повысить репродуктивный статус мужчин с нарушениями фертильности и снизить вероятность рождения ребенка с генетическими аномалиями.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Волков А.Н., Рытенкова О.И., Лысенко Д.И., Луговой К.А. Цитогенетика репродуктивных нарушений у мужчин. / Medicine т.16№1 2017 с18-23.
2. Тавокина А.В. Спектр хромосомных аномалий в кариотипах пациентов с репродуктивными проблемами. «Здоровье женщины» №10(86)2013 с 115-120.
3. Никитин О.Д., Базалицкая С.В. Аномалии половых хромосом при мужской инфертильности. «Здоровье мужчины»№4, 2011 с.151-155.
4. Antoneli A., Gandini L., Petrinelli P. Chromosomal alterations and male infertility. Endocrinol.invest.2000, 23:677-683.
5. Egoczue S., Blanco J., Vendrell J. M. Human male infertility: chromosome anomalies, meiotic disorders, abnormal spermatozoa and recurrent abortion. Hum. Report Update.2000. 6:93-105.
6. Mohamed M Arafa., Ahmad Majzuub Chromosomal abnormalities in infertile men with azoospermia and severe oligozoospermia in Qatar and their association with sperm retrieval intracytoplasmic sperm injection outcome. Arab Journal of Urology Vol16,1, 2018,132-139.

МИРОВА УГОДА У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ПРАКТИКА ВИКОРИСТАННЯ

Хохлова Ірина Валеріївна

к.ю.н., доцент

Ужгородський національний університет

Логойда Катерина Володимирівна

Студентка

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. У правовій доктрині, проблема укладення мирової угоди полягає в тому, що її сутність певним чином суперечить, наприклад, принципу обов'язковості судових рішень, оскільки сторони врегульовують відносини між собою вже за наявності рішення суду, яке набрало законної сили. Думки науковців та практиків розходяться навіть у питанні природи цього акту: має він ознаки цивільно-правового договору чи це є процесуальним документом – питання дискусійне; які наслідки невиконання умов такого договору. У зв'язку з цим, виникає ряд проблем у практиці, детальний аналіз яких проаналізований у роботі.

Мета роботи./Aim. Дослідити ефективність механізму закінчення виконавчих процедур шляхом укладення мирової угоди, його практичну та законодавчу площину.

Матеріали та методи./Materials and methods. У роботі проаналізовано наукові доробки вітчизняних вчених-правників, практику Європейського суду з прав людини та національних судів, а також національне законодавство. Для досягнення поставленої мети, у роботі використано логічний, системно-структурний та порівняльно-правовий методи у дослідженні питань правового характеру.

Результати та обговорення./Results and discussion. Мирова угода - письмова домовленість сторін, що укладається з метою врегулювання спору на основі взаємних поступок і стосується прав та обов'язків сторін та предмету спору.

Практикою Європейського суду з прав людини (далі - ЄСПЛ), зокрема у справі «Hornsby v. Greece» від 25.02.1997 у §40 було визначено, що виконання рішень, ухвалених будь-яким судом, слід розглядати як невід'ємну частину «судового розгляду» для цілей ст. 6 ЄКПЛ [3]. Пізніше, фіксуючи порушення Конвенції у рішеннях «Стаднюк проти України», «Лізанець проти України», Суд зазначив, що виконавче провадження не має бути відокремлене від судового і ці обидва провадження мають розглядатися як цілісний процес [4; 5]. Тому актуально дослідити реалізацію норм Закону України «Про виконавче провадження», які передбачають можливість укладення мирової угоди в процесі виконання судового рішення.

О. Б. Верба справедливо зазначає, що проблема укладення мирової угоди на стадії виконавчого провадження полягає в тому, що на цей момент спір між сторонами вже вирішено, існує ухвалене судове рішення, яке набрало законної сили, а сторони по-іншому врегульовують спір, наче, на перший погляд, нехтують загальнообов'язковим актом органу держави [6, с.37]. Приймаючи до уваги, що мирова угода є домовленістю, договором, що направлений на узгодження дій сторін у межах існуючого спору, такий документ має ознаки правочину, за визначенням ч. 1 ст. 202 Цивільного кодексу України. Правильною та обґрунтованою представляється позиція С. Фурси, Д. Сібільова, П. Черевка, А. Згами та інших вчених щодо необхідності застосування до мирової угоди загальних вимог до дійсності правочинів, окреслених у ст. 203 Цивільного кодексу України. Наслідком їх недотримання може бути недійсність мирової угоди [8, с.28].

Проте практика національних судів явно не поділяє доктринальне визначення мирової угоди у виконавчому провадженні. Зокрема, постановою Верховного Суду від 15 травня 2018 року у справі № 921/412/17-г/7 вказано, що

мирова угода на стадії виконання судового рішення, не може вважатись правочином у цивільно-правовому розумінні, а є процесуальним актом, в якому встановлюється інший спосіб та порядок виконання судового рішення [7]. Аналогічного висновку дійшов Верховний Суд у постанові від 24.04.2018 у справі №904/8731/17, оскільки порядок укладення та затвердження мирової угоди регламентовано відповідними положеннями ГПК, проте вона має на меті припинення спору на умовах погоджених сторонами та затверджених судом [10].

Таким чином, на мою думку, мирова угода у виконавчому провадженні є документом комплексної правової природи - це матеріально-правовий договір, укладення якого призводить до процесуально-правових наслідків.

На думку Т. Жукової, мирова угода у виконавчому провадженні є механізмом добровільного виконання, основна мета якого - відмова від державного примусу або припинення примусового виконання, якщо така процедура була розпочата [9, с.160]. Так, статтею 19 Закону України «Про виконавче провадження» регламентовано, що сторони у процесі виконання рішення відповідно до процесуального законодавства мають право укласти мирову угоду, що затверджується (визнається) судом, який видав виконавчий документ [1, с.35]. Відповідно до приписів статті 330 Господарського процесуального кодексу України мирова угода, укладена між сторонами, або заява про відмову стягувача від примусового виконання в процесі виконання рішення подається в письмовій формі державному або приватному виконавцеві, який не пізніше триденного строку передає її для затвердження до суду, який видав виконавчий документ. Про затвердження мирової угоди у процесі виконання рішення або про задоволення заяви про відмову стягувача від примусового виконання рішення судом постановляється ухвала. Разом з тим, як зазначено у частині третій статті 330 ГПК, суд має право відмовити у затвердженні мирової угоди у процесі виконання рішення якщо: 1) умови мирової угоди суперечать закону чи порушують права чи охоронювані законом інтереси інших осіб, є невиконуваними; або 2) одну із сторін мирової угоди

представляє її законний представник, дії якого суперечать інтересам особи, яку він представляє [2, с.165]. Так, Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду, посилаючись на викладену у постанові Верховного Суду України від 16 листопада 2016 року у справі № 412/4157/2012 (провадження № 6-2513цс16) правову позицію, вказав, що ухвалюючи рішення про затвердження мирової угоди між сторонами, суд першої інстанції вирішив питання про права та обов'язки стягувача, який не брав участі у цій справі, оскільки цей стягувач боржника, хоча і не брав участь у справі, однак є також кредитором боржника, а тому у разі наявності майна у боржника матиме можливість за його рахунок стягнути з нього заборгованість [11].

Разом з тим, виходячи з вищенаведених положень процесуального законодавства, слід зазначити, що мирова угода набуває юридичної сили лише після їх затвердження судом. Як зазначає Л. Грось, незатверджена судом мирова угода, укладена сторонами у виконавчому провадженні, не може розглядатися як юридичний факт, що тягне припинення підтвердженого рішенням суду зобов'язання між стягувачем і боржником [8, с.27]. Проте у правозастосовній діяльності виникають численні проблеми під час укладення, визнання і примусового виконання мирових угод [9,с.161].

Наприклад, виникає питання правомірності закриття виконавчого провадження виконавцем на основі ухвали суду про затвердження мирової угоди на стадії виконання судового рішення, яку пізніше буде скасовано судом вищої інстанції. В цьому питанні практика Верховного Суду відносно усталена: 19 серпня 2019 року у рамках справи № 35/128-10 Суд дійшов висновку, що державний виконавець правомірно закінчив виконавче провадження на підставі пункту 2 частини 1 статті 39 Закону України «Про виконавче провадження», оскільки вищезазначена мирова угода затверджена саме під час здійснення виконавчого провадження, адже на момент вчинення цих дій виконавця ухвала суду була чинною [12]. У Постанові Верховного Суду у справі № 904/7658/17 було визначено, що дана обставина може бути підставою для відновлення

виконавчого провадження, а не для визнання дій державного виконавця щодо закриття виконавчого провадження неправомірними [13].

Наступна проблема полягає у визначенні обсягу зобов'язань сторони у разі укладення мирової угоди в провадженні про невиконання умов господарського договору, а саме: зобов'язання визначається мировою угодою чи первісним договором? Зокрема, Верховний Суд у справі № 921/412/17-г/7 від 15 травня 2018 року визначив, що факт укладення мирової угоди на стадії виконання судового рішення впливає лише на порядок виконання рішення суду та не змінює суті договірної зобов'язання, на підставі якого виникла заборгованість, що є предметом стягнення за судовим рішенням, а отже відсутні правові підстави для нарахування відповідачу інфляційних втрат та 3% річних за умов належного виконання основного зобов'язання на змінених мировою угодою умовах [14]. Аналогічну позицію викладено у постанові Верховного Суду від 25 жовтня 2019 року у справі № 920/115/18 [15].

Висновки./Conclusions. На основі всього вище вказаного підсумуємо, що мирові угоди у виконавчому провадженні є ефективним механізмом закінчення виконавчих процедур шляхом досягнення згоди між стягувачем та боржником, проте в той же час окремі процесуальні аспекти укладення мирових угод у виконавчому провадженні потребують подальшого удосконалення на законодавчому рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про виконавче провадження: закон України від 21 квіт. 1999 р. № 606-XIV // Відомості Верховної Ради України. - 1999. - № 24. - Ст. 56.
2. Господарський процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. - 1992. - № 6. - Ст. 207.
3. Рішення у справі «Горнсбі проти Греції» (Case of Hornsby v. Greece) [Електронний ресурс] /. - Режим доступу https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_079/stru.

4. Рішення у справі і «Стаднюк проти України» [Електронний ресурс] /. - Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/go/974_416.
5. Рішення ЄСПЛ у справі «Лізанець проти України» [Електронний ресурс] /. - Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_292.
6. Верба О. Б. Особливості визнання судом мирової угоди на стадії виконавчого провадження / О. Б. Верба // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. - 2008. - № 3.
7. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду 15 травня 2018 року у справі № 921/412/17-г/7 [Електронний ресурс] /. - Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82738324>.
8. Бортнік О. Г. Мирова угода у цивільному судочинстві: автореф. дне. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец.12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право»/Бортнік О. Г.-Х., 2007. - 28 с.
9. Жукова Т. В. Мирное соглашение в исполнительном производстве как реализация принципа диспозитивности / Т. В. Жукова // Арбитражная практика. – 2005. – № 5. – С. 158–162.
10. Постанова Верховного Суду від 24.04.2018 у справі №904/8731/17 [Електронний ресурс] /. - Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73761547>.
11. Постанова Верховного Суду України від 16 листопада 2016 року у справі № 412/4157/2012[Електронний]/. - Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84817216>.
12. Постанова Верховний Суд від 19 серпня 2019 року у справі № 35/12/810 [Електронний ресурс] /. - Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83703392>.
13. Постанова Верховного Суду від 17 вересня 2019 року у справі № 904/7658/17 [Електронний]/.- Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84320461>.

14. Постанова Верховного Суду від 15 травня 2018 року у справі № 921/412/17Г/7 [Електронний ресурс] /. - Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82738324>.

15. Постанова Верховного Суду від 25 жовтня 2019 року у справі № 920/115/18 [Електронний ресурс] /. - Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85241502>.

**ЧАРІВНИЙ ПРОСТІР ЯК ЖАНРОВА СКЛАДОВА ТВОРУ «23 ОБРАЗИ
ПЕТРИКА П'ЯТОЧКИНА» Н. ГУЗЄЄВОЇ**

Цалапова Оксана Миколаївна

к. філол. н., доцент

Державний заклад «Луганський національний університет

імені Тараса Шевченка»

м. Старобільськ, Україна

Анотація: у роботі проаналізовано традиційне зонування жанру казки з урахуванням характеристики вимірів (профанний світ, лімінальна зона, хтонічний простір) й дано оцінку казкової повісті Н. Гузеєвої «23 образи Петрика П'яточкіна» з позиції модифікацій часопростору, синтезу мотивів чарівної казки й дитячої страшилки. Крім цього осмислено проблему творення авторської моделі «іншого світу» з урахуванням постмодерністських тенденцій.

Ключові слова: казка, модифікація, простір, страшилка, час.

Сучасна книга для дітей – особливе явище в царині художньої літератури, яка існує в умовах постмодернізму за тими ж законами, що й усе красне письменство. Її відрізняє динамізм, сюжетність, імпліцитна повчальність, жанрова еклектичність. Останнє зумовлено тим, «що постмодернізм прагне зруйнувати будь-які ієрархії, а жанр, навіть якщо він не канонічний, характеризується сукупністю певних констант – просторово-часових, сюжетних, композиційно-мовних як способів вираження (або ж приховування) авторської позиції [2].

Зважаючи на те, що категорія жанру завжди несе певну підказку про організацію художнього тексту, його модифікація, поза сумнівом, може призводити до певного симбіозу різних жанрів в межах одного твору.

Науковий інтерес даного дослідження становить проблема організації часопростору в казковій повісті Н. Гузеєвої «23 образи Петрика П'яточкина» як важливого жанротвірного компонента.

Казковий хронотоп як наукова проблема студіювався О. Бріциною, В. Гречневим, Л. Дунаєвською, І. Зваричем, М. Кравцовим, Ю. Лотманом, В. Проппом та ін. Зокрема, науковці зазначають, що час і простір у традиційній народній казці – важливий прийом створення оповідного ритму, у якому час може розширюватися, ущільнюватися, уповільнюватися; простір – інтенсифікуватися, лімітизуватися, конкретизуватися. Будь-яка казкова подія відбувається в певних темпоральних умовах, адже «провідним первнем у хронотопі є час» [1, с. 122], що в міфотканині розглядається як «абсолютно об'єктивна категорія і величина» [5, с. 88]. Традиційно фольклорна казка не дає чітко визначених часових або просторових орієнтирів, вони здебільшого представлені стійкими словесними формулами (ініціальними, фінальними, медіальними). Безумовно, просторово-часові категорії концептуально підкорені діям героя, подані в аспекті сутності персонажа. Дії казкового героя продиктовані простором, у якому він перебуває, тобто вчинок є обумовлений місцем результат.

Традиційна організація казки підкорюється стереотипному розподілу на «свій» та «чужий», де «свій» простір репрезентований концептом рідної землі, тобто певною профанною лакуною, а «чужий» є «іншим світом», що представлений двома зонами – лімінальною й хтонічною. Лімінальна казкова зона (чагарники, водойми, кущі, ліс, море тощо) – прикордонна межа між двома світами (профаним і хтонічним), що мислиться місцем «контактів зі смертю» [4, с. 72]. Поняття «того світу» традиційна казка подає як особливий вимір, позбавлений раціонального й матеріального початків, пов'язаний із позиціонуванням смерті як ритуального дійства (процесом ініціації).

Літературна казка осмислює фольклорну казкову матрицю з позицій творення власного часопросторового міфу, який буде суголосний до нових культурних реалій, зробить текст цікавим і зрозумілим сучасному читачеві. А

отже, сучасна казка створює нові стандарти дива, обіграючи новий вимір, на тлі якого відбуваються чарівні події.

У тексті Н. Гузеєвої «23 образи Петрика П'яточкина» казковий вимір, куди потрапляють герої твору, є абсолютно не казковим, якщо виходити із жанрової концепції, хтонічна зона казкової повісті творить новий міф ініціації сучасного героя, який потрапляє в «інший світ» не заради ратного подвигу, але щоб виправити власні помилки.

Головний герой твору Петрик П'яточкин через образу й страх самотності стирає ластиком імена однокласників, відправляючи їх в інший вимір, «адже ім'я, виявляється, – це людина, а будь-яка думка – вчинок...» [3, с. 73]. «Інший світ», до якого потрапляють діти, є Баронія, дорога до якої, «як ображена думка – незрозуміло, де починається, невідомо, де обривається» [3, с. 28].

Традиційна культура опису казкового потойбіччя структурує простір у вертикальній та горизонтальній проекціях. Найбільш розповсюдженими моделями входження в інший вимір є підйом на високу гору, летючий острів (корабель), вхід у глибоку печеру (вертикальна проекція), перехід через ліс, долаття річки, моря, чагарника (горизонтальна проекція). Такий підйом-входження викликає стійкі асоціації з народжуючим лоном або могилою, тоді як сходження угору, до світового саява, пояснюється як шлях до небесного царства [4]. Сакральність «іншого світу» увиразнюється через відсутність кольороподілу (моноколоратив), бо традиційна фольклорна казка осмислює хтонічний простір як топос, що символізує початок і кінець життя людини.

Вхід у Баронію в казковій повісті «23 образи Петрика П'яточкина» скоріше нагадує картину із фільму жахів, бо героєві для здійснення переходу до чарівної країни потрібно стерти ім'я, тобто зникнути, перетворившись на власну бліду копію.

Спочатку картина Баронії віддалено нагадує пейзаж пасторального роману, бо перед героями виникає «соковитий луг...Внизу була невідома країна з маленьким палацом, що сріблится вдалині» [3, с. 35]. Надалі казковий простір ускладнюється за допомогою сенсорних спецефектів – розмаїття барв, запахів,

звуків, що відрізняє «інший світ», придуманий Н. Гузеєвою, від традиційно-казкового. Хтонічний вимір тексту «23 образи Петрика П'яточкіна» сповнений спокус у вигляді маркерно-табуїтивних дитячих об'єктів – жуйки, гумки для волосся, сріблясте яскраве взуття, барвисті капелюшки тощо. Але поступово простір набуває певного зловісного наповнення: «Строкаті ляльки й скульптури загадкових істот стояли вздовж стін. Між ними у великих вазонах вигадливі фломастерові дерева й олівцеві кущі...Яскраво-жовтими плямами виділялись світильники, які не давали світла. Картини й килими з соковитими пейзажами Баронії й пишними портретами Гумового Барона покривали стіни...Підлога в салатово-бузкових плямах, наче килим, приглушувала звук кроків. Повітря було спертим, присмак згару – дужчим, про прохолоду й свіжість можна було забути» [3, с. 45]. При цьому гіпертрафовано яскрава кольорова гама тут відіграє особливу жажотвірну функцію, оскільки створює строкату просторову замкненість, характерну скоріш для страшилок й ужастиків, ніж для класичних казок. Колір, на думку дослідників авторських дитячих страшилок, виконує особливу функцію – він несе додаткове семіотичне значення, бо виступає не тільки (або не стільки) атрибутивною ознакою, але й несе символічне значення. Зокрема, Т. Зуєва звертає увагу на сигніфікативне значення кольору в страшилці, бо він ідентифікує сигнал небезпеки. Тільки з набуттям кольорової забарвленості хтонічні предмети або демонічні персонажі починають виявляти свою зловісну силу [6, с. 139]. Такого ж жахливого контексту набуває колір Баронії, він починає пригнічувати здатність дітей мислити, приймати самостійно рішення, робить пасивними спостерігачами перебігу подій.

Традиційна заангажованість казки моноколовим, як однією з форм показу надприродності, у тексті замінена моноречовинністю хтонічної країни – все у ній зроблено з гуми. Це, звісно, не тільки створює ефект просторового дива, але й слугує елементом драматизації оповіді: «– Олівці, фломастери, ручки – гумові, не малюють і не пишуть, – в'яло навперебій скаржилися діти Вчительці. – Тут красиво, але нудно, тут нічого робити. Тут нічого немає – ні їжі, ні води, ні телевізора, ні магнітофона, ні книжок, ні паперу, ні іграшок.

Додому хочеться, їсти, пити, спати...» [3, с. 46]. Гумова різнокольорова їжа виявляється смертельно небезпечною, адже «м'ясо, яке виявилось тягучою теплою жуйкою. Остигаючи, жуйка заліпила Людмилчиного рота, і дівчинка втратила дар мови» [3, с. 64]. Народнопоетична казкова (міфологічна) матриця осмислює виживання їжі як сакральний акт рівно як і момент народження й смерті. Тож, вживання їжі в потойбіччі може тлумачитись як початок процесу ініціації, мета якого – набуття неофітом нового соціального статусу. Однак у повісті «23 образи Петрика П'яточкина» ритуал їжі переосмислено як початок акту метемпсихози, перетворення дітей на зіні, а далі – на об'єкти інтер'єру в палаці Гумового Барона. З іншого боку, наявність штучної їжі сприймається як алюзія на реалії сьогодення: надмірне захоплення шкідливими технологіями, технократією, фастфудом тощо.

Особливу цікавість становлять істоти, що заповняють хтонічний простір. Його мешканці – зіні (довгі-сріблясті, круглі-золотаві), що можуть міняти свої форми, заліплювати у собі дірки, перетворюватись на повітряні кульки (якщо мають сміливість!). Вони – колишні реальні діти, яких одного разу позбавили власних імен, стерши їх у реальному світі. У результаті вони перетворились на цінні експонати колекції Барона, безсловесні, безликі й безправні бранці, яких за будь-який непослух переплавляють на речі домашнього устаткування – столики, ролики, вазони тощо. Отже, атмосфера палацу, яка спочатку зчитувалась як кумедна, поступово перетворюється на страхітливу, чому сприяє гіперболізована строкатість у поєднанні зі словами-маркерами дитячих страшилок: «підлога в салативо-бузкових *плямах*» [3, с. 45], «підлога...здувалася твердими товстими *шипам*и...ставала слизькою, як мокра *глина*....м'якою, що на кожному кроці легко продавлювалася й затягувала в себе, наче це була не підлога, а *трясовина*» [3, с. 80], «змії, звиваючись і сичачи, вже розкрили свої *пащі*» [3, с. 93] тощо. Таким чином простір «іншого світу» у даній казковій історії синтезує дві жанрові моделі ірреального – традиційної казки і дитячої субкультурної страшилки.

Отже, часопростір хтонічного виміру в повісті «23 образи Петрика П'яточкіна» Н. Гузеєвої, зберігаючи хронотопну атрибутику традиційної народної казки, вміщує у свою структуру елементи жанру страшилки, таким чином ускладнюючи й осучаснюючи модель «іншого світу». Такі ускладнення репрезентують нову казкову модель, яка втілює авторську концепцію просторово-часового континууму, позначеного мистецькою суб'єктивністю [7, с. 3]. Водночас проекція часопросторових відношень у цьому тексті, підкорюючись замислу автора, демонструє складу картину взаємин дитини і світу, реалізуючи багатоаспектне ідейне навантаження тексту – від питання відносин у дитячому колективі до проблем екологічних, соціальних, навіть політичних, розгляд яких становить перспективу подальших наукових студіювань.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бахтин М. Вопросы литературы и эстетики: исследования разных лет. – М.: Худож. лит., 1975. – 502 с.
2. Бернадська Н. Постмодернізм і «пам'ять жанру» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.irbis-nbuv.gov.ua. – дата звернення 09.11.2020.
3. Гузеєва Н. 23 образи Петрика П'яточкіна. – Вінниця: Теза, 2015. – 155 с.
4. Давидюк В. Первісна міфологія українського фольклору. – Луцьк: Вид-во обл. друкарні, 2005. – 310 с.
5. Зборовська Н. Код української літератури: проект психоісторії новітньої української літератури: моногр. – К.: Академвидав, 2006. – 504 с.
6. Зуева Т. В. Категория чудесного в современном повествовательном фольклоре детей // Проблемы интерпретации художественных произведений: Межвузов, сб. научн. трудов. – Москва, 1985. – С. 131-149
7. Селиванов В. Пространство и время как средство выражения и форма мышления в искусстве // Пространство и время в искусстве: межвуз. сб. науч. трудов. – Л., 1988. – С. 46–56

ЩОДО ПРОБЛЕМ ЗАКОНОДАВЧОГО СТИМУЛЮВАННЯ ЕКСПОРТУ АУДИТОРСЬКИХ ПОСЛУГ

Чайковська Валентина Володимирівна

кандидат юридичних наук, доцент

доцент кафедри адміністративного та господарського права

Одеський національний університет ім. І.І.Мечникова

Анотація: У роботі аналізуються проблеми стимулювання експорту аудиторських послуг за допомогою встановлення сприятливого податкового режиму. Запропоновано встановити презумпцію визнання аудиторської послуги, наданої нерезиденту, як експортної, крім випадків, коли результат таких послуг споживається в Україні.

Ключові слова: стимулювання експорту аудиторських послуг, послуги нерезиденту, сприятливий податковий режим, експортні операції.

Окремою проблемою є господарсько-правове та податкове стимулювання надання аудиторських послуг аудиторам, що здійснюють господарську діяльність на території України, на користь іноземних замовників. Важливість такого експорту для національної економіки цілком доведена у літературі [1], в тому числі з погляду поглиблення євроінтеграційних процесів та в світлі Угоди Україна – ЄС [2].

Тут реалізація державної господарсько-правової політики виходить на рівень складності визначення послуги як експортної. Адже фізично неможливо зафіксувати факт перетину послуги чи її результату через митний кордон. Господарський кодекс України (ГК) підходить до цього питання у розрізі поняття ЗЕД як операції з перетину кордоном майна, зазначеним у частині першій статті 139 Кодексу, та/або робочою силою. У ч. 6 ст. 139 ГК товарами у складі майна суб'єктів господарювання визнаються вироблена продукція

(товарні запаси), виконані роботи та послуги. Це дозволило фактично стверджувати про те, що узагальнюючим та основним критерієм, що зумовлює віднесення тих чи інших видів економічної активності до ЗЕД є виведення матеріальних та нематеріальних благ з економіки однієї країни з метою використання їх в економіці іншої країни [3]. Отже, з господарського погляду підготовка результатів надання аудиторської послуги на території України, а споживання її результатів за межами держави в економічному сенсі означає експорт аудиторської послуги. На жаль, податкове законодавство останніх років в інтересах якомога повнішого наповнення Державного бюджету багато у чому заперечує це об'єктивне розуміння.

Оподаткування операцій щодо надання послуг у сфері ЗЕД виявляє тут суперечливість у контексті термінологічних розбіжностей та пільгового оподаткування. Загальноцивільне/загальногосподарське розуміння «послуги» не збігається із поняттям «послуги» за ПК України, який, крім того, у своїх положеннях оперує поняттями «постачання послуг» для цілей оподаткування податку на додану вартість (п.п. 14.1.185) та «продаж результатів робіт (послуг)» - при оподаткуванні податком на прибуток (п.п. 14.1.203).

Так, постачання послуг за ПК України – *«це будь-яка операція, що не є постачанням товарів, чи інша операція з передачі права на об'єкти права інтелектуальної власності та інші нематеріальні активи чи надання інших майнових прав стосовно таких об'єктів права інтелектуальної власності, а також надання послуг, що споживаються в процесі вчинення певної дії або провадження певної діяльності»*. Однак, як відзначають самі податківці, таке всеосяжне визначення постачання послуг часто призводить до плутанини та хибного оподаткування ПДВ тих чи інших послуг [4].

У свою чергу, за ПК продаж результатів робіт (послуг) включає, зокрема, «надання права на користування товарами за договорами оперативного лізингу (оренди), продажу, передачі права відповідно до авторських або ліцензійних договорів, а також інші способи передачі об'єктів авторського права, патентів, знаків для товарів і послуг, інших об'єктів права інтелектуальної, у тому числі

промислової власності» (п. 14.1.203 ПК України) [5]. Таке нечітке формулювання вимушує дослідників шукати тотожність у термінах «продаж» і «реалізація» стосовно послуг [6], хоча це не завжди правильно. Звичайно, ситуація з відсутністю чітких, зрозумілих положень податкового законодавства та усталеної практики його застосування не може бути визнана задовільною та не сприяє довірі іноземних суб'єктів господарювання судовим та податковим органам.

Проте, навіть у разі вірного визначення аудиторської послуги як об'єкту оподаткування проблеми виникають із встановленням місця її надання/постачання, адже оподаткуванню ПДВ підлягають послуги, надані на митній території держави, а трактування місце такого надання пов'язане за загальним правилом із місцем вчинення зусиль робочої сили щодо створення результату послуги, а не місцем його споживання. Так, практика сьогодні демонструє неоднозначне вирішення питань щодо встановлення місця постачання і правил оподаткування послуг у сфері зовнішньоекономічної діяльності, в тому числі аудиторських [7], посередницьких [8], агентських [9] та інших.

Передусім, це створює несприятливі для експорту послуг особливості податкового обліку операцій з експорту та імпорту послуг. Поняття експорту послуг виключено з законодавства України ще з 2005 року спочатку в Законі України «Про податок на додану вартість», а згодом з розділу V ПКУ.

Отже, для цілей оподаткування визначальним стало правильне визначення місця постачання послуг, адже згідно з п.п. б) п. 185.1 ПК України об'єктом оподаткування є операції платників податку з постачання послуг, *«місце постачання яких розташоване на митній території України, відповідно до статті 186 цього Кодексу»*. Зазначене правило розповсюджується і на надання послуг у сфері ЗЕД: резидентами нерезидентам і нерезидентами – резидентам, однак створюють ситуацію, за якої досить складно встановити, чи має місце експорт/імпорт у певних випадках.

При тому, що ПКУ не містить визначень понять «експорт» та «імпорт» послуг, Закон України про ЗЕД пов'язує імпорт та експорт з продажем товарів українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності іноземним суб'єктам господарської діяльності або їх купівлею українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності в іноземних суб'єктів господарської діяльності товарів безвідносно до перетину кордону такими товарами/послугами («з вивезенням або без вивезення цих товарів через митний кордон України» - при експорті та «з ввезенням або без ввезення цих товарів на територію України» - при імпорті (ст. 1 Закону про ЗЕД). Тобто, наявність експорту чи імпорту пов'язується із наявністю контрагента-нерезидента, а не з тим, чи перетинає кордон результат послуги. ПК ж розмежувань за наведеною ознакою не проводить [10]. Це означає формальний, беззмістовний підхід до визначення природи аудиторської послуги, що може означати зловживання та не стимулювати реальні експортні операції.

Як справедливо відзначається експертами, за загальним правилом виключається кваліфікація послуги як експортної, якщо вона надається суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності на користь іноземного суб'єкта господарювання, що є нонсенсом в господарському сенсі [11]. Звісно, це розуміння стосується лише звільнення від оподаткування податком на додану вартість, але від цього абсурдність ситуації не стає меншою, позаяк ніхто не відміняв потребу стимулювання експорту послуг, зокрема аудиторських, поряд із експортом товарів, а в умовах постіндустріального суспільства таке виключення суперечить, по суті, природному праву.

І проблема полягає не лише у тому, що законодавець пішов шляхом відмови від правила про сплату ПДВ за 0 ставкою при експорті послуг, на відміну від положень, які діють для експорту товарів. Отже, фактично експорт послуг залишається у менш привабливому становищі у порівнянні із експортом товарів, а відповідні суб'єкти господарювання-надавачі послуг не можуть отримати кредит з ПДВ, що приходить на витрати з надання експортованої послуги. Певною мірою це можна виправдати складністю адміністрування

податкового обліку витрат, які несе надавач послуги у зв'язку із наданням відповідної послуги. Але не можна виправдати формальний підхід до визначення факту надання аудиторських послуг на експорт.

При цьому має враховуватися, що існує низка господарських операцій, у яких досить важко визначити природу послуги. Взяти, для прикладу, агентські послуги, надзвичайно поширені агентські чи лоцманські послуги, що забезпечують функціонування морегосподарського комплексу. Очевидно, що ці послуги не відносяться до транспортно-експедиторських, але суб'єкти господарювання вимушені будуть називати їх саме транспортно-експедиторськими, аби отримати пільгове оподаткування. Це порушує вимоги господарського порядку та провокує тіньові операції.

Разом із тим виправданним було б з економічного та правового погляду встановити презумпцію визнання аудиторської послуги, наданої нерезиденту, як експортної крім випадків, коли результат таких послуг споживається в Україні. Це дозволило б узгодити податкові та господарські відносини, а також, що головне, створило б сприятливий податковий режим експорту аудиторських послуг. Останнє у свою чергу сприяло би перерахуванню валютної виручки в Україну від надання таких послуг та підвищило б ділову активність національних аудиторів у взаємовідносинах із зарубіжними суб'єктами господарювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Янишин Я., Лаврів І. Оцінка перспектив розвитку експорту послуг з України URL: file:///C:/Users/Oleg/Downloads/ae_2015_8_3-4_6.pdf
2. Жарая С.Б., Європейський досвід регулювання вільного переміщення послуг на внутрішньому ринку. URL : <http://academy.gov.ua/ej/ej11/txts/10zsbpvr.pdf>
3. Чайковська В.В. Проблемні питання вдосконалення положень ГК України щодо змісту зовнішньоекономічної діяльності // **10 років** застосування Господарського кодексу України: сучасний стан та перспективи вдосконалення

кодифікації: зб. доповідей наук.-практ. конф. (14 листоп. 2014р., м. Київ) / голова ред. кол. О.П. Подцерковний. – Одеса : Юридична література, 2014. – С. 217 -218.

4. Павленко О. Є «послуги», а є — «послуги» (визначення послуг у ПКУ). URL : <https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2016/december/issue-104/article-24238.html>

5. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст.112.

6. Павленко Павленко О. Є «послуги», а є — «послуги» (визначення послуг у ПКУ). URL : <https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2016/december/issue-104/article-24238.html>

7. БРЮХОВИЦЬКИЙ В., ВОДОП'ЯНОВА О., КЛОВСЬКА Ю..
Експорт послуг. URL : <https://online.dtki.ua/Book/%C2%AB%D0%94%D0%9A%C2%BB%20%E2%84%9630-31.epub/navPoint-36>

8. Карпова В. Посередницькі послуги в ЗЕД: як визначити місце постачання. URL : http://bz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/BZ008809

9. Романюк І. Агентські послуги на користь нерезидента. URL : <http://www.visnuk.com.ua/uk/faq/question/2367>

10. Консультаційні послуги нерезиденту: чи виникає ПДВ? URL: <https://news.dtki.ua/taxation/pdv/57192>

11. ПДВ: практика застосування ПКУ (із прикладами заповнення декларації): Розділ 6. Експорт послуг. В. БРЮХОВИЦЬКИЙ О. Ю. КЛОВСЬКА ВОДОП'ЯНОВА та ін.. *Дебет - Кредит*. №30-31/2012 — URL: <https://online.dtki.ua/Book/%C2%AB%D0%94%D0%9A%C2%BB%20%E2%84%9630-31.epub/navPoint-36>

**ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ АУДІЮВАННЯ З
АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ ВНЗ З ВИКОРИСТАННЯМ ЗМІ**

Чередниченко Дарія Олегівна

здобувач вищої освіти 2 року навчання

за другим (магістерським) рівнем

факультету іноземних мов

Державного закладу «Південноукраїнський національний

педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Україна, Одеса

Науковий керівник

Зайцева Катерина Іванівна

канд. пед. наук, доцент кафедри германської

філології та методики викладання іноземних мов

Державного закладу «Південноукраїнський національний

педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Україна, Одеса

Анотація. Дана робота присвячена особливостям навчання аудіювання з англійської мови студентів вищих навчальних закладів з використанням засобів масової інформації. Було проведено експериментальне дослідження з теми магістерської роботи. Були наведені приклади з розробленої системи вправ для англомовного аудіювання студентів ВНЗ з використанням ЗМІ.

Ключові слова: навчання аудіювання, англійська мова, студенти ВНЗ, медіатексти, засоби масової інформації.

Постановка проблеми. Сьогодні аудіювання вважається найбільш важливим місцем роботи в практиці навчання іноземних мов, адже саме аудіювання визначає надалі успіх або неуспіх практичного оволодіння мовою.

Водночас актуальність проблеми формування навичок аудіювання зумовлюється потребою її дослідження в контексті використання засобів масової інформації (ЗМІ). Адже відомо, що ЗМІ є багатим джерелом аудитивних та аудіовізуальних матеріалів, використання яких сприяє подальшій раціоналізації навчального процесу, інтенсифікації занять, наближає процес навчання аудіювання до умов реального мовного спілкування, посилює інтерес і забезпечує умови мотивації іншомовної мовленнєвої діяльності студентів. Можливості медіаресурсів для вдосконалення умінь аудіювання з англійської мови студентів ВНЗ на основі автентичних аудіо / відеотекстів необмежені.

Питанню методичних основ навчання аудіювання з англійської мови присвячено праці З. О. Кочкиної [1], О. Б. Бігич [2], В. Г. Сатінової [3], Т. М. Чугаєвої [5], І. В. Лукши [6], М. О. Качалова [6], Л. В. Петрик [7], О. В. Голотюк [8] та ін. Утім, аналіз праць, присвячених формуванню навичок англійського аудіювання студентів ВНЗ показав, що питання ефективності й доцільності розвитку аудитивних умінь засобами ЗМІ у процесі навчання лишається актуальним і не всі аспекти зазначеної проблематики достатньо вивчені.

Метою статті є дослідження особливостей використання засобів масової інформації при навчанні аудіювання з англійської мови студентів ВНЗ.

Для досягнення поставленої мети було виконано наступні завдання: 1) з'ясувати сутність поняття «аудіювання»; 2) дослідити психолінгвістичні особливості аудіювання; 3) проаналізувати методичні основи навчання аудіювання з англійської мови студентів ВНЗ з використанням ЗМІ; 4) розглянути автентичний медіатекст в системі навчання аудіювання з англійської мови студентів ВНЗ з використанням ЗМІ; 5) розробити систему вправ для навчання аудіювання з англійської мови студентів ВНЗ з використанням ЗМІ; 6) здійснити експериментальну перевірку ефективності запропонованої системи навчання аудіювання у ВНЗ з використанням ЗМІ; 7)

запропонувати методичні рекомендації щодо організації процесу навчання аудіювання в ВНЗ з використанням засобів масової інформації.

Об'єктом дослідження є процес навчання студентів ВНЗ аудіювання.

Предметом дослідження є зміст та комплекс вправ з навчання аудіювання з англійської мови студентів в ВНЗ з використанням ЗМІ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «аудіювання» було введено в методичну літературу американським психологом П. Брауном. У вітчизняній науці цей термін вперше був використаний З. О. Кочкиною в статті під назвою «Що таке аудіювання?» Раніше (до 60-х р.р. XX ст.) в методичній літературі використовувалося поняття «розуміння мови на слух» [1, с. 14].

За визначенням О. Б. Бігич, під аудіюванням розуміють «складну рецептивну мисленнєво-мнемічну діяльність, пов'язану із сприйняттям і активною переробкою інформації, закладеної в усному мовленнєвому повідомленні» [2, с. 77]. На думку В. Д. Сатінової, аудіювання, будучи рецептивним видом мовленнєвої діяльності, характеризується як «активний розумовий процес, спрямований на сприйняття, впізнавання і розуміння щоразу нових мовленнєвих повідомлень, що передбачає творче комбінування фонетичних, лексичних, граматичних навичок та активне їх застосування відповідно ситуації, що змінилася і особливостям мовленнєвого потоку» [3, с. 59].

У нашій роботі аудіювання розуміємо як самостійний вид мовленнєвої діяльності (поруч із говорінням, читанням, письмом), що є рецептивним, реактивним, зовнішньо не вираженим, але внутрішньо активним процесом слухового й смислового сприймання озвученого мовлення.

Сприймання мовлення – це психічний і психофізіологічний процес, що не може функціонувати у відриві від нервової системи й психіки людини, які приймають і переробляють інформацію зовнішнього світу в усій його повноті. За спостереженням Т. М. Чугасвої, механізми аудіювання, які в реальній комунікації працюють майже синхронно, складаються з: 1) механізму

оперативної пам'яті; 2) механізму імовірнісного прогнозування; 3) механізму довготривалої пам'яті; 4) механізму осмислення; 5) механізму внутрішнього промовляння; 6) механізму сегментації мовного ланцюга [4, с. 22].

Відзначимо, що слухання в психології і психолінгвістиці розуміється як сприйняття звуків, зокрема, звуків мовлення, слуховими аналізаторами. При цьому почуте може як бути, так і не бути зрозумілим. Аудіювання ж включає в себе як слухання як таке, так і розуміння мовлення, що сприймається. Останнє і є методичною метою аудіювання, змістовну сторону якого становлять навички аудіювання, що формуються в результаті слухання іншомовних текстів і виконанні мовних (підготовчих) вправ, та уміння аудіювання, що формуються на основі сформованих навичок в результаті роботи з аудіо / відеотекстами і виконанні мовних вправ.

І. В. Лукша відзначає, що методика навчання іноземних мов передбачає використання ЗМІ в освітньому процесі в якості ефективного засобу навчання іншомовного спілкування як цілі і, разом з тим, як природному результату навчальної діяльності. На думку дослідниці, «особлива роль автентичних ЗМІ в методиці викладання іноземних мов полягає у тому, що вони максимально наближають студентів до реальних інформаційних джерел і «занурюють» у світ актуальних подій» [5, с. 70].

Процес навчання слухати і чути автентичне іншомовне мовлення вважається дуже складним явищем і можливе лише за допомогою активних методів навчання. В цьому випадку в студентів народжується мотивація, яка викликає необхідність розуміти автентичні аудіо і відеотексти ЗМІ з різним темпом звучання, з різним інтонаційним оформленням, з різним рівнем коректності тощо.

Слідом за М. О. Качаловим ми вважаємо, що автентичними є матеріали, «які характеризуються автентичністю фонетичного, лексичного та граматичного наповнення, культурологічною, інформаційною, ситуативною та реактивною природністю, адекватністю мовних засобів, що використовуються,

які взяті з оригінальних джерел та роблять процес навчання іноземної мови більш ефективним» [6, с. 35].

Медіатекст визначається багатьма дослідниками як сукупність вербальних і медійних ознак. Так, Л. В. Петрик визначає медіатекст як «повідомлення, текст будь якого медійного виду або жанру» [7, с. 29]. Наприклад: друкований текст у пресі, фотозображення, аудіовізуальні зображення в кіно, на телебаченні або їх фрагменти, радіоповідомлення, веб-сторінка, блог, віртуальні фотоальбоми тощо. Тематика і зміст сучасних медіатекстів різноманітні, специфіка їх полягає у тому, що вони розраховані на масову аудиторію.

У нашому дослідженні під медіатекстом розуміємо будь-який медіа продукт або продукт комунікації, який може бути включений в різні медійні структури (вербального, візуального, аудитивного або мультимедійного планів) і в різні медійні обставини (періодична преса, радіо, телебачення, Інтернет, тощо). Аудіо/відео медіатексти створюють імітацію природного мовного середовища, відображають соціальне життя суспільства, особливості національного менталітету, національні стереотипи, тому можуть служити джерелом відомостей при вивченні сучасного культурного фону в навчальній комунікації.

Розвиток аудіювання з англійської мови студентів ВНЗ з використанням ЗМІ можливий лише за умови планомірної, цілеспрямованої роботи на заняттях в процесі виконання студентами спеціальних вправ. Завдання мають розроблятися так, щоб кожне наступне було важче попереднього. Загалом, аудіювання автентичних медіатекстів студентами складається з трьох основних етапів: 1) передтекстовий, що передує прослуховуванню тексту і спрямований на зняття труднощів його розуміння; 2) текстовий, що присвячується аудіюванню тексту; 3) післятекстовий, що направлений на закріплення навчального матеріалу і контроль досягнутого в ході занять рівня аудіювання [8, с. 222]. Наведемо приклади з розробленої нами системи вправ для англомовного аудіювання студентів ВНЗ з використанням ЗМІ.

Передтекстовий етап.

Завдання 1. Згрупуйте слова за тематикою (наприклад, їжа і напої): *sausages, tea, bacon, eggs, vegetables, milk, juice, yoghurt, water, a toast with marmalade, jam, honey, coffee.*

Завдання 2. Складіть речення з дієсловами: *to eat, to cook, to drink, to make, to consist (of), to have, to like, to prefer, to bring, to get, to take.*

Текстовий етап.

Завдання 3. Прослухайте текст для аудіювання “British Meals”.

Завдання 4. Прослухайте слова і повторіть лише ті з них, які відносяться до теми тексту: *corn flakes, milk, sugar, exhibition, bacon, eggs, toast, marmalade, tea, coffee, mountain, steak, roast beef, pudding, distance, fish, chips.*

Завдання 5. Виберіть правильний варіант закінчення речення.

Післятекстовий етап.

Завдання 6. Складіть речення із запропонованих слів.

Завдання 7. Поставте питання до тексту.

Завдання 8. Погодьтеся з твердженнями з тексту або спростуйте їх (true/false).

Завдання 9. Розкажіть текст за складеним вами планом.

Завдання 10. Розкажіть про ваші улюблені страви, використовуючи текст як зразок.

Ефективність використання комплексу завдань була перевірена нами в ході дослідно-експериментальної роботи, що проводилася під час педагогічної практики. В процесі цього експерименту нами було проведено низку занять з навчання аудіювання студентів I курсу факультету іноземних мов Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського у 2019-2020 н.р.. Результати експериментального дослідження показали, що організація подібних занять покращує аудитивні навички та вміння студентів. Зокрема, вони сприяли розвитку розуміння загального сенсу і певних деталей аудіо або відеотексту ЗМІ, вмінню відрізняти головну інформацію від другорядної, розвитку імовірнісного прогнозування в студентів.

Усе це говорить про те, що розроблена нами система вправ може використовуватися на заняттях з англійської мови викладачами при навчанні англомовного аудіювання студентів ВНЗ.

Нами пропонуються наступні методичні рекомендації щодо організації процесу навчання аудіювання студентів ВНЗ з використанням ЗМІ: 1) навчання аудіювання має відбуватися на добре засвоєному студентами лексичному матеріалі; 2) аудіо / відеотексти повинні відповідати віковим та емоційним особливостям студентів; 3) при роботі з матеріалами ЗМІ слід залучати студентів до активної творчої діяльності; 4) при відборі аудіо / відеотекстів необхідно враховувати їх методичну і виховну цінність, доступність змісту і форми; 5) звертатись до різних проблемних та ігрових ситуацій; 6) сприяти становленню ситуації спілкування на занятті; 7) використовувати як традиційні, так і інноваційні засоби навчання.

Висновки і перспективи подальших розробок. Використання розробленої нами системи вправ сприяє підтримці інтересу в студентів до вивчення англійської мови, вдосконаленню у них не лише аудіювальних, а і лексичних, мовленнєвих навиків і умінь, збагаченню новою інформацією про країну мови, що вивчається. У ході проведення таких занять повторюється матеріал попередніх років навчання, притягуються джерела, що містять інформацію про культуру мовлення, правила мовленнєвого етикету, специфіку національного менталітету, здійснюються метапредметні зв'язки. В якості перспектив подальших розвідок пропонуємо розробити більш детальну систему вправ і завдань із застосуванням матеріалів ЗМІ для формування аудитивних умінь у студентів ВНЗ на заняттях з англійської мови.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кочкина З. А. Аудирование: что это такое? / З. А. Кочкина // Методическая мозаика. – 2007. – №8. – С. 12–18
2. Бігич О. Б. Навчання аудіювання / О. Б. Бігич // Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах у структурнологічних схемах і таблицях: [навч. посібник] / [С. Ю. Ніколаєва, С. В. Гапонова, Е. Г. Арванітопуло та ін.]. – К.: Ленвіт, 2004. – С. 76-84.
3. Сатинова В. Д. Проблемы обучения аудированию монологической речи на творческом этапе: автореф. канд. дис. – Минск, 2001. – 23 с.
4. Чугаева Т. Н. Механизмы аудирования родной и иноязычной речи: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. филолог. наук. – Л., 1989. – 32 с.
5. Лукша И. В. Создание проблемных ситуаций при использовании материалов англоязычных средств массовой информации [Текст] / И. В. Лукша, Ю. М. Лирмак // Иностранные языки в школе. – 2007. – № 2. – С. 69-71.
6. Качалов Н. А. Особенности использования аутентичных видеодокументов в обучении иностранному языку / Н. А. Качалов // Вестник Томского государственного университета. Серия «Филология». – 2006. – № 291. – С. 221–227.
7. Петрик Л.В. Медіатекст як один із засобів формування іншомовної комунікативної компетенції студентів педагогічної спеціальності // Вісник психології і педагогіки / Київський університет Б. Грінченка. – Випуск 16. – К., 2014.
8. Голотюк О.В. Особливості аудіювання у вищих навчальних закладах: зб. наук. пр. // Педагогічні науки. – 2013. – Вип. 64. – С. 220–225.

КУЛЬТУРА ДІЛОВОГО СПІЛКУВАННЯ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ЗАГАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ФАРМАКОЛОГА

Чернишенко Ольга Олександрівна

к.п.н., викладач

Національний фармацевтичний університет

м. Харків, Україна

Анотація: у статті здійснено характеристику культури ділового спілкування як невід'ємну складову загальної культури майбутнього фармаколога. Аналіз функцій і завдань професійної діяльності фахівця у сфері фармакології вказує на те, що вона прямо чи опосередковано пов'язана з комунікативними процесами, які слугують однією з умов її цілісності та ефективного функціонування.

Ключові слова: культури ділового спілкування, фахівець, майбутній фармаколог, фармакологічна спеціальність.

Сьогодні культура ділового спілкування розглядається як необхідна якість майбутнього професіонала будь-якого фаху, обов'язковий критерій професійної компетентності. Лише фахівець із високим рівнем культури ділового спілкування здатний правильно, логічно та переконливо виражати свої погляди, налагоджувати сприятливі взаємини зі співробітниками, творчо і продуктивно вирішувати різноманітні проблеми та конфлікти, сприяти формуванню позитивного соціально-психологічного мікроклімату та гармонізації міжособистісних взаємин у колективі. Володіння культурою ділового спілкування свідчить про розкриття морально-духовного та інтелектуального потенціалу особистості.

На думку В.В. Соколової, культура ділового спілкування як невід’ємна складова загальної культури фахівця повинна обов’язково входити в технологію підготовки і виховання фахівців [0].

Дослідник О.Є. Климов виділяє п’ять основних типів професій: «Людина-людина», «Людина-техніка», «Людина-природа», «Людина-знакова система» і «Людина-художній образ» [1]. Професію фармаколога можна віднести до груп «Людина-людина» і «Людина-знакова система», оскільки вона передбачає реалізацію таких посад: провізор, провізор-аналітик з дослідження фармакологічного ринку, провізор-інформатор, провізор-рецептар, провізор-стажер, провізор-технолог, фармаколог, фармацевт, фармаколог-асистент, фармаколог-рецептар, викладач вищого навчального закладу; фахівець із зв’язків з громадськістю та пресою з питань фармакології, директор (завідуючий) аптекних організацій (аптека, аптечний склад, база).

Для групи професій «Людина-знакова система» першочергове значення мають функції сприйняття, переробки інформації, перевірки та прогнозування. Тут необхідна здатність до тривалої концентрації уваги, запам’ятовування, осмислення і також володіння оперативною пам’яттю та логічним мисленням. Значну роль відіграє зорове сприйняття, завдяки якому сприймаються сигнали і здійснюються необхідні дії та маніпуляції. Необхідно добре розрізняти світлові сигнали різного кольору та інтенсивності. Для здійснення маніпуляцій у дистанційному управлінні технологічними процесами фахівцю необхідно мати високу координацію та точність рухів. Багаточасова кропітка робота із знаковими системами вимагає певної емоційної стійкості.

Водночас, у професійній діяльності майбутнього фахівця фармакологічних спеціальностей важливу роль відіграє комунікативний аспект, важливість якого зумовлюється необхідністю виконання численних комунікаційних функцій: надання консультаційних послуг в аптеці, клініці; планування та проведення рекламних кампаній щодо лікарських засобів; керівництво та надання підтримки інформаційним службам; колективні та громадські послуги; зв’язки з громадськістю; журналістська діяльність;

екстериторіальна діяльність (участь у діяльності та аналіз діяльності міжнародних організацій, наприклад, Червоний Хрест тощо).

Безперечно, успішне оволодіння комунікативними видами діяльності, досягнення високого рівня компетентності у спілкуванні вимагають від майбутнього фахівця фармакологічних спеціальностей обізнаності з основами психології ділового спілкування, вміння визначати цілі і завдання ділового спілкування, організовувати спілкування і управляти ним, аналізувати предмет спілкування, ставити запитання і конкретно відповідати на них, вміння досягати взаєморозуміння з клієнтами, партнерами і колегами, налагоджувати контакти, вести переговори, брати участь у ділових розмовах, дискусіях, діалогах, дебатах, круглих столах; проводити ділові наради, виступати перед широкою аудиторією, здійснювати управління колективом тощо.

Ділове спілкування є однією з найважливіших передумов професійного становлення фахівця з фармакології. Низька сформованість комунікативних якостей та вмінь протипоказана представникам професій типу «людина-людина». Безперечно, ділове спілкування сьогодні – один із надійних інструментів спільного пошуку оптимального вирішення різноманітних фармакологічних завдань [3].

Комунікативна функція діяльності майбутнього фахівця фармакологічних спеціальностей вбудована в реалізацію всіх інших функцій та завдань, виступаючи засобом їх реалізації та взаємної координації. А тому оволодіння культурою ділового спілкування є суттєвим завданням професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі фармакології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Климов А.Е. Психология профессионального самоопределения / А.Е. Климов. – Ростов-на-Дону, 1996. – 512 с.
2. Соколова В.В. Культура речи и культура общения / В.В. Соколова. – М. : Просвещение, 1995. – 192 с.
3. Тимченко И.И. Формирование коммуникативной культуры студентов в процессе изучения предметов гуманитарного цикла: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Ирина Игоревна Тимченко. – К. : Киевский национальный лингвистический университет, 2001. – 213 с.

**ПРАВО НА ІНФОРМАЦІЮ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ
ПРАВА НА ІНФОРМАЦІЮ**

Чепіга Дар'я Олександрівна

студентка IV курсу юридичного факультету

Науковий керівник

Мудрієвська Людмила Михайлівна

канд. філ. наук, канд. юр. наук, доцент

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

м. Дніпро, Україна

Анотація: Право на інформацію охороняється законом, де у статті 34 Конституції України закріплено, що «кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір. Але при цьому здійснення прав на інформацію може бути обмежене лише законом і в інтересах національної безпеки та ін..

Право на інформацію є доволі широким поняттям, яке охоплює усі сфери життєдіяльності особи, та порушення такого права тягне за собою цивільну, адміністративну та кримінальну відповідальність. Тому право на інформацію виступає особистим немайновим правом. Це, у свою чергу, захищає особу від посягань на незаконне отримання та використання свідчень про себе. Тому, будь-яка особа має можливість вільно використовувати своє право на інформацію.

Ключові слова: інформація, право на інформацію, відповідальність, публічна інформація, немайнове право, закон.

Право на інформацію охороняється законом. При цьому держава гарантує всім суб'єктам інформаційних відносин рівні права і можливості доступу до інформації. Дане положення закріплене у статті 7 Закону України «Про

інформацію»: «Ніхто не може обмежувати права особи у виборі форм і джерел одержання інформації, за винятком випадків, передбачених законом» [1].

Охорона права на інформацію також закріплена і в Основному Законі нашої держави, наприклад, у статті 34 Конституції України зазначено, що «кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб - на свій вибір. При цьому здійснення прав на інформацію може бути обмежене лише законом і в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя» [2].

Право на інформацію виступає предметом цивільно-правового регулювання та охорони і визнається окремим об'єктом цивільних прав. У статті 200 Цивільного кодексу України зазначено, що «інформацією є будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. Суб'єкт відносин у сфері інформації може вимагати усунення порушень його права та відшкодування майнової і моральної шкоди, завданої такими правопорушеннями» [3].

У Кримінальному кодексі України також є закріплення захисту права на інформацію від порушень. Наприклад, у статті 182 щодо порушення недоторканості приватного життя, або статті 231 щодо незаконного збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю [4].

Стаття 163-11 Кодексу України про адміністративні правопорушення зазначає про захист від порушення порядку розкриття інформації на фондовому ринку або у системі накопичувального пенсійного забезпечення [5].

Тому, треба відзначити, що право на інформацію охороняється у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Держава, у свою чергу, гарантує, закріплюючи у чинному законодавстві правила поведінки і санкції у випадку

порушення, захист цього права. І не слід залишати поза увагою, що право фізичної особи на інформацію виступає особистим немайновим правом, його цивільно-правову природу, зміст, особливості здійснення тощо.

Тому, якщо проаналізувати зміст і форми регулювання права на інформацію, слід зробити помітку, що на окремі види інформації поширюється інший правовий режим. Це стосується, в першу чергу, інформації з обмеженим доступом. Так, наприклад, забороняється збирання, зберігання, використання й поширення інформації про особисте життя фізичної особи без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Тобто, особа має право, залежно від своїх інтересів і мети, давати чи не давати згоду на збирання, зберігання, використання й поширення свідчень про себе, а саме - про освіту, сімейний стан, релігійність, стан здоров'я, дату і місце народження, майновий стан та інші персональні дані. При цьому, як свідчить рішення Конституційного Суду України по справі Г.К. Устименка, особа самостійно визначає, які її персональні дані відносяться до сфери конфіденційної інформації, тобто до інформації з обмеженим доступом. Специфічність інформації про особу та її правового режиму на сьогодні не викликає сумнівів [6].

Прикладом цього можуть слугувати, окрім зазначеного рішення Конституційного Суду України, також Закон України «Про захист персональних даних» і поданий на розгляд до Верховної Ради України законопроект «Про інформацію персонального характеру».

Одним із прав на інформацію є право на доступ до публічної інформації. Закон України «Про доступ до публічної інформації» закріплює порядок здійснення та забезпечення права кожного на доступ до інформації, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом, та інформації, що становить суспільний інтерес.

Реалізація доступу громадян до публічної інформації на сьогодні має важливе значення для забезпечення суверенітету та національної безпеки

держави та суспільства. Можливості для цього є значно кращими, коли ретельно науково опрацьовані і обґрунтовані базові напрями політики і шляхи їх реалізації у цій сфері. Тому, на сьогодні це виступає одним із важливих завдань у комплексі цілей державного управління.

Разом з тим, в Україні право на доступ до публічної інформації, яка являється складовою особистого немайнового права фізичної особи, час від часу порушується. Сьогодні існує проблема забезпечення пасивного доступу до інформації наприклад: несвоєчасне або неповне оприлюднення на офіційних веб-сайтах органів державної влади та місцевого самоврядування інформації щодо прийнятих рішень, нормативно-правових актів. Також, потрібно звернути увагу на те, що інформація, яка оприлюднюється на веб-сайтах, іноді викладається не повністю та надзвичайно важко її відшукати пересічному громадянину, який не орієнтується у повноваженнях того чи іншого державного органу.

Слід зазначити, що відмова в наданні інформації є обґрунтованою тільки в тому випадку, коли розпорядник у листі конкретизує якому саме інтересу загрожує розголошення запитуваної інформації та всебічно обґрунтовує істотність шкоди цим інтересам від її розголошення. Такий висновок зробив Вищий адміністративний суд України у п.5.5 постанови Пленуму від 29.09.2016 р. №10 «Про практику застосування адміністративними судами законодавства про доступ до публічної інформації» [7].

Відповідно до статті 24 Закону України «Про доступ до публічної інформації», відповідальність за порушення законодавства про доступ до публічної інформації несуть особи, винні у вчиненні порушень щодо ненадання відповіді на запит, ненадання інформації на запит, безпідставна відмова у задоволенні запиту на інформацію, не оприлюднення інформації відповідно до статті 15 зазначеного Закону, надання або оприлюднення недостовірної, неточної або неповної інформації, несвоєчасне надання інформації, необґрунтоване віднесення інформації до інформації з обмеженим доступом,

нездійснення реєстрації документів та навмисне приховування або знищення інформації чи документів [8].

Відповідно до статті 23 Закону «Про доступ до публічної інформації», рішення, дії чи бездіяльність розпорядників інформації можуть бути оскаржені до керівника розпорядника, вищого органу або суду. Особи, на думку яких їхні права та законні інтереси порушені розпорядниками інформації, мають право на відшкодування матеріальної та моральної шкоди в порядку чинного законодавства. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності розпорядників інформації до суду здійснюється відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України.

Отже, можна стверджувати, що право на інформацію є доволі широким поняттям, яке охоплює усі сфери життєдіяльності особи, та порушення такого права тягне за собою цивільну, адміністративну та кримінальну відповідальність. Можливість особи доступу до публічної інформації надається також і з метою захисту інших своїх порушених прав, порушення повноважень розпорядника інформації також тягне за собою відповідальність. Не слід залишати поза увагою те положення, що право фізичної особи на інформацію виступає особистим немайновим правом. Це захищає особу від посягань на незаконне отримання та використання свідчень про себе. Тому, будь-яка особа має можливість вільно використовувати своє право на інформацію.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. Дата оновлення: 16.07.2020.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 01.11.2020).

2. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 01.11.2020).

3. Цивільний кодекс України: Закон від 16.01.2003 № 435-IV. Дата оновлення: 16.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 01.11.2020).

4. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 № 2341-III. Дата оновлення: 27.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 01.11.2020).

5. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон від 07.12.1984 № 8073-X. Дата оновлення: 13.08.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення 01.11.2020).

6. Рішення Конституційного Суду України у справі щодо офіційного тлумачення статей 3, 23, 31, 47, 48 Закону України "Про інформацію" та статті 12 Закону України "Про прокуратуру" (справа К.Г.Устименка): Рішення Конституційного суду України від 30.10.1997 № 5-зп. Редакція: 30.10.1997. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-97#Text> (дата звернення: 01.11.2020).

7. Про практику застосування адміністративними судами законодавства про доступ до публічної інформації: Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України 29.09.2016 № 10. Прийняття: 29.09.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010760-16#Text> (дата звернення: 01.11.2020).

8. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. Дата оновлення: 24.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення: 01.11.2020).

9. Мартюк А.С., Право на інформацію як особисте немайнове право фізичних осіб// *Південноукраїнський правничий час*. 2014. С. 98-100.

СТРАТЕГІЯ МІЖНАРОДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛОГІСТИЧНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Чечет Анна Михайлівна

к.т.н., доцент

Король Діана Ігорівна

Марчук Дарина Анатоліївна

Цуркан Євгеній Валерійович

Студенти

Національний транспортний університет

м. Київ, Україна

Анотація: досліджено теоретичні основи та рекомендації щодо розробки, реалізації стратегії міжнародної діяльності логістичних підприємств, а саме впровадження системи CRM в міжнародній діяльності з надання послуг аутсорсингу ЗЕД, яке сприятиме зростанню рівня конкурентоспроможності на міжнародному ринку, що забезпечить збільшення чистого фінансового результату від міжнародних операцій на ринку міжнародних митно-брокерських послуг.

Ключові слова: стратегія, міжнародна діяльність, стратегічний менеджмент, логістичне підприємство.

Введення. Глобалізація бізнесу, посилення конкуренції, підвищення ролі споживача у формуванні попиту на товари, широке включення українських підприємств у міжнародний поділ праці висувають нові вимоги до системи управління підприємствами та використання інструментів стратегічного менеджменту для досягнення конкурентних переваг й довгострокового успіху. В умовах глобалізації економіки створюються умови для більш простого і швидкого виходу підприємств на зарубіжні ринки, інтенсифікується

міжнародний обмін товарами. Рішення, що приймаються підприємствами в галузі міжнародної діяльності, мають стратегічний і оперативний характер.

Міжнародна діяльність є важливим напрямом фінансово-господарської діяльності суб'єктів підприємницької діяльності. Вона пов'язана з міжнародною виробничою та науково-технічною діяльністю, налагодженням зовнішньоекономічних зв'язків, експортом та імпортом товарів, послуг. Цілком доречним є твердження стосовно того, що ефективність діяльності підприємства на зовнішньому ринку засвідчує конкурентоспроможність його товарів (послуг). При загостренні конкурентних умов на внутрішньому ринку, посиленні боротьби за споживача суб'єкти господарювання об'єктивно зумовлені шукати можливості зовнішньоекономічної діяльності для завоювання нових ринків.

Динамічний розвиток міжнародної діяльності, як відносно нового виду господарських відносин, формує підвищені вимоги до налагодження ефективної системи стратегічного управління міжнародними операціями, яка б забезпечила високий рівень реалізації продукції при понесенні найменших витрат. Використання системи стратегічного управління міжнародною діяльністю створює принципово нові підходи та вимоги до надання інформації для потреб управління, що вимагає належним чином організованої ефективної комерційної діяльності у міжнародному бізнесі.

Це актуалізує проблему стратегічного розвитку міжнародної діяльності як для підприємств, так і національної економіки в цілому.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми управління міжнародною діяльністю досліджували багато науковців. Серед них Л. Антонюк, І. Волкова, О. Калініна, Ю. Орловська, О. Варламова, О. Вівчар, С. Маталка та інші. Щодо проблем стратегічного розвитку міжнародної діяльності підприємств, то їх висвітлюють як вітчизняні науковці Т.М. Мельник, О.Г. Міхеева, А.А. Попов, М. Мальський, Р. Москалик, так і зарубіжні, зокрема Л. Доусон. Однак, невирішеними залишаються питання розробки та реалізації стратегії міжнародної діяльності логістичного підприємства. Недостатня розробленість

зазначених підходів обумовили дослідження даної теми.

Мета роботи полягає у дослідженні теоретичних основ та розробці практичних рекомендацій щодо розробки та реалізації стратегії міжнародної діяльності логістичного підприємства.

Основний матеріал. У країнах з розвинутою ринковою економікою спрямованість на організацію майбутнього стає необхідною складовою стратегічного мислення менеджерів сучасних підприємств, а стратегічний менеджмент розглядається як обов'язковий елемент загальної системи управління підприємствами. За умов міжнародної конкуренції підприємство самостійно визначає цілі на майбутнє, створює конкурентні переваги, здійснює стратегічний вибір і послідовно втілює його в програму дій. У практиці діяльності українських підприємств механізм стратегічного управління перебуває в стадії формування [1, с.55].

В сучасних умовах світової глобалізації та інтернаціоналізації стає очевидним, що становлення та розвиток національної економіки, формування сприятливого конкурентного середовища неможливе без розвитку міжнародної діяльності підприємницьких структур [2, с.190].

Міжнародна діяльність підприємств базується на можливості отримання вигод саме із переваг міждержавних (міжкраїнових) ділових операцій, тобто з того факту, що продаж даного товару в іншій країні, або налагодження фірмою однієї країни виробництва в іншій країні, або надання послуг спільно фірмами двох країн – третій і т.д. забезпечують залученим у бізнес сторонам більше переваг, ніж вони б мали, якби вели справу у своїх країнах. Це - ключовий момент не лише в розумінні природи і специфіки власне міжнародного бізнесу, але й у поясненні виникнення і розвитку міжнародного менеджменту як такого.

Можна стверджувати, що міжнародна діяльність являє собою сукупність ділових операцій, пов'язаних з перетинанням національних кордонів і рухом товарів, послуг, капіталів, працівників; трансфером технологій, інформації і даних, і навіть керівництво виконавцями [3, с.100].

Як очевидно з цього визначення, ключова особливість міжнародної діяльності пов'язана з перетинанням предметами бізнесу кордонів, що потребує врахування в менеджменті особливостей середовища двох або більше країн.

Стратегічне управління міжнародною діяльністю – це процес розробки стратегій і управління підприємством для успішної його роботи на зовнішньому ринку.

Стратегічний менеджмент міжнародної діяльності реалізується в контексті місії організації, і його фундаментальна задача полягає в тому, щоб забезпечити взаємозв'язок місії з основними цілями підприємства в умовах мінливого зовнішнього середовища. При цьому слід зауважити, що стратегічне управління передбачає певний набір дій та рішень, розроблених керівництвом, які ведуть до формування специфічних стратегій, призначених для того, щоб допомогти організації, підприємству, фірмі досягти певної мети [4, с.25].

Для підприємств, що працюють на зовнішньому ринку, важливо правильно оцінити бізнесове середовище і розробити ефективні способи підвищення міжнародної конкурентоспроможності, які відповідали б, з одного боку, конкретній ринковій ситуації і тенденціям її розвитку, а з іншого – особливостям виробництва.

Оскільки міжнародний бізнес є комплексною сферою діяльності й характеризується широким набором форм, то управління нею вимагає системного підходу, можливого в рамках дієвої стратегії.

На основі вищесказаного можна зазначити, що стратегічне управління міжнародною діяльністю підприємства – це генеральна, комплексна програма дій, що формує цілі та основні шляхи їх досягнення у довгостроковому періоді і визначає пріоритетні напрямки розвитку за рахунок здійснення різних видів міжнародної діяльності. Стратегія дозволяє зосередитись на головних проблемах і відкинути другорядні; визначити й скоординувати дії з реалізації місії й основних цілей фірми, шляхи її перетворення в новий стан, способи досягнення поставлених стратегічних цілей. Коректування стратегії та програми розвитку використання необхідних для цього ресурсів.

Стратегічне управління міжнародною діяльністю повинне забезпечити підприємству, яке його реалізує конкурентні переваги у тих сферах, де є найбільші шанси на довгостроковий успіх; допомогти визначити види продукції, за допомогою яких цього можна досягти; відшукати шляхи нейтралізації суперників. За допомогою міжнародної стратегії відбувається формування стратегічного потенціалу підприємства на іноземних ринках.

В основу методичних положень розробки та реалізації стратегії міжнародної діяльності підприємств слід взяти такі принципи [5, с.87]:

- 1) принцип універсальності, що обумовлений взаємодією і взаємозумовленістю стратегії міжнародної діяльності і розвитку підприємства;
- 2) принцип системності, що випливає з аналізу факторів внутрішнього середовища підприємства, які впливають на стратегію розвитку міжнародної діяльності.

Управління розвитком міжнародної діяльності підприємства повинно бути орієнтованим на стратегічний підхід та базуватись на вищенаведених принципах. Узагальнену модель формування стратегії міжнародної діяльності підприємства представлена у табл. 1.1. [6, с.376]

Модель стратегії міжнародної діяльності базується на перевагах процесного управління [7, с.58]:

- скорочення залежності процесів від функціональної ієрархії і формування плоскої організаційної структури;
- орієнтація менеджерів на способи досягнення результату в рамках бізнес-процесів, а не на управління ієрархією;
- максимальне використання кваліфікації співробітників;
- делегування повноважень і відповідальності в рамках процесу;
- орієнтація співробітників і підрозділів на кінцевий результат;
- зміна оцінки та оплати праці;
- усунення проблем на «стиках» між підрозділами.

Чотири складових моделі стратегії міжнародної діяльності дозволяють досягти балансу між цілями різних рівнів в системі цілепокладання, між

бажаними результатами і факторами їх досягнення, тобто в сукупності відображають спільність цілей, оскільки всі їх параметри спрямовані на виконання єдиної стратегії [6, с.377].

Дослідження засвідчують, що міжнародна діяльність підприємств може здійснюватися в різних формах – експортна торгівля, створення представництв, торгових фірм, спільних підприємств за кордоном, перенесення виробництва, проведення НДДКР, розробки маркетингового комплексу в інших країнах і т.і. Вибір раціональної організаційної форми реалізації стратегії розвитку міжнародної діяльності підприємства залежить від довгострокових цілей фірми і конкретних умов діяльності на національному ринку і за кордоном.

Слід відмітити, що ефективність міжнародної діяльності у міжнародному бізнесі залежить від рівня: закупівельного, торговельного, фінансового, транспортно-експедиційного, страхового, рекламного, інформаційного і консалтингового забезпечення [8, с.46].

У процесі стратегічного управління міжнародною діяльністю логістичного підприємства виникає ряд чинників оптимізації, які позитивно чи негативно впливають на економічний результат процесу розвитку на зовнішніх ринках.

Водночас, для підвищення ефективності міжнародної діяльності суб'єктів господарювання необхідно здійснювати такі заходи [9, с.130]:

- знижувати ступінь впливу негативних чинників на розвиток комерційної діяльності на зарубіжних ринках;
- постійно аналізувати економічну ситуацію, яка складається на іноземному ринку споживачів;
- розвивати матеріально-технічну базу, спрямовуючи її на технічне переоснащення торговельної мережі, пов'язаної із імпортом товарів до кінцевого споживача, а також сервісним обслуговуванням технічних засобів, що продаються;
- здійснювати безперервну підготовку і перепідготовку кадрів міжнародного персоналу з метою навчання їх сучасним методам

зовнішньоторгівельної діяльності і підприємництва в умовах міжнародного ринку.

Наведені чинники впливу на ефективність стратегічного управління міжнародною діяльністю логістичного підприємства надають змогу достовірно оцінити як правильність вибору зовнішньоторгівельної структури, так і результативність та правомірність її функціонування, що забезпечить зменшення ризиків у процесі здійснення міжнародних операцій.

Стратегічне завдання митного посередника підприємств полягає в тому, щоб за дорученням вантажовласника професійно здійснити усі митні формальності. При цьому митний представник підприємства несе повну відповідальність за достовірність поданих ним відомостей. Митний брокер підприємств виступає сполучною ланкою між власником вантажу та фіскальними органами, за договором доручення здійснює декларування товарів при переміщенні через митний кордон України.

Міжнародні стратегії логістичних підприємств – це стратегії, що дозволяють компанії зайняти міцні позиції в боротьбі з міжнародними конкурентами і дають найбільшу з усіх можливих стратегічну перевагу перед конкурентами. Формування стратегії міжнародної діяльності підприємств є досить складним творчим процесом, що потребує високої кваліфікації виконавців.

Сьогодні підприємства знаходиться на стадії економічного зростання, що характерно для бізнесу, який вже має стійкі позиції на міжнародному ринку посередницьких митно-брокерських послуг, проте ще не перейшов в фазу стабілізації. В основі формування стратегії міжнародної діяльності логістичного підприємства визначено пріоритетні напрями у сфері маркетингу, виробництва (надання послуг) та інвестиційної активності підприємств.

Аналіз показав логістичних підприємств, що найбільш рентабельними є послуги з підготовки митних документів клієнтів – суб'єктів міжнародного бізнесу – 12,2 % у 2019 році, та послуги з отримання дозвільних документів, сертифікатів, довідок для клієнтів міжнародного бізнесу – 12,3 %. В цілому

міжнародна діяльність підприємств є рентабельною, оскільки у 2019 році відбулося загальне її зростання, що склало 10,9 %.

Найбільш перспективним стратегічним напрямом диференціації (розширення) асортименту міжнародних митно-брокерських послуг слід вважати розвиток нового напрямку – аутсорсинг ЗЕД (іноді його ще називають «митний аутсорсинг»). Перевагами міжнародного аутсорсингу ЗЕД з підприємств є: професійне рішення поставлених завдань; оптимізація витрат; ефективність зовнішньоекономічної діяльності.

Важливим напрямом розвитку послуг аутсорсингу ЗЕД слід вважати поліпшення роботи з клієнтами (споживачами послуг) підприємств. На даний час однією з найбільш перспективних стратегій щодо підвищення ефективності міжнародних операцій з аутсорсингу ЗЕД через встановлення міцних довготривалих контактів з існуючими та потенційними клієнтами є клієнторієнтована стратегія, що базується на концепції CRM (Customer Relationship Management).

Таким чином, впровадження системи CRM в міжнародній діяльності з надання послуг аутсорсингу ЗЕД у логічних підприємствах сприятиме зростанню рівня конкурентоспроможності на міжнародному ринку. При цьому, усі економічні ефекти зростання міжнародної конкурентоспроможності можна розділити на три умовні категорії:

- 1) прямі економічні ефекти;
- 2) непрямі економічні ефекти;
- 3) ефекти зниження ризиків.

До категорії прямих економічних ефектів можна віднести ефекти прямої дії, які впливають на прибутковість компанії.

До категорії непрямих економічних ефектів можна віднести загальнокорпоративні ефекти, які складно піддаються прямому розрахунку і важливі в першу чергу акціонерам компанії. Наприклад, до таких належить зростання вартості акцій на біржі в результаті підвищення прозорості процесів, підвищення керованості, що важливо для залучення інтересу сторонніх

акціонерів.

До категорії зменшення ризиків можна віднести ефекти запобігання впливу негативних факторів на розвиток компанії - зниження ризиків. При цьому впровадження CRM може призвести і до появи нових ризиків, таких як зниження продуктивності співробітників на початковому етапі експлуатації системи, неприйняття системи рядом співробітників.

Для оцінки ефекту від впровадження CRM в міжнародній діяльності з надання послуг аутсорсингу ЗЕД у логістичних підприємствах може бути використаний метод аналізу декількох ключових показників до і після (а також в ході) змін. Це ті виміри, в розрізі яких буде надалі оцінювати ефективність своїх відносин з міжнародними клієнтами. Деякі з цих показників можуть бути визначені більшістю компаній ще до початку проекту.

Висновки. За результатами проведеного дослідження встановлено, що міжнародні логістичні компанії виконують важливу роль щодо розподілу товарів (робіт, послуг) в міжнародній діяльності. Можна стверджувати, що система стратегічного управління міжнародною діяльністю суб'єктів міжнародного бізнесу виконує управлінські функції щодо налагодження і реалізації комерційних взаємовідносин виробників і споживачів на міжнародному ринку. Економічний зміст стратегічного управління міжнародною діяльністю слід розглядати через призму системної сукупності процесу управління; організації управління; інформації, яка поєднує перші дві складові управління в процесі свого використання суб'єктами міжнародного бізнесу.

Таким чином, впровадження системи CRM в міжнародній діяльності з надання послуг аутсорсингу ЗЕД у підприємств сприятиме зростанню рівня конкурентоспроможності на міжнародному ринку, що забезпечить збільшення чистого фінансового результату від міжнародних операцій на ринку міжнародних митно-брокерських послуг.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ансофф И. Стратегическое управление / И. Ансофф; [сокр. пер. с англ.]. – М.: Экономика, 1989. – 519 с.
2. Кириченко О.А. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності: Навч. посіб. - 3-тє вид., перероб. і допов. / О.А. Кириченко - К.: Знання-Прес, 2012. - 384 с.
3. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства (організації): Навч. посіб. / За ред. І.Ю. Сіваченка. - К.: ЦУЛ, 2013. - 186 с.
4. Балабанова Л.В. Стратегічний маркетинг: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] /Л. В. Балабанова. – К.: ЦУЛ, 2012. – 187 с.
5. Гудимов О.П. Менеджмент : конспект лекцій / О.П. Гудимов. – К.: ИНФРА, 2015. – 129 с.
6. Международный менеджмент / Под ред. С.Э. Пивоварова, Л.С. Тарасевича, А.И. Майзеля. - СПб.: Питер, 2012. - 576 с.
7. Банько В.Г. Логістика: навчальний посібник / В.Г. Банько – К.: КНТ, 2013. – 345 с.
8. Внешнеэкономическая деятельность предприятия: Учеб. для вузов / Л.Е. Стровский, С.К. Казанцев, Е.А. Паршина и др.; Под ред. проф. Л.Е. Стровского. - 3-е изд., перераб. и доп. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2012. - 847 с.
9. Хвищун Н.В. Логістичні складові підвищення конкурентоспроможності підприємства / Н. В. Хвищун // Логістика: теорія та практика. – 2016. – №1. – С. 126–134.

**МАЛЫЕ АНОМАЛИИ РАЗВИТИЯ СЕРДЦА В ПРАКТИКЕ
СЕМЕЙНОГО ВРАЧА**

Чистяков Даниил Артурович

Ассистент

Кузеванова Мария Владиленовна

к.мед.н., доцент

Пархоменко Татьяна Анатольевна

к.мед.н., доцент

Севастьянова Надежда Евгеньевна

Шестаков Владимир Ильич

ассистенты

Донецкий национальный медицинский университет

Украина

Аннотация. Рассмотрены малые аномалии развития сердца, особенности диагностики пролапса митрального клапана, согласно представлениям его строения и особенностей визуализации при проведении трансторакальной эхокардиографии. Изучены оценка прогноза и влияние на психоэмоциональное состояние пациентов при гипердиагностике пролапса митрального клапана.

Проведена оценка клинических проявлений автономной дисфункции.

Предложено более дифференцированно подходить к критериям диагностики пролапса митрального клапана и симптомам автономной дисфункции.

Ключевые слова: малые аномалии развития сердца, пролапс митрального клапана, эпидемиология, прогноз при пролапсе; молекулярные и генетические основ, диагностика.

Вступление. Одно из ведущих мест среди малых аномалий развития сердца (МАРС) занимает пролапс митрального клапана (ПМК).

В современной отечественной литературе уделяется достаточно много внимания этой патологии, хотя вопросы гипердиагностики ПМК занимают далеко не последнее место.

Знание врачебного персонала проявления этих нарушений заслуживает особого внимания, учитывая сегодняшний день, а именно, появления Covid-19 и связанное с ним психоэмоциональное состояние пациентов.

Целью работы. Изучить и внедрить стандартные диагностические критерии, основанных на двухмерной эхокардиографии согласно последним представлениям о строении и особенностях визуализации митрального клапана, преодолеть противоречия во взглядах на распространенность этой патологии, проанализировать количество гипердиагностированных ПМК и оценить его влияние на психоэмоциональное состояние пациентов после снятия диагноза ПМК.

Материалы и методы. Нами было обследовано 30 пациентов с ранее выставленным диагнозом ПМК, из них 19 (63,3%) женщин и 11 (36,7%) мужчин, в возрасте от 11 до 35 лет. Всем пациентам повторно выполнена ЭХО-КГ врачами экспертного уровня на аппарате «Aloka-Alpha7» с использованием критериев по Freed, а также согласно рекомендациям Европейской и Американской ассоциации ЭХО-КГ. Использовался только В-режим в парастернальной позиции продольной оси или (в апикальной позиции продольной оси- 3-камерное сечение).

Основными методами исследования были экспертный и теоретические методы анализа, синтеза и обобщения полученных результатов.

Анализ литературных публикаций. Несмотря на то, что ПМК в современной отечественной литературе уделяется достаточно много внимания, вопросы гипердиагностики этой МАРС занимают далеко не последнее место, что связано с недостаточной работой по разъяснению этой проблемы врачам общей практики [1].

Единое понятие малозначимых аномалий строения сердца в литературе отсутствует. Такие изменения, как пролапс митрального клапана, аневризма межпредсердной перегородки объединяет термин «cardiac abnormalities». В исследованиях прослежена связь между наличием МАРС и наследственными нарушениями соединительной ткани [2].

Результаты и обсуждения. Малые аномалии развития сердца (МАРС) относятся к изменениям архитектоники сердца и магистральных сосудов, возникшим в эмбриогенезе либо в постнатальный период, которые не сопровождаются гемодинамически значимыми нарушениями и клинически выраженными проявлениями.

Пролапс митрального клапана (ПМК) — наиболее распространенная клапанная аномалия. Многие позиции, касающиеся его диагностики, эпидемиологии, прогноза и генетических основ, в последнее время были уточнены или пересмотрены [3].

Внедрение стандартных диагностических критериев, основанных на двухмерной эхокардиографии, позволили преодолеть противоречия во взглядах на распространенность этой патологии [7].

Установлены возрастные, гендерные и этнические закономерности встречаемости ПМК. Ранее ПМК считался заболеванием с регулярными серьезными осложнениями, но проведенные эпидемиологические исследований дали основание рассматривать его как доброкачественную патологию с низкой вероятностью неблагоприятных последствий. Одновременно были выделены факторы неблагоприятного прогноза, главным из которых признана митральная регургитация [4].

Диагностика молекулярно-генетических исследований позволило считать, что ПМК является результатом следствия множественных генетических нарушений, что обусловлено идентификацией нескольких генов, имеющих отношение к возникновению синдромного пролапса.

Регистр больных ПМК и проведение полногеномных исследований позволило идентифицировать новые гены, имеющие отношение к

возникновению митрального пролабирования и обеспечить скрининг бессимптомных пациентов. Ведущую роль в разнообразных механизмах патогенеза ПМК играет нарушение регуляции трансформирующего фактора роста бета (TGF- β), а понимание патогенетической роли которого открывает перспективы консервативного лечения этой патологии с применением антител, нейтрализующих TGF- β , и блокаторов рецепторов ангиотензина II.

Пролапс митрального клапана (ПМК) — наиболее распространенная клапанная аномалия, которая встречается у 2–3% населения [5]. Эта патология считается ведущей причиной изолированной митральной недостаточности, требующей хирургического вмешательства. Выделяют первичный и вторичный пролапс. Вторичный (синдромный) ПМК является одним из проявлений моногенных дефектов соединительной ткани и характеризуется миксоматозным перерождением митральных створок и их систолическим смещением в полость левого предсердия.

Диагностика пролапса митрального клапана основана: - на клинической картине, которая очень гетерогенна и может быть бессимптомной или клинически манифестной [6].

Ведущим механизмом, раскрывающим многообразную симптоматику ПМК, является вегетативная дисфункция, а изменение вегетативного гомеостаза — это облигатное проявление ПМК. Предложено немало гипотез, объясняющих наличие вегетативной дисфункции при ПМК, в числе которых врожденные изменения перинеурия, системный дефект биологических мембран, перинатальное поражение гипоталамических структур и активно обсуждаемая в последнее время версия о патогенетической роли дефицита магния [7].

Стандартом диагностики ПМК остается физикальное обследование, дополненное двухмерной эхокардиографией.

Внедрения в клиническую практику двухмерной эхокардиографии ПМК, позволили диагностировать у 5–15% и даже 35% обследованных. Ультразвуковые исследования позволили установить, что митральное

клапанное кольцо имеет седловидную форму, что сделало обязательной оценкой состояния клапана из парастернальной продольной позиции. Современная медицина трактует ПМК как систолическое выбухание одной или обеих створок митрального клапана не менее чем на 2 мм над плоскостью митрального кольца при обязательной его регистрации по длинной оси сердца [8].

Трехмерная эхокардиография улучшила понимание механики нормального и патологического митрального клапанов и в определении тактики его хирургического лечения и оценке исходов [9].

Гипердиагностика ПМК, как «эхокардиографическая болезнь сердца» изучена недостаточно. Это связана с недостаточным знанием врачебным персоналом этой патологии, а и, иногда, игнорированием строгих эхокардиографических (ЭХО-КГ) критериев ПМК, что можно объяснить недостаточным опытом врача, старым неусовершенствованным работой оборудования, что, в конечном итоге, ведет к негативным последствиям, таким как необоснованная невротизация пациента с выраженными клиническими проявлениями астеноневротических нарушений [10].

В наших исследованиях диагноз ПМК был подтвержден лишь у 16 (53,3%) пациентов: из них классический первичный, у 1 (3,3%) и неклассический (вторичный) у 15 (50%) при этом клапан при гистологическом исследовании был не изменен.

Митральная регургитация умеренной степени выявлена у 1 (3,3%) пациента. Митральная регургитация минимальная выявлена у 22 (73,3%) пациентов.

Клинические проявления автономной дисфункции проявлялись в виде недостаточной переносимостью физической нагрузки, проявлением аритмии, кардиалгии, психоневрологическими нарушениями [13].

Часто аномалии сердца сочетаются с другими аномалиями соединительной ткани: зрения, скелета, кожи, желчного пузыря, почек. Проявления будут системными, на уровне всего организма.

Так, психоневрологические проявления были выявлены у 9 из 16 (56,2 %) в группе подтвержденного диагноза ПМК и у 27(90%) из 30 пациентов, у которых терапия психоэмоционального состояния привела к уменьшению симптоматики в 85% случаев.

Митральная регургитация является одним из основных факторов риска развития неблагоприятных сердечно-сосудистых событий при ПМК, таких как: застойная сердечная недостаточность, фибрилляция предсердий, церебральные нарушения, эндокардит, что стало показанием к хирургическому лечению [11].

Независимыми факторами увеличения объема митральной регургитации с течением времени стали прогрессирование клапанного поражения, в частности, появление молотящей створки и увеличение диаметра митрального кольца. Фибрилляция предсердий усугубляет тяжесть митральной регургитации и ее выраженность уменьшается после восстановления синусового ритма.

Толщина митральной створки более 5 мм (признак миксоматозной дегенерации), зарегистрированная эхокардиографически в М-режиме, ассоциируется с повышенным риском развития эндокардита, митральной регургитации и внезапной смерти [6].

Бессимптомные пациенты с такой створкой и неизменной функцией левого желудочка, получающие медикаментозное лечение, имеют невысокий риск сердечно-сосудистых осложнений. Показаниями для хирургического вмешательства на клапанах у этих больных являются развитие фибрилляции предсердий (4% в год) и сердечной недостаточности (5,7% в год). Пожилой возраст, наличие клинической симптоматики или снижение фракции выброса до уровня менее 60% на момент установления диагноза выступают маркерами повышенной смертности и свидетельствуют в пользу проведения операции на сердечных клапанах.

Длительные наблюдения с бессимптомным ПМК предикторами смертности служили наличие митральной регургитации и дисфункции левого желудочка на момент первичного обследования, а факторами риска сердечно-

сосудистых нарушений явились возраст старше 50 лет, увеличение полости левого предсердия и наличие митральной регургитации [5,11].

Нами было отмечено, что у 10 из 14 (71,4%) пациентов, которым был снят диагноз ПМК, сохранялись признаки автономной дисфункции, что наводило на мысль, что эта симптоматика ошибочно была списана на клинические проявления ранее диагностированного ПМК, а не на существующую вегетососудистую дистонию [13].

Мы считаем, что необходимо более углубленное отношение к этой патологии, поскольку, иногда, игнорирование строгих эхокардиографических (ЭХО-КГ) критериев ПМК, можно объяснить не только недостаточным опытом врача, но и отсутствием современной диагностической аппаратуры.

В настоящее время ПМК представляется результатом множественных генетических нарушений, что доказывается идентификацией нескольких генов, имеющих отношение к возникновению синдромного митрального пролапса.

Достижения в технологии секвенирования ДНК могут привести к идентификации генов MMVP1, MMVP2 и MMVP3 в ближайшем будущем.

Создание масштабных регистров больных ПМК и проведение полногеномных исследований позволит идентифицировать новые гены, имеющие отношение к возникновению ПМК, и обеспечить скрининг бессимптомных пациентов, угрожаемых по развитию и прогрессированию митральной регургитации [12].

Наблюдение за пациентами, поступившими с ПМК показывает тенденцию к прогрессированию митральных поражений.

В результате проведенных исследований мы предлагаем более дифференцировано подходить к симптомам автономной дисфункции, проявление которых слабо ассоциировано с неклассическим ПМК.

Выводы. Использование строгих эхокардиографических критериев предотвращает гипердиагностику ПМК в практике семейного врача.

Низкая частота тяжелой митральной регургитации, которая определяет тяжесть заболевания и ассоциированных с ней осложнений, может уменьшить невротизацию пациентов с диагнозом ПМК.

Семейному врачу необходимо более дифференцировано подходить к симптомам автономной дисфункции, проявление которых слабо ассоциировано с неклассическим ПМК и особенно перспективны на ранней стадии недиагностированных фенотипов ПМК.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Земцовский Э.В. Малые аномалии сердца и диспластические фенотипы / Э.В. Земцовский, Э.Г. Малев – СПб.: Изд-во «ИВЭСЭП», 2012. – 160 с.
2. Калмыкова А.С. Малые сердечные аномалии и синдром вегетативной дисфункции у детей /А.С. Калмыкова, А.С. Ткачева, Н.В. Зарытовская // Педиатрия. – 2003. – №2. – С. 9–11.
3. Рыбакова М.К. Практическое руководство по ультразвуковой диагностике. Эхокардиография /М.К. Рыбакова, М.Н. Алехин, В.В. Митьков //. – М.: Видар, 2008. – 458 с.
4. Фейгенбаум Х. Эхокардиография / Х.Э. Фейгенбаум. – М.: Видар, 1999. –512 с.
5. Фрид Л.А., Леви Д., Левин Р.А. и др. Распространенность и клинические исходы пролапса митрального клапана. N Engl J Med 1999; 341: 1-7.
6. ACC/AHA Guidelines for the Management of Patients With Valvular Heart Disease. Executive Summary. A report of the American College of Cardiology/American Heart Association Task Force on Practice Guidelines (Committee on Management of Patients With Valvular Heart Disease) //JACC Vol. 32, No. 5 November 1, 1998:1486–588
7. 2017 AHA/ACC Focused Update of the 2014 AHA/ACC Guideline for the Management of Patients With Valvular Heart Disease. A Report of the American

College of Cardiology/American Heart Association Task Force on Clinical Practice Guidelines // JACC Vol. 70, No. 2 , 2017

8. Francesca N. Delling, Philimon Gona, Martin G. Larson et al.. Mild Expression of Mitral Valve Prolapse in the Framingham Offspring: Expanding the Phenotypic Spectrum // JASE Vol. 27, No. 1, 2014, 17-23.

9. Recommendations for the echocardiographic assessment of native valvular regurgitation: an executive summary from the European Association of Cardiovascular Imaging // European Heart Journal – Cardiovascular Imaging (2013) 14, 611–644

10. Деллинг Ф. Н., Гона П., Ларсон М. Г. и др. Умеренное проявление пролапса митрального клапана у потомков Фрамингема: расширение фенотипического спектра. J Am Soc Echocardiogr 2014; 27: 17-23.

11. Ягода А.В. Факторы риска прогностически значимых нарушений сердечного ритма при дисплазии соединительной ткани /А.В. Ягода, М.В. Новикова, Н.Н. Гладких //Архив внутренней медицины, 2015; 1: 60–63.

12. Levine R.A., Sclaughaupt S.A. Molecular genetics of mitral valve prolapse. Curr Opin Cardiol 2007; 22(3): 171–175.

13. Семенкин А.А. Особенности вегетативной регуляции у лиц молодого возраста с дисплазией соединительной ткани /А.А. Семенкин, Ю.В. Терещенко, О.В. Дрокина, Л.А. Живилова //Сибирский медицинский журнал, 2011; 26(3–2): 56–59.

АСПЕКТЫ ОНКОПАТОЛОГИИ

Шоюнусов С. И.

студент

Ташкентского Педиатрического Медицинского Института

г.Ташкент

Научный руководитель

Каратаева Л. А.

доцент к.м.н. кафедры патологической анатомии Ташкентского

Педиатрического Медицинского Института г.Ташкент .

В настоящее время опухоли центральной нервной системы (ЦНС) занимают второе место среди всей онкопатологии у детей. Среди них 80. - 95 % составляют опухоли головного мозга (ОГМ), 50% всех неоплазм ЦНС являются эмбриональными и анапластическими злокачественными. Статистические данные показали ,что ежегодно в России заболевают 1,4 на 100000 детей в возрасте до 16 лет, что составляет примерно 450 - 600 новых случаев в году. В США ежегодно выявляют 1700 заболевших детей . В Германии ежегодно отмечается около 250 новых заболеваний .

Авторами литературы отмечают ,что глиальные опухоли относятся к наиболее часто встречающимся новообразованиям головного мозга, 35% среди них являются злокачественными. Современная стратегия лечения злокачественных опухолей, основанная на комплексном лечении, включающем хирургическое удаление опухоли с последующим проведением химио-, гормоно- и иммунотерапии, а также рентгено- , радио- и лазеротерапии достигла определенных успехов, однако прогноз заболевания остается неудовлетворительным . Показано, что даже на расстоянии свыше 4 см от удаленного опухолевого узла в видимо не измененных тканях головного мозга после хирургического вмешательства остается множество опухолевых клеток с повышенной пролиферативной активностью . Специалистами этой области был

отмечен тот факт, что достижения в хирургической технике позволили снизить хирургическую летальность до 1.9% при анапластических астроцитомах и 4.3% - при глиобластомах. Применение лучевой терапии дало возможность увеличить продолжительность жизни от 4 до 12 месяцев. Химиотерапия способствует увеличению выживаемости пациентов, но химиочувствительны всего лишь 25-35% пациентов. Однако результаты комбинированной терапии злокачественных глиом остаются неудовлетворительными. Средняя продолжительность жизни больных с анапластическими астроцитомами составляет около 24 месяцев, глиобластомами - редко превышает 12 месяцев при 5-летней выживаемости - 3 — 5,5%.

Нами был проведен дальнейший анализ литературы который показал, что быстрый прогресс биотехнологической науки и иммунологии в последнее десятилетие позволяет применять передовые достижения в нейрохирургической практике, причем большинство из новых методов терапии основано на использовании иммуноцитокиновой терапии, либо активированных *in vitro* лимфоцитов в сопровождении генно-инженерных полипептидов (цитокинов).

Однако по данным литературы большинство исследований касается экспериментальных работ, и лишь небольшую часть составляют клинические сообщения свидетельствующие, что патогенетической основой безуспешности саногенетических механизмов у больных с глиальными опухолями головного мозга является системная и локальная недостаточность Т-клеточного звена иммунитета, в том числе исходно низкая степень лимфоцитарной инфильтрации опухолевой ткани, а также нарушение баланса между пролиферацией клеток и их программированной гибелью (апоптозом), причем оба эти процесса регулируются цитокинами. В то же время имеются сообщения о способности ряда цитокинов проникать через гемато-туморальный барьер и индуцировать гибель опухолевых клеток глиом как с низкой, так и с высокой степенью анаплазии.

А также авторами отмечено ,что в детском возрасте все ОГМ причисляются к злокачественным, поскольку даже доброкачественные по гистологической картине опухоли принимают злокачественное течение вследствие своего инфильтративного роста и локализации. На протяжении многих лет лечебные технологии при неоплазмах ЦНС у детей предусматривали два последовательных этапа: операцию и облучение, и, в определенной степени, обеспечивали реабилитационный эффект. Вместе с тем проблематичность радикальности оперативного вмешательства, прямо влияющей на прогноз, а также отсутствие последующей поддерживающей медикаментозной терапии приводило зачастую к рецидивам опухолевого роста и фатальным исходам.

В настоящее время по мнению многих авторов литературы отмечено ,что даже при оптимальных методах оперирования и облучения вряд ли можно надеяться на излечение более чем на 50% детей с злокачественными опухолями головного мозга . У детей с астроцитомой высокой степени злокачественности, глиобластомой процент долговременной выживаемости после операции и лучевой терапии не достигает и 30% .

Зарубежными и отечественными авторами было утверждено ,что низкая позитивность долгосрочных результатов относительно процента и качества выживаемости больных с неоплазмами. ЦНС побуждает клиницистов к поиску новых методов терапии . Включение в начале 80-х годов цитостатиков в программы комплексной терапии ЗОГМ у детей позволило существенно оптимизировать общую лечебную эффективность. Однако, последующие наблюдения показали недолговременность монокимиотерапии, связанную в основном с быстро развивающейся лекарственной резистентностью опухолевых клеток.

А также в литературе не существует единой классификации лучевых осложнений , а понятие "лучевой некроз" зачастую употребляется не корректно, так как морфология лучевых повреждений не ограничивается некрозом . Встречаемость некротических очагов в облученных тканях спустя

несколько месяцев после радиохирургии может составлять 33% , а частота локальных изменений по данным МРТ достигать 38% . Известно, что риск и сроки развития лучевых повреждений зависят от величины дозы, объема мишени, селективности облучения и методики фракционирования . Имеют значение такие факторы, как химиотерапия , сопутствующие заболевания и индивидуальная радиочувствительность .

Клиницистами также отмечен тот факт ,что лучевые повреждения часто симулируют продолженный рост опухоли, их дифференциальная диагностика представляет сложную проблему . Данные КТ и МРТ мало специфичны . Современные методы визуализации - ПЭТ ОФЭКТ , МР-спектроскопия , МР-диффузионные и КТ/МР-перфузионные исследования позволяют охарактеризовать особенности химического состава, метаболизма и кровотока в облученной области, но не обладают стопроцентной чувствительностью и специфичностью.

Таким образом подводя итог литературного анализа можно сказать ,что отсутствие четкой клинической картины, длительный скрытый период заболевания, специфика локализации, особенности роста опухоли приводят к затруднению ранней диагностики.

ЛИТЕРАТУРА

1.Антонов В.Г, Козлов В.К. Патогенез онкологических заболеваний: иммунные и биохимические феномены и механизмы. Внеклеточные и клеточные механизмы общей иммунодепрессии и иммунной резистентности // Цитокины и воспаление. 2004. - Т.3, № 1. - С.8 - 19.

2.Ю.Бенцион Д.Л. Варианты фракционирования дозы при облучении больных со злокачественными глиомами // Материалы Российской конференции «Комбинированное лечение опухолей головного мозга». - Екатеринбург, 2004. С. 14 - 16.

3.Бережная Н.М., Чехун В.Ф. Система интерлейкинов и рак (новые аспекты взаимодействия опухоли и организма). Киев: ДИА, 2000. — 224 с.

4.ТиглиевГ.С. Достижения, проблемы и перспективы развития комплексного лечения больных с опухолями головного мозга/ Г.С. Тиглиев // Нейронева 2001. - №3. - С.32.

5.Долгушин М.Б., Пронин И.Н., Корниенко В.Н. Перфузионная компьютерная томография в динамической оценке эффективности лучевой терапии при вторичном опухолевом поражении головного мозга // Вестник РОНЦ им. Блохина РАМН. 2008. - Т. 19. - №4. - С. 36-46.

6. Ильялов С.Р. Стереотаксическая радиохирургия внутримозговых метастазов рака с применением установки "Гамма-нож". Дисс. канд. мед. наук. М., 2008.

7. Никитин К.В., Шишкина Л.В., Пронин И.Н. и соавт. Лучевой некроз после стереотаксической радиохирургии доброкачественной глиомы: описание случая // Журнал вопросы нейрохирургии. 2009. - № 3. - С. 37-42.

8. Подопригора А.Е., Пронин И.Н., Фадеева Л.М. Протонная магнитно-резонансная спектроскопия в диагностике опухолевых и неопухолевых поражений головного мозга. // Журнал вопросы нейрохирургии. — 2000. — № 3. С.17-20.

9. Bauman G.S., Larson D.A. Conventional Radiation //J. Neurooncology. The essentials. - N.Y. - 2000. - Ch.16. - P. 169- 182.

10. Cai R., Barnett G., Novak E. et al. Principal risk of peritumoral edema after stereotactic radiosurgery for intracranial meningioma is tumor-brain contact interface area //Neurosurgery. 2010. - Vol. 66, N. 3. - P. 513-522

**МІЖПРЕДМЕТНЕ ІНТЕГРУВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ КУРСІВ
БІОЛОГІЧНОЇ ХІМІЇ ТА ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ХІМІЇ**

Яремій Ірина Миколаївна

к.б.н., доцент кафедри
біоорганічної та біологічної хімії і клінічної біохімії

Грозав Аліна Миколаївна

к.х.н., доцент кафедри
медичної та фармацевтичної хімії

Перепелиця Олеся Орестівна

к.б.н., доцент кафедри
медичної та фармацевтичної хімії

Буковинський державний медичний університет

м. Чернівці, Україна

Анотація: виокремлені міждисциплінарні інтеграційні зв'язки навчальних дисциплін «Біологічна хімія» і «Фармацевтична хімія» для викладання студентам спеціальності «Фармація, промислова фармація», які навчаються на другому (магістерському) рівні для врахування при викладанні вищезазначених дисциплін студентам фармацевтичного факультету.

Ключові слова: міждисциплінарні інтеграційні зв'язки, біологічна хімія, фармацевтична хімія.

Вступ. Найважливішими питанням реформування сучасної освіти в Україні є питання забезпечення якості професійної освіти, як на післядипломному, так і на додипломному її етапах [1, с.144; 2, с. 249]. Процес вивчення фундаментальних навчальних дисциплін у вищих навчальних медичних (фармацевтичному) закладах освіти має бути професійно орієнтованим і здійснюватися в тісному міждисциплінарному інтегративному

зв'язку. Формування основних базових і професійних компетенцій майбутніх фахівців фармацевтичної галузі вимагає постійної інтеграції системи знань, які формуються в процесі вивчення студентами-фармацевтами комплексу базових навчальних дисциплін, зокрема біологічної хімії та дисциплін, які формують їх професійні компетенції, зокрема фармацевтичної хімії. Тому, при викладанні цих навчальних предметів, які використовують спільні терміни і поняття, необхідно їх виокремити та узгодити час їх вивчення задля зміцнення зв'язків між ними та формування в майбутніх фармацевтів цілісної узагальненої системи знань і вмінь, необхідних для їх успішної професійної діяльності [3, с. 110; 4, с.115; 5, с.84].

Мета роботи: виокремити суміжні теми, основні терміни та поняття інтегративного характеру навчальних дисциплін «Біологічна хімія» і «Фармацевтична хімія».

Матеріали і методи. Об'єктом дослідження слугувало навчально-методичне забезпечення та робочі програми навчальних дисциплін «Біологічна хімія» та «Фармацевтична хімія», розроблені на основі примірних програм навчальних дисциплін для студентів вищих медичних (фармацевтичного) закладів освіти (2019 р.) примірного навчального плану підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань 22 «Охорона здоров'я» та освітньо-професійних програм підготовки фахівців у закладах вищої освіти України «Буковинський державний медичний університет». У роботі використані методи узагальнення, систематизації та теоретичний аналіз.

Результати та обговорення. Міждисциплінарна інтеграція являє собою цілеспрямоване посилення міждисциплінарних зв'язків за умови збереження і цілісності (теоретичної і практичної) програми викладання навчальних дисциплін між якими встановлюються інтегративні зв'язки. Інтегративний підхід у професійній освіті слугує методологічною основою міждисциплінарної інтеграції. Сутність міжпредметного інтегративного підходу у вищій освіті свого часу обґрунтовано в працях Л. Демінської. Міждисциплінарна інтеграція, насамперед, передбачає узгодження змісту навчальних дисциплін.

викоремлюючи спільні базові і професійні терміни та об'єкти вивчення. Опрацювання змісту навчальних програм повинне відбуватися шляхом систематизації й узагальнення навчального матеріалу з різних навчальних дисциплін [4, с.114; 5, с.84]. Інформація, яку студенти засвоїли під час вивчення однієї навчальної дисципліни, не повинна дублюватися при вивченні іншої, а має слугувати для неї базисом, використовуватися для актуалізації знань і вмінь студентів, мотивувати до поглиблення набутих знань і сприяти формуванню не тільки базових, але й професійних компетенцій.

Згідно проведеного нами аналізу змісту навчальних курсів біологічної хімії та фармацевтичної хімії виокремлено ряд суміжних тем, які є важливими для засвоєння студентами фармацевтичного факультету вищезазначених дисциплін та формуванню в них необхідних компетенцій.

Біологічну хімію студенти-фармацевти вивчають упродовж 3 курсу, а фармацевтичну – упродовж 3-5 курсів. Багато спільних для обох навчальних предметів термінів і понять вперше вивчаються студентами-фармацевтами в курсі біологічної хімії. Тому, знання певних тем цього курсу є базовими для успішного засвоєння навчального матеріалу курсу фармацевтичної хімії.

Так, зокрема у модулі №1 з біологічної хімії («Структура та функції біомолекул. Загальні закономірності метаболізму. Обмін вуглеводів, ліпідів, амінокислот та його регуляція») студенти вивчають структуру, властивості, особливості обміну та біологічне значення окремих амінокислот. Цей навчальний матеріал інтегрується з навчальним матеріалом теми «Лікарські засоби з групи амінокислот аліфатичного ряду та їх похідні», модулю №2 курсу фармацевтичної хімії («Органічні лікарські засоби аліфатичної та ациклічної структури») стосовно хімічних властивостей та застосування в медицині препаратів амінокислот, зокрема глютамінової кислоти, метіоніну, цистеїну й аланіну [6, с.37-35; 7, с.122].

Також, у модулі №1 із біологічної хімії студенти вивчають структуру вітамінів, їх коферментну функцію, добові потреби, роль у метаболічних перетвореннях, ознаки дефіциту та знайомляться з препаратами вітамінів та їх

коферментних форм, які використовуються в медицині. Ці знання необхідні для засвоєння навчального матеріалу модулю №5 із фармацевтичної хімії «Лікарські засоби, які впливають на функції органів, обмін речовин та імунітет». У курсі фармацевтичної хімії, базуючись на знаннях із біологічної хімії, студенти-фармацевти вивчають препарати вітамінів аліфатичного ряду, зокрема сульфурумісні похідні насичених кислот (вітамін N або ліпоєва кислота), ненасичені вищі карбонові кислоти (вітаміни групи F), похідні ненасичених полігідрокси-гамма-лактонів (вітамін C), похідні альфа-амінокислот (вітамін U), похідні бета-амінокислот (пантотенова кислота), похідні гамма-амінокислот (вітамін Вт-карнітин), похідні третинних амінів (холін) [6, с.306-343; 7, с.410-444].

Вивчення у цьому модулі з фармацевтичної хімії структури і механізмів дії препаратів гормонів (тироксин і трийодтиронін, глюкокортикоїди, мінералокортикоїди, андрогени, естрогени, гестагени, простагландини) та антигормонів базується на знаннях біохімії гормонів (структура, механізми дії, біологічна роль), набутих студентами на 3 курсі у процесі вивчення модулю №2 з курсу біологічної хімії («Основи молекулярної біології та біохімії ови міжклітинних комунікацій. Біохімія тканин і фізіологічних функцій; основи фармацевтичної біохімії») [6, с.605-637, 682; 7, с.410-418, 488-489, 508-512].

У модулі №2 із біологічної хімії студенти також знайомляться з молекулярними механізмами дії антибіотиків (антибіотики-інгібітори реплікації, транскрипції, трансляції) та антиметаболітами обміну нуклеотидів, протипухлинними засобами, які діють як конкурентні інгібітори ферментів обміну нуклеотидів (метотрексат – інгібітор дигідрофолатредуктази, фторурацил – тимідилатсинтази). Ці знання є базовими для засвоєння модулю №4 із фармацевтичної хімії [6, с.447-550; 7, с. 521-528].

Розглядаючи біохімію харчування в модулі №2 з біологічної хімії вивчається структура, біологічна роль, добові потреби та ознаки гіпо- й гіпервітамінозу жиророзчинних і водорозчинних вітамінів. Ці знання необхідні для вивчення навчального матеріалу модулю №5 курсу фармацевтичної хімії,

зокрема щодо вітамінів ациклічного ряду (циклогексенілізопреноріди – вітаміни групи А, циклогексанолетиленгідриданові – вітаміни групи D, поліатомні насичені спирти – інозитол, вітаміни ароматичного ряду – вітаміни групи К та убіхінон, вітаміни гетероциклічного ряду – похідні хроману – токоферолі; біофлавоноїди – вітаміни групи Р, похідні піридину – вітамін РР і піридоксол, похідні піримідину – тіамін та оротова кислот, похідні птеридину – фолієва кислота, похідні ізоалаксазину – рибофлавін, коринові похідні – ціанкобаламін, похідні конденсованих п'ятичленних гетероциклів – біотин) [6, с.370-384; 7, с.422-430] .

У модулі №3 із фармацевтичної хімії («Лікарські засоби, що впливають на нервову, серцево-судинну, видільну системи та системи згортання крові») студенти, базуючись на знаннях, набутих у курсі біологічної хімії вивчають механізми дії периферійних вазодилататорів, засобів, що впливають на функціонування ренін-ангіотензин-альдостеронової системи, антиоксидантів, антикоагулянтів, гіполіпідемійних засобів.

У модулі №2 із біологічної хімії вивчаються основні типи реакцій, які забезпечують І-шу фазу метаболізму ліків (фаза хімічної модифікації) та ІІ-гу (фаза кон'югації), особливу увагу приділяється функціонуванню системи мікросомального монооксигеназного окислення (роль цитохрому Р-450, препарати-індуктори синтезу й інгібітори Р-450), ферментам «умовно лікарського метаболізму», які забезпечують глюкуронову, сульфатну та глутатіонову кон'югацію, ацетилювання та метилювання лікарських препаратів; акцентується увага студентів на тому, що у процесі метаболізму ліків може відбуватися як втрата їх фармакологічної активності, так і її посилення і навіть, зміна фармакологічної спрямованості; наводяться приклади конкретних препаратів. У модулі №2 з фармацевтичної хімії («Хімічні основи дії лікарських засобів. Засоби дії на ЦНС») студенти вивчають хімічні реакції, які лежать в основі метаболічних перетворень лікарських засобів різних фармакологічних груп, фазами їх метаболізму та факторами, що впливають на метаболічні процеси (ці процеси розглядаються у біологічній хімії в темі

«Біохімія печінки. Роль печінки в знешкодженні токсичних речовин і метаболізмі ліків»), а також вивчають зв'язок між структурою та механізмом дії нестероїдних протизапальних засобів, антигістамінних, а також снодійних, ноотропних і психотропних лікарських засобів, які також вивчаються у курсі біологічної хімії в темі «Біохімія нервової тканини». [6, с.684-711; 7,с/225-290].

Отже, з огляду на окреслене вище зауважимо, що знання з курсу біологічної хімії поза сумнівом мають значення для засвоєння фармацевтичної хімії, особливо навчального матеріалу модулів №2-5, а викладання навчального матеріалу в постійному інтегративному зв'язку сприяє поглибленню знань і вмінь студентів-фармацевтів, розвитку їх професійного мислення й ерудиції, формуванню базових і професійних компетенцій майбутніх фахівців фармацевтичної галузі.

Висновок. Встановлено міжпредметний інтегративний зв'язок навчального матеріалу курсів «Біологічна хімія» та «Фармацевтична хімія», які вивчаються студентами фармацевтичного факультету, спеціальності «Фармація, промислова фармація».

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1.Карпець М. В. Міждисциплінарна інтеграція – основа професійної спрямованості навчання // Світ медицини та біології. – 2016. - № 4 (58). – С. 144-147.

2.Міждисциплінарна інтеграція викладання біоорганічної хімії в медичному університеті/Е.Ю. Рождественський, М.С. Сидун, А.Г. Кривобок [та ін.]/Акт. пробл. суч.медицини: Вісн. Укр. мед. стоматол. академії.-2009. –Т.9, вип.4 (ч.3).-С.249-251.

3.Міждисциплінарна інтеграція як фактор удосконалення викладання фармакології у медичному виші/ Н.І. Волощук, О.С. Пашинська, А.О. Іваниця А.О., І.В. Таран//Медична освіта.-2016, №4. –С.8-11.

4.Шульгай А. Г., Федонюк Л. Я., Мудра А. Є., Олещук О. М. Міждисциплінарна інтеграція як складова проблемно-орієнтованого навчання у

медичному університеті // Медична освіта. – 2018, № 4. – С. 113-116 (DOI 10.11603/me.2414-5998.2018.4.9342).

5.Шорников О.Н. Технология формирования информационной компетентности студентов на основе междисциплинарной интеграции // Современные наукоемкие технологии. – 2010. – № 12. – С. 83-85.

6.Біохімія: підручник/за ред. Проф. А.Л. Загайка, проф. К.В. Александрової, Вінниця: Нова книга, 2014.-811с.

7.Фармацевтична хімія: навчальний посібник/за заг.ред. П.О. Безуглого.- Вінниця: Нова книга, 2008. -628с.

ФІЛОСОФСЬКЕ БУТТЯ СОКРАТА

Яровицька Наталя Анатоліївна

Викладач

кандидат філософських наук

Доц. кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін ХНУБА

Харківський національний університет будівництва та архітектура

Сурніна Оксана Дмитрівна

Студентка санітарно-технічного факультету

Харківський національний університет будівництва та архітектура

м. Харків, Україна

*Быть ниже самого себя – это не что иное, как невежественность, а
быть выше самого себя – не что иное как мудрость*

Кто мудр, тот и добр

Сократ

Анотація: Сократ (469 до н. е., — 399 до н. е., Афіни) – філософ, що увійшов в історію, як засновник етики, як розділу філософії. Через те, що він ніколи не записував свої думки, його філософія дійшла до нас лише завдяки роботам його учня – Платона, який описав її в своїх знаменитих діалогах. В цих діалогах він дуже ретельно розкрив філософські погляди свого наставника.

Ключові слова: Сократ, філософ, буття, самопізнання, етика.

Сократ - афінський філософ, який удостоєний видатного літературного пам'ятника - діалогів Платона, в яких Сократ виведений головною дійовою особою. Сократ казав: «легке проведення часу і задоволення, отримані відразу, без праці, ні тілу не можуть дати фортеці, ні душі не дають ніякого цінного знання; навпаки, заняття, поєднані з наполегливою працею, ведуть до досягнення моральної досконалості» [1].

Його сучасники відзначали силу, з якою Сократ міг впливати на людей, що його оточують. Дехто з його співрозмовників згадував своє враження від промов філософа - він майже ціпенів від них. Нерідко його слухачам здавалося, що більше не можна жити так, як вони жили до цього.

Про Сократа можна сказати, що він був останнім з софістів, незважаючи на те, що більша частина його практичних дій була спрямована проти їх вчення, вельми поширеного на той час в Афінах. Софісти в своїх поглядах були скептиками та суб'єктивістами того часу. Софісти мали рацію, коли казали, що в різних народів різні боги і різні люди мають різний світогляд та сприйняття дійсності. Але, на думку Сократа, моральні цінності повинні бути однаковими для всіх людей. Сократ, підкреслюючи загальність філософських істин, суперечив софістам, які вважали, що істина відносна, тобто своя у кожній окремій людині. Якщо для софістів міра речей - індивідуальна людина, то для Сократа - людина – це родова істота. Колишні вірування і норми моралі софісти піддавали жорсткому аналізу та критиці, але Сократ пішов ще далше за них. Він заклав основи нового характеру цінностей, що засновані на мудрості і відображають загальнолюдські цінності.

Сократ, як і софісти, вважав людину основним і кінцевим критерієм для вимірювання політичного і суспільного устрою, тому він прагнув переорієнтувати людину того часу на саму себе. В цій ідеї можна почути відгук відомого вислову дельфійського оракула: «Пізнай самого себе, і ти відкриєш таємницю всіх речей».

Особливий інтерес з точки зору етики являє погляд Сократа на опір злу. Краще терпіти несправедливість, ніж заподіювати її, хоча і те, і інше погано, вважає Сократ. На користь добродісного життя Сократ крім етичних аргументів наводить космогонічний (без справедливості не було б космосу як «порядку») і теологічний (посмертна доля залежить від того, як людина жила на землі) аргументи.

Більшість мотивів сократівського діалогу «Горгій», в тому числі про необхідність обмеження особистих потреб на ін., - будуть повторюватися потім

протягом всієї історії філософії, знайшовши свою кульмінацію в спорах про ніцшеанство з його поданням про волю до влади як рушійну силу людських прагнень.

Сократ розпочав етичний етап розвитку філософії тим, що він висунув чіткі підстави для створення нової науки та розробив її методу. Науки існують завдяки тому, що їх істини справедливі для всіх. Якщо би для одного «2х2» дорівнювало 4, для іншого - 5, для третього - 6, то наука математика не змогла би існувати. Такий самий підхід діє щодо моральних принципів: необхідно з'ясувати, скільки ж буде «2х2» насправді. Дізнавшись істину, всі люди будуть поводитися, на думку Сократа, відповідно до неї. Загальноприйняті норми людських вчинків існують тому, що є загальні знання, про яке необхідно повідомити людям, точніше, допомогти їм самим знайти його, і тоді всі стануть поводитися однаково і більш не будуть сперечатися між собою. Знання чесноти існує всередині кожної людини, а його виявлення призведе до загального щастя.

Головна заслуга Сократа полягає в створенні уявлення про те, що для всіх людей існують одні й ті ж самі цінності. Зараз, в XXI сторіччі, дуже часто говорять про те, що потрібно зробити для гармонійного існування соціуму, але ще 2500 років тому філософ поставив теж саме запитання. І відповів на нього: для цього потрібно, щоб глибинні духовні цінності були однаковими для всіх [2].

З одного боку, людина є мірою всіх речей, а з іншого – моральні норми повинні бути універсальними – це створює деякі протиріччя. Проте Сократ зміг подолати його створенням свого особистого методу. Філософ не лише передавав знання іншим, тобто вчив, а ще й використовував метод приведення людей до істини, завдяки якому кожен сам приходив до неї, цим від дуже сильно відрізнявся від софістів. Сократівський метод майовтікі був покликаний довести до індивіда знання, що були неактивні і його свідомості на момент розмови. Сократ вважав, що сперечатися треба так, щоб шляхом послідовних раціональних кроків людина сама приходила до істини, тому що істині не

можна переконати, проте її можна самотійно відкрити для себе. Основним у вченні Сократа було те, що до блага, яке дається загальним знанням, кожен мусить прийти своїм розумом. Жодні зовнішні умови не можуть змусити людину вести себе добре, в цьому Сократ співпадає із вченням Конфуція. Людина сама повинна зрозуміти, що треба чинити саме так, проте їй потрібно допомогти «народити плід чесноти». Коли хтось намагався звинуватити Сократа, він говорив, що ніколи нікого нічому не вчив, а лише не перешкоджав іншим ставити йому питання і сам ставив питання. Це і становило суть такого методу діалогу, як приведення до істини, що сповідував Сократ [1].

Для того щоб неактивні в душі людини знання проявилися, треба, щоб вона зробила над собою зусилля пізнати те, що вже закладено в неї. Сократ звернув людину до самої себе, закликав її до самопізнання. Звідси й слова, які він часто повторював: «Пізнай самого себе», які стали афоризмом. Це найважливіший принцип, з якого бере свій початок етика як практична філософія, яка розмірковує не над тим, як влаштований світ, а над тим, що в цьому світі робити людині та хто вона є. Всі основні напрямки вчення Сократа, що пов'язані між собою, виявляють своєрідну структуру його духу.

Твердження «Пізнай самого себе» витікає з твердження, що «чеснота є знанням», і, отже, моральна досконалість особистості неможлива без пізнання своїх здібностей і сил.

Сократ мав звичку запитувати у людей відповіді на питання, які вважалися складними і неприємними, з тим, щоб спростувати загальноприйняті поверхневі пояснення і започаткувати критичне пізнання. Сократ примушував свого співрозмовника точно і однозначно сформулювати свою думку. Сократ визнавав, що і сам не знає відповіді на деякі питання, однак, як він вважав, мав перевагу перед тими, хто не знав відповіді на питання, вважаючи, що володіє таким знанням. У зв'язку з цим відомий вислів Сократа: «Я знаю, що нічого не знаю». Принцип пошуку об'єктивного характеру істини уособлювався в запропонованому методі – майєвтиці. Це система допоміжних питань,

відповідаючи на які, слухач самостійно відповідає на своє запитання. Так, жінка народжує дитину, а чоловік «народжує» істину, - зазначав античний філософ.

Важливою складовою етичного виміру є ставлення Сократа до своїх учнів. Він називав їх друзями, наголошуючи на тому, що дружба – є вагомий чинник, що створює передумови для комунікації та бесіди. Так, Сократ уособлюється як автор античного діалогу, передумови розвитку діалектики. Мудрість він ототожнював з категорією «добра» як джерелом Блага.

Пізнання самого себе стало головною філософською сентенцією Сократа. Знатність та багатства не мали для Сократа ціннісного пріоритету. А дії людини, її сутність проявлялась завдяки слову: «Заговори, щоби я тебе побачив». Отже, слово та діалог – фундаментальні скрижалі неординарної та глибинної фігури – античного митця Сократа.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Електронний ресурс: um.co.ua/1/1-1/1-121346.html
2. Електронний ресурс:
https://knowledge.allbest.ru/philosophy/2c0a65625b2bc78a5c53b89421316c27_0.html

ОМАР ХАЙЯМ: СВЕТОЧ БЫТИЯ

Яровицкая Наталья Анатольевна

к.филос.н., доцент

Студентка

Ливенская Алёна Андреевна

Харьковский национальный университет

строительства и архитектуры

г. Харьков, Украина

*Омар Хайям – философ, превзошедший всех поэтов, поэт,
вместивший в свои четверостишия всю философию*

Э. Винфильд

Все, что видим мы, - видимость только одна.

Далеко от поверхности мира до дна.

Полагай несущественным явное в мире,

Ибо тайная сущность вещей – не видна.

Омар Хайям

Аннотация: жизнь любого человека и маленькая, и праведная полна поисками учителя, наставника. Кто, подобно путеводной нити поможет размотать хитросплетения бытия. Подарит ощущения тверди под ногами, полноты восприятия мира. Таким светочем, маяком Вселенной предстает фигура Омара Хайяма. Омар Хайям – особое имя в истории человека. Творчество Хайяма – действительно удивительное явление для всего мира. Ступенька, на которую он ступил – последняя, дальше которой не только никто не шагнул, но дальше которой и невозможно шагнуть.

Ключевые слова: поэт, мыслитель, путь бытия, творчество, истина.

Гиясаддин Абу-ль-Фатх Омар ибн Ибрахим аль-Хайям Нишапури, Омар Хайям – персидский и таджикский поэт, математик, астроном и философ. Родился он 18 мая 1048 года, в городе Нишапур. [2, с. 209]. Уже с самого раннего возраста всем было видно, что Омар вырастит выдающимся человеком. Он рано научился читать, полностью прочитал Коран, прекрасно владел математикой, проводил астрономические исследования.

Он пришел к таким вопросам, как: «Что есть жизнь? Кто дал мне эту жизнь? Зачем я живу? Что будет потом? Где я окажусь потом? Для чего все это? Какая сила сильнее: душа или разум? Что такое любовь?» Все эти проблемы олицетворяют неуёмность, многогранность автора, способность заглянуть за врата мира. А «ключом», который способен открыть эти дверцы стали стихотворные рифмы, где проявились онтологические категории, например, часть/целое; свет/тьма; явленное/скрытое.

Такие вопросы сводят с ума всех, кто хоть раз попытается ответить на них. По идеи, чтобы не сойти с ума, может лучше не задавать такие вопросы и не искать ответы? Или может сделать вид, что и вовсе не знаешь об их существовании? Услышав такие вопросы, человек может ответить одним словом: «Страшно», и забыться. Это все будто спасение, но оно только для тех, кому не дано понять, что такие вопросы существуют, или для трусливых и слабых.

Для тех, кто нашел в себе смелость, кто невероятно хочет достичь ответа, есть одно спасение – сформулировать вопрос так, чтобы в нем чувствовалась хотя бы тень, отблеск ответа.

Идти к непостижимой неизвестности всегда боязно, но из всех известных людей, которые бились над этим вопросом, только Омар Хайям сказал об этом ясно, доступно, а главное - красиво.

Омар Хайям познал жизнь в череде ярких красок бытия. Он смог понять мир. И заключить свою мудрость в четырех строках, в поэзии. Он обещает удивление (подобно Платону и Аристотелю). И удивляет необычным.

Необъяснимое чувство радостного насыщения постигает и охватывает всех, кто проникается в мир стихотворной рифмы.

Он любил реальную жизнь и призывал наслаждаться каждым ее мигом. Мы ведь всего лишь гости этого прекрасного мира.

«Мы в этот мир вторично не придем,
Своих друзей вторично не найдем.
Держись за миг... Ведь он не повторится,
Как ты и сам не повторишься в нем...» [4].

Что же такое любовь? И какое было у Омара отношение к женщинам? Любовь была важной частью его жизни. Он восхищался этим чувством и его объектом – женщиной. Но одновременно с этим, мог дойти до сокрушений, до убеждений, что любовь может сломать жизнь.

«Чье сердце не горит любовью страстной к милой, -
Без утешения влачит свой век унылый.
Дни, проведенные без радостей любви,
Считаю тяготой ненужной и постылой.» [4].
«Любовь вначале – ласкова всегда.
В воспоминаньях – ласкова всегда.
А любишь – боль! И с жадностью друг друга
Терзаем мы и мучаем – всегда.» [1, с. 27].

Однако, это чувство – прекрасно, человек не может жить без любви, а мужчина не может жить без женщины. О них он отзывался всегда положительно. По его словам, женщину нужно любить и ценить, делать ее счастливой, ведь она – это высшая ценность.

«Да, в женщине, как в книге, мудрость есть.
Понять способен смысл её великий
Лишь грамотный. И не сердись на книгу,
Коль, неуч, не сумел её прочесть.» [2].

Также, Омар Хайям рассуждал о дружбе. Философ считал, что истинная дружба – это дар, который нужно ценить. Но и не нужно размениваться на

пустую связь, а помнить о близких, самых верных и любящих, вдруг потом, оглянувшись вокруг себя, поймешь, что ты кого-то потерял. Не дари кому попало свои чувства, силы и энергию, ведь они не бесконечны.

«Как часто в жизни ошибаясь, теряем тех, кем дорожим.

Чужим понравиться стараясь, порой от ближнего бежим.

Возносим тех, кто нас не стоит, а самых верных предаем.

Кто нас так любит, обижаем, и сами извинений ждем.»

«Я думаю, что лучше одиноким быть,

Чем жар души «кому-нибудь» дарить

Бесценный дар отдав кому попало

Родного встретив, не сумеешь полюбить.» [3].

Мудрость жизни Омара Хайяма заключается в ценностях. Он советует ценить абсолютно всё: радостные моменты, людей, любовь, дружбу, возможности, относится к жизни как к великому дару. Принятие происходящего и умение найти положительные стороны во всех жизненных ситуациях. Смысл жизни – в наслаждении, которое не ограничивается чувственной сферой, а пронизывает духовные коды сознания и сердца самого человека.

Жизненные взгляды Омара Хайяма близки мне по душе. Не обязательно видеть человека и жить с ним в одно время, а важно увидеть единомышленника, даже если между вами около десятка столетий. Он ясно изложил свою мудрость и передал ее мне в душу, за что я могу сказать ему всего лишь: *«Спасибо, Учитель!»*

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Мудрые афоризмы Омара Хайяма // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://fit4brain.com/7071>
2. Омар Хайям и персидские поэты X-XVI веков / под ред. В. П. Бутромеева, В. В. Бутромеева, Н. В. Бутромеевой. – М. : РООССА, – 416 с. : ил.
3. Остроумные Рубаи Омара Хайяма // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://izbrannoe.com/news/mysli/vechnye-aforizmy-omara-khayyama/>
4. Цитаты известных людей // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://citaty.info/man/omar-haiyam>
5. Энциклопедия мудрости / под ред. И. Костраба, А. Кравец, И. Мельникова. – М. : РООССА, – 814 с.

ФИЛОСОФИЯ ПИТАНИЯ КАК ПОВСЕДНЕВНОСТЬ БЫТИЯ

Яровицкая Наталья Анатольевна

к.филос.н., доцент

Ходак Анастасия Максимовна

Студентка архитектурного факультета

Харьковский национальный университет строительства и архитектуры

г. Харьков, Украина

Аннотации: В данной статье излагаются взгляд на еду и ее влияние и значение на человека и его жизнь. Человеческая еда может становиться и становится носителем духовности, культуры, поэтому питание можно и нужно изучать и рассматривать с точки зрения его ценностной значимости, входя в аксиосферу культуры как духовную сферу человеческого бытия, в которой создаются, функционируют и совершенствуются культурные ценности.

Ключевые слова: Питание, осознанность, здоровье, пища, еда, философия, культура.

Вступление. Осознания значения питания и осознанное употребление еды является основной задачей философии питания. Такой подход позволяет не только сохранить физическое, а и психическое здоровье и сохранять чистоту своих мыслей. Через осознанное употребление пищи человек развивает осознанное отношение к жизни, что позволяет сохранить чистоту мыслей.

Методы. Человек и еда с находятся с давних времен в симбиотических взаимоотношениях. Природа тела и природа как естественная среда стали проникать и выявлять глубокие связи между собой. Историко-культурологическое развитие человеческой мысли позволило сформировать в 80-90-е гг. XX ст. фундамент для данного направления, который олицетворяется фигурой мирового уровня – ученого П. Сорокина. Питание

послужило определенным культурным кодом, который активно заимствует традиция и транслирует будущим поколениям. Так, философ Поль Рикер отмечал, что продукты питания обладают особым смыслом и значением, а их потребление ориентировано не только на себя, но и на других, значит, можно говорить о том, что питанию имманентна символическая функция, когда один символ ссылается на другой.

Результаты и обсуждение. Прежде всего философия питания заключается в рассмотрении еды не как насыщение тела, а питания души. Питание выступает «маркером» культурных, социальных, религиозных практик. Например, в культуре арабских стран, члены семьи, которые собираются трапезничать, должны выполнить ритуал тишины, т.е. не разговаривать за столом во время еды. В результате, бинарные оппозиции – явное/скрытое, речь/молчание составляют основу гуманитарной рефлексии феномена «еда» [1, с. 56]. Многие церемонии пронизаны мифологическими конструктами; так, рождение древнекитайской чайной церемонии своими корнями уходит в притчу, согласно одной из них – философ древности Лао-цзы, чтобы не заснуть, выдернул у себя брови и бросил в землю. В результате появился на свет чайный куст. Ярким проявлением воплощений культуры в сфере питания можно считать пищевые запреты и посты, когда определенные духовные ценности культуры ставятся выше комфортного потребления продуктов. Приготовление пищи также можно рассматривать, как реализацию общей культуры в определенной группе людей, ведь одно и то же блюдо могут по-разному готовить в разных семьях или странах. Таким образом, анализируя и распознавая эти формы культуры, можно выявлять особенности, своеобразие культуры питания в определенных временных отрезках,

Процесс потребления тесно связан с понятием «меры», активно развивавшимся в античной традиции (Сократ, Платон, Аристотель). Но еще Гиппократ уверял, что залог здоровья – это правильный баланс между едой и физическими упражнениями. Для древних спартанцев питание было залогом выживаемости, а философ XVIII века Эммануил Кант считал, что чувство

голода относится к низшим чувствам, полагая, что излишнее внимание к еде, праздность в питании – это исключительно животная черта, которая не должна быть присуща человеку с большой буквы. А вот Ницше задавался вопросами о моральной составляющей питания и вегетарианстве. Экзистенциалист Жан-Поль Сартр был уверен, что еда – это прежде всего инструмент самоидентификации для человека, так как продукты питания он рассматривал, как символы. Любовь к определенным продуктам питания Жан-Поль Сартр рассматривал, как материал для психоанализа человека.

О. Д. Вишнякова рассматривает языковые знаки, в качестве которых выступили названия некоторых знаменитых блюд. Такие знаки олицетворяют э культурную память нации. В качестве примера она приводит название торта-безе «Pavlova», который напоминает о грандиозном культурном событии – гастролях известной балерины Анны Павловной в Тихоокеанском регионе. Похожим знаком является знаменитый торт "Наполеон", салат «Цезарь» и «Карпаччо». Такие знаки служат источником духовного обогащения для людей, однако некоторые из них выходя за границы определенной группы людей, знаки теряют свое значение. Например, маца для других людей становится просто пресной лепешкой, а «паска» - сдобной сладкой булкой.

В культуре питания речь может идти не о каком-то конкретном продукте, а о еде как таковой, еде, основная культурная функция которой – объединять и сплачивать людей. С помощью еды люди могут выстраивают отношения, основанные на согласии и мирном добродушном сосуществовании. Так, традиция Застолье зародилась, как способ преодоления социальной и культурной отчужденности и средством сохранения единства членов общества, ведь употребление пищи возможно только в безопасных условиях в кругу людей, которым можно доверять [2, с. 125].

Выводы. Философия питания приобретает, по мнению Р. Барта «отпечаток работы или игры, нацеленной на волнующее и вдохновленное собирание составных частей, без какой-либо инструкции. Следовательно, потребление пищи выходит за рамки утилитарного, физиологического

насыщения, а предстает иронией, игрой, поиском гармонии между душевной субстанцией и телесной оболочкой.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Поллан М. Философия еды. Правда о питании – 2013 – С. 56-70.
2. Стахов Д. История простой еды. – 2014 – С. 125-129.

МОРАЛЬ ТА ВЧИНОК НА ПЕРЕХРЕСТІ ВИКЛИКІВ

Яровицька Наталя Анатоліївна

к.філос.н., доцент

Попович Владислав Володимирович

Студент

Харківський національний університет

будівництва та архітектури

м. Харків, Україна

Анотація: розглядаються різні варіанти ситуації поведінки людей з точки зору філософії моральності та утилітаризму. Проводиться оцінка правильності прийнятих рішень сторін учасників на прикладі будівництва Держпрому. Підіймається питання свободи вибору та обов'язку перед суспільством та відношення суспільства до особи як одиниці.

Ключові слова: свобода вибору, моральність вчинку, філософія, відношення, людина

Роскошь есть преступление против человечества, пока хоть один человек общества нуждается

Иоганн Иоахим Винкельман

В цій роботі я хотів би розглянути дійсно багато питань пов'язаних зі свободою людини, розглянути моральні сторони того чи іншого вчинку на конкретному прикладі. Усі ці проблеми тісно пов'язані між собою, тому ми просто не можемо відповісти для себе на конкретне питання, не оминувши сусіднє.

За приклад візьмемо певну неоднозначну ситуацію, в якій присутні декілька сторін, одній з них потрібно чимось жертвувати заради інших та розглянемо різні варіанти розвитку ситуації. Як найкраще нам підходить

історична подія побудови світової пам'ятки архітектури Харківського Держпрому.

В даній ситуації ми маємо декілька сторін учасників: ті, хто віддавали наказ про будівництво, хто безпосередньо його виконував, тогочасні жителі Харкова та сьогоденні нащадки архітектурної пам'ятки.

Що до засобів, то визначати моральність вчинку будемо в основному виходячи з філософії утилітаризму Ієримії Бентама та філософії Іммануїла Канта. Також візьмемо до уваги їх послідовників [1].

Тоді розглянемо по черзі сторони учасників, їх позиції та зв'язки між ними. З першу зробимо наголос на тих, хто віддавав наказ про будівництво та керував процесом. Чи був їх вчинок правильним, а скоріше морально прийнятним. З точки зору Бентама та принципу максимальної кількості щастя максимальної кількості індивідумів – так. За рахунок страждань робітників та тогочасних жителів міста ми отримали світову пам'ятку. Мета виправдала засоби. І з точки зору Бентама в даній ситуації існує вищий інтерес держави і нижчий інтерес робітників «Сознание долга, привязывающее человека к его обязательствам, есть не что иное, как сознание высшего интереса, который одерживает в нем верх над интересами низшего порядка»[2,с. 44-49]. Але ж з точки зору категоричного імператива Іммануїла Канта ми не беремо в рахунок результат, а оцінюємо лише моральність самого вчинку. А отже, ми отримуємо діаметрально-протилежні висновки – вчинок є аморальним по відношенню до робітників.

Але як зміниться ситуація, якби усі робітничі, наприклад, погодилися на цю роботу добровільно, чи стала би дана ситуація моральнішою? З однієї сторони, нічого в умовах праці не змінилося, але ж робітничі погодилися на це.[3] Насправді, якщо розглядати реалії, то люди могли погодитися на це лише у випадку нав'язаної ідеї обов'язку. Щодо цього Бентама писав: «Те, хто проповедує мораль жертвенности, хотят, чтобы другие жертвовали собой для них.» А отже ми можемо однозначно відповісти про моральність наказу будівництва.

Проте звідси ми маємо відповісти на наступне питання. А чи можемо ми дійсно самі прийняти рішення і бути вільними, чи в нас є обов'язок перед державою і ми маємо бути корисними? З однієї сторони Кант писав: «Относись к людям не как к средству, а как к цели» (*прим. цит. рос.мов.*), але його ж філософією було прагнення до «моральності», що мала на увазі розвиток своїх талантів і допомога в розвитку талантів інших. Тобто, ми маємо нести певний обов'язок перед державою, але водночас нас не мають сприймати як засіб, але мету»[4, с.60-62]. Однак, Джон Стюарт Мілль щодо цього писав: «Мы ответственные перед обществом только в той стороне нашего поведения, которая затрагивает других людей. Что касается нас самих, то мы властны распоряжаться собой, как хотим» (*прим. цит. рос.мов.*). Отже, він розкриває ідею абсолютної свободи людини. Але, якщо кожен буде вільно розпоряджатися собою і не буде відданий загальному благу суспільства, воно просто не зможе існувати як ціле і в результаті вийде цілковитий хаос. З іншої сторони – надати людині уявну свободу, але нав'язати ідею обов'язку майже не чим не буде відрізнятися від примусового виконання цього ж обов'язку, як власне і було в ситуації з будівлею Держпромом.

На вагах людської думки та свідомості стоїть глибока дилема між особистою вдачею, вигодою та моральним зобов'язанням перед наступними поколіннями. І в цьому аспекті доречно згадати слова письменника А. Чехова, який зазначав: «бажання служити загальному благу повинно неодмінно бути потребою душі, умовою особистого щастя».

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Justice: What's The Right Thing To Do? Episode 01 "THE MORAL SIDE OF MURDER" [YouTube]: Harvard University, 2009. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=kBdfcR-8hEY>, вільний.- Мова англ.
2. Бентам І. Введение в основания нравственности и законодательства. – Либроком, - 2012.- С. 44-49.

3. Justice: What's The Right Thing To Do? Episode 02: "PUTTING A PRICE TAG ON LIFE" [YouTube]: Harvard University, 2009. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=0O2Rq4HJBxw>, вільний.- Мова англ.

4. Кант І. Критика практического разума. – АСТ, - 2019.- С. 60-62.